

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

3

Τα ΑΜΦΙΛΟΧΙΑ Γ'
ΕΡΩΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ
(ΡΜΒ'. ΤΚΘ'.)

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΑΚΚΑΛΗ ΙΓΝΑΤΙΟ
ΦΙΛΟΛΟΓΟ

3

ΕΠΟΠΤΗΣ - ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
Ελευθ. Γ. Μερετακης, Π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2001

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

Copyright :

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ

Γ. Μπακατσέλου 3, Θεσσαλονίκη

Τ. Θ. 400 90. 560 10 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 031/283 880. Οικίας 031/696 653.

ΤΑ ΑΜΦΙΛΟΧΙΑ
Ἡ
ΛΟΓΩΝ ΙΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΙΕΡΟΛΟΓΙΑΙ

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΑ ΑΜΦΙΛΟΧΙΑ
Ἡ
ΛΟΓΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΙΕΡΟΛΟΓΙΑΙ

ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ
ΤΟΝ ΟΣΙΩΤΑΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΚΥΖΙΚΟΥ
ΕΝ Τῷ ΚΑΙΡῷ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ
ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΙΣ ΑΡΙΘΜΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΙΩΝ
ΣΥΝΤΕΙΝΟΝΤΩΝ ΕΠΙΛΥΣΙΝ ΑΙΤΗΣΑΜΕΝΟΝ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΒ΄.

Περὶ τῶν ὑπολοίπων ἕξ κατηγοριῶν.

Ὁ μὲν Ἀριστοτέλης, ἅτε μὴ διδάσκων ἴσως, τὴν δὲ διδασκαλίαν ἐνδεικνύμενος, εἶπερ μὴ κατέψευσαι αὐτοῦ τὸ «ἐκδέδοται καὶ οὐκ
5 ἐκδέδοται», περὶ τε τῶν ἄλλων καὶ περὶ τῶν ἕξ κατηγοριῶν ἔτι μᾶλλον συντομώτερον περιεῖληφεν, ἡμεῖς δὲ τὰς τε τῶν κατηγοριῶν τέσσαρας ἐν πλάτει σε συμμέτρῳ καὶ τῇ διδασκάλῳ διεξελθόντες σαφηνεία καὶ περὶ τῶν ὑπολοίπων ἕξ τὸν αὐτὸν ὑμῖν διασῶσαι τῆς διδασκαλίας ἐδικαιώσαμεν τύπον. Διὸ φάμεν, ὡς πρό γε πάντων ἐκεῖνο
10 εἰδέναι χρή, ὅτι ἐκάστη τῶν κατηγοριῶν, περὶ ᾧ ὁ λόγος, ἀπλῆ τίς ἐστίν· εἰ γὰρ καὶ δύο τινῶν συνδυαζομένων ἀποτελεῖται ἐκάστη τῶν ἕξ κατηγοριῶν, ἀλλ' οὖν δῆλον, ὅτι οὐκ αὐτὰ τὰ συνδυαζόμενά φάμεν εἶναι κατηγορίαν, ἵνα καὶ τὸ σύνθετον αὐταῖς ἐπακολουθήσῃ· οὔτε γὰρ ὡς μέρη αὐτῆς ἐκεῖνα παραλαμβάνεται, οὔτε ὡς ὕλη τις
15 ὑποκειμένη, ἀλλ' οὐδ' ὡς τινα συνθέτου στοιχεῖα, ἀλλ' ὥσπερ ἡ φιλία δύο μὲν τινῶν ἐστίν ἔνωσις, οὐδέτερον δὲ τῶν φιλοῦντων ἐστίν, οὐδ' ἐκ τούτων ὅπως οὖν συγκειμένη, πάντη δὲ ἐστίν ἀπλῆ, καὶ ὥσπερ ἡ δεσποτεία συνδυαζομένων μὲν τινῶν ἀποτελεῖται καὶ ἀναφαίνεται, πάντη δὲ ἐστίν ἀπλῆ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐκάστη τῶν ἕξ

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΑ ΑΜΦΙΛΟΧΙΑ
Ἡ
ΛΟΓΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΙΕΡΟΛΟΓΙΕΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟ
ΤΟΝ ΟΣΙΩΤΑΤΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΚΥΖΙΚΟΥ
ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ
ΠΟΥ ΖΗΤΗΣΕ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ
ΠΟΥ ΦΤΑΝΟΥΝ ΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ ΤΩΝ ΤΡΙΑΚΟΣΙΩΝ

ΕΡΩΤΗΣΗ 142η.

Γιὰ τὶς ὑπόλοιπες ἕξι κατηγορίες

Ὁ Ἀριστοτέλης βέβαια, ἐπειδὴ ἴσως δὲν ἤθελε νὰ διδάξει, ἀλλὰ νὰ δείξει καὶ νὰ προβάλλει τὴ διδασκαλία του, ἂν ἀληθεύει αὐτὸ ποὺ ἔλεγε γιὰ τὰ ἔργα του, «ὅτι ἔχουν ἐκδοθεῖ ἢ δὲν ἔχουν ἐκδοθεῖ», καὶ γιὰ τὰ ἄλλα καὶ γιὰ τὶς ἕξι κατηγορίες μίλησε ἀκόμα πιὸ σύντομα, ἐμεῖς ὅμως καὶ τὶς τέσσερες κατηγορίες, ἀφοῦ σοῦ τὶς ἐκθέσαμε μὲ κανονικὴ ἔκταση καὶ μὲ διδασκαλικὴ σαφήνεια, κρίναμε δίκαιο νὰ διατηρήσουμε καὶ γιὰ τὶς ἕξι ὑπόλοιπες τὴν ἴδια μορφή διδασκαλίας. Γι' αὐτὸ λέμε, ὅτι πρῶτο ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ ἔχομε ὑπόψη ἐκεῖνο· ὅτι κάθε μία ἀπὸ τὶς κατηγορίες γιὰ τὶς ὁποῖες γίνεται ὁ λόγος εἶναι ἀπλή. Γιατί, ἂν καὶ κάθε μία ἀπὸ τὶς κατηγορίες ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ δύο, εἶναι ὡστόσο φανερὸ πὼς δὲν λέμε ὅτι αὐτὰ τὰ συνδυαζόμενα εἶναι κατηγορία γιὰ νὰ ἐπακολουθήσει καὶ τὸ σύνθετό τους. Οὔτε ἐκεῖνα βέβαια τὰ δεχόμεστε ὡς μέρος ἐκείνης οὔτε ὡς ὕλη ὑποκείμενη οὔτε καὶ ὡς στοιχεῖα ἐνὸς συνθέτου, ἀλλὰ, ὅπως ἡ φιλία εἶναι ἔνωση δύο ἀνθρώπων, ὅμως δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ αὐτὰ καὶ οὔτε σύγκειται ὅπωςδήποτε ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλ' εἶναι τελείως ἀπλή, καὶ ὅπως ἡ ἐξουσία ἀποτελεῖται καὶ ἐκδηλώνεται μὲ τὸ συνδυασμὸ δύο, εἶναι ὅμως τελείως ἀπλή, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ κάθε

κατηγοριῶν δύο μὲν τινων συνιόντων ἀναφαίνεται, οὐδέτερον δὲ τῶν συνιόντων ἐστίν, οὐδ' ὅπως οὖν ἐξ αὐτῶν σύγκειται. Ταύτη ἄρα καὶ ἕτεραι ἔνεισι παρὰ τὰς τέσσαρας αὗται, ἀπλαῖ δὲ ὥσπερ κἀκεῖναι καὶ τὸ μὲν ἀπλαῖς εἶναι κοινὸν ἀπάσαις, τὸ δὲ δύο τινῶν συνεληλυθότων ἀπογενναῖσθαι καὶ ἀναφαίνεσθαι μάλιστα ἰδιον τῶν ἐξ. Εἰπόντες οὖν τὰ κοινῶς ἐνυπάρχοντα ταῖς ἕξ, καὶ περὶ μιᾶς ἐκάστης αὐτῶν ἰδίᾳ θεωρήσαιμεν· καὶ πρότερόν γε περὶ τοῦ ποιεῖν, τὴν τε ὑπογραφὴν αὐτοῦ ὑποτυποῦντες καὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ ἴδια· παραπλησίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΓ.

Περὶ τοῦ ποιεῖν.

α'. Ποιεῖν τοίνυν ἐστίν τὸ ὅπως οὖν ἐνεργεῖν. ἔχει δὲ πρῶτα εἶδη δύο· τό τε εἰς ἄλλο ἐνεργεῖν, καὶ τὸ μὴ εἰς ἄλλο· παράδειγμα τοῦ μὲν εἰς ἄλλο ἐνεργεῖν τὸ τύπτειν, καίειν, διδάσκειν καὶ τὰ παραπλη-
15 σια, τοῦ δὲ ἐνεργεῖν μὲν μὴ εἰς ἄλλο δέ τι, ὡς τὸ θεωρεῖν, κιθαρίζειν καὶ τὰ ὅμοια· ἐκάτερον δὲ τούτων ἔχει διαφορὰς τέσσαρας ἢ γὰρ φύσει ποιεῖ, ὡς τὸ πῦρ θερμαίνειν λέγεται καὶ τὸ ζῶον φωνεῖν, ἢ προαιρέσει, ὡς τὸ πλουτίζειν, ἐπαινεῖν καὶ δοξάζειν, ἢ τέχνη, ὡς τὸ οἰκοδομεῖν οἰκίαν καὶ τὰ ὅμοια, ἢ τύχη, ὡς τὸ λίθον πεσόντα πληξάι
20 τινά ἢ πατάξαι ἢ ἀφεῖναι ἢ χῶ. Ἐτι τοῦ ποιεῖν τοῦ μὲν ὑπολείπεται ποίημα μετὰ τὴν ποιήσιν, οἶον, ὡς μετὰ τὸ οἰκοδομεῖν ἢ οἰκία, τοῦ δὲ οὐδέν· μετὰ γὰρ τὸ κιθαρίζειν οὐδέν ποίημα ἀπὸ τοῦ κιθαρίζειν ὑπολείπεται. Ἐτι τὸ ποιεῖν ἢ ἐν σώματι ἢ ἐν ψυχῇ ἢ ἐν τῷ συναμφοτέρῳ ἢ περὶ τὰ ἐκτός ἐν ψυχῇ μὲν, ὡς τὸ διδάσκειν ἢ ἐθίζειν ἀρε-
25 τὴν τινά ἢ κακίαν ἐν σώματι δέ, ὡς τὸ καίειν, τέμνειν· ἐν τῷ συναμφοτέρῳ δέ, ὡς τὸ ὑγιάζειν· τοῦ συνάμφω γὰρ τοῦτο καὶ οὔτε τῆς ψυχῆς οὔτε ἰδίᾳ τοῦ σώματος περὶ δὲ τὰ ἐκτός, ὡς τὸ πλουτίζειν καὶ τὰ ὅμοια. Ἐτι τὸ ποιεῖν ἢ τελειωτικόν ἐστίν ἢ φθαρτικόν· τελειωτικόν μὲν, ὡς τὸ ὑγιάζειν φθαρτικόν δέ, ὡς τὸ νοσερὸν παρασκευάζειν τὸ σῶμα. Ἐτι τὸ ποιεῖν ἢ τοιοῦτον ἀποτελεῖ, οἶόνπερ ἐστίν

μία ἀπὸ τὶς ἕξι κατηγορίες ἐκδηλώνεται μὲ τὴ σύνοδο δύο, δὲν εἶναι ὅμως κανένα ἀπὸ τὰ συνερχόμενα οὔτε κατὰ κάποιον τρόπο σύγκειται ἀπὸ αὐτά. Ἔτσι ἐπομένως ὑπάρχουν καὶ ἄλλες κοντὰ σ' αὐτὲς τὶς τέσσερες, τὸ ἴδιο ἀπλὲς ὅπως καὶ ἐκεῖνες. Καὶ ἡ ἀπλότητα βέβαια εἶναι κοινὸ γνῶρισμα ὅλων, ἐνῶ τὸ νὰ προέρχονται καὶ νὰ ἐκδηλώνονται ἀπὸ τὴ σύνοδο δύο εἶναι κυρίως γνῶρισμα τῶν ἕξι. Ἀφοῦ εἶπαμε λοιπὸν τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν ἕξι, ἃς ἐξετάσομε ἰδιαιτέρως καὶ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς. Καὶ πρῶτα βέβαια γιὰ τὸ ποιεῖν, τοῦ ὁποίου θὰ διατυπώσομε καὶ τὴν περιγραφή, καὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ γνωρίσματά του, καὶ τὸ ἴδιο θὰ κάνομε καὶ γιὰ τὰ ἄλλα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 143η.

Περὶ τοῦ ποιεῖν.

1. Ποιεῖν λοιπὸν εἶναι τὸ νὰ ἐνεργεῖ κανεὶς κατὰ κάποιον τρόπο. Καὶ ἔχει δύο πρῶτα εἶδη· τὸ νὰ ἐνεργεῖ σ' ἓνα ἄλλο, καὶ τὸ νὰ μὴν ἐνεργεῖ σὲ ἄλλο. Παράδειγμα τοῦ νὰ ἐνεργεῖ σὲ ἄλλο εἶναι τὸ νὰ χτυπᾷ, τὸ νὰ καίει, τὸ νὰ διδάσκει καὶ τὰ παρόμοια, ἐνῶ τὸ νὰ μὴ ἐνεργεῖ σὲ ἄλλο εἶναι τὸ νὰ συλλογίζεται, νὰ κιθαρίζει καὶ τὰ ὅμοια. Καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶδη ἔχει τέσσερις διαφορές. Ἡ ἐνεργεῖ κάτι ἀπὸ τὴ φύση του, ὅπως λέμε ἡ φωτιὰ ζεσταίνει καὶ τὸ ζῶο φωνάζει, ἢ ἀπὸ προαίρεση, ὅπως τὸ νὰ πλουτίζει, νὰ ἐπαινεῖ, νὰ τιμᾷ, ἢ ἀπὸ τέχνη, ὅπως τὸ νὰ οἰκοδομεῖ ἓνα σπίτι καὶ τὰ ὅμοια, ἢ ἀπὸ τύχη, ὅπως τὸ νὰ πέσει μὰ πέτρα καὶ νὰ χτυπήσει κάποιον ἀπλῶς ἢ νὰ τὸν θανατώσει ἢ ν' ἀκουστεῖ κάποιος ἦχος. Ἀκόμα τὸ ἓνα εἶδος τοῦ ποιεῖν ἀφήνει κάποιον ἀποτέλεσμα, τὸ ποίημα, ὅπως μετὰ τὴν οἰκοδομικὴ ἐνέργεια μένει τὸ σπίτι, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲν μένει τίποτε. Μετὰ τὸ κιθάρισμα δηλαδὴ δὲν ἀπομένει κανένα ἀποτέλεσμα ἀπὸ αὐτό. Ἐπίσης τὸ ποιεῖν γίνεται ἢ στὸ σῶμα ἢ στὴν ψυχὴ ἢ καὶ στὰ δύο, ἢ στὰ ἔκτος τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν ψυχὴ γίνεται, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ διδασκαλία ἢ ὁ ἐθισμὸς σὲ μὴ ἀρετὴ ἢ σὲ κακία· στὸ σῶμα γίνεται, ὅπως τὸ κάψιμο καὶ τὸ κόψιμο· καὶ στὰ δύο μαζὶ γίνεται, ὅπως τὸ νὰ ὑπάρχει ὑγεία· γιὰ αὐτὸ εἶναι καὶ τῶν δύο, καὶ οὔτε τῆς ψυχῆς εἶναι οὔτε ἰδιαιτέρως τοῦ σώματος. Στὰ ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον γίνεται, ὅπως τὸ νὰ ἀποκτᾷ κανεὶς πλοῦτον καὶ τὰ ὅμοια. Ἀκόμα τὸ ποιεῖν ἢ τελειοποιητικὸ εἶναι ἢ φθαρτικὸ· τελειοποιητικὸ εἶναι, ὅπως τὸ νὰ παρέχει ὑγείαν, ἐνῶ φθαρτικὸ, ὅπως τὸ νὰ κάνει τὸ σῶμα νοσηρὸ. Ἐπίσης τὸ ποιεῖν ἢ κάνει ἓνα πράγμα τέτοιο ὅπως εἶναι αὐτὸ ποὺ τὸ ποιεῖ, ὅπως ἐκεῖνο ποὺ

ἐκεῖνο, ὡς τὸ θερμαῖνον θερμόν, ἢ οὐ τοιοῦτον, ὡσπερ τὸ τέμνον
τομήν· εἰ δὲ τοῦτο, σύστοιχον δέ ἐστι τῷ ποιοῦντι τὸ ποιεῖν, καὶ τὸ
ποιεῖν ἄρα τοιαύτην ἔξει διαφοράν.

β. Ἐπιδέχεται δὲ τὸ ποιεῖν τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον· θερμαίνειν
5 γὰρ ἐστὶ μᾶλλον καὶ ἥττον· καὶ ψύχειν ὡσαύτως· Οὐκ ἐπὶ πᾶσι δὲ
τοῦτο συμβαίνει· οὐκ ἐστὶ γὰρ οἰκοδομεῖν μᾶλλον καὶ ἥττον, βέλτιον
μέντοι ἢ χειρόν ἐστὶν οἰκοδομεῖν. Δεύτερον δὲ ἴδιον τοῦ ποιεῖν τὸ
ἔχειν ἐναντιότητα· καὶ γὰρ τὸ θερμαίνειν ἐναντίον ἐστὶ τῷ ψύχειν,
καὶ τὸ λυπεῖν τῷ ἡδύνειν· οὐκ ἐπὶ πολλῶν δὲ τοῦτο συμβαίνει ἴδοι
10 τις ἂν· τῷ γὰρ τέμνειν ἢ καίειν ἢ τοῖς τοιούτοις οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον.
Τρίτον ἴδιον τὸ ὁμοίως λέγεσθαι καὶ ἀνομοίως· ὁμοίως γὰρ θερμαί-
νειν λέγομεν καὶ ἀνομοίως, καὶ ὑγιάζειν ὁμοίως καὶ ἀνομοίως, καὶ
οἰκοδομεῖν ὁμοίως καὶ ἀνομοίως, καὶ σχεδὸν παντὶ τῷ ποιεῖν ἐφαρ-
μόζει τοῦτο τὸ ἴδιον· εἰ καὶ μὴ μόνῳ· ἀρμόζει γὰρ καὶ τῷ πάσχειν.
15 Τέταρτον ἴδιον τὸ μὴ καθ' ἓνα τρόπον ἀνάγεσθαι τὰ ὑπ' αὐτὴν
ἀναγόμενα· τὸ μὲν γὰρ θερμαίνειν, πρῶτως ἀνάγεται ὑπὸ τὸ ποιεῖν
καὶ ἐστὶ δὴ κυρίως ποιεῖν· τὸ δὲ θερμαῖνον ἀνάγεσθαι λέγεται ὑπὸ
τὸ ποιεῖν, ὅτι πρῶτως ὑπὸ τὸ ποιοῦν ἀνάγεται, ὅπερ ἐστὶ σύστοιχον
τοῦ ποιεῖν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ θερμηῖνον ἀνάγεσθαι λέγεται ὑπὸ τὸ
20 ποιεῖν, ὅτι ὑπὸ τὸ ποιῆσαν πρῶτως ἀνάγεται, ὃ καὶ αὐτὸ σύστοιχόν
ἐστὶ τοῦ ποιεῖν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ ὁμοίως καὶ ἔχεις ἐντεῦθεν ἐν
πορίσματος μοίρᾳ, ὅτι οὐ κατηγοροῦνται πάντως αἱ κατηγορίαι ὡς
τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη· ἐπεὶ, πῶς ἂν οἷόν τε ἢ λέγειν τὸ θερμαῖνον καὶ
τὸ θερμηῖνον ὑπὸ τὸ ποιεῖν ἀνάγεσθαι; Ὅτι δὲ ὑπὸ ταύτην ἀνάγον-
25 ται τὴν κατηγορίαν τὰ εἰρημένα, δῆλον προχειριζομένῳ τὰς ἄλλας
κατηγορίας· τὸ γὰρ θερμαῖνον οὔτε οὐσία ἐστίν, ὡς αὐτόθεν δῆλον,
οὔτε ποσόν, οὔτε πρὸς τι (οὐ γὰρ ἐν τῇ πρὸς ἕτερον σχέσει ἔχει τὸ
εἶναι), ἀλλ' οὐδὲ ποιόν (τὸ μὲν γὰρ θερμόν ποιόν τί ἐστὶ, τὸ δὲ θερ-
μαῖνον οὐ τῷ ποιόν τι εἶναι λέγεται θερμαῖνον, ἀλλὰ τῷ ποιεῖν τι).
30 Ὅτι δὲ οὐδὲ ὑπὸ τὸ κεῖσθαι οὐδὲ ὑπὸ τῶν ὑπολοίπων τινὰ δυνατόν
τὸ θερμαῖνον ἢ τὸ θερμηῖνον ἢ τὰ τούτοις σύστοιχα ἀνάγεσθαι, μὴ
καὶ μάταιον εἶη διεξιέναι· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὅτι οὐκ ἀνάγονται ταῦτα

θερμαίνει τὸ κάνει θερμό, ἢ ὄχι τέτοιο, ἢ ὅπως αὐτὸ πού κόβει προξενεῖ σὲ κάτι τομῆ. Ἄν συμβαίνει αὐτὸ, τότε τὸ ποιεῖν εἶναι σύστοιχο μ' αὐτὸ πού ποιεῖ, ἄρα καὶ τὸ ποιεῖν θὰ ἔχει αὐτὴ τὴ διαφορά.

2. Τὸ 'ποιεῖν' ἐπιδέχεται τὸ περισσότερο καὶ τὸ λιγότερο. Μποροῦμε δηλαδή νὰ θερμάνομε περισσότερο ἢ λιγότερο· τὸ ἴδιο καὶ νὰ ψύχομε. Αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει σὲ ὅλα. Δὲν εἶναι δυνατόν δηλαδή νὰ οἰκοδομοῦμε περισσότερο ἢ λιγότερο· μποροῦμε ὅμως νὰ οἰκοδομοῦμε καλύτερα ἢ χειρότερα. Δεύτερο γνώρισμα τοῦ ποιεῖν εἶναι τὸ ὅτι ἔχει ἐναντιότητα. Αὐτὸ πού θερμαίνει δηλαδή εἶναι ἀντίθετο μὲ ἐκεῖνο πού ψύχει, καὶ τὸ λυπηρὸ ἀντίθετο στὸ εὐχάριστο. Αὐτὸ βέβαια δὲν θὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ γίνεται σὲ πολλά. Γιατὶ στὸ νὰ κόβουμε καὶ στὸ νὰ καίομε ἢ στὰ ὅμοιά τους δὲν ὑπάρχει κανένα ἀντίθετο. Τρίτο γνώρισμα εἶναι τὸ ὅτι λέγεται ὅμοια καὶ ἀνόμοια. Λέμε δηλαδή ὅτι θερμαίνει ὅμοια καὶ ἀνόμοια, ἐπίσης ὅτι εἶναι κανεὶς ὅμοια ὑγιῆς ἢ καὶ ἀνόμοια, καὶ ὅτι οἰκοδομοῦμε ὅμοια καὶ ἀνόμοια, καὶ σὲ καθένα σχεδὸν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ποιεῖν ἀρμόζει αὐτὸ τὸ γνώρισμα, ἂν καὶ ὄχι μόνο στὸ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ στὸ πάσχειν. Τέταρτο γνώρισμα εἶναι, τὸ ὅτι δὲν ἀνάγονται σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὅσα ἀνάγονται σ' αὐτήν. Τὸ νὰ θερμαίνει δηλαδή κάτι ἀνάγεται κατ' ἀρχὴν στὸ ποιεῖν καὶ εἶναι κυρίως ποιεῖν, αὐτὸ πού θερμαίνει ὅμως λέγεται ὅτι ὑπάγεται στὸ ποιεῖν, ἐπειδὴ κατ' ἀρχὴν ὑπάγεται στὸ ποιεῖν, πού εἶναι σύστοιχο τοῦ ποιεῖν· ἐπίσης καὶ αὐτὸ πού θέρμανε λέγεται ὅτι ὑπάγεται στὸ ποιεῖν, ἐπειδὴ ὑπάγεται κατ' ἀρχὴν σὲ ἐκεῖνο πού τὸ ποίησε, πράγμα πού καὶ αὐτὸ εἶναι σύστοιχο τοῦ ποιεῖν. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὰ ἄλλα. Κι ἔχεις ἐδῶ σὰν πόρισμα, ὅτι οἱ κατηγορίες δὲν γίνονται κατηγορούμενο ὅπως τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη τους. Γιατὶ πῶς θὰ ἦταν δυνατό νὰ ποῦμε αὐτὸ πού θερμαίνει καὶ αὐτὸ πού θέρμανε ὅτι ὑπάγονται στὸ ποιεῖν; Ὅτι ὅμως αὐτὰ πού εἶπαμε ἀνάγονται σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία, εἶναι φανερό σ' αὐτὸν πού ἀσχολεῖται μὲ τὶς ἄλλες κατηγορίες. Αὐτὸ δηλαδή πού θερμαίνει οὔτε οὐσία εἶναι, ὅπως εἶναι φανερό ἀπὸ ἐδῶ, οὔτε ποσόν, οὔτε πρὸς τι (δὲν ἔχει δηλαδή τὸ εἶναι του ἀπὸ τὴ σχέση του μὲ ἓνα ἄλλο), ἀλλ' οὔτε καὶ ποιόν (γιατὶ τὸ θερμὸ εἶναι κάποιο ποιόν, ἐνῶ αὐτὸ πού θερμαίνει δὲν λέγεται ὅτι θερμαίνει μὲ τὸ νὰ εἶναι κάποιο ποιό, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ποιεῖ κάτι). Ὅτι ὅμως αὐτὸ πού θερμαίνει ἢ θέρμανε ἢ τὰ σύστοιχα μὲ αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατό νὰ ὑπαχθοῦν οὔτε στὸ κείσθαι οὔτε σὲ κάποια ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες κατηγορίες, ἴσως εἶναι μάταιο νὰ τὸ ἐξετάσομε.

ὑπὸ κατηγορίαν ἐρεῖ τις ἔτι δὲ οὐδ' ὅτι τὸ ποιῶν ἰδίως ἐστὶ κατηγο-
 ρία καὶ τὸ ποιῆσαν· εἰς ἄπειρον γὰρ ἂν ὁ τοιοῦτος εἴη τὰς κατηγο-
 ρίας αὐξων καὶ πέρας οὐκ εἰδὼς ἐπιστήμης. Εὐλόγως ἄρα τὸ ἴδιον
 ἀποδίδεται, καὶ τὸ ἀνακύψαν πόρισμα πολλοῖς ἠγροημένον τῶν
 5 ἔμπροσθεν, ἵνα μὴ λέγω πᾶσι, φιλοσόφως τε καὶ εἰς ἀλήθειαν
 τεθεώρηται· ὑμῖν δὲ τὸ θεώρημα καὶ διὰ τῆς ἐκ λόγων συνουσίας
 τρανότερόν τε καὶ ἀκριδέστερον παραδέδοται. Οὐ μόνον δὲ ὑπάρχει
 τῷ ποιεῖν τοῦτο τὸ ἴδιον, ἀλλὰ καὶ τῷ πάσχειν καὶ τῷ κείσθαι.
 Πέμπτον ἴδιον τοῦ ποιεῖν τὸ ἄνευ κινήσεως μὴ ὑφίστασθαι· οὐκ ἔστι
 10 γὰρ ἄνευ κινήσεως τὸ θερμαίνειν ἢ καίειν ἢ ψύχειν ἢ διδάσκειν ἢ τὰ
 ὅμοια. Ἐκτον ἴδιον, ὃ καὶ κυρίως ἴδιόν ἐστι, ὃ καὶ ἀντιστρέφει
 (οὐδενὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἐφαρμόζει, ἀλλ' ἢ τῷ ποιεῖν), λέγω δὴ τὸ
 ἀποτελεῖσθαι αὐτὸ ἐκ τε τῆς ποιήσεως καὶ ἀφ' οὗ ἢ ποιήσεις. Καὶ
 περὶ μὲν τοῦ ποιεῖν τοσαῦτα.

15

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΔ'.

Περὶ τοῦ πάσχειν.

Τὸ δὲ πάσχειν, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἕτερον παρὰ τὸ ποιεῖν τῷ ὑπο-
 κειμένῳ, κἂν τὸ εἶναι αὐτοῖς διάφορον, σχεδόν τι τὰ προειρημένα
 εἶδη τε καὶ ἴδια οἰκειώσεται. Ὅτι δὲ ταυτὸν ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ τὸ
 20 ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν, κἂν τῷ εἶναι διάφορον, δῆλον· μία γὰρ οὕσα ἢ
 κινήσεις μετὰ μὲν τοῦ ποιῶντος λέγεται ποιεῖν, μετὰ δὲ τοῦ πάσχον-
 τος λέγεται πάσχειν. Ἔστι δὲ ἴδιον αὐτοῦ τὸ ἀποτελεῖσθαι ἀπὸ τε
 τῆς παθήσεως καὶ ἐν ᾧ ἢ πάθησις· μάλιστα δὲ ἐστὶ τοῦτο ἴδιον αὐ-
 τοῦ· διὸ καὶ ἀντιστρέφει.

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΕ'.

Περὶ τοῦ ποῦ.

α. Ποῦ τοίνυν ἐστὶ τὸ ἐν τόπῳ εἶναι. Διαιρεῖται δὲ πρώτως εἰς
 εἶδη ἕξ, εἷς τε τὸ ἄνω εἶναι καὶ κάτω, δεξιὰ τε καὶ ἀριστερά, ἔμπρο-
 σθεν καὶ ὀπισθεν· ἕκαστον δὲ τούτων ἢ πόρρω ἐστὶν ἢ ἐγγύς· ἔτι δὲ ἢ
 ἐν πρώτῳ ἢ ἐν δευτέρῳ· λέγω δὲ ἐν πρώτῳ μὲν εἶναι τὸ σῶμα, ὅταν ἐν

Ἄλλ' οὔτε βέβαια κάποιος θὰ πεί ὅτι δὲν ἀνάγεται σὲ κάποια κατηγορία, οὔτε καὶ ὅτι αὐτὸ πὺν ποιεῖ (τὸ ποιοῦν) καὶ αὐτὸ πὺν ποιήσε (τὸ ποιῆσαν) εἶναι κατηγορία. Γιατὶ αὐτὸς θὰ προχωρήσει στὸ ἄπειρο αὐξάνοντας τὶς κατηγορίαι καὶ δὲν γνωρίζει πέρασ τῆς ἐπιστήμης. Εὐλόγα λοιπὸν ἀποδίδεται τὸ γνῶρισμά της καὶ τὸ πόρισμα πὺν προέκυψε, πὺν τὸ ἀρνοῦνταν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς, γιὰ νὰ μὴν πῶ ὅλοι, τὸ ἐξετάσαμε μὲ φιλοσοφικὸ τρόπο καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθεια, καὶ ἡ ἐξέτασή μας αὐτὴ παραδόθηκε σὲ σᾶς σαφέστερα καὶ ἀκριθέστερα ἐξαιτίας τῆς συναναστροφῆς μας μέσω τῶν λόγων μας. Τὸ γνῶρισμα αὐτὸ δὲν ὑπάρχει μόνο στὸ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ στὸ πάσχειν καὶ στὸ κείσθαι. Πέμπτο γνῶρισμα τοῦ ποιεῖν εἶναι τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει χωρὶς κίνηση. Δὲν εἶναι δηλαδὴ χωρὶς κίνηση τὸ θερμαίνειν ἢ τὸ καίειν ἢ τὸ ψύχειν ἢ τὸ διδάσκειν καὶ τὰ ὅμοια. Ἐκτο γνῶρισμα, τὸ ὁποῖο καὶ κύριο εἶναι καὶ ἀντιστρέφει (γιατὶ σὲ κανένα ἄλλο δὲν ἀρμόζει, παρὰ μόνο στὸ ποιεῖν), εἶναι αὐτὸ, ὅτι δηλαδὴ ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ποιήσῃ καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται ἢ ποιήσῃ. Γιὰ τὸ ποιεῖν ἀρκοῦν αὐτὰ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 144η.

Περὶ τοῦ πάσχειν

Τὸ 'πάσχειν', ἐπειδὴ δὲν εἶναι διαφορετικὸ γιὰ τὸ ὑποκείμενο ἀπὸ τὸ ποιεῖν, ἂν καὶ διαφέρουν ὡς πρὸς τὸ εἶναι τους, ἰδιοποιοῦνται σχεδὸν τὰ εἶδη καὶ τὰ γνῶρισμα πὺν εἶπαμε. Ὅτι τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν, ἔστω καὶ ἂν τὸ εἶναι τους εἶναι διορετικὸ, εἶναι τὸ ἴδιο γιὰ τὸ ὑποκείμενο, εἶναι φανερό. Γιατὶ, ὄντας μία ἢ κίνηση, μαζὶ μὲ ἐκεῖνο πὺν ποιεῖ λέγεται ποιεῖν, ἐνῶ μαζὶ μ' αὐτὸ πὺν πάσχει λέγεται πάσχειν. Γνῶρισμά του εἶναι τὸ ὅτι ἀπαρτίζεται καὶ ἀπὸ τὴν πάθησῃ καὶ ἀπὸ αὐτὸ στὸ ὁποῖο συμβαίνει ἢ πάθησῃ. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο γνῶρισμά του. Καὶ γι' αὐτὸ ἀντιστρέφει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 145η.

Περὶ τοῦ πού.

1. Πού εἶναι τὸ νὰ βρῖσκεται κάτι μέσα σὲ τόπο. Διαιρεῖται ἀρχικὰ σὲ ἔξι εἶδη, ἀνάλογα μὲ τὴ θέση στὴν ὁποία βρῖσκεται, δηλαδὴ ἐπάνω, κάτω, δεξιά, ἀριστερά, μπροστὰ καὶ πίσω. Καθένα ἀπὸ αὐτὰ βρῖσκεται ἢ μακριὰ ἢ κοντά. Καὶ ἀκόμα βρῖσκεται εἴτε σὲ πρῶτο εἴτε σὲ δεύτερο. Σὲ πρῶτο λέγω ὅτι βρῖσκεται τὸ σῶμα, ὅταν βρῖσκεται σὲ τόπο ἴσο μ' αὐ-

ἴσῳ τόπῳ αὐτοῦ ἢ, καὶ μὴ ἐν μείζονι περιεχόμενον· ἐν δευτέρῳ δέ, ὅταν ἐν μείζονι, καθὸ φάμεν εἰ τύχοι τὸν Σωκράτην ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι ἢ ἐν τῇ πόλει. Ἔτι τοῦ ποῦ ἰδικῶς λαμβανομένου, τὸ μὲν αὐτοῦ φύσει λέγεται, ὅπερ τὸ αὐτὸ αἰεὶ νοεῖται, οἷον τὸ τὸν οὐρανὸν ἄνω 5 εἶναι (ὁ γὰρ τόπος αὐτοῦ πρὸς ἓν γέ τι τεταγμένον κάτω λέγεται μόνον, λέγω δὴ πρὸς τὸν τῆς γῆς μόνον τόπον), ἢ οὐ φύσει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ὡς τὸ ζῶον ἄνω λέγεσθαι κατὰ τὴν τοῦ οἴκου ὀροφήν· δύναται γὰρ ταῦτα καὶ ἄνω λέγεσθαι καὶ κάτω, πρὸς ἄλλο μέντοι καὶ ἄλλο λαμβανόμενα.

10 β'. Ἔστι δὲ ἴδια τοῦ ποῦ τὸν ἀριθμὸν τρία· ἐν μὲν τὸ προσσημαίνειν τόπον· τὸ γὰρ ἄνω εἶναι ἐστὶ μὲν κυρίως τοῦ ποῦ εἶναι, προσσημαίνει δὲ τόπον τινά, λέγω δὴ τὸν ἄνω τόπον· παντὶ δὲ τῷ εἶδει ὑπάρχει τοῦτο τὸ ἴδιον. Δεύτερον δὲ τὸ προσσημαίνειν σχέσιν τοπικὴν· διττὴ δὲ ἡ τοπικὴ σχέσις ἢ τε γὰρ ἐμπεριοχὴ τοῦ σώματος, 15 καθ' ἣν ἐμπεριέχεσθαι λέγεται, σχέσις ἂν εἴη τοπικὴ, καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ τόπου, καθ' ἣν περιέχειν λέγεται τὸ σῶμα, ὁμοίως Διττῆς οὖν, ὡς εἴρηται, τῆς τοπικῆς λαμβανομένης σχέσεως, ἀμφότερα μὲν ταῦτα προσσημαίνονται ὑπὸ τῆς τοῦ ποῦ κατηγορίας, μᾶλλον δὲ τὴν ἐμπεριοχὴν προσσημαίνειν ἔοικεν ἢ τὴν περιοχὴν· πρῶτως γὰρ τὴν 20 ἐμπεριοχὴν προσσημαίνει· συσσημαίνεται δὲ ταύτῃ καὶ ἡ περιοχὴ. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ ἴδιον παντὶ ὑπάρχει τῷ ποῦ καὶ οὐδεμιᾷ ἄλλῃ τῶν λοιπῶν ἐννέα κατηγοριῶν παρὰ ταύτην. Τρίτον ἴδιον τὸ θέσιν τινὰ ἀχωρίστως παρακολουθεῖν αὐτῷ· τῷ γὰρ ὄντι ποῦ, πάντως ἔπεται θέσις τις, οἷον τῷ ὄντι ἄνω πάντως ἔπεται ἢ ὡδὶ ἔχειν τὴν θέσιν τῶν 25 μοριῶν ἢ καὶ τοῦ ὄλου ἢ ὡδί· καὶ τῷ ὄντι κάτω ὁμοίως παραπλησίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ὡστε εἴη ἂν παρακολουθοῦν παντὶ τῷ ποῦ τοῦτο τὸ ἴδιον. Τέταρτον ἴδιον τὸ εἶναι αὐτὸ ἀποτελέσμα σώματος καὶ τόπου τοῦ περιέχοντος αὐτό· τό τε γὰρ ἄνω εἶναι ἀπετελέσθη ἀπὸ τε τοῦ ἄνω τόπου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ σώματος καὶ τὸ κάτω ὡς 30 αὐτως παραπλησίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Μὴ λανθανέτω δὲ ἡμᾶς, ὅτι τοῦ ἄνω τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ τόπου μόνου λαμβάνεται, καὶ ἔστι τῶν

τὸ καὶ δὲν περιέχεται σὲ κάτι μεγαλύτερο. Σὲ δεύτερο πάλι, ὅταν βρῖσκειται μέσα σὲ μεγαλύτερο, ὅπως λέμε γιὰ παράδειγμα ὅταν ὁ Σωκράτης τυχαίνει νὰ βρῖσκειται στὸ σπίτι ἢ στὴ πόλη. Ἀκόμα τὸ “ποῦ” ὅταν λαμβάνεται εἰδικά, τότε λέγεται ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ φυσικὸ τοῦ γνώρισμα καὶ νοεῖται ὅτι αὐτὸ βρῖσκειται πάντοτε στὴν ἴδια θέσση· ὅπως λόγου χάρη ὅτι ὁ οὐρανὸς βρῖσκειται πάντοτε ἐπάνω (γιατὶ ὁ τόπος τοῦ λέγεται μόνο ὡς πρὸς ἓνα ἄλλο πού εἶναι ταγμένο κάτω, ἐννοῶ μόνο ὡς πρὸς τὸν τόπο τῆς γῆς), ἢ λέγεται ὅτι αὐτὸ δὲν συμβαίνει κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς (προσωρινά), ὅπως τὸ ζῶο λέγεται ὅτι βρῖσκειται ἄνω, σύμφωνα μὲ τὴν ὀροφὴ τοῦ σπιτιοῦ. Αὐτὰ δηλαδὴ μποροῦν νὰ λέγονται ὅτι βρῖσκονται καὶ ἄνω καὶ κάτω, ἐννοούμενα σὲ σχέση μὲ ἄλλο καὶ ἄλλο.

2. Τὸ “ποῦ” ἔχει τρία γνωρίσματα· τὸ ἓνα εἶναι ὅτι δηλώνει μαζὶ τὸν τόπο· τὸ νὰ βρῖσκειται δηλαδὴ κάτι ἄνω, σημαίνει κυρίως ὅτι βρῖσκειται κάπου καὶ δηλώνει μαζὶ κάποιον τόπο, ἐννοῶ τὸν ἄνω τόπο· αὐτὸ εἶναι γνώρισμα πού ἀνήκει σὲ ὅλο τὸ εἶδος. Τὸ δεύτερο εἶναι, ὅτι δηλώνει μαζὶ κάποια τοπικὴ σχέση, καὶ ἡ τοπικὴ σχέση εἶναι διπλῆ· καὶ ἡ ἐμπεριοχὴ τοῦ σώματος, κατὰ τὴν ὁποία λέγεται ὅτι ἐμπεριέχεται, εἶναι σχέση τοπικὴ, ὅμοια καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ τόπου σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία λέγεται ὅτι περιέχει τὸ σῶμα. Λαμβανόμενη λοιπὸν διπλῆ, ὅπως εἶπαμε, ἡ τοπικὴ σχέση, καὶ τὰ δύο αὐτὰ δηλώνονται μαζὶ ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τοῦ “ποῦ”, περισσότερο ὅμως φαίνεται ὅτι ὑποδηλώνει αὐτὴ τὴν ἐμπεριοχὴ, παρὰ τὴν περιοχὴ· γιατί κατ’ ἀρχὴν ὑποδηλώνει τὴν ἐμπεριοχὴ, καὶ μαζὶ μ’ αὐτὴν ὑποδηλώνεται καὶ ἡ περιοχὴ. Αὐτὸ τὸ γνώρισμα ὑπάρχει σὲ ὅλη τὴν κατηγορίαν τοῦ “ποῦ”, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν δὲν ὑπάρχει σὲ καμμιά ἄλλη ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἑννέα κατηγορίες. Τρίτο γνώρισμα εἶναι, ὅτι τὸ παρακολουθεῖ αὐτὸ ἀχώριστα κάποια θέσση. Γιατὶ μ’ αὐτὸ πού βρῖσκειται κάπου συνδέεται ὅπωςδὴποτε κάποια θέσση. Γιὰ παράδειγμα, αὐτὸ πού βρῖσκειται ἄνω, ὅπωςδὴποτε ἐπόμενον εἶναι ἢ νὰ ἔχει ἐκεῖ τὴ θέσση τῶν μερῶν τοῦ ἢ καὶ τοῦ συνόλου τοῦ ἢ καὶ κάπου ἄλλου. Ὁμοια καὶ σ’ αὐτὸ πού βρῖσκειται κάτω. Παρόμοια καὶ σὰ ἄλλα. Ὡστε αὐτὸ τὸ γνώρισμα παρακολουθεῖ ὅλη τὴν κατηγορίαν τὸ “ποῦ”. Τέταρτο γνώρισμα εἶναι, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνὸς σώματος καὶ τοῦ τόπου πού τὸ περιέχει· τὸ νὰ βρῖσκειται δηλαδὴ ἄνω συντελέσθηκε ἀπὸ τὸν ἄνω τόπο καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα πού βρῖσκειται μέσα σ’ αὐτόν. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ νὰ βρῖσκειται κάτω. Παρόμοια καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ νὰ μὴ μᾶς διαφεύγει, ὅτι ἀπὸ τὸ ἄνω τὸ ἓνα λέγεται μόνο γιὰ

πρός τι, τὸ δὲ τὸ ἐν τόπῳ, καὶ ἔστι ὑπὸ τὴν τοῦ ποῦ κατηγορίαν. Τοῦτο δὲ καὶ πλατύτερον διηκούσατε. Καὶ τὸ νῦν δὲ ἴδιον παντὶ τῷ εἶδει ὑπάρχει καὶ μόνῳ καὶ αἰεί, διὸ καὶ ἀντιστρέφει.

Πλειόνων δὲ ὄντων τῶν κατὰ ἀπόφασιν ἰδίων, λέγω δὴ τοῦ μὴ
5 ἐπιδέχεσθαι ἐναντιότητα καὶ τοῦ μὴ ἔχειν ἐναντίον, καὶ τοῦ μὴ ἐπι-
δέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, καὶ τοῦ μὴ ὅμοιον καὶ ἀνόμοιον
λέγεσθαι, καὶ ἄλλων ἀπειρών, τοῖς καταφατικῶς ῥηθεῖσί τε καὶ
ἐξευρεθεῖσιν ἀρκεῖσθαι δεήσει τὸ ἀφιλόσοφόν τε καὶ περιττὸν ὑπεκ-
κλίνουσιν.

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΣΤ.

Περὶ τοῦ κεῖσθαι

α'. "Κεῖσθαι" δὲ ἔστι τὸ θέσιν πρὸς ἄλληλα ἔχειν τὰ μόρια. Τῆς δὲ
θέσεως ἢ μὲν ἔστιν ἀσύνθετος, ἣτις κυρίως λέγεται καὶ στάσις, ἢ δὲ ἐκ
διαφόρων, ὡς ἡ ἀνάκλισις καὶ ἡ καθέδρα· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ κεῖσθαι
15 ἄρα ἢ ἐξ ἀσυνθέτου θέσεως ἀπετελέσθη ἢ ἐκ συντεθεμένης. Ἔτι δὲ
τῆς θέσεως ἢ μὲν ἔστι τῶν μερῶν μόνων καὶ οὐ τοῦ ὅλου, ὡς ἡ μόνω-
σις καὶ ἡ πύκνωσις, ἢ τε τραχύτης καὶ ἡ λειότης, ἢ δὲ τοῦ ὅλου μόνου,
ὡς ἡ ἀνάκλισις καὶ ἡ καθέδρα (οὐ γὰρ τὸ μέρος λέγεται καθέζεσθαι
ἢ ἀνακεκλίσθαι, ἀλλὰ τὸ ὅλον)· ἢ δὲ τοῦ τε ὅλου καὶ τῶν μερῶν, ὡς ἡ
20 κυρίως λεγομένη στάσις, ἣτις ἔστιν ὀρθότης καὶ τῶν μερῶν καὶ τοῦ
ὅλου. Καὶ μέντοι τὸ κείμενον ἢ πάντῃ ὄρθωται, καὶ λέγεται ἴστασθαι,
ἢ πῆ μὲν ὄρθωται, πῆ δὲ κέκλιται, καὶ λέγεται καθῆσθαι· καὶ εἴη ἂν
εἶδη ταῦτα τοῦ κεῖσθαι, τὸ ἀνακεκλίσθαι, τὸ ἐστάναι καὶ τὸ καθῆ-
σθαι. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα ἂν εἴη εἶδη τοῦ κεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄλλα
25 ἄπειρα· αὐτίκα γοῦν τὸ μανὸν καὶ πυκνὸν καὶ τὰ ὅμοια κεῖσθαι λεγό-
μενα, οὔτε ἴστασθαι λέγονται, οὔτε ἀνακεκλίσθαι ἢ καθέζεσθαι· εἴη
δ' ἂν ταῦτα ὑπ' ἐκεῖνο τοῦ κεῖσθαι, ὃ τὴν τῶν μερῶν μόνον πρὸς
ἄλληλα, ἀλλ' οὐχὶ τὴν τοῦ ὅλου θέσιν ὑποφαίνει. Ὅτι δὲ ἡ μάνωσις
καὶ ἡ πύκνωσις καὶ τὰ ὅμοια οὐκ εἰσι τοῦ ὅλου θέσεις, δηλὸν ἐκ τοῦ
30 μὴ ἐνδέχεσθαι δύο θέσεις εἶναι τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός ὅλου, εὐρίσκεισθαι
δὲ ἐν ἐνὶ καὶ πῶ αὐτῶ τὴν τε μάνωσιν καὶ τὸ ἐστάναι. Ὡσπερ δὲ ἐνδέ-

τὸν τόπο καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ πρὸς τι, ἐνῶ τὸ ἄλλο βρῖσκεται μέσα στὸν τόπο καὶ ἀνήκει στὴν κατηγορία τοῦ “ποῦ”. Αὐτὸ βέβαια τὸ ἀκούσατε ἐκτενέστερα. Αὐτὸ τὸ γνῶρισμα γιὰ τὸ ὁποῖο μιλάμε τώρα ὑπάρχει σὲ ὄλο τὸ εἶδος καὶ σ' αὐτὸ μόνο καὶ πάντοτε, καὶ γι' αὐτὸ ἀντιστρέφει.

Ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ τὰ ἀποφατικά (ἀρνητικά) γνῶρισματα, ἐννοῶ αὐτὰ πού δὲν δέχονται ἐναντιότητα οὔτε ἔχουν ἀντίθετο, καθὼς ἐπίσης αὐτὰ πού δὲν ἐπιδέχονται τὸ περισσότερο καὶ τὸ λιγότερο καὶ τὸ νὰ λέγονται ὅμοιο καὶ ἀνόμοιο, καὶ ἀμέτρητα ἄλλα, θὰ πρέπει νὰ ἀρκεσθοῦμε σὲ ὅσα καταφατικά εἰπώθηκαν καὶ βρέθηκαν, στὰ ὁποῖα ἀποφεύχθηκε τὸ ἀφιλόσοφο καὶ περιττό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 146η.

Περὶ τοῦ κεῖσθαι

1. ‘Κεῖσθαι’ εἶναι τὸ νὰ ἔχουν τὰ μέρη μὴ θέση σχετικὰ μὲ τὰ ἄλλα. Καὶ ἡ θέση ἄλλοτε εἶναι ἀσύνθετη, πού λέγεται κυρίως καὶ στάση, ἄλλοτε πάλι εἶναι σύνθετη ἀπὸ διάφορα, ὅπως ἡ ἀνάκλιση καὶ ἡ καθηστική θέση· κι ἂν εἶναι ἔτσι, ἄρα καὶ τὸ κεῖσθαι προκύπτει ἢ ἀπὸ ἀσύνθετη θέση ἢ ἀπὸ σύνθετη. Καὶ ἀκόμα, ἡ θέση ἄλλοτε ἔχει σχέση μὲ τὰ μέρη μόνο καὶ ὄχι μὲ τὸ σύνολο, ὅπως εἶναι ἡ ἀραιώση καὶ ἡ πύκνωση, ἡ τραχύτητα καὶ ἡ λειότητα, καὶ ἄλλτε μὲ τὸ σύνολο μόνο, ὅπως εἶναι ἡ ἀνάκλιση καὶ ἡ καθηστική θέση (δὲν λέμε δηλαδή ὅτι ἓνα μέρος κάθετα ἢ εἶναι ξαπλωμένο, ἀλλὰ τὸ σύνολο), ἄλλοτε πάλι λέγεται γιὰ τὸ σύνολο καὶ τὰ μέρη, ὅπως ἡ κυρίως λεγόμενη στάση, πού εἶναι ἡ ὀρθότητα καὶ τῶν μερῶν καὶ τοῦ ὅλου. Αὐτὸ λοιπὸν πού κεῖται ἢ εἶναι τελείως ὀρθιο καὶ λέγεται ὅτι στέκεται, ἢ ἓνα μέρος εἶναι ὀρθιο καὶ τὸ ἄλλο κεκλιμένο, καὶ λέγεται ὅτι κάθετα. Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶναι τὰ εἶδη τοῦ κεῖσθαι· τὸ νὰ βρῖσκεται κάτι σὲ ἀνάκλιση (ξαπλωμένο), νὰ εἶναι ὀρθιο, καὶ νὰ κάθετα. Καὶ φυσικὰ δὲν εἶναι μόνο αὐτὰ τὰ εἶδη τοῦ κεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄπειρα ἄλλα. Γιὰ παράδειγμα δηλαδή, τὸ ἀραιὸ καὶ τὸ πυκνὸ καὶ τὰ ὅμοια, πού λέγονται ὅτι κεῖνται, οὔτε λέγονται ὅτι στέκονται, οὔτε ὅτι εἶναι ξαπλωμένα ἢ κάθονται. Αὐτὰ ἀνήκουν σ' ἐκείνη τὴ μορφή τοῦ κεῖσθαι, πού δηλώνει τὴ θέση μόνο τῶν μερῶν μεταξύ τους καὶ ὄχι τὴ θέση τοῦ συνόλου. Ὅτι βέβαια ἡ ἀραιώση καὶ ἡ πύκνωση καὶ τὰ ὅμοια δὲν εἶναι θέσεις τοῦ ὅλου, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν δύο θέσεις τοῦ ἴδιου ἑνὸς ὅλου, ἀλλὰ βρῖσκονται στὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἀραιώση καὶ ἡ πύκνωση. Κι ὅπως

χεται πάντα τὰ μέρη ἔχειν ἴδιον σχῆμα παρὰ τὸ τοῦ ὄλου, οὕτως ἐνδέχεται ἔχειν αὐτὰ καὶ ἰδίαν θέσιν παρὰ τὴν τοῦ ὄλου. Τῶν δὲ κειμένων τὰ μὲν φύσει ἔσχε τὸ κεῖσθαι, ὡς τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνόν, τὰ δὲ προαιρέσει, ὡς τὸ τὸν ἄνθρωπον καθέζεσθαι, τὰ δὲ τέχνη, ὡς τὸ
5 τὸν ἀνδριάντα ἴστασθαι, τὰ δὲ τύχη, ὡς τόνδε τὸν λίθον πεσόντα ὠδι κείσθαι.

β. Ἔστι δὲ ἴδιον τοῦ κείσθαι τὸ παρωνύμως ἀπὸ τῆς θέσεως λέγεσθαι· ἀπὸ τε γὰρ τῆς καθέδρας τὸ καθέζεσθαι λέγεται, καὶ ἀπὸ τῆς στάσεως τὸ ἴστασθαι, καὶ ἀπὸ τῆς ἀνακλίσεως τὸ ἀνακεκλίσθαι.
10 Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως διὸ καὶ ἐν οἷς τῶν θέσεων μὴ ἔστιν ὄνοματα, οὐδὲ τῶν εἰδῶν τοῦ κείσθαι ἔστιν ὄνομα· καὶ γὰρ τῷ τοιῶδε σχηματισμῷ, εἰ τύχοι, τῆς κορώνης ἢ ἄλλου τινὸς οὐκ ἔστιν ὄνομα διὰ τὸ μηδὲ τῆς τοιαύτης θέσεως ὄνομα εἶναι καὶ οἰωνοσκοπῶν ἡμῖν οὐ διενεχθήσονται παῖδες· διδόντες γὰρ ἐκ πολλῆς φιλοτιμίας τοῖς
15 σχήμασι τῶν ζώων ὄνοματα, καὶ τῶν θέσεων προδεδάκασιν, ἢ λαβεῖν εἰσι παρ' ἡμῶν ἔνοχοι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν ἄλλοις Δεύτερον δὲ ἴδιον τοῦ κείσθαι τὸ ὁμοίως λέγεσθαι κατ' αὐτό· ὁμοίως γὰρ καθῆσθαι λέγομεν καὶ ἀνομοίως, καὶ ἀνακεκλίσθαι ὁμοίως καὶ ἀνομοίως. Τρίτον ἴδιον τὸ τὰ ἀναγόμενα ὑπ' αὐτὴν μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν
20 ἀνάγεσθαι τρόπον· τὸ μὲν γὰρ καθῆσθαι πρώτως ἀνάγεται ὑπὸ τὸ κείσθαι καὶ ἔστι κυρίως κείσθαι, τὸ δὲ καθεζόμενον ὑπὸ τὸ κείσθαι λέγεται ἀνάγεσθαι, ὅτι ὑπὸ τὸ κείμενον ἀνάγεται πρώτως, ὅπερ ἔστι σύστοιχον τῷ κείσθαι· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἰστάμενον καὶ τὸ ἀνακεκλιμένον ὑπὸ τὸ κείσθαι λέγονται ἀνάγεσθαι, ὅτι ὑπὸ τὸ σύστοιχον
25 αὐτοῦ πρώτως ἀνάγονται. Καὶ δῆλον κἀντεῦθεν, ὃ καὶ προεῖρηται, ὅτι αἱ κατηγορίαι οὐ πάντως κατηγοροῦνται ὡς τὰ γένη. Τέταρτον ἴδιον τοῦ κείσθαι τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι αὐτὸ τῆς θέσεως καὶ οὗ ἔστιν ἡ θέσις καὶ εἴη ἂν κυρίως ἴδιον ὅτι καὶ ἀντιστρέφει· ὅπερ γὰρ ἔστι κείσθαι ἀπὸ τε τῆς θέσεως καὶ οὗ ἔστιν ἡ θέσις ἀπετελέσθη, καὶ ὅπερ
30 ἔστι ταῦτα, κείσθαι ἔστι. Καὶ περὶ μὲν τῆς θέσεως ταῦτα. Τὰ δὲ κατὰ ἀπόφασιν ἴδια πλεῖστά γε ὄντα καὶ οὐκ ἐπὶ πολὺ χρήσιμα, ἄλλως τε δὲ καὶ εὐπόριστα, κἀνθάδε παραλελείφθω.

εἶναι δυνατόν ὅλα τὰ μέρη νὰ ἔχουν δικό τους σχῆμα, παρὰ τὸ σχῆμα πού ἔχει τὸ ὅλον, ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν καὶ δική τους θέση, παρὰ τὴ θέση πού ἔχει τὸ ὅλον. Ἀπὸ ὅσα ὅμως κεῖνται, ἄλλα ἔχουν τὸ κεῖσθαι ἀπὸ τὴ φύση τους, ὅπως τὸ ἀραιὸ καὶ τὸ πυκνὸ, ἄλλα κατὰ προαίρεση, ὅπως τὸ νὰ κάθεται ὁ ἄνθρωπος, ἄλλα ἀπὸ τὴν τέχνη, ὅπως τὸ νὰ στέκεται ὄρθιος ὁ ἀνδριάντας, καὶ ἄλλα ἀπὸ τύχη, ὅπως ἡ πέτρα πού ἔπεσε καὶ κεῖται σὲ κάποιον μέρος.

2. Γνώρισμα τοῦ κεῖσθαι εἶναι τὸ ὅτι παίρνει τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴ θέση· ἀπὸ τὴν κατηγορικὴ δηλαδή θέση λέγεται κάτι ὅτι κάθεται, ἀπὸ τὴ στάση ὅτι στέκεται, καὶ ἀπὸ τὸ ξαπλωμα ὅτι εἶναι ξαπλωμένο. Τὸ ἴδιο καὶ στά ἄλλα. Γι' αὐτὸ καὶ σ' αὐτὰ πού δὲν ὑπάρχουν ὀνόματα τῶν θέσεων, δὲν ὑπάρχει οὔτε ὄνομα τοῦ εἶδους τοῦ κεῖσθαι. Γιὰ παράδειγμα γιὰ τὸν κάποιον τυχόν σχηματισμὸ τῆς κουρούνας ἢ κάποιου ἄλλου πτηνοῦ δὲν ὑπάρχει ὄνομα, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ὄνομα γι' αὐτὴ τὴ θέση καὶ δὲν θὰ φέρουν ἀντίρρηση γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν οἰωνοσκοπία. Γιατί, δίνοντας ἀπὸ πολλὴ φιλοδοξία ὀνόματα στά σχήματα τῶν ζώων, ἔχουν δώσει ἀπὸ πρὶν καὶ ὀνόματα τῶν θέσεων, ἢ εἶναι ἔνοχοι ὅτι τὰ ἔλαβαν ἀπὸ ἐμᾶς. Γι' αὐτὸ ὅμως τὸ ζήτημα ἄλλου. Δεύτερον γνώρισμα τοῦ κεῖσθαι εἶναι, ὅτι λέγεται ὡς πρὸς αὐτὸ ὅμοια καὶ ἀνόμοια. Τὸ καθόμαστε δηλαδή λέγεται ὅμοια καὶ ἀνόμοια, ὅπως καὶ τὸ ξαπλώνομε λέγεται ὅμοια καὶ ἀνόμοια. Τρίτον γνώρισμα εἶναι, ὅτι ὅσα ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία, δὲν ἀνήκουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο. Τὸ νὰ κάθεται δηλαδή κάποιος ὑπάγεται κατ' ἀρχὴν στὸ κεῖσθαι, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κυρίως κεῖσθαι, ἐνῶ τὸ καθισμένος λέμε ὅτι ὑπάγεται στὸ κεῖσθαι, ἐπειδὴ ἀνάγεται κατὰ πρῶτον σ' αὐτὸ πού κεῖται, πρᾶγμα πού εἶναι σύστοιχο τοῦ κεῖσθαι. Τὸ ἴδιο καὶ αὐτὸ πού στέκεται καὶ αὐτὸ πού εἶναι ξαπλωμένο λέγονται ὅτι ὑπάγονται στὸ κεῖσθαι, ἐπειδὴ ἀνάγονται κατὰ πρῶτον στὸ σύστοιχο αὐτοῦ. Καὶ εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτό, πρᾶγμα πού τὸ προείπαμε ἤδη, ὅτι οἱ κατηγορίαι δὲν γίνονται ὅπωςδήποτε κατηγορούμενα, ὅπως τὰ γένη. Τέταρτον γνώρισμα τοῦ κεῖσθαι εἶναι, τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀποτελεσματὸς τῆς θέσης καὶ αὐτοῦ στὸ ὁποῖο ἀνήκει ἢ θέση. Καὶ εἶναι κύριον γνώρισμα, ἐπειδὴ δέχεται καὶ ἀντιστροφή. Αὐτὸ δηλαδή πού σημαίνει κεῖσθαι ἀποτελέσθηκε ἀπὸ τὴ θέση καὶ ἀπὸ αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἀνήκει ἢ θέση, καὶ ὅ,τι εἶναι αὐτὰ, εἶναι τὸ κεῖσθαι. Αὐτὰ βέβαια γιὰ τὴ θέση. Τὰ ἀποφατικὰ ὅμως γνωρίσματα, πού εἶναι πολλὰ καὶ ὄχι πολὺ χρήσιμα, καὶ ἄλλωστε βρίσκονται εὐκόλα, ἄς παραλειφθοῦν καὶ ἐδῶ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΖ΄.

Περὶ τοῦ ποτέ.

Ποτέ δέ ἐστι τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι. Εἶδη δὲ αὐτοῦ τосαῦτα, ὅσα ὑποτίθεται τις εἶναι καὶ τοῦ χρόνου· εἰ μὲν γὰρ συναριθμεῖ τις καὶ τὸ
 5 νῦν, ἐστὶ τρία· εἰ δὲ μή, ὅπερ καὶ ἀληθές, δύο· τό τε ἐν παρεληλυθότι
 εἶναι καὶ ἐν μέλλοντι. Ἔτι τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι λεγόμενον ἢ ἐν πρώτῳ
 εἶναι λέγεται ἢ ἐν δευτέρῳ· καὶ ἐν πρώτῳ μὲν, ὅταν ὁ χρόνος μὴ ἐστι
 μείζων μήτε ἐλάττων τῆς κινήσεως τοῦ λεγομένου ἐν αὐτῷ εἶναι· ἐν
 δευτέρῳ δέ, ὅταν ἢ μείζων καὶ ὑπερεκτεινόμενος τῆς κινήσεως.
 10 Καθὸ φαμεν, εἰ τύχοι ἐν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ παραταθείσης τῇ γεννήσει
 αὐτοῦ, ἀλλὰ βραχέος μὲν τινος διαστήματος αὐτῇ συμμετροθέντος,
 τοῦ δὲ ἄλλου χρόνου ὑπερταθέντος. Ἔτι τοῦ ποτέ τὸ μὲν ἐστὶν ὠρι-
 σμένον, τὸ δὲ οὐ· ὠρισμένον μὲν, ὡς τὸ χθὲς, σήμερον, αὔριον, πέρυ-
 σι, καὶ τὰ ὅμοια· ἀόριστον δέ, ὡς τὸ πάλαι, πρόπαλαι, ἄρτι, μετὰ
 15 τάδε· εἴη δ' ἂν καὶ ταῦτα τοῦ ποτέ, λέγω δὴ τὸ ὅτε καὶ τὸ τότε καὶ τὸ
 πρότερον καὶ ὕστερον, καὶ ἅμα καὶ ἤδη καὶ βραδὺ καὶ ταχύ. Εἰδέναι
 δὲ χρή, ὅτι τὸ χθὲς, σήμερον, αὔριον καὶ τὰ ὅμοια, ὁμώνυμά ἐστιν· πῆ
 μὲν γὰρ χρόνον μόνον σημαίνει καὶ ἔστιν εἶδη τοῦ χρόνου, πῆ δὲ τὸ
 ἐν χρόνῳ εἶναί τι, καὶ ἔστιν εἶδη τοῦ ποτέ· καὶ λέληθε τοῦτο καὶ τῶν
 20 πάλαι δοξάντων φιλοσοφῆσαι οὐκ ὀλίγους. Ὑπάρχει δὲ τῷ ποτέ
 μάλιστα τὸ προσσημαίνειν χρόνον· ἔτι δὲ ἴδιον αὐτοῦ τὸ ἀποτελεσμα
 εἶναι χρόνου καὶ τῶν ὑπὸ χρόνον· ἐν τῇ πρὸς ἄλλα γὰρ τούτων ποιᾶ
 ὁσχεῖ λαμβάνει τὴν ὑπαρξιν. Εἴη δ' ἂν αὐτῷ μάλιστα τοῦτο τὸ ἴδιον·
 μόνῳ τε γὰρ ὑπάρχει καὶ ἀντικατηγορεῖται. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ποτέ
 25 τосαῦτα· κἀνταῦθα παραλελεμμένων τῶν κατὰ ἀπόφασιν ἰδίων δι-
 ᾶς αἰτίας προέφημεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΗ΄.

«Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε,
 βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε».

30

Εἰπὼν ὁ Παῦλος, οὗ ἡ γλῶττα τοῦ παναγίου Πνεύματος ὄργα-
 νον, «ὕμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί», καὶ διδάξας ὡς

ΕΡΩΤΗΣΗ 147η.

Περὶ τοῦ ποτέ.

“Ποτέ” εἶναι ἡ ὑπαρξὴ μέσα στοῦ χρόνου. Εἶδη αὐτοῦ εἶναι τόσα, ὅσα καὶ τὰ εἶδη τοῦ χρόνου. “Ἄν συναριθμήσει κανεὶς καὶ τὸ τώρα, αὐτὰ εἶναι τρία. “Ἄν ὄχι, πράγμα πού εἶναι καὶ τὸ ἀληθές, εἶναι δύο· ἡ ὑπαρξὴ στοῦ παρελθόν καὶ στοῦ μέλλον. Ἄκόμα αὐτὸ πού λέγεται ὅτι βρίσκεται μέσα σὲ χρόνο, ἢ λέγεται πὼς εἶναι σὲ πρῶτο χρόνο ἢ σὲ δεύτερο. Σὲ πρῶτο εἶναι, ὅταν ὁ χρόνος δὲν εἶναι οὔτε μεγαλύτερος οὔτε λιγότερος ἀπὸ τὴν κίνησιν ἐκείνου πού βρίσκεται μέσα σ’ αὐτόν· σὲ δεύτερο πάλι εἶναι, ὅταν ὁ χρόνος εἶναι μεγαλύτερος καὶ ὑπερκαλύπτει τὴν κίνησιν. “Ὅπως λέμε, ἂν τύχει νὰ γεννηθεῖ κάποιος κατὰ τὴ χθεσινὴ μέρα, καὶ δὲν διήρκεσε ἡ χθεσινὴ μέρα ὅσο καὶ ἡ γέννησή του, ἀλλὰ συμμετρήθηκε μ’ αὐτὴν ἓνα σύντομο διάστημα, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὁ χρόνος περίσσεψε. Ἄκόμα ἀπὸ τὸ “ποτέ” ἄλλο εἶναι ὀρισμένο καὶ ἄλλο ἀόριστο· ὀρισμένο εἶναι ὅπως τὸ χθές, τὸ σήμερα, τὸ αὔριο, τὸ πέρυσι καὶ τὰ ὅμοια, ἐνῶ ἀόριστο εἶναι τὸ παλαιὰ, τὸ πολὺ παλαιὰ, τὸ προολίγου, τὸ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ. Ἐπίσης στοῦ ποτέ ἀνήκουν καὶ αὐτὰ, ἐννοῶ τὸ ὅταν καὶ τὸ τότε καὶ τὸ προηγουμένως καὶ τὸ ὕστερα καὶ τὸ μόλις καὶ τὸ ἤδη καὶ τὸ ἀργὰ καὶ τὸ γρήγορα. Καὶ πρέπει νὰ γνωρίζομε ὅτι τὸ χθές, σήμερα, αὔριο καὶ τὰ ὅμοια εἶναι ὁμώνυμα, τὰ ὅποια ἄλλοτε σημαίνουν μόνο χρόνο καὶ εἶναι εἶδη τοῦ χρόνου, καὶ ἄλλοτε σημαίνουν τὸ νὰ εἶναι κάτι μέσα στοῦ χρόνο, καὶ εἶναι εἶδη τοῦ ποτέ. Αὐτὸ διαφεύγει καὶ πολλοὺς ἀπὸ ὅσους παλαιὰ φιλοσόφησαν. Ὑπάρχει στοῦ ποτέ καὶ τὸ γνῶρισμα πού κατ’ ἐξοχὴν προδηλώνει χρόνο, καὶ ἀκόμα γνῶρισμά του εἶναι τὸ νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα χρόνου καὶ ὅσων ὑπάγονται στοῦ χρόνο. Γιατὶ λαμβάνει τὴν ὑπαρξὴ του στὴν ὅποια σχέση αὐτῶν μὲ τὰ ἄλλα. Τὸ γνῶρισμα αὐτὸ εἶναι κατ’ ἐξοχὴν δικό του. Γιατὶ σ’ αὐτὸ μόνο ὑπάρχει καὶ γίνεται ἀντικατηγορούμενό του. Ἄλλὰ τόσα ἄς ποῦμε καὶ γιὰ τὸ ποτέ. Παραλείπομε καὶ σ’ αὐτὸ τὰ ἀποφατικά (ἀρνητικά) γνῶρισματά για τοὺς λόγους πού εἶπαμε στὰ προηγούμενα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 148η.

« Ἄν δαγκώνετε καὶ κατατρῶγετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, προσέχετε μήπως καταφαγωθεῖτε μεταξύ σας »¹.

Ἐπειδὴ ὁ Παῦλος, τοῦ ὁποίου ἡ γλῶσσα εἶναι ὄργανο τοῦ παναγίου Πνεύματος, εἶπε, « Ἐσεῖς, ἀδελφοί, ἔχετε κληθεῖ γιὰ τὴν ἐλευθερία »²,

οὐχ ὑπόκειται δουλεία περιτομῆς οὐδὲ τῷ τοῦ νόμου ζυγῷ κατατρίβε-
σθαι, ἵνα μὴ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς καὶ ὅσα μὴ δεῖ πράττειν χαρίζε-
σθαι νομιοῦσι καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐλευθερίας ὕβριν ποιήσωνται
τῆς ἐλευθερίας, ὑποτασσόμενοι τῇ σαρκί, ἐπήγαγεν· «ἀλλὰ διὰ τῆς
5 ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις»· ἀνεκλήθητε, φησὶν, πρὸς ἐλευθερίαν·
φύγετε τῆς σαρκὸς τὴν δουλείαν· ἡ δὲ τῆς σαρκὸς δουλεία πολλῶν
μὲν καὶ ἄλλων ἐστὶ πρόξενος παθῶν καὶ κακίας, ἀτὰρ δὴ καὶ τὴν
ἀγάπην ἀπωθεῖται. Ἴνα τοίνυν τὰ ἄλλα τέως ἐάσω, ταύτην τὴν ἀπὸ
τῆς σαρκὸς ἐρχομένην πληγὴν καθ' ἡμῶν, τοῦτ' ἔστιν τὴν νεκροῦσαν
10 τὴν ἀγάπην, μηδαμῶς ἐν ἑαυτοῖς παρελθεῖν πρόφασιν ὑποκατα-
κλιθῆτε δοῦναι. Τοῦτο δὲ ἔσται πῶς; Εἰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε
ἀλλήλοις ἢ γὰρ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεία τὴν ἄνωθεν ἀρραβωνίζεται
καθαρὰν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν εἰρήνην ταῖς ἀνθρώπων καρδίαις ἐγ-
κατοικίζει.

15 Εἶτα δεικνὺς ὅτι καὶ νόμου κεφάλαιόν ἐστι τὸ ἀγαπᾶν ὡς ἑαυ-
τὸν τὸν πλησίον, καὶ ταύτη τῆς ἀγάπης τὸ ὑψηλὸν καὶ ὠφέλιμον
παραστήσας ἀπὸ τῶν παρεπομένων ἀνθρωπίνων τῷ θίῳ συμπτω-
μάτων, ἐπισφίγγει τὴν διδασκαλίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πολὺς ἄνθρω-
πος οὐ τοσοῦτον νόμοις καὶ ταῖς ἀπειλούσαις τὰς τελευταίας κολά-
20 σεις σωφρονίζεσθαι θέλει παραγγελίαις, ὅσον ἀπὸ τῶν προσκαί-
ρων καὶ ἐγγιζόντων τὴν τιμωρίαν, ἐπιφέρει τὴν παραίνεσιν κἀκεῖ-
θεν. Εἰ δὲ μήτε τὸ τῆς ἐλευθερίας ὑμᾶς δυσωπεῖ, μηδ' ὅτι προσῆκεν
δουλεύειν ἀλλήλοις ἐν ἀγάπῃ, μηδ' ὅτι πλήρωμα νόμου τὸ κατόρ-
θωμα τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ ταῦτα πάντα θέμενοι παρὰ φαῦλον «ἀλ-
25 λήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε», κἂν γοῦν, εἰ μὴ τι ἄλλο, τοῦτο κα-
τανοήσετε, ὡς εἰς φθορὰν ὑμῶν καὶ ἀφανισμόν ἢ τοιαύτη προᾶξις
καταντήσει. Φυλάξασθε οὖν μὴ διαπεσεῖν τῆς ἀγάπης· τὸ γὰρ
διαπεσεῖν ἐκείνης εἰς μάχας ὑμᾶς καὶ ἔρεις διεγείρει καὶ κατ' ἀλλή-
λων ὀπλίζεσθαι παρασκευάζει, τὰ δὲ τὴν φθορὰν ὑμῶν καὶ ἀπώλει-
30 αν συγκατασκευάζει.

Ἐνταῦθα δὲ τὴν ἀγάπην εὐκαίρως παρενέβαλε, καίτοι τῆς
περιτομῆς ἀθέτησιν προηγουμένως εἰσηγούμενος, καὶ ταύτης αὐτῷ
τῆς σπουδῆς προκειμένης, ἵνα μὴ, διαιρεθέντων πρὸς ἀλλήλους τῶν
τε τὴν περιτομὴν σεμιολόγημα ποιουμένων καὶ τῶν πρὸς τὴν νομο-

καὶ δίδαξε ὅτι δὲν ὑπόκειται στὴ δουλεία τῆς περιτομῆς οὔτε σπαταλᾶ τὸν καιρὸ του κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ νόμου, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι τοὺς χαρίζει τὴν ἐλευθερία καὶ ὅσα δὲν πρέπει νὰ πράττουν, καὶ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἐλευθερίας τὴν μετατρέψουν σὲ ὑβρὴ τῆς ἐλευθερίας, ὑποτασσόμενοι στὴ σάρκα, πρόσθεσε· « Ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγάπη νὰ γίνετε δοῦλοι ὁ ἓνας στὸν ἄλλο». Κληθήκατε, λέγει, γιὰ ἐλευθερία· ἀποφύγετε τὴ δουλεία τῆς σάρκας· ἡ δουλεία τῆς σάρκας καὶ ἄλλα πάθη προξενεῖ καὶ τὴν κακία, ἀλλὰ βέβαια ἀπωθεῖ καὶ τὴν ἀγάπη. Γιὰ νὰ ἀφήσω λοιπὸν τώρα τὰ ἄλλα, αὐτὸ τὸ πλήγμα ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴ σάρκα, αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ νεκρώνει τὴν ἀγάπη, μὴν ὑποχωρήσετε καθόλου καὶ μὴ τοῦ δώσετε τὴν ἀφορμὴ νὰ σᾶς πλήξει. Καὶ αὐτὸ θὰ γίνει πῶς; Ἐάν εἴστε μὲ τὴν ἀγάπη δοῦλοι ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου· γιατί ἡ δουλεία μέσω τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ ἐγγύηση τῆς οὐράνιας καθαρῆς ἐλευθερίας καὶ ἐγκαθιστᾶ μέσα στὶς καδιὲς τῶν ἀνθρώπων τὴν εἰρήνην.

Ἐπειτα, δείχνοντας ὅτι τὸ ν' ἀγαπᾶ κανεὶς τὸν πλησίον του ὅπως τὸν ἑαυτὸ του εἶναι τὸ ἀποκορυφῶμα καὶ τοῦ νόμου, καὶ ἀφοῦ ἔτσι παρουσίασε τὸ ὕψος καὶ τὴν ὠφέλεια τῆς ἀγάπης ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν ἀκολουθώντας τὸν ἀνθρώπινο βίον, περισφίγγει τὴ διδασκαλία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν θέλουν τόσο πολὺ νὰ σωφρονίζονται μὲ τοὺς νόμους καὶ τὶς ἐντολὰς ποὺ ἀπειλοῦν μὲ τὶς τελευταῖες τιμωρίες, ὅσο ἀπὸ τὴν τιμωρία ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα καὶ ἄμεσα, προσθέτει τὴ συμβουλή ἀπὸ αὐτὰ. Ἐάν δὲν σᾶς συγκινεῖ οὔτε ἡ ἐλευθερία, οὔτε τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ εἴστε ἀπὸ ἀγάπη δοῦλοι ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, οὔτε ὅτι τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ θεωρώντας τα ὅλα αὐτὰ ἀσημαντα, «δαγκώνετε καὶ κατατρώγετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο», τουλάχιστο, ἂν ὄχι κάτι ἄλλο, κατανοήστε αὐτὸ, ὅτι ἡ συμπεριφορὰ σας αὐτὴ θὰ καταλήξει στὴν κατασφαγὴ καὶ τὸν ἀφανισμό σας. Προφυλαχθεῖτε λοιπὸν νὰ μὴ ξεπέσετε ἀπὸ τὴν ἀγάπη· γιατί τὸ νὰ ξεπέσετε ἀπὸ αὐτὴν σᾶς σπρώχνει σὲ διαμάχες καὶ φιλονεικίες καὶ σᾶς κάνει νὰ ὀπλίξεσθε ὁ ἓνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, καὶ αὐτὰ ἀπὸ κοινῶν προετοιμάζουν τὴν καταστροφή καὶ τὴν ἀπώλειά σας. Ἐδῶ παρενέβαλε τὴν κατάλληλη στιγμή τὴν ἀγάπη, ἂν καὶ βέβαια προηγουμένως πρότεινε τὴν ἀπόρριψη τῆς περιτομῆς καὶ ὅλη ἡ φροντίδα του ἦταν συγκεντρωμένη σ' αὐτὸ τὸ θέμα, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἀφοῦ διαιρεθοῦν μεταξύ τους ὅσοι θεωροῦσαν καύχημά τους τὴν περιτομὴ καὶ ὅσοι ἀποδέχονταν μὲ θέλημα τὰ ὅσα

θεσίαν τῶν Παύλου ῥημάτων ἀνηγγμένων, στάσεσι καὶ θορύβοις καὶ μάχαις ἑαυτοὺς ποιήσωσιν ἐκδότους, δι' ὧν καὶ τὸ ὑπ' ἀλλήλων καταναλωθῆναι θᾶπτόν τέ ἐστι καὶ καθορώμενον συνήθως.

Ταῦτα μὲν ἀπὸ σχεδαρίων ὡς ἠδυνήθημεν μετεγράψαμεν, τὰ δὲ 5 βιβλία, ὡς καὶ ἡ σὴ ἀρχιερατικὴ τελειότης συνεπίσταται, μετὰ τῶν ἄλλων, ἐξ ὧν ἦν δυνατὸν ζῆν, ἡ αἰχμαλωσία λάφυρον ἔθετο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΘ΄.

Περὶ ὄρου ζωῆς.

Τοῖς δὲ πλείοσι τῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μετεχόντων πλοῦτος 10 καὶ κτημάτων περιουσία τρυφή τε καὶ δόξης κοσμικῆς περιφάνεια ἢ πρώτη μακαριότης νομίζεται, καὶ ταῦτα οὐ τοῖς βουλομένοις πάντως προσγινόμενα οὐδὲ ἀπλῶς τῶν ἐρώντων πληροῦντα τὴν ἔφεσιν, ἄλλοις δὲ ἄλλως κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ χρόνους συμπύπτοντα καὶ αὐθις τούτων ἀφιστάμενα καὶ πρὸς ἑτέρους μεταπίπτοντα, 15 ῥεύματος δίκην ἐξ ἀντιπνοίας ἀνέμων ἐπὶ τὰναντία μεταβαλλομένου ῥαδίως καὶ τὸ ταῦτὸν ἐν κινήσει καὶ φθορᾷ ὁμοιότητι παντελῶς ἀρνούμενον· καὶ ταύτη μὲν ὀφείλοντα κατὰ λόγον εὐθετόν τε καὶ δίκαιον καταφρονεῖσθαι καὶ διαπτύεσθαι, ὅμως γοῦν ἐντεῦθεν τοῖς παρὰ τὸ ἡδὺ μεταδιώκουσι τῶν αἰσθήσεων δυναστεύοντα καὶ τὸν 20 βίον ἑαυτοῖς ὑποτάττοντα.

Οἷς δὲ ἡ λογικὴ χάρις ἐπανθεῖ καὶ καθ' ὃν γέγονεν λόγον διαπρέπει ἢ φύσις τῇ νοερᾷ δυνάμει κυβερνωμένη, τούτοις σοφία τὸ σπουδαζόμενον, ἧς ἐκ παιδευμάτων ἀγαθῶν μετὰ τὴν τοῦ κρείττονος ῥοπὴν ὑπάρχει ἢ σύστασις, πλοῦτον ὄντως ἀκήρατον καὶ εἰς αἰὶ 25 διαμένοντα χαριζομένη τοῖς πρὸς τοῦτο τὴν σπουδὴν κεκτημένοις, οὐκ ἐκ τύχης καὶ ταῦτομάτου, ἀλλὰ τῷ πόνῳ τοῦ αἰρουμένου συναγόμενον σοφία δὲ οὐχὶ κομψεῖαν ῥημάτων προσβαλλομένη καὶ πομφόλυγας διακένων λαρυγγισμάτων ἐξερευνομένη, ἀλλ' ἡ τὸν λόγον εὐλόγως μετερχομένη, ἢ τῶν νοημάτων ὑπηρέτην τοῦτον φέρουσα 30 εὐτακτον, καὶ τῶν ὄντων ἢ ὄντα ἐστὶν τὸν λόγον ἐπιζητούσα, καὶ τοῦ ἀληθοῦς οὐ σφαλλομένη τὴν εὐρεσιν, καὶ διασκάπτουσα μὲν τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις τῇ δικέλλῃ τῶν λογισμῶν, ὡς τοῖς προφανέ-

νομοθετοῦσαν τὰ λόγια τοῦ Παύλου, νὰ παραδώσουν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς σὲ στάσεις καὶ ταραχές καὶ διαμάχες, μὲ τὰ ὅποια προξενεῖται καὶ ἡ ἀλληλοκαταστροφή πού συνήθως βλέπουμε νὰ ἀκολουθεῖ γρήγορα.

Αὐτὰ ὅπως μπορέσαμε μεταγράψαμε ἀπὸ τὶς σημειώσεις, ἐνῶ τὰ βιβλία, ὅπως καὶ ἡ ἀρχιερατικὴ σου τελειότητα γνωρίζει πολὺ καλά, μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα πού ἔκαναν δυνατὴ τὴ ζωὴ μας, τὰ λαφυραγώγησε ἡ αἰχμαλωσία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 149η.

Γιὰ τὰ ὄρια τῆς ζωῆς.

Οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι νομίζουν ὅτι ὁ πλοῦτος, ἡ κτηματικὴ περιουσία, ἡ τρυφή καὶ ἡ λαμπρότητα τῆς κοσμικῆς δόξας εἶναι ἡ πρώτη μακαριότητα, καὶ αὐτὰ δὲν ἀποκτῶνται ὅπωςδήποτε ἀπὸ ὅποιους τὰ θέλουν οὔτε καὶ ἱκανοποιοῦν γενικὰ τὴν ἐπιθυμία ὄσων τὰ ποθοῦν, ἀλλὰ στὸν καθένα συμπίπτουν κατὰ διαφορετικὸ τρόπο καὶ ἀπὸ διάφορες αἰτίες καὶ σὲ διάφορους χρόνους, καὶ πάλι ἐγκαταλείπουν αὐτοὺς καὶ μεταπηδοῦν σὲ ἄλλους, ὅμοια μὲ ρεῦμα πού ἀπὸ ἀντίθετο φύσημα τῶν ἀνέμων μεταβάλλεται εὐκόλα στὰ ἀντίθετα, ἀρνούμενο τελείως τὴν ταυτότητα κατὰ τὴν κίνηση καὶ μοιάζοντας μὲ τὴ φθορά. Καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ, ἐνῶ πρέπει σύμφωνα μὲ τὸν σωστὸ καὶ δίκαιο λόγο νὰ καταφρονοῦνται αὐτὰ καὶ νὰ δέχονται τὴν ἀποστροφή τῶν ἀνθρώπων, ἀντίθετα δυναστεύουν αὐτοὺς πού ἐπιδιώκουν τὴν ἡδονὴ τῶν αἰσθήσεων καὶ ὑποτάσσουν τὴ ζωὴ τους σ' αὐτά.

Αὐτοὶ ὅμως στοὺς ὁποίους ἐπανθεῖ ἡ λογικὴ χάρις καὶ διαπρέπει ἡ φύση σύμφωνα μὲ τὸ λόγο πού ἦρθε στὴν ὑπαρξὴ κυβερωμένη ἀπὸ τὴ νοερὴ δύναμη, ἔχουν ὡς φροντίδα τοὺς τὴ σοφία, πού ὀφείλονται τὴ σύστασή της, μετὰ ἀπὸ τὴ κλίση πρὸς τὸ καλὸ, στὴν ἀγαθὴ παιδεία, χαρίζει ἀληθινὰ πλοῦτο ἀφθαρτο καὶ πού παραμένει αἰώνια σὲ ὅσους ἔχουν προσηλωμένη τὴ φροντίδα τοὺς σ' αὐτό, πού δὲν συνάγεται τυχαῖα καὶ ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μόχθο ἐκείνου πού τὸ ἐτέλεξε, καὶ ἡ σοφία αὐτὴ δὲν προβάλλει λόγους κομψοῦς καὶ ἀερόφουσες κούφιων λαρυγγισμῶν, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὸν λόγο γιὰ τὸ καλὸ, κάμνοντας αὐτὸν ὑπάκουο ὑπηρέτη τῶν νοημάτων, ἐπιζητεῖ τὸ λόγο πού τὰ ὄντα βρῖσκονται στὴν ὑπαρξὴ, χωρὶς νὰ σφάλει στὴν εὑρεση τῆς ἀληθείας, καὶ πού σκάβει μὲ τὸ δικέλλι τῶν λογισμῶν τὶς φύσεις τῶν πραγ-

σιν ἐναπομένειν οὐκ ἀνεχομένη, πρὸς δὲ τὸ θάθος κατιούσα τῶν τῆ
 ἐρευνῆ ὑποκειμένων, ἐκεῖθεν οἶά τινα ψήγματα χρυσίτιδος γῆς τὰς
 τῶν ὄντων ἀναλέγεται θεωρίας· ἐξ ὧν ἡ περιουσία τῆς ἀληθοῦς συν-
 ἴσταται γνώσεως, ζηλωτοὺς ἀποφαίνουσα τοὺς κεκτημένους καὶ τὸ
 5 περιφανές αὐτοῖς καὶ τίμιον οὐκ ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ' εἰς πάντα χρόνον
 χαριζομένη. Ἐντεῦθεν τὰ τῆς ψυχῆς γυμνάζεται αἰσθητήρια πρὸς
 διάκρισιν ἀσφαλῆ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος. Αὕτη καὶ τοῖς οὐκ
 ἀναγκαίως ἡμᾶς προσομιλεῖν παρασκευάζει, τὴν τῶν κρειπτόνων
 βεβαίωσιν τῆ παραθέσει συνιστῶσα τῶν οὐ τοιούτων. Ἐκ τούτου
 10 καὶ λόγοις τῶν ἔξωθεν συστρεφόμεθα, ὧν τὸ μυθῶδες καὶ πεπλασμέ-
 νον διαπτύοντες, τὸ τῆς λέξεως εὐστροφον καὶ τεχνικὸν ἀσπαζόμεθα
 πρὸς τὴν τῶν νοουμένων ἐξάπλωσιν καὶ φανέρωσιν. Ταύτης ὑμεῖς,
 λογιώτατοι, βλάστημα ὄντες εὐγενές τε καὶ γνήσιον, καὶ τὴν πατρῶ-
 αν ὁμοίωσιν τοῖς τοῦ λόγου χαρακτήρσι μᾶλλον ἢ τοῖς τοῦ σώματος
 15 μορφώμασιν ἀναφαίνοντες, οὐδὲ τὰ περὶ τῆς πρώτης σοφίας, φημί
 δὴ τῆς κατ' εὐσέβειαν, παρέργως ὑμῖν μεμελετᾶσθαι δείκνυτε, ἀλλὰ
 τῶν ταύτης δογμάτων καὶ τῶν πατρικῶν παραδόσεων τὰς ἀκριβεῖς
 ὑπολήψεις ἐπιζητοῦντες, τὰς μὲν πρὸς τὸ πιθανὸν ἀποκλίσεις ἐκκλί-
 νετε, τὸ πρὸς συγκατάθεσιν δὲ τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τοιούτοις ἀναγ-
 20 καῖον ἀσπάξασθε.

Ὅθεν προτρέψαι ἡμᾶς ἠξιώσατε περὶ ζητήματός τινος τοῖς ἀπὸ
 τῆς ἐκκλησίας ἀμφιβαλλομένου εἰπεῖν καὶ τὰ τῆς οἰκείας ἡμῶν
 παραστῆσαι γνώμης τοῦτο δέ ἐστιν, εἰ πεπεισθαι ἡμᾶς χρὴ ὄρους
 ὑπὸ Θεοῦ πεπηῆχθαι τῆς ἐκάστου ζωῆς, καθ' οὓς ἀποτελευτᾶν τὸν
 25 βίον ἐκάστῳ συμβῆσεται. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὑποβάλλει νοεῖν ἢ Βα-
 σιλείου τοῦ Μεγάλου διδασκαλία, ἣστινος τὸ ῥητὸν καταδεχόμενοί
 τινες, τὴν τούτου διάνοιαν θαυτέρον δῆθεν ἢ κατὰ τὸ προφανές
 ἐξηγεῖσθαι πειρῶνται καὶ τῆς ὑπονοουμένης ἐκδοχῆς ἀποκρίνουσιν.
 Ἄλλοι δὲ ἐπὶ μόνων τῶν ἰδιοθανατούντων τοῦτο τῷ πατρὶ νενοῆ-
 30 σθαι ἐθέλουσιν, ὡς τῶν κατ' ἐπήρειαν ἢ τινα τῶν ἔξωθεν συμπτωμά-
 των ἀνάγκην τῆς παρούσης ζωῆς μεθισταμένων τῷ τοιούτῳ λόγῳ
 ὑποπίπτειν οὐ δυναμένων. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ παντελῶς τὴν τοιαύτην
 διαγράφονται δόξαν, καὶ κατειρωνεύεσθαι τὴν τοῦ διδασκάλου
 αἰδῶ οὐκ ἀνέχονται, ἀνεπικαλύπτως δὲ τὸ μὴ εἶκιν αὐτοὺς τῆ τοι-

μάτων, ἐπειδὴ δὲν ἀνέχεται νὰ μένει σ' αὐτὰ πού εἶναι φανερά, ἀλλὰ κατεβαίνοντας στοῦ βάθος τῶν ἀντικειμένων τῆς ἔρευνάς της, συλλέγει ἀπὸ ἐκεῖ τὶς ἐρμηνεῖες τῶν ὄντων σὰν κάποια ψήγματα χρυσοφόρου γῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνίσταται ὁ πλοῦτος τῆς ἀληθινῆς γνώσεως, παρουσιάζοντας ἀξιοζήλευτους ἐκείνους πού τὴν κατέχουν καὶ χαρίζοντάς τους τὴ λαμπρότητα καὶ τὴν τιμὴ ὅχι πρῶσκαιρα, ἀλλὰ γιὰ πάντα. Ἀπὸ αὐτὰ γυμνάζονται τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς πρὸς ἀσφαλῆ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Αὕτῃ μᾶς προετοιμάζει νὰ συνομιλοῦμε καὶ μὲ ἐκείνους πού δὲν εἶναι πνευματικὰ ὁμόφρονές μας, στερεώνοντας τὴ βεβαιότητα τῶν καλῶν μὲ τὴν παράθεση τῶν μὴ καλῶν. Γι' αὐτὸ καὶ μελετοῦμε τοὺς λόγους τῶν μὴ Χριστιανῶν, τῶν ὁποίων, ἀπορρίπτοντας τὰ μυθώδη καὶ φανταστικὰ στοιχεῖα, ἀποδεχόμεστε τὴν εὐστροφία καὶ τὴν τέχνη τους γιὰ τὴν ἐξήγηση καὶ τὴν ἀποκάλυψη τῶν νοημάτων. Αὕτῃς τῆς σοφίας ὄντας σεῖς, λογιότατοι, βλάστημα εὐγενικὸ καὶ γνήσιο, καὶ δείχνοντας τὴν ὁμοίωσή σας μὲ τοὺς πατέρες σας μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ λόγου μᾶλλον, παρὰ μὲ τὴ διαμόρφωση τοῦ σώματός σας, οὔτε τὴν πρώτη σοφία, ἐννοῶ βέβαια τὴν εὐσέβεια, δείχνετε ὅτι τὴ μελετᾶτε πάρεργα, ἀλλὰ ἀναζητώντας τὶς ἀκριβεῖς σημασίαις τῶν δογμάτων αὐτῆς καὶ τῶν πατρικῶν παραδόσεων, ἀποφεύγετε τὶς ἀποκλίσεις πρὸς τὶς πιθανολογίες, καὶ ἀσπάζεσθε αὐτὸ πού εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀλήθειας.

Γι' αὐτὸ θεωρήσατε ἄξιο νὰ μὲ προτρέψετε νὰ σᾶς μιλῆσω γιὰ ἓνα θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀμφιβάλλουν οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ σᾶς ἐκθέσω τὴ γνώμη μου γι' αὐτὸ. Καὶ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι, ἂν πρέπει νὰ πιστεύουμε ὅτι ἔχουν τεθεῖ ὄρια γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ καθενός, μέσα στὰ ὁποῖα θὰ συμβεῖ νὰ τελειώσει ὁ βίος τοῦ καθενός. Γιατὶ αὐτὸ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἐννοήσομε ἢ διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τῆς ὁποίας τὰ λόγια ἀποδεχόμενοι κάποιοι, ἐπιχειροῦν νὰ ἐξηγήσουν τὴ σκέψη αὐτοῦ βαθύτερα δῆθεν καὶ ὅχι ἐπιφανειακά καὶ τὴ διαχωρίζουν ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία πού ὑπονοεῖται. Ἄλλοι πάλι πιστεύουν ὅτι αὐτὸ νοεῖται ἀπὸ τὸν πατέρα μόνο γιὰ αὐτοὺς πού αὐτοκτονοῦν, γιατί δὲν μποροῦν νὰ ὑπαχθοῦν στοῦ λόγο αὐτὸ ὅσοι ἀπὸ ἐπηρεασμὸ ἢ ἀπὸ κάποιο ἐξωτερικὸ ἔξαναγκασμὸ ἐγκαταλείπουν τὴν παρούσα ζωὴ. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐκεῖνοι πού διαγράφουν ἐντελῶς αὕτῃ τὴ γνώμη καὶ δὲν ἀνέχονται νὰ γίνετα ἀντικείμενο εἰρωνείας ὁ σεβασμὸς τοῦ διδασκάλου, καὶ ὁμο-

αὕτη γνώμη ὁμολογοῦσιν. Περὶ ὧν ἡμᾶς πλατύτερον ἐγκυμνάσαι τὸν λόγον, καθὼς ἂν τὰ τῆς κατὰ διάνοιαν ἡμῖν δυνάμεως προση, ἢ τῶν σοφωτάτων ὑμῶν ἠνάγκασεν οἰκειότης, μᾶλλον ἡμῶν ἐλομένων τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας ἔλεγχον ἀπολείπειν τοῖς μετέπειτα, εἴ γε τῆς
 5 πατρικῆς μὴ ἐφικοίμεθα μεγαλονοίας, ἥπερ φιλίας θεσμὸν παρακοῆ καθυβρίσαι καὶ τὸ μῆδ' ὄλως ἐλέσθαι πονεῖν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις κατεγκαλεῖσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ἀσθενὲς ἔσθ' ὅτε καὶ συμπαθεῖται, ῥαστώνη δὲ πανταχοῦ κατακρίνεται· καὶ τὸ μὲν αὐθαδῶς ἐπιβάλλειν ἑαυτὸν τοῖς ὑπὲρ τὰ οἰκεῖα μέτρα λόγοις τε καὶ διδάγμασιν ἀλαξο-
 10 νείας ἀποφέρεται ἔγκλημα, τὸ δὲ ὑπέικειν καὶ πείθεσθαι τοῖς πρὸς φιλοπονίαν προτρεπομένοις τῆς τῶν ἀληθῶν ζητήσεώς τε καὶ κατανοήσεως ἀξιέπαινόν τε καὶ ἔμμισθον. Ἐπεὶ δὲ ἐν ταῖς τοιαύταις τῶν λόγων ζητήσεσιν ὁ διαλογικὸς χαρακτήρ μᾶλλον ὑπάρχει κατάλληλος, ὡς πλειόνως τῷ πυκνῷ τῶν ἀντιθέσεων λεπθυνομένης τῆς ἐρεῦ-
 15 νης τοῦ προκειμένου, καὶ ἡμῖν τὸ τοιοῦτον εἶδος μεταχειριστέον τοῦ λόγου, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον αἰτησάμενος ἐκκαλύψαι ἡμῖν τὴν ἐν τούτοις ἀληθείας τὸ φρόνημα καὶ τῷ λόγῳ δοῦναι εὐκρινῆ ποιήσασθαι τούτου τὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ μὲν οὖν τῇ πατρικῇ παραδόσει παριστάμενον πρόσωπον τῷ τοῦ ἄλφα σημειούσθω στοιχείῳ, τὸ δὲ τοῖς
 20 τῶν ἀντιλεγόντων ἐπιχειρήμασι χρώμενον καὶ τὰς πρὸς τὸ ἀνατρέπειν τὸν λόγον ἀντιθέσεις προβαλλόμενον τῇ γραφῇ τοῦ θῆτα χαρακτηρίζεσθαι.

α. Πλείστον ἡμῖν ἡμερῶν διαγέγονε χρόνος ἀφ' οὗ τῆς σῆς, ὃ φίλος, οὐκ ἐτύχομεν ὁμιλίας, ὡς εἰς ἀπορίαν ἡμῖν τὰ τῆς διανοίας
 25 χωρεῖν, τίς ἄρα τῆς τοιαύτης ἀπολείψεως ἢ αἰτία λογιζομένοις. Καὶ νῦν δέ σε ὁρῶντες τὴν τοῦ προσώπου συνήθη κατάστασιν ἐκβεβηκότα καὶ πρὸς τὸ κατηφές συννενευκότα, ἀγωνίαν οὐ μικρὰν εἰσδεδόμεθα, μὴ τι ἄρα τῶν δυσχερεστέρων ἐν τοιαύτῃ σε δείκνυσι διαθέσει τοῦ ὀρωμένου.

β. Ἀποδημία μὲν ἡμᾶς ἐπὶ τινα τῶν οὐ πολλῶ ἀποθεν ἱερῶν οἰκων εὐχῆς χάριν γενομένη τῆς σῆς ἀπήγαγε συντυχίας σύμπτωμα δὲ θανάτου ἀδοκῆτως τινὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐπιστὰν τὰ τῆς λύπης ἡμῖν ἐνεποίησεν, καὶ ταύτῃ ὡς εἰκὸς τὴν τοῦ προσώπου ἐπιφάνειαν διέθηκεν.

λογοῦν ἀνεπιφύλακτα, ὅτι δὲν ἀποδέχονται αὐτὴ τὴ γνώμη. Τὸ νὰ ἀναπτύξω τὸ λόγο μας γι' αὐτά, ὅσο αὐτὸ τὸ ἐπιτρέπει ἡ δύναμη τῆς διάνοι-
 ἄς μου, μὲ ἀνάγκασε ἡ φιλία μου μὲ σᾶς τοὺς σοφότατους, ἡ μᾶλλον
 προτίμησα νὰ ἀφήσω ἀπόδειξη τῆς ἀμάθειά μου στοὺς μεταγενέστε-
 ρους, ἐφόσον βέβαια δὲν φτάσω τὸ ὕψος τῆς πατρικῆς σκέψεως, παρὰ
 μὲ τὴν παρακὴ μου νὰ προσβάλω τὸν θεσμό τῆς φιλίας καὶ νὰ κατηγο-
 ρηθῶ ὅτι δὲν θέλησα νὰ κοπιᾶσω καθόλου γιὰ θέματα ἀναγκαῖα. Γιατὶ
 ἡ ἀδυναμία πολλὰς φορὰς συγχωρεῖται, ἀλλὰ ἡ ὀκνηρία κατακρίνεται
 πάντοτε. Καὶ τὸ νὰ ἐπιβάλλει κανεὶς τὸν ἑαυτό του μὲ τρόπο αὐθάδη μὲ
 τοὺς πέρα ἀπὸ τίς δυνατότητές του λόγους καὶ τὰ διδάγματα του, ἐπι-
 σύρει τὴν κατηγορία τῆς ἀλαζονείας, ἐνῶ τὸ νὰ ὑποχωρεῖ καὶ νὰ ὑπα-
 κούει σ' αὐτοὺς πού τὸν προτρέπουν νὰ δείξει φιλοπονία στὴν ἀναζήτη-
 ση καὶ τὴν κατανόηση τῆς ἀλήθειας εἶναι ἄξιο ἐπαινῶν καὶ ἐπιφυλάσ-
 σεται μισθὸς γι' αὐτό. Ἐπειδὴ ὅμως σ' αὐτὲς τίς ἀναζητήσεις τῶν λόγων
 καταλληλότερος χαρακτήρας εἶναι ὁ διαλογικὸς, καθόσον μὲ τὴν πυ-
 κνότητα τῶν ἀντιθέσεων γίνεται λεπτότερη ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος, θὰ
 χρησιμοποιήσω καὶ ἐγὼ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ λόγου, ἀφοῦ ζητήσω τὸν
 Λόγο τοῦ Θεοῦ νὰ μοῦ ἀποκαλύψει τὸ ἀληθινὸ νόημα αὐτῶν καὶ νὰ
 μοῦ δώσει στὸ λόγο μου τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιτύχω τὴν εὐκρινῆ ἀνά-
 πτυξη αὐτοῦ. Τὸ πρόσωπο λοιπὸν πού ὑποστηρίζει τὴν πατερικὴ παρά-
 δοση θὰ σημειωθεῖ μὲ τὸ στοιχεῖο τοῦ ἄλφα (α), ἐνῶ αὐτὸ πού χρη-
 σιμοποιεῖ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκείνων πού ἀντιλέγουν καὶ προβάλλουν τίς
 ἀντιθέσεις τους γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ λόγου θὰ σημειώνεται μὲ τὸν
 χαρακτήρα τοῦ βῆτα (β).

α. Πέρασε διάστημα πολλῶν ἡμερῶν πού δὲν ἔτυχε, φίλε μου, νὰ
 συνομιλήσομε, ὥστε ὁ νοῦς μου νὰ φτάνει σὲ ἀπορία, ὅταν σκέφτομαι
 ποιὸς εἶναι ὁ λόγος αὐτῆς τῆς παράλειψης. Ἀλλὰ καὶ τώρα, βλέποντάς
 σε νὰ μὴ παρουσιάζει τὸ πρόσωπό σου τὴ συνηθισμένη μορφή καὶ νὰ
 κλίνει πρὸς τὴν κατῆφεια, νοιώθω ὄχι μικρὴ ἀγωνία, μὴ τυχὸν κάτι
 σοβαρότερο ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται σὲ παρουσιάζει σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι.

β. Κάποια ἀποδημία πού ἔκανα γιὰ χάρη προσευχῆς σὲ κάποιον ὄχι
 πολὺ μακρινὸ ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς οἴκους μὲ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴ συνάντη-
 ση μαζί σου. Ἀλλὰ καὶ ἡ σύμπτωσι τοῦ ἀπροσδόκητου θανάτου πού
 συνέβη σὲ κάποιον φίλο μοῦ προξένησε τὰ αἰσθήματα λύπης, καὶ ἔτσι
 εὐλογοῦ ἔκανε τὸ πρόσωπό μου νὰ παρουσιάζει αὐτὴ τὴν κατάστασι.

α. Οὐ τοῦ δέοντος ἐκτός τὰ τῆς ἀχθηδόνας ἡμῖν οὐδὲ εἰκαῖον τὸ λυπηρόν· τίνα δὲ ἄρα κατὰ τὸ προφανές ἢ τοῦ θανάτου ἔφοδος εἴληφε πρόφασιν;

β. Κατάρρητος ὕλη τὰ περὶ τὸν φάρυγγα διαλαβοῦσα αἰφνίδιον 5 καὶ πνευμάτων ὑπομείνασα, πνιγμῶ τὸν ἄνδρα τῷ θανάτῳ ὑπηγάγετο.

α. Οὐκ ἀσύνηθες τῇ φύσει τὸ συμπτώμασιν ὑποκειῖσθαι τοιούτοις, οὐδὲ ξενισμός τις τοῖς οὕτω συμβαίνουσιν ἔπεται· εἰκὸς γὰρ τὸ ἀπολισθῆσαν τοῦ ἄκρου τῆς ἀπαθείας, ἐν τῷ τοῦ θίου κατω- 10 φερεῖ κυλινδούμενον, πολλαῖς περιπταίειν παθῶν ἐξοχαῖς τε καὶ ἀντιτυπίαις, μέχρις ἂν εἰς τοῦδαφος τῆς εἰς γῆν ἀποστροφῆς κατατήσειεν.

β. Οὐκοῦν τυχηρὰ καὶ οὐ κατὰ προνοίας κυδέρησιν τὰ ἄλλοις ἄλλως συμπίπτοντα τῶν κατὰ τὸ σῶμα ἀνιαρῶν ἐντεῦθεν συνάγε- 15 ται, ἐξ ὧν ἀναγκαίως καὶ τὰ τῆς τελευτῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐπακολουθεῖ.

α. Ποῦ τοῦτο φήεις;

β. Ὅτι οὐ μιᾶς τινος αἰτίας ἐκ σωματικῶν ἀρρωστημάτων φαινομένης ἐπάγειν τοῖς ἀνθρώποις τὸν θάνατον, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ποι- 20 κίλων, τοῦτο μὲν κατὰ τὴν διάφορον κρᾶσιν τῶν σωμάτων, τοῦτο δὲ καὶ παρὰ τὸ τῆς διαίτης ἡμαρτημένον ὡς πρὸς τὴν τοῦ τρεφομένου σώματος ιδιότητα, ἔπειτα καὶ κατ' ἔλλειψιν πολλάκις τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας καὶ θεραπείας, ἢ καταφρονονμένης ἢ μὴ εὐπορουμένης (οἱ μὲν γὰρ ἐκ πενίας ἐν ἀπορίᾳ τοῦ θεραπεύοντος γίνονται, οἱ 25 δὲ ἀμελέστερον περὶ τὰ συντηρητικὰ τῆς εὐεξίας διάκεινται) ἀνάγκη νόσους ἐπισυμβαίνειν ἐξ ὧν ὁ θάνατος.

α. Τῶν νόσων τοίνυν ἐπακολούθημα πάντως δίδως τὸν θάνατον;

β. Καὶ λίαν.

α. Οὐκοῦν ἀνάγκη κατὰ σὲ πάντα τὸν νοσοῦντα ἀπλῶς τελευτᾶν 30 τὸν θίον· νῦν δὲ ὀρώμεν τινὰς μὲν, εἰ καὶ σπανιάκις, ὅμως καὶ δίχα τοῦ νοσεῖν τῷ θανάτῳ ὑπαγομένους, τινὰς δὲ καὶ μεγίστοις νοσήμασιν καὶ ἐπὶ πολὺ προσομιλήσαντας, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἰατρευόντων ἀπεγνώσθαι αὐτοῖς τὰ τῆς ὑγείας, ἀνενεγκόντας τῆς ἀρρωστίας ἐπὶ μῆκιστον ἔσθ' ὅτε τὴν ζωὴν παρατεῖναι. Πόσους δ' ἂν σοι ἐπιδείξαι-

α. Ἡ στενοχώρια σου δὲν εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ πρέπον καὶ ἡ λύπη σου δὲν εἶναι τυχαία. Ποιὰ ὅμως προφανὴ αἰτία βρῆκε ὥστε νὰ ἐπέλθει ὁ θάνατος;

β. Γέμισε ξαφνικὰ ὁ φάρυγγάς του ἀπὸ ὑγρὰ καὶ ἐμποδίζοντας τὴν ἀναπνοή του, ὁδήγησαν τὸν φίλο στὸ θάνατο.

α. Δὲν εἶναι ἀσυνήθιστο νὰ συμβαίνουν στὸν ἄνθρωπο τέτοιες συμπτώσεις, οὔτε νὰ ἀκολουθεῖ κάποιο παραξένημα αὐτὰ τὰ συμβάντα. Γιατὶ εἶναι φυσικό, αὐτὸ πὺξ ξεγλίστρησε ἀπὸ τὸ ἄκρο τῆς ἀπάθειας, κυλώντας στὴν κατωφέρεια τοῦ βίου, νὰ προσκρούει σὲ πολλές προεξοχές παθῶν καὶ προσκομιμάτων, ὥσπου νὰ καταλήξει στὸ ἔδαφος τῆς ἐπιστροφῆς στὴ γῆ.

β. Ἄρα συνάγεται ἀπὸ αὐτὰ, ὅτι τὰ ἀνιαρὰ τοῦ σώματος πὺξ συμβαίνουν ἔτσι στὸν ἕνα καὶ ἄλλιῶς στὸν ἄλλο εἶναι τῆς τύχης καὶ δὲν τὰ κυβερνᾷ ἡ πρόνοια, καὶ ἀναγκαστικὰ σ' αὐτὰ ἐπακολουθοῦν καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν θάνατο τῶν ἀνθρώπων.

α. Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτὸ;

β. Ἐπειδὴ ὁ θάνατος δὲν προκαλεῖται ἀπὸ μιὰ μόνο αἰτία λόγῳ σωματικῶν ἀσθενειῶν, ἀλλὰ ἀπὸ πολλές καὶ ποικίλες αἰτίες, ἀπὸ τὴ μιὰ σύμφωνα μὲ τὴ διαφορετικὴ κράση τοῦ σώματος, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένη διατροφή σχετικὰ μὲ τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ σώματος τοῦ καθενός, ἔπειτα καὶ ἀπὸ ἔλλειψη πολλές φορές τῆς πρέπουσας φροντίδας καὶ θεραπείας, πὺξ ἡ περιφρονεῖται ἢ δὲν ὑπάρχουν τὰ μέσα (γιατὶ οἱ δεῦτεροι ἐξαιτίας τῆς φτώχειας τους βρίσκονται σὲ ἀπορία ἐκείνου πὺξ θὰ τὴ θεραπεύσει, ἐνῶ οἱ πρῶτοι δείχνουν ἀμέλεια γιὰ ἐκεῖνα πὺξ μποροῦν νὰ συντηρήσουν τὴν ὑγεία τους), κατ' ἀνάγκη συμβαίνουν οἱ ἀσθένειες ἀπὸ τίς ὁποῖες προκαλεῖται ὁ θάνατος.

α. Θεωρεῖς λοιπὸν τὸν θάνατο ὁπωσδήποτε ἐπακόλουθο τῶν νόσων;

β. Καὶ πάρα πολὺ μάλιστα.

α. Ἄρα λοιπὸν κατὰ τὴ γνώμη σου καθένας πὺξ ἀσθενεῖ πρέπει γενικὰ νὰ πεθαίνει· τώρα ὅμως βλέπομε κάποιους, ἂν καὶ σπάνια, νὰ καταλήγουν στὸ θάνατο καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν ἀσθενήσει, ἐνῶ ἄλλοι πὺξ ταλαιπωρήθηκαν ἀπὸ πολὺ βαρῖα νοσήματα καὶ γιὰ μακρὸ χρόνον, ὥστε καὶ οἱ γιατροὶ τους νὰ φτάσουν σὲ ἀπόγνωση γιὰ τὴν ὑγεία τους, συνῆλθαν ἀπὸ τὴν ἀσθένειά τους καὶ παρέτειναν πολλές φορές γιὰ πολὺ μακρινὸ χρόνον τὴ ζωὴ τους. Καὶ πόσους θὰ μποροῦσα νὰ σοῦ δείξω ἀπὸ

μι τῶν πλουσίων ὁμοῦ καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς δυναστείαν ἔχόντων πλεί-
 στης μὲν ὄσης ἐντεῦθεν ἐπιμελείας ἰατρῶν, καὶ τῶν ἀρίστων, ἐν ταῖς
 νόσοις αὐτῶν τετυχηκότας, οὐδέν τι μᾶλλον τὸ τεθνάναι διαφυγόν-
 τας, καὶ ἔμπαλιν πένητας καὶ πτωχοὺς πάντοθεν ἠπορημένους νό-
 5 σοις μὲν βαρυτάταις περιπεπτωκένας, ἐπιμελείας δὲ ἰατρικῆς οὐ
 μετασχόντας οὐδὲ τὴν διὰ τῶν τροφῶν παραμυθίαν ἠπορηκότας,
 πλὴν γε ὅτι πρὸς ὑγείαν ἀναδραμόντας καὶ τὰ τῆς κακώσεως οὐ
 χρονίως ἀποβαλόντας; Ὡστε μήτε τοῖς νοσήμασιν ἀπλῶς καὶ κατὰ
 πρώτην τάξιν ἀνατιθέσθαι ἡμᾶς τὴν τῆς ψυχῆς διάξενξιν ἐκ τοῦ σώ-
 10 ματος, μήτε τὰ τῆς ζωῆς ἰατρικαῖς θεραπείαις καὶ ταῖς ἄλλαις σω-
 ματικαῖς τημελείαις λογίζεσθαι, ἀλλ' ἐκάτερον τῆ τοῦ κατ' ἀρχὰς
 συνδήσαντος βουλήσει καὶ ἐξουσίᾳ, καθὼς ἂν ἢ τῶν ἀκατανοήτων
 αὐτοῦ κριμάτων προτανεύοι σοφία. Ὑγείαν μὲν γὰρ καὶ σώματος
 εὐρωστίαν ἢ οὕσαν συντηρῆσαι ἢ ἀπελθοῦσαν ἀνακαλέσασθαι τῇ
 15 ἰατρικῇ τις ἐπιστήμη δοίη ἂν οὐκ ἀπεικότως, ὅτε μὴ φυσικῆς ἀντι-
 παθείας ἐμπόδιον προσῆ (ἔστι γὰρ ἀκούειν τῶν ἰατρευόντων συνεχέ-
 στατα λεγόντων, «φύσεως ἀντιπραττούσης, πάντα κενά»), ζωῆς δὲ
 ἀνθρώποις ἐπιμετροῦσαι μόνου ἐκείνου ἐστίν, περὶ οὗ φησιν ὁ προ-
 φῆτης, «ποιῶν γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς, καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ
 20 λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν», ᾧ τινι ἀκολού-
 θως παρὰ τοῦ Δαβὶδ ἀνατέθεται καὶ ἡ τοῦ δοθέντος κατ' ἐξουσίαν
 ἀφαίρεσις «ἀντανελεῖς», γὰρ φησι, «τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλεί-
 ψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν», μεθ' ἣν καὶ ἡ τῆς κα-
 ταλυθείσης τοῦ σκήνους οἰκία ἀνοικοδομῆ καὶ ἀνόρθωσις «ἐξαπο-
 25 στελεῖς», γὰρ, «τὸ πνεῦμα σου», φησί, «καὶ κτησθήσονται, καὶ ἀνα-
 καινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς». Καὶ τοῦτο δὲ ἡμῖν παρασημαντέον
 ἐξ ἀναγκαίου, ὅτι νόσοι πολλὰκις ἐπάγονται καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ οὐ
 πάντως κατ' αἰτίας σωματικᾶς ἢ ἐπιτιμῶντος τοῖς πταίουσιν (ὡς τῷ
 Ἀσᾶ τῷ βασιλεῖ τῆς Ἰουδαίας, ἐν γῆρα παθόντι τῶν ποδῶν τὴν
 30 ἀσθένειαν, ὅτε καὶ παροξῦναι λέγεται τὸν Κύριον ὡς μὴ ζητήσας
 αὐτόν, ἀλλὰ ζητήσας τοὺς ἰατρούς, ὡς γέγραπται) ἢ οἰκονομοῦντος

3. Ἦσ. 45, 12. 42, 5. 4. Ψαλμ. 103, 29.

5. Ψαλμ. 103, 30. 6. Β' Παραλ. 16, 12.

τοὺς πλοῦσιους καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἐπίσης πού ἔχουν στὰ χέρια τους τὴν ἐξουσία, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ ἐξαιτίας αὐτοῦ ἔχουν δεχθεῖ πάρα πολλή φροντίδα ἀπὸ γιατρούς, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἄριστους, γιὰ τὴν ἀσθένειά τους, δὲν ἀπέφυγαν καθόλου τὸ θάνατο, καὶ ἀντίθετα φτωχοὺς πάλι καὶ πένητες, πού τοὺς ἔλειπαν τὰ πάντα, καὶ ἐνῶ τοὺς εἶχαν βρεῖ βαρύτερες ἀσθένειες, χωρὶς νὰ δεχθοῦν καμμιά ἰατρικὴ φροντίδα οὔτε καὶ νὰ ἔχουν τὴν ἱκανοποιητικὴ διατροφή, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπέκτησαν τὴν ὑγεία τους, πολὺ γρήγορα ἀπέβαλαν καὶ τὶς συνέπειες τῆς ἀρρώστιας τους. Ὡστε οὔτε στὰ νοσήματα γενικὰ καὶ κατὰ κύριο λόγο πρέπει νὰ ἀποδίδομε τὸν χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, οὔτε νὰ νομίζομε ὅτι ἡ ζωὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς ἰατρικὲς θεραπείες καὶ τὶς ἄλλες σωματικὲς φροντίδες, ἀλλὰ καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση καὶ τὴν ἐξουσία ἐκείνου πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ συνέδεσε, ὅπως ὀρίζει ἡ σοφία τῶν ἀκατανόητων ἀποφάσεών του. Γιατὶ ὑγεία καὶ εὐρωστία τοῦ σώματος ἢ νὰ συντηρηθεῖ ὅταν ὑπάρχει ἢ νὰ ἀποκατασταθεῖ ὅταν κλονισθεῖ αὐτὰ μπορεῖ εὐλόγα νὰ τὰ ἀποδώσει κανεὶς στὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη, ὅταν δὲν ὑπάρχει τὸ ἐμπόδιο μᾶς φυσικῆς ἀντίδρασης (γιατὶ μποροῦμε ν' ἀκούσομε τοὺς γιατροὺς νὰ λένε συχνὰ, «ὅταν ἀνπιστέκεται ἡ φύση ὅλα εἶναι μάτια»), ἡ πρόσθεση ὁμως ζωῆς στοὺς ἀνθρώπους ἀνήκει στὴν ἐξουσία μόνον ἐκείνου, γιὰ τὸν ὅποιο λέγει ὁ προφήτης, «ὅτι δημιουργεῖ τὴ γῆ καὶ πλάθει τὸν ἄνθρωπο πάνω σ' αὐτή, καὶ δίνει ζωὴ στὸν λαὸ πού κατοικεῖ σ' αὐτή, καὶ πνοὴ ζωῆς σὲ ὅλα ὅσα περπατοῦν πάνω σ' αὐτήν»³, στὸν ὅποιο στὴ συνέχεια ἀποδόθηκε ἀπὸ τὸν Δαβὶδ καὶ ἡ μὲ ἐξουσία ἀφαίρεση ἐκείνου πού δόθηκε· γιὰτὶ λέγει· «θὰ ἀφαιρέσεις τὴν πνοὴ ζωῆς ἀπὸ αὐτὰ καὶ θὰ ἐξαφανισθοῦν, ἐπιστρέφοντας στὸ χῶμα στὸ ὅποιο ἀνήκουν»⁴, ἀπὸ τὸ ὅποιο μετὰ γίνεται καὶ ἡ ἀνοιχοδόμηση καὶ ἐπανόρθωση τῆς κατοικίας τῆς σκηνῆς πού καταλύθηκε· γιὰτὶ λέγει· «θὰ ἐξαποστείλεις τὴν πνοὴ ζωῆς καὶ θὰ κτισθοῦν καὶ θὰ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπο τῆς γῆς»⁵. Πρέπει ὁμως κατ' ἀνάγκη νὰ ἐπισημάνομε καὶ τοῦτο· ὅτι δηλαδὴ πολλές φορές στέλλονται ἀσθένειες καὶ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι ὅπως δὴποτε γιὰ αἰτίες σωματικὲς ἢ πρὸς ἐπιτίμηση ἐκείνων πού διαπράττουν πταίσματα (ὅπως γιὰ παράδειγμα στὸν Ἀσᾶ, τὸν βασιλᾶ τῆς Ἰουδαίας, πού στὰ γηρατεῖά του ἔπαθε τὴν ἀσθένεια τῶν ποδιῶν (ποδάγρα), ὅταν καὶ ἐξόργησε τὸν Κύριο ἐπειδὴ δὲν ἀναζήτησε τὴ βοήθεια ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὴν ἀναζήτησε ἀπὸ γιατρούς, ὅπως ἔχει γραφεῖ⁶), ἢ γιὰ

τὴν ἐν τῷ μέλλοντι σωτηρίαν διὰ τῆς ἐν τῷ παρόντι κακοπαθείας καὶ λύοντος ἐντεῦθεν τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἐνοχλήν, καθὼς ἔφη ὁ ἀπόστολος, «διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Οὐκοῦν τὰ μὲν ἄλλα ποικίλως τε καὶ πολυτρόπως κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ λόγους συμπίπτειν ἡμῖν λογιζόμεθα, θανάτους δὲ ἀνθρώποις ἐπάγεσθαι μὴ ἄλλως ἡμῖν νομιστέον, ἢ κατὰ τὸν τοῦ Βασιλείου λόγον τοῦ σοφωτάτου «τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς περὶ ἕκαστον ἢ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις ἔπηξεν, πόρρωθεν τὸ περὶ ἕκαστον ἡμῶν συμφέρον προσκοπομένον».

β. Ταυτησί τῆς νῦν παρενηνεγμένης ῥήσεως τοῦ Βασιλείου πολὺς μὲν ὁ λόγος παρὰ τοῖς πλείοσιν, ὧν οἱ μὲν ὡς νόμον ἀπαράβατον τὸ εἰρημένον κατέχουσιν, οἱ δὲ ποικίλαις ἀντιθέσεσιν τὰς πρὸς τοῦτο συγκαταθέσεις διασαλεύειν πειρῶνται· ἐμοὶ δὲ πρὸς τοὺς δευτέρους μᾶλλον ῥέπει τὰ τῆς κρίσεως

α. Ἄξιον μὲν προθέσθαι σε ἄστινας φῆς ἀντιθέσεις προάγεσθαι παρὰ τῶν ταῖς πατρικαῖς μὴ ὑποκλινομένων φωναῖς· ἐγὼ δὲ τῶν οὕτως ἐχόντων πρῶτιστον τοῦτο τίθεμαι κατηγορήμα, τὸ μὴ πείθεσθαι αὐτοὺς τοῖς ἡγουμένοις ἡμῶν καὶ ὑπέικειν αὐτοῖς, ἢ φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, καὶ τούτοις οἷς δὴ μάλιστα διὰ θίου καθαρότητα καὶ δογμάτων ἀκριβείαν ἢ καθολικὴ Ἐκκλησία ἀποστολικὸν ἀπονέμει τὸ σέβας, καὶ κατ' ἐξαιρέτον τούτῳ δὴ τῷ μεγάλῳ καὶ ὄντως τὰ θεῖα σοφῶ, οὗτινος οὐ μικροὶ τινες ἐπαινέται οὐδὲ ἐπὶ μικροῖς τισιν τοῦτον θαυμάζοντες, ἀλλὰ Γρηγόριος μὲν ὁ Θεολόγος καὶ ὁ πολὺς Ἀθανάσιος, τῆς εὐσεβείας οἱ στῦλοι καὶ τῆς Τριάδος ὑπέρμαχοι οἱ τοὺς ἐπαίνους συνείροντες, σοφίας δὲ γνῶσις τελειωτάτη τῶν ἐγκωμίων ἢ ἀφορμὴ καὶ ἢ πλοκὴ τῶν στεφάνων.

β. Ὡς ἔοικεν, ἢ πυθαγόρειος ἡμᾶς ἀνάγκη τὰ νῦν περιστοιχίζεσθαι, ἐπὶ τὸ "αὐτὸς ἔφα" ἐν ταῖς τῶν ἐπιλύσεων ἀπορίαις καταφεύγειν ἡμᾶς διαζομένη· εἰ γὰρ λόγῳ τινὶ καὶ θεωρίᾳ οὐκ ἀνεπισκέπτῳ τῆς τῶν ἀληθῶν κατανοήσεως τὸ δογματιζόμενον ἐπεώρηται, ἀπο-

7. Β' Κορ. 11, 30-32.

8. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία, "Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴπιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός, ΕΠΕ, Ἄπαντα αὐτοῦ, τόμ 7, σελ 92, 22-25. καὶ PG 31, 333 B 5-9.

9. Ἐβρ. 13, 17.

νά φροντίσει για τή μελλοντική σωτηρία τους με τήν κακοπάθειά τους στην παρούσα ζωή, διαγράφοντας ἔτσι τήν ἐνοχή για τὰ ἁμαρτήματα, ὅπως εἶπε ὁ ἀπόστολος· «γι' αὐτὸ ὑπάρχουν σέ σᾶς πολλοί ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ ἄρκετοὶ ἔχουν πεθάνει. Ἐάν βέβαια κρίναμε τὸν ἑαυτό μας, δὲν θὰ κατακρινῶμασταν. Ὄταν κρινῶμαστε ἀπὸ τὸν Κύριο, παιδαγωγούμεστε, γιὰ νὰ μὴ κατακριθοῦμε μαζὶ με τὸν κόσμον»⁷. Ἐάν σκεπτόμαστε λοιπὸν ὅτι τὰ ἄλλα βέβαια μᾶς συμβαίνουν κατὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους γιὰ διάφορες αἰτίες καὶ λόγους, ἀλλὰ οἱ θάνατοι πρέπει νὰ θεωροῦμε ὅτι ἐπιφέρονται στοὺς ἀνθρώπους ὄχι κατ' ἄλλο λόγο, παρὰ σύμφωνα με τὸν λόγο τοῦ σοφώτατου Βασιλείου· «ὅταν συμπληρωθοῦν τὰ ὅρια τῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα ἐξ ἀρχῆς ὄρισε γιὰ τὸν καθένα ἢ δίκαια κρίση τοῦ Θεοῦ, προβλέποντας ἀπὸ πολὺ μακριὰ τὸ συμφέρον τοῦ καθενός μας»⁸.

β. Γι' αὐτὴ τὴ ρῆση τοῦ Βασιλείου πὺ ἀναφέραμε τώρα γίνεται πολὺς λόγος ἀπὸ πολλοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἄλλοι φυλάγουν τὸν λόγο αὐτὸν ὡς ἀπαράβατο νόμο, καὶ ἄλλοι ἐπιχειροῦν νὰ διασαλεύσουν τὴν παραδοχὴ αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς με τὶς ποικίλες ἀντιλογίες. Ἡ κρίση ἢ δική μου κλίνει μᾶλλον πρὸς τοὺς δεύτερους.

α. Ἀξίζει νὰ παρουσιάσεις τὶς ἀντιθέσεις πὺ λές ὅτι διατυπώνονται ἀπὸ ἐκείνους πὺ δὲν ἀποδέχονται τὶς πατρικὲς ρήσεις. Ἐγὼ ὅμως σ' αὐτοὺς πὺ σκέπτονται ἔτσι ἀπευθύνω κατ' ἀρχὴν τὴν παρακάτω κατηγορία, τὸ ὅτι δὲν πείθονται στοὺς ἡγουμένους μας καὶ δὲν ὑπακούουν σ' αὐτούς, ὅπως λέγει ὁ θεῖος ἀπόστολος⁹, καὶ μάλιστα σ' αὐτοὺς πὺ με τὴν καθαρότητα τοῦ βίου τους καὶ τὴν ἀκρίβεια τῆς διδασκαλίας τους ἢ Καθολικὴ Ἐκκλησία τοὺς ἀπένεμε ἀποστολικὸ σέβας, καὶ ὅλως ἰδιαίτερα σ' αὐτὸν τὸν μεγάλο καὶ πραγματικᾶ σοφὸ στὰ θεῖα, καὶ τὸν ὁποῖο δὲν ἐπαινοῦν κάποιοι ἀσήμαντοι ἄνδρες, οὔτε γιὰ μικρὰ ζητήματα, ἀλλὰ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, οἱ στυλοὶ τῆς εὐσέβειας καὶ οἱ ὑπέρμαχοι τῆς Τριάδος, εἶναι αὐτοὶ πὺ πλέκουν τοὺς ἐπαίνους, καὶ τελειότατη γνώση τῆς σοφίας εἶναι ἡ ἀφορμὴ τῶν ἐγκωμίων καὶ τὸ πλέξιμο τῶν στεφανίων.

β. Ὄπως φαίνεται, μᾶς περισφίγγει τώρα ἡ πυθαγόρεια ἀνάγκη, ἐξαναγκάζοντάς μας νὰ καταφεύγομε, σὲ περιπτώσεις πὺ θέλομε νὰ ἐπιδύσομε ἀπορίες, στὸ «αὐτὸς εἶπε». Γιατί, ἂν πάνω ἀπὸ κάποιο λόγο ἢ θεωρία ὄχι ἀνεξέταστη αἰωρεῖται τὸ δόγμα (διδασκαλία) πὺ προ-

διδόσθω ὁ λόγος καὶ ἀναπτυσσέσθω ἡ θεωρία, ὡς ἂν ἐκούσιον καὶ ἀβίαστον λάβοι τὴν τοῦ διδασκομένου συγκατάθεσιν· εἰ δὲ ἀπλῶς ὑπάρχει ἀπόφανσις τὸ λεγόμενον δεσποτικώτερον τὸ μὴ ἀντιλέγειν ἀναγκάζουσα, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ ἀντιλέγεσθαι ἐπισύρεται.

5 α. Εἰ μὲν τῶν ἀπὸ καρδίας καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου λαλούντων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὁ λόγος, ἐξεταζέσθω ἡ ἔννοια καὶ ἀπαιτεῖσθω ἡ πρὸς τὰ πρόδηλα συμφωνία τῶν λεγομένων, ἐπὶ δὲ τῶν Πνεύματι Θεοῦ λαλούντων μυστήρια οὐκ ἀσφαλῆς ἡ ἀντίρρησις, οὐδὲ τὸ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀπλῶς ἀκολουθεῖν λογισμοῖς καὶ ταῖς
10 ἑαυτῶν καταλήψεσιν καταπιστεύειν ἡμᾶς ἔστιν ἀκίνδυνον. Πίστει γὰρ καὶ οὐ πολυπραγμοσύνη τὰ θεῖα τῶν Γραφῶν παραδεξόμεθα λόγια, καὶ οὐ διὰ τὸ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν κατανόησιν εἶναι τῶν παραδεδομένων τὴν δύναμιν ἀθετεῖν ταῦτα ἀνεχόμεθα. Οὐκοῦν καὶ τὰς τῶν ἐγκρίτων διδασκάλων φωνὰς τῆς ὁμοίας παραδοχῆς ἀξιώσω-
15 μεν, ἅστινας ὁ Ἐκκλησιαστής αἰνιττόμενος, «λόγοι σοφῶν», φησὶν, «ὡς τὰ θούκεντρα καὶ ὡς ἦλοι πεπυρωμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνταγμάτων ἐδόθησαν ἐκ Ποιμένος ἑνός». Ὁ γὰρ λαλήσας πάλαι ἐν τοῖς προφήταις, ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ἀποστόλοις τὴν χάριν ἐνήργησε καὶ διὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἐδίδαξεν· αὐτὸς γὰρ ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ,
20 Παῦλος βοᾷ, «πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους». Εἰ οὖν τοῖς Πυθαγόρου μαθηταῖς τοσαύτη αἰδῶς τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας, καθὼς ἐτόπαζον, ὑπῆν, ὥστε τὴν ἐκείνου παράδοσιν παντὸς ἀποδεικτικῶν λόγου ἰσχυροτέραν λογίζεσθαι, τί ἂν ἡμεῖς πάθομεν μὴ τὸ ἴσον εἰς εὐπειθειαν τοῖς θεοφόροις πατράσιν
25 νέμοντες;

β. Ἄλλ' οὐ Βασιλείῳ οὕτω νενόηται τὰ τῆς χρήσεως, ὡς ὑμῖν δοκεῖ, ἀλλ' ὄρων πλήρωσιν ἔφη τὸ εἰς γῆν ὑποστρέφειν τὸν ἄνθρωπον, ἐν τούτῳ τέλος λαμβανόντων τῶν κατ' ἀρχὰς ἀπὸ Θεοῦ ὀρισθέντων, τὸ «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση». Οὐ γὰρ κατὰ χρόνου περαίων
30 σιν τοῦτο λαμβάνειν χρή, ὡς καὶ χρονικοῦ ὀρισμοῦ περιγράφοντος τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται ἐν τοῖς εὐαγγελίοις,

10. Ἱερ. 23, 16.
12. Ἐκκλ. 12, 11.

11. Β' Κορ. 14, 2.
13. Ἐφ. 4, 11.

14. Γέν. 3, 19.

ἦλθε ἀπὸ ὀρθῆ κατανόηση αὐτοῦ, ἃς ἀποδοθεῖ ὁ λόγος καὶ ἃς ἀναπτυχθεῖ ἡ θεωρία, ὥστε νὰ λάβει μὲ τὴ θέλησή του καὶ ἀβίαστα τὴ συγκατάθεση ἐκείνου πού διδάσκεται, ἂν ὅμως αὐτὸ λέγεται αὐθεντικότερα εἶναι ἀπόφανση γενικά πού ἐπιβάλλει ἀναγκαστικά τὴν μὴ ἀντιλογία, τότε αὐτὸ ἀκριδῶς τὸ πρᾶγμα ἐπισύρει καὶ τὴν ἀντιλογία.

α. Ἄν ὁ λόγος αὐτῶν πού μλοῦν προέρχεται ἀπὸ τὴν καρδιά καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Κυρίου, σύμφωνα μὲ αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ¹⁰, ἃς ἐξετασθεῖ τὸ νόημά του καὶ ἃς ἀπαιτηθεῖ ἡ συμφωνία τῶν λεγομένων πρὸς αὐτὰ πού εἶναι ὀλοφάνερα, πρὸς ἐκείνους ὅμως πού μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κηρύττουν μυστήρια¹¹ ἢ ἀντίρρηση δὲν εἶναι ἀσφαλῆς, οὔτε εἶναι ἀκίνδυνο νὰ ἀκολουθοῦμε ἔτσι ἀπλὰ τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ δείχνομε ἐμπιστοσύνη στὶς ἀντιλήψεις μας. Γιατὶ μὲ τὴν πίστη καὶ ὄχι μὲ τὶς πολυσυζητήσεις θὰ ἀποδεχθοῦμε τὰ θεῖα λόγια τῶν Γραφῶν, καὶ νὰ μὴ θέλομε, ἐπειδὴ τὸ βαθύτερο νόημα ὅσων μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ ὑπερβαίνει τὴν κατανόησή μας, νὰ ἀθετοῦμε αὐτὰ. Ἐπομένως καὶ τὰ λεγόμενα τῶν διαπρεπῶν διδασκάλων πρέπει νὰ τὰ θεωρήσομε ἄξια τῆς ἴδιας ἀποδοχῆς, τὰ ὅποια ὑπαινισσόμενος ὁ Ἐκκλησιαστής λέγει· «οἱ λόγοι τῶν σοφῶν εἶναι σὰν τὰ βούκεντρα καὶ σὰν πυρωμένα καρφιά, πού δόθηκαν στοὺς ἀνθρώπους μὲσω τῶν νομοθετῶν ἀπὸ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸ Ποιμένα»¹². Γιατὶ ἐκεῖνος πού μίλησε παλαιὰ στοὺς προφῆτες, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔδωσε τὴ χάρη καὶ στοὺς ἀποστόλους καὶ δίδαξε μὲσω τῶν ἁγίων πατέρων. Γιατὶ αὐτός, φωνάζει ὁ Παῦλος, ὅρισε στὴν Ἐκκλησία, «πρῶτα ἀποστόλους, δεύτερον προφῆτες, καὶ τρίτον διδασκάλους»¹³. Ἐὰν λοιπὸν στοὺς μαθητὲς τοῦ Πυθαγόρα ὑπῆρχε τόσος σεβασμὸς γιὰ τὴ φιλοσοφία ἐκείνου, ὅπως νόμιζαν, ὥστε νὰ θεωροῦν τὴν παράδοση ἐκείνου ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε ἀποδεικτικὸ λόγο, τί θὰ πρέπει νὰ πάθομε ἐμεῖς μὴ ἀπονέμοντας τὴν ἴση εὐπείθεια στοὺς θεοφόρους πατέρες;

β. Ἄλλὰ δὲν διατυπώνει μὲ αὐτὸ τὸ νόημα τὸν λόγο του ὁ Βασιλεῖος, ὅπως νομίζετε ἐσεῖς, ἀλλὰ ὀλοκλήρωση τῶν ὀρίων ὅρισε τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ, σ' αὐτὸ λαμβάνουν τέλος ὅσα ὀρίσθηκαν στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ «χῶμα εἶσαι καὶ στὸ χῶμα θὰ καταλήξεις»¹⁴. Γιατὶ δὲν πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ θεωροῦμε ὡς περάτωση τοῦ χρόνου, ὥστε καὶ χρονικά ὀρια νὰ περιορίζουν τὴ ζωὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ στὰ εὐαγγέλια, «τότε ἐκπληρώθηκε ἐκεῖνο πού λέχθηκε ἀπὸ τὸ

«τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου», ἢ τὸ «ἵνα πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ ἐτέρου προφήτου», οὕτω καὶ ἔνταῦθα νοητέον τὰ περὶ τοῦ πληρωθῆναι τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς εἰρημένα.

α. Δύο μέμψεων μιᾷ πάντως ὑποπεσεῖσθαι, ἢ τὸ μὴ νοῆσαι ὑγι-
 5 ὡς τὰ τῶ διδασκάλῳ δογματισθέντα, ἢ τὸ ἐκοντὶ παραλογίσασθαι τὴν ἀλήθειαν Ἡ μὲν γὰρ τῶ ἀνθρώπῳ δοθεῖσα τὸ κατ' ἀρχὰς ἀπόφασις ἐκ Θεοῦ, τὸ εἰς γῆν ἀναλύειν αὐτόν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, ἓνα ὅρον δοθῆναι κατὰ παντός ὑπαγορεύει τοῦ γένους, καὶ οὐ πολλοὺς ἐκ τοῦ
 10 περὶ ἕκαστον θεωρουμένους ἢ δὲ τοῦ διδασκάλου φωνῆ οὐ μόνον περὶ ἕκαστον ζωῆς ὅρους ἔφη πεπῆχθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ ἕκαστον συμφέρον ἐκ τούτου προσκοπεῖσθαι ἐδίδαξεν. Δῆλον δὲ ὡς ἡ μὲν ἐκ τῆς πρώτης καταδίκης ἐπαγωγή μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων ἐστίν (ὁμοίως γὰρ πάντες εἰς γῆν ἀποστρεφόμεθα, εἰ καὶ οἱ τρόποι τοῦ θανάτου διάφοροι), τὸ δὲ ἄλλον ἄλλου θᾶπτον ἢ βραδύτερον
 15 ἀποδιῶναι τὴν πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν τοῦτο οἰκονομοῦσαν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν διαδείκνυσιν, τῶ μὲν πρὸς τὸ μετανοῖα τὰ φθάσαντα διορθώσασθαι σφάλματα πλείονα ἐπιμετροῦντος ζωὴν, τὸν δὲ πρὸς τὸ μὴ ἐμπαγῆναι εἰς ἰλὸν τοῦ τῆς ἁμαρτίας θυθοῦ τάχιον προαρπάζοντος, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν ἄρρητον τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγα-
 20 θότητος ἄβυσσον, ἧτινι μηδὲ ἀγγελικὸν ὄλωσ προσβλέψαι νοῦν δυνατόν, τὰ τοιαῦτα οἰκονομοῦντος, καὶ τῆ οἰκεία προγνωστικῆς δυνάμει προθεωροῦντος τὰς ἐκβάσεις τῶν ἐσομένων καὶ καταλλήλως τούτοις τῆ δικαίᾳ αὐτοῦ κρίσει τὰ τέλη τούτων προορίζοντος. Καὶ ἵνα μὴ τις ἡμᾶς παραστοχάζεσθαι τῆς πατρικῆς ἐννοίας νομίσειεν,
 25 αὐτὸν Βασιλείον τὸν σοφώτατον δεξώμεθα τῶν οἰκείων λόγων ἐξηγητήν, ἐν τῶ Περι εὐχαριστίας δευτέρῳ λόγῳ λέγοντα οὕτωςί: «Ἐνόησον γάρ, ὅτι ὁ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχώσας Θεὸς ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστη ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ὅρους ἔπηξε τῆς ἐξόδου· τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ πλείῳ παραμεῖναι τῆ παρουσίᾳ τῆς
 30 σαρκὸς ὠκονόμησεν, τὸν δὲ θᾶπτον ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος διετάξατο κατὰ τοὺς ἀρρήτους τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης λόγους. Ὡσπερ οὖν οἱ ταῖς εἰρκταῖς ἐμπύπτοντες, οἱ μὲν ἐπὶ πλείονα χρόνον τῆ κακώσει τῶν δεσμοτηρίων ἐναποκλείονται,

15. Ματθ. 4, 14. 8, 17. 12, 17. Ἰω. 12, 38.

16. Ματθ. 1, 22. 2, 15, 17, 23. 13, 35. 21, 4. 27, 9.

στόμα τοῦ προφήτη Ἡσαΐα»¹⁵, ἢ τὸ «για νὰ ἐκπληρωθεῖ ἐκεῖνο ποὺ λέχθηκε ἀπὸ ἄλλον προφήτη»¹⁶, ἔτσι πρέπει νὰ τὰ ἐννοήσομε καὶ ἐδῶ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ σχετικὰ μὲ τὴν περάτωση τῶν ὁρίων τῆς ζωῆς.

α. Δύο κατηγορίες συμπάπτουν ὁπωσδήποτε σὲ μία· ἢ ὅτι δὲν κατανοήθηκαν ὀρθὰ ὅσα δίδαξε ὁ διδάσκαλος, ἢ παρερμηνεύθηκε ἐκούσια ἡ ἀλήθεια. Γιατὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ ποὺ δόθηκε στὴν ἀρχὴ στὸν ἄνθρωπο, τὸ νὰ ἐπιστρέψει στὴ γῆ, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἔχει ληφθεῖ¹⁷, ὑπαγορεύει νὰ δοθεῖ ἓνα ὄριο γιὰ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, καὶ ὄχι πολλά, ἀνάλογα μὲ τὸν κάθε ἄνθρωπο. Ὁ λόγος ὅμως τοῦ διδασκάλου δὲν λέγει, ὅτι ὁρίσθηκαν ὄρια σταθερὰ ὄχι μόνο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ καθενός, ἀλλὰ διδάσκει ὅτι ἀπὸ αὐτὸ ἔχει προβλεφθεῖ καὶ τὸ συμφέρον στὸν καθένα. Εἶναι ὅμως ὀλοφάνερο, ὅτι ἡ συνέπεια ἀπὸ τὴν πρώτη καταδίκη εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (γιατὶ ὅλοι ὅμοια ἐπιστρέφομε στὴ γῆ, ἂν καὶ οἱ τρόποι τοῦ θανάτου εἶναι διαφορετικοί), τὸ ὅτι ὅμως ἓνας πεθαίνει γρηγορότερα ἢ ἄργότερα ἀπὸ τὸν ἄλλο δείχνει τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ ποὺ ρυθμίζει τὸ πρᾶγμα αὐτὸ πρὸς τὸ συμφέρον μας, στὸν ἓνα προσθέτοντας μακρότερη ζωὴ γιὰ νὰ διορθώσει τὰ σφάλματα ποὺ διέπραξε μὲ τὴ μετάνοια, ἐνῶ τὸν ἄλλο τὸν ἀρπάζει γρηγορότερα γιὰ νὰ μὴν βουλιάξει στὸν βούρκο τοῦ βυθοῦ¹⁸ τῆς ἁμαρτίας, ἢ καλύτερα σύμφωνα μὲ τὴν ἀπερίγραπτη ἄβυσσο τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, στὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε ὁ ἀγγελικὸς νοῦς νὰ προσβλέψει¹⁹, τὰ οἰκονομεῖ ὅλα αὐτὰ, καὶ μὲ τὴν προγνωστικὴ δύναμή του, προβλέποντας τίς ἐκβάσεις τῶν μελλοντικῶν πραγμάτων, ἀνάλογα μὲ αὐτὲς προορίζει μὲ τὴ δίκαια κρίση του τὰ τέλη αὐτῶν. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς, ὅτι ἐμεῖς παρερμηνεύομε τὴν πατρικὴ σκέψη, ἄς δεχθοῦμε τὸν ἴδιο τὸν σοφότατο Βασιλεῖο ἐξηγητὴ τῶν λόγων του, ὁ ὁποῖος στὸν δεύτερο λόγο του *Περὶ εὐχαριστίας*, λέγει τὰ ἐξῆς· ἔβαλε μέσα μας τὴν ψυχὴ, ἔδωσε χωριστὰ γιὰ τὴν κάθε ψυχὴ τὴ ζωὴ της, καὶ ὄρισε γιὰ τὸν ἓνα καὶ τὸν ἄλλο διαφορετικὰ ὄρια γιὰ τὴν ἔξοδό του ἀπὸ αὐτὴν· γιατί οἰκονόμησε ὁ ἓνας νὰ παραμείνει περισσότερο μέσα στὴ σάρκα, καὶ ὁ ἄλλος ὄρισε ν' ἀπολυθεῖ γρηγορότερα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος σύμφωνα μὲ τοὺς ἀνεκφραστοὺς λόγους τῆς σοφίας καὶ δικαιοκρισίας του. Ὅπως ἀκριδῶς λοιπὸν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ρίχνονται στὶς φυλακὲς, ἄλλοι κλείνονται μέσα στὴν ταλαιπωρία τῶν δεσμοτηρίων γιὰ

17. Γέν. 3, 19.

18. Ψαλμ. 68. 3.

19. Α' Πέτρ. 1, 12.

οί δὲ ταχύτεραν εὐρίσκουσι τῆς κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ μὲν ἐπὶ πολὺ προσκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπ' ἔλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἐκάστου σοφῶς καὶ βαθέως καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφίκοιτο νοῦς ἀνθρώπων τὰ περὶ ἕκαστον ἡμῶν τοῦ
5 κτίσαντος ἡμᾶς προδλεπομένου».

β. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἀλόγων κατὰ σέ ὄρους ἐροῦμεν τῆς ζωῆς

α. Πῶς τοῦτο φῆς;

β. °Οτι τοι γέγραπται: «ὡς ὁ θάνατος τούτου, οὕτω καὶ ὁ θάνατος τούτου, καὶ πνεῦμα ἐν τοῖς πᾶσιν καὶ τί περιέσσευσεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸ κτήνος; Οὐδέν· ὅτι τὰ πάντα πορεύεται εἰς τόπον ἓνα, τὰ πάντα ἐγένετο ἐκ τοῦ χοός, καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει εἰς τὸν χοῦν».

α. Οὕτω μὲν γέγραπται ταῦτα, οὐχ οὕτω δὲ ἔχει κατὰ τὴν ἔννοιαν ὡσπερ ὑπέληφας σύ· ἡ γὰρ τῶν ἐξῆς ἐπαγωγὴ, ἣν αὐτὸς παρε-
15 κράτησας, τὴν ἀληθῆ τῶν γεγραμμένων ἐμφαίνει διάνοιαν. Τί δαί γὰρ ἔχει; «Καὶ τίς οἶδεν εἰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνει αὐτὸ εἰς ἄνω, καὶ πνεῦμα τοῦ κτήνους καταβαίνει κάτω εἰς γῆν;». Τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ φωνήν, «ἐπιστρέφει πρὸς τὸν Θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτῷ», οὐσία ὑπάρ-
20 χων ἄυλος, ζῶσα, νοερά, καὶ δι' αὐτὸ εἴρηται ἀναβαίνειν αὐτὸ εἰς ἄνω, τὸ δὲ τοῦ κτήνους πνεῦμα ὑλικὸν ὑπάρχει, ἐκ γῆς τὴν σύστασιν ὁμοίως τῷ σώματι εἰληφός, κινητικὴν τοῦτο δύναμιν ἔχον, καὶ διὰ τοῦτο εἰς γῆν ἀναλύεσθαι σὺν τῷ σώματι πέφυκεν. °Ο οὖν Ἐκκλησιαστικῆς οὐχὶ τὴν ἐαυτοῦ κεκοιμένην γνώμην εἰσάγων ἐκεῖνα ἔφη τὰ
25 ῥήματα, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν τῶν σωματικώτερον ζῆν αἰρουμένων καὶ μηδὲν τῶν κατ' αἰσθησιν ὑψηλότερον ἐννοουμένων. Καὶ τοῦτο δείκνυται ἐκ τῆς συμφράσεως τοῦ προκειμένου σαφέστερον· προειπῶν γὰρ ἐκεῖ «εἶπα ἐν καρδίᾳ μου περὶ λαλιᾶς υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι διακρινεῖ αὐτούς ὁ Θεός, καὶ τοῦ δεῖξαι ὅτι αὐτοὶ κτήνη εἰσὶ»,
30 ἐπάγει τίς ἢ λαλιὰ καθ' ἣν κριθήσονται καὶ δι' ἣν ἐν τῇ τῶν κτηνῶν μοίρᾳ ταχθήσονται· «ὅτι συνάντημα», φησὶν, «υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου

20. Μ. Βασιλείου, Λόγος εἰς τὴν Μάρτυρα Ἰουλίτταν, ΕΠΕ, " Ἀπατα αὐτοῦ, τόμ. 7, σελ. 218, 5, 16-28. καὶ PG 31, 248, D 2 - 249 A 13.

21. Ἐκκλ. 3, 19-20.

22. Ἐκκλ. 3, 21.

23. Ἐκκλ. 12, 7.

24. Ἐκκλ. 3, 18.

περισσότερο χρόνο, ἐνῶ ἄλλοι πετυχαίνουν γρηγορότερα ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ βάσανά τους, ἔτσι καὶ οἱ ψυχές, ἄλλες παραμένουν γιὰ πολὺ χρόνο στὴ ζωὴ αὐτῆ, καὶ ἄλλες λιγότερο, μὲ σοφὴ καὶ βαθιὰ κρίση τοῦ δημιουργοῦ γιὰ τὸν καθένα μας καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀναλογία τῆς ἀξίας τοῦ καθενός, καὶ ὅπως δὲν θὰ μποροῦσε νὰ φθάσει στὴν κατανόησή του ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου».

β. Ἄρα λοιπὸν θὰ ποῦμε, κατὰ τὴ γνώμη σου, ὅτι ὑπάρχουν καὶ γιὰ τὰ ζῶα ὅρια ζωῆς;

α. Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό;

β. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ· «Ὅπως εἶναι ὁ θάνατος τοῦ ζώου, ἔτσι εἶναι καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἓνα πνεῦμα ὑπάρχει σὲ ὅλα· ἄρα τί περισσότερο ἔχει ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ τὸ ζῶο; Τίποτε. Γιατὶ ὅλα βαδίζουν σὲ ἓναν τόπο, ὅλα ἔγιναν ἀπὸ τὸ χῶμα, καὶ ὅλα ἐπιστρέφουν στὸ χῶμα»²¹.

α. Ἔτσι βέβαια ἔχουν γραφεῖ αὐτά, δὲν ἔχουν ὅμως αὐτὴ τὴν ἔννοια, ὅπως τὰ ἔχεις ἐκλάβει ἐσύ. Γιατὶ ἡ παρακάτω προσθήκη, τὴν ὁποία σὺ τὴν ἀποσιώπησες, παρουσιάζει τὸ ἠθικὸ νόημα τῶν λόγων αὐτῶν. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; «Καὶ ποιὸς γνωρίζει ἂν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀνεβαίνει αὐτὸ πρὸς τὰ ἄνω στὸν οὐρανὸ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ κτήνους κατεβαίνει κάτω στὴ γῆ;»²². Γιατὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἐκκλησιαστῆ, «ἐπιστρέφει στὸν Θεὸ ποὺ τὸ ἔδωσε σ' αὐτόν»²³, ὄντας οὐσία ἄυλη, ζωντανή, νοερή, καὶ γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ ὅτι ἀνεβαίνει αὐτὸ πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῶ τὸ πνεῦμα τοῦ κτήνους, ποὺ εἶναι ὑλικὸ καὶ ἔχει τὴ σύστασή του ὅμοια μὲ τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ γῆ, ἔχοντας αὐτὸ κινητικὴ δύναμη, καὶ γι' αὐτὸ ὡς ἀπὸ τὴ φύση του καταλήγει στὴ γῆ ὅπου καὶ διαλύεται μαζί μὲ τὸ σῶμα. Δὲν εἶπε λοιπὸν ὁ Ἐκκλησιαστής ἐκεῖνα τὰ λόγια διατυπώνοντας τὴ δική του σαφῆ γνώμη, ἀλλὰ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν ποὺ ἐπέλεξαν νὰ ζοῦν σωματικότερα καὶ ποὺ δὲν ἔχουν στὸ νοῦ τους τίποτε ὑψηλότερο ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται σαφέστερα ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα τοῦ ἐξεταζόμενου χωρίου. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε προηγουμένως ἐκεῖ, «εἶπα μέσα μου γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι θὰ τοὺς ξεχωρίσει ὁ Θεός, καὶ θὰ δείξει ὅτι αὐτοὶ εἶναι ζῶα»²⁴, προσθέτει ποιά εἶναι ἡ λαλιὰ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία θὰ ξεχωρισθοῦν καὶ θὰ καταταγοῦν ἐξαιτίας τῆς στὴν τάξη τῶν ζώων «γιατί», λέγει, «ἔχουν κοινὰ σημεῖα οἱ ἀνθρώποι μὲ τὰ ζῶα, ποὺ συνα-

καὶ συνάντημα κτήνους ἐν αὐτοῖς· ὡς ὁ θάνατος τούτου, οὕτω καὶ ὁ θάνατος τούτου». Καὶ αὐτὴ μὲν ἡ τῶν πολλῶν δόξα τε καὶ πληροφορία· ὁ δέ, τὴν οἰκείαν γνώμην τιθεὶς, διδάσκει, ὅτι ὀλίγων ἐστὶ τὴν τούτων ὑγιῶς διάκρισιν ποιεῖσθαι, ὥστε τὸ μὲν τοῦ κτήνους πνεῦμα 5 εἰδέναι εἰς γῆν διαλύεσθαι, ἐξ ἧς καὶ συνέστηκεν, τὸ δὲ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφειν, ὃς ἔδωκεν αὐτῷ, παρ' ἑαυτοῦ ζωὴν ἐνθεὶς τῷ ἐκ τῆς ὑλῆς ληφθέντι σώματι, «ἦντινα ψυχὴν νοερὰν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος», κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. Καὶ γὰρ τὸ «τίς» παρὰ τῆ Γραφῆς ὡς τὰ πολλὰ ἐπὶ τοῦ σπανίου εἴωθεν τάττε- 10 σθαι, ὡς τὸ «τίς ἀναθήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου;», καὶ «τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν;», καὶ «τίς ἄρα ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος;» καὶ τὰ παραπλήσια.

6. Πῶς ἡμᾶς ἐστὶν δυνατόν ὄρους τῆς ἐκάστου ζωῆς ἐννοεῖν, ὁπότε πᾶς μὲν ὄρος τὸ ἐξ αὐτοῦ ὀριζόμενον ἔχει, μήτε ὑπερβάλλον 15 τὴν αὐτοῦ περιγραφὴν, μήτε ἐλλείπων πρὸς ταύτην, ὡς ἐκ τῶν πρὸς τὸν Ἰῶβ ἐκ τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς θαλάσσης εἰρημένων ἔξεστιν ἐννοεῖν; Λέγει γάρ· «ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὄρια, περιθεὶς κλειῖθρα καὶ πύλας· εἶπα δὲ αὐτῇ· μέχρι τούτου ἐλεύση καὶ οὐχ ὑπερβήση». Ἡμεῖς δὲ εὐρίσκομεν ἐν ταῖς Γραφαῖς καὶ προσθήκην ζωῆς τοῖς εὐδοκίμοις γίνεσθαι 20 ἐκ Θεοῦ, καὶ κολόδωσιν χρόνων ἐπακολουθεῖν τοῖς βίον ἡμαρτημένον κατεγνωσμένοις Ἀδύνατον οὖν, εἶπερ ἐξ ἀρχῆς ὄρους τῆς ἐκάστου ζωῆς ἔπηξε Θεός, τούτους κατὰ τι γοῦν παρασαλευθῆναι ἢ ὑπερδιώσει τῶν ἐναρέτων ἢ ἐλαττώσει τῶν κατεγνωσμένων, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἦσαν ὄροι.

25 α. Καὶ ποῦ σοι τῶν Γραφῶν τὰ τοιαῦτα παρατετήρηται;

6. Πρόδηλον ὡς Ἐζεκίας μὲν δι' εὐσέβειαν ἐτῶν πεντεκαίδεκα προσθήκην ζωῆς ἐκομίσατο· «ἄνδρες δὲ αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν», βοᾷ Δαβὶδ. Καὶ ὁ Σολομὼν «ἄκουε, υἱέ, ἐμοὺς λόγους», φησί, «καὶ προστεθήσεται σοι ἔτη ζω- 30 ῆς». Καὶ πάλιν ἀποτρέπων τὰς ἐπὶ τὴν κακίαν ὁδοὺς, «μὴ γίνου σκληρός», φησί, «καὶ μὴ ἀσεβήσης πολὺ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ και-

25. Ἐκκλ. 3, 19. 26. Λόγος 45, 7 Εἰς τὸ Πάσχα, ΕΠΕ, * Ἀπαντα αὐτοῦ, τ. 5. καὶ PG 36, 632, A 11-12. 27. Ψαλμ. 23, 3. 28. Ψαλμ. 33, 12. 29. Λουκᾶ 12, 42. 30. Ἰῶβ 38, 10-11. 31. Ἦσ. 38, 1-6. Δ' Βασ. 20, 1-6. 32. Ψαλμ. 54, 23. 33. Παρμ. 4, 10. 9, 11. 34. Ἐκκλ. 7, 17.

ντώνται· ὅπως εἶναι ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι εἶναι καί ὁ θάνατος τοῦ κτήνους»²⁵. Καί αὐτὴ βέβαια εἶναι ἡ γνώμη τῶν πολλῶν καὶ ἡ γνώση τους, αὐτὸς ὅμως, διατυπώνοντας τὴ δική του γνώμη, διδάσκει, ὅτι λίγοι μποροῦν νὰ κάνουν τὴ σωστὴ διάκριση αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὥστε νὰ γνωρίζουν ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ κτήνους διαλύεται στὴ γῆ, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἔλαβε τὴ σύστασή του, ἐνῶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστρέφει στὸν Θεό, ὁ ὁποῖος τοῦ τό ἔδωσε, ἐναποθέτοντας ζωὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του στὸ σῶμα ποῦ ἔλαβε ἀπὸ τὴν ὕλη, «καὶ αὐτὴ τὴ νοερὴ ψυχὴ τὴν ἀναγνωρίζει ἡ Γραφή ὡς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ», σύμφωνα μὲ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο²⁶. Γιατὶ τὸ «ποιὸς» στὴ Γραφή τις περισσότερες φορές τίθεται συνήθως πρὸς δήλωση τοῦ σπάνιου, ὅπως τὸ «ποιὸς θὰ ἀνεβεῖ στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου;»²⁷, καὶ «ποιὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ θέλει ζωὴ»²⁸, καὶ «ποιὸς τάχα εἶναι ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος;»²⁹, καὶ τὰ παρόμοια.

β. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συλλάβομε μὲ τὸ νοῦ μας τὰ ὅρια τῆς ζωῆς τοῦ καθενός, τὴ στιγμή ποῦ κάθε ὄριο περιέχει αὐτὸ ποῦ τὸ ἴδιο ὀρίζει, τὸ ὁποῖο οὔτε ὑπερβαίνει τὸ ὄριο ποῦ τὸ περιβάλλει, οὔτε ὑστερεῖ ὡς πρὸς αὐτό, ὅπως μποροῦμε νὰ ἐννοήσομε ἀπὸ ὅσα εἶπε ὁ Θεὸς στὸν Ἰωβ γιὰ τὴ θάλασσα· γιατί λέγει· «ἔθεσα σ' αὐτὴν ὄρια, περικλείοντάς τιν μὲ πόρτες καὶ κλειδαριές, καὶ τῆς εἶπα· μέχρις ἐδῶ θὰ ρθεῖς καὶ δὲν θὰ πᾶς πιὸ πέρα»³⁰. Ἐμεῖς ὅμως βρίσκομε στὶς Γραφές ὅτι προστίθεται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ζωὴ σὲ ἐκείνους ποῦ εὐδοκιμοῦν, ἀλλὰ ἀκολουθεῖ καὶ κολόβωση χρόνων σὲ ἐκείνους ποῦ καταδικάσθηκαν γιὰ λανθασμένη ζωὴ. Εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἐφόσον ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς ἔθεσε τὰ ὄρια τῆς ζωῆς τοῦ καθενός, νὰ παρασαλευθοῦν ἢ μὲ τὴν παράταση τῆς ζωῆς τῶν ἐναρέτων ἢ μὲ τὴν ἐλάττωση τῶν καταδικασμένων, γιατί τότε δὲν θὰ ἦταν ὄρια.

α. Καὶ σὲ ποιὸ μέρος τῶν Γραφῶν τὰ ἔχει παρατηρήσει αὐτά;

β. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ἐζεκίας ἐξαιτίας τῆς εὐσέβειάς του ἔλαβε παράταση τῆς ζωῆς του δεκαπέντε ἔτη³¹, ἐνῶ ὁ Δαβὶδ φωνάζει· «ἄνδρες τῶν αἱμάτων καὶ τοῦ δόλου δὲν θὰ φτάσουν οὔτε στὸ μέσο τῆς ζωῆς τους»³². Καὶ ὁ Σολομὼν λέγει· «ἄκουε, υἱέ μου, τοὺς λόγους μου, καὶ θὰ σοῦ προστεθοῦν ἔτη ζωῆς»³³. Καὶ πάλι ἀποτρέποντας ἀπὸ τοὺς δρόμους ποῦ ὀδηγοῦν στὴν κακία, λέγει· «μὴ γίνεις σκληρὸς καὶ μὴ διαπράξεις μεγάλες ἀσέβειες, γιὰ νὰ μὴ πεθάνεις χωρὶς νὰ εἶναι ὁ καιρὸς σου»³⁴.

ρῶ σου»· καὶ πάλιν «ἀφαιροῦνται δὲ ἄωροι ψυχαὶ παρανόμων»· καὶ τούτων πλείονα ἐν ταῖς Γραφαῖς εὐρισκόμενα. Εἰ οὖν ὑφῆσιν καὶ ἐπίτασιν πρὸς τὸ τῆς πολιτείας διάφορον λαμβάνει τὰ τῆς ζωῆς, οὐδαμῶς ὄροι ταύτης τοῖς ἀνθρώποις πεπήγασι· τὸ γὰρ πάγιον ἀμετα-
5 κίνητον διαμένειν ἀνάγκη· ἐπεὶ πῶς ἂν εἴη πάγιον;

α. Τὰ πρὸς ἐποχὴν τῆς ἁμαρτίας ἢ προτροπὴν ἀρετῆς ἐν ταῖς θείαις εἰρημένα Γραφαῖς ἀναγκαίως ἡμῖν προσάγονται ὑπὸ Θεοῦ, «ἵνα πᾶν στόμα φραγῆ», ὡς ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ, «καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ», καὶ «οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος αὐτοῦ τὸ
10 ἐσόμενον», κατὰ τὸν μέγαν Γρηγόριον, «ἀλλὰ νομοθετοῦντος τὸ αὐτεξούσιον» τὰ τοιαῦτα διδοται νοουθητήματα. Αὐτὸς γὰρ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἐξ ἀπειρίου καὶ οὐ προσφάτως, οὐδὲ ἐκ τεκμηρίων στοχαζόμενος τὸ ἐσόμενον, ἀλλὰ δυνάμει θεοπρεπεῖ καὶ ἀρρήτῳ τῇ τῶν γενησομένων ἐπιβάλλον ἐκβάσει, καὶ ὑπ' ὄψιν, ὡς
15 εἴπειν, τὰ μέλλοντα προορώμενος, προσφόρως τοῖς προεωραμένοις αὐτῷ καὶ τῆς ἑαυτοῦ κρίσεως ἐπ' αὐτοῖς προορίζει. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ μετὰ τὰς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις τὰς καταλλήλους κρίσεις ἐπάγουσι, Θεῷ δὲ τὸ μέλλον ὡς ἤδη ἐστὸς θεωρεῖται, καὶ κατὰ τοῦτο τὰ τῆς προεπούσης ἀξίας, μᾶλλον δὲ τῆς συμφερούσης ἐκάστῳ λήξε-
20 ως, προθεσπίζει ἀπαραβάτως, εἴτε ἐν παρατάσει ζωῆς, εἴτε ἐν ὀλιγότητι καὶ συστολῇ τῆς διώσεως ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς προγνώσεως οὐκ ἐσφαλμένα κατὰ τι γοῦν ὄλως καὶ τὸ βραχύτατον ἐν αὐτῷ θεωροῦνται, ἀλλ' ἐν ἀκριβεστάτῃ λίαν καταλήψει τῷ ὑπερουσίῳ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐνυπάρχουσιν. Ἀπειλεῖ τοίνυν τὰ φοβερά καὶ πάλιν ἐπαγ-
25 γέλλεται τὰ χρηστά, ἵνα διὰ μὲν τῶν ἀπαγάγῃ τῆς ἁμαρτίας, διὰ δὲ τῶν τῇ ἀρετῇ προσαγάγῃ τὸν ἐπακούσαντα, αὐτεξούσιον ἔχοντος τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐφ' ἐκάτερα ῥοπὴν καὶ ἀδίαστον πανταχοῦ δεικνύοντος τοῦ Θεοῦ δι' ὑπερβάλλουσαν ἀγαθότητα μηδὲν ἑαυτὸν ἐλλειπομέναι τῶν εἰς ἡμετέραν σωτηρίαν ἠκόντων, ἵνα τοῖς καταφρο-
30 νήσασιν τῶν ἐνταλμάτων καὶ τῇ δικαίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει ὑπαχθησομένοις τὸ ἀναπολόγητον προσῆ, καὶ ἵνα γινώμεν ὅτι, καίτοι ἐπι-

35. Παρμ. 11, 30.

36. Ρωμ. 3, 19.

37. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος εἰς τὸ Πάσχα, 45, 28, ΕΠΕ, * Ἄπαντα αὐτοῦ, τ. 5. καὶ PG 36, 661, B 8-10.

38. Δαν. (Σωσάννα) 42.

Καὶ πάλι· «ἀφαιροῦνται πρόωρα οἱ ψυχὲς τῶν παρανόμων»³⁵. Στὶς Γραφὲς βρίσκουμε περισσότερα ἀπὸ αὐτά. Ἐάν λοιπὸν ἡ ζωὴ δέχεται μείωση καὶ παράταση ἀνάλογα μὲ τὸν διαφορετικὸ τρόπο διαβίωσης τῶν ἀνθρώπων, δὲν εἶναι καθόλου σταθερὰ τὰ ὅρια τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀκλόνητα σταθερὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ παραμένει ἀμετακίνητο· ἄλλιῶς πῶς θὰ ἦταν σταθερό;

α. Ὅσα λέγονται στὶς ἱερὲς Γραφὲς γιὰ νὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἢ γιὰ νὰ προτρέψουν στὴν ἀρετὴ, κατ' ἀνάγκη ἀπευθύνονται σὲ ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Θεὸ «γιὰ νὰ κλεισθεῖ κάθε στόμα», ὅπως φωνάζει ὁ μακάριος Παῦλος, «καὶ ὅλος ὁ κόσμος νὰ γίνῃ ὑπόδικος στὸν Θεό»³⁶, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν μέγα Γρηγόριο, «ὄχι ἐπειδὴ ἀγνοεῖ αὐτὸς ὅτι πρόκειται νὰ συμβεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ νομοθετεῖ τὴν ἐλευθερία τῆς βούλησης»³⁷, γι' αὐτὸ δίνονται αὐτὰ τὰ νομοθετήματα. Γιατὶ αὐτός, γνωρίζοντας τὰ πάντα πρὶν ἀπὸ τὴ γένεσή τους³⁸ καὶ πρὶν ἀπὸ ἄπειρο χρόνο καὶ ὄχι πρόσφατα, καὶ ὄχι συμπεραίνοντας αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ γίνῃ ἀπὸ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ ἐπιβάλλοντας μὲ θεοπρεπῆ καὶ ἀνέκφραστη δύναμη τὴν ἐκβασὴ αὐτῶν ποῦ θὰ συμβοῦν, καὶ προβλέποντάς τα σὰ νὰ βρίσκονται, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, τὰ μελλοντικὰ μπροστὰ στὰ μάτια του, προκαθορίζει αὐτὰ κατὰ τρόπο ὠφέλιμο γιὰ ἐκείνους ποῦ κατὰ τὴν κρίση του ἔχει κάνει τὴν πρόβλεψη. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι διατυπώνουν τὶς κατάλληλες κρίσεις τους μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκβασὴ τῶν πραγμάτων, ὁ Θεὸς ὅμως βλέπει τὸ μέλλον σὰν νὰ εἶναι παρόν, καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸ προθεσπίζει ἀπαράβατα αὐτὸ ποὺ πρέπει καὶ ἀξίζει, ἢ καλύτερα τὸ τέλος ποὺ συμφέρει στὸν καθένα, εἴτε μὲ παράταση τῆς ζωῆς του, εἴτε μὲ ὀλιγοχρόνιο καὶ περιορισμένο βίον, γιατί καὶ ἡ πρόγνωση του θεωρεῖται ὅτι δὲν σφάλλει ἀπολύτως σὲ τίποτε ἔστω καὶ στὸ παραμικρό, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς ὑπερούσιας δυνάμεώς του ὑπάρχει σ' αὐτὸν ἀπόλυτα ἀκριβέστατη γνῶση καὶ κατανόηση. Ἀπειλεῖ λοιπὸν ἀπὸ τῆ μὰ τὰ φοβερά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑπόσχεται τὰ ἀγαθὰ, μὲ σκοπὸ μὲ τὰ πρῶτα νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, καὶ μὲ τὰ δεύτερα νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀρετὴ ὅποιον ὑπακούει, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἔχει αὐτεξούσια καὶ ἀπαραβίαστη τὴν κλίση πρὸς τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο, δείχνοντας παντοῦ ὁ Θεὸς ὅτι ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀγαθότητός του δὲν ἔχει παραλείψει τίποτε ἀπὸ ὅσα συντελοῦν στὴ σωτηρία μας, ὥστε ὅσοι καταφρόνησαν τὶς ἐντολές του καὶ ἀπέσπασαν τὴ δίκαια ἀγανάκτησή του νὰ μὴ ἔχουν νὰ ἀπολο-

στάμενος τό τινων ἀπειθές, ὅμως πάντα τὰ πρὸς ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἐργάζεται, τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνὺς φιλανθρωπίαν. Ἄκουε τί φησι τῷ μακαρίῳ Ἰεζεκιήλ τῷ προφήτῃ· «νιὲ ἀνθρώπου, βάδιζε πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ τὸν παραπικραίνοντά με, καὶ λάλησον τοὺς 5 λόγους μου πρὸς αὐτούς· διότι οὐ πρὸς λαὸν βαθύχειλον καὶ βραδύγλωσσον σὺ ἐξαποστέλλῃ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, οὐδὲ πρὸς λαοὺς πολλοὺς ἀλλοφώνους ἢ ἀλλογλώσσους, οὐδὲ στιβαροὺς τῇ γλώσσει ὄντας, ὧν οὐκ ἀκούσῃ τοὺς λόγους· καὶ εἰ πρὸς τοιούτους ἐξαπέστειλά σε, οὗτοι ἂν εἰσήκουσάν σου, ὁ δὲ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ 10 οὐ μὴ θελήσωσιν ὑπακοῦσαί σου, διότι οὐ βούλονται εἰσακούειν μου». Σαφέστερον δὲ ταῦτό τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γεγραμμένων ἀποδείκνυται· μετὰ γὰρ τὰς τοσαύτας παραγγελίας, ἃς αὐτὸς ὁ Θεὸς πρὸς τὸν λαὸν διὰ τοῦ νομοθέτου πεποιήται, τοῦ ἀπέχεσθαι μὲν πάσης εἰδωλοποιίας πλάνης, μόνῃ δὲ τῇ αὐτοῦ προ- 15 σανέχειν λατρεία, ὅρα οἷα πρὸς αὐτὸν ἐκείνον τὸν μέγαν ἔφη Μωσῆα· «Ἴδου σὺ κοιμᾶσαι μετὰ τῶν πατέρων σου· καὶ ἀναστὰς ὁ λαὸς οὗτος ἐκπορεύσει ὀπίσω θεῶν ἀλλοτριῶν τῆς γῆς εἰς ἣν αὐτὸς εἰσπορεύεται ἐκεῖ εἰς αὐτήν». Εἶτα καὶ τὰ τῆς ἐπομένης τοῖς ἀπειθοῦσιν ἀγανακτήσεως ὀριστικῶς ἐπιλέγει· «καὶ ὀργισθήσομαι ἀν- 20 τοῖς θυμῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ καταλείψω αὐτούς καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἔσονται κατάβρωμα, καὶ εὐρήσουσιν αὐτούς πολλὰ κακὰ καὶ θλίψεις». Ἐκ τούτων σαφῶς διδασκόμεθα ὅτι, εἰ καὶ νομοθετεῖ καὶ ὑποτίθεται τὰ πρὸς ἀρετὴν ἐπαγωγὰ καὶ τὰ τὴν κακίαν ἀνείργοντα, ἀλλὰ τὰ τῆς προγνώσεως 25 αὐτῷ οὐκ ἐγκόπτεται, οὐδὲ τὸ καταλλήλως τοῖς προεγνωσμένοις τὰς τῆς οἰκείας αὐτοῦ σοφίας καὶ δικαιοσύνης κρίσεις ὀρίζειν κωλύεται, ὥστε καὶ ἡμᾶς κατὰ τὸν ἀπόστολον λέγειν, ὅτι «οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν».

β. «Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία», ὁ 30 θεῖος Ἰωάννης φησὶν· φωτὸς δὲ ἴδιον τὸ ἀληθῶς ὄν φανεροῦν καὶ

39. Ἰεζ. 3, 4-7.

40. Δευτ. 31, 16.

41. Δευτ. 31, 17.

γηθοῦν, καὶ γιὰ νὰ μάθομε ὅτι, ἂν καὶ γνωρίζει τὴν ἀνυπακοή κάποιων, παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ κάμνει ὅλα πρὸς ἐπιμέλειά τους, δείχνοντας τὴ φιλανθρωπία του. "Ακουε τί λέγει στὸν μακάριο Ἰεζεκιήλ τὸν προφήτη· «Πήγαινε, ἄνθρωπέ μου, στοὺς Ἰσραηλιῖτες πού με παραπικραίνουν καὶ ἀνάγγειλε σ' αὐτοὺς τὰ λόγια μου· καὶ μὴ διστάζεις, γιὰτὶ δὲν ἀποστέλλεσαι σὲ λαὸ πού ὁμιλεῖ βαριά καὶ ἀκατανόητη γλῶσσα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἰσραηλιῖτες· οὔτε σὲ ἀποστέλλω σὲ πολλοὺς ἄλλους ξενόφωνους καὶ ἀλλόγλωσσους λαούς, ἢ σὲ λαοὺς πού ἡ γλῶσσα τους εἶναι στρυφνὴ καὶ ἀκατανόητη, ὥστε νὰ μὴ καταλαβαίνεις τὰ λόγια τους. Ἄλλ' ἀκόμα καὶ σὲ τέτοιους ἂν σὲ ἔστειλα, θὰ ἄκουαν αὐτοὶ τὰ λόγια σου, οἱ Ἰσραηλιῖτες ὅμως δὲν θὰ θελήσουν ν' ἀκούσουν τοὺς λόγους σου, γιὰτὶ δὲν θέλουν νὰ ὑπακούουν σὲ μένα»³⁹. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποδεικνύεται σαφέστερα καὶ ἀπὸ ὅσα ἔχουν γραφεῖ στὸ Δευτερονόμιο. Γιατί, μετὰ ἀπὸ τίς τόσες παραγγελίες πού ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς πρὸς τὸν λαὸ μέσω τοῦ νομοθέτη, μὲ τίς ὁποῖες ζητοῦσε νὰ ἀπέχουν ἀπὸ κάθε πλάνη πού ὀδηγοῦσε στὰ εἰδῶλα καὶ νὰ εἶναι προσκολλημένοι μόνο στὴ δική του λατρεία, πρόσεχε τί εἶπε πρὸς πρὸς ἐκεῖνον τὸν μέγα Μωυσῆ· «Νά, σὺ κοιμᾶσαι μαζί με τοὺς πατέρες σου, με ἀποτέλεσμα νὰ ξεσηκωθεῖ ὁ λαὸς αὐτὸς καὶ νὰ τρέξει πίσω ἀπὸ τοὺς ξένους θεοὺς τῆς χώρας στὴν ὁποία προχωρεῖ αὐτὸς γιὰ νὰ μπεῖ»⁴⁰. Ἐπειτα προσθέτει κατηγορηματικὰ καὶ τὴν ἀγανάκτηση πού ἀκολουθεῖ γιὰ ἐκείνους πού δείχνουν ἀνυπακοή· «καὶ θὰ ἀφήσω νὰ ξεσπάσει ὁ θυμὸς μου ἐναντίον αὐτῶν ἐκείνη τὴν ἡμέρα, θὰ τοὺς ἐγκαταλείψω καὶ θὰ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπό μου ἀπὸ αὐτούς, καὶ ὄντας ἀβοήθητοι θὰ γίνουν βορὰ τῶν ἐχθρῶν τους, καὶ θὰ τοὺς βροῦν πολλὰ κακὰ καὶ πολλὰς θλίψεις»⁴¹. Ἀπὸ αὐτὰ διδασκόμαστε μὲ σαφήνεια ὅτι, ἂν καὶ νομοθετεῖ καὶ προτείνει ὅσα ὀδηγοῦν στὴν ἀρετὴ καὶ ἐμποδίζουν ἀπὸ τὴν κακία, ὅμως αὐτὰ δὲν διακόπτουν τὴν πρόγνωση του, οὔτε ἐμποδίζεται νὰ ὀρίζει τίς κρίσεις τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης του σύμφωνα μὲ τὴν πρόγνωση του, ὥστε καὶ ἐμεῖς νὰ λέμε, ὅπως καὶ ὁ ἀπόστολος, ὅτι «ἐκείνους πού προγνώρισε, αὐτοὺς καὶ προόρισε»⁴².

β. «Ὁ Θεὸς εἶναι φῶς καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε κἄν ἴχνος σκοταδισμοῦ σ' αὐτόν»⁴³, λέγει ὁ θεῖος Ἰωάννης, γνώρισμα βέβαια τοῦ φωτὸς εἶναι νὰ φανερώνει αὐτὸ πού ὑπάρχει ἀληθινὰ καὶ νὰ μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ

42. Ρωμ. 8, 29.

43. Α' Ἰω. 1, 5.

ἀπαλλάττειν τοῦ σκοτούς, ὅπερ ἡ πλάνη ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν ἀληθείας ἀγαπᾷ Κύριος, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν ἢ αὐτοαλήθεια, πῶς παρὰ τὸ ὄν φαίνεται λαλῶν;

α. Ποῦ τοῦτο δεικνύειν φερόμενον ἔχεις;

5 β. Τῷ Ἐζεκία διὰ τοῦ προφήτου εὐρίσκομεν τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, «τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθανῆ γὰρ σὺ καὶ οὐ ζήσῃ». Συναχθήσεται οὖν τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ μὴ πεπῆχθαι ὄρον τῆς χρονικῆς ταύτης ἐκάστω ζωῆς, ἢ τὸ ὄν μὴ ἐξαιρεῖν τὸν Θεόν, τοῦτ' ἐστὶ μετὰ ἔτη πεντεκαίδεκά τὰ τῆς τελευτῆς αὐτῷ ἐπιστῆναι, καὶ οὐ τηνικαῦ-

10 τα, ὁπότε ἐλέχθη αὐτῷ «ἀποθανῆ σὺ καὶ οὐ ζήσῃ».

α. Καὶ τί ἄρα φήσομεν αἴτιον γεγενῆσθαι τοῦ λῦσαι τὸν Θεὸν τὴν ἰδίαν ἀπόφασιν;

β. Τί ἄλλο γε, ἢ ὅπερ αὐτὸς εἶπε τῷ Ἐζεκία ὁ Θεός, ὅτι, «εἶδον τὰ δάκρυά σου καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς σου, καὶ ἰδὸν προστίθημί σοι ἔτη 15 δεκαπέντε»;

α. Ἐπειδὴ αὐτὸ τοῦτο οὐ προεγνωσθαι φῆς τῇ θείᾳ φύσει, τὸ ἐκεῖνον δακρῦσαί φημι καὶ τὰ σὺν αὐτῷ πάντα ποιῆσαι, ὡς εἰς οἴκτον κινήσαι τὸν Θεό, τοῦ παραγαγεῖν μὲν τὴν ἔφοδον τοῦ θανάτου, τῆς δὲ ζωῆς τὴν προσθήκην ποιῆσαι;

20 β. Καὶ τί δὴ ἀπαντήσαι ἡμῖν τῶν ἀτόπων, εἰ φαίημεν μὴ τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ τοῦτο ὑποπεσεῖν;

α. Τί δὴ; Αὐτὸ μὲν οὖν τὸ μέγιστον εἰς ἀσέβειαν.

β. Πῶς καὶ τίνα τρόπον;

α. Ὅτι παρευρεθησόμεθα ἀποστεροῦντες Θεόν, ὅσον ἐπὶ τῇ 25 ματαιότητι τῶν ἡμετέρων διαλογισμῶν, αὐτὸ τὸ ἐξαιρέτον ἰδίωμα τῆς θεότητος, ὅπερ αὐτὸς χαρακτηριστικὸν ἀπλανέστατον τῆς ἰδίας ὑπερουσίου δυνάμεως διὰ τοῦ προφήτου σαφῶς ἐπηγόρευσε, τὴν τῶν μελλόντων ἀπάντων γνωσὶν φημι καὶ τῶν ἐσομένων τὴν προαγορεύειν.

30 β. Ἄλλ' οὐ κατ' ἔλλειψιν τῆς προγνωστικῆς δυνάμεως ἢ ἀσθένειαν φύσεως λέγομεν μὴ τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ τὰ κατὰ τὸν Ἐζεκίαν ὑποληφθῆναι, ἀλλ' ὡς ἰδικῶς περὶ τὸ ἐκεῖνου μόνου συμβαί-

σκοτάδι, πράγμα πού εἶναι ἢ πλάνη. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὴν ἀλήθεια, ἢ καλύτερα αὐτὸς εἶναι ἢ αὐτοαλήθεια⁴⁵, πῶς φαίνεται νὰ μιλᾷ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὸ πού πραγματικά εἶναι;

α. Ποῦ μπορεῖς νὰ δείξεις ὅτι λέγεται αὐτό;

β. Βρίσκομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶπε στὸν Ἐζεκία μέσω τοῦ προφήτη· «Τακτοποίησε τὰ τοῦ οἴκου σου, γιατί σὺ θὰ πεθάνεις τώρα καὶ δὲν θὰ ζήσεις πλέον»⁴⁵. Θὰ δεχθοῦμε λοιπὸν τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ ὅτι δὲν ἔχει μπεῖ γιὰ τὸν καθένα ὄριο αὐτῆς τῆς χρονικῆς ζωῆς, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶπε τὴν πραγματικότητα, δηλαδή ὅτι θὰ ἔρθει τὸ τέλος τοῦ μετὰ δεκαπέντε ἔτη, καὶ ὄχι τότε ὅταν εἰπώθηκε σ' αὐτόν, «θὰ πεθάνεις σὺ καὶ δὲν θὰ ζήσεις πιά».

α. Καὶ ποιὰ ἄραγε θὰ ποῦμε ὅτι ὑπῆρξε ἡ αἰτία, ὥστε νὰ ἀνακαλέσει ὁ Θεὸς τὴ δική του ἀπόφαση;

β. Ποιὰ ἄλλη, παρὰ αὐτὴν πού ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶπε στὸν Ἐζεκία, ὅτι δηλαδή, «εἶδα τὰ δάκρυά σου καὶ ἄκουσα τὴ φωνή σου, καὶ νά, προσθέτω στὴ ζωὴ σου δεκαπέντε χρόνια»⁴⁶;

α. Ἐπομένως λές ὅτι αὐτὸ δὲν εἶχε προγνωσθεῖ ἀπὸ τὴ θεία φύση, ἐννοῶ τὸ ὅτι αὐτὸς θὰ δακρῦσει καὶ θὰ κάνει ὅλα ὅσα εἶχε στὴ διάθεσή του, ὥστε νὰ προκαλέσει τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ, πού νὰ ἐμποδίσει τὴν ἔφοδο τοῦ θανάτου καὶ νὰ δώσει τὴν παράταση τῆς ζωῆς του;

β. Καὶ ποιὸ ἄτοπο θὰ διαπράξομε ἂν ποῦμε, ὅτι αὐτὸ δὲν συμπεριελήφθη ἀπὸ τὴν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ;

α. Τί εἶναι αὐτὸ πού λές; Γιατί αὐτὸ εἶναι ἡ μέγιστη ἀσέβεια.

β. Πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο;

α. Θὰ βρεθοῦμε δηλαδή νὰ ἀποστεροῦμε τὸν Θεό, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς μάταιους λογισμοὺς μας, αὐτὸ τὸ ξεωριστὸ γνῶρισμα τῆς θεότητος, τὸ ὁποῖο ὁ ἴδιος μέσω τοῦ προφήτη διακήρυξε μὲ σαφήνεια ὡς ἀψευδέστατο χαρακτηριστικὸ τῆς ὑπερούσιας δυνάμεώς του, ἐννοῶ τὴ γνώση ὅλων τῶν μελλοντικῶν, καὶ τὴν πρόγνωση ἐκείνων πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν.

β. Δὲν λέμε βέβαια ὅτι ἀπὸ ἔλλειψη προγνωστικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ἢ ἀπὸ ἀδυναμία τῆς θείας φύσης δὲν ἔγιναν ἀντιληπτὰ τὰ σχετικά μὲ τὸν Ἐζεκία, ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβαιναν εἰδικὰ γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ

45. Ἦσ. 38, 1. Δ' Βασ. 20, 1.

46. Ἦσ. 38, 5. Δ' Βασ. 20, 5-6.

νοντα πρόσωπον, καὶ οὐ πρὸς κοινὴν τῶν ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν ὀρῶντα.

α. Καὶ τίς ἂν τῶν τὰ θεῖα πεπαιδευμένων ἀνέξεταιί σου τὰ τοιαῦτα λέγειν τολμῶντος καὶ τὴν ὑπεράπειρον τῆς θείας προνοίας περιγράφειν ἀγαθότητα, ἣτις οὐδὲ τῆς ἀλόγου φύσεως ἀμελέτητον ποιῆται τὴν τημελοῦχον ἐπιστασίαν, ὡς ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐδίδαξεν, μήτε στρουθίον ἐν εὐτελέστατον ὡς ἔξω τῆς ἐποπτικῆς τῶν ὄλων ὑπάρχον προνοίας ἄνευ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς εἰπὼν πεσεῖσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, ἥγουν τῇ παγίδι ἐμπίπτειν; Τί δαὶ βούλεται διδάσκειν ἡμᾶς διὰ τοῦ ἠριθμηθῆναι λέγειν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς; τί δαὶ τὸ σταγόνας ὑετοῦ μηδὲ αὐτὰς ἔξω τῆς αὐτοῦ ἀριθμήσεως εἶναι κατὰ τὸν Ἰώβ; οὐχὶ τὸ παντέφορον καὶ ἀκάματον καὶ ἀδιάδραστον τῆς συνεκτικῆς τῶν ὄλων θείας δυνάμεως; Καὶ γὰρ δίκαιον, ὧν τὴν δημιουργίαν οὐκ ἀπηξίωσεν, τούτων μηδὲ τὴν ἐποπτικὴν τὸν Θεὸν ἀρνήσασθαι πρόνοιαν, οὐ τῇ εὐτελείᾳ τῶν προνοουμένων τῆς ἀφράστου μεγαλειότητος ὑφῆσιν δόξης κομιζομένης, ἀλλ' ἐν τῷ συνέχειν τὰ ὄντα ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ ὡς γέγονε τῆς παντουργοῦ αὐτοῦ ἐξουσίας τε καὶ προνοίας μειζόνως θαυμαζομένης τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως, ἢ διὰ τὸ ἐπιβλέπειν αὐτὸν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ πιστευθήσεται.

20 Οὐκοῦν λεγέτω πρὸς Ἐζεκίαν, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, «πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε», τὸ πρὸς ἓνα λεχθέν, τὸν Ἱερεμίαν φημί, καὶ ἀδύνατον εἶναι μὴ νομισθέν, καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοειδῶν πάντων ὁμοίως λαμβάνεσθαι συναναγκαζούσης τῆς ἀληθείας. Τοίνυν προεγνώσθη τῷ δημιουργῷ ἢ τοῦ βασιλέως ἐν πόνῳ καρδίας καὶ δάκρυσιν πρὸς αὐτὸν ἀναβόησις ἐξ ἐκείνου τοιγαροῦν καὶ οὐ προσφάτως ὁ ὄρος αὐτῷ τῆς προσθήκης τῶν τοσούτων ἐτῶν ἐχαρίσθη. Τοῖς γὰρ αἰτίοις καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν συνθεωρεῖσθαι ἐπάναγκες εἰ οὖν αἴτιον τοῦ προστεθῆναι χρόνον ζωῆς τὸ δάκρυον γέγονεν, τοῦτο δὲ τῷ Θεῷ προστεθεώρηται, ἀνάγκη συν-

30 ἐξευχθῆναι αὐτῷ κατὰ τὴν πρόγνωσιν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ προελθόν.

β. Οὐκοῦν τὸ ἕτερον τῶν ἐν τῷ λόγῳ συναχθέντων ἀτόπων ἡμῖν

47. Ματθ. 10, 29.

49. Ἰώβ 36, 27.

48. Ματθ. 10, 30.

50. Ἱερ. 1, 5.

Ἐζεκία μόνο, καὶ δὲν ἀπέβλεπαν σὲ μιᾶ κοινὴ οἰκονομία τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων.

α. Καὶ ποίος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι παιδευμένοι στὰ θεῖα θὰ σὲ ἀνεχθεῖ νὰ τολμᾷς νὰ λές τέτοια καὶ νὰ περιορίζεις τὴν ὑπεράπειρη ἀγαθότητα τῆς θείας πρόνοιας, ἢ ὁποῖα οὔτε τῆς ἄλογης φύσης ἀφήνει ἀμελέτητη τὴ γεμάτη ἀπὸ τὴ φροντίδα τοῦ ἐπιστασία, ὅπως ὁ Κύριος δίδαξε στὸ Εὐαγγέλιο, λέγοντας ὅτι οὔτε ἓνα ἀσήμαντο σπουργιτάκι ποὺ ζεῖ τάχα ἔξω ἀπὸ τὴν ἐποπτικὴ πρόνοια τῶν ὅλων δὲν θὰ πέσει χωρὶς τὴ θέληση τοῦ οὐράνιου Πατέρα μας πάνω στὴ γῆ, δηλαδή δὲν θὰ πιαστεῖ στὴν παγίδα⁴⁷; Τί πάλι θέλει νὰ μᾶς διδάξει λέγοντας ὅτι ἔχουν ἀριθμηθεῖ οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς μας⁴⁸; Τί ἐπίσης λέγοντας ὅτι οὔτε οἱ σταγόνες τῆς βροχῆς μένουν καὶ αὐτὲς ἔξω ἀπὸ τὴν ἀρίθμησή του, ὅπως λέγει ὁ Ἰώβ⁴⁹; Δὲν μᾶς διδάσκει τὴν παντεποπτικὴ καὶ ἀκούραστη καὶ ἀκατάπαυστη καὶ συνεκτικὴ τῶν ὅλων δύναμη τοῦ Θεοῦ; Γιατὶ εἶναι δίκαιο, ἐκείνων ποὺ δὲν ἔκρινε ἀνάξια τὴ δημιουργία, αὐτῶν νὰ μὴ ἀρνηθεῖ ὁ Θεὸς καὶ τὴν ἐποπτικὴ πρόνοιά του, γιὰ ἢ εὐτέλεια τῶν προνοουμένων δὲν προκαλεῖ μείωση τῆς δόξας τῆς ἀνεκφραστης μεγαλειότητάς του, ἀλλὰ μὲ τὴ συνοχὴ ποὺ παρέχει στὰ ὄντα τὸ καθένα μὲ τὸν λόγο τῆς δημιουργίας του κάνει νὰ θαυμάζεται σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἢ παντουργὸς ἐξουσία καὶ πρόνοιά του. Καὶ αὐτὸ δὲν γίνεται ἀλλιῶς, παρὰ ἂν γίνεαι πιστευτὸ ὅτι ἐπιβλέπει αὐτὸς ὅλα τὰ ἔργα του. Ἄς λέγει λοιπὸν στὸν Ἐζεκία, ἢ καλύτερα καὶ στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, «προτοῦ σὲ δημιουργήσω σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μητέρας σου»⁵⁰, τὸ ὁποῖο λέχθηκε σὲ ἓναν, ἐννοῶ τὸν Ἰερεμία, καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι ἰσχύει ὅμοια καὶ γιὰ ὅλα τὰ ὁμοειδῆ ὄντα, ὅπως μᾶς ἐξαναγκάζει αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ ἀλήθεια. Ἐπομένως εἶχε προγνωσθεῖ ἀπὸ τὸν δημιουργὸ ἢ κραυγὴ τοῦ βασιλιᾶ πρὸς αὐτὸν μὲ πόνο καρδιάς καὶ δάκρυα, καὶ ἄρα ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸ, καὶ ὄχι ἐκ τῶν ὑστέρων χαρίσθηκε σ' αὐτὸν ἢ προσθήκη τῶν τόσων ἐκείνων χρόνων. Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη μαζί μὲ τὰ αἷτια νὰ βλέπομε καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν. Ἐὰν λοιπὸν αἷτια τοῦ νὰ προστεθοῦν χρόνια ζωῆς ἔγινε τὸ δάκρυ καὶ αὐτὸ προσυπολογίσθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι ἀνάγκη νὰ συνδεθεῖ μὲ αὐτὸ κατὰ τὴν πρόγνωση καὶ τὸ ἀποτελεσμα αὐτοῦ.

β. Ἄρα λοιπὸν θὰ συμβεῖ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ἄτοπα ποὺ ἐπισημάναμε στὸ λόγο μας, τὸ ὅτι δηλαδή δὲν εἶπε ὁ Θεὸς ποιά ἦταν ἢ πραγμα-

ἀπαντήσεται, τὸ μὴ λέξαι τὸν Θεὸν ὡς εἶχε φύσεως τὸ ὄν, ἀλλ' ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου εἰπεῖν· δέος γὰρ φάναι τὸ ψεύδεσθαι αὐτόν.

α. Τὰ κατ' οἰκονομίαν τινὰ λεγόμενα ἢ πραττόμενα οὐ χρὴ ψεῦδος λογίζεσθαι ἢ ὑπόκρισιν ἀπ' ἐναντίας γὰρ ἀλλήλων τὰ τούτων ἀποτελέσματα. Τὸ μὲν γὰρ ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβολοῦ ἐστίν, ὡς γέγραπται, ὁ δὲ «οἰκονομῶν ἐν κρίσει τοὺς λόγους αὐτοῦ» πρὸς τὸ εὐαρεστήσαι τῷ Θεῷ τοῦτο ποιεῖ, ὅπερ ἐστὶ τῶν τοῦ διαβόλου ἔργων κατάλυσις. Οὕτω γοῦν καὶ Ῥαὰβ ἢ πόρνη οὐχ ὡς ψευσαμένη κατακρίνεται, καίτοι παρὰ τὸ ὄν εἰρηκυῖα, ἀλλ' ὡς διὰ πίστεως δικαιωθεῖσα ἐπαινεῖται, τῇ τοῦ λόγου οἰκονομίᾳ τὸ περὶ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν βέβαιον ἐπιδειξαμένη. Καὶ ὁ Θεὸς δὲ αὐτὸς τῷ Φαραὼ προστάσσει τὸν Ἰσραηλίτην ἀποστεῖλαι λαόν, οὐχ ὡς τῆς Αἰγύπτου μετοικήσαντα, ἀλλ' ὡς λατρείαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπιτελέσοντα καὶ πρὸς διάστημα ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν ἐκχωρήσαντα. Καὶ τί μοι τὸν Σαμουὴλ παραφέ-
15 ρειν, ἦκειν μὲν λέγοντα Κυρίαῖ θῦσαι, βασιλέως δὲ προχείρισιν μετερχόμενον, ἢ τὸν μέγαν ἀπόστολον ἰουδαϊκῶς ἀγνιζόμενον καὶ νομικῶς θυσίας προσάγοντα, καὶ τὴν μὲν περιτομὴν καὶ τὰ σὺν αὐτῇ τοῦ νομικοῦ γράμματος παρατηρήματα ὡς ἔωλα μετὰ τὴν χάριν ἐκβάλλοντα, περιτέμνοντά γε τὸν Τιμόθεον, ὅποτε καὶ Χριστὸς αὐτός,
20 ἢ ὄντως ἀλήθεια, τῆς οἰκονομικῆς οὐδαμῶς μεθόδου ἀπέσχετο ἐν τε λόγοις καὶ πράγμασιν, ἀλλὰ ταύτη μάλιστα καθ' ὅλον τὸν τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ ἀναστροφῆς χρόνον χρησάμενος δείκνυται, περὶ οὗ καὶ τῷ Ψαλμῷ δῶ τὸ «οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει» σαφῶς προφητεύεται. Οὐκοῦν καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς Ἐζεκίαν οὐ
25 ψεύδους ἀποίσειται γραφήν, ἀλλὰ τῆς πρὸς θεοσέβειαν διδασκαλίας δέξεται ἔπαινον, τοὺς ὁρῶντας προτρεπομένης Θεὸν εἰδέναι ζωῆς ταμίαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ μόνῳ αἰρεῖσθαι ὑπόκλισιν, δι' οὓς καὶ τὰ τοιαύτης ἐδραματουργήθη οἰκονομίας ἄλλως δὲ καὶ τὸ «ἀποθανῆ σὺ καὶ οὐ ζήσῃ» ἀληθεύεται, εἰ πρὸς τὸ τοῦ ἐνσκήψαντος πάθους
30 ἴσως ἐπαχθὲς ἀποβλέψαμεν· τοῦτο γὰρ εἰκὸς ἦν ὅσον πρὸς τὸ ὁρώ-

51. Ἰω. 8, 44.

54. Ἐβρ. 11, 31 Ἰακ. 2, 25.

57. Πράξ. 21, 26.

52. Ψαλμ. 111, 5.

55. Ἐξ. 3, 18. 5, 1-4.

58. Πράξ. 16, 1-3.

53. Ἰησ. Ναυῆ κεφ. 2.

56. Α' Βασ. 16, 5.

59. Ἰω. 14, 6.

τικότητα, ἀλλ' εἶπε ἄλλο ἀντὶ ἄλλου· γιατί μᾶς κυριεύει φόβος νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸς ψεύδεται.

α. Ὅσα λέγονται ἢ πράττονται κατ' οἰκονομία δὲν πρέπει νὰ τὰ θεωροῦμε ψεύδη ἢ ὑποκρισία· ἀντίθετα μάλιστα εἶναι μεταξύ τους τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν. Γιατὶ τὸ ψεῦδος, ὅπως ἔχει γραφεῖ, προέρχεται ἀπὸ τὸ διάβολο⁵¹, ἐνῶ ἐκεῖνος «πὺ οἰκονομεῖ μὲ ὀρθή κρίση τοὺς λόγους του»⁵², τὸ κάνει γιὰ νὰ γίνῃ ἀρεστὸς στὸν Θεό, πράγμα πὺ ἀποτελεῖ κατάλυση τῶν ἔργων τοῦ διαδόλου. Ἐτσι λοιπὸν καὶ ἡ πόρνη Ραῦβ δὲν κατακρίνεται ἐπειδὴ εἶπε ψέματα⁵³, ἂν καὶ δὲν εἶπε ἐκεῖνο πὺ πραγματικὰ συνέβη, ἀλλ' ἐπαινεῖται ὡς δικαιωμένη ἀπὸ τὴν πίστη, ἐπειδὴ μὲ τὸν κατ' οἰκονομία ἐκεῖνον λόγο της ἀπέδειξε τὴ σταθερότητα τῆς πίστεως της στὸν Θεό⁵⁴. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς δίνει ἐντολή στὸν Φαραὼ νὰ ἐξαποστείλῃ τὸν λαὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὄχι γιὰ νὰ μετοικήσουν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο σὲ ἄλλη χώρα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀσκῆσουν τὴ λατρεία του στὴν ἔρημο, βαδίζοντας καὶ κἀμνοντας πορεία τριῶν ἡμερῶν⁵⁵. Καὶ γιὰ νὰ ἀναφέρω τὸν Σαμουήλ, πὺ ἔλεγε βέβαια ὅτι πῆγε γιὰ νὰ προσφέρει θυσία στὸν Θεό, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα πῆγε γιὰ νὰ στέψῃ βασιλιά⁵⁶, ἢ τὸν μέγα ἀπόστολο πὺ ἔκανε τὸν ἐξαγνισμό κατὰ τρόπο ἰουδαϊκὸ καὶ πρόσφερε θυσίες σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολὰς τοῦ νόμου, καὶ πὺ μετὰ τὸν ἐρχομὸ τῆς χάριτος ἀπέρριψε βέβαια τὴν περιτομὴ καὶ τὶς σχετικὰς μὲ αὐτὴν διατάξεις ὡς κατὰ τὸ περασμένο⁵⁷, περιέτεμε ὅμως τὸν Τιμόθεο⁵⁸, τὴ στιγμὴ πὺ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια⁵⁹, δὲν ἀπέφυγε καθόλου τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς οἰκονομίας καὶ στὰ λόγια του καὶ στὰ ἔργα του, ἀλλὰ ἀποδεικνύεται ὅτι τὴν χρησιμοποίησε καθόλου τὸν χρόνο τῆς κατ' οἰκονομίαν συναναστροφῆς του μὲ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὸν ὁποῖο μὲ σαφήνεια προφητεύει ὁ Ψαλμωδὸς τό, «θὰ οἰκονομήσει τοὺς λόγους του μὲ ὀρθή κρίση»⁶⁰; Ἐτσι λοιπὸν καὶ αὐτὸ πὺ εἶχε λεχθεῖ πρὸς τὸν Ἐζεκία δὲν θὰ τοῦ ἀποφέρει κατηγορία γιὰ ψεῦδος, ἀλλὰ θὰ δεχθεῖ ἔπαινο γιὰ τὴ διδασκαλία του πρὸς θεοσέβεια, πὺ προτρέπει ἐκείνους πὺ βλέπουν νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν Θεὸ ταμία τῆς ζωῆς, καὶ νὰ προτιμοῦν τὴν ὑποταγὴ μόνον σ' αὐτόν, γιὰ τοὺς ὁποίους δραματουργήθηκαν ὅλα αὐτὰ αὐτῆς τῆς οἰκονομίας. Ἄλλωστε καὶ τό, «σὺ θὰ πεθάνεις καὶ δὲν θὰ ζήσεις»⁶¹ βρῖσκει ἐπαλήθευση, ἂν προσέξομε τὸ ἐξίσου θαρὺ πάθος πὺ ἐνέσκηψε· γιατί αὐτὸ ἦταν φυσικὸ ὡς πρὸς τὸ θέαμα

60. Ψαλμ. 111, 5.

61. Ἦσ. 38, 1 καὶ Δ' Βασ. 20, 1.

μενον ἐπάγειν πάντως τῷ κειμένῳ τὸν θάνατον, καὶ ἴσως τοῦτο αἰνι-
τόμενος ὁ Θεὸς ἔφη τὰ τῆς τελευτῆς αὐτῷ ἐπιστῆναι, οὐκ ἀόριστον
ἔχων τὸ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν ὀφειλόμενον ἐκείνῳ τοῦ θίου
τέλος.

5 β. Τί οὖν; τῷ κατὰ πρόγνωσιν λόγῳ τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς δογμα-
τίζεις περὶ ἕκαστον πῆγνυσθαι;

α. Καὶ μάλα

β. Ἄλλ' οὐ ταῦτὸν ὅρος καὶ πρόγνωσις.

α. Οὐ ταῦτὸν μὲν κατ' ἔννοιαν ἑκατέρα τούτων ἕξις καθέστηκεν,
10 ἐκ δὲ τῆς προγνώσεως οἱ παριστάμενοι τῇ δικαίᾳ κρίσει ὅροι τῆς
ζωῆς ἡμῶν τίθενται.

β. Εἴτα οὐκ ἐντεῦθεν πρὸς ἑτέραν ἀπαγόμεθα, γραφικῶς εἰπεῖν,
ἀδολεσχίαν, τοῦ λέγειν τὰς τῶν μελλόντων προγνώσεις αἰτίας καὶ
οἷον εἰπεῖν ἀναγκαστικὰς τῆς τούτων ἐκβάσεως γίνεσθαι;

15 α. Οὐδαμῶς.

β. Πῶς καὶ διὰ τί;

α. Ὅτι δὴ καὶ ἡμεῖς οὐ παρὰ τὸ ὄραν τὰ ἐν ὄψει ἡμῶν γινόμενα
ἤδη καὶ τῆς τούτων πράξεως καθιστάμεθα αἴτιοι. Ἐπεὶ κατὰ σὲ ὁ
Φινεὲς τὴν Μαδιανῆτιν τῷ Ζαμβροὶ συνασχημονοῦσαν θεασάμενος
20 τῆς ἀσχήμονος αὐτῶν πράξεως αἴτιος λογισθήσεται, ὁ διὰ ταύτην
μιᾶ πληγῇ ἀνελὼν ἀμφοτέρους. Καὶ τί χρὴ τῷ οἰκείῳ ἡμῶν ἀσθενεῖ
λογισμῷ τὰ περὶ τούτου ἐφοδεύειν τῷ λόγῳ, δέον τοῖς περὶ τοῦ προ-
κειμένου προβλήματος εἰρημένοις τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ ἐν τῷ εἰς
τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν λόγῳ ἐντυχάνοντας,
25 ἐκεῖθεν λαβεῖν πλατύτερόν τε ὁμοῦ καὶ σοφώτερον τῶν νυνὶ ἀπορου-
μένων τὴν ἐπίλυσιν; Ὁ γὰρ ἐστὶν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τῶν ἐν ὄψει
κειμένων ἢ ὄρασις, τοῦτο Θεῷ τῶν μελλόντων ἢ πρόγνωσις, καὶ οὐ
τινῶν, ἀλλὰ πάντων· «ὁ εἰδώς», γὰρ φησι, «τὰ πάντα πρὶν γενέσεως
αὐτῶν». Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ νῦν εἰς ζήτησιν ἡμῖν προ-
30 κειμένου δόγματος, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ χρῆναι ὅρους τῆς ἐκάστου τῶν
ἀνθρώπων ἐκδέχεσθαι ζωῆς, ἀκριδέστατον ἐπιγνώμονα αὐτὸν τὸν
ἐνθεον καὶ ἀληθῶς ἀποστολικῆς χάριτος μέτοχον ποιησόμεθα Ἀθα-

62. Ψαλμ. 118, 85.

63. Ἀριθμ. 25, 6-9.

64. Μ. Ἀθανασίου, ΕΠΕ, Ἄπαντα αὐτοῦ, τόμ. 12, σ. 12-119. PG 28, 185 B-203 A.

πού προξενούσε νὰ ἐπιφέρει ὅπωςδήποτε τὸν θάνατο σὲ ἐκεῖνον πού ἦταν κατάκοιτος, καὶ ἴσως αὐτὸ ὑπαινισσόταν ὁ Θεὸς ὅταν εἶπε, ὅτι θὰ ἔρθει τὸ τέλος του, μὴ ἔχοντας ἀόριστο τὸ τέλος τοῦ βίου του πού σύμφωνα μὲ τὴν πρόγνωση του ὀφειλόταν σὲ αὐτόν.

β. Τί δηλαδή; Δογματίζεις ὅτι τὰ ὅρια τῆς ζωῆς τοῦ καθενὸς καθορίζονται σύμφωνα μὲ τὴν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ;

α. Καὶ ἀσφαλῶς ναί.

β. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ὄριο τῆς ζωῆς καὶ ἡ πρόγνωση.

α. Τὸ καθένα βέβαια ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει συνήθως τὸ ἴδιο νόημα, ἀλλὰ τὰ ὅρια τῆς ζωῆς μας καθορίζονται κατὰ δίκαια κρίση ἀπὸ τὴν πρόγνωση.

β. Καὶ αὐτὸ δὲν μᾶς ὀδηγεῖ, γιὰ νὰ μιλήσομε σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές⁶², σὲ ἄλλη φλυαρία, τὸ νὰ λέμε δηλαδή ὅτι οἱ προγνώσεις ἐκείνων πού πρόκειται νὰ συμβοῦν γίνονται, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, αἰτίες ἀναγκαστικῆς τῆς ἐκβασῆς αὐτῶν.

α. Καθόλου.

β. Πῶς καὶ γιὰ ποιὸ λόγο;

α. Γιὰ τὸν λόγο πού καὶ ἐμεῖς, βλέποντας ὅσα γίνονται μπροστὰ στὰ μάτια μας, δὲν γινόμαστε αἴτιοι τῆς διάπραξης αὐτῶν. Γιατί, σύμφωνα μὲ σένα, ὁ Φινεές, πού εἶδε τὴ Μαδιανίτισσα νὰ ἀσχημονεῖ μαζί μὲ τὸν Ζαμβρί, θὰ θεωρηθεῖ αἴτιος τῆς αἰσχροῦς πράξης τους, ὁ ὁποῖος ἐξαιτίας τῆς πράξης τους αὐτῆς σκότισε καὶ τοὺς δύο μὲ ἓνα χτύπημα⁶³. Καὶ γιατί πρέπει μὲ τὸν ἀδύναμο λογισμό μας νὰ ἐρευνοῦμε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ μὲ τὸν λόγο, ὄντας τὸ σωστὸ γιὰ τὸ ἐξεταζόμενον θέμα νὰ διαβάσουμε τὸν Λόγο τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου στὸν σταυρὸ καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασι⁶⁴ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ λάβουμε πιὸ πλατεῖα καὶ συγχρόνως σοφότερη λύση γι' αὐτὰ πού τώρα προκαλοῦν ἀπορία; Γιατί, ὅ,τι εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἡ ὄραση γιὰ αὐτὰ πού βρίσκονται μπροστὰ στὰ μάτια τους, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὸν Θεὸ ἡ πρόγνωση τῶν μελλοντικῶν, καὶ ὄχι κάποιων ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ ὅλων. Γιατί λέγει· «αὐτὸς πού γνωρίζει τὰ πάντα προτοῦ γίνουν»⁶⁵. Ἡ μᾶλλον καὶ γι' αὐτὸ τὸ δόγμα πού τώρα συζητοῦμε, δηλαδή ἂν πρέπει νὰ δεχόμαστε ὅρια γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ὡς κάνομε κανόνα ἀκριδέστατο αὐτόν τὸν ἔνθεο καὶ ἀληθινὰ μέτοχο τῆς ἀποστολικῆς χάριτος Ἀθανάσιον, μελετώντας τὸν ἀπο-

65. Δαν. (Σωσ.) 42.

νάσιον, ἀναπτύσσοντες αὐτοῦ τὸν περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς συγγρα-
 φέντα ἀποστολικόν, ἐν ᾧ εὐρήσομεν αὐτὸν λέγοντα οὕτως· «Ἔστι δὲ
 ἡ πρόφασις ἣν ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν οὕτως· ἐξήτουν πιάσαι αὐτόν,
 καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτόν τὰς χεῖρας, ὅτι οὐπω ἐλήλυθει ἡ ὥρα
 5 αὐτοῦ». Εἶτα βραχέα ἐπειπών, ἐπιφέρει· «Ὡς μὲν οὖν Υἱὸς καὶ Λό-
 γος ὢν τοῦ Πατρὸς καιρὸν οὐκ εἶχεν, αὐτὸς γὰρ τῶν καιρῶν δημι-
 ουργὸς ἄνθρωπος δὲ γενόμενος καὶ τοῦτο λέγων δείκνυσιν ἐκάστω
 τῶν ἀνθρώπων χρόνον εἶναι μεμετρημένον, καὶ χρόνον οὐ τὸν κατὰ
 τύχην, ὡς τινες τῶν Ἑλλήνων νομίζοντες μυθολογοῦσιν, ἀλλ' ὄν
 10 αὐτὸς ὁ δημιουργός, ὡς ἠθέλησεν ὁ Πατήρ, ὥρισεν ἐκάστω. Καὶ
 τοῦτο γέγραπται καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν· εἰ γὰρ καὶ κέκρυπται καὶ
 λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τὸ πῶς καὶ πόσον ἐκάστω μεμέτρηται,
 ἀλλ' ὁμως πᾶς ὁστισοῦν οἶδεν ὅτι ὡς ἔαρος καὶ θέρους καὶ φθινοπώ-
 ρου καὶ χειμῶνός ἐστι καιρὸς, οὕτω κατὰ τὸ γεγραμμένον “καιρὸς
 15 τοῦ ἀποθανεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ζῆν ἐστίν”». Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν
 φησὶν· «Ὡσπερ δὲ ταῦτα γέγραπται, καὶ δείκνυσιν ὁ λόγος τοὺς
 ἁγίους εἰδέναι χρόνον ἐκάστω τῶν ἀνθρώπων ὄντα μεμετρημένον,
 οὕτω τοῦ μηδένα γινώσκειν τὸ τέλος τοῦ χρόνου γινώρισμα τὸ λέγειν
 τὸν Δαυίδ, “τὴν ὀλιγότητα τῶν ἡμερῶν μου ἀνάγγελόν μοι”· ὁ γὰρ
 20 οὐκ ἠπίστατο, τοῦτο μαθεῖν ἠξίου». Καὶ αὐθις μικρὸν ὑποβάς· «Ὁ
 μὲν οὖν Κύριος, καίτοι Θεὸς ὢν καὶ ὄντως Λόγος τοῦ Πατρὸς, καὶ
 εἰδὼς τὸν μετρηθέντα δι' αὐτοῦ καιρὸν καὶ γινώσκων ὄν αὐτὸς
 ὥρισε καὶ τῷ ἰδίῳ σώματι χρόνον εἰς τὸ παθεῖν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς
 ἄνθρωπος γέγονεν, τὰς μὲν πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν ἡμέρας καὶ
 25 αὐτὸς, ὡς ἡμεῖς, ἐκρύπτετο ζητούμενος, διωκόμενος δὲ ἔφευγε καὶ
 τὰς ἐπιβουλάς ἐκκλίνων οὕτω διήρχeto καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἐπο-
 ρεύeto, ὅτε δὲ καὶ τὸν ὀρισθέντα παρ' αὐτοῦ καιρὸν ἤγαγε καὶ αὐ-
 τός, ἐν ᾧ καὶ παθεῖν σωματικῶς ὑπὲρ πάντων ἠθέλεν, τοῦτον μὲν
 προσφωνεῖ τῷ Πατρὶ λέγων, “Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου
 30 τὸν Υἱόν”, οὐκέτι δὲ λοιπὸν τοὺς ζητοῦντας ἐκρύπτετο, ἀλλ' εἰσθή-
 κει, θέλων κρατηθῆναι ὑπ' αὐτῶν». Καὶ τινα μεταξὺ εἰρηκῶς, προσ-

66. Ἰω. 7, 30. 67. Μ. Ἀθανασίου, ΕΠΕ Ἐπαντα αὐτοῦ, τόμ. 8, σ. 360. PG 25, 661 A 7-10. 68. Ἐκκλ. 3, 2. 69. Μ. Ἀθανασίου, ὄπ. π. σ. 362, 1-12 PG 25, 14, 661 B 2-5. 70. Ψαλμ. 38, 4. 71. Μ. Ἀθανασίου, ὄπ. π. σ. 362, 26 - 364, 4. PG 25, 15, 661 D 2-664 A 5. 72. Ἰω. 17, 1.

στολικό λόγο του πού ἔγραψε γιά τή φυγή του, στόν ὁποῖο θά βροῦμε αὐτόν νά λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἡ πρόφαση πού ἔγραψε ὁ Ἰωάννης ἦταν ἡ ἑξῆς· Ζητοῦσαν νά τόν πιάσουν, καί κανένας δέν ἄπλωνε τὰ χέρια του σ' αὐτόν, γιατί δέν εἶχε ἔλθει ἀκόμα ἡ ὥρα του»⁶⁶·⁶⁷. Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶπε λίγα, προσθέτει· «Γιατί ὡς Υἱός καί Λόγος τοῦ Πατέρα πού εἶναι ἦταν ἔκτος χρόνου, ἀφοῦ αὐτός εἶναι δημιουργός τοῦ χρόνου, ὅταν ὅμως ἔγινε ἄνθρωπος, λέγοντας αὐτό, δείχνει ὅτι στόν κάθε ἄνθρωπο εἶναι μετρημένος ὁ χρόνος του, καί χρόνος πού δέν καθορίζεται ἀπό τήν τύχη, ὅπως νομίζουν μερικοὶ Ἕλληνες μυθολογώντας, ἀλλά χρόνος πού ὁ ἴδιος ὁ δημιουργός, ὅπως θέλησε ὁ Πατέρας, ὄρισε γιά τόν καθένα. Καί αὐτό γράφτηκε καί ἔγινε σέ ὅλους φανερό. Γιατί, ἂν καί ἔχει κρυβεῖ καί δέν εἶναι γνωστό σέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τὸ πῶς καί πόσος χρόνος ἔχει ἐπιμετρηθεῖ γιά τόν καθένα, ὅμως ὁ καθένας ὅπως γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει καιρὸς τῆς ἀνοιξης καί τοῦ θέρους καί τοῦ φθινοπώρου καί τοῦ χειμῶνα, ἔτσι, σύμφωνα μὲ αὐτό πού ἔχει γραφεῖ, γνωρίζει ὅτι “ὑπάρχει καιρὸς τοῦ νὰ πεθάνει καί καιρὸς τοῦ νὰ ζεῖ”⁶⁸»⁶⁹. Καί μετὰ ἀπὸ λίγα πάλι λέγει· «Ὅπως λοιπὸν ἔχουν γραφεῖ αὐτὰ καί ὁ λόγος δείχνει ὅτι οἱ ἅγιοι γνωρίζουν ὅτι ὁ χρόνος εἶναι μετρημένος γιά τόν καθένα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι καί τὸ ὅτι κανένας δέν γνωρίζει τὸ τέλος τοῦ χρόνου μᾶς τὸ δηλώνει ὁ Δαβὶδ μὲ αὐτό πού λέγει· “πληροφόρησέ με γιά τὸ πόσο λίγες εἶναι οἱ ἡμέρες μου”⁷⁰. ἐκεῖνο δηλαδή πού δέν γνώριζε, αὐτὸ ζητοῦσε νὰ μάθει»⁷¹. Καί ἀμέσως λίγο παρακάτω λέγει· «Ὁ Κύριος λοιπὸν, ἂν καί εἶναι Θεὸς καί πραγματικὰ Λόγος τοῦ Πατέρα καί γνωρίζει τὸν καιρὸ πού ὁ ἴδιος ἔχει μετρήσει καί ξέρει τὸν χρόνο πού ὁ ἴδιος ὄρισε γιά τὸ δικό του σῶμα νὰ ὑποστεῖ τὸ πάθος, ἐπειδὴ ἔγινε καί ἄνθρωπος γιά χάρη μας, τίς ἡμέρες προτοῦ φτάσει ὁ χρόνος τοῦ πάθους καί αὐτός, ὅπως ἐμεῖς, ὅταν ζητοῦσαν νά τόν πιάσουν κρυβόταν, ὅταν τὸν καταδίωκαν ἔφευγε, καί ἀποφεύγοντας τίς ἐπιβουλές, ἔτσι ζοῦσε καί πορευόταν ἀνάμεσα ἀπὸ αὐτές, ὅταν ὅμως ἔφτασε ὁ καιρὸς πού ὁ ἴδιος εἶχε ὀρίσει, κατὰ τὸν ὁποῖο ἠθέλε αὐτὸς νὰ πάθει σωματικὰ γιά χάρη ὄλων, δηλώνει τότε αὐτόν στόν Πατέρα του, λέγοντας, “Πατέρα, ἔφτασε ἡ ὥρα, δόξασε τὸν Υἱό σου»⁷², καί στή συνέχεια δέν κρυβόταν πιά ἀπὸ ἐκείνους πού ζητοῦσαν νά τόν πιάσουν, ἀλλὰ στεκόταν, θέλοντας νὰ συλληφθεῖ ἀπὸ αὐτούς»⁷³. Καί ἀφοῦ εἶπε μερικὰ

73. Μ. Ἀθανασίου, ὄπ. π. σ. 364, 11-22. PG 25, 15, 664 A 13.

επάγει· «Ὁ μὲν οὖν οὕτως ἑαυτὸν προσήνεγκεν ὑπὲρ πάντων, ὥσπερ εἶρηκεν, οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τοῦτον τὸν τύπον παρὰ τοῦ Σωτῆρος μαθόντες—παρ' αὐτοῦ γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ αἰεὶ καὶ πάντοτε ἐδιδάσκοντο— πρὸς μὲν οὖν τοὺς διώκοντας ἀγωνιζόμενοι νομίμως ἔφευγον, 5 καὶ ζητούμενοι παρ' αὐτῶν ἐκρύπτοντο, ἀγνοοῦντες δὲ ὡς ἄνθρωποι τοῦ ὀρισθέντος αὐτοῖς παρὰ τῆς προνοίας χρόνου τὸ τέλος οὐκ ἐβούλοντο παρέχειν ἑαυτοὺς ἐκδότους ἀπλῶς τοῖς ἐπιβουλεύουσιν».

β. Οὐκ ὀλίγως τῶν παρὰ σοῦ λεχθέντων καὶ συναχθέντων διασαλεύει τὴν θεδαίωσιν καὶ τὴν πρὸς αὐτὰ συγκατάθεσιν ἀποβάλλε-
10 ται, ἐάν τις οὐ παρέργως, ἀλλ' ἐπιμελῶς, οὐ μόνον τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀνακρίνειεν, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὰς πολυανθρώπους φθοράς τε καὶ πανωλεθρίας ἀναθεωρεῖν οὐκ ἀρνήσαιτο· οἷον τὰς ἐν πολέμοις σφαγὰς, τοὺς κατὰ τὰς ἀλώσεις τῶν πολεμίων φόνους, οὐ διακριδὸν ἡλικίας ἢ γένεσιν ἐπαγομένους, ἀλλὰ κατὰ πάντων ὁμοί-
15 ως τῶν τῆ πολεμιά χειρὶ ὑπαντῶντων χωροῦντας· τοὺς ἐν τοῖς λοιμικοῖς καταστήμασι πολυάνδρους θανάτους, τοὺς ἐκ σεισμῶν ἢ χασμάτων γῆς αἰφνιδίους συγχωσμούς, ἢ τοὺς ἐν ναυαγίοις καταποντισμούς, ἅτινα ὁ Βασίλειος κοινὰς τινὰς ἐθνῶν ἢ πόλεων πληγὰς διορίζεται, τοῦ κακοῦ κολαζούσας τὴν ἀμετρίαν καὶ εἰς τὸν τῶν
20 ὑπολειπομένων σωφρονισμόν γινομένας Πῶς δ' ἂν συναρμοσθεῖη τοῖς ὑπὸ σοῦ δογματισθεῖσιν τὰ κατὰ τῆς Δαυὶδ ἱστορίας, ὅπηνίκα τῆ τοῦ λαοῦ ἀριθμήσει ἢ τοῦ Θεοῦ ἐπηκολούθησεν ἀγανάκτησις, καὶ τριῶν ἀνιαρῶν ἀπειλουμένης ἀποφάσεως, ἐν ἐκλογῇ τῆς ἥττονος εἶναι δοκούσης τὸν ἐπιτιμώμενον συνεχωρήθη γενέσθαι, καὶ
25 προεκρίθη λιμοῦ τριετοῦς καὶ τριμηναίου πολεμίων διαγμοῦ τριήμερος θάνατος ἐξ ἀοράτου χειρὸς ἐπαγόμενος; Εἰ γὰρ προεπεπήγει τούτοις τοῦ θανάτου ὁ ὄρος κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν λαβεῖν καθ' ἣν ἐβδομήκοντα χιλιάδες ἀνδρῶν ἐν τριῶν ὥρῶν διαστήματι τὸν διὰ χειρὸς ἀγγέλου ἐδέξαντο θάνατον, πῶς τῆ γνώμῃ τοῦ βασιλέως ἐδί-
30 δοτο ἐν αἰρέσει ἰδιοποιήσασθαι τοῦτο ἀπλῶς, τὸ τοῦ θανάτου φημί,

74. Μεγάλου Ἀθανασίου, ὄπ. π. ΕΠΕ τόμ. 8, σελ. 366, 7-14. καὶ PG 25, 16, 664 C 9 - D 3.

75. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία, "Ὅτι οὐκ ἔστι αἴτιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός, ΕΠΕ, Ἄπαντα αὐτοῦ, τόμ. 7, σελ. 90-106 PG 31, 3, 333 B 10-11 καὶ 5, 337 D 7.

ἐνδιάμεσα, προσθέτει: «Αὐτὸς λοιπὸν ἔτσι πρόσφερε τὸν ἑαυτὸ του γιὰ ὅλους, ὅπως εἶχε πεῖ, ἐνῶ οἱ ἅγιοι, ἀφοῦ ἔμαθαν καὶ αὐτὸν τὸν τύπο ἀπὸ τὸν Σωτῆρα —γιατὶ ἀπὸ αὐτὸν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό καὶ πάντοτε διδάσκονταν— ἀγωνιζόμενοι ἐναντίον ἐκείνων πού τοὺς καταδίωκαν ἔφευγαν νόμιμα, καὶ ἀναζητούμενοι ἀπὸ ἐκείνους κρύβονταν, καὶ μὴ γνωρίζοντας σὰν ἄνθρωποι τὸ τέλος τοῦ χρόνου πού εἶχε ὀρισθεῖ ἀπὸ τὴν Πρόνοια δὲν ἤθελαν νὰ παραδοθοῦν ἔτσι ἀπλὰ σὲ ἐκείνους πού τοὺς ἐπιβουλεύονταν»⁷⁴.

β. Ἀπὸ αὐτὰ πού εἰπώθηκαν ἀπὸ σένα καὶ συμπεράναμε ἐμεῖς δὲν κλονίζουσι λίγο τὴ βεβαιότητα καὶ ἀπορρίπτουσι τὴ συγκατάθεσι σ' αὐτὰ, ἐὰν κάποιος ὄχι πάρεργα, ἀλλὰ ἐρευνήσῃ μὲ ἐπιμέλεια, ὄχι μόνον τὰ ἀναφερόμενα στὶς θεῖες Γραφές, ἀλλὰ δὲν ἀρνηθεῖ νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὰ ὅσα συμβαίνουν κατὰ τὶς πολυάνθρωπες καταστροφές καὶ πανωλεθρίες, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὶς σφαγές στοὺς πολέμους, τοὺς φόνους κατὰ τὶς αἰχμαλωσίες τῶν ἐχθρῶν, πού προκαλοῦνται χωρὶς διάκρισι ἡλικίας ἢ χρόνου γέννησις, ἀλλὰ γίνονται ὅμοια ἐναντίον ὅλων ἐκείνων πού συμβαίνει νὰ βρεθοῦν μπροστὰ στὸ ἐχθρικό φονικό χέρι, τοὺς πολυάνθρωπους θανάτους στὰ ἰδρύματα λοιμωδῶν ἀσθενειῶν, τοὺς αἰφνίδιους θανάτους καὶ τὰ παραχώματα πού προκαλοῦνται ἀπὸ τοὺς σεισμούς καὶ τὰ χάσματα τῆς γῆς, ἢ τοὺς καταποντισμούς στὰ ναυάγια, τὰ ὅποια ὁ Βασιλεὺς χαρακτηρίζει κοινές πληγές τῶν ἐθνῶν ἢ πόλεων, οἱ ὅποιες γίνονται γιὰ νὰ περιορίσουν τὸ πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο κακὸ καὶ νὰ σωφρονίσουν τοὺς ὑπόλοιπους⁷⁵. Καὶ πῶς θὰ μπορούσαν νὰ ἐναρμονισθοῦν μὲ αὐτὰ πού δίδαξες ἐστὶ τὰ ὅσα ἀναφέρονται στὴν ἱστορία τοῦ Δαβὶδ, ὅταν κατὰ τὴν ἀρίθμησι τοῦ λαοῦ ἀκολούθησε ἡ ἀγανάκτησι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνῶ ἡ ἀπόφασι ἀπειλοῦσε μὲ τρία ὀδυνηρὰ κακά, ἐπετράπη σὲ ἐκεῖνον πού δεχόταν τὴν ἐπιτίμησι νὰ ἐπιλέξῃ ἐκείνη πού τοῦ φαινόταν μικρότερη, καὶ πού προκρίθηκε ἀπὸ τριετῆ πείνα καὶ διωγμὸ τριῶν μηνῶν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς ὁ τριήμερος θάνατος πού προερχόταν ἀπὸ ἄορατο χέρι⁷⁶; Γιατὶ, ἂν εἶχε προκαθορισθεῖ γι' αὐτοὺς τὸ τέλος τοῦ θανάτου νὰ τοὺς βρεῖ τὴν ἡμέρα ἐκείνη κατὰ τὴν ὅποια ἐβδομήντα χιλιάδες ἄνδρες δέχθηκαν τὸ θάνατο σὲ διάστημα τριῶν ὥρῶν ἀπὸ τὸ χέρι ἀγγέλου, πῶς δινόταν τὸ δικαίωμα μὲ τὴ γνώμη τοῦ βασιλιᾶ μετὰ ἀπὸ ἐπιλογὴ του νὰ τὸ ὑποστοῦν αὐτοὶ αὐτὸ ἔτσι ἀπλὰ, ἐννοῶ τὸν

76. Β' Βασ. κεφ. 24 καὶ Α' Παραλ. κεφ. 21.

ἀλλὰ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀπειλουμένων τὸ ἕτερον; Εἰ γὰρ πρὸς ἐν
 ἐκείνων ἀπειῖδεν, πάντως τὰ τοῦ παγέντος ὄρου ἔμελλε μένειν ἀτέλε-
 στα. Πρὸς τούτοις θεωρητέον καὶ τὰ περὶ τοῦ χαλκοῦ ὄφews τῷ
 Μωσεῖ διατεταγμένα, εἴ γε δυνατὸν μὴ ταῦτα πάντως τὸν σὸν ἀνα-
 5 τρέπειν λόγον· τοὺς γὰρ ὑπὸ τῶν ἐρπετῶν πληττομένους, εἰ πρὸς
 ἐκεῖνο, φησὶν, ἀποβλέψαιεν τὸ ἐκ χαλκοῦ τεχνουργηθὲν ὁμοίωμα
 ὄφews, διαδιδράσκειν τὸν ἐκ τοῦ ἰοδόλου δῆγματος θάνατον. Εἰ
 οὖν, ὡς φῆς σύ, ὄροι ζωῆς τοῖς ἀνθρώποις πεπήγασι, οὓς παρεκ-
 θῆναι ἀδύνατον, εἴτε συστολῇ, εἴτε ὑπερβάσει (ἀμφοτέρως γὰρ ἢ τοῦ
 10 ὄρου λυθήσεται ἔννοια), οὐκ ἦν εἰκὸς διαφυγεῖν τινὰς τὸ προωρι-
 σμένον, εἰ καὶ πρὸς τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἀπειῖδον, ἀλλὰ καὶ δίχα τῆς
 ἐρπυστικῆς πληγῆς τῷ θανάτῳ τούτους ἀνάγκη προσομιλῆσαι· καὶ
 τίς ἢ ἀπὸ τοῦ καινοῦ ἐκείνου θεάματος εὐεργεσία τοῖς πάντως τε-
 θνηξομένοις; Εἰ δὲ καὶ μήπω ὁ τῆς ζωῆς αὐτοῦς κατελήφει ὄρος,
 15 οὐδὲν ἦτιον περιττὸν τὸ διαταχθὲν εὐρίσκεται· οὐ γὰρ ἂν φαίημεν
 τῆς θείας βουλῆς καὶ διατάξεως κατευμεγεθεῖν δύνασθαι ὄφewn
 δῆγματα. Εἰ οὖν πρὸ τοῦ τεταγμένου ὄρου ἀδύνατον ἦν τούτους
 τελευτῆσαι τὸν βίον, εἰ καὶ ὑπὸ ὄφewn ἐπλήττοντο, ὥσπερ εἴρηται,
 περιττὸν καὶ οὐκ ἀναγκαῖον τὸ ἐπίταγμα τῆς τοῦ χαλκοῦ ὄφews κα-
 20 τασκευῆς ἀποδείκνυται· περιττὰ δὲ καὶ οὐκ ἀναγκαῖα λέγειν ἡμᾶς
 τὰ τοῦ Θεοῦ διατεταγμένα, ἀληθῶς περιττὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνόη-
 τον παντελῶς καὶ ὀλέθριον. Ἀλλὰ τούτοις μὲν ἡμᾶς περιπταίειν τοῖς
 προσκόμμασιν τῶν ἐπάναγκες ὑπάρχει, ὄρους ζωῆς τοῖς ἀνθρώποις
 πεπηγέναι νομίζοντας, ἀοριστουμένην δὲ τὴν ἐκάστου λαμβάνοντες
 25 τελευτήν, λείαν καὶ οὐκ ἀνώμαλον ἔξομεν τὴν ὁδὸν τῆς τῶν θείων
 Γραφῶν ἐξηγήσεώς τε καὶ παραδοχῆς. Ἡδέως δ' ἂν σου πυθοίμην
 τίς ἢ πρέπουσα ἐκδοχὴ τοῦ περὶ τινῶν λέγεσθαι τῶν ἁγίων πλήρεις
 ἡμερῶν αὐτοῦς καταλύειν τὸν βίον, καὶ πάλιν ἐτέρους μὴ ἡμισεύειν
 τὰς ἡμέρας αὐτῶν, οἷς πρὸς τὸ φονικόν τε καὶ δόλιον τὰ τῆς γνώμης
 30 ἀπονένευκεν; Πῶς δὲ καὶ ὁ Δαυὶδ αἰτεῖ παρὰ Θεοῦ καὶ φησι, «μὴ

77. Ἀριθμ. 21, 4-9.

78. Γέν. 25, 8. 35, 29. Α' Παραλ. 29, 28. Ἰωβ 42, 17.

79. Ψαλμ. 54, 24.

θάνατο, ἀλλὰ καὶ τὴ ἄλλη ἀπειλὴ πού ὑπῆρχε μαζί μ' αὐτόν; Γιατί, ἂν ἀπέβλεψε σὲ ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἐπρόκειτο ὅπωςδήποτε νὰ μείνουν ἀνεκτέλεστα τὰ ὅσα προέβλεπε τὸ καθορισμένο ὄριο. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πρέπει νὰ ἐξετάσομε καὶ τίς ἐντολές πού εἶχαν δοθεῖ στὸν Μωυσῆ γιὰ τὸ χάλκινο φίδι, ἐὰν βέβαια εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀνατρέψουν ὅπωςδήποτε τὸν δικό σου λόγο. Γιατὶ ὅσοι δαγκώνονταν ἀπὸ τὰ ἔρπετά, ἂν ἔστρεφαν, λέγει, τὸ βλέμμα τους πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁμοίωμα τοῦ φιδιοῦ πού εἶχε κατασκευασθεῖ ἀπὸ χαλκὸ, διέφευγαν τὸ θάνατο ἀπὸ τὸ θανατηφόρο δάγκωμα⁷⁷. Ἄν λοιπὸν, ὅπως λὲς ἐσύ, εἶναι σταθερὰ τὰ ὄρια τῆς ζωῆς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ παραβεῖ κανεὶς, εἴτε περιορίζοντάς τα εἴτε ὑπερβαίνοντάς τα (γιατὶ καὶ στίς δύο περιπτώσεις θὰ καταργηθεῖ ἡ ἔννοια τοῦ ὁρίου), δὲν ἦταν φυσικὸ νὰ διαφύγουν κάποιοι ἐκεῖνο πού εἶχε προορισθεῖ γι' αὐτούς, ἔστω κι ἂν εἶχαν κοιτάξει πρὸς τὸ χάλκινο φίδι, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὸ δάγκωμα ἔρπετοῦ ἦταν ἀνάγκη νὰ βροῦν τὸ θάνατο. Καὶ ποιά θὰ ἦταν ἡ εὐεργεσία ἀπὸ τὸ κοινὸ ἐκεῖνο θέαμα σὲ ἐκείνους πού ὅπωςδήποτε θὰ πέθαιναν; Καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τοὺς εἶχε καταλάβει τὸ ὄριο τῆς ζωῆς, δὲν βρίσκεται νὰ εἶναι λιγότερο περιττὴ ἢ διαταγὴ. Γιατὶ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι μποροῦν νὰ ὑπερισχύσουν τὰ δαγκώματα τῶν φιδιῶν τῆς βουλής καὶ τῶν ὅσων ὀρίσθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό. Ἄν λοιπὸν ἦταν ἀδύνατο νὰ τελειώσουν ἐκεῖνοι τὴ ζωὴ τους πρὶν ἀπὸ τὰ ὄρια πού τοὺς εἶχαν τεθεῖ, καὶ ἂν ἀκόμα δαγκώνονταν ἀπὸ τὰ φίδια, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἀποδεικνύεται περιττὴ ἢ ἐντολὴ καὶ ὄχι ἀναγκαία τῆς κατασκευῆς τοῦ χάλκινου φιδιοῦ. Ὅμως τὸ νὰ λέμε περιττὴ καὶ ὄχι ἀναγκαία τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινὰ περιττό, ἢ καλύτερα καὶ τελείως ἀνόητο καὶ ὀλέθριο. Ἀλλὰ τὸ νὰ προσκρούομε βέβαια σ' αὐτὰ τὰ ἐμπόδια εἶναι ἀπὸ τὰ ἀναπόφευκτα, νομίζοντας ὅτι ὑπάρχουν καθορισμένα ὄρια γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἐνῶ ἂν θεωροῦμε ὅτι εἶναι χωρὶς καθορισμένα ὄρια τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ καθενός, θὰ ἔχομε λεία καὶ ὄχι ἀνώμαλη τὴν ὁδὸ γιὰ τὴν ἐξήγηση καὶ τὴν ἀποδοχὴ τῶν θείων Γραφῶν. Μὲ εὐχαρίστηση λοιπὸν θὰ ἤθελα νὰ πληροφορηθῶ ἀπὸ σένα: ποιά εἶναι ἡ πρέπουσα ἐρμηνεία γιὰ τὸ ὅτι λέγεται γιὰ κάποιους ἁγίους ὅτι τελείωσαν τὴ ζωὴ τους πλήρη ἡμερῶν⁷⁸, καὶ πάλι γιὰ ἄλλους ὅτι οἱ ἡμέρες τῆς ζωῆς τους δὲν ἦταν οὔτε οἱ μισές, τῶν ὁποίων ἡ γνώμη εἶχε ἀποκλίνει πρὸς τὴ φονικότητα καὶ τὴ δολιότητα⁷⁹; Πῶς ἐπίσης ὁ Δαβὶδ ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ λέγει, «μὴ μὲ

ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου»; Πάντα γὰρ οἶμαι ταῦτα ἀνα-
 τρεπτικὰ τυγχάνειν τοὺς ὅρους ζωῆς τοῖς ἀνθρώποις πεπηχθαι νομί-
 ζειν.

α. Οἶδεν ἢ ἐπιπολῆς ἔντευξις τῶν Γραφῶν μετεωρίζειν τὴν διά-
 5 νοιαν πρὸς ἐκδρομὴν ἀφιλοπόνου κατανόησεως τῶν γεγραμμένων.
 Ἡμεῖς δὲ ἀκούσαντες τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος εἰπόντος, «ὧτα σοφῶν
 ζητεῖ ἔννοιαν», τοῦτ' ἔστιν οὐχ ἀπλῶς τῷ ἤχῳ τῆς λέξεως ὑποσύρε-
 ται, ἀλλὰ τὸν ἐν βάθει τῶν λεγομένων νοῦν ἀνιχνεύει, πρὸ πάντων
 τῶν γραφικῶν ῥητῶν ἐρμηνείαν ἐποψόμεθα, ὡς μᾶλλον τοῖς περὶ
 10 τὴν μελέτην αὐτῶν στρεφομένοις τὸ ἐπωφελὲς χαριζομένην, εἴθ'
 οὕτω τῶν προβληθεισῶν ἐπαπορήσεων μεταχειρισθήσεται ἡμῖν ἢ
 ζήτησις Πλήρεις οὖν ἡμερῶν ἐκείνους φαμέν, οὐ τοὺς πολυήμερον
 ζωὴν καὶ δίον μακροχρόνιον διανύσαντας, ἀλλὰ τοὺς ἐν τελειότητι
 θεοσεβείας καταλλήλως τῇ ἑαυτῶν γενεᾷ διαλάμπσαντας καὶ τῶν τῆς
 15 ἐπιβαλλούσης ἀρετῆς καρπῶν τὴν ἐπίδειξιν μὴ ἀτελῆ τε καὶ ἀνεμό-
 φθορον ποιησαμένους, ἀλλὰ πλήρη τε καὶ εὐανθῆ τὴν ἐκ σπορᾶς
 τοῦ θείου λόγου σταχυοφορίαν προβαλλομένους· καθ' ἑτέραν γὰρ
 ἔννοιαν οὐκ ἂν δυνηθείημεν τοὺς αὐτὸ τοῦτο μαρτυρηθέντας ἐντὸς
 τούτου γεγονότας ἰδεῖν. Ἐρα γὰρ τὸν Ἀβραάμ πλήρη φήσομεν
 20 ἡμερῶν, πρὸς ὃν εἴρηται, «σὺ δὲ ἀπελεύση πρὸς τοὺς πατέρας σου,
 τραφεῖς ἐν γῆρει καλῶ», ἢ τὸν τούτου παῖδα τὸν Ἰσαὰκ ἢ ἕτερόν
 τινα τοιοῦτον; Περὶ γὰρ τοῦ Ἰακώβ τί δεῖ καὶ λέγειν, ὅποταν αὐτὸς
 τὰς ἑαυτοῦ ἡμέρας μικρὰς καὶ πονηρὰς ἀπεκάλεσεν; ἀλλ' ἢ τούτων
 βιοτή, εἰ πρὸς τὴν τῶν προτέρων μακροβίων ἀνθρώπων παρατεθείῃ
 25 ζωὴν, οὐδαμῶς τὸ πλήρες ἔχειν λογισθήσεται, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡμίσεος
 πάμπληθες ἀπολελεῖφθαι. Οὐκοῦν τὸ πλήρη λέγεσθαι ἡμερῶν, εἰ
 καὶ κατὰ τὸ πρόχειρον ἐπὶ τοῦ ἐν γῆρα παριέναι τὸν δίον εἰρησθαι
 νομίζεται, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τῶν ἀγίων ζωῆς τὸ ἀνελλειπὲς τῆς κατ' ἀρε-
 τὴν τελειότητος καὶ τὸ ἀπηρτισμένον τῆς ἐπιβαλλούσης κατὰ τὴν
 30 ἑαυτῶν γενεᾶν δικαιοσύνης παρίστησι τὸ λεγόμενον πρόδηλον γὰρ
 ὡς τοῖς πρὸ τοῦ νόμου καὶ αὐθις μετὰ τὸν νόμον οὐ ταῦτὸν ἦν πέρας
 τῆς νίκης, οὐδὲ τοῖς ἴσοις ἀγωνίσμασιν ἐνίδρουσιν αὐτοὺς ἦν. Διὰ

80. Παροιμ. 18, 15.

82. Γέν. 35, 29.

81. Γέν. 15, 15.

83. Γέν. 47, 9.

ἀρπάξεις ἀπὸ τῆ ζωῆ ἐνῶ βρίσκομαι στὶς μισὲς ἡμέρες αὐτῆς»; Γιατὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι, νομίζω, ἀνατρεπτικὰ τῆς γνώμης, ὅτι εἶναι σταθερὰ τὰ ὅρια τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων.

α. Ἡ ἐπιπόλαια ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν προκαλεῖ συνήθως ταλά-
ντευση στὴ διάνοια ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν λανθασμένο δρόμο τῆς χωρὶς
κόπο κατανόησης τῶν γραμμένων σ' αὐτήν. Ἐμεῖς ὅμως, ἀκούοντας τὸν
σοφὸ Σολομώντα ποὺ εἶπε, «τὰ αὐτὰ τῶν σοφῶν ζητοῦν τὴν ἔννοια»⁸⁰,
δηλαδή δὲν παρασύρονται ἀπὸ τὸν ἦχο ἀπλῶς τῶν λέξεων, ἀλλὰ ἀνι-
χνεύουν τὸ νόημα στὸ βάθος τῶν λεγομένων, πρὶν ἀπὸ ὅλα θὰ ἐξετάσο-
με τὴν ἐρμηνεία τῶν Γραφικῶν ρήσεων, ἐπειδὴ χαρίζει περισσότερη
τὴν ὠφέλεια σὲ ἐκείνους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ μελέτη τους, καὶ ἔτσι
στὴ συνέχεια θὰ ἐπιδοθοῦμε στὴ συζήτηση τῶν ἀποριῶν ποὺ θὰ προκύ-
ψουν. Λέμε λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ «πλήρεις ἡμερῶν»,
ὄχι ἐκείνους ποὺ διήνυσαν ζωὴ πολλῶν ἡμερῶν καὶ βίο πολυχρόνιο,
ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ μὲ τρόπο ὠφέλιμο διέλαμψαν μὲ τὴν τελειότητα τῆς
θεοσέδειάς τους μέσα στὴ γενεά τους καὶ ἐπέδειξαν τοὺς καρπούς τῆς
μεγαλόπρεπτης ἀρετῆς ὄχι ἀτελεῖς καὶ ἀνεμοσκόρπιστους, ἀλλὰ πρόδα-
λαν πλήρη καὶ πολύανθη σταχυοφορία ἀπὸ τὴ σπορὰ τοῦ θείου λόγου.
Γιατὶ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε μὲ ἄλλη ἔννοια αὐτὸ ποὺ πέτυχαν
ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει δοθεῖ αὐτὴ ἡ ἐπιβεβαίωση. * Ἀραγε θὰ
θεωρήσουμε πλήρη ἡμερῶν τὸν Ἀβραάμ, στὸν ὁποῖο ἔχει λεχθεῖ, «ἐσὺ θὰ
μεταβῆς πρὸς τοὺς πατέρες σου ἀφοῦ φτάσεις σὲ καλὰ γηρατειά»⁸¹, ἢ
τὸν υἱὸ τοῦ Ἰσαάκ⁸² ἢ κάποιον ἄλλον παρόμοιον; Γιὰ τὸν Ἰακώβ τί χρει-
άζεται νὰ μιλήσουμε, τὴ στιγμή ποὺ ὁ ἴδιος χαρακτήρισε τὶς ἡμέρες του
λίγες καὶ δυστυχεῖς; Ἄλλ' ὁ βίος αὐτῶν, ἂν παραβληθεῖ πρὸς τὴ ζωὴ
τῶν προηγουμένων μακρόβιων ἀνθρώπων, δὲν θὰ θεωρηθεῖ πῶς ἔχει
τὴν πληρότητα, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρος αὐτὸς ὑπολείπεται ἀπὸ τὸν μισὸ
τῆς ζωῆς ἐκείνων. Τὸ νὰ λέγεται λοιπὸν κάποιος «πλήρης ἡμερῶν», ἂν
καὶ μὲ πρόχειρη ἐξέταση θεωρεῖται ὅτι εἰπώθηκε γιὰ τὸν βίο ποὺ ἔχει
φτάσει στὰ γηρατειά, ἀλλὰ ὁ λόγος παριστάνει στὴ ζωὴ τῶν ἁγίων τὴν
χωρὶς ἐλλείψεις τελειότητα τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ὀλοκληρωμένη μεγαλο-
πρέπεια τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν στὴ γενεά τους. Γιατὶ εἶναι ὀλοφάνερο,
ὅτι γιὰ τοὺς πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο ὅπως ἐπίσης καὶ γιὰ τοὺς μετὰ τὸ νόμο ἢ
νίκη τῶν ἁγίων δὲν εἶχε τὴν ἴδια κατάληξη, οὔτε ἦταν δυνατὸν ὁ ἀγώ-
νας τους νὰ γίνεται μὲ τὰ ἴδια ἀγωνίσματα. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφή δὲν ὀνό-

τοῦτο ἢ Γραφή οὐχ ἀπλῶς τὸν Νῶε «τέλειον δίκαιον» ἀπεκάλεσεν, ἀλλ' «ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ» προσέθηκεν.

Ὅτι δὲ ταύτης ἔχεται τῆς ἐννοίας τὸ προκειμένον, σαφέστερον ἡμῖν γνωρισθήσεται οὕτως τὴν τοῦ λόγου ποιουμένοις ἐξέτασιν.
 5 Εἶρηται ὅτι «ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν». Πῶς οὖν ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ λέγεται περὶ τινῶν τὴν τε πρὸς ἀνθρώπους ἀδικίαν ἐπιδεικνυμένων εὐτραφῆ τε ὡς εἶπεῖν καὶ φιλότιμον (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ «ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἢ ἀδικία αὐτῶν»), ἔτι δὲ καὶ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν, τὴν πρὸς Θεὸν βλα-
 10 σφημίαν καὶ ἀσέβειαν ἀσπαζομένων, ὅτι «αἱ ἡμέραι», φησὶν, «πλήρεις εὐρεθήσονται ἐν αὐτοῖς»; Εἰ γὰρ πλήρεις αἱ ἡμέραι, πῶς τὸ ἡμισεύεσθαι ταύτας προλέλεκται; Ἄλλ' εὐδηλον ὡς τὸ μὲν πλήρες τῶν ἡμερῶν ἐνταῦθα τὴν μακροήμερευσιν δηλοῖ διὰ τὴν μέχρι γήρωσ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὑπεράγαθον τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν καὶ ἀνοχήν,
 15 τὸ δὲ τὰς ἡμέρας μὴ ἡμισεύειν τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀτελότητα δείκνυσιν, ὡς τῶν πονηρῶν ἀνδρῶν πάντῃ τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας ἐφυστερούντων καὶ μηδὲ πρὸς μέτρον τι ταύτης ἐξικέσθαι γνωριζομένων. Ὁ γοῦν Δαβὶδ, ὡς οὐκ ἄμοιρος τῶν τῆς ἀρετῆς καὶ θεοσεβείας ὑπάρχων καρπῶν, τὸ πρὸ τῆς πληρώσεως τούτων καὶ οἷον εἶπεῖν
 20 πεπάνσεως καταλιπεῖν τὸν θῖον ἀπεύχεται, εἰπὼν «μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου», τοῦτ' ἔστιν, μὴ ἐν ἀτελεσφορήτῳ καὶ ἔλλειπῇ τῶν ἀγαθῶν ἔργων καταστάσει τὸν θῖον ἐξέλθομι. Καὶ οὕτω τὸ ἐναντιοφανὲς τῆς τῶν ψαλμικῶν ῥητῶν λυθήσεται προενέξεως Ἄλλὰ καὶ τὸ «ἀφαιροῦνται ἄωροι ψυχαὶ παρανόμων» πρὸς τὴν αὐτὴν
 25 ἐννοίαν βλέπει· οὐ γὰρ τὸ ὀλιγοχρόνιον τε καὶ ἄνηθον τῆς ἡλικίας τὸ ῥητὸν ἐν τούτοις παρίστησιν, ἀλλὰ τὴν στέρησιν τῆς τελείας καὶ πρεσβυτικῆς ἐν τῷ ἀγαθῷ πῆξεώς τε καὶ στάσεως τοὺς γὰρ ἄωρον ὑπομείναντας τελευτὴν οὐκ εἰκὸς ἦν ἐγκαλεῖσθαι παρανομίαν. Ταῦτα μὲν οὕτως ἡμῖν θεωρεῖσθω.

30 Καίρος δὲ λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω ἀπορηθέντων ποιήσασθαι τὴν ἐπίλυσιν, ἐκεῖνο πρότερον κατὰ τὸ εὐλογόν τε ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον

84. Γέν. 6, 10.

87. Ψαλμ. 72, 10.

85. Ψαλμ. 54, 23.

88. Ψαλμ. 54, 23.

86. Ψαλμ. 72, 7.

89. Ψαλμ. 101, 25.

μασε ἀπλῶς τὸν Νῶε «τέλειο δίκαιο», ἀλλὰ πρόσθεσε, «μέσα στὴ γενεὰ αὐτοῦ»⁸⁴.

“Ὅτι βέβαια ὁ λόγος αὐτὸς ἔχει αὐτὸ τὸ νόημα θὰ γίνεи σαφέστερο σὲ μᾶς ἂν τὸν ἐξετάσομε μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο. Ἔχει λεχθεῖ· «ἄνθρωποι ποὺ ἀγαποῦν τὰ αἵματα καὶ τοὺς δόλους δὲν θὰ φτάσουν οὔτε στὰ μισὰ τῆς ζωῆς τους»⁸⁵. Πῶς ὅμως σὲ ἄλλο Ψαλμὸ λέγεται γιὰ κάποιους ποὺ δείχνουν τὴν ἀδικία τους εἰς βάρος τῶν ἀνθρώπων εὐτραφῆ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, καὶ γενναιόδωρη (γιατὶ αὐτὸ δηλώνει τό, «θὰ βγεῖ σὰν μέσα ἀπὸ τὸ πάχος ἢ ἀδικία τους»⁸⁶), καὶ ἐπικροτοῦν ἐπίσης καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, ἐννοῶ τὴ βλασφημία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀσέβεια σ’ αὐτόν, ὅτι «οἱ ἡμέρες τους θὰ βρεθοῦν πλήρεις»⁸⁷; Γιατί, ἂν εἶναι πλήρεις οἱ ἡμέρες τους, πῶς εἰπώθηκε προηγουμένως ὅτι θὰ περιορισθοῦν αὐτὲς στὸ μισό⁸⁸; Ἄλλ’ εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς «πλήρεις οἱ ἡμέρες τους» δηλώνει ἐδῶ τὴν μακροσημέρευση ξαιτίας τῆς ὑπεράγαθης μακροθυμίας καὶ ἀνοχῆς τοῦ Θεοῦ ὡς τὰ γηρατειὰ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν, ἐνῶ τὸ νὰ μὴ φθάνουν οὔτε στὰ μισὰ οἱ ἡμέρες τους, δείχνει τὴν ἀτέλεια τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἐπειδὴ οἱ πονηροὶ ὑστεροῦν τελείως στὸν ἐνάρετο τρόπο ζωῆς καὶ δὲν φθάνουν οὔτε καὶ στὸν παραμικρὸ βαθμὸ αὐτῆς. Ὁ Δαβὶδ λοιπόν, ποὺ δὲν ἦταν γυμνὸς ἀπὸ τοὺς καρπούς τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεοσεβείας, παρακαλεῖ τὸν Θεὸ νὰ μὴ ἐγκαταλείψει πρὸν ἀπὸ τὴ συμπλήρωσή τους καὶ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, τὸ ὠρίμασμά τους τὸν βίῳ, λέγοντας, «μὴ μὲ ἀρπάξεις ἀπὸ τὴ ζωὴ στὸ μέσον αὐτῆς»⁸⁹, δηλαδὴ νὰ μὴ φύγω ἀπὸ τὴ ζωὴ ἐνῶ βρίσκομαι σὲ κατάσταση ἀτελέσφορη καὶ ἐλλιπῆ ἀπὸ ἀγαθὰ ἔργα. Καὶ ἔτσι ἡ ἀντίθεση ποὺ φαίνεται νὰ ὑπάρχει στὴ διατύπωση τῶν ψαλμικῶν λόγων θὰ ἐξαλειφθεῖ. Ἄλλὰ καὶ τὸ λεγόμενο, «ἀφαιροῦνται πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα τους οἱ ψυχὲς τῶν παρανόμων» σ’ αὐτὸ τὸ νόημα ἀποβλέπει. Μὲ αὐτὰ δηλαδὴ τὸ ρητὸ δὲν δηλώνει βραχυχρόνιο καὶ τὸ ἀνώριμο τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ τὴ στέρηση τῆς τέλειαις καὶ γεροντικῆς ὠρίμανσης καὶ σταθεροποίησης στὸ ἀγαθόν· γιὰτὶ ὅσοι ἔχουν δεχθεῖ πρόωρα τὸ τέλος τῆς ζωῆς δὲν εἶναι λογικὸ νὰ κατηγοροῦνται γιὰ παρανομία. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἄς τὰ δεχῶμαστε ἐμεῖς μ’ αὐτόν τὸν τρόπο.

Καιρὸς ὅμως εἶναι στὴ συνέχεια νὰ λύσομε τίς παραπάνω ἀπορίες, ἐπαδιῶκοντας, σύμφωνα μὲ τὸ λογικὸ καὶ συγχρόνως ἀναγκαῖο, ἐκεῖνο

90. Παροιμ. 11, 30.

ἐπιζητούντων ἡμῶν, τὸ μὴ τὸν λόγον ἡμῖν ἀσθενῆ νομισθῆναι, εἰ, τὰ
 τοῦ Θεοῦ κρίματα καὶ τὴν αὐτῷ μόνῳ συνεγνωσμένην τῶν γινομέ-
 νων αἰτίαν ἀγνοεῖν αὐτοὶ λέγοντες, καταφλυαρεῖν τῶν ἀκαταλή-
 πτων μὴ ἀνεξώμεθα, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ τῶν οἰκείων βουλῶν τε καὶ κρί-
 5 σεων τὴν γνῶσιν παραχωρῶμεν. Ἐν γὰρ τῇ ἐξετάσει τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς
 λόγου ἀπόδοσις σιωπῆ, καὶ ἡ ἐν τούτοις τῆς ἀγνοίας ὁμολογία γνώ-
 σεως ἀληθεστάτης ἀπόδειξις. Περὶ μὲν οὖν τῆς κατὰ Δαυιδ ἱστορίας
 τοῦτο φαμεν, ὅτι ἀνὴρ προφήτης ὑπάρχων καὶ θεοφορούμενος θεία
 ἐνηχῆσει τὴν ἐκλογὴν τῆς τοῦ θανάτου πληγῆς ἐποιήσατο, καὶ ὁ τὴν
 10 σφαγὴν τοῦ λαοῦ ποιούμενος ἄγγελος, δύναμις ὣν νοερά τε καὶ
 γνωστικωτάτη καὶ τὴν πρωτουργὸν τῆς θεότητος ἔλλαμψιν δεχομέ-
 νη, οὐ διεσφαλμένως οὐδὲ χύδην τε καὶ ὡς ἔτυχεν ἀδιακρίτως κατὰ
 τῶν ἀπλῶς ἀπάντων ἐπῆγεν ἐκείνην τὴν ἄυλον μάχαιραν, ἀλλὰ τῇ
 θείᾳ βουλῇ τε καὶ κρίσει κατ' ἐπιστήμην καὶ νόησιν ὑπερκόσμιον
 15 ὑπηρετουμένη ἐκείνους τῷ θανάτῳ ὑπαγάγετο οὗς Θεὸς τοῦτο πα-
 θεῖν διωρίσατο κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀκατανόητον σοφίαν καὶ βούλησιν.
 Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ Γεδεῶν ἐν τῷ πόκῳ ἢ τῆς ἐωθινῆς δρόσου καταγωγῇ
 οὕτως ἀκριδῶς τῷ τοῦ ποιητοῦ προστάγματι ἐδούλευσεν ὡς ἔμψυ-
 χός τις καὶ λογικὴ καὶ διεσταλμένως ἐν ἀκριθείᾳ τὰ τῆς οἰκείας ἐνερ-
 20 γείας παρεστήσατο, ὡς μῆτε τὴν γῆν σταγόني μιᾷ ἐπιρρανθῆναι,
 μηδ' αὐτὴν τῷ πόκῳ προσεγγίζουσαν, ἐπ' αὐτὸν δὲ μόνον ταύτην
 γενέσθαι, καὶ τὸ ἔμπαλιν τὸν πόκον παντελῶς ἀνικμον εἶναι, πᾶσαν
 τὴν γῆν τῆς δρόσου διαλαβούσης, πῶς ἂν τις ἀμφιδάλοι τολμήσοι
 μὴ κατὰ φυρμόν τινα τὴν ἀγγελικὴν χεῖρα τῷ λαῷ ἐπαχθῆναι, ἀλλὰ
 25 μόνους ἐκείνους διακριδὸν δέξασθαι τοῦ θανάτου τὸν ὄρον οὗς Θεῷ
 προτετύπωτο ἐν τούτῳ τηνικαῦτα γενέσθαι; Ὅθεν ὡς τοῦ θείου ὀρι-
 σμοῦ πληρωθέντος ἀνέχεται τῆς ῥομφαίας ἢ ἐπαγωγῆ, ἀποκαλύπτε-
 ται δὲ τῷ Δαυιδ ὁ αὐτουργὸς τῆς θραύσεως ἄγγελος, ἢ διὰ θυσίας
 δὲ ἐξιλέωσις τέλεον καταπαύει τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησιν. Οὐ γὰρ
 30 ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ μέλλοντος τὰς πρὸς τὸν προφήτην προτάσεις ὁ Θεὸς
 ἐποιήσατο, ἀλλ' οἰκονομῶν τῆς τε ἐκείνου φιλοθείας τὴν ἐπίδειξιν
 καὶ τῆς ἑαυτοῦ φιλανθρωπίας τὴν φανέρωσιν. Οὐκ ἀναμείνας γοῦν
 περαιωθῆναι τὸν χρόνον τῶν διορισθεισῶν ἡμερῶν ἀγαθότητι τὴν

91. Β' Βασ. κεφ. 24, Α' Παραλ. κεφ. 21.

92. Κριτ. 6, 36-40.

93. Β' Βασ. 24, 16-27. Α' Παραλ. 21, 15-16.

πρώτα, νὰ μὴ νομισθεῖ ὁ λόγος μας ἀδύναμος, ἄν, ἐνῶ λέμε ὅτι ἐμεῖς ἀγνοοῦμε τίς κρίσεις τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν αἰτία τῶν γεγονότων ποὺ εἶναι γνωστὴ σὲ ἐκεῖνον μόνο, δὲν ἀνεχθοῦμε νὰ καταφλυαροῦμε γιὰ τὰ ἀκατανόητα, ἀλλὰ νὰ παραχορήσομε σ' Αὐτὸν μόνο τὴ γνώση τῶν βουλῶν καὶ τῶν κρίσεών του. Γιατὶ στὴν ἐξέταση τῶν πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή μας τὸ κέρδος τοῦ λόγου εἶναι ἡ σιωπὴ, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς ἀγνοίας σ' αὐτὰ εἶναι ἀπόδειξη τῆς πλέον ἀληθινῆς γνώσης. Γιὰ τὴν ἱστορία λοιπὸν τοῦ Δαβὶδ⁹¹ λέμε αὐτό· ὅτι δηλαδή, ἔφῳσον αὐτὸς ἦταν προφήτης καὶ ἔφερε μέσα του τὸν Θεό, μιὰ θεία ἔμπνευση ἔκανε τὴν ἐκλογή τοῦ θανάτου μέσω πλήγματος, καὶ ὁ ἄγγελος ποὺ ἐπέλεσε τὴ σφαγὴ τοῦ λαοῦ καὶ ποὺ εἶναι δύναμη νοερὴ καὶ μὲ πάρα πολὺ μεγάλη γνώση καὶ δέχεται τὴν πρωτουργὸ ἔλλαμψη τῆς θεότητος, δὲν κατέφερε τὸ ἄυλο ἐκεῖνο ξίφος ἐσφαλμένα, οὔτε ἔτσι ἀπλὰ καὶ ὅπως ἔτυχε καὶ χωρὶς διάκριση πρὸς ὅλους γενικά, ἀλλὰ ὑπηρετώντας τὴ θεία βούληση καὶ κρίση, μὲ γνώση καὶ σκέψη ὑπερκόσμη ὁδήγησε στὸ θάνατο ἐκείνους ποὺ ὁ Θεὸς ὄρισε νὰ τὸν ὑποστοῦν σύμφωνα μὲ τὴν ἀκατανόητη ἀπὸ τὸ νοῦ σοφία καὶ θέληση αὐτοῦ. Γιατὶ, ἐὰν στὴν περίπτωση τοῦ Γεδεὼν ἡ καθόδος τῆς πρωινῆς δροσιᾶς πάνω στὴν τουλούπα τοῦ μαλλιῦ πρόσφερε τὴν ὑπηρεσίαν της μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ δημιουργοῦ μὲ τόση ἀκρίβεια σὰ νὰ νὰ ἦταν κάτι ἔμψυχο καὶ λογικὸ καὶ μὲ ὅλως ἰδιαίτερη ἀκρίβεια παρουσίασε τὴν ἐνέργειάν της, ὥστε οὔτε μιὰ σταγόνα νὰ πέσει πάνω στὴ γῆ, καὶ οὔτε κἂν πλησίον τῆς τουλούπας τοῦ μαλλιῦ, ἀλλὰ μόνο ἐπάνω στὸ μαλλί, καὶ πάλι νὰ μείνει τὸ μαλλί τελείως ξερό, ἐνῶ ἡ δροσιὰ εἶχε σκεπάσει ὅλη τὴ γῆ⁹², πῶς θὰ τολμήσει νὰ ἀμφιβάλλει κανεὶς, ὅτι τὸ χέρι τοῦ ἀγγέλου δὲν καταφέρθηκε ἐναντίον ὅλου γενικά τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνοι κατὰ διάκριση δέχθηκαν τὸ ὄριο τοῦ θανάτου, ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς εἶχε προσχεδιάσει ὅτι θὰ τοὺς ἔβρισκε αὐτό; Γι' αὐτό, προκεμένον νὰ ἐκπληρωθεῖ ὁ θεῖος ὀρισμὸς γίνεται ἀνεκτὸ τὸ πλήγμα τῆς ρομφαίας, ἀποκαλύπτεται ὁμως στὸν Δαβὶδ ὁ αὐτουργὸς τοῦ θανατηφόρου πλήγματος ἄγγελος, καὶ ἡ ἐξιλέωση μὲ τὴ θυσία καταπαύει τελείως τὴν ἀγανάκτηση τοῦ Θεοῦ⁹³. Ὁ Θεὸς βέβαια δὲν ἔκανε τίς προτάσεις του στὸν προφήτη ἀγνοώντας τὸ μέλλον, ἀλλὰ οἰκονομοῦσε τὸ πρᾶγμα ἔτσι, ὥστε καὶ ἡ φιλοθεΐα ἐκείνου νὰ δειχθεῖ, καὶ ἡ δικὴ του φιλανθρωπία νὰ φανερωθεῖ. Δὲν περίμενε λοιπὸν νὰ συμπληρωθεῖ ὁ χρόνος τῶν ἡμερῶν ποὺ εἶχε ὀρισθεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγαθότητα

ἐγκοπὴν τῆς πληγῆς ἐποίησατο, μετὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνων ὧν δη-
 λαδὴ αὐτὸς τὸ τέλος ἀνεξιχνιάστῳ προώρισε κρίματι. Εἰ γὰρ μὴ
 τοῦτο αὐτῷ προτετύπωτο, ἀλλ' ἀορίστως καὶ κεχυμένως ἐνήργητο ὁ
 θάνατος, οὐκ ἂν πρὸ πληρώσεως τοῦ τῶν ἡμερῶν ὀρισμοῦ ὁ φόνος
 5 τοῦ λαοῦ ἀνεστέλλετο, ἀλλ' εὐδὴλον ὅτι καὶ ὁ μακάριος ἄγγελος τοῖς
 θείοις ζυγοῖς ἀκολουθῶν, ἔργον τῆς ἑαυτοῦ ῥομφαίας ἐποιεῖτο ἐκεί-
 νους ὧν οἱ ὄροι τῆς ζωῆς ἐπληρώθησαν, καὶ Θεὸς τὸν λοιπὸν λαὸν
 μὴ βουλόμενος τοῦ θανάτου ὑπαχθῆναι τῇ πείρᾳ, ὑπερφυῶς τὸν
 σφαγέα τῷ βασιλεῖ ἀπεκάλυψεν, εἰς τὴν ἀναγκαίαν ἐκείνην καὶ χρη-
 10 στήν δικαιολογίαν αὐτὸν προκαλούμενος, πρὸς τὴν τοῦ θανάτου
 ἀναστολὴν δυσωποῦσαν τὸν ἀποκαλύψαντα.

Μὴ οὖν στραγγαλιαῖς διαίῳν συλλογισμῶν τὰς εὐσεβεῖς περὶ
 Θεοῦ ἐννοίας ἀποπεμπώμεθα καὶ τὰς πατρικὰς διδασκαλίας τῶν
 ἡμῖν δοκούντων κατόπιν τιθέμεθα, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸν σκοπὸν
 15 κατανοῶμεν καθ' ὃν οἰκονομεῖται τὰ παρὰ Θεοῦ σοφῶς προστασσό-
 μενα. Ἐπεὶ καὶ περὶ τοῦ χαλκοῦ ὄψεως οὐχ ἀπλῶς προσήκει τοῖς
 ἀνωτέρω συναχθεῖσιν λόγοις ἡμᾶς παρασύρεσθαι, ἀλλ' εἰδέναι
 ἀσφαλῶς ὡς πρὸς τύπον μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν προσετάχθη
 τοῦτο γενέσθαι, καὶ οὐχ ὡς ἄνευ τούτου οὐ δυναμένου τοῦ Θεοῦ τῆς
 20 ἐκ τῶν ἔρπετῶν βλάβης ἀνώτερον δεῖξαι τὸν Ἰσραηλίτην λαόν. Ὁ
 γὰρ τῶν οὕτως ὑπερφυῶς ἐπ' αὐτοῖς καὶ πολυτρόπως πραχθέντων
 τὰς θαυματουργοὺς δυνάμεις ἐπιδειξάμενος, ἅς κατ' εἶδος νῦν ἐπιλέ-
 γειν διὰ τὸ τοῖς πᾶσιν γνώριμον εἶναι περιττὸν καὶ οὐκ εὐκαιρον,
 οὐκ ἂν περὶ τὴν ἐν τούτῳ ἀλεξίπονον τοῦ λαοῦ θεραπείαν καμεῖν
 25 λογισθεῖη, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀπειθησάντων τὰ κῶλα πάντως πεσεῖν ἐν
 τῇ ἐρήμῳ κατὰ τὴν ἄρρητον αὐτοῦ δικαιοσύνην διώρισεν, οὐχ ἐνὶ δὲ
 θανάτου εἶδει τοῦτο δώσωμεν προελθεῖν, οὐδὲ πάντας ὁμοῦ καὶ καθ'
 ἓνα καιρόν. Ὡστε, εἰ καὶ σῶζεσθαι τινὰς ἐκ τῆς τῶν ἔρπετῶν βλάβης
 ἐδούλετο, καὶ τὸ ἔμπαλιν ἑτέρους ὑπ' αὐτῶν διαφθεῖρεσθαι, ἀλλ' οὐ
 30 παρὰ τοῦτο περιπτῶς καὶ εἰ δικαίως ἐροῦμεν τὰ περὶ τοῦ χαλκοῦ
 ὄψεως διατετάχθαι, ἀλλ' ἢ μὲν σωτηρία τοῖς πληττομένοις μόνῳ τῷ
 βούλεσθαι Θεὸν περιποιήσατο – τίς γὰρ ἀπὸ θεωρουμένου χαλκοῦ
 ἀφέλεια, εἴ τις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ γεγονότα πρὸς φύσιν λογίσαιτο;

94. Ἀριθμ. 21, 4-9.

95. Ἰω. 3, 14-15.

96. Ἀριθμ. 14, 29, 32 Ἐβρ. 3, 17.

διέκοψε τὸ πλήγμα μετὰ τὸν θάνατο ἐκείνων, τῶν ὁποίων δηλαδὴ τὸ τέλος ὁ ἴδιος μὲ τὴν ἀνεξιχνίαστη κρίση του εἶχε προκαθορίσει. Γιατί, ἂν αὐτὸς δὲν τὸ εἶχε προτυπώσει αὐτό, ἀλλὰ ὁ θάνατος συνέβαινε ἀόριστα καὶ τυχαῖα, δὲν θὰ ἀναστελλόταν ὁ φόνος τοῦ λαοῦ προτοῦ περᾶσιν οἱ ὀρισμένες, ἀλλ' εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ ὁ μακάριος ἄγγελος, ἀκολουθώντας τοὺς θείους ζυγούς, θὰ ἔκαμνε ἔργο τῆς ρομφαίας του ἐκείνους πού εἶχαν συμπληρωθεῖ τὰ ὄρια τῆς ζωῆς τους, καὶ ὁ Θεός, μὴ θέλοντας νὰ θανατωθεῖ ὁ ὑπόλοιπος λαός, μὲ τρόπο ὑπερφυσικὸ ἀπεκάλυψε στὸν βασιλιὰ τὸν σφαγέα, καλώντας τον ἀπὸ πρὶν στὴ ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμη ἐκείνη δικαιολογία, πού ἰκέτευε γιὰ τὴν ἀναστολὴ τοῦ θανάτου ἐκείνων πού τὴν ἀπεκάλυψε.

Ἄς μὴ ἀποπέμπομε λοιπὸν μὲ βρόχους βιαίων συλλογισμῶν τὶς εὐσεβεῖς ἔννοιες περὶ Θεοῦ καὶ νὰ βάζομε τὶς δικές μας γνῶμες πάνω ἀπὸ τὶς διδασκαλίες τῶν πατέρων, ἀλλὰ παντοῦ νὰ κατανοοῦμε τὸν σκοπὸ σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο οἰκονομοῦνται μὲ τρόπο σοφὸ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. Γιατί καὶ γιὰ τὸ χάλκινο φίδι⁹⁴ δὲν πρέπει ἔτσι ἀπλὰ νὰ παρασυρόμαστε ἀπὸ τοὺς λόγους πού ἀναφέραμε παραπάνω, ἀλλὰ νὰ γνωρίζομε ἀκλόνητα, ὅτι αὐτὸ διατάχθηκε νὰ γίνῃ γιὰ νὰ προτυπώσει τὸ μυστήριον σχετικὰ μὲ τὸν Χριστὸ⁹⁵, καὶ ὄχι ὅτι χωρὶς αὐτὸ δὲν μποροῦσε ὁ Θεός νὰ ἀναδείξει τὸν Ἰσραηλιτικὸ ἀπρόσβλητο ἀπὸ τὴ βλάβη τῶν ἔρπετῶν. Γιατί ἐκεῖνος πού ἔδειξε τὶς θαυματουργικὰς δυνάμεις πού ἐκδηλώθηκαν σ' αὐτοὺς ὑπερφυσικὰ καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους, τὶς ὁποῖες εἶναι περιττὸ καὶ ὄχι τῆς ὥρας νὰ ἀναφέρομε ξεχωριστὰ καὶ κατ' εἶδος, ἐπειδὴ εἶναι γνωστὸς σὲ ὅλους, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀπέκαμε ὡς πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴ βάσανο ἐκείνη, ἀλλ' ὅρισε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀνέκφραστη δικαιοσύνη του, ἐκείνοι πού ἔδειξαν ἀνυπακοὴ νὰ πέσουν τὰ μέλη τοῦ σώματός τους στὴν ἔρημο⁹⁶, καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ποῦμε ὅτι προῆλθε ἀπὸ ἓνα εἶδος θανάτου, οὔτε ὅτι συνέβη σὲ ὅλους μαζί καὶ τὸν ἴδιο καιρὸ. "Ὡστε, κι ἂν ἤθελε νὰ σωθοῦν μερικοὶ ἀπὸ τὴ βλάβη τῶν ἔρπετῶν, καὶ ἀντίθετα νὰ πεθάνουν ἄλλοι ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸ δὲν θὰ ποῦμε ὅτι περιττὰ, ἂν καὶ δίκαια, ἔδωσε τὴν ἐντολὴ γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ χάλκινου φιδιοῦ, ἀλλὰ ἡ σωτηρία βέβαια ἐκείνων πού δέχονταν δαγκώματα ἀπὸ τὰ φίδια προῆλθε μόνο ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ –γιατί ποιά ὠφέλεια μπορεῖ νὰ προέλθει ἀπὸ τὸ νὰ βλέπει κανεὶς τὸν χαλκὸ, ἂν δεῖ κανεὶς καθ'αυτὸ τὸ φυσικὸ

Τί δαί ὁμοίωμα ἄψυχον ἀμβλῦναι ἂν δυνηθεῖη τὸν φύσεως θεσμῶ ἀπαράβάτως ἐπαγόμενον θάνατον;— Ὅμως γοῦν τῷδε τῷ τρόπῳ καὶ οὐχ ἑτέρῳ ὠκονομήθη γενέσθαι τοῖς ὀδυνωμένοις τὴν ἴασιν, ἵνα εἰκόνοσ μυστικῆς τυπωθῆ ἀποτέλεσμα.

5 Ὡσαύτως δὲ τῆς ὁμοίας τεύξεται θεωρίας ἢ τε ἔπαρσις τῶν τοῦ νομοθέτου χειρῶν καὶ τοῦ Ἀαρὼν τὸ θυμίαμα, ἀμφοτέρω εἰς Χριστὸν ἀγόμενα· τοῦ μὲν δηλοῦντος διὰ τῆς τοῦ Ἀμαληκίτου λαοῦ καθαιρέσεως τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ ἀσθένειαν τῶν ἀοράτως προσπο-
 10 λεμούντων τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢτοι παντὶ τῶν ἀνθρώπων τῷ γένει, τοῦ δὲ σαφῶς ὑπογράφοντος τὸ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας προσαχθὲν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἐκούσιον πάθος τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ ὁ ὀλοθρευτῶν πέπανται θάνατος, οὐκ ἀοριστίας ἢ ἀπρονοησίας τῶν τεθνηξομένων ἐντεῦθεν συναγομένης (τῇ γὰρ τοῦ κτίσαντος προγνώσει ταῦτα δὴ πάντα καὶ προεώραται καὶ πρὸς τὸ ἀρμόδιον τέλος διώριστα), ἀλλ'
 15 ὡς ἐν σκιᾷ καὶ τύποις ἀμυδροῖς τοῦ ὑπερφυοῦς καὶ φανωτάτου μυστηρίου τῆς χάριτος διὰ τῶν τοιούτων ἐκφαινομένου.

Μὴ οὖν ἀόριστα λέγωμεν τὰ τῆς ἀνθρώπων ζωῆς τε καὶ τελευ-
 τῆς· οὐδὲ γὰρ τὰ τῆς θείας γνώσεως χρονικῶς περιγράφεται, ἐν τῷ
 20 πράττεσθαι μόνον λαμβανούσης τῶν πραττομένων τὴν εἶδησιν καὶ τὴν καὶ ταῖς πράττουσιν ὀριζούσης τὰ προσήκοντα καὶ πρὸς τὸ
 συμφέρον τούτοις κατάλληλα· τοῦτο γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων πτωχεί-
 ας καθέστηκεν ἴδιον καὶ οὐ τῆς θεϊκῆς ὑπερουσίου μεγαλειότητος,
 ἣτινι προσμαρτυρεῖται καὶ τῶν κρυφίων τῆς καρδίας ἢ γνώσις καὶ
 πάντων ἢ εἶδησις πρὸ τῆς τούτων γενέσεως. Καὶ τὸ ἀκατέργαστον
 25 δὲ ἡμῶν τοῖς θείοις ὀφθαλμοῖς ὡς τετελεσμένον ὀρᾶσθαί φησιν ὁ
 προφήτης, καὶ τὸ πάντα πληροῦν τὸν Θεὸν ἢ θεόπνευστος διδασκα-
 λία παραδίδωσιν, καὶ τὸ τῆς προνοίας αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐ-
 τοῦ ἠπλωμένον τε καὶ ἔτομον ὁμοίως ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐδιδά-
 χθημεν.

30 Τὸ οὖν ἐν ταῖς τοιαύταις εὐσεβέσιν ἐννοίαις περὶ Θεοῦ ὁμαλόν
 τε καὶ συνηρημένον ἀληθῶς λείαν καὶ ἀπρόσκοπον δείκνυσιν τὴν
 διὰ τῶν ἱερῶν γραμμᾶτων φέρουσαν ὀδὸν πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας

97. Ἔξ. 17, 8-13.

99. Ἐφ. 5, 2.

2. Δαν. (Σωσάννα) 35, 42.

98. Ἀριθμ. 16, 41-50.

1. Ψαλμ. 43, 21.

3. Ψαλμ. 138, 16.

γεγονός; Και πῶς ἓνα ἄψυχο ὁμοίωμα θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτρέψει τὸν θάνατο ποὺ ἐπιβάλλεται μὲ ἀπαράβατο νόμο τῆς φύσεως;— Κι ὅμως μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ ὄχι μὲ ἄλλον οἰκονομήθηκε νὰ γίνει ἡ θεραπεία ἐκείνων ποὺ ὑπέφεραν, γιὰ νὰ προτυπωθεῖ τὸ ἀποτέλεσμα μυστικῆς εἰκόνας.

Ἐπίσης τὴν ἴδια ἐξήγηση θὰ δεχθεῖ καὶ τὸ σήκωμα τῶν χειρῶν τοῦ νομοθέτη⁷ καὶ τὸ θυμίαμα τοῦ Ἀαρών⁸, ποὺ καὶ τὰ δύο ἀναφέρονται στὸν Χριστὸ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα δηλώνει μὲ τὴ συντριβὴ τοῦ λαοῦ τῶν Ἀμαληκιτῶν τὴν ἀδυναμία ἐξαιτίας τοῦ σταυροῦ ἐκείνων ποὺ ἀόρατα πολεμοῦν τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὑπογραμμίζει μὲ σαφήνεια τὸ ἐκούσιο πάθος τοῦ Χριστοῦ⁹ ποὺ προσφέρθηκε στὸν Θεὸ Πατέρα ὡς ὁσμὴ εὐωδιαστή, μὲ τὸ ὁποῖο καὶ καταργήθηκε ὁ ἐξολοθρευτῆς θάνατος, χωρὶς νὰ συνάγεται ἀπὸ αὐτὸ ἀοριστία ἢ ἀπρονοησία γιὰ ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ πεθάνουν (γιατι ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν πρόγνωση τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἔχουν προβλεφθεῖ, καὶ ἔχουν ὀρισθεῖ σύμφωνα μὲ τὸ τέλος ποὺ τοὺς ἀρμόζει), ἀλλὰ μ' αὐτὰ ὑποδηλώνεται μὲ τρόπο σκιώδη καὶ μὲ ἀμυδροὺς τύπους τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ ὑπέρλαμπρο μυστήριον τῆς χάριτος.

Νὰ μὴ λέμε λοιπὸν ὅτι τὰ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τὸ τέλος αὐτῆς εἶναι ἀκαθόριστα, γιατί ἡ θεία γνώση δὲν περιορίζεται χρονικά, ὥστε νὰ φτάνει στὴ γνώση ἐκείνων ποὺ πράττονται κατὰ τὴν ἐκτέλεση αὐτῶν καὶ νὰ ὀρίζει τότε γιὰ ἐκείνους ποὺ τὰ πράττουν τὰ πρέποντα καὶ τὰ κατάλληλα γιὰ τὸ συμφέρον τους. Γιατί αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς φτώχειας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὄχι τῆς θείας ὑπερουσίας μεγαλειότητος, γιὰ τὴν ὁποῖα ὑπάρχει ἡ διαβεβαίωση, ὅτι γνωρίζει καὶ τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδιᾶς¹ καὶ ὅτι γνωρίζει ὅλα προτοῦ νὰ γίνουν αὐτὰ². Καὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει γίνει ἀπὸ μᾶς, τὰ μάτια τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ προφήτης, τὸ βλέπουν ὡς τετελεσμένο³, καὶ ὅπως μᾶς παραδίδει ἡ θεόπνευστη διδασκαλία ὁ Θεὸς γεμίζει τὰ πάντα⁴, καὶ τὸ ὅτι ἡ πρόνοια αὐτοῦ ἀπλώνεται σὲ ὅλα τὰ ἔργα του καὶ προσφέρεται πρόθυμα ὅμοια σ' αὐτὰ τὸ διδαχθήκαμε ἀπὸ τὰ ἱερὰ λόγια⁵.

Ἡ ὁμαλότητα λοιπὸν καὶ ἡ λογικὴ συνάρτηση σ' αὐτὲς τίς εὐσεβεῖς ἔννοιες περὶ Θεοῦ δείχνουν ἀληθινὰ ὁμαλὴ καὶ χωρὶς προσκόμματα τὴν ὁδὸν ποὺ ὀδηγεῖ μέσω τῶν ἱερῶν γραμμῶν στοὺς κατάλυμα τῆς ἀλήθειας.

4. Ἐφ. 1, 23. 4, 10.

5. Ψαλμ. 144, 9.

καταγώγιον, καὶ οὐ τὸ οἶεσθαι ὡς ἐκ ταῦτομάτου τοῖς ἀνθρώποις ἐπιέναι τὸν θάνατον, τοῖς ὡς ἔτυχε συμπτώμασιν ἐπισυμβαίνοντα, κἀντεύθεν τῶν δύο τὸ ἕτερον περὶ τὴν κρείττονα φύσιν συνάγεσθαι ἄτοπον, ἢ τὸ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἀπρονόητον καὶ τὴν περὶ τὸ τιμιώ-
 5 τατον τῆς ὄρατῆς κτίσεως καταφρόνησιν, δι' ὃν λόγος, νόμος, προ-
 φῆται, αὐτὰ τὰ Χριστοῦ πάθη, Πνεύματος ἀγίου διανομαί, αἰωνίων
 ἀγαθῶν ἐπαγγελίαι, καὶ ὅσα ἕτερα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος περὶ
 τὸ ἡμέτερον γένος δωρήματα· ἢ ἀσθένειαν αὐτῆς καταγορεύειν ὡς
 μὴ ἀρκούσης τῇ ἐποπτικῇ τε καὶ προνοητικῇ δυνάμει πάσης τῆς
 10 καθ' ἡμᾶς περιδράσσεσθαι φύσεως, μήτε μὴν δυναμένης συνάγειν
 τὰ ἔργα ἡμῶν καὶ τοὺς λογισμούς, ὡς φησιν ὁ προφήτης, μηδὲ ἰσχύ-
 ειν ἐπιβλέπειν τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, πρὸς ὃν πάντα τὰ ἔθνη,
 κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, «ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ καὶ
 ὡς σιέλος ἐλογίσθησαν». Ῥοπὴ δὲ ζυγοῦ πολλάκις καὶ κόκκῳ κρι-
 15 θῆς, πλὴν ἀλλὰ καὶ δραχμῆς μιᾶς ἀποτελεῖται ὀλκῇ. Εἰ οὖν οὕτως
 εὐτελεῖ καὶ ὡς οὐδὲν πρὸς τὸ θεῖόν τε καὶ ἀκατάληπτον μέγεθος
 ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα, τίς μόχθος αὐτῷ σταγόνος μιᾶς ποιήσασθαι
 κατανόησιν; ἢ γοῦν τὰς ὁδοὺς ὁμοῦ καὶ τὰς κινήσεις, τὰς τε κατὰ ψυ-
 χὴν καὶ ὅσαι διὰ σώματος πάντων ἀνθρώπων ἀθρόως καὶ οὐκ ἀνά
 20 μέρος προορᾶν τε καὶ κρίνειν, τὸ ἐκάστω πρόσφορον τέλος ὀρίζον-
 τος αὐτοῦ τοῦ τὰ πάντα συνέχοντος καὶ πρὸς τὸ εὐτακτον διακυβερ-
 νῶντος τὴν σύμπασαν κτίσιν, οὐχ ὅση ἐν ὄρατοῖς μόνον ὑπάρχει,
 ἀλλ' ἤδη πολλῶ πλεον τὴν ἀόρατόν τε καὶ ὑπερκόσμιον; Ἡ οὐχὶ
 συνθήση πάντως κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιβολὴν ἰδεῖν πάντας
 25 τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τὸν πλάσαντα κατὰ μόνας τὰς καρδίας
 αὐτῶν ὁμοῦ τε καὶ κατ' αὐτὸν εἰς πάντα αὐτῶν συνιέναι τὰ ἔργα;

β. Συνθήσομαι ὄκνου δίχα παντός

α. Ἀληθεύεσθαι δὲ δάσεις τὸ μὴ πεσεῖσθαι στρουθίον ἐπὶ τῆς
 γῆς ἄνευ τοῦ οὐρανοῦ Πατρός;

30 β. Καὶ πῶς τοῦτο ἀμφίλογον;

α. Εἰ οὖν ἐν τοσοῦτῳ πλάτει τῆς οἰκουμένης πλῆθος ἀπειροτά-
 των στρουθίων ἀγραυομένων οὐδένα τῇ τῶν ὄλων συνεκτικῇ δυνά-
 μει κάματον ἐμποιῆσαι πιστεύεται πρὸς τὸ περικρατεῖσθαι τῇ ἐπο-

6. Ἡσ. 66, 18.

9. Ψαλμ. 32, 13.

7. Ψαλμ. 32, 14.

10. Ψαλμ. 32, 15.

8. Ἡσ. 40, 15.

11. Ματθ. 10, 29.

ας, καὶ ὄχι τὸ νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι ἔρχεται αὐτῶματα ὁ θάνατος στοὺς ἀνθρώπους, πού συμβαίνει ἀπὸ τυχαῖες συμπτώσεις. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο τὸ νὰ συνάγομε τὸ ἓνα γιὰ τὴν ἀνώτερη φύση εἶναι ἄτοπο· ἢ δηλαδή τὴν ἀνυπαρξία πρόνοιας γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν καταφρόνηση τῆς τιμιότατης ὄρατῆς κτίσης, γιὰ τὸν ὁποῖο δόθηκε ὁ λόγος, ὁ νόμος, οἱ προφήτες, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, οἱ διανομὲς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ ἐπαγγελίαι τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν, καὶ ὅσα ἄλλα δῶρα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ ἔχουν δοθεῖ στὸ δικό μας γένος, ἢ τὸ νὰ τῆς καλογίζομε ἀδυναμία, ἐπειδὴ τάχα δὲν ἀρκεῖ νὰ συμπεριλάβει ὅλες τὶς ἀνάγκες τῆς φύσης μας μὲ τὴν ἐποπτικὴ καὶ προνοητικὴ δύναμή της, οὔτε ἐπίσης μπορεῖ νὰ περιλάβει τὰ ἔργα καὶ τοὺς λογισμοὺς μας⁶, ὅπως λέγει ὁ προφήτης, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπιβλέπει αὐτοὺς πού κατοικοῦν πάνω στὴ γῆ⁷, πρὸς τὸν ὁποῖο ὅλα τὰ ἔθνη, σύμφωνα μὲ τὸν Ἡσαΐα, «θεωρήθηκαν σὰν μιὰ σταγόνα ἀπὸ ἓναν κάδο καὶ σὰν κλίση τῆς ζυγαριᾶς ἢ σὰν σάλιο»⁸. Ἡ κλίση βέβαια τῆς ζυγαριᾶς προκαλεῖται πολλὰ φορὲς ἀπὸ τὸ βῆρος ἑνὸς κόκκου κριθαριοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶς δραχμῆς. Ἐν λοιπὸν εἶναι τόσο εὐτελεῖ καὶ ἓνα τίποτα ὡς πρὸς τὸ θεῖο καὶ ἀκατανόητο ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, ποιὸς κόπος εἶναι γι' αὐτὸν νὰ κατανοήσῃ μιὰ σταγόνα, δηλαδή νὰ προβλέπει καὶ νὰ κρίνει τοὺς δρόμους καὶ μαζὶ καὶ τὶς κινήσεις, τόσο τὶς ψυχικὲς ὅσο καὶ τὶς σωματικὲς ὅλων μαζὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι ξεχωριστὰ τοῦ καθενός, ὀρίζοντας τὸ κατάλληλο γιὰ τὸν καθένα τέλος αὐτὸς πού συγκρατεῖ τὰ πάντα καὶ κυβερνᾷ ὅλη τὴν κτίση, ὥστε νὰ λειτουργεῖ μὲ τάξη, ὄχι μόνο τὴν ὄρατὴ κτίση, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὴν ἀόρατη καὶ ὑπερκόσμος; Ἡ δὲν θὰ συμφωνήσῃς ὅπωςδήποτε, ὅτι μὲ μιὰ μόνο ματιὰ βλέπει ὅλους τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων⁹, αὐτὸς πού ἐπλασε μία μία τὶς καρδιὰς αὐτῶν, καὶ νὰ παραβρῖσκεται συγχρόνως καὶ τὴν ἴδια στιγμῆ σὲ ὅλα τοὺς τὰ ἔργα¹⁰;

β. Θὰ συμφωνήσω χωρὶς κανένα δισταγμό.

α. Θὰ δεχθεῖς ἐπίσης ὅτι ἀληθεύει, πῶς δὲν θὰ πέσει ἓνα σπρουργί-τι πάνω στὴ γῆ χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ οὐράνιος Πατέρας¹¹;

β. Καὶ πῶς νὰ ἀμφιδάλει κανεὶς γι' αὐτό;

α. Ἐν λοιπὸν μέσα σ' αὐτὸ τὸ τόσο μεγάλο πλάτος τῆς οἰκουμένης ἓνα πλῆθος σπρουργιτιῶν πού τὰ κνηγοῦν οἱ ἄνθρωποι πιστεύομε ὅτι δὲν μποροῦν νὰ προκαλέσουν κανένα κόπο στὴ συνεκτικὴ δύναμη τῶν

πτικῆ αὐτῆς προμηθεΐα, τίς ἡμῖν ἀρκέσει λόγος πρὸς ἀποφυγὴν καταγνώσεως, τῇ τῶν οἰκείων ἡμῶν ἐννοιῶν στενοχωρία λογιζομένων στενοχωρεῖσθαι τὸν Θεὸν περὶ μυρίων κατανόησιν ζωῆς ἢ θανάτου ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ καὶ ἑκατονταπλασίως μυρίων, ὥστε 5 μὴ κατὰ τοὺς ἐν δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ αὐτῷ προτεθεωρημένους λόγους ἀπαντῆσαι τούτων ἑκάτερον, ἀλλὰ τύχης ἀλόγου καὶ εἰκαίας συμβάσεως τοὺς πολυάνδρους θανάτους λογίζεσθαι, καὶ μὴ ἐν δεδοκιμασμένη κρίσει ἐπάγεσθαι; Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ θεοφόρου Βασιλείου φωνήν, ἣν προήγαγες αὐτός, πρὸς τὸν τῶν ὑπολειπομέ-
10 νων σωφρονισμόν τούτων δὴ γινομένων, ἀνάγκη τούτοις συνθεωρεῖσθαι καὶ τὸ τῆς θεΐας προνοΐας εὐσθενές τε καὶ ἄμοχθον. Οὐκοῦν μήτε τὴν ἐν πολέμοις πολυανδρούντων στρατοπέδων φθοράν, μήτε ὀλκάδων αὐτάνδρους θυθισμούς, μήτε τὰ ἐκ σεισμῶν ἢ χασμάτων γῆς ἢ ἑτέρων συμπτωμάτων γινόμενα θανάτου αἷτια πάθη λογιζόμε-
15 νος, οἷον κατὰ προορισμὸν τοῦ δημιουργοῦ συγχωρεῖσθαι ταύτας συμβαίνειν τοῖς πάσχουσιν, ἵνα μὴ τῆς καθόλου προνοΐας καὶ τῆς προγνώσεως τοῦ Θεοῦ ἀσθενεῖν εἰσάγῃς τὴν δύναμιν.

β Ἄλλ' οὐ τὰ τῆς προνοΐας ἀναιροῦμεν, οὐδὲ τὴν τότε τὸ πᾶν πηδαλιουχοῦσαν δύναμιν τοῦ τὰ ἡμέτερα ἄγειν τε καὶ διευθύνειν
20 ἐκβάλλομεν, ἀλλ' ὅτι μὴ προώριστα Θεῷ τὰ περὶ τῆς ἀνθρώπων τελευτῆς δογματίζομεν, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν συνάγωμεν τοῖς ἀνδροφόνοις ἢ ἄλλως πολεμοῦσιν οὐχ ὀσίως τὸ ἀνεύθυνον· φανήσονται γὰρ ὡς πληρωταὶ μᾶλλον τῶν ὀρισθέντων παρὰ Θεοῦ ἄξιοι τοῦ ἐπαινεῖσθαι καὶ οὐχὶ τοῦ κατακρίνεσθαι. Πάντως γὰρ εἰ τῷ Ἄβελ ὁ τῆς
25 ζωῆς αὐτοῦ ὄρος πληρωθείς, εὐχείρωτον τῷ Κάιν τοῦτον κατέστησεν, ἐκεῖνον τοῦ τῆς ἀδελφοκτονίας ἀφήσει ἐγκλήματος

α Ἐδει μὲν ἡμᾶς μὴδ' ὄλως πρὸς ἀπόκρισιν ἰδεῖν τῆς νυνὶ προτεθείσης ἀντιθέσεως, οὕτως ἐχούσης τὸ σαθρόν τε καὶ εὐανάτρεπτον τίς γὰρ ἂν καὶ ἀγνοεῖν προσποιήσαιτο, ὅτι οὐ πρὸς τὰς ἐκβά-
30 σεις τῶν πραττομένων οἱ ταῦτα πράττοντες κρίνονται, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαθέσεις καθ' ἃς γίνονται τὰ γινόμενα; Ὅμως γοῦν καὶ τοῖς προφανέσιν τρανότερον ἐπιφέρειν τῆς ἀληθείας τὴν ἔκφανσιν οὐκ

12. Βλ. παραπάνω, σελ. 60, ὑποσ. 75.

13. Γέν. 4, 8.

ὄλων γιὰ νὰ τὰ περικρατήσῃ μὲ τὴν ἐποπτικὴ τῆς φροντίδα, ποιὸς λόγος θὰ εἶναι ἀρκετὸς γιὰ μᾶς γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὴν καταδίκη, σκεπτόμενοι ὅτι στενοχωρεῖται ὁ Θεὸς μὲ τὴ στενοχώρια τῶν δικῶν μας φροντίδων προκειμένου νὰ σκεφθεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο μυρίων ἀνθρώπων, ἢ καλύτερα ἑκατὸ φορές μυρίων, ὥστε νὰ μὴ ἀντιμετωπίσῃ καθέναν ἀπὸ αὐτοὺς σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους ποὺ εἶχε ἀποφασίσει μὲ δικαιοσύνη καὶ σοφία, ἀλλὰ νὰ σκεπτόμαστε ὅτι οἱ πολυάνθρωποι θάνατοι εἶναι ἀποτέλεσμα ἄλογης τύχης καὶ τυχαίας σύμπτωσης, καὶ δὲν ἐπιφέρεται μὲ προκαθορισμένη κρίση. Γιατί, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ θεοφόρου Βασιλείου¹², ποῦ σὺ ὁ ἴδιος ἀνέφερες, ἀφοῦ αὐτὰ γίνονται γιὰ τὸν σωφρονισμὸ τῶν ὑπολοίπων, εἶναι ἀνάγκη μαζὶ μὲ αὐτὰ νὰ συνυπολογίζεται καὶ ἡ ἀπέραντη δύναμη καὶ τὸ ἀκοπίαστο τῆς θείας πρόνοιᾳς. Ἐπομένως νὰ μὴ σκέπτεσαι οὔτε τὴ φθορὰ τῶν πολυάνθρωπων πολεμικῶν στρατοπέδων, οὔτε τὶς αὐτανδρες καταδυθίσεις τῶν πλοίων, οὔτε τὰ πάθη ἀπὸ σεισμοὺς ἢ χάσματα τῆς γῆς ἢ ἄλλα περιστατικά, ὅτι γίνονται αἰτίες θανάτου, ἀλλὰ νὰ πιστεύεις, ὅτι μὲ προκαθορισμὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐπιτρέπεται νὰ γίνονται ὅλα αὐτὰ σὲ ἐκείνους ποὺ τὰ ὑφίστανται, γιὰ νὰ μὴ παρουσιάζεις ὅτι ἀδυνατεῖ ἡ δύναμη τῆς καθολικῆς πρόνοιᾳς καὶ πρόγνωσης τοῦ Θεοῦ.

β. Ἄλλὰ δὲν ἀναιροῦμε τὴν πρόνοια, οὔτε τὴ δύναμη ποὺ πηδαλιουχεῖ αὐτὸ τὸ σύμπαν τὴν ἀποκλείομε ἀπὸ τὸ νὰ κινεῖ καὶ νὰ διευθύνει τὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ δογματίζομε ὅτι δὲν ἔχουν προκαθορισθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν θάνατο τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ μὴ συμπεράνομε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἀνευθυνότητα γιὰ τοὺς φονεῖς ἢ γιὰ ὅσους ἄλλους πολεμοῦν μὲ ἄλλο τρόπο· γιατί θὰ ἀποδειχθοῦν, ὡς ἐκπληρωτὲς μᾶλλον τῶν ὀρισμένων ἀπὸ τὸν Θεό, ἄξιοι νὰ ἐπαινοῦνται καὶ ὄχι νὰ κατακρίνονται. Γιατί ὅπωςδήποτε, ἂν εἶχαν συμπληρωθεῖ τὰ ὅρια τῆς ζωῆς τοῦ Ἄβελ, καὶ αὐτὸ τὸν ἔκανε εὐκόλο θῦμα τοῦ Κάιν¹³, θὰ τὸν ἀπαλλάξει αὐτὸν ἀπὸ τὴν κατηγορία τῆς ἀδελφοκτονίας.

α. Ἐπρεπε βέβαια ἡμεῖς νὰ μὴ ἐπιχειρήσομε καθόλου νὰ ἀπαντήσομε στὴν ἀντίθεση ποὺ ἔχει προταθεῖ, ἀφοῦ εἶναι τόσο σαθρὴ καὶ εὐκόλα ἀνατρεπόμενη. Γιατί ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ προσποιηθεῖ, ὅτι ὅσοι κάμνουν αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν κρίνονται σύμφωνα μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἔργων τους, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὶς διαθέσεις ποὺ ὠθοῦν σὲ ὅσα γίνονται; Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ διστάσομε νὰ παρουσιάσομε τὸ φανερὸ

ὀκνήσομεν. Οἱ τοίνυν πρὸς τὸν φόνον τῶν πλησίον ὁρῶντες, εἰ ὡς ἐπιστάμενοι τὰ Θεῶν δεδογμένα ἢ ὡς παρακοὴν τῆς ἄνωθεν ἐδικουῦντες προστάξεως, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀγαθὸν Ὁ Σαμουὴλ ὁρᾶται πεποιηκῶς, οὕτω τὰ τοῦ φόνου ἐπλήρουν, οὐκ ἦν αὐτοῖς ἴσως ἀπεικόντως γίνεσθαι πρὸς ἐπαίνου τὸ ἐγχείρημα· εἰ δὲ μισανθρωπία κρατούμενοι, ἔσθ' ὅτε καὶ πλεονεξίας ἔρωτι θηριούμενοι καὶ θυμῶν ὑπερητούμενοι ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀπηγορευμένῃ γνώμῃ δουλεύοντες τὴν μαιφονίαν ἐργάσονται, πῶς οὐκὶ σὺν ἐκείνῳ ἐνδίκως μισηθήσονται καὶ κατακριθήσονται, ὅστις, ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ὑπάρχων, ἐδίδαξεν ἀνθρώπους τοῖς τῶν ὁμοειδῶν καταμιαίνεσθαι αἵμασιν; Καὶ οὐ τὸ παρὰ Θεοῦ συγχωρεῖσθαι αὐτούς, καθ' οὓς αὐτὸς οἶδεν λόγους, ἐπ' ἔργον ἄγειν τὸ ἀσεβῶς σπουδαζόμενον, ἤδη καὶ τὸ ἄμεμπτον αὐτοῖς ἐχαρίσατο· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἔδονται τῆς ἑαυτῶν ὁδοῦ τοὺς καρπούς καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας πλησθήσονται κατὰ τὸ γεγραμμένον, Θεὸς δὲ μόνος τῶν ἑαυτοῦ κριμάτων εἰδείῃ ἂν τὴν εὐθύτητα πάντως πρὸς τὸ ἐπωφελές καὶ σωτήριον τῶν πασχόντων τῶν ἐπ' αὐτοῖς γινομένων λαμβανόντων τὴν ἔκβασιν. Καὶ ὁ Κάιν τοιγαροῦν ὁ πρῶτος τῇ διαβολικῇ μαθητευθεὶς μαιφονία, τὴν ἀδικίαν ὠδινήσας τοῦ φθόνου καὶ συλλαβὴν τῆς ἀπανθρωπίας τὸν πόνον, τὴν ἀνομίαν τοῦ φόνου ἀπέτεκεν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκ θείας ἐπιτιμῆσεως ἀξίαν καταδίκην ἐδέξατο, ὁ δὲ τὴν παρ' αὐτόν, τὸν Κάιν φημί, πλείονα θυσίαν προσαγαγὼν, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ ἱερός ἔφη ἀπόστολος, δι' αὐτῆς ἀποθανῶν ἔτι λαλεῖται, τοῦτ' ἔστιν –

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝ΄.

Πόσαι Σιδύλλαι γεγόνασι;

Σιδύλλαι μὲν γεγόνασι δέκα, ὧν πρώτη ὄνομα Σαμβήθη· Χαλδαίαν δὲ φασιν αὐτὴν οἱ παλαιοὶ λόγοι, οἱ δὲ μᾶλλον Ἑβραίαν καὶ δὴ καὶ ἐνὶ παῖδων τοῦ Νῶε εἰς γυναῖκα ἀρμοσθῆναι καὶ συνεισελθεῖν αὐτῇ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ κιβωτῇ. Ταύτην καὶ τὰ περὶ τῆς πυργοποιίας χρησιμωδῆσαί φασι, καὶ ὅσα τοῖς τοῦτο συνέδη τολμήσασι, χρη-

14. Α' Βασ. 15, 32-33.

17. Ψαλμ. 7, 15.

20. Ἑβρ. 11, 4.

15. Ἰω. 8, 44.

18. Γέν. 4, 10-12.

21. Γέν. 7, 13.

16. Παροιμ. 1, 31.

19. Γέν. 4, 3-5.

22. Γέν. 2, 1-9.

τῆς ἀλήθειας ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὀλοφάνερα. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ἀποβλέπουν πρὸς τὸν φόνο τῶν πλησίον, ἄν, ὡς γνῶστες τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ ἢ ὡς ἐκδικητὲς τῆς παρακοῆς στὴν οὐράνια προσταγή, ὅπως φαίνεται νὰ ἔχει κάνει ὁ Σαμουὴλ στὸν Ἄγαγ¹⁴, πραγματοποιήσουν ἔτσι τὸν φόνο, δὲν θὰ ἦταν ἴσως τὸ ἐγχείρημά τους ἀκατάλληλο γιὰ ἔπαινο, ἐὰν ὅμως κυριευμένοι ἀπὸ μισανθρωπία καὶ πολλές φορές μετατρέπομενοι σὲ θηρία ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς πλεονεξίας καὶ κινούμενοι ἀπὸ θυμὸ ἢ ὑποδουλωμένοι ἀπὸ κάποια ἄλλη ἀπαγορευμένη γνώμη διαπράξουν τὸν βδελυρὸ φόνο, πῶς δὲν θὰ μισηθοῦν καὶ δὲν θὰ κατακριθοῦν δίκαια μαζὶ μὲ ἐκεῖνον, ποὺ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀνθρωποκτόνος¹⁵, δίδαξε τοὺς ἀνθρώπους νὰ καταμαίνονται μὲ τὰ αἵματα τῶν συνανθρώπων τους, Καὶ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους ποὺ ὁ ἴδιος γνωρίζει, νὰ πραγματοποιοῦν τὸ ἀσεβὲς ἐγχείρημά τους, δὲν τοὺς χάρισε βέβαια καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἐνοχί, ἀλλὰ ἐκεῖνοι θὰ δρέψουν τοὺς καρπούς τοῦ δρόμου ποὺ διάλεξαν καὶ θὰ γεμίσουν ἀπὸ τὴν ἀσέβειά τους, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει γραφεῖ¹⁶, ὁ Θεὸς ὅμως μόνος μπορεῖ νὰ γνωρίζει τὴν ὀρθότητα τῶν ἀποφάσεών του, ποὺ ὅπωςδήποτε τὰ ὅσα ὑποφέρουν πραγματοποιοῦνται καὶ πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τὴ σωτηρία ἐκείνων ποὺ ὑποφέρουν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Κάιν, ὁ πρῶτος ποὺ διδάχθηκε ἀπὸ τὸν διάβολο τὸν βδελυρὸ φόνο, ἄφοῦ κυφόρησε μέσα του τὴν ἀδικία τοῦ φόνου καὶ συνέλαβε τὸν πόνο τῆς ἀπανθρωπιᾶς, γέννησε τὴν ἀτιμία τοῦ φόνου¹⁷, καὶ γι' αὐτὸ δέχθηκε καὶ ἄξια καταδίκη ἀπὸ τὴ θεία κατάκριση¹⁸, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ πρόσφερε περισσότερη θυσία ἀπὸ αὐτόν, δηλαδὴ τὸν Κάιν, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ γιὰ τὰ δῶρα του¹⁹, ὅπως εἶπε ὁ ἱερός ἀπόστολος²⁰, ἄν καὶ πέθανε ἐξαιτίας αὐτῆς, διακηρύσσεται ἀκόμα παντοῦ τὸ ὄνομά του, δηλαδὴ –

ΕΡΩΤΗΣΗ 150ῆ.

Πόσες Σίδυλλες ὑπήρξαν.

Ἐπῆρξαν δέκα Σίδυλλες ἢ πρώτη λεγόταν Σαμβήθη. Οἱ παλαιοὶ λόγοι λένε πῶς ἦταν Χαλδαία, ἐνῶ ἄλλοι ὅτι ἦταν μᾶλλον Ἑβραία, καὶ μάλιστα ὅτι ἔγινε γυναίκα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Νῶε καὶ μπῆκε μαζὶ του καὶ μὲ τὶς ἄλλες στὴν κιβωτό²¹. Αὐτὴ, λένε, ὅτι προφήτευσε γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ πύργου καὶ ὅσα ἔπαθαν ἐκεῖνοι ποὺ τόλμησαν²², ὅτι ἔζησε πρὶν

σμοῦδῆσαι δὲ πρὸ τῆς διαιρέσεως τῶν γλωσσῶν γεγενημένην γλώσση
 φασὶ τὰ χρησμοδηθέντα τῇ Ἑβραϊδί, οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὸν
 Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα προειπεῖν, ἧς καὶ μνήμην Νικάνωρ ὁ τὸν
 Ἀλεξάνδρου βίον ἀναγράψας πεποίηκεν. Δευτέρα δὲ Λίβυσσα, ἧς
 5 μνήμην ἐποίησατο ἐν τῷ τῆς Λαμίας προλόγῳ Εὐρωπαϊδῆς ὄνομα δὲ
 αὐτῆς οὐ πάνυ σαφηνίζουσιν. Τρίτη Δελφίς, ἣ ἐν Δελφοῖς τεχθεῖσα,
 περὶ ἧς ἰστόρησε Χρῦσιππος Τετάρτη Ἰταλική, ἣ ἐν ἐρημίᾳ τῆς
 Ἰταλίας τὴν διατριβὴν λαχοῦσα. Πέμπτη ἣ Ἐρυθραία, ἧτις καὶ τὰ
 κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον συνενεχθέντα προηγόρευσεν, περὶ ἧς
 10 Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐρυθραῖος διεξέρχεται. Ἑκτη ἣ Σαμία, ἧς τὸ κύριον
 ὄνομα Φυτώ φασιν. Ἑβδόμη ἣ Κυμαία μὲν γένος, ὄνομα δὲ Ἀμάλ-
 θεια, οἱ δὲ Ἐρωφίλην φασὶ, παρὰ τισι δὲ κλῆσιν ἠνέγκατο Ταραξάν-
 δρα. Βιογίλιος δὲ ὁ Ῥωμαίων ποιητῆς Δηφόβην αὐτὴν ὀνομάζει.
 Ὀγδόη ἣ Ἑλλησποντεία, ἧτις ἐν κώμῃ Μαρμισῶ τὴν γένεσιν ἔσχεν
 15 περὶ τὴν πολίχνην Γεργετίονα· ὑπὸ τὴν ἐνορίαν δὲ αὐτὴ ποτὲ τῆς
 Τροίας ἐτύγχανεν. Ἐνάτη ἣ Φρυγία. Ἐπὶ πᾶσι δεκάτη, ἣ Τιγουρτία
 μὲν γένος, ὄνομα δὲ Ἀβουναία.

Ταύτας φασὶ τῶν φρενῶν ἐξισταμένας τὰ μέλλοντα χρησμοδεῖν·
 τῶν ὑπολαμβανόντων δὲ γραφῇ τοὺς χρησμούς, οὐκ ἐχόντων σοφίαν
 20 τὰ χρησμοδούμενα γράφειν ἀπταιστώσ, ἄλλως τε δὲ καὶ τῷ τάχει τῆς
 φορᾶς τῶν λόγων οὐκ ἐχόντων καθυπηρετουμένας τὰς χεῖρας, συμ-
 θῆναι πολλοὺς τῶν χρησμῶν εἰς χαλιάμβους διαπεσεῖν καὶ μηκέτι
 τυχεῖν διορθώσεως. Ἄτε δὴ τῶν μὲν χρησμοδῶν γυναιῶν ἐν ἐκστάσει
 καθεστώτων, ἐπειδὴν τὴν ὑπαρξίν προηγόρευον τῶν μελλόντων, πε-
 25 παυμένων δὲ τοῦ χρησμολογεῖν μηδαμῶς αἰσθησιν ἐχόντων μήτε ὧν
 ἔλεγον, μήτε τί ἂν βούλοιντο τὰ κεχρησμοδημένα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΑ΄.

Περὶ τῶν χρήσεων τῶν ἔξω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Γραφῇ
 εὐρισκομένων.

30 Ἰούδας μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ ἐκ τῶν λεγο-
 μένων ἀποκρύφων Μωϋσέως ταύτην προάγει τὴν χρεῖαν «Ὁ δὲ Μι-
 χαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ
 Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ’

ἀπὸ τῆ διαίρεση τῶν γλωσσῶν καὶ προφήτευσε στὴν ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Κι ὄχι μόνο αὐτὰ, ἀλλὰ προεῖπε καὶ τὰ γεγονότα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν μεγάλο Ἀλέξανδρο, τὴν ὁποία μνημονεύει ὁ Νικάνωρ ποὺ ἔγραψε τὸν βίο τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ δευτέρα ἦταν Λίβυσσα, τὴν ὁποία μνημονεύει ὁ Εὐριπίδης στὸν πρόλογο τῆς Λαμίας, ἀλλὰ τὸ ὄνομά της δὲν τὸ διασαφηνίζουν καθαρά. Τρίτη ἦταν ἡ Δελφική, ἡ ὁποία γεννήθηκε στοὺς Δελφοὺς, γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ Χρῦσιππος. Τέταρτη ἦταν ἡ Ἰταλική, ποὺ ἔζησε σὲ μιὰ ἐρημιά τῆς Ἰταλίας. Πέμπτη ἦταν ἡ Ἐρυθραία, ποὺ προεῖπε ὅσα συνέβησαν στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐρυθραῖος. Ἑκτη ἦταν ἡ Σαμία, ποὺ τὸ κύριο ὄνομά της λένε πὼς ἦταν Φυτῶ. Ἑβδόμη ἦταν ἐκείνη ποὺ ἦταν Κυμαία ὡς πρὸς τὸ γένος καὶ εἶχε τὸ ὄνομα Ἀμάθεια· ἄλλη ὅμως τὴν ὀνομάζουν Ἐρωφίλη, ἐνῶ μερικοὶ τὴν ὀνομάζουν Ταραξάνδρα. Ὁ Βιργίλιος ὅμως ὁ ποιητὴς τὴν ὀνομάζει Δηιφόβη. Ὀγδόη ἦταν ἡ Ἑλλησπόντεια, ποὺ γεννήθηκε στὸ χωριὸ Μαρμισῶ κοντὰ στὴν κωμόπολη Γεργετιόνα, ποὺ βρισκόταν τότε στὴν περιοχὴ τῆς Τροίας. Ἐνάτη ἦταν ἡ Φρυγία. Τέλος δέκατη ἦταν ἐκείνη ποὺ ὡς πρὸς τὸ γένος ἦταν Τιγουρτία καὶ εἶχε τὸ ὄνομα Ἀβουναία.

Αὐτές, λέγεται, πὼς θγαίνοντας ἀπὸ τὰ λογικά τους προφήτευαν τὰ μελλοντικά, ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ ἔπαιρναν τοὺς χρησμούς καὶ τοὺς ἔγραφαν δὲν εἶχαν τὴ γνώση νὰ τοὺς γράψουν χωρὶς λάθη, ἀφοῦ ἐξάλλου τὰ χέρια τους δὲν μποροῦσαν νὰ προλάβουν τὴν ταχύτητα ἐκφορᾶς τῶν λόγων, συνέβη ὥστε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χρησμούς νὰ ἐκπέσουν σὲ χωλιάμβους²³ καὶ νὰ μὴ διορθωθοῦν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ γυναῖκες ἔπεφταν σὲ ἔκσταση, ὅταν προέλεγαν τὸ τί ἔμελλε νὰ συμβεῖ, κι ὅταν σταματοῦσαν τὰ χρησμολογήματά τους δὲν εἶχαν καθόλου συναίσθηση οὔτε γι' αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν οὔτε τί ἤθελαν νὰ ποῦν οἱ χρησμοὶ τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 151η.

**Ρήσεις τῶν μὴ Χριστιανῶν ποὺ βρῖσκονται
στὴ δική μας Γραφή.**

Ὁ ἀπόστολος Ἰούδας παραθέτει στὴν ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα βιβλία τοῦ Μωυσῆ τὸ ἑξῆς χωρίο^{23α}. «Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ ὅταν, φιλονεικώντας μὲ τὸ διάβολο, ἔφερε ἀντιρῆσεις γιὰ τὸ σῶμα τοῦ Μωυσῆ, δὲν τόλμησε νὰ ἐκστομίσει βλάσφημο λόγο ἐναντίον

23α. Ἰούδα 9.

εἶπεν· «Ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος»». Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ Ἐπιστολῇ τῶν Ἐνώχ ἀποκρύφων ἐτέρας μνημονεύει τοιαύτης· «Ἴδου ἦλθε Κύριος ἐν ἀγίοις μυριάσιν αὐτοῦ ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐλέγξει πάντας τοὺς ἀσεβεῖς περὶ πάντων ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν ὧν ἠσέδησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς». Λουκάς δὲ ἐν ταῖς ἀποστόλων Πράξεσιν τὸν μακάριον εἰσάγει Παῦλον ἐκ τῶν τοῦ Ἀράτου ἡρωϊκῶν στίχων μέρος τι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῷ διαλέγεσθαι προκομίζοντα, ἐν οἷς φησιν· «Ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν». 10 Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ προφήτου Ἡλίου ἀποκρύφων ταύτης μνημονεύει τῆς φωνῆς· «Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ δημῶδους τινὸς λακωνικῆς μέμνηται παρομιίας, ἣν καὶ 15 προλαβὼν Ἡσαΐας ὁ προφήτης ἐν τοῖς ἑαυτοῦ κατατάττει λόγοις· «Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». Ἔτι δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, Μενάνδρου τοῦ κωμικοῦ, γνώμας δὲ αὐτὸς ἀναγράφεται ἀρχαίων τινῶν, μέμνηται λέγων οὕτως· «Φθείρουσιν ἦθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί»· καὶ ἐξῆς· Καὶ μὴν καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐκ τῶν 20 Μωϋσέως ἀποκρύφων κέχρηται τῇ λεγούσῃ φωνῇ· «Οὔτε περιτομὴ τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐκ τῶν λεγομένων Ἱερεμίου ἀποκρύφων· «Ἔγειραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ 25 ἐπιφάυσει σοι Χριστός». Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τίτον δὲ Ἐπιστολῇ Ἐπιμενίδους τε τοῦ μάντεως Κρητὸς καταλέγει τὸν χρησμόν, οὗ καὶ Καλλιμάχος ἐν τῇ ἰδίᾳ μέμνηται ποιήσει· «Εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν προφήτης Κρητὲς ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί». Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής.

30

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΒ΄.

Τί ἐστὶν ἡ ἀσάφεια τῆς Γραφῆς.

Ἡ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀσάφεια πολλὰς ἔχει τὰς αἰτίας. Πρῶτον μὲν ὅτι πᾶσα γλῶσσα εἰς ἑτέραν μετατιθεμένη ἀπόλλυσι τὸν ἴδιον

24. Ἰούδα 9. 25. Ἰούδα 14-15. 26. Πρ. 17, 28. 27. Α' Κορ. 2, 9. 28. Α' Κορ. 15, 32. Ἦσ. 22, 13. 29. Α' Κορ. 15, 33. 30. Γαλ. 6, 15-16. 31. Ἐφ. 5, 14. 32. Τίτ. 1, 12.

του, ἀλλ' εἶπε· «Νὰ σὲ ἐπιπλήξει ὁ Κύριος»²⁴. Στὴν ἴδια Ἐπιστολὴ μνημονεύει ἀπὸ τὰ ἀπόκρυφα βιβλία τοῦ Ἐνώχ τὸ ἕξις χωρίο· «Νὰ ἦρθε ὁ Κύριος μὲ τὶς μυριάδες τῶν ἁγίων του γιὰ νὰ κάνει κρίση ὅλων καὶ νὰ ἐλέγξει ὅλους τοὺς ἀσεβεῖς γιὰ ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἀσεβείας τους ποὺ διέπραξαν μὲ τρόπο ἀσεβῆ, καὶ γιὰ ὅλα τὰ σκληρὰ λόγια ποὺ ἐκστόμισαν οἱ ἀσεβεῖς ἁμαρτωλοὶ ἐναντίον του»²⁵. Ὁ Λουκᾶς στὶς Πράξεις τῶν ἀποστόλων παρουσιάζει τὸν μακάριο Παῦλο νὰ χρησιμοποιοῦ καθὼς μιλοῦσε στοὺς Ἀθηναίους ἓνα τμήμα ἀπὸ τοὺς ἠρωϊκοὺς στίχους τοῦ Ἀράτου, στοὺς ὁποίους λέγει· «Ὅπως καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητές σας ἔχουν πεῖ· γιὰ αὐτοῦ γένος εἴμαστε»²⁶. Ὁ μακάριος πάλι Παῦλος στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς Κορινθίους μνημονεύει ἀπὸ τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα τοῦ προφήτη Ἡλία τὸν ἕξις λόγο· «Τὰ ὅποια μάτι δὲν εἶδε καὶ αὐτί δὲν ἀκουσε καὶ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἔνοιωσε, ὅσα ἔτοιμασε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν»²⁷. Στὴν ἴδια ἐπιστολὴ ἀναφέρει μιὰ λαϊκὴ λακωνικὴ παροιμία, τὴν ὁποία παλαιότερα εἶχε συμπεριλάβει ὁ προφήτης Ἡσαΐας στοὺς λόγους του, λέγοντας· «Ἄς φᾶμε κι ἄς πιοῦμε· γιὰ αὐτοὺς πεθαίνομε»²⁸. Κι ἀκόμα στὴν ἴδια ἐπιστολὴ, ἀναφέρει ἀπὸ τὸν Μένανδρο τὸν κωμικό, ὁ ὁποῖος ἀναγράφει γινώμες κάποιων ἀρχαίων, τὸ ἕξις· «οἱ κακὲς συναναστροφὲς διαφθείρουν τὰ χρηστὰ ἦθη»²⁹, καὶ ἕξις. Ἀλλὰ καὶ στὴν Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Γαλάτες χρησιμοποιοῦ ἀπὸ τὰ ἀπόκρυφα τοῦ Μωυσῆ τὸν λόγο ποὺ λέγει «Οὔτε ἡ περιτομὴ ἔχει κάποια ἰσχὺ οὔτε ἡ ἀκροβυστία, ἀλλὰ ἡ νέα δημιουργία. Καὶ ὅσοι θὰ βαδίσουν σύμφωνα μ' αὐτὸν τὸν κανόνα, θὰ ὑπάρξει εἰρήνη καὶ ἔλεος σ' αὐτοὺς καὶ στὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ»³⁰. Ἀλλὰ καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους ἀναφέρει ἀπὸ τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα τοῦ Ἱερεμῆ τὸ ἕξις· «Σὴκω ἐσὺ ποὺ κοιμᾶσαι, καὶ ἀναστήσου ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, καὶ θὰ σὲ φωτίσει ὁ Χριστός»³¹. Καὶ στὴν Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Τίτο καταγράφει τὸν χρησμὸ τοῦ κρητικοῦ μάντη Ἐπιμενίδη, ποὺ τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Καλλίμαχος στὴν ποίησή του· «Εἶπε κάποιος προφήτης ἀπὸ αὐτοὺς· οἱ Κρητικοὶ εἶναι πάντοτε ψεῦτες, κακὰ θηρία, γαστέρες γεμᾶτες νωθρότητα. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ εἶναι ἀληθής»³².

ΕΡΩΤΗΣΗ 152η.

Τί εἶναι ἡ ἀσάφεια τῆς Γραφῆς.

Ἡ ἀσάφεια τῶν θείων Γραφῶν ἔχει πολλὰς τίς αἰτίαις. Πρῶτον, γιὰτι κάθε γλῶσσα ποὺ μεταφέρεται σὲ μιὰ ἄλλη χάνει τὸν εἰρμό της. Δεύ-

εἰρόν. Δεύτερον δὲ ὅτι αἱ συνώνυμοι τῶν λέξεων παρ' Ἑβραίοις, ἄγνοιαν εἰργάσαντο τοῖς ἑρμηνευταῖς ὡς τὸ καλὸς περὶ τόνον καὶ σημασίαν, καὶ τὸ ορος καὶ τὰ ὅμοια. Καλὸς γὰρ ὀξυτόνως σημαίνει τὸν ὠραῖον καὶ εὐπρεπῆ, σπουδαῖόν τε εἰς ἀρετὴν καὶ ἐπιτήδειον· 5 κάλος δὲ παροξυτόνως τὸ σχοινίον τοῦ πλοίου σημαίνει· πάλιν ὄρος παροξυτόνως μὲν ἔστιν ἢ ὁ λόγος τοῦδε τοῦ πράγματος ἢ ὁ λόφος καὶ ὑψηλὸς τόπος· ὀξυτόνως δὲ ὄρός ἐστι τὸ ὑδατῶδες τοῦ γάλακτος. Τρίτον εἰσὶ λέξεις Ἑβραϊκαί, αἱ παρ' Ἑλλησιν ὡς ἔχουσι φύσεως ἑρμηνευθῆναι οὐ δύνανται, ἀλλ' ἐπὶ χώρας εἰάθησαν, ὡς παρὰ Ἱερε- 10 μία τὸ ἀπόκλεισμα σινάχ· Τέταρτον καὶ στιγμή πολλάκις ποιεῖ ἀσάφειαν, ὡς τὸ «χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς»· εἰ μὴ ὑποστιχθῆ τὸ χρηστοί. Πέμπτον καὶ τόνου διαφορὰ ὡς τὸ «ἀρχὴ σοφίας, ζήτησον σοφίαν»· εἰ μὴ παροξύνωμεν τὸ «ἀρχη» καὶ ῥῆμα λάβομεν. Ἑκτον πολλά ἐστι παρ' αὐτοῖς ἐν μιᾷ φωνῇ τὸ ἐνικὸν καὶ πληθυντικὸν δη- 15 λούντα, ὡς τὸ θεὸς καὶ θεοί. Ἑβδομον· πολλὰ μεταπίπτει τοῖς προσώποις τὸ γὰρ πρὸς Ἀβραάμ, «νῦν ἔγνω ὅτι φοβῆ σὺ τὸν Θεόν», ἀντὶ τοῦ «ἔγνω» εἴρηται. Ὁγδοον, ὅτι καὶ τοῖς γένεσιν ἐναντίως χρῶνται ἀρρενικῶς γὰρ τὸ σελήνη καὶ θάλασσα λέγουσιν. Ἐνατον, ὅτι πολλάκις ἐλλείπουσιν τινὰ, ὡς τὸ «ἀναβαίνουσιν ὄρη καὶ καταβαί- 20 νουσι πεδία»· λείπει γὰρ τὸ «ὡς», ἵνα ἢ, «ὡς ὄρη» (περὶ κυμάτων γὰρ ὁ λόγος), καὶ καταβαίνουσιν ὡς πεδία. Δέκατον δέ, ὅτι ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐμπρησθεισῶν τῶν βίβλων, εἶτα διαπεμπόντων ἀλλήλοις τῶν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Βαβυλῶνα τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, λοχῶντες ἀφήρουν τὰς βίβλους οἱ δὲ πάλιν διὰ συμβόλων, ἃν οὐκ ἠδύναντο ξένοι νοεῖν, 25 ἔγραφον, ἐξ ὧν ἡ ἀσάφεια, ἕως ὕστερον ἐμπνευσθεῖς Ἑσδρας πασῶν ἐμνημόνευσε καὶ γραφῇ παραδέδωκεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΗΓ.

Τὸ αὐτὸ ἐκφαντικώτερον.

Μία μὲν αἰτία τῆς ἀσαφείας ἐστὶ τῶν παλαιῶν Γραμμάτων, τῶν 30 ἀκροατῶν τὸ θηριῶδες καὶ μαρτυρεῖ Παῦλος, «τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης», λέγων, «μὴ ἀνακαλυπτόμενον ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται.

33. Ἱερ. 36, 26.
36. Γέν. 22, 12.

34. Παροιμ. 2, 21.
37. Ψαλμ. 103, 8

35. Παροιμ. 4, 7.
38. Β' Κορ. 3, 14.

τερον, ἐπειδὴ οἱ συνώνυμες λέξεις τῶν Ἑβραίων προκάλεσαν ἄγνοια στοὺς ἐρμηνευτές. Ὅπως τὸ καλὸς ὡς πρὸς τὸν τόνο καὶ τὴ σημασία, ἐπίσης τὸ ορος καὶ τὰ ὅμοια. Γιατὶ τὸ καλὸς ὀξϋτονο σημαίνει τὸν ὠραῖο καὶ τὸν εὐπρεπῆ, τὸν σπουδαῖο καὶ κατάλληλο γιὰ τὴν ἀρετή, ἐνῶ τὸ κάλος, παροξϋτονο, σημαίνει τὸ σχοινὶ τοῦ πλοίου. Ἐπίσης ὄρος παροξϋτονα εἶναι ὁ ὀρισμὸς ἐνὸς πράγματος ἢ ὁ λόφος κι ὁ τόπος ὁ ὑψηλός, ἐνῶ ὀξϋτονα ὄρος εἶναι τὸ ὑδατῶδες ὑπόλειμμα τοῦ γάλακτος. Τρίτον ὑπάρχουν λέξεις Ἑβραϊκῆς, πού εἶναι ἀδύνατο στὰ ἑλληνικὰ νὰ ἐξηγηθοῦν μ' αὐτὸ πὺ δηλώνουν, ἀλλὰ ἀφέθηκαν ἔτσι ὅπως ἔχουν, ὅπως στὸν Ἱερεμία ἢ φυλακὴ σινώχ³³. Τέταρτον, συχνὰ καὶ ἡ στίξη δημιουργεῖ ἀσάφεια, ὅπως γιὰ παράδειγμα, «οἱ χρηστοὶ θὰ εἶναι οἱ κάτοικοι τῆς γῆς»³⁴, ἂν δὲν τεθεῖ σημεῖο στίξης στὸ χρηστοί. Πέμπτον, καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ τόνου ὅπως τὸ «ἀρχὴ σοφίας, ζήτησε σοφία»³⁵, ἂν δὲν παροξϋνομε τὸ “ἀρχη” (ἀρχή) καὶ τὸ θεωρήσομε ρῆμα. Ἐκτον ὑπάρχουν σ' αὐτοὺς πολλῆς λέξεις πὺ ἔχουν ἓνα τύπο στὸν ἐνικὸ καὶ πληθυντικὸ, ὅπως θεὸς καὶ θεοί. Ἐβδομον, πολλὰ ρήματα ἀλλάζουν πρόσωπο, ὅπως ὁ λόγος στὸν Ἀβραάμ, «τώρα γνώρισα, ὅτι φοβᾶσαι ἐσὺ τὸν Θεό»³⁶, ἔχει λεχθεῖ ἀντὶ “γνώρισες”. Ὁγδοον, χρησιμοποιοῦν αὐτοὶ καὶ τὰ γένη ἀντίθετα· ἡ σελήνη κι ἡ θάλασσα σ' αὐτοὺς εἶναι γένος ἀρσενικοῦ. Ἐνατον, πολλῆς φορὲς λείπουν κάποιες λέξεις, ὅπως τὸ «ὑψώνονται ὄρη καὶ χαμηλώνουν πεδιάδες»³⁷. λείπει τὸ ὡς (σάν), γιὰ νὰ εἶναι «ὑψώνονται σάν βουνὰ» (γιατὶ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὰ κύματα) καὶ «χαμηλώνουν σάν πεδιάδες». Δέκατον, κατὰ τὴν αἰχμαλωσία εἶχαν καεὶ τὰ ἱερά βιβλία κι ἔπειτα, καθὼς τὰ ἔστελναν ἐκεῖνοι πὺ διέμεναν στὴν Ἱερουσαλήμ σὲ ἐκείνους πὺ μεταφέρθηκαν στὴ Βαβυλώνα, παραμόνευαν κάποιοι καὶ ἀφαιροῦσαν τὰ βιβλία, καὶ αὐτοὶ πάλι ἔγραφαν μὲ σύμβολα, πὺ δὲν μπορούσαν νὰ τὰ καταλάβουν οἱ ξένοι, καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους προῆλθε ἡ ἀσάφεια, μέχρι πὺ ἐμπνεύσθηκε ὁ Ἐσδρας, καὶ ἀφοῦ μνημόνευσε ὅλα τὰ βιβλία, τὰ κατέγραψε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 153η.

Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα σαφέστερα.

Μία αἰτία τῆς ἀσάφειας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ὁ θηριώδης χαρακτήρας τῶν ἀκροατῶν, πράγμα πὺ τὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ Παῦλος λέγοντας, ὅτι «τὸ ἴδιο κάλυμμα μένει κατὰ τὴν ἀνάγνωσι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ δὲν ἀφαιρεῖται, γιὰτὶ καταργεῖται μὲ τὸν Χριστό»³⁸.

Δευτέρα δέ, ἐπεὶ Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης κάλυμμα ἔφερεν ἐπὶ τοῦ
 προσώπου, ἀναλόγως καὶ τὰ νομοθετούμενα οἷα δὴ κάλυμμα τὴν
 ἀσάφειαν συνεπέφερε· καὶ οὐδέτερον μὲν αὐτῶν τὸ ἔγκλημα, τῶν δ'
 ἀκροατῶν ἢ ἀσθένεια τὴν αἰτίαν ἔχει· καὶ γὰρ Μωϋσῆς τὸ κάλυμμα,
 5 διότι οὐκ ἠδύναντο φέρειν τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ μὴ κεκα-
 λυμμένου, περιετίθετο, καὶ ὁ νόμος δὲ ἀντὶ τοῦ προκαλύμματος δι'
 αὐτὸ τοῦτο τὴν ἀσάφειαν περιεβέβλητο· ἐναπετίθετο γὰρ ἐν ἐκείνοις,
 οἷα δὴ θησαυροῖς, τὰ τελειότερα καὶ ὑψηλότερα δόγματα, ἃ τὸν
 Χριστόν φημι καὶ τὴν αὐτοῦ Διαθήκην προκατήγγελλεν. Ἄλλ' ἐκεί-
 10 νοις μὲν τὸ ἀτελὲς καὶ ἠρρωσθηκὸς τῆς γνώμης πρὸς τὸ ἐκείθεν κέρδος
 ἐμποδῶν ἴστατο, ἡμῖν δὲ θησαυριζόμενον ἐφυλάττετο, ἵνα, Χριστοῦ
 παραγεγονότος, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφῆς ἀνακαλυφθῆ τὸ
 θησαυριζόμενον. Καὶ ὁρᾶτε εἰς ὅσῃν ἡμᾶς ἀξίαν ἢ τοῦ Δεσπότου
 παρουσία συνήγαγεν· εἰς γὰρ τὴν τοῦ Μωϋσέως τάξιν ἐγκατέστησεν
 15 ἄλλως τε δὲ καὶ τῶν μελλόντων ἢ προφητεία, κἂν μηδαμῶθεν ἄλλοθεν
 συνεφέλκεται τὸ δυσθεώρητον, πλὴν οὐχ οὕτως ἐστὶ σαφῆς ὡς ἢ τῶν
 παρόντων διήγησις λαβόντων δὲ πέρας τῶν προφητευθέντων, καὶ τὸ
 ἀσαφὲς συμμεθίσταται πρὸς σαφήνειαν· καὶ γὰρ καὶ τὸ «Λύσατε τὸν
 ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», τοῦ Σωτῆρος προα-
 20 γορεύσαντος, οὐ μόνον τῶν ἄλλων Ἰουδαίων τὸ ἀπειθὲς καὶ ἀπονε-
 νοημένον τὸ προφητευθὲν οὐ κατενόησεν οὐδὲ συνῆκεν, ἀλλ' οὐδ'
 ὅσον ἐν αὐτοῖς συνετώτερον καὶ τῆς Δεσποτικῆς διδασκαλίας ἀπο-
 λαύοντες τῶν μαθητῶν ὁ χορὸς, οὐδ' αὐτοὶ συνίεσαν, ἀλλὰ τῆς διὰ τῶν
 πραγμάτων ἐδεήθησαν πρὸς τὴν κατανόησιν τοῦ προφητευθέντος
 25 ἐκβάσεως. Διόπερ οὐδ' ἔνοχός ἐστιν αἰτίας ὁ Ἰουδαῖος τὰς περὶ Χρι-
 στοῦ προφητείας πρὸ τῆς αὐτοῦ μὴ συνιῆς παρουσίας ταύτης τοι καὶ ὁ
 Σωτῆρ ἔλεγεν «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶ-
 χον». Καὶ γὰρ, εἰ καὶ τὰ λόγια τοῦτον ἐχρησιμολόγει, ἀλλ' ἐπεσκιάζετο
 τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ κηρυσσομένου· παρόντος δὲ οὐδαμῶθεν λοιπὸν ἄλλο-
 30 θεν ἐπεσκιάζετο, μόνῃ δὲ τῇ μοχθηρίᾳ καὶ κακουργίᾳ τῶν μὴ βουλομέ-
 νων ἐκαλύπτετο παραδέχεσθαι.

Ἐπὶ τούτοις δὲ τῆς ἀσαφείας ἐστὶν αἰτία τὸ μὴ φωνῆ τῇ Ἑλλάδι
 τὴν Παλαιὰν ἀπαγγελθῆναι Γραφήν, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἑβραϊδος εἰς ταύτην
 μεταπεσεῖν· πέφυκε δὲ πᾶσα γλῶσσα εἰς ἔκφυλον μετατιθεμένη, τὸ

Δεύτερη αἰτία· Ἐπειδὴ ὁ Μωυσῆς ὁ νομοθέτης ἔφερε κάλυμμα στὸ πρόσωπό του, κατὰ ἀνάλογο τρόπο διατύπωνε καὶ τὴ νομοθεσίᾳ του σὰν μὲ κάλυμμα μὲ τὴν ἀσάφεια, χωρὶς κανένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ εἶναι ἄξιο κατηγορίας, ἀλλ' αἰτία ἦταν ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν. Ὁ Μωυσῆς δηλαδὴ φοροῦσε τὸ κάλυμμα ἔπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ ἀντέξουν τὴ λαμπρότητα τοῦ προσώπου του ἂν δὲν ἦταν καλυμμένο, καὶ ὁ νόμος ἀντὶ γιὰ προκάλυμμα γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο εἶχε περιβληθεῖ τὴν ἀσάφεια. Γιατὶ ἐναπέθετε σ' ἐκείνους, σὰ νὰ ἦταν θησαυροφυλάκια, τὰ τελειότερα καὶ ὑψηλότερα δόγματα, τὰ ὁποῖα προανήγγελλαν τὸν Χριστὸ καὶ τὴ Διαθήκη του. Ἀλλὰ σὲ ἐκείνους ἡ ἀτελής καὶ ἄρρωστη γνώμη τους στεκόταν ἐμπόδιο στὸ νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ αὐτό, φυλαγόταν ὁμως σὰν θησαυρὸς κρυμμένος γιὰ μᾶς, ὥστε, ὅταν θὰ ἐρχόταν ὁ Χριστός, μὲ τὴν ἐπιστροφή πρὸς αὐτὸν νὰ ἀποκαλυφθεῖ ὁ θησαυρὸς. Καὶ προσέχετε σὲ πόσο ὑψηλὸ ἀξίωμα μᾶς ἀνέβασε ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου· μᾶς ἐγκατέστησε στὴ θέση τοῦ Μωυσῆ. Ἐξάλλου καὶ ἡ προφητεία τῶν μελλοντικῶν, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἔχε ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ τὸ δυσεξήγητο, ὡστόσο δὲν εἶναι τόσο σαφὴς ὅπως ἡ διήγησις τῶν παρόντων. Ὅταν ὁμως ἐκεῖνα πού προφητεύθηκαν ἔλαβαν τέλος, καὶ ἡ ἀσάφειά τους μεταβλήθηκε σὲ σαφήνεια. Καὶ πράγματι, ἐκεῖνο πού προεῖπε ὁ Σωτήρας, «γκρεμίστε αὐτὸν τὸ ναό, καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες θὰ τὸν ξαναχτίσω»³⁹, ὄχι μονάχα οἱ ἀνυπάκουοι καὶ ἀνόητοι ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους δὲν τὸ κατάλαβαν καὶ δὲν ἀντιλήφθηκαν τὸ βαθύτερο νόημά του, ἀλλὰ καὶ οἱ πιὸ γνωστικοὶ ἀπὸ ἐκείνους καὶ πού εὐχαριστοῦνταν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου, ὁ χορὸς τῶν μαθητῶν, οὔτε αὐτοὶ τὸ κατάλαβαν, ἀλλὰ χρειάσθηκαν γιὰ νὰ κατανοήσουν τὴν προφητεία τὴν πραγματοποίησίν της. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι ἔνοχος κατηγορίας ὁ Ἰουδαῖος πού δὲν κατανόησε τίς προφητεῖες γιὰ τὸν Χριστὸ πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σωτήρας ἔλεγε· «Ἄν δὲν ἐρχόμεν καὶ δὲν τοὺς μιλοῦσα, δὲν θὰ εἶχαν ἁμαρτία»⁴⁰. Παρόλο δηλαδὴ πού ἡ Γραφή τὰ προέλεγε αὐτὰ γιὰ τὸν Χριστό, ὁμως ἔμειναν σκοτεινὰ ἕξαιτίας τῆς ἀπουσίας ἐκείνου πού κήρυσσαν, ὅταν ὁμως ἦρθε, τίποτε ἄλλο πιά δὲν τὸ ἐπισκίαζε, ἀλλὰ καλυπτόταν μόνο ἀπὸ τὴν κακία καὶ τὴ μοχθηρία ἐκείνων πού δὲν ἤθελαν νὰ τὸ παραδεχθοῦν.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ αἰτία τῆς ἀσάφειας εἶναι τὸ ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη δὲν γράφτηκε στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα, ἀλλὰ μεταγράφηκε σ' αὐτὴν ἀπὸ τὴν Ἑβραϊκὴ, καὶ εἶναι φυσικὸ κάθε γλώσσα πού μεταφέρει-

ἀσαφές καὶ δυσκατανόητον συνεφέλκεσθαι· τῇ Ἑβραϊδί δὲ κατ' ἀρχὰς ἐρρέθησαν αἱ Μωσαϊκαὶ νομοθεσίαι· διότι μόνον τῆνικαδε τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τῇ θεογνωσίᾳ προσανείχε, τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τὴν εἰδωλικὴν ἀπετεθηρίωτο μανίαν. Ἐπεὶ δὲ Χριστὸς ἤγγιξε παραγενέσθαι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν τὴν οἰκουμένην καλεῖν, ἡ Ἑλληνὶς δὲ γλῶσσα τῶν ἄλλων μᾶλλον τοῖς ἔθνεσιν ἐπεπόλαξε, τῆνικαῦτα καὶ ἡ τῶν Ἑβραίων φωνὴ πρὸς τὴν Ἑλλήνων μετεδέβλητο, πρὸς ἐνιαυτῶν οὐ πλεον ἑκατὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας αὐτοῦ, τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου βασιλεύοντος ἐχρὴν γὰρ δι' ἧς ἔμελλε τὰ πλείω τῶν ἐθνῶν εἰς θεογνωσίαν χειραγωγείσθαι, δι' αὐτῆς καὶ τοὺς χρησμούς προαγγέλλεσθαι, οἱ τὸν κοινὸν προεφήτευσον Σωτῆρα. Εἰς πλείους δὲ φωνὰς αἱ γλῶσσαι διεμερίσθησαν, διότι μίαν ἐξ ἀρχῆς λαβὼν ὁ ἄνθρωπος, πρὸς ἀπόνειαν καὶ ἀθεότητα ἤρθη· ἐπεὶ οὖν ἐπιβλαβῶς ἐχρήσαντο τῇ μιᾷ φωνῇ, εὐλόγως ἀντεισηνέχθη τὸ πλῆθος. Τῆς μὲν τοι μιᾶς τὸ κέρδος καὶ τὴν 15 χρείαν, μετὰ τὴν ταύτης διαίρεσιν καὶ διασπορὰν χρόνῳ ὕστερον πολυτετεῖ, πυρίναις στομωθέντες γλώτταις οἱ μαθηταί, τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ κηρύττοντες, ἐπέδειξαν τότε καὶ ἀνεπλήρωσαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΔ'.

Πόσαι ἐκδόσεις γεγονάσι τῇ Γραφῇ.

20 Πρώτη μὲν ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευτῶν· οὗτοι Ἑβραῖοι ὄντες ἐξελέγησαν ἀπὸ ἐκάστης φυλῆς ἕξ καὶ ἠρμήνευσαν τὴν θεῖαν Γραφὴν ἐπὶ Πτολεμαίου βασιλείως τοῦ Φιλαδέλφου πρὸ τὰ ἐνιαυτῶν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δευτέρα ἐστὶν ἡ τοῦ Ἀκύλα· οὗτος, ἀπὸ Σινώπης τοῦ Πόντου 25 ὑπάρχων καὶ Ἕλλην ὢν, ἐβαπτίσθη ἐν Ἱεροσολύμοις εἶτα, τὸν Χριστιανισμὸν ἀθετήσας καὶ τοῖς Ἰουδαίοις συνδραμών, ἠρμήνευσε καὶ αὐτὸς τὴν θεῖαν Γραφὴν ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ λεπρωθέντος μετὰ ἔτη τριάκοντα καὶ τετρακόσια τῆς τῶν δύο καὶ Ἑβδομήκοντα ἐρμηνείας οὐκ ὀρθῶ δὲ λογισμῶ τὴν ἐρμηνείαν ἐξέθετο, ἀλλὰ 30 τοῖς Χριστιανοῖς ἀντιπαθῶν.

Τρίτη ἐστὶν ἡ τοῦ Συμμάχου· οὗτος πρῶτα μὲν Σαμαρείτης ἦν, μὴ τιμώμενος δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου λαοῦ, φιλαρχίας ἔρωτι προστρέχει τοῖς Ἰουδαίοις καὶ δευτέρον περιτέμνεται καὶ πρὸς ἀντιπάθειαν καὶ αὐτὸς

ται σὲ μὰ ἄλλη νὰ παίρνει μαζί της καὶ τὴ δυσκολία τῆς κατανόησης. Οἱ Μωσαϊκοὶ νόμοι διατυπώθηκαν ἀρχικὰ μὲ τὴν Ἑβραϊκὴ γλῶσσα, γιατί μόνο οἱ Ἰουδαῖοι τότε ἦταν ἀφοσιωμένοι στὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι λαοὶ εἶχαν ἀποθηριωθεῖ παραδομένοι στὴν εἰδωλολατρικὴ μανία. Ὅταν ὅμως πλησίαζε νὰ ἔρθει ὁ Χριστὸς καὶ νὰ καλέσει κοντὰ του τὴν οἰκουμένη καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κυριαρχοῦσε στὰ ἔθνη περισσότερο ἀπὸ τὶς ἄλλες, τότε καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα μεταφράσθηκε στὴν ἑλληνικὴ, ὄχι περισσότερο ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Σωτήρα, ὅταν βασιλεύεε στὴν Αἴγυπτο ὁ Πτολεμαῖος. Ἐπρεπε δηλαδὴ μὲ τὴ γλῶσσα μὲ τὴν ὁποία θὰ χειραγωγοῦνταν τὰ ἔθνη στὴ θεογνωσία, μὲ αὐτὴν νὰ προαγγέλλονταν καὶ οἱ χρησμοί, πὺν προφήτευαν τὸν κοινὸ Σωτήρα. Οἱ γλῶσσες χωρίσθηκαν σὲ περισσότερες διαλέκτους, ἐπειδὴ, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος εἶχε λάβει μία γλῶσσα στὴν ἀρχή, ἔφτασε ἀπὸ ἀλαζονεία στὸν παραλογισμὸ καὶ στὴν ἀθεΐα⁴¹. Ἀφοῦ λοιπὸν χρησιμοποίησε πρὸς βλάβη τὴ μία γλῶσσα, δικαιολογημένα πῆρε τὴ θέση της τὸ πλῆθος τῶν γλωσσῶν. Τῆς μᾶς ὅμως γλῶσσας τὸ κέρδος καὶ τὴ χρησιμότητα, μετὰ ἀπὸ τὴ διαίρεση καὶ διασπορὰ της ὕστερα ἀπὸ πολὺ μακρὴ χρόνον, κηρύττοντας οἱ μαθητὲς μὲ πύρινες γλῶσσες στὸ στόμα, ἔδειξαν τότε καὶ ἀναπλήρωσαν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ⁴².

ΕΡΩΤΗΣΗ 154η.

Πόσες ἐκδόσεις τῆς Γραφῆς ἔχουν γίνει.

Πρώτη εἶναι ἡ ἔκδοσις τῶν Ἑβδομήντα δύο ἐρμηνευτῶν. Αὐτοὶ ἦταν Ἑβραῖοι, ἐκλεγμένοι ἕξι ἀπὸ κάθε φυλὴ καὶ μετέφρασαν τὴ θεία Γραφή ἐπὶ Πτολεμαίου βασιλέως τοῦ Φιλαδέλφου, τριακόσια ἕνα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δεύτερη εἶναι τοῦ Ἀκύλα. Αὐτὸς καταγόταν ἀπὸ τὴ Σινώπη τοῦ Πόντου, ἦταν Ἕλληνας καὶ βαπτίσθηκε στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὸν Χριστιανισμὸ καὶ προσχώρησε στοὺς Ἰουδαίους, μετέφρασε καὶ αὐτὸς τὴ θεία Γραφή τετρακόσια τριάντα χρόνια μετὰ τὴ μετάφραση τῶν Ἑβδομήντα δύο, ἐπὶ βασιλέως Ἀδριανοῦ, πὺν προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀσθένεια λέπρας. Δὲν ἔκανε τὴ μετάφρασή του μὲ ὀρθὴ σκέψη, ἀλλὰ κινούμενος ἀπὸ ἀντιπάθεια κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Τρίτη εἶναι τοῦ Συμμάχου. Αὐτὸς ἦταν Σαμαρείτης, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν τὸν ὑπολόγιζαν οἱ ὁμοεθνεῖς του, ἀπὸ ἔρωτα φιλαρχίας προσχώρησε στοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἀφοῦ ἔκανε δεύτηρη περιτομή, ἐρμήνευσε καὶ

τῶν Σαμαρειτῶν ἀφορῶν ἐρμηνεύει τὴν θεϊαν Γραφήν, Σεβήρου τη-
νικαῦτα βασιλεύοντος, μετὰ ἕξ καὶ πενήκοντα ἔτη τῆς τοῦ Ἀκύλα ἐρ-
μηνείας τὴν οἰκείαν ἔκδοσιν ποιησάμενος.

Τετάρτη ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοδοτίωνος τοῦ Ἐφεσίου· οὗτος, τῆς αἰρέ-
5 σεως Μαρκίανος γεγονῶς τοῦ Ποντικῆ καὶ τοῖς συναιρεσιώταις μη-
νιῶν, ἔκδοσιν ἰδίαν ἐποίησατο τῆς Γραφῆς Κομόδου τὴν Ῥωμαίων
βασιλείαν χειρίζοντος.

Ἡ δὲ πέμπτη ἐρμηνεία οὐκ ἔχει γνώριμον τὸν πατέρα· εὐρέθη δ'
οὗν ἐν πίθοις κεκρυμμένη ἐπὶ Καρακάλλου τοῦ Ῥωμαίων ἄρξαντος ἐν
10 Ἰεριχώ.

Καὶ ἡ ἕκτη δὲ τὸ ἀνώνυμον ὁμοίως ἔχουσα καὶ τὴν εὐρεσιν ὁμοίαν
ἔσχε· εὐρέθη γὰρ καὶ αὕτη ἐν πίθοις κεκρυμμένη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ
Μαμαίας ἐν Νικοπόλει τῇ κατὰ τὸ Ἄκτιον διακευμένη.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις γέγονε ἐρμηνεία τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Γραφῆς παρὰ
15 τοῦ ἐν ἀγίοις Λουκιανοῦ τοῦ μεγάλου ἀσκητοῦ καὶ μάρτυρος οὗτος
γὰρ, ταῖς προγεγραμμέναις ἐπιστήσας ἐκδόσεις καὶ τοῖς Ἑβραϊκοῖς
φιλοπόνως ἐντυχῶν καὶ ἀκριβῶς ἐποπτεύσας, τὰ μὲν λείποντα ἢ
περιττὰ τῆς ἀληθείας διώσατο, ἔκδοσιν δὲ ἰδιόκληρον τοῖς ὁμοδόξοις
Χριστιανοῖς ἐποίησατο, ἧτις ἔκδοσις μετὰ τὴν ἀθλησιν αὐτοῦ καὶ τὸν
20 διωγμὸν τὸν γενόμενον ἐπὶ Μαξιμιανῶ καὶ Διοκλητιανῶ τῶν τυράν-
νων εὐρέθη ἐν Νικομηδείᾳ ἐξ ἰδιοχείρου αὐτοῦ γεγραμμένη. Κων-
σταντῖνος δὲ τηνικαῦτα ὁ μέγας ἐβασίλευε· τὸ δὲ βιβλίον εὐρηται πα-
ρὰ Ἰουδαίοις ἐν πυργίσκου τοίχῳ, κονιάματι πρὸς ἀσφάλειαν δια-
κεχυμένην.

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΕ΄.

Τί ἰδόντες οἱ ποιμένες διεγνώρισαν περὶ τοῦ λαληθέντος
αὐτοῖς παιδίου.

Αὐτοψία τὰ εὐηγγελισμένα λαθόντες καὶ τῶ θαύματι τῆς ἀληθεί-
ας κατεχόμενοι, οὐκ ἀπέκρυψαν τοῖς πυνθανομένοις τὴν αἰτίαν, ἀλλ,
30 ἅπερ τε πρότερον ἐθεάσαντο καὶ ὦν ἀκοῇ τὴν γνώσιν ἔσχον, παρ'
αὐτοῦ τε τοῦ εὐαγγελιζομένου ἀγγέλου καὶ κήρυκος καὶ παρὰ τῆς
ἄλλης ἀγγελικῆς καὶ ὑμνολόγου στρατιᾶς, ταῦτα πάντα τοῖς παροῦ-
σιν ἀπεκάλυπτον καὶ ἀνεκήρυττον. Οὐ γὰρ μόνον τῇ Μαρίᾳ καὶ τῶ
Ἰωσήφ τὰ ὑπὲρ λόγον αὐτοῖς τεθεαμένα ἀπήγγελλον, ἀλλὰ μετ' ἐκεί-

αὐτὸς τῇ θείᾳ Γραφῇ μὲ ἀντιπάθεια πρὸς τοὺς Σαμαρεῖτες καὶ ἐπὶ βασιλείας τοῦ Σεβήρου, κάνοντας τὴν ἔκδοσὴ του πενήντα ἕξι χρόνια μετὰ τὴν ἔρμηνεία τοῦ Ἄκυλα.

Τέταρτη εἶναι ἡ μετάφραση τοῦ Ἐφεσίου Θεοδοτίωνα. Αὐτός, ἀφοῦ προσχώρησε στὴν αἵρεση τοῦ Μαρκίωνα τοῦ Ποντικοῦ καὶ πνέοντας μανιώδη ὀργῇ ἐναντίον τῶν συναιρεσιωτῶν του, ἔκανε δική του ἔκδοση τῆς Γραφῆς, ὅταν βασιλιὰς τῶν Ρωμαίων ἦταν ὁ Κόμοδος.

Τῆς πέμπτης ἔρμηνείας δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ πατέρας· βρέθηκε κρυμμένη σὲ πιθάρια στὴν Ἰεριχώ ὅταν βασιλιὰς τῶν Ρωμαίων ἦταν ὁ Καρακάλλας.

Καὶ ἡ ἕκτη εἶναι ἐπίσης ἀνώνυμη καὶ βρέθηκε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, κρυμμένη κι αὐτὴ μέσα σὲ πιθάρια ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ υἱοῦ τῆς Μαμαίας στὴ Νικόπολη, πού βρίσκεται κοντὰ στὸ Ἄκτιο.

Ἐκτὸς ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς ἔρμηνεία τῆς ἁγίας Γραφῆς μας ἔγινε ἀπὸ τὸν ἅγιο Λουκιανό, τὸν μεγάλο ἀσκητὴ καὶ μάρτυρα. Αὐτός, ἀφοῦ διάβασε τίς προηγούμενες ἐκδόσεις καὶ μελέτησε μὲ φιλοπονία τὰ Ἰουδαϊκὰ καὶ ἐπέτυχε ἀκριβοῦς ἐποπτεία, ἀπέρριψε ὅσα δὲν ἔλεγαν τὴν ἀλήθεια ἢ ἦταν περιττὰ γι' αὐτήν, καὶ ἔκανε δική του ἔκδοση γιὰ τοὺς ὁμοδόξους του Χριστιανούς, ἔκδοση πού μετὰ τὴν ἀθλησὴ του καὶ τὸ διωγμὸ πού ἔγινε στὰ χρόνια τῶν τυραννικῶν βασιλέων Μαξιμιανοῦ καὶ Διοκλητιανοῦ, βρέθηκε στὴ Νικομήδεια γραμμένη μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι. Τότε βασιλεύε ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. Τὸ βιβλίον βρέθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους στὸν τοῖχο ἑνὸς πυργίσκου χρισμένο πρὸς ἀσφάλεια μὲ ἀσβέστη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 155η.

**Τί εἶδαν οἱ ποιμένες καὶ γνώρισαν τὸ παιδί
γιὰ τὸ ὁποῖο τοὺς εἶχε γίνει λόγος⁴³.**

Ἄφοῦ ἔγιναν αὐτόπτες μάρτυρες ὅσων εἶχαν εὐαγγελισθεῖ καὶ αἰχμαλωτισμένοι ἀπὸ τὸ θαυμασμὸ τῆς ἀλήθειας, δὲν ἔκρυψαν τὴν αἰτία σὲ ἐκείνους πού ρωτοῦσαν νὰ μάθουν, ἀλλὰ ὅσα εἶχαν δεῖ προηγουμένως καὶ ὅσα ἔμαθαν ἑξακοῆς καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἄγγελο καὶ κήρυκα πού εἶχε φέρει τὴν καλὴ εἶδηση καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀγγελικὴ στρατιὰ πού ἔψαλλε καὶ ὑμνολογοῦσε, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπεκάλυπταν καὶ τὰ βεβαίωναν σὲ ὅσους τοὺς πλησίαζαν. Δὲν ἔλεγαν δηλαδὴ στὴ Μαρία μόνο καὶ τὸν Ἰωσήφ ὅσα πάνω ἀπὸ τὸ λόγο εἶχαν δεῖ θεάματα καὶ ὅλους τοὺς

νους καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, ὅσοις ἦν ἐντυχεῖν, κοινωνοὺς τῶν
 ὑπερφυῶν θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων διὰ τῆς διηγήσεως παρελάμβανον.
 Καὶ αὐτίκα ἡ πόλις ἡ Βηθλεὲμ ἀνεπέπληστο (πλησίον γὰρ ἦν)
 τοῦ τε σωτηρίου τόκου τὴν ἀλήθειαν καὶ τῆς ἐξ οὐρανῶν μαρτυρίας
 5 τὴν ἀκρίβειαν, τῶν θεοσόφων ἐκείνων ποιμένων προθύμως πάντα
 διηγουμένων καὶ τὸ φρικτὸν τοῦ θαύματος ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυ-
 χαῖς ἐναφιέντων. Καὶ γὰρ φησι: «Πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐθαύμαζον
 περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς». Πῶς γὰρ οὐκ
 ἦν θαυμάζειν τὸν ἐν οὐρανοῖς ἐπὶ γῆς ὄραῖν καὶ τὴν τε γῆν τοῖς οὐ-
 10 ρανοῖς διὰ τῆς εἰρήνης συνάπτοντα, καὶ τὰ οὐράνια τὴν γῆν οἰκειού-
 μενα; Μᾶλλον δὲ τὸ ἄφραστον ἐκεῖνο βρέφος τῇ μὲν θεότητι τὰ οὐρά-
 νια, τῇ δὲ ἀνθρωπότητι τὰ ἐπίγεια συνάπτον ἀλλήλοις, ἐκ τῆς οἰκειᾶς
 συναφείας καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα εἰρήνην θαυμασίαν τινὰ καὶ ὑπὲρ
 λόγον ἐπρυτάνευεν, ὃ καὶ καθορῶσαι αἱ οὐράνιαι στρατιαὶ τό, «Δόξα
 15 ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη», μετὰ τῆς πνευματικῆς χορείας
 ἀνέμελλον.

Ἄλλὰ τὸ μὲν τῶν ποιμένων ἔργον καὶ τὸ κήρυγμα καὶ ὁ δρόμος ἐν
 τούτοις, «Ἡ δὲ Μαρία», φησὶν, «συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα συμβάλ-
 λουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς». Ποῖα ῥήματα; Τὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γα-
 20 βριήλ, τὰ τοῦ Ζαχαρίου, τὰ τῆς Ἐλισάβετ, τὰ τῶν ποιμένων, ἐν οἷς ὁ
 ἄγγελος αὐτοῖς ἐκόμιζεν εὐαγγέλια, καὶ τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, ἃ
 διὰ τῆς ὑμνολογίας τὴν πίστιν τοῖς εὐαγγελίοις βεβαιότεραν παρεί-
 χοντο. Ἄλλὰ τίσι τὰ ῥήματα ταῦτα συνέβαλλεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, ἢ
 δῆλον ὅτι τοῖς ἔργοις, ἃν τὴν πείραν εἶχεν, τῇ ἀσπίρω συλλήψει, τῇ
 25 ἀνωδίνῳ κηΐσει, τῷ ἀδιαφθόρῳ τόκῳ; Τοῖς σὺν καθ' ἑαυτὴν ἔργοις
 τοὺς λόγους συμβάλλουσα, Θεὸν ὁμολογεῖν τὸν γεννηθέντα τὴν κρί-
 σιν ὀρθὴν ἀνεδέχετο. Οἱ μέντοι ποιμένες, τὸ τελευταῖον, ἃν εἶδον, πα-
 ραδόξων θεασάμενοι καὶ τὴν ψυχὴν χαρᾶς πληρώσαντες, «ὑπέστρε-
 φον, δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἤκουσαν καὶ
 30 εἶδον, καθὼς ἐλάληθη αὐτοῖς».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΣΤ΄.

Ἐὰρ ἱερεὺς ἦν Συμεὼν, ὁ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστὸν δεξάμενος ἐν ἀγκάλαις;

Οὐκ ἦν ἱερεὺς ὁ Συμεὼν, τῶν δὲ ἱερέων ταῖς ἀρεταῖς πολλὰ προ-

ἄλλους, ὅσους συναντοῦσαν, τοὺς ἔκαναν μὲ τὴ διήγησή τους κοινω-
νοὺς τῶν ὑπερφυσικῶν θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων. Κι ἀμέσως ἡ
Βηθλεὲμ γέμισε (γιατὶ ἦταν κοντὰ) καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς σωτήριας
γέννησης καὶ ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῆς μαρτυρίας τοῦ οὐρανοῦ, ἀφοῦ οἱ
φωτισμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸ ἐκεῖνοι ποιμένες διηγοῦνταν πρόθυμα τὰ
πάντα καὶ ἐνστάλαζαν τὸ φρικτὸ θαῦμα μέσα στὶς ψυχές τῶν ἀνθρώ-
πων. Γιατὶ λέγει· «Ὅλοι ὅσοι ἄκουσαν θαύμαζαν γιὰ ὅσα τοὺς εἶχαν πεῖ
οἱ ποιμένες»⁴⁴. Καὶ πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ θαυμάζουν βλέποντας ἐκεῖ-
νον ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς πάνω στὴ γῆ καὶ νὰ ἐνώνει μὲ τὴν
εἰρήνη τὴ γῆ μὲ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ οὐράνια νὰ κάνουν δική τους τὴ
γῆ; Ἡ καλύτερα ἐκεῖνο τὸ ἀνέκφραστο οὐράνιο βρέφος νὰ ἐνώνει μετα-
ξύ τους μὲ τὴ θεότητά του τὰ οὐράνια καὶ μὲ τὴν ἀνθρωπότητά του τὰ
ἐπίγεια καὶ μὲ τὴ δική του συνάφεια νὰ πετυχαίνει τὴν εἰρήνη μεταξὺ
αὐτῶν, εἰρήνη θαυμασία καὶ πέρα ἀπὸ τὴ λογική, πράγμα ποὺ βλέπο-
ντας οἱ οὐράνιες στρατιές μαζί μὲ τὸν πνευματικὸ χορὸ ἔψαλλαν τὸ
«Δόξα στὸν Θεὸ τὸν ὕψιστο καὶ εἰρήνη στὴ γῆ»⁴⁵.

Καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ ἔργο τῶν ποιμένων καὶ τὸ κήρυγμα καὶ ὁ
δρόμος. Ἐνῶ «ἡ Μαρία», λέγει, «φύλαγε τοὺς λόγους αὐτοὺς συγκρίνο-
ντάς τους μέσα στὴν καρδιά της»⁴⁶. Ποιους λόγους; Τοὺς λόγους τοῦ ἀρ-
χαγγέλου Γαβριήλ, τοῦ Ζαχαρία, τῆς Ἐλισάβετ, τῶν ποιμένων, μὲ τοὺς
ὁποίους λόγους ὁ ἄγγελος ἔφερε σ' αὐτοὺς τὰ χαρμόσινα μηνύματα,
καὶ τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων ποὺ μὲ τὴν ὕμνολογία τους καταστοῦσαν
βεβαιότερη τὴν πίστη στὰ εὐαγγέλια. Ἀλλὰ μὲ τί συνέκρινε τοὺς λόγους
αὐτοὺς μέσα στὴν καρδιά της; Ἡ εἶναι φανερὸ ὅτι τοὺς συνέκρινε μὲ τὰ
ἔργα ποὺ εἶχε τὴν ἐμπειρία τους, τὴν ἄσπορη δηλαδὴ σύλληψη, τὴν
ἀνώδινη κύηση, τὴ γέννηση ποὺ τὴν ἄφησε ἀδιάφθορη; Συγκρίνοντας
λοιπὸν τοὺς λόγους μὲ τὰ γεγονότα ποὺ τῆς εἶχαν συμβεῖ, ἀποδεχόταν
ὀρθὴ τὴν ἀπόφαση ποὺ ὁμολογοῦσε ὅτι ὁ υἱὸς τῆς εἶναι Θεός. Καὶ οἱ
ποιμένες, ἀφοῦ εἶδαν τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ παράδοξα κι ἀφοῦ ἡ ψυχὴ
τους εἶχε γεμίσει ἀπὸ χαρὰ, «ἐπέστρεψαν δοξάζοντας καὶ ὕμνολογώντας
τὸν Θεὸ γιὰ ὅλα ὅσα ἄκουσαν καὶ εἶδαν, ὅπως εἶχε λεχθεῖ σ' αὐτούς»⁴⁷.

ΕΡΩΤΗΣΗ 156η.

**Ἦταν ἄραγε ἱερέας ὁ Συμεὼν ποὺ δέχθηκε
στὴν ἀγκαλιά του τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστοῦ;**

Δὲν ἦταν ἱερέας ὁ Συμεὼν, ἀλλὰ στὶς ἀρετὲς ὑπερεῖχε πολὺ ἀπὸ

εἶχεν. Διὸ καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς, ἅπερ ἐπὶ τοῦ βρέφους πράττειν ὁ νόμος ἐκέλευεν, τούτοις ὑπηρετεῖ, ὁ δὲ Συμεὼν τοῖς τε ἄλλοις κατορθώμασι καὶ τῇ πρεσβυτικῇ βεβηκῶς πολιᾷ κατὰ τοὺς θείους χρησμούς τῆς ἀπολαύσεως ἠξιοῦτο. Ἐπέγνω τὸν κηρυσσόμενον, τῶν χρησμῶν ἐώρα 5 τὴν ἀλήθειαν, ἀγκάλαις ἔφερε τὸν φέροντα πάντα τῷ ῥήματι, καὶ τῆς τοῦ γένους σωτηρίας ἐν ὄψει καταστάς καὶ θειοτέρας ἀναπλησθεὶς ἡδονῆς, οὐκ ἔτι τοῦ ζῆν περιείχετο, αὐτίκα δὲ μάλα τῆς σωτηρίας ἐφεστώσης καταλιπεῖν μὲν ἐπόθει τὸ σαρκίον, εὐαγγελίσασθαι δὲ καὶ τοῖς ἐν ἁδοῦ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν.

10 Καὶ τὸν Θεὸν μὲν εὐλόγει, τουτέστι δι' ἐπαίνων καὶ δοξολογίας ἤγεν, εὐλόγει δὲ τὰ τε ἄλλα, καὶ διότι τὰς πρὸς αὐτὸν ὑποσχέσεις εἰς ἀλήθειαν ἔβλεπε προελθούσας, καὶ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ παράκλησιν ὀφθαλμοῖς τε καθορᾶν ἠξιοῦτο καὶ χερσὶ φέρειν. Καὶ χαρᾶς ἐπὶ τούτοις ἱερᾶς πεπληρωμένος, «νῦν», φησὶν, «ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, 15 Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥημά σου, ἐν εἰρήνῃ». Νῦν, φησὶν, ἐπεὶ τὸ τέλος ἔχω τῶν ἐπηγγελμένων, ἐχέτω τοῦτο καὶ ὁ ἐπίκληρος βίος τὸ γὰρ σὸν μοι ῥῆμα ταῦτα προανεφώνει. Καὶ γὰρ, τοῦ μὴ ἰδεῖν με θάνατον, πρὶν ἰδεῖν τὸν Χριστὸν Κυρίου, αὐτὸς μοι πάλαι τὰ εὐαγγέλια παρέσχες Ἐπεὶ δὲ εἰς ἐμοὺς ὀφθαλμοὺς ἤκεν ἃ ἐπόθουν, ἃ ἐζήτην, ἃν ἐγλιχό- 20 μην, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, οὔτε πρὸς τὴν πείραν ταραπτόμενον τοῦ θανάτου, οὔτε λογισμοῖς θορυβούμενον ἀμφιβολίας, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ σταθερᾷ καὶ πολλὴν τὴν εὐφροσύνην πηγάζουση· καὶ γὰρ τὸ σωτήριον πάντων τῶν λαῶν εἶδον.

Καὶ ὄρα τὴν ἀκρίδειαν τοῦ θεοῦ καὶ ἱεροῦ γέροντος! Πρὶν ἢ μὲν 25 τοῦ μακαρίου θεάματος καταξιωθῆ, παράκλησιν προσεδέχετο τοῦ Ἰσραὴλ· ἐπεὶ δὲ ἐντὸς τῆς ἐλπίδος γέγονε καὶ τῆς ἐπιθυμίας, οὐκέτι τῷ Ἰσραὴλ ἀνακράζει παράκλησιν ἰδεῖν, ἀλλὰ πάντων σωτηρίαν τῶν λαῶν. Καὶ γὰρ φησιν, «ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν». Οὕτως αὐτὸν περιή- 30 στραψεν ἢ ἐν τῷ βρέφει καθορωμένη ἀπόρρητος καὶ ὑπὲρ λόγον αἴγλη, ὡς τὰ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ κατὰ μικρὸν ἀνακαλυφθέντα, ἐκεῖνω καὶ τηνικαῦτα καὶ εἰς γινῶσιν ἀθρόον ἐλθεῖν. Καὶ ἵνα μηδὲ χώραν τινὶ παράσχοι πάντας λαοὺς καλεῖν τοὺς ἐν τῷ Ἰουδαίων ἔθνει, ἐπάγει τὰ εἰρημένα· «Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν», ἀντὶ τοῦ “Μηδεῖς

48. Λουκᾶ 2, 25-28.

49. Ἐβρ. 1, 3.

50. Λουκᾶ 2, 28.

51. Λουκᾶ 2, 29.

52. Λουκᾶ 2, 26.

53. Λουκᾶ 2, 30.

54. Λουκᾶ 2, 30-31.

55. Λουκᾶ 2, 25.

τούς ἱερεῖς. Γι' αὐτό καὶ ὁ ἱερέας ἔκαμνε στὸ βρέφος ἐκεῖνα ποὺ ὄριζε ὁ νόμος νὰ γίνονται, ἐνῶ ὁ Συμεὼν καὶ μὲ τις ἄλλες ἀρετές του καὶ βρισκόμενος πιά σὲ προχωρημένη γεροντική ἡλικία κατέστη, σύμφωνα μὲ τοὺς θεῖους χρησμούς, ἄξιος γι' αὐτὴ τὴν ἀπόλαυση. Γνώρισε Ἐκεῖνον ποὺ κήρυτταν οἱ προφητεῖες, ἔβλεπε τὴν ἐπαλήθευσή τους, κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιὰ του⁴⁸ Ἐκεῖνον ποὺ συγκρατεῖ τὰ πάντα μὲ τὸ λόγο του⁴⁹, καὶ βρισκόμενος μπροστὰ στὴ σωτηρία τοῦ γένους καὶ πλημμυρισμένος ἀπὸ θεία ἡδονή, δὲν ἤθελε πιά νὰ μείνει στὴ ζωὴ, ἀλλὰ μόλις ἔφτασε ἡ σωτηρία ποθοῦσε μᾶλλον νὰ ἀφήσει τὸ σαρκίο καὶ νὰ κηρύξει τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀπολύτρωσης καὶ στοὺς βρισκόμενους στὸν ἄδη.

Εὐλογοῦσε λοιπὸν τὸν Θεό⁵⁰, δηλαδή τοῦ ἀπηύθυνε ὕμνους καὶ δοξολογίες, καὶ τὸν εὐλογοῦσε καὶ γιὰ τὰ ἄλλα, καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἔβλεπε νὰ ἐπαληθεύονται οἱ ὑποσχέσεις ποὺ εἶχε λάβει καὶ γινόταν ἄξιος νὰ ἀντικρύσει μὲ τὰ μάτια του τὴν παρηγορία τοῦ Ἰσραὴλ καὶ νὰ τὴν κρατήσει στὰ χέρια του. Ἔτσι γεμάτος ἱερὴ χαρὰ γιὰ ὅλα αὐτὰ λέγει· «Ἄφησε τώρα, Κύριε, τὸν δοῦλο σου νὰ φύγει μὲ εἰρήνη ἀπὸ τὴ ζωὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσή σου»⁵¹. Τώρα, λέγει, ἀφοῦ εἶδα τὸ τέλος τῶν ὑποσχέσεων, ἃς πάρει τέλος καὶ ἡ ἀσταθὴς αὐτὴ ζωὴ. Γιατί αὐτὰ μοῦ προέλεγε ὁ λόγος σου. Ἐσὺ ἀπὸ παλαιὰ μοῦ ἔδωσες τὴ χαρμόσυνη διαβεβαίωση, ὅτι δὲν θὰ δῶ θάνατο προτοῦ νὰ δῶ τὸν Χριστὸ τοῦ Κυρίου⁵², καὶ ἀφοῦ εἶδαν τὰ μάτια μου ἐκεῖνα ποὺ ποθοῦσα, ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦσα, ἐκεῖνα ποὺ ἐπιθυμοῦσα, τώρα ἄφησε τὸ δοῦλο σου νὰ φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ⁵³. δὲν μὲ φοβίζει οὔτε ὁ θάνατος ποὺ θαρθεῖ, οὔτε μὲ ταράζουν σκέψεις ἀμφιβολίας, ἀλλὰ ἔχω εἰρήνη σταθερὴ ποὺ πηγάζει πολλὴ χαρὰ, γιατί εἶδα τὴ σωτηρία ὅλων τῶν λαῶν⁵⁴.

Καὶ πρόσεχε τὴν ὀρθὴ σκέψη τοῦ θείου καὶ ἁγίου γέροντα. Προτοῦ ἀξιωθεί νὰ δεῖ τὸ μακάριο θέαμα, περίμενε τὴν παρηγορία τοῦ Ἰσραὴλ⁵⁵, καὶ ὅταν πραγματοποιήθηκε ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἐπιθυμία του, δὲν παρακαλεῖ πιά νὰ δεῖ τὴν παρηγορία τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τὴ σωτηρία ὅλων τῶν λαῶν. Γιατί λέγει, «εἶδαν τὰ μάτια μου τὴ σωτηρία ποὺ ἐτοίμασες γιὰ ὅλους τοὺς λαούς». Τόσο πολὺ τὸν εἶχε περιαστράψει ἡ ἄρρητη καὶ πάνω ἀπὸ τὸ λόγο λάμψη ποὺ ἀκτινοβολοῦσε τὸ βρέφος, ὥστε, ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν ἀνακαλυφθεῖ βαθμαῖα καθὼς προχωροῦσε ὁ χρόνος, νὰ τὰ γνωρίσει τότε μονομιᾶς. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀφήσει ἀμφιβολία σὲ κανέναν, ὅτι λέγοντας ὅλους τοὺς λαούς ἐννοοῦσε τοὺς λαούς ποὺ ζοῦ-

με νῦν οἰηθείη πάντα καλεῖν τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, ἀλλὰ σύμπαν τὸ γένος διὰ ταύτης μηνύω τῆς φωνῆς. Καὶ γὰρ σωτηρία καὶ ἀπολύτρωσις ἔσται πάντων οὗτος, ὃν ἐγὼ τεθέαμαι καὶ ἐν ἀγκάλαις φέρω". Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἠρκέσθη, ἀλλ' ἀντιδιαστέλλων τὸν Ἰσραήλ, «πάντα 5 τὰ ἔθνη» ἐπισυνάπτει, «φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ». Οἶον, κοινή μὲν ἔστι σωτηρία τὸ ἀγκαλοφορούμενον βρέφος τοῖς ἔθνεσι πᾶσι καὶ τῷ Ἰσραήλ, ἀλλὰ τοῖς μὲν φῶς, ὅτι τοῦ σκότους ἐξάγει τῆς εἰδωλολατρίας, τῷ δὲ δόξα, ὅτι τὰ τούτοις πάλαι νόμιμα δοθέντα, διὰ τῆς εἰδωλικῆς ἀπεκαθαίροντο ἀγλῦος, εἰς δόξαν 10 καὶ τελειότητα μεταβαλεῖ. Καὶ ἄλλως δὲ δόξα τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ὁ τεχθεῖς, ἅτε δὴ ἐκ σπέρματος τοῦ Ἀβραάμ ἄνθρωπος γεγονῶς

Μικροῦ δὲ καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης τὰ αὐτὰ προανακραῖζει, λέγων· «Ἰδού, τέθεικά σε εἰς φῶς ἔθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμούς τυφλῶν», τουτέστι, παρασχεῖν ὄραν καὶ διαστέλλειν τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκό- 15 τους καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ ψεύδους, καὶ τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τῆς πλάνης. Διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ ταύτην κροτῶν, οἶονεὶ χορεύων καὶ ἀνακηρύττων τὴν σωτηρίαν, «πάντα τὰ ἔθνη», φησί, «κροτήσατε χεῖρας, ὅτι Κύριος ὑψιστος, φοβερός, Βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Εἰ δὲ λαὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγεται καὶ ἔστιν ὁ Ἰσραήλ, πρὸς τὰ ἔθνη δια- 20 στελλόμενος, διαστέλλεται δὲ πάντως τοῖς τε Μωσαϊκοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθνεσι, δηλὸν ὅτι, κἂν μήπω τῆς χάριτος ἀπῆλυσεν καὶ ἐντὸς ταύτης ἐχρημάτισεν, λαὸς καὶ οὗτός ἐστι τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ ὁ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ λαὸς τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ λαός, πῶς οὐκ ἐμφράττεται τὰ ἀπύλωτα στόματα τὰ ἀπὸ Μάνεντος, εἰς ἑτέραν τούτους παραπέμ- 25 ποντα ἀρχήν;

Τοῦ μέντοιγε πρεσβύτου Συμεῶνος θεολογοῦντος τὰ εἰρημένα, «ἦν», φησὶν, «Ἰωσήφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ»· θαυμάζοντες, οὐχ ὅτι νῦν τῶν ὑπὲρ λόγον τὴν γνῶσιν ἐδέχοντο, ἀλλ' ὅτιπερ ἐπὶ τοῖς ὑπερφυῶς προεγνωσμέ- 30 νοις καὶ ταῦτα προσελάμβανον. Ὑπερφυῶν γὰρ πραγμάτων γνῶσις, ὁσάκις ἂν εἰς μνήμην ἄγει τὸν ἐγκωκότα, τοσαντάκις ἐν ταῖς διανοίαις ἀνακαινίζει τὸ θαῦμα. Εἶτα συντελέσας ὁ πρεσβύτης τὴν εἰς τὸ Θεῖον δοξολογίαν, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὴν εὐλογίαν τῶν ἀναγαγόντων τὸ βρέφος, εἶτα ἐκεῖθεν πρὸς μόνην τὴν μητέρα ἀποστρέφει τὸν

56. Λουκᾶ 2, 32.
58. Ψαλμ. 46, 2-3.

57. Ἡσ. 42, 6-7.
59. Λουκᾶ 2, 33.

σαν ανάμεσα στο ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, προσθέτει ὅσα εἶπε· «Φῶς πού θ' ἀποκαλυφθεῖ στα ἔθνη»⁵⁶, ἀντὶ νὰ πεῖ· «Κανένας ἄς μὴ νομίσει ὅτι καλῶ ὄλον τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό, ἀλλὰ μ' αὐτὸν τὸν λόγο δηλώνω ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Γιατὶ θὰ εἶναι σωτηρία καὶ ἀπολύτρωση ὄλων αὐτὸς πού ἐγὼ εἶδα καὶ τὸν κρατῶ στὴν ἀγκαλιὰ μου. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ ἀντιδιαστέλλοντας τὸν Ἰσραήλ, προσθέτει· «ὄλα τὰ ἔθνη, φῶς γιὰ ν' ἀποκαλυφθεῖ στα ἔθνη καὶ νὰ δοξάσει τὸν Ἰσραήλ». Δηλαδή τὸ βρέφος πού κρατεῖται στὴν ἀγκαλιὰ εἶναι σωτηρία γιὰ ὄλα τὰ ἔθνη καὶ γιὰ τὸν Ἰσραήλ. Ἀλλὰ γιὰ τὰ ἔθνη εἶναι φῶς, ἐπειδὴ τὰ θγάζει ἀπὸ τὸ σκότος τῆς εἰδωλολατρίας, ἐνῶ γιὰ τὸν Ἰσραήλ δόξα, ἐπειδὴ ἡ νομοθεσία πού τοὺς εἶχε δοθεῖ παλαιὰ καθαρμένη ἀπὸ τὴν ὀμίχλη τῶν εἰδώλων, θὰ τὴ μεταβάλλει σὲ δόξα καὶ τελειότητα. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη εἶναι δόξα τοῦ Ἰσραήλ αὐτὸς πού γεννήθηκε, ἐπειδὴ ἔλαβε ἀνθρώπινη ὑπόσταση ἀπὸ ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ. Σχεδὸν τὰ ἴδια προφητεύει καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγοντας· «Νὰ, σὲ ἔβαλα νὰ φωτίζεις τὰ ἔθνη, ν' ἀνοίξεις τὰ μάτια τῶν τυφλῶν»⁵⁷, δηλαδή νὰ τοὺς δώσεις τὴν ἰκανότητα νὰ βλέπουν καὶ νὰ διακρίνουν τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος καὶ τὴν εὐσέβεια ἀπὸ τὴν πλάνη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δαβίδ, ἐπικροτώντας αὐτήν, σὰ νὰ χορεύει καὶ νὰ διαλαλεῖ τὴ σωτηρία, λέγει· «Ὅλα τὰ ἔθνη χειροκροτήστε, γιατί ὁ Κύριος εἶναι ὁ ὑψιστος, εἶναι φοβερός, Βασιλιάς μέγας σὲ ὀλόκληρη τὴ γῆ»⁵⁸. Κι ἂν λαὸς τοῦ Χριστοῦ λέγεται καὶ εἶναι ὁ Ἰσραήλ, καὶ διακρινόμενος ἀπὸ τὰ ἔθνη, διακρίνεται ὀπωσδήποτε καὶ ἀπὸ τοὺς Μωσαϊκοὺς νόμους καὶ ἀπὸ τὰ ἔθνη, εἶναι φανερό ὅτι, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἀπόλαυσε τὴ χάρη καὶ δὲν βρέθηκε μέσα σ' αὐτήν, εἶναι καὶ αὐτὸς λαὸς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἂν ὁ λαὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι λαὸς τοῦ Χριστοῦ, πῶς δὲν κλείνονται τὰ ἀπύλυτα στόματα, πού παραπέμπουν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Μάνεντα σὲ ἄλλη ἀρχή;

«Ὅταν λοιπὸν ὁ γέροντας Συμεῶν ἔλεγε θεολογώντας αὐτὰ πού εἶπαμε, «Ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ μητέρα τοῦ παιδιοῦ», λέγει, στέκονταν καὶ θαύμαζαν ὅσα ἔλεγε γι' αὐτό»⁵⁹. Θαύμαζαν, ὄχι γιατί δέχονταν τώρα τὴ γνώση τὴν πάνω ἀπὸ τὸ λόγο, ἀλλὰ γιατί κοντὰ σὲ ἐκεῖνα πού εἶχαν γνωρίσει ἀπὸ πρὶν μὲ τρόπο ὑπερφυσικό, δέχονταν καὶ τὴ γνώση γι' αὐτὰ. Γιατὶ ἡ γνώση τῶν ὑπερφυσικῶν πραγμάτων, ὅσες φορές κάνει αὐτὸν πού τὴν ἔχει νὰ θυμηθεῖ αὐτὰ, τόσες φορές ἀνανεώνει τὸ θαυμασμὸ στὴ διάνοια. Ἐπειτα, ἀφοῦ τελείωσε ὁ πρεσβύτερος τὴ δοξολογία στὸν Θεό, στρέφεται στὴ συνέχεια καὶ εὐλογεῖ ἐκείνους πού εἶχαν φέρει τὸ βρέφος,

λόγον. «Καὶ εὐλόγησε» γὰρ «αὐτοὺς Συμεών, καὶ εἶπε πρὸς Μαριὰμ τὴν μητέρα αὐτοῦ». Πρὸς Μαριὰμ, φησί, τὴν μητέρα, οὐχὶ πρὸς Ἰωσήφ τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ἀλλὰ τῆς μὲν εὐλογίας ἀμφοῖν μεταδίδωσι, τὴν δὲ πρόσρησιν τῶν ἀπορρητοτέρων τῇ μητρὶ προσάγει μόνῃ, ἵνα 5 διὰ μὲν τῆς κοινῆς εὐλογίας τοῦ σχήματος τῶν γεννητόρων μὴ ἀπογυμνώσῃ τὸν Ἰωσήφ, διὰ δὲ τῶν πρὸς τὴν μητέρα λόγων τὴν Παρθένον ἐκείνου διαστεύσας, τὴν ὡς ἀληθῶς ἀνακηρύξῃ μητέρα. Εἶτα καὶ τί διαλέγεται πρὸς τὴν μητέρα; «Οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον».

10 Ὁρᾷς, ὅπως ὅλην τοῦ μυστηρίου τὴν οἰκονομίαν συνοπτικῶς πρὸς τὴν Παρθένον ἀναφέρει, κακεῖνη ποιεῖται τὴν τούτου διήγησιν; Εἰ δέ σοι φίλον καὶ πρὸς τὰ ἀκόλουθα μετελθεῖν, ἀνδρῶν ἱερῶν σεμνολόγημα, τελείαν σοι τῶν ζητουμένων ἢ ἱστορία τὴν λύσιν ἐπιδαψιλεύσοιτο.

15

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΖ΄

Τί ἐστίν, «Οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον», καὶ ἐξῆς;

Ἐπειδὴ καὶ τῶν ὑπολοίπων τὴν λύσιν τάχος ἐπεξήτησας, ἡμεῖς 20 σοι καὶ ταύτην, Θεῷ πεποιθότες, παρέξομεν. Πτώσιν μὲν ἐνταῦθα τῶν ἐκπεπτωκότων τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας λέγει, ἀνάστασιν δὲ τῶν ἐπεγνωκότων παραγεγονότα τὸν Σωτῆρα. Τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας προανεφώνει, λέγων «Ἴδου τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν οὐ κατα- 25 σχυνθήσεται». Πίπτοιεν δ' ἂν οἱ μὴ πεπιστευκότες εἰς αὐτόν. Καὶ πρὸς τὴν ἐν ψυχῇ ἀνάστασιν χειραγωγοῦνται οἱ τῆς εἰδωλικῆς καὶ τῆς ἄλλης ἐν ᾗ ἐστηρίζοντο πρότερον, πλάνης ἐκπεπτωκότες.

«Καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον». Τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἡ πτώσις καὶ ἡ ἀνάστασις ἔπεται, παραδηλοῖ. Ἐπεὶ γὰρ τὰ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἀντι- 30 λέγεται τοῖς μὲν κατατιθεμένοις ἀνάστασις τὸ μυστήριον γίνεται, τοῖς δὲ ἀντιφθεγγομένοις πτώσις καὶ ἀπώλεια. Τίνα δὲ ἐστὶ τὰ ἀντιλεγόμενα; Οἱ μὲν ἀναστάντες πεπιστεύκασι, ὅτι Παρθένος ἔτεκεν καὶ Παρθένος ἔμεινεν, οἱ δὲ καταπεσόντες εἰς τοὺς ὑλικούς λογισμούς καὶ οὐ

60. Λουκᾶ 2, 34.

62. Λουκᾶ 2, 34.

61. Ὅπ. π.

63. Ρωμ. 9, 33 Ἡσ. 28, 16. 8, 14.

κι ἔπειτα ἀπευθύνει τὸ λόγο του στὴ μητέρα μόνο· γιατί λέγει· «Τοῦς εὐλόγησε ὁ Συμεὼν καὶ εἶπε στὴ μητέρα του τὴ Μαριὰμ»⁶⁰. Στὴ Μαριὰμ, λέγει, τὴ μητέρα, ὄχι στὸν Ἰωσήφ τὸν πατέρα του. Τὴν εὐλογία του βέβαια τὴ δίνει καὶ στοὺς δύο, ἐνῶ τὴ φανέρωση τῶν πιὸ ἀπόρρητων τὴν κάνει στὴ μητέρα μόνο, ὥστε μὲ τὴν κοινὴ εὐλογία νὰ μὴν ἀπογυμνώσει τὸν Ἰωσήφ ἀπὸ τὴ σχέση τοῦ γονέα, ἀλλὰ μὲ τὰ λόγια πρὸς τὴν Παρθένο Μητέρα, διαστέλλοντάς τιν ἀπὸ ἐκεῖνον, νὰ τὴν ἀνακηρύξει ἀληθινὴ μητέρα. Κι ἔπειτα τί λέγει στὴν ἀληθινὴ μητέρα; «Αὐτὸς ἔχει προορισθεῖ γιὰ τὴν πτώση καὶ τὴν ἀνύψωση πολλῶν ἀνάμεσα στὸν Ἰσραήλ καὶ γιὰ νὰ εἶναι σημεῖο ἀντιλεγόμενον»⁶¹. Βλέπεις πῶς ἀποκαλύπτει συνοπτικὰ στὴν Παρθένο ὅλη τὴν οἰκονομία τοῦ μυστηρίου, κι ἐκείνη κάνει ἔπειτα αὐτὴ τὴ διήγηση; Ἄν ὅμως ἐπιθυμεῖς νὰ προχωρήσεις τὴν ἔρευνα καὶ στὰ ἀκόλουθα, καύχημα τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, ἡ ἱστορία σοῦ ἔδωσε ἀπλόχειρα τὴν τέλεια λύση ὅσων ζητᾶς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 157η.

Τί σημαίνει τὸ χωρίο· «Αὐτὸς ἔχει προορισθεῖ γιὰ τὴν πτώση καὶ τὴν ἀνύψωση πολλῶν ἀνάμεσα στὸν Ἰσραήλ, καὶ γιὰ νὰ γίνεῖ σημεῖο ἀντιλεγόμενον»⁶², καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐπειδὴ ζήτησες τὴ γρήγορη λύση καὶ τῶν ὑπόλοιπων, ἐγὼ καὶ αὐτὴν θὰ σοῦ τὴ δώσω στηρίζοντας τὴν πεποίθησή μου στὸν Θεό. «Πτώση» ἐδῶ ἐννοεῖ ἐκείνων ποὺ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴν εὐσέβεια σ' αὐτόν, καὶ «ἀνύψωση» ἐκείνων ποὺ κατάλαβαν ὅτι ἔχει ἔρθει ὁ Σωτήρας. Αὐτὸ διακήρυττε ἀπὸ πρὶν καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγοντας· «Νὰ βάζω στὴ Σιών λιθάρι γιὰ πρόσκομμα καὶ πέτρα σκανδάλου, καὶ καθένας ποὺ πιστεύει σ' αὐτόν δὲν θὰ κατατροπιασθεῖ»⁶³. Αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔχουν πιστέψει σ' αὐτόν θὰ πέσουν, ἐνῶ χειραγωγοῦνται στὴν ἀνάσταση τῆς ψυχῆς ἐκεῖνοι ποὺ ξέφυγαν ἀπὸ τὴν εἰδωλικὴ καὶ τὴν ἄλλη πλάνη στὴν ὁποία πρῶτα στηρίζονταν.

«Καὶ ὡς σημεῖο ἀντιλεγόμενον». Δείχνει φανερὰ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ ἡ πτώση καὶ ἡ ἀνάσταση. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπάρχει ἀντιλογία στὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας, σὲ ἐκείνους ποὺ συμφωνοῦν τὸ μυστήριον γίνεται ἀνάσταση, ἐνῶ σ' ὅσους ἀντιλέγουν γίνεται αἰτία πτώσης καὶ ἀπώλειας. Καὶ ποιά εἶναι τὰ ἀντιλεγόμενα; Ὅσοι ὑψώθηκαν πνευματικὰ ἔχουν πιστέψει, ὅτι Παρθένος γέννησε καὶ Παρθένος ἔμεινε, ἐνῶ ὅσοι περιέπεσαν σὶς ὑλικές σκέψεις καὶ δὲν θέλουν νὰ γνωρί-

δὲν τῶν ὑπὲρ φύσιν εἰδέναι θέλοντες, οὐ πείθονται συνομολογεῖν, ὡς ὁ πλάσας μηδ' ὄλως οὕσαν Παρθένον, δύναται καὶ ὑποστᾶσαν Παρθένον φυλάττειν, μάλιστα γὰρ τὴν γέννησιν, εἰ αὐτὸς ὁ πλάσας ἀναδέχοιτο. Ἀντιλέγοιτο δ' ἂν τῶν περὶ οἰκονομίαν καὶ ἄλλα σημεῖα, οἷον 5 τῶν μὲν ἀναστάντων Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπον τὸν γεγεννημένον ὑπερφυῆς ποιουμένων μάθημα, τῶν δὲ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἀφορώντων καὶ μηδ' ὄλως ταύτης ὑψηλότερον ἐπαρθῆναι βουλομένων, τὸ μὴ συνομολογεῖν τὸν αὐτὸν Θεὸν τε εἶναι καὶ ἄνθρωπον.

Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα σημεῖα τῆς ἀφράστου τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας 10 εἰς ἀντιλογία κατέστη· διεξελθὼν δὲ πρὸς τὴν Παρθένον ὁ ἱερός Συμεὼν τὰ εἰρημένα, ἀκροτελευτὶ αὐτοῖς ἐπιτίθησιν καὶ τὸ αὐτῆς τῆς Παρθένου ἐξ ἀχθηδόνης πάθος, καὶ φησιν «Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί». «Σοῦ αὐτῆς», οἷον τῆς πάντα ἀκριβῶς τὰ τοῦ 15 μυστηρίου ἐξακριβωσαμένης, οὐδέ σου φείσεται τὸ ἀπὸ λύπης πάθος καὶ γὰρ ὡς ἀσπύρως συνέλαβες, καὶ ὁ τόκος ἄσπορος γέγονεν, καὶ ἡ κήσις ἀνώδινος, καὶ τὰ τοῦ Γαβριὴλ εὐαγγέλια, τῶν ποιμένων τὰ διηγήματα, καὶ τὰ μυρία ἄλλα τῶν θαυμάτων καὶ ἐξαίρετα, οὐδεὶς ἂν σου μᾶλλον ἐπιστάμενος εἶη· ἀλλ' οὐ μόνον ταῦτα λέγουσιν οἱ τῆς πλά- 20 νης ἔρασταὶ καὶ τῆς ἀληθείας κατήγοροι, ἀλλὰ καὶ σεαυτὴν ἐπὶ τε τῆ συλλήψει καὶ τόκῳ συκοφαντήσουσιν, ἢ συκοφαντία ῥομφαίας οὐκ ἔλαττον τὴν σὴν ψυχὴν δάκνουσά τε καὶ κατατιτρώσκουσα διελεύσεται· ἀλλ' ἐπειδὴν σε τούτοις ἐνυβρίσωσι, τότε μᾶλλον ἐκ πολλῶν καρδιῶν ἀποκαλυφθήσονται καὶ διαλυθήσονται διαλογισμοί. Πῶς δὴ 25 καὶ τίνα τρόπον; Τῶν μὲν συκοφαντῶν οὐκ ἐνδιδόντων ταῖς συκοφαντίαις τῶν δὲ συκοφαντουμένων ἐπὶ τὴν παλαιὰν τοῦ νόμου καταφενγόντων διάκρισίν τε καὶ κρίσιν. Τίς δὲ αὕτη ἐστίν, ἢ ἡ διὰ τοῦ ὕδατος τῆς ἐλέγξεως γινομένη; Καὶ γὰρ λόγος διεφοίτησε παλαιός, ὡς συκοφαντουμένης τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἠνέσχετο παρασχεῖν ἑαυτὴν 30 τῇ κρίσει τοῦ ὕδατος, καὶ τὸ καθαρὸν αὐτῆς καὶ ἄσπιλον λαμπρῶς ἐπιδειξαμένου καὶ ἀποφήναντος, αἰσχύνῃ μὲν δοθῆναι τοὺς συκοφάντας τοὺς δὲ πρὶν διοτάζοντας τὴν παρθενεῖαν καὶ τὸν ἄφθορον τόκον ἀναντιρρήτοις μαρτυρίαις βεβαιωθῆναι, καὶ τὴν Παρθένον ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ καὶ ταῖς διαβολαῖς δυσθυμίας τε καὶ

σουν τίποτε ἀπὸ τὰ ὑπερφυσικά, δὲν πείθονται νὰ συνομολογήσουν, ὅτι αὐτὸς πού τὴν ἔπλασε ἀπὸ τὸ μηδὲν Παρθένο, μπορεῖ ἔχοντας λάβει ὑπόστασις καὶ νὰ τὴ φυλάει Παρθένο, καὶ μάλιστα ἐφόσον καρπὸς τῆς γέννησις ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Πλάστης. Ἀντιλογία βέβαια μποροῦν νὰ προκαλέσουν καὶ μ' ἄλλα σημεῖα τῆς οἰκονομίας. Γιὰ παράδειγμα· ὅσοι ἀναστήθηκαν ἔχουν τὴν πέρα ἀπὸ τὴ φύση διδασκαλία, ὅτι αὐτὸς πού γεννήθηκε εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐνῶ ὅσοι ἀποβλέπουν στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ δὲν θέλουν νὰ ἀνέβουν ψηλότερα, δὲν συνομολογοῦν ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Καὶ πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς ἀνέκφραστης ἐπιδημίας τοῦ Σωτήρα προκάλεσαν ἀντιλογία. Ἀφοῦ ὁ ἱερός Συμεὼν ἐξέθεσε ὅσα εἶπαμε στὴν Παρθένο, ὡς τελευταῖο σ' ὅλα αὐτὰ προσθέτει καὶ τὴ μεγάλη λύπη καὶ τὸν πόνο τῆς Παρθένου, καὶ λέγει· «Ὅσο γιὰ σένα τὴν ψυχὴ σου θὰ τὴν διαπεράσει ρομφαία, γιὰ ν' ἀποκαλυφθοῦν πολλῶν καρδιῶν οἱ κρυφοὶ λογισμοί»⁶⁴. «Ἐσένα τῆς ἴδιας», πού ἔχεις, σὰ νὰ λέγει, μὲ κάθε λεπτομέρεια ἐξακριβώσει ὅλες τὶς πτυχές τοῦ μυστηρίου, οὔτε ἐσένα δὲν θὰ σεβαστεῖ ὁ πόνος ἀπὸ τὴ λύπη. Τὸ ὅτι δηλαδὴ συνέλαβες ἀσιώρως, καὶ ἡ γέννησις ἔγινε ἄσπορη, καὶ ἡ κύησις χωρὶς ὠδίνες, καὶ τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τοῦ Γαβριήλ⁶⁵, οἱ διηγήσεις τῶν ποιμένων⁶⁶, καὶ τὰ ἄπειρα καὶ ἐξαιρετικὰ ἄλλα θαύματα, κανεὶς δὲν τὰ γνωρίζει καλύτερα ἀπὸ ἐσένα. Ὅμως δὲν λένε αὐτὰ μόνο οἱ ἐραστές τῆς πλάνης καὶ οἱ κατήγοροι τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ καὶ ἐσένα τὴν ἴδια θὰ σὲ συκοφαντήσουν καὶ γιὰ τὴ σύλληψη καὶ γιὰ τὴ γέννα σου, καὶ ἡ συκοφαντία θὰ διαπεράσει τὴν ψυχὴ σου δαγκώνοντας καὶ κατατρώγοντάς τὴν ὄχι λιγότερο ἀπὸ ρομφαία. Ὅταν ὅμως σὲ προσβάλουν μὲ αὐτὰ, τότε θ' ἀποκαλυφθοῦν καὶ θὰ διαλυθοῦν οἱ σκέψεις πολλῶν καρδιῶν. Πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Μὲ τὸ ὅτι οἱ συκοφάντες δὲν θὰ ἐνδίδουν σὶς συκοφαντίες, ἐνῶ οἱ συκοφαντούμενοι θὰ καταφεύγουν στὴν παλαιὰ διάκρισις καὶ κρίσις τοῦ νόμου⁶⁷. Καὶ ποιά εἶναι αὕτη, παρὰ αὕτη πού γίνεται μὲ τὸν ἔλεγχο τοῦ νεροῦ; Καὶ πράγματι ἔφθασε μέχρι σὲ ἐμᾶς παλαιὰ παράδοσις, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀειπάρθενος Μαρία δεχόταν συκοφαντίες, δέχθηκε νὰ ὑποβληθεῖ στὸν ἔλεγχο μέσω τοῦ νεροῦ, καὶ καθὼς τὸ νερὸ ξδειξε καὶ παρουσίασε λαμπρὴ καὶ ἄσπλη τὴν καθαρότητά της, οἱ συκοφάντες παραδόθηκαν στὴ ντροπὴ, καὶ ἔτσι ὅσοι πρῶτα δίσταζαν βεβαιώθηκαν γιὰ τὴν παρθενία καὶ τὴ δίχως φθορὰ γέννησις μὲ ἀδιαμφισβήτητες ἀποδείξεις, καὶ ἡ Παρθένος ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴ λύπη καὶ τὸν πόνο τῆς συκοφαντίας

λύτης Τὸ μέντοι γε τῆς ἐλέγξεως ὕδωρ ἱστορία παρειλήφαμεν περὶ τὸ
 Γαβῆ (Παλαιστῖναιῶν δὲ τὸ ὄρος), τὰς πηγὰς ἀναδιδόναί, ὃ κριτήριον
 καὶ ὁ παλαιὸς ἐπίσταται νόμος, τῶν τε τὴν σωφροσύνην οὐ διαφθειρο-
 μένων γυναικῶν, καὶ τῶν ἀλλοτρίαις ὀμιλίαις τὴν νηδὺν ἐνυβριζόν-
 5 των. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἀφαιρεῖται τὴν πίστιν, ὅτι τε προελθεῖν ἐπὶ
 τῇ παρθένῳ τὸ τῆς ἐλέγξεως ὕδωρ ἀναγράφεται, οὐπω τοῦ βρέφους
 φανέντος, ἡνίκα καὶ ὁ καιρὸς τὴν ἀμφιβολίαν εὐλογον παρεῖχε καὶ ἡ
 κρίσις οὐκ εἰς τὸ παράλογον ὑπεσύρετο, τοῦ δὲ τόκου προελθόντος
 καὶ τοῦ βρέφους ἐγνωσμένου, ποῦ καιρὸν εἶχεν τὸ ὕδωρ τῆς ἐλέγξεως;
 10 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατὰ τὴν ἱστορίαν ὁμῶς εἴρηται.

Οἶδα δέ, πολλοὺς τῶν ἱερῶν ἡμῶν Πατέρων ῥομφαίαν ἐξεληφό-
 τας διελθεῖν τὴν ψυχὴν τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ
 σωτηρίου πάθους, αὐτὴν τὴν κατασχοῦσαν πικρὰν καὶ ὀδυνηρὰν ἐπὶ
 τῷ τέκνῳ ἀλγηδόνα, καὶ τῷ ἀνυπερδλήτῳ τῆς λύτης καὶ τῷ ἐξηρη-
 15 μένῳ σπαραγμῷ τῶν σπλάγχχνων τὴν ἔμφυτον πρὸς τὸν Υἱὸν μητρικὴν
 συμπάθειαν ἐπιδεῖξαι, καὶ διὰ τῆς μητρικῆς ταύτης συμπαθείας, ἐκ
 πολλῶν καρδιῶν λογισμοὺς ἀποκαλυφθῆναι καὶ διελεγχθῆναι τοὺς τε
 κατὰ φαντασίαν τὴν σάρκα φορέσαι, καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστὸν τερατολογοῦντας, καὶ τοὺς οὐκ ἐκ τῆς Παρθένου, ἐξ οὐρα-
 20 νοῦ δὲ ταύτην καταγαγεῖν ἀπαναισχνοῦντας. Εἰ δὲ καὶ τῆνικαῦτα
 διελήλυθε τῆς Παρθένου τὴν ψυχὴν ῥομφαία, ἡνίκα λελωιπότες τὸν
 παῖδα μετὰ τὸ πολλὴν ὁδὸν διανύσαι, μὴ εὗρον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὑπο-
 στρέψαντες ἐπεζήτουν, ὡς ἤδη τὸν θησαυρὸν ἀπολωλεκότες, οὐδὲν
 ἂν εἶη παρὰ τὸν ὀρθὸν διανενοσημένον λόγον. Καὶ γὰρ καὶ τῆνικαῦτα
 25 ἐκ πολλῶν καρδιῶν ἀπεκαλύφθησαν διαλογισμοί, τῆς μὲν Παρθένου
 πρὸς τὸν Παῖδα λεγούσης, «Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐξη-
 τοῦμέν σε», τοῦ δὲ ἐνυποστάτου Λόγου καὶ σάρκα φορέσαντος ἀντα-
 ποκρινομένου, «τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ἤδετε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς
 μου δεῖ εἶναί με;», καὶ δηλοῦντος τὸν περιώνυμον ναόν, ὃς τοῦ Πατρὸς
 30 νεῶς τε καὶ οἴκος ἐπωνομάζετο. Καὶ γὰρ τὸν ἴδιον Πατέρα σαφῶς
 ἀνακηρύξαντος τοῦ Υἱοῦ, σαφῶς ἀπεκαλύφθησαν οἱ διαλογισμοί
 τῶν λεγόντων αὐτὸν οὐκ εἶναι τοῦ τέκτονος υἱόν, οὐδ' ἄλλης τινὸς ἐπι-
 γείου σποράς, ἀλλὰ τοῦ πρὸ αἰῶνος γεγεννηκότος αὐτόν. Τὸν μέντοι
 λόγον, τὸν λέγοντα, ῥομφαίαν αὐτῆς τὴν ψυχὴν ἐξ ἀμφιβολίας διελ-

68. Πρωτευαγγελίον Ἰακώβου 16.

69. Ἀριθμ 5, 17-31.

70. Λουκᾶ 2, 41-50.

71. Λουκᾶ 2, 48-49.

72. Ματθ. 13, 55.

καὶ τῶν διαβολῶν⁶⁸. Τὸν ἔλεγχο βέβαια μὲ τὸ νερὸ τὸν ἐλάβαμε ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἱστορία⁶⁹, τὸ ὁποῖο νερὸ ἀνάβλυζαν οἱ πηγές κοντὰ στὸ Γάβη (αὐτὸ εἶναι ὄρος τῆς Παλαιστίνης), καὶ τὸ ὁποῖο νερὸ ὁ παλαιὸς νόμος τὸ ἀναγνωρίζει ὡς κριτήριον καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες ποὺ δὲν διέφθειραν τὴ σωφροσύνη τους, καὶ γιὰ ἐκεῖνες ποὺ μὲ παράνομες συννευρέσεις σπύλωναν τὴ μήτρα τους. Ἄλλ’ αὐτὸ ἴσως μᾶς ἐμποδίζει νὰ πιστεύομε, ὅτι ἔχει γραφεῖ πὺς χρησιμοποιήθηκε στὴν Παρθένο τὸ νερὸ τοῦ ἐλέγχου, ἀφοῦ δὲν εἶχε ἀκόμα φανεῖ τὸ βρέφος τότε ποὺ καὶ ὁ χρόνος ἔδινε δικαιολογημένα ἀμφιβολία καὶ ἡ κρίση δὲν παρασυρόταν στὸ παράλογο, ὅταν ὅμως πᾶ εἶχε γίνει ἡ γέννηση καὶ εἶχαν δεῖ τὸ παιδί, τί θέση εἶχε τὸ νερὸ τοῦ ἐλέγχου; Καὶ αὐτὸ βέβαια τὸ εἶπαμε σύμφωνα μὲ τὴν ἱερὴ ἱστορία.

Γνωρίζω ὅμως πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς πατέρες μας ποὺ θεώρησαν ὡς ρομφαία ποὺ θὰ διαπεράσει τὴν ψυχὴ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας κατὰ τὸν καιρὸ τοῦ σωτήριου πάθους αὐτὸν τὸν πικρὸ καὶ διαπεραστικὸ πόνον γιὰ τὸ παιδί της, καὶ ποὺ μὲ τὸν ἀνυπέρβλητο καὶ τὸν ὅλως ξεχωριστὸ σπαραγμὸ τῆς λύπης θὰ δείξει τὴν ἐμφυτὴ μητρικὴ συμπάθεια πρὸς τὸν Υἱὸ της, καὶ ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς μητρικῆς συμπάθειας θ’ ἀποκαλυφθοῦν σὲ πολλὰ καρδιὰς διαλογισμοὶ καὶ θὰ ἐλεγχθοῦν καὶ ὅσοι τερατολογοῦν ὅτι ἡ σὰρκα ποὺ φόρεσε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ἦταν φανταστικὴ, καὶ ὅσοι ἰσχυρίζονται ἀδιάντροπα ὅτι τὴν σὰρκα δὲν τὴν ἔλαβε ἀπὸ τὴν Παρθένο, ἀλλὰ τὴν κατέβασε ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἄν ὅμως καὶ τότε διαπέρασε τὴν ψυχὴ τῆς Παρθένου ρομφαία, ὅταν εἶχαν ξεχάσει τὸ παιδί καὶ ἀφοῦ ἔκαναν πολὺ δρόμο δὲν τὸν βρῆκαν, ἀλλὰ τὸ ἀναζητοῦσαν γυρίζοντας πίσω⁷⁰, σὰ νὰ εἶχαν ἤδη χάσει τὸ θησαυρό, αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι καθόλου παράλογη σκέψη. Γιατὶ καὶ τότε ἀποκαλύφθηκαν ἀπὸ πολλὰ καρδιὰς σκέψεις ἀμφιβολίας, ὅταν ἡ Παρθένος ἔλεγε στὸν υἱὸ της: «Ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας σου μὲ ἀγωνία σὲ ἀναζητούσαμε», καὶ ὁ ἐνυπόστατος Λόγος ποὺ εἶχε φορέσει τὴν σὰρκα ἀνταπαντοῦσε: «Γιατί μὲ ἀναζητούσατε; Δὲν γνωρίζετε ὅτι πρέπει νὰ βρισκομαι στὰ τοῦ Πατέρα μου;»⁷¹, δηλώνοντας τὸν περιώνυμον ναό, ποὺ ὀνομαζόταν ναὸς καὶ οἶκος τοῦ Πατέρα. Καὶ πράγματι ὅταν ὁ Υἱὸς ἀνακήρυξε μὲ σαφήνεια τὸν Πατέρα του, ἀποκαλύφθηκαν ὀλοφάνερα οἱ διαλογισμοὶ ἐκείνων ποὺ ἔλεγαν ὅτι δὲν ἦταν υἱὸς τοῦ Ξυλουργοῦ⁷², οὔτε εἶχε κάποιον ἄλλον Πατέρα στὴ γῆ, ἀλλὰ Ἐκεῖνον ποὺ τὸν εἶχε γεννήσει προαιώνια. Τὸν λόγο λοιπὸν ποὺ λέγει, ὅτι ρομφαία θὰ διαπεράσει τὴν ψυχὴ τῆς ἐξαιτίας τῆς ἀμφιβολίας, ὅτι δὲν

θειν ὡς μήποτ' οὐκ εἶη Θεὸς ὁ σταυρούμενος, εἰ καὶ τισιν ἐρρήθη, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐμοὶ ῥηθείη.

«Καὶ ἦν», φησὶν, «Ἄννα προφήτις, θυγάτηρ Φανουήλ, ἐκ φυλῆς Ἀσήρ», ἕως οὗ, «καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων».

5 Ἄννα προφήτις, θυγάτηρ Φανουήλ· ταύταις διαστέλλεται ταῖς διαφοραῖς αὕτη πρὸς τὴν τῆς Παρθένου μητέρα· διέλαμπε δὲ ταῖς ἀρεταῖς ἀπάσαις. Ἐκ γὰρ τοῦ μὴ ἀφίστασθαι τοῦ ἱεροῦ, καὶ νηστεῖαις καὶ δεήσεσιν λατρεύειν νύκτα καὶ ἡμέραν, δῆλον, ὡς καὶ ὁ λοιπὸς αὐτῆ τῶν ἄλλων ἀρετῶν συμπαρῆν χορὸς, ὑφ' ὧν κεκαθαρμένη τὸν νοῦν

10 καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος γεγεννημένη δοχεῖον καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ δεχομένη ἐμφάσεις, «αὐτῆ τῆ ὥρα ἐπιστάσα ἀνθρωπολογεῖτο καὶ ἐλάλει τὰ περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ».

«Αὐτῆ τῆ ὥρα ἐπιστάσα», φησὶν. Αὐτῆ· ποία; Ἡ, καθ' ἣν τὸ Παιδίον ἡ Μήτηρ καὶ ὁ Ἰωσήφ προσέφερον τῷ ἱερῷ. Καὶ ὄρα τὴν παραπλησίαν

15 τῷ Συμεῶνι ταῖς ἀρεταῖς, ὅπως καὶ τὰς προφητείας παραπλησίους κιχρᾶ. Ἄμα μὲν γὰρ παρῆσαν τῷ ναῷ, ἅμα δὲ τῆς προφητικῆς ἤξιουντο χάριτος. Ἄλλ' ὁ μὲν Συμεὼν προελάμβανε χρησιμολογῶν, ἡ δὲ τὴν δευτέραν ἔχουσα τάξιν, ὅμως οὐκ ἐδευτέρευνε τοῖς χρησιμοῖς, ἀλλ' ἐκάλει μὲν τὸ βρέφος Κύριον, ᾧ καὶ ἀνθρωπολόγει, ἐλάλει δὲ περὶ αὐ-

20 τοῦ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν τῷ Ἰσραήλ, λύτρωσιν τοῦ γένους καὶ σωτηρίαν ἀνακηρύττουσα. Τάχα δ' ἂν διὰ τοῦτο προλαβεῖν ἱερολογήσειέ τις τὸν Συμεῶνα, διότι ὁ μὲν τύπον ἔφερε τοῦ νόμου (καὶ γὰρ καὶ ἡ κλῆσις τὸ ὑπήκοον δηλοῖ), ἡ δὲ τῆς χάριτος, ἡ Ἄννα (τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις ἀναπτυσσομένη δηλοῖ), ὧν ἀμφοῖν ὁ Χρι-

25 στὸς ἔκειτο μέσος, τὸν μὲν ἀπολύων συντελευτῶντα τῷ νόμῳ, τὴν δὲ τέως κατέχει, τῆ χάριτι συζῶσαν.

Ἡ μέντοιγε Παρθένος καὶ Ἰωσήφ, κοινὴν τὴν εἰς Θεὸν ἀποδεδωκότες ὑμνολογίαν, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τὰ κατὰ τοὺς μάγους καὶ

30 τὸν ἀστέρα διεπέπρακτο, καὶ δὴ καὶ ἡ εἰς Αἴγυπτον γέγονε φυγή, καὶ ἡ ἀπὸ ταύτης ἐπίανδος.

73. Λουκᾶ 2, 36-37.

74. Λουκᾶ 2, 38.

μποροῦσε νὰ εἶναι Θεὸς αὐτὸς ποὺ σταυρωνόταν, ἂν καὶ τὸν ὑποστήριξαν μερικοί, ἐγὼ δὲν θὰ τὸν ὑποστηρίξω.

«Καὶ ἦταν», λέγει, «ἡ προφήτισσα ᾿Αννα, θυγατέρα τοῦ Φανουήλ ἀπὸ τῆ φυλῆ τοῦ ᾿Ασήρ», μέχρι τό, «Αὐτὴ ἦταν χήρα ὄγδόντα τεσσάρων ἐτῶν περίπου»⁷³. «Προφήτισσα ᾿Αννα, θυγατέρα τοῦ Φανουήλ», μὲ αὐτὲς τὶς διαφορὲς διακρίνεται ἀπὸ τῆ μητέρα τῆς Παρθένου, ἡ ὁποία διέπρεπε ὡς πρὸς ὅλες τὶς ἀρετὲς. ᾿Απὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔλειπε ἀπὸ τὸ ναὸ, ἀλλὰ πρόσφερε τῆ λατρεία τῆς νύχτα καὶ ἡμέρα μὲ νηστεῖες καὶ προσευχῆς, εἶναι φανερό ὅτι εἶχε καὶ τὸ ὑπόλοιπο πλῆθος τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων, ἔχοντας καθαρὸ τὸ νοῦ τῆς καὶ ὄντας δοχεῖο τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ δεχόμενη τοὺς φωτισμοὺς ἐκ μέρους αὐτοῦ, «φθάνοντας αὐτὴ τὴν ὥρα καὶ παίρνοντας τὸ λόγο, ἔλεγε ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ παιδί σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ προσδοκοῦσαν λύτρωση στὴν Ἱερουσαλήμ»⁷⁴. «Φθάνοντας αὐτὴ τὴν ὥρα», λέγει. Αὐτὴ τὴν ὥρα ποιά; Τὴν ὥρα ἐκείνη ποὺ τὸ παιδί καὶ ἡ Μητέρα καὶ ὁ Ἰωσήφ ἔκαναν τὴν προσφορὰ τους στὸ ἱερό. Καὶ πρόσεχε αὐτὴ ποὺ ἦταν παραπλήσια ὡς πρὸς τὶς ἀρετὲς μὲ τὸν Συμεών, πῶς διατυπώνει καὶ παραπλήσιες προφητεῖες. Γιατί, μόλις μπῆκαν στὸ ναὸ, ἀμέσως ἀξιῶθηκαν νὰ δεχθοῦν καὶ τὴν προφητικὴ χάρη. Ὁ Συμεών ὅμως διατύπωσε πρῶτος τὶς προφητεῖες, ἐνῶ ἡ ᾿Αννα ἀκολούθησε δεύτερη, ὅμως δὲν ἦταν δεύτερη στοὺς χρησμούς, ἀλλὰ ὀνόμαζε τὸ βρέφος Κύριο, στὸ ὁποῖο καὶ ἀπηύθυνε τὶς δοξολογίες, καὶ μλοῦσε γι' αὐτὸ σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ περιμέναν τὴ λύτρωση στὸν Ἰσραήλ, ἀνακηρύττοντας τὴ λύτρωση καὶ τὴ σωτηρία τοῦ γένους. Καὶ ἴσως γι' αὐτὸ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι μίλησε πρῶτος ὁ Συμεών, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔφερε τὸν τύπο τοῦ νόμου (γιατὶ καὶ τὸ ὄνομά του δηλώνει τὴ δουλεία), ἐνῶ ἡ ἄλλη, ἡ ᾿Αννα, ἔφερε τὸν τύπο τῆς χάριτος (γιατὶ αὐτὸ δηλώνει ἐξηγούμενο τὸ ὄνομά της), καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς δύο βρισκόταν ὁ Χριστός, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὸν ἕνα τὸν ἐλευθέρωνε, ἐπειδὴ πέθαινε μαζὶ μὲ τὸ νόμο, ἐνῶ τὴν ἄλλη τὴν διατηρεῖ, ἐπειδὴ συζεῖ μὲ τὴ χάρη.

Ἡ Παρθένος λοιπὸν καὶ ὁ Ἰωσήφ, ἀφοῦ δοξολόγησαν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Θεό, ἐπέστρεψαν στὴ Γαλιλαία, στὴν πόλη τους τὴ Ναζαρέτ,⁷⁵ καὶ μετὰ ἀπὸ σαράντα μέρες διαδραματίσθηκαν τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς μάγους καὶ τὸν ἀστέρα. Ἔγινε ἐπίσης καὶ ἡ φυγὴ στὴν Αἴγυπτο καθὼς καὶ ἡ ἐπάνοδος ἀπὸ αὐτήν⁷⁶.

75. Λουκᾶ 2, 39.

76. Ματθ. κεφ. 2.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΗ΄

Διὰ τί τὴν Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει
ἑπτὰ δαιμόνια, ἐκλέγεται ὁ Χριστός;

Τὸν ἑβδομον ἀριθμὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἐπὶ τῆς κακίας εὐρί-
5 σκομεν τὴν Γραφὴν παραλαμβάνουσαν. Εἰκότως ἂν τὴν Μαρίαν ἐκλέ-
γεται τὴν Μαγδαληνὴν ὁ Σωτὴρ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια,
ἵνα τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας δι' αὐτῆς ἀπελάσῃ τῆς ἀνθρωπίνης φύσε-
ως ὅτι, φησὶν, αἱ ἱστορίαι τὴν Μαγδαληνὴν ταύτην διὰ βίου παρθέ-
νον διδάσκουσιν, καὶ μαρτύριον δὲ αὐτῆς φέρεται, ἐν ᾧ λέγεται διὰ
10 τὴν ἄκραν αὐτῆς παρθενίαν καὶ καθαρότητα, ὡς ὕαλον αὐτὴν κα-
θαρὸν τοῖς βασανιστοῖς φαίνεσθαι. Ὅτι, φησὶν, μετὰ τὴν κοίμησιν τῆς
Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, πορευθεῖσα εἰς Ἐφεσον πρὸς τὸν ἡγαπη-
μένον μαθητὴν, ἐκεῖσε τὸν δρόμον τὸν ἀποστολικὸν διὰ τοῦ μαρτυρί-
ου ἢ μυροφόρος Μαρία ἐτελείωσεν, μὴ θελήσασα μέχρι τῆς τελευτῆς
15 χωρισθῆναι τοῦ παρθένου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ὡσπερ, φη-
σὶν, ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀποστόλων Πέτρος ὠνομάσθη διὰ τὴν ἀσάλευτον
πίστιν, ἣν εἶχεν ἐπὶ Χριστὸν τὴν πέτραν, οὕτω καὶ αὐτὴ, ἀρχηγὸς τῶν
μαθητριῶν γενομένη, διὰ τὴν καθαρότητα αὐτῆς καὶ τὸν πόθον ὃν
εἶχεν εἰς αὐτόν, Μαρία ὁμωνύμως τῇ Μητρὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος προσ-
20 ηγόρευται. Ὡσπερ τῷ Δεσπότῃ τῶν μαθητῶν ἠκολούθει ὁ χορός,
οὕτω τῇ Δεσποίνῃ καὶ Μητρὶ τοῦ Κυρίου τῶν μαθητευομένων γυ-
ναικῶν ὁ χορός Ἐθαύμαζον γάρ, φησὶν, ποτὲ οἱ μαθηταί, ὅτι μετὰ
γυναικὸς ἐλάλει. Δῆλον, ὡς οὐκ οὔσης τοιαύτης συνηθείας τῷ Κυρίῳ,
ἀλλὰ τὸν εὐαγγελικὸν δρόμον τῆς Μητρὸς τοῦ Δεσπότου συνεξαν-
25 ούσης πῶ Ἰωῶ καὶ Δημιουργῶ, καὶ αὐταὶ συνακολουθοῦσαι αὐτῇ τῷ
κοινῷ Δεσπότῃ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς ἀναγκαίοις καὶ τοῖς μα-
θηταῖς διηκόνουν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΘ΄

Τί ἐστι τό, «Ἐγὼ ἀπ' ἑαυτοῦ οὐ λαλῶ»;

30 Οἱ ψευδόχριστοι ἀφ' ἑαυτῶν ἐλάλουν, οὐκ ἐκ νόμου, οὐκ ἐκ προ-
φητῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἰδίας γνώμης καὶ ὁρμῆς ὁ δὲ Σωτὴρ οὐκ ἀπέστη
νόμου, οὐκ ἐγκαταλέλοιπεν προφήτας, ἀλλ' ἔλεγε νῦν μὲν, «Καλῶς
εἶπεν Ἡσαΐας», νῦν δέ, «Οὐ γέγραπται ἐν πῶ νόμῳ ὑμῶν;», καὶ μυρία

ΕΡΩΤΗΣΗ 158η.

Γιατί ὁ Χριστὸς ἐκλέγει τὴ Μαρία τὴ Μαγδαληνὴ,
ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε θγάλει ἑπτὰ δαιμόνια⁷⁷.

Τὸν ἀριθμὸ ἑπτὰ βρῖσκομε νὰ τὸν χρησιμοποιεῖ ἡ Γραφὴ καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ γιὰ τὴν κακία. Εὐλόγα λοιπὸν ὁ Σωτῆρας ἐκλέγει τὴ Μαρία τὴ Μαγδαληνὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε θγάλει ἑπτὰ δαιμόνια, γιὰ νὰ ἐκδιώξει τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας μέσω αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ἐπειδὴ, λέγει, οἱ παραδόσεις λένε ὅτι αὐτὴ ἡ Μαγδαληνὴ ἔμεινε παρθένος σ' ὅλη τὴ ζωὴ της, καὶ ὑπάρχει μαρτυρία γι' αὐτὴν, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία λέγεται ὅτι ἔξαιτίας τῆς ἀκρας παρθενίας καὶ καθαρότητάς της φαινόταν στοὺς βασιανιστὲς της σὰν καθαρὸ γυαλί. Γιατί, λέγει, μετὰ τὴν κοίμηση τῆς Δέσποινάς μας Θεοτόκου πῆγε στὴν Ἔφεσο στὸν ἀγαπημένο μαθητὴ κι ἐκεῖ τελείωσε τὸν ἀποστολικὸ τῆς δρόμο ἡ μυροφόρος Μαρία μὲ τὸ μαρτύριο, μὴ θέλοντας μέχρι τὸν θάνατό της νὰ χωριθεῖ ἀπὸ τὸν παρθένο εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη. Ὅπως, λέγει, ὁ πρῶτος τῶν ἀποστόλων ὀνομάσθηκε Πέτρος ἔξαιτίας τῆς ἀσάλευτης πίστεως ποὺ εἶχε στὴν πέτρα τὸν Χριστό⁸⁰, ἔτσι κι αὐτὴ, ποὺ ὑπῆρξε πρώτη ἀπὸ τίς μαθητρίαι, χάρις στὴν καθαρότητά της καὶ τὸν πόθο ποὺ εἶχε γι' αὐτὸν ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὸν Σωτῆρα Μαρία, μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα δηλαδὴ μὲ τὴ μητέρα του. Ὅπως τὸν κύριο τὸν ἀκολουθοῦσε ὁ χορὸς τῶν μαθητῶν, ἔτσι καὶ τὴ Δέσποινα καὶ Μητέρα τοῦ Κυρίου τὴν ἀκολουθοῦσε ὁ χορὸς τῶν μαθητριῶν. Γιατί λέγει, θαύμαζαν κάποτε οἱ μαθητὲς του ποὺ μιλοῦσε μὲ γυναίκα⁸¹. Εἶναι φανερό, ὅτι ὁ Κύριος δὲν εἶχε τέτοια συνήθεια, ἀλλὰ καθὼς ἡ Μητέρα τοῦ Κυρίου συμπορευόταν μαζί μὲ τὸν Υἱὸ καὶ Δημιουργό της τὴν εὐαγγελικὴ του πορεία, ἀκολουθοῦσαν κι αὐτὲς μαζί της τὸν κοινὸ Δεσπότη καὶ ὑπηρετοῦσαν τοὺς μαθητὲς ἀπὸ ὅσα εἶχαν στὴ διάθεσή τους στίς ἀνάγκες ποὺ εἶχαν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 159η.

Τί σημαίνει τὸ, «Ἐγὼ δὲν μιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μου»⁸⁰.

Οἱ ψευδόχριστοι μιλοῦσαν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους, ὄχι ἀπὸ τὸ νόμο, οὔτε ἀπὸ τοὺς προφῆτες, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ γνώμη καὶ παρόρμηση, ἐνῶ ὁ Σωτῆρας δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ νόμο, δὲν ἐγκατέλειψε τοὺς προφῆτες, ἀλλὰ ἔλεγε, ἄλλοτε, «Σωστά εἶπε ὁ Ἡσαΐας»⁸¹, κι ἄλλοτε, «δὲν ἔχει γραφεῖ στὸ νόμο σας»⁸², καὶ ἄπειρα τέτοια. Ἐπειδὴ λοιπὸν

80. Ἰω. 14, 10. 7, 17. 12, 49.

81. Ματθ. 15, 7. Μάρκ. 7, 6.

82. Ἰω. 10, 34.

τοιαῦτα Ἐπεὶ οὖν οἱ ἐλθόντες πρὸ Χριστοῦ καὶ τὸ ἐκείνου περιθέντες
 ἑαυτοῖς κακούργως ὄνομα, οὐκ ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς
 ἰδίας ἀπονοίας τὰ τῆς πλάνης προῦβάλλοντο, λέγει ὁ Σωτῆρ· «Ἐγὼ
 ἀπ' ἑμαντοῦ οὐ λαλῶ, ὥσπερ ἐκεῖνοι». Τὸ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖν, τὸ
 5 ἔξω τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐστι λαλεῖν. Ὅτι δὲ τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖν ψευ-
 δοχρίστων ἐστὶ καὶ ψευδοπροφητῶν, λέγει διὰ τοῦ προφήτου τοῦ
 Ἰεζεκιήλ ὁ Θεός· «Οὐκ ἀπέστειλα αὐτούς, ἀφ' ἑαυτῶν ἐλάλησαν ἐκ
 τῆς καρδίας αὐτῶν φθέγγονται». Ἐπεὶ οὖν οἱ ψευδοπροφήται ἀφ'
 ἑαυτῶν ἐκήρυττον, ταύτην ἀποδύμενος τὴν ἀπόνοιαν (καὶ γὰρ ἐδυ-
 10 σφήμει τὸ ἀχάριστον τῶν Ἰουδαίων ἔθνος πλάνον αὐτὸν καὶ πλανᾶν
 τὸν κόσμον), διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἀπ' ἑμαντοῦ οὐ λαλῶ», ἀλλ' ἀπὸ
 νόμου, ἀπὸ τῶν προφητῶν, ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν νόμῳ, ἐν
 προφήταις (ἐκ προσώπου δὲ τῆς σαρκὸς ταῦτα λέγει, καὶ εἰς διάλυσιν
 τῆς δυσοσεβούσης ὑπονοίας), «Ἑμεῖς δέ, ὅσα ἠκούσατε παρὰ τοῦ
 15 πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαδόλου». Τὰ γὰρ τοῦ πατρὸς κληρὸς γίνεται τοῖς
 παισὶ, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκείνου γίνεται τῶν κληρονόμων, ὡς ἴσον
 ἐνταῦθα καθορᾶσθαι καὶ εἰς ταυτὸν συνιέναι τὸ ἐξ ἑαυτῶν λαλεῖν καὶ
 τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαδόλου λαλεῖν.

Ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἐγένετο πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν,
 20 οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα πλήρωμα τοῦ Εὐαγγελίου. Χριστὸς ἐλθὼν ἐβε-
 βαίωσε τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένα καὶ προφήταις, διὸ
 καὶ λέγει Παῦλος, «Πλήρωμα νόμου Χριστὸς»· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
 ἐπλήρωσε τὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ,
 τὸ Πνεῦμα πληροῖ, ὅσα ἐν τῇ τοῦ νόμου, ὁ Χριστὸς οὐχὶ ὡς ἀτελοῦς
 25 ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐρμηνευτῆς τῶν τοῦ Πατρὸς καὶ τελειωτῆς.
 Οὕτω δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα διασαφοῖ καὶ διατρανοῖ τὰ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ
 φησιν· «Πολλὰ ἔχω ὑμῖν λαλεῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅταν
 δὲ ἔλθῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν»,
 καὶ ἔξῃς· Ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ λαλεῖ· οὐ γὰρ ἀντιφθέγγεται τῷ Υἱῷ, ἀλλ'
 30 ἀναπληροῖ τὰ τοῦ Υἱοῦ, καθ' ὃν τρόπον ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς. Ὅτι ἐν
 τούτῳ τῷ λόγῳ εὐρήσεις πρὸς τῷ τέλει δεικνύντος τοῦ Χρυσσοστόμου,
 ὅτι ἡ ἀποστολὴ οὔτε τὸν Υἱόν, οὔτε τὸ Πνεῦμα ἐλάττω ποιεῖ τοῦ
 Πατρὸς, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἀποστέλλεται παρὰ τοῦ Πνεύματος,

83. Ἰεζ. 13, 3-6.

84. Ματθ. 27, 63.

85. Ἰω. 7, 12, 12, 19.

86. Ἰω. 15, 15.

87. Ἰω. 8, 44.

88. Ματθ. 5, 17.

89. Ρωμ. 10, 4, 13, 10.

90. Ἰω. 16, 12-13.

ἐκεῖνοι πού ἦρθαν πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ σφετερίστηκαν ὑποὺλα τὸ ὄνομα ἐκείνου, δὲν πρόβαλαν ἀπὸ τὶς ἱερὲς Γραφές, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ δικό του παραλογισμό τὴν πλάνη τους, λέγει ὁ Σωτῆρας, «Ἐγὼ δὲν μιῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μου, ὅπως ἐκεῖνοι». Γιατί, τὸ νὰ μιῶ κανεῖς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν, σημαίνει ὅτι μιῶ ἔξω ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Ὅτι ἠέβασα ἰω νὰ μιλοῦν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους εἶναι γνώρισμα τῶν ψευδοχρίστων καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, τὸ λέγει ὁ Θεὸς μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ· «Δὲν τοὺς ἔστειλα αὐτοὺς ἐγὼ, ἀλλὰ μίλησαν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους, λένε ὅτι τοὺς ὑπαγορεύει ὁ λογισμὸς τους»⁸³. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ψευδοπροφήτες κήρυτταν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους, ἀπορρίπτοντας αὐτὸν τὸν παραλογισμό (γιατὶ τὸν δυσφημοῦσε ὁ ἀχάριστος λαὸς τῶν Ἰουδαίων ὡς πλάνο⁸⁴ καὶ πού πλανᾷ τὸν κόσμο⁸⁵) γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Ἐγὼ δὲν μιῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μου», ἀλλὰ ἀντλῶ ἀπὸ τὸ νόμο, ἀπὸ τοὺς προφήτες, ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου⁸⁶, μέσα ἀπὸ τὸ νόμο καὶ τοὺς προφήτες (αὐτὰ τὰ λέγει σὰν ἄνθρωπος καὶ γιὰ νὰ λυθεῖ ἡ ὑποψία γιὰ ἀσέβεια), «ἐνῶ ἐσεῖς λέτε ὅσα ἀκούσατε ἀπὸ τὸν Πατέρα σας τὸ διάβολο»⁸⁷. Γιατὶ ὅσα ἔχει ὁ πατέρας γίνονται κληρονομία τῶν παιδιῶν καὶ γι' αὐτὸ ὅσα ἔχει ἐκεῖνος (ὁ διάβολος) περιέρχονται στοὺς κληρονόμους. Γιατὶ ἐδῶ φαίνονται ἴσα καὶ συμφωνοῦν μεταξύ τους τὸ νὰ μιλοῦν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὸ νὰ μιλοῦν ἀπὸ τὸν πατέρα τους τὸ διάβολο.

Ὅπως ὁ Χριστὸς ὅταν ἦρθε ἔγινε τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν⁸⁸, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ πλήρωμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅταν ἦρθε ὁ Χριστὸς ἐβεβαίωσε ὅσα εἶχε πεῖ ὁ Πατέρας στὸ νόμο καὶ τοὺς προφήτες, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου»⁸⁹. τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐρχόμενο συμπλήρωσε τὸ Εὐαγγέλιο· ὅσα περιέχει ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ τὰ συμπληρώνει τὸ Πνεῦμα, ὅσα περιέχει ἡ διδασκαλία τοῦ νόμου, τὰ συμπληρώνει ὁ Χριστὸς, ὅχι ἐπειδὴ ὁ Πατέρας δὲν εἶναι τέλειος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐρμηνεύει καὶ ολοκληρώνει ὅσα εἶπε ὁ Πατέρας. Ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα διασαφηνίζει καὶ διευκρινίζει ὅσα εἶπε ὁ Υἱός. Καὶ πράγματι λέγει· «ἔχω πολλὰ νὰ σᾶς πῶ, ἀλλὰ δὲν μπορεῖτε νὰ σηκώσετε τὸ βάρος τους τώρα, ὅταν ὁμως ἔρθει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, θὰ σᾶς ὀδηγήσει σὲ ὅλη τὴν ἀλήθεια»⁹⁰ καὶ τὰ ἔξης. Ἐπειδὴ δὲν μιλαίει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του· γιατί δὲν ἀντιλεγά πρὸς τὸν Υἱό, ἀλλὰ συμπληρώνει ὅσα εἶπε ὁ Υἱός, ὅπως ὁ Υἱός τὰ τοῦ Πατέρα. Σ' αὐτὸ ἐκείνο λόγο θὰ βρεῖς πρὸς τὸ τέλος νὰ ἀποδεικνύει ὁ Χρυσόστομος, ὅτι ἡ ἀποστολὴ οὔτε τὸν Υἱό οὔτε τὸ Πνεῦμα μειώνει ἕναντι τοῦ Πατέρα, καὶ ὅτι ὁ

καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ· λέγει αὐταῖς λέξεσιν· “Εάν σοι δείξω τὸν Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀποστελλόμενον παρὰ τοῦ Πνεύματος καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τί ποιεῖς; Ἡ ἄρνησαι τὸν Χριστὸν καὶ ἀπόρριψον τὰς Γραφάς, ἧ, δοῦλος ὢν τῶν Γραφῶν, ὑποτάττου ταῖς Γραφαῖς.
 5 Καὶ ποῦ, φησὶν, εἴρηται τοῦτο; Ἄκουε τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος Ἡσαΐου· “Ἄκουέ μου, Ἰσραὴλ, ὃν ἐγὼ καλῶ”· καὶ ὅλην τὴν περικοπὴν ἐκτιθεῖς τοῦ χωρίου μέχρι τοῦ, «Καὶ νῦν Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ», δισχυρίζεται τὸν Πατέρα ταῦτα εἰπεῖν, ἐκ τῶν προτεταγμένων βεβαιῶν τὸν λόγον καὶ καθιστῶν δῆλον,
 10 ὡς ὁ Πατὴρ εἶη νῦν ὁ λέγων καὶ ἀποστελλόμενος παρὰ τε τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Υἱοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞ΄.

Πῶς «βραχίονα Κυρίου» ὁ Θεολόγος Ἰωάννης τὴν οἰκονομίαν διαλαμβάνει;

15 Ὅτι ὁ Θεολόγος Ἰωάννης τὸν βραχίονα εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐλαμβάνων τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα, «Πολλά», φησὶ, «σημεῖα ποιήσαντος τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ ἐπίστευσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου Κύριε, τίς ἐπίστευσεν τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίον Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;». Αὐτὸς τοίνυν καὶ δικαιοσύ-
 20 νη («Ἐγγίζει γὰρ ἡ δικαιοσύνη μου παραγενέσθαι»), αὐτὸς καὶ Σωτῆρ, αὐτὸς καὶ βραχίον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος περιλαβὼν ἅπαντα εἰς ἓν ἀναφέρει, λέγων· «Ὅς ἐγεννήθη ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ σοφία καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις». Οὗτος ἡμῖν ἀνέτειλεν ἀνατολὴν δικαίαν. «Ἰδού», γὰρ φησιν, «ἀνατελῶ πῶ οἶκον Δαβὶδ ἀνατολὴν δικαίαν, καὶ
 25 βασιλεύσει βασιλεὺς δίκαιος». Μία μὲν οὖν ἡ ἀνατολή, πολλαὶ δὲ αὐτῆς αἱ ἀκτῖνες ἀκτῖνες φιλανθρωπίας, ἰάσεως, εἰρήνης, δικαιοσύνης ἀκτῖνες, καὶ μυρίων ἄλλων. Διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ προθεσπιζὼν ἦδεν· «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλήθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη». Αὕτη γοῦν ἡ ἀνατολή ἐξ ὕψους ἀνέτειλε
 30 καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἐξ ὕψους μὲν κατὰ τὴν θεότητα, ἀπὸ γῆς δὲ κατὰ τὴν οἰκονομίαν.

91. Ἦσ. 48, 12-16.

92. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία Νόθος Περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος, 9, PG 52, 824, 4-49. 10, 825, 39-56. 826, 43-68.

93. Ἰω. 12, 38.

ἴδιος ὁ Πατέρας ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό. Γιατὶ λέγει αὐτολεξεί· “Ἄν σου δείξω ὅτι ὁ Ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό, τί θὰ κάνεις;” Ἡ ἀρνήσου τὸν Χριστὸ καὶ ἀπόρριψε τὶς Γραφές, ἢ, ἀφοῦ εἶσαι δοῦλος τῶν Γραφῶν, ὑποτάξου σὶς Γραφές. Καὶ πού”, λέγει, “ἔχει εἰπωθεῖ αὐτό;” Ἀκουσε τὸν Θεὸ πού λέγει μὲ τὸ στόμα του προφήτη Ἡσαΐα· «Ἄκουέ με, Ἰσραήλ, πού ἐγὼ σὲ καλῶ»⁹¹. Καὶ ἐκθέτοντας ὅλη τὴν περικοπὴ τοῦ χωρίου μέχρι τὰ λόγια· “Καὶ τώρα μὲ ἔστειλε ὁ Κύριος καὶ τὸ Πνεῦμα του”, δι-σχυρίζεται, ὅτι αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ Πατέρας, ἐπιβεβαιώνοντας τὸ λόγο του ἀπὸ τὰ προηγούμενα καὶ κάμνοντας φανερό, ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι τώρα ἐκεῖνος πού μιλᾷ καὶ ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱό⁹².

ΕΡΩΤΗΣΗ 160ή.

Πῶς ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος θεωρεῖ, ὅτι ἡ οἰκονομία εἶναι «βραχίων Κυρίου»⁹³;

“Ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος θεωρεῖ τὴν οἰκονομία τοῦ Σωτήρα καὶ τῆ θεότητά του «βραχίονα Κυρίου», φαίνεται ἀπὸ αὐτὸ πού λέγει· «Πολλὰ σημεῖα ἔκαμε ὁ Ἰησοῦς ἀλλὰ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν πίστεψαν, γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ ὁ λόγος τοῦ Ἡσαΐα· Κύριε, ποιὸς πίστεψε ἀκούοντάς μας καὶ σὲ ποιὸν φανερώθηκε ὁ βραχίων τοῦ Κυρίου;»⁹⁴. Ὁ ἴδιος λοιπὸν εἶναι καὶ δικαιοσύνη (γιατὶ λέγει, «πλησιάζει νὰ ἔρθει ἡ δικαιοσύνη μου»⁹⁵), ὁ ἴδιος εἶναι καὶ Σωτήρας, ὁ ἴδιος καὶ βραχίων. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, περιλαμβάνοντας ὅλα σὲ ἓνα, λέγει· «Αὐτὸς πού γεννήθηκε γιὰ χάρη μας ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς σοφία καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωση»⁹⁶. Αὐτὸς ἀνέτειλε γιὰ μᾶς δίκαια ἀνατολή· γιατί λέγει· «Νά, θὰ ἀνατείλω γιὰ τὴ γενεὰ τοῦ Δαβὶδ δίκαια ἀνατολή, καὶ θὰ βασιλεύσει βασιλιάς δίκαιος»⁹⁷. Μία εἶναι λοιπὸν ἡ ἀνατολή, ἀλλὰ εἶναι πολλὲς οἱ ἀκτῖνες τῆς ἀκτῖνες φιλανθρωπίας, θεραπείας, εἰρήνης, ἀκτῖνες δικαιοσύνης καὶ ἀμέτρητων ἄλλων. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ Δαβὶδ προλέγοντας αὐτὰ ἔψαλλε· «Στὶς ἡμέρες του θ’ ἀνατείλει δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη πολλή, ὥσπου νὰ καταλυθεῖ ἡ σελήνη»⁹⁸. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀνατολή ἀνέτειλε ἀπὸ ψηλὰ καὶ ἀπὸ τὴ γῆ⁹⁹. ἀπὸ ψηλὰ ὡς πρὸς τὴ θεότητα, καὶ ἀπὸ τὴ γῆ ὡς πρὸς τὴν κατ’ οἰκονομία φανέρωσή του μὲ ἀνθρώπινη φύση, ..

94. Ἰω. 12, 37-38 (Ἡσ. 53, 1).

95. Ἡσ. 51, 5.

96. Α’ Κορ. 1, 30.

97. Ἰερ. 23, 5 καὶ Ἡσ. 32, 1.

98. Ψαλμ. 71, 7.

99. Λουκᾶ 1, 78. Ψαλμ. 84, 12.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΑ΄.

Τί δηλοῖ, «*Ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας*», καὶ ἐξῆς.

Ἐδούλευσεν ἡ κτίσις τῷ ἀνθρώπῳ, οὐχ ὡς ἀξίῳ, ἥλιος καὶ σελή-
 5 νη καὶ ἄστρα καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, οὐχ ὡς ἀξίῳ δὲ (καὶ γὰρ παρα-
 βάτης ἦν καὶ ὑπόδικος), ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ δουλεύειν προστάξαντος, ὡς
 ἂν μὴ ἐξυβρισθῆ δια πάντων ἡ εἰκόν, εἰ καὶ παρέδθη. Πάσης τοίνυν
 τῆς κτίσεως στασιαζούσης, ὁ Θεὸς κελεύει τῇ κτίσει μὴ ἀφηνιᾶν,
 ἀλλὰ παρέχειν μὲν τὸν ἥλιον τὴν ἑαυτοῦ ἀκτίνα, τὴν γῆν τοὺς καρ-
 10 πούς, τὴν θάλασσαν ἰχθύς καὶ τὰς ἐμπορίας, καὶ ἕκαστον τῶν κτισμά-
 των τὴν ἐξ ἑαυτῶν χρεῖαν καὶ ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρώποις. Ταύτην ἐπι-
 γυμνῶν ὁ Ἀπόστολος τὴν ἔννοιαν φάσκει· «*Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία*
τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται· τῇ γὰρ
ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἔκουσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα
 15 *ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας*
τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ».
 Οἷόν τι λέγω· Ὡς εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρωπὸν ἐκπεσόντα καὶ τὴν κτί-
 σιν ἀνανεύουσαν πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ ἡμαρτηκότος, ἐχαλίνωσεν
 αὐτὴν καὶ μὴ θέλουσαν, καὶ ἐκέλευσεν ὑπηρετεῖν πρότερον, ἤνίκα τὸ
 20 βασιλικὸν ἑαυτῷ καὶ ἀρχικὸν τὴν ἐντολὴν φυλάττων συνδιέσωξεν·
 ἡσχύνετο γὰρ ἡ κτίσις τὸν αἰχμάλωτον τῇ παραβάσει κύριον ἐπιγρά-
 φεσθαι καὶ ἐξυπηρετεῖν αὐτῷ, τῆς ἁμαρτίας αὐτὸν ὀρώσα δούλον γε-
 νόμενον, ἀλλ' ἐκέλευσεν ὁ Κτίστης μὴ ἐξαρνεῖσθαι τὸν παραβάτην,
 ἀλλ' ἐπιδεικνύειν τοῦ κοινου Δεσπότητος τὴν ἄφθονον χάριν καὶ τὸ
 25 τῆς εὐεργεσίας ἀμετάθετον, ἐπαγγειλάμενος καὶ τῇ κτίσει, ὅτι περ
 ἀνακαινιζομένου καὶ ἐλευθερουμένου τοῦ φθαρέντος καὶ αἰχμαλωτι-
 σθέντος ἀνθρώπου ἀνακαινισθήσεται καὶ αὕτη· ὡσανεὶ ἔλεγεν· Ἐπε-
 σεν ἡ εἰκὼν καὶ ὠλίσθησε διὰ τὴν παράβασιν, καὶ φθείρεται διὰ τὴν
 παρακοὴν ἀνάσχου δουλεῦσαι τῇ τοῦ φθαρέντος φθορᾷ, ἵνα, ὅταν
 30 αὐτὸν ἀνακαινίζω, τὴν ἐμὴν εἰκόνα, τὸν φθαρέντα ἀνθρωπὸν, σὺν
 αὐτῷ καὶ σὲ τὴν κτίσιν ἀνακαινίσω καὶ σύνθρονον αὐτοῦ τῆς δόξης
 ποιήσω· συγκατεσπιάσθης αὐτοῦ τῇ ταλαιπωρίᾳ, συναναστήσῃ τῇ
 δόξῃ. Τί δέ ἐστι τὸ τὴν κτίσιν φεύγειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου δεσποτείαν;
 Λέγει γάρ, «*Τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις οὐχ ἔκουσα ὑπετάγη*». Ποία μα-

ΕΡΩΤΗΣΗ 161η.

Τί σημαίνει τὸ χωρίο, «Γιατί κι αὐτὴ ἡ κτίσις
θα ἔλευθερωθεῖ ἀπὸ τῆ δουλεία»¹, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἦταν ἡ κτίσις δούλη στὸν ἄνθρωπο, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτά, ὄχι γιατί ἦταν ἄξιος (γιατί ἦταν παραβάτης καὶ ὑπόδικος), ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε προστάξει ὁ Θεὸς νὰ εἶναι δούλη, γιὰ νὰ μὴν ἐξευτελισθεῖ μὲ ὅλα ἡ εἰκόνα του, ἂν καὶ εἶχε κάνει τὴν παράβαση. Ἐνῶ στασίαζε λοιπὸν ὅλη ἡ κτίσις, ὁ Θεὸς προστάζει τὴν κτίσις νὰ μὴν ἀφηνιάζει, ἀλλὰ νὰ παρέχει ὁ ἥλιος τὸ φῶς του, ἡ γῆ τοὺς καρπούς της, ἡ θάλασσα τὰ ψάρια καὶ τὴ διακίνηση μέσω αὐτῆς τῶν ἐμπορευμάτων, καὶ καθένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τὴ χρησιμότητα καὶ τὴν ὠφέλειά του στοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὴ τὴν ἔννοια ἀναλύοντας μὲ λεπτομέρεια ὁ Ἀπόστολος, λέγει· «Γιατί ἡ ἀγωνιώδης προσδοκία τῆς κτίσεως εἶναι προσδοκία νὰ φανερωθεῖ ἡ δόξα τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἡ κτίσις ὑποτάχθηκε στὴ ματαιότητα ὄχι μὲ τὴ θέλησή της, ἀλλ' ἐξαιτίας ἐκείνου πού τὴν ὑπέταξε, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις θα ἔλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ τὴ φθορά, γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὴν ἐλευθερία τῆς δόξας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»². Ἐννοῶ τὸ ἑξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· Ἐπειδὴ εἶδε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο νὰ ἔχει ἐκπέσει καὶ ἡ κτίσις νὰ ἀρνεῖται νὰ ὑπηρετήσει ἐκεῖνον πού ἀμάρτησε, τῆς ἔβαλε ἄθελά της χαλινάρια καὶ τὴν πρόσταξε νὰ τὸν ὑπηρετεῖ ὅπως πρῶτα, ὅταν διατηροῦσε τὸ βασιλικὸ καὶ ἀρχοντικὸ του ἀξίωμα φυλάγοντας τὴν ἐντολή. Γιατί ἡ κτίσις ντρεπόταν νὰ θεωρεῖ κύριό της ἐκεῖνον πού ἐγένε ἀιχμάλωτος τῆς παραβάσεως καὶ νὰ ὑπηρετεῖ αὐτὸν πού ἔβλεπε ὅτι εἶχε γίνει δοῦλος τῆς ἀμαρτίας. Ὅμως ὁ Κτίστης πρόσταξε νὰ μὴν ἀρνεῖται τὸν παραβάτη, ἀλλὰ νὰ ἐπιδείξει τὴν ἀφθονὴ χάρη τοῦ κοινοῦ Δεσπότη καὶ τὴν ἀμετάβλητη διάθεσή του πρὸς εὐεργεσία, δίνοντας ὑπόσχεση καὶ στὴν κτίσις, ὅτι, ἂν ἀνακαινοθεῖ καὶ ἔλευθερωθεῖ ὁ ἄνθρωπος πού εἶχε φθαρεῖ καὶ αἰχμαλωτισθεῖ, θὰ ἀνακαινοθεῖ καὶ ἡ ἴδια. Σὰ νὰ ἔλεγε· Ἔπεσε ἡ εἰκόνα μου καὶ ὀλίθησε ἐξαιτίας τῆς παραβάσεως καὶ φθείρεται λόγω τῆς παρακοῆς της. Δεῖξε ἀνοχή νὰ ὑπηρετήσεις τὴ φθορὰ ἐκείνου πού ἔχει φθαρεῖ, ὥστε, ὅταν αὐτόν, τὴν εἰκόνα μου, θὰ τὸν ἀνακαινίζω, τὸν ἄνθρωπο πού ἔχει φθαρεῖ, νὰ ἀνακαινίσω μαζί του κι ἐσένα τὴν κτίσις καὶ νὰ σὲ κάνω σύνθρονη τῆς δόξας του. Τί σημαίνει ὅμως τὸ ν' ἀποφεύγει ἡ κτίσις τὴν κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου; Γιατί λέγει· «ἡ κτίσις ὑποστάχθηκε στὴν ματαιότητα χωρὶς τὴ θέλησή της»³. Σὲ ποιά ματαιότητα; Ὅταν

ταιότητα· Ἄφ' οὗ ἂν ἐκτραπῆ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ματαιότης καλεῖται. Ἐκουσὸν ψάλλοντος Δαβὶδ· «Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν». Πᾶς ἄνθρωπος μάταιός ἐστιν, ὁ τὸν Θεὸν καταλιμπάνων καὶ τὰ μάταια μεταδιώκων.

5 Ἐστησεν ὁ Θεὸς ἀγγέλους κατὰ τὰ κλίματα τῆς οἰκουμένης ἕνα ἕκαστον ἐπιτροπεύειν, ὡς καὶ Μωσῆς λέγει, ἑνὸς ἑκάστου ἔθνους· ἔστησε δέ, ἵνα τὴν ἄψυχον κτίσιν χαλινώσωσιν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ θάλασσαν καὶ γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ὑπηρετεῖν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ἀπολαύσει. Πάλιν οἱ ἄγγελοι ἐτρούχοντο ὑπηρετούμενοι ἀναξίοις καὶ δί-
10 κης ἐνόχοις ἀνθρώποις, καὶ μάλιστα ὁρῶντες αὐτοὺς τὴν Δεσποτικὴν ἀξίαν τοῖς εἰδώλοις ἀνάπτοντας καὶ ἀνιεροῦντας· ἔφερον ἢ γῆ τὸν οἶνον, καὶ οἱ βωμοὶ τὰς σπονδὰς ἐδέχοντο, τοὺς ἄλλους καρπούς καὶ τοῖς εἰδώλοις ἀνετίθεντο· διὰ τοῦτο ἐδυσφόρουν οἱ ἄγγελοι τὰ μὴ ὄντα ὁρῶντες ἀντὶ τοῦ ὄντος τιμώμενα. Ἐντεῦθεν λέγεται καὶ τὸ
15 ἕτερον ζήτημα τὸ εἰς τὸν προφήτην ἀναφερόμενον. «Ἦλθεν πρὸς αὐτόν», φησὶν, «ὁ ἄγγελος Γαβριήλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Δαβιὴλ, ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἧς ἡμέρας προέθου κακῶσαι τὴν ψυχὴν σου ἔναντι Κυρίου, εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἀπεστάλην ἀπαγγεῖλαί σοι τὰ ῥήματα ταῦτα· ἀλλ' ὁ ἄρχων τῆς βασιλείας Περσῶν ἀντέστη μοι, εἰ μὴ
20 Μιχαήλ, ὁ ἄρχων τοῦ ἔθνους ὑμῶν, ἦλθεν εἰς βοήθειαν». Ἀπορήσειεν γὰρ ἂν τις, εἰ ὁ τῆς Περσίδος ἐπιτροπεύων ἄγγελος παρὰ Θεοῦ ἐπιτροπεύειν τέτακται, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Γαβριήλ ἀνακομίσει τὸν Ἰσραήλ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ Θεοῦ ἀπέσταλται, πῶς αὐτῷ τῶν Περσῶν ὁ ἄρχων ἀντίστατο; Λυθείη δ' ἂν τὸ διαπορούμενον ὧδε.

25 Ὁ κόσμος εἰδωλολατρίας ἐπεπλήρωτο, οἱ δὲ ἄγγελοι, οἱ ἐφεστῶτες τῶν ἔθνῶν, ἠγανάκτουν καὶ ἐθλίβοντο· αἰχμάλωτος δὲ Δαβιὴλ εἰς Βαβυλῶνα μετὰ τῶν ὁμοφύλων ἀπαχθεὶς τὴν θεογνωσίαν ἐκήρυττεν ὡσαύτως καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, οὓς τὸ πῦρ εἰς ἰλαρὰς αὔρας τὴν καυστικὴν δύναμιν ἀμεῖψαν ἀνέψυχεν· διὸ καὶ πολλοὺς τῆς εἰδωλικῆς
30 μεταστήσαντες πλάνης θεοσεβεῖν παρεσκεύασαν. Ὁ οὖν τῆς ἀρχῆς τῶν Περσῶν ἐφεστηκὸς ἄγγελος ἔχαιρεν, ὁρῶν ἐν τοῖς αὐτοῦ μέρεσι τὸν Θεὸν ἀντὶ τῶν εἰδώλων λατρευόμενον. Τὸν Ναβουχοδονόσωρ ἑώρα ἀντὶ τοῦ καταναγκάζειν θύειν εἰδώλοις καὶ ἐσχάταις τοὺς μὴ

4. Ψαλμ. 38, 6.

7. Δαν. 10, 11-13.

5. Δευτ. 32, 8.

8. Δαν. κεφ. 3.

6. Δαν. 9, 21-22.

9. Δαν. 3, 95-96.

ἐκτραπεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Θεό, αὐτὸ ὀνομάζεται ματαιότητα. Ἔκουσε τὸν Δαβὶδ πού ψάλλει· «Ὅλα γενικὰ εἶναι ματαιότητα, κάθε ἄνθρωπος πού ζεῖ»⁴. Κάθε ἄνθρωπος εἶναι ματαιότητα, ὅποιος ἐγκαταλείπει τὸν Θεὸ καὶ ἐπιδιώκει τὰ μάταια.

Τοποθέτησε ὁ Θεὸς ἄγγελους κατὰ περιοχὰς τῆς οἰκουμένης γιὰ νὰ ἐπιτροπεύει καθένας, ὅπως λέγει καὶ ὁ Μωυσῆς, σὲ καθένα ἔθνος⁵. Καὶ τοὺς τοποθέτησε, γιὰ νὰ χαλιναγωγῆσουν τὴν ἄψυχη κτίση, τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὴ θάλασσα, τὴ γῆ καὶ ὅσα αὐτὰ περιέχουν, ὥστε νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνει. Πάλι δυσανασχετοῦσαν οἱ ἄγγελοι ὑπηρετῶντας ἀνάξιους καὶ ὑπόδικους ἀνθρώπους. Καὶ μάλιστα βλέποντας αὐτοὺς ν' ἀποδίδουν καὶ ν' ἀφιερώνουν τὸ ἀξίωμα τὸ Δεσποτικὸ στὰ εἰδωλα. Ἔβγαζε ἡ γῆ τὸ κρασί, καὶ οἱ βωμοὶ δέχονταν τὶς σπονδές, καὶ παρόμοια καὶ τοὺς ἄλλους καρποὺς τοὺς ἀφιέρωναν στὰ εἰδωλα. Γι' αὐτὸ δυσφοροῦσαν οἱ ἄγγελοι βλέποντας νὰ ἀποδίδονται τιμὲς στὰ ἀνύπαρκτα ἀντὶ σ' αὐτὸν πού ὑπάρχει. Ἄπὸ ἐδῶ πηγάζει καὶ τὸ ἄλλο ζήτημα πού ἀναφέρεται στὸν προφήτη· «Ἦρθε σ' αὐτόν», λέγει, «ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ καὶ τοῦ λέγει· Δανιήλ, ἐσὺ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού ἀποφάσιες νὰ ταλαιπωρήσεις τὴν ψυχὴ σου μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ, ἡ δέησή του εἰσακούσθηκε καὶ στάλθηκα νὰ σοῦ πῶ αὐτὰ τὰ λόγια. Ἀλλὰ ὁ ἄρχοντας ἄγγελος τοῦ βασιλείου τῶν Περσῶν μου ἀντιστάθηκε, ὥσπου ἦρθε νὰ μὲ βοηθήσει ὁ ἄγγελος Μιχαήλ, ὁ ἄρχοντας τοῦ ἔθνους σας»⁶. Θ' ἀποροῦσε βέβαια κανεὶς, ἂν ὁ ἐπίτροπος ἄγγελος τῆς περσικῆς χώρας εἶχε ὀρισθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ Γαβριὴλ στάλθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ ἐπαναφέρει τοὺς Ἰσραηλίτες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, πῶς τοῦ ἀντιστάθηκε ὁ ἄρχοντας ἄγγελος τῶν Περσῶν; Ἡ λύση τῆς ἀπορίας εἶναι ἡ ἑξῆς.

Ὁ κόσμος ἦταν γεμάτος ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία, καὶ οἱ ἄγγελοι, πού ἐπιτρόπευαν στὰ ἔθνη, ἦσαν γεμάτοι ἀγανάκτηση καὶ θλίψη. Ὁ Δανιήλ ὅμως πού εἶχε ἀπαχθεῖ αἰχμάλωτος στὴ Βαβυλώνα μαζί μὲ τοὺς ὁμοφύλους του κήρυττε τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, πού ἡ φωτιά τοὺς δρόσιζε ἀλλάζοντας τὴν καυστικὴ δύναμή της σὲ εὐχάριστη αὔρα. Γι' αὐτὸ καὶ πολλοὺς, μεταθέτοντάς τους ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ πλάνη, τοὺς ἔκαναν νὰ λατρέψουν τὸν Θεό. Ὁ ἐπίτροπος λοιπὸν ἄγγελος τῶν Περσῶν χαιρόταν βλέποντας στὰ μέρη του νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸ ἀντὶ τὰ εἰδωλα. Ἔβλεπε τὸν Ναβουχοδονόσωρ, ἀντὶ νὰ καταναγκάζει νὰ θυσιάζουν στὰ εἰδωλα καὶ νὰ ὑποβάλλει σὲ ἔσχατες τιμωρίες

πειθομένους ὑποβάλλειν τιμωρίαις, λαμπρῶς θεολογοῦντα καὶ λέγοντα, «Σεδράχ, Μισάκ, Ἄβδεναγῶ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου» καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν ὁ μακάριος Δανιήλ ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ, πληρωθέντων τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν, τῶν ἐπὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ διορισθέντων, ἀναγαγεῖν τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἰσραήλ, ἀπεστάλη δὲ Γαβριήλ μηνῦσαι αὐτῷ τὴν ἀνάρρησιν, ἀνθίσταται τῷ Γαβριήλ ὁ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἐπιστάτης λυπούμενος, ὅτι πάλιν ἡ γῆ, ἧς ἐπεστάτει, τῶν διδασκάλων τῆς εὐσεβείας ἐκεῖθεν ἀνακομισθέντων, εἰς τὴν προτέραν ἀναστρέφει ἀσέβειαν καὶ πλάνην ἀνθίστατο δὲ οὐ μαχόμενος, ἀλλὰ δικαιολογούμενος. Τίς ἢ σπουδὴ, λέγων, τῆς ἀνόδου; τὴν οἰκείαν οἰκῶν πατρίδα ὁ Ἰσραήλ καὶ εὐπαθῶν εἰς εἰδωλολατρίαν πολλάκις ἐξώλισθεν· νῦν δὲ καθαρῶς εὐσεβεῖ τὴν ἀλλοτρίαν παροικῶν, καὶ οὐκ εὐσεβεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπεραθλεῖ τῆς εὐσεβείας, καὶ πολλοὺς τῶν πεπλανημένων πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἐπιστρέφουσι Θεόν. Ὅτε οὖν καὶ τοῖς τὴν χάριν δεχομένοις οὐδὲν κατὰ ψυχὴν λυσιτελέστερον ἐπακολουθεῖ καὶ τοὺς εὐσεβεῖν δι' αὐτοὺς ἀρξαμένους τὸ ἔσχατον κακόν, ἡ δυσσέβεια, πάλιν ὑποχειρίους ποιεῖ, πόσον ἦν ἄμεινον καὶ τὸν Ἰσραήλ τέως τῆς αἰχμαλωσίας μὴ ἀναγαγεῖν καὶ τοὺς ἄρτι πρὸς τὸ φῶς ἀναδλέψαντας τῆς θεογνωσίας ἐν τῇ αὐτῇ συντηρεῖν εὐσεβεῖα. Ἀπεστάλην, φῆς, τὸν λαὸν ἀποκαταστήσαι τῇ πατρίδι. Ποία πατρίδι; Ἦν οἰκοῦντες ἐμίαναν κνίσαις, δαίμοσι θύοντες καὶ εἰδωλομανίαις. Οὐ ταῦτα κατηγορεῖ λέγων Ἱερεμίας «Κατ' ἀριθμὸν τῶν πόλεών σου ἦσαν οἱ θεοί σου, Ἰούδα, καὶ κατὰ τὰ ἄμφοδα Ἱερουσαλήμ ἔθνες τῇ Βαάλ»· μυρίοις τότε παρὰ Θεοῦ περιεκλύζοντο ἀγαθοῖς, καὶ τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας οὐκ ἀνεχώρουν· μυρία νῦν ὑπομένουσι κακά, καὶ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφίστανται. Τί ποτ' οὖν ἔσται τὸ τῆς ἐπανόδου κέρδος; Ἦν τοίνυν ἡ ἀντίστασις οὐ κακοῦ πρὸς ἀγαθόν· οὐ γὰρ εἶπεν, «ἐμάχετο», ἀλλ', «ἀνθίστατο»· καὶ γὰρ ἔστι πολλάκις ἀντίστασις δικαίου πρὸς ἀγαθόν, ὡς ἀνθίσταται πολλάκις νόμῳ φιλανθρωπία, καὶ φιλανθρωπία νόμος. Ὁ νόμος τὸν ἁμαρτήσαντα κολάζει, φιλανθρωπία πολλάκις βασιλέως τὸν ἁμαρτήσαντα ἐλεεῖ καὶ ἐξαρπάζει τῆς τιμω-

7. Δαν. 3, 28.

8. Ἱερ. 2, 28.

ἐκείνους πού δὲν ὑπάκουαν, νὰ μιλάει λαμπρὰ γιὰ τὸν Θεὸ καὶ νὰ λέγει· «Σεδράχ, Μισάχ, Ἄβδεναγώ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου»⁷, καὶ πολλὰ παρόμοια. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ μακάριος Δανιήλ, ὅταν συμπληρώθηκαν τὰ ἑβδομήντα χρόνια, πού εἶχαν ὀρισθεῖ γιὰ τὴν αἰχμαλωσία, προκειμένου νὰ ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία τοὺς Ἰσραηλίτες, εἶχε σταλεῖ ὁ Γαβριήλ νὰ φέρει τὸ μήνυμα τῆς ἀπελευθέρωσης, ἀντιστέκεται στὸν Γαβριήλ ὁ ἐπιστάτης ἄγγελος τῆς Περσικῆς ἀρχῆς, ἀπὸ τὴ λύπη του, ὅτι καὶ πάλι ἡ χώρα στὴν ὁποία ἐπιστατοῦσε, ἂν μεταφερθοῦν οἱ δάσκαλοι τῆς εὐσέβειας ἀπὸ αὐτὴν, θὰ ἐπιστρέψει στὴν προηγούμενη ἀσέβεια καὶ πλάνη. Καὶ ἀντιστεκόταν, ὄχι ἀντιμαχόμενος πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ ὑπερασπιζόμενος τὸ δίκαιό του, λέγοντας· Γιατί τόση βιασύνη γιὰ τὴν ἐπάνοδο; Ὅταν κατοικοῦσαν στὴν πατρίδα τοὺς οἱ Ἰσραηλίτες κὶ εὐημεροῦσαν, πολλές φορές παρασύρθηκαν στὴν εἰδωλολατρία, ἐνῶ τώρα, κατοικώντας προσωρινὰ στὴν ξένη χώρα, ὄχι μόνο κατέχονται ἀπὸ καθαρὴ εὐσέβεια, ἀλλὰ γίνονται καὶ πρόμαχοι τῆς εὐσέβειας καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς παραπλανημένους τοὺς ἐπιστρέφουν στὸν ἀληθινὸ Θεό. Ὅταν λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι πού δέχθηκαν τὴ χάρη δὲν εἶχαν καμμιὰ ὠφέλεια στὴν ψυχὴ, καὶ αὐτούς, πού χάρη σὲ ἐκείνους εἶχαν ἀρχίσει νὰ γυρίζουν στὴν εὐσέβεια, ἢ ἀσέβεια, τὸ ἔσχατο κακὸ, τοὺς κάνει πάλι ὑποχείριους τῆς, πόσο καλύτερο ἦταν καὶ τοὺς Ἰσραηλίτες ἀπὸ τὴν ὡς τότε αἰχμαλωσία νὰ μὴ τοὺς ἐλευθερώσουν, καὶ ἐκείνους πού πρόσφατα εἶδαν τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας νὰ τοὺς κρατήσουν στὴν ἴδια εὐσέβεια; Στάλθηκα, λέγει, γιὰ νὰ ἀποκαταστήσω τὸν λαὸ στὴ πατρίδα. Σὲ ποιά πατρίδα; Σὲ ἐκείνη πού κατοικοῦσαν καὶ τὴ μίαναν μὲ τὶς κνίσες θυσιάζοντας στοὺς δαίμονες καὶ μὲ τὴν εἰδωλομανία. Αὐτὸ δὲν κατηγορεῖ καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγοντας, «Ὅσες εἶναι οἱ πόλεις σου, Ἰούδα, τόσοι εἶναι καὶ οἱ θεοὶ σου, καὶ ὅσα εἶναι τὰ σταυροδρόμια σου, Ἱερουσαλήμ, σὲ τόσα θυσιάζεις στὴ Βάαλ»⁸; Μὲ ἄπειρα ἀγαθὰ τοὺς κατέκλυζε τότε ὁ Θεός, καὶ ὅμως δὲν ἐγκατέλειπαν τὴν κακία καὶ τὴν ἀσέβεια, ἐνῶ τώρα ὑπομένουν μύρια κακά, καὶ ὅμως δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν Θεό. Ποιὸ λοιπὸν θὰ εἶναι τὸ κέρδος τῆς ἐπιστροφῆς; Δὲν ἦταν ἀντίσταση τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθό· γιατί δὲν εἶπε «ἀντιμαχόταν», ἀλλὰ «ἀντιστεκόταν». Πολλές φορές βέβαια προβάλλεται ἀντίσταση τοῦ δικαίου πρὸς τὸ ἀγαθό, ὅπως ἀντιστέκεται πολλές φορές ἡ φιλανθρωπία στὸ νόμο καὶ ὁ νόμος στὴ φιλανθρωπία. Ὁ νόμος τιμωρεῖ ἐκείνον πού ἔσφαλε, ἡ φιλανθρωπία τοῦ βασιλιᾶ πολλές φορές ὅποιον ἔσφαλε τὸν ἔλεει καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ

ρίας. Ὡδε οὖν ἡ μάχη οὐκ ἐναντίου πρὸς ἐναντίον, ἀλλὰ συγγενούς πρὸς συγγενές. Οὐτε γὰρ τὸ δίκαιον ἔξω ἀγαθότητος, οὐτε τὸ ἀγαθὸν ἔξω δικαιοσύνης εὐρίσκεται.

Ὅτι τῆς κτίσεως, φησὶν, ὡς προεῖρηται, διακεμένης καὶ ἀγανα-
 5 κτούσης, ἐφ' ᾧ καὶ ἄκουσα τῷ παραβάτῃ παρεῖχε τὴν χρεῖαν καὶ ἐξυ-
 πηρέτει, καὶ ἀγγέλων ἀχθομένων ἐπὶ τῇ τοῦ εὐεργετουμένου ἀγνω-
 μοσύνη, καὶ ὅλου κακωθέντος τοῦ κόσμου διὰ τὰς παρανομίας («Καὶ
 γὰρ εἶδε», φησὶν, «ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κατέ-
 φθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς». Οὐκ ἦν ἡ κτίσις, οἶαν ὑπέστησεν
 10 αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς οὐκ ἦν τοῖς ἀστροῖς ὁ οὐρανὸς ὡς τὸ πρῖν,
 ἄνευ τινὸς μιάσματος καταλαμπόμενος· οὐκ ἦν ἡ γῆ τοὺς καρπούς
 ἀμολύντους, ὡς τὸ πρῖν, ἀναδιδοῦσα· οὐ θάλασσα, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἐν
 τῇ κτίσει. Ὁ γὰρ παραβάτης εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ, κατεμίανε καὶ ἀνεθό-
 λωσεν ἅπαντα ταῖς βλασφημίαις, ταῖς θεομάχοις καὶ αἰσχροῖς φωναῖς,
 15 ταῖς μαιφονίαις τὴν γῆν, τοῖς πειραταῖς καὶ λησταῖς τὴν θάλασσαν,
 τὰς πηγὰς καὶ ποταμούςς ταῖς εἰδωλολατρίας, νύμφαις καὶ δαίμοσιν
 ἀνάπτοντες αὐτά· πᾶσα τοῖς ἀνθρώποις ἡ κτίσις εἰς θεοὺς ἀνεπλάτ-
 τετο· οὐδὲν δὲ κτίσιν οὕτω μαιίνει καὶ κιβδηλεύει, ὡς τὸ θεοποιεῖσθαι
 αὐτήν), εἰσῆλθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου διὰ σαρκὸς ἐν αὐτῇ, καὶ ταύτην
 20 τῶν μυριάων τούτων ἀπαλλάξας μiasμάτων ἀνεκαίνισεν, πολὺ χαλεπω-
 τέρων ἢ σωματικῆς διαφθορᾶς ἐλευθερώσας αὐτὴν κακώσεων καὶ
 παθῶν. Ἀνακαινίζει διὰ τῆς πρώτης παρουσίας τὴν κτίσιν, ἵνα μάθῃς,
 ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ καὶ ἀπ' ἀρχῆς αὐτὴν δημιουργήσας οὐ γὰρ ἄλλου
 μὲν κτίζειν, ἄλλου δὲ διαφθαρεῖσαν ἀνακαινίζειν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς
 25 ἐκάτερον σοφίας καὶ τέχνης. Ἀνακαινίζει τὴν κτίσιν κατὰ τὴν πρώτην
 ἐπιδημίαν, ἵνα μηδεμία σοι χώρα καταλειφθῇ ἀπιστίας, ὡς κατὰ τὴν
 δευτέραν παρουσίαν οὐ καινισθήσεται, καὶ σὺ πρὸ αὐτῆς εἰς ἀφθα-
 σίαν, εἰς ἀπάθειαν, εἰς ἄφατον καλλονήν. Εἰ γάρ, ὅτε ἦν ἕκων ἐν ἀσθε-
 νεῖα σαρκὸς, ἐν ἰδρωσίν, ἐν πάθεισιν ὁ Χριστὸς, ὅτε πλάνος καὶ Σα-
 30 μαρείτης ἐσυκοφαντεῖτο, τὴν κτίσιν ἐκάθαρε τῶν τοσοῦτων καὶ τη-
 λικούτων καὶ πολυχρονιωτάτων παθῶν καὶ μiasμάτων, ὅταν ὡς κρι-
 τῆς ζώντων παραγένηται καὶ νεκρῶν, ὅταν μυριάσιν ἀγγέλων δορυ-
 φορούμενος τάγμασιν, ὅταν πάντων δεσπότης καὶ Κύριος, ὅταν πάν-

τὴν τιμωρία. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν εἶναι μάχη δύο ἀντίθετων, ἀλλὰ δύο συγγενῶν μεταξύ τους. Γιατὶ οὔτε τὸ δίκαιο βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα, οὔτε τὸ ἀγαθὸ ἔξω ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη.

Ἡ κτίσις, λέγει, βρισκόμενη στὴν κακὴ κατάστασις πού λέχθηκε προηγουμένως καὶ ἀγανακτώντας, ἐπειδὴ καὶ χωρὶς νὰ θέλει ἄφηγε νὰ τὴ χρησιμοποιεῖ ὁ παραβάτης καὶ τὸν ἐξυπηρετοῦσε, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἄγγελοι στενοχωροῦνταν γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη ἐκείνου πού δεχόταν τις εὐεργεσίες καὶ ὅλος ὁ κόσμος εἶχε διαφθαρεῖ ἀπὸ τις παρανομίες (γιατὶ λέγει, «εἶδε ὁ Θεὸς τὴ γῆ, καὶ ἦταν διεφθαρμένη πέρα ὡς πέρα, γιατί κάθε ἄνθρωπος διέφθειρε τὸν δρόμο του»⁹). Ἡ κτίσις δὲν ἦταν ὅπως τὴν εἶχε δημιουργήσει ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχή· ὁ οὐρανὸς δὲν ἦταν γιὰ τὰ ἄστρα ὅπως πρῶτα, καταφωτιζόμενος χωρὶς καμμιὰ κηλίδα· ἡ γῆ δὲν ἔδινε ὅπως πρῶτα ἀγνοὺς τοὺς καρπούς της, οὔτε ἡ θάλασσα οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ τὸ δημιούργημα ἦταν ὅπως πρῶτα. Γιατὶ, μπαίνοντας σ' αὐτὴν ὁ παραβάτης, καταμίανε καὶ καταθόλωσε τὰ πάντα μὲ τις βλασφημίες του, μὲ τις θεομάχες καὶ αἰσχυρὲς φωνές, μὲ τοὺς μαρούς φόνους τὴ γῆ, μὲ τοὺς πειρατὲς καὶ τοὺς ληστὲς τὴ θάλασσα, τις πηγές καὶ τοὺς ποταμούς μὲ τις εἰδωλολατρίες, ἀποδίδοντας αὐτὰ στὶς νύμφες καὶ στοὺς δαίμονες. Ὅλη τὴν κτίσις οἱ ἄνθρωποι τὴν εἶχαν θεοποιήσει· καὶ τίποτε δὲν καθιστᾷ τόσο πολὺ μαρὴ καὶ κίβδηλη τὴν κτίσις, ὅσο τὸ νὰ θεοποιεῖται αὐτή), μπῆκε μέσα σ' αὐτὴν ὁ Σωτὴρας τοῦ κόσμου φορώντας τὴ σάρκα καὶ ἀφοῦ τὴν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὰ ἀμέτρητα αὐτὰ μᾶσματα, τὴν ἀνακαινίσσε καὶ τὴν ἐλευθέρωσε ἀπὸ πολὺ βαρύτερες ἀπὸ ὅ,τι ἡ σωματικὴ διαφθορὰ κακώσεις καὶ παθήσεις. Μὲ τὴν πρώτη παρουσία του ἀνακαινίζει τὴ φύση, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἴδιος πού τὴ δημιούργησε ἀπὸ τὴν ἀρχή· γιατί δὲν εἶναι ἄλλου ἔργο ἢ δημιουργία της, καὶ ἄλλου μετὰ τὴ διαφθορὰ της νὰ τὴν ἀνακαινίσει, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο εἶναι ἔργο τῆς ἴδιας σοφίας καὶ τέχνης. Ἀνακαινίζει τὴν κτίσις κατὰ τὴν πρώτη παρουσία του, γιὰ νὰ μὴ σοῦ μείνει κανένας χῶρος γιὰ τὴν ἀπιστία, ὅτι κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία δὲν θὰ ἀνακαινισθεῖ, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἐσύ, σὲ ἀφθαρσία, σὲ ἀπάθεια, σὲ ἀπερίγραπτη καλλονή. Γιατὶ, ἐάν, ὅταν φοροῦσε θέλοντας τὴν ἀσθένεια τῆς σάρκα, μὲ ἰδρωτὲς καὶ πόνους ὁ Χριστὸς, πού τὸν συκοφαντοῦσαν πλάνο καὶ Σαμαρείτη¹⁰, καθάρισε τὴν κτίσις ἀπὸ τόσα πολλὰ καὶ τόσα μεγάλα καὶ μακροχρόνια πάθη καὶ μολύσματα, ὅταν θὰ ἔλθει ὡς κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν¹¹, ὅταν μυριάδες τάγματα ἀγγέλων θὰ τὸν δορυφοροῦν¹², ὅταν θὰ ἔλθει ὡς Δε-

τη φρίση καὶ τρέμη, πῶς ἢ ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταβολὴ οὐ τὸ ῥᾶστον ἔχουσα καθορᾶται καὶ τὸ ἀκόλουθον καὶ θεοπρεπές; Ὅτι παραγίνεται ὁ Σωτὴρ, προκηρυττόντων τῶν προφητῶν, ἵνα μή τις νομίση, ὅτι καθ' ὃν τρόπον ἄνθρωπος τῆς προτέρας διαμαρτῶν ἐπι-
5 βολῆς καὶ βοηθείας ἐπὶ δευτέραν ἔρχεται, οὕτω καὶ ὁ Θεός. Ἴνα οὖν μή τις ὑπονοήσῃ τοῦτο, ἄνωθεν προέλεγον οἱ προφῆται τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἵνα δείξωσιν, ὅτι Θεός οὐ σκεπτόμενος εὐρίσκει τὸ συμφέρον, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς προῖδεν ἅπαντα. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οἱ ἄνθρωποι σκεπτόμεθα, καί, ἐὰν ἀποτύχωμεν τῆς πρώτης πείρας, ἐφ' ἑτέραν μετα-
10 βαίνομεν, ὁ δὲ Θεός οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἔδωκε νόμον, προφήτας, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ Εὐαγγέλιον, οὐ χρόνῳ τὸ συμφέρον μεταμαθῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ εἰδώς, ὡς οὐχ οἷόν τε ἄλλως ἦν τὴν κτίσιν καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ἄνθρωπον οὔτε γενέσθαι, οὔτε παιδαγωγηθῆναι, οὔτε τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἀξίωμα ἀναλαβεῖν, εἰ μὴ καθ' ὃν τρόπον ἢ ἄφατος πρόνοια καὶ φιλαν-
15 θρωπία ὠκονόμησεν.

Ὅτι, φασίν, εἰ προεῖδεν ἁμαρτήσιν τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεός, τί καὶ προήγαγεν αὐτόν; Καὶ πολλαὶ μὲν εἰσι καὶ πάγκαλοι τοῦδε τοῦ ἀπορήματος ἐπιλύσεις. Λέγει δ' οὖν καὶ ὁ θεόσοφος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅτι «Οὐ τοῦτο μόνον φημί, ὅτι προήδει, ἀλλ' ὅτι καὶ πεσόντα
20 ἀναστήσει αὐτόν διὰ τῆς οἰκονομίας καὶ οὐ πρῶτον εἶδεν τὴν πτώσιν, εἰ μὴ προεπενόησε τὴν ἀνάστασιν ἥδει ὅτι πεσεῖται, ἀλλὰ προαπέθετο τῆς ἀναστάσεως φάρμακον, καὶ συνεχώρησεν εἰς πείραν ἐλθεῖν θανάτου τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μάθῃ, τίνος μὲν ἀπολαύει δι' ἑαυτόν, τίνος δὲ τῆ τοῦ πλάσαντος χάριτι. Ἦδει πεσούμενον τὸν Ἀδὰμ, ἀλλ'
25 ἔβλεπεν ἐξ αὐτοῦ προελευσόμενον τὸν Ἄβελ, τὸν Ἐνώξ, τὸν Ἐνώχ, τὸν Νῶε, τὸν Ἡλίαν, τοὺς προφῆτας, τοὺς θαυμαστοὺς ἀποστόλους, τὴν εὐγένειαν τῆς φύσεως, τὰ θεοκίνητα τῶν μαρτύρων καὶ στάζοντα τὴν εὐσέβειαν νέφη. Ἔβλεπε ταῦτα, καὶ ποῦ ἦν καλόν, ποῦ δὲ δίκαιον, ποῦ δὲ θεοπρεπές, ἵνα, διότι ἔμελλεν εἰς ἄνθρωπος ἁμαρτάνειν,
30 τοῦτον μὴ ἀναγαγεῖν ἐκ μὴ ὄντων, καὶ τοσούτων ἀνδρῶν, ὧν οὐδὲ καθ' ἓνα ἄξιος ὁ κόσμος, φορὰν ἀνακόψαι καὶ θερίσαι πρόρριζον τὴν τοσαύτην τοῦ γένους βλάστησιν καὶ καλλονήν, καὶ κατ' αὐτῆς ἐπαφιέναι τὴν ἐκτομὴν καὶ ὀργήν, καὶ τότε τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ὕστε-

σπότης καὶ Κύριος ὅλων, ὅταν ὅλα θὰ φρίπτουν καὶ θὰ τρέμουν, πῶς δὲν θὰ φαίνεται νὰ γίνεται κατὰ πολὺ εὐκολότερα ἢ μεταβολὴ ἀπὸ τὴ φθορὰ στὴν ἀφθαρσία, καὶ νὰ εἶναι θεοπρεπὲς ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἀκολουθεῖ; Γιατὶ ἔρχεται ὁ Σωτῆρας, ποὺ προκήρυξαν οἱ προφῆτες, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς, ὅτι ὅπως κάποιος ἄνθρωπος μετὰ τὴν πρώτη ἀποτυχημένη προσπάθεια γιὰ βοήθεια προχωρεῖ σὲ δεύτερη, ἔτσι κάνει καὶ ὁ Θεός. Γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ λοιπὸν κανεὶς αὐτὸ τὸ πράγμα, προέλεγαν ἀπὸ παλαιὰ οἱ προφῆτες τὴν παρουσίαν του, γιὰ νὰ δείξουν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν βρῖσκει ἐκεῖνο ποὺ εἶναι συμφέρον σκεπτόμενος, ἀλλὰ προγνώριζε τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατὶ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι σκεπτόμαστε, κι ἂν ἀποτύχομε στὴν πρώτη δοκιμῇ, ἐπιχειροῦμε ἄλλες, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλὰ ἔδωσε τοὺς νόμους, τοὺς προφῆτες, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὸ Εὐαγγέλιο, ὅχι ἐπειδὴ διαπίστωσε τὸ συμφέρον μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀλλὰ τὸ γνώριζε ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰτὶ ἀλλιῶς δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρχει ἡ κτίσις, οὔτε νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος μέσα σ' αὐτήν, οὔτε νὰ παιδαγωγηθεῖ, οὔτε νὰ ἀναλάβῃ τὸ δῶρο τῆς ἀφθαρσίας, παρὰ μόνον μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἰκονόμησε ἡ ἄφατη πρόνοια καὶ φιλανθρωπία.

Ἐπειδὴ ὅμως ρωτοῦν " Ἄν ὁ Θεὸς γνώριζε ἀπὸ πρώτα ὅτι ὁ Ἄδάμ θὰ ἁμάρτανε, γιὰτὶ τὸν δημιούργησε; Αὐτὴ ἡ ἀπορία ἔχει πολλὰ καὶ πολὺ ὠραῖες λύσεις. Λέγει λοιπὸν ὁ θεόσοφος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: «Δὲν λέγω ὅτι γνώριζε ἀπὸ πρῖν μόνον αὐτὸ· γνώριζε ἐπίσης ὅτι μετὰ τὴν παράβαση θὰ τὸν ἀναστήσει σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τῆς προαιωνίας σωτηρίας. Καὶ δὲν θὰ προέβλεπε τὴν πτώση, ἂν δὲν εἶχε σκεφθεῖ προηγουμένως τὴν ἀνάσταση. Γνώριζε ὅτι θὰ πέσει, ἀλλὰ εἶχε ἐξασφαλίσῃ τὸ φάρμακο τῆς ἀνάστασής του καὶ παραχώρησε νὰ δοκιμάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ θάνατο, γιὰ νὰ μάθῃ τί θ' ἀκολουθήσει μὲ τίς δικές του δυνάμεις καὶ τί μὲ τὴ χάρις τοῦ Πλάστη του. Γνώριζε ὅτι θὰ πέσει ὁ Ἄδάμ, ἀλλὰ ἔβλεπε ὅτι ἀπὸ αὐτὸν θὰ προερχόταν ὁ Ἄβελ, ὁ Ἐνώς, ὁ Ἐνώχ, ὁ Νῶε, ὁ Ἡλίας, οἱ προφῆτες, οἱ ἐξαίσιοι ἀπόστολοι, ἡ εὐγένεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, τὰ θεοκίνητα νέφη τῶν μαρτύρων¹³ ποὺ ἔσταζαν τὴν εὐσέβεια. Τὰ ἔβλεπε αὐτά, καὶ ποῦ ἦταν τὸ καλὸ, ποῦ τὸ δίκαιο, ποῦ ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε στὸν Θεό, ὥστε, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ν' ἁμαρτήσῃ ἓνας ἄνθρωπος, αὐτὸν νὰ μὴν τὸν ἀνεβάσῃ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία, καὶ νὰ ἀνακόψῃ τὴ γέννηση τόσων ἀνδρῶν, ποὺ γιὰ τὸν καθένα τους δὲν εἶναι ἄξιος ὅλος ὁ κόσμος¹⁴, καὶ νὰ θερίσῃ ἀπὸ τὴ ρίζα τὴν τόση βλάστησις καὶ ὁμορφιά τοῦ ἀνθρώπου γένους καὶ νὰ ρίξῃ ἐναντίον του τὸ ξερίζωμα καὶ τὴν

ρον ἐλομένου οὔτε ἁμαρτόντος, οὔτε ἁμαρτεῖν μεμελετηκότος, ἅτε μήπω μηδ' ὑφ' ἐστῶτος· Εἰ γὰρ σωφρόνων ἐστὶν ἀνδρῶν, τὸ μελετήσαντα μὲν ἁμαρτῆσαι, μὴ ἁμαρτήσαντα δέ, μὴ εἰσπράττειν εὐθύνας ἁμαρτημάτων ἢ πού γε ἂν εἶη Θεοῦ τὸν μηδὲ μελετήσαντα ἐξαμαρ-
5 τῆσαι, τὰς τῶν ἡμαρτηκότων ἀπαιτεῖν δίκας, καὶ τότε χαλεποῦ μὲν ὄντος τοῦ ἁμαρτήματος (πῶς γὰρ οὐ χαλεπὸν ἀθέτησις Δεσποτικῆς ἐντολῆς;), οὐκ ἀνιάτου δὲ ἐσομένου, τῇ ἀφάτῳ φιλανθρωπία τοῦ Πλάσαντος καὶ τοῦ πρωτοπλάστου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανόγεσθαι μέλλοντος εὐγένειαν; Ὡστε, εἰ μὴ προῆκτο, διότι ἔμελλεν ἁμαρτεῖν ὁ ἀρ-
10 χέγονος, ἐδείκνυτο ἂν τὸ Θεῖον, τὸν μὴ ἁμαρτήσαντα κολάζων, καὶ τῆς ὑστερον ἀνακλήσεως καὶ σωτηρίας ἀποστερωῶν, καὶ τοσοῦτων ἀνδρῶν καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἔρημον τὴν κτίσιν ἀποφαίνων».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΒ'.

Τί ἐστι, «Πρωτότοκος πάσης κτίσεως».

15 Ὅτι τοῦ θείου Παύλου εἰπόντος, «Πρωτότοκος πάσης κτίσεως», οἱ αἵρετικοί, φησί, μὴ νοήσαντες περὶ ποίας κτίσεως λέγει, εἰς κτίσμα τὸν Υἱὸν οἱ ἀνόητοι καταδιβάουσι. Διττὴ δὲ ἡ κτίσις ἢ μὲν γὰρ ἐστὶν ἢ γεγεννημένη, ἢ δὲ ἡ ἀνακαινιζομένη. Αὐτὸς γὰρ πάλιν Παῦλος δοῶ· «Εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις»· ἵνα δὲ λαμπρῶς ἀποδείξῃ, ὅτι τῆς
20 ἀνακαινισθείσης κτίσεως λέγει πρωτότοκον τὸν Χριστόν, ἐπάγει· «Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσι πρωτεύων»· πρωτεύων τῶν ἀνακαινιζοένων, τῶν εἰς ἀφθαρσίαν καλουμένων, τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένων· πρωτεύων, οὐ κατὰ τὴν θεότητα· ἅπαγε (ὑβρις γὰρ Θεῷ τὸ καλεῖσθαι πρῶτον τῶν κτισμάτων, ὃς ἀρρήτῳ λόγῳ καὶ ἀνεπινοήτῳ
25 ὑπεροχῇ πάσης ὑπερήρηται καὶ ὑπερίδρυνται φύσεως), ἀλλὰ πρωτεύει κατὰ γε τὴν ἀνθρωπότητα, ἀρχηγὸς ἡμῶν γεγονὼς τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταστοιχειώσεως. Εἰ γὰρ ὁ Ἡλίας τὸν υἱὸν τῆς χήρας ἤγειρε, καὶ Ἐλισσαῖος τὸν τῆς Σωμανίτιδος, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τεταρταῖον τὸν Λάζαρον συνεξανέστησεν, ἀλλ' οὐδεὶς
30 αὐτῶν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν ἐξανέστη· πάλιν γὰρ αὐτῶν ὁ θάνατος ἐκυρίευσεν· «Χριστὸς δὲ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, οὐκ ἔτι ἀποθνή-

15. Πά ὀλη τὴν ἐρώτηση αὐτὴ δλέπε Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἐκάστω κλίματι ἐφέστηκασιν ἄγγελαι... » 2, PG 59, 691, 30-44. 16. Κολ 1, 15. 17. Β' Κορ. 5, 17. 18. Κολ 1, 18.

19. Γ Βασ. 17, 17-24.

20. Δ' Βασ. 4, 18-37.

21. Ἰω. 11, 1-14.

ὀργή, καὶ μάλιστα τῇ στιγμῇ ποὺ ἐκεῖνος ὕστερα προτίμησε τὴν ἁμαρτία καὶ οὔτε εἶχε ἁμαρτήσῃ οὔτε εἶχε σκεφθεῖ κἂν νὰ ἁμαρτήσῃ, ἐπειδὴ οὔτε εἶχε ἀκόμα λάβῃ ὑπαρξῆ; Γιατί, ἂν γνώρισμα τῶν φρονίμων εἶναι νὰ μὴ ζητοῦνται εὐθύνες ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ μελέτησε ν' ἁμαρτήσῃ, ἀλλὰ δὲν ἁμάρτησε, πῶς ὁ Θεὸς θὰ ζητήσῃ τιμωρία ἁμαρτωλοῦ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ οὔτε σκέφθηκε ν' ἁμαρτήσῃ, καὶ τότε ποὺ ἦταν βέβαια βαρὺ τὸ ἁμάρτημα (πῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι βαρὺ ἢ ἀθέτησις τῆς Δεσποτικῆς ἐντολῆς;), δὲν θὰ ἔμενε ὅμως ἀθεράπευτο ἔξαιτίας τῆς ἀνέκφραστης φιλανθρωπίας τοῦ Πλάστη, κι ὁ πρωτόπλαστος ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθῃ στὴν ἀρχικὴ εὐγένεια; "Ὡστε, ἂν δὲν ἐρχόταν στὴν ὑπαρξῆ, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἁμαρτήσῃ ὁ πρωτόπλαστος, θὰ παρουσιαζόταν τὸ Θεῖο ὅτι τιμωρεῖ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἁμάρτησε καὶ ὅτι τὸν στεροῦσε ἀπὸ τὴν κατοπινὴ ἀνάκληση καὶ σωτηρία του, καθιστώντας ἔτσι τὴν κτίσις ἔρημη ἀπὸ τόσους λαμπροὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρες»¹⁵.

ΕΡΩΤΗΣΗ 162η.

Τί σημαίνει «Πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως»¹⁶.

Ἐπειδὴ ὁ θεῖος Παῦλος εἶπε, «Πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως», οἱ αἰρετικοί, λέγει, μὴ καταλαβαίνοντας γιὰ ποιὰ κτίσις μιλά, κατεβάζουν οἱ ἀνόητοι τὸν Υἱὸ στὴν τάξη τοῦ κτίσματος. Ἡ κτίσις εἶναι διπλῆ· ἢ μία εἶναι ἐκεῖνη ποὺ δημιουργήθηκε, καὶ ἢ ἄλλη αὐτὴ ποὺ ἀνακαινίζεται. Γιατί ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος φωνάζει· «Ἐὰν κάποιος ἀνήκει στὸν Χριστό, εἶναι καινούργια κτίσις»¹⁷. Καὶ γιὰ νὰ δείξῃ φανερὰ ὅτι ὀνομάζει τὸν Χριστὸ πρωτότοκο τῆς κτίσεως ποὺ ἀνακαινίσθηκε, προσθέτει· «Πρῶτος ἀναστημένος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, γιὰ νὰ γίνῃ πρῶτος ἀπὸ ὅλους»¹⁸, πρῶτος ἀπὸ ὅσους ἀνακαινίζονται, ἀπὸ ὅσους καλοῦνται στὴν ἀφθαρσία, ἀπὸ ὅσους ἀνασταίνονται ἀπὸ τοὺς νεκροὺς πρῶτος ὄχι ὡς πρὸς τὴν θεότητα· μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη (γιατὶ εἶναι ὑβρὴ γιὰ τὸ Θεὸ νὰ καλεῖται πρῶτος ἀπὸ τὰ κτίσματα, ὁ ὁποῖος κατὰ ἀνέκφραστο λόγο καὶ μὲ ἀφάνταστη ὑπεροχὴ εἶναι ὑψωμένος καὶ ἐγκατεστημένος πάνω ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσις), ἀλλὰ πρῶτος ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, ἔχοντας γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς δικῆς μας ἀνάστασης καὶ τῆς μεταστοιχείωσής μας ἀπὸ τὴ φθορὰ στὴν ἀφθαρσία. Γιατί, ἂν καὶ ὁ Ἡλίας ἀνάστησε τὸν υἱὸ τῆς χήρας¹⁹, καὶ ὁ Ἐλισσαῖος τῆς Σωμανίτιδας²⁰, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωτῆρας τὸν Λάζαρο τετραήμερο²¹, ὅμως κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἀναστήθηκε γιὰ νὰ γίνῃ ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος, γιατί καὶ πάλι αὐτοὶ παραδόθηκαν στὸ θάνατο,

σκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει». Ἀλλ' οὐδὲ ἐκείνων, οὐς κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἀναστήσει.

ᾠ κακῆς καὶ ἄφρονος ἡμῶν γνώμης! Ἦλθεν ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ αὐτοῦ Πνεῦμα, καὶ ἀνέλαβε τὸ ἡμέτερον σῶμα 5 καὶ τὸ συνάλλαγμα προῆλθε, καὶ λαβὼν ἡμῶν τὸ φύραμα ἀνύψωσεν αὐτὸ καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τὴν εὐεργεσίαν ὑβρίζει. Ἐλαβε παρ' ἡμῶν τὸ πλάσμα καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἐλάβομεν ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὑβρίζομεν ἐν κτίσμασι καὶ δούλοις αὐτὸ καταλέγοντες

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΓ.

Τί ἐστι δέησις καὶ προσευχή;

ᾠ Οτι, φησί, δέησις μὲν λέγεται, ὅταν τις τὸν Θεὸν ἀξιοῖ εἰς πρᾶγμα, προσευχή δέ, ὅταν ὑμῆ τὸν Θεόν· εὐχαριστία δέ, ὅταν τις ὑπὲρ ὧν ἔπαθεν, χάριν ἀνθομολογῆ τῷ Θεῷ· ἐντυχία δέ, ὅταν τις κατὰ τῶν 15 ἀδικούντων ἐντυχάνῃ τῷ Θεῷ προσκαλούμενος αὐτὸν εἰς ἐκδίκησιν.

ᾠ Οτι δὲ τὸ ἐντυχάνειν οὐκ ἔστι, φησίν, ἱκετεύειν, ἀλλ' ἐρωτᾶν, καὶ ἀπόκρισιν δέχεσθαι, λέγει ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἡλίαν «Τί σὺ ἐνταῦθα, Ἡλία;». Ἀποκρίνεται ἐρωτηθεὶς ὁ προφήτης «Ζηλῶν ἐξήλωκα Κυρῶν παντοκράτορι, ὅτι ἐγκατέλιπόν σε υἱοὶ Ἰσραὴλ», καὶ ἐξῆς. Καὶ οὐκ 20 ἔστιν ἐνταῦθα δέησις, ἀλλ' ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις, καὶ γέγονεν τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἐντευξις. Καὶ πόθεν δῆλον; Παύλου λέγοντος ἄκουσον «Οὐκ ἀνέγνωτε ἐν Ἡλία τῷ προφήτῃ τί λέγει ἡ Γραφή, ὡς ἐντυχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ;». Οὐκοῦν ἡ ἐντυχία οὐκ ἔστι δέησις.

ᾠ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ Χρυσόστομος. Δεῖ δ' οὖν ἔτι λεπτομερέστερον 25 τὰς διαφορὰς τῶν εἰρημένων ὀνομάτων ἐπισκέψασθαι καὶ ἐπιθεωρῆσαι, ὅτι μὴ τῷ πλήθει μόνον ἰκανὰ εἶναι λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεινότερον διακωδωνίζειν ταῦτα βουλομένοις ἀνάλωτα καὶ ἀνεπηρέαστα διαμένειν

22. Ρωμ. 6, 9.

23. Ἐφ. 1, 20.

24. Ἰω. 20, 22.

25. Γιά δλη τὴν ἐρώτηση αὐτὴ βλέπε Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς τὴν ἑνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἐκάστῳ κλίματι ἐφεστήκασιν ἄγγελοι... » 2, PG 59, 696, 76-697, 37-44.

«ὁ Χριστὸς ὅμως, ἀφοῦ ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, δὲν πεθαίνει πλέον, ὁ θάνατος δὲν τὸν κυριεύει πιά»²². Καὶ δὲν θὰ κυριεύσει οὔτε ἐκείνους πού θ' ἀναστήσει κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία του.

Πόσο κακὴ κι ἀνόητη γνώμη! Ἦρθε σ' ἐμᾶς ὁ Χριστὸς, μᾶς ἔδωσε τὸ Πνεῦμα του καὶ πῆρε τὸ δικό μας σῶμα κι ἔγινε ἡ συναλλαγή, καὶ ἀφοῦ πῆρε τὴ δική μας μάζα, τὴν ἀνύψωσε καὶ τὴν ἐγκατέστησε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα του²³, ἀλλὰ ἡ ἀγνωμοσύνη ὑβρίζει τὴν εὐεργεσία. Πῆρε ἀπὸ ἐμᾶς τὸ πλάσμα (σῶμα) καὶ τὸ ἔβαλε νὰ καθίσει στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα· πήραμε ἀπὸ αὐτὸν τὸ Πνεῦμα²⁴ καὶ τὸ ὑβρίζουμε, συγκαταλέγοντας αὐτὸ στὰ κτίσματα καὶ στὰ δοῦλα²⁵.

ΕΡΩΤΗΣΗ 163η.

Τί εἶναι δέηση καὶ τί προσευχή.

Δέηση, λέγει, εἶναι, ὅταν ζητεῖ κάποιος ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τοῦ πραγματοποιήσει κάτι, προσευχή, ὅταν ὑμνεῖ τὸν Θεό, εὐχαριστία, ὅταν κάποιος εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ γιὰ ὅ,τι εὐεργετήθηκε, καὶ ἔντευξια (ἐντευξη), ὅταν κάποιος παρακαλεῖ τὸν Θεὸ καὶ ζητᾷ ἀπὸ αὐτὸν νὰ τιμωρήσει κάποιον πού τὸν ἔβλαψε. Ὅτι βέβαια τὸ ἐντυγχάνω δὲν σημαίνει, λέγει, ἱκετεύω, ἀλλὰ ἐρωτῶ καὶ δέχομαι ἀπόκριση, λέγει ὁ Θεὸς στὸν Ἡλία· «Τί θέλεις ἐδῶ, Ἡλία;». Καὶ ὁ προφήτης πού ρωτήθηκε ἀπαντᾷ· «Μ' ἔχει κυριεύσει ὀργή γιὰ τὸν Κύριο τὸν παντοκράτορα, γιατί σ' ἐγκατέλειψαν οἱ Ἰσραηλίτες»²⁶ καὶ τὰ ἐξῆς. Δὲν εἶναι ἐδῶ δέηση, ἀλλὰ ἐρώτηση καὶ ἀπόκριση, καὶ μὲ τὰ δύο ἔχει γίνει ἡ ἐντευξη. Καὶ ἀπὸ ποῦ αὐτὸ εἶναι φανερό; Ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Δὲν διαβάσατε τί λέγει ἡ Γραφή γιὰ τὸν προφήτη Ἡλία, πῶς μιλᾷ στὸν Θεὸ ἐναντίον τοῦ Ἰσραήλ;»²⁷. Ἦρα λοιπὸν ἡ ἐντευξη δὲν εἶναι δέηση.

Ἄλλὰ αὐτὰ βέβαια λέγει ὁ Χρυσόστομος²⁸. Πρέπει ὅμως νὰ ἐξετάσομε ἀκόμα λεπτομερέστερα τίς διαφορὲς αὐτῶν τῶν ὀνομάτων πού ἀναφέρθηκαν, καὶ νὰ συμπεράνομε, ὅτι δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ λέγονται μόνο στὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς πού θέλουν νὰ τὰ κουδουνίζουν ἐντονότερα παραμένουν ἄθικτα καὶ ἀνεπηρέαστα.

26. Γ Βασ. 19, 9-10.

27. Ρωμ. 11, 2.

28. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση αὐτὴ βλέπε Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἐκάστω κλίματι ἐφεστήκασιν ἄγγελοι..., 6, PG 59, 697, 71-698, 9.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΔ΄.

«Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον· δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ», καὶ ἐξῆς.

“Οτι φησὶν ὁ Παῦλος, «οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον·
5 δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται». Πῶς οὖν δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται; Πῶς; Ἐπειδὴ ὁ πρῶτος νόμος Ἰουδαί-
οις μόνοις ἐδέδοτο καὶ οὐ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῆς αὐτῆς ὑπαρχόν-
των δημιουργίας καὶ φύσεως, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον πᾶσιν ὁμοίως τοῖς
ὁμοφυέσιν, εἰκότως ἐν αὐτῷ δικαιοσύνη Θεοῦ ἀποκαλύπτεται, καὶ
10 καλεῖται δικαιοσύνης Εὐαγγέλιον. Ἐν τοίνυν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὐκ ἦν ἡ κλήσις δικαία· οὐ γὰρ ὁμοίως πάντα ἐκάλει καὶ ἐφώτιζεν,
τοὺς Ἰουδαίους δὲ μόνοις Οὐκ ἦν οὖν δικαία, ἀλλ’ οἰκονομική, προ-
παρασκευάζουσα ὁδὸν τῇ δικαιοσύνῃ· οὐ λέγω ταύτην δικαίαν, κα-
κεῖνην ἄδικον, ἀλλ’ ἐκεῖνην ὁδὸν ταύτης καὶ προκατασκευηὴν ταύτης
15 ὑπελάμβανον οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι καὶ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῖς δοθήσεται καὶ μόνοις, ὥσπερ καὶ ὁ νόμος, ἐξέβη δὲ παρ’ ἐλπίδας ἢ προσδοκία·
διὸ καὶ Δαβὶδ λέγει· «Ὑπελάβομεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ
λαοῦ σου» εἶτα, «κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός, οὕτω καὶ ἡ αἴνεσίς σου»·
οὐχὶ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου μόνοι, «ἀλλ’ ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς»· καὶ
20 ἵνα δείξῃ, ὅτι τὸ ἐλεῆσαι τὰ πέρατα τῆς γῆς δικαιοσύνης ἐστίν, ἐπάγει·
«Δικαιοσύνης πλήρης ἡ δεξιὰ σου».

«Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν»· πῶς, «ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν»; ἄρ’ ὡς
πρόσφατον λαβῶν τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα; εἰ μὲν γὰρ εἶπεν, “ὁ
Κύριος βασιλεύει”, τὴν αἰδίου αὐτοῦ ἐρμήνευεν ἐξουσίαν, εἰπὼν δέ,
25 «ἐβασίλευσεν», τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ οἰκονομίαν λέγει, δι’ ἧς ἡ φύ-
σις ἡμῶν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ διαδόλου τῆς ἁμαρτίας τοῦ θανάτου
ἀποσεισαμένη, ἐτέγνω Πλάστην τὸν ὡς ἀληθῶς βασιλέα, τὸν χορη-
γὸν τῆς ἀφθαρσίας τῆς ἀναστάσεως. Εὐαγγελίζεται τοίνυν ὁ Δαβὶδ
τοῖς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὑπὸ τοῦ διαδόλου πάλαι
30 βασιλευμένοις, ὅτι ὁ ζυγὸς ἐκεῖνος συντέτριπται, τὸ κράτος λέλυται,
καὶ βασιλεύει πάντων ὁ Κύριος, ὡς καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν
ἔφη· «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς». Πρὶν δὲ ἐβα-
σίλευσεν ἡμῶν ὁ θάνατος καὶ ἡ ἁμαρτία· «Ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνα-
τος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως», καὶ ἐξῆς Καὶ ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ

ΕΡΩΤΗΣΗ 164η.

«Δέν ντρέπομαι πού ὑπηρετῶ τὸ Εὐαγγέλιο· γιατί εἶναι δικαιοσύνη Θεοῦ»²⁹ καί τὰ ἑξῆς.

Ὁ Παῦλος λέγει, «Δέν ντρέπομαι γιά τὸ Εὐαγγέλιο· γιατί μέσα σ' αὐτὸ ἀποκαλύπτεται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ». Πῶς ὅμως ἀποκαλύπτεται σ' αὐτὸ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ; Πῶς; Ἐπειδὴ ὁ πρῶτος νόμος εἶχε δοθεῖ μόνο στοὺς Ἰουδαίους, καὶ ὄχι στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἂν καὶ εἶχαν ἴδια δημιουργηθεῖ καὶ εἶχαν τὴν ἴδια φύση, ἐνῶ τὸ Εὐαγγέλιο ἰσότημα σὲ ὅλους πού εἶχαν τὴν ἴδια φύση, γι' αὐτὸ δικαιολογημένα σ' αὐτὸ ἀποκαλύπτεται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ λέγεται Εὐαγγέλιο δικαιοσύνης. Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη λοιπὸν ἡ κλήση δέν ἦταν δίκαια, γιατί δέν καλοῦσε καὶ δέν φώτιζε ὅμοια ὅλους, ἀλλὰ μόνους τοὺς Ἰουδαίους. Δέν ἦταν λοιπὸν δίκαια, ἀλλὰ γινόταν κατ' οἰκονομία, προετοιμάζοντας τὸ δρόμο γιά τὴ δικαιοσύνη· δέν λέγω αὐτὴν δίκαια καὶ τὴν ἄλλη ἄδικη, ἀλλὰ ἐκείνην οἱ Ἑβραῖοι τὴ θεωροῦσαν ὁδὸ αὐτῆς καὶ προετοιμασία της, γιατί καὶ τὸ Εὐαγγέλιο θὰ δινόταν σ' αὐτοὺς μόνο, καθὼς καὶ ὁ νόμος, ἀλλὰ ἡ προσδοκία τους εἶχε διαφορετικὴ ἔκβαση ἀπὸ ἐκείνη πού ἤλπιζαν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· «Νομίζαμε, Θεέ, ὅτι θὰ δοῦμε τὸ ἔλεός σου μέσα στοὺς λαὸ σου»· ἔπειτα· «Σύμφωνα μὲ τὸ μεγάλο ὄνομά σου, Θεέ μου, εἶναι καὶ ἡ δόξα σου ἀνάλογη»· ὄχι μέσα στοὺς λαὸ σου μόνο, ἀλλὰ «ὡς τὰ πέρατα τῆς γῆς». Καὶ γιά νὰ δείξει ὅτι τὸ ἔλεος πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς εἶναι ἐκδήλωση δικαιοσύνης, προσθέτει· «Γεμᾶτο δικαιοσύνη τὸ δεξιὸν σου χέρι»³⁰.

«Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε»³¹. Πῶς «ἐβασίλευσε ὁ Κύριος»; Ἄραγε σὰ νὰ ἔλαβε πρόσφατα τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα; Γιατί, ἂν ἔλεγε, “Ὁ Κύριος βασιλεύει”, θὰ ἐξηγοῦσε τὴν αἰώνια ἐξουσία του, ἐπειδὴ ὅμως εἶπε «ἐβασίλευσε», δηλώνει τὴν κατ' οἰκονομία γέννησή του μὲ σάρκα, μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἀποτινάζοντας τὴν κυριαρχία τοῦ διαδόλου, τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ἀναγνώρισε τὸν Πλάστη τὸν πραγματικὸ βασιλέα, τὸ χορηγὸ τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀνάστασης. Εὐαγγελίζεται λοιπὸν ὁ Δαβὶδ σὲ ἐκείνους πού ἐξουσιάζονταν παλαιὰ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, τὸν θάνατο, τὸν διάβολο, ὅτι ἔχει συντριβεῖ ἐκεῖνος ὁ ζυγός, ἡ δύναμη καταλύθηκε, καὶ ὁ Κύριος βασιλεύει σὲ ὅλους, ὅπως μετὰ τὴν ἀνάσταση εἶπε καὶ ὁ ἴδιος «Μοῦ δόθηκε ὅλη ἡ ἐξουσία σὶν ὁ οὐρανὸ καὶ σὶν τὴ γῆ»³². Προηγουμένως ἐβασίλευσε σ' ἐμᾶς ὁ θάνατος καὶ ἡ ἁμαρτία. Γιατί λέγει· «ὁ θάνατος ἐβασίλευσε ἀπὸ τὸν Ἀδάμ μέχρι τὸν Μωυσῆ»³³ καὶ τὰ

διαβόλου· «καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐμερίσθη ἡ βασι-
 λεία αὐτοῦ»· ὥστε ἐβασίλευε πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ τοῦ γέ-
 νους ἡμῶν ὁ Σατανᾶς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἁμαρτία. Λέγει γὰρ πάλιν ὁ Παῦ-
 λος «Ὡσπερ γὰρ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι,
 5 οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσει διὰ Χριστοῦ». «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν»·
 πέπανται τῆς ἁμαρτίας τὸ κράτος, τοῦ θανάτου, τοῦ διαβόλου· οἰκοῦν
 ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, ἡ φύσις ἡ γηγενής, ἡ ποτὲ πλανωμένη, νῦν δὲ δοξα-
 ζομένη, ἡ ποτὲ ἐν τάφοις, νῦν ἐν θρόνοις· «Ὅτι, φησὶν, οἰκονομίας ἦν
 τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἀλλ' οὐκ ἀρεσκείας Θεοῦ καὶ προηγου-
 10 μένης εὐδοκίας, καὶ τύποι τῶν μελλόντων καὶ σκιαί, ἀλλ' οὐκ αὐτὰ τὰ
 πράγματα. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐπ' αὐτῶν ἄλλα μὲν τὰ σχήματα, ἄλλα δὲ τὰ
 νοήματα· οἷον οὐ πάντως Θεὸς ἀναπαύεται ὑακίνθῳ καὶ πορφύρῳ καὶ
 κόκκῳ καὶ βύσσῳ. Θεὸς γὰρ ψυχῶν ἀπαιτεῖ καθαρότητα, οὐ σωματικῶν
 ἄνθη καὶ λαμπρότητα, ἀλλ' ἐν ταῖς σωματικαῖς φαιδρότησι τὴν εἰκόνα
 15 τῶν ἀρετῶν διαγράφει. Εἰ γὰρ ταῖς στολαῖς ἐκείναις ὡς ἀληθῶς ἀνε-
 παύετο, πῶς τὸν Μωϋσῆν πρὸ τοῦ Ἀαρῶν οὐκ ἐνέδυσεν, ἀλλ' ἦν
 ἐκεῖνος οὐκ ἐνεδύσατο, ταύτην τοὺς ἱερέας ἠμφίασεν; καὶ Μωσῆς μὲν
 οὐκ ἐλούσθη ὕδατι καὶ ἔλουεν· διὰ τί; Ἴνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἦν ταῦτα
 προηγούμενα τῷ Θεῷ, ὅτι τῷ τελείῳ πρὸς κόσμον ἀρκεῖ ἡ ἀρετὴ, καὶ
 20 ὅτι ταῦτα τύπος ἦν ἀρετῆς, ἀλλ' οὐκ ἀρετῆ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΕ΄.

*Ὅτι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερε, φησὶν, ὁ ἀρχιερεὺς τιάραν.

Διότι τὸν προχειριζόμενον ἀπάντων κεφαλὴν κατὰ κεφαλῆς ἔχειν
 τὴν ἐξουσίαν ἔδει, καὶ εἰδέναι, ὅτι κεφαλῆ τῶν ἄλλων προβαλλόμενος
 25 καὶ αὐτὸς ὑπὸ κεφαλὴν ἐστὶ τὸν κοινὸν ἀπάντων Δεσπότην καὶ ἐξου-
 σιαστήν. Ἀπολελυμένη γὰρ αὐθεντεία καὶ αὐτόνομος ἀφόρητός ἐστιν
 καὶ χαλεπή. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ χάριτι οἱ ἀρχιερατεύειν τελούμενοι,
 τὸ Εὐαγγέλιον ἐπὶ κεφαλῆς δέχονται, ἵνα μάθῃ ὁ χειροτονούμενος, ὅτι
 τὴν ἀληθινὴν τοῦ Εὐαγγελίου τιάραν λαμβάνει καὶ ὅτι, εἰ καὶ τῶν ἄλ-
 30 λων ἱερουργεῖται κεφαλῆ, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ὑπὸ τούτους τελεῖται

34. Ματθ. 12, 26. 35. Ρωμ. 5, 21. 6, 12. 36. Ψαλμ. 96, 1. 37. Ρωμ. 5, 14. Κολ. 2, 17.
 38. *Εξ 25, 4. 26, 1. 28, 5. 39. *Εξ 29, 5. 40. *Εξ 29, 4. 40, 12.
 41. Γιὰ ὄλη τὴν ἐρώτησι αὐτὴ βλέπε Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία, «Ὅτι
 Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης εἰς ὁ νομοθέτης...», 2, PG 56, 400, 38-403, 45.

ἐξῆς. Καὶ ὁ Σωτῆρας μας λέγει γιὰ τὸ διάβολο· «Ἄν ὁ Σατανᾶς ἐκδιώκει τὸ Σατανά, ἡ βασιλεία του χωρίσθηκε»³⁴. Ὡστε πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ βασίλευε στὸ γένος μας ὁ Σατανᾶς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἁμαρτία. Γιατὶ λέγει πάλι ὁ Παῦλος· «Ὅπως ἐβασίλευε ἡ ἁμαρτία στὸ θνητὸ σῶμα μας, ἔτσι βασιλεύει καὶ ἡ χάρις διὰ τοῦ Χριστοῦ»³⁵. «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε»³⁶. καταργήθηκε τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας, τοῦ θανάτου, τοῦ διαδόλου. Ἄς γεμίσει λοιπὸν ἀπὸ ἀγαλλίαση ἡ γῆ, ἡ φύση μας ἡ γήινη, πού ἄλλοτε βρισκόταν στὴν πλάνη, καὶ τώρα εἶναι δοξασμένη, πού ἄλλοτε ἦταν στοὺς τάφους καὶ τώρα στοὺς θρόνους. Γιατὶ, λέγει, τὰ περισσότερα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γίνονταν κατ' οἰκονομία, καὶ δὲν ἦταν τῆς ἀρεσκείας τοῦ Θεοῦ, οὔτε καὶ δήλωναν προηγούμενη θέλησή του. Ἦταν τύποι καὶ σκιές τῶν μελλοντικῶν³⁷, καὶ ὄχι τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Καὶ μπορούμε νὰ δοῦμε σ' αὐτὰ ἄλλα νὰ εἶναι τὰ σχήματα, καὶ ἄλλα τὰ νοήματα. Γιὰ παράδειγμα, ὁ Θεὸς δὲν ἀναπαύεται ὅπωςδῆποτε στὸν ὑάκινθο καὶ τὴν πορφύρα καὶ σὲ κόκκινα καὶ λινὰ ὑφάσματα³⁸. Ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ καθαρότητα ψυχῶν, ὄχι ἀνθηρότητα σωμάτων καὶ λαμπρότητα, ἀλλὰ μὲ τὶς σωματικὲς ὁμορφιὲς περιγράφει τὴν εἰκόνα τῶν ἀρετῶν. Γιατὶ, ἂν ἀναπαυόταν πραγματικὰ σ' ἐκεῖνες τὶς ἐνδυμασίαις, πῶς δὲν ἔντυσε μὲ αὐτὲς τὸν Μωυσῆ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἄραβων, ἀλλὰ τὴ στολή πού δὲν φόρεσε ἐκεῖνος, αὐτὴν τὴ φόρεσε στοὺς ἱερεῖς³⁹; Καὶ ὁ Μωυσῆς δὲν λούσθηκε μὲ τὸ νερὸ οὔτε καὶ ἔλουζε⁴⁰. Γιὰ ποιὸ λόγο; Γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν πρωτεύουσα θέση στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ, γιατί ἀρκεῖ γιὰ νὰ στολισθεῖ ὁ τέλειος ἡ ἀρετὴ, καὶ ὅτι αὐτὰ ἦταν τύπος ἀρετῆς, ἀλλὰ ὄχι ἀρετὴ⁴¹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 165η.

Γιατὶ ὁ ἀρχιερέας φοροῦσε στὸ κεφάλι τιάρα⁴².

Γιατὶ αὐτὸς πού προχειριζόταν ὡς κεφαλὴ ὅλων ἔπρεπε νὰ φέρει τὴν ἐξουσία ἐπάνω στὸ κεφάλι⁴³ καὶ νὰ γνωρίζει ὅτι καθιστάμενος αὐτὸς ὡς κεφαλὴ τῶν ἄλλων, βρίσκεται καὶ αὐτὸς κάτω ἀπὸ κεφαλὴ, τὸν κοινὸ Δεσπότη καὶ ἔξουσιαστὴ ὅλων. Γιατὶ ἀπόλυτη δεσποτεία καὶ αὐτόνομη εἶναι ἀνυπόφορη καὶ βαριά. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος ὅσοι χειροτονοῦνται ἀρχιερεῖς δέχονται τὸ Εὐαγγέλιο στὸ κεφάλι, γιὰ νὰ μάθει ὁ χειροτονούμενος, ὅτι δέχεται τὴν ἀληθινὴ τιάρα τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὅτι, ἂν καὶ ἡ ἱεροτελεστία τὸν καθιστᾷ κεφαλὴ τῶν ἄλλων, ὡστόσο καὶ αὐτὸς βρίσκεται κάτω ἀπὸ τοὺς ἴδιους νόμους, καὶ ἐνῶ ἐξουσιάζει τοὺς

42. Ἔξ. 28, 4-36-38, 29, 6.

43. Α' Κορ. 11, 10.

τούς νόμους, καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν κρατεῖται τῷ νόμῳ. Ἄλλ' ἢ μὲν
 τιάρα τὴν ἐξουσίαν ἐτύπου, ἣν τε αὐτὸς εἶχε τοῦ λαοῦ καὶ ὑφ' ἣν
 αὐτὸς ἀνεφέρετο τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πέταλον τὸ χρυσοῦν, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα
 ἐκεκόλαπτο τοῦ Θεοῦ, ἐπέκειτο μὲν τῷ στήθει, φυλακῆς δ' ἐπέιχε
 5 τύπον τῶν ἐν καρδίᾳ κινημάτων, καὶ ὡς δεῖ ταῦτα καταρρυθμίζειν τῇ
 πρὸς τὸ Θεῖον νεύσει καὶ ἀναφορᾷ. Ἐπὶ δὲ τῶν ὤμων σμαράγδου
 λίθοι δύο, ἔχοντας τὰς ἐξ φυλάς ἐντεῦθεν, καὶ τὰς ἐξ ἐντεῦθεν. Οὗτοι
 δὲ σύμβολον ἦσαν τῆς ὄψεως τῆς ἀρχιερατικῆς ἔχει γὰρ ἡ τοῦ σμαρά-
 γδου ψῆφος καὶ γλωρότητα εὐπρεπῆ, καὶ καθαρότητα διανγῆ, κατό-
 10 πρου δύναμιν ὑποφαίνουσα. Καὶ γὰρ δεῖ τὸν ἱερέα καὶ ἀσκήσει
 νήφειν, καὶ τὸν βίον τοῖς ὑπ' αὐτὸν ὥσπερ κάτοπτρον παρέχειν. Ἐπὶ
 τὸν ὤμον δὲ ἡ σμαράγδος, ἐπειδὴ πράξεώς ἐστιν σημεῖον ἢ γὰρ πρα-
 κτικὴ δύναμις τῶν ὤμων ἤρτηται· διὸ καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὴν Ἱερου-
 σαλήμ λέγει· «Θεὸς τὴν καρδίαν σου ἐπὶ τῶν ὤμων σου, θύγατερ ἢ
 15 τιμωμένη, ὅτι Κύριος κτίζει σε εἰς σωτηρίαν»· καὶ γὰρ τὰς χεῖρας καὶ
 τοὺς ὤμους εἰς πράξεις ἡ Γραφὴ λαμβάνει, ὡς ὅταν λέγει περὶ τοῦ
 Δαβὶδ· «Καὶ ἐν ταῖς συνέσεσι τῶν χειρῶν αὐτῶν ὠδήγησεν αὐτούς».
 Ἐνήσαν δὲ τῷ λογεῖῳ, τῷ ἐπὶ τοὺς στήθους καὶ οἱ δώδεκα λίθοι ἐνηρ-
 μοσμένοι, τὰς δώδεκα φυλάς ὑποδηλοῦντες. Καὶ ὄρα· ἄνω μὲν καὶ ἐπὶ
 20 τῶν ὤμων μία ἦν φύσις τῶν λίθων, ὁ σμαράγδος, κάτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ
 στήθους οἱ δώδεκα, αἰνιττομένου τοῦ λόγου, ὅτι ἄνωθεν μὲν ἅπαντες
 ἐκ μιᾶς προήλθομεν φύσεως, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου διαφόροις γνώ-
 μαις ἐμερίσθημεν καὶ τὸ μὲν δίδωσι τῇ γνώμῃ, τὸ δὲ τῇ φύσει. Ὑπὸ δὲ
 τὸ κράσπεδον τοῦ ἱερέως, τὸ λεγόμενον λῶμα, ἄνθη ῥόας καὶ ροῖσκοι
 25 χρυσοῖ καὶ κώδωνες ἀπηνόρηστο. Καὶ πῶς ἂν εἶη Θεῷ ταῦτα κατὰ
 πρῶτον λόγον ἀρέσκοντα; Ἄλλ' ἐν τῷ σχήματι τοῦ ἱερέως ἐφῆκεν ἐξει-
 κονίζεσθαι τὰς ἀρετὰς κάτω ἄνθη καὶ καρποὶ, τὰ τῶν ἀρετῶν κατορ-
 θώματα, ἅτινά ἐστιν ἐλεημοσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ φιλανθρωπία,
 καὶ τῶν ἄλλων ὁ σύστοιχος χορὸς.

30 Ὅτι, φησὶν, μὴ μετάβαλλε ῥήματα Θεοῦ ζῶντος εἰς Πατέρα καὶ
 Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθης, τί ἀναιρεῖς τὰ ὀνόματα τὰ ζῶν-
 τα καὶ εἰσάγεις ὀνόματα λογισμῶν, γέννημα λέγων καὶ ἀγέννητον
 καὶ γεννητόν, ὃν αἰεὶ καὶ μὴ ὃν αἰεὶ; τούτων ἀνέχεται Θεὸς τῶν ματαί-

44. *Εξ. 28, 36, 29, 6.

45. *Εξ. 28, 9-12.

46. Ἱερ. 38, 21-22.

47. Ψαλμ. 77, 72.

48. *Εξ. 28, 15-29.

49. *Εξ. 28, 33-34.

50. Ματθ. 28, 19.

ἄλλους, ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὸ νόμο. Ἡ πύρα βέβαια συμβόλιζε τὴν ἐξουσία, ἐκείνη πού αὐτὸς εἶχε ἐπάνω στοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ Θεοῦ πού δεχόταν ὁ ἴδιος. Τὸ χρυσὸ πέταλο, πάνω στοῦ ὁποῖο ἦταν σκαλισμένο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, κρεμόταν στοῦ στήθος⁴⁴, καὶ συμβόλιζε τὴ φυλακὴ τῶν κινήματων τῆς καρδιάς, καὶ ὅτι πρέπει αὐτὰ νὰ τὰ ρυθμίζομε, ὥστε νὰ κλείνουν καὶ ν' ἀναφέρονται στοῦ Θεοῦ. Πάνω στοὺς ὤμους ὑπῆρχαν δύο λίθοι σμαραγδένιοι, πάνω στοὺς ὁποῖους ἦταν γραμμένες οἱ ἕξι φυλές στον ἓνα, καὶ οἱ ἄλλες ἕξι στον ἄλλο⁴⁵. Αὐτοὶ πάλι συμβόλιζαν τὴν ἀρχιερατικὴ ἐμφάνιση· γιατί τὸ σμαράγδι ἔχει καὶ ὠραῖο πράσινο χρῶμα, καὶ εἶναι καθαρὸ καὶ διαυγές, ὑποδηλώνοντας τὴ δύναμη τοῦ κατόπτρου. Γιατὶ ὁ ἱερέας πρέπει καὶ μὲ τὴν ἄσκηση νὰ βρίσκεται σὲ ἐγρήγορηση, καὶ τὴ ζωὴ του νὰ παρέχει στοῦ ποιμνίου του σὰν καθρέφτη. Πάνω στον ὤμο εἶχε τὸ σμαράγδι, ἐπειδὴ εἶναι σημεῖο τῆς πράξης· γιατί ἡ πρακτικὴ δύναμη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ὤμους. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς λέγει πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· «Βάλε τὴν καρδιά σου στοὺς ὤμους σου, σὺ ἡ κόρη μου πού τιμῶ, γιατί ὁ Κύριος σὲ προετοιμάζει γιὰ τὴ σωτηρία»⁴⁶. Γιατὶ ἡ Γραφή δέχεται τὰ χέρια καὶ τοὺς ὤμους ὡς δηλωτικὰ πράξεων, ὅπως ὅταν λέγει γιὰ τὸν Δαβὶδ· «Καὶ τοὺς ὀδήγησε νὰ πράττουν μὲ τὰ χέρια τοὺς ἔργα συνετά»⁴⁷. Ἐπάνω στοῦ λογεῖο, πού ἦταν κρεμασμένο στοῦ στήθος, ὑπῆρχαν προσδεμένες καὶ οἱ δώδεκα πέτρες, πού δήλωναν τὶς δώδεκα φυλές⁴⁸. Καὶ πρόσεχε· ψηλὰ καὶ πάνω στοὺς ὤμους ὑπῆρχε ἓνα εἶδος πετραδιῶν, τὸ σμαράγδι, ἐνῶ κάτω καὶ στοῦ στήθος ἦταν τὰ δώδεκα, ὑπαινισσόμενος ὁ λόγος, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὅλοι προήλθαμε ἀπὸ μία φύση, καθὼς προχωροῦσε ὁμως ὁ καιρὸς χωρισθήκαμε σὲ διάφορες γνώμες· καὶ τὸ ἓνα βέβαια τὸ ἀποδίδει στὴ γνώμη, ἐνῶ τὸ ἄλλο στὴ φύση. Στὸ κάτω μέρος τοῦ ἐνδύματος τοῦ ἱερέα, πού λέγεται λῶμα, κρέμονταν ἄνθη ροδιάς, καθὼς καὶ μικρὰ ρόδια χρυσὰ καὶ κουδουνάκια⁴⁹. Καὶ πῶς ἦταν δυνατόν κατὰ πρῶτο λόγο αὐτὰ νὰ εἶναι ἀρεστὰ στοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ μ' αὐτὴ τὴν ἐνδυμασία τοῦ ἱερέα ἔκανε νὰ ἐξεικονίζονται οἱ ἀρετές· κάτω ἄνθη καὶ καρποί, τὰ κατορθώματα τῶν ἀρετῶν, πού εἶναι ἐλημοσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ φιλανθρωπία καὶ ὁ σύστοιχος χορὸς τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

Μὴ μεταβάλλεις, λέγει, τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Βαπτίσθηκες στοῦ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁵⁰, γιατί ἀναιρεῖς τὰ ζωντανὰ ὀνόματα, καὶ εἰσάγεις ὀνόματα πού δημιουργοῦν οἱ λογισμοὶ σου, λέγοντας γέννημα καὶ ἀγέννητο καὶ γεννητό, ὃν πού ὑπάρχει πάντοτε, καὶ ὃν πού δὲν ὑπάρχει πάντοτε; Ἀνέχεται ὁ Θεὸς

ων ῥημάτων; ἐν ῥῆμα ἵνα μεταβάλῃ προφήτης ποτὲ ἐκινδύνευσεν ἀπολέσθαι. Καὶ βλέπε ῥήματος μικροῦ ἀκριβολογίαν· τὰ ῥήματα τῶν προφητῶν τινες ἐκάλουν ὑπὸ ἀπειρίας λῆμμα Κυρίου· λέγει ὁ Θεὸς διὰ Ἰερεμίον· «Ἐὰν ἐρωτήσῃ σε ὁ λαὸς ἢ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ προφήτης καὶ εἴποι σοι, τί τὸ λῆμμα; εἰπὲ αὐτοῖς, ὅτι τὸ λῆμμα Κυρίου ὑμεῖς ἐστε. Λήψομαι γὰρ ὑμᾶς λῆμμα, καὶ ῥάξω ὑμᾶς, ἵνα μὴ λέγητε λῆμμα». Ἐν ῥῆμα ἵνα μὴ μεταποιηθῇ ἀπειλεῖ ὁ Θεός, καὶ σὺ ὀλόκληρον δογμάτων ἀκριβείαν διαστρέφων νομίζεις διαφυγεῖν τὰς τοῦ Θεοῦ χεῖρας;

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΣΤ΄.

Πῶς πρεσβευτῆς ἦλθεν ὁ Χριστὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς;

Ἵτι ἦλθε, φησί, παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πρεσβευτῆς, ἐσφάγη ὁ πρεσβευτῆς, καὶ τότε γέγονεν ἡ εἰρήνη. Ἄλλ’ οἱ πρέσβεις ἐρχόμενοι καὶ δῶρα φέρουσι καὶ δῶρα λαμβάνουσι.
 15 Ποῖον οὖν ἦκε φέρων δῶρον, καὶ ποῖον ἀντέλαβε; Παράδοξον τὸ δῶρον, ὡς καὶ ὁ πρεσβευτῆς παράδοξος τὸ αἷμα αὐτοῦ φέρων ἦλθε δῶρον· τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦλθε φέρων δῶρον. Καὶ τί παρ’ ἐμοῦ ἔλαβε δῶρον; Πίστιν. Καὶ τί ἀντὶ αὐτῆς μοι παρέσχε; Χάριν. Ἐπίστευσα ἐγώ· ἐχαρίσατο ἐκεῖνος, ἐλύθη ἡ ἔχθρα. Ὁ πρεσβευτῆς ὅταν ἔλθῃ πρὸς
 20 ἔθνος, οὐκ ἀξιοῖ τινι τῶν ἀγοραίων ἢ πενήτων διαλεχθῆναι, ἀλλ’ εὐθύς τῷ βασιλεῖ πρόσσεισιν. Οὗτος δὲ ὁ πρεσβευτῆς ἦλθε, καὶ εὐθύς πόρνη καὶ ληστῆ καὶ τελώνη καὶ μάγοις διηλέχθη. Εἶδες πρεσβευτοῦ φιλανθρωπίαν; οὐ γὰρ πρὸς ἓνα καὶ δεῦτερον ἦλθεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν. Καὶ ἦλθε τὸ ἐμὸν περιβεβλημένος ἱμάτιον, ἵνα μὴ γυμνῆ
 25 τῇ θεότητι παραγενόμενος φοβήσῃ τὴν θήραν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΖ΄.

Εἰς τὸ ρητόν· «Εἰς τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα».

Ἵτι φασὶν οἱ Ἑλληνισταὶ καὶ τὸ Ἰουδαῖζον· Τί κομπιάζει Παῦλος

51. Ἰερ. 23, 33. καὶ 38-39.

52. Γὰ ὅλη τὴν ἐρώτησι αὐτῇ βλέπε Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία, «Ὅτι Παλαιὰς καὶ Καινῆς Διαθήκης εἰς ὁ νομοθέτης...», 4, PG 56, 404, 3-406, 53.

αὐτὰ τὰ μάταια λόγια; Ἡ μεταβολὴ ἑνὸς λόγου κινδύνευσε κάποτε νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀπώλεια προφήτη. Καὶ πρόσεχε ἀκριβεία ἑνὸς μικροῦ λόγου. Τὰ ρήματα τῶν προφητῶν μερικοὶ ἀπὸ ἀπειρία τὰ ὀνόμαζαν λῆμμα Κυρίου. Ὁ Θεὸς λέγει μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἰερεμία· « Ἄν σὲ ρωτήσῃ ὁ λαὸς ἢ ὁ ἱερέας ἢ ὁ προφήτης καὶ σοῦ πεῖ, Ποιὸς εἶναι ὁ προφητικὸς λόγος τοῦ Κυρίου; Ἀπάντησέ τους, ὅτι τὸ ἀντικείμενο αὐτοῦ τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου εἶστε ἐσεῖς· γιατί σὰν λῆμμα θὰ σᾶς ἀρπάξω καὶ θὰ σᾶς συντριψῶ, γιὰ νὰ μὴ λέτε λῆμμα»⁵¹. Ἐὰν μεταβληθεῖ μιὰ ἀπλῆ λέξη, ἀπειλεῖ ὁ Θεός, καὶ ἐσὺ διαστρέφοντας ὀλόκληρη ἀκριβεία δογμάτων νομίζεις πὼς θὰ ξεφύγεις τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ⁵²;

ΕΡΩΤΗΣΗ 166η.

Πῶς ὁ Χριστὸς ἦρθε ὡς πρεσβευτὴς τοῦ Πατέρα του;

Ἦρθε λέγει ὁ Χριστὸς στοὺς ἀνθρώπους ὡς μεσολαβητὴς ἐκ μέρους τοῦ Πατέρα του, ὁ μεσολαβητὴς ὅμως θανατώθηκε, καὶ τότε ἔγινε εἰρήνη. Ἀλλὰ οἱ μεσολαβητὲς ὅταν ἔρχονται καὶ φέρνουν δῶρα καὶ δέχονται δῶρα. Ποιὸ δῶρο λοιπὸν ἔφερε ὅταν ἦρθε καὶ ποιὸ δέχθηκε; Εἶναι παράδοξο τὸ δῶρο, ὅπως παράδοξο εἶναι καὶ ὁ πρεσβευτὴς, πού ἦρθε φέρνοντας δῶρο τὸ αἷμα του, πού ἦρθε καὶ ἔφερε δῶρο τὸ σῶμα του. Καὶ ποιὸ δῶρο ἔλαβε ἀπὸ ἐμένα; Τὴν πίστη. Καὶ τί μοῦ ἔδωσε ἐκεῖνος γιὰ τὴν πίστη μου; Τὴ χάρη. Πίστεψα ἐγώ, καὶ ἐκεῖνος μοῦ ἔδωσε τὴ χάρη, διαλύθηκε ἡ ἔχθρα. Ὅταν ὁ πρεσβευτὴς μεταβεῖ σὲ κάποιον ἔθνος, δὲν θεωρεῖ ἄξιο νὰ μιλῆσῃ μὲ κάποιον ἄνθρωπο τῆς ἀγορᾶς ἢ ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς, ἀλλὰ κατευθεῖαν πηγαίνει σὺν βασιλιά. Αὐτὸς ὅμως ὁ πρεσβευτὴς ἦρθε, καὶ ἀμέσως συνομίλησε μὲ τὴν πόρνη καὶ τὸν ληστὴ καὶ τὸν τελῶνη καὶ τοὺς μάγους. Εἶδες φιλανθρωπία πρεσβευτῆ; Δὲν ἦρθε σὲ ἕναν καὶ δύο, ἀλλὰ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἦρθε φορῶντας τὸ δικό μου ἔνδυμα, γιὰ νὰ μὴν τρομάξῃ τὸ θήραμά του ἐρχόμενος μὲ γυμνὴ τὴ θεότητά του⁵³.

ΕΡΩΤΗΣΗ 167η.

Στὴ ρήση· « Ἄν κάποιος πιστεύει στὸν Χριστὸ εἶναι καινούργια κτίση· τὰ παλαιὰ πέρασαν· νά, ὅλα ἔχουν γίνει καινούργια»⁵⁴.

Οἱ Ἑλληνιστὲς καὶ οἱ Ἰουδαῖζοντες λένε· Γιατί καυχιέται ὁ Παῦλος

53. Ὅπ. π. Ὁμιλία, εἰς τό, Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται..., 4, PG 59, 513, 64-514, 2.

54. Β΄ Κορ. 5, 17.

λέγων, «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις»; ἐγὼ γάρ, φησί, καινὸν οὐδὲν βλέπω. Οὐ γὰρ ἔχεις ὀφθαλμούς, ἵνα ἴδῃς ταῦτα. Δεῦρο, καὶ ποιήσω σοι ὀφθαλμούς, καὶ ὄρας. Καὶ σὺ ποιεῖς ὀφθαλμούς; Ναί. Καὶ δημιουργὸς εἶ; Καὶ 5 πάνυ. Σὺ ἀπονενοήσαι; Οὐχί. Οὐκοῦν ποιεῖς ὀφθαλμούς τοῦ σώματος; Οὐ, ἀλλὰ τὸ μείζον, τῆς διανοίας. Καὶ ποιεῖς μοι ὀφθαλμούς; Μάλιστα. Οὐ γὰρ ἔχω; Οὐχί. Σὺ δὲ ἔχεις; Ναί. Πῶς; εἶπέ μοι. Ὅταν ἀπέλθῃς εἰς ναὸν καὶ ἴδῃς ἐκεῖ ξόανον γυμνόν, λίθον ἄφωνον, καὶ εἴπῃς, Οὗτος ὁ Θεὸς ἐστίν, ἄρα ὀφθαλμούς ἔχεις; μὴ γὰρ ὀφελὸς τι τῶν 10 ἔξωθεν ὀφθαλμῶν τῶν ἔνδον πεπηρωμένων; Ὅρας ὅτι χρεῖαν ἔχεις ἵνα ποιήσω σοι ὀφθαλμούς, ὥστε τὸν λίθον σε ἰδεῖν λίθον, καὶ τὸ ξύλον ξύλον; ὀφθαλμούς ἔχεις, ὅταν ἴδῃς ξύλον καὶ προσκυνήσῃς, καὶ λαβὼν ἐγὼ αὐτὸ καύσω; Ἄρα ἔχεις ὀφθαλμούς τὸ καιόμενον θεὸν ὀνομάζων; ὅταν τὰ πάθη θεοποιεῖς, ὀφθαλμούς ἔχεις; μεθύει ὁ ἄνθρωπος καὶ 15 περιφέρεται καὶ καταγελαῖται, καὶ γίνεται ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου ἄλογος. Σὺ δὲ λέγεις Ἡμέθη θεός, ὁ Διόνυσος ἢ κλοπὴ θεός, ὁ Ἐρμῆς. Ὅρας ὅτι χρεῖα σοι ὀφθαλμῶν; Ὁ νόμος τὰ πάθη κολάζει, καὶ σὺ ταῦτα ποιῶν οὐκ αἰσθάνῃ;

Εἰ βούλει δέ, πρόσχε, ὅπως γέγονε πάντα καινά. Κτίσις ἐν τῇ 20 Γραφῇ λέγεται, ἢ οὐ μόνον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή, ἀλλὰ καὶ ἢ ἐκ τοῦ ὄντος ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολή. Ἐκτίσεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανόν· τοῦτό ἐστιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐργάσασθαι· κτίζει καὶ ὅταν τὸν πονηρὸν ἄνθρωπον καλὸν ἀπεργάσῃται· ἐνταῦθα τὸ κτίζειν ἐστὶν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολή. Καὶ ἄκουσον τοῦ Δαυὶδ λέγοντος ἐπειδὴ γὰρ ἦν 25 αὐτός· καὶ ἢ καρδιά αὐτοῦ ἐκτισμένη, ἐρρυπώθη δὲ τῇ μοιχείᾳ καὶ τῷ φόνῳ καὶ πρὸς φθορὰν κατεφέρετο, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν καὶ λέγει· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός». Οὐχ ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε καρδίαν, οὐδὲ περὶ τῆς οὐσίας τῆς καρδίας λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς κοσμοῦσης αὐτὴν ἀρίστης πολιτείας. Ἴδοὺ τοίνυν κτίσις λέγεται οὐ 30 μόνον ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή, ἀλλὰ καὶ ἢ τῆς οὐσίας διαφθαρείσης εἰς τὸ βέλτιον μεταβολή. Οὕτω κτίζεται σῶφρων ἢ πόρνη, οὕτως ἐλεήμων ὁ ἄρπαξ, οὕτω μεταβάλλεται εἰς πρόβατον ὁ λύκος καὶ ὁ ἰέραξ εἰς περισσότερῶν. Δύο κτίσεις. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ λουτρὸν κτίσμα λέγεται· τὸ λουτρὸν λέγω τῆς παλιγγενεσίας· «Ἀποδυσά-

λέγοντας, «Πέασαν τὰ παλαιά, νᾶ, ὅλα ἔχουν γίνει καινούργια· ἂν κάποιος πιστεύει στὸν Χριστό, εἶναι καινούργια κτίση»; Γιατὶ ἐγώ, λέγει, δὲν βλέπω κανένα καινούργιο. Ἐπειδὴ δὲν ἔχεις μάτια νᾶ τὰ δεῖς αὐτά. Ἔλα καὶ θὰ σοῦ βάλω μάτια καὶ θὰ τὰ δεῖς. Βάζεις κι ἐσὺ μάτια; Ναί. Εἶσαι καὶ δημιουργός; Καὶ πολὺ καλός. Μήπως παραλογίζεσαι; Ὁχι. Κάνεις λοιπὸν ὀφθαλμούς τοῦ σώματος; Ὁχι, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, τῆς διάνοιας. Καὶ μοῦ βάζεις ὀφθαλμούς; Καὶ βέβαια. Δὲν ἔχω δηλαδή; Ὁχι. Ἐσὺ ἔχεις; Ναί. Πές μου, πῶς; Ὅταν πᾶς σὲ ἓνα ναὸ καὶ δεῖς ἐκεῖ μέσα ἓνα γυμνὸ ἀγαλμα, μᾶ πέτρα βουβή, καὶ πεῖς, Αὐτὸς εἶναι ὁ θεὸς, ἔχεις ἄραγε μάτια; Μήπως ὑπάρχει ὄφελος ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ μάτια τοῦ σώματος, ὅταν τὰ ἐσωτερικὰ εἶναι ἀνάπηρα; Βλέπεις πῶς ἔχεις ἀνάγκη νᾶ σοῦ κάνω μάτια, ὥστε νᾶ δεῖς τὴν πέτρα σὰν πέτρα καὶ τὸ ξύλο σὰν ξύλο; Ἐχεις μάτια ὅταν δεῖς ἓνα ξύλο καὶ τὸ προσκυνήσεις, καὶ ἐγὼ τὸ πάρω καὶ τὸ κάψω; Ἐχεις ἄραγε μάτια ὀνομάζοντας τὸ ξύλο ποὺ καίεται θεό; Ὅταν θεοποιεῖς τὰ πάθη, ἔχεις μάτια; Μεθᾶ ὁ ἄνθρωπος καὶ περιφέρεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ τὸν περιγελοῦν, καὶ ἀντὶ γιὰ ἄνθρωπος γίνεται ἄλογος. Σὺ ὅμως λές ὅτι ἡ μέθη, ὁ Διόνυσος, εἶναι θεός, ἡ κλοπή, ὁ Ἑρμῆς, εἶναι θεός. Βλέπεις ὅτι σοῦ χρειάζονται μάτια; Ὁ νόμος κολάζει τὰ πάθη, καὶ ἐσὺ κάνοντας τέτοια πράγματα δὲν τὸ αἰσθάνεσαι;

Ἄν λοιπὸν θέλεις πρόσεξε καὶ θὰ δεῖς πῶς ἔγιναν ὅλα καινούργια. Κτίση στὴ Γραφή λέγεται ἢ παραγωγή ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στοὺς εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τὸ ὄν στοὺς καλύτερο. Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν οὐρανὸ· αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ τὸ μὴ ὄν· κτίζει ὅμως καὶ ὅταν κάνει τὸν κακὸ ἄνθρωπο καλὸ· ἐδῶ αὐτὸ ποὺ γίνεται εἶναι μεταβολὴ στοὺς καλύτερο. Ἄκουσε τὸν Δαβὶδ ποὺ λέγει· ἐπειδὴ δηλαδή αὐτὸς καὶ ἡ καρδιά του εἶχαν ἤδη κτισθεῖ, ἀλλὰ καταρρυπώθηκε ἀπὸ τὴ μοιχεία καὶ τὸ φόνο ποὺ διέπραξε καὶ κατρακυλοῦσε στὴν καταστροφῆ⁵⁵, παρακαλεῖ τὸν Θεὸ καὶ λέγει· «Χτίσε, Θεέ μου, μέσα μου καρδιά καθαρή»⁵⁶. Ὁχι βέβαια πῶς δὲν εἶχε πρῶτα καρδιά, οὔτε λέγει γιὰ τὴ σύσταση τῆς καρδιάς, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀριστη πολιτεία ποὺ κοσμεῖ αὐτήν. Νᾶ λοιπὸν ποὺ λέγεται κτίση ὄχι μόνο ἢ παραγωγή ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στοὺς εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταβολὴ στοὺς καλύτερο τῆς οὐσίας τῆς καρδιάς ποὺ ἔχει διαφθαρεῖ. Ἔτσι κτίζεται ἡ πόρνη φρόνημη, ἔτσι ἐλεήμων ὁ ἄρπαγας, ἔτσι μεταβάλλεται σὲ πρόβατο ὁ λύκος καὶ τὸ γεράκι σὲ περιστέρι. Ὑπάρχουν δηλαδή δύο κτίσεις. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ λουτρὸ λέγεται κτίσμα⁵⁷, ἐννοῶ τὸ λουτρὸ τῆς ἀναγεννήσεως. Γιατὶ λέγει· «Ξεντυθεῖτε τὸν παλιὸ ἄνθρωπο καὶ

μενοι», γάρ φησι, «τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐνδυσάμενοι δὲ τὸν νέον, τὸν ἀναγεννώμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν».

Ὁρᾷς οὖν ὅτι ἐστὶ καινὴ κτίσις; Τί γάρ μοι ὄφελος, εἴαν γένηται ὁ οὐρανὸς καινός καὶ γῆ καινὴ, ἐγὼ δὲ ταῖς ἁμαρτίαις πεπαλαίωμαι; ὁ οὐρανὸς οἰκὸς ἐστίν, ἐγὼ δὲ ὁ διαιτώμενος ἐν αὐτῷ καὶ νοσῶν. Ἐὰν ἰατρός εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρρωστοῦντος εἰσέλθοι, καὶ τοῦ μὲν οὐδεμίαν πρόνοιαν λάβοι, λευκαίνει δὲ τοὺς τοίχους καὶ χρυσογραφεῖ τὸν ὄροφον, οὐκ ἂν εἶπες αὐτῷ, “Ἄνθρωπε, ἀνάστησον τὸν νοσοῦντα· τί τὴν οἰκίαν καλλωπίζεις; Βοήθησον τῷ κεμένῳ”. Καὶ ὁ Χριστὸς εἰσ-
10 ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἐν ᾧ κατακειμένην εὔρε τὴν φύσιν μου νοσοῦσαν, καὶ πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἅπαντα δέχεται τὸν ἀγῶνα, καὶ ἀνακαινίζει καὶ ἀνορθοῖ τὴν φύσιν. Τί οὖν τὸν ἰατρὸν μέμψη, ὅτι μὴ ταῦτα ἐποίει, τὸν Χριστὸν δὲ πάλιν ὑπὸ μῶμον ποιεῖς, ὅτι ταῦτα ποιεῖ; Οὕτω παρῆλθε τὰ ἀρχαῖα, οὕτω γέγονε τὰ πάντα καινά, οὕτω
15 καινὴ κτίσις. Καὶ μυρία ἂν τις τοιαῦτα ἐπισυνάπτῃ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΗ'

Διὰ τί ὁ Ἀπόστολος, ὅταν περὶ Χριστοῦ διαλέγεται, θάνατον καλεῖ τὸν ἐκείνου θάνατον, ὅταν δὲ περὶ τῆς ἡμῶν, κοίμησιν;

Τί δήποτε, ὅταν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται Παῦλος, «θά-
20 νατον» καλεῖ τὸν ἐκείνου θάνατον, ὅταν δὲ περὶ τῆς ἡμετέρας τελευ-
τῆς, «κοίμησιν» αὐτήν, καὶ οὐ θάνατον ὀνομάζει; Καὶ γάρ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τρίτον μνησθεῖς τῆς τελευτῆς τῶν ἀνθρώπων, οὐδαμοῦ θάνατον λέγει, ἀλλὰ κοίμησιν τὴν ἀναχώρησιν λέγει. Οὐ γὰρ παρέργως ταύτη κέχρηται τῶν λέξεων τῇ παρατηρήσει, ἀλλὰ σοφόν τι καὶ μέγα κατα-
25 σκευάζει. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Χριστοῦ «θάνατον» καλεῖ, ἵνα τὸ πάθος πιστώσεται, ἐπὶ δὲ ἡμῶν «κοίμησιν», ἵνα τὴν ὀδύνην παραμυθῆσεται. Ἐνθα μὲν γὰρ προεχώρησεν ὁ ἀνάστασις, θαρρῶν καλεῖ «θάνατον», ἔνθα δὲ ἐν ἐλπίσειν ἔτι μένει, «κοίμησιν» καλεῖ καὶ διὰ ταύτης παρα-
30 μυθούμενος ἡμᾶς τῆς προσηγορίας καὶ χρηστὰς ἐλπίδας ὑποτείνων
Ἐτερόν ἐστίν, ἢ μακροχρόνιος ὕπνος.

58. Κολ 3, 9-10.

59. Β' Πέτρο. 3, 13. Ἀποκ. 21, 1. Ἦσ. 65, 17 καὶ 66, 22.

60. Γὰ δλη τὴν ἐρώτησι δλέπε Ἰω. Χρυσσοστόμου, Ὁμιλία στὸ «Εἰ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά», PG 64, 697, 29-30, 71.

61. Ρωμ 5, 11. 6, 3-5. Α' Κορ. 11, 26. Φιλ. 2, 8. 3, 10. Κολ 1, 22. Ἐβρ. 2, 14.

62. Α' Θεσσ. 4, 13-15.

φορέστε τὸν νέο, αὐτὸν ποὺ ἀναγεννᾶται σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα ἐκείνου ποὺ τὸν ἔκτισε»⁵⁸.

Βλέπεις λοιπὸν ὅτι εἶναι καινούργια κτίση; Ποιὸ ἐπομένως τὸ κέρδος μου, ἂν γίνει νέος ὁ οὐρανὸς καὶ νέα ἡ γῆ⁵⁹, καὶ ἐγὼ ἔχω καταπαλαιωθεῖ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες; Ὁ οὐρανὸς εἶναι οἰκία, καὶ ἐγὼ ζῶ μέσα σ' αὐτὴ καὶ εἶμαι ἄρρωστος. Ἄν μπεῖ ἓνας γιατρὸς στὸ σπίτι τοῦ ἀρρώστου καὶ γι' αὐτὸν βέβαια δὲν φροντίζει καθόλου, ἀλλὰ ἀσπρίζει τοὺς τοίχους καὶ διακοσμεῖ μὲ χρυσὸ τὴν ὀροφή, δὲν θὰ τοῦ ἔλεγε, “Ἄνθρωπε, προσπάθησε νὰ σηκώσεις τὸν ἀρρωστο· τί καλλωπίζεις τὸ σπίτι; Βοήθησε αὐτὸν ποὺ βρίσκεται κατὰκοιτος στὸ κρεβάτι”; Καὶ ὁ Χριστὸς μπῆκε στὸν κόσμο τοῦτο, ὅπου βρῆκε τὴν ἀνθρώπινη φύση νὰ εἶναι κατὰκοιτη ἀπὸ τὴν ἀρρώστια της, καὶ ἀνέλαβε γιὰ τὴ θεραπεία της ὅλο τὸ ἀγῶνα, ἀνακαινίζοντας καὶ σηκώνοντας ἀπὸ τὸ κρεβάτι τὴ φύση. Γιατί λοιπὸν κατηγορεῖς τὸν γιατρό, ποὺ δὲν τὰ ἔκανε αὐτά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πάλι κατηγορεῖς τὸν Χριστό, ἐπειδὴ τὰ κάνει αὐτά; Ἔτσι πέρασαν τὰ παλαιά, ἔτσι ἔγιναν ὅλα καινούργια, ἔτσι ἔγινε ἡ κτίση καινούργια. Καὶ ἄπειρα ἄλλα τέτοια θὰ μποροῦσε νὰ προσθέσει κανεῖς⁶⁰.

ΕΡΩΤΗΣΗ 168η.

Γιατί ὁ Ἀπόστολος ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὸ Χριστὸ καλεῖ ‘θάνατο’ τὸ θάνατό του⁶¹, ἐνῶ ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ μᾶς, τὸν ὀνομάζει ‘κοίμησις’⁶²;

Γιὰ ποιὸ λόγο, ὅταν ὁ Παῦλος κάνει λόγο γιὰ τὸ Χριστὸ καλεῖ ‘θάνατο’ τὸν θάνατο ἐκείνου, ὅταν ὅμως ὁμιλεῖ γιὰ τὸ δικό μας τέλος τὸ ὀνομάζει ‘κοίμησις’ καὶ ὄχι θάνατο. Στὴν ἴδιο δηλαδή λόγο, ἀναφερόμενος τρεῖς φορές στὸ τέλος τῶν ἀνθρώπων, δὲν λέγει πουθενὰ τὴ λέξη θάνατος, ἀλλὰ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴν ὀνομάζει κοίμησις. Δὲν κάμνει δηλαδή χωρὶς λόγο αὐτὴ τὴ χρῆση τῶν λέξεων, ἀλλὰ ἀποδεικνύει κάτι σοφὸ καὶ μεγάλο. Προκειμένου λοιπὸν γιὰ τὸν Χριστὸ τὸν ὀνομάζει “θάνατο”, γιὰ νὰ δεβαιώσει τὸ πάθος, ἐνῶ στὴ δική μας περίπτωσι τὸν ὀνομάζει “κοίμησις”, γιὰ ν’ ἀπαλύνει τὸν πόνο. Ὅπου δηλαδή ἔπακλούθησε ἡ ἀνάστασις, ἀπερίφραστα τὸν ὀνομάζει θάνατο, ὅπου ὅμως ἡ ἀνάστασις βρίσκεται ἀκόμα στὶς ἐλπίδες, τὸν ὀνομάζει κοίμησις, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν μᾶς παρηγορεῖ καὶ μᾶς προβάλλει ἀγαθὲς ἐλπίδες. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ κοιμᾶται, ὅπωςδήποτε θ’ ἀναστηθεῖ, ἀφοῦ καὶ ὁ θάνατος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὕπνος μακροχρόνιος⁶³.

63. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου «Περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπηθεε...». PG 48, 1018, 11-39.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΘ΄.

*Διατί, ἀφείς τὴν ὄρασιν Ἑσαΐας, περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς
διαλαμβάνει;*

Εἰπέ τὴν ὄρασιν ἣν εἶδεν· ὁ δὲ λέγει· «Ἐκκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτί-
5 ζου, ἡ γῆ· ὅτι Κύριος ἐλάλησεν». Ἐπὶ ἀπὸ ἐπηγγελίας, καὶ ἄλλα λέγεις;
ἀρχόμενος εἶπες, «Ἐώρασις κατὰ Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ»,
καὶ ἀφείς τὴν διήγησιν, οὐρανοῦ καὶ γῆ διαλέγη· ἀφήκας τοὺς ἀν-
θρώπους καὶ τοῖς ἀλόγοις στοιχείοις προσδιαλέγη; Ναί, φησὶν· ἐπει-
δὴ τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι γεγόνασιν οἱ λογικοί. Καὶ οὐ διὰ τοῦτο
10 μόνον, ἀλλὰ καὶ διότι μέλλον ὁ Μωϋσῆς εἰσάγειν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν
τῆς ἐπαγγελίας καὶ προσορῶν τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, οὕτω πῶς φησιν·
«Ἐκκουε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω· προσεχέτω γῆ ῥήματι ἐκ στόματός
μου. Διαμαρτύρομαι ὑμῖν», φησὶν, «Ἰουδαῖοι, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν», ὁ Μωϋσῆς «ὅτι ἐὰν εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καὶ
15 ἐγκαταλίπητε Κύριον τὸν Θεόν, διασκεδασθήσεσθε εἰς πάντα τὰ
ἔθνη». Ἦλθε τοίνυν Ἑσαΐας ἔμελλεν ἢ ἀπειλὴν περατοῦσθαι· οὐκ
ἠδύνατο καλεῖν Μωϋσῆα τὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐδὲ τοὺς τότε ἀκη-
κοότας λοιπὸν τὰ στοιχεῖα καλεῖ ἄπερ διαμαρτυρόμενος αὐτοῖς ἐκά-
λει καὶ ὁ Μωϋσῆς καίτοι γε ἐκεῖνος καὶ τὸν Ἀαρὼν ἠδύνατο καλεῖν
20 εἰς μαρτυρίαν καὶ πολλοὺς ἄλλους· Ἀλλὰ διὰ τοῦτο, φαίην ἄν, οὐκ
ἐκάλεσα τούτους, ἐπειδὴ περ ἔμελλον ἐκεῖνοι τελευτᾶν καὶ μὴ παρεῖ-
ναι μάρτυρες, ἐπειδὴν εἰς παρανομίαν ἐξέκλινεν ὁ Ἰσραήλ· διὸ τὰ
μένοντα στοιχεῖα εἰς μαρτυρίαν καλῶ. Οὕτω καὶ Ἑσαΐας ποιεῖ οὐ
διὰ τὰ εἰρημένα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ διαλεχθεὶς τοῖς Ἰουδαίοις
25 εὔρε μὴ ἀκούοντας αὐτοῦ, ἐπὶ τὰ στοιχεῖα στρέφεται καὶ μάρτυρας
παραλαμβάνει αὐτοῦ· «Ἐκκουε, οὐρανέ»· σὺ γὰρ τὸ μάννα ἤνεγκας.
«Ἐνωτίζου, γῆ»· σὺ γὰρ τὴν ὀρυγγομήτραν ἔδωκας. «Ἐκκουε, οὐ-
ρανέ»· τὰ γὰρ ὑπὲρ φύσιν αὐτοῖς ἐχορήγησας ἄνω, καθ' ὃν τρόπον
ἐστερεώθης, ἔμενες καὶ μίμησιν οὐχ ὑπερεῖδες ἄλωνος «Ἐνωτίζου,
30 γῆ»· σὺ γὰρ κάτω ἦς, καὶ τράπεζαν αὐτοῖς παρετίθεις αὐτοσχέδιον.
Διὰ τοῦτο καὶ ἕτερος προφήτης, ὁρῶν βασιλέα μαινόμενον τὰ εἰδω-
λα λατρευόμενα, τὸν Θεὸν ὑβρίζόμενον, τοὺς ἄλλους ἐπτηχότας,
πρὸς οὐδένα τούτων ποιεῖται τὸν λόγον, ἀλλ' ἀποστραφεὶς, «ἄκου-

64. Ἦσ. 1, 1-2.

66. Δευτ. 4, 26. 32, 46.

65. Δευτ. 32, 1.

67. Ἐξ. 16, 13-16.

ΕΡΩΤΗΣΗ 169η.

Γιατί ὁ Ἡσαΐας, ἀφήνοντας τὸ ὄραμά του, μιλάει
γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ⁶⁴;

Πές μας τὸ ὄραμα ποὺ εἶδε ὁ Ἡσαΐας· ἐκεῖνος ὅμως λέγει· «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ βάλε το καλὰ σὰ αὐτιά σου, γῆ, γιατί μίλησε ὁ Κύριος». Ἄλλα ὑποσχέθηκες καὶ ἄλλα λέγεις. Ἀρχίζοντας εἶπες, «ὄραμα μὲ περιεχόμενο ἐναντίον τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ», κι ἀφήνοντας τὴ διήγηση τοῦ ὄραματος, συνομιλεῖς μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ. Ἄφησες τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπευθύνεσαι σὰ ἄλογα στοιχεῖα; Ναί, λέγει· γιατί οἱ λογικοὶ ἔγιναν πιὸ παράλογοι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν λόγο, ἐπειδὴ ὁ Μωυσῆς ὅταν ἦταν νὰ τοὺς εἰσαγάγει στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, προβλέποντας αὐτὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, τοὺς εἶπε αὐτὰ περίπου· «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ θὰ μιλήσω ἢ γῆ ὡς προσέξει τὸ λόγο ποὺ θὰ πῶ»⁶⁵. «Ἐπικαλοῦμαι ὡς μάρτυρες, Ἰουδαῖοι, τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ», λέγει ὁ Μωυσῆς, ὅτι «Ἄν μπεῖτε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας καὶ ἐγκαταλείψετε τὸν Κύριο τὸν Θεό, θὰ διασκορπισθεῖτε σὲ ὅλα τὰ ἔθνη»⁶⁶. Ἦρθε λοιπὸν ὁ Ἡσαΐας· ἐπρόκειτο ἢ ἀπειλὴ νὰ ἐκπληρωθεῖ· δὲν μποροῦσε νὰ καλέσει τὸν Μωυσῆ ποὺ ἤδη ἦταν νεκρός, οὔτε ἐκεῖνους ποὺ τότε τὸν εἶχαν ἀκούσει. Καλεῖ λοιπὸν τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχε ἐπικαλεσθεῖ ὡς μάρτυρες καὶ ὁ Μωυσῆς, ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνος μποροῦσε νὰ καλέσει ὡς μάρτυρα καὶ τὸν Ἀαρὼν καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ἄλλὰ γι' αὐτὸ, θὰ μποροῦσε νὰ πει, δὲν κάλεσα αὐτούς, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι θὰ πέθαιναν καὶ δὲν θὰ εἶχαν μείνει μάρτυρες, ὅταν οἱ Ἰσραηλίτες θὰ παρασύρονταν στὴν παρανομία· γι' αὐτὸ εὐλόγα καλῶ ὡς μάρτυρες τὰ στοιχεῖα ποὺ παραμένουν. Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Ἡσαΐας, ὄχι μόνο γι' αὐτὸ ποὺ εἶπαμε, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ, ἐνῶ μίλησε σιὺς Ἰουδαίους, βρῆκε νὰ μὴ τὸν ἀκοῦν καὶ γι' αὐτὸ ἀπευθύνεται σὰ στοιχεῖα καὶ τὰ παίρνει μάρτυρες του. «Ἄκουε οὐρανέ»· γιατί ἐσὺ πρόσφερες τὸ μάννα. «Βάλε το καλὰ σὰ αὐτιά σου, γῆ», γιατί ἐσὺ τοὺς ἔδωσες τὴν ὀρυγομήτρα. «Ἄκουε, οὐρανέ», γιατί τοὺς χορήγησες τὰ ὑπερφυσικὰ ἀγαθά⁶⁷. Ἐμενες ψηλὰ μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἔχεις στερεωθεῖ, καὶ δὲν ἀπέφυγες νὰ μιμηθεῖς τὸ ἁλώνι. «Βάλε το καλὰ σὰ αὐτιά σου, γῆ», γιατί ἐσὺ ἦσουν κάτω καὶ τοὺς παρεῖχες αὐτοσχέδιο τραπέζι. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλος προφήτης, βλέποντας τὸν βασιλιὰ νὰ φέρεται σὰν μανιακός, νὰ προσκυνεῖται τὸ εἶδωλο, τὸν Θεὸ νὰ βρίζεται καὶ οἱ ἄλλοι νὰ τρέμουν ἀπὸ τὸ φόβο, δὲν ἀπευθύνει τὸ λόγο του σὲ κανέναν ἀπὸ αὐτούς τοὺς τρομαγμένους, ἀλλὰ γυρίζει καὶ λέγει·

σον», φησίν, «θυσιαστήριον, ἄκουσόν μου». Τί οὖν, λίθῳ διαλέγη;
 Ναί, φησίν, ἐπειδὴ λίθου ἀναισθητότερος ὁ βασιλεύς, ἄκουσον, θυ-
 σιαστήριον τάδε λέγει Κύριος καὶ εὐθέως ἐσχίσθη τὸ θυσιαστήριον
 καὶ ἐρράγη καὶ ἐξέχεε τὴν θυσίαν· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἤκουσεν· ἀλλ'
 5 ἐκτείνει τὴν χεῖρα ὁ βασιλεύς, τὸν προφήτην ἀρπάσαι βουλόμενος, ὁ
 δὲ Θεὸς τί ποιεῖ; Ἐξήρανε αὐτοῦ τὴν χεῖρα. Οὐ ξηραίνει δὲ ἐξ
 ἀρχῆς αὐτοῦ τὴν χεῖρα, ἵνα τῷ τοῦ λίθου πάθει σωφρονέστερος γέ-
 νηται· ἐβούλετο γὰρ αὐτὸν ἄνευ τῆς εἰς αὐτὸν κολάσεως σωφρο-
 σθῆναι, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ λίθος ἐσχίσθη καὶ σὺ οὐ διωρθώθης, ἐπὶ σέ
 10 τὴν δικαίαν ὀργὴν ἐπιστρέφω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟ΄.

Τίς ἡ παραβολὴ τοῦ τὴν πατρικὴν οὐσίαν λαβόντος
 καὶ εἰς χώραν ἀποδημήσαντος μακράν;

“Οτι τὸ τάγμα τῶν δικαίων οὐ βούλεται εἰς ἑαυτὸν ἀρπάσαι τὴν
 15 ἐξουσίαν τῶν κτισμάτων, ἀλλ' ὑπὸ τὴν τοῦ Σωτῆρος πρόνοιαν θέλει
 κεισθαι τὰ τῆς οἰκονομίας διὸ καὶ ἡ παραβολὴ τὸν νεώτερον εἰσάγει,
 λαβόντα τὴν πατρικὴν οὐσίαν, εἰς χώραν ἀποδημήσαι μακράν· τὸ δὲ
 μῆκος οὐ σταδίοις διετείνεται, ἀλλὰ τρόποις ἐξετοπίζεται. Καὶ γὰρ ὁ
 ἁμαρτάνων μακράν γίνεται Θεοῦ, οὐ τόπων, ἀλλὰ τρόπων. Λαβὼν δὲ
 20 τὴν οὐσίαν τὴν πατρικὴν ἀπώλεσεν αὐτήν, ἀσώτως ζῶν. Ἐλαβεν
 ἥλιον εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ τὸ δῶρον ὡς θεὸν προσεκίνησεν· ἔλαβεν
 πηγὰς εἰς τρυφήν, καὶ τὸ δῶρον ἐθεοποίησεν· ἠγνόησε τὸν χαρισάμε-
 νον, καὶ τὸ χάρισμα ὑπερεδόξασεν. Ἡ αὐτὴ κτίσις, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ὁμοί-
 ως ὀρωμένη· πατρικὴ ἡ οὐσία, ἀλλ' ὁ μὲν καλῶς αὐτῇ, ὁ δὲ κακῶς
 25 ἀπεχρήσατο· τάγμα τοῦτο κάκεινο, εἰ καὶ διάφορον· ὁ εὐσεβῆς τὸ κάλ-
 λος ὄρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ κάλλους τὸν δημιουργὸν ἀνυμνεῖ
 («Ὁψομαι», γὰρ φησι, «τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου»)·
 εἶδεν ὁ ἀσεβῆς, καὶ πρὸς μὲν τὸν κτίστην τὴν διάνοιαν οὐ διεβίβασεν,
 ἐναπομείνας δὲ τῷ κάλλει τοῦ οὐρανοῦ θεὸν ἐφαντάσθη τὸ δημιούρ-
 30 γημα· Ὁ εὐσεβῆς οὐχ ὑδρίζει τὴν κτίσιν, ἀλλὰ τῷ Δεσπότη τὴν προ-
 σκύνησιν ταμιεύεται· τιμᾷ τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὡς ὁμόδουλον, οὐκ ἀφαι-
 ρῶν δὲ τὸ σέβας τοῦ κτίσαντος περιάπτει τῷ κτίσματι· ἐπαινεῖ τὸ φιλο-
 τέχνημα, ἀλλ' οὐχὶ τὴν τοῦ τεχνίτου δόξαν εἰς ἐκεῖνο περιόστησιν· ὁ δὲ

68. Γ Βασ. 13, 1-2.

69. Ὁπ. π. 13, 5.

70. Ὁπ. π. 13, 4.

71. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία περὶ μετανοίας, PG 49, 340, 42-341, 46.

«Ἴ ακουσε, θυσιαστήριο, ἄκουσέ με»⁶⁸. Τί λοιπόν, μιλάς στήν πέτρα; Ναι, λέγει, ἐπειδὴ ὁ βασιλιάς εἶναι πιὸ ἀναίσθητος ἀπὸ τὴν πέτρα, ἄκουσε, θυσιαστήριο. Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος⁶⁹. Καὶ ἀμέσως σχίσθηκε στὰ δυὸ τὸ θυσιαστήριο καὶ διαλύθηκε καὶ σκόρπισε τὴ θυσία. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δὲν ἄκουσε, ἀλλὰ ἀπλώνει ὁ βασιλιάς τὸ χέρι του, θέλοντας ν' ἀρπάξει τὸν προφήτη⁷⁰. Καὶ ὁ Θεὸς τί κάνει; Ξηραίνει ἀμέσως τὸ χέρι του. Δὲν ξηραίνει τὸ χέρι του ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὥστε νὰ γίνει πιὸ φρόνιμος νιώθοντας τὸ πέτρωμα τοῦ χεριοῦ. Γιατί ἤθελε νὰ σωφρονηθεῖ χωρὶς τιμωρία ἐκ μέρους του, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ πέτρα σχίσθηκε καὶ ἐσὺ δὲν διορθώθηκες, στρέφω ἐναντίον σου τὴ δίκαια ὀργή μου⁷¹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 170ή.

Τί σημαίνει ἡ παραβολὴ ἐκείνου ποὺ ἔλαβε τὴν πατρικὴ περιουσία κι ἀποδήμησε σὲ μακρινὴ χώρα;⁷²

Ἡ τάξη τῶν δικαίων δὲν θέλει ν' ἀρπάξει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὴν ἐξουσία τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ θέλει ὅλη ἡ οἰκονομία γι' αὐτὰ νὰ βρισκεται κάτω ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Σωτήρα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ παραβολὴ παρουσιάζει τὸν νεότερο, ἀφοῦ πῆρε τὴν πατρικὴ περιουσία, ν' ἀποδημῆ σὲ χώρα μακρινή· καὶ ἡ ἀπόσταση δὲν μετριόταν μὲ στάδια, ἀλλὰ ἡ ἐκτόπιση γινόταν ἀπὸ τοὺς τρόπους. Γιατί ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ὄχι ὡς πρὸς τὸν τόπο, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸν τρόπο. Ἀφοῦ λοιπὸν πῆρε τὴν πατρικὴ περιουσία, τὴν ἔχασε ζώντας μὲ ἀσωτίες⁷³. Ἐλαβε καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἥλιο πρὸς ἀπόλαυση, καὶ αὐτὸ τὸ δῶρο τὸ προσκύνησε ὡς θεό. Ἐλαβε τὶς πηγὲς γιὰ τρυφή καὶ τέρψη, καὶ θεοποίησε τὸ δῶρο· ἀγνόησε ἐκείνον ποὺ τοῦ τὰ χάρισε, καὶ δόξασε μὲ ὑπερβολὴ τὸ χάρισμα. Ἡ κτίση εἶναι ἴδια, ἀλλὰ δὲν τὴ βλέπουν ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἡ περιουσία πατρικὴ, ἀλλὰ ὁ ἓνας τὴ χρησιμοποίησε καλῶς, ἐνῶ ὁ ἄλλος κακῶς κτίσμα τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, ἂν καὶ διαφορετικά. Ὁ εὐσεβὴς βλέπει τὴν ὀμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ὀμορφιὰ ὑμνεῖ τὸν δημιουργὸ (γιατί λέγει: «Θὰ δῶ τοὺς οὐρανοὺς ποὺ εἶναι ἔργα τῶν δακτύλων σου»⁷⁴): τὴν εἶδε καὶ ὁ ἀσεβὴς, καὶ δὲν ὕψωσε τὴ διάνοιά του πρὸς τὸν κτίστη· προσηλωμένος στὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ φαντάσθηκε τὸ δημιουργήμα ὡς θεό. Ὁ εὐσεβὴς δὲν προσβάλλει τὴν κτίση, ἀλλὰ φυλάει τὴν προσκύνηση γιὰ τὸν Δεσπότη. Τιμᾷ τὴν κτίση, ἀλλὰ ὡς ὁμόδουλη. Δὲν ἀφαιρεῖ τὸ σεβασμὸ ἀπὸ τὸν κτίστη, γιὰ νὰ τὸν δώσει στὸ κτίσμα. Ἐπαινεῖ τὸ φιλοτέχνημα, ἀλλὰ δὲν μεταφέρει σ' ἐκεῖνο τὴ δόξα τοῦ τεχνί-

72. Λουκᾶ 15, 12-13.

73. Λουκᾶ 15, 13.

74. Ψαλμ 8, 4.

δυσσεβῆς οὐ κακῶς μὲν εἶδεν, κακῶς δὲ προσεκύνησεν, καὶ πᾶσαν τὴν τάξιν ἀνέτρεψεν ὅτι δράκοντα πολλάκις ἡ Γραφή καλεῖ τὸν διάβολον καὶ ὄφιν σκολιόν. Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ φησιν· «Ἴδου δέδωκα ὑμῖν ἔξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων»· καὶ ἵνα μὴ τὰ ἔρποντα ὑπολάβῃς ἐπήγαγεν· «Καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». Δράκων καὶ ὄφιν ὁ διάβολος οὐχ ὡς ρίζα κακίας, ὡς φασιν οἱ Μανιχαῖοι, ἀλλ' ὡς κατάρχον τῶν δαμονίων καὶ ἀρχηγὸς αὐτοῖς τῆς ἐκπτώσεως γεγονώς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΑ΄.

10 **Τί δηλοῖ τό, «οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον».**

Ὁ ἀσπασμὸς ἄνωθεν ἢ σύλληψις ἄσπορος κήσις ἄφραστος ὠδῖνες ἀλόχευτοι· σφραγὶς τῆς παρθενίας ἢ τῶν ὠδίνων διάλυσις (ὁ γὰρ τόκος ἄφθορος καὶ ἡ τεκοῦσα παρθένος καὶ μετὰ γέννησιν).
 15 Θεὸς ἐν σαρκὶ τὸ τικτόμενον χορὸς ἀγγέλων ἄσμα τὸ θαῦμα ποιούμενοι. Ἐνθα τοσούτων καὶ τηλικούτων συνδρομῆ, πῶς ἂν τις διαμφισθητήσῃ, κἂν πάντα ἀσεβεῖν ἔθετο μελέτην, ὅτι μὴ οὐχὶ παρθένος, ἢ Παρθένος καὶ μέχρι τέλους διέμεινεν; Εἰ δὲ τό, «οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον», ὑπόθεσιν βλασφη-
 20 μίας ἑαυτοῖς τινες ἂν εὐρίσκουσι, ἴστωσαν, ὡς ἡ τῶν ἀχράντων Λογίων ἀλήθεια τὸ μὲν παράδοξον καὶ ὑπερφυῆς καὶ ὑπὲρ κατάληψιν ἠδουλήθη πραστῆσαι, ὅπερ ἐστὶ τόκος ἄνευ ἀνδρὸς ἐπιγνώσεως, τὸ δὲ μετὰ ταῦτα νοεῖν κατέλιπεν ὡς ἀκόλουθον. Τὸ γὰρ τὴν ἐν τόκῳ παρθενεύουσαν καὶ τὸ λοιπὸν διὰ βίου παρθενεύειν, οὔτε καινὸν
 25 ὅλως ἢ παράδοξον, ἀλλὰ καὶ τοῖς προηγησαμένοις ἐξ ἀναγκαίου μᾶλλον ἐπόμενον. Ἄλλως τε δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων τέως ἐπιστομίζειν ἔγνω τὸ βλάσφημον, οἱ ἐκ πορνείας τὸν ἄσπορον τόκον διέσυρον. Διὸ καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων ἴσταται κακόνοιαν, δι' ἧν τρανοῖ καὶ ἀνακηρύττει τῆς τεκούσης τὸ ἀνέπαφον. Κάκεινο δὲ συνιέτωσαν, ὅτι μηδ' αὐτὰς
 30 τὰς λέξεις ἐξ ἧν οἱ θεῖοι χρησμοί, συνιέναι ἠδουλήθησαν ἢ γὰρ ἂν τὸ «ἕως» κατέμαθον ἐνίστε μὲν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐφεξῆς χρόνου παραλαμβάνόμενον, ἐνίστε δ' οὖν ἐπὶ δηλώσει μεγάλων μὲν ἔργων καὶ

75. Ἰωβ 26, 13. Ψαλμ. 73, 14. Ἦσ. 27, 1. Ἰεζ. 29, 3. Ἀποκ. 12, 3-9. 13, 17. 13, 2-4. 16, 13. 20, 2. 76. Λουκά 10, 19. 77. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία Εἰς τὸν ἄσποτον υἱὸν καὶ περὶ μετανοίας, καὶ εἰς τὸ ξύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ..., PG 59, 629, 65-630, 25.

τη. Ὁ ἀσεβὴς ὅμως δὲν εἶδε βέβαια ἐσφαλμένα, ἀλλὰ προσκύνησε ἐσφαλμένα καὶ ἀνέτρεψε ὅλη τὴν τάξη. Γιατὶ ἡ Γραφή πολλές φορές καλεῖ τὸν διάβολο δράκοντα καὶ φίδι ὑπουλο⁷⁵. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σωτῆρας λέγει· «Νά, σᾶς ἔδωσε τὴν ἐξουσία νὰ παταῖτε πάνω σὲ φίδια καὶ σκορπιούς» καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐννοήσεις τὰ ἔρπετά, πρόσθεσε· «καὶ ὅλη τὴ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ»⁷⁶. Δράκοντας καὶ φίδι ὀνομάζεται ὁ διάβολος, ὄχι ὡς ρίζα τῆς κακίας, ὅπως λένε οἱ Μανιχαῖοι, ἀλλὰ ὡς ἄρχοντας τῶν δαιμονίων καὶ ἐπειδὴ ἔγινε ἀρχηγὸς τῆς πτώσης τους⁷⁷.

ΕΡΩΤΗΣΗ 171η.

Τί σημαίνει ἡ ῥήσις· «Καὶ δὲν εἶχε καμμιά σαρκική σχέση μαζί της, μέχρι πού γέννησε τὸν υἱὸ τῆς τὸν πρωτότοκο»⁷⁸.

Ὁ ἀσπασμὸς ἔγινε ἀπὸ ἄνω, ἡ σύλληψη εἶναι ἄσπορη⁷⁹, ἡ κύηση εἶναι ἀνεξήγητη, οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ ἀνεκμαίευτοι, ἡ παρθενία σφραγισμένη (γιατὶ ἡ γέννησις ἔγινε χωρὶς φθορὰ καὶ ἡ μητέρα πού γέννησε ἔμεινε παρθένος καὶ μετὰ τὴ γέννησις). Αὐτὸ πού γεννήθηκε ἦταν Θεὸς ἔνσαρκος· ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων ἔκανε τὸ θαῦμα τραγούδι⁸⁰. Ὅπου ὑπάρχουν τόσο πολλὰ θαυμάτια καὶ τέτοιου εἴδους, πῶς νὰ διαμφισθητήσῃ κανένας, ἀκόμα καὶ ἂν ἔβαλε σκοπὸ του νὰ ἀσεβεῖ σὲ ὅλα, ὅτι ἡ Παρθένος δὲν ἔμεινε παρθένος ὡς τὸ τέλος. Καὶ ἂν μερικοὶ βρίσκουν τὸ χωρίο, «Καὶ δὲν ἦρθε σ' ἐπαφή μαζί της μέχρι πού γέννησε τὸν Υἱὸ τῆς τὸν πρωτότοκο»⁸¹, ἀφορμὴ γιὰ νὰ βλασφημήσουν, νὰ γνωρίζουν, ὅτι ἡ ἀλήθεια τῶν ἱερῶν Λόγων θέλησε νὰ παραστήσῃ τὸ παράδοξο καὶ ὑπερφυσικὸ καὶ πάνω ἀπὸ κατανόησις, πού εἶναι ἡ γέννησις, χωρὶς τὴ μεσολάβησις ἀνδρός, ἐνῶ τὴν κατανόησις αὐτοῦ στὴ συνέχεια τὴν ἄφησε ὡς ἐπακόλουθο. Γιατὶ, ἐκείνη πού ἔμεινε παρθένος κατὰ τὴ γέννα της, τὸ νὰ παραμένει παρθένος καὶ στὴν ὑπόλοιπη ζωὴ της οὔτε ὀλίγελα νέο εἶναι οὔτε παράδοξο, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποτελεῖ ὑποχρεωτικὴ συνέπεια τῶν ὅσων προηγήθηκαν. Ἐξάλλου ἤξερε νὰ κλείνει τότε καὶ τὸ βλάσφημο στόμα τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐξαιτίας τῆς πορνικῆς ζωῆς τους διέσυραν τὴν ἄσπορη γέννησις. Γι' αὐτὸ καὶ στέκεται ἀπέναντι στὴ διεστραμμένη σκέψις ἐκείνων μὲ ὅσα διατρανώνει καὶ διακηρύττει τὸ ἀνέπαφο ἐκείνης πού γέννησε. Καὶ ἂς κατανοήσουν καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δὲν θέλησαν νὰ ἐννοήσουν οὔτε τίς ἴδιες τίς λέξεις πού χρησιμοποιοῦν οἱ θεῖοι χρησιμοί. Γιατὶ, ἂν εἶχαν μάθει ὅτι τὸ «ἕως» ἄλλοτε χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀντιδιαστολὴ τοῦ χρόνου πού ἀκολουθεῖ, καὶ ἄλλοτε γιὰ νὰ δηλωθοῦν

78. Ματθ. 1, 25.

79. Λουκᾶ 1, 28.

80. Λουκᾶ 2, 13-14.

81. Ματθ. 1, 25.

θεοπρεπιῶν, καθάπερ καὶ νῦν, οὐ μὴν πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἑτέρου χρόνου τινός, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον, εἰς ὑποδήλωσιν ἀπεράντου διαστήματος καὶ ἀνά χειρα τὰ παραδείγματα· «Ἀνατελεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῆ ἡ 5 σελήνη»· καί, «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου» (ἀνάγραπτός ἐστιν ὁ Πατήρ λέγων τῷ Υἱῷ) «ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»· καί, «Ἰδού, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι (πάλιν ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς φησιν) ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Καὶ δῆλον ὡς ἐνταῦθα τό, «ἕως», οὐ χρονικόν τι μεθόριον καὶ πέρας παρεισάγει, μέγεθος δὲ 10 θείων πραγμάτων ἢ λέξις συμπαραδηλουῖσα, εἰς ἀπεριόριστον παράτασιν τὸν νοῦν τῶν ἐντυγχανόντων ἀναπέμπει.

Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔστιν ἰδεῖν αὐτοῦ σημαινόμενον, δι' οὗ μέγα μὲν καὶ ὑπέρογκον οὐδὲν ὑποδηλοῦται, ἀπλῶς δὲ τὸ ἐναντίον τοῦ προτέρου «ἕως» διασημαίνεται, ὡς τό· «Οὐκ ἀνέστρεψε πρὸς τὸν 15 Νῶε ἢ περισσότερά, ἕως τοῦ καταξηρανθῆναι τὴν γῆν», καί, «Ἔως ἂν καταγηράσητε (ἀλλαχοῦ φησιν), ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός»· καὶ ἄλλα μυρία, δι' ὧν εὐδηλον καὶ τοῖς λίαν ἐθελοκωφοῦσι καθίσταται, ὡς ἀντὶ τοῦ «διηνεκῶς», καὶ «εἰς τὸν αἰῶνα», ἢ λέξις παραλαμβάνεται. Ὅταν οὖν δεῖξωσιν οἱ πάντα θρασεῖς, μετὰ τὴν τῆς σελήνης ἀντανάιρεσιν, τὴν 20 τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν δικαιοσύνην εἰς τὸ μὴ ὄν καταδύουσαν, καὶ τὸ πλῆθος αὐτοῦ τῆς εἰρήνης ἐκμειούμενον καὶ εἰς ἔχθραν διαχεόμενον, καὶ μετὰ γε τὸ ὑποτεθῆναι τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας τοῦ Πατρὸς παρακινούμενον τρέποιο (τόδε τὸ βλάσφημον εἰς τὰς τῶν ἀναισχυντούτων κεφαλᾶς), εἶτα δὲ 25 καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, ὅτε μᾶλλον αὐτοῖς ἢ οἰκείωσις τῶν μαθητῶν ἀφιστάμενον, καὶ ἐπειδ' ἂν καταγηράσωσιν οἱ τότε ἄνθρωποι, μηκέτι ὄντα τὸν Θεόν, εἰ βούλει δὲ καὶ τὴν περισσότερὰν μετὰ τὸ ξηρανθῆναι τὴν γῆν πρὸς τὸν Νῶε ἀναστρέψασαν, τότε διαπορεύωσιν, καὶ εἰ μετὰ τὸν ἄρρητον καὶ παρθένιον τόκον ἀνδρὸς ὁμιλίαν ἢ 30 Παρθένος ἐμελέτησεν. Εἰ δὲ μὴ κατ' ἐπιστολὴν ἔγραφον, πλείους ἂν Θεοῦ διδόντος, τὰς ἀποδείξεις σοι παρεθέμεθα. Ἀλλ' ἱκανὰ καὶ ταῦτα οἷς μὴ μετὰ τῆς ἀγνοίας καὶ ἡ διάνοια προσαπώλετο. Τὰ δ' ἄλλα, ψυχῇ καὶ σάματι ἔρρασο.

μεγάλα και θεοπρεπή έργα, ὅπως και σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, ὄχι πρὸς ἀντιδιαστολὴ κάποιου ἄλλου χρόνου, ἀλλὰ και τὸ ἀντίθετο, πρὸς ὑποδήλωσι ἀπεράντου διαστήματος. Και νὰ τὰ παραδείγματα: «Στὶς ἡμέρες του θ' ἀνατείνει δικαιοσύνη και πλῆθος εἰρήνης, ἕως ὅτου καταστραφεῖ ἡ σελήνη»⁸² και: «Κάθισε στὰ δεξιὰ μου» (ἔτσι ἔχει γραφεῖ ὅτι λέγει ὁ Πατέρας στὸν Υἱό), «ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου»⁸³, και: «Νά, ἐγὼ εἶμαι μαζί σας (πάλι ὁ Σωτήρας λέγει στοὺς μαθητές του), ἕως τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου»⁸⁴. Εἶναι φανερό ὅτι ἐδῶ τὸ 'ἕως' δὲν δηλώνει κάποιο χρονικὸ ὄριο και πέρασ, ἀλλὰ δηλώνοντας ἡ λέξι μαζί μ' αὐτὸ τὸ μέγεθος θείων πραγμάτων, παραπέμπει τὸ νοῦ τῶν ἀναγνωστῶν σὲ παράτασι ἀπεριόριστη.

Κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει και τρίτη σημασία αὐτοῦ, πού δὲν δηλώνει βέβαια τίποτε μεγάλο και ὑπέρογκο, ἀλλὰ ἀπλῶς σημαίνεται τὸ ἀντίθετο τοῦ προηγουμένου 'ἕως', ὅπως ἡ ῥήσι: «Δὲν ἐπέστρεψε ἡ περιστερὰ στὸν Νῶε, ἕως ὅτου καταξηράθηκε ἡ γῆ»⁸⁵, και: «Ἐως ὅτου φτάσετε σὲ βαθὺ γῆρας (λέγει ἄλλου) ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός»⁸⁶. Ὑπάρχουν και ἄπειρα ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα γίνεται φανερό και σ' αὐτοὺς πού εἶναι πολὺ κουφοὶ μὲ τὴ θέλησή τους, ὅτι ἡ λέξι χρησιμοποιεῖται στὴ θέση τοῦ "παντοπινά" και τοῦ "στὸν αἰῶνα". "Ὅταν λοιπὸν ἀποδείξουν οἱ θρασεῖς σὲ ὄλα, μετὰ τὴν ἀντικαταστροφὴ τῆς σελήνης νὰ θυθίζεται στὸ μηδὲν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Χριστοῦ και Θεοῦ μας, και νὰ μειώνεται τὸ πλῆθος τῆς εἰρήνης του και στὴ θέση της νὰ ἀπλώνεται ἡ ἐχθρα, και μετὰ τὴν τοποθέτησι τῶν ἐχθρῶν του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του νὰ μετακινεῖται ἀπὸ τὴν θέση πού ἔχει στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα (ἡ βλασφημία αὐτὴ νὰ πέσει στὰ κεφάλια αὐτῶν πού φέρονται μὲ ἀδιαντροπιά), και ἔπειτα μετὰ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου, ὅποτε θὰ ἔχουν μεγαλύτερη οἰκείωσι μαζί του, νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοὺς μαθητές του, κι ὅταν θὰ ἔχουν φτάσει σὲ βαθὺ γῆρας οἱ τότε ἄνθρωποι νὰ μὴ ὑπάρχει Θεός, και ἂν θέλεις και τὸ περιστέρι νὰ ἐπιστρέφει στὸν Νῶε μετὰ τὸ στέγνωμα τῆς γῆς, ἃς ἀποροῦν τότε, και ἂν μετὰ τὴν ἀπερίγραπτη και παρθενικὴ γέννα ἡ Παρθένος σκέφθηκε νὰ ἔρθει σὲ συνουσία μὲ ἄνδρα. Κι ἂν σοῦ ἔγραφα αὐτὰ μὲ ἐπιστολή, θὰ σοῦ παρέθετα μὲ τὴ χάρισι τοῦ Θεοῦ περισσότερες ἀποδείξεις. Ἀρκοῦν ὅμως και αὐτὰ γιὰ ὄσους μαζί μὲ τὴν ἄγνοια δὲν ἔχασαν και τὸ νοῦ τους. Κατὰ τὰ ἄλλα, νὰ εἶσαι καλά στὴν ψυχὴ και στὸ σῶμα.

85. Γέν. 8, 7.

86. Ἦσ. 46, 4.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΒ'.

Περὶ προνοίας.

α'. Εἰ μηδεὶς τῶν ἀδικούντων καὶ ὄλως ἁμαρτανόντων, κατὰ
 χεῖρας εἶχε φθάνουσαν τὴν δίκην, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῆς ἀρετῆς
 5 ἐργάται τὸν θῖον ἔτριβον ἐν ταλαιπωρίᾳ, οὐκ ἂν σοι λίαν ἀτόπως ὁ
 περὶ προνοίας λόγος ἐχώλευεν. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ καὶ τῶν τὴν κακίαν
 μετιόντων, παρ' αὐτὰς τὰς πράξεις ὤφθησαν τὰς δίκας δεδωκότες, καὶ
 τῶν ἀρετῆ ῥυθμιζομένων εὐπαθοῦντές εἰσιν ἐγνωσμένοι, πῶς οὐκ
 ἀνόητος ἢ κατὰ τῆς προνοίας ἐπίνοια; Εἰ δ' ὅτι μὴ πάντες ἐνταῦθα
 10 κομίζονται τὰ ἐπίχειρα, τοῦτό σε κατ' αὐτῆς ἀνερεθίζει, ἴσθι ὡς δι' ὧν
 ἔγνωσ αὐτῇ μάχεσθαι, μᾶλλον αὐτῆς ἀνακηρύττεις, μετὰ τῆς σοφίας,
 τὸ ἅμαχον. Εἰ γὰρ πάντες ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οἱ μὲν τὰς εὐθύναις εἰσε-
 πράττοντο τῶν ἡμαρτημένων, οἱ δέ, ἐφ' οἷς εἴλοντο τὰ ἀμείνω, δόξης
 καὶ τιμῆς ἀπήλαιον καὶ εὐδαιμονίας, μάτην τε ἂν τὸ ἐκεῖθεν κριτή-
 15 ριον συνεισητήκει (ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω Θεοῦ σοφίας καὶ κηδεμο-
 νίας), καὶ θίαιον ἄλλως καὶ ἀκούσιον ἢ τοῦ κακοῦ φυγῆ ἀπεδείκνυτο,
 δεδοικότες, ὡς εἰκός, τῶν πλημμελεῖν ἐγκωκότες, τὴν παραντίκα
 τιμωρίαν, καὶ οὐχὶ γνώμης ἀγαθῆς αἰρέσει, δειλιά δὲ μᾶλλον ἀπὸ τῆς
 κακίας διασπωμένων. Ἀλλά γε δὴ καὶ μισθαρινία καὶ οὐκ ἀρετῆ τῆς
 20 ἀρετῆς ἐτύγχανεν ἂν ἢ ἐργασία, καὶ οὐκέτι διάκρισις τῶν σπουδαίων
 καὶ τῶν φαύλων ἐγεγόνει· οὐδὲ τισὶ μὲν ἵνα τῆς ἐκεῖθεν τύχῃσι βασι-
 λείας καὶ ἵνα Δεσποτικὰς συντηρήσωσιν ἐντολὰς ἢ ἀρετῆς πράξεις καὶ
 ἢ ταύτης χρῆσις ἐξ ἔρωτος θείου, τισὶ δὲ ἵνα τὸν παρόντα θῖον ἐν ἀπο-
 λαύσει διανύσωσι καὶ εὐδαιμονία.

25 β'. Ἄλλως τε καὶ τὸ πάντων κάλλιστον, τοὺς ἀγῶνας λέγω ἐφ' οἷς
 οἱ δίκαιοι μάλιστα στεφανοῦνται, ἀναεροῦντός ἐστι τὸ μηδένα τούτων
 βούλεσθαι τοῖς παροῦσι πόνους ἐνταλαιπωρεῖσθαι. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ
 καὶ ὁ τῶν εἰρημένων οὐδενὸς εἰς ἀπόδειξιν ἀσθενέστερον, αὐξοντός
 ἐστὶ τὴν τιμωρίαν καὶ ὑπεροργιζομένου κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων, ὧν
 30 ἑκάτερον ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τό τε γὰρ στεφά-
 νους ἀφαιρεῖν καὶ τὸ πικροτάτην καὶ ἄκρατον μηχανᾶσθαι τιμωρίαν,
 πόρρω καθέστηκε τῆς ἀγαθοειδοῦς ἐπιστασίας. Πῶς δ' οὐκ ἂν εἶη
 τοῖς ἁμαρτάνουσιν σφόδρα καὶ ἀπαραίτητος καὶ ὄλον τρογίας ἄκρα-

ΕΡΩΤΗΣΗ 172η.

Γιὰ τὴν πρόνοια.

α'. "Αν κανένας ἀπὸ ὅσους ἀδικοῦν καὶ γενικὰ ἁμαρτάνουν δὲν δεχόταν τὴν τιμωρία ἀμέσως μετὰ τὴν πράξη του, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ ἐργάτες τῆς ἀρετῆς κατέτριβαν τὴ ζωὴ τους σὲ ταλαιπωρίες, δὲν θὰ ἦταν ὁ λόγος σου γιὰ τὴν πρόνοια πολὺ παράλογα χωλός. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐπιδίδονται στὴν κακία τοὺς εἶδαμε νὰ τιμωροῦνται ἀμέσως μετὰ τὴ διάπραξη αὐτῆς, καὶ πολλοὶ ἀπὸ ὅσους ρυθμίζουν τὴ ζωὴ τους μὲ τὸν κανόνα τῆς ἀρετῆς εἶναι γνωστὸ ὅτι εὐτύχησαν, πῶς δὲν εἶναι ἀνόητη ἡ σκέψη σου νὰ ἐπιτεθεῖς κατὰ τῆς πρόνοιας; "Αν ὅμως σὲ ἐξοργίζει ἐναντίον της τὸ ὅτι δὲν παίρνουν ἐδῶ αὐτὸ πού τοὺς ἀξίζει, νὰ ξέρεις ὅτι μὲ ὅποια ὄπλα ἀποφάσεις νὰ τὴν πολεμήσεις, μὲ αὐτὰ πολὺ περισσότερο ἀνακηρύττεις μαζὶ μὲ τὴ σοφία της καὶ τὸ ἀκαταμάχητό της. "Αν δηλαδή ὅλοι στὴν παρούσα ζωὴ, ἄλλοι τιμωροῦνταν γιὰ τὰ ἁμαρτήματά τους, καὶ ἄλλοι γιὰ τὴν ἀρετὴ πού διάλεξαν ἀπολάμβαναν δόξα καὶ τιμὴ καὶ εὐδαιμονία, θὰ εἶχε μάταια στηθεῖ τὸ ἐκεῖ δικαστήριον (πού ὀρίστηκε ἀπὸ τὴν ἀνώτατη σοφία καὶ κηδεμονία τοῦ Θεοῦ), καὶ θὰ ἀποδεικνυόταν ἢ κατ' ἄλλο τρόπο ἀποφυγῆ τοῦ κακοῦ καὶ βίαια καὶ ἀκούσια, ἐπειδὴ, ὅπως εἶναι φυσικό, φοβοῦνται, ὅσοι ἀναγνωρίζουν ὅτι ἁμαρτάνουν, τὴν ἄμεση τιμωρία, καὶ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὴν κακία ἀπὸ φόβο μᾶλλον, καὶ ὄχι μὲ τὴν ἐκλογὴ ἀγαθῆς γνώμης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐργασία τῆς ἀρετῆς θὰ γινόταν γιὰ τὸ μισθὸ καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἀρετὴ, καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε διάκριση τῶν σπουδαίων καὶ τῶν φαύλων. Οὔτε ἐπίσης θὰ ἐπρατταν μερικοὶ τὴν ἀρετὴ γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐκεῖ βασιλεία ἢ νὰ φυλάξουν τὶς Δεσποτικὰς ἐντολὰς ἀσκώντας αὐτὴν ἀπὸ θεῖο ἔρωτα, καὶ μερικοὶ πάλι γιὰ νὰ περάσουν τὴν παρούσα ζωὴ μὲ ἀπολαύσεις καὶ εὐδαιμονία.

β. "Ἄλλωστε καὶ τὸ καλύτερο ἀπὸ ὅλα, ἐννοῶ τὰ ἀγωνίσματα μὲ τὰ ὁποῖα οἱ δίκαιοι κατεξοχὴν στεφανώνονται, τὸ ἀναιρεῖ τὸ νὰ μὴ θέλει κανεὶς νὰ ταλαιπωρεῖται μὲ τοὺς πόνους τῆς παρούσας ζωῆς. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο, πού δὲν ἔχει μικρότερη ἀποδεικτικὴ δύναμη ἀπὸ κανένα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, εἶναι τὸ νὰ αὐξάνει τὴν τιμωρία καὶ νὰ ἐκδηλώνει ὑπερβολικὴ ὀργὴ ἐναντίον ἐκείνων πού ἁμαρτάνουν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ξένα πρὸς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ καὶ τὸ νὰ ἀφαιρεῖ τὰ στεφάνια καὶ τὸ νὰ ἐπινοεῖ πικρότατη καὶ ἀβάσταχτη τιμωρία ἀπέχουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὴ φιλάνθρωπη ἐπιστοασία. Καὶ πῶς ἡ τιμωρία δὲν εἶναι γιὰ ἐκείνους πού ἁμαρτάνουν ἐξαιρετικὰ ἀπα-

τος ἢ τιμωρία τρόπον τινὰ παρεσκευασμένη, ὅταν ἐπὶ τοσοῦτον μὲν ὑπέρβλυσις ἢ τῆς εὐεργεσίας, ὥστε, ἐξὸν ἄμεινον βιοῦντας καὶ τῆς ἐν-
 τεῦθεν εὐπαθείας καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀγαθῶν ἀπολαύειν, τοῖς δ' οὐδ' οὐ-
 τως ἀντὶ τῶν χειρόνων αἴρεσις ἔπεισι τῶν κρειπτόνων; Ὡστε τὸ μὴ πάν-
 5 τας τοὺς σπουδαίους ἐνταῦθα τὸν θίον ἔχειν ἐν εὐροία, μηδὲ τοὺς φαύ-
 λους ἅπαντας ἐν ταλαιπωρία, τῆς ἄκρας ἐστὶ περὶ τὸ ἀνθρώπινον φι-
 λανθρωπίας τε καὶ κηδεμονίας. Κολάζονται τοίνυν ἐνταῦθά τινες, τῶν
 μὲν σπουδαίων ἐπὶ τῇ τῶν στεφάνων ἀπολήψει καὶ ἵνα μᾶλλον αὐτοῖς
 ὁ θεῖος ἔρωσ θαυμαστός εἴη, ἡλίκος κὰν ταῖς θλίψεσιν ἂν ἀκμάζων ἐπι-
 10 δεικνύοιτο. Εἰ βούλει δέ, καὶ ἵνα μὴ, ὡς ὁ θεῖος Παῦλός φησιν, ὑπεραί-
 ρωνται, μηδέ γε μείζους, ὑπὲρ ὃ ὄρῶνται, παρ' ἐνίοις νομίζονται.

γ'. Σὺ δέ μοι σύνες, εἰ βούλει, καὶ διότι μεγάλαις καὶ καθαραῖς
 ἡδοναῖς ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐντροφῶσι καὶ διαχέωνται δίκαιον ἂν εἶεν,
 ὥσπερ στύφοντί τινι καὶ συνάγοντι φαρμάκῳ προσομιλεῖν καὶ ταῖς
 15 θλίψεσι, καὶ ὅτι ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις διὰ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν πλέον ἐκ-
 λάμπει καὶ θαυμάζεται. Ἀλλὰ καὶ εἰς τελείαν αἰσχύνην τοῦ πονηροῦ
 καὶ κατάπτωσιν, ὅτι καὶ τοῖς τῶν περιασμῶν ἰδρῶσι περισταζόμενοι,
 οὔτε τὸν τῆς ἀρετῆς τόνον ἔλυσαν, οὐδ' εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ πάλην
 κατεμαλακίσθησαν. Οὐ πάντες δὲ τοῖς πειρασμοῖς παραδίδονται, ἵνα
 20 μὴ τοῖς ἀσθενεστέροις κατὰ τῆς προνοίας οἱ λογισμοὶ συνταράσσων-
 ται. Κολάζονται δὲ καὶ τῶν φαύλων οἱ μὲν ἐπὶ καθάρσει μολυσμά-
 των, ὅσοις μετριώτερόν τι διημάρτηται, οἱ δὲ εἰς παράτασιν τοῦ πι-
 κροτέραν αὐτοῖς πάντως ἀποκειῖσθαι τῶν βεβιωμένων ἐκεῖθεν τὴν
 εἴσπραξιν, καὶ ἵνα καὶ τοῖς ἀνοήτοις τῆς τοῦ Θεοῦ μισοπονηρίας
 25 συναίσθησις γένηται. Οὐ πάντες δέ, ἵνα μὴ μάτην τοῦ αὐτεξουσίου
 ἀπελεγχθῇ τὸ φιλότιμον, καὶ ἵνα καθαρὸν ἐξουσίας καὶ ἀμίαντον
 συναποδειχθῇ τῆς τῶν ἐντολῶν νομοθεσίας τὸ ὠφέλιμον, καὶ διότι
 μένει τὸ κοινὸν ἐκεῖθεν καὶ πάντων κριτήριον. Πολλοὶ δὲ πάλιν ἐν
 εὐπαθείᾳ διάγουσι, τῶν μὲν δικαίων παράκλησις καὶ παραψυχή καὶ
 30 κοινὸν ἀγαθὸν τοῖς πλησίον προκειμένοι καὶ εἰς ἀρραδῶνα τῆς μελ-
 λούσης ἀπολαύσεως, καὶ ἵνα τὸν ἀλάθητον πιστεύσωσιν ὀφθαλμῶν
 καὶ τὰ ἐνταῦθα ἐποπτεύειν. Οὐ πάντες δέ, ἵνα μὴ προσκαίρω μισθῶ
 τῆς ἀρετῆς ἢ χάρις δόξῃ διαλύεσθαι, καὶ ἵνα μὴ βαρυτάτη καὶ ἄκρα-
 τος τοῖς παρολισθοῦσι, τρόπον τινὰ, παρεσκευασμένη εἴη ἢ τιμωρία,

ραίτητη καὶ παρασκευασμένη κατὰ κάποιο τρόπο ὀλότελα καθαρὴ ἀπὸ κατακάθι⁸⁷, ὅταν ὑπάρχει τόση ὑπερανάβλυση τῆς εὐεργεσίας, ὥστε, ἐνῶ ἔχουμε τὴν ἐξουσία νὰ ζοῦμε καλύτερα καὶ ν' ἀπολαμβάνομε τὴν ἐδῶ εὐδαιμονία καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, νὰ προσιμοῦν, ὅσοι δὲν εἶναι παρασκευασμένοι ἔτσι, ἀντὶ γιὰ τὰ καλύτερα, τὰ χειρότερα;. Ὡστε, τὸ ὅτι δὲν ἔχουν ὅλοι οἱ σπουδαῖοι εὐτυχισμένη ἐδῶ ζωὴ, οὔτε οἱ φαῦλοι ὅλοι βασανίζονται, εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀκρας φιλανθρωπίας καὶ φροντίδας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Τιμωροῦνται βέβαια ἐδῶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σπουδαίους, μὲ σκοπὸ νὰ λάβουν τὰ στεφάνια, καὶ γιὰ νὰ φανεῖ πρὸ θαυμαστὸς ὁ θεῖος ἔρωτας σ' αὐτούς, τόσο ἀκμαῖος ὅπως αὐτὸς θὰ παρουσιαζόταν καὶ σὺς θλίψεις. Καὶ ἂν θέλεις, καὶ γιὰ νὰ μὴ κυριεύονται ἀπὸ ἔπαρση, ὅπως λέγει ὁ θεῖος Παῦλος⁸⁸, καὶ νὰ μὴ θεωροῦνται ἀπὸ μερικοὺς πρὸ ἀνώτεροι ἀπὸ αὐτὸ πού φαίνονται.

γ'. Ἐσὺ ὅμως, παρακαλῶ, σκέψου, ἂν θέλεις, ὅτι, ἐπειδὴ ἐντροφοῦν καὶ εὐθυμοῦν μὲ τὶς μεγάλες καὶ καθαρὲς ἡδονὲς τῆς ἀρετῆς, θὰ ἦταν δίκαιο νὰ δοκιμάζουν καὶ θλίψεις σὰν ἓνα στυπτικὸ φάρμακο πού κλείνει τὴν πληγὴ, καὶ ὅτι λάμπει καὶ θαυμάζεται περισσότερο ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἀδυναμία αὐτῶν⁸⁹. Ἀλλὰ καὶ πρὸς πλήρη καταντροπιασμὸ καὶ κατάπτωση τοῦ πονηροῦ, ἂν καὶ ἦταν λουσμένοι ἀπὸ τοὺς ἰδρώτες τῶν πειρασμῶν, οὔτε τὴν ἔνταση τῆς ἀρετῆς σταμάτησαν, οὔτε ἔδειξαν μαλθακότητα στὸν ἀγῶνα τους γι' αὐτήν. Καὶ δὲν παραδίδονται ὅλοι στοὺς πειρασμούς, γιὰ νὰ μὴν ταράζονται οἱ λογισμοὶ τῶν ἀσθενέστερων κατὰ τῆς πρόνοιας. Τιμωροῦνται βέβαια καὶ ἀπὸ τοὺς φαύλους, ἄλλοι γιὰ νὰ καθαρθοῦν ἀπὸ διάφορα μολύσματα, ὅσοι ἔχουν διαπράξει μετριότερα ἁμαρτήματα, καὶ ἄλλοι γιὰ νὰ παραταθεῖ ἡ ἀγωνία τους, ὅτι ἐκεῖ θ' ἀντιμετωπίσουν πικρότερη τιμωρία γιὰ ὅσα ἔπραξαν, καὶ γιὰ νὰ συναισθανθοῦν ἀκόμα καὶ οἱ ἀνόητοι, ὅτι ὁ Θεὸς μισεῖ τὴν κακία. Δὲν γίνεται ὅμως αὐτὸ σὲ ὅλους, γιὰ νὰ μὴν φανεῖ μάταια ἡ τιμὴ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ συνάμα καθαρὴ καὶ ἀμόλυντη ἀπὸ ἐξουσία ἢ ὠφελιμότητα τῆς νομοθεσίας τῶν ἐντολῶν, καὶ γιὰ νὰ περιμένει ἐκεῖ τὸ κοινὸ δικαστήριον γιὰ ὅλους. Πολλοὶ πάλι ζοῦν μὲ εὐτυχία καὶ εἶναι παρηγοριὰ καὶ ἀναψυχὴ γιὰ τοὺς δίκαιους καὶ κοινὸ ἀγαθὸ γιὰ τοὺς συνανθρώπους τους, καθὼς καὶ ἐγγύηση γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἀπόλαυση, καὶ γιὰ νὰ πιστέψουν ὅτι ὁ ἀλάθητος ὀφθαλμὸς ἐποπτεύει καὶ τὰ ἐδῶ πράγματα. Ὅχι ὅμως ὅλοι, γιὰ νὰ μὴ νομοθεῖ ὅτι ἐξανεμίζεται ἡ χάρις μὲ ἓνα πρόσκαιρο μισθὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ ἀκόμα γιὰ νὰ μὴν εἶναι γιὰ ὅσους ὀλισθαίνουν βαρύτατη καὶ ἀβάσταχτη κατὰ κάποιο τρόπο προετοιμασμένη

ἄτε δὴ παντελῶς εἰς ἀναπολόγητον αὐτοῖς περισταμένης τῆς ἁμαρτίας. Τί γάρ, ἐξὸν κἀνταῦθα κἀκεῖθεν ἐν εὐπαθείᾳ διάγειν, σὺ δὲ μετὰ τῆς ἐκατέρωθεν ποινῆς τῶν κρειπτόνων ἠλλάξω τὰ χεῖρονα; μηδέ, ἐν ὑπερβολῇ χρησιότητος, ἢ τῶν εἰσπράξεων ὑπερβολῇ μεμηχανημένη 5 νομίζοιτο.

δ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἀδίκων πολλοῖς τὰ παρόντα κατὰ ῥοῦν φέρεται, ἵνα, εἴ τι καλοκαγαθίας ἵχνος αὐτοῖς διεπράχθη, ἐντεῦθεν ὥσι τὴν ἀντιμισθίαν ἀπειληφότες, ἐξασθενούσης τῆς πράξεως παρατείνεσθαι πρὸς τὴν ἐκεῖθεν μισθαποδοσίαν, ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ πρόφασιν τῆς 10 κακουργίας τὴν τλαιπωρίαν προβάλλωνται. Οὐκ εἰς πάντας δὲ αὐτῶν τὰ τῆς εὐθείας διαβιδάζεται, ἵνα μὴ ἢ τῆς κακίας τρίβος, ἐπὶ πλέον ἀνευρνομένη, πολλοὺς ἐλκύσῃ πρὸς θάραθρον, καὶ ἵνα μὴ πρὸς ἀναλησίαν ἔτι μᾶλλον οἱ φιλαμαρτήμονες ἀποκλίνωσι, καὶ ἢ θεία ψῆφος τοῖς πολλοῖς εἰς χλεύην νομίζοιτο. Καὶ μυρία ἄλλα δι' ὧν 15 τῆς προνοίας τὸ ἀγαθουργόν τε καὶ σοφὸν καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπίνην κρίσιν τε καὶ μεθοδείαν καὶ ἔρευναν ἔστι θεάσασθαι. Τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἐμμελετῶν καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐγγυμναζόμενος, τῆς δοκούσης ἐν τοῖς παροῦσιν ἀνωμαλίας καὶ συγχύσεως σαιτὸν ἀναλάμβανε, καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς πάθη καὶ τῶν πειρασμῶν ἢ συνέχεια μηδὲν σε κατὰ τῆς 20 προνοίας ὀπλιζέτω. Εἴτε γάρ, ὡς ἡμεῖς εὐχόμεθα, δι' αὐτῶν τοῦ πλείστου ῥύπου καθαιρόμεθα, ἐντεῦθεν μᾶλλον τὸ ὑπέρσοφον καὶ φιλόανθρωπον τῆς προνοίας λαμπρῶς διαφαίνεται· εἴτε, καθάπερ αὐτὸς νομίζεις, ἄθλους καὶ ἀγῶνας ὑπερχόμεθα, μήτε τῶν ἐκεῖθεν ἡμᾶς στεφάνων φθονήσης καὶ τῆς προνοίας τὸ διὰ πάντων ἀγαθουργόν καὶ 25 μεγαλεῖον ἐκθειάζων μᾶλλον ἐπιγίνωσκε. Εἴη δὲ τὰ ἡμέτερα πάθη, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν περὶ ἡμᾶς σπλαγχιζομένου, τῶν προειρημένων τὸ ἕτερον, ἀλλὰ μὴ βαρυντέρας τιμωρίας καὶ ἀπαρακλήτου προσίμων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΓ.

Περὶ Τριάδος.

30

Ἡ τῆς Τριάδος σύγκυσις ἀναίρεσιν τῶν προσώπων ποιεῖ, ἢ δὲ τῆς οὐσίας διαίρεσις ἀλλοτριώσιν καὶ κατατομὴν ἐπινοεῖ τῆς Θεότητος. Φεῦγε τὸν παρ' ἐκάτερα τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ κρημνόν, καὶ κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς ὄρους τε καὶ θεσμοὺς μίαν οὐσίαν καὶ

ἡ τιμωρία, ἐπειδὴ ἔχει φτάσει ἡ ἁμαρτία νὰ μὴ δέχεται καμμιὰ ἀπολύτως ἀπολογία. Τί δηλαδή; ἐνῶ σοῦ εἶναι δυνατόν κι ἐδῶ κι ἐκεῖ νὰ ζήσεις μὲ εὐτυχία, ἐσὺ μαζὶ μὲ τὴν ποινὴ ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο, ἄλλαξες τὰ καλύτερα μὲ τὰ χειρότερα; Οὔτε βέβαια, ἐπιδὴ εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ θεωρεῖται ἐπινόηση τῶν ἀνθρώπων ἢ ὑπερβολὴ τῶν τιμωριῶν.

δ΄. Ἐπίσης καὶ γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἄδικους τὰ παρόντα κυλοῦν εὐνοϊκά, ὥστε κι ἂν ἀκόμα ἔκαναν μιὰ ἐλάχιστη πράξη καλοκαγαθίας, νὰ λάβουν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀντιμισθία τους, χάνοντας ἢ πράξη τὴ δύναμὴ της νὰ παρατείνεται πρὸς τὴν ἐκεῖ μισθαποδοσία, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴν προβάλλουν τὴν ταλαιπωρία ὡς πρόφαση τῶν κακῶν πράξεών τους. Ἄλλὰ δὲν ἔρχονται σὲ ὅλους κατ' εὐχὴν, γιὰ νὰ μὴ διαπλατυνθεῖ περισσότερο ὁ δρόμος τῆς κακίας καὶ ἐλκύσει περισσότερους στὸ βάραθρο, καὶ γιὰ μὴν κλίνουν ἀκόμα περισσότερο οἱ φίλοι τῆς ἁμαρτίας στὴν ἀναισθησία καὶ νὰ θεωρεῖται ἔτσι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἡ θεία ἀπόφαση ὡς χλεύη. Ὑπάρχουν καὶ ἄπειρα ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα μπορούμε νὰ δοῦμε πόσο ἀγαθοεργὸς καὶ σοφὴ καὶ πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κρίση καὶ μεθόδευση καὶ ἔρευνα εἶναι ἡ πρόνοια. Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια μελετῶντας καὶ γυμνάζοντας τοὺς λογισμοὺς σου, νὰ ἀπαλλάτεις τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία καὶ σύγχυση ποὺ ἔχουν τὰ παρόντα, καὶ τὰ πάθη ποὺ μᾶς πολιορκοῦν καὶ ἡ συνέχεια τῶν πειρασμῶν νὰ μὴ σὲ ὀπλίζει καθόλου ἐναντίον τῆς πρόνοιας. Γιατί, εἴτε, ὅπως ἐμεῖς εὐχόμεσθε, καθαριζόμεσθε μὲ αὐτὰ ἀπὸ τὸν πάρα πολὺ ρυῖπο, ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται περισσότερο λαμπρὰ ἢ ὑπερβολικὴ σοφία καὶ φιλανθρωπία τῆς πρόνοιας, εἴτε, ὅπως ἐσὺ νομίζεις, ἐπιδιδόμεσθε σὲ ἄθλους καὶ ἀγῶνες, νὰ μὴ μᾶς φθονήσεις γιὰ τὰ ἐκεῖ στεφάνια μας, καὶ ἔχε στὸ νοῦ σου νὰ ἐπαινεῖς περισσότερο τὴν πρόνοια ποὺ ἐνεργεῖ κάθε ἀγαθὸ καὶ μεγαλεῖο. Καὶ εἴθε τὰ πάθη μας μὲ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μας νὰ εἶναι γιὰ ἐμᾶς ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ποὺ εἶπαμε, καὶ νὰ μὴν εἶναι τὸ προοίμιο βαρύτερης καὶ ἀπαρηγόρητης τιμωρίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 173η.

Γιὰ τὴν Τριάδα

Ἡ σύγχυση τῆς Τριάδας δημιουργεῖ τὴν ἀναίρεση τῶν προσώπων, ἐνῶ ἡ διαίρεση τῆς οὐσίας ἐπινοεῖ ἀλλοτριώση καὶ κατάτμηση τῆς θεότητος. Ν' ἀποφεύγεις τὸν γκρεμὸ ποὺ ὑπάρχει ἀπὸ τὴ μὰ καὶ τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ, καὶ λατρεύοντας καὶ προσκυνώντας σύμφωνα

θεότητα ἐν ὑποστάσει καὶ προσώποις τρισὶ λατρεύων καὶ προσκυνῶν, τὴν τῶν Χριστιανῶν θεολογίαν τούτοις συγκεφαλαιούμενος ἀνακήρυττε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΔ΄.

5 Πῶς δεῖ νοεῖν τὸ περὶ τὸν Ἰωβ εἰρημένον,
«Καταραθεῖη ἡ ἡμέρα ἐν ἧ ἔγεννήθη».

Καταρᾶται τὴν ἡμέραν τῆς γενέσεως αὐτοῦ ὁ Ἰωβ τὰ τε ἄλλα καὶ οὐ τοσοῦτον ὅτι ταῖς ἀφορήτοις πληγαῖς κατετείνετο, ἀλλ' ὅτι τοῖς λογισμοῖς ἐκυμαίνεται, μήποτ' ἄρα εἶη ἐπὶ τοσοῦτον πλημμελείας ἐλη-
10 λακῶς ὡς τοσαύτην ὀργὴν Θεοῦ κινήσαι κατ' αὐτοῦ· τοῦτ' ἔστιν, εἰς τοσοῦτον ἐξώκειλα τῶν Δεσποτικῶν ἐντολῶν, ὥστε λαθεῖν μὲν ἐμὲ τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, εἰς τοσοῦτον δὲ παροξῦναι τὸ μακρόθυμον καὶ φιλόανθρωπον τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ τοσαύτης ὀργῆς ἔνοχον ἐμὲ κριθῆναι καὶ τηλικαύτας ἀπαιτεῖσθαι δίκας· Ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα
15 ἐκείνη. Ὡστε οὐκ ἀγανακτήσεως ἦν ὑπὲρ ὧν ἔπασχεν ἡ ἀρά, ἀλλὰ θρήνων καὶ ἐλεεινολογίας ὑπὲρ ὧν ἐδόκει λυπηῖσθαι τὸν Θεόν· καὶ τοῦτο παρίστησι σαφῶς ἡ Δεσποτικὴ φωνὴ πρὸς αὐτόν, ἐν οἷς φησιν «Οἶμι με ἄλλως σοι κεχρηματικένας, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος;» ἀντι τοῦ, «Οὐκ ἔστι σοι τῶν ἡμαρτημένων ἀπαίτησις τὰ πάθη ἐν οἷς
20 ἐναθλεῖν παρεχωρήθης, ἀλλὰ γυμνασία μὲν τῆς ἀρετῆς, ἐπάθλων δὲ καὶ μειζόνων στεφάνων ἢ κατὰ τὰς ὀδύνας καὶ πληγὰς προξενούντα τὴν ἀμοιβήν. Οὐκοῦν οὐκ ὀργὴν ἐκχέων ὑπαχθῆναί σε συνεχώρησα ταῖς τοσαύταις ποιναῖς, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἢ σὴ λαμπρότερον ἀναφανῆ ἀρετῆ, καὶ κατὰ τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐχθροῦ ἀριστεύων καὶ
25 τροπαιοφορῶν πᾶσιν ἐπιδειχθῆς».

Καταρᾶται δὲ τῆς γενέσεως τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐπειδὴ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν λαμπραῖς ἐστιάσεσιν ἐφιλοφρονεῖτο τοὺς ὠκειωμένους εἰς φιλίαν αὐτῷ καὶ ἄλλως προσγενεῖς, εἰκὸς δὲ τρυφῶντας καὶ τοῖς διὰ θεαμάτων τινῶν ἀκουσμάτων τέρψει καὶ
30 ἡδοναῖς ψυχαγωγεῖν ἑαυτούς, δι' ὧν τέρπεται μὲν ἀκοή, τέρπεται δὲ ὄψις (βασιλέων γὰρ συνεστιαμένων, εἰκὸς ἦν καὶ τὰ τοιαῦτα συνεισάγεσθαι τῇ πανδαισίᾳ), διὰ τοῦτο ἄρα λογισμοὶ συνετάραττον αὐτόν, μήποτε ταῦτα, μισητὰ γεγονότα τῷ Θεῷ, τὴν ὀργὴν ἐκίνησαν κατ' αὐτοῦ· διὰ τοῦτο τῆς γενέσεως τὴν ἡμέραν ἐπαρᾶται, τοῦτ' ἔστιν ἐν ἧ

μέ τούς ἐκκλησιαστικούς ὄρους καί θεσμούς μὰ οὐσία καί θεότητα σέ τρεῖς ὑποστάσεις καί πρόσωπα, νά διακηρύττεις τή θεολογία τῶν Χριστιανῶν συγκεφαλαιώνοντάς την σ' αὐτά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 174η.

**Πῶς πρέπει νά ἐννοοῦμε αὐτό πού εἰπώθηκε
για τόν Ἰώβ· «καταραμένη ἡμέρα πού γεννήθηκα»⁹¹.**

Καταριέται ὁ Ἰώβ τήν ἡμέρα τῆς γέννησής του καί τὰ ἄλλα, ὄχι τόσο γιατί ὑπέφερε ἀπό τίς ἀνυπόφορες πληγές του, ἀλλ' ἐπειδή ὁ νοῦς του κλονιζόταν ἀπό τή σκέψη, μήπως ἄραγε ἔχει φτάσει σέ τέτοιο σημεῖο παράβασης, ὥστε νά κινήσει τόσο μεγάλη ὀργή τοῦ Θεοῦ ἐναντίον του· δηλαδή, Σέ τέτοιο σημεῖο παρέκλινα ἀπό τίς δεσποτικές ἐντολές, ὥστε νά μοῦ διαφύγει βέβαια ἐμένα τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, καί νά παροξύνω σέ τέτοιο βαθμὸ τῆ μακροθυμία καί φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὥστε καί νά κριθῶ ἐγὼ τόσης ὀργῆς ἔνοχος καί νά ὑφίσταμαι τόσο μεγάλες τιμωρίες; Καταραμένη νά εἶναι ἡ ἡμέρα ἐκείνη· ἡ κατάρα γίνεται ὄχι γιατί ἀγανακτοῦσε γιά ὅσα κακὰ ἔφερε, ἀλλά γιατί θρηνοῦσε καί ἔκλαιγε γιά τή λύπη πού νόμιζε ὅτι προκάλεσε στὸν Θεό. Καί αὐτὸ τὸ παριστάνει μὲ σαφήνεια ἡ Δεσποτική φωνὴ πρὸς αὐτὸν μ' αὐτὰ πού λέγει· «Νομίζεις πῶς γι' ἄλλο λόγο τὰ ἔκανα αὐτὰ σέ σένα, κι ὄχι γιά ν' ἀποδειχθεῖς δίκαιος;»⁹¹. ἀντι δηλαδή νά πεῖ· Τὰ πάθη σὰ ὅποια ἐπέτρεψα ν' ἀγωνισθεῖς δὲν εἶναι πληρωμὴ γιά τὰ ἁμαρτήματά σου, ἀλλὰ γύμνασμα βέβαια τῆς ἀρετῆς, πού προξενοῦν ὅμως ἀμοιβὴ μὲ ἔπαθλα καί στεφάνια μεγαλύτερα ἀπὸ τούς πόνους καί τὰ πλήγματά σου. Δὲν εἶναι λοιπὸν ξέσπασμα τῆς ὀργῆς μου πού παρεχώρησα νά ὑποβληθεῖς σέ τόσες τιμωρίες, ἀλλὰ γιά φανεῖ πολὺ πιὸ λαμπρότερη ἡ ἀρετὴ σου καί νά ἀναδειχθεῖς σέ ὅλα νικητῆς καί τροπαιοῦχος ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Καταριέται λοιπὸν τήν ἡμέρα τῆς γέννησής του, ὄχι ἀπλῶς γι' αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τήν ἡμέρα αὐτὴ μὲ λαμπρὲς συνεστιάσεις δεξιωνόταν τούς φίλους καί τούς συγγενεῖς, καί ἦταν φυσικὸ οἱ καλεσμένοι του νά ψυχαγωγοῦνταν μὲ τερπνά κι εὐχάριστα θεάματα καί τραγούδια πού τέρπουν τὴν ἀκοή καί τὰ μάτια (γιατὶ ὅταν οἱ συμποσιαστές εἶναι βασιλιάδες, εἶναι φυσικὸ νά ἔχουν θέση κι αὐτὰ σὺν συμπόσιοι)· γι' αὐτὸ ἐπομένως τὸν τάραζαν οἱ σκέψεις, μήπως αὐτὰ τὰ ἀπεχθανόταν ὁ Θεὸς καί κίνησαν τὴν ὀργὴν του ἐναντίον του. Γι' αὐτὸ καταριέται τήν ἡμέρα τῆς

91. Ἰώβ 40, 8.

τὸν τόνον τῆς ψυχῆς καὶ τὸ συνεστραμμένον καὶ νεῦον πρὸς ἑαυτὸ εἰς
 τρυφήν ἐδίδου διαρρεῖν, καὶ πρὸς τὰς ἐπιπολαίους ταύτας ὑπομειδιᾶν
 ἡδονάς. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἀρὰν διὰ χειλέων προῆγεν, ἵνα μὴ τοῖς πολλοῖς
 ἀναισθητῶς δόξῃ τὴν φοβερὰν ἐκείνην φέρειν συμφορὰν, οὐδὲν ἔστιν
 5 ἔννοεῖν ἀπεικός· φέρει γὰρ τὴν ἀρὰν οὐ κατὰ τινος ὑφεστηκότος
 πράγματος, ἀλλὰ μετὰ τὸ γενέσθαι μηδαμῶς ὑφεστῶτος καὶ εἴη ἂν ἡ
 ἀρὰ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πάθους καὶ τὴν συναίσθησιν τῶν ἀλγεινῶν
 ἐπίδηλον ποιουμένη καὶ τὸν ἐπαρώμενον μηδεμιᾶς ἔνοχον πλημμελεί-
 ας ἀποφαίνουσα· κατὰ γὰρ τῶν ἀνυπάρκτων ἦν αὐτῶ ἡ ἀγανάκτησις
 10 Εἰ δὲ τις αὐτὸν φήσειε καὶ τῆς Δεσποτικῆς ἀποφάσεως ἀναμνησθέντα
 τοῦτο εἰπεῖν, οὐκ ἂν πόρρω θεοφιλοῦς γνώμης ἐνεχθείη. Ποίας ἀπο-
 φάσεως; Ἦν ἀφῆκε κατὰ τῆς Εὐας, ἡνίκα κοινωνὸν ἐκείνη τῆς ἀπά-
 τῆς ἐποίησατο τὸν Ἀδάμ· καὶ γὰρ τηνικαυτὰ φησιν, «ἐν λύπαις τέξῃ
 τὰ τέκνα», ἐν λύπαις καὶ ὀδύναις τὸν ἀνθρώπινον ὑποξενγνύων τό-
 15 κον, καὶ τὴν ἀρὰν ἐξ ᾧν προέτρεχον ἐλπίδες χαρᾶς, σκυθρωπότητι
 κρατύνων λυπηρᾶ. Εἰς ταύτην οὖν τὴν λύπην ἀναφέρων τὸν νοῦν ὁ
 Ἰῶβ, μονονουχί τὴν ἀπόφασιν ἀποθαυμάζει καὶ ὑμνεῖ τὸν Δεσπότην,
 ὄντως, λέγων, ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα καθ' ἣν τὰς μητρικὰς ὠδῖνας
 λύων ὁ ἄνθρωπος, πρὸς τὰς τοῦ ἡλίου ἔρχεται αὐγὰς.

20

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΕ΄.

Τί ἐστι τό, «κατ' ἑμαντοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος»;

«Κατ' ἑμαντοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος»· καὶ ποῦ λαβεῖν ἔστιν ὁμο-
 μοκότα τὸν Θεόν, ἢ καθ' ἑαυτοῦ ἢ καθ' ἑτέρου τινός; Πῶς δ' ἂν Θεὸς
 ὁμομόκει, πάντας ἀπειργῶν διὰ τῶν Εὐαγγελίων ἀπὸ παντός ἑαν-
 25 τοὺς φυλάττειν ὄρκου καὶ μὴ τῇ γλώττῃ χρῆσθαι πρὸς ὑπηρεσίαν
 ἐνόρκου φωνῆς. Καὶ γὰρ κατὰ πάντα σύμφωνος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς καὶ
 ἅπερ λέγει, ἐξ αὐτοῦ λαβὼν λέγει. Τί οὖν ἐστι τό, «κατ' ἑμαντοῦ ὤμο-
 σα, λέγει Κύριος»; ἀντὶ τοῦ, ὡς ἔστιν ἀνθρώποις ἡ τοῦ ὄρκου δύνα-
 μίς δεδαιούσα τὸ ὑπισχνούμενον, οὕτως ἐστὶ τῆς ἐμῆς ἐπαγγελίας τὸ
 30 ἀπαράδατον ὄρκου γὰρ πολλάκις προεληλυθότος, ἢ τὸ τῆς γνώμης
 οὐ πάγιον εἰς ἐπιρκίαν τὸν ὄρκον διέλυσε, ἢ τὸ ῥέον τῆς ὕλης καὶ
 τῶν ἐπιγείων πραγμάτων τὸ ἄστατον καὶ τῆς γνώμης ἐρρωμένης τῶν

γέννησής του, δηλαδή την ημέρα κατά την ὁποία ἄφησε τὴ δὴναμη τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν περισυλλογὴ στὸν ἑαυτό του νὰ διαχέεται στὴν τρυφὴ καὶ νὰ παρασύρεται σὲς ἐπιπόλαιες αὐτὲς ἡδονές. Κι ἂν πρόφερε μὲ τὰ χεῖλη τὴν κατάρα, γιὰ νὰ μὴν φανεῖ στοὺς πολλοὺς ὅτι ἦταν ἀναίσθητος στὴ φοβερὴ ἐκείνη συμφορὰ πού ὑπέφερε, νὰ μὴ σκεφθοῦμε τίποτε πού δὲν ταιριάζει· γιὰτὶ ἐκστομίζει τὴν κατάρα ὄχι γιὰ ἓνα πράγμα πού ὑπῆρχε, ἀλλὰ πού ἔγινε καὶ δὲν ὑπῆρχε πιά· καὶ ἡ κατάρα ἔκανε φανερὰ καὶ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς καὶ τὴ συναίσθησι τῶν ὀδυνηρῶν, καὶ αὐτὸν πού καταριόταν δὲν τὸν παρουσίαζε ἔνοχο καμμιάς παράβασις. Γιατὶ ἡ ἀγανάκτησή του στρεφόταν ἐναντίον πραγμάτων πού δὲν ὑπῆρχαν. Κι ἂν κάποιος πεῖ, ὅτι τὸ εἶπε ἐπειδὴ θυμήθηκε καὶ τὴ Δεσποτικὴ ἀπόφασι, δὲν ὀδηγεῖται μακριὰ ἀπὸ γνώμη ἀρεστὴ στοῦ Θεοῦ. Ποιᾶς ἀπόφασις; Ἐκείνης πού ἔβγαλε ἐναντίον τῆς Εὐας, ὅταν ἐκείνη ἔκανε κοινωνὸ τῆς ἀπάτης τῆς τὸν Ἀδάμ. Γιατὶ τότε ἦταν πού λέγει, «Μὲ λύπες θὰ γεννᾶς τὰ παιδιὰ σου»⁹², φορτώνοντας τὴ γέννησι τοῦ ἀνθρώπου μὲ λύπες καὶ ὀδύνες, καὶ τὴν κατάρα, τὸ γεγονὸς ἀπὸ ὅπου πῆγαζαν ἐλπίδες χαρᾶς, νὰ συνοδεύεται ἀπὸ σκληρὴ ἀνυπόφορη λύπη. Σ' αὐτὴ τὴ λύπη μεταφέροντας τὴ σκέψι τοῦ ὁ Ἰώβ, θαυμάζει κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀπόφασι καὶ ὑμνεῖ τὸν Κύριο, λέγοντας· Πράγματι εἶναι καταραμένη ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία, προκαλώντας ὁ ἀνθρώπος τὶς ὠδίνες τοκετοῦ τῆς μητέρας του, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

ΕΡΩΤΗΣΗ 175η.

Τί σημαίνει τό, «ὀρκίσθηκα στὸν ἑαυτό μου, λέγει ὁ Κύριος».

«Ὀρκίσθηκα στὸν ἑαυτό μου, λέγει ὁ Κύριος»⁹³, καὶ ποῦ μποροῦμε νὰ θεωρήσομε ὅτι ὁ Θεὸς ὀρκίσθηκε ἢ στὸν ἑαυτό του ἢ σὲ κάποιον ἄλλο; Καὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ ὀρκισθεῖ ὁ Θεός, τὴ στιγμὴ πού στὰ Εὐαγγέλια ἐμποδίζει ὅλους νὰ ὀρκίζονται καὶ τοὺς προτρέπει νὰ φυλάγουν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ ὅποιονδήποτε ὄρκου καὶ νὰ μὴ χρησιμοποιοῦν τὴ γλῶσσα τους γιὰ νὰ στηρίξουν ἓνα ἔνοχο λόγο⁹⁴; Γιατὶ σὲ ὅλα εἶναι σύμφωνος ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὰ πού λέγει τὰ ἔχει πάρει ἀπὸ αὐτόν. Τί σημαίνει λοιπὸν τό, «Ὀρκίσθηκα στὸν ἑαυτό μου, λέγει ὁ Κύριος»; Ἀντὶ νὰ πεῖ· Ὅπως στοὺς ἀνθρώπους ἡ δὴναμη τοῦ ὄρκου δεβαιώνει τὴν ὑπόσχεσή τους, ἔτσι καὶ σ' ἐμένα δεβαιώνει, ὅτι ἡ ἐπαγγελία μου εἶναι ἀπαράβατη. Γιατὶ ὅταν δοθεῖ κάποιος ὄρκος πολλὰς φορὰς ἢ ἡ ἀσταθὴς γνώμη διαλύει τὸν ὄρκου μὲ τὴν ἐπιπορσία, ἢ ἡ ἀστάθεια καὶ ἡ ῥοή τῶν ὑλικῶν καὶ ἐπίγειων πραγμάτων διακόπτει τὴν ὀλοκλήρωσι

ἠμοσμένων τὸ πέρας διέκοψεν· ἐπὶ δὲ τῆς ψιλῆς ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἔστι τοιοῦτον οὐδὲ ἐννοεῖν, μήτι γε καὶ πίστει λαβεῖν. Διὸ καὶ μηδένα παραλαμβάνων ὄρκον ὁ Θεός, ἐπεὶ παντός ἐστιν ὄρκου τὸ θεῖον ἐπάγγελμα δυνατώτερον, ἐπάγειν εἴωθε τό, «κατ' ἔμαντοῦ ἠμο-
5 σα»· μᾶλλον δὲ καὶ προτάττει τῶν ἰδίων ὑποσχέσεων, εἴτε σκυθρωπότητος καὶ ποινηῆς, εἴτε χαρᾶς καὶ θυμηδίας ὑπάρχουσι παρεκτικαί. Μάτην ἄρα οἱ τοῖς ὄρκοις ἐνασελγαίνοντες ἐπὶ τὸ προκείμενον σχῆμα τοῦ λόγου καταφεύγουσιν· οὐδαμοῦ γὰρ οὔτε τοῖς ὄρκοις, οὔτε τοῖς ὀρκικοῖς ἐπιρρήμασι τὸ Θεῖον ἄφθρη χρησάμενον.

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΣΤ'.

Τί ἐστι, «καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται
ῥομφαία»;

Τῆς παναγίας καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν ψυχὴν ῥομφαία διῆλθε κατ' αὐτὸ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος, οὐκ ἐπιδιστάζουσι
15 λογισμοῖς θαλλομένης, οὐκ ἀπιστίας βέλεσι τιτρωσκομένης, οὐκ ἐφ' οἷς ἔχαυρε τὴν λύπην ἀλλασσομένης, ἀλλὰ τὰ μητρικὰ σπλάγχνα διδούσης πρὸς τὴν ἔμφυτον συμπάθειαν, ἀνασκολοπιζομένου τοῦ Υἱοῦ, πράττειν τὰ οἰκεῖα. Τί γὰρ μήτηρ οὐκ ἂν πάθοι βλέπουσα τὸν υἱόν, καὶ μάλιστα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πολιτευόμενον κρεῖττον, τὰς τῶν
20 κακούργων ὑπέχοντα δίκας; Τοῦτο γέγονε τῇ παναχράντῳ Μητρὶ τοῦ Λόγου πικρότερον καὶ δριμύτερον ῥομφαίας ἀπάσης τὸ πάθος· εἰ γὰρ καὶ Θεὸν πολλὰς ὑποθέσεις εἶχεν εἰδέναι τὸν Υἱὸν σεσαρκωμένον, ἀλλ' οὐκ οὐκ ἐπὶ πάντων ἔλπε τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἐνεδίδου δὲ καὶ τῇ φύσει τοῖς οἰκείοις ἐνδιαπρέπειν ὄροις. Διὸ πάθος ὀρώσα μη-
25 τρικοῖς ὀφθαλμοῖς προκείμενον θέαμα, κατὰ πληγὴν ῥομφαίας ἐτέμνετό τε καὶ κατεμερίζετο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΖ'.

Τί ἐστι, «μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων
ἵνα μὴ κριθῆτε».

30 «Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων, ἵνα μὴ κριθῆτε». Καὶ πῶς ἔνι προπηλακιζόμενον ἢ τῶν οἰκείων ἐλαινόμενον ἢ τυπτόμενον μὴ κατὰ τῶν αἰτίων στενάζειν; Μὴ ἀμύνεσθαι μὲν γὰρ μηδ' ἀντεπεξιέναι, εἰ καὶ χαλεπὸν, ὅμας οὐκ οὐκ τοῖς γε φιλοσοφοῦσι καὶ ταῖς θείαις ἐντολαῖς ἢ-

τοῦ ὄρκου, ἔστω κι ἂν εἶναι ἡ γνώμη σταθερὴ καὶ ἰσχυρὴ. Σὲ μιὰ ἀπλῆ ὁμῶς ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ οὔτε νὰ σκεφθοῦμε κάτι τέτοιο μποροῦμε οὔτε νὰ τὸ πιστέψουμε. Γι' αὐτὸ καὶ χωρὶς νὰ παίρνει κανένα ὄρκο ὁ Θεός, ἐπειδὴ ἡ θεία ὑπόσχεση εἶναι δυνατότερη ἀπὸ κάθε ὄρκο, συνήθως προσθέτει τὸ, «Ὁρκίσθηκα στὸν ἑαυτὸ μου». Ἡ μᾶλλον τὸ προτάσσει στὶς ὑποσχέσεις του, εἴτε ὑπόσχονται θλίψη καὶ τιμωρία, εἴτε χαρὰ καὶ εὐφροσύνη. Ἄδικα λοιπὸν ὅσοι φέρονται μὲ ἀναίδεια στοὺς ὄρκους, καταφεύγουν σ' αὐτὸν τὸν τρόπο τοῦ λόγου. Γιατὶ πουθενὰ οὔτε ὄρκους οὔτε κάποιο παρόμοιο λόγο εἶδαμε νὰ χρησιμοποιεῖ ὁ Θεός.

ΕΡΩΤΗΣΗ 176η.

**Τί σημαίνει ὁ λόγος, «καὶ τῆ δική σου ψυχὴ
θὰ τῆ διαπεράσει ρομφαία»⁹⁵.**

Τῆς παναγίας καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν ψυχὴ τῆ διαπέρασε ρομφαία κατὰ τὸ σωτήριο πάθος τοῦ Χριστοῦ, ὄχι γιατί τῆ βασάνιζαν σκέψεις ἀμφιβολίας, ὄχι γιατί τὴν πλήγωναν τὰ βέλη τῆς ἀπιστίας, ὄχι ἐπειδὴ ὅσα τῆς προκαλοῦσαν χαρὰ ἄλλαξαν σὲ λύπη, ἀλλὰ βλέποντας τὸν Υἱὸ τῆς νὰ καρφώνεται στὸ σταυρό, ἀφήνει τὰ μητρικὰ σπλάχνα τῆς νὰ νιώθουν ὅσα ταίριαζαν στὴν ἔμφυτη συμπάθειά τῆς. Τί δηλαδὴ δὲν θὰ πάθει μιὰ μητέρα βλέποντας τὸ υἱὸ τῆς, πὺ μάλιστα ὁ τρόπος ζωῆς του ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης, νὰ δέχεται τιμωρίες κακούργων, Αὐτὸς ὁ πόνος συνέβη στὴν πανάχραντη Μητέρα τοῦ Λόγου πικρότερος καὶ ὀδυνηρότερος ἀπὸ κάθε ρομφαία. Ἄν καὶ εἶχε βέβαια πολλὲς ἀφορμὲς νὰ ἀναγνωρίσει τὸν ἔνσαρκο Υἱὸ τῆς Θεοῦ, ὡστόσο δὲν καταλύονταν σ' αὐτὸν σὲ ὅλα οἱ νόμοι τῆς φύσης, ἀλλ' ἄφηνε καὶ στὴ φύση νὰ διαπρέπει μέσα στὰ δικά τῆς πλαίσια. Γι' αὐτὸ, βλέποντας μπροστὰ στὰ μάτια τῆς νὰ ξετυλίγεται σὰν θέαμα τὸ πάθος, καταπληγώνοταν καὶ κατατεμαχιζόταν σὰν ἀπὸ πλήγμα ρομφαίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 177η.

**Τί σημαίνει, «μὴ γογγύζετε ὁ ἓνας πρὸς
τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ μὴν κριθεῖτε»⁹⁵;**

«Μὴ γογγύζετε ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ μὴν κριθεῖτε». Καὶ πῶς εἶναι δυνατό νὰ σὲ προσηλακίζουν ἢ νὰ σὲ διώχνουν ἀπὸ τὰ δικά σου ἢ νὰ σὲ χτυποῦν, καὶ νὰ μὴ γογγύξεις ἐναντίο τῶν αἰτίων, Τὸ νὰ μὴν ἀμύνεται βέβαια κανεὶς καὶ νὰ μὴν ἀντεπιτίθεται, ἂν καὶ δύσκολο, ἀλλὰ σὲ

σφαλισμένοις ἔνεστι δυνατόν, τὸ δὲ μηδὲ στένειν κατὰ τῶν ἡδονηκό-
των, πῶς ἂν εὐρήσει χώραν ἐν φύσει ῥεούση καὶ θνητῇ; Ἡ πολλῶ τοῦ
προτέρου ῥᾶον· εἰ γὰρ καὶ ἐξὸν θυμὸν ἐμπλήσαι καὶ ἀντιλυπηῆσαι καὶ
τὴν ζημίαν πᾶσαν ἀνακαλέσασθαι, τούτων δὲ τηλικούτων ὄντων καὶ
5 σφόδρα γενναίας ψυχῆς δεομένων ὥστε παριδεῖν καὶ κρείττω προσ-
παθείας καὶ ἀντιπαθείας ἀνθρωπίνης γενέσθαι, ἃ δὴ πολλάκις καὶ
τοὺς μεγαλοφρονεῖν σπουδὴν ποιουμένους, καταπαλαίειν ἴσμεν καὶ
περιγίνεσθαι, εἰ καὶ πολλοὺς ὁ τῆς φιλοσοφίας ἔρωσ καὶ ὁ θεῖος φόβος
ἀνωτέρω τῶν εἰρημένων ἐποίησε παθῶν· εἰ οὖν τούτων τῶν ἀσχέτων
10 δυνατός ἐγένου κρατῆσαι παθῶν, πῶς οὐχὶ πολλῶ μᾶλλον καὶ τὸ στε-
νάζειν ἐλάσεις ἀπὸ σοῦ, πρᾶγμα οὕτως εὐτελὲς καὶ μηδὲν κέρδος δυ-
νάμενον παρασχεῖν; Ἄλλως τε δὲ ὁ στενάζων, εἰ μὲν ἐφ' ᾧ τὴν δίκην
λαβεῖν σπουδάζων οὐκ ἔλαβεν, οὗτος τῇ αὐτοῦ ῥύμῃ καὶ κρίσει καὶ τῷ
τῆς ὀρμῆς ἀνταπέδωκεν ἀκρατεῖ· εἰ θέμις δ' εἰπεῖν, καὶ θαυότερον, ὅς
15 γε καὶ συμφορὰν ἠγεῖται τοῦ ἀντιλυπηῆσαι τὸν λελυπηκότα ἐκπεσεῖν
εἰ δὲ στένει μὲν, οὐ θούλεται δ' ἄμυναν λαβεῖν, ἐν ἀνδρείῳ φρονήματι
γυναικῶν ὀλιγωρίας ὑπέρχεται σκηνήν. Ὡστε νῆψαι δεῖ μόνον καὶ εἰς
ἑαυτὸν ἐπιστραφεῖν, καὶ ἡ σκηνή διαλέλυται· καὶ τὸ σοφὸν ἄρα καὶ
τὸ ῥᾶδιον, εἰ θούλει δὲ καὶ τὸ λυσιτελοῦν καὶ σωτήριον, ἢ τοῦ Ἀδελ-
20 φοθέου θρύει παραίνεσις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΗ΄

Τί ἐστι, «μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες»;

Τὴν πρὸς τὰ πάθη τῶν ἁμαρτημάτων ῥοπήν ὁ Ἀπόστολος εἰς δύο
τέμνει διαφοράς καὶ γὰρ μοιχός ἐστίν ὁ μὴ μόνον ἑαυτὸν διαζεύξας
25 τῆς θείας στοργῆς καὶ συναφείας, ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν ἀρμοσθεῖσαν Χρι-
στοῦ πῶ ἀληθινῶ νυμφίῳ ψυχὴν ἐκεῖθεν ἀποσπάσαι σπουδὴν συνεισα-
γαγὼν καὶ τῇ πρὸς ἑαυτὸν συναφείᾳ μοιχαλίδος αὐτὴν ἐγκλήματι
περιβαλὼν τὸ γὰρ ἀπὸ Θεοῦ ἀποστάσιον, μοιχόν τε ποιεῖ τὸν ἀποστή-
σαντα καὶ μοιχαλίδα τὴν ἐπακολουθήσασαν αὐτοῦ ταῖς ἀπάταις
30 ψυχὴν μοιχαλὶς δ' ἂν εἴη κυρίως, ἣτις διεζεύχθη μὲν τῶν θεῶν ἔργων
καὶ προσταγμάτων καὶ πρὸς τὰς κοσμικὰς ἀπέκλινεν ἡδονάς, εἴτε

ὅσους φιλοσοφοῦν καὶ εἶναι ἀσφαλισμένοι μὲ τις θεῖες ἐντολές εἶναι δυνατόν, τὸ νὰ μὴ διαμαρτύρεται ὅμως σὲ ὅσους τὸν ἀδικοῦν πῶς θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ σὲ φύση ἀσταθῆ καὶ θνητῆ; Καὶ ὅμως εἶναι πολὺ εὐκολότερο ἀπὸ τὸ πρῶτο· γιατί, μολονότι μπορεῖ καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ θυμὸ του εἰς βάρος του καὶ νὰ τὸν λυπήσῃ μὲ τὴ σειρὰ του καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ ὅλη τὴ ζημία, καὶ ἐνῶ αὐτὰ εἶναι τόσο σημαντικὰ καὶ χρειάζεται ψυχὴ πολὺ γενναία, ὥστε νὰ τὰ περιφρονῆσῃ κανεὶς καὶ νὰ ξεπεράσῃ καθε συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια ἀνθρώπινη, τὰ ὁποῖα πολλὲς φορὲς ὅσοι ἐπιδιώκουν τὴ μεγαλοφροσύνη γνωρίζομε ὅτι ἀγωνίζονται ἐναντίον αὐτῶν καὶ τὰ νικοῦν, ἂν καὶ βέβαια πολλοὺς ὁ ἔρωτας τῆς ἐνάρετης ζωῆς καὶ ὁ θεῖος φόβος τοὺς ἔκανε ἀνώτερους ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ εἶπαμε. Ἄν λοιπὸν εἶχες τὴ δύναμη νὰ νικῆσῃς αὐτὰ τὰ ἀνίκητα πάθη, πῶς δὲν θ' ἀπομακρύνεις ἀπὸ πάνω σου πολὺ περισσότερο καὶ τὴ διαμαρτυρία, ἓνα πράγμα τόσο ἀσήμαντο καὶ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ σοῦ προσφέρει κανένα κέρδος; Ἐξάλλου αὐτὸς ποὺ διαμαρτύρεται, καὶ ἂν δὲν ἔλαβε τὴν ἱκανοποίησιν ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἐπιδίωκε νὰ τὴ λάβῃ, ὅμως αὐτὸς ἀνταπέδωσε τὴν τιμωρία μὲ τὴ θέρη καὶ τὴν κρίση καὶ τὴν ἀσυγκράτητη ὁρμὴ του, καὶ, ἂν μπορῶ νὰ πῶ, τὴν ἀνταπέδωσε καὶ βαρύτερη, αὐτὸς ποὺ θεωρεῖ συμφορὰ καὶ τὸ νὰ μὴν μπορέσῃ νὰ προξενήσῃ τὴν ἴδια λύπη σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν λύπησε. Ἄν ὅμως διαμαρτύρεται βέβαια, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ λάβῃ ἱκανοποίησιν, τότε μὲ φρόνημα ἀνδρικό ὑποκρίνεται γυνακεία ὀλιγωρία. Ὡστε χρειάζεται νὰ δείξῃ νηφαλιότητα μόνο καὶ νὰ ρηεῖ στὸν ἑαυτὸ του, καὶ ἀμέσως τὸ συμβὰν διαλύεται. Ἄρα ἡ παραίνεση τοῦ Ἀδελφόθεου ἀναβλύζει καὶ τὸ σοφὸ καὶ τὸ εὐκολο, καὶ ἂν θέλεις καὶ τὸ ὠφέλιμο καὶ τὸ σωτήριο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 178η.

Τί σημαίνει, «μοιχοὶ καὶ μοιχαίδες»*.

Τὴ ροπή πρὸς τὰ ἁμαρτωλὰ πάθη ὁ Ἀπόστολος τὴ χωρίζει σὲ δύο εἶδη. Μοιχὸς δηλαδὴ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸς ποὺ χώρισε τὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ τὴ θεία στοργὴ καὶ ἔνωση, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ καταβάλλει προσπάθεια ν' ἀποσπᾷσῃ ἀπὸ τὸν Χριστό, τὸν ἀληθινὸ νυμφίον, τὴν ψυχὴν ποὺ ἀρμόσθηκε μὲ αὐτόν, καὶ μὲ τὴ σχέση μὲ τὸν ἑαυτὸ του νὰ τὴν κατηγορήσῃ γιὰ παράπτωμα μοιχαλίδας. Γιατὶ τὸ διαζευκτῆριον ἀπὸ τὸν Θεὸ κάνει μοιχὸ ἐκεῖνον ποὺ διέζευξε τὴν ψυχὴν ἀπὸ αὐτόν, καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴν ποὺ τὸν ἀκολούθησε σὲς ἀπάτες τοῦ μοιχαλίδα. Μοιχαλίδα στήν κυριολεξίαν εἶναι ἐκείνη ποὺ διαζεύχθηκε ἀπὸ τὰ θεῖα ἔργα καὶ προστάγ-

τινὸς αὐτὴν ἕξαπατῶντος, εἴτε καὶ οἴκοθεν οἰστροηλατουμένης συναρ-
 μοσθεῖσα γὰρ αὕτη διὰ τοῦ βαπτίσματος τῷ Χριστῷ καὶ τὰς νυμφικὰς
 καὶ ἀειπαρθένους καὶ ἀμιάντους ἀνυδρίασα παστάδας, εἰκότως ἡ
 τοιαύτη ψυχὴ, μοιχαλίδος ὑποδυομένη πράξιν, καὶ κλησιν ἔστι τῇ
 5 πράξει ἐναρμοζομένην ἀναδέχεσθαι. Πολύτροπον δὲ καὶ τὸ τοῦ
 μοιχοῦ καὶ τὸ τῆς μοιχαλίδος ἄν τε γὰρ ἔρωτα χρημάτων προτιμῆση
 Χριστοῦ καὶ παρακαλῶν ἄλλους εἰς τὴν ὁμοίαν πράξιν παρεπιχειρῇ,
 μοιχὸς ἔστι καὶ μοιχαλὶς ἡ πειθομένη· ἄν τε δόξαν τὴν ἐν τῷ βίῳ, ἄν τε
 ῥεούσας ἄλλας ἡδονάς, ἄν τέ τις ἄλλης χρείας καὶ τέρψεως κατα-
 10 γοητευούσης τὸ αὐτεξούσιον τῆς ψυχῆς καὶ ὑποταπτούσης τῷ φρονή-
 ματι τῆς σαρκός, μοιχαλὶς ἔστιν ἡ τοιαύτη ἀθλία ψυχὴ, καὶ τῶν μοιχα-
 λίδων αἷς ἐλέγχονται χρεωστῆ παρασχεῖν τὰς ποινάς. Πολλὰ μὲν οὖν
 εἰσι μοιχαλίδες, καὶ ὀλίγον ἐλάττους μοιχοί· πράττειν μὲν γὰρ ἂ μὴ δεῖ,
 πολλοῖς ἔστι δι' ἀπροσεξίαν ἐλέσθαι, ἑτέρους δὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἀνερεθί-
 15 ζειν πράξιν καὶ εἰς παράκλησιν τῆς ἐκθέσμου μιμήσεως ἄγειν καὶ
 παράδειγμα τοῖς ἄλλοις μηδαμῶς ἐπερυθριᾶν τὸ οἰκεῖον ἀμάρτημα
 ποιῆσθαι, οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τῶν εἰς ἄκραν πώρωσιν ἐληλα-
 κότων. Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι, «μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες»· τὸ τῶν
 μοιχῶν ὡς ἐπὶ κακία τὸ πρωτεῖον ἐχόντων προτάττει τῶν μοιχαλίδων.
 20 Πᾶς γὰρ ἁμαρτίας διδάσκαλος τῶν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἁμαρτίαν περι-
 γραφόντων, διπλοῦν αὐτῷ τὸ ἔγκλημα ἐπιγράφεται, καὶ οἷς αὐτὸς
 ὄλωλε, καὶ οἷς ἑτέρους ἐπεχείρησε συναπολλύναι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΘ΄.

25 **Τί δηλοῖ τὸ τοῦ Ἀποστόλου, «ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρω-
 πίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον ὡς ἐλεύθεροι»;**

Τοῦτο δὴ τὸ ῥητὸν τοῖς ἀνωτέρω συνάπτεται· οἷον, «ὑποτάγητε
 πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον, ὡς ἐλεύθεροι», τοῦτ' ἔστι, μὴ
 διὰ τὸν ἐπηρητημένον ὑμῖν ἀπὸ τῆς πολιτείας φόβον· οἱ γὰρ οὕτω ὑπο-
 τασσόμενοι τὴν τῶν δούλων τάξιν ὑπέρχονται καὶ ὡς δούλοι τὴν ὑπο-
 30 ταγήν ὑποδείκνυνται, φοβούμενοι μὲν τὰς δεσποτῶν πληγὰς, φοβού-
 μενοι δὲ τὰς τῶν νόμων ἀπειλὰς καὶ τῷ δέει πρὸς τὴν ὑποταγήν συνω-

ματα, κι ἔκλινε στίς κοσμικές ἡδονές εἴτε ἐπειδή τὴν ἐξαπάτησε κάποιος εἴτε καὶ κινήμενη ἀπὸ τὴ μανιώδη ἐπιθυμία τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ της. Γιατί, ἔχοντας αὐτὴ ἐνωθεῖ μέσω τοῦ βαπτίσματος μὲ τὸν Χριστὸ καὶ προσβάλλοντας τίς νυφικές κι ἀειπάρθενες καὶ ἀμόλυντες πασιάδες, ἡ ψυχὴ αὐτὴ, ὑποδουόμενη τὴ συμπεριφορὰ τῆς μοιχαλίδας, εἶναι φυσικὸ καὶ νὰ δέχεται καὶ τὸ ὄνομα σύμφωνο μὲ τὴν πράξη. Μὲ πολλοὺς τρόπους χαρακτηρίζεται καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ἡ μοιχαλίδα. Εἴτε δηλαδὴ τὸν ἔρωτα τῶν χρημάτων προτιμῆσει ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ προσπαθεῖ παράλληλα νὰ παροτρύνει κι ἄλλους στὴν ἴδια πράξη, εἶναι μοιχὸς καὶ μοιχαλίδα αὐτὴ πού πείθεται· εἴτε πάλι προτιμῆσει τὴ δόξα στὴ ζωὴ καὶ τίς ἄλλες παροδικές ἡδονές, εἴτε κάποια ἄλλη ἀνάγκη καὶ εὐχαρίστηση καταγοητεύει τὸ αὐτεξούσιο τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ὑποτάσσει στὸ φρόνημα τῆς σάρκας, εἶναι μοιχαλίδα αὐτὴ ἡ δυστυχισμένη ψυχὴ, καὶ ὠφείλει νὰ τιμωρηθεῖ μὲ τίς τιμωρίες πού ἐπιβάλλονται στίς μοιχαλίδες. Πολλές λοιπὸν εἶναι οἱ μοιχαλίδες καὶ λιγότεροι κάπως οἱ μοιχοί. Εἶναι πολλοὶ βέβαια πού μπορεῖ ἀπὸ ἀπροσεξία νὰ προτιμήσουν νὰ πράξουν ὅσα δὲν πρέπει, ἀλλὰ νὰ διεγείρουν ἄλλους στὴν ἴδια πράξη καὶ νὰ τοὺς προτρέπουν στὴν παράνομη μίμηση καὶ νὰ προβάλλουν τὸ ἁμάρτημά τους ὡς παράδειγμα στοὺς ἄλλους χωρὶς καθόλου νὰ κοκκινίζουν, αὐτὸ δὲν τὸ κάνουν οἱ πολλοί, ἀλλὰ ὅσοι ἔχουν φτάσει σὲ πλήρη πώρωση. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, «Μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες»· προτάσσει τοὺς μοιχοὺς ἀπὸ τίς μοιχαλίδες, γιατί ἔχουν τὸ πρωτεῖο στὴν κακία. Γιατὶ ὁ κάθε δάσκαλος τῆς ἁμαρτίας ἀπὸ ἐκείνους πού περιορίζουν τὴν ἁμαρτία στὸν ἑαυτό τους, περιβάλλει τὸν ἑαυτό του μὲ διπλὸ ἔγκλημα· καὶ γιὰ ἐκείνους πού ὁ ἴδιος κατέστρεψε, καὶ γιὰ τὸ ὅτι προσπάθησε νὰ πάρει μαζί του τὸν ὄλεθρο καὶ τοὺς ἄλλους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 179η.

Τί σημαίνει ὁ λόγος τοῦ ἀποστόλου, «Νὰ ὑποταχθεῖτε σὲ κάθε ἀνθρώπινο δημιούργημα γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου ὡς ἐλεύθεροι»⁷⁷.

Αὐτὸ τὸ ρητὸ συνάπτεται μὲ τὰ παραπάνω. Γιὰ παράδειγμα, «Ὑποταχθεῖτε σὲ κάθε ἀνθρώπινο πλάσμα γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου ὡς ἐλεύθεροι», δηλαδὴ ὄχι ἐξαιτίας τοῦ φόβου πού σᾶς ἐπισειεῖ ἡ πολιτεία. Γιατὶ αὐτοὶ πού ὑποτάσσονται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κατεβαίνουν στὴν τάξη τῶν δούλων καὶ δέχονται τὴν ὑποταγὴ τους σὰν δοῦλοι, φοβούμενοι ἀπὸ τὴ μὴ τὰ χτυπήματα τῶν κυρίων τους, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη φοβούμενοι τίς ἀπειλές τῶν νόμων, παραδίδονται στὸ φόβο τῆς ὑποταγῆς.

θούμενοι. Ὁ δὲ διὰ τὸν Κύριον ὑποτασσόμενος, οἷον ὁ πειθαρχῶν
 ταῖς Δεσποτικαῖς ἐντολαῖς, ἐλεύθερος μὲν ἐστὶ παντὸς ἐπιγείου φόβου,
 ἐλεύθερος δὲ ὑποψίας ἐπισειούσης ποινάς, τῷ πόθῳ δὲ τῷ Δεσποτικῷ
 καὶ τῇ συντηρήσει τῶν ἐντολῶν ἐξευγενίζων ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ
 5 οὕτω τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐξουσίᾳ φέρων ἐκούσιον τὴν ὑποταγὴν. Ἄλλως
 τε δὲ ἐπειτέρ ἅπαξ ἐξαγορασθέντας ἡμᾶς τῷ τιμίῳ αἵματι αὐτοῦ τῆς
 τῶν διαβόλων τυραννίδος ἐλευθέρους ἀπέφηεν ὁ Χριστός, ἵνα μὴ τις
 λέγῃ· Εἰ γεγόναμεν ἐλεύθεροι, πῶς πάλιν ὑποτάττεις τοῖς ἐγκοσμίῳις
 ἄρχουσιν ἡμᾶς; Ὡς ἐλεύθεροι, λέγω, φησὶν, ὑποτάγητε, τοῦτ' ἐστὶν
 10 ἐκόντες ἀπὸ γνώμης, ἐκ προαιρέσεως ὥσπερ γὰρ δούλων τὸ ἀκούσιον
 καὶ κατηναγκασμένον καὶ ἀπροαίρετον, οὕτως ἐλευθέρων τὸ ἐκού-
 σιον καὶ χωρὶς ἀνάγκης καὶ αὐτοπροαίρετον. Ὅταν οὖν ἐκόντες ὑπο-
 τασσώμεθα τοῖς Δεσποτικοῖς νόμοις πειθόμενοι, τὴν ἐλευθερίαν μᾶλ-
 λον κρατύνομεν καὶ ἀξίους ἡμᾶς τῆς δωρεᾶς ταύτης παριστώμεν καὶ
 15 ἐπιδεικνύμεθα. Οἷς γὰρ τὸν Δεσπότην τιμῶμεν, τοῖς αὐτοῦ νόμοις
 ἀγόμενοι περιχαρῶς, ὁμολογοῦμεν τὸ δῶρον ὑποδέξασθαι καὶ τὴν
 φιλοτιμίαν θαυμάζειν δι' ἧν τὸ σέβας τῷ δεδωκότι προσάγομεν ἀπρο-
 φάσιστον πῶς δὲ καὶ ἄλλως οὐ σωτήριον ἐκουσιότητι γνώμης τὴν ἐν
 πολιτείᾳ τάξιν διαφυλάττειν καὶ τὸ κατ' ἀξίαν νέμειν τοῖς ὑπερέχουσι;
 20 καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς οἱ τοιοῦτοι ἐλευθέρως τε φέρουσι ἐκ πάσης ἀτα-
 ξίας καὶ στάσεως τὰς ψυχάς, καὶ τῆς θεόθεν δεδομένης ἡμῖν ἐλευθε-
 ρίας ἀξιοὶ πᾶσιν ἐπιδείκνυται· οἱ δὲ γνώμη μὲν μοχθηρᾶ, τόλμη δὲ
 πονηρᾶ καὶ ταραχαῖς χαιρούση τὴν ἐλευθερίαν ἐπιφημίζοντες, καὶ διὰ
 τοῦτο στάσει τὴν εὐνομίαν λύνοντες, οὗτοι προκάλυμμα πονηρίας καὶ
 25 ἀνθαδείας τὴν ἐλευθερίαν προβαλλόμενοι, δοῦλοι μὲν εἰσὶν ἀλογί-
 στων παθῶν, δοῦλοι δὲ ταραχῆς καὶ βορύδων, καὶ τῆς ἐλευθερίας
 κατήγοροι, καὶ διὰ τοῦτο ταύτης ἀνάξιοι.

Βούλεται δὲ ἡμᾶς διὰ ταύτης τῆς παραινέσεως ὁ Ἀπόστολος ἐν
 πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἄλλοις πολιτεύμασι,
 30 ὅσα μὴ τὴν θεῖαν ἀγάπην καὶ πίστιν ἐπιλυμαίνεται, πειθηνίους εἶναι
 τοῖς νόμοις παρασκευάζειν, καὶ οἷς ἢ τῶν νόμων κατεπιστεύθη κυριό-
 της καὶ πρόνοια, εὐγνώμονάς τε εἶναι καὶ μὴ ὑπερορᾶν τοὺς ὑπερέ-
 χοντας, καὶ εἰς τὸναντίον αὐτοῖς τῆς ἀληθείας τὸ σέβας ἀποδιακέ-
 κριται. Διὰ τί; Ἐν μὲν, ἵνα καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν εὐσέβειαν οἱ διαφω-

“Οποῖος ὅμως ὑποτάσσεται ἐπειδὴ τὸ θέλει τὸ Κύριος, δηλαδὴ πειθαρχεῖ στὴ Δεσποτικὴ ἐντολή, εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε ἐπίγειο φόβο καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ ὑποψία πού ἐπισηαίνει τιμωρίες, καὶ μὲ τὸν Δεσποτικὸ φόβο καὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν ἐξευγενίζει τὴν ψυχὴ του, καὶ ἔτσι ὑπομένει μὲ τὴ θέλησὶ του τὴν ὑποταγὴ στὴν ἀνθρώπινη ἐξουσία. Ἐξάλλου ἐπειδὴ μᾶς ἐξαγόρασε μὲ τὸ τίμιον αἷμα του ὁ Χριστὸς μὰ γιὰ πάντα καὶ μᾶς ἀνέδειξε ἐλεύθερους ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν δαιμόνων, γιὰ νὰ μὴ λέγει κάποιος· “Ἄν γίναμε ἐλεύθεροι, πῶς πάλι μᾶς ὑποτάσσεις στοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντες; Σὰν ἐλεύθεροι, λέγει, σὰς λέγω νὰ ὑποταχθεῖτε, δηλαδὴ θέλοντας μὲ δική σας γνώμη καὶ προαίρεση. Γιατί, ὅπως τῶν δούλων γνώρισμα εἶναι τὸ νὰ ἐνεργοῦν χωρὶς τὴ θέλησὶ τους, ὑποχρεωτικά καὶ ὄχι μὲ τὴν προαίρεσὶ τους, ἔτσι γνώρισμα τῶν ἐλευθέρων εἶναι τὸ νὰ ἐνεργοῦν μὲ τὴ θέλησὶ τους, χωρὶς ἐξαναγκασμό, μὲ τὴν προαίρεσὶ τους. “Ὅταν λοιπὸν ὑποτασσόμαστε μὲ τὴ θέλησὶ μας στοὺς δεσποτικούς νόμους, ἐνισχύομε περισσότερο τὴν ἐλευθερίαν μας, καὶ παρουσιάζομε καὶ ἀναδεικνύομε τὸν ἑαυτὸ μας ἄξιον γι’ αὐτὴ τὴ δωρεά. Γιατί μὲ τὴν τιμὴ πού ἀποδίδομε στὸν Κύριον μας, ἀκολουθώντας μὲ χαρὰ τοὺς νόμους του, ὁμολογοῦμε ὅτι δεχθήκαμε τὸ δῶρον καὶ θαυμάζομε τὴ φιλοδωρίαν του, καὶ γι’ αὐτὰ προσφέρομε τὸ σεβασμὸν μας χωρὶς προφάσεις. Καὶ πῶς ἄλλωστε δὲν εἶναι σωτήριο μὲ τὴ δικὴ μας θέλησιν νὰ διαφυλάττομε τὴν τάξιν τῆς πολιτείας καὶ ν’ ἀπονέμομε στοὺς ἀνωτέρους τὴν τιμὴν πού τοὺς ἀξίζει; Γιατί αὐτοὶ ἔχουν στ’ ἀλήθειαν ἐλεύθερες τὶς ψυχὰς ἀπὸ κάθε ἀταξία καὶ ἐπανάστασιν καὶ μὲ ὅλα ἀποδεικνύονται ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας πού μᾶς ἔδωσε ὁ Θεός. “Ὅποιοι ὅμως μὲ μοχθηρὴν γνώμην καὶ τόλμην πονηρὴν πού χαίρεται μὲ τὶς ταραχὰς διαφημίζουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ γι’ αὐτὸ καταλύουν μὲ στάσιν τὴν εὐνομίαν, αὐτοὶ, προβάλλοντες τὴν ἐλευθερίαν ὡς προκάλυμμα πονηρίας καὶ αὐθάδειας”, εἶναι δοῦλοι τῶν ἄλογων παθῶν, δοῦλοι καὶ τῆς ταραχῆς καὶ τῶν θορύβων, καὶ κατήγοροι τῆς ἐλευθερίας, καὶ γι’ αὐτὸ εἶναι ἀνάξιοι αὐτῆς.

Μὲ αὐτὴν τὴν παραίνεσιν θέλει ὁ Ἀπόστολος σὲ ὅλες τὶς συναλλαγὰς μας, βιοτικὰς καὶ πολιτικὰς, ὅσες δὲν βλάπτουν τὴ θεῖαν ἀγάπην καὶ πίστιν, νὰ μᾶς κάνει ὑπάκουους στοὺς νόμους, καὶ νὰ εἴμαστε εὐγνώμονες σ’ αὐτοὺς πού εἶναι καταπιστευμένη ἢ ἐξουσία καὶ ἡ πρόνοια τῶν νόμων, καὶ νὰ μὴν περιφρονοῦμε τοὺς ἀνωτέρους μας, ἀκόμα κι ἂν ὁ σεβασμὸς σ’ αὐτοὺς δὲν συμβιδάζεται μὲ τὴν ἀλήθειαν. Γιατί; Ἐνας λόγος εἶναι, αὐτοὶ πού διαφωνοῦν πρὸς τὴν εὐσέβειαν βλέποντας τὴν καλὴν μας

νοῦντες ὁρῶντες ἡμῶν τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ τῶν τρόπων εὐγενές
καὶ πειθήνιον, ἅμα μὲν ἡμῶν ὑπερυθριῶσι τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς ἡθεσιν,
ἅμα δὲ τὸ μὴ πείθεσθαι αὐτοῖς κατὰ τὸ σέβας, μὴ αὐθαδείας ἔργον
νομίζωσι, μηδὲ γνώμης ἀτεράμονος ἐπιτήδευμα, ἀλλ' ἔρωτος ὑπὲρ
5 λόγον θείου καὶ θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ἅμα δὲ ὡς ἂν δυνη-
θεῖεν διὰ τῆς ἡμέρου καὶ ἐπιεικοῦς ἡμῶν πολιτείας, εἴπερ ἄρα βου-
ληθεῖεν, ἀναβλέψαι πρὸς τὸ τοῦ σεβάσματος ἡμῶν ἄφραστον κάλ-
λος, καὶ τῷ ἐκεῖθεν ἔρωτι πτερωθέντες, βδελύξωνται μὲν τὸν δαιμο-
νιώδη καὶ εἰδωλικὸν οἶστρον, τὴν συνάφειαν δὲ καὶ τὸν πόθον ἀν-
10 ταλλάξωνται τῆς νύμφης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἄλλ' αἰτία μὲν
αὕτη πρώτη τῆς ἀποστολικῆς νοουθεσίας.

Εἰ βούλει δὲ καὶ δευτέραν, ἵνα διώκοντες καὶ ἐλαύνοντες καὶ
τιμωρούμενοι τοὺς πιστοὺς οἱ τὰ Ἑλλήλων τιμῶντες, μὴ εἰς ἄλλας
τινάς αἰτίας τὸν διαγωγὸν ἔχωσιν ἀναφέρειν, μηδ' ὡς στασιώδεις καὶ
15 ταραχοποιοὺς ὑπάγωσι δίκαις, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸ
μὴ ἀνασχέσθαι τὸ θεῖον σέβας εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰ κτίσματα κατὰ-
γειν. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν εἰπὼν· «Ἴνα, ἐν ᾧ καταλαλῶσιν
ἡμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύσαντες, δοξάσωσι
τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς» καὶ πάλιν· «Οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα
20 τοῦ Θεοῦ, ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων
ἀγνωσίαν». Στάσιν τις τῶν Ἑλληνιστῶν ἢ καὶ Ἰουδαῖος ἐπικαλεῖ-
σοι; Τὸ εἰρηνικὸν ἐπίδειξον. Ἀνήκοον διαβάλλει καὶ ἀπειθῆ; Διὰ
τῆς ὑποταγῆς ἐπιστόμισον. Ἀλαξόνα καὶ αὐθάδη; Τῷ ταπεινῷ καὶ
ἡμέρῳ τοῦ φρονήματος τὴν γλωσσαλγίαν διέλεγξον. Τάξιν πολι-
25 τικὴν διαλύοντα; Διὰ τοῦ μηδὲν ἐν τούτοις ἀγνωμονεῖν τὴν συκο-
φαντίαν στηλίτευσον. Οὕτως ἀφρων ἀνὴρ δύναται φιμοῦσθαι, οὕτω
Θεοῦ δοξάζεται δοῦλος, οὕτω νικᾷ τὸν κόσμον, κἂν μαστίζεται, κἂν
στρεβλοῦται, κἂν ἀνασκολοπίζεται, ὃ τὸ κατὰ τῆς ἁμαρτίας τρόποι-
ον ἀνύδριστον συνδιασφάζων ἑαυτῷ. Ὁ κατὰ ταῦτα πολιτευόμενος
30 τὰ προστάγματα, ἐλεύθερα φέρει καθαρῶς καὶ τὰ ἔργα καὶ τοὺς
λόγους καὶ πρό γε τούτων αὐτὴν τὴν ψυχὴν.

1. Α' Πέτρ. 2, 12.

2. Ὁπ. π. 2, 15.

διάθεση καὶ τὴν ὑπακοή μας, νὰ κοκκινίζουν ἀπὸ τὴ μὰ γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς καὶ τὰ ἥθη μας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ ὅτι δὲν ὑπακούομε σ' αὐτοὺς ὡς πρὸς τὴν πίστη, νὰ μὴν τὸ θεωροῦν ἀποτέλεσμα εὐθάδειας οὔτε ἐκδήλωση σκληρῆς γνώμης, ἀλλὰ θείου ἔρωτα πάνω ἀπὸ τὸ λόγο καὶ θείας δύναμης καὶ ἐνέργειας, καὶ συνάμα γιὰ νὰ μπορέσουν μὲ τὴν ἡμερὴ καὶ γεμάτη καλωσύνη συμπεριφορᾶ μας, ἂν τέλος πάντων θελήσουν, νὰ στρέψουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ ἀπερίγραπτο κάλλος τῆς πίστεως μας, καὶ ἀφοῦ ἀναπτερωθοῦν ἀπὸ τὸν ἔρωτὰ τους σ' αὐτὰ, νὰ σιχαθοῦν τὴ δαιμονικὴ καὶ εἰδωλικὴ μανία, νὰ τὰ ἀνταλλάξουν αὐτὰ μὲ τὴν ἔνωση καὶ τὸν πόθο τῆς νύμφης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη αἰτία τῆς ἀποστολικῆς νουθεσίας.

Ἄν θέλεις καὶ δεύτερη, γιὰ νὰ μὴν μποροῦν ν' ἀποδίδουν σὲ κάποιες ἄλλες αἰτίες τὸ διωγμὸ ὅσοι τιμοῦν τὴν εἰδωλολατρία καὶ καταδιώκουν καὶ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν τόπο τους καὶ τιμωροῦν τοὺς πιστοὺς, οὔτε νὰ τοὺς ὀδηγοῦν σὲ δίκες σὰ νὰ εἶναι στασιαστὲς καὶ ταραχοποιοί, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἴδια τὴν εὐσέβειά τους καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἀνεχθοῦν νὰ κατεβάσουν τὸν σεβασμὸ τοῦ Θεοῦ στὴν ὕλη καὶ τὰ κτίσματά. Αὐτὸ τὸ δήλωσε καὶ ὁ ἴδιος, λέγοντας· «Ὡστε, ἐνῶ μᾶς κατηγοροῦν ὡς κακοποιούς, βλέποντας τὰ καλὰ μας ἔργα, νὰ δοξάσουν τὸν Θεὸ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐπίσκεψῆς του»¹. Καὶ ἄλλου· «Αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ φιμώνουν μὲ τὰ καλὰ ἔργα τους τὴν ἀγνοία τῶν ἀνόητων ἀνθρώπων»². Κάποιος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνιστὲς ἢ καὶ Ἰουδαῖος σὲ ἀποκαλεῖ στασιαστή; Δεῖξε τὸν εἰρηνικὸ χαρακτήρα σου. Σὲ διαβάλλει γιὰ ἀνυπότακτο καὶ πού δὲν πείθεσαι; Κλείσε τὸ στόμα του μὲ τὴν ὑπακοή σου. Σὲ λέγει ἀλαζόνα καὶ αὐθάδης; Διάψευσε τὴ γλωσσολαλιὰ του μὲ τὸ ταπεινὸ καὶ ἡμερο φρόνημά σου. Ὅτι καταλύεις τὴν τάξιν τῆς πολιτείας; Στηλίτευσε τὴ συκοφαντία μὲ τὸ νὰ μὴν ἀγνωμονεῖς καθόλου σ' αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἔτσι μπορεῖ νὰ κλείσει τὸ στόμα του ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος, ἔτσι δοξάζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἔτσι νικᾷ τὸν κόσμ³, κι ἂν ἀκόμα μαστιγώνεται, κι ἂν βασανίζεται μὲ τὶς στρέβλες, κι ἂν σταυρώνεται αὐτὸς πού διατηρεῖ ἀπρόσβλητο γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ τρόπαιον τῆς ἁμαρτίας. Αὐτὸς πού ζεῖ σύμφωνα μὲ αὐτὰ τὰ προστάγματα παρουσιάζει ἐλεύθερα καὶ καθαρὰ καὶ τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα του καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴν του.

3. Α' Ἰω. 5, 4-5.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠ΄.

Περὶ θεολογίας ζητήματα, τῷ αὐτῷ.

Ἄρρητον μὲν τὸ Θεῖον ὡσπερ καὶ ἄληπτον, διότι μὴδ' ἔστιν μὴδ' ἐπινοίαις ψυλαῖς προὔφεστηκότα τινὰ λαβεῖν δι' ὧν ὁ λόγος προῖὼν 5 τὴν γνῶσιν καὶ κατάληψιν τοῦ μακαρίου ἐκείνου καὶ ἀφθέγκτου παράσχοι θεάματος. Ἄρρητον δὲ καὶ ἄληπτον ὄν, ἀπὸ τῶν ὑστέρων ὁμῶς ἀπὸ τινος τῆς ἐκεῖθεν εἰ καὶ ἀμυδρᾶς ἀπαυγῆς ἐν αὐτοῖς κατιούσης καὶ δι' αὐτῶν ἡμῖν τὴν διάνοιαν ἐνατενίζειν πρὸς τὸ ἀμήχανον ἐκεῖνο κάλλος παρασκευαζούσης, δυνατὸν ἔστι τινὰς θεοπρεπεῖς φαν- 10 τασίας εἰσδέξασθαι. Καθ' ὃν γὰρ τρόπον οἱ ζόφῳ παχεῖ περικεχυμένῳ ἐγκαθήμενοι βραχεῖάν τινα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ ἀμυδρὰν λαμπηδόνα παραδέχονται, οὕτως οἱ τῷ σαρκίῳ περιδεβλημένοι ἐκ τῆς ἀπαυγῆς ἐκείνης τοῦ νοητοῦ ἡλίου εἰς ἔννοιάν τινα καὶ φαντασίαν θεοπρεπῆ ὡσπερ ἀπὸ τινος κατοπτρικοῦ μηχανήματος τοῦ τε πόθου 15 καὶ τῆς συζητήσεως σκιοφανεῖς ἀκτῖνας ἔλκοντες ἀνάγεσθαι δύνανται. Ὅν μὲν οὖν διασώζει λόγον ὁ ἥλιος ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, τοιαύτην ἂν περὶ τοῦ Θεοῦ δύναται τις ἔννοιαν ὡς ἐξ εἰκόνοσ ἐν τοῖς νοητοῖς δοῦναι καὶ λαβεῖν.

Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξ ἀποφάσεως τῶν ὄντων ἀπάντων εἰς θεωρίαν 20 ἀναγόμεθα τῆς ἐξηρημένης τῶν ὄντων οὐσίας τε καὶ θεότητος. Ὁ γὰρ μὴδὲν ἔστι τῶν πάντων, κρεῖττον δὲ τοῦ παντός, τοῦτ' ἂν εἴη Θεός, ὃς προήγαγέ τε ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὸ πᾶν καὶ τῆς τῶν προηγημένων διαμονῆς καὶ ἑναρμονίου κινήσεως τὴν πρόνοιαν ἔχει. Καὶ πρό γε τούτων, ὅτι ἔστι Θεός, κοινῇ πᾶσιν ἐγκατέσπαρται ταῖς ἀνθρωπίναις 25 διανοίαις, τῆς ἐκεῖθεν ἀγῆς ὡς δι' ἐμφάσεων διανιστώσης ἡμῶν τὸν νοῦν καὶ φωταγωγούσης, εἰ καὶ μὴ πρὸς τὸ εἰδέναι τί ποτ' ἔστι Θεός, ἀλλ' οὖν γε μὴ ἀγνοεῖν ὅπερ ὄλως ἐστίν. Εἰ γὰρ πλῆθος ἅπαν, εἴτε τὴν τοῦ συνεχοῦς ὀνομασίαν δεχόμενον, εἴτε τῷ διωρισμένῳ περιγραφόμενον, ὡσπερ εἰς ἄπειρον δύναται τέμνεσθαι καὶ σκεδάζεσθαι, οὕτω καὶ 30 πρὸς τὴν φθορὰν ἀποφέρεσθαι, μετοχῇ πάντως ἐνός τινος ἐξήρθη τοῦ μὴ ταῦτα παθεῖν αὐτίκα τοῦ προελθεῖν, ἀλλὰ μονῆς ἀπολαύειν καὶ συνοχῆς. Μετοχῇ δ' ἐνός τοῦ κυρίως καὶ ὑπερουσίου ἐνός. Ἐπεὶ οὐδὲ τμητὰ καὶ σκεδαστὰ, οὐδὲ ῥεούσης ἂν ὄλως εἶησαν καὶ φθειρομένης φύσεως, ἀλλ' ἐνός μετοχῇ, ὃ δὴ σκιάν τις ἀμυδρὰν εἰπῶν τοῦ κυρίως 35 καὶ ὑπερουσίου ἐνός, ἐγγὺς ἂν εἰκασίας γένοιτο τῆς μὴδὲν ἀνατυπου-

ΕΡΩΤΗΣΗ 180ή.

Ζητήματα περί θεολογίας· πρὸς τὸν ἴδιον

Τὸ θεῖο βέβαια εἶναι ἀνέκφραστο ὅπως ἐπίσης καὶ ἀκατανόητο, γιατί δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε κἂν μὲ ἀπλοῦς συλλογισμοὺς νὰ συλλάβομε κάποια πού προϋπάρχουν ἀπὸ τὰ ὅποια προχωρώντας ὁ λόγος θὰ μᾶς δώσει τὴ γνώση καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ μακάριου ἐκείνου καὶ ἀνείπωτου θεάματος. Παρόλο ὅμως πού εἶναι ἀνέκφραστο καὶ ἀκατανόητο, ἐκ τῶν ὑστέρων ὡστόσο ἀπὸ κάποια ἀνταύγεια ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν καὶ ἀμυδρῆ, πού κατέρχεται σ' αὐτοὺς καὶ πού μέσω αὐτῶν προπαρασκευάζει τὴ διάνοιά μας νὰ ἀτενίζει πρὸς τὸ ἀμήχανο ἐκεῖνο κάλλος, εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθοῦμε κάποιες θεῖες φαντασίαι. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνοι πού κάθονται τριγυρισμένοι ἀπὸ πυκνὸ σκοτάδι δέχονται μὰ λάμψη μικρῆ καὶ ἀμυδρῆ ἀπὸ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἔτσι ὅσοι περιβάλλονται τὴ σάρκα, ἀπὸ ἐκείνη τὴ φωταύγεια τοῦ νοητοῦ ἡλίου, σὰν ἀπὸ κάποιο ἀντανεκλαστικὸ μηχανήμα καὶ ἀπὸ τὸν πόθο καὶ τὴ συζήτηση, ἔλκοντας κάποιες σκιώδεις ἀκτίνες, μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν σὲ κάποια ἔννοια καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Τὸ λόγο λοιπὸν πού ἔχει ὁ ἡλιος σὰ ἀισθητὰ, μὰ τέτοια ἔννοια γιὰ τὸ Θεῖο μπορεῖ κανεὶς σὰν ἀπὸ εἰκόνα νὰ δώσει σὰ νοητὰ καὶ νὰ λάβει.

Ἄλλὰ καὶ ἀποφατικὰ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα ὀδηγούμαστε στὴ θεωρία τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ὄντα. Αὐτὸ δηλαδὴ πού δὲν εἶναι τίποτε ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ πᾶν, αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, πού ἔφερε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὸ εἶναι τὸ πᾶν καὶ προνοεῖ γιὰ τὴν παραμονὴ καὶ ἀρμονικὴ κίνησιν τῶν δημιουργημάτων του. Ἄλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ, ὅτι ὑπάρχει Θεός, κοινὰ σὲ ὅλους ἔχει ἐγκατασπαρεῖ αὐτὸ στὶς ἀνθρώπινες διάνοιαι ἀπὸ τὴν ἐκεῖ φωταύγεια, πού μὲ φωτισμοὺς διεγείρει τὸ νοῦ μας καὶ μᾶς φωταγωγεῖ, ἂν καὶ ὄχι νὰ γνωρίσομε τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ τουλάχιστο νὰ μὴν ἀγνοοῦμε τὸ ὅτι ὅπωςδήποτε ὑπάρχει. Γιατί, ἂν κάθε πλῆθος, εἴτε δέχεται τὸ ὄνομα τοῦ συνεχοῦς, εἴτε προσδιορίζεται μὲ τὸ καθορισμένο, ὅπως μπορεῖ νὰ τέμνεται στὸ ἄπειρο καὶ νὰ διασκορπίζεται, ἔτσι καὶ νὰ ὀδηγεῖται στὴ φθορά, μὲ τὴ μετοχὴ πάντως ἑνὸς κάποιου ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὸ νὰ μὴν τὰ πάθουν αὐτὰ ἀμέσως μὲ τὴ δημιουργία τους, ἀλλὰ νὰ ἀπολαμβάνουν παραμονὴ καὶ συνοχή. Κι ἐννοῶ μὲ τὴ μετοχὴ ἑνὸς τοῦ κυρίως καὶ ὑπερουσίου ἑνός. Ἐπειδὴ οὔτε τέμνονται οὔτε διασκορπίζονται, οὔτε μποροῦν καθόλου νὰ εἶναι ρευστῆς καὶ φθειρόμενης φύσης, ἀλλὰ μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ ἑνός, τὸ ὅποιο ἂν τὸ πεῖ κάποιος ἀμυδρῆ σκιὰ τοῦ κυρίως καὶ ὑπερουσίου ὄντος, θὰ πλησιάσει τὴν εἰκασία πού δὲν λέγει τίποτε τολμη-

μένης τολμηρόν. Τοιοῦτον δ' ἐστὶ τὸ παρ' ἡμῖν ἕν, οὗ καὶ τὸ πλῆθος, ὡσπερ εἴρηται, μέτοχον τμητὸν μὲν ἐστὶ καὶ σκεδαστὸν καὶ ῥευστόν, οὕτω δὲ τῆ περιόδῳ συνδιερρῶνεν ὡσπερ οὐδὲ διατέμνεται. Ταύτη 5 τοι καὶ αὐτὸ τὸ πλῆθος ἄριστον ὃν καὶ ἀνείδεον τῆ γε φύσει τῆ οἰκεία δι' ἐκείνου τε περιορίζεται καὶ εἰδοποιεῖται. Τετράς γὰρ καὶ ἐπτὰς καὶ δεκάς καὶ τριακάς τοῦ παρ' ἡμῖν ἑνός εἰσιν, ὡσπερ ἰνδάλματα καὶ προβολαὶ τὸ πλῆθος ἐνοποιουῦσαι καὶ εἰδοποιουῦσαι καὶ περιορίζουσαι. Ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὸ ἠνωμένον ἅπαν οὐχ ἑαυτὸ ἐνοῖ, ἀλλὰ τῆ ἐνότῃ ἠνωται, καὶ αὐτὸ ἄρα τῆ τοῦ ἐνός μετοχῆ τὸ ἠνωμένον ἔχει σω- 10 ζόμενον. Ἐνός δὲ κἀνταῦθα οὐ τοῦ κυρίως καὶ ὑπερουσίῳ ἐνός, ἀλλ' ὡσπερ εἴρηται τοῦ ἀπολαύοντος τῆς ἐκεῖθεν σκιάς.

Ἔτι δὲ ἔστι μὲν ἐν τοῖς οὖσι λαβεῖν τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἄρχον τὴν τοῦ ἀρχομένου τάξιν ὑποδνόμενον, δῆλον ὅτι τὸ ἄρχον οὐκ ἂν εἴη κυρίως ἄρχον διὰ τοῦ ἄρχεσθαι καθαιρούμε- 15 νον τῆς ἀρχῆς. Οὐδὲ τοῦτο ἔστι τις ὑπερανωκειμένη καὶ ἀναρχος ἀρχή, ἐξ ἧς τὸ ἄρχον τὴν ἀμυδρὰν τοῦ εἰκάσματος δεξάμενον σκιάν, τὴν σχέσιν εἴλκυσε καὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἀρχῆς. Καὶ ἄλλως δέ, ὡσπερ ἔστι τελευταῖόν τι λαβεῖν ἀρχόμενον μόνον, οὐκ ἄρχον δέ, οὕτως ἔστιν ἀναθεωρεῖν ὡς ἔστι τις ὑπερτάτη καὶ ἐξηρημένη τῶν ἄλλων 20 ἀπάντων ἀναρχος ἀρχή, ἣτις ἂν ἐφαρμόζουσα εἴη τῆ ὑπὲρ νοῦν καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν πᾶσαν θεότητι καὶ θεαρχία. Εἰ δὲ ἔστιν ἐν τῆ τῶν ὄντων φύσει καὶ ἀγαθὸν εὐρεῖν, μᾶλλον δὲ πολλὰ καὶ ποικίλα τὰ ἀγαθὰ (ὃ γὰρ μὴ ἀπολαύει τινὸς ἀγαθότητος, ἀλλ' εἰς ἄκρατον ἤκει κακίας, οὐδ' ὑφεστάναι ὄλως δύναται· σκεδασθεῖη γὰρ ἂν αὐτίκα καὶ διαφθα- 25 ρεῖη, εἴτερ ἢ φθορὰ καὶ ὁ σκεδασμὸς τοῦ κακοῦ), δῆλον ὡς ἔστι τὰ μὲν μᾶλλον τὰ δὲ ἥττον μετέχοντα τοῦ ἀγαθοῦ. Εἰ δὲ ἔστι τὰ μὲν μᾶλλον τὰ δὲ ἥττον μετέχοντα τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ ἀμφίβολον οὐδ' ὅτι ἀπὸ τῶν μετασχόντων κατὰ πρώτην, ἢ κατὰ δευτέραν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ τάξιν ἀγαθύνεται τὰ μεταλαμβάνοντα. Πάντα δ' ὁμως ὑπεράνω κειμέ- 30 νης τινὸς ἀγαθότητος χορηγία καὶ ἀπολαύσει τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐν ἑαυτοῖς χάριν φέρει. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔστι τις ἄρα ὑπεράγαθος ἀγαθότης ἐξ ἧς τοῖς ἀγαθυνομένοις ἢ τοῦ ἀγαθύνεσθαι κατὰ ἀναλογίαν τῶν δεχομένων παραδέχεται δωρεά

ρό. Τέτοιο εἶναι τὸ ἓνα πού ἐννοοῦμε ἐμεῖς, τὸ ὁποῖο μετέχοντάς το καὶ τὸ πλῆθος, ὅπως εἶπαμε, τέμνεται καὶ σκορπίζεται καὶ ρέει καὶ δὲν ἔχει συνδιαρρεύσει ἀπὸ τὸν κύκλο του ὅπως οὔτε διασπάσθηκε. Ἔτσι καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πλῆθος πού εἶναι ἄριστο καὶ ὁμορφο στὴ φύση του μ' ἐκεῖνο τὸ ἓνα περιορίζεται καὶ παίρνει μορφή. Ἡ τετράδα δηλαδή καὶ ἡ ἐπτὰδα καὶ ἡ δεκάδα καὶ ἡ τριακοντάδα εἶναι πλῆθος τοῦ ἑνὸς πού ἐννοοῦμε ἐμεῖς, σὰν ἰνδάλματα καὶ προβολές πού ἐνοποιοῦν καὶ μορφοποιοῦν καὶ περιορίζουν τὸ πλῆθος. Τὸ ἴδιο, καὶ ἂν ὅλο τὸ ἐνωμένο δὲν ἐνώνει τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ ἔχει ἐνωθεῖ μὲ τὴν ἐνότητα. Καὶ αὐτὸ ἐπομένως μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ ἑνὸς διασώζει τὸ σωζόμενον, ἐνὸς ὅμως ὄχι τοῦ κυρίως καὶ τοῦ ὑπερουσίου ἐνὸς, ἀλλὰ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἐκείνου πού ἀπολαμβάνει τὴ σκιά ἀπὸ ἐκεῖ.

Ἀκόμα εἶναι δυνατὸ μέσα στὰ ὄντα νὰ βροῦμε αὐτὸ πού ἄρχει καὶ αὐτὸ πού ἄρχεται. Καὶ αὐτὸ ὅμως πού ἄρχει ἐπειδὴ παίρνει τὴ θέση τοῦ ἀρχομένου, εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι αὐτὸ πού ἄρχει δὲν εἶναι κυρίως ἄρχον, ἐπειδὴ μὲ τὸ ἄρχεσθαι καθαιρεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κι οὔτε αὐτὸ εἶναι κάποια ἀρχὴ πού βρῖσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα καὶ εἶναι ἀναρχη, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ ἄρχον ὅταν δέχθηκε τὴν ἀμυδρὴ σκιά τοῦ ἀπεικασματος (ὁμοιόματος) προσείλκυσε τὴ σχέση καὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἀρχῆς. Καὶ ἄλλιως ὅπως μπορούμε νὰ ἐκλάβομε κάτι τελευταῖο πού ἄρχεται μόνο, ὄχι ὅμως καὶ πού ἄρχει, ἔτσι μπορούμε νὰ συμπεράνομε ὅτι ὑπάρχει μᾶ ὑπέριστα καὶ ὅλως ξεχωριστὴ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀναρχη ἀρχή, πού θὰ μπορούσε νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὴν πέρα ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἐννοια θεότητα καὶ θεαρχία. Ἄν ὅμως μπορούμε στὴ φύση τῶν ὄντων νὰ βροῦμε καὶ τὸ ἀγαθὸ, ἢ μᾶλλον πολλὰ καὶ διάφορα ἀγαθὰ (γιατὶ ὁποιο δὲν ἀπολαμβάνει κάποια ἀγαθότητα, ἀλλὰ φτάνει στὸ ἔπακρο τῆς κακίας, δὲν μπορεῖ οὔτε κἂν νὰ ἔχει κάποια ὑπαρξή, ἀλλὰ θὰ διασκορπισθεῖ ἀμέσως καὶ θὰ καταστραφεῖ, ἀφοῦ ἢ φθορὰ καὶ ὁ διασκορπισμὸς συνοδεύουν τὸ κακὸ), εἶναι φανερὸ ὅτι ἄλλα περισσότερο καὶ ἄλλα λιγότερο μετέχουν τὸ ἀγαθόν. Κι ἂν ἄλλα μετέχουν τὸ ἀγαθὸ περισσότερο καὶ ἄλλα λιγότερο, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία οὔτε γιὰ τὸ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖνα πού μετέχουν τὸ ἀγαθὸ στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη ἢ καὶ σὲ μία ἄλλη τάξη γίνονται ἀγαθὰ ὅσα μετέχουν αὐτοῦ. Ὅλα ὅμως ἔχουν τὴ χάρη τοῦ ἀγαθοῦ μὲ τὴ χορηγία καὶ ἀπόλαυση κάποιας πάνω ἀπὸ ὅλα εὐρισκόμενης ἀγαθότητας. Ἄν εἶναι αὐτὸ ἔτσι, ὑπάρχει ἄρα κάποια ὑπεράγαθη ἀγαθότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία ὅσα γίνονται ἀγαθὰ παραλαμβάνουν κατὰ τὴν ἀναλογία ἐκείνων πού δέχονται τὴ δωρεὰ νὰ γίνουν ἀγαθὰ.

Ἐκ τοίνυν τῶν εἰρημένων φανερόν ἐστι δυνατόν εἶναι θεωρίαν
 θηρᾶσαι τινα, ὅτι τε ἔστιν Θεός, καὶ οὗτος ὑπερούσιον ἐν καὶ ὑπεράρ-
 χιος ἀρχὴ καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, ὡς πηγὴ ἀγαθότητος. Καὶ
 ἄλλων ὡσπερ ἰνδαλμάτων καθάπερ ἐξ ἀρχῆς εἴρηται δυναμένων ἀπὸ
 5 τῶν ὑστέρων παραληφθῆναι, δι' ὧν ἔστιν εἰς τὸ ἀμήχανον ἐκεῖνο καὶ
 ἀνέκφραστον κάλλος τῆς ὑπερουσίου καὶ ὑπερφυοῦς θεότητος ἐνατε-
 νίζειν, μάλιστα γε, καὶ ὅτι μηδὲ χαλεπὸν διὰ τῆς προειρημένης μεθό-
 δου τοιαῦτα συλλέγειν. Πρὸς γε τὴν παροῦσαν χρεῖαν καὶ τὴν συνέ-
 χουσαν ἡμᾶς τῶν ὑπογραφέων ἐρημίαν καὶ τῶν διβλίων τὴν αἰχμαλω-
 10 σίαν ἱκανά σοι καὶ ταῦτα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΑ΄.

Διὰ τί μέχρι Τριάδος τὸ Θεῖον προάγεται καὶ οὔτε ἐντὸς
 περιγράφεται, οὔτε πορρωτέρω παρατείνεται;

Ὁ μὲν οὖν ἐν ἀπορρήτοις λόγος καὶ νικῶν τὴν ἐν ἐσόπτροις καὶ
 15 αἰνίγμασι γνῶσιν, ὀρίοις ἂν ἄλλοις εἶη θεοπτικωτέρας τε καὶ οὐρα-
 νίας μυσταγωγίας θαλαμενόμενος, ἃ δὲ βλέπειν διὰ τοῦ παρασκηνίου
 καὶ πηλίνων ἀκοῶν δυνατόν ἐνωτίζεσθαι. Ταῦτα δὲ ἄρα προτιθέντες,
 κἂν ὕστερα ἢ, διὰ τῶν πρώτων θηρᾶν οὐκ ἔχοντες τὸ ζητούμενον, οὐκ
 ἂν ἐν εὐθύναις τῶν σεσιγηκότων ἐσόμεθα. Ἐν μὲν οὖν αὐτῶν ἔστιν
 20 καὶ ἱερώτερον φάναι ὡς ὁ μυστικὸς ἀσίγητος ὕμνος τῶν Χερουβὶμ διὰ
 τῆς τριαδικῆς ἀγιότητος εἰς μίαν συναγόμενος κυριότητα, τὴν τρια-
 δικὴν τῆς θεαρχίας ὑπογράφει τελειότητα. Καὶ τῶν ὀνομάτων ἡ ἀπλό-
 τῆς κατὰ συνέχειαν προσαγομένη καὶ μηδὲν μέσον συνεπεισάγουσα,
 ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ὀήματος ἀπαράλλακτον, οὐκ ἔλαττον μὲν εἰκονίζει
 25 τὴν τῆς ὑπερουσίου οὐσίας ἀπλότητα. Παραπλησίως δὲ ἐκδιδάσκει
 καὶ τὸ τῶν ὑποστάσεων πρὸς ἀλλήλας ἀδιάστατον καὶ τὸ συμφυὲς
 αὐτῶν καὶ κατ' οὐσίαν ἀπαράλλακτον. Ἔτι δὲ ἐπὶ τοῖς τελείοις ἢ τε
 ἀρχὴ καὶ ἡ μεσότης καὶ ἡ τελειότης πρόσφορον. Πρῶτος δὲ τῶν ἄλ-
 λων ἀριθμῶν ὁ τρεῖς ἀπεκληρώσατο ταῦτα, εἰκότως ἀπὸ τῶν γνωρί-
 30 μων ἡμῖν σύμβολά τινα καὶ ἴχνη ἢ ἄρητος καὶ ἀνεπινόητος θεότης
 τῆς ἐπιγνώσεως αὐτῆς ἐλλάμπει προνοουμένη διὰ τῆς τριαδικῆς οὐκ
 ἀπηξίωσεν ἐμφανίζεσθαι θεολογίας. Ἔτι δὲ καὶ διότι περ ὅσα θεο-
 πρεπῆ καθορᾶμεν ἐν τῷ Θεῷ, εἰς τρία συγκεφαλαιοῦσθαι, φασίν,
 ἀπαρχῆς εὐρίσκομεν εἰληφότα, καὶ οὔτε εἰς ἐλάττονα, οὔδὲ εἰς πλείο-

Ἐκ τῶν ὅσων εἶπαμε γίνεται φανερό ὅτι μποροῦμε νὰ καταλήξομε σὲ ἓνα συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει Θεός, καὶ αὐτὸς εἶναι ὑπερούσιο ἓνα καὶ ὑπεράρχια ἀρχὴ καὶ ὑπεράγαθη ἀγαθότης, ὡς πηγὴ ἀγαθότητος, καὶ μέσω κάποιων ἄλλων κατὰ κάποιον τρόπο ἰνδαλμάτων (ὁμοιομάτων), ὅπως εἶπαμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, πού μποροῦν νὰ παραληφθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀτενίζομε τὸ καταπληκτικὸ καὶ ἀνέκφραστο ἐκεῖνο κάλλος τῆς ὑπερουσίας καὶ ὑπερφυσικῆς θεότητος, καὶ μάλιστα ἀφοῦ δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο νὰ συμπεραίνομε κάτι τέτοιο μὲ τὴν μέθοδο πού προείπαμε. Ἄλλὰ στὴν παρούσα ἀνάγκη καὶ λόγῳ ἔλλειψης τῶν ἀντιγραφῶν πού μᾶς ταλαιπωρεῖ καὶ τῶν βιβλίων πού μᾶς ἀφαιρέθηκαν, αὐτὰ σοῦ εἶναι ἀρκετὰ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 181η.

Γιατί ἡ θεότητα προχωρεῖ ὡς τὴν τριάδα καὶ οὔτε μέσα σ' αὐτὴν περιορίζεται, οὔτε πέρα ἀπὸ αὐτὴν ἐπεκτείνεται;

Ὁ ἀπόρρητος λόγος, πού νικᾷ τὴ γνώση τοῦ ἐσόπτρου καὶ τῶν αἰνιγμάτων, εἶναι κρυμμένος σὲ ἄλλη περιοχὴ θεοπτικότερης καὶ οὐράνιας μυσταγωγίας, ἐνῶ αὐτὰ πού βλέπομε μέσω τοῦ παρασηνίου, εἶναι δυνατὸν νὰ τ' ἀφουγκρασθοῦμε καὶ μέσω ἀκοῶν πηλίνων. Αὐτὰ λοιπὸν προτάσσοντας, ἂν καὶ εἶναι κατοπινά, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε ἀπὸ τὰ πρῶτα νὰ ἐπιτύχομε τὸ ζητούμενο, δὲν θὰ ἐπωμισθοῦμε τὴν εὐθύνη ἐκείνων πού ἐσιώπησαν. Ἐνα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά, καὶ πού θὰ λέγαμε ἱερότερο, εἶναι, ὅτι ὁ μυστικὸς καὶ ἀσίγητος ὕμνος τῶν Χερουβὶμ, ἀπευθυνόμενος μὲ τὴν τριπλῆ προσφώνηση τοῦ «ἅγιος» στὸν ἓνα Κύριος, τονίζει τὴν τριαδικὴ τελειότητα τῆς θεότητος. Καὶ τῶν ὀνομάτων ἡ ἀπλότητα πού προστίθεται κατὰ συνέχεια καὶ πού δὲν συνεισαγάγει κανένα ἐνδιάμεσο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπαράλλακτη λέξις (ἅγιος) δὲν εἰκονίζει λιγότερο τὴν ἀπλότητα τῆς ὑπερουσίας οὐσίας. Καὶ διδάσκει κατὰ τρόπο παραπλήσιο, ὅτι οἱ ὑποστάσεις εἶναι ἀδιάστατες μεταξύ τους καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσία συμφυεῖς καὶ ἀπαράλλακτες. Ἐπίσης σὲ ὅσα εἶναι τέλεια συμφωνοῦν καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μέσο καὶ τὸ τέλος. Πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς τὰ συγκεντρώνει αὐτὰ ὁ ἀριθμὸς τρία· εἶναι φυσικὸ προνοώντας ἡ ἀρρητη καὶ ἡ ἀκατανόητη θεότητα νὰ ἀφήσει νὰ λάμπουν σ' ἑμᾶς κάποια σύμβολα ἀπὸ τὰ γνωστὰ σ' ἑμᾶς καὶ ἵχνη γιὰ τὴν ἐπίγνωσίν της, δὲν ἀπαξίωσε νὰ ἐμφανίζεται μὲ τὴν τριαδικὴ θεολογία. Ἀκόμα καὶ γιατί ὅσα θεῖα στοιχεῖα θεωροῦμε στὸν Θεό, βρίσκομε, λένε, ὅτι συγκεφαλαιώνονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σὲ τρία, καὶ δὲν γίνονται οὔτε λιγότερα οὔτε περισσότερα.

να συναγόμενα. Εἰς ποῖα δὲ ταῦτα; Εἰς οὐσίαν, εἰς δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. Οὐτε γὰρ ὅσιον θεότητος τὴν δύναμιν ἀφελεῖν, οὐτε μὴν οὐδὲ τὴν ἐνέργειαν, καὶ πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ τὴν οὐσίαν. Οὐ μὴν οὐδ' εἰς ταῦτὸν ἔστι καὶ μίαν ὑπόστασιν συναγαγεῖν ταῦτα, καὶ λόγον ἓνα καὶ

5 τὸν αὐτὸν ἀποδοῦναι, δυνάμεώς τε καὶ οὐσίας, ἢ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, ἢ ἐνεργείας καὶ οὐσίας, ἀλλ' οὐδὲ πολλοῦ δεῖ τοῦ συναθροίσματος αὐτῶν. Τριῶν οὖν ὄντων εἰς ἃ τὰ ἄλλα τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων τε καὶ ιδιωμάτων συγκεφαλαιοῦνται καὶ ἀνάγεται, εἰκότως τὸ Θεῖον οὐτε ἐντὸς τῆς Τριάδος περικλείεται, οὐτε μὴν ταύτης ὑπερεκτείνεται.

10 Πῶς δ' ἀναχθείη καὶ τίνα εἰς ἕκαστον τῶν θεολογουμένων τριῶν ἐννοιῶν, οὐτε ἔργον εὐρεῖν, οὐτε μὴν εὐρόντα μὴ καὶ ἄλλους ποιῆσαι τῆς ὠφελείας κοινωνούς. Αὐτίκα τὸ ὑπερούσιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἓν, τὸ ἄποσον, καὶ τὰ ὅμοια, τὴν οὐσίαν εἶη ἂν παραδηλοῦντα, εἰ καὶ τὰ μὲν ἀμέσως, τὰ δὲ τινὸς συνεπιθεωρουμένης μεσότη-

15 τος. Τὸ δὲ αὐτεξούσιον, τὸ αὐτοδέεστοτον, τὸ κύριον, τὸ δημιουργικόν, τὸ παντοδύναμον, καὶ τὰ παραπλήσια, ἐν τῇ τῆς δυνάμεως περιλαμβάνεται θεωρία· ἡ δημιουργικὴ δὲ καὶ ἡ πρόνοια καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ τῶν χαρισμάτων διανομὴ καὶ ἡ δωρεὰ καὶ τὰ σύστοιχα, τὴν ἐνέργειαν διαφόροις καὶ μυστικοῖς ῥήμασιν ἱερολογοῦσιν. Εἰ δ' ἔστι τινᾶ τῶν

20 θεοπρεπῶν ὀνομάτων τε καὶ νοημάτων, καὶ εἰς ἓν τῶν τριῶν μόνον, ἀλλὰ δι' ὅλης ἦκοντα τῆς Τριάδος, οὐ μόνον οὐδὲν τούτων μάχεται τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ, οὐδὲ τῇ θεωρίᾳ τῆς τριαδικῆς θεολογίας, ἀλλ' ἐπὶ πλεόν τε μᾶλλον αὐτῶν τὸ ἀσφαλές τε καὶ ἀνεπίληπτον βεβαιοῖ, ἀλλὰ καὶ δευτέρων λογισμῶν δίδωσιν ἀφορμὴν, δι' ὧν τὸ Θεῖον ἐπιδείκνυ-

25 ται εἰς τριαδικὴν εὐλόγως ἀναπλούμενον περιοχὴν.

Ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τις δι' ἐτέρας ἐπιβολῆς εἰς τριαδικὴν δεῖξῃ συναρίθμησιν τὰ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων τε καὶ νοημάτων περατούμενα οὐχ ἑξάδα διὰ τοῦτο, οὐμενοῦν οὐδὲ πολλοῦ δεῖ, ἀλλ' οὐδὲ πληθὸς ἐνάδος ἢ τινος ἄλλης πληθύος παρασχεῖν αἰτίαν λάβοι συνεπιφέ-

30 ρεσθαι. Τοῦναντίον δὲ τὸ τῆς Τριάδος ἀπαράγραπτον διαφόροις ἐπιδείξει λόγοις βεβαιούμενον καὶ τὸ ἀμετάθετον ἔτι μᾶλλον παραστήσει τῆς θεολογίας καὶ ἀναλλοίωτον. Τὸ γὰρ μὴ μιᾷ θεωρίᾳ τὸ πρὸς συστολήν ἀρρεπές καὶ ἐξάπλωσιν τῆς ὑπερφυοῦς Τριάδος καταλαμβάνεσθαι, πολλαχόθεν δὲ τὸ ἀμετακίνητον αὐτῆς καὶ ἐστηριγμένον ἀνα-

35 καλύπτεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἶη τῆς ἐξαρχῆς ἀποδοθείσης αἰτίας βεβαίως ἀνεξέλεγκτος; Εἰ μὲν γὰρ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου ὑποκειμένου, ἀλλὰ

Καὶ ποιά εἶναι αὐτὰ; Ἡ οὐσία, ἡ δύναμη καὶ ἡ ἐνέργεια. Οὔτε λοιπὸν ἐπιτρέπεται ν' ἀφαιρέσουμε ἀπὸ τῆ θεότηα τῆ δύναμη, οὔτε βέβαια τὴν ἐνέργεια καὶ πολὺ περισσότερο οὔτε τὴν οὐσία. Οὔτε πάλι μποροῦμε νὰ συναγάγομε αὐτὰ στὸ ἴδιο καὶ σὲ μία ὑπόστασι καὶ νὰ τοὺς ἀποδώσουμε ἓνα καὶ τὸν αὐτὸ ὄρισμό, δύναμης καὶ οὐσίας, ἡ δύναμης καὶ ἐνέργειας, ἡ ἐνέργειας καὶ οὐσίας, καὶ πολὺ περισσότερο οὔτε στὸ ἄθροισμα αὐτῶν. Ἐφοῦ λοιπὸν εἶναι τρία αὐτὰ στὰ ὁποῖα συγκεφαλαώνονται καὶ ἀνάγονται τὰ ἄλλα θεῖα ὀνόματα καὶ ἰδιώματα, κατὰ φυσικὸ λόγον τὸ Θεῖο οὔτε στὴν Τριάδα περικλείεται οὔτε ἐκτείνεται πέρα ἀπὸ αὐτὴν.

Πῶς ὅμως θ' ἀποδοθοῦν καὶ ποιά σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς τρεῖς θεολογούμενες ἔννοιες οὔτε δύσκολο εἶναι νὰ τὸ βροῦμε καὶ οὔτε ὅταν τὸ βροῦμε νὰ μὴ μεταδώσουμε τὴν ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὸ καὶ σὲ ἄλλους. Γιὰ παράδειγμα ἡ ὑπερουσιότητα, τὸ ἀγαθὸ, τὸ ἀσχημάτιστο, τὸ ἓνα, τὸ ἄποσο καὶ τὰ ὅμοια δηλώνουν τὴν οὐσία, ἂν καὶ ἄλλα ἄμεσα, καὶ ἄλλα μὲ μία παρατηρούμενη μεσότητα. Τὸ αὐτεξούσιο, τὸ αὐτοκυρίαρχο, τὸ κύριο, τὸ δημιουργικὸ, τὸ παντοδύναμο καὶ τὰ παραπλήσια περιλαμβάνονται στὸν χαρακτηρισμὸ τῆς δύναμης, ἐνῶ ἡ δημιουργικὴ πρόνοια καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ διανομὴ τῶν χαρισμάτων καὶ ἡ δωρεὰ καὶ τὰ σύστοιχα ἐκφράζουν θεολογικὰ μὲ διάφορους μυστικὸς λόγους τὴν ἐνέργεια. Κι ἂν ἀκόμα κάποια ἀπὸ τὰ θεῖα ὀνόματα καὶ νοήματα ἀποδίδονται σὲ ἓνα μόνο ἀπὸ τὰ τρία, ἀλλ' ἐπειδὴ διέρχονται μέσα ἀπὸ ὅλη τὴν Τριάδα, ὄχι μονάχα κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀντιμάχεται τὸ λόγον τῆς ἀλήθειας οὔτε τὴν τριαδικὴ θεολογία, ἀλλὰ ἀκόμα πιὸ πολὺ βεβαιώνει αὐτὸ πόσο ἀσφαλῆ καὶ ἀνεπίληπτα εἶναι αὐτὰ, καὶ ἐπίσης δίνουν ἀφορμὴ καὶ γιὰ δευτέρους λογισμοὺς, μὲ τοὺς ὁποῖους παρουσιάζεται τὸ Θεῖο νὰ ἀπλώνεται εὐλόγον στὴν περιοχὴ τριῶν προσώπων.

Ἐπίσης καὶ ἂν κάποιος μὲ ἄλλη ἐκτίμησι παρουσιάσει τὰ θεῖα ὀνόματα καὶ νοήματα νὰ περατώνονται σὲ τριαδικὴ συναρίθμησι, δὲν θὰ κατηγορηθεῖ ὅτι εἰσάγει γι' αὐτὸ ἑξάδα, πολὺ ἀπέχει ἀπὸ αὐτὸ, ἀλλ' οὔτε πλῆθος τοῦ ἑνὸς ἢ κάποιου ἄλλου πλῆθους. Ἀντίθετα, θὰ ἐπαδείξει τὸ ἀπαραβίαστο τῆς Τριάδας βεβαιωμένο μὲ διάφορους συλλογισμοὺς καὶ θὰ παρουσιάσει ἀκόμα περισσότερο ἀμετάθετη καὶ ἀναλλοίωτη τὴ διδασκαλία περὶ Θεοῦ. Τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν κατανοεῖται μὲ μία θεωρία ὅτι ἡ ὑπερφυῆς Τριάδα δὲν ρέπει πρὸς συστολή καὶ ἑξάπλωσι καὶ ὅτι ἀπὸ πολλὰ σημεῖα διαπιστώνεται τὸ ἀμετακίνητο καὶ ἡ σταθερότητά της, πῶς δὲν εἶναι βεβαίωσι ἀναμφισβήτητη τῆς αἰτίας ποὺ ἀποδόθηκε ἀπὸ τὴν ἀσχί: Γιατί. ἂν παρουσιαζόταν μὲ διάφορες θεωρίες ἡ τριαδικὴ

μη ἐπὶ τῆς αὐτῆς καὶ ἐνιαίας θεότητος ἢ τριαδικῆ συγκεφαλαίωσις διαφόροις θεωρίαις ἐπεδείκνυτο, οὐδὲν ἐκώλυε τῷ πλήθει τῶν ἐνθυμημάτων μὴ συμπληθύνεσθαι καὶ τὸ ἀπλήθυντον τῆς θεότητος. Εἰ δὲ ὁσάκις ἐπισκοπηῖσαι χαριτωθεῖημεν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑπεραγάθου Τρι-

5 ἄδος τὸν ἱερὸν τοῦτον, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα, καταλαμβάνομεν ἀριθμὸν οὔτε συσσελλόμενον οὔτε μὴν ὑπεραπλούμενον, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὸ πλήθος τῶν ἐπιχειρημάτων ἀπαράγραπτόν τε καὶ παναληθέστατον τὸ ἀπλήθυντον ἡμᾶς καὶ ἀναφαίρετον τῆς τριαδικῆς θεολογίας οὐκ ἐκδιδάσκει;

10 Ἔστι μὲν οὖν καὶ ἕτερα δι' ὧν ἡ Τριάς κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ τεθεωρημένου λόγου παραδείκνυται, ὥσπερ καὶ τὰ τοιαῦτα, νοῦς, νοητόν, νόησις εἶτα Λόγος καὶ Πνεῦμα καὶ τὸ ἐξ οὗ ταῦτα πρόεισιν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπεράρχιος καὶ πρώτη καὶ ἔμφυτος ἀρχή, καὶ ὧν κατὰ τὸν λόγον τῆς συμφυΐας καθέστηκεν ἀρχή, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐν τοῖς οὐσίαις

15 ἅπασιν κατὰ δεσποτεΐαν καὶ κυριότητα πρόεισιν ἀρχή· ἔπειτα γεννήτωρ, γέννημα, Πνεῦμα· οὐ γὰρ ἄγονον ἢ πηγὴ καὶ αἰτία πάντων τῶν γεννωμένων, οὐδ' ἄπνους ἢ χορηγία πάντων τῆς πνοῆς, οὐδὲ τῶν αὐτῆς δημιουργημάτων ἐνδεέστερον, ἔτι δὲ ζωογονοῦν πρώτως καὶ πρώτα, ὑπερφυῶς μὲν, κατὰ δὲ τὴν ἔμφυτον αὐτῆς καὶ ὑπὲρ λόγον

20 ἰδιότητα. Δεῖ γὰρ προηγεῖσθαι τῶν δημιουργίας λόγῳ καὶ δεσποτεΐας προαχθέντων τε καὶ ζωογονουμένων τὴν προάναρχον τῶν ὑπερφυῶν τε καὶ ὑπερουσίῳ φύσιν καὶ ζωὴν, καὶ ἧς ἀπαύγασμα καὶ μιμήματα καὶ ἄλλη πᾶσα καθέστηκεν φύσις καὶ ζωή· ἐπεὶ κὰν τοῖς περιγεΐοις ἢ φύσις τῆς τέχνης προῖδρυνταί τε καὶ προκάθηται, ἣν ἀνάγκη πάλι οὐκ

25 αὐτοδέσποτον οὐδ' ἀναρχον οὔσαν, πρὸς ἑτέραν ἁπασῶν τῶν φύσεων δημιουργὸν καὶ ἐξηρημένην αὐτῶν ἀφθέγκτοις ὑπεροχαῖς τῆς γεννήσεως ἀγαματοποιεῖσθαι τε καὶ συνίστασθαι. Πολλὰ δ' ἂν καὶ ἕτερα εἶη πρὸς τὴν αὐτὴν θεωρίαν διοικονομεῖσθαι δυνάμενα.

Οἶδα δὲ τινὰς εἰπόντας καὶ ἑτέραν τινὰ συμβολικὴν θεωρίαν.

30 Ἀρρεπέες φασί, τὸ Θεῖον καὶ ζυγῷ δικαιοσύνης τὴν πρόνοιαν πάντων ταλαντεύων. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ τοῖς ἀνθρώποις ἐπινενόηται κριτήριον τῶν ἴσων τε καὶ ἀνίσων (ζυγὸν δ' αὐτὸ κυριολογοῦσιν), ἀλλὰ γὰρ τοῦτο τὰ παρ' ἑκάτερα δύο πέρατα τῆς κατὰ τὸ μέσον κεραιᾶς ἐξήρηται, καὶ τριαδικῷ μὲν ἰδιώματι τὸ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάφορον

35 ὑποδείκνυται, μία δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ἡ κρίσις καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ταύτῃ τριαδικῇ ἐν ἑαυτῷ καὶ μοναδικῇ θεωρίαν εἰκονίζει, οὐκ ἔσχεν

συγκεφαλαίωση σὲ διαφορετικὰ ὑποκείμενα, καὶ ὄχι στὴν ἴδια ἐνιαία θεότητα, δὲν ἐμπόδιζε τίποτε μὲ τὸ πλῆθος τῶν συλλογισμῶν νὰ μὴν πληθύνεται μαζὶ καὶ ἡ θεότητα ποὺ δὲν πληθύνεται. Ἐὰν ὅμως ὅσες φορὲς λάβομε τὴ χάρη νὰ ἐξετάσομε τὸ θέμα, βρῖσκομε στὴν ἴδια ὑπεράγαθη Τριάδα τὸν ἱερόν αὐτὸ ἀριθμό, τὸν νοούμενο ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἀριθμό, οὔτε νὰ συστέλλεται οὔτε νὰ ὑπερεκτείνεται, πῶς τὸ πλῆθος τῶν ἐπιχειρημάτων δὲν μᾶς διδάσκει ἀκόμα καλύτερα, ὅτι εἶναι ἀδιάψευστο καὶ παναληθέστατο, ὅτι ἡ τριαδικὴ θεολογία οὔτε πληθαίνει οὔτε λιγοστεύει;

Ἐπάρχουν καὶ ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ Τριάδα παρουσιάζεται σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητα τῆς προηγούμενης θεωρίας, ὅπως καὶ αὐτὰ, νοῦς, νοητόν, νόηση, ἔπειτα Λόγος καὶ Πνεῦμα, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται αὐτὰ. Ἀλλὰ βέβαια εἶναι καὶ ὑπεράρχια καὶ πρώτη καὶ ἔμφυτη ἀρχή, καὶ ἀρχὴ ἐκείνων ποὺ ἐξαιτίας τῆς κοινῆς φύσης τους κατέστη ἀρχὴ αὐτῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται κατὰ δεσποτεία καὶ κυριότητα καὶ ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν ὄντων. Ἐπειτα εἶναι γεννήτωρ, γέννημα, Πνεῦμα. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄγονη ἢ πηγὴ καὶ αἰτία ὅλων ἐκείνων ποὺ γεννιοῦνται, οὔτε χωρὶς πνοῆς αὐτῆς ποὺ χορηγεῖ τὴν πνοὴν σὲ ὅλα, οὔτε εἶναι ἐλλιπέστερη ἀπὸ τὰ δημιουργήματά της, καὶ ἀκόμα ζωογονεῖ κατὰ τρόπον πρῶτο καὶ πρῶτα, ὑπερφυσικὰ βέβαια, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἔμφυτη καὶ πᾶν ἀπὸ τὸ λόγο ἰδιότητα. Γιατὶ πρέπει λόγῳ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς δεσποτείας νὰ προηγεῖται ἀπὸ αὐτὰ ποὺ δημιουργήθηκαν καὶ ζωογονοῦνται ἢ προἀναρχὴ φύση καὶ ζωὴ τῶν ὑπερφυσικῶν καὶ ὑπερουσίων, καὶ τῆς ὁποίας ἀπαύγασμα καὶ μιμήματα εἶναι καὶ κάθε ἄλλη φύση καὶ ζωὴ. Γιατὶ καὶ στὰ περίγεια πράγματα ἡ φύση ἔχει προἰδρυθεῖ καὶ προὑπάρχει τῆς τέχνης, καὶ εἶναι ἀνάγκη πάλι αὐτῆς, ἂν καὶ δὲν εἶναι οὔτε αυτοκυριαρχούμενη οὔτε χωρὶς ἀρχή, ὁμοιάζοντας πρὸς τὴν ἄλλη ποὺ δημιουργεῖ ὅλες τὶς φύσεις καὶ εἶναι χῶρια ἀπὸ αὐτὲς μὲ τὴν ἄρρητη ὑπεροχὴ της, νὰ εἶναι καὶ νὰ συνιστᾷ πρότυπο γεννήσεως. Καὶ ἄλλα πολλὰ μπορούμε νὰ συνταιριάσομε σ' αὐτὴ τὴν ἐξήγησιν.

Γνωρίζω καὶ ὅτι μερικοὶ ἔχουν διατυπώσει καὶ μιὰ ἄλλη συμβολικὴ θεωρία. Τὸ Θεῖο, λένε, δὲν δέχεται ροπὴν καὶ ζυγίζεται τὴν πρόνοια ὅλων μὲ τὸν ζυγὸν δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὸ κριτήριον ποὺ ἐπινόησαν οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἄνισα (γιατὶ τὸ λένε κατὰ κυριολεξίαν ζυγόν), αὐτὸ ἐξαρτᾶ τὰ δύο πέρατα τοῦ ζυγοῦ ἀπὸ τὴν κεραία ποὺ εἶναι στὸ μέσο, καὶ μὲ τριαδικὸν τρόπον ὑποδηλώνει τὴν διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων, καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ κρίσις καὶ ἐνέργεια, καὶ ἔτσι εἰκονίζει στὸν

ὑδριν ὁ τῶν ὄλων κριτῆς καὶ ζυγοστάτης Θεός, διὰ τῶν ἡμῖν συντρόφων φωνῶν τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ θεογνωσίαν παραγυμνοῦσθαι καὶ ἀναπτύσσεσθαι.

Σὺ δ' ἂν ἐπιθεωρήσαις ὡς ἐπ' οὐδενὸς ἔστι λαβεῖν τῶν ἄλλων 5 ἀριθμῶν πλὴν τῆς Τριάδος ἀπαράλλακτῳ καὶ ἐνιαίᾳ ἰσότητι τὰ ἄκρα τῶ μέσῳ συναπτόμενα. Ὁ τοίνυν ἐν ἀριθμοῖς τὸ ἴσον καὶ ἀπαράλλακτον καὶ ἀδιάστατον ἐν τῷ ἀσυγχύτῳ ὑπογράφει καὶ ἱεράν τινα φαντασίαν τῆς ἡμῶν θεολογίας ἐνοπιρῖζει, εἰκότως ἐφιλοσόφησεν ἢ μυσταγωγὸς τῆς Ἐκκλησίας χρῆσις, δι' ἐκείνου μᾶλλον ἢ δι' ἑτέρου 10 τινὸς ἀριθμοῦ τὴν ἀναπλουμένην τῆς τριαδικῆς μοναρχίας ἐκδιδάσκειν. Ἀλλὰ γὰρ δεῖ κἀκεῖνο λαβεῖν χειραγωγίαν ἐσόμενον εἰς τὸ κατανοεῖν τὸ τῆς Τριάδος ἀπλήθυντόν τε καὶ ἀκαινοτόμητον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Εἰ ἕκαστον τῶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντων ἐξ ὕλης ἐστὶ καὶ εἶδους, ἢ ἐξ ἀναλογούσης γε πάντως ὕλη καὶ εἶδει στοι- 15 χεῖώδους δυάδος, ἀναγκαῖον τῆς δυναδικῆς συναριθμήσεως τῶν κτισμάτων, ἅτε δὴ χαμαιπετεῦς καὶ προσύλου τὴν αὔλον καὶ ὑπερούσιον καὶ δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς φύσιν ὑπεραναβεβηκέναι. Εἰ δὲ τοῦτο, εἰκότως ἄρα κατὰ τὴν ἐν δυάδι ἀρίθμησιν οὐδαμῶς ἀνέχεται τὸ Θεῖον συναπαρτίζεσθαι, τῇ δὲ τριαδικῇ θεολογία κάτω λειπῶν τὴν 20 ὕλην καὶ τὰ τῆς ὕλης, ἐνυδριόμενον τὴν μετ' αὐτὴν ἀρίθμησιν οὐ προσίεται, ἵνα μὴ πρὸς τὸ χυδαῖόν τε καὶ ἀνίδρυτον κατενεχθεῖη τῆς πρώτης περιοχῆς ἐπορρυνέν, καὶ πρὸς ἐκάστην ἐπίνοϊαν ἀνθρωπίνην διασκεδαζόμενον.

Τριάς δὲ καὶ οὐχὶ δυάς ὁ Θεός, ἵνα μὴ τὴν αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τῆς 25 τομῆς καὶ τοῦ σκεδασμοῦ ἐν ἑαυτῷ φέρων τὴν ἐνιαίαν καὶ ἄτμητον καὶ πηγὴν πάσης ἐνότητος ἐνυδρίσῃ φύσιν, οὐδὲ τέσσαρα δὲ πολλῶ μᾶλλον. Διπλῆ γὰρ ταῦτα τομή, ἢ μὲν τὴν γένεσιν προκαταλαβοῦσα, ἢ δὲ τὴν ἐξ ἐκείνης συντεθεῖσαν τέμνουσά τε καὶ διαλύουσα. Οὐδὲ τὰ πέντε δ' ἂν ἔχοι χώραν καθορᾶσθαι, οὐδὲ τὰ ἑξῆς. Τὰ μὲν ὅτι δευτέρα 30 τῆς Τριάδος, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀμεροῦς ἐννοίας ὑποδέβηκεν, τὰ δὲ ὅτι τοῦ σκεδασμοῦ καὶ τῆς τομῆς καὶ τῆς ὕλης, ὅσον εἰς σύνθεσιν πρόεισιν, πλεόν μετέχει. Οὐκοῦν εἰκότως ἢ θεολογία τὴν μὲν Τριάδα πρὸς ἐκφαντορίαν τῆς ἐν τῇ φύσει παραλαμβάνει κρυφιότητος, τὸ δὲ ἐν, διότι οὐδενὶ οὕτως ἄλλῳ τὸ ὑπὲρ νοῦν κρύφιον τῆς θεότητος ὡς πῶ ἐνὶ

ἑαυτό του τὴν τριαδικὴ καὶ μοναδικὴ ἐξήγηση, δὲν εἶναι ὕβρη γιὰ τὸν κριτὴ τῶν ὄλων καὶ ζυγοστάτη Θεὸ νὰ ἀποκαλύπτεται καὶ νὰ ἐξηγεῖται μὲ τίς δικές μας ἔννοιες ἢ ἀκατάληπτη θεογνωσία του.

Σὺ ὅμως θὰ μπορούῃσες νὰ παρατηρήσεις, ὅτι σὲ κανέναν ἄλλον ἀριθμὸ δὲν εἶναι δυνατὸν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τριάδα, νὰ συνδέονται μὲ ἀπαράλλακτη καὶ ἐνιαία ἰσότητα τὰ ἄκρα μὲ τὸ μέσο. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ στοὺς ἀριθμοὺς ὑποδηλώνει τὸ ἴσο καὶ ἀπαράλλακτο καὶ τὸ χωρὶς διάστασι, ἀλλὰ ἀσύγχυτο, καὶ ἀνταντακλᾶ κάποια ἱερὴ εἰκόνα τῆς θεολογίας μας, δικαιολογημένα φιλοσόφησε ἢ μυσταγωγὸς παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας μ' ἐκεῖνον μᾶλλον τὸν ἀριθμὸ, παρὰ μὲ κάποιον ἄλλο, νὰ διδάσκει ὅτι ἐξηγεῖται ἡ θεολογία τῆς τριαδικῆς μοναρχίας. Ἀλλὰ πρέπει κι ἐκεῖνο νὰ λάβει γιὰ χειραγωγία, γιὰ νὰ κατανοηθεῖ πῶς ἡ Τριάδα δὲν πληθύνεται οὔτε δέχεται νέα διδασκαλία. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἄν καθένα ἀπὸ ὅσα προῆλθαν ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὴν ὑπαρξὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὕλη καὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ ἀνάλογη πάντως στὴν ὕλη καὶ τὸ εἶδος στοιχειώδη δυάδα, εἶναι ἀνάγκη πάνω ἀπὸ τὴν δυαδικὴ συναρίθμηση τῶν κτισμάτων, ἐπειδὴ εἶναι χαμαιπετὴς καὶ πρόσυλη, νὰ ἀνηψωθεῖ ἡ ἄυλη καὶ ὑπερούσια καὶ δημιουργικὴ φύσι αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ παντός. Ἄν εἶναι ἔτσι, εὐλογα ἐπομένως δὲν ἀνέχεται καθόλου τὸ Θεῖο νὰ συναπαρτίζεται μὲ τὴν δυαδικὴ ἀρίθμησή του, ἐνῶ μὲ τὴν τριαδικὴ θεολογία, ἀφήνοντας κάτω τὴν ὕλη καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὕλη, δὲν ἀνέχεται τὴν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν ἀρίθμηση, γιὰ νὰ μὴν κατεβεῖ πρὸς τὸ πολυπληθὲς καὶ ἀβάσιμο ἀπορρέοντα ἀπὸ τὴν πρώτη περιοχὴ καὶ διασκορπιζόμενο σὲ κάθε ἀνθρώπινη σκέψη.

Ὁ Θεὸς εἶναι τριάδα καὶ ὄχι δυάδα, ὥστε φέροντας μέσα του τὴν αἰτία καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς τομῆς καὶ τῆς διάχυσης, νὰ μὴν προσβάλλει τὴν ἐνιαία καὶ ἄτμητη καὶ πηγὴ κάθε ἐνότητος φύσι, καὶ πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι οὔτε τέσσερα. Γιατὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν διπλῆ τομῆ, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἢ μία προκαταλαμβάνει τὴν γένεσι, ἐνῶ ἢ ἄλλη τέμνει καὶ διαλύει ἐκεῖνη ποὺ ἔχει τὴν σύνθεσή της ἀπὸ αὐτὴν. Οὔτε τὰ πέντε ἔχουν θέσι νὰ τὰ βλέπομε στὴ θεότητα, οὔτε ὅσα ἀκολουθοῦν. Τὸ πρῶτα γιὰτὶ εἶναι δευτέρα μετὰ τὴν τριάδα καὶ εἶναι ὑποδεέστερα τῆς ἀμεροῦς ἐνοίας τῆς Τριάδας, ἐνῶ τὰ ἄλλα ποὺ ἀκολουθοῦν, ἐπειδὴ στὴν διάχυσι καὶ στὴν τομῆ καὶ στὴν ὕλη ὅσο προχωροῦν στὴν σύνθεσι τόσο περισσότερο μετέχουν. Εὐλογα λοιπὸν ἡ θεολογία χρησιμοποιεῖ τὴν Τριάδα γιὰ τὴν ἀποκάλυψι τῆς κρυφιότητος ποὺ ὑπάρχει στὴ φύσι, ἐνῶ τὸ ἕνα, ἐπειδὴ σὲ κανένα ἄλλο δὲν ἐπαδεικνύεται τὸ πέρα ἀπὸ τὴν δύναμι τοῦ νοῦ κρύφιο τῆς

θεολογεῖται καὶ παραδείκνυται, καὶ διότι πηγὴ συμφυΐας ἀπάσης ὑμνολογεῖται τὸ Θεῖον, ἐνότητος.

*Ἐτι δὲ ἡ δυνὰς τὰ τε ἴχνη τοῦ μὴ ὄντος ἐν ἑαυτῇ πρώτῃ μάλιστα φέρει. Λύσεώς τε γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων αὕτη πηγὴ καὶ τομῆς καὶ σκε-
5 δασμοῦ, καὶ πᾶσιν αἰτία φέρειν ἐν ἑαυτοῖς τῆς φθορᾶς τὰ προσοίμια. Ἡ Τριάς δὲ τὸ ἄτμητον εἰκονίζει πρώτῃ καὶ ἀσκέδαστον, καὶ εἴ τι ἄλλο μετέχει τῆς ἀδιαιρέτου τε καὶ ἀσκεδάστου φύσεως ἐξ αὐτῆς μετε-
ληφὸς ἐπιγινώσκεται. Διὸ τὸ Θεῖον εἰκότως τῆς ῥοῆς καὶ λύσεως καὶ
φθορᾶς αἰτίαν ἀπεσεῖσατο, διὰ δὲ τῆς εἰκονιζούσης Τριάδος τὸ ἄρ-
10 ρευστον τε καὶ ἀσκέδαστον καὶ ἀδιάλυτον ἐπιγινώσκεισθαι κατηξίω-
σεν. Καὶ γὰρ τὸ μὲν τὴν αἰτίαν τῆς τομῆς καὶ ῥύσεως τῶν ἄλλων ὁμο-
ταγῶν παθῶν ὑπεριδεῖν οἰκείον θεότητος, τὸ δὲ τὴν Τριάδα μὴ ὑπερι-
δόντα, πρώτως εἰκονίζουσιν τὰναντία πάντα τῶν εἰρημένων παθῶν,
εἰς ἀπορίαν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν πλανᾶσθαι μὴ παραχωρεῖν, φιλαν-
15 θρωπίας τέ ἐστι τῆς πρεπούσης Θεῶ, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς Προνοίας περιφανεστάτη παράστασις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΒ΄

Πῶς λέγομεν ἐν καὶ τρία τὸ Θεῖον.

*Ἐν καὶ τρία τὸ Θεῖον θεολογοῦμεν τὸ ἐν καὶ τὰ τρία ἐπὶ τῆς
20 ὑπερφουῶς ταύτης θεαρχίας ἢ καθ' ἡμᾶς ἱερολογεῖ θεολογία, οὐ τὸ ἐν
ἐν ἀριθμοῖς ἢ τὰ τρία κυρίως ὥσπερ ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν καὶ κυρίως
ἀριθμητῶν παραλαμβάνουσα (ἀριθμοῦ γὰρ παντός καὶ ἐνάδων, αἱ τὰ
τοῦ ἀριθμοῦ μέρη καὶ πάσης ἄλλης ἀναπληροῦσι ποσότητος, παντε-
λῶς ἢ ὑπεράρχιος ἀγαθαρχία ἀρρήτῳ μέτρῳ ὑπερίδρυνται), ἀλλὰ διὰ
25 μὲν τοῦ ἐνός τὴν κρυφίότητα αὐτῆς καὶ τὸ ἀφθεγκτον καὶ ἀνεκφοίτη-
τον καὶ (πῶς ἂν τις εἴποι;) τὸ συννεῦον εἰς ἑαυτὴν καὶ σεσιγημένον τῆς
φύσεως καὶ παντός ἐπέκεινα καὶ νοῦ καὶ νοήσεως συμβολικῶς ἐνδί-
δωσιν ἀναπτύσσεσθαι, τὸ δὲ τρία τὴν ἐκφαντορικὴν αὐτῆς ἀγαθότη-
τα καὶ πρόοδον καὶ ἐξάπλωσιν ἱερολογικῶς μυσταγωγεῖ καὶ ἀνακα-
30 λύπτει, οὐχ ὄλην τὴν αἴγλην ἐναυγάζουσα, ἀλλ' ὄσην ἢ ἀνθρωπίνην
φύσιν δυνατὴ παραδέχεσθαι, δι' ἣν ὁ τε Δημιουργὸς καὶ ἡ αὐθυπό-
στατος δυνάμις τε καὶ πρόνοια τῇ ζωογότῳ καὶ συνεκτικῇ τοῦ παντός
συνεκλάμπει καὶ συναναφαίνεται ἐνεργείᾳ. Ἡ γὰρ ἐν τῇ ἀφράστῳ τῆς
κρυφίότητος μονῇ καὶ παντελῆς ἀκίνησις, ὥσπερ δὴ τοῖς τῆς σιγῆς

θεότητας ὅπως διδάσκεται καὶ ἐπιδεικνύεται στὸ ἓνα, καὶ ἐπίσης ἐπειδὴ τὸ Θεῖο ὑμνολογεῖται ὡς πηγὴ κάθε συμφυΐας καὶ ἐνότητος.

Ἄκόμα ἡ δυάδα φέρει μαζί της πρώτη αὐτὴ τὰ ἴχνη τοῦ μὴ ὄντος. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι πηγὴ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα τῆς διάλυσης, τῆς τομῆς καὶ τῆς διάχυσης, καὶ αἰτία γιὰ ὅλα νὰ φέρουν μαζί τους τὰ προοίμια τῆς φθορᾶς. Ἡ Τριάδα ὅμως εἰκονίζει πρώτη τὸ ἄτμητο καὶ ἀδιάχυτο, καὶ ὅποιο ἄλλο μετέχει τὴν ἀδιαίρετη καὶ ἀδιάχυτη φύση ἀναγνωρίζεται ὅτι τὸ ἔχει λάβει ἀπὸ αὐτὴ. Γι' αὐτὸ εὐλογα τὸ Θεῖο ἀποτίναξε τὴν αἰτία τῆς ροῆς, τῆς διάλυσης καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ ἀξίωσε νὰ ἀναγνωρίζεται μὲ τὴν Τριάδα ποὺ εἰκονίζει τὸ ἄρευστο, τὸ ἀδιάχυτο καὶ τὸ ἀδιάλυτο. Καὶ βέβαια τὸ νὰ περιφρονῆσει τὴν αἰτία τῆς τομῆς καὶ τῆς ροῆς καὶ τὰ ἄλλα πάθη τῆς ἴδιας τάξης εἶναι οἰκεῖο τῆς θεότητος, ἐνῶ τὸ νὰ μὴν ἀφήνει τὸν ἀνθρώπινο νοῦ νὰ πλανιέται σὲ ἀπορία μὲ τὸ νὰ μὴ περιφρονεῖ τὴν Τριάδα ποὺ εἰκονίζει πρωταρχικὰ ὅλα τὰ ἀντίθετα τῶν παθῶν ποὺ εἴπαμε, εἶναι ἀπόδειξη τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ παρουσίαση περιλάμπρη τῆς γύρω ἀπὸ ἐμᾶς Πρόνοιας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 182η.

Πῶς λέμε ὅτι τὸ θεῖο εἶναι ἓνα καὶ τρία.

Διδάσκομε ὅτι τὸ Θεῖο εἶναι ἓνα καὶ τρία, καὶ αὐτὸ τὸ ἓνα καὶ τὰ τρία διδάσκει ὁ ἱερός λόγος τῆς θεολογίας μας ὅτι ἀποδίδονται στὴν πάνω ἀπὸ τὴ φύση μας αὐτὴ θεαρχία, χωρὶς βέβαια νὰ ἐννοεῖ τὸ ἓνα μὲ ἀριθμούς ἢ τὰ τρία κυριολεκτικὰ ὅπως στὰ κατὰ φύση καὶ κυρίως ἀριθμητὰ (γιατὶ ἡ ὑπεράρχια ἀρχὴ τοῦ ἀγαθοῦ βρίσκεται ἐγκαθιδρυμένη σὲ ἀπερίγραπτη ἀπόσταση πάνω ἀπὸ κάθε ἀριθμὸ καὶ τίς ἐνότητες ποὺ ἀπαρτίζουν τὰ μέρη τοῦ ἀριθμοῦ καὶ κάθε ἄλλης ποσότητος), ἀλλὰ μὲ τὸ ἓνα ἐπειτρέπει νὰ ἐξηγηθεῖ συμβολικὰ ἢ κρυφιοτήτᾳ τῆς καὶ τὸ ἀνείπωτό τῆς καὶ τὸ ἀμετακίνητο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ (πῶς νὰ τὸ πεῖ κανεὶς) ἢ συγκατάνευση στὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ τὸ σιωπηλὸ τῆς φύσεώς τῆς καὶ τὸ πέρα ἀπὸ κάθε καὶ νοῦ καὶ νόηση, ἐνῶ τὸ τρία διδάσκει καὶ ἀποκαλύπτει μυστικὰ τὴν ἀγαθότητα ποὺ τὴν καθιστᾷ φανερὴ καὶ τὴν πρόοδο καὶ ἀνάπτυξή τῆς, χωρὶς νὰ ἀκτινοβολεῖ ὅλη τὴ λάμψη τῆς, ἀλλὰ ὅση μπορεῖ νὰ δεχθεῖ ἡ ἀνθρώπινη φύση, μὲ τὰ ὅποια καὶ ὁ Δημιουργὸς καὶ ἡ αὐτοῦ ὑπόστατη δύναμη καὶ πρόνοια μὲ τὴ ζωογόνο καὶ συνεκτικὴ τοῦ παντός πρόνοια συνεκλάμπει καὶ συναναφαίνεται. Γιατὶ ἡ παραμονὴ καὶ πλήρης ἀκίνησις τῆς μέσα στὸ ἀνέκφραστο τῆς κρυφιοτήτᾳ τῆς, ὅπως μένει κρυμμένη μέσα στοὺς θαλάμους τῆς σιγῆς, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ

θαλάμοις έναποκρούπτεται, οὕτω δὴ καὶ διανοίας πάσης, ὅτι μὴδ' ἔστι νοῦς εἰς τὰ ὑπὲρ νοῦν ἀνιών, ἀνακεχώρηκεν.

Ἐν μὲν οὖν τοῖς πρώτοις ἢ θεοπρεπῆς φαντασία τὴν μονὴν καὶ στάσιν καὶ τὸ ἀκίνητον καὶ τὴν ταυτότητα, καὶ ὅσον ἐστὶ δυνατὸν 5 ἀνθρωπίνῃ φύσει δέξασθαι τὰς ὑπεραγκυλισμένας αὐγὰς τῆς ἐκεῖθεν ἐλλάμπει, τῆς μονῆς καὶ στάσεως καὶ ἀκινήσιος τὸ συνηρημένον ἐποπτεύει· ἐνταῦθα δὲ τὴν ἐνοειδῆ καὶ θεουργὸν ἑτερότητα καὶ τὴν ἀδιάστατον ἐν ἀκινήτοις ὑποστάσεσι κινήσιν ἀρρήτως τε καὶ ῥοῆς χωρὶς ἀπάσης θεοπρεπῶς πηγάζοντα ὡς ἐκ πηγῆς τῆς κρυφιώτητος 10 ἱεροπρεπῶς ἐπιβλέπει. Ἐν οὖν τὸ θεῖον καὶ τρία, οὐ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν τεχνολογίαν.

Τοῦτο δὲ ἄρα καὶ πρὸ ἡμῶν ὁ τῶν ἀπορρήτων μύστης ὑπὸ τοῦ τὰ ἀνέκφραστα μυσταγωγούντος ὁ μέγας μνηθεὶς Διονύσιος ἀνιπιτόμενος ἔλεγε, ὡς ὁ παντὸς νοητοῦ καθ' ὑπεροχὴν αἴτιος «οὔτε ἓν ἐστίν, 15 οὔτε ἐνότης», ὑπεριθεὶς αὐτὸν τῶν ἐν ἡμῖν ἀπάντων τιμίων, καὶ δὴ καὶ δῆλον ὡς πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ τῆς συναριθμήσεως· καὶ πάλιν «ὄρωμεν τὴν θεαρχίαν ἱερώς ὑμνουμένην, ὡς μονάδα μὲν καὶ ἐνάδα διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ ἐνότητα τῆς ὑπερφουῦς ἀμερείας, ἐξ ἧς ὡς ἐνοποιῦ δυνάμεως ἐνιζόμεθα καὶ τῶν μεριστῶν ἡμῶν ἑτεροτήτων ὑπερ- 20 κοσμίως συμπτυσσομένων, εἰς θεοειδῆ μονάδα συναπτόμεθα καὶ θεομίμητον ἔνωσιν. Τριάδα δέ, (πρόσχετος οὐ γὰρ ὡς ἀριθμητὴν φησιν), ἀλλὰ «διὰ τὴν τρισυπόστατον τῆς ὑπερουσίου γονιμότητος ἔκφανσιν, ἐξ ἧς πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται». Καὶ πολλὰ τοιαῦτά ἐστιν παρὰ τῷ θεσπεσίῳ τῶν ἀθεάτων θεωρῶ, καὶ τῆς 25 Παύλου μυσταγωγίας ἐπαξίῳ.

Ὅτι δὲ οὐ τῶν κυρίως ἀριθμητῶν ἢ Τριάδος, ἔκ τε τῶν εἰρημένων ἔστι θεωρεῖν, καὶ ἄλλοι διάφοροι δηλοῦσι λόγοι. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν κυρίως ἀριθμητῶν, οἷον ἀνθρώπων, φέρε εἰπεῖν, ἢ ἀγγέλων ἢ μυρίων ἄλλων δυνάμεθα λέγειν καὶ “τριάς ἀγγέλων” καὶ “τριάς ἀνθρώπων”, 30 ἀλλὰ καὶ “τρεῖς ἄγγελοι”, καὶ “τρεῖς ἄνθρωποι”. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ ἀριθμὸν ὑπεραγίας Τριάδος οὔτε τριάς θεῶν εἴποιεν ἂν τις εὐσεβῶν, ἀλλ' οὐδὲ τρεῖς θεοί. Πάλιν τὰ ἐν τῇ ὑπεραγία καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι λαμβανόμενα πρόσωπα φανερόν ὡς δι' ἀλλήλων τὰς ιδιότητας ἀχράντους καὶ ἀκηράτους διασφύζοντα χωρεῖ. Πληροῦ

6. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ μυστικῆς θεολογίας 5, PG 3, 1048 A 7.

7. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θείων ὀνομάτων 1, 4, PG 3, 589 D 6–592 A 3, καὶ

διαφεύγει ἀπὸ κάθε διάνοια, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει νοῦς πού νὰ ὑψώνεται στὰ εὐρισκόμενα πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ.

Στὰ πρῶτα λοιπὸν ἡ θεοπρεπῆς φαντασία τῆ διαμονῆ καὶ τῆ στάση καὶ τὸ ἀκίνητο καὶ τὴν ταυτότητα καὶ ὅσο εἶναι δυνατὸ στὴν ἀνθρώπινη φύση νὰ δεχθεῖ τὶς πάνω ἀπὸ ὅλα εὐρισκόμενες ἀνταύγειες τῆς ἐκεῖ λάμψης, ἐποπτεύει τῆ συνύπαρξη τῆς διαμονῆς, τῆς στάσης καὶ τῆς ἀκινήσιος, ἐνῶ ἐδῶ τὴν ἐνοποιημένη καὶ θεουργὸ ἑτερότητα καὶ τὴν ἀδιάστατη κίνηση μέσα στὶς ἀκίνητες ὑποστάσεις, πού κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο καὶ χωρὶς καμμιά ροὴ πηγάζουν θεοπρεπῶς σὰν ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς κρυφιότητος, τὶς ἐπιβλέπει ὅπως πρέπει στὴν ἱερότητά της. Εἶναι λοιπὸν τὸ Θεῖο ἓνα καὶ τρία ὄχι σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο τῆς ἀριθμητικῆς.

Αὐτὸ ἐπομένως ἔλεγε αἰνιγματικὰ πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ὁ δάσκαλος τῶν ἀπορρήτων μνημένος ἀπὸ ἐκεῖνον πού μυσταγωγεῖ τὰ ἀνέκφραστα, ὁ μέγας Διονύσιος, ὅτι ὁ κατὰ ὑπεροχὴ αἴπιος κάθε νοητοῦ «δὲν εἶναι οὔτε ἓνα οὔτε ἐνότητα»⁶, βάζοντάς τον πάνω ἀπὸ ὅσα τιμοῦμε ἐμεῖς, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ τὴ συναρίθμηση. Καὶ πάλι «βλέπομε τὴ θεαρχία νὰ ὑμνολογεῖται κατὰ τρόπο ἱερό, ὡς μονάδα καὶ ἐνότητα, ἐξαιτίας τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἐνότητος τῆς ὑπερφυσικῆς ἀμέρειας, ἀπὸ τὴν ὁποία ὡς δύναμη ἐνοποιῶ ἐνοποιούμεστε καὶ μὲ τὴν ὑπερκόσμη σύμπτυξη τῶν μεριστῶν ἑτεροτήτων μας, συνενωνόμαστε σὲ μονάδα θεόμορφη καὶ ἔνωση κατὰ μίμηση τοῦ Θεοῦ. Τριάδα», (πρόσεξε· γιατί δὲν τὴν ἀναφέρει σὰν ἀριθμητὴ), ἀλλὰ «ἐξαιτίας τῆς τρισυπόστατης φανέρωσης τῆς ὑπερούσιας γονιμότητος, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται καὶ ὀνομάζεται κάθε γένος στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»⁷. Καὶ πολλὰ παρόμοια μ' αὐτὰ ὑπάρχουν στὸν θεσπέσιο θεατὴ τῶν ἀθέατων⁸ καὶ ἀντάξιο τῆς μυσταγωγίας Παύλου.

“Ὅτι ἡ Τριάδα δὲν ἀνήκει στὰ κυρίως ἀριθμητά, μπορούμε κι ἀπὸ ὅσα εἶπαμε νὰ τὸ διαπιστώσομε, ἀλλὰ τὸ δηλώνουν καὶ διάφοροι ἄλλοι λόγοι. Γιατὶ στὰ κυρίως ἀριθμητά, ὅπως εἶναι λόγου χάρη οἱ ἀνθρωποὶ ἢ οἱ ἄγγελοι ἢ ἄπειρα ἄλλα, μπορούμε νὰ λέμε καὶ “τριάδα ἀγγέλων” καὶ “τριάδα ἀνθρώπων”, ἀλλὰ καὶ “τρεῖς ἄγγελοι” καὶ “τρεῖς ἀνθρωποὶ”. Γιὰ τὴν πάνω ὅμως ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ ἀριθμὸ ὑπεράγια Τριάδα, οὔτε Τριάδα θεῶν θὰ πεῖ κάποιος ἂν εἶναι εὐσεβής, ἀλλ’ οὔτε καὶ τρεῖς θεοί. Πάλι τὰ πρόσωπα πού ἐννοοῦμε στὴν ὑπεράγια καὶ ὁμοούσια Τριάδα εἶναι φανερὸ ὅτι εἰσχωροῦν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, διατηρώντας ἄθικτες καὶ ὀλοκάθαρες τὶς ιδιότητές τους. Γεμίζει τὰ πάντα ὁ Πατέρας⁹,

⁶ Ἐφ. 3, 15.

8. Πράξ 17, 34.

9. Ἱερ. 23, 24. 4, 10.

τὰ πάντα ὁ Πατήρ, πληροῖ τὰ πάντα ὁ Υἱός, ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἔνθα πάρεστι τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς πάρεστιν ὁ Υἱός, συμπάρεσι καὶ ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἐπὶ δὲ τῶν κυρίως ἀριθμητῶν οὐδὲν ἔστι τοιοῦτον 5 οὐδὲ ἐννοεῖν. Ἔτι δὲ ἐπὶ τῶν κυρίως ἀριθμητῶν καὶ προσθήκη γίνεται καὶ ἀφαίρεσις τῶν ἀριθμουμένων, ἐπὶ δὲ τῆς ὑπερουσίου καὶ ἀκαταλήπτου Τριάδος πῶς ἂν ὅλως ἐννοειθῆι τοῦτο; Καὶ πολλὰ ἂν τις ἐπιθεωρήσειε τοιαῦτα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΓ΄.

10

Περὶ τῶν αὐτῶν τῷ αὐτῷ.

Τὸ ἐν καὶ τὰ τρία ἐνὶ τῆς θεαρχικῆς θεολογούμενα φύσεως, οὐκ ἀριθμὸς ἔστι κυρίως, οὐδ' ἀρχὴ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν σύμβολόν τέ 15 ἔστι τῆς ἀπερινοήτου κρυφιώτητος καὶ αἰνιγματίζει τὸ ἄρρητον τῆς ὑπάρξεως, τὴν ἐκφαντορίαν δὲ τὰ τρία διαπλοῖ καὶ παραγυμνοῖ τοῖς μεριστοῖς τὴν γνῶσιν τῆς ἀμερίστου καὶ ἀκαταλήπτου θεότητος. Ἐκφαίνεται γὰρ ἡ ὑπὲρ νοῦν καὶ πᾶσαν κατάληψιν οὐσία τῆ τοῦ Πατρὸς ἀναπλουμένη καὶ Υἱοῦ προσηγορία τοῦ Πνεύματος, ὡσπερ ἐπὶ τὸ κρύφιον καὶ ἀκατανόητον συστέλλεται τῷ ἐνί, τῆς ὑπερφυοῦς μηδ' ἐπινοία στερουμένη κρυφιώτητος. Καὶ τῶν ὀνομάτων ἀλλήλων διστα- 20 μένων ἡ ἄρρητος δι' αὐτῶν καὶ ἀσυναίρετος θεολογεῖται τῶν νοουμένων συνάφεια, καὶ τὸ ἀπλήθυντον οὐκ ἐξιστάμενον τῆς ἐνότητος, πρόεισιν ἀπληθύντως τῇ τριάδι πληθυνόμενον καὶ τὸ μὲν τὰ τρία βλαστάνει, τὰ δὲ τῆς τοῦ ἐνὸς ἀπλότητος καὶ συναφείας οὐ διίσταται. Διὸ καὶ ἀκοινώνητον ὡς ἀληθῶς ὁ Θεός οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον ἐν τοῖς κτίσμα- 25 σιν. Εἰ δὲ ἐν μόνον ἦν ἡ τρία τὸ Θεῖον, μυρίους ἂν συνεπέιγετο κοινωνοῦς, καὶ ἡ κτίσις τὸν Κτίστην ἐδείκνυ τοῖς ἑαυτῆς συναπτόμενον ἰδιώμασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΔ΄.

Τῷ αὐτῷ.

30 Εἰ ὁ Θεὸς καὶ ἡ θεότης ἐν πᾶσι τοῖς οὐσι καὶ διὰ πάντων, τί θαυμαστόν εἰ καὶ ἐν ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος; Τὸ μὲν οὖν ἐν πᾶσιν εἶναι τὰ τε ἄλλα καὶ τῆς δημιουργίας ὁ λόγος ἐπίσταται, τὸ δὲ ἐν ἀνθρώποις ἢ διὰ φιλανθρωπίαν τοῦ κτίσματος πρόσληψις καὶ τῆς γεννήσε-

γεμίζει τὰ πάντα ὁ Υἱός, ἐπίσης καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ τὸ ἀντίστροφο ὅπου εἶναι παρὸν τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ εἶναι καὶ ὁ Υἱός καὶ ὁ Πατέρας, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐκείνους ποῦ παραβρίσκεται ὁ Υἱός, συμπαρὰβρίσκεται καὶ ὁ Πατέρας καὶ τὸ Πνεῦμα. Στὰ κυρίως ἀριθμητὰ ὅμως δὲν ὑπάρχει τίποτε παρόμοιο οὔτε μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ. Ἐπίσης στὰ κυρίως ἀριθμητὰ γίνεται καὶ προσθήκη καὶ ἀφαίρεση αὐτῶν ποῦ ἀριθμοῦνται, ἐνῶ στὴν ὑπερούσια καὶ ἀκατανόητη Τριάδα πῶς μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ γενικὰ αὐτό; Καὶ πολλὰ τέτοια μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς ἂν ἐρευνήσῃ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 183η.

Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα στὸν ἴδιο.

Τὸ ἓνα καὶ τὰ τρία θεολογούμενα γιὰ τὴ θεία φύση, δὲν εἶναι κυρίως ἀριθμὸς οὔτε ἀρχὴ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ τὸ ἓνα εἶναι σύμβολο τῆς ἀσήληπτης ἀπὸ τὸ νοῦ κρυφιοῦτητας καὶ παριστάνει αἰνιγματικὰ τὸ ἀνέκφραστο τῆς ὑπαρξῆς, τὴ φανέρωση ὅμως τῆς θείας φύσης τὴ δηλώνει ὁ ἀριθμὸς τρία καὶ ἀποκαλύπτει σὲ ὅσα μερίζονται τὴ γνώση τῆς ἀμέριστης καὶ ἀκατάληπτης θεότητος· γιὰ τὴ φανερόνεται ἢ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ καθὲ κατανόηση οὐσία μὲ τὴν ὀνομασία ποῦ ἐπεκτείνεται στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅπως πάλι τὸ μυστικὸ καὶ ἀκατανόητο συμπτύσσεται στὸ ἓνα, χωρὶς οὔτε μὲ τὴ σκέψη νὰ στερεῖται τὴν ὑπερφυσικὴ κρυφιοῦτῆτά της, καὶ μὲ τὴ διάσταση τῶν ὀνομάτων τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο διδάσκει μ' αὐτὰ ἢ ἄρρητη καὶ ἀσυναίρετη συνάφεια αὐτῶν ποῦ νοοῦνται καὶ τὸ ἀπλήθυντο, χωρὶς νὰ διασπᾶται ἀπὸ τὴν ἐνότητα, προχωρεῖ χωρὶς νὰ πληθύνεται μὲ τὴν τριάδα ποῦ πληθύνεται. Καὶ τὸ ἓνα βέβαια βλαστάνει τὰ τρία, ἐνῶ τὰ τρία δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ ἑνός. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀληθινὰ ὁ Θεὸς ἐκτὸς κοινωνίας. Γιὰ τὸ δὲν ὑπάρχει τίποτε τέτοιο στὰ κτίσματα. Ἄν ὅμως ἦταν ἓνα μόνο ἢ τρία τὸ Θεῖο, αὐτὸ θὰ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει ἀπειρους κοινωνοὺς, καὶ ἢ κτίση θὰ ἔδειχνε ὅτι ὁ κτίστης συνάπτεται μὲ τὰ ἰδιώματά της.

ΕΡΩΤΗΣΗ 184η.

Στὸν ἴδιο.

Ἄν ὁ Θεὸς καὶ ἡ θεότητα βρῖσκεται μέσα σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ περὶ μέσα ἀπὸ ὅλα, γιὰ τὴν εἶναι θαυμαστὸ ἂν βρῖσκεται καὶ μέσα στοὺς ἀνθρώπους ὡς ἄνθρωπος; Τὸ ὅτι λοιπὸν βρῖσκεται μέσα σὲ ὅλα ἐκτὸς τῶν ἄλλων μᾶς τὸ γνωρίζει καὶ ὁ λόγος τῆς δημιουργίας, τὸ ὅτι πάλι βρῖσκεται μέσα στοὺς ἀνθρώπους μᾶς τὸ γνωρίζει ἢ πρόσληψη τῆς ἀνθρωπότη-

σεως ἦν αὐτὸς ὑπέστησε μετοχῇ καὶ κοινωνίᾳ δευτέρας τιμῆς ἀπο-
 λανούσης μετὰ τὴν πρώτην, ὧν τὴν μὲν ἢ δημιουργὸς χεῖρ, τὴν δὲ
 προσελθὼν αὐτὸς ἐχαρίσατο. Ὡσπερ οὖν, διότι τὰ ὄντα ἐκ μὴ ὄντων
 ὑπέστησε, Δημιουργὸν αὐτὸν λέγομεν, εἰ καὶ κρείττων πολλῶ δημι-
 5 ουργίας ἢ πρόοδος, οὕτω καὶ διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐξηρημένη τῶν
 ἄλλων εὐεργετῆσαι προνοία, εἰ καὶ κρείττων ἐστὶν ἀνθρωπίνης γεν-
 νήσεως ὁ ἐκ Παρθένου τόκος, καὶ ἡ ἀφραστος γέννησις, γεννηθῆναι
 λέγομεν τὸν προάναρχον καὶ ἄνθρωπον χρηματίσαι τὸν Πλάστην
 τῆς φύσεως Οὐκ ἄνθρωπον θεοποιοῦμεν (ἄπαγε· ἀδύνατόν τε γὰρ
 10 ὡς ἀληθῶς τοῦτο, καὶ λόγου κρίσιν οὐχ ὑφιστάμενον), ἀλλὰ Θεὸν
 ὁμολογοῦμεν προελθεῖν ὡς ἄνθρωπον, ὅπερ ῥᾶόν τέ ἐστι Θεῷ τῶ τὴν
 φύσιν πλαστοουργήσαντι καὶ πολλὴν φιλανθρωπίας ἀνακηρύττει
 διάθεσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΕ΄

15 Πῶς ἐστὶ δυνατόν ὄλως ἐννοεῖν τὸ Θεῖον σαρκωθῆναι;

Θεοῦ μὲν οὐδὲ θείας ἐλλάμπσεως οὐδένα τοσοῦτον κεκενωμένον
 εἶναι νομίζω, ὅς μὴ πανταχοῦ παρεῖναι τὸ Θεῖον ἀδιαστάτως, μηδὲ τὰ
 πάντα πληροῦν ἐμφύτῳ καὶ κοινῇ κατέλαβεν ἀντιλήψει. Εἰ δὲ πᾶσι
 πάρεστιν ὁ Θεὸς τοῖς οὕσιν, οὐδὲν τῆς ὑπερφυοῦς αὐτοῦ φύσεως ἐκ
 20 τῆς περὶ τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ παρουσίας συναλλοιουμένης, ἐκεί-
 νων ἀλλοιουμένων, οὔτε τοῖς καθ' ὑπόθεσιν ἑτέρου πρὸς ἕτερον ἐλατ-
 τώμασιν συναλλοιουμένης, οὐδὲ ταῖς ἐν τοῖς κτίσμασιν ἀναφυομέναις
 κηλίσιν ἐνυδριζομένης, ἀλλ' ἐν τῇ ἀφράστω καὶ ἀπερινοήτῳ τῆς μακα-
 ριότητος ὑπεροχῇ καὶ ἀπαθείας ὑπεριδρυμένος πάρεστί τε τοῖς οὕσι
 25 καὶ συνέχει ταῦτα καὶ διεξάγει, πῶς ἂν ἀδύνατον εἶη, ἢ τίνα φέρον
 ὕδριν τῶ ἀνθρωπίνῳ παρεῖναι φυράματι καὶ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ
 φιλανθρωπίαν καὶ πρόνοιαν διὰ τῆς σαρκώσεως ἐπιδείξασθαι; Μᾶλ-
 λον δὲ πῶς οὐ καλόν, πῶς δ' οὐχ ἀρμόδιον; Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος

Ἴσως ἂν τις τῶν ἀδύνατον τὴν σάρκωσιν καὶ Θεοῦ ἀναξίαν λογι-
 30 ζομένων ὑποκρούσειεν, οὐ μόνον ἐνανθρωπήσαι τὸ Θεῖον φρονεῖν
 ὑποτίθεται, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων κτισμάτων τὴν φύσιν
 ὑπελθεῖν καὶ πρὸς οὐσίωσιν ἀναδέξασθαι. Ἀλλά γε τῆς σῆς διανοίας
 τὸ εὐστροφον, ὁ γενναῖος ἀποδεχόμενος, οὐκ ἀποδέχομαι τῆς ἄλλης
 ἐπιβολῆς, ὅτι μὴ θᾶπτον ἐπέγνωσ μηδὲ προσέσχεσ διαίως τὴν ἐξαρχῆς

τητας ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ ἡ γέννηση πού αὐτὸς δέχθηκε μετέχοντας καὶ κοινωνώντας τῇ φύση μας πού εἶναι ἡ δεύτερη τιμὴ μετὰ τὴν πρώτη, ἀπὸ τίς ὁποῖες τὴν πρώτη τιμὴ τῇ χάρισε τὸ δημιουργικὸ χέρι, ἐνῶ τῇ δεύτερη τῇ χάρισε ἐρχόμενος σ' ἐμᾶς ὁ ἴδιος. Ὅπως λοιπόν, ἐπειδὴ ἔδω-
σε ὑπόστασι στὰ ὄντα ἀπὸ τὸ μηδέν, τὸν ὀνομάζομε Δημιουργό, ἂν καὶ ἡ πρόοδος τῆς δημιουργίας εἶναι πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν δημιουργία, ἔτσι καὶ ἐπειδὴ εὐεργέτησε τοὺς ἀνθρώπους μὲ ξεχωριστὴ, σὲ σχέση μὲ τίς ἄλλες, πρόνοιαι, ἂν καὶ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη γέννηση ἡ γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ ἡ ἀνέκφραστη γέννηση, λέμε ὅτι γεννήθηκε ὁ προάναρχος καὶ χρημάτισε ἄνθρωπος ὁ Πλάστης τῆς φύσης. Δὲν θεοποιοῦμε ἄνθρωπο (μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη· γιατί αὐτὸ σ' ἀλήθεια εἶναι ἀδύνατο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὴ λογικὴ), ἀλλὰ ὁμολογοῦμε ὅτι ἦρθε σ' ἐμᾶς ὁ Θεὸς ὡς ἄνθρωπος, πρᾶγμα πού εἶναι εὐκολότερο γιὰ τὸν Θεὸ πού ἔπλασε τὴ φύση καὶ διακηρύσσει πολλὴ φιλάνθρωπη διάθεση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 185η.

Πῶς μπορούμε γενικὰ νὰ ἐννοοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς ἔλαβε σάρκα;

Κανένας νομίζω δὲν εἶναι τόσο κενὸς ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὴ θεία ἔλλαμψη, ὥστε νὰ μὴ ἔχει καταλάβει μὲ τὴν ἔμφυτη καὶ κοινὴ σὲ ὅλους ἀντίληψη, ὅτι τὸ Θεῖο εἶναι παρὸν παντοῦ χωρὶς καμμιά διακοπὴ καὶ ὅτι γεμίζει τὰ πάντα. Ἄν ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι παρὸν σὲ ὅλα τὰ ὄντα, χωρὶς νὰ ἀλλοιώνεται καθόλου ἀπὸ τὴν παρουσία του μέσα στὰ δημιουργήματα ἢ ὑπερφυτῆς φύση του, ἐνῶ ἐκεῖνα ἀλλοιώνονται, οὔτε νὰ ἐλαττώνεται μὲ τὴν ἐλάττωσι τοῦ ἑνὸς πού εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ ἄλλο, οὔτε νὰ προσβάλλεται ἀπὸ τίς κηλίδες πού ἀναφύονται στὰ κτίσματα, ἀλλὰ τοποθετημένος πάνω ἀπ' ὅλα μὲ τὴν ἀνέκφραστη καὶ ἀκατανόητη ὑπεροχὴ τῆς μακαριότητος καὶ ἀπάθειας, καὶ παρὸν εἶναι ἀνάμεσα στὰ ὄντα καὶ ἔξασφαλίζει τὴ συνοχὴ τους καὶ τὰ κυβερνᾷ, πῶς θὰ ἦταν ἀδύνατο ἢ ποιά ὕβρη φέρει τὸ νὰ βρεθεῖ μέσα στὸ ἀνθρώπινο φύραμα καὶ νὰ ἐπιδείξει τὴν ἀπόρρητη φιλανθρωπία καὶ πρόνοιά του μὲ τὴν σάρκωσι; Ἡ μᾶλλον πῶς δὲν εἶναι καλὸ, πῶς δὲν εἶναι κατάλληλο; Αὐτὰ ὅσα εἶχα νὰ πῶ.

Ἴσως ὅμως ἀνταπαντήσῃ κάποιος ἀπὸ ἐκείνους πού θεωροῦν ἀδύνατη καὶ ἀνάξια τοῦ Θεοῦ τὴν σάρκωσι, ὅτι αὐτὸ δείχνει ὅχι μόνον νὰ πιστεύομε ὅτι τὸ Θεῖο ἐνανθρώπησε, ἀλλὰ ὅτι δέχθηκε καὶ ἔλαβε καὶ ὅλων τῶν ἄλλων κτισμάτων τὴ φύση γιὰ νὰ τὴν οὐσιώσῃ. Ἀλλά, ἐνῶ, εὐγενικέ μου ἄνθρωπε, ἀποδέχομαι τὴν εὐστροφία τῆς διάνοιάς σου, δὲν ἀποδέχομαι τὴν ἄλλη προσέγγισή σου, γιατί δὲν κατάλαβες πολὺ γρή-

θέσιν ἔξαρνούμενος. Ὁ γὰρ ἀδύνατον διατεινόμενος Θεὸν σαρκου-
σθαι καὶ ἀνθρωπίνην μορφήν ἀναδέχεσθαι, τοσοῦτον διὰ τῆς δευτέ-
ρας ἀπορίας φαίνεται τοῦτο συνομολογῶν, ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων κτι-
σμάτων οὐδενὸς τὴν φύσιν ἀναλαβεῖν αὐτὸν ἀποφαίνεται, καὶ ὁ καθ'
5 ἐνὸς ὁρῶν τὸ ἀδύνατον, κατὰ πάντων ὁμοῦ τὸ δυνατόν ἐψηφίσαστο.
ὥστε τὸ δυνατόν εἶναι Θεὸν σαρκωθῆναι, οὐδὲ παρὰ σοὶ τῶν ἀδυνά-
των φιλολογοῦντι εὐρεθήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΣΤ΄.

Διατί Θεὸς ἔσαρκώθη.

10 Ἐπειδὴ λίαν ολίγων ἐστὶ διὰ νοῦ καὶ θεωρίας εἰς φαντασίαν ἀνελ-
θεῖν τοῦ Θείου θεοπρεπῆ (καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν καὶ οἱ δοκοῦντες εἰς
ἄκρον ἐλάσαι τῆς ἐν ἀνθρώποις σοφίας πρὸς σφᾶς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς
ἀλλήλους ἐπὶ μέγιστον διηνέχθησαν), διὰ τοῦτο ἐνηνθρώπησεν ὁ
Θεός, ἵνα μὴ μόνον οἱ πλέον τι κατὰ γνῶσιν τῶν ἄλλων ἔχειν δοκοῦν-
15 τες, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς ἄνθρωπος, ὁ τῇ αἰσθήσει μᾶλλον ἢ τῷ λογισμῷ
χειραγωγούμενος, δι' ὧν ὁρᾷ τε καὶ ἀκούει πρὸς τὴν εὐσεβῆ τοῦ
Θείου καὶ σωτήριον ἔννοιαν ἀνατρέχειν ἔχει, διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ
τῶν νοητῶν ἀναβαίνων καὶ ἀπὸ τῶν διὰ μέσης τῆς σαρκὸς θεουργου-
μένων ἐπὶ τὴν τῆς ὑπερφυοῦς καὶ ἀσωμάτου θεότητος θεωρίαν. Καὶ
20 τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἐκβεβηκότων ἐξ οὗ γὰρ Θεὸς ἐνηνθρώπησε καὶ
τὰ παράδοξα καὶ ὑπερφυῆ τῶν ἔργων τὴν ἡμετέραν φέρων μορφήν
ἐπετέλεσεν, τὰς ἀλλοκότους καὶ πολυπλανεῖς φαντασίας ὁ ἄνθρωπος
ἀπορρίψας, καὶ μακρὰ χαίρειν εἰπὼν τοῖς μακροῖς λήροις, καὶ τοῖς
εἰδωλικοῖς ἀναπλάσμασιν, τὸν ἐν σαρκὶ φανέντα Θεόν, τοῦτον ἀλη-
25 θινὸν Θεὸν ἀνομολογεῖ τε καὶ προσκυνεῖ, διὰ τῆς ἐν σώματι μὲν πα-
ρουσίας αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ λόγον ἔργων ὄψει καὶ ἀκοῇ καταμαθεῖν
αὐτὸν ἀξιωθείς, διὰ δὲ τῆς τοιαύτης γνώσεως εἰς τὴν τῆς ἀθανάτου
φύσεως ἐπίγνωσίν τε καὶ θεωρίαν ἀναχθεῖς.

Ἄλλ' ἐν μὲν τοῦτο· δεῦτερον δέ, ὅτι οὐδαμῶς ὁ ἰσχυρὸς ἐδεσμεῖτο
30 μὴ δυνατωτέρου τὸν ἀγῶνα τοῦτον καὶ τὸν ἄθλον ὑποδυσαμένου.
Τρίτον ὅτι περ ἢ ὄψει καὶ ἀκοῇ προκεκλιμένη διδασκαλία τῆς πόρρωθεν
καὶ δι' ἑτέραν μέσων ἀπαγγελιομένης ἐπικρατεστέρα τε πολλῶν καὶ
ἀκριβεστέρα. Εἰ βούλει δέ, ὅτι καὶ πολλῶ εὐχερεστέρα καὶ ῥαδίως
ἐξανύεσθαι δυναμένη ἢ διὰ μμησεως τῶν ἀρετῶν προᾶξις τῆς ἀνευ

γορα, οὔτε πρόσεξες ὅτι παραβιάζεις τὴν ἀρχικὴ θέση. Αὐτὸς δηλαδὴ πού διατείνεται, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ σαρκωθεῖ ὁ Θεὸς καὶ νὰ δεχθεῖ μορφὴ ἀνθρώπου, παρουσιάζεται μὲ τὴ δεύτερη ἀπορία του τόσο πολὺ νὰ τὸ ὁμολογεῖ αὐτό, ἀφοῦ ἀποφαίνεται ὅτι οὔτε κανενὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίσματα ἔχει ἀναλάβει τὴ φύση, καὶ αὐτὸς πού βλέπει τὸ ἀδύνατο σὸ ἓνα, ψήφισε τὸ δυνατὸ σὲ ὅλα μαζί. Ὡστε τὸ ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ λάβει σάρκα ὁ Θεὸς οὔτε γιὰ σένα πού τὰ φιλολογεῖς εἶναι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 186η.

Γιατί ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Θεός.

Ἐπειδὴ λίγοι μποροῦν μὲ τὸ νοῦ καὶ τὴ θεωρία νὰ ὑψωθοῦν σὲ θεοπρεπῆ εἰκόνα τοῦ Θείου (καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τις πολὺ μεγάλες διαφορὲς πού ἔχουν μεταξὺ τους ὅσοι θεωροῦνται ὅτι ἔφτασαν σὸ ἔπακρο τῆς ἀνθρώπινης σοφίας), γι' αὐτὸ ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Θεός, ὥστε ὄχι μονάχα αὐτοὶ πού φαίνονται ὅτι ἔχουν λίγη περισσότερη γνώση ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων πού ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴν αἴσθησι μᾶλλον, παρὰ ἀπὸ τὸ λογισμό, νὰ μπορεῖ ν' ἀνατρέχει μὲ ὅσα βλέπει καὶ ἀκούει πρὸς τὴν εὐσεβῆ καὶ σωτήρια ἔννοια τοῦ Θείου, ἀνεβαίνοντας μέσω τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητὰ καὶ ἀπὸ ὅσα μέσω τῆς σάρκας γίνονται μὲ τὴ θεία ἐνέργεια πρὸς τὴ θεωρία τῆς ὑπερφυσιοῦς καὶ ἀσώματης θεότητος. Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα. Ἀφότου δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἐπιτέλεσε τὰ ὑπερφυσικά καὶ ἀπροσδόκητα ἔργα του ἔχοντας τὴ δική μας μορφὴ, ὁ ἄνθρωπος ἀφοῦ ἀπέρριψε τις ἀνπιφατικὲς καὶ πολυπλάνητες φαντασίαι καὶ ἀποχαιρέτησε μὰ γιὰ πάντα τις ἀτέλειωτες φλυαρίαι καὶ τὰ εἰδωλικά πλάσματα, τὸν Θεὸ πού ἐμφανίσθηκε μὲ σάρκα, αὐτὸν ὁμολογεῖ ἀληθινὸ Θεὸ καὶ προσκυνεῖ, ἀφοῦ ἀξιώθηκε νὰ τὸν γνωρίσει βλέποντάς τον καὶ ἀκούοντάς τον μὲ τὴ σωματικὴ παρουσία του καὶ τῶν πέρα ἀπὸ τὴ λογικὴ ἔργα του καὶ ὑψώθηκε μὲ αὐτὴ τὴ γνώση στὴν ἐπίγνωσι καὶ τὴν κατανόησι καὶ θεωρία τῆς ἀθάνατης φύσεως του.

Ἐνα λοιπὸν εἶναι αὐτό. Τὸ δεύτερο εἶναι, ὅτι μὲ κανένα τρόπο δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ δεσμευθεῖ ὁ ἰσχυρὸς (διάβολος)¹⁰, ἂν τὸν ἀγῶνα αὐτὸ καὶ αὐτὴ τὴν ἄθλησι δὲν τὴν ἀναλάμβανε κάποιος δυνατώτερος. Τρίτον, ἡ διδασκαλία πού γίνεται μὲ τὴν ὄψη καὶ τὴν ἀκοή εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ πολλὰ καὶ ἀκριβέστερη ἀπὸ ἐκείνη πού ἀπαγγέλλεται ἀπὸ μακριὰ καὶ μὲ ἄλλα μέσα. Καὶ ἂν θέλεις, ἐπειδὴ εἶναι καὶ πολὺ πὸ εὐχερέστερη καὶ μπορεῖ εὐκόλα νὰ κατορθωθεῖ ἢ πράξι μὲ τὴ μίμησι τῶν ἀρετῶν

μιμήσεως απαιτουμένης. Μίμησις δ' ἀνθρώποις οὐκ ἂν εἴη τὸν ἀνθρώπινον ἀνυψοῦσα θίον, μηδενὸς ταύτην πράττοντος ἀνθρωπίνως, προᾶξις δ' ἀνθρωπίνη πῶς ἂν εἴη, τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου μὴ γεγεννημένης; Φιλανθρώπως ἄρα καὶ ἀνυπερβλήτῳ προνοία ἢ τοῦ Λόγου γέγονεν ἐνανθρώπησις, καὶ ἡ μεθ' ἡμῶν θεοποιὸς ἀναστροφή καὶ πολιτεία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΖ΄.

Διὰ τί ὁ Υἱὸς ἐσαρκώθη καὶ οὐχ ἑτέρα τῆς Τριάδος ὑπόστασις.

10 Τί δήποτε ὁ Υἱός, καὶ οὐχ ἑτέρα τῆς ἁγίας Τριάδος ὑπόστασις τὴν ἡμετέραν ἀναλαβὼν ἐσαρκώθη φύσιν; Τί δήποτε; Ἴνα ὁ ἄνω Υἱὸς καὶ κάτω μείνη Υἱός, ἐκ τῶν ἀχράντων καὶ παρθενικῶν σαρκούμενος αἱμάτων, καὶ ἡ ἀναλλοίωτος φύσις μηδεμίαν παραλλαγὴν ἀπὸ τῆς παραλλαττούσης σχέσεως ἢ ἀλλοίωσιν ἐλεγχθῆ δεξαμένη. Ἐν μὲν οὖν
15 τοῦτο· ἕτερον δέ, τὸν δημιουργὸν ἔδει συντριβέν τὸ δημιούργημα, οὐκ ἄλλον, ἀλλ' αὐτὸν ἀναπλάσαι· εἰ δ' ἄλλος μὲν ἔπλασεν, ἄλλος δ' ἀναπλάττει, ὁ μὲν ὁ πλάσας εἶχεν, οὐκ ἔχει, ὁ δὲ ὁ ἀναπλάσας χαρίζεται τοῦτο μὴ ἔχειν τὸν πλάσαντα ἢ τοῦ ἑτέρου χρεία παραδεικνύει. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ θεαρχικῇ καὶ παντοκρατορικῇ Τριάδι· δη-
20 μιουργεῖ ὁ Υἱός, συμπάρεστι καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα· ἀναπλάττει πάλιν ὁ Υἱός, εὐδοκεῖ καὶ συνεργεῖ τῇ ἀναπλάσει καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα. Μία τῶν τριῶν ἡ βουλή, τὸ κράτος ἓν, οὐχ ἑτέρα ἢ ἐνέργεια, ἢ βασιλεία μία.

Πάλιν ἐπεὶ Λόγος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός, τοὺς εἰς ἀλογίαν καταπε-
25 σόντας τὸν Λόγον ἦν ἀνακαλεῖσθαι προσῆκον· λόγῳ γὰρ ἡ ἀλογία ὀυθμίζεται, καὶ πρὸς τὸν Λόγον τὴν ἀναφορὰν ἢ διόρθωσις τῶν ἐκπεσόντων τῆς χάριτος ἔχει. Ἡ σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ δηλὸν ὅτι πρὸς μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀφορᾷ σωτηρίαν. Εἰ τοίνυν ὁ Πατὴρ προσέλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἢ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, οὐ μόνον οὐδὲν ἂν
30 ἀπάνατο τὸ ἡμέτερον γένος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ χαλεπώτερον ἑαυτοὺς παρῆγον ἀποτεταμένους. Εἰ γὰρ ὁ σάρκα περικειμένος καὶ τῷ θίῳ παρῶν ἔλεγεν “ἐγὼ εἰμι ὁ Πατὴρ τοῦ Θεοῦ”, ἢ τῆς ἐν σαρκὶ παχύτητος φαινομένης ἔλεγεν, “ἐγὼ εἰμι τὸ Πνεῦμα”, πῶς ἂν ὁ Ἰουδαῖος ὅλως ἠνέσχετο καὶ αὐτῆς τῆς φωνῆς ἀκοῆ μόνῃ παραδέξασθαι τὸν

ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἀπαιτεῖται νὰ γίνεи χωρὶς τὴ μίμηση. Καὶ μίμηση δὲν θὰ ὑπῆρχε στοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀνυψῶνει τὸν ἀνθρώπινο βίον, ἂν δὲν ἔπραττε τὴν ἀρετὴ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἀνθρώπινη πράξις πῶς θὰ ὑπῆρχε ἂν δὲν εἶχε γίνεи ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου; Ἀπὸ φιλανθρωπία ἄρα καὶ ἀνυπέροβλητη πρόνοια ἔγινε ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου καὶ ἡ συναναστροφή καὶ ὁ τρόπος ζωῆς του μαζί μας ποὺ μᾶς ἔκανε θεοὺς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 187η.

Γιατί σαρκώθηκε ὁ Υἱός, καὶ ὄχι ἄλλο πρόσωπο τῆς Τριᾶδας.

Γιατί τέλος πάντων ὁ Υἱός, καὶ ὄχι ἄλλο πρόσωπο τῆς ἁγίας Τριᾶδας, ἔλαβε τὴ δική μας φύση καὶ σαρκώθηκε; Γιατί ἄραγε; Γιὰ νὰ μείνει ὁ ἄνω Υἱός καὶ κάτω Υἱός, λαμβάνοντας σάρκα ἀπὸ τὰ ἀχραντα παρθενικά αἵματα, καὶ ἡ ἀναλλοίωτη φύση νὰ μὴ φανεῖ ὅτι δέχθηκε κάποια παραλλαγή ἀπὸ τὴ μεταβαλλόμενη σχέση ἢ ἀλλοίωσις. Τὸ ἓνα εἶναι αὐτό· τὸ ἄλλο, ἔπρεπε ὁ δημιουργός, τὸ δημιουργημὰ ποὺ εἶχε συντριβεῖ, νὰ τὸ ἀναπλάσσει ὁ ἴδιος. Ἄν ἄλλος τὸ ἔπλασε καὶ ἄλλος τὸ ἀναπλάσσει, αὐτὸ ποὺ εἶχε ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἔπλασε δὲν τὸ ἔχει, καὶ αὐτὸ ποὺ χαρίζει σ' αὐτὸ αὐτός ποὺ τὸ ἀνέπλασε, αὐτό, ἡ ἀνάγκη τοῦ ἄλλου, δείχνει ὅτι δὲν τὸ ἔχει ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἔπλασε. Τίποτε τέτοιο ὅμως δὲν συμβαίνει στὴ θεαρχικὴ καὶ παντοκρατορικὴ Τριᾶδα. Δημιουργεῖ ὁ Υἱός, συμπαραβρίσκεται ὁ Πατέρας καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἀναπλάσσει πάλι ὁ Υἱός, θέλει καὶ συνεργεῖ στὴν ἀνάπλασις καὶ ὁ Πατέρας καὶ τὸ Πνεῦμα. Μία εἶναι ἡ θέλησις τῶν τριῶν, ἡ δύναμις μία, δὲν εἶναι διαφορετικὴ ἡ ἐνέργεια, ἡ βασιλεία εἶναι μία.

Πάλι, ἐπειδὴ ὁ Υἱός εἶναι Λόγος τοῦ Πατέρα, ἔπρεπε ἐκείνους ποὺ κατέπεσαν στὴν ἀλογία νὰ τοὺς ἀνακαλέσει ὁ Λόγος. Γιατί ἡ ἀλογία ρυθμίζεται μὲ τὸ λόγο, καὶ ἡ διόρθωσις ἐκείνων ποὺ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴ χάρις ἔχει τὴν ἀναφορὰ πρὸς τὸν Λόγον. Ἡ σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ εἶναι φανερό ὅτι ἀπέβλεπε μόνο στὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἄν λοιπὸν εἶχε προσλάβει τὴν ἀνθρώπινη φύση ὁ Πατέρας ἢ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ὄχι μόνο δὲν θὰ κέρδιζε τίποτε τὸ γένος μας, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀπομάκρυναν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τὸν Θεὸ χειρότερα. Γιατί, ἂν ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε σάρκα καὶ ἦταν παρὼν στὴ ζωὴ μας, ἔλεγε, “ἐγὼ εἶμαι ὁ Πατέρας τοῦ Υἱοῦ”, ἢ, ἐνῶ ἦταν φανερὴ ἡ παχύτητα τῆς σάρκας, ἔλεγε, “ἐγὼ εἶμαι τὸ Πνεῦμα”, πῶς ὁ Ἰουδαῖος θὰ μποροῦσε ἀκόμα καὶ τὸν ἦχο αὐτῆς τῆς φωνῆς νὰ

ἤχον; Οἱ γὰρ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος ἑαυτὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὃ δὴ
 κἀκεῖνοι πολλάκις ἐρρήθησαν, τοῖς θυμοῖς ἀναφλέγοντες ἑαυτοὺς εἰς
 φόνον τὴν ὀργὴν ἐξῆγον καὶ ἐβόων, “περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν
 σε, ἀλλ’ ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν”, τί ἂν τῶν ἀτόπων
 5 παρῆλθον, τί δ’ οὐκ ἐτόλμων, τίνα δὲ διδασκαλίαν ἢ νομοθεσίαν ὑπέ-
 μειναν παραδέξασθαι, εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἢ Πατέρα τοῦ Θεοῦ ὃ τὴν
 σωτηρίαν τοῦ γένους πραγματευόμενος ἑαυτὸν ἀνωμολόγει; Οὐκοῦν
 δι’ οὗ μᾶλλον συνηπίστατο τὴν σωτηρίαν ἡμᾶς κερδαίνειν, δι’ ἐκείνου
 καὶ τὴν σάρκωσιν καὶ τὴν ἀνάκλησιν ἡμῶν ἢ φιλόανθρωπος καὶ πανα-
 10 γία Τριάς ἐμεθόδευσεν. Ἄλλως τε δὲ τοὺς εἰς ἀλογίαν ἀπονεύσαντας
 καὶ παραπεπτωκότας οἰκειότερον ἦν διὰ τοῦ λόγου τῆς ἀλογίας
 ἀπαλλαγῆναι διὰ τοῦτο γὰρ οἰκονομεῖται καὶ τῇ τῶν ἀλόγων ἀνα-
 κλιθῆναι φάτῃ ὃ τοῖς χερουδίμ ἐποχούμενος, καὶ μέσον ἀλόγων
 ἀναπεσεῖν ἐσπαργανωμένος ὃ δημιουργὸς συμπάσης τῆς κτίσεως
 15 Ἐννοήσαις δ’ ἂν εἰκότως ὡς ἔδει καὶ τὴν ἀπαράλλακτον καὶ φυσικὴν
 εἰκόνα τοῦ Πατρὸς τοὺς κατ’ εἰκόνα μὲν Θεοῦ καὶ χάριτι γεγονότας,
 παραχαράξαντας δὲ καὶ κατακιθδηλεύσαντας τὸ ὁμοίωμα, διὰ τῆς
 ἀπαράλλακτον καὶ φυσικῆς εἰκόνας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναχθῆναι
 μορφήν καὶ εὐπρέπειαν.

20 Σὺ δὲ καὶ τοῦτο λογίζου. Ἐπεὶ κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν ὁ
 Υἱὸς («τὴν» γὰρ «κρίσιν πᾶσαν δέδωκε», φησί, «τῷ Υἱῷ»), διὰ τοῦτο
 τὸν μέλλοντα κρίνειν καὶ δικάζειν τοὺς βεβιωκότας, τοῦτον αὐτὸν
 καὶ νομοθέτην ἔδει καὶ εἰσηγητὴν ὁρᾶσθαι τῶν πρακτέων, οὐ ῥήμα-
 τι πρὸς τὴν μίμησιν παρακαλοῦντα (πολλοῖς γὰρ τοῦτο καὶ ἄλλοις
 25 μελέτη καὶ σπούδασμα κατέστη, καὶ ἄλλως δυσκατόρθωτον τῷ πλή-
 θει τοὺς λόγους ἔργῳ περαινεῖν), διὰ δὲ τῶν κατὰ τὴν προᾶξιν ὑπο-
 δειγμάτων, ὧν ἂν τις αὐτουργὸς γένοιτο καὶ διδάσκαλος διὰ τοῦ
 θίου, ὥσπερ τὰς προφάσεις τοῦ παρολισθαίνειν πάσας ἀφαιρῶν ὃ
 παραινῶν ὁρᾶται, καὶ τὴν μίμησιν εὐχερεστέραν παρέχει. Ἀλλὰ καὶ
 30 τὸ φίλτρον ὃ τοῖς μανθάνουσι καὶ μιμουμένοις διασφύζει μᾶλλον ταύ-
 τη γινώσκεται ἐπιδεδειγμένος. Ναὶ δὴ καὶ διότι σοφία καὶ εἰκῶν ἔμ-
 ψυχος καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ἔδει τὴν κατ’ εἰκόνα
 μὲν Θεοῦ μεμορφαμένην καὶ ἐξωραϊσθεῖσαν ψυχὴν, νόθοις δὲ βα-

11. Ἰω. 10, 29-30. 12. Ἰω. 10, 34. 13. Ἰω. 10, 33. 14. Πρβλ. Ἀββακ. 3, 2.
 15. Ψαλμ. 79, 2. 16. Λουκᾶ 2, 7. 17. Γέν. 1, 26-27. Β΄ Κορ. 4, 4. Κολ. 1, 15.
 18. Πράξ. 10, 42. 19. Ἰω. 5, 22. 20. Α΄ Κορ. 1, 24. πρβλ. Β΄ Κορ. 4, 4. Κολ. 1, 15.

δεχθεῖ σὰ αὐτιά του; Γιατί ἐκεῖνοι πού ὅταν ὁ Σωτήρας ἔλεγε πὼς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ¹¹, ὄνομα βέβαια πού καὶ ἐκεῖνοι πολλές φορές ἀπέδωσαν στὸν ἑαυτό τους¹², κυριευμένοι ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ θυμοῦ, ἐκδήλωναν τὴν ὀργή τους σὲ φόνο καὶ φώναζαν, «δὲν σὲ λιθοβολοῦμε γιὰ κάποιον καλὸ ἔργο, ἀλλ' ἐπειδὴ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, κάνεις τὸν ἑαυτό σου Θεό»¹³, τί θὰ παρέλειπαν νὰ κάνουν ἀπὸ τὰ ἄτοπα, τί δὲν θὰ τολμοῦσαν, ποιά διδασκαλία ἢ νομοθεσία θὰ ἤθελαν νὰ παραδεχθοῦν, ἐὰν ὁμολογοῦσε τὸν ἑαυτό του Πνεῦμα ἅγιο ἢ Πατέρα τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνος πού πραγματοποιοῦσε τὴ σωτηρία τοῦ γένους μας; Μὲ ἐκεῖνον λοιπὸν πού γνώριζε ὅτι μᾶλλον θὰ κερδίσαμε τὴ σωτηρία μας, μὲ αὐτὸν μεθόδευσε καὶ τὴ σάρκωση καὶ τὴν ἀνάκλησή μας ἢ πανάγια Τριάδα. Ἄλλωστε ἐκείνους πού ἐξέκλιναν στὴν ἀλογία καὶ ἐξέπεσαν, ἦταν καταλληλότερο νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀλογία μέσω τοῦ Λόγου. Γι' αὐτὸ βέβαια οἰκονομεῖται καὶ νὰ ἀνακληθεῖ στὴ φάτνη τῶν ἀλόγων¹⁴ ἐκεῖνος πού μεταφέρεται ἀπὸ τὰ χερουδίμ¹⁵, καὶ νὰ ξαπλώσει σπαργανωμένος ἀνάμεσα σὰ ἄλογα ζῶς ὁ δημιουργὸς ὅλης τῆς κτίσης¹⁶. Εὐλόγα λοιπὸν θὰ ἀντιληφθεῖς, ὅτι ἔπρεπε ἐκεῖνοι πού ἔγιναν κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ¹⁷ καὶ μὲ τὴ χάρη του, καὶ παραχάραξαν καὶ κατακιβδήλωσαν τὸ ὁμοίωμα, νὰ ἐπιναφερθοῦν μὲ τὴν ἀπαράλλακτη καὶ φυσικὴ εἰκόνα του στὴν ἀρχαία μορφή καὶ ὁμορφιά.

Ἐσὺ ὅμως νὰ σκέφτεσαι καὶ αὐτὸ. Ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι κριτῆς ζωντανῶν καὶ νεκρῶν¹⁸ (γιατὶ λέγει· «ὅλη τὴν κρίση τὴν ἔδωσε στὸν Υἱόν»¹⁹), γι' αὐτὸ ἐκεῖνος πού πρόκειται νὰ κρίνει καὶ νὰ δικάσει ὅσους ἔχουν ζήσει, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔπρεπε νὰ παρουσιασθεῖ νομοθέτης καὶ εἰσηγητῆς τῶν πρακτέων, καλώντας τους πρὸς τὴ μίμηση ὄχι μὲ λόγια (γιατὶ αὐτὸ ὑπῆρξε μελέτημα καὶ σπούδασμα καὶ πολλῶν ἄλλων, καὶ ἐξάλλου εἶναι δυσκολοκατόρθωτο γιὰ τὸ πλῆθος νὰ ὀλοκληρώσει τοὺς λόγους μὲ ἔργα), ἀλλὰ μὲ τὰ ἔμπρακτα ὑποδείγματα, τῶν ὁποίων θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ γίνεῖ αὐτουργὸς καὶ δάσκαλος μὲ τὴ ζωὴ του, ἔτσι ὅπως φαίνεται νὰ ἀφαιρεῖ ὅλες τὶς προφάσεις τῶν ὀλισθημάτων ἐκεῖνος πού δίνει παραινέσεις καὶ παρέχει εὐκολότερη τὴ μίμηση. Ἄλλὰ καὶ τὴν ἀγάπη πού διασώζει γιὰ ὅσους διδάσκονται καὶ μιμοῦνται, ἔτσι μᾶλλον φαίνεται νὰ τὴν ἔχει ἐπιδείξει. Καὶ ἀκόμα βέβαια, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι σοφία καὶ εἰκόνα ἔμψυχη καὶ ἀπαράλλακτη τοῦ Πατέρα²⁰, ἔπρεπε τὴν ψυχὴ πού εἶχε λάβει τὴ μορφή καὶ ἐξωραΐσθηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ²¹, ἀλλὰ μὲ νόθες βαφές καὶ κίβδηλα χρώματα μεταμορφώθηκε καὶ

βαφαῖς καὶ κιβδήλοις χρώμασιν εἰς τὸ τῆς ἁμαρτίας δυσειδές τε καὶ ἄμορφον μεταμορφωθείσαν, διὰ τοῦτο τοῦτον ἔχρην ταύτην ἀπαλλάξαι τοῦ αἴσχους καὶ οἷα γραφικὴν ἐπιβαλόντα χεῖρα τῷ διερρηκῶτι καὶ λελυμασμένῳ χαρακτῆρι ἀναμορφῶσαί τε καὶ εἰς τὸ ἄρ-
5 χαῖον ἀναζωγραφῆσαι κάλλος, καὶ τὴν φιλανθρώπως μὲν διαμορφωθείσαν, ἀφρόνως δὲ περιυδρισθεῖσαν καὶ ἀμαυρωθεῖσαν εἰκόνα πρὸς ἑαυτὸν τε ἐπιστρέψαι καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν πάλιν εὐγένειαν ἀποκαταστήσαι.

Ἄλλὰ γὰρ εἴ γε τὸ Πνεῦμα ἢ ὁ Πατὴρ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' οὐχ ὁ
10 Υἱὸς ἐσεσάρκωτο, οὐδὲν ἄν, ὅσα γε τῆς ἀνθρωπίνης ἀντιπιπτούσης ἀσθενείας ἢ τῆς γνώμης εἰς τὸ κακουργεῖν ὑποφερομένης, τῶν εἰς σωτηρίαν αὐτοὺς ἀνακαλουμένων διεπέπρακτο· πῶς γὰρ Ἰουδαίων ἀκοαῖς ἀνεκτὸν ἦν, εἰ σαρκὶ παρὼν ὁ σῶσων ἔλεγεν ὡς ὁ τῷ Μωσεῖ χρηματίσας ἐν ὄρει Σινᾶ καὶ Πατὴρ τῶν ὄλων καὶ γινωσκόμενος ἀν-
15 τοῖς καὶ ἀνακαλούμενος, αὐτὸς οὗτος ὡς ἄνθρωπος τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφεται, καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος εἶη ὁ πάλαι τὰς πλάκας αἱ τοὺς θεῖους θεσμοὺς ἔφερον δακτύλῳ διαγράψας καὶ πληγαῖς τὴν Αἴγυπτον ὑπὲρ αὐτῶν μαστίξας καὶ τὴν ὑγρὰν τῆς θαλάσσης φύσιν πεξοπορεῖν ἀβρόχως αὐτοὺς χαριτώσας, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ἀναγω-
20 γὴν θεοσεβείας τὸ θεῖον αὐτοῖς ἐδημιούργει θαύματα; πῶς ἂν ταῦτα λέγοντος ἐπέιθοντο; Τί δὲ τῶν ἀτόπων πράττειν οὐκ ἂν ἠρεθίζοντο; Εἰ γὰρ Υἱὸν ἑαυτὸν τοῦ Σωτῆρος, καίτοι γε καὶ αὐτὸς ὁ ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων Ἰσραὴλ πολλάκις υἱὸς ὠνομάζετο, οἱ δὲ καὶ πρὸς ταύτην τὴν φωνὴν ἀπεπήδων καὶ τῆς ἀληθείας κατεγόγγυζον καὶ βλα-
25 σφημίας αἰτίαν περιῆπτον τῷ λέγοντι, εἰ ποῖον ἂν κολοφῶνα κακῶν οὐκ ἀνέδραμον, εἰ πατέρα ἑαυτὸν ἀνεκήρυττεν ὁ τὴν ἡμετέραν ἀναλαβὼν σάρκα καὶ σῶσαι παραγεγονῶς τὸ ἀνθρώπινον; Διὰ τοῦτο τοίνυν, ὅσα γε λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις λαβεῖν, οὐχ ὁ Πατὴρ ἄνθρωπος γίνεται, ἀλλ' ὁ γε Υἱός, ὡς ἂν μάλιστα εὐπαράδεκτον τοῖς ἀνθρώποις
30 τὸ σωτήριον γένηται κήρυγμα, καὶ τὸ δεσποτικὸν καὶ φιλάνθρωπον ἔργον καὶ πάντα λόγον οἰκτιρμῶν καὶ προνοίας ὑπερβαῖνον εἰς πέρας ἐξενηνεγμένον εἶη.

Ἔσασύτως δὲ καὶ εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπέστη τὴν σάρκωσιν, ἢ

ἀπέκτησε τὴν ἀσχήμα καὶ τὴν ἀμορφία τῆς ἀμαρτίας, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἔπρεπε αὐτὸς νὰ τὴν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ αἴσχος καὶ βάζοντας κατὰ κάποιον τρόπο χέρι ζωγράφου στὸ χαρακτήρα ποὺ εἶχε διαβρωθεῖ καὶ καταστραφεῖ, νὰ τὴν ἀναμορφώσει καὶ νὰ τὴν ἐπιαναφέρει ξαναζωγραφίζοντας τὴν στὸ ἀρχαῖο κάλλος, καὶ τὴν εἰκόνα ποὺ μὲ φιλανθρωπία διαμορφώθηκε, ἀλλὰ περιυδρίσθηκε ἀνόητα καὶ ἀμαυρώθηκε, νὰ τὴν ἐπιαναφέρει στὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ νὰ τὴν ἀποκαταστήσει πάλι στὴν ἀρχικὴ τῆς εὐγένεια.

Ἄλλὰ βέβαια ἂν εἶχε σαρκωθεῖ γιὰ χάρη μας τὸ Πνεῦμα ἢ ὁ Πατέρας, καὶ ὄχι ὁ Υἱός, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία προβάλλει ἀντιστάσεις ἢ παρασύρει ἢ γνώμη στὴν κακουργία, τίποτε ἀπὸ ὅσα ἀνακαλοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὴ σωτηρία δὲν θὰ εἶχε διαπραχθεῖ. Πῶς δηλαδὴ θὰ ἦταν ἀνεκτὸ σὰ αὐτιὰ τῶν Ἰουδαίων ἂν, ὄντας παρῶν μὲ σάρκα αὐτὸς ποὺ ἦρθε νὰ τοὺς σώσει, ἔλεγε, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἐμφανίσθηκε στὸν Μωυσῆ στὸ ὄρος Σινᾶ καὶ ἦταν Πατέρας ὄλων καὶ ἦταν γνωστός σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀνακαλοῦσε, αὐτὸς ὁ ἴδιος συναναστρέφεται σὰν ἀνθρώπος μὲ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ παλαιὰ ἔγραψε μὲ τὸ δάκτυλό του τίς πλάκες ποὺ φέρουν τοὺς θεῖους νόμους²², καὶ ποὺ γιὰ χάρη τους μαστίγωσε μὲ πληγὰς τὴν Αἴγυπτο²³, καὶ τοὺς ἔκανε τὴ χάρη νὰ περάσουν τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο τῆς θάλασσας πεζοὶ καὶ μὲ στεγνὰ πόδια²⁴, καὶ ὅσα ἄλλα θαύματα ἔκανε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσει στὴ θεοσέβεια; Πῶς λέγοντάς τους αὐτὰ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ πιστευτός; Ποιὸ ἀπὸ τὰ ἄτοπα δὲν θὰ παρακινουῦνταν ἀπὸ ὀργὴ νὰ κάνουν; Γιατί, ἂν ὀνομάζοντας ὁ Σωτῆρας τὸν ἑαυτὸ του Υἱὸ τοῦ Πατέρα, μολονότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων Ἰσραὴλ πολλὰ φορὰς ὀνομαζόταν υἱός, αὐτοὶ ὅμως καὶ αὐτὴ μόνον τὴ λέξη ἀκούοντας ἀπομακρύνονταν ἀπὸ κοντὰ του καὶ γόγγυζαν ἐναντίον τῆς ἀλήθειας καὶ κατηγοροῦσαν γιὰ βλασφημία ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔλεγε, σὲ ποιὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν δὲν θὰ ἔφθαναν, ἐὰν ἀνακήρυττε τὸν ἑαυτὸ του Πατέρα ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε σάρκα καὶ ἦρθε νὰ σώσει τοὺς ἀνθρώπους; Γι' αὐτὸ λοιπόν, ὅσα μπορούμε νὰ σκεφθοῦμε μὲ ἀνθρώπινους συλλογισμούς, δὲν γίνεται ἀνθρώπος ὁ Πατέρας, ἀλλὰ ὁ Υἱός, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ γίνῃ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο εὐκόλα ἀποδεκτὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὸ σωτήριο κήρυγμα, καὶ νὰ ὀλοκληρωθεῖ τὸ δεσποτικὸ καὶ φιλάνθρωπο ἔργο ποὺ ὑπερβαίνει κάθε λόγο εὐσπλαγχνίας καὶ πρόνοιας.

Ἐπίσης, ἂν εἶχε λάβει τὴν ἀνθρώπινη σάρκα τὸ ὅγιον Πνεῦμα, θὰ

24. Ἐξ 14, 21-31.

αὐτὴ ἂν ἦν τοῖς Ἰουδαίοις τῆς ἀγνωμοσύνης καὶ ἀπιστίας γινομένη πρόφασις καὶ τοῦ δυσχεραίνειν καὶ ἀπαυθαδίζεσθαι καταφυγὴ, δοκοῦσα τὴν διαβολὴν ἀποτρέπεσθαι· εἰ γὰρ καὶ ἀμυδρὰν τινα τὴν περὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος δόξαν ταῖς ἑαυτῶν διανοίαις περιέφερον, ἀλλ' οὖν ὅτι κρεῖττον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινὸν οὐδὲν σαρκὶ καὶ Πνεύματι, τούς τε τῶν προφητῶν χρησμούς ἀκούοντες ἀνεμάνθανον καὶ θειότητά τινα περὶ αὐτοῦ ἐφαντάζοντο, τοῦτο μὲν «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με», τοῦ Ἡσαίου καταγγέλλοντος, τοῦτο δὲ τοῦ Δαυὶδ «τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν μὴ ἀντα-
10 νέλης ἀπ' ἐμοῦ», καὶ «Πνεῦμα Θεοῦ ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος», Μωσέως τὴν κοσμογένειαν ἀναγράφοντος, καὶ μυρία ἄλλα, ἐξ ὧν θειοτέραν μὲν ἢ κατὰ ἄνθρωπον τὴν τοῦ Πνεύματος φύσιν ἀνελογίζοντο, εἰ καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ καθαρῶς θεολογίαν οὐκ ἀνήγοντο. Μᾶλλον δὲ οἱ Φαρισαῖοι διεγέλων ἂν καὶ διεγλεύαζον τὸ μυστήριον, καὶ χερσὶν
15 ἂν καὶ ὀδοῦσιν, εἴ τις αὐτοῖς ἐδίδου, τὸν ἐπιφανέντα διέσπων τε καὶ διεσπάρασσον, ἅτε μὴδ' εἰς ὑπαρξιν ὄλως ἐλθεῖν, ὥσπερ μὴδ' ἀγγέλων φύσιν, ἀνεχομένοις λέγειν ἢ λογισμοῖς ἀναδέχεσθαι. Ἐπεὶ οὖν ἢ τε τοῦ Πατρὸς καὶ ἢ τοῦ Πνεύματος σάρκωσις τοῖς Ἰουδαίοις παντελῶς ἦν ἀπαράδεκτος, καὶ ἢ σωτηρία τοῦ γένους, ὅπερ ἦν ὁ σκοπὸς καὶ ἢ πρό-
20 νοια τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ἣν ἢ κένωσις τοῦ ἀκενώτου πέρας οἷον ἔσχε σαρκωθέντος τοῦ Υἱοῦ, πολλῶ ἐνέδει τοῦ δέξασθαι, εἰκότως ὁ Υἱὸς καὶ κατὰ πολλὴν ἄλλην σοφίαν, ἄρρητόν τε καὶ ἀνθρωπίνους λογι-
μοῖς ἀκατάληπτον, εὐδοκία μὲν τοῦ Πατρὸς, ἐνεργεία δὲ τοῦ πανα-
γίου Πνεύματος, τὴν ἡμετέραν ἀναλαβὰν σάρκα, τὴν κοινὴν τοῦ γέ-
25 νους σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΗ΄.

Διὰ τί, ὁμοφυοῦς καὶ ἰσοτίμου τῆς Τριάδος κηρυττομένης, ὁ μὲν Πατὴρ λέγεται διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος δημιουργεῖν, οὐκ ἔμπαλιν δέ;

30 **Εἰς ἀπορίαν τινές φασιν ἐνίους ὑπάγεσθαι, τίνος χάριν τῆς ὑπεραγίας Τριάδος ὁμοφυοῦς τε καὶ τὸ ἰσοτίμον κεκληρωμένης, καὶ μάλιστα γὰρ τῆς θείας τοῦτο διατρανούσης Γραφῆς, Δημιουργὸς μᾶλλον ὁ Υἱὸς ὑπ' αὐτῆς δοξολογεῖται ταύτης καὶ ἀνακηρύσσεται ἢ περὶ ὁ Πατὴρ (εἰ**

ὑπῆρχε ἡ ἴδια πρόφαση τοὺς Ἰουδαίους γιὰ ἀγνωμοσύνη καὶ ἀπιστία καὶ ἡ καταφυγὴ στὸ νὰ δυσανασχετοῦν καὶ νὰ αὐθαδιάζουν, μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀποτρέπεται ἡ διαβολή. Γιατί, ἂν καὶ ἔφεραν στὴ διάνοιά τους κάποια ἀμυδρὴ ἰδέα γιὰ τὸ πανάγιο Πνεῦμα, ἀλλ' ὅμως, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα κοινὸ μεταξὺ τῆς σάρκας καὶ τοῦ Πνεύματος, τὸ μάθαιναν καὶ ἀκούοντας τοὺς χρησμούς τῶν προφητῶν, καὶ φαντάζονταν κάποια θεϊκότητα γι' αὐτό, ἀπὸ τὴ μὰ κηρύττοντας ὁ Ἡσαΐας, «Πνεῦμα Κυρίου μένει σὲ μένα, μὲ τὸ ὅποιο μὲ ἔχρισε αὐτός»²⁵, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη λέγοντας ὁ Δαβίδ, «Μὴν ἀφαιρέσεις ἀπὸ μένα τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἀγαθόν»²⁶, καὶ ὁ Μωυσῆς περιγράφοντας τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ λέγοντας· «Πνεῦμα Θεοῦ ἔφέρετο πάνω ἀπὸ τὰ ὕδατα»²⁷, καὶ ἄπειρα ἄλλα, ἀπὸ τὰ ὅποια ὀδηγοῦνται στὴ σκέψη ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶχε θεϊκότερη φύση καὶ ὄχι παρόμοια μὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἔφθαναν στὴν καθαρὴ γι' αὐτὸ θεολογία. Μᾶλλον ὅμως οἱ Φαρισαῖοι θὰ περιγελοῦσαν καὶ θὰ χλεύαζαν τὸ μυστήριον καὶ μὲ χέρια καὶ δόντια, ἂν τοὺς ἐπέτρεπε κανεὶς, θὰ ξέσχιζαν καὶ θὰ κατασπάραζαν τὸν ἐμφανισθέντα, γιὰτὶ δὲν θὰ ἀνέχονταν νὰ λένε ἢ νὰ σκεφθοῦν, ὅτι ἦταν δυνατό νὰ ἔρθει γενικὰ σὲ ὑπαρξιν, ὅπως οὔτε καὶ νὰ λάβει τὴ φύση τῶν ἀγγέλων²⁸. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν τελείως ἀπαράδεκτη γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ἡ σάρκωσις καὶ τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἤθελε πολὺ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ σωτηρία τοῦ γένους, πού ἦταν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ μὲ τὴν ὅποια μετὰ τὴ σάρκωσις τοῦ Υἱοῦ ἔλαβε κατὰ κάποιο τρόπο πέρασ ἢ κένωσις τοῦ ἀκενώτου, εὐλόγα ὁ Υἱὸς καὶ σύμφωνα μὲ πολλὴ ἄλλη σοφία ἀνέκφραστη καὶ ἀκατάληπτη ἀπὸ ἀνθρώπινο νοῦ, μὲ τὴ θέλησις τοῦ Πατέρα καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴ δική μας σάρκα, πραγματοποιοῖ τὴν κοινὴν τοῦ γένους σωτηρία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 188η.

Γιατί, ἀφοῦ κηρύσσεται ὅτι ἡ Τριάδα εἶναι τῆς ἴδιας φύσεως καὶ ἴσης τιμῆς, λέγεται ὅτι ὁ Πατέρας δημιουργεῖ μέσω τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὄχι ὁμοῦ καὶ ἀντίστροφα;

Μερικοὶ λένε, ὅτι κάποιοι ὀδηγοῦνται σὲ ἀπορία, γιὰ ποιὸ λόγο, ἐνῶ τὰ πρόσωπα τῆς ὑπεράγιας Τριάδας συμμετέχουν τῆς ἴδιας φύσεως καὶ εἶναι ἰσότιμα, καὶ μάλιστα αὐτὸ διακηρύσσεται περίλαμπρα ἀπὸ τὴ θεία Γραφή, ὡς δημιουργὸς δοξολογεῖται ἀπὸ αὐτὴν ὁ Υἱὸς περισσότε-

γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ εὐρίσκεται, ἀλλ' ἐπὶ μᾶλλον ὁ Υἱός); Πῶς δὲ πάλιν δι'
 Υἱοῦ μὲν λέγεται δημιουργεῖν ὁ Πατήρ, οὐκ ἔμπαλιν δέ, οὔτε διὰ τοῦ
 Πατρὸς ὁ Υἱός, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τὸ Πνεῦμα οὔτε διὰ τοῦ Πατρὸς οὔτε
 διὰ τοῦ Υἱοῦ; ἢ διὰ τοῦ Πατρὸς μὲν ἔστι καταλαβεῖν, παράδοξον μὲν
 5 ἀκοῦσαι, νοῆσαι δὲ οὐ παράδοξον, ὅτιπερ ὁ τε Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα εἰ
 καὶ μὴ δημιουργεῖ, ἀλλ' οὖν ἐφ' ἑτέροις ἔργοις ἀποστέλλων αὐτὸν
 ὁμῶς ἐνεργεῖ. Πῶς οὖν οὐκ ἄδοξον τὸ παράδοξον; καὶ τίς ὁ δόξαις
 ὑπάγων αὐτό; Οὐκ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀποστελλόμενος Πατήρ· λέγει
 γὰρ τῇ προφητικῇ τοῦ Ἡσαΐου χρώμενος φωνῇ· «ἄκουέ μου Ἰακώβ
 10 καὶ Ἰσραὴλ, ὃν ἐγὼ καλῶ, ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ
 πλὴν ἐμοῦ Θεὸς οὐκ ἔστι. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐθεμελίωσα τὴν γῆν, καὶ
 τὸ Πνεῦμά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν» (ὄρα πῶς δημιουργῶν διὰ
 τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος δημιουργεῖ). «Ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἀστροῖς ἐνε-
 τειλάμην». Ταῦτα διὰ τοῦ Προφήτου εἰπὼν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς καὶ διὰ
 15 τῶν εἰρημένων ἐμφανῆ καταστήσας ἑαυτόν, ὅτιπερ ὁ ταῦτα λέγων
 αὐτὸς ἔστιν ὁ Πατήρ (καὶ γὰρ δεξιὰ μὲν αὐτοῦ ὁ Υἱός, Πνεῦμα δὲ αὐ-
 τοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Ὡ ῥημάτων κεκρυμμένων! μᾶλλον δὲ διανοί-
 ας οὐκ ἐφανοῦς μὲν, ἐμφανιζομένης δὲ ῥαδίως εἰς κατάληψιν), ἐπά-
 γει· «Καὶ νῦν Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ». Οὐκοῦν τὸ
 20 Πνεῦμα, ὥσπερ ὁ Υἱός ἐκεῖνο, οὕτω καὶ αὐτὸ ἐξαποστελλόμενον παρὰ
 τοῦ Πατρὸς, νῦν ἀποστέλλει τὸν Πατέρα· εἶπε γὰρ, «Καὶ νῦν Κύριος
 ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ».

Δῆλον οὖν ἐκ τούτων καὶ τοῖς μὴ λίαν ὀξυδορκοῦσιν, ὅτιπερ ἢ
 ἀποστολὴ οὔτε τὸν Υἱὸν εἰς ἐλάττω κατάγει φύσιν καὶ τιμὴν, ἀλλ'
 25 οὐδὲ τὸ Πνεῦμα, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ ἀποστέλλεσθαι λέγεται
 παρ' ἑκατέρου. Ἀποστέλλει ὁ Πατήρ τὸ Πνεῦμα, ἀποστέλλει καὶ ὁ
 Υἱός, ἀποστέλλει τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα («Πνεῦμα γὰρ Κυρίου ἐπ'
 ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με»),
 ἀποστέλλει καὶ τὸν Πατέρα· οὐκ οὖν ἐλαττοῦται διὰ τῆς ἀποστολῆς τὸ
 30 Πνεῦμα. Οὐκ ἀποστέλλει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ χρίει τὸν Υἱόν. Πῶς οὖν
 ἢ ἀποστολὴ καταβιδάσει τὸ Πνεῦμα, οὐ μόνον αὐτοῦ ταύτην ἀνταπο-
 δίδόντος τῷ Υἱῷ, ἀλλὰ καὶ προστιθέντος τῷ χρίσματι; Βαθὺς ὁ λόγος,
 ἀλλ' εἰς ὅσον ἦκει δάθους τὰ τῶν αἰρετικῶν ἀποφράττει στόματα
 Ἐπισκόπει δὲ καὶ τοῦτο. Ἐπὶ τὸν Υἱὸν μένει, ἐγείρει αὐτὸν ἀπὸ τῶν

29. Ἦσ. 48, 12-13.

30. Ἦσ. 45, 12.

31. Ἦσ. 48, 13.

32. Ἦσ. 48, 16.

33. Ἦσ. 61, 1. Λουκᾶ 4, 18.

34. Ἰω. 1, 32-33.

35. Πρβλ. Ρωμ. 8, 11.

ρο παρὰ ὁ Πατέρας (ἂν καὶ βέβαια ἀναφέρεται καὶ ὁ Πατέρας ὡς δημιουργός, ἀλλὰ ὁ Υἱὸς περισσότερο), καὶ πῶς πάλι λέγεται ὅτι ὁ Πατέρας δημιουργεῖ διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὄχι ὅμως καὶ τὸ ἀντίστροφο, οὔτε ὅτι ὁ Υἱὸς δημιουργεῖ διὰ τοῦ Πατρὸς, ὅπως βέβαια οὔτε τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Πατρὸς οὔτε διὰ τοῦ Υἱοῦ; Ἦ διὰ τοῦ Πατρὸς βέβαια μπορούμε νὰ τὸ καταλάβομε, εἶναι ὅμως παράδοξο νὰ τὸ ἀκούσομε, ἀλλ' ὄχι παράδοξο νὰ τὸ σκεφτοῦμε, γιατί ὁ Υἱὸς ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἂν καὶ δὲν δημιουργεῖ, ἐνεργεῖ ὅμως ἀποστέλλοντάς τον γιὰ ἄλλα ἔργα. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἀπίστευτο αὐτὸ τὸ παράδοξο; Καὶ ποιὸς τὸ κάνει πιστευτό; Κενάνας ἄλλος, παρὰ ὁ ἴδιος ὁ ἀποστελλόμενος Πατέρας. Γιατὶ λέγει χρησιμοποιοῦντας τὸ λόγο τοῦ Ἡσαΐα· «Ἄκουσέ με, Ἰακώβ καὶ Ἰσραῆλ, πού ἐγὼ σὲ καλῶ, ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ πρῶτος καὶ ὁ Θεὸς ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὰ, καὶ πού ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός. Ἐγὼ μὲ τὸ χέρι μου θεμελίωσα τὴ γῆ καὶ τὸ Πνεῦμα μου στερέωσε τὸν οὐρανόν»²⁹ (πρόσεχε πῶς δημιουργώντας, δημιουργεῖ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος), «ἐγὼ ἔδωσα ἐντολὰς σὲ ὅλα τὰ ἄστρα»²⁹. Αὐτὰ ἀφοῦ εἶπε μὲ τὸ λόγο τοῦ Προφήτη ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, μὲ ὅσα εἶπε φανέρωσε τὸν ἑαυτό του, ὅτι αὐτὸς πού λέγει αὐτὰ εἶναι ὁ Πατέρας (γιατὶ δεξιὰ του –δεξιὸ χέρι του– εἶναι ὁ Υἱὸς³⁰ καὶ Πνεῦμα του εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα Ὡς λόγια μὲ μυστικὸ νόημα! Ἦ καλύτερα λόγια βέβαια μὲ ὄχι φανερό νόημα, ἀλλὰ πού γίνεται εὐκόλα κατανοητό), προσθέτει· «Καὶ τώρα ὁ Κύριος μὲ ἀπέστειλε καὶ τὸ Πνεῦμα του»⁷⁶. Ἐπομένως τὸ Πνεῦμα, ὅπως ὁ Υἱὸς ἀποστέλλει ἐκεῖνο³², ἔτσι καὶ αὐτό, ἐνῶ τὸ ἀποστέλλει ὁ Πατέρας, τώρα ἀποστέλλει τὸν Πατέρα. Γιατὶ εἶπε· «Καὶ τώρα ὁ Κύριος μ' ἔστειλε καὶ τὸ Πνεῦμα του»³¹.

Εἶναι λοιπὸν φανερό ἀπὸ αὐτὰ καὶ σ' ἐκείνους πού δὲν ἔχουν ὀξύδερκεια, ὅτι ἢ ἀποστολῇ οὔτε τὸν Υἱὸ ὑποβιδάζει σὲ κατώτερη φύση καὶ τιμῇ, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀφοῦ καὶ ὁ Πατέρας λέγεται ὅτι ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸν ἕνα καὶ τὸ ἄλλο. Ἀποστέλλει ὁ Πατέρας τὸ Πνεῦμα, τὸ ἀποστέλλει καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλει τὸν Υἱὸ (γιατὶ λέγει· «Τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἦρθε σ' ἐμένα, μὲ τὸ ὁποῖο μὲ ἔχρισε καὶ μὲ ἔστειλε γιὰ νὰ κηρύξω τὸ χαρμόσυνο μήνυμα στοὺς φτωχοὺς»³³), ἀποστέλλει καὶ τὸν Πατέρα. Μὲ τὴν ἀποστολῇ του τὸ Πνεῦμα δὲν μειώνεται. Καὶ δὲν ἀποστέλλει μόνο, ἀλλὰ καὶ χρεῖ τὸν Υἱόν. Πῶς τότε ἢ ἀποστολῇ θὰ ὑποβιδάσει τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο δὲν ἀνταποδίδει μόνο τὴν ἀποστολῇ στὸν Υἱόν, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὸ χρίσμα; Ὁ λόγος εἶναι βαθύς, ἀλλὰ ὅσο βαθύς εἶναι, τόσο φράζει τὰ στόματα τῶν αἵρετικῶν. Πρόσεχε ὅμως καὶ αὐτό. Μένει ἐπάνω στὸν Υἱόν³⁴, τὸν ἀνασταίνει ἀπὸ τοὺς νεκρούς³⁵. Αὐτὰ

νεκρῶν. Ἐὰρ ταῦτα δευτέραν ἀλλ' οὐχὶ τὴν πρώτην ἢ τὸ ἀποστέλλειν τάξιν κατέληφεν; Ἀλλ' οὔτε ταῦτα τὸ Πνεῦμα ποιεῖ τοῦ Υἱοῦ ὑπερκείμενον, οὐδ' ἢ ἀποστολὴ καταβιδάσκει τῆς ἰσοτιμίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀποστελλόμενον

5 Ἀλλὰ τὸ χρεῖν, ἐρεῖς, καὶ ἀποστέλλειν καὶ ἐγείρειν μετὰ τὴν οἰκονομίαν, μετὰ τὴν σάρκωσιν εἰ γὰρ καὶ προεῖρηται, ἀλλὰ χρησιμοὶ τὸ μέλλον ἐκήρυττον. Μενοῦν γε, ἐννοεῖ δὲ ὡς καὶ τὸ ἀποστέλλεσθαι τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἠνίκα ἐδίδασκειν ὁ Σωτὴρ ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν ἀπεστάλθαι καὶ μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ λέγειν, τῆνικαῦτα καὶ τὴν
10 ἀποστολὴν οἰκειοῦται τοῦ Πνεύματος, ὅτε αὐτὸς ἀπεστέλλετο, καὶ τὸ ἀποστέλλειν ἀνεδέχεται. Ὁρᾷς ὡς ταῦτα πάντα οἰκονομίας ἐστίν, ἀλλ' οὐκ αὐθεντίας τὰ ῥήματα; Νόει τὸ τῆς οἰκονομίας, καὶ διάκρινε τὸ τῆς αὐθεντίας. Ἡ ἀποστολὴ οὐ λύει τὸ ὁμοούσιον, τὸ ὁμοφυὲς οὐ τρέπει πρὸς ἑτερότητα· ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἦκεν ὁ Υἱός, τότε ἀπο-
15 στέλλει καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὔτε ἐν τῇ ἐξελεύσει διάστασις, οὔτε ἐν τῇ ἀποστολῇ χωρισμός· ἐξῆλθε μένων, καὶ ἀπέστειλε παρ' ἑαυτῶ ἔχων. Ἀνιστᾷ τὸν Χριστὸν τὸ Πνεῦμα, οὐχ ὡς ἀτονούσης τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος, τῆς ἐν τῷ Υἱῷ νοήσης οὐκ ἄλλοτριουμένην θεότητος

20 Εἶτα τὸ Πνεῦμα μὲν ἀποστέλλει τὸν Πατέρα, οὐ πολλάκις δὲ ἵνα διὰ μὲν τοῦ ἀποστέλλειν ὅλως τῆς αὐτῆς μὴ διαπέση κατὰ τὴν αἰρετικὴν γλωσσαλίαν ἰσοτιμίας καὶ θεότητος, διὰ δὲ τοῦ μὴ πολλάκις, τὸ ἐν τῇ Τριάδι αἴτιον μὴ νομισθῆ κοινὸν τῶν τριῶν. Διὰ τοῦτο λέγεται μὲν πολλάκις ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖν, ὡσαύτως δὲ καὶ
25 διὰ τοῦ Υἱοῦ, πολλάκις μὲν ἵνα τὸ αἴτιον τῷ πατρὶ βεβαιωθῆ· οὐ πολλάκις δὲ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Πατρὸς, οὔτε ὁ Υἱός, ἵνα μὴ διὰ τοῦ πολλάκις ἐνεργεῖν διὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱὸν ἢ κακομήχανος καὶ πολύτροπος λύσσα τῶν αἰρετικῶν εἰς ἐλάττω τάξιν τὴν ὑπόστασιν ἢ τὴν δόξαν καταβιδάσκει τοῦ Πατρὸς, ἢ, τό γε προχειρότερον,
30 τὴν τοῦ αἰτίου περιέλοι τμηθῆναι. Ἀποστέλλει ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱόν, ἀποστέλλει τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱός. Ἴδου τῆς φύσεως τὸ ἰσότιμον. Ἀλλὰ πολλάκις ὁ Πατὴρ ἀποστέλλει· ἴδου τοῦ αἰτίου τὸ ἐξαιρέτον. Οὕτως ἐν τῷ ἀπαραλλάκτῳ τῆς οὐσίας τὸ

ἄραγε ἀνήκουν σὲ δεύτερη κι ὄχι σὲ πρώτη θέση γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἀποστέλλονται; Ἄλλ' ὅμως οὔτε αὐτὰ κάνουν τὸ Πνεῦμα νὰ βρῖσκεται σὲ θέση ἀνώτερη τοῦ Υἱοῦ, οὔτε ἡ ἀποστολὴ ὑποβιδιάζει ἀπὸ τὴν ἰσοτιμία τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἀποστέλλεται.

Ἄλλὰ τὸ χρίσμα, θὰ τὸ πείς, καὶ ἡ ἀποστολὴ καὶ ἔγερση ἔγιναν μετὰ τὴν οἰκονομία, μετὰ τὴ σάρκωση. Γιατί, ἂν καὶ εἶχαν προαναγγελθεῖ, ὅμως ἦταν χρησιμοὶ ποὺ κήρυτταν τὸ μέλλον. Καὶ βέβαια ἔτσι εἶναι σκέψου ὅμως ὅτι καὶ τὸ ν' ἀποστέλλεται τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Υἱό, ὅταν ὁ Σωτῆρας δίδασκε ὅτι εἶχε ἀποσταλεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ δὲν ἔλεγε τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του³⁶, τότε οἰκειοῦται καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Πνεύματος, ὅταν ἀποστελλόταν ὁ ἴδιος καὶ ἀναλάμβανε καὶ τὸ νὰ ἀποστέλλει τὸ Πνεῦμα. Βλέπεις ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ λόγια ἀνήκουν στὴν οἰκονομία καὶ δὲν εἶναι λόγια αὐθεντίας; Σκέψου καλὰ τὴν οἰκονομία καὶ διάκρινε τὴν αὐθεντία. Ἡ ἀποστολὴ δὲν καταλύει τὸ ὁμοούσιο, δὲν τρέπει τὴν κοινὴ φύση σὲ διαφορετικὴ. Ὅταν βγῆκε ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἦλθε ὁ Υἱός, τότε ἀποστέλλει καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὔτε κατὰ τὴν ἔξοδό του ὑπῆρξε διάσταση, οὔτε κατὰ τὴν ἀποστολὴ χωρισμός· ἐξῆλθε ἀπὸ τὸν Πατέρα μένοντας μέσα σ' αὐτόν, καὶ ἀπέστειλε τὸ Πνεῦμα ἔχοντάς το κοντὰ του. Τὸ Πνεῦμα ἀνασταίνει τὸν Χριστό³⁷, ὅχι ἐπειδὴ εἶχε ἐξασθενήσει μέσα του ἡ θεότητά του, ἀλλὰ γιὰ νὰ κατανοήσεις, ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι ἀποξενωμένη ἀπὸ τὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ.

Ἐπειτα τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλει βέβαια τὸν Πατέρα, ὅχι ὅμως πολλές φορές, ὥστε μὲ τὴν ἀποστολὴ νὰ μὴν ἐκπέσει, σύμφωνα μὲ τὴν αἰρετικὴ φλυαρία, ἀπὸ τὴν ἰσοτιμία καὶ τὴ θεότητα, ἐνῶ μὲ τὸ ὅτι αὐτὸ γίνεται ὄχι πολλές φορές, γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ τὸ αἴτιο τῆς Τριάδας κοινὸ καὶ στὰ τρία πρόσωπα. Γι' αὐτὸ λέγεται βέβαια πολλές φορές ὅτι ὁ Πατέρας ἐνεργεῖ μέσω τοῦ Πνεύματος καὶ ἐπίσης καὶ μέσω τοῦ Υἱοῦ, πολλές φορές γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ τὸ αἴτιο στὸν Πατέρα, δὲν λέγεται ὅμως πολλές φορές ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ διὰ τοῦ Πατρὸς οὔτε ὁ Υἱός, γιὰ νὰ μὴ φτάσει, λέγοντας ὅτι πολλές φορές ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱός μέσω τοῦ Πατέρα, νὰ ὑποβιδιάσει σὲ μικρότερη τάξη τὴν ὑπόσταση καὶ τὴ δόξα τοῦ Πατέρα ἢ κακομήχανη καὶ πολύτροπη λύσσα τῶν αἰρετικῶν, ἢ, τὸ ἀκόμα χειρότερο, νὰ ἀφαιρέσει τὴν τιμὴ τοῦ αἰτίου. Ὁ Πατέρας ἀποστέλλει καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱό, ὅπως καὶ ἀποστέλλουν τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱός. Νὰ ἡ ἰσοτιμία τῆς φύσης. Ἄλλὰ ὁ Πατέρας ἀποστέλλει πολλές φορές νὰ τὸ ἐξαίρετο γνῶρισμα τοῦ αἰτίου. Ἐτσι στὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας ἐκλάμπει ἡ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τοῦ Πατέρα,

πατρικὸν ἴδιον ἐκλάμπει, καὶ συνεκλάμπεσθαι δίδωσι τῶν ἐξ αὐτοῦ προεληλυθότων τὸ ὁμοφυῆς καὶ ἰσότημιον.

Λέγεται τοίνυν δι' Υἱοῦ τὴν κτίσιν ἐκ μὴ ὄντων ὑποστῆναι, ἀλλὰ καὶ τῆς Παλαιᾶς ἀνακηρύττεσθαι νομοθέτην, τῆς θείας πόρρωθεν 5 Προνοίας ἐπιστομιζούσης τε καὶ πρόρριζον τὴν ἀπόνοιαν ἀνασπώσης τῶν εἰς ἀντικεμέναις ἀρχὰς δύο τολμώντων τὴν Παλαιὰν ἀναφέρειν καὶ τὴν Νέαν. Εἰ γὰρ τὸν Υἱὸν τῆς Ἐκκλησίας λαμπρῶς ἀνομολογούσης τοὺς τε παλαιοὺς χρησμοὺς ἀποφῆναι καὶ τῆς Νέας τὸν αὐτὸν εἰσηγητὴν γεγονέναι, καὶ πρό γε τούτων τὴν τῶν κτισμάτων φύσιν ἐκ 10 μὴ ὄντων οὐσιῶσαι, ὅμως οὖν τὸ Μανιχαίων μισόχριστον καὶ θεομάχον ἔθνος καὶ οἱ Μαρκίῳνες οὐ φρίττουσιν εἰς ἑτέραν μὲν ἀρχὴν τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα ἀνάγειν, τὴν μαχομένην δὲ τὰ Μωσαικά, τίνα ἂν παρέδραμον βλασφημίας ὄγκον, εἰ τῶν Παλαιῶν μὲν Γραμματίων ἀφωρισμένος νομοθέτης ὁ Πατὴρ ἀνεκηρύττετο, ἀφωρισμένος δὲ τῆς 15 χάριτος ὁ Υἱός;

Ἄλλὰ ταῦτα ἑτέρου καιροῦ μᾶλλον καὶ ὑποθέσεως ἄλλης. Δεῖ δὲ πάλιν εἰς τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀπορίαν ἐπανελθεῖν, πῶς ὁ μὲν Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργεῖ, ὁ δὲ Υἱὸς οὐκέτι διὰ τοῦ Πατρὸς Ἡ γὰρ εἰρημμένη λύσις ἔλυσε μὲν λαμπρῶς τὸ μέρος τῆς ἀπορίας, ἐπέτεινε δὲ μᾶλλον τὸ 20 λοιπόν. Πλὴν ἐπειτέρ ἄμεινον μὴ μόνον ταῖς εὐλόγοις ἐπερεΐδεσθαι θεωρίαις, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν Λογίων χρήσει καὶ διδασκαλίᾳ κατασφαλίσθαι ταύτας – χρησιμοῖς γὰρ τοῦ παναγίου Πνεύματος τὰ ἡμέτερα περιεχόμενα, ὅσον προσλαμβάνουσι τὸ κράτος, τοσοῦτον νικῶν ἀνάγονται τὸν μῶμον–

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΘ'.

Διὰ τί Πνεῦμα μὲν Πατρὸς καὶ Πνεῦμα Υἱοῦ ἱερολογοῦμεν, οὐκέτι δὲ Πατέρα Πνεύματος οὐδὲ Υἱὸν ἀποδίδοσθαι συνομολογοῦμεν;

Ἡ ὑπεράρχιος καὶ ὑπέρθεος τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων θεότης 30 τὰ πλεῖστα μὲν, ὥσπερ τῷ ἀκαταλήπτῳ, οὕτω δὴ καὶ τῷ ἀφθέγκτῳ περιστέλλεται, οὐ τῇ κατὰ τὴν φύσιν μόνον θεωρία, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τῇ ἀνεπινοήτῳ τῶν ἰδιωμάτων ὑπεριδρυμένη κρυφίότητι, καὶ πολλῶ δὴ μᾶλλον αἰτιολογεῖσθαι γηγενῶν διανοίας ἀνακεχώρηκε· πλὴν ἔστιν φιλανθρώπως τῆς ἐκεῖθεν αἴγλης ἡμῖν τὰς ἀκτίνας ἐναστραπτούσης, 35 ὡς διὰ τινος ἐσόπτρου τῆς εὐκρινουῆς ἡμῶν ἐφέσεως καὶ τῆς ἐν τῇ

καὶ δίνει νὰ συνεκλάμπει ἡ κοινότητα τῆς φύσης καὶ ἡ ἰσοτιμία ἐκείνων ποῦ προῆλθαν ἀπὸ αὐτόν.

Λέγεται λοιπὸν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔδωσε ὑπόσταση στὴν κτίση ἀπὸ τὸ μηδέν, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι νομοθέτης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀποστομῶντας ἡ θεία Πρόνοια ἀπὸ πολὺ παλαιὰ καὶ ἀποσπώντας ἀπὸ τὴ ρίζα τὸν παραλογισμό ἐκείνων ποῦ τολμοῦν ν' ἀποδίδουν σὲ δύο ἀντίπαλες ἀρχές τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη. Ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ἀνακηρύττει λαμπρὰ ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τοὺς παλαιούς χρησμούς ἀπεκάλυψε καὶ ὁ ἴδιος ὑπῆρξε εἰσηγητῆς καὶ τῆς Νέας, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ μηδέν τὰ δημιουργήματα, ὅμως τὸ μισόχριστο καὶ θεομάχο ἔθνος τῶν Μανιχαίων καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαρκίωνα δὲν νιώθουν φρίκη ν' ἀποδίδουν σὲ ἄλλη ἀρχὴ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰ Μωσαϊκὰ στὴν ἀντίθετη, ποιὸν ὄγκο βλασφημίας θὰ ἀπέφευγαν, ἂν κηρυσσόταν ξεχωριστὸς νομοθέτης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Πατέρας, καὶ τῆς χάριτος πάλι ξεχωριστὸς νομοθέτης ὁ Υἱός,

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ζητήματα γιὰ ἄλλη εὐκαιρία καὶ ἄλλης συζήτησης. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψουμε πάλι στὴν ἀρχικὴ ἀπορία, πῶς ὁ Πατέρας δημιουργεῖ μέσω τοῦ Υἱοῦ, ἐνῶ ὁ Υἱὸς ὄχι μέσω τοῦ Πατέρα. Ἡ λύση βέβαια ποῦ δώσαμε ὡς τώρα ἔλυσε λαμπρὰ ἓνα μέρος τῆς ἀπορίας, δυσκόλεψε ὅμως περισσότερο τὸ ὑπόλοιπο. Ὡστόσο, ἐπειδὴ εἶναι καλύτερο νὰ μὴ στηριζόμαστε σὲ εὐλογοφανεῖς μόνο θεωρίες, ἀλλὰ νὰ τίς ἐπιβεβαιώνομε μὲ τὴ χρῆση τῶν Λογίων καὶ τὴ διδασκαλία τῆς Γραφῆς –γιατὶ οἱ δικοὶ μας συλλογισμοί, ὅσο μεγαλύτερη δύναμη προσλαμβάνουν μὲ τοὺς χρησμούς τοῦ παναγίου Πνεύματος, τόσο περισσότερο φτάνουν στὸ νὰ νικοῦν τὴ διαβολή–

ΕΡΩΤΗΣΗ 189η.

Γιατὶ ἱερολογώντας λέμε Πνεῦμα τοῦ Πατέρα καὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, δὲν συνομολογοῦμε ὅμως Πατέρα τοῦ Πνεύματος οὔτε Υἱὸ τοῦ Πνεύματος;

Ἡ ὑπεράρχια καὶ ὑπέρθεος θεότητα τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων στὰ περισσότερα περιορίζεται ὅπως μὲ τὸ ἀκατάληπτο ἔτσι καὶ μὲ τὸ ἀνέκφραστο, ὄχι μόνο μὲ τὴν κατὰ φύσιν θεωρία, ἀλλὰ βέβαια καὶ μὲ τὴν ἀκατανόητη κρυφίότητα ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὰ ἰδιώματα, καὶ πολὺ περισσότερο ξεφεύγει ἀπὸ τὸ νὰ αἰτιολογεῖται ἀπὸ ἀνθρώπινη διάνοια. Πλὴν ὅμως εἶναι δυνατόν, στέλνοντάς μας ἀπὸ ἐκεῖ φιλόανθρωπα τίς ἀκάνες τῆς λάμπης της, σὰν μέσα ἀπὸ κάτοπτρο νὰ ἀντλοῦμε τὴν ἐπί-

πίστει διαυγείας τὴν ἐπίγνωσιν φωτιζόμεθα. Τὸ γὰρ παντελῶς ἀθεώρητον καὶ ἀνέραστον καὶ οὐδὲ σπινθήρα καταβαλεῖν πόθου καὶ εἰς φλόγα τὸν πόθον ἀνάψαι καὶ πρὸς ἑαυτὸ ἐφελκύνασθαι οὐδεμίαν παρέχον ἐπιτηδειότητα. Σπάνιον δὲ τῆς ἄνωθεν κατιούσης ἐπιπνοίας καὶ 5 τὴν ὑψηλοτέραν μάθησιν παρεχομένης τὸ χρῆμα καὶ δεόμενον κεκαθαυμένης διανοίας καὶ τῆς τῶν πολλῶν ἀνακεχωρηκὸς ὑπολήψεως Ὅσα δὲ καθορᾶν ἡμῖν τῶν ἄνωθεν προϊόντων τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως οὐκ ἐνδίδωσιν, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ συνήθων ἀνάγεσθαι πρὸς τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν αὐτῆς θεωρίαν χάριν ἡμῖν παρασχεῖν ἢ φιλόανθρωπος 10 ἀγαθότης κατηξίωσε, δι' αὐτῶν ἡμᾶς χειραγωγοῦσα καὶ ἀνάγουσα εἰς τὴν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος θεοπρεπῆ φαντασίαν, καὶ τὸν ἡμῶν θεῖον ἔρωτα δι' ἀναλογίας ψυχαγωγοῦσα καὶ ἀναπληροῦσα πρὸς γνῶσιν ὑπὸ τῆς παντελοῦς ἀγνωσίας στενοχωρούμενον. Διὰ ταῦτα τοιγαροῦν καὶ Πνεῦμα μὲν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ 15 πανάγιον Πνεῦμα λέγειν οὐκ ἐπιδιστάζομεν, ἐπειδὴ κἂν τοῖς καθ' ἡμᾶς τὸν τε Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν Πνεῦμά τε ἔχειν ὁρῶμεν καὶ συνομολογεῖν ἐπιστάμεθα· τὸ μέντοι Πνεῦμα Υἱὸν ἢ Πατέρα ἔχειν οὔτε λέγειν ἀνεχόμεθα οὔτε λογισμοῖς παραδεχόμεθα. Ἐκ δὲ τῆς τῶν καθ' ἡμᾶς ὁμολογουμένων ἀναλογίας εἰς τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἱερολογίαν τῶν 20 ὑπερουσίων τε καὶ ὑπερθέων θεαρχικῶν ὑποστάσεων ἀναγόμενοι, εἰκότως Πνεῦμα μὲν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λέγειν διδασκόμεθα, Πατέρα δὲ Πνεύματος ἢ (τὸν) Υἱὸν οὐκέτι μαθεῖν ὑφιστάμεθα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖ΄.

Τί δήποτε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ὁμοου- 25 σίων τε καὶ ὁμοταγῶν κατὰ γε δύναμιν καὶ βουλήν καὶ κυριότητα πεφυκότων, ἐν τῇ συναριθμήσει πρώτην τάξιν ὁ Πατὴρ ἐπέχει;

Ἄλλος μὲν οὖν ἂν τις ἴσως θεολογικωτέραις ἐποχούμενος ἐννοίαις, καὶ τῆς ἄνωθεν αἴγλης τὰς ἀκτῖνας ὑποδέχεσθαι διὰ τῆς τῶν 30 ἀρετῶν τελειότητος ἐπιτηδιέστερον ἑαυτὸν παρασκευάσας, εἰς ὑψηλοτέραν ἀνηνεγμένην θεωρίαν τὴν αὐτοῦ κατάληψιν ἐπιδείξῃ καὶ λόγον τῶν ἠπορημένων ἀποδώσει, ἐφ' ὃν οὐ ῥάδιον ἀναβαίνειν ὅσοις τῆς τῶν γηϊνῶν ἀναστροφῆς ἀπαλλαγῆναι μὴ γέγονεν. Ἐμοὶ δὲ μηδὲν τῶν ὑψηλοτέρων ἑμαυτῷ συνειδότε, καὶ τῆς κατὰ τὴν παροικίαν 35 ἀγωγῆς οὐπω τοῖς λογισμοῖς μεταναστάντι, ἃ δὲ πάρεστιν ἐκ τε τῆς

γνωση τοῦ εἰλικρινοῦς πόθου μας καὶ τῆς καθαρότητος στὴν πίστη μας. Γιατὶ τὸ ἐντελῶς ἀθέατο εἶναι καὶ ἀνέραστο, καὶ δὲν μπορεῖ οὔτε μὰ σπίθα πόθου νὰ δώσει πού νὰ μεταβάλλει τὸν πόθο σὲ φλόγα, καὶ δὲν παρέχει καμμιά ἰκανότητα νὰ ἐλκύσει στὸν ἑαυτό το. Καὶ εἶναι σπάνιο πρᾶγμα νὰ κατεβαίνει ἀπὸ ἐπάνω ἢ ἔμπνευση παρέχοντας τὴν ὑψηλότερη μάθηση, καὶ χρειάζεται καθαρὴ διάνοια καὶ εἶναι πέρα ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν. "Ὅσα ὅμως ἀπὸ τὰ προερχόμενα ἀπὸ ἄνω ἢ ἀδυναμία τῆς φύσης μας δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ φτάσομε στὴ θεὰ τους, μᾶς ἀξίωσε ἢ φιλάνθρωπη ἀγαθότητα νὰ μᾶς δώσει τὴν χάρη ἀπὸ τὰ δικά μας καὶ συνηθισμένα νὰ ἀνυψωνῶμαστε στὴν πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ κατανόησή τους, χειραγωγώντας μας μ' αὐτὰ καὶ ὑψώνοντάς μας στὴ θεοπρεπτῆ εἰκόνα τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ συνάμα ὁδηγεῖ κατ' ἀναλογία τὸν θεῖο ἔρωτα τῶν ψυχῶν μας πρὸς τὸν Θεὸ καὶ συμπληρώνει τὴ γνώση τὴν καταπιεζόμενη ἀπὸ τὴν πλήρη ἄγνοια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ δὲν διστάζομε νὰ λέμε τὸ πανάγιο Πνεῦμα Πνεῦμα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὰ δικά μας βλέπομε καὶ ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς νὰ ἔχουν Πνεῦμα καὶ συνηθίζομε νὰ τὸ ὁμολογοῦμε. "Ὅτι ὅμως τὸ Πνεῦμα ἔχει Υἱὸ ἢ Πατέρα, οὔτε δεχόμεστε νὰ τὸ λέμε οὔτε ὁ λογισμὸς μας τὸ παραδέχεται. Ἀπὸ τὴν ἀναλογία λοιπὸν μ' ἐκεῖνα πού ἐμεῖς ὁμολογοῦμε, ὁδηγούμενοι στὸν πάνω ἀπὸ ἐμᾶς ἱερὸ λόγο γιὰ τὶς ὑπερούσιες καὶ ὑπέρθεες θεαρχικὲς ὑποστάσεις, εὐλόγα διδασκόμαστε νὰ λέμε Πνεῦμα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, Πατέρα ὅμως ἢ Υἱὸ Πνεύματος δὲν ἔχομε μάθει νὰ λέμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 190ή.

Γιατί ἄραγε, ἐνῶ ὁ Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ὁμοούσια καὶ τῆς ἴδιας τάξης ὡς πρὸς τὴ δύναμη καὶ τὴ βούληση καὶ τὴν ἀύθεντία, στὴ συναρίθμηση τὴν πρώτη θέση ἔχει ὁ Πατέρας;

"Ἄλλος ἴσως χρησιμοποιώντας θεολογικότερες ἐννοιες καὶ ἔχοντας προετοιμασθεῖ μὲ τὴν τελειότητα τῶν ἀρετῶν καταλληλότερα νὰ ὑποδέχεται τὴν ἀπὸ ἄνω λάμψη καὶ ἀκτινοβολία, νὰ παρουσιάσει τὴ νοητικὴ εἰκόνα τοῦ ὑψωμένη σὲ ὑψηλότερη θεωρία καὶ νὰ αἰτιολογήσει τὰ ἀπορούμενα, σὰ ὅποια δὲν μποροῦν ν' ἀνέβουν εὐκολα ὅσοι δὲν μπόρεσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ σχέση τους μὲ τὰ γήινα. Ἐγὼ ὅμως πού δὲν ἀναγνωρίζω στὸν ἑαυτό μου τίποτε ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα καὶ δὲν ἔχω ἀποσπασθεῖ ἀκόμα μὲ τοὺς λογισμοὺς μου ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς ἐδῶ παροικίας

τῶν Λογίων μελέτης καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς γυμνασίας, τῆς ἄνωθεν ἡμῖν
 συνεφαπτομένης περιγεγονότα προνοίας, τοῖς ὅσοι κοινήν τὴν εὐσέ-
 βειαν καὶ τὸν ἐπ' αὐτῇ ζῆλον κεκτημένοις, ἰσοστάσιον εἰς κοινήν ὠφέ-
 λειαν προθεῖναι τὸ πρόθυμον οὐ περιοφθήσεται.

5 Ὁμοφυῆ μὲν οὖν ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα, καὶ τὸ τῆς
 βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ βασιλείας ἐνορᾶν ἔστιν αὐτοῖς ἀπαράλ-
 λακτον, καὶ δὴ καὶ τῶν ἄλλων θεοπρεπῶν τε καὶ ὑπερφυῶν ὀνομάτων,
 δι' ὧν ἡ ὑπεράρχιος καὶ ὑπέρθεος θεαρχία κατονομάζεται· ἀλλ' οὖν ὁ
 Πατὴρ αἴτιος τῶν ἐξ αὐτοῦ πεφυκότων, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν,
 10 τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν, εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ἀρχὴν συμφυοῦς τε καὶ
 συνανάρχου προαγωγῆς ἀναφερομένων. Ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ ἀπόδοσις
 τὸν Πατέρα δείκνυσιν εὐλόγως τῶν ἐξ αὐτοῦ προτετάχθαι, οὐκέτι δὲ
 καὶ διότι τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς Κοινοτέρα δὲ μεθόδῳ προεληλυθῶς ὁ
 Λόγος ἀναφανείη ὁ τὴν συναρίθμησιν τῆς ὑπεραγίου Τριάδος εἰς τὴν
 15 τῆς ἐπιγνώσεως ἐκάστου καταρρυθμίζων τάξιν. Πατὴρ μὲν γὰρ
 ἀνθρώποις κατ' ἀρχὰς εἰς γνῶσιν ἤκεν, ἔπειτα Υἱὸς, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ γὰρ καὶ ὑπ' ἀλλήλων τῶν θεαρχικῶν ὑποστά-
 σεων τοῖς ἀνθρώποις ἡ γνῶσις ἐκάστου ἀπεκαλύφθη, Πατὴρ μὲν
 οὐρανόθεν τὸν Υἱὸν ἐπιδεικνύντος, τοῦ Πνεύματος δὲ τῇ ἐπιφοιτήσει
 20 συμμαρτυροῦντος, Υἱοῦ δὲ πάλιν τὸν Πατέρα δοξάζοντός τε καὶ περι-
 φανερότερον θεολογοῦντος, καὶ μὴν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς ἀπο-
 στέλλοντος, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦ Πνεύματος τὸν Υἱὸν κυριολογοῦντος
 («Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν ἀγίῳ Πνεύμα-
 τι»). Εἰ οὖν καὶ δι' ἀλλήλων ἡ ἐνὸς αὐτῶν ἐκάστου πρόεισιν ἐκφαντο-
 25 ρία καὶ κατάληψις, ὡς ἂν καὶ διὰ τούτων εἰς τὸ τῆς συμφυΐας ἀπαράλ-
 λακτον τὸν νοῦν ἀνάγειν εὐοδούμενον ἔχωμεν, καὶ ὅτιπερ, οἷς κα-
 θαρῶς τε καὶ εἰλικρινῶς μίαν τῶν μακαρίων καὶ δημιουργῶν ὑποστά-
 σεων εἰδέναι κεχάρισται, τούτοις καὶ τῶν λοιπῶν ἡ γνῶσις συνδιασώ-
 ζεται. Ὁ γὰρ εἰδὼς τὸν Πατέρα οἶδε καὶ τὸν Υἱόν, καὶ ὁ τὸν Υἱὸν ἐπι-
 30 γνούς κατὰ τὴν ὡς ἐν ἀνθρώποις τῆς γνώσεως τελειότητα, οὐδὲ τῆς
 ὁμοίας ἐπιγνώσεως τοῦ Πατρὸς ἀπεστέρηται. Ὡσαύτως δὲ καὶ τοῦ
 Πνεύματος, ὃ τὰ θάθη τοῦ Θεοῦ διερευνᾷ καὶ ἀποκαλύπτει τοῖς ἀν-
 θρώποις τὰ κρύφια τε τῶν μαθημάτων καὶ τελειότερα, ὃ τούτου τὴν
 μάθησιν εἰλικρινῆ λαβῶν, οὐδὲ τῆς θεολογούσης τὸν Πατέρα θεοσο-

38. Ματθ. 3, 16-17. Μάρκ. 1, 10-11. Λουκᾶ 3, 21-22.

39. Ἰω. 17, 4.

40. Ἰω. 15, 26.

ὅσα ἔχω στό νοῦ μου ἀπό τή μελέτη τῆς Γραφῆς κι ἀπό τήν ἀσκησή μου σ' αὐτά μέ τήν βοήθεια τῆς ἄνω πρόνοιας, σέ ὅσους ἔχουν τήν εὐσέβεια κοινή και τό ζῆλο γι' αὐτήν δέν θά διστάσω νά προβάλω ἰσόβαθμη τήν προθυμία μου γιά τήν κοινή ὠφέλεια.

Τῆς ἴδιας φύσης εἶναι λοιπόν ὁ Πατέρας, ὁ Υἱός και τό Πνεῦμα, και δέν μπορεῖ νά διαπιστώσει κανεῖς καμμιά διαφορὰ στή βούληση, στή δύναμη και στό βασιλικό ἀξίωμα, ὅπως και στά ἄλλα θεοπρεπῆ και ὑπερφυῆ ὀνόματα, μέ τὰ ὁποῖα ὀνομάζομε τήν ὑπεράρχια και ὑπέρθη θεαρχία. Ὁ Πατέρας ὅμως εἶναι αἴτιος ἐκείνων πού προῆλθαν ἀπό αὐτόν, τοῦ ἑνός ὡς πρὸς τή γέννηση, και τοῦ ἄλλου ὡς πρὸς τήν ἐκπόρευση, πού ἀνάγονται σ' αὐτόν σάν σέ ἀρχή τῆς ὁμοφυοῦς και συνάναρχης προαγωγῆς τους. Ἀλλ' αὐτή ἡ ἀπόδοση δείχνει ὅτι ὁ Πατέρας δικαιολογημένα προτάσσεται ἐκείνων πού προῆλθαν ἀπό αὐτόν, δέν δείχνει ὅμως γιατί και ὁ Υἱός προτάσσεται τοῦ Πνεύματος. Θά ἀναφανεῖ ὅμως ὁ Λόγος ὅτι προῆλθε μέ καινότερη μέθοδο, αὐτός πού συμβιδάζει στό ἐπίπεδο ἐπίγνωσης τοῦ καθενός τῆ συναρίθμηση τῆς ἁγίας Τριάδας. Γιατί κατ' ἀρχήν γνώρισαν οἱ ἄνθρωποι τόν Πατέρα, ἔπειτα τόν Υἱό, και μέσω τοῦ Υἱοῦ τό ἅγιο Πνεῦμα. Μολονότι δηλαδή ἡ γνώση κάθε μᾶς ἀπό τίς θεαρχικές ὑποστάσεις ἀποκαλύφθηκε ἀπό τήν ἄλλη, βλέπομε τόν Πατέρα νά δείχνει τόν Υἱό ἀπό τόν οὐρανό, τό Πνεῦμα νά συμμαρτυρεῖ μέ τήν ἐπιφοίτησή του³⁸, και ὁ Υἱός πάλι νά δοξάζει τόν Πατέρα³⁹ και νά τόν λαμπρύνει μέ τή διδασκαλία του γι' αὐτόν, ἄλλα και νά στέλνει τό Πνεῦμα στους μαθητές του⁴⁰, ὅπως βέβαια και τό Πνεῦμα νά ἐπιβεβαιώνει τήν κυριότητα τοῦ Υἱοῦ· γιατί λέγει· «Κανένας δέν μπορεῖ νά πεῖ Κύριο τόν Ἰησοῦ, παρὰ μόνο μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁴¹. Μολονότι λοιπόν τοῦ ἑνός προσώπου ἡ φανέρωση και ἡ γνώση του πηγάζει ἀπό τό ἄλλο γιά νά ἔχομε και μέ αὐτά νά εὐοδοῦται ἡ ὑψωση τοῦ νοῦ στήν ἔννοια ὅτι ἡ συμφυία τους εἶναι τελείως ἀπαράλλακτη, κι ὅτι, σέ ὅποιους δόθηκε τό χάρισμα νά γνωρίσουν καθαρά και γνήσια μία ἀπό τίς μακάριες και δημιουργικές ὑποστάσεις, σ' αὐτούς διασώζεται μαζί ἡ γνώση και τῶν λοιπῶν, γιατί, ὅποιος γνωρίζει τόν Πατέρα, γνωρίζει και τόν Υἱό, και ὅποιος γνώρισε τόν Υἱό στό βαθμό τῆς ἀνθρώπινης τελειότητας τῆς γνώσης, δέν ἔχει στερηθεῖ και τήν ὅμοια γνώση τοῦ Πατέρα, και ἐπίσης ὅποιος ἀπέκτησε καθαρή τή γνώση τοῦ Πνεύματος, τό ὁποῖο ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ⁴² και ἀποκαλύπτει στους ἀνθρώπους τὰ μυστικά και τελειότερα ἀπό τὰ μαθήματα, δέν εἶναι ξένος οὔτε ἀπό τή θεία

41. Α' Κορ. 12, 3.

42. Α' Κορ. 2, 10.

φίας, οὐ μὴν οὐδὲ τῆς τὸν Υἱὸν συμμυσταγωγούσης ἡλλοτριώται. Ἄλλ' οὖν εἰ καὶ οὕτω ταῦτα ἑναρμονίῳ συναφείᾳ διαπλέκεται καὶ ἀναπλοῦται, οὐκ ἄδηλον ὡς ἡ μὲν τοῦ Πατρὸς φωνὴ χρόνῳ πρότερον ἀνθρώποις ἐπεγνώσθη, καὶ μᾶλλον ἢ περὶ ἡ τὸν Υἱὸν δηλοῦσα συνή-
5 θης ἀκοαῖς ἐγεγόνει.

Τὸ δέ γε ρῆμα τοῦ Πνεύματος, εἰ καὶ μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ Υἱοῦ κλη-
σιν ἢ Μωσέως ἐδίδασκεν ἱστορία, πλὴν οὐκ ἦν οὕτω δυνατὸν ὥσπερ ἡ
τοῦ Υἱοῦ προσηγορία τοῦ ἀνθυπόστατον συνεισαγαγεῖν ἐπ' ἄμφω τὴν
ροπήν, τῆς φωνῆς ἀδιάφορον ἐχούσης ἐπὶ τε τῶν ἀνθυποστάτων φέ-
10 ρεσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν μέρους τινὰ λόγον τῆς ὑποστάσεως ἀναπληρούν-
των, καὶ τοσοῦτον ἐνέδει τὴν θεοπρεπῆ μάθησιν τοῦ Πνεύματος ἢ
κλησις παρέχειν, ὡς καὶ τῶν ἀνθρώπων μερὶς οὐ βραχεῖα τοῖς Μωσαι-
κοῖς ἐγκαταγηράσασα νόμοις, οὐδαμῶς ἔσχεν ἀνασχέσθαι τὴν τοῦ
παναγίου Πνεύματος ὑπόστασιν ὁμολογεῖν, ὥσπερ οὐδὲ τὴν τῶν ἀγ-
15 γέλων φύσιν. Οὕτω τῶν Μωσαικῶν γραμμάτων τὸ περὶ τὴν ὀνομα-
σίαν τοῦ Πνεύματος πρόχειρον, ἄχρηστον καὶ αὐτοῖς γε τοῖς Ἰουδαί-
οις κατέστη, ὡς κατ' αὐτό γε τοῦτο μὴ μόνον αὐτοῦ προτάττεσθαι τὸν
Υἱὸν, ἀλλὰ καὶ ὅσα εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ κλησιν συνάγεσθαι τε καὶ ἀνάγε-
σθαι δύναται, ἀφορμὴν ὑπερεχούσης τάξεως, εἰ καὶ μὴ φύσεως, εὐρί-
20 σκειν. Διότι τῶν Ἰουδαίων οὐδενὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν περιέστη, ὁ
λόγος, λέγω, καὶ ἡ δεξιὰ, καὶ ἡ δύναμις, καὶ τὰ ὅμοια· οὐδεὶς γὰρ τού-
των ἕξαρονος ᾤφθη, οὐδ' ἐφαρμόζειν ἀπηναισχύντησε λέγεσθαι ταῦτα
τοῦ Πατρὸς, εἰ καὶ ὅπερ τούτοις ἐστὶ πρόβλημα καὶ συγκεφαλαίωσις,
τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ, οὐχ ὁμοίως συνομολογεῖται πᾶσι. Ταύτη ἄρα
25 εἰκότως τὴν δευτέραν κατὰ τὴν ἀρίθμησιν ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐχὶ τὸ Πνεῦ-
μα, ἐπέχει τάξιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διότι μετὰ τὴν χάριν ἣτις τὸν Υἱὸν
ἐθεολόγησε διαρρηδὴν ἢ τοῦ Πνεύματος εἰλικρινῆς μάθησις προῆλθε.
Καὶ γὰρ ἡνίκα πυρίνων γλωσσῶν οὐρανόθεν ἐπιδημία πολυγλώσσους
φωνὰς ἐδημιούργει τοῖς ἀποστόλοις τὸ Πνεῦμα, καὶ παντὸς ἔθνους
30 ρήτορας αὐτοσχεδίους κατεσκευάζε τοὺς ἀγραμμάτους, τότε δὴ, τότε
μᾶλλον γέγονεν ἀνθρώπων γένει τῆς αὐτοῦ θεότητος εἰς ἀκριβεστέ-
ραν ἀνειδήσιν ἀνενεχθῆναι.

Οὐκοῦν, ὡς μὲν τῆς τοῦ πατρὸς φωνῆς ἀνθρώποις προεγνωσμέ-
νης, τὸν δὲ Υἱὸν τῆς χάριτος θεολογησάσης, τῆς δὲ τοῦ παναγίου

43. Γε' 1, 2, 6, 3. Ἐξ' 31, 3, 35, 31. Ἀριθμ' 11, 29. 44. Πράξ' 23, 8.

45. Πράξ' 2, 3..

46. Πράξ' 4, 13.

σοφία πού μιλάει για τή θεότητα τοῦ Πατέρα, ἀλλ' οὔτε καί ἀπὸ ἐκείνη πού διδάσκει τή γνώση μαζί καί τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλά, ἂν καί αὐτὰ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο διαπλέκονται σέ μιὰ ἁρμονικὴ συνάφεια καί γίνονται κατανοητὰ, δὲν εἶναι ἄγνωστο ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα ἔγινε γνωστὸ στοὺς ἀνθρώπους πρωτύτερα χρονικὰ κι ἔγινε πιὸ οἰκεῖο στὴν ἀκοή τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ὅ,τι τὸ ὄνομα πού δηλώνει τὸν Υἱό.

Τὸ ὄνομα πάλι τοῦ Πνεύματος, ἂν καί τὸ δίδασκε ἡ ἱστορία τοῦ Μωυσῆ⁴³ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τὸ ὄνομα Υἱός, ὡστόσο αὐτὸ δὲν εἶχε τόση δύναμη, ὅπως τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ, ὥστε νὰ συνεισαγάγει αὐτοῦπόστατη τὴ ροπή καί στὰ δύο, ἀλλὰ ἡ ὀνομασία ἀπευθύνεται ἀδιάφορα καί στὰ αὐτοῦπόστατα καί σ' ἐκεῖνα πού ἀναπληρώνουν κατὰ κάποιον τρόπο μέρος τῆς ὑπόστασης, καί τόσο ὑστεροῦσε ἡ ὀνομασία τοῦ Πνεύματος νὰ παρέχει τὴ θεοπρεπῆ γνώση τοῦ Πνεύματος, ὥστε ὄχι μικρὸ μέρος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πού εἶχαν καταγεράσει μαζί μὲ τοὺς Μωσαϊκοὺς νόμους, δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ ὁμολογήσει τὴν ὑπόσταση τοῦ παναγίου Πνεύματος, καθὼς καί τὴ φύση τῶν ἀγγέλων⁴⁴. "Ἐτοι ἡ πρόχειρη χρῆση τοῦ ὀνόματος τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὴ Μωσαϊκὴ νομοθεσία κατέστησε αὐτὸ ἀχρηστο καί στοὺς ἴδιους τοὺς Ἰουδαίους. "Ὡστε σύμφωνα μ' αὐτὸ ὄχι μόνο προτάσσεται ὁ Υἱός τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καί ὅσα μποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν καί νὰ ἀποδοθοῦν στὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ βρισκομε ὅτι ἀποτελοῦν ἀφορμὴ τάξης ὑπερέχουσας, ἂν καί ὄχι φύσεως. Γιατὶ ἀπὸ κανένα ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους δὲν ἀμφισβητήθηκαν αὐτὰ, ἐννοῶ ὁ λόγος καί ἡ δεξιὰ καί ἡ δύναμη καί τὰ ὅμοια. Κανένας δὲν παρυσιάσθηκε ἀρνητῆς αὐτῶν, οὔτε ἔφτασε στὴν ἀδιαντροπιὰ νὰ πεῖ ὅτι ἀρμόζει νὰ λέγονται αὐτὰ γιὰ τὸν Πατέρα, ἂν καί τὸ πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ, πού γι' αὐτοὺς εἶναι πρόβλημα καί συγκεφαλαίωση, δὲν ὁμολογεῖται ὅμοια ἀπὸ ὅλους, καί ἐπομένως δικαιολογημένα ἐξαιτίας αὐτοῦ ὁ Υἱός ἔχει τὴ δεύτερη θέση κατὰ τὴν ἀρίθμηση, καί ὄχι τὸ Πνεῦμα. Ἀλλὰ βέβαια καί ἐπειδὴ ἔπειτα ἀπὸ τὴ χάρις πού μᾶς ἔδωσε ρητὴ τὴν ἱερὴ γνώση τοῦ Υἱοῦ, προέκυψε καί ἡ εἰλικρινὴς γνώση τοῦ Πνεύματος. Γιατί, ὅταν μὲ τὴν κάθοδο τῶν πύρινων γλωσσῶν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ Πνεῦμα δημιουργοῦσε πολὺγλωσσες ὁμιλίες τῶν ἀποστόλων⁴⁵ καί ἔκανε κάθε ἔθνος αὐτοσχέδιους ρήτορες τοὺς ἀστοιχείωτους⁴⁶, τότε λοιπόν, τότε μᾶλλον τὸ ἀνθρώπινο γένος ἔφτασε σὲ ἀκριβέστερη γνώση τῆς θεότητος αὐτοῦ.

Ἄρα λοιπόν, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα ἦταν γνωστὸ στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ παλαιὰ, ἐνῶ ἡ θεότητα τοῦ Υἱοῦ κηρύχθηκε στὴν ἐποχὴ

Πνεύματος θεότητος τὸ ἀξίωμα μετὰ ταῦτα διὰ τῆς ἐν τοῖς ἀποστόλοις
 θεοπρεποῦς ἐνεργείας ἀνακαλυφθείσης, εἰκότως κἂν τῇ συναριθμήσει
 τὴν αὐτὴν συνδιασώζουσι τάξιν. Ἡ δὲ γνῶσις οὕτω προελθεῖν διακο-
 νομήθη, ὡς ἂν μὴ ἀθρόον ὁ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ προσανακείμενος
 5 ἄνθρωπος, Τριάδα σαφῶς προσώπων ἀκούσας, δυσανέλκυστος καὶ
 δυσανάγωγος τοῦ κατὰ τὴν εἰδωλολατρίαν ὀλισθήματος γένηται. Εἰ
 γὰρ καὶ τῆς Τριάδος κατὰ πρόοδον οὕτω καὶ δι' αἰνιγμάτων τε καὶ
 παραπετασμάτων κατ' ἀρχὰς μυσταγωγουμένης, μόλις μετέστη τῆς
 πολυθειᾶς τὸ ἀνθρώπινον, πῶς ἂν ἐμφανῶς τε καὶ ἀθρόον καταγγελ-
 10 λομένης, ἢ ἐκείνων δεισιδαμονία πᾶσαν διδασκαλίαν καὶ παραίνεσιν
 εἰς μοναρχίαν χειραγωγοῦσα οὐχ ὑπερεῖδέ τε καὶ ἀπώσατο, καὶ τὴν
 συνέχουσαν ἀπώλειαν τῆς κηρυττομένης σωτηρίας οὐ προέθετο; Οὐκ-
 οῦν εἰκότως ἢ τοῦ Πατρὸς ἀπεκαλύφθη πρῶτον γνῶσις, καὶ κατὰ
 προκοπὴν ἢ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐκεῖθεν τε τῆς ἐν τῇ γνώσει
 15 τάξεως τὸ ἱερόν ἡμῶν καὶ θεοπρεπὲς τῆς μυσταγωγίας, κατὰ τῆς συνα-
 ριθμήσεως ἀκολούθως τὸ αὐτὸ συνεφειλκύσατο προνόμιον.

Ἄλλως τε δὲ Πατέρα ἡμῶν ὀνομάζειν τὸν Θεόν, οὔτε δύσφημον
 οὔτε λυπηρὸν ἀκοῆ, ἀλλ' ἀνὰ χεῖρά τε καὶ τὴν παρησιάν οὐκ αἰ-
 σχνόμενον Υἱὸν δὲ ἡμῶν ἀποφαίνειν τὸν Υἱὸν ἢ τὸ πανάγιον Πνεῦ-
 20 μα, οὔτε διανοία ἀνεκτόν, ἀλλά γε μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ τὸ ἀλλόκο-
 τον ἢ φωνὴ συνεφέλκεται. Οὐκοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τῇ τε συνη-
 θει χρήσει καὶ τῷ ἐμφύτῳ τῆς ἐπιβολῆς, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς οὐκ ἐρ-
 γῶδες ἔχει παραδέχεσθαι. Ἡ δὲ γνῶσις αὐτοῦ προκαταλαβοῦσα, καὶ
 τῶν ἱερῶν Λογίων τὴν διδασκαλίαν εἰρμῶ παρέστησε προιοῦσαν ἐκ
 25 τῆς πρὸς τὴν φωνὴν συνηθείας, οὐ δυσχερῶς ἡμῖν ἐνιέναι τὴν τῶν
 ὑπερφυῶν προνοησαμένην μάθησιν. Εἰ βούλει δὲ καὶ διότι πάλιν οὔτε
 λόγος ὁ ἐμφυτός, οὔτε μὲν ἢ διὰ τοῦ ἔθους χρησις, οὐ μὲν οὖν οὐκ ἐθέ-
 λει τὸν Πατέρα προελθεῖν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Πνεύματος Ἄει δὲ
 τὸ ἔμπαλιν οἶδε, καὶ τοὺς πειθομένους διδάσκειν οὐχ ὑποστέλλεται· ἐξ
 30 οὗ δὴ καὶ ἢ συναρίθμησις τὸν Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος
 προτάττειν παραλαβοῦσα, τὴν μάθησιν οὐκ ἐνύβρισε. Διὰ τοῦτο δὲ
 ἄρα καὶ δεξιὰ μὲν λέγεται καὶ λόγος καὶ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Πα-
 τρὸς ὁ Υἱός, καὶ τὰ παραπλήσια, ὁ δὲ Πατήρ, καίτοι μηδὲν πρὸς
 αὐτὸν τὴν φύσιν φέρων παραλλάττουσαν, οὐτ' ἂν θεωρεῖσθαι οὔτε λέ-
 35 γεσθαι εἰς λόγον ἔλθοι τοῦ Υἱοῦ· εἰς γὰρ τὸν Υἱὸν οὐκ ἀναγόμενος ὡς
 εἰς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, οὐδ' ὅσα εἰς αὐτὸν ἐκεῖνος ἀναφερόμενος ἐξοι-

τῆς χάριτος, καὶ ἡ θεότητα τοῦ παναγίου Πνεύματος φανερώθηκε ἀργότερα μὲ τὴ θεοπρεπῆ ἐνέργειά του στοὺς ἀποστόλους, εὐλόγα διατηροῦν καὶ στὴν συναρίθμηση τὴν ἴδια σειρά. Καὶ ἡ γνώση οἰκονομήθηκε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ φτάσει ὁ ἄνθρωπος, ὁ παρασυρόμενος στὴν πλάνη τῶν εἰδώλων, ἀκούοντας ξαφνικά καὶ μὲ σαφήνεια γιὰ τρία πρόσωπα, νὰ δυσκολευθεῖ νὰ προσελκυσθεῖ καὶ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ ὀλισθημὰ του στὴν εἰδωλολατρία. Ἄν λοιπὸν, ἐνῶ ἡ Τριάδα διδασκόταν στὴν ἀρχὴ ἔτσι προοδευτικά καὶ μ' αἰνίγματα καὶ παραπετάσματα, μόλις μὲ δυσκολία τὸ ἀνθρώπινος γένος ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὴν πολυθειᾶ, πῶς ἂν διακηρυσσόταν φανερὰ καὶ ξαφνικά, ἡ δεισιδιαμονία ἐκείνων δὲν θὰ περιφρονοῦσε καὶ δὲν θ' ἀπωθοῦσε κάθε διδασκαλία καὶ παραίνεση ποὺ ὀδηγοῦν στὸν ἕνα Θεό, καὶ δὲν θὰ προέτασσε στὴν κηρυττόμενη σωτηρία τὴν ἀπώλεια ποὺ τὸ κατεῖχε; Εὐλόγα λοιπὸν ἀποκαλύφθηκε πρώτη ἡ γνώση τοῦ Πατέρα, καὶ βαθμιαῖα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴ σειρά τῆς γνώσης ἡ ἱερὴ μας καὶ θεοπρεπῆς μυσταγωγία ἀκολούθησε στὴ συναρίθμηση τὸ ἴδιο προνόμιο.

Ἐξάλλου τὸ νὰ ὀνομάζομε Πατέρα μας τὸν Θεό, οὔτε ἄσχημο εἶναι οὔτε ἐνοχλητικὸ στὴν ἀκοή, ἀλλὰ καὶ φανερὸ εἶναι καὶ δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ φαίνεται, τὸ νὰ ἀνακηρύττομε ὅμως Υἱὸ μας τὸν Υἱὸ ἢ τὸ πανάγιο Πνεῦμα, οὔτε ὁ νοῦς μας τὸ δέχεται, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀσέβεια ὁ χαρκτηρισμὸς φέρει μαζὶ του καὶ τὸν παραλογισμὸ. Ἄρα τὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα εἴτε μὲ τὴ συνήθη χρῆση εἴτε ἀπὸ ἔμφυτη παρακίνηση, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ δεχθεῖ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἢ γνώση ὅμως αὐτοῦ ποὺ ἦταν γνωστὴ ἀπὸ παλαιά, ὀδήγησε καὶ τὴ διδασκαλία τῆς Γραφῆς νὰ προχωρεῖ μὲ λογικὸ εἶρμὸ ἀπὸ τὴ συνήθεια στὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος, προνοώντας νὰ μὴ μᾶς ἔρχεται δύσκολα ἡ γνώση τῶν ὑπερφυῶν πραγμάτων. Καὶ ἂν θέλεις, καὶ ἐπειδὴ πάλι οὔτε ὁ ἔμφυτος λόγος οὔτε ἡ χρῆση μὲ τὴ συνήθεια θέλει νὰ ἔχει προέλθει ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν Υἱὸ οὔτε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Γνωρίζει πάντοτε τὸ ἀντίθετο, καὶ δὲν διστάζει νὰ τὸ διδάσκει σὲ ὅσους πιστεύουν. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ συναρίθμηση προτάσσοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, δὲν παραβίασε τὴ γνώση. Καὶ γι' αὐτὸ ἄρα καὶ λέγεται ὁ Υἱὸς καὶ δεξιὸ χέρι καὶ λόγος καὶ δύναμη καὶ σοφία τοῦ Πατέρα⁴⁷ καὶ τὰ παρόμοια, ἐνῶ ὁ Πατέρας, παρόλο ποὺ ἔχει φύση ἀπαράλλακτα ἴδια μὲ τὴν τοῦ Υἱοῦ, οὔτε θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ οὔτε νὰ ὀνομασθεῖ Υἱός. Γιατὶ δὲν ἀνάγεται στὸν Υἱὸ σὺν σὲ ἀρχὴ καὶ αἰτία, οὔτε μὲ ὅσα οἰκειοποιεῖται ὁ Υἱὸς ἀνάγεται στὸν

47. Ψαλμ. 32,6. Α' Κορ. 1,24.

κλειῶται. Ἐνθεν ἄρα καὶ τὸν Πατέρα θεολογοῦντες διὰ τοῦ Υἱοῦ πράττειν ἢ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ὅσα πέφυκεν ἢ μακαρία φύσις καὶ ὑπέρθεος ἐνεργεῖν οὐχὶ δὲ τὸ ἀνάπαλιν ἀναδεχόμεθα λέγειν οὔτε γὰρ τὸν Υἱὸν οὔτε τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖν μυσταγωγούμεθα
5 δογματίζειν.

Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσοις ἢ τῶν εἰδώλων πλάνη λατρεία, ἡδύ τε καὶ ἐπίχαρι καλεῖν τὸν Θεὸν ἑαυτῶν Πατέρα· καὶ ἵνα τὸ τῶν ποιητῶν αὐτόνομον παραδράμω, ἀλλ' οὐκ ἀκούειν ἔστι τὸν Ἀρίστωνος (ὃς ἄκρον ἄωτον οὔτος τῆς ἐν Ἑλλη-
10 σι φιλοσοφίας μετὰ πολλῶν καὶ ἄλλων τὴν αὐτὴν σπουδὴν ἀναδεδεγμένων), Πατέρα καὶ Ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός τὸν Θεὸν ὑμνολογοῦντα, ὃν καὶ εὐρεῖν ἔργον τε εἶναι, καὶ εὐρόντα εἰς πάντα ἐξαιρεῖν ἀδύνατον ἐφιλοσόφει· καὶ τοῖς Ἰουδαίοις δὲ πρόχειρός τε ἦν καὶ γλυκεῖα ἢ φωνὴ καὶ σεμνότητος ἀφορμὴ. Διὸ καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶντες,
15 ἀνθ' ὧν ἐρυθριᾶν καὶ συνεστάλθαι τοῦ θράσους ἔδει, «Ἡμεῖς», ὥσπερ ἐπιγαυριῶντες τῷ ρήματι, ἔλεγον, «ἓνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Ὅρα ὅπως ἡδύ τε καὶ ἐπαφρόδιτον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει Πατέρα καλεῖν ἑαυτῶν τὸν Θεόν; Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος, τίς ἂν τις τοιοῦτον λαβεῖν εὐρήσει, ἢ εἰπεῖν οὐκ ἐρυθριάσῃ; Καὶ διὰ τοῦτο ἄρα
20 κατ' ἀρχὰς οὐκ ἦν ὁμοίως τὸν Υἱὸν ὥσπερ τὸν Πατέρα καταγγέλλεσθαι ῥάδιον, ἀλλ' ἐτέραις ἰσοδυναμούσαις φωναῖς τοῖς οὐκ ἀναξίοις ἢ περὶ αὐτοῦ μυσταγωγία παρεδίδοτο, βραχίονι, λέγω, καὶ δεξιᾷ καὶ σοφίᾳ, καὶ τοῖς παραπλησίαν ὑποβαλλομένοις τὴν δύναμιν. Ἡ δὲ τοῦ Υἱοῦ προσηγορία σιγῆς ὀρίοις ἐθαλαμεύετο. Διὰ τί; Διότι τὸ μὲν Υἱὸς
25 αὐτόθεν τε καὶ αὐτίκα διαφορὰν προσώπου συνεπιφέρεται, ὃ τοὺς ἀσθενεστέρους ἢ φιλοτιμουμένους τὸ φιλόνεικον πρὸς τὸ πολύθεον ὑποσκελίζει, ἢ δεξιὰ δὲ καὶ ὅσα ἐφάμιλλα, μικροῦ τὴν ροπὴν ἐξισάζοντα, διαφορὰν τε παραδηλοῦν ὑποστάσεων, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καὶ μίαν συνάγεσθαι, οὐκέτι τοῖς πρὸς εἰδωλολατρίαν κεχηνόσιν ἀφορμὴ
30 τῆς ἰσῆς βλάβης ἐγίνετο.

Καὶ μέντοι καὶ τοῦ Πνεύματος ἢ φωνὴ ἐπιμερίζεσθαι δυναμένη πρὸς τε τὸ ἀνθυπόστατον καὶ πρὸς γε τὸ ἐνυπόστατον, οὐκ ὥσπερ ἢ ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ τοὺς μὴ βουλομένους αὐτὸν καθ' ὑπόστασιν αὐ-

48. Δηλαδή τὸν Πλάτωνα. Τιμαῖος, 28 C 3-5.

49. Ἰω. 8, 41.

Πατέρα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν διδάσκοντας ὅτι ὁ Πατέρας ἐνεργεῖ μέσω τοῦ Υἱοῦ ἢ μέσω τοῦ Πνεύματος ὅσα εἶναι στὴ φύση τῆς νὰ ἐνεργεῖ ἢ μακά-
ρια καὶ ὑπέρθεος φύση, δὲν δεχόμεστε ὅμως νὰ λέμε τὸ ἀντίθετο. Δὲν
διδασκόμαστε δηλαδή νὰ δογματίζομε ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐνε-
ργοῦν μέσω τοῦ Πατέρα.

Ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, ὄχι μόνο στοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ σὲ
ὄσους λατρεύουν τὰ πλανερὰ εἰδῶλα εἶναι εὐχάριστο καὶ χαριτωμένο νὰ
ὀνομάζουν τὸν Θεὸ Πατέρα τους. Καὶ γιὰ νὰ ἀφήσω κατὰ μέρος τὸ
αὐτόνομο τῶν ποιητῶν, μποροῦμε ὥστόσο ν' ἀκούσομε τὸν υἱὸ τοῦ Ἀρί-
στων⁴⁸ (πού εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ὁ
ὁποῖος μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους ἐπιδόθηκαν στὴ σπουδὴ αὐτῆς), νὰ
ὑμνεῖ τὸν Θεὸ ὡς Πατέρα καὶ Ποιητὴ αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ φιλοσοφώ-
ντας νὰ λέγει, ὅτι καὶ νὰ τὸν βρεῖς αὐτὸν εἶναι δύσκολο, καὶ ἂν τὸν βρεῖς
εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸν περιγράψεις σὲ ὅλους. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἡ
ὀνομασία ἦταν συνηθισμένη καὶ εὐχάριστη καὶ ἀφορμὴ σεβασμοῦ. Γι'
αὐτὸ καὶ ὑψώνοντας τὰ φρύδια τους, ἂν καὶ ἔπρεπε νὰ κοκκινίζουν καὶ
νὰ ντρέπονται γιὰ τὸ θράσος τους, ἔλεγαν, σὰν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ
ἀλαζονεύονταν γιὰ τὸ λόγο τους· «Ἐμεῖς ἓνα Πατέρα ἔχομε, τὸν Θεό»⁴⁹.
Βλέπεις πόσο γλυκὴ καὶ εὐχάριστο εἶναι στὴν ἀνθρώπινη φήση νὰ ὀνομά-
ζουν Πατέρα τους τὸν Θεό; Γιὰ τὸν Υἱὸ ὅμως καὶ τὸ Πνεῦμα ποιὸς δὲν
θα κοκκινίσει νὰ χρησιμοποιοῦν ἢ νὰ πεῖ κάτι τέτοιο. Καὶ γι' αὐτὸ ἐπο-
μένως δὲν ἦταν στὴν ἀρχὴ εὐκολο νὰ προσφωνοῦν ὅμοια τὸν Υἱὸ ὅπως
τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μὲ ἄλλες ἰσοδύναμες ὀνομασίες παραδιδόταν στοὺς
ὄχι ἀνάξιους ἢ διδασκαλία γι' αὐτόν, ἐννοῶ μὲ τὸν βραχίονα καὶ τὸ δεξιὸ
χέρι⁵⁰ καὶ τὴ σοφία⁵¹ καὶ μὲ ὅσα ἔχουν παραπλήσια σημασία. Ἡ ὀνομα-
σία ὅμως τοῦ Υἱοῦ ἦταν κλεισμένη στὰ ὅρια τῆς σιγῆς. Γιατί; Ἐπειδὴ ἡ
ὀνομασία «Υἱὸς» αὐτόματα καὶ ἄμεσα συνεπάγεται διαφορὰ προσώπου,
πρᾶγμα πού τοὺς ἀσθενέστερους νοητικὰ ἢ ἐκείνους πού ἀγαποῦν τὴ
φιλονεικία τοὺς παρασύρει στὴν πολυθεΐα. Τὸ δεξιὸ χέρι πάλι καὶ ὅσα
εἶναι ἰσοδύναμά του, ἐξισορροπώντας ἐλάχιστα τὴν κλίση καὶ δηλώνο-
ντας διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων καὶ συνάγοντας στὴ μία καὶ τὴν αὐτὴ
ὑπόσταση, δὲν γινόταν ἀφορμὴ ἴσης βλάβης μὲ ἐκείνους πού χάσκουν
πρὸς τὴν εἰδωλολατρία.

Ἀλλὰ βέβαια καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ Πνεύματος, πού μπορεῖ νὰ ἐπιμε-
ρίζεται τόσο στὸ αὐτοῦπόστατο, ὅσο καὶ στὸ ἐνυπόστατο, δὲν εἶναι ὅπως
ἡ ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ, πού, ἐκείνους πού δὲν θέλουν νὰ τὸν δεχθοῦν σὰν

50. Ἰω. 12, 38. Ἦσ. 53, 1. Ψαλμ. 117, 15-16.

51. Α' Κορ. 1, 24.

τοτελή παραδέχεται συναναγκάζει καὶ μετάγει πρὸς συγκατάθεσιν, ἀλλ' ἔτι δεῖται τῆς διὰ τῶν λογικῶν κατασκευῆς καὶ συνεπικρίσεως. Διὰ τοῦτο ἄρα εἰ καὶ τὸ Πνεῦμα ἦπτον μὲν ἤπερ ὁ Πατήρ, μᾶλλον δὲ ἤπερ ὁ Υἱός, κατ' ἀρχὰς ἀκηρύττετο, οὐ δίδωσιν αὐτῷ τοῦ κηρύγματος ἢ τάξις τὴν αὐτὴν ἐν τῇ συναριθμῆσει κατάστασιν. Ὁ μὲν γὰρ Πατήρ καὶ Υἱός κηρυττόμενοι, τὸ ἀνθυπόστατον ἀνεπιμερίστως εἰσάγουσιν ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος φωνὴ δυναμένη μὲν ὁμοίως δηλοῦν τὸ ἀνθυπόστατον, οὐχ ὁμοίως δὲ πρὸς μόνην ὑπόστασιν ἀποδίδοσθαι, οὐ συνδιασώζει τοῦ προτάττεσθαι τὸ ἀξίωμα. Ἔτι δέ, εἰ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ
 10 Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς ἀπεστέλλετο, τῆς ἀποστολῆς τὴν φύσιν οὐδὲν ἐλαττούσης, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον συντηρούσης, ἢ κατὰ συναρίθμησιν τάξις τῶν κατὰ τὰς ὑποστάσεις ἰδιωμάτων συνδιευκρινεῖν τε καὶ συνανακηρύττειν δύναιτ' ἂν τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἀσύγχυτον. Καὶ μὴν καὶ διότι μάλιστα τὴν θεολογίαν τοῦ Πνεύματος παρὰ τοῦ Υἱοῦ μεμα-
 15 θήκαμεν ἐκπορεύεσθαι γὰρ αὐτὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸς ὁμοταγῆ τάξιν ἀνηνέχθαι τῷ τε Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ ὅτι τῶν τελειοτήτων αὐτὸ χρηματίζειν διδάσκαλον· ἃ γὰρ τοὺς μαθητὰς τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας οὐπω τὰ τελεώτερα παραδεχομένης οὐκ ἐμυσταγωγῆσεν ὁ Σωτὴρ, τὸν Παράκλητον αὐτοῖς ἐκείνων γενέσθαι διδάσκαλον ἐπηγ-
 20 γείλατο. Ταύτης οὖν τῆς εἰλικρινοῦς περὶ τοῦ Πνεύματος θεολογίας, καὶ πρὸς ἣν τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνήγετο, ὁ Υἱός ἐπιδημήσας ὁράται καθηγησάμενος

Διὰ τε οὖν τὸ προκαταλαβεῖν τὴν γνῶσιν τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἐξ αὐτοῦ τὴν πρόοδον ὃ τε Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα ἔχει, καὶ τὰ μὲν ἐξ αὐτοῦ
 25 προελθεῖν δύναται λέγεσθαι, ὃ δὲ οὐκέτι· καὶ τὸν μὲν ἐν ἔθει χρηματίζειν τοῖς ἀνθρώποις ἐξοικειοῦσθαι καὶ ἑαυτὸν ἐπιγράφεσθαι, τὰ δὲ οὐδεὶς ἐπινοεῖσθαι δύναται· καὶ ὃ μὲν γλυκὺ τε καὶ ἐπίχαρι τῷ πλάσματι ἐπιγράφεσθαι, τὰ δὲ πάροδον οὐδεμίαν ἐπιδέχεται. Καὶ διὰ γε τὰ ἄλλα τῶν εἰρημένων, τοιαύτην αὐτῶν τὴν συναρίθμησιν ὁμοουσίαν
 30 ὄντων καὶ ὁμοφυῶν ἢ Ἐκκλησία διασώζειν ὡς ἐπίπαν ἐδέξατο.

Ἄλλὰ γὰρ αὕτη μὲν τέως κατὰ τὸν στοιχειώδη λόγον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἢ θεωρία τῆς συναριθμήσεως, ἢ δὲ τελειότερα καὶ ἀκριβεστέρα διάσκεψις ἰδιαζούσης πραγματείας λόγον ἀπαιτεῖ καὶ ἀπεκδέχεται.

αὐτοτελῆ ὑπόστασι, τοὺς συναναγκάζει καὶ τοὺς ὀδηγεῖ στὴ συγκατά-
 θεση, ἀλλὰ ἀκόμα χρειάζεται τὴ λογικὴ ἀπόδειξη καὶ τὸν συλλογισμό.
 Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἂν καὶ τὸ Πνεῦμα κηρυσσόταν στὴν ἀρχὴ λιγότερο ἀπὸ
 τὸν Πατέρα, ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ τὸν Υἱό, δὲν τοῦ δίδει ἢ τὰξιν τοῦ
 κηρύγματος τὴν ἴδια θέσιν στὴ συναρίθμηση τῶν προσώπων. Γιατί,
 κηρυσσόμενοι ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱός, ἔχουν τὸ αὐτοῦπόστατο χωρὶς ἐπι-
 μερισμό, ἐνῶ τὸ ὄνομα τοῦ Πνεύματος, ποὺ μπορεῖ βέβαια νὰ δηλώνει
 ὅμοια τὸ αὐτοῦπόστατο, ἀλλὰ ὄχι καὶ νὰ ἀποδίδεται ὅμοια στὴν ὑπόστα-
 ση μόνο, δὲν συνδιασώζει τὸ ἀξίωμα νὰ προτάσεται. Καὶ ἀκόμα, ἂν τὸ
 Πνεῦμα ἀποστελλόταν στοὺς μαθητὲς μέσω τοῦ Υἱοῦ, μὴ ἐλαττώνοντας
 καθόλου ἢ ἀποστολὴ τὴ φύσιν, ἀλλὰ διατηρώντας τὸ ἀπαράλλακτο, ἢ
 τάξιν κατὰ τὴ συναρίθμηση τῶν ιδιωμάτων κατὰ τὶς ὑποστάσεις θὰ
 μπορούσε νὰ συνδιευκρινίζει καὶ νὰ συνανακηρύττει τὸ ἀναλλοίωτο καὶ
 τὸ ἀσύγχυτο. Καὶ βέβαια καὶ ἐπειδὴ κυρίως τὴ θεολογία τοῦ Πνεύματος
 τὴ γνωρίσαμε ἀπὸ τὸν Υἱό· ὅτι δηλαδὴ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα⁵³
 καὶ βρισκεται στὴν ἴδια τάξιν μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ ὅτι χρηματί-
 ζει διδάσκαλος τῶν τελειοτήτων⁵⁴. Ὅσα δηλαδὴ δὲν δίδαξε ὁ Σωτὴρας
 στοὺς μαθητὲς, ἐπειδὴ ἢ ἀνθρώπινη πνευματικὴ ἀδυναμία δὲν δεχόταν
 ἀκόμα τὰ τελειότερα, τοὺς ὑποσχέθηκε ὅτι δάσκαλός τους θὰ γινόταν ὁ
 Παράκλητος. Αὐτῆς τῆς καθαρῆς θεολογίας γιὰ τὸ Πνεῦμα καὶ πρὸς
 τὴν ὁποία δὲν ὑψωνόταν ὁ ἄνθρωπος, ἐρχόμενος ὁ Υἱός στὸν κόσμον, τὸν
 βλέπομε νὰ γίνεται διδάσκαλός της.

Ἐπειδὴ λοιπὸν προηγήθηκε ἡ γνώση τοῦ Πατέρα, καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ
 αὐτὸν ἔχει τὴν προέλευση καὶ ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα, μπορεῖ νὰ λέγεται
 ὅτι ἔχουν προέλθει ἀπὸ αὐτὸν ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐνῶ αὐτὸς ὄχι ἀπὸ
 αὐτά. Καὶ μὲ αὐτὸν βέβαια οἱ ἄνθρωποι συνήθως εἶναι ἐξοικειωμένοι
 καὶ ἀποδίδουν τὸν ἑαυτὸ τους σ' αὐτόν, ἐνῶ γιὰ τὰ ἄλλα δύο πρόσωπα
 δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ διανοηθεῖ. Καὶ ὁ Πατέρας βέβαια εἶναι γλυκὺ
 καὶ εὐχάριστο νὰ ἐπιγράφεται στὸ πλάσμα του, τὰ ἄλλα δύο ὅμως δὲν
 ἐπιδέχονται καμμιά διέλευση ἀπὸ αὐτά. Καὶ ἐξαιτίας τῶν ἄλλων ποὺ
 εἰπώθηκαν δέχθηκε γενικὰ ἡ Ἐκκλησία νὰ διατηρεῖ αὐτὴ τὴ συναρίθ-
 μηση, ἐπειδὴ εἶναι ὁμοούσια καὶ ἔχουν τὴν ἴδια φύσιν.

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν ὡς τώρα στοιχειώδη λόγο, ἡ
 θεωρία τῆς συναρίθμησης τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος, ἐνῶ ἡ τελειότερη καὶ λεπτομερέστερη ἐξέταση ἀπαιτεῖ καὶ
 περιμένει ἰδιαίτερη πραγματεία.

54. Ἰω. 16, 13-14.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΨΑ΄.

Διὰ τί τοῦ γένους ἡ ἀνορθωσις οὐ διὰ τινος τῶν ἀσωμάτων
δυνάμεων ἢ δι' ἀνθρώπου ψιλοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Λόγου
κενώσεως γέγονεν.

5 Ζητοῦντας οἶδά τινας τῶν φιλολόγων, διὰ τί μὴ τοῦ κοινοῦ πτώ-
ματος ἢ διόρθωσις δι' ἑνὸς τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο· τὸ γὰρ ὁμοφυῆς
ἀγωγὸν μᾶλλον καὶ πρὸς πειθὸν πλησιαίτερον. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐρ-
γῶδες αὐτοῖς, εἰ καὶ μὴ πρότερον, νῦν γοῦν καθορᾶν, ὡς καὶ ταῦτα
μὲν τῇ τοῦ Λόγου σαρκῶσει περιεῖληπται, ἃ δὲ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο
10 τῆς κενώσεως πλουτεῖ, οὐδὲν ἔστιν εὐρεῖν εἰ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος
εἰς αὐτῶν ἐλευθερῶσαι τῆς κατὰ πάντων τυραννίδος ἐπεχείρησεν.
Ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ὁ τὴν τηλικαῦτα προᾶξιν ὑπελθὼν ἀναδεχόμενος,
καὶ τὴν πάντων σωτηρίαν σοφίας πλούτῳ καὶ ἀνυπερβλήτῳ φιλαν-
θρωπία κατεργάσασθαι, οὐ τῶν δεομένων αὐτὸς τῆς ἀλλαχόθεν σω-
15 τηρίας καὶ ἀνορθώσεως χρηματίζειν ὀφείλει. Ἀνθρωπίνη δὲ πᾶσα
φύσις ὑπόχρεως μὲν τοῦ ἁμαρτήματος, πολλῆς δὲ δεομένη τῆς ὁμοίας
προνοίας τε καὶ καθάρσεως. Καὶ πῶς ἂν, ὁ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς θεραπείας
χρεία καθεστῶς, ἑτέροις ἢ δύνατο διοικονομεῖν τὴν κάθαρσιν καὶ χο-
ρηγὸς εἶναι τῆς ἰάσεως;

20 Δεύτερον δέ, Θεοῦ καὶ θεῖον ἔργον καὶ καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον, πῶς
ἂν ἦν ἀνθρώπῳ διαπράξασθαι; Εἰ δέ τινα θέσθαι φιλοτιμίαν λάβοι καὶ
ὅπερ οὐχ οἶόν τε προελθεῖν, θᾶπτον ἂν τὸ πῶμα καὶ ραδίως ἢ πρὸς
ἑαυτὸ ἐπανέστρεφεν, ἢ πρὸς τὸ χειρὸν ηὔξανετο. Τὸ μὲν, οὐ μέγα
κακὸν ἡγουμένων τῶν τῆς εὐεργεσίας ἀπολελαυκώτων ὁμοιοπαθῆ δι'
25 ἀχαριστίας ἀνθρώπων ἄγειν, τὸ δέ, τὴν τῷ Θεῷ πρόπουσαν τιμὴν ἀνά-
πτειν ὠρημένων τῷ σεσωκότι. Εἰ γὰρ Μωσῆα, καθ' οὗ πολλάκις ἐγόγ-
γυζον καὶ τὴν ἄνωθεν δι' αὐτοῦ κατιοῦσαν σωτηρίαν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ
κακῶν ἐποιοῦντο χεῖρονα, ὅμως Θεὸν ἀνειπεῖν μετὰ θάνατον ἐμελέτη-
σαν, ὡς μυστικοὶ καὶ ἱεροὶ λόγοι διδάσκουσι (δι' ἣν αἰτίαν καὶ ὁ τάφος
30 ὀφθαλμοῖς Ἰουδαίων μέχρι νῦν ἀθέατός τε καὶ ἀνεπίγνωστος ἔμεινεν.
Ἀγχίστροφος γὰρ ὁ ἐχθρὸς κακουργῆσαι, καὶ διὰ τῶν ὄπλων τῶν τε
δεξιῶν καὶ τῶν ἀριστερῶν ἐξαπατηῆσαι τὸ ἀνθρώπινον), πῶς οὐκ ἂν
τὸν μείζονος ἀπαλλάξαντα τυραννίδος, εἰ καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ἦδει-
σαν, οὐ Θεὸν ἀνηγόρευσαν, ἵνα νῦν παραδρόμῳ Παῦλον τοῖς Ἑλλη-

ΕΡΩΤΗΣΗ 191η.

Γιατί ἡ ἀνόρθωση τοῦ γένους μας δὲν ἔγινε μὲ κάποια ἀπὸ τὶς ἀσώματες δυνάμεις ἢ μ' ἕναν ἀπλὸ ἄνθρωπο, ἀλλὰ μὲ τὴν κένωση τοῦ Λόγου;

Γνωρίζω μερικοὺς λόγιους πού συζητοῦν, γιατί ἡ διόρθωση ἀπὸ τὴν κοινὴ πτώση δὲν ἔγινε ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπο. Γιατὶ αὐτὸ πού εἶναι τῆς ἴδιας φύσης εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὸ καὶ καταλληλότερο γιὰ νὰ πείσει. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δύσκολο γι' αὐτούς, ἂν καὶ ὄχι πρωτύτερα, τώρα τουλάχιστο, νὰ διαπιστώσουν, ὅτι κι αὐτὰ ἔχουν περιληφθεῖ στὴ σάρκωση τοῦ Λόγου, τὰ πλούσια ἀγαθὰ ὅμως πού περιέχει ἡ θαυμαστὴ κένωση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βροῦμε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ἂν κάποιος ἐπιχείρησε νὰ ἐλευθερώσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἔξουσία πάνω σὲ ὅλους. Καὶ πρῶτον, αὐτὸς πού ἀναλαμβάνει νὰ ἐκτελέσει αὐτὸ τὸ τόσο μεγάλο ἔργο καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴ σωτηρία ὅλων μὲ τὸν πλοῦτο τῆς σοφίας καὶ τὴν ἀνυπέροβλητὴ φιλανθρωπία του ὀφείλει νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ αὐτούς πού χρειάζονται τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀνόρθωση ἀπὸ ἄλλοῦ. Κάθε ἀνθρώπινη φύση ὅμως εἶναι ἔνοχη γιὰ τὸ ἁμάρτημα καὶ χρειάζεται πολλὴ ὁμοία πρόνοια καὶ κάθαρση. Καὶ πῶς αὐτὸς πού βρίσκεται στὴν ἴδια ἀνάγκη θεραπείας, θὰ μπορούσε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κάθαρση γιὰ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ τοὺς χορηγήσῃ τὴν θεραπεία;

Δεύτερον, ἔργο τοῦ Θεοῦ, θεῖο καὶ πρωτοφανὲς κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο⁵⁵, πῶς μπορούσε νὰ τὸ πράξῃ ἄνθρωπος; Κι ἂν εἶχε κάποιος τὴ φιλοδοξία νὰ ἀναλάβῃ καὶ νὰ κάνει αὐτὸ πού δὲν εἶναι δυνατό, ἡ πτώση του θὰ ἦταν ταχύτερη καὶ εὐκόλα ἢ θὰ τὸν ἐπανέφερε στὴν ἴδια πτώση, ἢ θὰ γινόταν αὐτὴ χειρότερη· τὸ ἕνα, γιατί δὲν θεωροῦν μεγάλο κακὸ ὅσοι ἀπόλαυσαν τὴν εὐεργεσία νὰ καθιστοῦν μὲ τὴν ἀχαριστία ὁμοιοπαθῆ τους τὸν ἄνθρωπο, καὶ τὸ ἄλλο, γιατί σπεύδουν ν' ἀποδώσουν στὸν δικό τους σωτήρα τὴν τιμὴ πού ἀρμόζει στὸν Θεό. Γιατί, ἂν τὸν Μωυσῆ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου γόγγυζαν κι ἔκαναν χειρότερη τὴ σωτηρία τους ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς Αἰγύπτου, πού μέσω αὐτοῦ τοὺς ἐρχόταν αὐτὴ ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὅμως μετὰ τὸ θάνατό του σκέφθηκαν νὰ τὸν ἀνακηρύξουν Θεό, ὅπως παραδίδουν οἱ μυστικοὶ λόγοι (καὶ γι' αὐτὴ τὴν αἰτία τὸν τάφο του μέχρι σήμερα οὔτε τὸν εἶδαν οὔτε ἔμαθαν ποῦ εἶναι⁵⁶· γιατί ὁ ἐχθρὸς μας εἶναι πολυμήχανος στὴν κακουργία καὶ στὴν ἐξαπάτηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὰ δεξιὰ καὶ μὲ τ' ἀριστερὰ ὄπλα⁵⁷), πῶς ἐκείνον πού τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ μεγαλύτερη τυραννία, καὶ ἂν ἀκόμα ἤξεραν ὅτι ἦταν τῆς ἴδιας μ' αὐτούς φύσης, δὲν θὰ τὸν ἀναγόρευαν Θεό, γιὰ νὰ παραλείψω τώρα τὸν

νισταῖς θεοποιούμενον; Τοῦτο δὲ δῆλον ὡς οὐκ ἦν τοῦ πτώματος ἔγερσις, ἀλλὰ χαλεπωτέρα καὶ ἀδιόρθωτος ἔκπτωσις καὶ γὰρ χρεωστεῖν οὐδ' ἄλογον ἂν ἴσως ἐδόκει, ὃν τρόπον τὰ δημιουργήματα τὸν Δημιουργὸν διὰ σεβασμιότητός τε καὶ θειότητος ποιεῖται, οὕτω δὴ, οὕτω 5 καὶ τὸν σεσωκότα τοὺς σεσωσμένους, καὶ τοὺς συντριβέντας τὸν ἀναπλάσαντα. Ταύτη τοι οὐδ' ἀγγέλων φύσις τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν ὑποδέχεται, ἀλλ' ὁ πλάσας, αὐτὸς ὁρᾶται Δημιουργὸς καὶ τῆς ἀναπλάσεως

Ἄλλως τε οὐδὲ δούλων ἐστὶν οὐδὲ κτισμάτων, ὥσπερ οὐδὲ λύειν 10 βασιλικὰς καὶ δεσποτικὰς ἐντολάς, οὕτως οὐδ' ἄγειν ἐπὶ τὸ ἄμεινον. Καὶ μὴν ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς γεγονὼς μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ πολλῶν ἄλλων εὐεργεσιῶν, τοὺς πατρικοὺς νόμους καὶ οἱ τῆνικαῦτα τοῖς Ἰσραηλίταις μᾶλλον ἤρμοξον, ἐπὶ τὸ τελεώτερον μεταρρυθμίζει. «Ἐρρήθη», γὰρ φησι, «τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύ- 15 σεις». ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν τάδε· Οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ δὲ τάδε· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ· ἐγὼ δὲ τάδε, καὶ τὰ μύρια ἐκεῖνα ἃ πρὸς τὴν ἀτέλειαν τῶν ἀκροατῶν ἐνενομοθέτητο πάλαι, ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἔστι τῇ Δεσποτικῇ ἐπικρίσει ὁρᾶν ἀνηγμένα· καὶ τοῦτο διὰ τε ἄλλα μυρία, καὶ 20 διότι τῶν παλαιῶν νόμων ἀμετακινήτων παντελῶς μενόντων, καὶ ἡ πολιτεία ἢ αὐτὴ λόγον εἶχεν ἀναγκαῖον τοῖς νόμοις συνδιασώζεσθαι, ἢ δὲ οὐδὲν τῶν ὑπερφυῶν καὶ ἄπερ ὕστερον ὑπερέλαμψεν οὔτε δύναμιν ἐπλούτει παραδέξασθαι (ὥσπερ οὐδὲ πρότερον μυρίων αὐτὴν παιδαγωγησάντων νομοθετῶν καὶ προφητῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἱερῶν διδασμάτων), οὐτ' ἂν εἰς τέλος προέβαινε τὸ ἐγχείρημα, ἀλλὰ 25 μάτην, εἴπερ ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁ ἀνθρώπινος διέμενε βίος, ἢ τῆς σωτηρίας προιοῦσα σπουδὴ καὶ ἐπιχειρήσεις διηλέγχετο, τῆς μὲν ἀνθρωπίνης φιλοτιμίας οὐδὲν ἐξανουούσης μέγα, ἅτε μήτε δυνατὸν τὴν δούλην κτίσιν μηδὲ τόλμης ἀνεύθυνον, τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Δεσπότητος νόμους μετακοσμεῖν ἐπιχειρεῖν· τῷ μέντοι τὴν σωτηρίαν διὰ σπλάγ- 30 χνα ἐλέους κατεργαζομένῳ τοῦ πλάσματος, ἢ τε τῶν Δεσποτικῶν νόμων μετακόσμησις πρόπευσα τὴν Δεσποτικὴν ἐξουσίαν κατὰ φύσιν ἔχοντι, καὶ τῆς πολιτείας ραδία τε καὶ ἀρμόδιος ἢ πρὸς τὸ βέλτιον ἀνανέωσις.

Ἔτι γε μὴν τῆς τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἀγάπης ἢ ἔνδειξις, ἦν

Παῦλο πού τόν θεοποιοῦν οἱ Ἑλληνιστές⁵⁸; Καί αὐτό εἶναι φανερό, ὅτι δέν ἦταν ἔγερση ἀπὸ πτώση, ἀλλὰ βαρύτερη καὶ ἀδιόρθωτη πτώση. Γιατί τὸ νὰ ὀφείλουν σεβασμὸ δέν φαινόταν ἴσως παράλογο, μὲ ὅποιον τρόπο τὰ δημιουργήματα σέβονται καὶ λατρεύουν τὸ Δημιουργό, ἔτσι ἀκριβῶς κι ὅσοι σώθηκαν σέβονται τὸν σωτήρα τους κι ὅσοι συντρίφθηκαν ἐκείνον πού τοὺς ξανάπλασε. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οὔτε οἱ ἄγγελοι ἀναλαμβάνουν τὴ σωτηρία τοῦ γένους μας, ἀλλὰ ἐκεῖνος πού μᾶς ἔπλασε, αὐτὸς βλέπομε νὰ εἶναι καὶ Δημιουργὸς τῆς ἀνάπλασῆς μας.

Ἐξάλλου ὅπως οἱ δοῦλοι καὶ τὰ δημιουργήματα δέν μποροῦν νὰ καταλύουν τὶς ἐντολές τοῦ βασιλιᾶ καὶ τοῦ κυρίου τους, ἔτσι δέν μποροῦν νὰ ὀδηγοῦν καὶ στὸ καλύτερο. Ὁ Χριστὸς ὅμως ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα καλά, ἢ μᾶλλον καὶ πρὶν ἀπὸ πολλὰς ἄλλες εὐεργεσίες, τοὺς νόμους τῶν πατέρων, καὶ οἱ ὅποιοι μᾶλλον ταίριαζαν τότε στοὺς Ἰσραηλίτες, τοὺς διορθώνει στὸ καλύτερο. Γιατί λέγει: «Εἰπώθηκε στοὺς παλαιούς: Δέν θὰ φονεύεις· Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω τὰ ἐξῆς: Δέν θὰ μοιχεύσεις· ἐγὼ σᾶς λέγω τὰ ἐξῆς· Ὁφθαλμὸ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ· ἐγὼ σᾶς λέγω τὰ ἐξῆς»⁵⁹, καὶ τὰ ἄπειρα ἐκεῖνα πού εἶχαν νομοθετηθεῖ παλαιὰ ἐξαιτίας τῆς ἀτέλειαι τῶν ἀκροατῶν τους, βλέπομε νὰ μεταβάλλονται πρὸς τὸ καλύτερο σύμφωνα μὲ τὴ Δεσποτικὴ ἀπόφαση. Κι αὐτὸ γίνεται γιὰ ἄπειρα ἄλλα, καὶ γιὰ τὸν λόγο, ἐπειδὴ οἱ παλαιοὶ νόμοι ἔμεναν τελείως ἀμετακίνητοι, ἦταν δικαιολογημένο ἀπόλυτα καὶ ὁ ἴδιος ὁ τρόπος τῆς ζωῆς νὰ διαφυλάσσεται μὲ τοὺς νόμους. Αὐτὸς ὅμως ὁ τρόπος ζωῆς πού δέν εἶχε καθόλου δύναμη νὰ παραδεχθεῖ κανένα ἀπὸ τὰ ὑπερφυσικά καὶ πού ὕστερα ἔλαμψαν ἐκτυφλωτικά (ὅπως οὔτε καὶ πρωτύτερα, ἂν καὶ τὸν παιδαγωγήσαν ἄπειρα διδάγματα νομοθετῶν καὶ δημιουργῶν καὶ προφητῶν καὶ πολλῶν ἄλλων), οὔτε ἂν θὰ κατέληγε σὲ τέλος τὸ ἐγχείρημα, ἀλλὰ, ἂν ὁ ἀνθρώπινος βίος παρέμεινε στὰ ἴδια πλαίσια, θ' ἀποδεικνυόταν μάταια ἢ φροντίδα καὶ ἐπιχείρηση πού προχωροῦσε σταδιακά, γιατί ἡ ἀνθρώπινη φιλοτιμία δέν θὰ κατόρθωνε τίποτε σημαντικό, ἐπειδὴ οὔτε δυνατόν εἶναι οὔτε καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ θράσος τὸ νὰ ἐπιχειρήσει ἢ δούλη κτίση νὰ τροποποιήσει τοὺς νόμους τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Δεσπότη. Γι' αὐτὸν ὅμως πού φροντίζει γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ πλάσματός του κινούμενος ἀπὸ εὐσπλαγχνία⁶⁰, καὶ ἡ τροποποίηση τῶν Δεσποτικῶν νόμων ταιριάζει μ' αὐτὸν πού ἔχει τὴ Δεσποτικὴ ἐξουσία, καὶ ἡ ἀνανέωση πρὸς τὸ καλύτερο τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς εἶναι εὐκολὴ καὶ πρέπουσα.

Κι ἀκόμα ἡ ἀπόδειξη τῆς τόσο μεγάλης καὶ τέτοιας ἀγάπης πού

διὰ τὸ κενωθῆναι δι' ἡμᾶς τὸν ἀκένωτον ἔγνωμεν, πόθεν ἂν εἰς γνῶσιν
 ἡμᾶς ἀφῖκτο, ἢ τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ προνοίας τὸ μέγεθος ἐγνωρίζο-
 μεν, εἰ δι' ἑτέρου τινὸς ἐδικαίου τὴν κοινὴν τοῦ γένους σωτηρίαν ἡμᾶς
 δέξασθαι; Οὐ μέντοι γε οὐδ' ἀγγελικῆς φύσεως ἐνεργεῖν τὸ μέγα τοῦτο
 5 καὶ παγκόσμιον μυστήριον, οἱ κατὰ τὰ ὅρια τῶν ἔθνῶν ἀνὰ ἕκαστος
 αὐτῶν τὴν ἐπιστασίαν ἐκληρώσαντο, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ παντὸς γένους τὴν
 κυβέρνησιν μὴ τί γε τὴν ἀνάπλασιν ἐπιστεύθησαν. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ
 πολλῶ μᾶλλον ἀνθρώπου ψιλοῦ, εἰ καὶ ταῖς ἀρεταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους
 φέρει τὸ διάφορον Ὅραν γὰρ ἔστιν αὐτῶν τοὺς ἐπιφανεστάτους πολ-
 10 λάκις ἑνὸς ἔθνους οὐδὲ μεγίστου καταπιστευθέντας παιδαγωγίαν καὶ
 κυβέρνησιν, καὶ οὐδὲ ταύτην ἀμέμπτως μέχρι τέλους ἐξανύσαντας
 Μωσέα τοῖς λογισμοῖς, εἰ θούλει, λάβε καὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον Ἰησοῦν, καὶ
 ὅσοι ἄλλοι τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἔθνους ἐνεχειρίσθησαν. Ναι δὴ πρὸς
 τούτοις καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀνὰ πάντα τὸν αἰῶνα θαυμαστῶν καὶ ὡς
 15 ἀληθῶς ὑπερθαύμαστον, εἰς εὐτέλειαν ἂν καὶ οὐδὲν θαῦμα παρεχομέ-
 νην προᾶξιν ἐξέπιπτε. Κτίσεως γὰρ κτίσει συνιούσης καὶ προσλαμβαν-
 ούσης τὸ ὁμόδουλον, οὐδὲν οὔτε τῶν ἀπορρήτων παρέπεται, οὔτε
 θαῦμα τῷ ἀκαταλήπτῳ καὶ τῷ πλούτῳ τῆς φιλανθρωπίας τὴν ἐκπλη-
 ξιν παρεχόμενον. Τί γὰρ ἄγγελον θαυμαστόν, τί δὲ τῶν ἀλήπτων,
 20 ἀνθρώπου φύσιν προσοικειώσασθαι; Κτίσματα γὰρ ἄμφω καὶ ὁμό-
 δουλοι καὶ τροῆς μετέχοντες εἰ καὶ ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δὲ τετίμηται τὸ ἐπ'
 ἔλαττον· εἰ δὲ τρεπτὸν ἑκάτερος, ἄδηλόν γ' ἕως τῆς ἐνώσεως γεγε-
 νημένης εἰ μὴ πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν τροπὴν τὸν ἐπ' ἔλαττον αὐτῆς
 μετασχὸν λάβοι τὴν τροπὴν, ἢ εἴπερ ἐπικρατήσοι τοῦ πλείονος τὸ ἐπ'
 25 ἔλαττον.

Ἄλλᾳ γὰρ μικροῦ τε παρῆλθεν ἡ αἰτία δι' ἣν μάλιστα εἴπερ ἄγγε-
 λος ἢ ψιλὸς ἀνθρώπος ἀνασώσασθαι ἡμᾶς τοῦ πτώματος προεδέβλη-
 το, οὐχὶ σωτηρίας μᾶλλον ἀπηλαύομεν, ἀλλᾳ τοῦ καλλίστου καὶ τιμω-
 τάτου καὶ τῆς ἀνεκφράστου δόξης τὸ γένος κατέπιπτε. Πῶς δὲ καὶ διὰ
 30 ποίαν αἰτίαν; Ὅτιπερ οὐκ ἦν ἡμῖν δυνατόν οὐδὲ ἐγγὺς τυχεῖν οἷς νῦν
 τοῦ Λόγου σαρκωθέντος ἐντροφῶμεν καὶ ἀπολαύομεν τῶν ὑπὲρ ἔννοι-
 αν. Ποῦ γὰρ ἢ πῶς ἂν τῷ ἡμετέρῳ γένει ἐκεχάριστο, ἀνθρωπίνης φύ-
 σεως ἢ ἀγγελικῆς τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν ὑπερχομένης, ἐν δεξιᾷ
 τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἰδρυνθῆναι καὶ πάσης ἀγγελικῆς καὶ ἀρχαγγέ-
 35 λων χοροστασίας ὑπεράνω γενέσθαι, καὶ τιμῆς καὶ δόξης ἀπολαῦσαι

διαπιστώσαμε ἀπὸ τὴν κένωση γιὰ χάρη μας τοῦ ἀκένωτου, πῶς θὰ μπορούσε νὰ περιέλθει σὲ γνώση μας, ἢ πῶς θὰ γνωρίζαμε τὸ μέγεθος τῆς προνοίας του γιὰ μᾶς, ἂν ἔκρινε δίκαιο τὴν κοινὴ σωτηρία τοῦ γένους μας νὰ τὴ δεχθοῦμε μέσω κάποιου ἄλλου; Ἄλλ' ὅμως δὲν ἀνῆκε οὔτε στὴν ἀγγελικὴ φύση νὰ ἐνεργήσῃ αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ παγκόσμιον μυστήριον, αὐτοὶ ποὺ σὲ καθένα τους κληρώθηκε ἡ ἐπιστασία τῶν ἐθνῶν ἀνὰ ἓνα⁶¹, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἀνατέθηκε οὔτε ἡ κυβέρνηση ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, οὔτε βέβαια καὶ ἡ ἀνάπλασή του. Πολὺ περισσότερο λοιπὸν δὲν εἶναι ἔργο ἀπλοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμα κι ἂν διαφέρει στίς ἀρετὲς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Γιατὶ μπορεῖς νὰ δεῖς τοὺς ἐπιφανέστερους ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰς φορὰς ποὺ τοὺς ἔχει ἐμπιστευθεῖ ἡ παιδαγωγία καὶ ἡ διακυβέρνηση ἑνὸς ἔθνους ὄχι τοῦ πιὸ μεγάλου, οὔτε καὶ αὐτὴν νὰ τὴν ἔχουν φέρει σὲ πέρας χωρὶς λάθος. Ἄν θέλεις σκέψου τὸ Μωυσῆ καὶ τὸν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν Ἰησοῦ, καὶ ὅσους ἄλλους στοὺς ὁποίους ἀνατέθηκε ἡ ἐπιστασία τοῦ ἔθνους. Καὶ βέβαια κοντὰ σ' αὐτὰ καὶ τὸ μέγιστον ἀπὸ τὰ θαύματα ὅλου τοῦ αἰῶνα τούτου καὶ ἀληθινὰ ὑπερθαύμαστο, θὰ ξέπεφτε σὲ κάποιον τὸ ἀσήμαντον καὶ σὲ μιὰ πράξιν ποὺ δὲν θὰ παρουσιαζόταν καθόλου θαυμαστή. Γιατὶ σ' ἓνα δημιούργημα ποὺ συμπορεύεται μὲ δημιούργημα καὶ προσλαμβάνει τὸ ὁμόδουλον, κανένα οὔτε ἀπὸ τὰ ἀπόρητα παρέπεται οὔτε κάποιον θαῦμα μὲ τὸ ἀκατανόητό του καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φιλανθρωπίας προκαλεῖ τὴν ἐκπληξιν. Γιατὶ δηλαδὴ εἶναι θαυμαστὸν, γιατί εἶναι ἀκατανόητον νὰ προσοικειωθεῖ ἄγγελος τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου; Γιατὶ δημιουργήματα εἶναι καὶ οἱ δύο καὶ ὁμόδουλοι καὶ μέτοχοι τῆς μεταβολῆς, ἂν καὶ βέβαια ὁ ἓνας τιμήθηκε περισσότερο καὶ ὁ ἄλλος λιγότερον. Κι ἂν καθένας ἀπὸ αὐτοὺς μεταβάλλεται, εἶναι ἄγνωστον, ὥσπου νὰ γίνῃ ἡ ἔνωση, ἂν θὰ κλίνει στὴν ἐπικρατοῦσαν τροπὴν αὐτὸν ποὺ τὴν μετέχει λιγότερον, ἢ θὰ ἐπικρατήσῃ τὸ λιγότερον σὲ περισσότερο.

Ἄλλὰ λίγο ἔλειψε νὰ μοῦ διαφύγῃ ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία κυρίως, ἂν ἐπιχειροῦσε εἴτε ἄγγελος ἢ ἀπλὸς ἀνθρώπος νὰ μᾶς σώσῃ, δὲν θὰ ἀπολαμβάναμε τόσο τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ τὸ γένος μας θὰ ἔχανε τὸ ὠραιότερον καὶ τὸ πολυτιμότερον καὶ τὴν ἀνέκφραστη δόξαν. Πῶς ὅμως καὶ γιὰ ποιά αἰτία; Ἐπειδὴ δὲν θὰ ἦταν σ' ἐμᾶς δυνατὸν οὔτε κἂν νὰ πλησιάσομε αὐτὰ τὰ πέρα ἀπὸ ἔννοια ποὺ τώρα μετὰ τὴν σάρκωση τοῦ Λόγου ἀπολαμβάνομε καὶ χαιρόμαστε. Ποῦ δηλαδὴ ἢ πῶς θὰ εἶχε δοθεῖ ἡ χάρη σὲ τὸ γένος μας, ἂν ἀνελάμβανε τὴν οἰκονομίαν ποὺ ἐγίνε γιὰ μᾶς ἀνθρώπινη ἢ ἀγγελικὴ φύσιν, νὰ σταθεῖ στα δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα καὶ νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ κάθε χοροστασία ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων⁶², καὶ ν' ἀπο-

τοσαύτης καὶ τηλικαύτης, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ἄνω δυνάμεων καὶ ἐγγυ-
 τάτω Θεοῦ ἐστηκότων, ἐπιθυμούντων μὲν εἰς τὴν ἡμετέραν δόξαν ἧς
 διὰ τοῦ φυράματος ἀπολαύομεν παρακύψαι, μείζονα δὲ τὴν ἐπιτυχίαν
 τῆς ἐπιθυμίας εὐρισκόντων; Ταύτης δέ γε τῆς μακαρίας καὶ ἀνεκφρά-
 5 στου καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν λήξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὴν στέρησιν
 ὑπομένοντος, ἅτε δὴ μηδὲ τοῦ φυράματος ἡμῶν δι' ἀνθρωπίνης ἢ
 ἀγγελικῆς ἐνώσεως τῆς δόξης ἐν ἧ νῦν ἐκλάμπει τὴν ἀπόλαυσιν προσ-
 εληφότες, μηδὲ πρὸς τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἀναδραμόντων ἰσχὺν καὶ
 ρώμην καὶ τῆς τιμῆς τὸ ἐξαίρετον, τίνα ἂν παρήκεν ὁ ἐχθρὸς καθ' ἡ-
 10 μῶν τόλμαν; τίνας δ' οὐκ ἀνεκίνει μηχανάς, δι' ὧν πάλιν ἐλπίδας ἔτρε-
 φεν ὑποχείριον λαβεῖν τὸ γένος, καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ καθελ-
 κῆσαι τυραννίδα; καὶ τίνων καὶ τὸ κράτος ἀναλαβεῖν οὐκ ἐπήρθη, καὶ
 τὸ φρύαγμα τοῦ προτέρου μείζον οὐκ ἐναπεδείκνυ, καὶ τὸν οὐρανὸν
 αὐτὸν πολυπραγμονεῖν οὐχ ἠγεῖτο τόλμαν; Διὰ γοῦν ταῦτα καὶ πολλὰ
 15 τοιαῦτα, θεοσόφως ἄρα καὶ θεοπρεπῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ Υἱὸς
 καὶ Θεὸς ἀληθινός, καὶ οὐχ ἕτερός τις παρ' αὐτόν, τὴν ἡμετέραν προσ-
 εληφὼς σάρκα, τὴν κοινὴν τοῦ γένους σωτηρίαν εἰργάσατο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΨΒ΄

Τί δὴποτε κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα κριτῆς μόνος
 καθέζεται ὁ Υἱός;

20

Πᾶσα μὲν δημιουργία καὶ πᾶσα προᾶξις, ἣν ἐνεργεῖν λέγεται μία
 τῶν ὑποστάσεων τῶν θεαρχικῶν, κοινὸν ἔργον ἐστὶ καὶ τῶν ἄλλων,
 ὅσα γε εἰς τὴν ὁμοίαν πρόνοιαν ἦκε, καὶ τὸ τῆς ἐξουσίας καὶ ἀγαθότη-
 25 τος ἀπαράλλακτον καὶ ἐνιαῖον τῆς βουλῆς, τῷ δέ γε Υἱῷ τῆς μελλού-
 σης κρίσεως ἀφορίζεται τὸ ἀξίωμα διὰ πολλὰς καὶ θεοπρεπεῖς ἐννοί-
 ας, οὐχ ὡς ἀφεστῶτων τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Πνεύματος τῆς συνεργίας,
 τὸν δὲ Υἱὸν κρίσιν ἀναδεξάμενον ταύτης ἔχειν τὴν ἡγεμονίαν πρῶτον
 μὲν διότι Δημιουργὸς καὶ οἰκονόμος αὐτὸς λέγεται τῶν τε δημιουργη-
 μάτων ἃ κατ' ἀρχὰς ἐκ μὴ ὄντων ὑπέστη, καὶ τῆς μετὰ τὴν συντριβὴν
 30 τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀνανεώσεώς τε καὶ ἀναπλάσεως. Ἔδει δὲ ἄρα
 ὁ τὴν δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν τῆς ἀνθρώπων φύσεως καθ' ἑκατέ-
 ραν προαγωγὴν ἀνεδέξατο, τοῦτον αὐτοῖς καὶ κριτὴν καθεστάναι·
 συνέχεται γὰρ καὶ συνδιαπλέκεται τῇ δημιουργίᾳ μὲν ἢ πρόνοια, τῇ
 προνοίᾳ δὲ ἢ τῶν προνοουμένων κρίσις καὶ ἐξέτασις. Διόπερ εὐλόγως

λαύσει τόση και τέτοια τιμή και δόξα, ὥστε κι αὐτὲς ἀκόμα οἱ ἄνω δυνάμεις πού στέκονται κοντὰ στὸν Θεό νὰ ἐπιθυμοῦν βέβαια νὰ σκίψουν στὴ δόξα μας πού ἀπολαμβάνομε σωματικά, ἀλλὰ νὰ βρῖσκουν τὴν ἐπιτυχία αὐτὴ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τους⁶³; Ὑπομένοντας τὸ ἀνθρώπινο γένος τὴ στέρηση αὐτῆς τῆς μακάριας καὶ ἀνέκφραστης καὶ πάνω ἀπὸ ἔννοια ζωῆς, ἐπειδὴ οὔτε τὸ σῶμα μας προσέλαβε μὲ ἀνθρώπινη καὶ ἀγγελικὴ ἔνωση τὴν ἀπόλαυση τῆς δόξας πού τὸ κάνει νὰ λάμπει, οὔτε ἐμεῖς ἀποκτήσαμε αὐτὴ τὴν ἰσχὺ καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐξαιρέτη τιμή, ποιὸ τόλμημα ἐναντίον μας δὲν χρησιμοποίησε ὁ ἐχθρὸς μας; Ποιὲς μηχανορραφίες δὲν κινήτοποίησε, πού τοῦ ἔδιναν ἐλπίδες νὰ κάνει ὑποχείριό του πάλι τὸ γένος μας καὶ νὰ τὸ σύρει στὴν ἀρχαῖα τυραννία; Καὶ ποίων δὲν ἐπιχείρησε μὲ ἀλαζονεία νὰ ἀρπάξει τὴ δύναμή τους καὶ δὲν παρουσίαζε τὴ λύσσα του μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, μὴ θεωρῶντας τολμηρὸ νὰ τὰ βάλει ἀκόμα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ; Γι' αὐτὰ λοιπὸν καὶ πολλὰ ὅμοια μὲ θεόσοφο καὶ θεοπρεπῆ τρόπο ὁ Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινός, καὶ ὄχι κανένας ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν, ἀφοῦ προσέλαβε τὴ δική μας σάρκα, πραγματοποίησε τὴ σωτηρία τοῦ γένους μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 192η.

**Γιατί τέλος πάντων κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα
μόνος κριτῆς ἐγκαθίσταται ὁ Υἱός.**

Κάθε βέβαια δημιουργία καὶ κάθε πράξη, πού λέγεται ὅτι ἐνεργεῖ μία ἀπὸ τίς θεαρχικὲς ὑποστάσεις, εἶναι κοινὸ ἔργο καὶ τῶν ἄλλων, ἐπειδὴ ἀνάγεται στὴν ἴδια πρόνοια καὶ στὴν ἀπαράλλακτη ἐξουσία καὶ ἀγαθότητα καὶ τὴν ἐνιαία θέληση, στὸν Υἱὸ ὅμως ἀπονέμεται τὸ ἀξίωμα τῆς μέλλουσας κρίσης γιὰ πολλὰ καὶ θεοπρεπεῖς ἔννοιες, ὄχι ὅτι ἀπέχουν ὁ Πατέρας καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὴν συνέργεια, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἀνέλαβε νὰ ἔχει τὴν ἡγεμονία στὴν κρίση, πρῶτα ἐπειδὴ αὐτὸς λέγεται Δημιουργὸς καὶ οἰκονόμος τόσο τῶν δημιουργημάτων πού ἔλαβαν στὴν ἀρχὴ ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ μηδέν, ὅσο καὶ τῆς ἀνανέωσης καὶ τῆς ἀνάπλασης τοῦ ἀνθρώπινου γένους μετὰ τὴ συντριβὴ του. Ἐπρεπε λοιπὸν, αὐτὸς πού εἶχε ἀναλάβει τὴ δημιουργία καὶ τὴν πρόνοια τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ στίς δύο περιπτώσεις, αὐτὸς νὰ γίνῃ καὶ ὁ κριτῆς αὐτῶν. Γιατὶ συνδέεται καὶ συνάμπλεκεται μὲ τὴ δημιουργία ἢ πρόνοια, καὶ μὲ τὴν πρόνοια ἢ κρίση καὶ ἡ ἐξέταση ἐκείνων πού δέχονται τὴν πρόνοια. Γι' αὐτὸ εὐλόγα καὶ δίκαια ἐκεῖνος πού ἔκανε πράξη τὴ δημιουργία καὶ

τε καὶ δικαίως ᾧ τὸ κτίζειν καὶ ἀνακαινίζειν προᾶξις γέγονε, πρὸς
 τοῦτον καὶ τὴν κρίσιν τοῦ πλάσματος ἀναφέρεσθαι· δεύτερον δέ, εἰ
 νομοθέτου μάλιστα τὸ κρίνειν τοὺς οἷς κατὰ χάριν ἐνομοθετήθη πολι-
 τεύεσθαι (τοῦτο δέ ἐστὶ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον), νομοθέτης δὲ μάλι-
 5 στα τῆς Καινῆς Διαθήκης ὁ Υἱός, εἰ καὶ τῆς πατρικῆς βουλῆς καὶ
 συνεργίας καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἢ κοινωνία μὴ διασχίζοιτο,
 εἰκότως ὁ Υἱός κριτὴς τῶν νομοθετουμένων καθίσταται. Εἰ δὲ καὶ
 διότι τὸ ἀνθρώπινον φύραμα προσελάβετο, διὰ πείρας τε τῆς ἀνθρω-
 πίνης φύσεως κατέστη, καὶ διπλῆν τὴν περὶ τῶν κρινομένων ἐκπήσατο
 10 γνῶσιν ὡς πού καὶ ὁ θεῖος Παῦλος βρα, τὸν περὶ ἡμᾶς ἔλεον αὐτοῦ
 καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἰλασμόν ὑμολογῶν («ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς
 πειρασθεῖς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι»), οὐδὲ τοῦτ' ἂν εἴη
 πόρρω θεωρίας θεοσεβοῦς ἴσως δ' οὐκ ἀπεικὸς καὶ τοῦτο λογίσασθαι,
 ὡς ἐπειδήπερ ἔταπεινώσεν ἑαυτὸν ὁ Υἱός εἰς ἄφραστόν τε καὶ ἀνεκ-
 15 διήγητον ταπεινώσιν, σαρκὸς παραπλησίως ἡμῖν μετασχεῖν καὶ αἷμα-
 τος, ἢ τοῦ παντός κρίσις αὐτῷ παρατίθεται, τῆς πολλῆς ἐκείνης ἀνυ-
 ψούσα ταπεινώσεως, καὶ τὸ κατὰ τὴν θεότητα λαμπρῶς ἀξίωμα διαγ-
 γέλλουσα· καὶ τό γε τῶν ἐριθμένων οὐδενὸς ἔλαττον, ἐπειδήπερ κατὰ
 τὴν παγκόσμιον ἀνάστασιν οὐ ψυχαὶ γυμναί, συνηνωμένοι δὲ τοῖς
 20 οἰκείοις σώμασι κοινωνοῦσι τῆς ἀναστάσεως, καὶ οὕτω τῷ τῆς κρίσε-
 ως παρίστανται θήματι, καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τοῦ συγκροήματος
 τὴν δίκην ὑπέχουσι, ἔδει πάντως αὐτῶν καὶ τὸν κριτὴν ἐν τοιαύτῃ
 μορφῇ προκαθεῖξεσθαι, ὡς ἂν καὶ τοῖς κρινομένοις εἴη δύνασθαι τὸν
 κρίνοντα ὄραν, καὶ τὴν κρίσιν διὰ τῶν ἐγνωσμένων αὐτοῖς ρημάτων
 25 καὶ προάγεσθαι, καὶ τὴν τῶν κριμάτων γνῶσιν εἰς τὸ σαφέστατον
 ἀκοαῖς τε καὶ ταῖς διανοαῖς τὴν δὲ γε μορφήν τὴν ἡμετέραν οὐδεμιᾶ
 τῶν ὑπερφυῶν ὑποστάσεων ἕτερα, ἀλλ' ἢ τῇ τοῦ Υἱοῦ, πάντες ἴσμεν
 ἐφαρμόττουσαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ρ4Γ'

30

Τῷ αὐτῷ.

Ὡσπερ ἐπὶ τῆς θεολογίας, καὶ τὸ τρεῖς ὁμολογεῖν οὐσίας, πολύ-
 θεον καὶ διὰ τοῦτο ἄθεον, καὶ τὸ μίαν λέγειν ὑπόστασιν, Ἰουδαϊκὸν
 καὶ Σαβέλλιον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, τό τε μίαν φύσιν φρο-
 νεῖν καὶ μίαν ὑπόστασιν Μανιχαϊκὸν καὶ ἀπόβλητον, καὶ τὸ δύο

τὴν ἀνακαίνιση, αὐτὸς νὰ ἀναλάβει καὶ τὴν κρίση τοῦ δημιουργήματος. Δεύτερον ἂν ἔργο τοῦ νομοθέτη εἶναι κυρίως νὰ κρίνει αὐτοὺς ποὺ ἔλαβαν τὸ νόμο νὰ πλιτεύονται σύμφωνα μὲ τὴ χάρη (κι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνθρώπινο γένος) καὶ νομοθέτης τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι κατεξοχὴν ὁ Υἱός, ἂν καὶ δὲν διαχωρίζοται ἢ συμμετοχὴ τῆς βουλῆς καὶ συνέργειας τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος, δικαιολογημένα ὁ Υἱὸς γίνεται κριτῆς ὅσων νομοθέτησε. Ἄλλὰ κι ἂν, ἐπειδὴ προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα κι ἔλαβε τὴν ἐμπειρία τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ ἀπέκτησε διπλῆ γνώση τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ὅπως κάπου φωνάζει καὶ ὁ θεῖος Παῦλος ὑμνώντας τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐσπλαγχνία του γιὰ μᾶς (γιατὶ λέγει, «μὲ ὅσα ὁ ἴδιος ἔπαθε δοκιμαζόμενος ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, μπορεῖ νὰ βοηθήσει ὅσους δοκιμάζονται ἀπὸ περιασμούς»⁶⁶), οὔτε αὐτὸ βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴ θεοσεβῆ ἄποψη. Καὶ ἴσως δὲν εἶναι ἀκατάλληλο νὰ σκεφθοῦμε καὶ αὐτὸ ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του⁶⁶ μὲ μὴ ταπείνωση ἀνέφραστη καὶ ἀνεκδιήγητη, μὲ τὸ νὰ μεταῖσχει ὅμοια μ' ἐμᾶς σάρκας καὶ αἵματος⁶⁶, τοῦ προσφέρεται ἡ κρίση τοῦ πατρός, ἀνυψώνοντάς τον ἀπὸ τὴν πολλῆ ἐκείνη ταπείνωση καὶ ἀνακηρύττοντάς τὸ λαμπρὸ ἀξίωμα τῆς θεότητάς του. Καὶ αὐτὸ ἀκόμα ποὺ δὲν εἶναι κατώτερο ἀπὸ κανένα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, ἐπειδὴ κατὰ τὴν παγκόσμιαν ἀνάστασι δὲν μετέχουν στὴν ἀνάστασι ψυχὲς γυμνές, ἀλλὰ ἐνωμένες μὲ τὰ σώματά τους, καὶ ἔτσι παρουσιάζονται στὸ βῆμα τῆς κρίσης καὶ μὲ τέτοια κατὰστασι ψυχοσωματικῆ κρίνονται στὴ δίκη, ἔπρεπε ὅπωςδῆποτε καὶ ὁ κριτῆς νὰ κἀθεται στὴ θέσι του μὲ τὴν ἴδια μορφή, γιὰ νὰ εἶναι δυνατὸν καὶ στοὺς κρινόμενους νὰ βλέπουν τὸν κριτὴ καὶ ἡ δίκη νὰ γίνεται μὲ τίς γνωστὲς σ' αὐτοὺς λέξεις, καὶ ἡ γνώσι τῶν ἀποφάσεων νὰ εἶναι σαφέστατη καὶ στίς ἀκοές καὶ στίς διάνοιες, καὶ ἡ δικὴ μας μορφή μὲ καμμιά ἄλλη τῶν ὑπερφυσικῶν ὑποστάσεων δὲν ταιριάζει, ἀλλὰ ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι μόνο μὲ τοῦ Υἱοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 193η.

Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα.

Ὅπως στὴ θεολογία καὶ τὸ νὰ ὁμολογεῖ κανεὶς τρεῖς οὐσίαι εἶναι πολυθεΐα, καὶ γι' αὐτὸ ἀθεΐα, καὶ τὸ νὰ λέγει μία ὑπόστασι εἶναι διδασκαλία τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ Σαβελλίου, ἔτσι καὶ στὴν οἰκονομία, τὸ νὰ προεσβεύομε μία φύσι καὶ μία ὑπόστασι εἶναι δοξασιὰ τῶν Μανιχαίων καὶ πρέπει νὰ ἀπορρίπτεται, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ λέμε δύο φύσεις καὶ δύο

66. Ἐβρ. 2, 14.

φύσεις καὶ δύο ὑποστάσεις, Πανλιανιστῶν καὶ μισόχριστον. Τί οὖν
 χρή ποιεῖν; Τὴν μέσσην καὶ ἐκκλησιαστικὴν δόξαν ἰχνηλατεῖν, ἣτις
 τὴν ἐκατέρωθεν ἀποκλίνουσα καὶ ἐκτρεπομένη βλασφημίαν, μίαν
 ὑπόστασιν ἐπὶ Χριστοῦ, δύο δὲ φύσεις θεοφρόνως ὁμολογεῖ δογματί-
 5 ζουσα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΨΔ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ὡσπερ Νεστόριος τῶν θολερῶν ναμάτων σπάσας τοῦ Σαμο-
 σατέως Παύλου, εἰς μέθην ἀσεβείας ἐξέπεσεν, οὕτως Εὐτυχῆς τῆς
 10 οἰκείας θρησκείας τὰ σπέρματα ἐκ τῆς Μανουῦ πικρᾶς παραφνάδος
 δρεψάμενος, ὀδύνης ἄρτον καὶ ἀπωλείας ἑαυτῷ καὶ τοῖς πειθομένοις,
 κατειργάσατο, ὁ δὲ τῶν ὀρθοδόξων χορός, τὸν κορυφαῖον Πέτρον,
 μᾶλλον δὲ τὸν αὐτοῦ καὶ ἡμῶν κοινὸν Δεσπότην καὶ Ποιητὴν, διδά-
 σκαλον προστησάμενοι («Ὑμεῖς», γάρ φησι, «μὴ καλέσητε ἐπὶ τῆς
 15 γῆς Ραβδί· εἷς γάρ ἐστιν ὁ διδάσκαλος ὑμῶν, ὁ Χριστός»), τῶν δύο
 φύσεων ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει τοῦ Λόγου, τῆς τε θεότητος καὶ τῆς ἀν-
 θρωπότητος, λαμπρῶς ἀνομολογοῦσι τὸ ἀσύγχυτον. Τοῦτο γὰρ αὐ-
 τὸς ἐδίδαξεν ἢ ἀλήθεια· Υἱὸν γὰρ ἀνθρώπου ἑαυτὸν ἀνειπών, καὶ
 παρὰ τοῦ κορυφαίου Πέτρου, Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ ἀναρρηθείς· τὸ
 20 μὲν, οἷς αὐτὸς εἶπε, τὸ δέ, οἷς ἀπεδέξατο, ἐβεβαίωσε· διὸ καὶ μισθὸν
 τῷ Πέτρῳ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, τὰς τε κλεῖς τῆς βασιλείας ἐνεχείρισε,
 καὶ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ὁμολογίᾳ ἐστηρίχθαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ πνυ-
 λῶν ἄδου καὶ πάσης αἰρετικῆς ἀθυροστομίας, λαμπρὰ φέρειν τὰ
 νικητήρια ἐκράταίωσεν.

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΨΕ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Εἰ μία φύσις ἐπὶ Χριστοῦ ἐγνωρίζετο, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἐπή-
 γαζε θέλημα, ἐπεὶ δὲ δύο αἱ φύσεις, καὶ δύο ἄρα συναναβλύουσι τὰ
 θελήματα. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι φύσις ἀνενέργητος, καὶ ἑκατέρω πάντως ἡ
 30 οἰκεία συνανακίψει ἐνέργεια. Ὡσπερ δὲ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τῇ θεϊκῇ
 τοῦ Λόγου φύσει συνείπετο καὶ ὑπέκειτο, οὕτω δηλονότι καὶ τὸ ἀν-
 θρώπινον θέλημα τῷ θεϊκῷ, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ ἢ ἐνέργεια.

υποστάσεις, είναι τῶν Παυλιανιστῶν καὶ μισητό ἀπὸ τὸν Χριστό. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνομε; Πρέπει ν' ἀκολουθοῦμε τὴ μέση καὶ ἐκκλησιαστικὴ γνώμη, ἢ ὁποία, ἀποκλίνοντας καὶ ἀπωθώντας τὴ βλασφημία τῆς μᾶς καὶ τῆς ἄλλης, ὁμολογεῖ καὶ διδάσκει γιὰ τὸν Χριστό μὲ φρόνηση θεία μία ὑπόσταση καὶ δύο φύσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ 194η.

Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα.

Ὅπως ὁ Νεστόριος πίνοντας τὰ θολὰ σὰν νερὸ διδάγματα τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέα ἔπεσε σὲ μέθη ἀσέβειας, ἔτσι καὶ ὁ Εὐτυχής, δρέποντας τὰ σπέρματ τῆς θρησκείας τοῦ ἀπὸ τὴν πικρὴ παραφυάδα τοῦ Μάνεντα, παρασκεύασε ἄρτο ὀδύνης καὶ ἀπώλειας γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ὄσους τὸν πίστεψαν. Ὁ χορὸς ὁμως τῶν Ὁρθοδόξων, προτάσσοντας ὡς δάσκαλό τους τὸν κορυφαῖο Πέτρο⁷⁰, ἢ καλύτερα τὸν κοινὸ Δεσπότη καὶ Δημιουργὸ ἐκείνου καὶ δικό μας (γιατὶ λέγει, «Ἔσεῖς μὴν προσφωνήσετε κάποιον ἐδῶ στὴ γῆ δάσκαλο, γιατί ὁ δάσκαλός σας εἶναι ἓνας, ὁ Χριστός»⁶⁸), ὁμολογεῖ τὸ ἀσύγχυτο τῶν δύο φύσεων σὲ μιὰ ὑπόσταση τοῦ Λόγου, καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἴδιος τὸ δίδαξε αὐτό, αὐτὸς ποὺ εἶναι ἡ Ἀλήθεια⁶⁹. Γιατί, λέγοντας τὸν ἑαυτὸ του Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου⁷⁰ καὶ ἀνακηρύσσοντας τὸν ὁ κορυφαῖος Πέτρος Υἱὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος⁷¹, βεβαίωσε ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ ἓνα μ' αὐτὰ ποὺ εἶπε ὁ ἴδιος, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μ' αὐτό ποὺ παραδέχθηκε. Γι' αὐτό καὶ ἔδωσε στὸν Πέτρο ὡς ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν ὀρθὴ ὁμολογία του, καὶ νὰ κρατᾶ τὰ κλειδιά τῆς βασιλείας, καὶ πάνω στὴν ὁμολογία του νὰ στηριχθεῖ ἡ Ἐκκλησία, καὶ τῆς ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ κερδίσει λαμπρὰ τὰ νικητήρια ἐναντίον τῶν πυλῶν τοῦ Ἄδη⁷² καὶ κάθε αἵρετικῆς ἀθυροστομίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 195η.

Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα.

Ἄν ἀναγνωρίζαμε στὸν Χριστὸ μιὰ φύση, θὰ πῆγαζε ἀπὸ αὐτὴν ἓνα θέλημα, ἐπειδὴ ὁμως οἱ φύσεις εἶναι δύο, ἄρα δύο εἶναι καὶ τὰ θέληματα ποὺ συναναβλύζουν. Καὶ ἂν δὲν ὑπάρχει φύση ποὺ νὰ μὴν ἐνεργεῖ, θὰ προκίψει ὅπωςδήποτε καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ οἰκεία ἐνέργεια. Καὶ ὅπως ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀκολοθοῦσε τὴ θεϊκὴ φύση τοῦ Λόγου καὶ ὑποτασσόταν σ' αὐτή, ἔτσι εἶναι φανερό ὅτι ὑποτασσόταν καὶ τὸ ἀνθρώπινο θέλημα στὸ θεϊκὸ καὶ ἡ ἐνέργεια στὴν ἐνέργεια.

70. Ματθ. 16, 13.

71. Ματθ. 16, 16.

72. Ματθ. 16, 17-19.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΨΤ΄.

Τῷ αὐτῷ, περὶ εἰκόνων.

Ἕλληνες τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν εἰκονίζουσιν, ὅτι μηδὲ θειάζουσιν, οὐκ ἀνέχονται. Ἰουδαῖοι, πλέον ἐκείνων, τὴν κατ' αὐτοῦ μα-
 5 νίαν νοσήσαντες, οὐδὲ μέχρι ψιλῆς ἀκοῆς τὴν πράξιν ὑφίστανται·
 ἕτεροι δέ, μοῖρα πονηρὰ καὶ ἐξάγιος, οἱ μὲν αὐτοῦ τὸ σῶμα ἐνα-
 ποτεθεῖσθαι τῷ ἡλίῳ τερατεύονται, οἱ δὲ εἰς τὰ, ἐξ ὧν αὐτὸ συνιστῶσι,
 διαλύουσιν, οἱ δ' ἀπὸ Μανουῦ, οὐδ' ἀναλαβεῖν αὐτὸν ὅλως σῶμα τὸ
 ἡμέτερον διατείνονται, οἷς ἐξ ἀναγκαίου ἀκόλουθον μηδὲ Χριστὸν
 10 εἰκονίζεσθαι. Σκοπεῖτωσαν τοίνυν οἱ τῆς πολυπλανοῦς καὶ μοιχιδίου
 σποραῶς ἀπόγονοι, τὰ νέα τῶν Εἰκονομάχων λέγω γεννήματα, τίνες
 ἑαυτῶν πατέρας ἐπιγράφουσι, καὶ τίνος μερίδος αἰροῦνται παρὰ τοῖς
 Χριστιανοῖς θιασῶται καὶ μαθηταὶ ὀνομάζεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΨΖ΄.

Τῷ αὐτῷ, περὶ εἰκόνων.

15

Σίμων ὁ Μάγος καὶ Καρποκράς ἐβαπτίσαντο· διὰ τοῦτο καὶ Χρι-
 στοῦ εἰκόνα περιέφερον, ἀλλὰ τῆς μαγικῆς τερθρείας καὶ τῶν παθῶν
 οὐκ ἀφίσταντο· διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρων τινῶν εἰκόνας συμπεριέφερον.
 Αἰσχυνέσθωσαν τοιγαροῦν τῶν Εἰκονομάχων οἱ πρόμαχοι, ὅτι καὶ
 20 τῶν δεισιδαιμονεστάτων ἐκείνων καὶ δόξη καὶ θίψ πεπλανημένων
 ἀγνωμονέστεροι ἀπελέγχονται.

Ἐρωτᾶς διὰ τί τὴν αἰσχύνην τοῖς αἰρετικοῖς ἐνηρμόσαμεν· ἐγὼ δέ,
 εἰ μὴ σε λυπεῖν ἔμελλον, ἀνοήτων ἂν ἀπέδειξα τὸ ἐρώτημα, καὶ το-
 σοῦτον, ὅτι καὶ τὸ ἀναίσθητον αὐτοῦς, ἂν ἄρα βούλη, μετὰ τοῦ ἀσε-
 25 βουῦς ἐπειδείξω περιέποντας· δι' ὧν γὰρ δυσφημίαν περιάπτειν τῇ
 ὀρθοδοξίᾳ ἐμελέτησαν, διὰ τούτων μάλιστα τῆς εἰκονουργίας τὴν
 ἀρχαιότητα μαρτυροῦντες, οὐ συνήσθητο σύγχρονον αὐτὴν τῷ Χρι-
 στιανισμῷ καὶ τῷ βαπτίσματι καὶ ἄκοντες ἀνομολογήσαντες· δι' ὧν δέ
 μηδὲ τοὺς περὶ Σίμονα ταύτην ἐνυδρῖσαι βαπτισθέντας παρεισάγου-
 30 σιν, ἐκείνων πλέον ἑαυτοὺς νοσήσαντας τὴν ἀγνωμοσύνην παριστῶν-
 τες ἐπελάθοντο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 196η.

Στόν ἴδιο, γιά τίς εἰκόνες.

Οἱ εἰδωλολάτρες δὲν δέχονται νὰ εἰκονίζεται ὁ Χριστός καὶ Θεός μας, ἐπειδὴ δὲν τὸν θεωροῦν Θεό, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι, κυριευμένοι περισσότερο ἀπὸ αὐτούς ἀπὸ τὴ μανία ἐναντίον του, δὲν ἀνέχονται οὔτε κἂν νὰ ἀκούσουν αὐτὴν τὴν πράξη. Ἄλλοι πάλι, μὰ μερίδα πονηρὴ καὶ καταραμένη, ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτούς τερατολογοῦν, ὅτι τὸ σῶμα του ἔχει ἐναποτεθεῖ στόν ἥλιο, καὶ ἄλλοι τὸ διαλύουν σ' αὐτὰ πού τὸ συνιστοῦν. Οἱ ὀπαδοὶ πάλι τοῦ Μάνεντα διατείνονται πῶς οὔτε κἂν ἔλαβε τὸ δικό μας σῶμα, καὶ κατ' ἀνάγκη ἐπακόλουθο αὐτῶν εἶναι, ὅτι δὲν πρέπει ὁ Χριστός νὰ εἰκονίζεται. Ἄς προσέξουν λοιπὸν οἱ ἀπόγονοι τῆς πολυμορφῆς πλάνης καὶ τῆς μοιχαλίδας σποραῖς, ἐννοῶ τὰ νέα γεννήματα τῶν Εἰκονομάχων, ποιούς ἀναγνωρίζουν ὡς πατέρες τους καὶ ποιᾶς μερίδας προτιμοῦν νὰ ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς θιασῶτες καὶ μαθητές.

ΕΡΩΤΗΣΗ 197η.

Γιά τίς εἰκόνες.

Βαπτίσθηκαν ὁ Σίμων ὁ μάγος⁷³ καὶ ὁ Καρποκράς, καὶ γι' αὐτὸ περιέφεραν καὶ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μαγικά ψευδίσματα καὶ τὰ πάθη δὲν ἀπομακρύνονταν γι' αὐτὸ περιέφεραν μαζί καὶ τίς εἰκόνες κάποιων ἄλλων. Ἄς ντρέπονται λοιπὸν οἱ πρόμαχοι τῶν Εἰκονομάχων, ἐπειδὴ ἀποδεικνύονται πρὸ ἀγνώμονες ἀπὸ ἐκείνους τοὺς δεισιδαιμονέστατους καὶ πλανημένους στὴ γνώμη καὶ στόν βίον.

Ἐρωτᾶς γιατί ἀποδώσαμε τὴν ντροπὴ στοὺς αἵρετικούς· ἐγὼ ὅμως, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ σὲ λυπήσω, θὰ ἀποδείκνυα ὅτι ἡ ἐρώτηση αὐτὴ ἀνήκει σὲ ἀνόητους, ἐπειδὴ θ' ἀποδείξω, ἂν θέλεις, καὶ τὴν ἀναισθησία τους νὰ συμβαδίζει μὲ τὴν ἀσέβειά τους. Γιατί, μὲ τίς κατηγορίες πού σχεδίασαν νὰ ἀποδώσουν στὴν Ὁρθοδοξία, μ' αὐτὲς κυρίως ἐπιβεβαιώνοντας τὴν ἀρχαιότητα τῆς κατασκευῆς τῶν εἰκόνων, δὲν συναισθάνθηκαν ὅτι αὐτὴ εἶναι σύγχρονη μὲ τὸ Χριστιανισμὸ καὶ τὸ βάπτισμα, πράγμα πού ὁμολόγησαν χωρὶς νὰ θέλουν. Γιατί, διδάσκοντας ὅτι οὔτε οἱ βαπτισμένοι ἀπὸ τὸν Σίμωνα δὲν ἔχουν ὑβρίσει τίς εἰκόνες, λησμόνησαν ὅτι παρουσιάζονται νὰ νοσοῦν περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους στὴν ἀναισθησία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ρ4Η΄.

Τῷ αὐτῷ, περὶ μαχομένων ὀητῶν.

«Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς». Βαρὺ νομίζεις καὶ δυσβάστακτον τὸ ἐπίταγμα, ἐγὼ δέ σε διὰ τούτου μᾶλλον ὁρᾶν 5 ἀξιῶ τὸν ζυγὸν Κυρίου, ὡς ἀληθῶς χρηστόν, καὶ τὸ φορτίον ἑλαφρόν. Φόρτον γὰρ ἀποθέσθαι καὶ τῶν φροντίδων καὶ πειρασμῶν ὕλην ἀποτινάξασθαι, ἀλλ' οὐκ ἀναλαβεῖν, ἐγκελεύεται· κἀκεῖνα τοῖς χρήζουσι νέμειν, καὶ ἀντὶ τούτων θησαυρὸν πλουτεῖν τὸν οὐράνιον ἔχαρίσατο, ἃ καὶ μὴ διανεμόντων ἀργὰ καὶ ἄχρηστα τῷ παρόντι δίῳ ἐναπόκειται, 10 κἀκεῖσε μεθισταμένων ἐνταῦθα καταλιμπάνεται. Δι' ὃ μοι σκόπει μᾶλλον τὴν Δεσποτικὴν φιλανθρωπίαν καὶ τῆς ἀφάτου Προνοίας τὸ ποικίλον καὶ πολύτροπον, ὅτι, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡμῶν ἀκόντων ἐπακολουθεῖν εἴωθε, ταῦτα, γνώμης προστεθείσης μόνης, ὡς οἰκείους πό- 15 νόμους καὶ καρπούς ἀποδέχεσθαι, καὶ ὡς τὸ πᾶν κατωρθωκότας, τοὺς μόνην συνεισενεγκόντας προαίρεσιν εἰς κληρὸν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ὑποδέχεται· «Δεῦτε», γάρ φησιν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτομασμένην ὑμῖν βασιλείαν».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ρ4Θ΄.

20 «Οὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι», καὶ διὰ τί, ἐλθούσης τῆς χάριτος, ὁ νόμος ὑπεχώρησεν.

Οὐκ ἔστιν ἐναντίον ἀστράσιν ἥλιος, οὐδὲ τῇ νυκτὶ ἡμέρα, οὐδὲ πυρὸς αἶγλη αἰ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες, οὐ μὴν οὐδὲ νεαζούση φύσει, ἢ κατ' ἄνδρα τελειότης εἰ βούλει δέ, οὐδὲ ἡ στύφουσα ποιότης, πρὸς ἄλου- γὸν θαφὴν εὐτρεπίζουσα τὴν ὕλην, πρὸς τὸ τῆς πορφύρας ἄνθος, 25 οὐδ' ἡ τῶν χρωμάτων κρᾶσις καὶ μόρφωσις τῶν εἰκονισμάτων, ταῖς προτυπωθείσαις γραμμαῖς καὶ χαράγμασι τῶν σκιασμάτων. Τί δέ βούλεται ἡ τῶν δοκούντων ἀντικειῖσθαι παράθεσις, τὴν δόκησιν τῆς ἐναντιώσεως ἐξ αὐτῆς ἀνατρέπουσα παραθέσεως; Οὐδ', ὅπερ αὐτὸς ἀπορεῖς, οὐδ' ἡ χάρις τῷ νόμῳ ἀντίκειται· χειραγωγία δὲ καὶ προάγ- 30 γελος, συμφωνία τε καὶ προκατασκευὴ, καὶ ὁδὸς ὑπάρχει καὶ παρασκευὴ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὁ νόμος τῆς χάριτος. Τελειώσεις μὲν γὰρ ἔστιν ἡ χάρις πάντα δέ, ὅσα τῆς τελειώσεως, προῦφέστηκεν ὑπηρετούμενος ὁ νόμος ἐδείχθη τῇ χάριτι· ἐχειραγώγησε, προεκήρυξε, προ-

ΕΡΩΤΗΣΗ 198η.

Στόν ἴδιο, γιά χωρία ἀντιμαχόμενα

«Πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ μοίρασέ τα στοὺς φτωχοὺς»⁷⁴. Θεωρεῖς βαριά καὶ δυσβάστακτη τὴν ἐντολή, ἐγὼ ὁμως θέλω μέσω αὐτοῦ νὰ βλέπεις μᾶλλον τὸν ζυγὸ τοῦ Κυρίου, ὅτι εἶναι ἀληθινὰ χρηστός καὶ τὸ φορτίο του ἔλαφρό⁷⁵. Γιατὶ προστάζει νὰ κατεβάσομε ἀπὸ πάνω μας τὸ φορτίο καὶ ν' ἀποτινάξομε τὴν ὕλη τῶν φροντίδων καὶ τῶν πειρασμῶν, καὶ ὄχι νὰ τὴ φορτωθοῦμε. Κι ἐκεῖνα βέβαια νὰ τὰ μοιράσομε σὲ ὅποιους τὰ χρειάζονται, καὶ ἀντὶ γιὰ ἐκεῖνα μᾶς χάρισε τὸν πλοῦτο τοῦ οὐράνιου θησαυροῦ⁷⁶. Ἐκεῖνα, κι ἂν δὲν τὰ μοιράσομε, μένουν ἄχρηστα κι ἀναποτελεσματικά στὴν παρούσα ζωὴ, καὶ ὅταν φύγομε ἐκεῖ τὰ ἐγκαταλείπομε ἐδῶ. Γι' αὐτὸ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, μᾶλλον τὴ Δεσποτικὴ φιλανθρωπία, καὶ τὸ πολύμορφο καὶ πολύτροπο τῆς ἀνέκφραστης Πρόνοιας, ὅτι ἐκεῖνα πού συνήθως ἐπακολουθοῦν κατ' ἀνάγκη καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλομε, αὐτὰ, ἂν προστεθεῖ μόνο ἡ γνώμη, τὰ ἀποδέχεται ὡς δικούς μας κόπους καὶ καρπούς, καὶ σὰν νὰ ἔχουν ἐπιτύχει τὸ πᾶν, αὐτοὺς πού πρόσφεραν τὴν προαίρεσή τους μόνο, τοὺς ὑποδέχεται ὡς κληρονόμους τῆς βασιλείας του· γιατί λέγει: «Ἐλᾶτε, οἱ εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, κληρονομηστε τὴ βασιλεία πού σᾶς ἔχει ἐτοιμασθεῖ»⁷⁷.

ΕΡΩΤΗΣΗ 199η.

«Δὲν ἦρθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο, ἀλλὰ νὰ τὸν συμπληρώσω»⁷⁸,
καὶ γιατί ὅταν ἦρθε ἡ χάρη ὁ νόμος ὑποχώρησε.

Δὲν εἶναι ἀντίθετος ὁ ἥλιος στὰ ἀστρα, οὔτε ἡ ἡμέρα στὴ νύχτα, οὔτε στὴ λαμπρότητα τῆς φωτιᾶς οἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, οὔτε βέβαια στὴ νεανικὴ ἡλικία ἢ ἀνδρική τελειότητα, καὶ ἂν θέλεις οὔτε ἡ στυπτικὴ οὐσία, πού παρέχει τὸ κόκκινο χρῶμα τῆς βαφῆς, εἶναι ἀνατίθετη πρὸς τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας, οὔτε ἡ ἀνάμιξη τῶν χρωμάτων καὶ ἡ διαμόρφωση τῶν εἰκόνων, μὲ τὴ χάραξη τῶν περιγραμμάτων καὶ τῶν σκιῶν. Τὴ νόημα ἔχει ἡ παράθεση αὐτῶν πού φαίνονται ὅτι ἀντίκεινται, τὴ στιγμή πού ἡ φαινομενικὴ ἐναντίωση ἀνατρέπεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν παράθεση; Οὔτε καὶ ἡ χάρη ἀντίκειται στὸ νόμο, πού εἶναι ἡ ἀπορία ἢ δική σου. Ὁ νόμος εἶναι χειραγώγηση καὶ προάγγελος, συμφωνία καὶ προπαρασκευὴ καὶ ὁδὸς καὶ προετοιμασία τῆς χάριτος καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιατὶ ἡ χάρη εἶναι ἡ τελείωση, καὶ ὅλα ὅσα συντελοῦν στὴν τελείωση προϋπήρξαν. Ὁ νόμος ἀποδείχθηκε ὅτι εἶναι ὑπηρετὴς τῆς χάριτος. Χειραγώγη-

77. Ματθ. 25, 34.

78. Ματθ. 19, 21.

ητοιμάσεν ὁδὸς καὶ τύπος ἐγένετο, ἐν ἑαυτῷ σχηματίζων καὶ ὑποδεικνύς τὴν ἀλήθειαν· οὐδὲν τῶν προπαρασκευαζόντων ὑστέρησεν. Ἄλλ' ἦλθεν ἡ χάρις· ἐσχόλασεν εἰκότως ὁ νόμος· φύσις γὰρ τοῦτο προτελείων, ὑπεξίστασθαι καὶ παραχωρεῖν τῇ τελειότητι. Καὶ ἵνα ὁ
 5 τῷ νόμῳ προσανέχων λαός, τὸν ἐν τῇ χάριτι Θεὸν ἐπιγνῶ, καὶ τῆς νομοθεσίας ὄντα Κύριον («σχολάσατε», γὰρ φησι, «καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ ὑψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσι, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῆ»), ἦλθεν ἡ χάρις, ὑπεχώρησεν ὁ νόμος, ὡς ἀστέρες ἡλίου φαίνοντος, ὡς νύξ, τῆς ἡμέρας διανυγασούσης, ὡς αἱ τοῦ πυρὸς φλόγες ἐξ
 10 αἰθρίας καὶ ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τῷ ἡλιακῷ φωτὶ ἀμυρνούμεναι, ὡς καταργεῖται τὸ νήπιον, εἰς ἄνδρα τῆς ἡλικίας ἀναδραμούσης, ὡς ἡ ποιότης τοῦ στύφοντος, τῆς πορφυρίδος βαφῆς ἐπικρατησάσης, ὡς αἱ γραμμαὶ καὶ τὰ προχαράγματα, εἰς διαμόρφωσιν τῆς εἰκόνης συναπαρτισθείσης ἕκαστον γὰρ τῶν ἐν ἑκατέρᾳ συστοιχία εἰρημέ-
 15 νων, τὸ μὲν ὡς ἀτελὲς προηγῆσατο, τὸ δὲ ὡς τέλειον ἐπεγένετο· καὶ οὔτε τῷ προϋπάρξαντι τὸ ἐπιγεγονὸς ὑπάρχει πολέμιον, μᾶλλον μὲν οὖν πολλὴ πρὸς ἄλληλα τούτων συμφωνία καὶ συγγένεια, οὔτε μένει τὰ πρότερα, τῶν τελείων ἐπιγινομένων.

Τοιοῦτός ἐστιν ὁ νόμος τῆς φύσεως, τῆς τελειότητος ἐνεργουμένης ἀργεῖν ὅσα εἰς τὴν αὐτῆς κατασκευὴν καὶ συντέλειαν παρελαμβάνετο. Ὡστε καὶ κατήρηται ὁ νόμος, τῆς χάριτος ἐπιστάσης, καὶ οὐ καταλέλυται· καὶ πέπαυται, καὶ οὐ διαδέβληται· καὶ πεπλήρωκεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς μηδεμίαν κεραιάν λύσας ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὄλον ἠφάνισε, τελειώσας αὐτόν· οὐκ ἔστι γὰρ τοῦ παιδαγωγοῦντος χρεία, αὐ-
 25 τοῦ παρόντος τοῦ διδασκάλου· καταλύσαι μὲν γὰρ ἔστι καὶ διαβολῆς ἔνοχον ἐλέγξει, τὸ ἐκ θάθρων αὐτὸν ἀνατρέψαι, μηδενὶ τῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων προσχρησάμενον· παῦσαι δὲ καὶ ἀργῆσαι μόνον, μετὰ τῆς προεπούσης εὐφημίας, τὸ διακονῆσαι μὲν οἷς ἐκεῖνος ἐνομοθέτει, ἐπαγαγεῖν δὲ τὴν χάριν, καὶ διὰ τοῦ τελείου τὸ ἀτελὲς ἀπο-
 30 κρύψασθαι· καὶ καταλύει δέ, οὐχ ὁ μὴ παραβαίνων τοὺς τοῦ νόμου νόμους, ἀλλ' ὁ παραβαίνων. Παραβαίνει δὲ οὐχ ὁ σχολάζειν αὐτοὺς καὶ ἀργεῖν ὀφείλοντας εἰδώς, ἀλλ' ὁ μηδὲ τοῦτο εἰδώς (καίτοι πολλαχοῦ τὴν οἰκείαν ἀργίαν αὐτῶν ἐκείνων διακεκραγόντων), καὶ οὐχ ὁ μετὰ τὴν σχολὴν καὶ τὴν χάριν ἀχρήστους εἰδώς, ἀλλ' ὁ πρὸ τῆς

σε, προκήρυξε, προετοίμασε· ἔγινε ὁδὸς καὶ τύπος πού σχηματίζει καὶ ὑποδεικνύει μὲ τὸν ἑαυτό του τὴν ἀλήθεια· δὲν ὑστέρησε σὲ κανένα ἀπὸ τὰ προπαρασκευαστικά. Ἦρθε ὁμως ἡ χάρις καὶ εὐλογα ὁ νόμος σχόλασε· γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ φύση τῶν πρὶν ἀπὸ τὸ τέλειο, νὰ παραμερίζουν καὶ νὰ ὑποχωροῦν στὴν τελειότητα. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσει τὸν Θεὸ τῆς χάριτος ὁ λαὸς πού ἦταν προσηλωμένος στὸ νόμο, ὅτι εἶναι καὶ τῆς νομοθεσίας Κύριος (γιατὶ λέγει, «Προσέξτε καὶ μάθετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς καὶ θὰ ὑψωθῶ μέσα στὰ ἔθνη, θὰ ὑψωθῶ ἐπάνω στὴ γῆ»⁷⁹), ἦρθε ἡ χάρις, ὑποχώρησε ὁ νόμος, ὅπως τ' ἀστέρια ὅταν ἐμφανίζεται ὁ ἥλιος, ὅπως ἡ νύχτα ὅταν διαυγάζει ἡ ἡμέρα, ὅπως οἱ φλόγες τῆς φωτιᾶς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας καὶ τὸ καταμεσήμερο ξεθωριάζουν ἀπὸ τὸ ἥλιακό φῶς, ὅπως σταματᾷ ἡ νηπιακὴ ἡλικία καὶ ἔρχεται ἡ ἀνδρική, ὅπως ὑποχωρεῖ ἡ στυπτικὴ οὐσία, ὅταν ἐπικρατήσῃ ἡ βαφὴ τῆς πορφύρας, ὅπως χάνονται οἱ γραμμὲς καὶ τὰ προσχέδια, ὅταν ἡ εἰκόνα λάβῃ τὴν τελικὴ διαμόρφωσὴ τῆς. Γιατὶ στὸ καθένα ἀπὸ τὰ σύστοιχα πού ἀναφέραμε, τὸ ἓνα ὡς ἀτελὲς προηγεῖται, καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἄλλο ὡς τέλειο, καὶ αὐτὸ πού ἀκολουθεῖ δὲν εἶναι πολέμιο πρὸς ἐκεῖνο πού προϋπήρξε. Ἡ καλύτερα, ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν πολλὴ συμφωνία καὶ συγγένεια, καὶ δὲν παραμένουν τὰ προηγούμενα ὅταν ἔρθουν τὰ τέλεια.

Τέτοιος εἶναι ὁ νόμος τῆς φύσης· ὅταν εἶναι παρούσα ἡ τελειότητα, ἀργοῦν ὅσα χρησίμευσαν στὴν κατασκευὴ καὶ τὴν ὀλοκλήρωσὴ τῆς. Ὡστε ὅταν ἦρθε ἡ χάρις, ὁ νόμος καὶ καταργήθηκε⁸⁰, ἀλλὰ καὶ δὲν καταλύθηκε, καὶ διακόπηκε, ἀλλὰ δὲν ἀποδοκιμάσθηκε, καὶ τὸν συμπλήρωσε ὁ Χριστὸς χωρὶς οὔτε κεραία νὰ διαγράψῃ ἀπὸ αὐτόν⁸¹, καὶ τὸν ἀφάνισε ὅλον, ἀφοῦ τὸν τελειοποίησε· γιατί δὲν χρειάζεται ὁ παιδαγωγός⁸², ὅταν εἶναι παρὼν ὁ δάσκαλος. Κατάλυση βέβαια αὐτοῦ καὶ ἔλεγχος ὅτι εἶναι ἄξιος κατηγορίας, εἶναι ἡ ἀνατροπὴ αὐτοῦ ἐκ βάθρων χωρὶς τὴν ἀποδοχὴ καμμιάς δικαιολογίας, ἐνῶ παύση καὶ ἀργία μόνον αὐτοῦ μὲ τὸν ἔπαινο πού τοῦ πρέπει, εἶναι τὸ νὰ διακονήσῃ σὲ ὅσα ἐκεῖνος νομοθέτησε καὶ νὰ παρᾷσχει σὰν ἐπιστέγασμα τῆ χάρις καὶ νὰ ἐπικαλύψῃ τὸ ἀτελὲς μὲ τὸ τέλειο. Καὶ καταλύει τὸν νόμο ὅχι ὅποιος δὲν παραβαίνει τίς διατάξεις αὐτοῦ, ἀλλὰ αὐτὸς πού τίς παραβαίνει. Καὶ τίς παραβαίνει ὅχι αὐτὸς πού γνωρίζει ὅτι ὀφείλουν αὐτὲς νὰ σχολάσουν καὶ νὰ παραμείνουν ἀργές, ἀλλ' ὅποιος οὔτε αὐτὸ τὸ γνωρίζει (παρόλο πού σὲ πολλές περιπτώσεις διακηρύντουν αὐτὲς οἱ ἴδιες τὴν ἀργία τους)· ὅχι αὐτὸς πού μετὰ τὸ σχόλασμά τους καὶ τὴν ἔλευση τῆς χάριτος καταλαβαίνει τὴν

81. Ματθ. 5, 17-18.

82. Γαλ. 3, 24-25.

χάριτος, καὶ ἐν αὐτῷ τῆς ἐνεργείας τῷ καιρῷ, ὡς θεοῦ ἀποστρεφόμενος.

Ἄγιος οὖν ὁ νόμος, καὶ δίκαιος, καὶ ἀγαθός· ἀγαθοῦ γάρ, ὡς ἀληθῶς, καὶ ὑπεραγίου, καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην ὑπερφυῶς τελεσαμένου ὑπῆρχε προάγγελος ἄχρηστος δὲ καὶ σχολάζει καὶ πέπαιται. Ἐφεστῶτος γάρ τοῦ Κυρίου, ἡσυχάζειν δεῖ τὰ τοῦ ἐπιτρόπου, καὶ οὐδεὶς μετὰ τὴν καθαρὰν ὑγίειαν ἐπὶ τὰ φάρμακα τρέχει, οὐδὲ στεροῦς τροφῆς ἀπολαύων, τὴν θηλάζουσαν περιεργάζεται, οὐδὲ ρητορεύων, τοὺς τῶν συλλαβῶν γραμματιστὰς ζητῶν περιέρχεται, οὐ μὴν οὐδ' εἰς 10 στρατηγούς ἀναχθεῖς, τὴν τῶν στρατιωτῶν λῆξιν ἐπιποθήσειεν. Οὐδὲ τοὺς οὐρανούς λαθῶν, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς προτιμήσειεν, ὥσπερ οὐδ' ὁ βασιλείαν ἐνδύς, τὸν ιδιώτην χιτῶνα, καὶ τὴν ὑπήκοον τάξιν, ἀντὶ τῆς ἐπιστατούσης καὶ κυρίας ἀλλάξαιτο.

Ἐχεις ἱκανῶς, οἶμαι, καὶ μάλιστα, ὡς ἐν ἐπιστολῆς τόπῳ, ἀπορή- 15 ματος ἄνω καὶ κάτω φερομένου, καὶ πολλὴν πολλακίς ἀμηχανίαν παρεσχημένου, τὰς λύσεις ἀφθόνους δι' ὧν καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληνες, καὶ οἱ Μαρκιῶνος λόγοι συγχυθήσονται· αὐτοὶ δόξαντες πολλακίς, διὰ τῆς τοιαύτης παρατάξεως, τῆς Ἐκκλησίας κατεξανίστασθαι. Ἐτελείωσε γάρ τὸν νόμον ὁ Χριστός, ἀλλ' οὐ κατέλυσε· καὶ ἔπαυσεν, 20 ἀλλ' οὐκ ἀνέτρεψε· καὶ τέλος ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀναίρεσις· καὶ ἤργησεν, ἀλλ' οὐ διέβαλλε· καὶ συμφωνοῦσιν ἢ χάρις καὶ ὁ νόμος ἀλλ' οὐ μάχονται. Εἰ δέ τις καὶ τοῦτο λέγοι, τὸν μὲν ἐν τῷ γράμματι νόμον λελυκέναι τὸν Κύριον, πεπληρωκέναι δὲ τὸν ἐν πνεύματι, οὐδὲν τῶν ἀπεικώτων ἐρεῖ. Τὸ δὲ λέγειν, ὅτι τὸν μὲν τῆς δευτερώσεως νόμον ἔλυ- 25 σε, τὸν δὲ τῆς πρώτης νομοθεσίας ἐπλήρωσε, ληρούντων ἐστίν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Σ'.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος, «Μὴ βάλλετε τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων», καὶ ἐξῆς, πῶς δεῖ διδάσκειν τοὺς ἀπίστους;

30 Ἅγια καὶ μαργαρίται, ὅ τε τοῦ θείου κηρύγματος λόγος, καὶ τὸ Δεσποτικὸν καὶ ἄχραντον κρηματίζει σῶμα· μαργαρίται μὲν ὅτι τίμια καὶ ὅτι λαμπρὰν τῆς σωτηρίας τὴν αἴγλην τοῖς εἰλικρινῶς προσιοῦσιν ἐκπέμπουσιν, ἅγια δέ, ὅτι τὰ σεπτὰ καὶ ὅτι τῆς πλάνης ἀφορίζοντες τῇ ἀληθείᾳ ἀνατιθέασιν. Κύνες δέ, καὶ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἀπίστων,

ἄχρηστία τους, ἀλλὰ αὐτὸς πρὶν ἔλθει ἡ χάρις καὶ τὸν καιρὸ πού ἴσχυαν αὐτὲς τίς ἀποστρέφεται ὡς βέβηλες.

Εἶναι λοιπὸν ὁ νόμος ἅγιος καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός⁸³. Γιατὶ ὑπῆρξε προάγγελος τοῦ ἀληθινὰ ἀγαθοῦ καὶ ὑπεραγίου, αὐτοῦ πρὸς μὲ τρόπο ὑπερφυσικὸ ἐκπλήρωσε κάθε δικαιοσύνη⁸⁴, εἶναι ὅμως ἄχρηστος γιατί ἀργεῖ καὶ ἔχει παυθεῖ. Γιατί, ἐρχόμενος ὁ Κύριος, ὁ ἐπίτροπός του δὲν ἔχει ἰσχύ, καὶ κανένας ἔπειτα ἀπὸ τὴν σίγουρη ὑγεία δὲν καταφεύγει στὰ φάρμακα, οὔτε ὅταν χρησιμοποιεῖ στερεὰ τροφή, ἀσχολεῖται μὲ ἐκείνη πρὸς χρειάζονται ὅσοι θηλάζουν, οὔτε ρητορεύοντας ψάχνει νὰ βρεῖ δασκάλους τοῦ συλλαβισμοῦ, οὔτε προβιβαζόμενος κανεὶς σὲ στρατηγὸ θὰ ἐπιθυμήσει τὴν τάξη τοῦ στρατιώτη. Ἄλλ' οὔτε ὅταν κερδίσει τοὺς οὐρανούς, θὰ προτιμήσει τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ὅπως οὔτε ὅποιος ντύθηκε τὴ βασιλικὴ πορφύρα, θὰ τὴν ἀνταλλάξει μὲ τὸν ἀπλὸ χιτῶνα, καὶ τὴ θέση τοῦ ἐπιστάτη τοῦ κυρίου, μὲ τὴ θέση τοῦ ὑπηκόου.

Ἔχεις, νομίζω, ἱκανοποιητικὲς, καὶ μάλιστα ὑπὸ μορφὴ ἐπιστολῆς, ἄφθονες λύσεις γιὰ τὴν ἀπορία σου τὴν ἀπὸ παντοῦ προσεγμένη, παρὰ τὴν πολλὴ ἀμηχανία πρὸς μᾶς προκάλεσε συχνά, μὲ τίς ὁποῖες θὰ περιέλθουν σὲ σύγχυση καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ εἰδωλολάτρες καὶ οἱ συλλογισμοὶ τοῦ Μαρκίωνα, οἱ ὅποιοι φάνηκαν πολλὰς φορὲς μ' αὐτὴ τὴν ἀντιπαράταξη ὅτι ἐπιτέθηκαν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Γιατὶ τελειοποίησε ὁ Χριστὸς τὸ νόμο, ἀλλὰ δὲν τὸν κατέλυσε· τὸν ἔπαυσε, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀνέτρεψε· ἔφτασε σὸ τέλος του, ἀλλὰ δὲν ἀναιρέθηκε· τὸν κατέστησε ἀδρανῆ, ἀλλὰ δὲν τὸν κατηγόρησε· ἡ χάρις καὶ ὁ νόμος συμφωνοῦν, καὶ δὲν ἀντιμάχονται. Ἄν ὅμως κάποιος λέγει καὶ αὐτό, ὅτι ὁ Κύριος κατέλυσε τὸ νόμο τοῦ γραμματός, καὶ συμπλήρωσε τὸ νόμο τοῦ πνεύματος, δὲν λέγει τίποτε ἀφύσικο, τὸ νὰ λέγει ὅμως ὅτι κατέλυσε τὸν δεύτερο νόμο καὶ συμπλήρωσε τὴν πρώτη νομοθεσία, αὐτὸ εἶναι λόγος φλύαρων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 200ή.

Λέγοντας ὁ Κύριος, «νὰ μὴ ρίχνουμε τὰ μαργαριτάρια μπροστὰ στοὺς χοίρους...»⁸⁵ καὶ τὰ ἑξῆς, πῶς πρέπει νὰ διδάσκομε τοὺς ἀπιστοὺς;

Ἄγια καὶ μαργαριτάρια εἶναι καὶ ὁ λόγος τοῦ θείου κηρύγματος καὶ τὸ ἄχραντο Δεσποτικὸ σῶμα. Μαργαριτάρια εἶναι, γιατί εἶναι πολύτιμα καὶ ἐκπέμπουν λαμπρὴ τὴν αἴγλη τῆς σωτηρίας σὲ ὅσους προσέρχονται μὲ εἰλικρίνεια, καὶ ἅγια, ἐπειδὴ εἶναι σεβάσιμα, καὶ ἐπειδὴ, ἀποσπώντως μᾶς ἀπὸ τὴν πλάνη, μᾶς ὀδηγοῦν στὴν ἀλήθεια. Σκυλιὰ εἶναι

ὅσοι πολλάκις τὸν τῆς εὐσεβείας κατηχηθέντες λόγον, οὐ μόνον οὐδὲν ἄμεινον διετέθησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν λύσσαν αὐτῶν κατὰ τῆς ἱεραῆς ἡμῶν θρησκείας ἐμμανέστερον κινῶν ὑλακτούντων ἐπεδείξαντο· χοῖροι δέ, ὅσοι τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκαλινδούμενοι, πρὸς τὰς παραινέσεις 5 ἀναισθητῶς τε καὶ ἀνεπιστροφῶς ἔχουσιν. Οἷς ἅπασιν ὁ θεῖος ἀποθεσπίζει χρησμός, μὴ προτιθέναι τὰ θεῖα μυστήρια, ἀναξίους ἑαυτούς, δι' ὧν ἔπραξαν, παρασκευακότας τῆς ὑπερφυοῦς σωτηρίας καὶ χάριτος Ἄλλ', εἰ μὴδ' ἑτέροις τούτων δοτέον, ἴσως ἂν τις διαπορήσειε, τίσιν ὄλως δοτέον; Φημὶ τοιγαροῦν, τοῖς τε πιστοῖς καὶ ὀρθοδόξοις, 10 καὶ οἷς ὁ θῖος τῇ πίστει συμφθέγγεται.

Ἄλλὰ καὶ τῶν ἀπίστων, καὶ δὴ καὶ τῶν αἰρετικῶν, καὶ μὴν καὶ τῶν πρὸς καθαρότητα πολιτείας διαβεδλημένων καὶ ταύτης ὀλισθαίνοντων, ἐκείνους τῷ λόγῳ κατηχητέον καὶ χειραγωγεῖν προθυμητέον, οἷτινές εἰσιν ὡσπερ πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, καὶ σφόδρα 15 δέονται τῆς ποιμαντικῆς ἐπιστασίας καὶ κατηχήσεως. Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ ὁ Κύριος σπλαγχνίζεται, καὶ τρέφει τροφήν τό τε σῶμα συνέχουσιν, καὶ τὴν ψυχὴν βελτιοῦσάν τε καὶ στηρίζουσιν. Εἶεν ἀλλὰ πῶς ρίπτουσιν ἐπιστραφέντες οἱ χοῖροι καὶ οἱ κύνες τούς, εἴ τις αὐτοῖς προθείη ἢ μὴ θέμις; Ἡ δὴλον, ὡς οἱ μὲν κωμωδοῦντες καὶ 20 ἐπιγελῶντες καὶ χλευάζοντες τὰ πάσης εὐφημίας ὑπέρτερα, οἱ δέ, τὸ καθαρὸν αὐτῶν καὶ ὑπέρλαμπρον, διὰ τῆς οἰκείας ἀκαθαρσίας καὶ ἀνεπιστροφῆς φανλότητος, βεβηλοῦντές τε καὶ καταρρυπαίνοντες. Ὡν ἐκάτερον ἀνατρέχον εἰς τοὺς ἀπερισκέπτως καὶ χωρὶς προνοίας οἰκονομήσαντας τὸ μυστήριον, πτῶσιν αὐτῶν χαλεπὴν καὶ μέγα 25 ὄνειδος ἀπεργάζεται. Εἶησαν δ' ἂν μαρογαῖται καὶ ἅγια, οὐ τὰ εἰρημένα μόνον, ἀλλὰ γε καὶ τῶν θαυμάτων τὰ χαρίσματα· καὶ πρὸς τούτοις, αὐτὰ τὰ θαύματα· καὶ τρίτον, εἰ βούλει, τὸ ἀποστολικὸν καὶ θεῖον ἀξίωμα, ὃ κατὰ διαδοχὴν τὸ ἀρχιερέων γένος ὄραται κληρούμενον. Οὐδὲν γὰρ τούτων, οὐ μὲν οὖν οὔτε κυσὶ προτιθέναι, οὐδέ 30 τοῖς χοῖροις θεμιτόν, καὶ κοινὸς μὲν περὶ πάντων νόμος ἢ προειρημένη τοῦ Δεσπότητος ψῆφος καὶ ἀπόφασις.

Εὗροι δ' ἂν τις καὶ περὶ ἑνὸς ἐκάστου αὐτῶν τὰς μαρτυρίας οὐδὲν ἐργωδέστερον. Αὐτίκα γοῦν τοῖς κινῶν δίκην τὴν ἀναίδειαν προβεβλημένοις καὶ σημειῖον αἰτοῦσιν, οὕτω σχεδὸν τῆς ὄψεως αὐτῶν τῶν

καὶ ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους εἶναι ὅσοι πολλὰς φορές, ἐνῶ κατηγήθησαν τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας, ὄχι μόνο δὲν ἀπέκτησαν καθόλου καλύτερη διάθεση, ἀλλὰ καὶ τῆ λύσσα τους ἔδειξαν ἐναντίον τῆς ἱερῆς μας θρησκείας πρὸς μανιασμένα ἀπὸ τὰ σκυλιὰ πού ἀλυχοῦν. Χοῖροι πάλι εἶναι ὅσοι κυλιοῦνται στὸ βοῦρκο τῶν παθῶν καὶ φέρονται μὲ ἀναισθησία πρὸς τὶς συμβουλές καὶ δὲν παρακινουῦνται στὸ νὰ ἐπιστρέψουν. Σ' ὅλους αὐτοὺς ἀπαγορεύει ὁ θεῖος χρησμός νὰ παρέχονται τὰ θεῖα μυστήρια, ἐπειδὴ ἔδειξαν μὲ τὶς πράξεις τους ὅτι ἔγιναν ἀνάξιοι γιὰ τὴν ὑπερφυσικὴ σωτηρία καὶ χάρη. Ἄν ὅμως δὲν πρέπει νὰ δοθοῦν σὲ κανέναν ἀπὸ αὐτούς, ἴσως ἀπορώντας κανεῖς πεῖ· καὶ σὲ ποιὸν τότε πρέπει νὰ δοθοῦν; Λέγω λοιπόν, ὅτι πρέπει στοὺς πιστοὺς καὶ ὀρθοδόξους καὶ σὲ ἐκείνους πού ἡ ζωὴ τους εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν πίστη.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, καὶ βέβαια καὶ ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς, καὶ μάλιστα καὶ ἀπὸ ὅσους ἔχουν διαβληθεῖ ὡς πρὸς τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς τους καὶ ὀλισθαίνουν ἀπὸ αὐτήν, αὐτοὺς πρέπει νὰ τοὺς διδάξομε καὶ νὰ δείξομε προθυμία νὰ τοὺς καθοδηγήσομε. Γιατὶ αὐτοὶ εἶναι σὰν τὰ πρόβατα χωρὶς ποιμένα, καὶ ἔχουν μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ ποιμαντικὴ φροντίδα καὶ κατήχηση. Γι' αὐτοὺς βέβαια καὶ ὁ Κύριος δείχνει εὐσπλαγχνία καὶ τοὺς παρέχει τροφή, πού καὶ τὸ σῶμα συγκρατεῖ, καὶ τὴν ψυχὴ βελτιώνει καὶ στηρίζει⁸⁶. Καλὰ ὅλα αὐτά. Ἄλλὰ πῶς οἱ χοῖροι καὶ οἱ σκύλοι στρέφονται καὶ ρίχνουν αὐτὸν πού τοὺς παραθέτει αὐτὰ πού δὲν πρέπει; Ἡ εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτοὶ διακωμωδοῦν καὶ γελοῦν καὶ χλευάζουν αὐτὰ πού εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ κάθε ἔπαινο, καὶ ἐκείνοι βεβηλώνουν καὶ καταρροπαίνουν τὴν καθαρότητά τους καὶ τὴν ἔξαιρετικὴ λαμπρότητα τους μὲ τὴ δική τους ἀκαθαρσία καὶ τὴν ἀμετανόητη φαιλότητά τους; Τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἀναφερόμενο σὲ ἐκείνους πού ἀπερίσκεπτα καὶ ἀπρονόητα οἰκονόμησαν τὸ μυστήριον, ἀπεργάζεται φοβερὴ πτώση αὐτῶν καὶ μεγάλη ντροπὴ. Μαργαριτάρια καὶ ἅγια μπορεῖ νὰ εἶναι ὄχι μόνο ὅσα εἶπαμε, ἀλλὰ καὶ τὰ χαρίσματα τῶν θαυμάτων, καὶ μαζί μὲ αὐτὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ θαῦματα, καὶ τρίτον, ἂν θέλεις, τὸ ἀποστολικὸ καὶ θεῖο ἀξίωμα, πού κατὰ διαδοχὴ μεταδιβάξεται στὸ γένος τῶν ἀρχιερέων. Γιατὶ δὲν ἐπιτρέπεται κανένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ προτίθεται στὰ σκυλιὰ οὔτε στοὺς χοίρους, καὶ εἶναι κοινὸς γιὰ ὅλους νόμος ἢ ἐντολὴ καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Κυρίου πού ἀναφέραμε.

Μπορεῖ ὅμως νὰ βρεῖ κανεῖς, καθόλου δυσκολότερα, καὶ τὶς μαρτυρίες γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ αὐτούς. Σ' αὐτοὺς δηλαδὴ πού προβάλλουν τὴν ἀναίδειά τους ὅπως τὰ σκυλιὰ καὶ ζητοῦν θαῦμα γιὰ ἀπόδειξη, ἐνῶ δὲν

προδεδειγμένων ἀπαλλαγείσης, οὐ μόνον οὐδὲν ὁ τοῦ γένους Σωτῆρ
 οὐδαμῶς ἐπεδείξατο, ἀλλὰ καὶ ἀπεῖπε μὴ δοθήσεσθαι, καὶ τὴν αἰτίαν
 τοῦ μὴ παρασχεῖν ἀποκαλύπτων, γενεὰν αὐτοῦς πονηρὰν καὶ μοιχαλί-
 5 δα ὠνόμασε, δι' ἑκατέρου πάθους παραστήσας, ὅτι κυνῶν καὶ χοίρων
 οὐδὲν ἀμείνους ἐτύγχανον. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ οὐκ ἐποίη-
 σε δυνάμεις πολλάς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Καὶ πολλαχοῦ φαίνεται
 πίστιν προσαπαιτῶν, εἴθ' οὕτως ἰάσεις ἐπιτελῶν. Ὡστε, ὁ κυνογνώ-
 μων καὶ χοιρώδης ἄνθρωπος, ἀνάξιός ἐστι τῆς ἀπὸ τῶν σημείων εὐερ-
 γεσίας. Εἰ δὲ τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν τοῖς σημείοις
 10 χαρίσματος.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ αὐτόθεν δῆλον· οὐδὲν δὲ ἥττον ὅμως καὶ
 Πέτρος, ὁ τῶν μαθητῶν κορυφαῖος, δι' ὧν ἐπιτιμήσας ἀπεσεῖσατο καὶ
 δεισιδαίμονα καὶ πονηρὸν καὶ φιλόχρυσον Σίμωνα, ἀκριβεστάτην
 παρέσχετο τὴν ἀπόδειξιν. Ὅτι δὲ οὐδ' ἀποστολικῆς ἀξίας ἢ ἀρχιε-
 15 ρατικῆς τιμῆς οὐδεὶς ἐστι τῶν τοιούτων μετέχειν δίκαιος, αὐτὸς πάλιν
 ὁ Δεσπότης, ἔργῳ καὶ λόγῳ παρίστησιν, οἷς τὸν ἀκολουθεῖν αὐτῷ
 αἰτησάμενον, καὶ τῶν ἀποστόλων ὑπελθεῖν τὸν κληρὸν, καὶ τὸ προνό-
 μιον διαμηχανώμενον, οὐ μόνον οὐ προσεδέξατο, ἀλλὰ δι' ὧν ἐθριάμ-
 βευσεν αὐτοῦ τὰ τῆς καρδίας ἀπόρρητα, τῆς μαθητείας ἀπώσατο·
 20 πτηνῶν γὰρ αὐτὸν καὶ ἀλωπέκων, ὁ πάντα καὶ πρὸ γενέσεως εἰδώς,
 οἰκητήριον ἐώρα καὶ κατασκήνωσιν, καὶ τοῦτο αὐτὸ αἰτησάμενος ὅτι
 δόλου γέμων καὶ κουφότητος καὶ ἀναιδείας, καὶ πάθει προσανέχων
 φιλοχρηματίας, πρὶν ἢ ταῦτα τὰ θηρία ἀπελάσει τῆς ψυχῆς, ἐτόλμη-
 σεν ἑαυτὸν εἰς τὴν τῶν μαθητῶν κλησιν εἰσωθεῖν, καὶ τῶν ὑπερφυῶν
 25 ἐκείνων καὶ Δεσποτικῶν χαρισμάτων δοχεῖον φαντάζεσθαι, ὃς πορ-
 ρωτάτῳ τῆς ἐλπίδος, ὁ πάντας ἔλκων πρὸς ἑαυτόν, καὶ πάντας σω-
 θῆναι θέλων, ἀπεπέμψατο. Καὶ τὸ σκεῦος δὲ τῆς ἐκλογῆς, ὁ τὸν οὐρά-
 νιον πόλον ὡς ἐπίγειον στάδιον διατρέχων, καὶ τὴν οἰκουμένην σταδι-
 εῦν τῷ τοῦ κηρύγματος δρόμῳ, καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας παθήμασι τὰ
 30 αὐτὰ τῷ διδασκάλῳ καὶ Δεσπότη, δι' ὧν Τιμοθέῳ γράφει, συμ-
 φθέγγεται· «Χεῖρας γὰρ ταχέως, φησί, μηδενὶ ἐπιτίθει· μηδὲ κοινώνει
 ἁμαρτίαις ἄλλοτρίαις»· καὶ μυρία ἄλλα. Ἄλλ' ἐπὶ τοσοῦτον μὲν περὶ
 τούτων.

87. Ματθ. 12, 38-39.

90. Πράξ. 8, 20-23.

88. Ματθ. 13, 58.

91. Ματθ. 8, 19-20. Λουκᾶ 9, 57-58.

89. Ματθ. 9, 28-30. Μάρκ. 9, 23-25.

92. Ἰω. 12, 32.

ἔχουν ἀκόμα ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τῆ θεά τῶν προηγούμενων, ὄχι μόνο ὁ Σωτήρας τοῦ γένους μας δὲν τοὺς ἔδειξε τίποτε, ἀλλὰ καὶ ἀπαγόρευσε νὰ τοὺς δοθεῖ, καὶ ἀποκαλύπτοντας τὴν αἰτία τῆς ἀπαγόρευσης, τοὺς ὀνόμασε γενιᾶ πονηρῆ καὶ μοιχαλίδα⁸⁷, παρασταίνοντας μὲ καθένα ἀπὸ τὰ δύο πάθη, ὅτι δὲν ἦταν καθόλου καλύτεροι ἀπὸ σκυλιὰ καὶ χοίρους. Ἐξάλλου καὶ στὴν πατρίδα του δὲν πραγματοποίησε πολλὰ θαύματα, ἐξαιτίας τῆς ἀπιστίας τους⁸⁸. Καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις φαίνεται νὰ ζητεῖ ἐπιπλέον πίστη, καὶ ἔτσι στὴ συνέχεια ἐπιτελεῖ τὶς θεραπείες⁸⁹. Ὡστε, ὅποιος ἔχει γνώμη σκύλου καὶ μοιάζει μὲ χοῖρο, εἶναι ἀνάξιος νὰ δεχθεῖ τὴν εὐεργεσία ἀπὸ τὰ θαύματα. Καὶ ἂν εἶναι ἀνάξιος αὐτοῦ, πολὺ περισσότερο εἶναι ἀνάξιος γιὰ τὸ χάρισμα ἐπιτέλεσης θαυμάτων.

Ἄλλὰ αὐτὸ εἶναι κι ἀπὸ μόνο του φανερό. Καθόλου λιγότερο ὅμως καὶ ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, πού μὲ τὶς ἐπιτιμήσεις του ἀπέκρουσε τὸν δεισιδαίμονα καὶ πονηρὸ καὶ φιλόχρυσο Σίμωνα, ἔδωσε ἀδιφιλονίκητη ἀπόδειξη⁹⁰. Κι ὅτι κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν δικαιούται νὰ μετέχει οὔτε τῆς ἀποστολικῆς τιμῆς οὔτε τῆς ἀρχιερατικῆς, ὁ ἴδιος πάλι ὁ Κύριος τὸ δείχνει μὲ ἔργο καὶ λόγο μὲ ὅσα λέγει σὲ ἐκείνον πού ζήτησε νὰ τὸν ἀκολουθήσει καὶ νὰ τοῦ δώσει τὸν κλῆρο τῶν ἀποστόλων καὶ μηχανευόταν νὰ λάβει τὸ προνόμιο, ὄχι μόνο δὲν τὸν δέχθηκε, ἀλλὰ μὲ τὴ θριαμβευτικὴ ἀποκάλυψη τῶν μυστικῶν τῆς καρδιάς του τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν τάξη τῶν μαθητῶν του. Γιατὶ τὸν ἔβλεπε, αὐτὸς πού γνωρίζει τὰ πάντα προτοῦ γίνουν, πὼς ἦταν κατοικία καὶ τόπος πού κούρνιαζαν πουλιὰ κι ἀλεπουῖδες, καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τοῦ εἶχε ζητήσῃ⁹¹. Ὅτι δηλαδή, ἐνῶ ἦταν γεμᾶτος δόλο καὶ κουφότητα κι ἀναίδεια κι ἀφοσιωμένος στὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας, πρὶν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ψυχὴ του αὐτὰ τὰ θηρία, τόλμησε νὰ ὠθήσει τὸν ἑαυτό του στὴν κλήση τῶν μαθητῶν καὶ νὰ τὸν φαντάζεται δοχεῖο τῶν ὑπερφυσικῶν ἐκείνων Δεσποτικῶν χαρισμάτων, ἀλλὰ τὸν ἐξαπέστειλε ὅσο γινόταν μακρύτερα ἀπὸ τὶς ἐλπίδες του, αὐτὸς πού ὅλους τοὺς ἔλκυει κοντά του⁹² καὶ θέλει ὅλοι νὰ σωθοῦν⁹³. Ἄλλὰ καὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς⁹⁴, πού διέτρεχε τὸν οὐρανὸ σὰ νὰ ἦταν ἓνα ἐπίγειο στάδιο, καὶ πού διέτρεξε τὴν οἰκουμένη σὰ νὰ ἦταν στάδιο μὲ τὸ δρόμο τοῦ κηρύγματος καὶ μὲ τὰ παθήματά του γιὰ χάρη τῆς πίστεως, στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Τιμόθεο γράφει τὰ ἴδια μὲ τὸν δάσκαλο καὶ Δεσπότη· γιατί λέγει· «Κανένα νὰ μὴ χειροτονεῖς ἀμέσως, οὔτε νὰ συμμετέχεις σὶς ἁμαρτίες τῶν ἄλλων»⁹⁵, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Γιὰ τὸ θέμα μας φτάνουν αὐτὰ.

93. Α' Τιμ. 2, 4.

94. Πράξ. 9, 15.

95. Α' Τιμ. 5, 22.

Ἐγὼ δέ σοι καὶ πρὸς ἑτέραν θεωρίαν, ἐκ γειτόνων τοῖς εἰρημένοις οὐσαν (ἐπεὶ σοι τὰ τοιαῦτα ἔρωσ ἐστὶ καὶ τρυφή καὶ θεάματα), οὐκ ὀκνήσαιμι καθηγήσασθαι, εἰ καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἡρέμα πως τοὺς νόμους ὀρῶ διευλαβουμένους μοι ἔπεσθαι. Ἀλλὰ γὰρ μαργαρίτας μὲν 5 καὶ τοὺς περὶ ἀρετῆς καθαρὸς λογισμοὺς, ἅγια δὲ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων λογισμῶν τὸ τίμιον καὶ σεπτόν, οὐκ ἂν τις ἀποσφαλείῃ τῆς ἀληθείας καὶ εἰδῶς καὶ καλῶν, ὥσπερ κίνας τοὺς δυσσεβεῖς καὶ αἰρετίζοντας λογισμοὺς, καὶ χοίρους πάλιν τοὺς φιληδόνοὺς καὶ δυσώδεις καὶ ἐμπαθεῖς. Οὐ δεῖ τοιγαροῦν τούτοις τοῖς χοίροις οὐδὲ τοῖς κυσὶ 10 τοὺς μαργαρίτας καὶ τὰ ἅγια εἰς ἔριν καὶ ζυγομαχίαν ρίπτειν καὶ προβάλλεσθαι. Πολλοὶ γὰρ ἐκείνοις ταῦτα προθέντες καὶ τὴν τούτων ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς ἄμιλλαν ὡς σκηνηκὴν θεῶν ποιούμενοι, καὶ δὴ καὶ ὑπὸ τῆς περὶ τὰ πάθη προσπαθείας τὴν κρίσιν ἀδέκαστον οὐκ ἔχοντες, ἔλαθον ἑαυτοὺς ἀνατρέψαντες καὶ πεσόντες πτώμα ἑξαισίον, 15 ἐκνικηθέντων αὐτοῖς τῶν κρειττόνων τοῖς χείροσι, καὶ θεῶν μᾶλλον τραγικὴν ἑαυτοὺς ἢ θεατὰς ἐπιδείξαντες. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μαχομένων ἐννοιῶν καὶ ἐνθυμήσεων, ἐπ' αὐτὰς προσέλθοις τὰς ἀντικειμένας πράξεις, καὶ τοὺς κατὰ τὰς πράξεις αὐτὰς διακεμένους, οὐδὲν ἦπτον εὐρήσεις τὴν θεωρίαν προβαίνουσαν. Ὁ γὰρ σπουδαῖος βίος καὶ ὀρ- 20 θόδοξος, μαργαριτῶν καὶ ἁγίων δίκη ἀποστίλδων, οὐκ ὀφείλει ταῖς αἰρετικαῖς καὶ δυσώδεσι καὶ ρυπώσαις πολιτεῖαις συνδιαιτᾶσθαι καὶ συναναφύρεσθαι. «Ἐξέλθετε γάρ, φησὶν, ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε», λέγει Κύριος, «καὶ γὰρ εἰσδέξομαι ὑμᾶς». Καί, «τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος»; καί, «ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐκ μέσου ὑμῶν» καί, 25 «πῶ τοιούτω μηδὲ συνεσθίειν», καὶ ἄλλο πλῆθος ἄπειρον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν σὴν πεφιλοτιμήσθω χάριν, οἶδε δὲ καὶ τὸ τῆς ἀναγωγικῆς θεωρίας χωρίον, πῶ πλάτει καὶ τῇ εὐρέσει τῶν θεωρημάτων ἐγκαλλωπίζεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑ΄.

30 **Πῶς δεῖ κρίνειν τὰ κατὰ τὸν δῖον συμβαίοντα;**

Ἐπέχουσί τινες τῶν ἀδικημάτων δίκας ἐν τῷ νῦν βίῳ· ἔχεις ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν ὅτι ἐστὶ Πρόνοια ἐφεστῶσα καὶ λογοθετοῦσα καὶ περιέπουσα τὰ ἐνταῦθα. Οὐκ ἔδωκαν πολλοὶ δίκας τῶν ἀδικώτερον πολιτευσαμένων τοῦτο μείζων ἀπόδειξις, ὅτι πρὸς ἑτέραν τινὰ μικρο-

Ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ διστάσω νὰ σὲ ὀδηγήσω καὶ σὲ ἄλλη θεωρία, πού εἶναι γειτονική μὲ ὅσα εἶπαμε (γιατὶ αὐτὰ εἶναι γιὰ σένα ἔρωτας καὶ τρυφή καὶ θεάματα), ἂν καὶ βλέπω τοὺς κανόνες τῆς ἐπιστολῆς νὰ μὲ ἀκολουθοῦν μὲ εὐλάβεια πολλή. Μαργαρίτες λοιπὸν δὲν θὰ κάνει κανεὶς λάθος στὴν ἀλήθεια ἂν θεωρήσει καὶ ὀνομάσει τοὺς καθαρὸς λογισμοὺς τῆς ἀρετῆς, καὶ ἅγια τὸ τίμιο καὶ σεπτὸ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθόδοξων λογισμῶν, ὅπως βέβαια σκυλιὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ αἰρετικούς λογισμοὺς, καὶ χοίρους πάλι τοὺς φιλήδονους καὶ βρομεροὺς καὶ ἔμπαθεις. Δὲν πρέπει λοιπὸν ρίχνομε τοὺς μαργαρίτες καὶ τὰ ἅγια σ' αὐτοὺς τοὺς χοίρους οὔτε στὰ σκυλιὰ καὶ νὰ τοὺς ἐκθέτομε σὲ φιλονεικίες καὶ διαμάχες. Γιατὶ πολλοὶ πού παρέθεσαν αὐτὰ σ' ἐκείνους καὶ ἔκαναν τὴν ἄμλλά τους θεατρικὸ δρώμενο μέσα στὸ λογιστικὸ τῆς ψυχῆς καὶ μὴ ἔχοντας ἔξαιτίας τῆς προσκόλλησής τους στὰ πάθη ἀδέκαστη τὴν κρίση, χωρὶς νὰ καταλάβουν ἀνέτρεψαν τὸν ἑαυτό τους καὶ ἔπεσαν καὶ ὑπέστησαν πτώση φοβερή⁹⁹, ἐπειδὴ νικήθηκαν ὅσα καλὰ εἶχαν ἀπὸ τὰ χειρότερα, καὶ παρουσίασαν τραγικὸ θέαμα τοὺς ἑαυτοὺς τους μᾶλλον παρὰ τοὺς θεατὲς τους. Ἄν τώρα κι ἀπὸ τίς ἀντιμαχόμενες ἔννοιες καὶ σκέψεις, πλησιάσεις στίς ἴδιες τίς ἀντικείμενες πράξεις καὶ σ' αὐτοὺς πού πράττουν αὐτὲς τίς πράξεις, δὲν θὰ βρεῖς καθόλου λιγότερο νὰ ἀληθεύει ἡ θεωρία. Ὁ σπουδαῖος δηλαδὴ καὶ ὀρθόδοξος βίος, πού ἀκτινοβολεῖ σὰν τὰ μαργαριτάρια καὶ τὰ ἅγια, δὲν πρέπει νὰ συμβιώνει καὶ ν' ἀναμιγνύεται μὲ αἰρετικούς καὶ δυσώσεις καὶ γεμάτους ἀπὸ βρωμιὰ τρόπους ζωῆς. Γιατὶ λέγει ὁ Κύριος· «Βγεῖτε ἀπὸ ἀνάμεσά τους καὶ ἀποχωρισθεῖτε ἀπὸ αὐτοὺς, καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς δεχθῶ»⁹⁷, καὶ «Ποιὰ σχέση ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι;»⁹⁸, καὶ «Βγάλετε τὸν πονηρὸ ἀπὸ ἀνάμεσά σας»⁹⁹, καὶ «Μαζὶ μ' αὐτὸν οὔτε νὰ συντρώγετε»¹⁰⁰, κι ἄλλο μεγάλο πλῆθος ρήσεων. Αὐτὰ λοιπὸν ἂς εἶναι ἡ γενναιόδωρη προσφορά μου στὴ χάρη σου, γνωρίζει ὅμως καὶ τὸ χωρίο τῆς ἀλληγορικῆς θεωρίας νὰ καλλωπίζεται μὲ τὸ εὖρος καὶ τὴν ἀνεύρεση τῶν θεωρημάτων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 201η.

Πῶς πρέπει νὰ κρίνομε τὰ συμβαίνοντα στὴ ζωή.

Μερικοὶ τιμωροῦνται στὴν παρούσα ζωὴ γιὰ τὰ ἀδικήματα πού διέπραξαν. Ἐχεις σαφέστατη ἀπόδειξη ὅτι ὑπάρχει Πρόνοια πού ἐπιστατεῖ, ἐλέγχει, καὶ φροντίζει τὰ ἐδῶ. Ἐπίσης δὲν τιμωρήθηκαν πολλοὶ ἀπὸ ὄσους πολιτεύθηκαν μὲ περισσότερες ἀδικίες. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀκόμα

99. Α΄ Κορ. 5, 13.

100. Α΄ Κορ. 5, 11.

τέραν καὶ χαλεπωτέραν συνετηρήθησαν κρίσιν. Εὐδαμόνως ἐβίωσαν πολλοὶ τῶν δικαίων· δέχου πάλιν προοίμια καὶ σύμβολα τῆς ἐκεῖσε μισθαποδοσίας. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ πολλαῖς ἐνήθλησαν τάλαιπωρίαις τοῦτο καὶ τοὺς λίαν ἐπισιομίζει φιλονείκους, ὅτι πάντως ἄλλος ἡμᾶς ἀναμένει βίος καὶ κριτήριον ἄλλο, ἐν ᾧ τῶν κατ' ἀξίαν ἕκαστος δεδιωμένων ἀπολήψεται τὴν ἀντιμισθίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΒ΄.

Πῶς οἱ ἀπόστολοι, ἰδιῶται ὄντες, ῥητόρων πάντων κατεκράτησαν.

10 Εἰ νοῦς μὲν γραμμάτων, νοῦ δὲ ἢ θεία χάρις ἀσυγκρίτῳ μέτρῳ πλεονεκτεῖ, μηδὲν θαυμάζῃς, εἰ οἱ ἀπόστολοι, τὸ πλεόν καὶ μέγιστον λαβόντες, τῶν ἐπὶ τῷ ἐλαχίστῳ μέγα φρονησάντων, ρητόρων, λέγων, καὶ φιλοσόφων, κατὰ κράτος περιεγένοντο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΓ΄.

15 Διὰ τί Παῦλος, Ἀθηναίσις διαλεγόμενος, ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐπιγραμμάτων αὐτοῖς διαλέγεται.

Τοὺς μὲν ἄλλους εἰκὸς ἐστὶν ἀπορεῖν, τί δήποτε ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὁ «πνευματικοῖς πνευματικὰ» συγκρίνειν διδάσκων, ὁ καὶ αὐτὴν τὴν Μωσαϊκὴν φιλοσοφίαν πρὸς τὴν ὑπερέχουσαν τοῦ Χριστοῦ σοφίαν σκύβαλα ἡγούμενος, τί δήποτ' οὖν, ὁ τοιαῦτα καὶ λέγων καὶ διδάσκων, ἀπὸ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῖς Ἀθηναίοις, ἃ τῷ παρ' αὐτοῖς ἐπεγέγραπτο βωμῶ, διελέγετο· ἀνάξιον γὰρ τῆς ἐν Παύλῳ θείας ἐπιπνοίας ἐκ μύθων συγκροτεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἄλλους τοῦτο διαποροῦντας οὐ λίαν ἴσως ἂν μεμφοίμην, σὲ δὲ ἐκ 25 μυριάων γραφῶν τε καὶ λογισμῶν ἔχων εὐθύνειν, τὸν διάπτυρον τῆς διαλεκτικῆς ἐραστήν, μάλιστα ἂν ἐξ ἑνὸς τῶν σῶν δικαιοτάτα ἂν μεμφοίμην, ὡς κάκεινο ἐπιλελησμένον δήπουθεν τὸ σοφώτατον αὐτῆς καὶ χρησιμώτατον νομοθέτημα. Τὸ ποῖον; Ἐφ' ᾧν ἢ τῶν ἀκροατῶν αἰσθησις, ἐξ οἰκείων καὶ ἀληθῶν ἐπιδεικνυμένην οὐ προσδέχε- 30 ται τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀποτυφλώττει πρὸς τὴν αἴγλην αὐτῆς καὶ τὸ καθαρὸν τοῦ νοήματος, ἐπὶ τούτων ἐξ ᾧν πεφύκασιν οὐκ ἀδύνατοι, ἐκ τούτων ὅσα ἐνδέχεται προσῆκε χειραγωγεῖν καὶ κατασκευάζειν

μεγαλύτερη απόδειξη, ὅτι διατηρήθηκαν αὐτοὶ γιὰ ἄλλη πικρότερη καὶ φιδερότερη κρίση. Ἔζησαν εὐτυχισμένα πολλοὶ δίκαιοι. Αὐτὸ πάλι νὰ τὸ δέχεσαι ὡς τὰ προοίμια καὶ τὰ σύμβολα τῆς μισθαποδοσίας πού θὰ γίνει ἐκεῖ. Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ δοκίμασαν πολλὰς τλαιπωρίες. Αὐτὸ ἀποστομώνει καὶ τοὺς πάρα πολὺ φιλόνηκους, ὅτι ὅπωςδήποτε μᾶς ἀναμένει ἓνας ἄλλος βίος καὶ ἄλλο δικαστήριον, ὅπου καθένας θὰ λάβει ἀντιμισθία σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία τῶν πράξεων του.

ΕΡΩΤΗΣΗ 202η.

Πῶς οἱ ἀπόστολοι, πού ἦταν ἀγράμματοι, κατανίκησαν ὄλους τοὺς ρήτορες;

Ἄν ὁ νοῦς ὑπερτερεῖ τῶν γραμμάτων καὶ ἡ θεία χάρις ὑπερτερεῖ τοῦ νοῦ σὲ ἀσύγκριτο μέτρο, νὰ μὴν ἀπορεῖς καθόλου, ἂν οἱ ἀπόστολοι, πού ἔλαβαν τὸ πλεόν (τὸ νοῦ) καὶ μέγιστο (τὴ θεία χάρις), ἐνίκησαν κατὰ κράτος ἐκείνους, πού γιὰ τὸ ἐλάχιστο πού εἶχαν ἔδειξαν μεγάλη ἀλαζονεία, ἐννοῶ τοὺς ρήτορες καὶ τοὺς φιλοσόφους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 203η.

Γιατί ὁ Παῦλος στὸ διάλογό του μὲ τοὺς Ἀθηναίους τοὺς μιλάει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἐπιγράμματά τους.

Οἱ ἄλλοι βέβαια εἶναι φυσικὸ νὰ ἀποροῦν, γιατί ἄραγε ὁ θεσπέσιος Παῦλος, πού διδάσκει «νὰ συγκρίνονται τὰ πνευματικὰ μὲ τα πνευματικὰ»¹, αὐτὸς πού καὶ τὴν ἴδια τὴ Μωσαϊκὴ νομοθεσίαν, σὲ σχέση μὲ τὴν ὑπερέχουσα σοφία τοῦ Χριστοῦ, τὴ θεωρεῖ σκύβαλα², γιατί λοιπὸν αὐτός, πού λέγει καὶ διδάσκει τέτοια, μιλάει στοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὰ ἐπιγράμματα πού εἶχαν γραφεῖ στὸ βωμό³· γιατί εἶναι ἀνάξιο τοῦ θείου φωτισμοῦ τοῦ Παύλου νὰ συγκροτεῖ τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τοὺς μύθους. Τοὺς ἄλλους βέβαια πού ἐκφράζουν αὐτὴ τὴν ἀπορία δὲν θὰ τοὺς μεμφόμενιν καὶ πολὺ, ἐσένα ὅμως, τὸν ὀλόθερμο ἐραστὴ τῆς διαλεκτικῆς, πού μπορῶ νὰ σὲ κατευθύνω μέσω ἀπειρων γραφῶν καὶ συλλογισμῶν, θὰ σὲ ἔψεγα κυρίως καὶ πολὺ δίκαια ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δικά σου, ὅτι ξέχασες ἀκριδῶς ἐκεῖνο τὸ σοφότατο καὶ χρησιμότατο νομοθέτημά της. Ποιὸ εἶναι αὐτό; Ἀπὸ ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὅποια ἡ αἴσθησις τῶν ἀκροατῶν δὲν δέχεται τὴν ἀλήθεια νὰ ἀποδεικνύεται ἀπὸ οἰκείους καὶ ἀληθεῖς, ἀλλὰ τὴν τυφλώνει μαζὶ μὲ τὴ λάμπη της καὶ ἡ καθαρὸτητα τοῦ νοήματος, ἀπὸ αὐτὰ πού συνήθως ἀδυνατεῖ νὰ τὰ ἀποδεχθεῖ, ἀπὸ αὐτὰ, ὅσα εἶναι δυνατόν, πρέ-

αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν καὶ ταῖς αὐτῶν διανοίαις ὑπανγάζειν αὐτῆς τὴν λαμπρότητα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ΄.

Διὰ τί ἡ προφητεία τοῖς τῆς ἀσαφείας τρόποις
5 συνεσκίασται;

Πυθομένω σοι, τί δήποτε ἡ προφητεία τοῖς τῆς ἀσαφείας τρόποις
συνεσκίασται, διὰ βραχέων ἀμείβομαι. Διότι οὐκ ἔστιν ἱστορία ἢ προ-
φητεία. Ἱστορίας μὲν γὰρ, εἶπερ τι ἄλλο, ἀρετὴ, σαφῶς τε εἰπεῖν καὶ
μηδὲν περινενοημένον ἐξεργάσασθαι. Τὰ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ γεγενημένα
10 διδάσκει, καὶ ἅπαντες ὁμοίως καὶ σπουδαῖοι καὶ φαῦλοι κατ' ἐκεῖνο
τοῦ καιροῦ ἠπίσταντο, καὶ νῦν εἰδέναι οὐκ ἀπείργονται. προφητεία
δέ, ἥς ἔργον τοῖς ἀξίοις ἀποκαλύπτειν τὰ ἄδηλα, τοῖς δὲ θεθήλοις
ἄβαστα ποιεῖν τὸ συνεσκιασμένον καὶ αἰνιγματῶδες καὶ τὸ διὰ παρα-
παισμάτων προπεωδέστατον. ἐξ ὧν, οἶμαι, λελυσθαί σου καὶ τὸ ἀπο-
15 ρον, ὡς, εἰ μὴ ἔδει μαθεῖν, οὐδ' ὄλως ἐχρῆν εἰπεῖν. εἰ δ' ἐκρίθη μαθεῖν,
οὐκ ἀσαφῶς ἔχειν τὴν προφητείαν, καὶ ἐνίσως σχεδόν, τοῦ μηδὲ εἰ-
ρηῆσθαι, ἐχρῆν. Δητήθη γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι καὶ μαθεῖν προσῆ-
κον ἦν, καὶ ἀναγκαῖον μὴ θεθήλως καὶ κοινῶς εἰπεῖν. ἀλλὰ τοῖς μὲν
μύσταις εἰρηῆσθαι σαφῆ, ἄδυστα δὲ τοῖς ἀμνήτοις διατηρηθῆναι, καὶ
20 οὐκ ἐφικτά.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΕ΄.

Περὶ διαμορφώσεως καὶ χαρακτῆρος τῶν ἀγίων εἰκόνων.

Προτείνουσιν, ἔφης, τῶν Εἰκονομάχων ὅσοι θρασύτεροι καὶ
κακόσχολοι, τὸν σοφὸν ἠγοῦνται τὸ περίεργον, ποία τῶν εἰκόνων
25 Χριστοῦ ἀληθῆς, πότερον ἢ παρὰ Ῥωμαίοις, ἢ ἢνπερ Ἴνδοι γράφου-
σιν, ἢ ἢ παρ' Ἑλλησιν, ἢ παρ' Αἰγυπτίοις οὐχ ὅμοιαι ἀλλήλαις αὐταί,
καὶ ὁποῖαν ἂν τις αὐτῶν ἀληθῆ φήσειε, δηλονότι παραγράφεται τὰς
λοιπάς. Ἀλλὰ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀπορίαν, μᾶλλον δὲ τὴν κακομηχα-
νίαν, ᾧ καλὸν ὀρθοδοξίας ἄγαλμα σὺ, πολλαχῶς ἔστιν ἐπιρραπίσαι,
30 καὶ πολλῆς γέμουσαν παρανοίας καὶ δυσσεβείας ἀπελέγξαι. Καὶ
πρῶτον ἔστιν εἰπεῖν πρὸς αὐτούς, ὅτι τέως, ἐξ ὧν ἔγκυτε τῇ εἰκονουρ-
γία μάχεσθαι, καὶ ἄκοντες αὐτῆς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἔνθα τὸ
Χριστιανῶν γένος τὴν ὑπαρξιν καὶ προσκύνησιν ἐμαρτυρήσατε. ὥστε,

πει νὰ χειραγωγοῦμε καὶ νὰ ἀποδεικνύομε σ' αὐτοὺς τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ καταφωτίζομε μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς τῆς διάνοιες αὐτῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 204η.

Γιατὶ ἡ προφητεία συσκιάσθηκε μὲ ἀσάφεια.

Ἐπειδὴ ρωτᾶς καὶ θέλεις νὰ μάθεις, γιατί τέλος πάντων ἡ προφητεία ἔχει συσκιασθεῖ μὲ ἀσάφειες, σοῦ ἀπαντῶ μὲ συντομία. Ἐπειδὴ ἡ προφητεία δὲν εἶναι ἱστορία. Γιατὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀρετὴ τῆς ἱστορίας εἶναι νὰ μιλᾷει μὲ σαφήνεια καὶ νὰ μὴν κάνει περίπλοκες διατυπώσεις. Γιατὶ διδάσκει γεγονότα ποὺ ἔγιναν μέσα στὸν κόσμον καὶ ποὺ τὰ ἤξεραν ὅλοι ὅμοια καὶ σπουδαῖοι καὶ κοινοὶ ἄνθρωποι τὸν καιρὸ ποὺ γίνονταν, καὶ τώρα δὲν ἐμποδοῦνται νὰ τὰ γνωρίζουν. Ἀντίθετα στὴν προφητεία, ποὺ ἔργο τῆς εἶναι νὰ ἀποκαλύπτει στοὺς ἀξιους τὰ ἀγνωστα, καὶ στοὺς βέβηλους νὰ τὰ κάνει ἀπρόσιτα, ἀρμόζει κυρίως ἡ συσκιασμένη καὶ αἰνιγματικὴ καὶ συμβολικὴ ἔκφραση καὶ διατύπωση, ἀπὸ τὰ ὅποια, νομίζω, λύθηκε καὶ ἡ ἀπορία σου, ὅτι ἂν δὲν ἔπρεπε νὰ μάθουμε κάποια, δὲν ἔπρεπε νὰ μᾶς τὰ πεῖ καθόλου, ἂν ὅμως κρίθηκε ὅτι ἔπρεπε νὰ τὰ μάθουμε, νὰ μὴν εἶναι ἡ προφητεία ἀσαφής, καὶ ἴσως θὰ ἔπρεπε σχεδὸν οὔτε καὶ νὰ εἰπωθοῦν. Γιατὶ ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν φάνηκε ὅτι καὶ ἔπρεπε νὰ τὰ μάθουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἦταν ἀνάγκη νὰ μὴν εἰπωθοῦν μὲ τρόπο βέβηλο καὶ κοινό, ἀλλὰ στοὺς μνημένους νὰ λεχθοῦν μὲ σαφήνεια, ἐνῶ στοὺς ἀμύητους νὰ διατηρηθοῦν κρυφὰ καὶ ἀπρόσιτα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 205η.

Γιὰ τὴ διαμόρφωση καὶ τὸ χαρακτῆρα τῶν ἁγίων εἰκόνων.

Θέτουν, εἶπες, τὸ ἐρώτημα οἱ θρασύτεροι καὶ κακόπιστοι ἀπὸ τοὺς εἰκονομάχους καὶ ποὺ θεωροῦν σοφία τὸ περίεργο, ποια ἀπὸ τῆς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀληθινὴ, ἐκείνη ποὺ ἔχουν οἱ Ρωμαῖοι, ἢ αὐτὴ ποὺ ζωγραφίζουν οἱ Ἰνδοί, ἢ αὐτὴ ποὺ ζωγραφίζεται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἢ τοὺς Αἰγυπτίους· γιατί αὐτὲς δὲν μοιάζουν ἢ μία τὴν ἄλλη, καὶ ὅποια ἀπὸ αὐτὲς χαρακτηρίσει κάποιος ἀληθινὴ, εἶναι φανερὸ ὅτι διαγράφει τῆς ὑπόλοιπες. Ἄλλ' αὐτὴ τους τὴν ἀπορία, ἢ καλύτερα τὴν κακοτροπιὰ τους, σὺ τὸ ὠραῖο ἄγαλμα τῆς ὀρθοδοξίας, μπορεῖς ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις νὰ τὴν ἀποκρούσεις καὶ ν' ἀποδείξεις, ὅτι εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολὺ παραλογισμό καὶ δυσσέβεια. Καὶ πρῶτον μποροῦμε νὰ ποῦμε σ' αὐτοὺς, ὅτι κατ' ἀρχὴν μὲ τὴν ἀπόφασή σας νὰ πολεμᾶτε τῆς εἰκόνες καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλετε ἐπιβεβαιώσατε τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν προσκύνησή τους σὲ ὅλα τὰ

ὁ καθαιρεῖν ἐπιχειροῦσι, μᾶλλον συνιστῶσι, καὶ τοῖς οἰκείοις λόγοις ἀλίσκονται.

Δεύτερον, ὅτι λελήθασιν ἑαυτοῦς, δι' ὧν ταῦτα λέγουσιν, εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων τάξιν ἑαυτοῦς ἐντάττοντες· ἐπ' ἴσης γὰρ ἔστι τὰ εἰρημέ-
 5 να περὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων ἡμῶν. Ποίους γὰρ λόγους Εὐαγγελίου θεοπνεύστους, εἴποιεν ἄν, ἢ ὅλως Εὐαγγέλιον ποῖον ὀνομάζετε; ἄλλοις γὰρ σχήμασι καὶ τύποις γραμμάτων τὸ Ῥωμαϊκόν, ἄλλοις δὲ τὸ Ἰνδῶν, καὶ ἑτέροις τὸ Ἑβραϊ-
 10 κόν, καὶ ἄλλοις τὸ Αἰθιοπῶν ἀπαρτίζονται. Καὶ οὐ μόνον τύποις γραμμάτων καὶ σχήμασιν ἀνομοίοις γράφονται, ἀλλὰ καὶ ἀπηχῆσει καὶ σημασίᾳ φωνῆς ἑτεροειδεῖ τε καὶ ἀλλοτριωτάτῃ προφέρονται· οὐκ οὖν φαῖεν ἄν, μᾶλλον δὲ διὰ τί μὴ λέγοιτε ὡς οὐδενὶ προσήκει πείθε-
 σθαι ἢ προσέρχεσθαι Εὐαγγελίῳ, ὅτι ἀνομοίοις καὶ σχημάτων τύποις καὶ φωνῶν ἀπηχῆσεσί τε καὶ σημασίαις ἀπαγγέλλονται; Τῶν ὑμετέ-
 15 ρων γὰρ ἐνθυμημάτων καὶ τοῦτο τὸ τόλμημα· οὐδὲ γὰρ οὐδ' Ἕλλην τις ἡμῖν ῥᾶον τὰ τοιαῦτα προτείνειεν. Πολλὰ γὰρ καὶ παρ' αὐτοῖς τῶν σεβασμίων παραπλήσια. Καὶ ὡσπερ ἔστιν αὐτοῖς φύσις κοινὴ πρὸς ἡμᾶς, καὶ νοῦς, καὶ λόγος, καὶ ψυχῆς πρὸς σῶμα σύγκρασις ὁμοιότρο-
 20 πος καὶ μυρία ἄλλα, οὕτω καὶ περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπόνοιαν, κἂν τοῖς πλείστοις καὶ κυριωτάτοις διίστανται· ἀλλ' οὖν ἔστιν ὅμως οἷς διὰ τὴν ἐνάργειαν τῶν κοινῶν ἐννοιῶν, οὐδ' αὐτοὶ τολμῶσι διαμάχεσθαι. Οὐκοῦν οὐδ' Ἕλλην ἀμφισθητήσειεν ἡμῖν περὶ τούτου, ἀλλὰ τις ἄλλος ὅλως ἄθεος καὶ ἀθρήσκευτος, μήτε θεοῦ ἔννοιαν, μήτε λατρείαν ὅλως παραδεξάμενος.

25 Τρίτον δέ, καὶ τοῦ δευτέρου σύστοιχον· ποῖον σταυρὸν προσερέ-
 σεσθε πάντως τοῦ πρωτοτύπου νομινοῦμεν ὅμοιον, ὃς μετὰ τοῦ τίτλου σχηματίζεται, ἢ ὃς ἄνευ ἐκείνου διατυποῦται καὶ διαγράφεται; Ὡν γὰρ ἂν ἡ ὁμοιότης ἡμῖν ὁμολογηθεῖ, ἐκ τούτου (κατὰ τὸν ὑμέτερον σοφὸν συλλογισμόν) ἢ τῶν λοιπῶν ποιήσεις καὶ προσκύνησις (ἀλλ'
 30 ὑμῖν γε τοῖς τοιαῦτα περὶ τηλικούτων τολμῶσιν) ἀπαρνηθήσεται ἢ καὶ ἤδη ἐξήρηται.

Τέταρτον, τὴν διαφορὰν ἡμῖν καὶ ἀνομοιότητα τὴν ἐν ταῖς μυσ-
 στικαῖς θυσίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις ἱερουργίαις, εἰς διαβολὴν ἀπάσης καὶ ἀνατροπῆν τῆς ἡμῶν ἀχράντου τελετῆς καὶ λατρείας προκομειῶσθε· ἐξ
 35 ὧν γὰρ κατὰ τῆς Χριστοῦ εἰκόνης πονηρὰν μελέτην ταῖς ὑμῶν διανοί-

μέρη τῆς οἰκουμένης, ὅπου ὑπάρχουν Χριστιανοί. Ὡστε, αὐτὸ πού ἐπιχειροῦν νὰ καθαιρέσουν, συλλαμβάνονται μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τους νὰ τὸ στερεώνουν περισσότερο.

Δεύτερον, λησμόνησαν, μὲ αὐτὰ πού λένε, ὅτι ἐντάσσονται στὴν τάξιν τῶν Ἑλλήνων. Καθόσον μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἴδια ὅσα ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὶς σεπτές εἰκόνες καὶ γιὰ τὰ ἄλλα μυστήρια. Γιατὶ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς, ποιὸς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου ὀνομάζετε θεόπνευστους, ἢ ποιὸ γενικὰ ὀνομάζετε Εὐαγγέλιο; Καθόσον μὲ ἄλλα σχήματα καὶ τύπους γραμμάτων ἀπαρτίζεται τὸ Ρωμαϊκόν, μὲ ἄλλους τὸ Ἰνδικόν, μὲ ἄλλους τὸ Ἑβραϊκόν, καὶ μὲ ἄλλους τὸ Αἰθιοπικόν. Καὶ δὲν γράφονται μόνο μὲ τύπους καὶ σχήματα γραμμάτων ἀνόμοια, ἄλλα καὶ προφέρονται μὲ ἄλλο ἦχο καὶ σημασία φωνῆς διαφορετικοῦ εἴδους καὶ τελείως ἄσχετη· δὲν μποροῦν λοιπὸν νὰ ποῦν· Γιατὶ νὰ μὴ λέτε, ὅτι σὲ κανένα δὲν ἀρμόζει νὰ πιστεύει ἢ νὰ προσέρχεται στὸ Εὐαγγέλιο, ἐπειδὴ τὸ προφέρουν μὲ ἀνόμοιους καὶ σχημάτων τύπους καὶ ἦχους φωνῆς καὶ σημασίες. Καὶ αὐτὸ βέβαια τὸ τόλμημα εἶναι τῶν δικῶν σας λογισμῶν· γιατί κανένας Ἑλληνας, κανένας δὲν θὰ μᾶς τὸ κάνει εὐκόλα αὐτὸ τὸ ἐρώτημα. Γιατὶ ὑπάρχουν καὶ σ' αὐτοὺς πολλὰ παραπλήσια σεβάσματα, καὶ ὅπως ἡ φύση τους εἶναι κοινὴ μὲ τὴ δική μας καὶ ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ σύγκριση τῆς ψυχῆς μὲ τὸ σῶμα πού γίνεται μὲ ὅμοιο τρόπο καὶ ἄπειρα ἄλλα, ἔτσι καὶ ἡ ἰδέα τους γιὰ τὸ Θεῖο, ἔστω καὶ ἂν διαφέρουν στὰ περισσότερα καὶ κυριότατα. Ὑπάρχουν ὅμως μερικὰ πού ἔξαιτίας τῆς σαφηνείας τῶν κοινῶν ἐννοιῶν οὔτε αὐτοὶ τολμοῦν νὰ ἐκδηλώσουν ἀντίθεση. Ἄρα οὔτε ὁ Ἑλληνας θὰ ἀμφισβητήσει αὐτὴ τὴν πρακτικὴ μας, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος μονάχα τελείως ἄθεος καὶ ἄθρησκος, πού δὲν παραδέχεται καμμιὰ ἀπολύτως ἐννοια οὔτε τοῦ θεοῦ οὔτε λατρεία.

Τρίτο καὶ παρόμοιο μὲ τὸ δεύτερον· ποιὸν σταυρὸ θὰ πεῖτε ὅτι θὰ θεωρήσομε ὅπωςδήποτε ὅμοιο μὲ τὸν πρωτότυπο· αὐτὸν πού σχηματίζεται μαζὶ μὲ τὸν τίτλο, ἢ ἐκεῖνον πού ἰχνογραφεῖται καὶ ἀναμορφώνεται χωρὶς τὸν τίτλο; Γιατὶ, ὅποιον ἢ ὁμοιότητα θὰ ὁμολογηθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς, ἀπὸ αὐτὸ (σύμφωνα μὲ τὸ δικόν σας σοφὸ συλλογισμὸ) θὰ ἀπορριφθεῖ ἢ ποίηση τῶν λοιπῶν καὶ ἡ προσκύνηση (ἀλλὰ κατὰ δική σας γνώμη, πού τολμᾶτε τέτοιες σκέψεις γιὰ τόσο σοβαρὰ ζητήματα), ἢ μπορεῖ καὶ νὰ ἔχει ἤδη ἀπορριφθεῖ.

Τέταρτον· τὴ διαφορὰ μ' ἐμᾶς καὶ τὴν ἀνομοιότητα στὶς μυστικὰς θυσίαις καὶ τὶς ἱερὰς τελετὰς θὰ τὴν προσκομίσετε γιὰ νὰ διαβάσετε καὶ νὰ ἀνατρέψετε τὴν ἄχραντη τελετὴ καὶ λατρεία· γιατί, μὲ τὰ πονηρὰ σχέδια

αἰς ἐμελετήσατε, πᾶσαν τὴν τῶν Χριστιανῶν ἱερὰν τελετὴν, καὶ τὰ θεῖα μυστήρια ἐκ βάθρων αὐτῶν ἠλέγχθητε κατασεύοντες

Πέμπτον ρητέον ὃ καὶ λίαν αὐτῶν στηλιτεύει τὸ δυσσεβὲς καὶ μισόχριστον· Τί γὰρ ἐπὶ τῆς εἰκόνης ἴστασθε καὶ τοὺς τοιούτους φληνάφους ἀνελίσσετε, δέον πρὸς αὐτὸν τὸν εἰκονιζόμενον, ὃ κρύπτουσι τέως, ἀποδύσασθαι; Ἴνα τί γὰρ ὃ ταῖς διανοίαις ὑμῶν ὠδίνετε, τὸν ἄσπονδον κατὰ Χριστοῦ πόλεμον, τοῦτον μὴ καὶ τοῖς χεῖλεσι καὶ γυμνῷ τῷ προσώπῳ, ἀλλ' ὑπὸ προσωπεῖῳ τῇ εἰκόνι, ἐπιδείκνυσθε; Λεγέτωσαν γάρ, ὡς ἐπειδὴ Ἕλληνες μὲν αὐτοῖς ὅμοιον ἐπὶ γῆς φα-
10 νῆναι τὸν Χριστὸν νομίζουσι· Ρωμαῖοι δὲ μᾶλλον ἑαυτοῖς εἰκότα· Ἰνδοὶ δὲ πάλιν μορφῇ τῇ αὐτῶν, καὶ Αἰθίοπες δῆλον ὡς ἑαυτοῖς· Ἐπεὶ ταῦτα, τίς ἐστὶν ὁ ἀληθὴς Χριστός, ὁ παρὰ τίσι νομιζόμενος; Οὐκ ἄρα δεῖ ὁμολογεῖν οὐδὲ πιστεύειν σαρκὶ ἐπιδημηῆσαι τὸν Χριστόν; Ὅντως γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἀθλίῳσι οὐδ' ἐπεδήμησεν. Ὁ γὰρ κατὰ
15 τῆς εἰκόνης ἐπονηρεύσαντο, τοῦτο πολὺ πρότερον κατὰ τοῦ εἰκονιζομένου πεφῶρανται φρουαζάμενοι, ἀπὸ τῆς τῶν νομισάντων διαφορᾶς, ἀναίρεσιν παντελῆ τοῦ νομισθέντος ψηφισάμενοι· Ὁρᾶς οἷος αὐτῶν ὁ σκοπός, καὶ εἰς οἷον αὐτοῖς τὸ κατὰ τῆς εἰκόνης ἀπέβλεπε τέχνασμα;

20 Ἄλλ' ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ἐκεῖνο ρητέον, οὐκ ἐκείνοις (ἀνάξιον γάρ), ἀλλὰ γε τοῖς πιστοῖς καὶ φιλοχρίστοις, ὅτιπερ οὐ πάντως λυμαίνεται τῶν εἰκονισμάτων τὸ ἀνόμοιον τὴν τῆς εἰκόνης φύσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ μόνῳ σχήματι σώματος καὶ μορφῆς εἰκονίζεται χρώματι τὸ εἰκονιζόμενον, ἀλλὰ καὶ ποιᾶ διαθέσει, καὶ παρε-
25 πομένη πράξει, καὶ παθῶν ἐμφάσει, καὶ τόπων ἱερῶν ἀναθέσει, καὶ ἐπιγραμμάτων ἐρμηνείᾳ, καὶ συμβόλοις ἐξαιρέτοις ἄλλοις, ὧν μηδὲν παρεῖναι, ἢ μὴ τὰ πλείονα ταῖς παρὰ τῶν πιστῶν εἰκόσιν, παντελῶς ἀδύνατον. Δι' ὧν, οὐδὲν ἔλαττον, ἢ καὶ πάντα προσῆν, εἰς ἔννοιαν καὶ τιμὴν τοῦ εἰκονισθέντος, ὅπερ ἐστὶ τῆς εἰκονουργίας σκοπός,
30 ἀναγόμεθα.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν κατ' ἐπιδρομὴν καὶ ὡς ἐν ἐπιστολῆς τύπῳ, ἢ δὲ τῆς ἐργασίας ἀκρίβεια, Θεοῦ διδοῦντος, εἰς τὴν οἰκείαν ὑπόθεσιν ἀναχθήσεται.

πού κάνατε με τὸ νοῦ σας ἐναντίον τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, ἀποδείχθηκε ὅτι θέλετε νὰ κλονίσετε ἐκ βάθρων τὰ θεῖα μυστήρα.

Πέμπτο πού πρέπει νὰ ποῦμε εἶναι αὐτὸ πού στηλιτεύει περισσότερο τὴν ἀσέβεια καὶ τὴ μισοχριστία τους. Γιατί δηλαδή στέκεστε στὴ θεῖα εἰκόνα καὶ ξετυλίγεται αὐτὲς τὶς φλυαρίες, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀναλάβετε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ ἰδίου τοῦ εἰκονιζομένου, πράγμα πού κρύβουν ὡς τώρα; Γιατί αὐτὸ πού κυφορεῖτε στὸ μυαλό σας, τὸν ἀδιάλλακτο δηλαδή πόλεμο ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, δὲν τὸ φανερώνετε αὐτὸ καὶ με τὰ χεῖλη καὶ με γυμνὸ πρόσωπο, ἀλλὰ με τὸ πρόσχημα τῆς εἰκόνας, " Ἄς μᾶς ποῦν ὅτι, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες νομίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐμφανίσθηκε ὅμοιος με αὐτούς, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίσης ὅτι μοιάζει περισσότερο μ' αὐτούς, οἱ Ἰνδοὶ πάλι με τὴ δική τους μορφή, καὶ οἱ Αἰθίοπες εἶναι φανερό ἐπειδὴ μοιάζει με αὐτούς. Ἐπειδὴ συμβαίνουν αὐτά, ποιὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Χριστὸς, ποιὸς ἀπὸ αὐτούς πού νομίζουν οἱ διάφοροι; Δὲν πρέπει ἄραγε νὰ ὁμολογοῦν ὅτι δὲν πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπιδήμησε με σάρκα στὴ γῆ; Καὶ πραγματικὰ γι' αὐτούς τοὺς ἄθλιους οὔτε καὶ ἐπιδήμησε. Γιατί ἡ κακία πού ἐκδήλωσαν ἐναντίον τῶν εἰκόνων, αὐτὴ ἀποκαλύφθηκε πολὺ πρωτύτερα ὡς λύσσα ἐναντίον τοῦ εἰκονιζόμενου, γιατί παρακνημένοι ἀπὸ τὴ διαφορὰ πού νόμισαν ἐκεῖνοι ὅτι ὑπάρχει, γνωμάτευσαν τὴν πλήρη ἀπόρριψη ἐκείνου πού νόμισαν ὅτι ἔχει διαφορὰ. Βλέπεις ποιὸς ἦταν ὁ σκοπὸς τους καὶ πού ἀπέβλεπε τὸ τέχνασμα τους ἐναντίον τῆς εἰκόνας;

Ἄλλὰ κοντὰ σὲ ὅσα εἶπαμε, πρέπει νὰ ποῦμε ἐκεῖνο, ὄχι σ' αὐτούς (γιατί εἶναι ἀνάξιοι), ἀλλὰ στοὺς πιστοὺς καὶ φιλόχριστους, ὅτι ἡ ἀνομοιότητα τῶν ἀπεικονήσεων δὲν καταστρέφει τὴ φύση καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς εἰκόνας. Γιατί τὸ χρῶμα δὲν ἀποδίδει μόνο τὸ σῶμα καὶ τὴ μορφή τοῦ εἰκονιζόμενου, ἀλλὰ καὶ κάποια διάθεση καὶ πράξη πού τὴ συνοδεύει, καὶ δήλωση παθῶν καὶ ἀφιέρωση σὲ ἱεροὺς τόπους, καὶ ἐρμηνεῖα ἐπιγραφῶν, καὶ ἄλλα ἐξαιρέτα σύμβολα, πού εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ μὴν εἶναι κάποιο παρόν, ἂν ὄχι τὰ περισσότερα, στὶς εἰκόνες τῶν πιστῶν, με τὰ ὁποῖα καθόλου λιγότερο, ἀπ' ὅ,τι ἂν ἦταν ὅλα παρόντα, ὀδηγούμαστε στὴν κατανόηση καὶ τὴν τιμὴ τοῦ προσώπου πού εἰκονίσθηκε, πράγμα πού εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς εἰκονογραφίας.

Αὐτὰ με συντομία καὶ ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ ἐπιστολικὸς τύπος. Ἡ ἀκρίβεια ὅμως τῆς ἐργασίας, με παραχώρηση τοῦ Θεοῦ, θὰ παραπεμφθεῖ στὸ σὺν ὀκείῳ τῆς θέμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΣΤ΄.

Διὰ τί σκιά καὶ ὄναρ καὶ καπνὸς καὶ ματαιότης
ὁ ἀνθρώπινος βίος ὀνομάζεται;

Οὐ καταρητορεύουσα τῆς ἡμετέρας εὐτελείας ἢ θεία Γραφή,
5 σκιάν καὶ ὄναρ καὶ καπνὸν καὶ ματαιότητα, καὶ τοιαῦτα ἄλλα τὸν
ἀνθρώπινον βίον ὠνόμασε (τί γὰρ ἂν εἴποις τὴν ἐν ὕαισιν ἡλικίαν; καὶ
τί τούτου ματαιότερον ἢ ἀναισθητότερον;), ἀλλὰ τὴν νεότητα, ὃ καὶ
ἄνθος δόξειεν ἂν εἶναι τῆς φύσεως, ἀλλὰ γέμει ζάλης ἀλλὰ πολὺ τὸ
κούφον ἐν αὐτῇ καὶ ὑπόκενον καὶ εὐρίπιστον· ἀλλὰ παντὸς ὀνειῖρου
10 θᾶπτον παρέρχεται, οὐδὲν ἄλλο χαρισαμένη καὶ προξενήσασα, πλήν
ὅτι πολὺν σάλον καὶ κλύδωνα παθῶν τῇ ψυχῇ ἐπικυμήνασα, αὐτὴν
τὴν πρώτην ὁρμὴν τῆς ἐπ' ἀρετὴν κινήσεως, ἔστιν οἷς ἐποίησεν ὑπο-
βρύχιον. Τί δὲ τὸ τῆς ἡλικίας μεθόριον; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο καπνοῦ φο-
ραῶς οὐδὲν διενήνοχεν, ὧδε κακεῖσε διᾶπτον καὶ καθαροῶς οὐδαμοῦ
15 καθιστάμενον. Τῆς τε γὰρ κατὰ τὴν νεότητα κούφης καὶ ἀτάκτου
μετέχει πως ἔτι κινήσεως, οὕτω τελείως τῆς ἐκεῖθεν ἀχλύος καὶ τα-
ραχῆς ἀπαλλάξαν τὸν ἄνθρωπον· καὶ τῷ πρὸς τὸ γῆρας γειτονήματι
τῆς ἐξ αὐτοῦ αἰθάλης, ἡρέμα πως καὶ ἀνεπαισθήτως ὑποπιμπλάμενον,
καταρρεῖν ἀρχὴν παρέχει καὶ ὑπομαραίνεσθαι· καὶ δοκεῖ μὲν τῆς ἀφ'
20 ἑκατέρου τῶν ἄκρων βλάβης τε καὶ κακίας ἀφεστάναι, οὐδὲν δὲ ἦπτον
τῆς ἐν ἀμφοῖν θεωρουμένης μοχθηρίας μετέχον, εἰς καπνόν, ὡς ἀλη-
θῶς, καὶ εἰς ὄναρ διαλύεται. Αὐτὸ δὲ τὸ γῆρας τίς κἂν οὐδὲν ἡμεῖς
ἐροῦμεν, αὐτὸ πᾶσιν αὐτοῦ τὰ πάθη καὶ τὸ βάρος καὶ τὴν χαλεπότητα
διακέκραγε, καὶ ὅτι καὶ κονιορτοῦ καὶ καπνοῦ καὶ σκιάς καὶ ὀνειῖρου
25 καὶ πάντων ἐστὶν εὐτελέστερόν τε καὶ ἀμυδρότερον.

Πῶς οὖν ἔστι φυγεῖν τὰ κακά; Κατὰ παῖδα μὲν, ἀγωγῆς τυχόντα
χρηστῆς καὶ σωφρόνων παιδαγωγῶν, ὅπερ οὐδ' ἐν ἡμῖν ἐστίν, ἀλλ' ἐν
ταῖς τῶν τεκόντων ἢ τῶν ἐπιτρόπων φροντίσιν· ἐν νεότητι δέ, καθ' ἣν
ἄρχεται καὶ τὸ ἡμέτερον, διὰ σφοδροτάτου χαλινουῦ καὶ ἀκριβεστάτης
30 παιδεύσεώς τε καὶ γυμνασίας καὶ συνασκήσεως κατὰ δὲ τὴν μέσσην
ἡλικίαν, διὰ τε τοῦ προκαταρτισθέντος καὶ προεντυπωθέντος τῇ ψυχῇ
ἔθους, ὃ καὶ μεγίστην ἔχει πρὸς τὰ ἐξῆς κατορθώματα τὴν ἰσχύν, καὶ
διὰ τῆς ὁμοίας σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τῆς κατ' ἀρετὴν τελειώσεως.
Τῷ δ' οὕτω λοιπὸν οἰκονομήσαντι καὶ διακυβερνήσαντι τὸν βίον,

ΕΡΩΤΗΣΗ 206η.

Γιατί ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ὀνομάζεται σκιά
καὶ ὄνειρο καὶ καπνὸς καὶ ματαιότητα.

Δὲν ὀνόμασε ἡ θεία Γραφή τὸν ἀνθρώπινο βίον σκιά καὶ ὄνειρο καὶ καπνὸ καὶ ματαιότητα⁴ καὶ ἄλλα τέτοια ρητορεύοντας εἰς βάρος τῆς εὐτέλειάς μας (γιατὶ πῶς θὰ ὀνόμαζες τότε τὴν παιδικὴ ἡλικία; καὶ τί εἶναι πιὸ μάταιον ἀπὸ αὐτὴν καὶ πιὸ ἀναίσθητον;), ἄλλα τῆ νεότητά μας, πού μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ βέβαια ὅτι εἶναι ἄνθος τῆς φύσης, ἀλλ' καὶ γεμάτη παραζάλη εἶναι, καὶ ἔχει πολλὴ ἐλαφρότητα, καὶ εἶναι κάπως κενὴ καὶ εὐμετάβλητη, καὶ περνᾷ γρηγορότερα ἀπὸ κάθε ὄνειρο, χωρὶς νὰ μᾶς χαρίσει καὶ νὰ μᾶς προξενήσῃ τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι, προκαλώντας πολλὴ φορτῶνα καὶ ταραχὴ παθῶν στὴν ψυχὴ, καταποντίζει σὲ μερικὸς στὸ βυθὸ αὐτῆ τὴν πρώτη ὁρμὴ τῆς κίνησης πρὸς τὴν ἀρετὴ. Καὶ τί θὰ ἔλεγε κανεὶς γιὰ τὴ μέση ἡλικία; Ἄλλα καὶ αὐτὴ δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν κίνηση τοῦ καπνοῦ, μετακινούμενη ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ χωρὶς νὰ μένει σταθερὴ πουθενά. Γιατὶ κατὰ κάποιον τρόπο μετέχει καὶ τῆς ἐλαφρότητας καὶ τῆς ἀκαταστασίας τῆς νεότητος, μὴ ἔχοντας ἀπαλλάξει τὸν ἀνθρώπο τελείως ἀπὸ τὴ σύγχυση καὶ τὴν ταραχὴ τῆς. Ἀπὸ τὴ γεινίαση τῆς πάλι μὲ τὸ γῆρας, ἐπικακαλυπτόμενη ἡρεμα καὶ ἀνεπαίσθητα ἀπὸ τὴν αἰθάλη αὐτοῦ, ἀρχίζει νὰ καταρρέει καὶ νὰ μαραίνεται· καὶ φαίνεται βέβαια ὅτι βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴ βλάβη καὶ τὴ ζημίαν τῶν δύο ἄκρων, ἀλλὰ μετέχοντας καθόλου λιγότερο τῆς θεωρούμενης μοχθηρίας καὶ τῶν δύο, διαλύεται ἀληθινὰ σὰν καπνὸς καὶ σὰν ὄνειρο. Ἄλλα καὶ αὐτὰ τὰ γηρατειὰ πάλι τί εἶναι; Κι ἂν ἐμεῖς δὲν ποῦμε τίποτε, αὐτὰ τὰ ἴδια κραυγάζουν δυνατὰ σὲ ὅλους τὰ πάθη αὐτοῦ, τὸ βάρος καὶ τὴν ἀθλιότητά τους, καὶ ὅτι εἶναι πιὸ ἀσήμαντα καὶ πιὸ σκοτεινὰ καὶ ἀπὸ τὴ σκὴν καὶ ἀπὸ τὸν καπνὸ καὶ ἀπὸ τὴ σκιά καὶ τὸ ὄνειρο καὶ ἀπὸ ὅλα.

Πῶς λοιπὸν μποροῦμε ν' ἀποφύγομε τὰ κακά; Κατὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία ἂν αὐτὴ τύχει χρηστὴ ἀγωγή καὶ φρόνιμους παιδαγωγούς, πρᾶγμα πού δὲν ἀνήκει στὴ δική μας εὐθύνη, ἀλλὰ στὴ φροντίδα τῶν γονέων ἢ τῶν ἐπιτρόπων τους. Κατὰ τὴν ἐφηβείαν, κατὰ τὴν ὁποία ἀρχίζει καὶ ἡ δική μας, μὲ ἰσχυρότατον χαλινάρι καὶ αὐστηρότατην παιδείαν καὶ γυμνάσματα καὶ ἄσκηση. Κατὰ τὴ μέση ἡλικίαν μὲ τὴ συνήθειαν πού ἔχει προκαταρτισθεῖ καὶ προεκτυπωθεῖ στὴν ψυχὴ, πρᾶγμα πού ἔχει καὶ μέγιστη τὴν ἰσχὺ πρὸς τὰ στὴ συνέχειαν κατορθώματα, καὶ μὲ τὴν ὁμοίαν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν τῆς τελειοποίησης στὴν ἀρετὴ. Αὐτὸς λοιπὸν πού θὰ οἰκονομήσῃ καὶ θὰ κυβερνήσῃ ἔτσι τὴ ζωὴ του, θὰ βρεῖ λιμάνι

λιμήν ἀπαντήσῃ τὸ γῆρας, καὶ πόνων ἀνάπαυσις, τῆς κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς, καὶ θείας εὐφροσύνης τὰς ἀπὸ τοῦ σώματος λύπας παρωθυμένης τε καὶ ἀποκρυπτούσης, καὶ μακάριον, ὡς ἀληθῶς, ἀποφαινούσης τὸν ἄνθρωπον. Σὺ δέ μοι, τέκνον, μὴ μόνον ἃ γράφω προθυμῶς ἀναγίνωσκε, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων προθυμότερον ἐπιγίνωσκε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖ΄.

Περὶ τοῦ, «θές τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου».

«Θές τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου», φησὶν ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ· δύο ταῦτα παραδηλῶν τῷ νυμφαγωγῷ προστάττει θερά-
10 ποντι· ἓν μὲν καὶ πρόχειρον, τὸν ὄρκον εἰς τὸ τῆς περιτομῆς σεβάσμιον εἰσπραττόμενος, δεύτερον δὲ καὶ νοούμενον, εἰς τὸν ἐξ αὐτοῦ τεχθησόμενον Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν· δεσμεύων αὐτὸν καὶ εὐορκεῖν ἐπὶ πλέον ἀσφαλιζόμενος, ἅμα δὲ καὶ προθυμότερον αὐτὸν ἐργαζόμενος, ἅτε δὴ ἔφορον καὶ μάρτυρα τῶν ἐπὶ νυμφαγωγίᾳ ὄρκων, οὐκ ἄλλον
15 αὐτῷ ἐφιστάμενος, ἀλλ' ἐκεῖνον, ὃς καὶ προὔπέσχετο, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, τὸ ἐν Ἰσαάκ αὐτοῦ σπέρμα πληθυνθήσεται· καὶ δυνατὸς ἐστὶ πέρας ἐπιθεῖναι ταῖς ὑποσχέσεσι, καὶ ἀμεταμελήτους οἶδε τὰς δωρεὰς καὶ τὰς χάριτας, μονονουχὶ καὶ ἐννοούμενος καὶ λέγων, ὃ παῖ τοῦ ἐμοῦ γνησίου νυμφαγωγῆ παιδός, προθυμηθῆναι δέοι μόνον τῇ ὑπη-
20 ρεσίᾳ προαίρεσιν σπουδαίαν εἰσενεγκεῖν, τὰ δ' ἄλλα ρᾶστον ἀνύσει ὁ καὶ τῆς ὀρκωμοσίας ἐπόπτης καὶ μάρτυς, καὶ τὰς τῆς πολυπαιδίας ὑποσχέσεις δωρησάμενος.

Καὶ ὄρα ὡς φιλοθέως λίαν καὶ εἰκότως τὸν ἐπὶ παιδογονίᾳ τοῦ Υἱοῦ μεσίτην ἐσόμενον, τῆς σφραγιδος ἀπτόμενον, ἦν τῆς ἐν πίστει
25 πολυγονίας σημεῖον ἔλαβεν, ὀμνύειν προσέταττεν· ἵνα εἴπῃς, ὁ δούς μοι τὴν περιτομήν, αὐτὸς ἔδωκε τὸ μὲν Χαναναῖον γένος, μεθ' ὧν ἐγὼ παροικῶ, ἐπάρατον, ἐν εὐλογίαις δὲ τὸ ἡμέτερον. Ἴδου τοίνυν τῆς θείας ἐφαπτόμενον σφραγιδος, τὸν νομοθέτην ταύτης ὀμνύναι κελεύω, μὴ ἂν ἄλλως ποιεῖν, ἢ ὡς ἐκεῖνῳ τῷ τῆς πολυτεκνίας δοτῆρι, χαριούμε-
30 θα, ἐξ ὁμογενοῦς νυμφαγωγῆσαι κόρην τῷ παιδί. Τοιοῦτόν τί μοι πράττειν δοκῶν, ὁποῖόν τι τῶν ὁμοίων εὐσεβῆς ἀνὴρ, καὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι διαπραχθῆναι ποιούμενος σπουδαῖα, αὐτὰ που προθέμενος

5. Γέν. 24, 2.
7. Ρωμ. 11, 29.

6. Γέν. 15, 5. 22, 17. 26, 4.
8. Γέν. 9, 25-26.

τὰ γηρατειὰ καὶ κατάπαυση τῶν πόνων, καθὼς ἡ ψυχικὴ ἡδονὴ καὶ ἡ θεία εὐφροσύνη θὰ ἀπωθεῖ καὶ θὰ ἀποκρύπτει τὶς λύπες ποὺ προκαλεῖ τὸ σῶμα καὶ θὰ ἀναδεικνύει ἀληθινὰ μακάριο τὸν ἄνθρωπο. Ἐσὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, παιδί μου, νὰ μὴ διαβάξεις πρόθυμα μονάχα αὐτὰ ποὺ σοῦ γράφω, ἀλλὰ ἐπιβεβαίωνέ τα προθυμότερα μὲ τὰ ἔργα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 207η.

Γιὰ τὴ ρῆση, «Βάλε τὸ χέρι σου κάτω ἀπὸ τὸν μηρό μου»⁵.

«Βάλε τὸ χέρι σου κάτω ἀπὸ τὸν μηρό μου», προστάζει ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ τὸν νυμφαγωγὸ δοῦλο του, ὑπαιτισσόμενος δύο πράγματα· τὸ ἓνα καὶ τὸ πιὸ πρόχειρο εἶναι, ὅτι ζητεῖ ἐπιβεβαίωση τοῦ ὄρκου του γιὰ τὸ σεβᾶσμο πρᾶγμα τῆς περιτομῆς· τὸ δεύτερο, ποὺ καὶ ἐννοεῖται, εἶναι ὅτι τὸν δεσμεύει καὶ ἐξασφαλίζει ἐπιπλέον τὴν τήρηση τοῦ ὄρκου γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ Θεὸ μας ποὺ θὰ γεννηθεῖ ἀπὸ αὐτόν, καὶ συνάμα τὸν κάνει καὶ προθυμότερο, ἐπειδὴ ὀρίζει ἔφορο καὶ μάρτυρα τῶν ὄρκων γιὰ τὴ νυμφαγωγίᾳ ὄχι ἄλλον, ἀλλ' ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο εἶχε δώσει τὴν ὑπόσχεση, ὅτι οἱ ἀπόγονοί του μέσω τοῦ Ἰσαὰκ θὰ πληθύνουν ὅσο καὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ⁶, καὶ ὅτι ἔχει τὴ δύναμη νὰ φέρει σὲ πέρας τὶς ὑποσχέσεις του καὶ δὲν μετανοεῖ ποτὲ γιὰ τὶς δωρεές καὶ τὰ χαρίσματά του⁷, ποὺ εἶναι σὰ νὰ σκέπτεται καὶ νὰ λέγει· «Παιδί μου, νυμφαγωγὸ τοῦ δικοῦ μου γνήσιου παιδιοῦ, χρειάζεται νὰ δείξεις μόνο προθυμία στὴν ὑπηρεσίᾳ σου, ἐκδηλώνοντάς τηνσοβαρὰ μὲ τὴν προαίρεσή σου, καὶ τὰ ἄλλα θὰ τὰ φέρει σὲ πέρας εὐκολότερα ὁ ἐπόπτης καὶ μάρτυρας τῆς ὀρκωμοσίας, ποὺ ἔχει δώσει καὶ τὶς ὑποσχέσεις γιὰ τὴ γέννηση τῶν πολλῶν παιδιῶν».

Καὶ πρόσχε με πόσο μεγάλη ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ταιριαστὰ γι' αὐτόν, ποὺ θὰ γινόταν ὁ μεσίτης γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ, τὸν πρόσταζε νὰ ὀρκισθεῖ ἀγγίζοντας τὴ σφραγίδα, ποὺ ἔλαβε ὡς σημεῖο τῆς μὲ τὴν πίστη πολυπαιδίας· γιὰ νὰ πεῖς· «Αὐτὸς ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν περιτομή, αὐτὸς ἔχει δώσει καὶ τὸ γένος τῶν Χαναναίων, μὲ τοὺς ὁποῖους ἐγὼ κατοικῶ ὡς πάροικος, βαρυμένο μὲ τὴν κατάρα του, καὶ τὸ δικό μας συνοδευόμενο ἀπὸ τὶς εὐλογίες του»⁸. Νὰ λοιπὸν προστάζω τὸν νομοθέτη τῆς νὰ ὀρκισθεῖ ἀγγίζοντας τὴ θεία σφραγίδα, ὅτι δὲν θὰ πράξει διαφορετικὰ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ θὰ εὐχαριστήσῃ ἐκεῖνον ποὺ ἔδωσε τὴν πολυτεκνία, νὰ ὀδηγήσῃ ὡς νύφη στὸ παιδί κόρη ἀπὸ τὴν ἴδια γενιά. Κάτι τέτοιο μοῦ φαίνεται κάμνει, αὐτὸ ποὺ μέλημά του ἔχει νὰπραχθεῖ κάποιος ἀπὸ

5. Γέν. 24, 2.

6. Γέν. 15, 5. 22, 17. 26, 4.

7. Ρωμ. 11, 29.

8. Γέν. 9, 25-26.

τὰ τοῦ θείου καὶ σωτηρίου βαπτίσματος σύμβολα, τὴν τε λευκὴν φημιστολήν καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ δώρου παράσημα, εἶτα τούτων ἀπτόμενον, εἰς αὐτὰ τὸν ὄρκον ὑπέχειν ἀπαιτοῖ τὸν ὑπεσχημένον ὑπηρετήσασθαι τῷ βουλήματι.

5 Ἐχεις τοιγαροῦν, κατ' ἐπιστολήν, ἐκ τῶν εἰρημένων, οἶμαι, τό τε εὐλογον καὶ ἀκόλουθον καὶ θεοφιλὲς τῆς τοῦ πιστοῦ Ἀβραάμ διανοίας καὶ πράξεως, δι' ὧν λογισμὸς ἅπας χυδαῖος καὶ πεπατημένος καὶ ἀντικείμενος ἀπελαύνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΗ΄

10 Τί ἐστὶ τὸ παρὰ τῷ Μάρκῳ εἰρημένον, «Ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων», καὶ τό, «Οὐπω νοεῖτε οὐδὲ συνίετε» καὶ ἐξῆς, καί, «Ὁφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε».

Τί θαυμάζεις λίαν τὴν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις τῶν μαθητῶν πύρωσιν, καὶ 15 λέγεις, ἄρα γὰρ οὐχ ἐώρων; ἄρα γὰρ τοῖς οἰκείοις ὀφθαλμοῖς καὶ ταῖς χερσὶν ὑπηρετουμέναις ἠπίστον τῷ θαύματι; πῶς οὐ συνήεσαν; πῶς ἐπελάθοντο; Ἔστι μὲν γάρ, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοσοῦτον, ἀπορεῖν, ἀλλ' ἐστὶ πλέον ὀρθῶς καὶ ἐννοῆσαι καὶ ἐπιλύσασθαι, ὅτι καὶ τὰ πραττόμενα ἔβλεπον, καὶ οὔτε τοῖς ὄμμοσιν, οὔτε ταῖς οἰκείαις χερσὶ διημφισθή- 20 τούν καὶ ἀπεμάχοντο, ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ ἐώρων, καὶ ἤδεισαν, καὶ ἐθαύμαζον. Οὔτε γὰρ ἀνοήτοις, οὔτε τυφλοῖς, οὔτε τοῖς πρὸς ἅπαντα μαχομένοις καὶ ἀναισχυντοῦσιν Ἰουδαίοις παραπλησίως διέκειντο. Ἄλλ' οὐπω πρὸς τὸ τέλειον ἀναβεθηκότες, καθ' ἓνα τινὰ τῶν πάλαι 25 ἁγίων καὶ προφητῶν, καὶ ὁπότ' ἂν ἡ ἄνωθεν χάρις ἐπινεύσῃ, ἀλλ' οὐχ ὡς Θεόν, καὶ κατὰ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ κυριότητα, τὸν διδάσκαλον αὐτῶν ἐπιτελεῖν τὰς θεοσημείας ἐνόμιζον· δι' ὃ καὶ πλὴν ἐνὸς μὴ συνεπιφέροντες ἑαυτοῖς ἄρτους, ἐπέιπερ ἤκουσαν παρ' αὐτοῦ, προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, οὐκ ἔχοντες, ὅπερ ἔφημεν, ὡς ἐξ αὐτοῦ, καὶ αἰεὶ καὶ ἀυθεντίας κράτει δυνατός ἐστιν ἃ βούλεται πράττειν, 30 εἰς διαλογισμοὺς τοῦ πῶς ἂν διατραφεῖεν ἀτηνέχθησαν. Καὶ τοῦτο αἰτιασάμενος ὁ Δεσπότης, ὅτι μὴ πῶ θεοπρεπῆ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερανέχουσιν μέτρων τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἐκτήσαντο, εἰκότως αὐτοῖς τὴν πύρωσιν ἐπεκόλεσεν.

τούς ὅμοιους εὐσεβῆς ἄνθρωπος καὶ πού ζεῖ μέσα στή χάρη, προβάλλοντας τὰ ἴδια σύμβολα τοῦ θείου καὶ σωτήριου βαπτίσματος, ἐννοῶ τὴ λευκὴ στολὴ καὶ τὰ λοιπὰ δείγματα τοῦ δώρου, κι ἔπειτα ἀγγίζοντας αὐτὰ, ἀπαιτεῖ ἐπάνω σ' αὐτὰ νὰ δώσει τὸν ὄρκο του ἐκεῖνος πού ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ γίνεῖ ὑπηρετῆς τοῦ θελήματός του.

Ἔχεις λοιπὸν μέσω τῆς ἐπιστολῆς ἀπὸ ὅσα εἶπα, νομίζω, τὴν εὐλογία καὶ συνεπῆ καὶ θεοφιλῆ διάνοια καὶ πράξη τοῦ πιστοῦ Ἀβραάμ, μετὰ τὰ ὁποῖα ἀπομακρύνεται κάθε χυδαῖος καὶ ταπεινὸς καὶ ἀντίθετος στὴν ἀλήθεια συλλογισμὸς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 208η.

Τί σημαίνει αὐτὸ πού ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν Μάρκο, «Ἔχετε τὸ νοῦ σας καὶ προσέχετε ἀπὸ τὸ προζύμι τῶν Φαρισαίων», καὶ τὸ, «Ἀκόμα δὲν κατανοεῖτε καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεσθε» καὶ ἐξῆς, καὶ «Ἐνῶ ἔχετε μάτια, δὲν βλέπετε»⁹.

Γιατί ἀπορεῖς τόσο πολὺ γιὰ τὴ δυσπιστία τῶν μαθητῶν σχετικὰ μετὰ τοὺς ἄρτους καὶ ρωτᾶς, Ἄραγε δὲν ἔβλεπαν; Ἄραγε δυσπιστοῦσαν γιὰ τὸ θαῦμα πού ὑπηρετοῦσαν μετὰ τὰ δικά τους μάτια καὶ τὰ χέρια; Πῶς δὲν καταλάβαιναν, πῶς ξεχνοῦσαν τὰ ἄλλα; Ἦταν βέβαια δυνατὸν ν' ἀποροῦν, ὄχι ὅμως τόσο πολὺ. Ἄλλ' εἶναι δυνατὸν πολὺ περισσότερο μετὰ ὀρθὴ σκέψη καὶ νὰ ἐννοήσουμε καὶ νὰ ἐπιλύσουμε τὴν ἀπορία, ὅτι δηλαδὴ καὶ ὅσα πράττονταν τὰ ἔβλεπαν καὶ οὔτε μετὰ τὰ μάτια οὔτε μετὰ τὰ χέρια τοὺς τ' ἀμφισβητοῦσαν καὶ τὰ μάχονταν, ἀλλὰ αὐτὰ καὶ τὰ ἔβλεπαν καὶ τὰ ἐννοοῦσαν καὶ τὰ θαύμαζαν. Γιατί δὲν σκέφτονταν ὅπως οἱ ἀνόητοι καὶ οἱ τυφλοὶ, οὔτε παρόμοια μετὰ τοὺς Ἰουδαίους, πού μάχονταν ἀδιάντροπα τὰ πάντα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀκόμα ὑψωθεῖ πνευματικά, νόμιζαν ὅτι ὁ δάσκαλός τους ἐπιτελοῦσε τὰ θεϊκὰ θαύματά του σύμφωνα μετὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἀγίους καὶ προφῆτες καὶ ὅταν συγκατένευε ἢ χάρη ἀπὸ τὰ ἄνω, ὄχι ὅμως ὡς Θεὸς μετὰ κάθε ἐξουσία καὶ κυριότητα. Γι' αὐτὸ κι ἐκτὸς ἀπὸ ἕναν, δὲν ἔφερναν μαζί τους ἄρτους, ἐπειδὴ εἶχαν ἀκούσει ἀπὸ αὐτὸν νὰ προσέχουν ἀπὸ τὴ ζύμη τῶν Φαρισαίων, καὶ μὴ πιστεύοντας, ὅπως εἶπαμε, ὅτι ἦταν σὲ θέση νὰ πράττει ὅσα θέλει ἀπὸ μόνος του καὶ πάντοτε καὶ μετὰ τὴ δύναμη τῆς κυριότητάς του, ὀδηγήθηκαν σὲ διαλογισμοὺς τοῦ πῶς θὰ μπορούσαν νὰ τραφοῦν. Κατηγορώντας τοὺς ὁ Δεσπότης γι' αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶχαν ἀκόμη ἀποκτήσει γι' αὐτὸν ἀντίληψη πρέπουσα στὸν Θεὸ καὶ βρισκόμενη πάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα, εὐλογα ἀναφέρθηκε στὴν πώρωσή της.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΘ'.

Τῷ αὐτῷ, ἀποροῦντι· «Καὶ αὐτοὶ οὐ συνίεσαν, καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν».

Ἀπορεῖς πάλιν καὶ διερωτᾷς, πῶς τοῦ Δεσπότητος τρανώς καὶ 5 σαφῶς τοῖς μαθηταῖς προαγγέλλοντος, τὰς ἐξ ἀνθρώπων ὕδρεις καὶ τὰς πληγὰς καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, αὐτοὶ οὐ συνήεσαν· καὶ γὰρ φησι, «Καὶ αὐτοὶ οὐ συνήκαν· καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα». Ἄλλ' ἐκεῖνό μοι ἐννόει, ὅτι καὶ τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ ὀξύτερος ποιῶν, πολλάκις αὐτοῖς ἐν 10 παραβολαῖς ἐλάλει. Καὶ ὅτι καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἄλλως παράδοξον, νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ βασιλείαν αἰδίου ἐπαγγέλλειν, καὶ θάνατον ἴδιον προαγγέλλειν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλον τοῖς μαθηταῖς φίλτρον, τῷ χρόνῳ ἤδη ἐρρώννυτο καὶ ἐνήκμαζε καὶ δεινὸν παθεῖν οὐδὲν αὐτὸν ἤθελον. Ὁ δέ τις οὐ βούλεται, μόλις καὶ παρὸν 15 ἐφέστηκέναι συντίθεται. Διὰ ταῦτα πάντα, παραβολὴν τινα, καὶ οὐ τῶν δυσχερῶν ἐκείνων προαγόρευσιν, τὰ περὶ τοῦ πάθους ἐνόμιζον οἱ ἀπόστολοι, καὶ διὰ τοῦτο συνιέναι, κἂν ἄλλως σαφῆ καὶ φανερὰ ἦν, οὐκ ἠδύναντο, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐβούλοντο, τὰ λεγόμενα. Εἰ δὲ καὶ τὸ τῆς ἐγέρσεως αὐτοῖς προσεπινοεῖν ἐβελήσεις, πρᾶγμα μεῖζον μὲν πίστεως, 20 καὶ καθ' ἑαυτὸ διασκοπούμενον, ἔγερσις αὐτουρογουμένη τῷ τελευτήσαντι· μάλιστα δὲ μετὰ τῶν ἄλλων σκυθρωπῶν καὶ ἐκ διαμέτρου μαχομένων συμπαρατιθέμενον καὶ προαγγελλόμενον, οὐκέτι, διότι μὴ συνήεσαν, ὅλως ἀπορήσεις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙ'.

25 *Τί ἐστι τό, «δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ».*

Τό, «δύναται ὁ Θεὸς καὶ ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ», οἱ μὲν πρό ἡμῶν τοὺς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας ἐξειλήφασιν, οἱ καὶ κατὰ λίθους καὶ πέτρας πεπωρωμένην καὶ ἀναιόσθητον τὴν 30 καρδίαν ἔχοντες (τί γὰρ τοῦ λίθους καὶ ξύλοις προσκυνεῖν, εἰς πάρωσιν καὶ ἀναιόσθησιαν ἀτοπώτερον;), ὅμως, ἐκεῖθεν διαρραγέντες, εἰς σπέρμα τῷ Ἀβραάμ διὰ τῆς πίστεως ἐξανίστανται. Εἰ δὲ καὶ τῆς λέξεως εἰπεῖν καὶ τῆς ἱστορίας ἐγγύτερον οὐκ ἀδόκιμον, οὐδ' ἐκεῖνο παροπτεόν, ὅτι τὸ ἄρρητον καὶ ὑπερφυές καὶ παντουρογόν καὶ παντοδύνα-

ΕΡΩΤΗΣΗ 209η.

Στόν ἴδιο πού εἶχε ἀπορία γιά τό «Κι αὐτοὶ δὲν κατάλαβαν· τὸ νόημα αὐτῶν τῶν λόγων ἦταν κρυμμένο ἀπὸ αὐτοὺς»¹⁰.

Πάλι ἀπορεῖς καὶ ρωτᾷς, πῶς, ἐνῶ ὁ Δεσπότης προανήγγελλε καθαρὰ καὶ μὲ σαφήνεια τὶς ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων ὕβρεις καὶ τὰ χτυπήματα καὶ τὸ σταυρὸ καὶ τὸν θάνατο, αὐτοὶ δὲν καταλάβαιναν. Γιατὶ λέγει· «Κι αὐτοὶ δὲν κατάλαβαν· γιατί ὁ λόγος αὐτὸς ἦταν κρυμμένος ἀπὸ αὐτοὺς καὶ δὲν καταλάβαιναν τὰ λεγόμενα». Σκέψου ὅμως, σὲ παρακαλῶ, ἐκεῖνο, ὅτι ὁ Σωτήρας γιά νὰ κάνει πιὸ ἐνεργητικούς τοὺς μαθητὲς πολλές φορές τοὺς μιλοῦσε μὲ παραβολές. Ἐξάλλου καὶ τὸ πρᾶγμα ἦταν παράδοξο, ἀφοῦ ἀνέσταινε νεκρούς, ὑποσχόταν βασιλεία αἰῶνια, καὶ προανήγγελλε τὸ θάνατό του· καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιατί ἡ ἀγάπη τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν διδάσκαλο μὲ τὸν καιρὸ δυνάμωνε καὶ αὔξανε καὶ δὲν ἤθελαν νὰ πάθει κανένα κακό. Κι αὐτὸ πού δὲν θέλει κάποιος, μετὰ δυσκολίας συγκατατίθεται βλέποντάς το μπροστὰ του. Γιά ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅσα τοὺς ἔλεγε γιά τὸ πάθος τὰ θεωροῦσαν οἱ ἀπόστολοι παραβολές, καὶ ὄχι προειδοποιήσεις γιά τὰ δυσάρεστα ἐκεῖνα, καὶ γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσαν ἢ καλύτερα δὲν ἤθελαν νὰ καταλάβουν ὅσα τοὺς ἔλεγε, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε ἦταν σαφῆ καὶ φανερά. Κι ἂν θελήσεις νὰ ὑπολογίσεις σ' αὐτὰ καὶ τὴν ἀνάστασι¹¹, γεγονός βέβαια πού ὑπερβαίνει τὴν πίστη καὶ καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενο, ἀνάστασι πού ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν νεκρὸ καὶ μάλιστα ἀναφερόμενο καὶ προαναγγελλόμενο μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα θλιβερὰ καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα, δὲν θὰ ἀπορήσεις καθόλου γιατί δὲν τὰ καταλάβαιναν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 210η.

Τί σημαίνει ἡ ρήσι· «Ὁ Θεὸς μπορεῖ καὶ ἀπὸ τὶς πέτρες αὐτὲς νὰ κάνει παιδιὰ γιά τὸν Ἄβραάμ»¹².

Τὸ «Μπορεῖ ὁ Θεὸς καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς πέτρες νὰ κάνει παιδιὰ γιά τὸν Ἄβραάμ», οἱ πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ὡς παιδιὰ ἀπὸ πέτρες θεώρησαν τοὺς πιστοὺς πού προῆλθαν ἀπὸ τὰ ἔθνη, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ εἶχαν τὴν καρδιά τους σὰν τὰ λιθάρια καὶ τὶς πέτρες πωρωμένη καὶ ἀναίσθητη (τί δηλαδὴ πὸ παράλογο ὑπάρχει ἀπὸ τὴν πώρωσι καὶ ἀναισθησία νὰ προσκυνεῖ κανεὶς λιθάρια καὶ ξύλα;), ὅμως, ἀφοῦ ἀποσπᾶσθην ἀπὸ ἐκεῖ, κατέστησαν μέσω τῆς πίστις τέκνα τοῦ Ἄβραάμ. Ἄν ὅμως δὲν εἶναι ἀδόκιμο νὰ πλησιάσομε περισσότερο τὴ λέξι καὶ τὴν ἱστορία, δὲν πρέπει νὰ παραβλέψομε οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι ὁ Βαπτιστὴς τὰ εἶπε αὐτὰ θέλοντας νὰ

μον τῆς θείας βουλήσεως, ὁ Βαπτιστῆς παραστῆσαι βουλόμενος, ταῦτα ἐφθέγγετο· ἐκεῖνο ὑποδηλῶν, ὅτι ὡσπερ καταρχάς, βουληθεὶς ὁ Θεός, ἐκ πηλοῦ τὸν ἄνθρωπον διεπλάσατο, οὕτω καὶ νῦν ἐκ τῶν συγγενῶν λίθων καὶ ὁμοστοίχων τῷ πηλῷ, ρᾶον, εἰ βούλοιο μεταπλάσας, εἰς σπέρμα καὶ τέκνα τῷ Ἀβραάμ, ἀναστήσειε.

Σὺ δέ μοι καὶ τρίτον ἐννόει, τῶν εἰρημένων, ἵνα μὴ λέγω ἐγγύτερον, οὐδ' ἑτέρου τέως μακρότερον· ὡς ἐξ ἐκείνων τῶν λίθων, οὓς ὁ Πρόδρομος ὑποδεικνύς ἔλεγε, «δύναται ὁ Θεός ἐκ τούτων ἐγειροῦν τέκνα τῷ Ἀβραάμ», ἐπ' αὐτοῖς ἔργοις ἔστι θεάσασθαι, καὶ τέκνα τῷ Ἀβραάμ ἀνιστάμενα, καὶ περατουμένην τὴν πρόρρησιν. Ὅτε γὰρ τὸ τοῦ κόσμου σωτήριον ἐτελεῖτο πάθος, τότε τῶν λίθων ἐκείνων καὶ πετρῶν, μετὰ τῶν ἄλλων, σχιζομένων, πολλοὶ καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων, μέσας αὐτάς που τὰς πεπωρωμένας καρδίας διαρραγέντες τῷ θαύματι, εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἐθεμελιώθησαν, καὶ τῶν τέκνων τοῦ Ἀβραάμ, τῷ τε γένει καὶ τοῖς κλήροις ἐναπεγράφησαν.

Προῆκταί σοι τοίνυν, ὡς ὁρᾷς, κατὰ τε θεωρίαν καὶ ἱστορίαν, ἢ ἐρμηνεία· διπλῆν δὲ τὴν ἱστορίαν, τὴν μὲν προγεγενημένην τὴν δὲ ἐπιγεγονυῖαν, καὶ δι' ἑκατέρας, τὸ δημιουργὸν καὶ ἀπειροδύναμον τῆς θείας βουλήσεως, θεωρούμενον.

20

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΑ΄.

Πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα, Πῶς δύναται μὴ ἀλῶναι ψεύδει τὸν θεῖον ἀπόστολον Ἰουδαῖον ἑαυτὸν καὶ Ῥωμαῖον ἀποφηνάμενον, καὶ ποτὲ μὲν Ταρσοὺς ἔχειν πατρίδα, ποτὲ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ γεννηθῆναι;

25 Οὔτε Ἰουδαῖον, οὔτε Ῥωμαῖον ἑαυτὸν εἰπὼν, ὁ τῆς ἀληθείας μαθητῆς Παῦλος ἐψεύσατο. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν, αὐτὸν ἀληθείας ὄντα κήρυκα, ἐπερεΐδεσθαι τῷ ψεύδει· μάλιστα γὰρ κριτηρίῳ παριστάμενον, καὶ δίκας ἀπάτης καὶ κακουργίας, ὧν ἦν καθαιρέτης, ὑπὸ Ἰουδαίων εἰσπραττόμενον. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ἐθάρορησε ψεύδει χρήσασθαι, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ συκοφαντίαν, οἷς ἐξηπάτα, πιστώσασθαι; ἄρα γὰρ οὐχὶ τὸν παραντίκα ἐδεδοίκει ἔλεγχον; οὐ τὸν μετὰ ταῦτα; Οὐ συνεώρα δέ, ὅτι ἐκκαλυπτομένου τοῦ δράματος, πρὸς τῷ μηδὲν

παραστήσει τὸ ἀνέκφραστο καὶ ὑπερφυσικὸ καὶ παντουργὸ καὶ παντοδύναμο τῆς θείας βούλησης, ὑποδηλώνοντας ἐκεῖνο, ὅτι, ὅπως στήν ἀρχὴ μὲ τὴ θέλησὶ τοῦ ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ πηλό¹³, ἔτσι καὶ τώρα ἀπὸ τὰ συγγενῆ καὶ ὁμόστοιχα μὲ τὸν πηλὸ λιθάρια, εὐκολότερα, ἂν ἤθελε νὰ τὰ μεταπλάσει, θὰ μπορούσε νὰ ἀναδείξει ἀπογόνους καὶ παιδιά τοῦ Ἀβραάμ.

Ἐσὺ ὅμως σκέψου καὶ κάποιο τρίτο, πὺ δὲν εἶναι μακρύτερα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, οὔτε καὶ ἀπὸ κάποιο ἄλλο νόημα, γιὰ νὰ μὴν πῶ ὅτι εἶναι πλησιέστερα. Ὅτι δηλαδή, ὅπως ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς πέτρες, πὺ δείχνοντας ὁ Πρόδρομος ἔλεγε, «Μπορεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ αὐτὲς ν' ἀναδείξει παιδιά γιὰ τὸν Ἀβραάμ», μπορούμε στήν πραγματικότητα νὰ δοῦμε ἀπὸ αὐτὲς καὶ παιδιά τοῦ Ἀβραάμ νὰ ἀναδεικνύονται καὶ ἡ πρόρρηση νὰ πραγματοποιεῖται. Ὅταν δηλαδή γινόταν πράξη τὸ σωτήριο πάθος τοῦ κόσμου, τότε οἱ πέτρες ἐκεῖνες καὶ τὰ λιθάρια μαζί μὲ τὰ ἄλλα σχίζονταν καὶ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς ἔθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ἀφοῦ σχίσθησαν στὴ μέση οἱ πωρωμένες καρδιές τους ἀπὸ τὸ θαῦμα, μεταφέρθηκαν καὶ ρίζωσαν στήν πίστη τοῦ Χριστοῦ καὶ καταγράφηκαν στὸ γένος καὶ στοὺς κληρὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Ἀβραάμ¹³.

Σοῦ δόθηκε, ὅπως βλέπεις, ἡ ἐρμηνεία σύμφωνα καὶ μὲ τὸ ἀλληγορικὸς τῆς νόημα καὶ μὲ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ ἡ σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορία εἶναι διπλῆ, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μία πραγματοποιήθηκε παλαιότερα, ἐνῶ ἡ ἄλλη στοὺς μεταγενέστερους χρόνους, καὶ πὺ καὶ μὲ τὶς δύο διαπιστώνεται ἡ δημιουργικότητα καὶ ἡ ἀπειροδυναμία τῆς θείας βούλησης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 211η.

Πρὸς ἐκεῖνον πὺ ρώτησε· Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ συλληφθεῖ νὰ ψεύδεται ὁ θεῖος Ἀπόστολος παρουσιάζοντας τὸν ἑαυτό του Ἰουδαῖο καὶ Ρωμαῖο, καὶ ἄλλοτε βέβαια νὰ ἔχει πατρίδα τοῦ τοὺς Ταρσοὺς, καὶ ἄλλοτε πάλι ὅτι γεννήθηκε στὴ Ρώμη;

Οὔτε λέγοντας τὸν ἑαυτό του Ἰουδαῖο οὔτε Ρωμαῖο¹⁴ εἶπε ψέματα ὁ μαθητὴς τῆς ἀλήθειας Παῦλος. Οὔτε καὶ ἦταν βέβαια δυνατόν, ἐνῶ ἦταν κήρυκας τῆς ἀλήθειας, νὰ στηρίζεται στὸ ψεῦδος, καὶ μάλιστα ἐνῶ βρισκόταν μπροστὰ στὸ δικαστήριο καὶ κρινόταν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους γιὰ ἀπάτη καὶ κακουργία, τὴν καθαίρεση τῶν ὁποίων ἐπιδίωκε. Πῶς δηλαδή θὰ τολμοῦσε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ψεῦδος, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἐναντίον του συκοφαντία μὲ τὴν ἀπάτη; Δὲν φοβόταν ἄραγε τὸν ἄμεσο ἔλεγχον; Δὲν φοβόταν τὸν μελλοντικό; Καὶ δὲν ἔβλεπε ὅτι, ἂν ἀπο-

ἀποκερδᾶναι, καὶ διπλῆς ἑαυτὸν τιμωρίας ἔνοχον παραστήσειεν, ὧν
 τε τὸ Ἰουδαῖον ἔθνος ἐπεκάλει, καὶ ὧν αὐτὸς ἑαυτοῦ κατεψεύδετο;
 Πῶς δὲ καὶ ὁ Λυσίας, ἀρχῆς ἐφεστῶς καὶ τάληθές ἐξευρεῖν ράδιον
 ἔχων, ἀπέστη τοῦ τύπειν, εἰ μὴ ἐπέπειστο; Πῶς δ' ἂν ἐπέπειστο ὑπὸ
 5 δεσμίου καὶ πένητος, εἰ μὴ τὰ τῆς ἀληθείας αὐτὸν ἐδιάζετο; Πῶς δὲ
 καὶ Φήλικι γράφων εἰς Ρωμαίους τελεῖν τὸν Παῦλον ἀπισχυρίζετο;
 «Μαθῶν», γὰρ φησιν, «ὅτι Ρωμαῖός ἐστιν, ἐπιστᾶς σὺν τῷ στρατεύματι
 ἐξειλόμην αὐτόν». Ἄλλ' ἐκλάπη καὶ παρεσύρη Λυσίας τίνι τέχνῃ; καὶ
 πῶς ὑπαχθεῖς; ὁ Φῆλιξ δὲ πῶς οὐκ ἐφώρασε τὸ κακούργημα, καίτοι
 10 καὶ χάριτας τοῖς Ἰουδαίοις ἐκθέσμονς κατατιθεῖς; Ἄλλ' ἐν οἷς μὲν ἄνο-
 μος ἢ χάρις καὶ λόγον οὐκ ἔχουσα, θερμὸς ὑπηρέτης, ἐν οἷς δὲ μετὰ
 τοῦ ὀρθοῦ λόγου χαρίσασθαι ἦν, τούτοις δὲ ἄρα ράθυμος καὶ ἀναπε-
 πτωκῶς καὶ οὐδ' εἰς ἀρχὴν τοῦ βουλευθῆναι δικαίαν καταθέσθαι χάριν
 διανιστάμενος; καὶ τίνα ἂν ἔχοι ταῦτα πειθῶ καὶ ἀκολουθίαν; Εἶτα
 15 αὐτοὶ δὲ παρόντες οἱ φονῶντες κατ' αὐτοῦ καὶ πάντα λίθον κινουῦντες,
 τοὺς Ἰουδαίους λέγω, εἰ διὰ ψεύδους ὁ Παῦλος τὰς βασάνους ἐτεχνά-
 ζετο διακρούσασθαι, πῶς οὐκ ἔρηξαν φωνὴν πληροῦσαν τὸ θέατρον
 "Ορατε, ἄνδρες, ἡλίκιον οἶον ἐψεύσατο· ἀπαιταιῶν ἐστι καὶ γόης, οὐκ
 ἐστι Ρωμαῖος, εὗρεν ὅπως καὶ ὑμᾶς ἀποπλανήσας τὴν τῶν μαστίγων
 20 πεῖραν διαδράσειεν. Ἄλλ' ὑμεῖς ἐξ ὧν ἐτόλμησε καὶ πρὸς ἡμᾶς τερα-
 τεύσασθαι, καὶ ὧν ἡμεῖς κατηγοροῦμεν, λαβόντες τὰς πίστεις, κοινουῦ
 λυμεῶνος τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων πολιτείαν ἀπαλλάξατε"; Ἄλλ'
 οὐδὲν τούτων, οὐ μὲν οὖν οὐκ εἶπεῖν εἶχον, οὔτε ἐτόλμησαν· οὐ τότε, οὐ
 μετὰ ταῦτα, καίτοι καὶ δικαστηρίου πάλιν αὐτοῖς κροτηθέντος καὶ τοῦ
 25 φίλου Φήλικος εἰς κρίσιν προκαθεζομένου· ἀλλ' οὕτως ἦν ἐναργής
 καὶ ταῖς ἀπάντων δόξαις κρατοῦσα ἡ Παύλου ἀλήθεια, ὡς καὶ τῶν
 ἀναισχύντων Ἰουδαίων καὶ πάντα λέγειν εἰς τὸ πράττειν ἀποτολμῶν-
 των, ἐμφράξαι τὰ στόματα· οὕτω μὲν οὖν πολλαχόθεν ψευδολογίας
 πάσης ἀνώτερος, Ρωμαῖον ἑαυτὸν εἰπὼν ὁ θεοπέσιος ἀποδείκνυται
 30 Παῦλος

Ἄλλ' εἰ Ρωμαῖός ἦν, φησί, πῶς αὐτὸς ἐν ἄλλοις τε καὶ ἐν τῇ αὐτῇ
 δημηγορίᾳ, Ἰουδαῖός τε εἶναι, καὶ Ταρσοῦς ἔχειν πατρίδα, διοχυρίσα-
 το λέγων, «Ἐγὼ μὲν εἰμι Ἰουδαῖος, Ταρσεὺς τῆς Κιλικίας, οὐκ ἀσήμου
 πόλεως, πολίτης»; Πῶς οὖν ἔστιν ἀμφότερα συνδραμεῖν, καὶ Ρωμαῖον

15. Πράξ. 22, 27-29.

18. Πράξ. 24, 1-22.

16. Πράξ. 23, 37.

19. Ρωμ. 11, 1. Β' Κορ. 11, 22. Φιλ. 3, 5.

17. Πράξ. 24, 27.

20. Πράξ. 22, 3.

καλυπτόταν ἡ πράξις του, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν θὰ κέρδιζε τίποτε, θὰ καταστοῦσε τὸν ἑαυτό του ἐπιπλέον καὶ ἔνοχο διπλῆς τιμωρίας, καὶ γιὰ ὅσα τὸ Ἰουδαϊκὸ ἔθνος τὸν κατηγοροῦσε, καὶ γιὰ ὅσα ὁ ἴδιος παρουσιαζόταν νὰ ψεύδεται; Πῶς ἐπίσης καὶ ὁ Λυσίας, πού εἶχε τὴν ἐξουσία καὶ τοῦ ἦταν εὐκόλο νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια, θὰ σταματοῦσε νὰ τὸν χτυπᾶ, ἂν δὲν εἶχε πεισθεῖ¹⁵; Καὶ πῶς θὰ εἶχε πεισθεῖ ἀπὸ ἕναν φτωχὸ φυλακισμένο, ἂν δὲν τὸν ἐξανάγκαζε ἡ ἀλήθεια; Καὶ πῶς γράφοντας στὸν Φήλικα θὰ ἰσχυριζόταν ὅτι ὁ Παῦλος ἦταν Ρωμαῖος πολίτης; Γιατὶ γράφει: «Ὅταν ἔμαθα ὅτι εἶναι Ρωμαῖος, πῆγα μαζί μὲ στρατιῶτες καὶ τὸν ἐλευθέρωσα»¹⁶. Ἀλλὰ ὁ Λυσίας ἐξαπατήθηκε καὶ παρασύρθηκε. Μὲ ποιὸ τέχνασμα, καὶ πῶς ἐξαπατήθηκε; Καὶ ὁ Φήλικας πῶς δὲν ἀποκάλυψε τὸ κακούργημα, παρόλο πού χαριζόταν στοὺς Ἰουδαίους κατὰ παράβαση τοῦ νόμου¹⁷; Ἀλλὰ σὲ ἐκείνους πού ἡ χάρις ἦταν παράνομη καὶ παράλογη ἦταν πρόθυμος νὰ τοὺς ὑπηρετήσῃ, ἐνῶ σ' αὐτοὺς πού μποροῦσε νὰ κάνει μὰ λογικὴ χάρις, σ' αὐτοὺς ἐμφανιζόταν διστακτικὸς καὶ ἀναποφάσιτος καὶ οὔτε κἂν θέλησε νὰ τοὺς κάνει μὰ δίκαια χάρις. Καὶ ποιά πειστικότητα καὶ λογικὴ ἀκολουθία θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν αὐτά; Κι ἔπειτα αὐτοὶ πού ἦταν ἐκεῖ παρόντες καὶ πού ἔπνεαν φόνον ἐναντίον του καὶ κινούσαν κάθε λίθο γι' αὐτό, ἐννοῶ τοὺς Ἰουδαίους, ἂν ὁ Παῦλος μηχανευόταν ν' ἀποφύγει τὰ βασανιστήρια μὲ τὸ ψεῦδος, πῶς δὲν ἔβαλαν τίς φωνὲς νὰ γεμίσει τὸ θέατρο, λέγοντας, «Βλέπετε, ἄνδρες, τί μεγάλο ψέμα εἶπε· εἶναι ἀπατεώνας καὶ μάγος· δὲν εἶναι Ρωμαῖος· βρῆκε τρόπο νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ ἐσᾶς καὶ νὰ ἀποφύγει τὰ μαστιγώματα. Ἀλλ' ἐσεῖς, πιστεύοντας ὅσα τερατώδη εἶχε τὸ θράσος νὰ πεῖ σ' ἐσᾶς, καὶ ὅσα ἐμεῖς τὸν κατηγοροῦμε, ἀπαλλάξετε τὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ἕναν κοινὸν καταστροφέα τῆς»; Τίποτα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ οὔτε εἶχαν νὰ ποῦν οὔτε καὶ τόλμησαν, οὔτε τὴν ὥρα ἐκείνη, οὔτε ἀργότερα, μολονότι βέβαια καὶ δικαστήριον εἶχαν συγκροτήσῃ, καὶ προκαθήμενος στὸ δικαστήριον ἦταν ὁ φίλος τους Φήλικας¹⁸. Ἀλλ' ἦταν τόσο φανερὴ καὶ ὑπερίσχυε τῆς γνώμης τοῦ καθενὸς ἡ ἀλήθεια πού πρόβαλλε ὁ Παῦλος, ὥστε νὰ φράξῃ τὰ στόματα τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι οὔτε ντρέπονταν, ἀλλὰ καὶ τὰ πάντα τολμοῦσαν νὰ ποῦν καὶ νὰ πράξουν. Ἔτσι ἀποδεικνύεται ἀπὸ κάθε ἀποψη ἀνώτερος ψευδολογίας ὁ θεῖος Παῦλος λέγοντας ὅτι εἶναι Ρωμαῖος.

Ἀλλὰ, λέγει, ἂν ἦταν Ρωμαῖος¹⁹, πῶς ὁ ἴδιος καὶ ἄλλοῦ καὶ σ' αὐτὴ τῇ δημηγορίᾳ ἰσχυρίσθηκε ὅτι εἶναι Ἰουδαῖος, καὶ ὅτι πατρίδα του εἶναι ἡ Ταρσοὺς λέγοντας, «Ἐγὼ εἶμαι Ἰουδαῖος ἀπὸ τὴν Ταρσοὺς τῆς Κιλικίας, πολίτης ὄχι ἄσημης πόλης»²⁰. Πῶς λοιπὸν μποροῦν νὰ συμφω-

καὶ Ἰουδαῖον τὸν αὐτὸν χρηματίσαι; Πρὸς ὃ φαμεν, ὅτι ἄτοπον οὐδέν
 γένοι μὲν γάρ, καὶ τῇ κατ' αὐτὸν Μωσαϊκὸν νόμον ἀγωγῇ, Ἰουδαῖος
 ἐχρημάτιζε, πατρίδα Τάρσους ἔχων, ἐν ἣ τὰς μητρικὰς αὐτὸς ἔλυσεν
 ὠδῖνας τῷ δὲ τὸν αὐτοῦ πατέρα Ρωμαϊκῇ φιλοτιμίᾳ ἢ καὶ χρήμασι,
 5 Ρωμαῖον ἐγγραφήναι, Ρωμαῖος καὶ αὐτὸς ἐκαλεῖτό τε καὶ ἐτύγγανεν.
 Δι' ὃ, καὶ τοῦ Λυσίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος, «ἐγὼ δὲ πολλοῦ κεφαλαί-
 ου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην», αὐτὸς ἐπήγαγεν, «ἐγὼ δὲ καὶ
 γεγέννημαι», οὐκ ἐν τῇ Ρώμῃ δηλονότι (οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ Λυσίας ἐν
 ταύτῃ γεννηθῆναι ἐμεγαληγόρει καὶ διετεινέτο), ἀλλ' ἐν ταύτῃ τῇ Ρω-
 10 μαϊκῇ κλήσει καὶ τῇ πολιτείᾳ, ἐν ἣ κάκεῖνος τελεῖν ἀπεσεμνύνετο.
 Πρὸς ὃν καὶ ὁ θεῖος Παῦλος ἀποτεινόμενος ἔλεγε μονονουχὶ φάσκων,
 καὶ καθαιρῶν αὐτοῦ τὸ φρόνημα, ὅτι σὺ μὲν πρόσφατον καὶ ἀπὸ σοῦ
 προιέναι ἀπαγγέλλεις τὸ ἀξίωμα, ἐμοὶ δὲ ἄνωθεν ἐρριζωμένον καὶ ἐκ
 πατρὸς καταγόμενον τῆς δόξης ταύτης καὶ τῆς προσηγορίας ἐκληρώ-
 15 θη τὸ προνόμιον. Διὰ τοι τοῦτο κάκεῖνος ἀκούσας καὶ θεβαιωθείς, ὅτι
 Ρωμαῖον ὄντα τύπτειν ἐπεχείρει, εἰς δειλίαν καὶ φόβον τὸ θράσος καὶ
 τὴν ὀργὴν διαλύων, συνεστέλλετο. Τιμῆς γὰρ ἀπήλαυον κατ' ἐκεῖνο
 καιροῦ, οὐχ ὅσοι μόνον ἰθαγενεῖς τῆς Ρώμης ἐτύγγανον, ἀλλὰ καὶ
 ὅσοις αὐτῇ ἢ κλήσις νόμῳ χαρίτων ἢ χρημάτων, ἐπολιτεύετο· οὐδὲν
 20 σὺν δύσκολον καὶ τὸν θεῖον Παῦλον Ἰουδαῖον ὄντα, καὶ Ρωμαῖον χρη-
 ματίσαι. Καὶ γὰρ καὶ κατ' ἄνδρα, ὡσπερ ὁ Λυσίας, καὶ πόλεις ὀλόκλη-
 ροί, τὴν Ρωμαίων κλήσιν, ἀλλογενεῖς οὔσαι, εἰς ἑαυτὰς ἐφειλκύσαντο.
 Καὶ ἵνα νῦν τὰ ἄλλα παρῶ, ἀκουσον Φιλιππησίους ὅπως ἑαυτοὺς
 Ρωμαίους ἀπεσεμνύνουσιν. Ἦνίκα γὰρ Παῦλος τὸ Πύθωνος πνεῦμα
 25 τῆς παιδίσκης ἀπήλασε, καὶ πρὸς ὀργὴν, αὐτῆς οἱ κύριοι, δέον εὐχα-
 ριοτεῖν, ἀνεφλέχθησαν, καὶ τοὺς εὐεργέτας εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς
 ἄρχοντας εἴλκνον, οὕτω φασίν· Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν
 ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες. Εἶτα καὶ καταγγέλλουσιν ἔθθ
 ἃ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν παραδέχεσθαι οὐδὲ ποιεῖν, Ρωμαίοις οὖσιν.

30 Ὅραῖς ὅπως οἱ Φιλιππηῖοι Ρωμαῖοί τε ἐχρημάτιζον, καὶ Ρωμαί-
 οὺς ἑαυτοὺς ἐξονομάζουσι; τὸ μὲν ἔχοντες ἐκ πατρίδος, τὸ δὲ ἀπὸ
 ψηφισμάτων. Τί σὺν ἐμποδῶν; μᾶλλον δέ, πῶς οὐ γεγένηται φανερόν,
 καὶ τὸν μακάριον Παῦλον, Ἰουδαῖον ὄντα, καὶ Ρωμαῖον εἶναι; Δῆλον
 δὲ κἀντεῦθεν, ὡς οὐκ ἀπάτης ἦν ἢ ψεύδους πρόσχημα τῷ Παύλῳ, τῆς

νήσουν τὰ δύο, νὰ εἶναι ὁ ἴδιος καὶ Ῥωμαῖος καὶ Ἰουδαῖος; Ἀπαντώντας σ' αὐτό, λέμε ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἄτοπο. Γιατὶ ὡς πρὸς τὴν καταγωγή καὶ τὴν ἀγωγή του σύμφωνα μὲ τὸ Μωσαϊκὸ νόμο ἦταν Ἰουδαῖος, καὶ εἶχε πατρίδα τὴν Ταρσό, ὅπου τὸν γέννησε ἡ μητέρα του. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πατέρας του γράφτηκε στοὺς Ῥωμαίους πολίτες, εἴτε τιμηθεὶς ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, εἴτε ἔξαγοράζοντας τὸ δικαίωμα μὲ χρήματα, ὀνομαζόταν κι αὐτὸς καὶ ἦταν Ῥωμαῖος. Γι' αὐτό, κι ὅταν ὁ Λυσίας τοῦ εἶπε, «Ἐγὼ μὲ πολλὰ χρήματα ἀπέκτησα τὸ δικαίωμα αὐτὸ τοῦ πολίτη», ἐκεῖνος ἀπάντησε· «Ἐγὼ καὶ ἔχω γεννηθεῖ (Ῥωμαῖος)»²¹. Ὅχι βέβαια στὴ Ῥώμη· γιατί οὔτε ὁ Λυσίας καυχόταν καὶ ὑποστήριζε ὅτι εἶχε γεννηθεῖ ἐκεῖ, ἀλλὰ καυχόταν νὰ λέγεται Ῥωμαῖος πολίτης, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ἦταν. Σ' αὐτὸν ἀπευθυνόμενος ὁ θεῖος Παῦλος τοῦ ἔλεγε εὐθέως καὶ καταρρίπτοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὴ μεγάλη ἰδέα του· Ἐσὺ μᾶς λὲς ὅτι ἡ τιμὴ σου εἶναι πρόσφατη καὶ ξεκινᾷ ἀπὸ ἐσένα, ἐνῶ ἡ δική μου τιμὴ ἔχει παλαιᾶς ρίζες καὶ μοῦ κληροδοτήθηκε αὐτὸ τὸ προνόμιο τῆς δόξας καὶ τῆς προσηγορίας ἀπὸ τὸν πατέρα μου. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κι ἐκεῖνος, ὅταν τ' ἄκουσε αὐτὰ καὶ βεβαιώθηκε ὅτι ἐπιχειροῦσε νὰ χτυπήσει κάποιον πού ἦταν Ῥωμαῖος, συστάλθηκε, μεταβάλλοντας τὸ θράσος καὶ τὴν ὀργή του σὲ δειλία καὶ φόβο. Γιατὶ κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη ἀπολάμβαναν τὴν τιμὴ αὐτὴ ὄχι μόνο ὅσοι ἦταν Ῥωμαῖοι ἐκ γενετῆς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι δέχονταν αὐτὴ τὴν ὀνομασία μὲ κάποιον χαριστικὸ νόμο ἢ μὲ ἔξαγορά. Δὲν ἦταν λοιπὸν δύσκολο καὶ ὁ θεῖος Παῦλος, ἐνῶ ἦταν Ἰουδαῖος, νὰ χρηματίσει καὶ Ῥωμαῖος. Καθόσον καὶ ἄνδρες χωριστὰ, ὅπως ὁ Λυσίας, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρες πόλεις, ἂν καὶ ἦταν ἄλλοεθνεῖς, ἔλαβαν τὴν ὀνομασία τῶν Ῥωμαίων. Καὶ γιὰ νὰ παραλείψω τὰ ἄλλα, ἄκουσε πῶς οἱ Φιλιππηῖοι καυχῶνται ὅτι εἶναι Ῥωμαῖοι. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Παῦλος ἔδιωξε ἀπὸ τὴν κόρη τὸ πνεῦμα τοῦ Πύθωνα καὶ οἱ κύριοί της ἀναμμένοι ἀπὸ ὀργή (ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὸν εὐχαριστοῦν) ἔσυραν τοὺς εὐεργέτες τοὺς στὴν ἀγορὰ μπροστὰ στοὺς ἄρχοντες, ἔλεγαν τὰ ἑξῆς· «Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ὄντας Ἰουδαῖοι, προκαλοῦν ἀναστάτωση στὴν πόλη μας. Κι ἀκόμα προτείνουν συνήθειες πού ἐμεῖς πού εἴμαστε Ῥωμαῖοι δὲν ἔχομε δικαίωμα νὰ τίς δεχτοῦμε οὔτε φυσικὰ νὰ τίς ἐφαρμόσομε»²².

Βλέπεις πῶς οἱ Φιλιππηῖοι καὶ Ῥωμαῖοι ἦταν, καὶ Ῥωμαῖοι αὐτοαποκαλοῦνται· τὸ ἓνα, τὸ Φιλιππηῖοι, τὸ εἶχαν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, τὸ ἄλλο (τὸ Ῥωμαῖοι) τὸ εἶχαν ἀπὸ πολιτικὲς ἀποφάσεις. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ἐμπόδιο, ἢ μᾶλλον πῶς δὲν ἀποδείχθηκε, ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος, πού ἦταν Ἰουδαῖος, ἦταν καὶ Ῥωμαῖος; Εἶναι φανερὸ λοιπὸν καὶ

Ρωμαϊκῆς κλήσεως ἢ οἰκειώσις. Εἰ γὰρ πρὸς ἄλλους μὲν Ἰουδαῖον
 ἑαυτὸν ἐκάλει, Ρωμαῖον δὲ πρὸς ἑτέρους, εἶχεν ἂν ἢ τῆς ἀπάτης σκηνή
 τινὰ λόγον, εἰ δὲ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀμφοτέρω διετείνεται, πῶς οὐ λίαν
 εὐήθης ὑπονοεῖν, ὅτι ψεῦδος εἰπεῖν μελετήσας, ἐκεῖνο προὔθηκε καὶ
 5 προδιωμολογήσατο, δι' οὗ μᾶλλον ἂν τις πεπλασμένα λέγων ἐξελέγ-
 χοιτο; Θαρροῦντος γὰρ μᾶλλον ἦν ὡς ἀληθῶς τῇ τῶν πραγμάτων
 φύσει, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντος διαβολῆς ἀπάσης καὶ ὑπονοίας καὶ
 ψεύδους ἐναργεστέραν τε καὶ λαμπροτέραν, τὸ πρὸς τοὺς αὐτοὺς, καὶ
 ἐν ὀλοκλήρῳ δήμῳ, Ἰουδαῖον ἑαυτὸν ἀνειπόντα, καὶ τὴν πατρίδα ὅτι
 10 Ταρσεύς, Ρωμαῖον ἐφεξῆς ἀποφήνασθαι καὶ μάλιστα γέ, ὅτι οὐχ
 ἄπαξ οὐδὲ ὥσπερ λανθάνων, τό, Ρωμαῖος, ἐπήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ δις καὶ
 εἰς τρίτον, καὶ τὸν χιλίαρχον δεδιττόμενος, ὃ μάλιστα καὶ εἰς ὀργὴν
 ἐκκαίει καὶ πρὸς ἀκριβεστέραν, καὶ τοὺς γέ μὴ δουλομένους, ἀνακινεῖ
 καὶ διανίστησιν ἔρευναν.

15 Ἔστι τοίνυν τὸν θεσπέσιον Παῦλον, διὰ πλειόνων ὡς ἐδείχθη,
 Ρωμαῖον εἶναι καταμαθεῖν· πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς προσούσης αὐτῷ
 ἀληθείας, καὶ ὅτι κήρυξ αὐτῆς ἐγνωρίζετο. Δεύτερον, ὅτι καὶ κριτη-
 ρίῳ παρεστηκῶς ἑαυτὸν Ρωμαῖον ἀνεκήρυττε. Καὶ τρίτον, ὅτι εἰς ἀπά-
 τῃν καὶ κακουργίαν συκοφαντούμενος, ἐν ᾧ οὐδὲ τὸν λίαν εὐήθη καὶ
 20 ἀναιδῆ ἐνῆν διαψεύσασθαι, καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀφῆκε ταύτην τὴν φω-
 νὴν καὶ θρυπτόμενος, ὅπερ ἂν τις ἴσως καὶ ὑπερόψοιτο, ἀλλὰ θασά-
 κων ἑαυτὸν ἐξαιρούμενος καὶ τὸν ἄρχοντα δεδιττόμενος. Ἔτι δὲ καὶ
 ἐξ αὐτοῦ τοῦ πεπεισθαι Λυσίαν καὶ ἀποσχέσθαι τῆς ὑβρεως, καὶ ἐκ
 τοῦ πρὸς Φήλικα δὲ διατεινᾶσθαι, ὅτι, Ρωμαῖον ὄντα τὸν Παῦλον, τῆς
 25 Ἰουδαϊκῆς μαιφονίας ἐξείλατο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν Φήλικι μῆδ'
 εἰς ἐξέτασιν ἐλθεῖν τοιαύτης ὑπονοίας ἐξεγένετο, καίτοι χαρίζεσθαι
 Ἰουδαίοις προαιρουμένῳ καὶ σπεύδοντι. Καὶ τὸ σφόδρα ἀναντίρρη-
 τον, ὅτι οὐδὲ τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος παρῶν καὶ φωνῶν καὶ πάντα τολ-
 μῶν, οὐδ' ἐκεῖνος ἐτόλμησεν ἐπὶ τούτῳ ψευδολογίας αὐτὸν γράψα-
 30 σθαι. Πρὸς δέ γε τούτοις, ὅτι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἄμφω ἔφη, ὡς Ἰουδαῖός
 τε καὶ Ρωμαῖός εἴη, ὅπερ οὐχ ἂν τις, μὴ λίαν πεποιθῶς τῇ ἀληθείᾳ,
 παρησιάσοιτο, καὶ ὅτι διατεινόμενος καὶ ἐπιμένων τὴν προσηγορίαν
 προὔδάλλετο. Εἰ βούλει δέ, ὅτι καὶ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ πόλεις τὴν

ἀπὸ ἐδῶ ὅτι δὲν ἦταν ἀπάτη ἢ προκάλυμμα ψεύδους γιὰ τὸν Παῦλο ἢ οἰκειοποίηση τοῦ Ρωμαϊκοῦ ὀνόματος. Γιατί, ἂν πρὸς ἄλλους καλοῦσε τὸν ἑαυτοῦ τοῦ Ἰουδαῖο καὶ πρὸς ἄλλους Ρωμαῖο, θὰ εἶχε κάποια δικαιολογία νὰ σκηνοθετηθεῖ αὐτὴ ἡ ἀπάτη, ἐφόσον ὅμως τὰ ὑποστήριζε στοὺς ἴδιους καὶ τὰ δύο, πῶς δὲν εἶναι μεγάλη ἀνοησία νὰ σκεφθεῖ κανεὶς, ὅτι μελετώντας νὰ πεῖ ἓνα ψέμα, πρόβαλε καὶ ὁμολόγησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἀποδεικνυόταν κανεὶς ὅτι ὅσα λέγει εἶναι πλαστά; Γιατί δείχνει μᾶλλον ἄνθρωπο πού ἔχει ἀληθινὰ πεποίθηση στὴ φύση τῶν πραγμάτων καὶ ἔχει τὴν ἀλήθεια καθαρότερη καὶ λαμπρότερη ἀπὸ κάθε διαβολὴ καὶ φαντασία καὶ ψεῦδος, τὸ νὰ πεῖ σ' αὐτοὺς καὶ σὲ ὅλο τὸ πλῆθος, ὅτι εἶναι Ἰουδαῖος καὶ ἔχει πατρίδα τὴν Ταρσό, καὶ στὴ συνέχεια νὰ δηλώσει ὅτι εἶναι Ρωμαῖος. Καὶ μάλιστα δὲν εἶπε μὰ φορὰ καὶ κατὰ λάθος τὸ Ρωμαῖος, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς φορές, καὶ φοβίζοντας τὸν χιλιάρχο, πράγμα πού κυρίως προκαλεῖ τὴν ὀργή τους καὶ ἀνακινεῖ ἀκόμα καὶ ἐκείνους πού δὲν θέλουν καὶ τοὺς διεγείρει σὲ ἀκριβέστερη ἔρευνα.

Μποροῦμε λοιπὸν νὰ μάθομε, ὅπως μὲ τόσα πολλὰ δείξαμε, ὅτι ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἦταν Ρωμαῖος. Πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀλήθεια πού κατεῖχε καὶ ὅτι ἦταν γνωστὸς ὡς κήρυκός της. Δεύτερον, ὅτι καὶ μπροστὰ στὸ δικαστήριον παρουσίαζε τὸν ἑαυτοῦ τοῦ Ρωμαῖο. Καὶ τρίτον, ὅτι τὸ ἔκανε αὐτὸ ἐνῶ τὸν συκοφαντοῦσαν γιὰ ἀπάτη καὶ κακουργία, γιὰ κάτι πού δὲν μποροῦσε νὰ ἐξαπατηθεῖ οὔτε ὁ πολὺ ἠλίθιος καὶ ἀνόητος, καὶ ὅτι δὲν ἔκανε αὐτὴ τὴ δηλῶση ἔτσι τυχαῖα καὶ κολακευόμενος, πράγμα πού θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ ὑποψιασθεῖ, ἀλλὰ θέλοντας νὰ προφυλάξει τὸν ἑαυτοῦ ἀπὸ βασανιστήρια καὶ νὰ φοβίσει τὸν ἄρχοντα. Κι ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι πείσθηκε ὁ Λυσίας καὶ σταμάτησε τὶς ὕβρεις, καὶ ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ πρὸς τὸν Φήλικα, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Παῦλος ἦταν Ρωμαῖος, τὸν ἔσωσε ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ φονικὴ διάθεση. Ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὁ Φήλικας οὔτε κἀν προχώρησε νὰ ἐξετάσει μὰ τέτοια ὑπόνοια, παρόλο πού εἶχε τὴ θέληση καὶ τὴν προθυμία νὰ κάνει χάρη στοὺς Ἰουδαίους. Καὶ τὸ μὴ ἐπιδεχόμενον καμμιά ἀπολύτως ἀντίρρηση, ὅτι οὔτε ὁ ὄχλος τῶν Ἰουδαίων, πού ἦταν ἐκεῖ καὶ φωνασκοῦσε, ἔτοιμος γιὰ τὰ πάντα, οὔτε αὐτὸς τόλμησε νὰ τὸν κατηγορήσει γιὰ τέτοιο ψεῦδος. Καὶ μαζὶ μ' αὐτά, καὶ ἐπειδὴ εἶπε καὶ στοὺς δύο αὐτούς, ὅτι ἦταν Ἰουδαῖος καὶ Ρωμαῖος, πράγμα πού δὲν θὰ τὸ ἔλεγε κανεὶς μὲ τόσο θάρρος, ἂν δὲν εἶχε ἀπόλυτη πεποίθηση στὴν ἀλήθεια, καὶ ὅτι πρόβαλλε τὴν προσηγορία ἔντονα καὶ ἐπίμονα· κι ἂν θέλεις, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἄνδρες

Ρωμαίων κλήσιν, οὐ ταύτην λαχόντες πατρίδα, πολλοὶ ψηφίσμασιν ἐκληρώσαντο. Ἐξ ὧν οἶμαι φανερόν καὶ ἀναμφισβήτητον καθεστάναι, ὡς ἐν ἀμφοῖν ὁ Παῦλος, εἴτερ τις ἄλλος, ἠλήθευε, Ρωμαῖον ἑαυτὸν καὶ Ἰουδαῖον ἀποφαινόμενος

5 Τί οὖν, φησὶν, οὐκ ἦν Χριστιανός; Καὶ μάλιστα γε. Πῶς οὖν οὐκ ἐκάλει ἑαυτὸν καὶ τούτῳ τῷ ὀνόματι; Ἐνταῦθα περιττὸν ἦν ὑπὲρ γὰρ ταύτης τῆς θρησκείας καὶ τῆς κλήσεως πάντα πάσχων καὶ ἐναθλῶν, διεκαρτέρει καὶ ἔχαιρεν· αὐτός τε ἦν ὁ διδασκαλίας καὶ πόνοις καὶ ἰδρῶσι πρώτην ἀπασῶν πόλεων τὴν Ἀντιόχειαν τῇ τῶν Χριστιανῶν
10 κλήσει παρασκευάσας ἐγκαλλωπίζεσθαι. Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ ἱστορίας ἐπακοῦσαι, λέγεται τις εἰς πολλὴν ἀρχαιότητα ἀνηγμένος ὡς ἡ τοῦ Βενιαμὶν φυλὴ ἐν Παλαιστίνῃ ριζωθεῖσα, μέχρι τῶν τῆς Ἰταλίας μερῶν τὰς θλάστας ὑπεξέτεινεν, αὐτῷ γένει Ρωμαίων καὶ αὐτῇ Ρώμῃ χαρισαμένη γένεσίν τε καὶ ὄνομα. Ἐξ ὧν ὁ θεῖος Παῦλος εἰς τὸ τοῦ
15 Βενιαμὶν αἷμα ἀναγόμενος, Ρωμαῖος ἂν εἰκότως χρηματίσειεν· ἐγένοντο γὰρ ἀπόγονοι τῷ Βενιαμίν, ἄλλοι τε οὐκ ὀλίγοι, ἐξ ὧν Ἄραδός τε καὶ πόλεις ἄλλαι καὶ χῶραι τὰς ἐπωνυμίας ἐκληρώσαντο, καὶ δὴ καὶ ἀνὴρ τις ὄνομα Ρῶς, ὃς ἐπὶ τὰ τῆς Ἰταλίας μέρη χωρήσας, καὶ πολλοὺς ἐκειῖσε τοῦ σπέρματος φύσας, καὶ ἐπὶ μέγα δόξης καὶ ἰσχύος ἀνελθῶν
20 Ρῶμην τε τὴν ἐπωνυμίαν ἔλκειν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τὸ Ρωμαῖον γένος ἔδωκε· τὰς γὰρ Ἑλλήνων ἐπ' αὐτῇ αἰτίας, πολλάς τε καὶ οὐδὲ πρὸς ἀλλήλας συμφωνούσας, οἱ ταῦτα λέγοντες οὐδ' ἀκούουσιν.

Ὁ τοίνυν Ρῶς ἀπόγονος μὲν ὑπάρχων τοῦ Βενιαμίν, πρόγονος δὲ Παύλου, εἰκότως τὸν ἄνδρα Ρωμαῖον ἀπέφηνεν, ἐξ αὐτοῦ μὲν, τὴν τοῦ
25 πορρωτέρου γένους αἰτίαν, ἐκ δὲ τοῦ Ρωμαϊκοῦ συστήματος τὴν ἐγγυτέρω φέροντα. Ἄλλ' αὕτη μὲν ἢ ἱστορία, ἡδὺς μὲν ἀκοῦσαι καὶ ἐπαφρόδιτος, οὐ μὴν γε μετὰ τοῦ χαριέντος, καὶ τὴν πειθῶ ἐπιφέρουσα· πολλοῦ γὰρ ἂν ἔγωγε τῆς ἀπαρχῆς ἀποδεδομένης μοι καὶ αἰτίας ταύτην προέταξα, εἰ μὴ λίαν ἀρχαία τε ἦν καὶ πολιωτέρα ἢ πιστεύεσθαι,
30 οὐ τοῖς νῦν μόνον, ἀλλὰ τοῖς τότε ἀνθρώποις, καὶ οὐδὲν ἐχέγγυον ἔχουσα πρὸς τὸ ἐξελέσθαι Παῦλον τοῦ τύπτεσθαι.

Τούτοις οὖν διαλύσας σου τὰς καλὰς ἀπορίας (καλαὶ γάρ, ὅτι ἀπὸ

ξεχωριστά και πόλεις ολόκληρες είχαν λάβει την ὀνομασία τοῦ Ρωμαίου με ἀποφάσεις ρωμαϊκές, ἐνῶ ἡ Ρώμη δὲν ἦταν πατρίδα τους. Ἀπὸ αὐτὰ νομίζω ἔγινε φανερό κι ἀναμφισβήτητο, ὅτι ὁ Παῦλος ἔλεγε τὴν ἀλήθεια και σὶς δύο περιπτώσεις, περισσότερο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλον, δηλώνοντας ὅτι ἦταν Ρωμαῖος και Ἰουδαῖος.

Τί λοιπὸν, λέγει, δὲν ἦταν Χριστιανός; Καὶ πολὺ βέβαια. Πῶς τότε δὲν ὀνόμαζε τὸν ἑαυτό του μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα; Ἐδῶ ἦταν περιττό· γιατί γι' αὐτὴ τὴ θρησκεία και τὸ ὄνομα αὐτὸ ὑποφέροντας τὰ πάντα κι ἀγωνιζόμενος, ἔδειχνε καρτερικότητα κι ἦταν γεμάτος χαρά, ἀλλὰ και αὐτὸς ἦταν πού με τὰ κηρύγματα, τοὺς κόπους και τοὺς ἰδρωῖτες του ἔκανε πρώτη ἀπὸ ὅλες τὶς πόλεις τὴν Ἀντιόχεια νὰ καυχιέται γιὰ τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν²³. Κι ἂν πρέπει ν' ἀκούσομε λίγο και τὴν ἱστορία, ὑπάρχει κάποιος πολὺ παλαιὸς λόγος πού λέγει, ὅτι ἡ φυλὴ τοῦ Βενιαμίν, πού εἶχε τὶς ρίζες τῆς στήν Παλαιστίνη²⁴, ἀπλωσε τὰ κλαδιὰ τῆς ὡς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, χαρίζοντας τὴ γένεση και τὸ ὄνομα σὸ ἴδιο τὸ γένος τῶν Ρωμαίων και στήν ἴδια τὴ Ρώμη. Ἀπὸ αὐτοὺς προερχόμενος ὁ θεῖος Παῦλος, ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Βενιαμίν, μποροῦσε δικαιολογημένα νὰ εἶναι Ρωμαῖος²⁵. Γιατί ὑπῆρχαν και ἄλλοι ἀπόγονοι τοῦ Βενιαμίν, πού δὲν ἦταν λίγοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους και ἡ Ἄραδος και ἄλλες πόλεις και χῶρες ἔλαβαν τὴν ὀνομασία τους. Ὑπῆρχε μάλιστα και κάποιος με τὸ ὄνομα Ρῶς, πού ἀνεχώρησε σὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, ὅπου, ἀφοῦ ἀπέκτησε ἐκεῖ πολλοὺς ἀπογόνους και ἔφτασε σὲ μεγάλη δόξα και δύναμη, ἔδωσε τὸ ὄνομά του και στὴ Ρώμη, με ἀποτέλεσμα νὰ φέρει ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἐπωνυμία του και τὸ Ρωμαϊκὸ ἔθνος. Τὶς πολλὲς σχετικὲς γνῶμες τῶν Ἑλλήνων και πού δὲν συμφωνοῦν μεταξύ τους, οὔτε κἂν τοὺς ἀκοῦνε ὅσοι τὰ λένε αὐτὰ.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ρῶς, πού ἦταν ἀπόγονος τοῦ Βενιαμίν και πρόγονος τοῦ Παύλου, ἔδειξε πῶς ὁ Παῦλος ἦταν δικαιολογημένα Ρωμαῖος, ἀφοῦ ὄφειλε σ' αὐτὸν τὴν αἰτία τῆς ἀρχαιότερης καταγωγῆς του, και τὴν πλησιέστερη στὴ Ρωμαϊκὴ πολιτεία. Καὶ αὐτὴ βέβαια ἡ ἱστορία εἶναι εὐχάριστη και χαριτωμένη νὰ τὴν ἀκοῦς, ὅμως μαζί μ' αὐτὸ τὸ χαριτωμένο γνώρισμά τῆς δὲν ἔχει και τὴν πειστικότητα. Γιατί ἐγὼ θὰ τὴν εἶχα προτάξει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴν ἐξήγησή πού δίνω ἐγώ, ἂν δὲν ἦταν πολὺ ἀρχαία και πολὺ γηρασμένη, ὥστε νὰ εἶναι πιστευτὴ, ὅχι μόνο ἀπὸ τοὺς τωρινούς ἀνθρώπους, ἀλλὰ κι ἀπὸ τοὺς τότε, και δὲν δίνει καιμιὰ ἐγγύηση γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ὁ Παῦλος ἀπὸ τὰ χτυπήματα.

Μὲ τὶς σκέψεις λοιπὸν αὐτὲς διέλυσα τὶς καλὲς ἀπορίες σου (καλὲς

καλῆς καὶ φιλοπόνου γνώμης καὶ φιλοθέου βλασάνουσι), καὶ εἴ τι ἄλλο σοι παραστή, θαρρῶν οὐχ ἡμῖν, ἀλλὰ Παύλω καὶ τῷ κοινῷ διδασκάλῳ Παύλου καὶ ἡμῶν Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν ἐπερώτα, καὶ ἔρρωσο.

5

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΒ΄.

Διὰ τί τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη;

Ρήγνυται τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, ξύλῳ τοῦ Δεσπότητος κρεμαμένου, διὰ πολλάς, οἶμαι, τὰς αἰτίας. Τὸ μὲν γὰρ τὴν γῆν, κατ' ἐκεῖνο τὸ σωτήριον πάθος, κλόνω καὶ τρόμῳ, μικροῦ δεῖν συγκατενεχθῆναι, 10 δυνατὸν ἐστὶ τοῖς ἀγνωμονοῦσι καὶ εἰς τὰ κατὰ φύσιν ἄγειν τῶν στοιχείων πάθη, τὸ δὲ ραγῆναι καταπέτασμα, μηδενὸς μάλιστα διασπῶντος, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, μήτε πρὶν, μήτε μετὰ ταῦτα φύσιν ἔχον ἐπιτελεσθῆναι, οὐδεμίαν ἀναχώρησιν δίδωσιν, οὐδὲ τοῖς λίαν κακουροῦσι, τὸ μὴ οὐχὶ θεομηνίαν εἶναι τὸ τέρας, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς μαιφο- 15 νίας ἀπαράγραπτον ἔλεγχον τὸ γεγενημένον. Δευτέραν δ' ἂν τις αἰτίαν ἀποδοίη, σύμβολον αὐτὸ καὶ προμήνυμα γενέσθαι λέγων, τῆς μεθ' ὅσα ἔτη καταστροφῆς τε καὶ ἐξερρημώσεως τοῦ τε περιωνύμου ναοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ Ἰουδαϊκῶν τελετῶν τε καὶ ὀργίων, ὧν μέγα τε καὶ διὰ σπουδῆς, τὸ μηδενὶ τῶν πολλῶν, τὰ ἔνδον τοῦ καταπετάσματος, 20 ὀφθῆναι· διὰ τοῦτο καὶ διεπετάννυτο τὸ ὕφασμα, ὥστε ἀθέατα μὲν φυλάττειν τὰ τίμια τῷ λαῷ, μόνοις δὲ τοῖς ἱερεῦσιν εἶναι ὄρατά, οὗ δὴ περιωραγέντος, ἀνεπετάσθη μὲν δηλονότι πᾶσιν ἢ ὄψις αὐτῶν, κοινὰ δὲ γέγονεν, εἰς κοινήν ἀπενεχθέντα θεῶν καὶ θεοβήλωσιν, τὰ τέως ἅγια καὶ φρικτά, δι' ὧν προουμιάσθη καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῖς ἀπάντων 25 θεσμῶν, καὶ τῆς νομικῆς λατρείας ἢ παντελῆς ἀναίρεσις καὶ σχολή.

Ἔστι δὲ καὶ τρίτην αἰταίαν συνιδεῖν, ἐναντίως μὲν πρὸς τὴν εἰρημένην ἔχειν δοκοῦσαν, ἐξ αὐτῆς δὲ μᾶλλον τιχτομένην. Τίς οὖν αὕτη; Ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἢ περὶ τὸ Θεῖον γινῶσις καὶ λατρεία, εὐπεριγράπτῳ μὲν τόπῳ, τῇ τε Ἰουδαίᾳ καὶ τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐναπεκλείετο, 30 τύπων δὲ ὁμῶς καὶ προχαραγμάτων τάξιν ἀνεπλήρου τῆς χάριτος. Ἐπεὶ οὖν ἔδει τὴν εἰς στενὸν κομιδῇ περιγεγραμμένην λατρείαν καὶ γινῶσιν ἀργῆσαι, τὴν εἰς τὰ πέρατα δὲ τῆς οἰκουμένης διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐξαπλοῦσθαι, μέλλουσιν εἰς ἀρχὴν καταστῆναι, διὰ τοῦτο δὴ [τοῦτο] ρήγνυται τὸ προμετωπίδιον ὕφασμα ἐκεῖνο, δι' οὗ τὰ τῶν

εἶναι, γιατί προέρχονται ἀπὸ καλὴ καὶ φιλόπονη καὶ φιλόθεη διάθεση), κι ἂν σοῦ παρουσιασθεῖ τίποτε ἄλλο, ν' ἀπευθυνθεῖς μὲ θάρρος καὶ νὰ ρωτήσεις ὄχι ἐμένα, ἀλλὰ τὸν Παῦλο καὶ τὸν κοινὸ διδάσκαλο τοῦ Παύλου καὶ δικό μας, τὸν Χριστό, τὸν ἀληθινὸ Θεό μας. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 212η.

Γιατί σχίσθηκε τὸ παραπέτασμα τοῦ ναοῦ.

Σχίσθηκε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ²⁶ ὅταν ὁ Κύριος κρεμάσθηκε στὸ σταυρὸ γιὰ πολλούς, νομίζω, λόγους. Τὸ ὅτι δηλαδή κατὰ τὸ σωτήριο ἐκείνο πάθος λίγο ἔλειψε νὰ γκρεμιστεῖ ἡ γῆ ἀπὸ τὸν κλονισμὸ καὶ τὸν τρόμο²⁷, εἶναι δυνατὸν οἱ ἀγνώμονες νὰ τὸ κατατάξουν στὰ φυσικὰ φαινόμενα τῶν στοιχείων, τὸ νὰ σχισθεῖ ὅμως τὸ παραπέτασμα, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ τὸ τραβάει κανεὶς, ἀπὸ ἐπάνω ὡς κάτω, πράγμα ποῦ δὲν ἔγινε οὔτε παλαιότερα οὔτε νωρίτερα, δὲν δίνει καμμιά δυνατότητα ἀκόμα καὶ στοὺς πιὸ ἐπιτήδειους κακούργους νὰ μὴν ἀναγνωρίσουν ὅτι εἶναι θεομηνία τὸ θαυμαστὸ αὐτὸ γεγονός καὶ ἀδιάψευστη ἀπόδειξη τοῦ ἀδικου φόνου ποῦ διέπραξαν οἱ Ἰουδαῖοι. Δεύτερο λόγο μπορεῖ νὰ προβάλλει κανεὶς καὶ νὰ πεῖ, ὅτι ἀποτελεῖ σύμβολο καὶ προμήνυμα τῆς ἔπειτα ἀπὸ ἔτη καταστροφῆς καὶ ἐρήμωσης καὶ τοῦ περιώνυμου ναοῦ καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν τελετῶν καὶ ὀργίων, πράγμα ποῦ θεωροῦσαν μέγα καὶ ἐπιδίωκαν νὰ μὴ δεῖ κανένας ἀπὸ τὸ πλῆθος ὅσα γίνονταν πίσω ἀπὸ τὸ παραπέτασμα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπλωνόταν τὸ ὕφασμα, ὥστε νὰ φυλάγονται ἀθέατα ἀπὸ τὸ λαὸ τὰ σεβάσματα καὶ νὰ τὰ βλέπουν μόνο οἱ ἱερεῖς, κι ὅταν αὐτὸ σχίσθηκε, ἀποκαλύφθηκε ὅλο τὸ θέαμά τους καὶ ἔγιναν κοινά, ἀφοῦ ἔγιναν κοινὸ θέαμα καὶ βεβηλώθηκαν αὐτὰ ποῦ πρῶτα ἦταν ἅγια καὶ φρικτά, καὶ αὐτὰ ἀποτέλεσαν τὰ προοίμια γιὰ τὴν πλήρη ἀναίρεση καὶ ὅλων τῶν ἄλλων θεσμῶν τους καὶ τὴν ἀργία τῆς νομικῆς λατρείας.

Ἐπίσης μποροῦμε νὰ βροῦμε καὶ μὲ τρίτη αἰτία, φαινομενικὰ ἀντίθετη σ' αὐτὴν ποῦ εἶπαμε, ἀλλὰ ποῦ προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ αὐτὴν. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν αὐτή; "Ὅτι ἡ γνώση καὶ ἡ λατρεία τῶν Ἰουδαίων γιὰ τὸ Θεῖο περιοριζόταν σὲ μιά μικρὴ περιοχὴ, τὴν Ἰουδαία καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀναπλήρωνε ὅμως τοὺς τύπους καὶ τὰ προμηνύματα τῆς χάριτος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ σχολάσει αὐτὴ ἡ περιορισμένη σὲ τόσο στενὸ χῶρο λατρεία καὶ γνώση, ἐνῶ ἡ ἄλλη μὲ τὸ σωτήριο πάθος νὰ ἀρχίσει νὰ ξαπλώνεται στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης²⁸, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς σχίζεται ἐκείνο τὸ ὕφασμάτινο προκάλυμμα, μὲ τὸ ὁποῖο τὰ ἅγια τῶν

ἀγίων Ἄγια, ὡς ἐν ἀπορρήτῳ καὶ ἀψαύστῳ περιεστέλλετο χωρίῳ, μονονουχὶ τοῖς ἔργοις θεῶν καὶ προκαλούμενον ἅπαντας εἰς τὴν τῶν ἀθεάτων καὶ θεϊαν ἐποψίαν τε καὶ ἐπίγνωσιν, καὶ ὡς οὐκέτι μέρει τινὶ τῆς οἰκουμένης καὶ εὐαριθμήτῳ ἔθνει ἢ εὐσέβεια συγκλεισθήσεται, 5 ἀλλ' ἅπαντα τὰ ἔθνη καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, τῶν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπροσίτων καὶ ἀνεφίκτων ἐν ἀπολαύσει γενήσεται.

Ἄλλὰ σύ μοι καὶ πρὸς τὴν ἐχομένην ταύτης μετάβαινε, καὶ σκόπει ὧδε ἢ κιβωτός, καὶ τὰ ἐν τῇ κιβωτῷ, κατὰ τὸν τύπον γέγονε τοῦ οὐρανοῦ τε καὶ τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν. «Ὁρα», γάρ φησι, «ποιήσεις 10 πάντα κατὰ τὸν τύπον δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει». Αὕτη οὖν μετὰ τῶν ἄλλων ἀπορρήτων, ἐν τῷ ναῷ ἀπεκρύπτετο, διειογομένη τῷ καταπετάσματι, καὶ πρόσοδον αὐτῆς πλὴν ὅσα τοῖς ἱερεῦσιν, οὐδενὶ ἀνθρώπων ἐμπαρέχουσα. Ἐδήλου δὲ ἄρα τοῦτο καὶ ὑπέγραφεν, τὴν εἰς οὐρανὸν εἴσοδον ἀνθρώποις ἄβατον συντηρηῆσθαι τέως, καὶ μηδέ τινα μηδὲ 15 τῶν τῆς νομικῆς λατρείας ἐραστῶν, ταύτης ἀξιωθῆναι τῆς λήξεως. Ρῆγνυται οὖν τοῦτο, τοῦ Δεσπότης σταυρουμένου, τὴν εἰς οὐρανοὺς εἴσοδον πᾶσιν ἡμῖν ὑποσαλπίζον καὶ εὐαγγελιζόμενον. Καὶ γὰρ δὴ διὰ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου αὐτοῦ τὴν εἰς οὐρανοὺς εἴσοδον παντὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἐνεκαίνισεν ὁ διὰ τοῦτο κενωθείς καὶ σάρκα τὴν 20 ἡμετέραν προσλαβὼν καὶ πάντα παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΓ'.

Τοῦ «πᾶσα» ἐπὶ τοῦ καθόλου λαμβανομένου, διὰ τί διέστειλεν «ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται» καὶ ἐξῆς;

25

Ἐπειδὴ πρὸς ταῖς ἐρμηνείαις, ἃς οἱ θεῖοι Πατέρες ἡμῶν κατὰ πλείους ἢ τέσσαρας, οἶμαι, διανοίας ἐκδεδώκασιν, εἰς τό, «πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ 30 ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι»· ἐπεὶ οὖν καὶ ἕτερον πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐκείναις, καίτοι τοσαύταις οὔσαις, οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου ἐπιζητεῖς (ἵκαναὶ γὰρ ἐκεῖναι ψυχὴν φιλομαθοῦς ἐμπλήσαι τῆς ἐπιθυμίας), οὐδὲν χειρόν ἴσως κάκεῖνο

Ἄγιων ἦταν κρυμμένα σὲ τόπο ἀπόρητο καὶ ἀνέγγιχτο, φωνάζοντας κατὰ κάποιον τρόπο ἔμπρακτα καὶ προσκαλώντας στὴ θεία ἐποπτεία καὶ ἐπίγνωση τῶν ἀθέατων, καὶ ὅτι δὲν θὰ συγκλεισθεῖ ἢ πίστη σ' ἓνα μέρος τῆς οἰκουμένης καὶ σὲ ὀλιγάνθρωπο ἔθνος, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης θ' ἀπολαύσουν ὅσα εἶναι ἀπρόσιτα καὶ ἀνέφικτα στοὺς Ἰουδαίους.

Ἄλλὰ σύ, παρακαλῶ, πήγαινε καὶ σ' αὐτὴν πού ἀποτελεῖ συνέχεια ἐκείνης καὶ σκέψου ὡς ἐξῆς· ἡ κιβωτὸς καὶ ὅσα ὑπῆρχαν μέσα στὴν κιβωτὸ εἶχαν γίνει σύμφωνα μὲ τὸν τύπο τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅσα εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. Γιατὶ λέγει· «Πρόσεχε· θὰ τὰ κάνεις ὅλα σύμφωνα μὲ τὸν τύπο πού σοῦ ἔδειξα στὸ ὄρος»^{28α}. Αὐτὴ λοιπὸν (ἡ κιβωτὸς) μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἀπόρητα κρυβόταν μέσα στὸ ναό, προφυλαγμένη ἀπὸ τὸ παραπέτασμα, καὶ δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ τὴ δεῖ κανένας ἄνθρωπος ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς. Κι αὐτὸ δήλωνε καὶ ὑπογράμμιζε, ὅτι ἡ εἴσοδος στὸν οὐρανὸ εἶχε διατηρηθεῖ ἀπλησίαστη στοὺς ἀνθρώπους, καὶ κανένας οὔτε κι ἀπὸ τοὺς ἐραστὲς τῆς νομικῆς λατρείας εἶχε ἀξιωθεῖ αὐτῆς τῆς τύχης. Σχίζεται λοιπὸν τὸ παραπέτασμα ὅταν σταυρώνεται ὁ Κύριος, διασαλπίζοντας καὶ εὐαγγελιζόμενο σὲ ὅλους μας τὴν εἴσοδό μας στοὺς οὐρανοὺς. Γιατὶ πράγματι μὲ τὸ ζωοποιὸ θάνατό του ἐγκαινίασε γιὰ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος τὴν εἴσοδό τους στὸν οὐρανὸ, ἐκεῖνος πού γι' αὐτὸ δέχθηκε τὴν κένωση καὶ προσέλαβε τὴ δική μας σάρκα καὶ ἔπαθε γιὰ χάρη μας, ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 213η.

Γιατί, ἐνῶ τὸ «πᾶσα» λαμβάνεται γιὰ νὰ δηλώσει τὸ σύνολο, τὸ διέκρινε στὸ λόγο του, «ἡ βλασφημία ὅμως ἐναντίον τοῦ Πνεύματος δὲν θὰ συγχωρηθεῖ»²⁹ καὶ τὰ ἐξῆς.

Οἱ ἱεροὶ Πατέρες μας ἔχουν διατυπώσει περισσότερες ἀπὸ τέσσερες ἐρμηνεῖες γιὰ τὴ ρήση, «Κάθε ἁμαρτία καὶ βλασφημία θὰ συγχωρηθεῖ στοὺς ἀνθρώπους, ἡ βλασφημία ὅμως κατὰ τοῦ Πνεύματος δὲν θὰ συγχωρηθεῖ, καὶ ὅποιος πεῖ λόγο κακὸ γιὰ τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου θὰ συγχωρηθεῖ, ὅποιος ὅμως πεῖ κακὸ λόγο ἐναντίον τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν θὰ συγχωρηθεῖ οὔτε στὴ ζωὴ αὐτῆ οὔτε στὴ μέλλουσα». Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ξέρω γιὰ ποιὸ λόγο ζητᾶς καὶ ἄλλη ἐκτὸς ἀπὸ ὅσες διατυπώθηκαν, παρόλο πού εἶναι τόσο πολλὲς (γιατὶ φτάνουν αὐτὲς γιὰ νὰ ικανοποιήσουν τὴν ἐπιθυμία κάθε φιλομαθοῦς ψυχῆς), δὲν εἶναι ἴσως κακὸ

συνιδεῖν, πλείστην ὄσσην τὴν ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἔχον συμφωνίαν ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι ὁ μὲν προσπταίων τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνδείξεων οἷον ὅτι ἤσθιε καὶ μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, ὅτι ἐκάθευδεν, ὅτι ἐκοπία, ὅτι, «περίλυπός 5 ἔστιν», ἔλεγεν, «ἡ ψυχὴ μου», καὶ εἴ τι τοιοῦτον, ὧν ἕκαστον εἰς θεδαίωσιν καὶ παράστασιν ἐναργῆ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὁ πάντα σοφῶς προτανεύων, διεπράττετο Λόγος Οἱ γοῦν ἐκ τῶν τοιούτων προσεπταικότες Χριστῷ, ραδίαν, ὡς εἰκός, δύνανται τὴν διόρθωσιν ἔχειν. Τρόπον γάρ τινα αὐτοῖς ἐξ ἀγνοίας διεξέπιπτεν ἡ βλασφημία, οὐ 10 δυναμένοις διακύναι πρὸς τὸ βάθος τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν ἄρρητον συγκατάβασιν. Δι' ὃ ἐκ τῶν θειοτέρων αὐτοῦ ἔργων καὶ πράξεων ταχίστην τὴν μεταβολὴν ἐπιδείξουσιν οὗτοι, καὶ παραπλησίαν ἔξουσι τὴν ἐφ' οἷς ἡμάρτανον ἄφεσιν. Οὕτω Παῦλος διώκτης, σταυρὸν ἀκούων καὶ θάνατον καὶ ὅτι ἔφαγε καὶ ἔπιε, καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς Ἰουδαίοις 15 εἰς διαβολὴν τοῦ Δεσπότητος προεφέρετο, ἐπεὶ δὲ θειοτέρας ἔτυχε πείρας καὶ τῆς ἄνωθεν ὀπτασίας, αὐτίκα, πάντα τὰ βλάσφημα ρίψας ἐκεῖνα, κήρυξ τοῦ διωκομένου γίνεται. Οὕτω πάλιν τρισχίλιοι ἅμα, καὶ τούτων ἐφεξῆς πλείους, εἶτα καὶ λαὸς μείζων ἀριθμεῖσθαι, ταῖς θεοσημείαις μετατεθέντες, σπουδῆ πρὶν τῷ ὑπ' αὐτῶν πολεμουμένῳ 20 προσῆλθον κηρύγματι. Δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅπως τοῖς εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου βλασφημοῦσιν ἡ ἄφεσις δίδοται, ὅτι τῷ ραδίῳ τῆς μεταβολῆς καὶ τὸ πρόχειρον τῆς συγγνώμης ἔπεται. Ὅσοι δὲ τῶν θαυμασιωτέρων, καὶ ἂ μόνης ἐστὶ τῆς θείας δυνάμεως, ὑπ' ὄψιν ἔχοντες τὴν ἐνέργειαν, δαίμονας διωκομένους, νόσους ἐλαννομένας, τυφλοῖς 25 τὰς ὄψεις ρήματι δημιουργουμένας, τὰ ὑπερφυῆ καὶ παράδοξα ἐκεῖνα, πρὸς οὐδὲν τούτων ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν, ὡς ἐκόντες πρὸς τὰ τοῦ Πνεύματος ἔργα καὶ τὸ φῶς ἀποτυφλώττοντες, οὗτοι χαλεπὴν ἢ καὶ ἀδύνατον παντελῶς τὴν μεταμέλειαν ἔχουσιν, ἐξ οὐπερ αὐτοῖς ἀφαιρεῖται καὶ ἡ ἄφεσις. Τίνι γὰρ ἂν καὶ μεταπεισθεῖεν οὗτοι πρὸς τὰ 30 οὕτω καινὰ καὶ πολλῷ τῆς φύσεως κρείττονα πωρωθέντες, καὶ μηδ' ὑπὸ τινι αὐτῶν πρὸς ἐπιστροφὴν ἰδεῖν δυσωπηθέντες; Δι' ὃ δικαίως αὐτῶν καὶ ἀσύγνωστον τὸ πλημμέλημα, καὶ μείζων ἡ βλασφημία τῆς ἀφέσεως. Παραδείγματα τοῦ λόγου Ἄννας καὶ Καϊάφας καὶ πολλοὶ

30. Ματθ. 9, 11. Μάρκ. 2, 16.

32. Ματθ. 26, 38. Μάρκ. 14, 34.

31. Ματθ. 8, 24. Μάρκ. 4, 38. Ἰω. 4, 6.

33. Πράξ. 9, 3-6.

34. Πράξ. 2, 41.

νά ἐξετάσομε καί ἐκεῖνο πού συμφωνεῖ πάρα πολὺ μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; "Ὅτι ὅποιος προσκρούει στὸν Χριστὸ καὶ Θεὸ μας, μὲ ἀφορμὴ τὶς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις, γιὰ παράδειγμα ὅτι ἔτρωγε ἀκόμα καὶ μὲ τελῶνες καὶ ἁμαρτωλοὺς³⁰, ὅτι κοιμόταν³¹, ὅτι κοπίαζε, ὅτι ἔλεγε, «Εἶναι περίλυπη ἡ ψυχὴ μου»³², καὶ ὅτι δὴποτε ἄλλο παρόμοιο, καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔπραττε ὁ Λόγος, πού κυβερονᾶ μὲ σοφία τὰ πάντα, γιὰ νὰ βεβαιώσει καὶ νὰ παραστήσει καθαρὰ τὴν ἐνανθρώπηση, ὅποιοι λοιπὸν ἔχουν προσκρούσει σὲ κάποιον ἀπὸ αὐτά, εὐκόλα, ὅπως εἶναι εὐλόγο, μποροῦν νὰ διορθωθοῦν. Γιατὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἡ βλασφημία τοὺς ἐκδηλώθηκε ἀπὸ ἄγνοια, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ σκύψουν στὸ βάθος τῆς θείας οἰκονομίας καὶ στὴν ἀνέκφραστη συγκατάβαση. Γι' αὐτὸ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ πιὸ θεῖα ἔργα του καὶ τὶς πράξεις θὰ παρουσιάσουν τὰ χίστη μεταβολὴ καὶ θὰ λάβουν παραπλήσια μὲ ὅσα ἡμάρτησαν ἀφεση. "Ἐτσι ὁ Παῦλος ἔγινε διώκτης, ἀκούοντας σταυρὸ καὶ θάνατο, καὶ ὅτι ἔφαγε καὶ ἤπιε καὶ ὅσα ἄλλα ἔλεγαν οἱ Ἰουδαῖοι γιὰ νὰ διαβάλλουν τὸν Κύριο. "Ὅταν ὁμως ἀπέκτησε θεϊκότερη ἐμπειρία καὶ εἶδε τὴν ὀπτασία στὸν οὐρανό³³, ἀμέσως, ἀπορρίπτοντας ὅλες ἐκεῖνες τὶς βλασφημίες, γίνεται κήρυκας ἐκείνου πού καταδίωκε. "Ἐτσι πάλι τρεῖς χιλιάδες ἀνθρώποι συγχρόνως³⁴, καὶ στὴ συνέχεια περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς καὶ λαὸς ἀμέτρητος³⁵ ἀλλαγμένοι ἀπὸ τὰ θεῖα θαύματα, ἀσπάζθησαν μὲ πολλὴ προθυμία τὸ κήρυγμα πού πρῶτα πολεμοῦσαν. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, ὅτι δίνεται ἡ ἀφεση σὲ ὅσους βλασφημοῦν τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου, γιὰτὶ στὴν εὐκολία τῆς μεταβολῆς ἀκολουθεῖ ἡ ἄμεση συγγνώμη. "Ὅσοι ὁμως, ἔχοντας ὑπόψη τὴν ἐνέργεια τῶν θαυμαστότερων πραγμάτων καὶ ὅσα εἶναι ἐκδηλώσεις μόνο τῆς θείας δύναμης, ὅπως ἐκδίωξεις δαιμόνων, θεραπείες ἀσθενειῶν, ἀποκατάσταση τῆς ὄρασης μὲ μόνο τὸ λόγο, τὰ ὑπερφυσικὰ ἐκεῖνα καὶ παράδοξα, καὶ δὲν θέλουν μπροστὰ σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ μεταστραφοῦν, ἐπειδὴ ἐθελοτυφλοῦν πρὸς τὰ ἔργα καὶ τὸ φῶς τοῦ Πνεύματος, γι' αὐτοὺς εἶναι δύσκολη, ἢ καὶ τελείως ἀδύνατη ἡ μεταμέλεια, καὶ γι' αὐτὸ τοὺς ἀφαιρεῖται καὶ ἡ συγχώρηση. Πῶς δηλαδὴ ἀλλιῶς μποροῦν νὰ μεταπειθοῦν, ἀφοῦ ἔχουν πωρωθεῖ πρὸς τὰ τόσο καινὰ καὶ πολὺ ἀνώτερα ἀπὸ τὴ φύση, καὶ ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχουν συγκινηθεῖ ὥστε νὰ φροντήσουν γιὰ τὴν ἐπιστροφή τους; Γι' αὐτὸ καὶ δίκαια εἶναι ἀσυγχώρητο τὸ ἡμάρτημά τους καὶ ἡ βλασφημία τους μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ συγχώρηση. Παραδείγματα τοῦ λόγου εἶναι ὁ Ἄννας καὶ ὁ Καϊάφας καὶ

35. Πράξ 4, 4. 5, 14.

τῶν Ἰουδαίων, οἱ δαίμονας ἀπελαύνοντα ἰδόντες, δέον προσκυνεῖν τὸν εὐεργέτην, ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων (πρᾶγμα πάσης ἀναισχυντίας τολμῶντες ἐπέκεινα) ἐκβάλλειν αὐτὸν ἐλοιδόρουν τὰ δαιμόνια τυφλοὺς βλέποντας ὁρῶντες, καὶ κλινήρεις δρόμῳ καὶ φορτίῳ τὴν ἴασιν βεβαιοῦντας· «Οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος», ἔλεγον, «ἐκ τοῦ Θεοῦ»· τὸν Λάζαρον ἀνιστάμενον τεταρταῖον εἰς πλείονα φόνον ἀναφλέγοντο. «Ἐξήτουν», γὰρ φησιν, «ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσιν».

Εἶτα ἀναστάντα μεμαθηκότες, χρήμασι καὶ ψεύδει κατακρύπτειν 10 ἐπεχείρουν τὴν ἀνάστασιν. Καὶ δὴ καὶ τῶν μαθητῶν πυρίναις γλώσσαις στομωθέντων, καὶ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ξένοις ρήμασιν ἀνακηρυττόντων, καὶ πλῆθος ἄπειρον τῷ θαύματι πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐναγόντων, εἰς γλεῦκος οὗτοι καὶ μέθην τὸ φρικτὸν τοῦ θαύματος διασύρειν οὐκ ἠσχύνοντο, οὐδ' ἐφοβοῦντο μὴ τῷ ξένῳ πυρὶ καταδαπανη- 15 θῶσιν οἱ ἀλάστορες. Οὕτως οὐδὲν αὐτοῖς τῶν ὑπερφυῶν εἰς μεταβολὴν τῆς μοχθηρᾶς καὶ ἀτόπου γνώμης ἐξήρκεσεν, ἅπαξ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν πνευματικῶν καὶ θείων ἔργων ἀναισχυντεῖν ἑαυτοὺς παρεσκευασίαι καὶ ἀποθρασύνεσθαι. Δικαίως ἄρα λίαν καὶ σοφῶς εἴρηται, ὅτι «ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται 20 αὐτῷ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι». Τοῖς μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπικωτέρων καὶ ταπεινοτέρων σκανδαλισθεῖσιν ἐπὶ τῷ Δεσπότη Χριστῷ, ραδία ἢ διὰ τῶν μειζόνων καὶ ὑψηλοτέρων μεταβολὴ καὶ ἢ ἄφεις. Τοῖς δὲ πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ ὑπερφυῆ καὶ θεῖα ἀπονηθεῖσι, παγ- 25 χάλεπος ἢ καὶ ἀδύνατος ἢ διόρθωσις. Διὰ τοῦτο καὶ οὐδεμία τῶν πλημμεληθέντων ἀπαντήσῃ ἄφεις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΑ΄.

**Διὰ τί τὴν κεφαλὴν ἀλείφεσθαι καὶ τὸ πρόσωπον
νίπτεσθαι ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψεν;**

30 Ἐπειδὴ τὸ ἀλείφεσθαι τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον νίπτεσθαι τοῖς εὐφραينوμένοις καὶ χαίρουσι, κατὰ τι παλαιὸν ἐπετηδεύετο ἔθος, καὶ σύμβολα ταῦτα χαρᾶς ἐνομιζέτο καὶ εὐφροσύνης, ὁ Δεσπότης τὸν

36. Ματθ. 12, 24.

37. Πρβλ. Ματθ. 9, 6-7 Μάρκ. 2, 10-12. Λουκᾶ 5, 24-25.

38. Ἰω. 9, 16.

39. Ἰω. 12, 10.

40. Ματθ. 28, 11-15.

41. Πράξ. 2, 3, 11, 13.

πολλοὶ Ἰουδαῖοι ποῦ, ὅταν τὸν εἶδαν νὰ ἐκδιώκει τοὺς δαίμονες, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν τὸν εὐεργέτη, τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι ἐκδιώκει τὰ δαιμόνια στὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντὰ τους³⁶ (τόλμημα ποῦ ξεπερνᾷ κάθε ἀδιαντροπιᾶ), βλέποντας τοὺς τυφλοὺς νὰ βρίσκουν τὴν ὄρασή τους, ἀνθρώπους χρόνια στὸ κρεβάτι νὰ ἐπιβεβαιώνουν τὴν θεραπεία τους μὲ τὸ σήκωμα τοῦ κρεβατιοῦ καὶ τὸ τρέξιμό τους³⁷, ἔλεγαν· «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν Θεό»³⁸· καὶ βλέποντας τὸν Λάζαρο νὰ ἀνασταίνεται εἶπαι ἀπὸ τέσσερες ἡμέρες φλέγονταν ἀπὸ περισσότερη ἐπιθυμία νὰ τὸν σκοτώσουν· γιατί λέγει· «Ζητοῦσαν νὰ σκοτώσουν τὸν Λάζαρο»³⁹.

Ἐπειτα, ὅταν ἔμαθαν ὅτι ἀναστήθηκε, προσπαθοῦσαν νὰ κατακρύψουν τὴν ἀνάστασι μὲ χρήματα καὶ ψέματα⁴⁰. Καὶ μάλιστα, ὅταν καὶ οἱ μαθητὲς ἐνδυναμωμένοι ἀπὸ τὶς πύρινες γλῶσσες ἀνακῆρυτταν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ μὲ παράδοξα λόγια καὶ μὲ τὸ θαῦμα ὀδηγοῦσαν στὴν εὐσέβεια ἄπειρο πλῆθος, δὲν ντρέπονταν νὰ διαβάλλουν τὸ φρικτὸ θαῦμα ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὸ κρασί καὶ τὴ μέθη, οὔτε φοβοῦνταν οἱ ἀλάστορες μήπως καταφαγωθοῦν ἀπὸ τὴν παράδοξη φωτιᾶ⁴¹. Ἐτσι δὲν στάθηκε ἄρκετὸ γι' αὐτοὺς κανένα ἀπὸ τὰ ὑπερφυσικά, γιὰ νὰ μεταβληθεῖ ἢ μοχθηρὴ καὶ παράλογη γνώμη της, μὰ καὶ εἶχαν προετοιμάσει τὸν ἑαυτό τους νὰ συμπεριφέρονται μὲ ἀδιαντροπιᾶ καὶ θρασύτητα πρὸς τὰ πρῶτα ἀπὸ τὰ πνευματικά καὶ θεῖα ἔργα. Πολὺ σωστὰ λοιπὸν καὶ σοφὰ εἰπώθηκε, ὅτι «Ὅποιος πεῖ κακὸ λόγο γιὰ τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου θὰ συγχωρηθεῖ, ὅποιος ὅμως πεῖ κακὸ λόγο ἐναντίον τοῦ Πνεύματος, δὲν θὰ συγχωρηθεῖ οὔτε τώρα στὴν παρούσα ζωὴ, οὔτε στὴ μέλλουσα»⁴². Ὅσοι λοιπὸν σκανδαλίστηκαν ἀπὸ τὶς πιὸ ἀνθρώπινες καὶ ταπεινότερες ἐκδηλώσεις τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, εἶναι εὐκολὴ ἢ μεταβολὴ καὶ ἡ ἄφεση γι' αὐτοὺς μὲ τὰ μεγαλύτερα καὶ ὑψηλότερα, ὅσοι ὅμως φέρθηκαν μὲ παραλογισμό πρὸς τὰ πνευματικά καὶ ὑπερφυσικά καὶ θεῖα, εἶναι τρομερὰ δύσκολη ἢ διόρθωσή τους, ἢ καὶ ἀδύνατη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν θὰ λάβουν καμμιᾶ ἄφεση γιὰ τὰ πλημμελήματά τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 214η.

Γιατί ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψε νὰ ἀλείφει κανεὶς τὸ κεφάλι του καὶ νὰ νίπτει τὸ πρόσωπό του⁴³;

Ἐπειδὴ τὸ ν' ἀλείφει κανεὶς τὸ κεφάλι του καὶ νὰ πλένει τὸ πρόσωπό του γινόταν ἀπὸ παλαιὰ συνήθεια ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἦταν εὐχαριστημένοι καὶ χαρούμενοι καὶ θεωροῦνταν αὐτὰ σύμβολα χαρᾶς καὶ εὐφρο-

42. Ματθ. 12, 31-32.

43. Ματθ. 6, 17.

περὶ νηστείας νόμον εἰσάγων, καὶ συλλόμενος ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς καὶ
 εὐφροσύνης ταύτην ἐπιτελεῖν, «ἄλειψαί σου», φησί, «τὴν κεφαλὴν,
 καὶ νίψαι τὸ πρόσωπον»· οὐ τοῦτο λέγων, ἐλαίῳ λιπαίνειν τὴν κεφα-
 λήν, ἢ τὸ πρόσωπον ἐκπλύνειν ὕδατι· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς νηστεύσας ἐφ'
 5 ὅλας ἡμέρας τεσσαράκοντα τούτοις ἐχρήσατο, οὐδέ τι κέρδος ἐκ τού-
 των, εἴ τις αὐτοῖς χρᾶτο, ὅρᾳν ἔστι παρεπόμενον· Οὐκ οὖν ἀλείφεσθαι
 καὶ νίπτεσθαι ἡμᾶς διὰ τούτων ἐγκελεύεται, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν τῶν συμ-
 βόλων τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐφροσύνης, χαίρειν ἡμᾶς καὶ εὐφραίνεσθαι
 ἐν τῷ νηστεύειν νομοθετῶν, ταῦτα ἔφησεν. Οὕτω γὰρ ἑαυτοῖς διατε-
 10 θέντες καὶ διακοσμήσαντες, τοὺς τε ἄλλους, ἐν οἷς πράττομεν, λαθεῖν
 δυνησόμεθα, καὶ ἑαυτοῖς ἀνεπαχθῆ τὸν τῆς νηστείας ἀγῶνα ἀπεργα-
 σόμεθα. Ἐνθα γὰρ προθυμία καὶ χαρὰ, ἐκεῖ κοῦφον καὶ τὸ ἐπίπτονον
 ὥσπερ ἔνθα τὸ ράθυμον καὶ τὸ ἀηδές, ἐκεῖ καὶ τὸ ρᾶστον δυσχερέστα-
 τον· Ἀλειψαί τοίνυν καὶ αὐτὸς τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπον νίψαι
 15 (ὅπερ μαθεῖν ἐπηρώτησας), φαιδρὸν σεαυτὸν καὶ ἴλαρὸν ἀπὸ τῆς ἐν
 τῇ καρδίᾳ εὐθυμίας καὶ ἀγαλλιᾶσεως, ἐν τῷ νηστεύειν, παρασκευά-
 ζων, καὶ παντὶ τρόπῳ λαθεῖν ἐπιτηδεύων τοῖς ἀνθρώποις τὸ κατόρθω-
 μα, ἵνα μισθαποδότῃν ἔχῃς τὸν ἔφορον τῶν κρυφίων Θεόν. Εἰ δὲ καὶ
 νηστεύων, ἐλαίῳ εὐποιίας τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ δαψιλῶς πιάνας ἡγεμονι-
 20 κόν, ἐκεῖθεν τε ὥσπερ ἀπὸ τινος πηγῆς νοερᾶς ὄλον σεαυτὸν καὶ τὸ
 πρόσωπον ἐκπλύνας φαιδρὸν ἀπεργάσῃ καὶ καθαρὸν («ἐλεημοσύ-
 ναις» γάρ, φησίν, «ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι»), εἰς τὸ χρησιμώτατόν
 σοι δείξεις τῶν θείων Λογίων τὴν ἀνάπτυξιν προσεληλυθέναι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΕ΄

25 **Τί ἐστι τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, «τίς ἐστιν
 ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου»;**

Ὅπερ ἔφησεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Σωτὴρ, «τίς ἐστιν ἡ μήτηρ
 μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;», οὐχ ὡς ἂν τις ἀφρόνως οἰηθείη,
 ἐπαισχυνόμενος ὠδῖνας τὰς μητρικάς, ἢ τὴν μητέρα ἐκδᾶλλον τοῦ
 30 μητρικοῦ κλέους καὶ τῶν προνομίων, τοῦτό φησι (πῶς γάρ, ὃ γε καὶ
 πρὸ καιροῦ τῶν θαυμάτων, διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν αἰδῶ, εἰς οἶνον μετα-
 στοιχειώσας τὸ ὕδωρ, καὶ κατ' αὐτὸν τοῦ πάθους τὸν καιρόν, ὅτε
 τραύμασι καὶ λόγῃ καὶ σταυρῷ καὶ ἥλοις κατετείνετο, πλείστην ὄσῃν

44. Ματθ. 6, 17.

45. Ματθ. 4, 1-2.

46. Ματθ. 6, 18.

47. Παροιμ. 15, 27.

48. Ματθ. 12, 48.

49. Ἰω. 2, 1-11.

50. Ἰω. 19, 26-27.

σύνης, ὁ Δεσπότης θεσπίζοντας τὸ νόμο γιὰ τὴ νηστεία καὶ θέλοντας νὰ τελοῦμε τὴ νηστεία μὲ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, λέγει· «Ἄλειψε τὸ κεφάλι σου καὶ νίψε τὸ πρόσωπό σου»⁴⁴, μὴ ἐννοώντας βέβαια νὰ λιπαίνει τὸ κεφάλι του μὲ λάδι ἢ νὰ πλένει τὸ πρόσωπό του μὲ τὸ νερό, γιατί οὔτε αὐτὸς χρησιμοποίησε τέτοια πράγματα ὅταν νήστευσε σαράντα ὀλόκληρες ἡμέρες⁴⁵, οὔτε μποροῦμε νὰ δοῦμε ὅτι ἔχει ἀπὸ αὐτὰ κανένα κέρδος ἂν κάποιος τὰ χρησιμοποίησει. Δὲν προστάζει λοιπὸν μ' αὐτὰ τὰ λόγια ν' ἀλειφῶμαστε καὶ νὰ νιπτόμαστε, ἀλλὰ τὰ εἶπε αὐτὰ νομοθετώντας μὲ αὐτὰ τὰ σύμβολα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐφροσύνης νὰ χαιρόμαστε καὶ νὰ εὐφραινόμαστε κατὰ τὴ νηστεία μας. Γιατὶ μὲ τέτοια διάθεση καὶ τέτοιο στολισμὸ καὶ τῶν ἄλλων τὴν προσοχὴ θὰ μπορέσουμε νὰ διαφύγομε σὲ ὅσα πράττομε, καὶ στὸν ἑαυτὸ μας θὰ κάνομε ἔλαφρὸ τὸν ἀγῶνα τῆς νηστείας. Γιατὶ ὅπου ὑπάρχει προθυμία καὶ χαρὰ, ἐκεῖ καὶ τὸ κοπιαστικὸ ἔργο γίνεται ἔλαφρὸ, ὅπως καὶ ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀηδία, ἐκεῖ καὶ τὸ πιὸ εὐκόλο γίνεται δυσκολότατο. Ἄλειψε λοιπὸν καὶ ἐσὺ τὸ κεφάλι σου καὶ νίψε τὸ πρόσωπό σου (αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ρώτησες), κάνοντας τὸν ἑαυτὸ σου χαρούμενο καὶ εὐχάριστο ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ σου εὐθυμία καὶ ἀγαλλίαση ὅταν νηστεύεις, καὶ φρόντιζε μὲ κάθε τρόπο νὰ διαφύγει τὸ κατόρθωμά σου τὴν προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ ἔχεις μισθαποδότη σου τὸν ἐπόπτη Θεὸ τῶν ἀποκρύφων⁴⁶. Κι ἂν ὅταν νηστεύεις λιπάνεις πλούσια τὸ ἡγεμονικὸ ποῦ ἐδρεύει στὸ κεφάλι μὲ τὸ λάδι τῆς εὐεργεσίας καὶ μὲ αὐτὸ σὰν ἀπὸ νοερὴ πηγὴ ξεπλένεις ὀλόκληρο τὸν ἑαυτὸ σου καὶ τὸ πρόσωπό σου καὶ τὸ δείξεις φαιδρὸ καὶ καθαρὸ (γιατὶ λέγει, «μὲ τίς ἔλεημοσύνες μᾶς καθαρίζονται οἱ ἁμαρτίες»⁴⁷), θὰ δείξεις ὅτι ἡ ἐξήγηση τῆς ἀγίας Γραφῆς ὑπῆρξε γιὰ σένα χρησιμότατη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 215η.

Τί σημαίνει αὐτὸ ποῦ λέχθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο, «Ποιὰ εἶναι ἡ μητέρα μου καὶ ποιοὶ οἱ ἀδελφοί μου»⁴⁸;

Αὐτὸ ποῦ εἶπε ὁ Σωτήρας στὸ Εὐαγγέλιο, «Ποιὰ εἶναι ἡ μητέρα μου καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἀδελφοί μου;», δὲν τὸ λέγει ἐπειδὴ, ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ νομίσει ἀνόητα, ντρεπόταν τίς ὠδίνες τῆς μητέρας του ἢ ἤθελε νὰ στερήσει τὴ μητέρα του ἀπὸ τὴ μητρικὴ δόξα καὶ τὰ προνόμια (πῶς δηλαδή θὰ τὸ ἔλεγε γι' αὐτό, αὐτὸς ποῦ πρὶν ἀρχίσει τὴ θαυματοποιία του ἀπὸ τὸ σεβασμὸ του πρὸς αὐτὴν μετέβαλε τὸ νερὸ σὲ κρασί⁴⁹, καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τὸν καιρὸ τοῦ πάθους, ὅταν τὸν βασάνιζαν μὲ χτυπήματα καὶ λόγχη καὶ σταυρὸ καὶ καρφιά ἔδειξε μεγάλη φροντίδα γι' αὐτήν⁵⁰, καὶ

περὶ αὐτῆς τὴν φροντίδα ἐπιδεδειγμένος, καὶ πρό γε τούτων οὐκ αὐτῇ μόνον τῇ γεννησαμένη ἀληθῶς), ἀλλὰ καὶ τῷ νομισθέντι ὑποτασσόμενος πατρί; «⁵ Ἦν», γάρ, φησὶν, «ὑποτασσόμενος αὐτοῖς»). Ἀλλὰ τί ταῦτα λέγω; Ὁ μήτραν οἰκῆσαι μὴ ἐπαισχυνθεὶς καὶ τὸ ἔργον ἐκὼν
5 ὑπελθὼν, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τὴν κλησὶν αἰσχύνεσθαι; Καὶ ὁ τιμᾶν γονεῖς, μετὰ γε τὸ Θεῖον εὐθύς νομοθετῶν, πῶς ἂν αὐτὸς ὑπεύθυνος ὀφθεῖη μητρικῆς καταφρονήσεως;

Οὐκ ἔστι τοίνυν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι τὴν μητέρα ἐν αἰσχύνη ποιούμενος ὁ κοινὸς Πλάστης ἡμῶν ἢ ὑπεροχῶν, τὸ «τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ
10 μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;» ἔφησεν, ἀλλὰ διὰ τῶν ρημάτων τούτων ἕτερά τινα διοικονομεῖται μείζονα· καὶ γάρ ὁ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων ἀπάντων πολλαχοῦ διδάσκων προτιθέναι, καὶ μῆτε πατέρα, μῆτε μητέρα, μῆτε τέκνα, μῆτε ἀδελφοὺς αὐτῆς προτιμᾶν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὸν σύμπαντα τὸν κόσμον, νῦν διὰ τῶν ἔργων αὐ-
15 τῶν αὐτὸ τοῦτο περιφανῶς ἐπιδείκνυσιν. Ἐπεὶ γάρ διδάσκοντος αὐτοῦ τοὺς ὄχλους, καὶ τὸν τῆς σωτηρίας λόγον ταῖς ἐκείνων ψυχαῖς ἐγκατασπεύροντος, ἐπέστησαν ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί πρὸς ἑαυτοὺς τὸν εὐεργέτην καὶ κοινὸν Σωτῆρα μετακαλούμενοι, εἰκότως οὐκ ἐπεστρέφη τῇ κλήσει, οὐδὲ ὑπήκουσεν, οὐδὲ καταλιπὼν τὴν διδασκαλίαν,
20 καὶ τὴν τῶν ἀκροατῶν ὑπεριδὼν σωτηρίαν, τὴν μητρικὴν ἐντυχίαν προὔτιμησεν ἔργῳ παιδεύων, ὡς ἐπειδ' ἂν τις γεωργῇ ψυχικὴν σωτηρίαν, ὡςπερ ὁ γεωργοῦμενος μόνῳ προσέχειν ὀφείλει τῷ γεωργῷ, ἂν μὴ ἄρα παρὰ τὴν ὁδὸν ἢ μετ' ἀκάνθαις ἢ πέτραις ὑποδέχεσθαι μέλλοι τὴν κατασποράν, οὕτω δὴ, οὕτω καὶ ὁ [πνευματικὸς] γεωργός, ὅλον
25 ἑαυτὸν ἐπιδιδόναι τῷ πόνῳ καὶ τῇ γεωργίᾳ χρεωστεῖ, καὶ μὴ πρὸς πέτρας καταμερίζεσθαι τὰς φροντίδας, μηδ' ἂν μήτηρ, ἢ τις ἄλλος ἢ τῶν ἐγγυτάτῳ γένους ὁ πρὸς ἑαυτὸν ἐκεῖθεν μετακαλούμενος καὶ μεθέλκων. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι παρόρασις μητρὸς, ἀλλὰ πολλὴ πρόνοια καὶ σπουδὴ τῶν σωζομένων· οὐδὲ γάρ, οὐδὲ τὸν τῆς διδασκαλίας
30 καιρὸν εἰς τὴν τῶν συγγενῶν χρῆ καταναλίσκεν θεραπείαν. Διὰ τοῦτο τοὺς μαθητὰς ἐπὶ πλεόν οἰκειούμενος ὁ Σωτῆρ, «ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου», φησὶν, «καὶ οἱ ἀδελφοί μου». Τουτέστιν, οὗτοι δὴ, οὗτοι, τὸν πατρικὸν τῆς διδασκαλίας σπόρον τοῖς ψυχικοῖς ὑποδεχόμεοι κόλποις, τὸν μητρικὸν τρόπον καὶ ἀδελφικὸν ἀναπληροῦσιν ἐμοί. Τοῦτο δὲ δηλον,

51. Λουκᾶ 2, 51. 52. Ἐξ, 20, 12. Ματθ. 15, 4. 53. Ματθ. 10, 37. Λουκᾶ 14, 20.
54. Ματθ. 16, 20. Μάρκ. 8, 36. Λουκᾶ 9, 25. 55. Ματθ. 13, 4-7.

πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὑποτασσόμενος ὄχι μόνο στὴ γνήσια μητέρα του, ἀλλὰ καὶ στὸν θεωρούμενο πατέρα του; Γιατί λέγει, «ἔδειχνε ὑπακοή σ' αὐτοὺς»⁵¹. Ἀλλὰ γιατί τὰ λέγω αὐτὰ; Αὐτὸς ποὺ δὲν ντράπηκε νὰ κατοικήσει σὲ μήτρα καὶ ποὺ ἀνέλαβε τὸ ἔργο του μὲ τὴ θέλησή του, πῶς θὰ εἶχε λόγο νὰ ντρέπεται τὴν ὀνομασία; Κι αὐτὸς ποὺ νομοθετεῖ νὰ τιμᾶμε τοὺς γονεῖς ἀμέσως μετὰ τὸν Θεό⁵², πῶς θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ ὑπεύθυνος γιὰ περιφρόνηση τῆς μητέρας του;

Δὲν μπορούμε λοιπὸν, δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι νοιώθοντας ντροπὴ γιὰ τὴ μητέρα του ὁ κοινὸς Πλάστης μας, ἢ παραβλέποντας αὐτήν, εἶπε, «Ποιὰ εἶναι ἡ μητέρα μου καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἀδελφοί μου;», ἀλλὰ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ οἰκονομεῖ κάποια ἄλλα σπουδαιότερα πράγματα. Γιατί αὐτὸς ποὺ διδάσκει σὲ πολλὰ σημεῖα νὰ προτάσσομε ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς, καὶ νὰ μὴν προτιμοῦμε ἀπὸ αὐτήν οὔτε πατέρα οὔτε μητέρα οὔτε παιδιά οὔτε ἀδελφοὺς⁵³ καὶ οὔτε καὶ αὐτὸν ὀλόκληρο τὸν κόσμο⁵⁴, τώρα μὲ τὰ ἴδια του τὰ ἔργα τὸ παρουσίαζε αὐτὸ περίλαμπρα. Ὅταν δηλαδὴ τὴν ὥρα ποὺ αὐτὸς δίδασκε τοὺς ὄχλους καὶ κατέβαλλε μέσα στὶς ψυχές τους τὸ λόγο τῆς σωτηρίας, πῆγαν ἡ μητέρα του καὶ ἡ ἀδελφή του καὶ τὸν καλοῦσαν νὰ πάει μαζί τους, ὁ εὐεργέτης καὶ κοινὸς Σωτήρας δικαιοδογημένα δὲν ἀνταποκρίθηκε στὴν κλήση οὔτε ὑπάκουσε, οὔτε καὶ ἐγκαταλείποντας τὴ διδασκαλία καὶ παραβλέποντας τὴ σωτηρία τῶν ἀκροατῶν του, προτίμησε νὰ συναντηθεῖ μὲ τὴ μητέρα του, διδάσκοντας ἔμπρακτα, ὅτι ὅποιος σὰν γεωργὸς ἀσχολεῖται μὲ τὴν ψυχικὴ σωτηρία, ὅπως αὐτὸς ποὺ καλλιεργεῖται ὀφείλει νὰ προσέχει μόνο στὸ γεωργό του, ἂν δὲν θέλει νὰ ρίχνει τοὺς σπόρους δίπλα στὸ δρόμο ἢ μέσα στ' ἀγκάθια ἢ πάνω στὶς πέτρες⁵⁵, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ γεωργὸς ὀφείλει νὰ ἐπιδίδεται ὀλόκληρος στὸν κόπο καὶ στὴν καλλιέργεια, καὶ νὰ μὴ μοιράζει σὲ πέτρες τὶς φροντίδες του, οὔτε ἀκόμα καὶ ἂν ἡ μητέρα ἢ κάποιος ἄλλος πολὺ στενὸς συγγενὴς του τὸν καλεῖ καὶ θέλει νὰ τὸν ἀποσπάσει. Αὐτὸ δὲν εἶναι περιφρόνηση τῆς μητέρας, ἀλλὰ πολλὴ πρόνοια καὶ ἐνδιαφέρον γι' αὐτοὺς ποὺ θέλει νὰ σώσει. Γιατί δὲν πρέπει μὲ τίποτε τὸν καιρὸ τῆς διδασκαλίας νὰ τὸν σπαταλᾷ κανεὶς στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν συγγενῶν. Γι' αὐτὸ καὶ παρουσιάζοντας ἐντονότερα τὸ δεσμό του μὲ τοὺς μαθητὲς του, λέγει ὁ Σωτήρας: «Νὰ ἡ μητέρα μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου»⁵⁶. Δηλαδή, αὐτοὶ ἐδῶ ποὺ βλέπετε, παίρνοντας στοὺς κόλπους τῆς ψυχῆς τους τὸν πατρικὸ σπόρο τῆς διδασκαλίας, ἀναπληρώνουν γιὰ μένα τὸν τόπο τῆς μητέρας καὶ τῶν ἀδελφῶν. Αὐτὸ

56. Ματθ. 12, 49. Μάρκ. 3, 34.

ὡς οὐ φαυλίζοντός ἐστι τὴν τεκούσαν (πῶς γὰρ ἂν τοὺς τοιούτους, ὡς εἰς μέγα κλέος, εἰς τὸν μητροῦον ἀνέφερε κληρον;), ἀλλὰ μᾶλλον ἀξίως σεμνύνοντος καὶ τιμῶντος αὐτήν. Ἦν γάρ, φησί, πρὸς μητέρα καὶ ἀδελφούς στοργὴν καὶ διάθεσιν ὀφείλει τις κεκτηῖσθαι, τῆς αὐτῆς 5 ἀξιοῦνται καὶ οὗτοι, πληρωταὶ τῆς διδασκαλίας καὶ γεννητικοὶ τῶν ἐξ αὐτῆς φυομένων ἀγαθῶν ἔργων γινόμενοι.

Σκόπει δὲ κάκεινο, ὡς, ἐπειδὴ προεῖπεν, «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος», ἵνα μὴ δόξη βαρὺ καὶ δύσκολον ἐπιτάσσειν πρόσταγμα, αὐτὸς τοῦτο πρῶτος ἐκπληροῖ τῷ καθ' ἑαυτὸν 10 ὑποδείγματι ραδίαν παρασκευάζων τὴν μίμησιν, καὶ τῆς μητρικῆς θεραπείας προτίθησι τὴν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν πολλῶν· μονονυχὶ τοῖς ἔργοις φωνὴν ἀφιεῖς. Μὴ νομίσηται τὴν ἐμὴν ἐντολὴν βαρεῖαν εἶναι καὶ δυσεξάνυστον· ἔργω γὰρ ὑμῖν, ὁ μηδενὶ τυγχάνων ὑπόχρεως, πρῶτος τοῦ ἔργου ἀπάρχομαι, καὶ τῆς μητρικῆς θεραπείας, ὡς 15 ὑμῖν ὄραν πάρεστι, τὴν ὑμῶν προκρίνω σωτηρίαν. Ὅπου δὲ πάντων Δεσπότης ὑπάρχων καὶ Δημιουργός, τοῦτο περὶ ὑμᾶς αὐτοὺς οὐκ ὤκησα ἐπιδείξασθαι, ἀλλὰ καὶ μητρῶας στοργῆς τὴν εἰς ὑμᾶς σπουδὴν προτίθημι καὶ διάθεσιν, πῶς οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ὀφειλέται καθεστήκατε, τοῖς ὁμοίοις ἀμείβεσθαι, καὶ πάντων ἔμπροσθεν ἄγειν τὴν 20 περὶ ἐμέ τὸν εὐεργέτην φιλίαν καὶ εὐνοίαν, καίτοι οὐδὲ ταῦτα δι' ἐμέ (τί γὰρ εἰσοίσει πόθος ἀνθρώπινος τῷ πάντα νεύματι περιάγοντι, καὶ οὐ δακτύλων ἔργον αὐτῆ φύσις ἀνθρώπων, καὶ οὐρανὸς καὶ τὰ σύμπαντα), ἀλλὰ καὶ ταῦτα, ὥσπερ καὶ τᾶλλα, διὰ τὴν ὑμῶν αὐτῶν ἐπιζητῶ σωτηρίαν. Οὐ χρὴ δὴ θαυμάζειν, εἰ τὴν μητέρα τιμῶν ὁ Χριστός, 25 ὡς προσῆκεν, ὅμως οὐδὲ ταύτην τῆς ἡμῶν ὑπερτίθησι σωτηρίας καὶ γὰρ δὴ καὶ μητέρα ὅλως δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμῶν ἐκτήσατο σωτηρίαν ἄλλως τε δὲ ὁ μηδ' ἑαυτοῦ φεισάμενος ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ κάκεινα τὰ μυρία πάθη ὑποστάς καὶ τὸν ἐπονείδιστον ἐκεῖνον καὶ δίκαιον θάνατον, ἵν', ἀντὶ θανάτου, ζωῆς ἡμᾶς ἀθανάτου δείξῃ κληρονόμους, 30 οὐκ ἂν ἀπεικότως καὶ τῆς μητρικῆς συμπαθείας τὴν ἡμῶν ἠγήσατο προτιμότεραν σωτηρίαν.

Εἰ βούλει δὲ κάκεινο σκοπεῖν (πολύχους γὰρ ἢ τῶν θεῶν Γραφῶν γεωργία, καὶ πολλὴν ἀναδιδούσα τοῖς φιλοπονοῦσι τὴν ὠφέλει-

λοιπὸν φανερώνει, ὅτι δὲν εἶναι λόγος κάποιου ποῦ ἐξευτελίζει τὴ μητέρα του (γιατὶ πῶς αὐτὸς θὰ ἀπέδιδε σ' αὐτοῦς, σὰν κάποια μεγάλη δόξα, τὴ μητρικὴ ιδιότητα;), ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι ἐνέργεια κάποιου ποῦ ἄξια τὴ δοξάζει καὶ τὴν τιμᾶ. Γιατὶ λέγει, τὴ στοργὴ καὶ τὴν καλὴ διάθεση ποῦ ὀφείλει κανεὶς νὰ ἔχει γιὰ τὴ μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς του, αὐτῆς γίνονται ἄξιοι καὶ αὐτοὶ ὅταν ἐφαρμόζουν τὴ διδασκαλία καὶ παράγουν τὰ ἀγαθὰ ποῦ βλαστάνουν ἀπὸ αὐτήν.

Πρόσεχε ὅμως καὶ ἐκεῖνο· ἐπειδὴ εἶχε πεῖ προηγουμένως, «Ὅποιος ἀγαπᾶ τὸν πατέρα του ἢ τὴ μητέρα του περισσότερο ἀπὸ ἐμένα, δὲν εἶναι ἄξιός μου»⁵⁷, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἐπιβάλλει μὰ προσταγὴ βαριά καὶ δύσκολη, τὴν ἐκπληρώνει αὐτὸς πρῶτος, κάνοντας μὲ τὸ δικό του παράδειγμα εὐκολὴ τὴ μίμηση, καὶ στὴ μητρικὴ ἐξυτηρέτηση προτάσσει τὴν ὠφέλεια καὶ τὴ σωτηρία τῶν πολλῶν, ποῦ εἶναι σὰ νὰ φωνάζει μὲ τὶς πράξεις του καὶ νὰ λέγει· Μὴ νομίσετε ὅτι ἡ ἐντολή μου εἶναι βαριά καὶ δύσκολο νὰ ἐκτελεσθεῖ. Γιατὶ γιὰ χάρη σας καὶ ἔμπρακτα, ἐγὼ ποῦ δὲν ἔχω καμμιά ὑποχρέωση, κάνω πρῶτος ἀρχή, καὶ ἀπὸ τὴν ἐξυτηρέτηση τῆς μητέρας μου, ὅπως μορεῖτε νὰ τὸ διαπιστώσετε, προκρίνω τὴ δική σας σωτηρία. Καὶ μολονότι εἶμαι Δεσπότης ὅλων καὶ Δημιουργός, δὲν δίστασα νὰ τὸ δείξω αὐτὸ σ' ἐσᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ μητρικὴ στοργὴ προτιμῶ τὴ φροντίδα μου καὶ τὴν καλὴ διάθεσή μου γιὰ σᾶς. Καὶ πῶς ἐσεῖς δὲν γίνετε περισσότερο χρεῶστες νὰ μοῦ ἀνταποδίδετε τὰ ἴδια καὶ νὰ προτάσσετε ἀπέναντι ὅλων τὴ φιλία καὶ τὴν ἀγάπη σας πρὸς ἐμένα τὸν εὐεργέτη σας, ἂν καὶ βέβαια οὔτε αὐτὸ γίνεται γιὰ μένα; (γιατὶ τί θὰ προσφέρει ὁ ἀνθρώπινος πόθος σ' αὐτὸν ποῦ μ' ἕνα νεῦμα του περιφέρει τὰ πάντα τριγύρω του, καὶ ποῦ ἔργο τῶν χειρῶν του εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ σύμπαντα), ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα τὰ θέλω γιὰ τὴ δική σας σωτηρία. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάζεις ἂν ὁ Χριστός, τιμώντας τὴ μητέρα του, ὅπως ἔπρεπε, ὅμως οὔτε αὐτὴν τὴν τοποθετεῖ πὸ πάνω ἀπὸ τὴ σωτηρία μας. Γιατὶ καὶ μητέρα ἀπέκτησε ἀποκλειστικὰ γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὴ σωτηρία μας· καὶ ἄλλωστε αὐτὸς ποῦ οὔτε τὸν ἑαυτὸ λυπήθηκε γιὰ μᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἄπειρα πάθη τὰ ὑπέφερε γιὰ μᾶς καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐξευτελιστικὸ καὶ σκληρὸ θάνατο, γιὰ νὰ μᾶς καταστήσει κληρονόμους ὄχι τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τῆς ἀθάνατης ζωῆς, δὲν εἶναι ἀδικαιολόγητο ποῦ θεώρησε προτιμότερη ἀπὸ τὴ συμπάθεια πρὸς τὴ μητέρα του τὴ δική σας σωτηρία.

Ἄν ὅμως θελήσεις νὰ σκεφθεῖς καὶ ἐκεῖνο (γιατὶ εἶναι πολὺ γόνιμη ἢ καλλιέργεια τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἀποδίδει στοὺς φιλόπρονους πολλή

αν), οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἐνδεέστερον ὄψη, ὅτι τό, «τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου;», οὐ πρὸς τὴν μητέρα ἀποτεινόμενος εἶρηκεν ὁ Σωτῆρ· ἐκείνη γὰρ ἡ μακαρία Παρθένος, σεμνοπρεπῶς τε καὶ σὺν εὐλαβείᾳ ἔξω ἴστατο, οὐδὲ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν παρορησιαζομένη εἰσο-
5 δον οὐμενοῦν ἰδεῖν ἐπιποθοῦσα. Πρὸς τίνα λοιπὸν ὁ Δεσποτικὸς λόγος ὄρα; δῆλον, ὡς πρὸς ἐκείνον, τὸν οὐκ ἐν καιρῷ καὶ θρασέως ἐπιφωνοῦντα καὶ ἀνακράζοντα, «ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ζητοῦσί σε». Ἐκεῖνος γὰρ ὁ Ἰουδαῖος (οὐδὲ γὰρ ἔχομεν τούτου κυριώτερον ἐκ τῶν Εὐαγγελίων ὄνομα), ὅτε τῷ Δεσπότη προσεφώνει, οὐ-
10 δὲν οὐ μόνον συνῆπτε ρῆμα σεβασμιότητος, ἀλλ' οὐδὲ τὸν πρέποντα καιρὸν ἀναμείνας, ἀλλὰ καὶ τὴν διδασκαλίαν περικόπτων, καὶ πολλῇ χρώμενος τῇ ἀνθαδείᾳ καὶ θρασύτητι, τό, «ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου», προσέρωπτεν, «ἔξω ζητοῦσί σε». Οἴμαι δὲ αὐτὸν τοῦτο δεδρακέναι, ὡσανεὶ καὶ ἀπὸ τοῦ γένους ἐπισκώπτειν τὸν κοινὸν τοῦ γένους
15 Σωτῆρα διαμηχανώμενον. Οὐ γὰρ ἂν οὕτω θρασέως καὶ εἰς ὑπήκοον τῶν διδασκομένων τὸν ὄνειδισμόν, οἰκειότερον εἶπειν, ἢ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Δεσπότη ἐπεποιήτο. Καὶ ταῦτα διεμηχανᾶτο καὶ συνεσκευάζετο, ραθυμοτέρους τε περὶ τὴν ἀκρόασιν, τό γε καθ' ἑαυτόν, τὸ πλῆθος ἀπεργαζόμενος, καὶ τὸ ἀξιόπιστον τοῦ διδασκάλου, ἀπὸ γε τῆς
20 συγγενείας, ὡς ἐνόμιζεν, ἐξευτελίζων καὶ ὑποτεμνόμενος. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φαίνεται τὸ Ἰουδαῖον ἔθνος, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τε διδασκαλίας, καὶ γε καὶ τῆς θαυματουργίας, τῷ φθόνῳ διατιμπράμενον, καὶ πρὸς διαβολὰς καὶ ὕβρεις τοῦ Δεσπότη ἐκτόπως ἀναφλεγόμενον. «Οὐχ οὗτος γὰρ ἐστὶ», φησὶν, «ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;» καὶ
25 πάλιν, «οἶδαμεν τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα» καὶ, «οὗτος οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν;» καὶ, «οὐχὶ παρ' ἡμῖν εἰσιν οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ;», καὶ πολλὰ τοιαῦτα βασκανίας ρήματα. Διὸ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστός, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν παράνοϊαν καὶ δι' αὐτοῦ τῶν ὁμοφρόνων τὸ σύστημα, εἰς τοιαύτην τινὰ διάνοϊαν τὸν λόγον σχημα-
30 τίζων τῆς ἀποκρίσεως, «τίς ἐστὶ, φησὶν, ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου; Τουτέστι, τί τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ὄνειδισμόν προσφέρειν ἐμελέτησας; Μάτην σοι διεμηχανήθη τὸ κακούργημα, εἰς τὸνναντίον σοι περιτραπήσεται τὸ σκευώρημα. Ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον ἀπέχου τοῦ τῆ εὐτελείᾳ τῶν συγγενῶν ἐπαισχύνεσθαι, ὥστε οὐ μόνον τὴν κατὰ

ὠφέλεια), θὰ διαπιστώσεις ὄχι λιγότερο ἀπὸ κανένα ἄλλο, ὅτι τό, «ποιά εἶναι ἡ μητέρα μου καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἀδελφοί μου;», δὲν τὸ εἶπε ὁ Σωτήρας ἀποτεινόμενος στὴ μητέρα του· γιατί ἐκείνη ἡ μακάρια Παρθένος στεκόταν ἔξω μὲ σεμνότητα καὶ εὐλάβεια, μὴ ἔχοντας τὸ θάρρος οὔτε κἂν νὰ μπεῖ ἐκεῖ ὅπου ἦταν ὁ Υἱὸς τῆς, οὔτε βέβαια καὶ διέκοπτε τὴ διδασκαλία του, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦσε μόνο νὰ δεῖ ἐκείνον. Σέ ποιὸν λοιπὸν ἀπευθύνεται ὁ Δεσποτικὸς λόγος; Εἶναι φανερό, ὅτι ἀπευθύνεται σ' ἐκείνον ποὺ ἄκαιρα καὶ μὲ θράσος φώναζε καὶ κραύγαζε, «Ἡ μητέρα σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου σέ ζητοῦν ἔξω»⁵⁸. Γιατί ἐκεῖνος ὁ Ἰουδαῖος (οὔτε τὸ Εὐαγγέλιο βέβαια μᾶς δίνει πιὸ συγκεκριμένο ὄνομα), ὅταν ἀπευθύνθηκε στὸ Δεσπότη, ὄχι μόνο δὲν χρησιμοποίησε μᾶ λέξη σεβασμοῦ, ἀλλ' οὔτε κἂν τὴν κατάλληλη στιγμή περίμενε, ἀλλὰ καὶ διακόπτοντας τὴ διδασκαλία του καὶ δείχνοντας πολλὴ αὐθάδεια καὶ θρασύτητα, φώναξε δυνατὰ· «Ἡ μητέρα σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου σέ ζητοῦν ἔξω». Καὶ νομίζω ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκανε, σὰ νὰ μηχανευόταν κάποιον τρόπο, ὥστε ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του νὰ χλευάσει τὸν κοινὸ Σωτήρα τῶν ἀνθρώπων. Γιατί δὲν θὰ διατύπωνε μὲ τόσο θράσος καὶ εἰς ἐπήκοον ὄλων τῶν ἀκροατῶν τὸν χλευασμό, γιὰ νὰ τὸ πῶ καταλληλότερα, ἢ τὴν πρόσκληση στὸ Δεσπότη. Κι αὐτὰ τὰ μηχανευόταν καὶ τὰ σχεδίαζε, κάνοντας, ὅσο βέβαια ἔξαρτῶταν ἀπὸ αὐτόν, τὸν κόσμον πιὸ ἀδιάφορο πρὸς τὴ διδασκαλία, καί, ὅπως νόμιζε, ἔξευτελίζοντας καὶ μειώνοντας ἔξαιτίας τῶν συγγενῶν, τὴ ἀξιολογία τοῦ δασκάλου. Γιατί καὶ ἄλλοῦ φαίνεται τὸ Ἰουδαϊκὸ ἔθνος, καὶ κυρίως κατὰ τὸν καιρὸ τῆς διδασκαλίας καὶ βέβαια καὶ τῆς θαυματουργίας, νὰ ἀνάβει ἀπὸ τὸ φθόνον καὶ νὰ φλέγεται ἀπὸ αὐτόν καὶ νὰ ἐκτοξεύει ἄτοπες συκοφαντίες καὶ ὕβρεις. Γιατί λέγει· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ ξυλουργοῦ;»⁵⁹. Καὶ ἄλλοῦ· «Γνωρίζομε τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα του»⁶⁰. Καὶ πάλι· «Αὐτὸς δὲν ξέρομε ἀπὸ ποῦ εἶναι»⁶¹, καί, «Δὲν εἶναι μαζί μας οἱ ἀδελφοί του καὶ οἱ ἀδελφές του;»⁶², καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια λόγια φθόνου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ἐλέγχοντας τὴν παρανομία του καὶ μέσω αὐτοῦ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ εἶχαν τὸ ἴδιο φρόνημα, προσαρμόζοντας τὸ λόγο του σὲ ἓνα τέτοιο νόημα, λέγει· «Ποιά εἶναι ἡ μητέρα μου καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἀδελφοί μου;». Δηλαδή, γιατί μελέτησες νὰ μιλήσεις γιὰ τὴ μητέρα καὶ τίς ἀδελφές μου μὲ σκοπὸ νὰ μὲ χλευάσεις, Ἄδικα κατασκεύασες τὸ κακούργημα σου, ἡ σκευωρία σου θὰ στραφεῖ ἐναντίον σου. Γιατί ἐγὼ ἀπέχω τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ ντρέπομαι γιὰ τὴν ἀσημότητα τῶν συγγενῶν μου, ὥστε ὄχι μόνον αὐτὴν ποὺ μὲ γέννησε

61. Ἰω. 9, 29.

62. Ματθ. 13, 55-56. Μάρκ. 6, 3.

σάρκα γεννησαμένην ἀληθῶς, μητέρα ἐπιγράφομαι, ἀλλὰ δὴ καὶ τούτους ὄρας τοὺς εὐτελεῖς καὶ ἀπόλιδας, τοὺς ἀοίκους καὶ πένητας, καίτοι μηδὲν κατὰ γένος προσήκοντας, οὐ παραιτοῦμαι ὡς μητέρα καὶ ἀδελφούς οἰκειοποιήσασθαι, ἂν ὧσι μόνον τὸ πατρικόν, διὰ τῶν ἐμῶν
5 διδαγμάτων, ἐκπληροῦντες θέλημα. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνην μηδὲν τῆ θείᾳ φύσει προσήκουσαν (τί γὰρ κοινὸν ἀνθρωπίνῳ γένει καὶ θεότητι), ὅμως θελήματι πατρικῷ σαρκωθεὶς ἐξ αὐτῆς, μητέρα ἀνέδειξα, καὶ πάντα τὰ μητρικὰ προνόμια, μετὰ γε τῆς παρθενίας αὐτῆς, συντήρησα· οὕτω δὴ, οὕτω καὶ τούτους μηδὲν μηδὲ ἐκ τῆς κατὰ σάρκα
10 προσεχοῦς φυλῆς ἐμοὶ δικαίωμα διασώζοντας, ἂν μόνον λάβω πληρωτᾶς τῆς ἐμῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ πατρικοῦ θελήματος, εἰς τὸν τῶν ἀδελφῶν καὶ μητέρων ἀναδιβάξω κληρὸν καὶ τὸ ἀξίωμα.

Ἐκ τοίνυν τῶν εἰρημένων οἶμαί σοι σαφῶς ἐπιγνωσθῆναι, ὡς οὐδὲ διὰ τοῦ, «τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου»; καὶ τῶν ἐφεξῆς, οὐδαμῶς ὁ Δε-
15 σπότης ἡμῶν καὶ Σωτὴρ μητρικῆς ὑπεροψίας, ἢ τινος ὀλιγωρίας, ἐγένετο ἔνοχος, ἀλλὰ καὶ διὰ τούτων, ὡς καὶ διὰ πάντων τῶν ἄλλων, ἡ Θεοτόκος ἐπιδέδεικται τῶν μητρικῶν γερῶν ἀξίως παρὰ τοῦ τεχθέντος ἐξ αὐτῆς ἀπολαύουσα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΣΤ΄.

20 **Τί δηλοῖ τό, «Οὐκ εἶμι ἰκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ»;**

Τὴν τοῦ κήρυκος φωνήν, καθ' ἣν ἐκεῖνος ἐκήρυττεν, «οὐκ εἶμι ἰκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ», ὅπερ αὐτὸς διηρώτησας κατὰ διαφόρους θεωρίας ὑπειλημμένην εὐρίσκομεν. Οἱ μὲν γάρ, οὐ
25 μόνον ἐγγύτερον, οἶμαι, τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ οἰκειῶς τῆς λέξεως, ὑπόδημα καὶ ἱμάντα οὐχ ἕτερόν τι παρ' ὃ κατὰ κοινὴν χρῆσιν ἅπαντες ἴσασιν, ἀλλ' αὐτὰ ἐκεῖνα νενομίκασι, καὶ τὸν Βαπτιστὴν διὰ τούτων ἀποφαίνεσθαι τὸ καθ' ὑπεροχὴν τοῦ βαπτιζομένου ἀσύγκριτον. Τοσοῦτον γὰρ ἐκεῖνον, φησί, συνεπίσταμαι ἐν ὑπεροχῇ μεγέθους καὶ ἀξιώματος,
30 οὐχ ὅσον ἐστὶ τὸ μέσον δοῦλον καὶ Δεσπότην, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἄλλη διαφορὰ καὶ διάστασις μηδενὶ ἑτέρῳ ὑπερβολὴν ἀπολείπουσα· οὐδὲ γάρ, οὐδ' εἰς τὴν ἀπασῶν ἐσχάτην δουλείαν ἀξίον ἐμαυτὸν ἐτάξασθαι τίθημι· τοιοῦτον γὰρ τό, «λύειν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος».

Οἱ δὲ ἀναγαγωγικώτερον ἴσως, «ὑπόδημα» μὲν τὸν κόσμον ὑποτί-

κατὰ σάρκα ἀληθινὰ τὴν ἀναγνωρίζω ὡς μητέρα μου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐδῶ πού βλέπεις τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀπάτριδες καὶ ἀνέστιους καὶ φτωχοὺς, παρόλο πού δὲν ἔχουν καμμιά συγγένεια μαζί μου, δὲν ἀρνούμαι νὰ τοὺς θεωρῶ μητέρα μου καὶ ἀδελφούς μου, ἀρκεῖ μόνο νὰ ἐκπληρῶνουν μὲ τὰ διδάγματά μου τὸ πατρικὸ θέλημα. Ὅπως δηλαδή ἐκείνην πού δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴ θεία φύση (τί κοινὸ δηλαδή ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ θεότητα), ὅμως μὲ τὸ πατρικὸ θέλημα ἔλαβα σάρκα ἀπὸ αὐτὴν καὶ τὴν ἀνέδειξα μητέρα μου καὶ διατήρησα ὅλα τὰ μητρικά προνόμια μαζί καὶ τὴν ἴδια τὴν παρθενία, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτοὺς ἐδῶ πού δὲν διατηροῦν οὔτε ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα φυλὴ μου κανένα δικαίωμα ἐπάνω μου, ἂν μόνο τοὺς δῶ νὰ ἐκπληρῶνουν τὰ διδάγματά μου καὶ τὸ πατρικὸ θέλημα, τοὺς ἀνεβάζω στὴ θέση καὶ στὸ ἀξίωμα τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν μητέρων.

Ἄπὸ ὅσα εἶπαμε λοιπὸν σοῦ ἔγινε, νομίζω, γνωστὸ μὲ σαφήνεια, ὅτι οὔτε μὲ τό, «Ποιὰ εἶναι ἡ μητέρα μου;» καὶ τὰ λοιπὰ ὁ Κύριος καὶ Σωτήρας μας ἔγινε καθόλου ἔνοχος περιφρόνησης ἢ κάποιας ἀδιαφορίας πρὸς τὴ μητέρα του, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἀποδείχθηκε, ὅτι ἡ Θεοτόκος ἀπολαμβάνει ἄξια ἀπὸ ἐκεῖνον πού γεννήθηκε ἀπὸ αὐτὴν τίς μητρικὲς τιμές.

ΕΡΩΤΗΣΗ 216η.

Τί σημαίνει ἡ ῥήση, «Δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ λύσω τὰ λουριὰ τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ»⁶³;

Τὴ φωνὴ τοῦ κήρυκα πού κήρυττε καὶ ἔλεγε, «Δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ λύσω τὰ λουριὰ τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ», πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ρώτησες, τὸ βρίσκουμε νὰ ἐξηγεῖται μὲ διάφορους τρόπους. Γιατὶ μερικοί, πού ὄχι μόνο πλησιέστερα, νομίζω, πρὸς τὸ σκοπὸ, ἀλλὰ καὶ ταιριαστὰ πρὸς τὴ λέξη, ὑπόδημα καὶ ἱμάντα θεωροῦν ὄχι τίποτε ἄλλο, παρὰ αὐτὰ πού νομίζουν ὅλοι, αὐτὰ ἀκριβῶς νομίζουν καὶ αὐτοί, καὶ ὅτι ὁ Βαπτιστὴς μὲ αὐτὰ παρουσιάζει τὸ πόσο ἀσύγκριτη εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Βαπτιζομένου. Τόσο πολὺ, λέγει, ἔχω τὴ συναίσθηση τῆς ὑπεροχῆς τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ ἀξιωματός του, ὄχι ὅση εἶναι ἡ ἀπόσταση τοῦ δούλου ἀπὸ τὸν Κύριο, ἀλλὰ καὶ ὅποια ἄλλη διαφορὰ καὶ ἀπόσταση πού σὲ κανένα ἄλλο δὲν θ' ἄφηνε νὰ τὴν ξεπεράσει. Γιατὶ ἐγὼ δὲν θεωρῶ τὸν ἑαυτό μου ἄξιο νὰ τεθεῖ οὔτε καὶ στὴν τελευταῖα ἀπὸ ὅλες τίς δουλικὲς ὑπηρεσίες. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «νὰ λύσω τὰ λουριὰ τοῦ ὑποδήματος».

Ἄλλοι πάλι, πὸ μεταφορικὰ ἴσως, «ὑπόδημα» θεωροῦν τὸν κόσμον,

θενται, «ἱμάντα» δὲ τῶν ἐν αὐτῷ θεωρημάτων ὅσα δυσεύρετον ἔχει τὴν κατάληψιν, καὶ τὸν τῆς ἀγνοίας δεσμὸν ἄλυτον, ὃν ὑπόδημα ποιούσι τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι διαπαντὸς αὐτοῦ, φασίν, ἢ Πρόνοια διαπεφοίτηκε καὶ ὅλον αὐτὸν ἔχει περιλαβῶν καὶ συνέχων, μᾶλλον δὲ ποδὶ τῷ οἰκείῳ δυσθύνει καὶ φέρει πανσόφως· τουτέστιν, οὐδὲ πολλῆς δεῖται τῆς ἐπ' αὐτῷ βουλήσ καὶ προνοίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐσχάτης καὶ τελευταίας ἐπισκοπῆς τὸ τηλικούτον καὶ τοσοῦτον συντηρεῖ τε καὶ διακοσμεῖ φιλοτέχνημα. Αὕτη δὲ ὅσον κομψεία τινὶ διεσχηματίσθη ἢ περίνοια, ἐπὶ τοσοῦτον, οἶμαι, τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας διέστηκεν.

10 Ἔτεροι δὲ τινες «ὑπόδημα» μὲν τὴν «σάρκα» σημαίνεσθαι (ταύτην γὰρ ὁ «Λόγος» ὑπέδυσ, φασίν), «ἱμάντα» δὲ γεγενημένην τῶν φύσεων πρὸς ἀλλήλας συνάφειαν, ἣν ὁ Πρόδρομος οὐκ ἀπετόλμα λύειν, οὐδ' ὅσοι τῆς ἐκείνου διδασκαλίας κατήκοοι. Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ θεμιτὸν ἀτόποις ἐννοίαις κατ' ἰδίαν σχίζειν ὑπόστασιν ἀπὸ τοῦ «Λόγου» τὸ
15 πρόσλημμα.

Ἄλλοι δὲ παρὰ τούτους, οὐχ ἀπλῶς τὴν σάρκα, ἀλλ' αὐτὴν τὴν σάρκωσιν, καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν, «ὑπόδημα» νενοήκασιν, «ἱμάντα» δὲ οὐ συνάφειαν φύσεων, ἀλλὰ τῶν περὶ τὴν σάρκωσιν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν ἀπόρων, καὶ λογισμοῦς ἀνθρωπίνους ὑπερβεβηκότων, τὸν
20 σύνδεσμον, ὃν τὴν ἐπίλυσιν καὶ σαφήνειαν, οὐχ ὅτι τινὰς τῶν πολλῶν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν χρῆ καὶ περιεργάζεσθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς κακεῖνο συνεπίστασθαι, ὡς οὐδὲ τοῖς κατὰ Ἰωάννην, ἐν τε πράξει καὶ θεωρίᾳ, τὸ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον ἔχουσιν, οὐ μὲν οὖν οὐδὲ τούτοις τῶν ἀπορητῶν ἐκείνων τὸ κρύφιον καὶ δυσκατάληπτον εἰς γνῶσιν ἀφίκοιτο.
25 Αὐτὸς γὰρ, «ὁ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν», δι' ὃν μὴ δύνασθαι «λύειν τὸν ἱμάντα» ὡμολόγησε, μηδ' αὐτὸν ἰκανὸν ἂν γενέσθαι παρίστησιν τὰ τοιαῦτα τῶν ἀπορημάτων ἐπιλύσασθαι. Τίνα δὲ ἐστὶ ταῦτα; Τίς ἢ τοῦ Λόγου κένωσις; Πῶς ὁ Πλάστης ἐνοῦται τῷ πλάσματι; Παρθένος δὲ πῶς ἂν τέκοι καὶ τὴν τῶν ὠδίνων λύσιν σφραγίδα τῆς παρθε-
30 νίας ποιήσαιο; Πῶς ὄγκον ἔχων ὁ Σωτὴρ καὶ σῶμα, θαλάσσης νῶτα διέτρεχε; Πῶς δὲ τάφῳ καὶ κλείθροις καὶ σφραγῖσι περιέχεται, τούτων δὲ πάλιν ἀκινήτων φυλαττομένων ἐκεῖθεν προέρχεται; Εἶτα δὲ καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰς μέσους τοὺς μαθητὰς μετὰ τοῦ αὐτοῦ σώματος ἐπιφαίνεται, καὶ πληγὰς καὶ τρώσεις τοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἀφθάρτου

καὶ «ἱμάντα» ὅσα φαινόμενα εἶναι δύσκολο νὰ βρεῖς τὸ νόημά τους καὶ ἔχουν ἄλυτο τὸν δεσμὸ τῆς ἀγνοίας, καὶ τὸν θεωροῦν ὑπόδημα τοῦ Ἰησοῦ, ἐπειδὴ, λένε, ἡ Πρόνοιά του περνάει μέσω ὄλων καὶ περιέχει καὶ συνέχει ὅλο τὸν κόσμον, ἢ καλύτερα μὲ τὸ πόδι του τὸν διευθύνει καὶ τὸν κινεῖ πάνσοφα. Δηλαδή, δὲν χρειάζεται πολλή σκέψη καὶ πρόνοια γι' αὐτόν, ἀλλὰ μὲ τὸ τελευταῖο καὶ ἔσχατο βλέμμα του συντηρεῖ καὶ διακοσμεῖ αὐτὸ τὸ τόσο ὠραῖο καὶ τόσο μεγάλο φιλοτέχνημα. Αὐτὴ ὅμως ἡ περίπλοκη σκέψη μὲ ὅσο περισσότερη κομψότητα ὡς πρὸς τὴ διατύπωση σχηματίσθηκε, τόσο πολὺ, νομίζω, ἀπέχει ἀπὸ τὸ ἀληθινὸ νόημα.

Μερικοὶ ἄλλοι πάλι λένε, ὅτι τὸ «ὑπόδημα» σημαίνει τὴ σάρκα (γιατὶ αὐτήν, λένε, φόρεσε ὁ Λόγος), καὶ ὁ ἱμάντας τὴ συνάφεια ποὺ ἔγινε ἀνάμεσα στὶς δύο φύσεις, τὴν ὁποία ὁ Πρόδρομος δὲν εἶχε τὴν τόλμη νὰ λύσει, οὔτε ὅσοι ἄκουγαν τὴ διδασκαλία ἐκείνου. Γιατὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι καθόλου θεμιτὸ νὰ χωρίζεται μὲ ἄτοπες ἔννοιες σὲ χωριστὴ ὑπόσταση τὸ πρόσλημμα (ἢ σάρκα) ἀπὸ τὸν Λόγο.

Ἄλλοι πάλι παράλληλα πρὸς αὐτούς, θεώρησαν ὡς «ὑπόδημα» ὄχι ἀπλῶς τὴ σάρκα, ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴ σάρκωση καὶ τὴν ἐνανθρώπηση, καὶ «ἱμάντα» ὄχι τὴ συνάφεια τῶν φύσεων, ἀλλὰ τὸν σύνδεσμο τῶν ἀνεξήγητων γύρω ἀπὸ τὴ σάρκωση καὶ τὴν ἐνανθρώπηση καὶ ποὺ ἔχουν ὑπερβεῖ τοὺς ἀνθρώπινους λογισμούς, τὴν ἐπίλυση τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἀποσαφήνιση ὄχι μόνο δὲν πρέπει μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς νὰ τὰ ἀναθέτουν στὸν ἑαυτὸ τους καὶ νὰ τὰ περιεργάζονται, ἀλλὰ νὰ γνωρίζουν καὶ ἐκεῖνο μὲ ἀκρίβεια, ὅτι οὔτε σ' αὐτούς ποὺ ἔχουν σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη καὶ στὴν πράξη καὶ στὴ θεωρία τὸ ὑψηλὸ καὶ οὐράνιο, οὔτε σ' αὐτῶν τὴ γνώση ἔφτασε τὸ μυστικὸ καὶ δυσκολοκατανόητο ἐκείνων τῶν ἀπορρητῶν. Γιατὶ αὐτός, «Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ ὅσους γέννησαν γυναῖκες»⁶⁶, μὲ ὅσα ὁμολόγησε ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ λύσει τὸν ἱμάντα, δηλώνει ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ λύσει αὐτὲς τὶς ἀπορίες. Καὶ ποιὲς εἶναι αὐτές; Τί εἶναι ἡ κένωση τοῦ Λόγου; Πῶς ὁ Πλάστης ἐνώνεται μὲ τὸ πλάσμα; Πῶς μπορεῖ νὰ γεννήσει Παρθένος καὶ τοὺς πόνους τῆς γέννησης νὰ τοὺς κάνει σφραγίδα τῆς παρθενίας; Πῶς ὁ Σωτήρας, ποὺ εἶχε βάρος καὶ σῶμα, περπατοῦσε πάνω στὰ νερὰ τῆς θάλασσας⁶⁶; Καὶ πῶς κλείνεται σὲ τάφο μὲ κλεῖθρα καὶ σφραγίδες, καὶ ἀπὸ αὐτὰ πάλι βγαίνει ἐνῶ μένουν ἀπαραβίαστα; Κι ἔπειτα πάλι ἐνῶ ἦταν κλεισμένες οἱ πόρτες, πῶς παρουσιάζεται μὲ τὸ σῶμα του ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς του⁶⁶, καὶ τὰ τραύματα καὶ χτυπήματα τοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἄφθαρτου πῶς τὰ ἔξερευ-

66. Ἰω. 20, 19-20 καὶ 26-27

ὄψεις ἐξερευνῶσι καὶ δάκτυλοι; Βρωῖσις δὲ καὶ πόσις τῷ ἀπροσδεεῖ καὶ ἀρεύσι τῷ πῶς ἂν τις ἐξείποι διαπράττεσθαι σώματι; Τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων δεσμῶν οὐκ ἔστιν ὅστις οὐχ ὅτι τῶν πολλῶν καὶ τυχόντων, ἀλλ' οὐδ' εἴ τις εἰς τὴν τοῦ Προδρόμου διέβη τελείωσιν, οὐδὲν σαφῶς καὶ καθαρῶς ἐπιλύσεται. Ἄλλ' ἕτερος μὲν ἴσως ἑτέρου τοῖς ἀκροαταῖς ἐρεῖ τι ψυχαγωγικώτερον, καὶ τῆς πολλῆς ἀπορίας παραμύθιον ἢ δὲ χωρὶς ἐσόπτρων καὶ αἰνιγμάτων ἐν τούτοις ἀλήθεια τῶν ἐν βίῳ πάντων ὁμοίως ἀποκεχώρηκεν.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν σοι τῶν κατὰ μνήμην σωζομένων οἶμαι τὰ ἀξιολογότερα ἔγραψα, σὺ δ' ἐπικρίνας στέργοις τὸ ἄμεινον. Εἰ δ' ἐρυθριάς τὴν κρίσιν, ἐγὼ σοι τὸ πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον τῶν ἐν μέσῳ προτίθημι. Τὸ μὲν γὰρ καὶ τῆς ὑποθέσεως καὶ τῶν ρημάτων ἐστὶν οἰκειότατον, τὸ δὲ τελευταῖον τῶν κατὰ θεωρίαν εὐρήσεις ἀναλογώτερον. Ἐρρωσο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΖ'.

Περὶ διαφορᾶς εἰκόνων.

15

Οὐδὲν λυμαίνεται τῇ εἰκόνι Χριστοῦ, τὸ λέγεσθαι τὸν Υἱὸν ἀληθινὴν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἀληθῶς κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ, οὐ μὴν οὐδ' ἐπειδ' ἂν λέγωμεν, τοὺς κατ' ἀρετὴν βεβιωκότας τὴν ἀληθῆ μορφοῦσθαι εἰκόνα Χριστοῦ. Οὐ γὰρ ἐπὶ 20 διαβολῇ τῆς τεχνητῆς εἰκόνας ταῦτα λέγεται, οὐδ' ἵνα ψεῦδος αὐτῇ ἐπιγράφοιτο, ἀλλ' ὡς ἂν αὐτῶν ἢ πρὸς ἄλληλα διαφορὰ ἐπιγινώσκοιτο. Οὐδὲ γὰρ, οὐδ' ὅταν τὸν Υἱὸν ἀληθινὴν σοφίαν προσαγορεύωμεν, τὴν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν σοφίαν τῆς ἀληθείας ἐξορίζομεν οὐδ' ἐπειδ' ἂν φῶς αὐτὸν ἀληθινὸν ἢ ζωὴν ἀληθινὴν ὀνομάζωμεν, τὸ ἡλιακὸν 25 φῶς ἢ τὴν ἡμετέραν ἐνταῦθα ζωὴν, ἵνα μὴ λέγω τὴν ἐκεῖθεν, ψευδοῦπόστατον ἀποφαίνομεν. Οὕτως οὐδ' ὀπηνίκα φαμέν ἀληθινὴν εἰκόνα τὸν Υἱόν, οὐχὶ τὰς εἰκόνας, αἱ τὴν γένεσιν εἰσιν λαχοῦσαι διὰ μμησεως εἰς ψεῦδος ἐλαύνομεν, ἀλλὰ τὸ πρὸς αὐτὰς ἐκεῖνης καθ' ὑπεροχὴν δηλοῦμεν διάφορον. Ἄκουσον τοίνυν τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, ὅπως 30 ἡμῖν ἄνωθεν βροντῶν, τὴν τοιαύτην χρῆσιν τῶν λόγων ἐννοεῖν δίδωσιν. Ἄμφω γὰρ ἐν τῷ εἰπεῖν, «καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος», τὴν τε Παλαιὰν καὶ τὴν Νέα, τῷ τῆς χάριτος ἐξονομάσας προσρήματι· εἶτα τὸ ὑπερανεστηκὸς θάπτερα πρὸς τὴν ἑτέραν παριστῶν, «Ὁ νόμος», φησί, «διὰ

67. Λουκᾶ 24, 41-43.

68. Α' Κορ. 13, 12.

69. Β' Κορ. 4, 4. Κολ. 1, 15.

70. Γέν. 1, 26-27.

71. Ρωμ. 8, 29.

72. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 30.

νοῦν μάτια καὶ δάχτυλα⁶⁷; Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας ὅτι προσφέρεται φαγητὸ καὶ ποτὸ σ' ἓνα σῶμα ποῦ δὲν ἔχει ἀνάγκη καὶ εἶναι ἀφθαρτο; Ἀπὸ αὐτοὺς λοιπὸν καὶ τοὺς ὁμοίους δεσμοὺς δὲν ὑπάρχει κανένας, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ τυχόντες, ἀλλ' οὔτε καὶ κάποιος ποῦ ἔφτασε στὴν τελειότητα τοῦ Προδροῦμου, ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ λύσει κάτι ἀπὸ αὐτὰ μὲ σαφήνεια καὶ καθαρότητα. Ἀλλ' ἴσως κάποιος ἄλλος πεῖ στοὺς ἀκροατὲς κάτι πιὸ ψυχαγωγικὸ ἀπὸ ἓναν ἄλλο ποῦ νὰ δίνει παρηγοριὰ στὴν πολλὴ ἀπορία, ἢ δίχως ἔσοπτρα ὅμως καὶ αἰνίγματα μέσα σ' αὐτὰ ἀλήθεια⁶⁸ βρῖσκεται παρόμοια μακριὰ ἀπὸ ὅλους τῆς ζωῆς αὐτῆς.

Σοῦ ἔγραψα, νομίζω, τὰ ἀξιολογότερα ἀπὸ ὅσα διασώζει ἡ μνήμη μου, ἐσὺ ὅμως ἀφοῦ τὰ κρίνεις, νὰ δεχθεῖς τὸ καλύτερο. Ἄν διστάζεις νὰ κάνεις τὴν κρίση, ἐγὼ σοῦ προτείνω τὸ πρῶτο καὶ τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα. Γιατὶ τὸ πρῶτο εἶναι πολὺ σχετικὸ καὶ στὴν ὑπόθεση καὶ στοὺς λόγους, ἐνῶ τὸ τελευταῖο θὰ βρεῖς νὰ εἶναι πιὸ ἀνάλογο στὸ πνευματικὸ νόημα. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 217η.

Γιὰ τὴ διαφορὰ τῶν εἰκόνων.

Δὲν βλάπτει καθόλου τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ Πατέρα⁶⁹, ἢ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει πλασθεῖ ἀληθινὰ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ⁷⁰, οὔτε βέβαια ὅταν λέμε ὅτι ὅσοι ἔζησαν μὲ ἀρετὴ διαμορφώνουν τὴν ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ⁷¹. Γιατὶ αὐτὰ δὲν λέγονται γιὰ νὰ διαβληθεῖ ἡ τεχνητὴ εἰκόνα, οὔτε γιὰ νὰ χαρακτηριθεῖ αὐτὴ ψεῦδος, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνεи γνωστὴ ἡ μεταξὺ τους διαφορὰ. Καθόσον οὔτε ὅταν ὀνομάζουμε τὸν Υἱὸ ἀληθινὴ σοφία⁷², ἐξορίζουμε ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τὴ σοφία τῶν θείων Γραφῶν, οὔτε ὅταν τὸν ὀνομάζουμε φῶς ἀληθινὸ ἢ ζωὴ ἀληθινὴ⁷³, παρουσιάζουμε ψευδοῦπόστατο τὸ ἡλιακὸ φῶς ἢ τὴ δικὴ μας ζωὴ ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴ λέγω τὴν ἐκεῖ. Ἔτσι οὔτε ὅταν λέμε ἀληθινὴ εἰκόνα τὸν Υἱό, ἐξωθοῦμε στὸ ψεῦδος τὶς εἰκόνες ποῦ δημιουργήθηκαν μὲ τὴ μίμηση, ἀλλὰ δηλώνουμε τὴ διαφορὰ καὶ τὴν ὑπεροχὴ ἐκείνης πρὸς αὐτές. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Υἱὸ τῆς βροντῆς⁷⁴, πῶς βροντοφωνάζει σ' ἐμᾶς ἐμπνευσμένος ἀπὸ ἄνω καὶ μᾶς κάνει νὰ ἐννοήσουμε αὐτὴ τὴ χρῆση τῶν λόγων. Γιατὶ λέγοντας, «καὶ χάρις ἀντὶ χάριτος»⁷⁵, ὀνόμασε μὲ τὸ προσφώνημα τῆς χάριτος καὶ τὶς δύο, καὶ τὴν Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα. Ἐπειτα παριστάνοντας τὴν ὑπεροχὴ τῆς μᾶς πρὸς τὴν ἄλλη, λέγει: «Ὁ νόμος δόθηκε μέσω τοῦ Μωυσῆ, ἐνῶ ἡ χάρις καὶ ἡ

73. Ἰω. 1, 9, 11, 25, 14, 6.

74. Μάρκ. 3, 17.

75. Ἰω. 1, 16.

Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις δὲ καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο». Δῆλον γὰρ ὡς ταῦτα λέγων, οὐχὶ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν χάριν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου περιέκοψεν· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ μικρῶ πρόσθεν τῷ τῆς χάριτος αὐτὸν ἀποσεμνύνας ὀνόματι. Οὐ μὴν οὐδὲ ψεῦδος αὐτοῦ κα-
 5 τηγόρησεν οὐδὲ γὰρ ἐφ' ὑβρεὶ καὶ διαβολῇ τοῦ νόμου τό, «Ἡ χάρις δὲ καὶ ἀλήθεια δι' Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο», τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσμοῖς περιῆρμοσεν (Ἡρακλέων γὰρ ἂν οὕτως εἶποι, καὶ οἱ παῖδες Ἡρακλέωνος), ἀλλ' ἐπισημοτέραν δηλονότι καὶ τελειοτέραν τὴν τοῦ Δεσπότητος φιλοτιμίαν τῆς Μωσαϊκῆς νομοθεσίας παραστήσαι βουλόμενος, τῆς
 10 χάριτος αὐτὴν καὶ ἀληθείας τῇ κοινῇ προσηγορίᾳ περιέλαβεν. Ἀλλὰ καὶ Παῦλος ὁ θεῖος, «Σκιαῖν ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων», ἀποφαινόμενος, οὐ τὸ εἶναι τὸν νόμον τύπον καὶ εἰκόνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀπεκήρυξεν, ἀλλὰ διὰ τῶν ρημάτων τούτων ἐνεδείξατο, μᾶλλον τὴν χάριν ἢ τὸν νόμον,
 15 τῶν μελλόντων ἀγαθῶν εἰκονίζειν τὴν ἀπόλαυσιν.

Ναὶ δὴ καὶ ὁ πολὺς ἐν τῇ τῶν θείων Γραφῶν ἀναπτύξει καὶ διδασκαλία Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, πολλαχοῦ κεχρημένος τῷ τοιούτῳ σχήματι τῶν λόγων δείκνυται. Τοὺς γὰρ θείους ὑπομνηματίζων χρησμούς, καὶ εἰς τὰ πρὸς τὸν Νικόδημον εἰρημένα τῷ Δεσπότη, τὴν τῆς
 20 ἐρμηνείας γλῶτταν ἐπαφείς, καὶ περὶ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀχρόνως ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως τὸν Λόγον κινῶν, «Εἰ γὰρ καὶ αὐτὴ», φησὶν, «ἡ γέννησις ἐπουράνιος, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην παραβαλομένη τὴν ἀληθῆ, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ἐπίγειος». Ἀκούεις ὅπως πρὸς ἐκείνην φησὶ τὴν ἀληθῆ; Τί
 25 οὖν; ἢ διὰ τοῦ βαπτίσματος οὐκ ἔστιν ἀληθής; Καὶ τίς ἂν, εἰ μὴ τῶν σφόδρα μαινομένων εἶη, τοῦτο φάναι τολμήσειε; Πῶς οὖν ἐκεῖνος ἔφη, «Πρὸς ἐκείνην τὴν ἀληθῆ»; Τὸ ὑψηλότερον ἐκείνης καὶ θαυμασιώτερον ἐξυμνῶν, οὐ ταύτην τῆς ἀληθείας ἀποστερῶν. Καὶ τί δὲ τοῦτό φημι; ἄκουε μᾶλλον αὐτὸν τὰ αὐτὰ ἐμοί, οὐ τοῖς νοήμασι μόνον, ἀλλὰ
 30 καὶ αὐτοῖς τοῖς ρήμασι συμφθεγγόμενον, καὶ τὴν τοιαύτην τῶν λόγων χρησιν ἡμῖν, κὰν τοῖς τοῦ Δεσπότητος ρήμασιν ἐγκεκλιμένην, ὑποδεικνύοντα. Τοῦ γὰρ Σωτῆρος τοῖς Ἰουδαίοις εἰπόντος περὶ τοῦ μάννα, ὡς «Οὐχὶ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἀληθινὸν ἄρτον», αὐτὸς τὸν νοῦν ἀναπτύσσων τὸν Δεσποτι-
 35 κόν, οὕτω φησί: “Ἄρτον δὲ ἀληθινὸν καλεῖ, οὐκ ἐπειδὴ ψευδὲς ἦν τὸ

ἀλήθεια πραγματοποιήθηκε μέσω τοῦ Χριστοῦ»⁷⁶. Εἶναι λοιπὸν φανερό ὅτι κάνοντας αὐτὴ τὴ δήλωση, δὲν περιορίσε τὴν ἀλήθεια ἢ τὴ χάρη τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου· γιατί εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ λίγο πρωτύτερα τὸν τίμησε μὲ τὸ ὄνομα τῆς χάριτος. Οὔτε τὸν κατηγόρησε ὡς ψευδῆ. Οὔτε προσάρμοσε στοὺς εὐαγγελικοὺς κανόνες τὴ βεβαίωση, ὅτι «Ἡ χάρη καὶ ἡ ἀλήθεια πραγματοποιήθηκαν μέσω τοῦ Χριστοῦ, μὲ σκοπὸ τὴν ὑβρη καὶ τὴ διαβολὴ τοῦ νόμου (γιατί αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ ὁ Ἡρακλέων καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ Ἡρακλέωνα), ἀλλὰ εἶναι φανερό, ὅτι θέλοντας νὰ παρουσιάσει λαμπρότερη καὶ τελειότερη τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴ Μωσαϊκὴ νομοθεσία, τὴν περιέλαβε στὴν κοινὴ ὀνομασίᾳ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀλήθειας. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος ὅταν ἀποφαίνεται, ὅτι «Ὁ νόμος εἶναι σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ὄχι ἡ πραγματικὴ εἰκόνα τῶν πραγμάτων»⁷⁷, δὲν ἀρνήθηκε ὅτι ὁ νόμος εἶναι τύπος καὶ εἰκόνα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀπέδειξε, ὅτι ἡ χάρη μᾶλλον, παρὰ ὁ νόμος, εἰκονίζει τὴν ἀπόλαυση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν.

Ἐτοι ἀκριβῶς καὶ ὁ πολὺς στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴ διδασκαλία τῶν θείων Γραφῶν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος φαίνεται νὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὸ τὸ σχῆμα τῶν λόγων. Γιατί ὑπομνηματίζοντας τὰ θεῖα λόγια, καὶ ὅσα εἰπώθηκαν στὸν Νικόδημο ἀπὸ τὸν Κύριο, ἀφήνοντας τὴ γλώσσα τῆς ἑρμηνείας καὶ στρέφοντας τὸ λόγο στὴ ἀναγέννηση μὲ τὸ βάπτισμα καὶ στὴν ἄχρονη γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα, λέγει· «Παρόλο ποὺ καὶ αὐτὴ ἡ γέννηση εἶναι ἐπουράνια, ἀλλὰ ὅταν παραβληθεῖ μὲ ἐκείνη τὴν ἀληθινὴ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατέρα εἶναι ἐπίγεια»⁷⁸. Ἀκοῦς πῶς μιλά γιὰ ἐκείνη τὴν ἀληθινὴ; Τί λοιπὸν, Ἡ γέννηση μὲ τὸ βάπτισμα δὲν εἶναι ἀληθινὴ; Καὶ ποιός, ἂν δὲν εἶναι τελείως μανιακός, θὰ τολμήσει νὰ τὸ πεῖ αὐτό; Πῶς λοιπὸν ἐκεῖνος εἶπε τὸ «Συγκρίνοντάς την μὲ ἐκείνη τὴν ἀληθινὴ»; Ἐξυμνώντας τὸ ὑψηλότερο καὶ τὸ πιὸ θαυμαστὸ ἐκείνης, καὶ ὄχι ἀποστερώντας αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Καὶ γιατί τὸ λέγω αὐτό; Ἀκουσε καλύτερα ἐκεῖνον ποὺ λέγει τὰ ἴδια μὲ ἐμένα, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰ νοήματα, ἀλλὰ ποὺ ὑποδεικνύει τὴ χρῆση καὶ τῶν ἰδίων λέξεων ποὺ εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Σωτῆρας μας μιλῶντας στοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὸ μάννα εἶπε, «Δὲν σᾶς ἔδωσε ὁ Μωυσῆς τὸν ἄρτο, ἀλλὰ ὁ Πατέρας μου σᾶς δίνει τὸν ἀληθινὸ ἄρτο»⁷⁹, ἐκεῖνος ἀναπτύσσοντας τὸ τί ἔννοεῖ ὁ Κύριος, λέγει τὰ ἑξῆς “Τὸν ὀνομάζει ἄρτο ἀληθινὸ, ὄχι ἐπειδὴ

76. Ἰω. 1, 17.

77. Ἐβρ. 10, 1.

78. Ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην 27, PG 59, 157.

79. Ἰω. 6, 32.

θαῦμα, τὸ ἐπὶ τοῦ μάννα, ἀλλ' ὅτι τύπος ἦν, οὐκ αὐτοαλήθεια". καὶ
 μυρία ἄλλα. Ἀλλὰ τί τὸν δεῖνα μάρτυρα ἢ τὸν δεῖνα καλῶ; Κοινῶς
 ἅπαντες καὶ τῆς Ἐκκλησίας οἱ τρόφιμοι, καὶ τῶν θύραθεν οἱ λογιώτα-
 5 τοι, πλὴν τῶν Εἰκονομαχούντων, ὡς ἔοικε, ταύτην τοῦ λόγου τὴν
 χρῆσιν συνεπίστανται, καὶ γέμουσιν αἱ βίβλοι τὸ τοιοῦτο τῶν λόγων
 ἰδίωμα. Ὡς, ἐπὶ ὡσι δύο τινά, ἢ καὶ πλείονα καθ' ὁμωνυμίαν ἢ καθ'
 ἕτερόν τινα τρόπον, τὴν αὐτὴν κλῆσιν ἐφελκόμενα, ἢ καὶ ἄλλως ἐν τισι
 κοινωνίας ἰδιωμάτων τυγχάνοντα, ἠνίκα τις περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ὑπερέ-
 χοντος τὸν λόγον ποιήσασθαι βουληθῆ, τὰ κοινῆ προσόντα πᾶσι, κατ'
 10 ἑξαίρετον ἐκείνῳ φέρων δίδωσιν· οὐχὶ τῶν ἄλλων αὐτὰ παντελῶς
 ἀφαιρούμενος, ἀλλὰ διὰ τούτου τὴν τοῦ προεκεμένου ὑπεροχὴν πρὸς
 τὰ λοιπὰ ἐνδεκνύμενος. Καὶ τοῦ λόγου ἀρκέσει παράδειγματα, οἷμαι,
 ἃ προεῖρηται. Εἰ δὲ καὶ ἑτέρων βούλει παράθεσιν, αὐτὸς κατὰ σενατὸν
 τὰ διβλία διερχόμενος, ὅλην ἀπαρτήσεις βιβλίον τῶν τοιούτων χρήσε-
 15 ων τὰ παραδείγματα ἐγγραφόμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΗ'.

Διὰ τί ὁ Χριστὸς τῆς Μαγδαληνῆς προσιούσης μετὰ
 τὴν ἀνάστασιν ἀπεκρίθη, «μή μου ἄπτου»;

Ὅπερ Χριστὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῇ Μαγδαληνῇ Μαρίᾳ, προσιούσῃ
 20 φησί, «Μή μου ἄπτου· οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου»,
 δοκεῖ μὲν πως εἶναι δυσθεώρητον (τί δέ; ἄρα γὰρ μετὰ τὴν πρὸς τὸν
 Πατέρα ἀνοδὸν, τότε μᾶλλον αὐτῇ ἐπιτρέψει τὸ ἐφάπτεσθαι;), τὸ δὲ
 τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐκ ἔξεστί σοι, φησὶν, ἐμοῦ ἄπτεσθαι. Διὰ τί; Οὐπω
 γὰρ σοι δοκῶ πρὸς τὸ πατρῶον ὕψος ἀναβεβηκέναι, καὶ τῆς ὑπερ-
 25 φνουῦς οὐσίας ἀναλαβεῖν τὸ ἀξίωμα· ἀλλ' ἔτι ταπεινὰ λογίζῃ περὶ
 ἐμοῦ, προσιοῦσά μοι, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων μέτρων οὐδὲν ὑψηλότερον.
 Τὸ δέ, οὐχ ὅτι ἀξίαν σὺ ποιεῖ σε τῆς ἐμῆς δόξης ἐφάπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ
 μακρὰν τίθησιν. Καὶ ὅρα ὅπως τό, «Μή μου ἄπτου», εἰπὼν, τό, «Οὐ-
 πω γάρ», συνεπήνεγκεν, διδοὺς ἐλπίδας αὐτῇ, ὡς οὐκ εἰς τέλος τοῦ
 30 πόθου ἀπελαθήσεται, ἀλλ' ὅτι καὶ μετ' ὀλίγον, ὧν ἐσπούδασεν, ἐπιτεύ-
 ξεται Ὁσαυεὶ λέγων· Μεθ' ἧς μὲν προσέρχῃ μοι γνώμης οὐκ ἔξεστί
 σοι προσιέναι μοι· οὐδὲ γὰρ ἂν τύχοις τῆς ἐφέσεως ἂν δὲ ταῖς ὑψηλο-
 τέραις καὶ θεοπρεπέσι διανοίαις σενατὸν ἐπάσης τῶν ταπεινῶν, συγ-

τὸ θαῦμα τὸ σχετικὸ μὲ τὸ μάννα ἦταν ψευδές, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν τύπος καὶ ὄχι αὐτοαλήθεια⁸⁰, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Ἀλλὰ γιατί νὰ καλῶ ὡς μάρτυρα αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον; Ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ καὶ οἱ ἀναθρεμμένοι μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ οἱ λογιότατοι ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Εἰκονομάχους, ὅπως φαίνεται γνωρίζουν αὐτὴ τὴ χρήση τοῦ λόγου, καὶ τὰ βιβλία εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ ἰδιώματος. Ὅταν δηλαδή εἶναι δύο ἢ καὶ περισσότερα πού μὲ ὁμωνυμία ἢ μὲ κάποιον ἄλλο τρόπο φέρουν τὴν ἴδια ὀνομασία, ἢ βρίσκονται καὶ διαφορετικὰ σὲ κάποια συμφραζόμενα, ὅταν θελήσει κάποιος νὰ κάνει λόγο γιὰ ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ δύο πού ὑπερέχει, τὰ κοινὰ σὲ ὅλα ἰδιώματα τὰ παραχωρεῖ κατ' ἐξαίρεση σ' ἐκεῖνο, χωρὶς νὰ τὰ ἀφαιρεῖ τελείως ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ δείχνοντας μὲ αὐτὸ τὴν ὑπεροχὴ ἐκείνου πρὸς τὰ λοιπὰ. Καὶ νομίζω ὅτι ὡς παράδειγμα τοῦ λόγου θὰ ἐπαρκέσουν τὰ ὅσα προείπαμε. Ἄν ὅμως θέλεις νὰ ἔχεις καὶ ἄλλα, μελετώντας μόνος σου τὰ βιβλία, θὰ συμπληρώσεις ἓνα ὀλόκληρο βιβλίον γράφοντας σ' αὐτὸ τὰ παραδείγματα αὐτῶν τῶν χρήσεων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 218η.

Γιατί ὁ Χριστός, στὴ Μαγδαληνὴ πού τὸν πλησίασε μετὰ τὴν ἀνάσταση, ἀποκρίθηκε καὶ εἶπε, «μὴ μὲ ἀγγίζεις»;

Αὐτὸ πού ὁ Χριστός ὁ Θεός μας εἶπε στὴ Μαγδαληνὴ Μαρία ὅταν τὸν πλησίασε, «Μὴ μὲ ἀγγίζεις, γιατί ἀκόμα δὲν ἀνέβηκα στὸν Πατέρα μου»⁸¹, φαίνεται βέβαια πὼς εἶναι κάπως δυσκολοεξηγήτο (τί δηλαδή; Ἄραγε μετὰ τὴν ἄνοδο πρὸς τὸν Πατέρα του, τότε μᾶλλον θὰ τῆς ἐπιτρέψει νὰ τὸν ἀγγίξει;), θέλει ὅμως νὰ δηλώσει τὸ ἔξης: Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, λέγει, νὰ μὲ ἀγγίξεις. Γιατί; Γιατί δὲν πιστεύεις ὅτι ἔχω ἀνεβῆ στὸ ὕψος τοῦ Πατέρα καὶ ὅτι ἔχω λάβει τὸ ἀξίωμα τῆς ὑπερφυοῦς οὐσίας, ἀλλὰ πλησιάζοντάς με σκέπτεσαι ἀκόμα ταπεινὰ γιὰ μένα καὶ καθόλου ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Καὶ αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν σὲ κάνει ἄξια ν' ἀγγίξεις τὴ δόξα μου, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ πρόσθετε πὼς, λέγοντας τό, «Μὴ μὲ ἀγγίζεις», πρόσθεσε τό, «Γιατί ἀκόμα δὲν», δίνοντάς τῆς ἐλπίδες, ὅτι δὲν θὰ μείνει ὀριστικὰ ἀνεκπλήρωτος ὁ πόθος τῆς, ἀλλ' ὅτι θὰ ἐπιτύχει μετὰ ἀπὸ λίγο αὐτὰ πού ἐπιδίωξε. Σὰ νὰ ἔλεγε: Μὲ τὴ γνώμη πού ἔχεις γιὰ μένα πλησιάζοντάς με, δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ μὲ πλησιάσεις; γιατί δὲν θὰ ἐπιτύχεις αὐτὸ πού ποθεῖς. Ἄν ὅμως ὑψώσεις τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τίς ταπεινὲς σκέψεις σὲς ὑψηλότερες

81. Ἰω. 20, 17

χωρηθήσεται σοι ἡ πρόσοδος, καὶ μειζόνων ἀξιωθήσῃ, ἢ ὅπως ἤλπισ-
 σας. Καὶ γάρ, ἡ μὲν ἐβούλετο οἷα δὴ καὶ πρότερον, ἀνθρωπικώτερον
 καὶ κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας τρόπον τῷ Δεσπότη συναναστρέφεται.
 Πολλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ τῷ τάφῳ παρακαθημένη ἔπραττέ τε καὶ ἐλογί-
 5 ζετο, μύρα φέρουσα, δακρύνουσα, μετάθεσιν ὑπονοοῦσα τὴν ἔγερσιν.
 Ὁ δὲ ταύτην ἀπάγων τῆς ὁρμῆς καὶ τῶν τοιούτων διακαθαίρων ὑπο-
 νοιῶν, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἄκαιρον ἐνδεικνύς καὶ ἀδύνατον τῆς ἐγχειρήσεως,
 «Μὴ μου ἄπτου», φησὶν «οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα
 μου». Τουτέστιν, οὐ προσῆκε τὴν σὴν ἀρέσκειαν, τῆς κοινῆς προνοίας
 10 προτιμᾶν, καὶ τοῦ τῆς οἰκουμένης συμφέροντος, οὐδὲ τὸν σὸν πόθον
 ἀφοσιούμενον, τὴν ἐν ἐμοὶ πατρώαν συνεπισκιάζειν ἔτι θεότητα, καὶ
 ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ ἔτι ἀνέχεσθαι προσιέναι μοι. Ἦν μὲν γὰρ τῶν τῆς
 συγκαταβάσεως καὶ ταπεινοτέρων ὁ πρὸ τοῦ σταυροῦ καιρός, ὅτε καὶ
 σοὶ παρεχωρεῖτο τοῖς ταπεινοτέροις λογισμοῖς, οἷον ἀναπανομένην,
 15 ὑποστηρίζεσθαι, καὶ μὴ πρὸς τὰ μείζω, καταρχὰς καὶ ἀθρόον, ἐκδια-
 ζομένην, πάντων ἐκπίπτειν καὶ ὑποσύρεσθαι, νῦν δὲ τῶν ὑψηλοτέρων
 καὶ θείων ἐφέστηκεν ὁ καιρός. Θάνατος γάρ, εἰς νίκος καταποθείς,
 τεθανάτωται, καὶ ἄδης, τῶν ἀπ' αἰῶνος νεκρῶν κενωθείς, τῆς τυραννί-
 δος ἐκδέβληται, καὶ λαμπρὰ κατὰ πάντων ἐχθρῶν διὰ τῆς ἀναστάσε-
 20 ως ἠγέρθη τὰ τρόπαια. Χρὴ τοιγαροῦν καὶ σέ, πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ
 θεοπρεπῆ τὸν νοῦν ἀναφέρουσαν, μηκέτι τὰ πρότερα καὶ τὰ τῆς συγ-
 καταβάσεως, ἐπιζητεῖν, μηδὲ τοῖς ταπεινοτέροις ἐναπομένειν καὶ
 συγκαταφέρεσθαι. Τοῦτο δὲ κατορθοῦσα, εὐρήσεις ἐξ ἐτοίμου, καὶ οὐ
 σφαλλομένη γνώμη, τὸ ποθούμενον λαβοῦσα γάρ, αἷς οὐπω εἴληφας,
 25 ὀρθὰς ὑπολήψεις, τότε μᾶλλον καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν ἄορητον
 καὶ ὑπερφυᾶ θαυμάσεις τρόπον, καὶ πλέον, ἢ ἐγὼ σοὶ ἀπεῖπον, εὐλα-
 βουμένη ταπεινῶς μοι προσιέναι καὶ ἐφάπτεσθαι, ἀξίαν καὶ τῆς ἐμῆς
 θεότητος καὶ τῆς σῆς ἐντελοῦς πίστεως, ἐπιδείξεις τὸν εἰς ἐμὲ πόθον
 καὶ τὴν εὐνοίαν.

30 Ὅτι γὰρ οὐχὶ τῆς ἐπαφῆς, προηγουμένῳ λόγῳ καὶ καθ' ἑαυτό, τὸ
 γύναιον ἐκαλύετο, ἀλλ' ὅτι ταπεινοῖς καὶ χαμαιπετέσι λογισμοῖς ἔτι
 διανοεῖτο προσάπτεσθαι, τεκμηριουῖσι σαφῶς καὶ αἰ συναντήσασαι τῷ
 Δεσπότη δύο γυναῖκες, αἷς τό τε, «Χαίρετε», ἢ πάντων χαρὰ λαμπρῶς

καὶ θεϊκές, θὰ σοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ προσέγγιση καὶ θ' ἀξιωθεῖς ἀκόμα μεγαλύτερες ἀπολαύσεις ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἤλπισες. Γιατὶ αὐτὴ ἀσφαλῶς ἤθελε νὰ συνανστρέφεται τὸν Κύριο ὅπως καὶ πρωτύτερα, πρὸ ἀνθρώπινα καὶ σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῆς θείας οἰκονομίας. Καὶ πράγματι πολλὰ τέτοια καὶ στὸν τάφο δίπλα καθισμένη καὶ ἔπραττε καὶ συλλογιζόταν τοῦ ἔφερε ἀρώματα, ἔκλαιγε, θεωροῦσε τὴν ἀνάστασή του μεταφορὰ τοῦ σώματός του σὲ ἄλλο μέρος⁸². Αὐτὸς ὅμως ἀπομακρύνοντάς τὴν ἀπὸ αὐτὰ τὰ συναισθήματα καὶ ἀπαλλάσσοντάς τὸν ἀπὸ αὐτὲς τὶς ὑπόνοιες, καὶ ἀκόμα δείχνοντας ὅτι τὸ ἐγχείρημά της εἶναι ἄκαιρο καὶ ἀδύνατο, τῆς λέγει: «Μὴ μὲ ἐγγίζεις· δὲν ἀνέβηκα ἀκόμα στὸν Πατέρα μου»· δηλαδή δὲν πρέπει νὰ προτάσσω αὐτὸ ποὺ ἀρέσει σ' ἐσένα ἀπὸ τὴν κοινὴ πρόνοια καὶ τὸ συμφέρον τῆς οἰκουμένης, οὔτε ἐγκρίνοντας τὸν πόθο σου, νὰ συσκιᾶσω περισσότερο τὴ πατρικὴ μέσα μου θεότητα καὶ νὰ ἀνέχομαι νὰ μὲ πλησιάζουν σὰν ἓνα ἀπλο ἀκόμα ἄνθρωπο. Γιατὶ γιὰ τὶς ἐνέργειες τῆς συγκατάβασης καὶ γιὰ τὶς ταπεινότερες ἦταν ὁ καιρὸς πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρό, ὅταν γινόταν καὶ σ' ἐσένα παραχώρηση νὰ στηρίζεσαι καὶ ν' ἀναπαύεσαι μὲ τοὺς ταπεινότερους λογισμοὺς καὶ νὰ μὴν ἐξαναγκάζεσαι στὴν ἀρχὴ καὶ ἀπότομα νὰ στραφεῖς στ' ἀνώτερα, καὶ νὰ ἐκπίπτεις ἔτσι ἀπὸ ὅλα καὶ νὰ παρασύρεσαι. Τώρα ὅμως ἦρθε ὁ καιρὸς τῶν ὑψηλοτέρων καὶ θείων. Γιατὶ κατανικημένος ὁ θάνατος, ἔχει πεθάνει⁸³, καὶ ὁ ἄδης κενωμένος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τῶν αἰώνων ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία του, καὶ μὲ τὴν ἀνάστασις ὑψώθηκαν λαμπρὰ τρόπαια ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἐσύ, ὑψώνοντας τὸ νοῦ σου στὰ ἀνώτερα καὶ θεοπρεπῆ, νὰ μὴν ἐπιζητεῖς πιά τὰ προηγούμενα καὶ ὅσα ἀνήκουν στὴ συγκατάβασις, οὔτε νὰ ἐπιμένεις στὰ πιὸ ταπεινὰ καὶ νὰ συμπαρασύρεσαι μαζί τους. Ὅταν τὸ κατορθώσεις αὐτό, θὰ βρεῖς ἔτοιμο καὶ χωρὶς λάθος αὐτὸ ποὺ ποθεῖς. Ὅταν λάβεις δηλαδή τὶς ὀρθὲς γνώσεις, ποὺ ἀκόμα δὲν ἔχεις λάβει, τότε θὰ θαυμάσεις περισσότερο τὸν ἀνέκφραστο καὶ ὑπερφυσικὸ τρόπο τῆς ἐνανθρώπησης καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἐγὼ σοῦ ἀπαγόρευσα, διστάζοντας μ' εὐλάβεια καὶ ταπείνωσις νὰ μὲ πλησιάσεις καὶ νὰ μ' ἀγγίξεις, θ' ἀποδείξεις ἄξια καὶ γιὰ τὴ δική μου θεότητα καὶ γιὰ τὴ δική σου τέλεια πίστις τὸν πόθο σου πρὸς ἔμένα καὶ τὴν ἀγάπη σου.

Ὅτι ἡ γυναῖκα δὲν ἐμποδιζόταν γιὰ τὸν προηγούμενο ἀπλῶς καὶ μόνο λόγο ἀπὸ τὸ ἄγγιγμα, ἀλλ' ἐπειδὴ σκεφτόταν νὰ τὸν πλησιάσει μὲ ταπεινοὺς ἀκόμα καὶ γήινους λογισμοὺς, τὸ δείχνουν καθαρὰ καὶ οἱ δύο γυναῖκες ποὺ συνάντησαν τὸν Κύριο, στίς ὁποῖες καὶ τὸ «χαίρετε»⁸⁴

προσφωνεῖ, καὶ τῶν ἀχράντων ποδῶν τετελειωμέναις, καὶ φρεσὶ καὶ
 χερσὶν ἐφίησιν ἄπτεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τέως ἐφάπτεσθαι τὸ γύναιον ἐκεκώ-
 λυτο, ἵνα μὴ, διαμαρτοῦσα τῆς σπουδῆς, εἰς λύπην καὶ λογισμοὺς
 ἐμπέσῃ (εὐκόλον γὰρ τὸ γένος πρὸς ὀλιγοψυχίαν καὶ ὑπόνοιαν Ὡς
 5 παρεώραμαι, ὡς ἐξουθένημαι· οἴμοι λωπτόν, τίς γένωμαι;). ἵνα οὖν μὴ
 πρὸς ταῦτα δράμῃ, προλαβὼν αὐτὴν ὁ Σωτὴρ ψυχαγωγεῖ καὶ, «Πο-
 ρεύου», φησί, «πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπέ αὐτοῖς». Δυσὶ τρό-
 ποις διὰ τῶν ρημάτων τούτων τὸν τάραχον ἀπελαίνων τῶν λογισμῶν,
 καὶ πρὸς εὐθυμίαν αὐτὴν παρακαλῶν ἐνὶ μέν, ὅτιπερ αὐτὴν εὐαγγελί-
 10 στριαν ἐχειροτόνει τῆς ἀναστάσεως ἐτέρῳ δέ, δι' ὧν τὰ ἴσα καὶ τοῖς
 μαθηταῖς δι' αὐτῆς ἐκείνης παρεκελεύετο. Καὶ γὰρ φησι· «Καὶ εἰπέ
 αὐτοῖς, Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου»· ἵνα εἴπῃ· Μὴ σε λυπεῖτω,
 ὅτι προσάπτεσθαί μου διεκώλυσα· οὐ γὰρ παρορῶν ἢ ἐνυβρίζων
 τοῦτο ἔπραξα, ἀλλ' ἢ τῶν πραγμάτων φύσις καὶ τῆς ἐμῆς προνοίας
 15 καὶ οἰκονομίας ὁ ἄρρητος θεσμός, τοῦτο κρατεῖν ἐπὶ πάντων βούλεται,
 καὶ οὐδὲν ἔξεις ἔλαττον, εἰ μὴ καὶ πλέον, τῆς σῆς σπουδῆς οὐ συντελε-
 σθείσης Ἰδὸν γὰρ σε καὶ κήρυκα πέμπω τοῖς μαθηταῖς τῆς ἐμῆς ἀνα-
 στάσεως, κάκεινοις δὲ τὰ αὐτά σοι διακελεύομαι εἰδέναί, πρὸς τὸν
 Πατέρα με ἀναβαίνοντα, καὶ μηκέτι ταῖς προτέραις δόξαις ὑποφέρε-
 20 σθαι, ταπεινὰ φανταζομένους περὶ ἐμοῦ καὶ ἀνθρώπινα, συνοδοι-
 πορεῖν πάλιν ὡς τὸ πρῖν, καὶ συνδιαφέρειν πόνους καὶ λύπας, συνεχῶς
 τε ἐπιχωριάζειν καὶ συναλίζεσθαι.

Σὺ δέ μοι σκόπει, ὅπως καὶ «ἀδελφούς», ἐν τοῖς πρὸς τὴν γυναῖκα
 ρήμασιν, τοὺς μαθητὰς ἐπωνόμασε, θαρρεῖν αὐτὴν διὰ πάντων παρα-
 25 σκευάζων καὶ μηδὲν λυπηρὸν ὑποδέχεσθαι. Ὁ γὰρ τῶν ἀδελφῶν τὴν
 κλησὶν τοῖς μαθηταῖς χαριζόμενος, εἶτα ταύτην ἐκείνοις συναριθμῶν
 καὶ τῶν ἴσων ἀξιῶν, πᾶσαν αὐτῆς λύπην καὶ ὑποψίας ἐξέβαλε θόρυ-
 βον. Σοφῶς δὲ λίαν καὶ θεοπρεπῶς καὶ τό, «πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ
 Πατέρα ὑμῶν», κατὰ διαστολὴν προηνήχθη καὶ διάστασιν, τῶν συλ-
 30 λαβῶν τῷ συνδέσμῳ τῆς τῶν πραγμάτων διαφορᾶς καὶ ἐτερότητος
 ἐπιτρανουμένης. Τῷ μὲν γὰρ ἰδιάζοντι τὴν φύσιν ἔδειξε, τῷ δὲ κοινῷ
 τὴν χάριν ἐμήνυσεν. Ὅσον δὲ φύσις χάριτος καὶ νίοθεσίας διενήνο-
 χεν, ἐν τοσοῦτῳ μέτρῳ τῆς ὑπεροχῆς καὶ ἢ πρὸς τὸν ἕνα καὶ μονογενῆ
 τοῦ Πατρὸς κατ' οὐσίαν σχέσις τῆς ἐκ φιλανθρωπίας καὶ οἴκτου, πρὸς

ἀπευθύνει λαμπρὰ ἐκεῖνος πού εἶναι ἡ χαρὰ ὄλων, καὶ ἐπειδὴ ἦταν πιά τέλειες, ἐπιτρέπει καὶ ν' ἀγγίξουν καὶ μὲ τὸ νοῦ καὶ μὲ τὰ χέρια τὰ ἄχραντα πόδια του. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε ἐμποδισθεῖ ἡ γυναῖκα νὰ τὸν ἀγγίξει, γιὰ νὰ μὴ πέσει, ἀποτυγχάνοντας στὸν πόθο της, σὲ λύπη καὶ λογισμοὺς (γιατὶ οἱ γυναῖκες εὐκόλα λιγοψυχοῦν καὶ ἀρχίζουν τὶς ὑποψίες· Πῶς περιφρονήθηκα, πῶς ἐκμηδενίσθηκα! ἄλλοίμονό μου, τί θὰ γίνω;), γιὰ μὴ πέσει λοιπὸν σὲ ὅλα αὐτὰ, τὴν προλαβαίνει ὁ Σωτήρας καὶ τὴν ἐμψυχώνει, λέγοντάς της· «Πήγαινε στοὺς ἀδελφούς μου καὶ πὲς σ' αὐτούς»⁸⁵. Μὲ δύο τρόπους μὲ τὰ λόγια αὐτὰ διώχνει τὴν ταραχὴ τῶν λογισμῶν της καὶ τὴν προτρέπει νὰ ἡρεμήσει· μὲ τὸν ἕνα τρόπο, γιατί τὴ χειροτονοῦσε εὐαγγελίστρια τῆς ἀνάστασης· μὲ τὸν ἄλλο πάλι, ἐπειδὴ μέσω αὐτῆς προτρέπει τὰ ἴδα καὶ στοὺς μαθητές. Γιατὶ λέγει· «Καὶ πὲς σ' αὐτούς, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου». Σὰ νὰ τῆς λέγει δηλαδή· Νὰ μὴ σὲ λυπεῖ τὸ ὅτι σ' ἐμπόδισα νὰ μὲ ἀγγίξεις. Δὲν τὸ ἔκανε γιὰ νὰ σὲ περιφρονήσω ἢ νὰ σὲ προσβάλω, ἀλλ' ἡ φύση τῶν πραγμάτων καὶ ὁ ἀνέκφραστος νόμος τῆς πρόνοιας καὶ τῆς οἰκονομίας μου θέλει νὰ ἰσχύει αὐτὸ σὲ ὅλα. Καὶ δὲν θὰ πάρεις τίποτε λιγότερο, ἢν ὄχι καὶ περισσότερο, ἢν ὁ ζῆλος σου δὲν ἰκανοποιηθεῖ. Γιατί, νά, καὶ κήρυκα τῆς ἀνάστασής μου σὲ στέλνω στοὺς μαθητές μου, καὶ σοῦ δίνω τὴν ἐντολὴ καὶ σὲ ἐκείνους νὰ γνωστοποιήσεις τὰ ἴδια, ὅτι ἀνεβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ νὰ μὴ διακατέχονται ἀπὸ τὶς προηγούμενες ἰδέες, σκεπτόμενοι ταπεινὰ γιὰ μένα καὶ ἀνθρώπινα, ὅτι θὰ συνοδοιπορῶ πάλι μαζί τους, ὅπως πρῶτα, καὶ θὰ ὑποφέρω μαζί τους κόπους καὶ θλίψεις, καὶ συνεχῶς θὰ μεταβαίνω ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ θὰ μετέχω σὲ κοινὸ τραπέζι.

Ἐσὺ ὅμως πρόσεχε πῶς στὰ λόγια του πρὸς τὴ γυναῖκα ὀνόμασε καὶ «ἀδελφούς» τοὺς μαθητές του, προπαρασκευάζοντάς την μὲ ὅλα νὰ ἔχει θάρρος καὶ νὰ μὴ ἀφήνει κανένα λυπηρὸ νὰ τὴν κυριεύει. Αὐτὸς λοιπὸν πού χαρίζει στοὺς μαθητές του τὴν ὀνομασία τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἔπειτα συμπεριλαμβάνει καὶ ἐκείνη στὸν ὄμιλό τους καὶ τῆς ἀξιώνει τὰ ἴδια μὲ αὐτούς, βγάζει ἀπὸ μέσα της κάθε λύπη καὶ ταραχὴ ὑποψίας. Μὲ πολὺ ἐπίσης σοφὸ καὶ θεϊκὸ τρόπο διατυπώθηκε μὲ διάκριση καὶ διάσταση καὶ ὁ λόγος, «Πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας», διατρανώνοντας μὲ τὸ σύνδεσμο τῶν λέξεων τὴ διαφορὰ καὶ τὴν ἑτερότητα τῶν πραγμάτων. Γιατὶ μὲ τὸ ἰδιάζον ἔδειξε τὴ φύση, ἐνῶ μὲ τὸ κοινὸ δήλωσε τὴ χάρη. Καὶ ὅσο διαφέρει ἡ φύση ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴν υἰοθεσία, μὲ τόσο μέτρο ὑπεροχῆς ἀπέχει ἢ ὡς πρὸς τὴν οὐσία σχέση τοῦ Πατέρα πρὸς τὸν Υἱό, τὸν ἕνα καὶ μονογενή, ἀπὸ τὴ σχέση φιλανθρωπίας καὶ οἴκτου

τοὺς ἄλλους σχέσεως ὑπερανέχει καὶ ὑπερίδρυνται καὶ ὁ μονογενῆς δέ, δῆλον ὅτι, τῶν πολλῶν υἱῶν, [καὶ] οὗς ἢ χάρις ἐκνοφόρησε. Διό, «Πατέρα μου», εἰπὼν, καὶ τὸ γνήσιον τῆς φύσεως τῷ ἰδιάζοντι ἀφορίσας, καί, «Πατέρα ὑμῶν», ἐπενήνοχε, τὴν ἐκ φιλοτιμίας θέσιν καὶ 5 εἰσποίησιν τῶν ἀποστόλων παραστησάμενος καὶ τό, «Θεόν μου» δὲ καὶ «Θεόν ὑμῶν», πρὸς τὴν αὐτὴν βλέπει διάνοιαν καὶ τῆς αὐτῆς γνώμης ἤρτηται. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ, «Θεόν μου», τὸ συγγενὲς τοῦ ἑνὸς καὶ οἰκεῖον περιλαμβανόμενον ἀνακηρύττεται, διὰ δὲ τοῦ, «Θεόν ὑμῶν», τῶν πολλῶν τὸ δοῦλον καὶ ὑπήκοον καὶ τὸ δεδημιουργῆσθαι κοινο- 10 ποιούμενον ἐπιδείκνυται. Δῆλον γάρ, δῆλον ἅπασιν, ὅτι, ὡςπερ ἐνίστε τὸ ὑποβεθηκὸς καὶ παρηλλαγμένον, ἢ τὸ ὑπερέχον, διὰ τῆς τοῦ, «ἐμοῦ», φωνῆς ἐνσημαίνεται, οὕτω πάλιν καὶ τὸ ἴσον καὶ συγγενὲς καὶ γνησιώτατον διὰ τῆς αὐτῆς χαρακτηρίζεται λέξεως

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν σοι πρὸς ὑποτύπωσιν διεχάραξα, τῆς μὲν ὑποθέ- 15 σεως ταπεινότερον, τῆς δὲ κατ' ἐπιστολὴν χρείας ἴσως οὐκ ἐνδεέστερον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΘ'.

Τί ἐστι τὸ «ἐγένετο δὲ ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος»;

Παροιμία λέγεται, ἐπὶ τῶν σφόδρα λυπουμενῶν καὶ ἀγωνιῶντων, 20 «αἵματι ἰδρωσεν»· ὡςπερ καὶ ἐπὶ τῶν πικρῶς ὀδυρομένων, «αἵματι κλαίει». Εἰ μὲν οὖν κατὰ τοῦτόν τις πεπαρωδῆσθαι νομίσει τὸν τρόπον (οὐδὲ γὰρ τῶν τοιούτων μαθημάτων ὁ ἀνὴρ ἀνήκοος), καὶ τὸ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Λουκᾷ εἰρημένον, «ἐγένετο δὲ ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος», ἔχεις τὸ ζήτημα. Εἰ δὲ περιεργότερον ἐπινενοῆσθαι σοι τοῦ- 25 το δόξει, ἀλλ' οὖν ἐκεῖνο αὐτόθεν ἔχει τὸ εὐκολον, ὅτι, «ὡσαὶ θρόμβοι αἵματος», εἰπὼν, οὐ θρόμβους ἰδρῶσαι ἀπεφήνατο αἵματος (οὐ γὰρ ἂν καθ' ὁμοιότητα τούτων εἰρήκει γενέσθαι τοὺς ἰδρῶτας τοῦτο γὰρ σαφῶς δηλονότι, τὸ «ὡσεὶ θρόμβοι», παρίστησι), θέλων δὲ μᾶλλον δηλώσαι, ὡς οὐχὶ λεπταῖς τισι νοτίσι καὶ οἷον ἐνδείξεως χάριν ἐπιφαινομέ- 30 ναις, τὸ Δεσποτικὸν ἐνοτίζετο σῶμα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἀδρῶν σταγόνων δίκην ὅλον τοῖς ἰδρῶσι περιεστάζετο, τοὺς τῶν αἱμάτων θρόμβους εἰς εἰκόνα τοῦ γεγεννημένου παρείληφεν. Ἐδήλου δὲ ἄρα, ὡςπερ καὶ διὰ τῆς ἐντεταμένης προσευχῆς καὶ τῆς πολλῆς ἀγωνίας, οὕτω καὶ διὰ τῆς τῶν ἰδρῶτων παχύτητος, ὡς φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀλλ' οὐκ ἐπιδείξει

πρὸς τοὺς ἄλλους. Καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ ὁ μονογενὴς βρῖσκεται πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς υἱοὺς, πού εἶναι γεννήματα τῆς χάριτος. Γι' αὐτὸ λέγοντας, «Πατέρα μου», καὶ διακρίνοντας μὲ τὸ ἰδιάζον τῆ γνησιότητα τῆς φύσης, πρόσθεσε καὶ τὸ «Πατέρα σας», ὑποδηλώνοντας ἀπὸ διάθεση νὰ τοὺς τιμήσει τῆ θέση καὶ τὴν υἰοθεσία τῶν ἀποστόλων. Ἐπίσης καὶ τὸ «Θεό μου» καὶ «Θεό σας» τείνει σ' αὐτὸ τὸ νόημα καὶ ἀπορρέει ἀπὸ αὐτὴ τῆ γνώμη. Γιατὶ μὲ τὸ «Θεό μου» διακηρύσσεται ἡ συμπεριλαμβανόμενη συγγένεια καὶ οἰκειότητα τοῦ ἑνός, ἐνῶ μὲ τὸ «Θεό σας» παρουσιάζεται καὶ κοινοποιεῖται ἡ δουλικότητα καὶ ἡ ὑπηκοότητα τῶν πολλῶν καὶ τὸ ὅτι εἶναι δημιουργήματα. Γιατὶ εἶναι ὀλοφάνερο σ' ὅλους, ὅτι, ὅπως μερικὲς φορές τὸ κατώτερο καὶ μεταβεβλημένο, ἢ τὸ ὑπερέχον ὑποδηλώνεται μὲ τῆ λέξη «μου», ἔτσι πάλι καὶ τὸ ἴσο καὶ συγγενικὸ καὶ γνήσιο χαρακτηρίζεται μὲ τὴν ἴδια λέξη.

Καὶ αὐτὰ σοῦ τὰ ἔγραψα ἐνδεικτικά, κατώτερα βέβαια ὡς πρὸς τὸ θέμα μας, ὄχι ὅμως φτωχότερα ἀπὸ ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ ἐπιστολή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 219η.

Τί σημαίνει ἡ ῥήση, «Καὶ ἔγινε ὁ ἰδρώτας του σάν σταγόνες αἵματος»⁸⁷;

Γιὰ ἐκείνους πού κυριεύονται ἀπὸ μεγάλη λύπη καὶ ἀγωνία λέγεται ἡ παροιμία, «Ἰδρωσε καὶ ὁ ἰδρώτας του εἶναι σάν αἷμα», ὅπως καὶ γιὰ ἐκείνους πού θρηνοῦν πικρά, «Κλαίει καὶ τὸ δάκρυ του εἶναι σάν αἷμα». Ἄν λοιπὸν θεωρήσει κάποιος ὅτι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀποτελεῖ παράφραση (τῆς παροιμίας) καὶ ἡ ἔκφραση τοῦ θείου Λουκᾶ (γιατὶ εἶχε ἀκούσει τέτοιες διδασκαλίες), «ὅτι ὁ ἰδρώτας του ἦταν σάν σταγόνες ἀπὸ αἷμα», ἔχει ὅλο τὸ πρόβλημα. Ἄν ὅμως αὐτὴ ἡ σκέψη σοῦ φανεῖ ὑπερβολικὴ, δίνει ἡ ἴδια εὐκολὰ τὴν ἐξήγησιν· γιατί, λέγοντας «Θρόμβοι αἵματος», δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἰδρωσε καὶ ἔτρεχαν θρόμβοι ἀπὸ αἷμα (γιατὶ δὲν θὰ ἔλεγε, ὅτι ἡ ἔκκριση τοῦ ἰδρώτα γινόταν ὅμοια μὲ τοὺς θρόμβους αἵματος· καθόσον αὐτὸ δηλώνει τὸ, «σάν θρόμβοι ἀπὸ αἷμα»), ἀλλὰ θέλει μᾶλλον νὰ δηλώσει, ὅτι τὸ Δεσποτικὸ σῶμα δὲν ὑγραινόταν μὲ μὰ λεπτὴ ὑγρασία καὶ πού παρουσιαζόταν κατὰ κάποιο τρόπο ἐνδεικτικά, ἀλλὰ ἀληθινὰ περιλουζόταν ὀλόκληρο ἀπὸ ἰδρώτα σάν χοντρές σταγόνες· χρησιμοποίησε τοὺς θρόμβους τῶν αἱμάτων γιὰ νὰ εἰκονίσει τὸ γεγονός. Δήλωνε ἐπομένως, ὅπως καὶ μὲ τὴν παρατεταμένη προσευχὴ καὶ τὴν πολλὴ ἀγωνία, ἔτσι καὶ μὲ τὸν παχύρρευστο ἰδρώτα, ὅτι ὁ Σωτὴρας μας χρημάτισε ἄνθρωπος κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινά, καὶ ὄχι ἐπιφανειακά καὶ κατὰ

καὶ φαντασίᾳ, ἄνθρωπός τε ἐχρημάτισεν ὁ Σωτὴρ, καὶ τοῖς φυσικοῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀδιαβλήτοις ὑπηρετήσατο πάθει. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ ὁ Δεσπότης ἔργοις παριστάς, καὶ ὡς οὐχὶ κατὰ θεϊαν φύσιν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ τὸ πάθος ἐδέξατο, καὶ προσηύξατο καὶ ἠγωνίασε καὶ τοὺς παχεῖς ἐκείνους καὶ παραπλησίους αἵματος θρόμβους ἰδρωῶτας ἐξίδρωσεν. Μηκέτι οὖν σοι τοῦ Εὐαγγελίου τόδε τὸ χωρίον περικεκόφθαι, κἄν τισι τῶν Σύρων, ὡς ἔφησ, δοκεῖ εὐπρεπὲς νόμιζε, ἀλλ' ὡς οὐδὲν ἀδύνατον, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἀκόλουθον, ἐν αὐτῷ περιεχόμενον, καλῶς ἐπιγνούς, τοῖς ἄλλοις συντάσσεων θείοις χρησιμοῖς, 10 ἀναμφιδόλῳ γνώμῃ συναναγίνωσκε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚ'.

«Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσε αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ».

Πολλὰ μὲν εἶπεῖν ἔχων δι' ὧν ἔστι σαφῶς ἐπιγνῶναι, ὡς οὐχὶ βα-
15 ρύς οὐδὲ ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ κοῦφος καὶ χρηστός ὁ Δεσποτικὸς ἐκεῖνος χρησμός, ὁ λέγων, «πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσε αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ», ἐκεῖνα τέως κατ' ἐπιστολήν σοι ἐρῶ· ὅτι πρῶτον, χρεωστοῦμεν οἱ τῆς χάριτος πλέον τι τῶν ἐν νόμῳ βεβιωκότων κατορθοῦν. Καὶ οὐχ ὁμοίως πέφυκεν ἐκα-
20 τέρω μέρει βαρύς τῆς νομοθεσίας ἢ ἀκρίβεια, ἀλλὰ τὸ ἐκεῖνοις ἴσως δόξαν βαρῦ, ἡμῖν σύμμετρον καὶ ἐλαφρόν, καὶ τὸ ἡμῖν τοιοῦτον, ἐκεῖνοις οὐ τοιοῦτον. Τοῖς μὲν γὰρ μόνον ἀπέτρεπεν ὁ νόμος ἂ μὴ θέμις ποιεῖν, δύναμιν δὲ οὐδεμίαν ἐχαρίζετο πρὸς τὴν τῶν νομοθετηθέντων ἐκπλήρωσιν, ἡμῖν δὲ μεγάλη γέγονεν ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν
25 ἄλλων δωρεῶν ἐπικουρία, κουφίζουσα σχεδὸν ἅπαν τὸ δυσχερές, καὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων τὴν ὁρμὴν οὐκ ἐῷσα τυραννίδι καθ' ἡμῶν ἐπιτίθεσθαι, μόνῃ δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ραστώνῃ καὶ οἶον ὑποκατακλίσει παραχωροῦσα [αὐτοῖς] τὴν ἐπίθεσιν. Ὡστε, εἰ μὴ τι ἀκριδέστερον ἡμῖν, ἢ περ ἐκεῖνοις, ἐνενομοθέτητο, εἰς τουναντίον ἂν ἢ τοῦ Θεοῦ δι-
30 καιοσύνη καὶ χρηστότης περιέστραπτο, ἡμῶν τε τῶν μεγίστης ἐπικουρίας τυχόντων, κακείνων τῶν μηδεμιᾶς τοιαύτης ἀπολελαυκότων, τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ τῆς πολιτείας παραπλήσιον ἀπαιτουμένων, καὶ ἐν τῷ ἀνίσῳ τῆς δυνάμεως τῆς ἴσης ἐπιζητουμένης πράξεως. Ὡστε γὰρ ἀδικόν τε ὁμοῦ καὶ βαρῦτατον, τὸν δύο τάλαντα εἰληφότα

φαντασία, και ὑπηρετήσε τὰ φυσικά και ἀδιάβλητα πάθη τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ ἀκριβῶς παριστάνοντας ὁ Κύριος, και ὅτι δὲν δέχθηκε τὸ πάθος στὴ θεία του φύση, ἀλλὰ στὴν ἀνθρώπινη, και προσευχήθηκε και κυριεύθηκε ἀπὸ ἀγωνία και ἰδρωσε μὲ τὸν παχύρρευστο ἐκεῖνο, παρόμοιο μὲ θρόμβους αἵματος, ἰδρώτα. Νὰ μὴ θεωρεῖς λοιπὸν ὀρθὸ νὰ περικόψεις αὐτὸ τὸ χωρίο τοῦ Εὐαγγελίου, ἔστω κι ἂν μερικοὶ Σύροι, ὅπως εἶπες, ἔχουν αὐτὴ τὴ γνώμη, ἀλλ' ἔχοντας διαπιστώσει πολὺ καλά, ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ἀδύνατο, ἢ καλύτερα ὅτι εἶναι και τελείως ἀκόλουθο νὰ περιέχεται σ' αὐτὸ, συμπεριλαμβάνοντάς το δίπλα στὰ ἄλλα θεία λόγια, διάβαζέ το μαζὶ μ' αὐτὰ χωρὶς δισταγμὸ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 220ή.

Στὴ ρήση, «Ὅποιος βλέπει μιὰ γυναῖκα και τὴν ἐπιθυμεῖ, ἤδη διέπραξε μ' αὐτὴν μοιχεία μέσα στὴν καρδιά του»⁸⁸.

Ἔχω πολλὰ βέβαια νὰ πῶ μὲ τὰ ὁποῖα μπορούμε νὰ καταλάβομε μὲ σαφήνεια, ὅτι δὲν εἶναι βαρὺς οὔτε ἀδύνατος, ἀλλὰ και ἔλαφρός και ἐπωφελῆς ἐκεῖνος ὁ Δεσποτικὸς λόγος πού λέγει· «Ὅποιος βλέπει μιὰ γυναῖκα και τὴν ἐπιθυμεῖ, ἤδη διέπραξε μοιχεία μ' αὐτὴν μέσα στὴν καρδιά του», ἀλλὰ τώρα αὐτὰ θὰ σοῦ πῶ μέσω τῆς ἐπιστολῆς μου. Πρῶτον, ὀφείλομε ὅσοι ζοῦμε μέσα στὴ χάρι νὰ κατορθώνομε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού ἔζησαν κάτω ἀπὸ τὸ νόμο. Και ἡ αὐστηρότητα τῆς νομοθεσίας δὲν εἶναι ἐξίσου βαρὺς ζυγὸς γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἀλλ' αὐτὸ πού ἐκεῖνοι θεώρησαν βαρὺ, σ' ἐμᾶς εἶναι στὰ μέτρα μας και ἔλαφρό, και αὐτὸ πού εἶναι τέτοιο σ' ἐμᾶς, σ' ἐκείνους δὲν ἦταν τέτοιο. Γιατὶ σὲ ἐκείνους ἀπέτρεπε ὁ νόμος ὅσα δὲν ἔπρεπε νὰ κάνουν και δὲν τοὺς χάριζε καμμιά δύναμη γιὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὰ νομοθετημένα, ἐνῶ σὲ ἐμᾶς δόθηκε μεγάλη βοήθεια μὲ τὸ βάπτισμα και τὶς ἄλλες δωρεές, ἔλαφρύνοντας ὅλη σχεδὸν τὴ δυσκολία και μὴν ἀφήνοντας τὰ πονηρὰ πνεύματα νὰ ἐπιβάλουν ἐπάνω μας μὲ τὴ βία τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τους, μόνο παραχωρώντας νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν ὅταν ἐμεῖς δείξομε ραθυμία και κάποια ὑποχωρητικότητα. Ὡστε, ἂν δὲν εἶχε νομοθετηθεῖ γιὰ μᾶς κάτι αὐστηρότερο ἀπὸ ὅ,τι σ' ἐκείνους, θὰ εἶχε στραφεῖ στὸ ἀντίθετο ἢ δικαιοσύνη και ἢ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ, ἐάν, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχομε λάβει πολὺ μεγάλη βοήθεια, ἀπαιτοῦσε ὁ Θεὸς τὴν ἴδια ἀκρίβεια και παραπλήσιο τρόπο ζωῆς ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν εἶχαν ἀπολαύσει καμμιά τέτοια βοήθεια, και ζητοῦσε ἴση πράξη ἀπὸ ἄνισες δυνάμεις. Γιατί, ὅπως εἶναι ἀδικία και συγχρόνως πάρα πολὺ βαρὺ, ἀπὸ αὐτὸν πού ἔλαβε δύο τάλαντα

ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τῆς ἐργασίας δέκα ἀπαιτεῖν, οὕτως ὀλίγων, καί, ἐκ τοῦ ἐναντίου, παράνομον, τὸν πέντε τάλαντα λαβόντα, εἰς τέσσαρα τὴν ὅλην προᾶξιν συγκεφαλαιωσάμενον ἀποδέχεσθαι, ἀλλ' ἕκαστον δεῖ, ἀναλόγως τῇ ἰσχύϊ καὶ τῷ καταβληθέντι χαρίσματι, τὴν ἐργασίαν εἰσπράττεσθαι. Τοιοῦτον γὰρ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀδεκάστου γνώμης καὶ κρίσεως ὁ θεσμός

Δῆλον τοιγαροῦν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς τοιοῦτον παρ' ἡμῖν ὀφείλει νομιζέσθαι, τὸ μηδὲ ἐμβλέψαι γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, οἷον παρὰ τοῖς ἐν τῷ νόμῳ τὸ μὴ μοιχεῦσαι. Καὶ οὐχὶ τῶν λόγων τὸ 10 ἀψευδὲς καὶ ἀκόλουθον ἐπιμαρτύρεται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐναργῶς ὁράται. Οὐ πλείους γὰρ ἔστιν ἰδεῖν τῶν Μωσαϊκῶν τὴν προᾶξιν πεφευγότας, ἢ τοὺς ἐν τῇ χάριτι [καὶ] τῶν πρὸς τὴν προᾶξιν ὠθούντων ἀνακεχωρηκότας, ὅπου γε πλεῖστοι ὅσοι, τῶν παρ' ἡμῖν, οὐ μόνον περιέρχουσιν καὶ ἐρωτιῶντας ὀφθαλμοὺς ξένοις κάλλεσιν οὐκ 15 ἐπέβαλον, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ὄψιν ἀπλῶς γυναικὸς ἐνητένισαν, μέχρι ψιλῆς θέας ἑαυτοῖς τὸ σεμνὸν συντηρήσαντες

Δεύτερον δέ, ὅτι τοῖς μὲν ὑπὸ τῷ νόμῳ παιδαγωγούμενοις τὰ προστεταγμένα κατορθοῦσιν, «τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς» ἄθλον προὔτεινέτο, ἡμῖν δὲ «βασιλεία οὐρανῶν», καὶ «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκου- 20 σε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀναβέβηκεν». Ὡστε καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐπάθλων διαφορᾶς τὸ ρᾶστον καὶ χρηστὸν τῆς εὐαγγελικῆς ἐντολῆς ἐπιδείκνυται. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἐπίπονον, δραμόντα στάδιον τυχεῖν κοτί-νου, καὶ δύο στάδια χρυσοῦ στεφάνου ἀξιωθῆναι. Δῆλον γάρ, ὡς κουφότερος ὁ τῶν δύο σταδίων πόνος, ἢ ὁ τοῦ ἑνός, τῇ ἀσυγκρίτῳ τοῦ 25 ἐπάθλου ὑπεροχῇ καὶ λαμπρότητι τῆς ταλαιπωρίας κουφιζομένης, καὶ μηδ' αἰσθησὶν ἐπιγίνεσθαι συγχωροῦντος τῆς διπλῆς συντριβῆς καὶ τῶν διπλῶν ἰδρώτων τῷ κάμνοντι. Ἐπὶ τούτοις δέ, οὐδὲ μοιχείαν ἀπλῶς τὴν τοιαύτην διὰ τῶν ὀφθαλμῶν συμπλοκὴν διωρίσατο, ἀλλὰ μοιχείαν εἰπὼν ἐν καρδίᾳ, καὶ τὸ δοκοῦν σφοδρὸν τῆς ἀποφάσεως καὶ 30 ἀπότομον νόμῳ συμπαθείας ἀφάτου ἐκόλασεν. Ἐν καρδίᾳ, φησὶν, ἢ μοιχεία συνέστη, ἣν ὁ διὰ τῶν ὀμμάτων οἶστρος καὶ γαργαλισμὸς κατειργάσατο. Ὅπως ἂν τις φιλανθρωπότερον ἢ οὕτως εἴποι. Ἐρριψας ὄμμα πορνικὸν ἐπὶ πρόσωπον γυναικὸς ἄλλοτρίας ἐνετριύφησας,

νά ζητοῦνται στο τέλος τῆς ἐργασίας δέκα, ἔτσι εἶναι δεῖγμα ἀμέλειας καὶ ἀπὸ ἀντίθετη ἀποψη παράνομο, αὐτὸς πού ἔλαβε πέντε τάλαντα, νὰ δεχθεῖ νὰ λογαριασθεῖ σὲ τέσσερα ὅλη ἡ ἐργασία του⁸⁹. Πρέπει ἐπομένως ὁ καθένας νὰ λαμβάνει τὴν ἀμοιβὴ γιὰ τὴν ἐργασία του ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη καὶ τὰ χαρίσματα πού τοῦ δόθηκαν. Γιατὶ τέτοιος εἶναι ὁ νόμος τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀμερόληπτης γνώμης καὶ κρίσης.

Εἶναι φανερό λοιπὸν ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, ὅτι ὡς τέτοιο πρέπει νὰ θεωρεῖται ἡ ἐντολή, οὔτε κἂν νὰ ρίχνομε βλέμμα ἐπιθυμίας σὲ γυναῖκα, ὅπως ἐθεωρεῖτο γιὰ ἐκείνους πού ζοῦσαν στὴν ἐποχὴ τοῦ νόμου τὸ νὰ μὴ μοιχεύουν. Καὶ δὲν ἐπιδεδαιώνει αὐτὸ ἀπλῶς τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ συνέπεια τῶν λόγων, ἀλλὰ φαίνεται ὀλοκάθαρα καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα. Γιατὶ δὲν μπορούμε νὰ δοῦμε περισσότερους ἀπὸ ἐκείνους πού ἔζησαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου νὰ ἔχουν ἀποφύγει τὴν πράξη, ἀπὸ ὅ,τι οἱ πιστοὶ τῆς χάριτος ἔχουν ἀποφύγει τὰ κίνητρα πρὸς τὴν πράξη, ἀφοῦ πάρα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας ὄχι μόνο δὲν ἔρριξαν περιέργα καὶ ἐρωτικά βλέμματα σὲ ξένα κάλλη, ἀλλ' οὔτε κἂν κοίταξαν ἀπλὰ καὶ μόνο μιὰ γυναῖκα, διατηρώντας τὴ σεμνότητά τους ἀκόμα καὶ στο ἀπλὸ κοίταγμα.

Δεύτερον· σὲ ἐκείνους πού παιδαγωγοῦνταν ἀπὸ τὸ νόμο ἂν πραγματοποιοῦσαν τὶς ἐντολὲς τοὺς προτείνονταν ὡς ἔπαθλο τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς⁹⁰, ἐνῶ σ' ἐμᾶς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ «ἐκεῖνα πού μάτια δὲν εἶδαν καὶ αὐτιά δὲν ἄκουσαν καὶ δὲν ἀνέβηκαν στὴν καρδιὰ ἀνθρώπου»⁹¹. Ὡστε καὶ ἀπὸ τὴ διαφορὰ τῶν ἐπάθλων ἀποδεικνύεται τὸ πὸ εὐκόλο καὶ πὸ φιλάνθρωπο τῆς εὐαγγελικῆς ἐντολῆς. Γιατὶ δὲν εἶναι ἐξίσου ἐπίπονο νὰ τρέξει κανεὶς ἓνα στάδιο καὶ νὰ λάβει τὸ βραβεῖο, καὶ δύο στάδια καὶ ν' ἀξιωθεῖ χρυσὸ στεφάνι. Γιατὶ εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁ κόπος γιὰ τὰ δύο στάδια εἶναι ἐλαφρότερος ἀπὸ τὸν κόπο τοῦ ἑνός, γιὰτὶ μὲ τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ καὶ λάμψη τοῦ ἐπάθλου ἢ ταλαιπωρία ἐλαφρύνεται, καὶ δὲν ἐπιτρέπει σ' αὐτὸν πού κουράζεται οὔτε κἂν αἴσθησι νὰ δημιουργηθεῖ τοῦ διπλοῦ κόπου καὶ τοῦ διπλοῦ ἰδρώτα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ οὔτε ὡς μοιχεία ἀπλῶς καθόρισε αὐτὴ τὴ διασταύρωσι τῶν ματιῶν, ἀλλὰ λέγοντας μοιχεία μέσα στὴν καρδιά, καὶ τὴ φαινομενικὴ σφοδρότητα τῆς ἀπαγόρευσις καὶ τὴν σκληρότητα τὴ μετρίασε μὲ τὸ νόμο τῆς ἀνέκφραστῆς συμπάθειας. Μέσα στὴν καρδιά, λέγει, διαπράχθηκε ἡ μοιχεία, πού τὴν προετοίμασε ὁ ἐρεθισμὸς καὶ τὸ γαργάλισμα τῶν ματιῶν. Καὶ πῶς νὰ μιλήσει κανεὶς φιλανθρωπότερα γι' αὐτό, ἂν ὄχι ἔτσι; Ἐρριξες πορνικὸ βλέμμα σὲ πρόσωπο ξένης γυναῖκας ἀπόλαυσε, ἐνῶ

οὐκ ἐξόν, ἀσελγεῖ καὶ ξένῳ θεάματι· βλέμμασιν ὑγροτέροις τὸν ἰὸν τοῦ πάθους ψυχαῖς ἐνέσταξας ἀπαλωτέραις ἀνῆψας ἐκεῖθεν σφοδρότε-
 ραν λοιπὸν καὶ ἀκάθεκτον ἐν τοῖς λογισμοῖς τὴν φλόγα· μέχρι καρδίας
 ἢ πύρωσις διῆλθεν· εὐκαιρία μόνη πρὸς τὴν προᾶξιν λείπει· πῶς οὐκ
 5 ἐμοίχευσας ἐν καρδίᾳ;

Ἄλλ' εἶπε μὲν ἴσως ἄλλος ἂν τις, ὡς καὶ μοιχεῖαν τελείαν εἰργάσω,
 ἂν εἰς τὴν ἑαυτοῦ σε μάλιστα συνήσθετο τοῦτο δεδρακότα. Φιλεῖ γὰρ
 ἕκαστος, ὥσπερ ὅσα μὲν αὐτὸς εἰς ἄλλους ἡμαρτε μέτρια ποιεῖν καὶ
 βραδύτερον ἐπισκοπεῖν, οὕτως ὀξύτερον τὸ εἰς ἑαυτὸν ἀδίκημα βλέ-
 10 πειν, καὶ τότε γενέσθαι τοῦ ἀκροδικαίου. Ἐπέβαλες ὀφθαλμοὺς ὄψε-
 σιν ἀλλοτρίαις, πορνικὰς δι' αὐτῶν ἐκπέμπων ἀκτῖνας· ἀντανεκλά-
 σθησάν σοι πάλιν ἐκεῖθεν μιαιώτεροι βολίδες ὄλον, ἐκ μέσης δεσμή-
 σας καρδίας, αἰχμάλωτον ἔλκεις τὸ ζῶον, τοῖς αὐτοῖς ἀνθελκόμενος
 βρόχοις ἐτρώθης, ἔτρωσας κατεβλήθης, κατέβαλες. Πῶς οὐχὶ σαφῆς
 15 τοῦτο μοιχεῖα; Ἄλλ' οὐχ ὁ φιλόανθρωπος ἡμῶν Θεὸς οὕτως, ἀλλὰ μέ-
 χρι καρδίας, ἐν ἧ καὶ τὸ πάθος ὑπέστη, περιγράφει τὴν ἁμαρτίαν. «Ἐ-
 μοίχευσας», γὰρ, φησὶν, «ἐν καρδίᾳ». Ὁραῖς ὅπως χρηστῶς, ὅπως κού-
 φως πάντα γνωματεύει, ὅπως ἡμῶν φεῖδεται; Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένους
 κάκεινο λογίζου· ὅτι οὐχὶ τιμωρίαν ἡμῖν ἐπινοῶν, ἀλλὰ τιμωριῶν
 20 ἐξαιρούμενος, ταύτην ἀνεῖπε τὴν γνώμην. Ὁ γὰρ τοῖς τοιούτοις ἐμφι-
 λοχωρῶν ἀτόποις θεάμασιν, ἐγγύς ἐστι καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν προᾶξιν
 ὄλωσ βαπτισθῆναι. Ἴνα οὖν ἡμᾶς ἐξέλῃται τοῦ κολασθῆναι, προανα-
 στέλλει τὰς αἰτίας τῶν ἐφ' οἷς εἰσπραττόμεθα τὰς τιμωρίας. Ἴδοις δ'
 ἂν μᾶλλον ἐπισκοπούμενος, ὡς οὐχὶ ποινὴν ἀδυσώπητον, οὐδὲ τι-
 25 μωρίαν ἀλογοθέτητον, ψυχαγωγίαν δὲ μᾶλλον φιλόανθρωπον καὶ χει-
 ραγωγίαν σωτήριον διὰ ταύτης ἡμῖν τῆς ἐντολῆς μεθοδεύει. Πῶς;
 Ἐπεὶ γὰρ οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ χωρὶς μελέτης καὶ περιεργίας
 εἰς ἀτόπους ἐκφερόμεθα πράξεις, ἵνα, ἐπειδὴν μηδὲν προμεμελετηκό-
 τες, μηδὲ τοῖς λογισμοῖς τὸ πάθος στηλώσαντες, κατὰ τινα δὲ δῖαν ἢ
 30 συναρπαγὴν ἢ δόλον, εἰς τοιαύτην παρολισθήσωμεν προᾶξιν, τήν-
 καῦτα μὴ καταπέσωμεν παντελῶς, μηδ' εἰς ἀπόγνωσιν ἑαυτοῦς ἀπορ-
 ρίψωμεν, ἀλλ' ἐννοοῦντες, ὅτι μήτε μελέτης, μήτε σπουδῆς, μήτε λο-
 γισμῶν, συγκαταθέσεως προηγησαμένης, τῷ πτώματι παρεσύρημεν,
 θάπτον τε αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀναστήσωμεν, καὶ πρὸς μετάνοιαν δρᾶσω-
 35 μεν, μεγάλην ἐφευρηκότες ἀφορμὴν συγγνώμης, τὸ μὴ μετὰ γνώμης

δὲν ἐπιτρέπεται, μὲ θέαμα ἡδονικὸ καὶ ξένο· μὲ ὑγρὰ βλέμματα ἔσταξες τὸ δηλητήριον τοῦ πάθους σὲ ψυχὴς ἀπαλές· ἀναψες ἀπὸ ἐκεῖ στὴ συνέχεια τοὺς λογισμοὺς σου φλόγα σφοδρὴ καὶ ἀσυγκράτητη. Τὸ πύρωμα ἔφτασε ὡς τὴν καρδιά· γιὰ τὴν πράξιν λείπει μόνο ἡ εὐκαιρία· πῶς δὲν διέπραξες μοιχεία μέσα στὴ καρδιά;

Ἄλλ' ἴσως θὰ ἔλεγε κάποιος ἄλλος, ὅτι διέπραξες καὶ τέλεια μοιχεία, ἂν ἀντιλαμβανόταν ὅτι τὸ ἔκανες αὐτὸ στὴ δική του γυναῖκα. Γιατὶ συνηθίζει κανεὶς ὅπως μετριάζει τὰ δικά του σφάλματα πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὰ ἀνακαλύπτει καθυστερημένα, ἔτσι νὰ βλέπει ὀξυδερκέστερα τὸ ἀδίκημα ποὺ γίνεται πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τότε γίνεται ἀκραῖος τηρητῆς τοῦ δικαίου. Ἔστρεψες τὰ μάτια σου στὰ ξένα μάτια, ἐκπέμποντας πορνικὴς ἀκτῖνες, ἀντανაკλάσθηκαν πάλι σ' ἐσένα ἀπὸ ἐκεῖ πιὸ μαρὲς βολές. Σέρνεις ὀλόκληρο τὸ ζῶο αἰχμάλωτο ἀπὸ τὴ μέση τῆς καρδιάς καὶ σέρνεσαι καὶ ἐσὺ μὲ τοὺς ἴδιους βροῦχους· πληγώθηκες, πλήγωσες· νικήθηκες, νίκησες. Πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι καθαρὴ μοιχεία; Ἄλλὰ δὲν τὸ βλέπει ἔτσι ὁ φιλόανθρωπος Θεός. Περιορίζει τὴν ἁμαρτία μέχρι τὴν καρδιά, ὅπου ἐκδηλώθηκε τὸ πάθος. Γιατὶ λέγει, «διέπραξες μοιχεία μέσα στὴν καρδιά». Βλέπεις μὲ πόση καλωσύνη, πόση ἔλαφρότητα περιέχει ἡ γνώμη του γιὰ ὅλα, πῶς δείχνει τὴν εὐσπλαγχνία του γιὰ μᾶς; Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ ὅσα εἶπαμε σκέψου καὶ ἐκεῖνο· ὅτι διατύπωσε αὐτὴ τὴ γνώμη ὄχι θέλοντας νὰ ἐπινοήσῃ κάποια τιμωρία γιὰ μᾶς, ἀλλὰ ἀπαλλάσσοντάς μας ἀπὸ τὶς τιμωρίες. Γιατί, ὅποιος εὐχαριστεῖται μὲ τέτοια ἄτοπα θεάματα βρῖσκεται κοντὰ στὸ νὰ βουτηχθεῖ τελείως καὶ στὴν ἴδια τὴν πράξιν. Γιὰ νὰ μᾶς προφυλάξῃ λοιπὸν ἀπὸ τὴν τιμωρία, περιορίζει πρῶτα τὶς αἰτίες ἐκείνων γιὰ τὰ ὅποια τιμωρούμαστε. Ἐξετάζοντας ὅμως καλύτερα μπορεῖς νὰ δεῖς, ὅτι μὲ τὴν ἐντολή αὐτὴ δὲν μεθοδεύει ποινὴ ἄσπλαχνη, οὔτε τιμωρία χωρὶς ἀπολογία, ἀλλὰ μᾶλλον παιδαγωγία τῆς ψυχῆς φιλόανθρωπη καὶ χειραγωγία σωτήρια. Πῶς; Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι τόσα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα καὶ χωρὶς νὰ τὰ μελετήσομε καὶ νὰ τὰ περιεργασθοῦμε παρασυρόμαστε σὲ ἄτοπες πράξεις, ὅταν χωρὶς καμμιὰ προμελέτη καὶ κανένα στήσιμο τοῦ πάθους μπροστὰ τοὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ μὲ κάποια βία ἢ συναρπαγὴ ἢ δόλο ὀλισθήσομε σὲ κάποια τέτοια πράξιν, νὰ μὴν κατακρημνισθοῦμε τότε ὀλοτέλα καὶ νὰ μὴ παραδοθοῦμε στὴν ἀπόγνωση, ἀλλὰ σκεπτόμενοι ὅτι ἔχομε παρασυρθεῖ στὴν πτώση χωρὶς νὰ προσηγηθεῖ οὔτε μελέτη, οὔτε προσπάθεια, οὔτε συλλογισμοί, οὔτε συγκατάθεση, νὰ σηκώσομε γρήγορα τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ τὴν πτώση αὐτὴ καὶ νὰ σπεύσομε στὴ μετάνοια, ἀφοῦ

πεσεῖν. Ἴνα οὖν τούτοις τοῖς λογισμοῖς, ἐπειδ' ἂν ἐξ ἐπιδρομῆς ἢ τέχνης τινὸς ἢ καὶ τυραννίδος ἀλῶμεν, ψυχαγωγεῖν ἔχωμεν ἑαυτοὺς καὶ προθυμότερον πρὸς τὴν διόρθωσιν εὐθυδρομῶμεν, ταύτην ὁ Σωτὴρ ἀπεφῆνατο τὴν γνώμην, ἐν τῇ τῶν χειρόνων αἰρέσει καὶ τῶν λογισμῶν τῇ συγκαταθέσει, ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ πράξει μόνῃ, τὸ τῆς ἁμαρτίας περιστήσας

Τοῦτο δὲ οὐ βαρύνοντός ἐστι δίχα λόγου τὸ συνειδὸς τῶν ἁμαρτανόντων, ἀλλὰ θεδαρημένην, τῶν οὐκ ἐκ μελέτης ἀλόγων, ἀνακουφίζοντος τὴν συνείδησιν καὶ παρηγοροῦντος Ὡσπερ γὰρ τοῖς δι' ἐκείνων προελθοῦσι τῶν ἐρεθισμάτων μέγα καὶ δύσοιστον τὸ κατάκριμα (τί γὰρ ἐμελέτας; τί δ' ἀνηρέθιζες τὰ πάθη καὶ τῆς φαύλης αἰρέσεως ὄλον σεαυτὸν ἐποίεις, ἐκὼν ἀποστὰς τῶν κρειπόνων, καίτοι τὸ θέλειν τὰ ἀμείνω ρᾶον; «Παράκειται γὰρ καὶ ἐν ἐτοίμῳ πᾶσιν», ὡς καὶ Παῦλος βοᾷ, «τὸ τὰ ἀγαθὰ θέλειν», καὶ οὐδὲν ἐργῶδες μισεῖν τ' ἀναντία). 15 Ἀλλὰ γὰρ ὡσπερ τοῖς τοιούτοις τὸ τῆς κατακρίσεως χαλεπὸν, οὕτω τοῖς μὴ διὰ τῶν ὁμοίων παρενεχθεῖσι προφθάνει τῆς τιμωρίας ἢ φιλανθρωπία, ἐν τῇ ταχινή μεταμελείᾳ ραδίαν τὴν συγγνώμην καὶ τὴν ἀθώωσιν χαριζομένη. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Σὺ δέ μοι καὶ πράξεις ἀτόπους ἐκτρέπου, καὶ εἴδωλα τοῖς λογισμοῖς διὰ περιέργου καὶ 20 ἐμπαθοῦς ὄψεως ἀνιστᾶν ἀπέχου, ἵνα σοὶ καὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις τρυφᾶν, ἀλλὰ μὴ δυσχεραίνειν, περιγίνοιτο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΑ΄.

Ποίας αἰρέσεως ἦν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου;

Εὐσέβιος, ὁ τοῦ Παμφίλου εἴτε δοῦλος εἴτε συνήθης, ὅτι μὲν 25 Ἀρειανισμῶ ἐάλω, βοᾷσι μὲν αὐτοῦ τὰ βιβλία, καὶ αὐτὸς δὲ μεταμελόμενος δῆθεν καὶ ἄκων τὴν νόσον ἀνομολογεῖ, κἂν τῇ μεταμελείᾳ δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν δείκνυσιν ἀμεταμέλητον. Οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἐκοτῆναι τῆς προτέρας κακοδοξίας δι' ἧν ἔδοξεν ἀπολογεῖσθαι συνίστησιν, οὐδὲ τῇ ἀγία καὶ οἰκουμενικῇ συμφωνῆσαι συνόδῳ, ἀλλὰ τοὺς τοῦ 30 «ὁμοουσίου» πρεσβευτὰς αὐτοῦ συνελθεῖν πῶ φρονήματι καὶ συνδιατεθῆναι τῇ γνώμῃ τερατεύεται. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἄλλα τε πλείονα

ἔχομε βρεῖ μεγάλη ἀφορμή γιὰ συγχώρηση, τὸ ὅτι δὲν πέσαμε μὲ τὴ γνώμη μας. Μὲ σκοπὸ λοιπὸν ὅταν ἀπὸ σύμπτωση ἢ κάποια ἀπάτη, ἢ καὶ ἀπὸ κάποια τυραννία αἰχμαλωτισθοῦμε μὲ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς, νὰ μποροῦμε νὰ παιδαγωγήσομε τὴν ψυχὴ μας καὶ νὰ τρέχομε προθυμότερα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴ διόρθωση, διατύπωσε ὁ Σωτήρας αὐτὴ τὴ γνώμη, ἐπικεντρώνοντας τὴν ἁμαρτία στὴν ἐκλογή τῶν χειρότερων καὶ τὴ συγκατάθεση τῶν λογισμῶν μας, καὶ ὄχι μόνο στὴν πράξη.

Αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι ἐντολὴ κάποιου ποὺ θέλει νὰ βαρύνει δίχως λόγο τὴ συνείδηση ἐκείνων ποὺ ἁμαρτάνουν, ἀλλὰ ποὺ θέλει νὰ ἀνακουφίσει καὶ νὰ παρηγορήσει τὴ βεβαρημένη συνείδηση ἐκείνων ποὺ αἰχμαλωτίστηκαν χωρὶς καμμιά μελέτη. Ὅπως δηλαδὴ εἶναι μεγάλη καὶ ἀνυπόφορη ἢ καταδίκη ἐκείνων ποὺ παρασύρθηκαν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐρεθίσματα (γιατί δηλαδὴ τὰ μελετοῦσες, γιατί ἐξερέθιζες τὰ πάθη καὶ παρέδιδες τὸν ἑαυτὸ σου ὀλόκληρο σ' αὐτὴ τὴ φαύλη ἐπιλογή, ἀπομακρύνοντας τον μὲ τὴ θέλησή σου ἀπὸ τὰ ἀνώτερα, παρόλο ποὺ εἶναι εὐκολότερο νὰ θέλεις τὰ καλύτερα; Γιατί, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει, «εἶναι στὴ διάθεση ὅλων καὶ μπροστὰ σὲ ὅλους ἔτοιμο, τὸ νὰ θέλομε τὰ ἀγαθὰ»⁸⁹, καὶ δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο νὰ μσεῖς τὰ ἀντίθετα). Ἄλλ' ὅπως σ' αὐτοὺς εἶναι βαριά ἢ κατὰκριση, ἔτσι καὶ σὲ ἐκείνους ποὺ δὲν πορεύθηκαν μέσα ἀπὸ τὰ ὅμοια, προλαβαίνει τὴν τιμωρία ἢ φιλανθρωπία, χαρίζοντας στὴ γρήγορη μεταμέλεια εὐκολὴ τὴ συγγνώμη καὶ τὴν ἀθώωση. Καὶ αὐτὰ βέβαια ὡς ἐδῶ. Ἐσὺ ὅμως καὶ ἀπὸ τίς ἄτοπες πράξεις νὰ ἀπομακρύνεσαι, καὶ νὰ ἀποφεύγεις τὸ νὰ στήνεις εἰδῶλα στοὺς λογισμοὺς σου μὲ τὸ περίεργο καὶ ἐμπαθὲς κοίταγμα, γιὰ νὰ μπορεῖς ν' ἀπολαμβάνεις αὐτοὺς τοὺς λόγους, καὶ ὄχι νὰ ἀγανακτεῖς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 221η.

Σὲ ποιά αἴρεση ἀνήκε ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου.

Ὁ Εὐσέβιος, ὁ δοῦλος ἢ τὸ μέλος τῆς οἰκογένειας τοῦ Παμφίλου, ὅτι βέβαια κυριεύθηκε ἀπὸ τὸν Ἀρειανισμό τὸ φωνάζουν τὰ βιβλία του, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος μετανοώντας τάχα ὁμολογεῖ τὴ νόσο του καὶ χωρὶς νὰ θέλει καὶ μέσα στὴ μεταμέλειά του δείχνει περισσότερο ἀμετανόητος. Γιατὶ δὲν δείχνει, μὲ αὐτὰ ποὺ φάνηκει πῶς ἀπολογεῖται, ὅτι ἀποσιπάσθηκε ἀπὸ τὴν προηγούμενη κακοδοξία του, οὔτε ὅτι ἀποδέχθηκε τίς ἀποφάσεις τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀλλὰ τερατολογεῖ ὅτι οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ ὁμοσούσιου συμφωνοῦν μὲ τίς ιδέες καὶ τὴν ἄποψή του. Καὶ αὐτὸ τὸ δείχνουν μὲ σαφήνεια καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστολὴ

παριστῶσι, καὶ ἡ τοῖς Καισαρεῦσιν αὐτῷ γραφεῖσα ἐπιστολή. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἀπ' ἀρχῆς τὰς Ἀρειανικὰς δόξας ὑπέβαλλεν, καὶ μέχρι τέλους οὐ διέλιπε περιέπων, πολλοὶ τε συνεπίστανται, καὶ ῥᾶόν ἐστι λαβεῖν πολλαχόθεν. Ὅτι δὲ καὶ τῆς Ὠριγένους νόσου μετέσχεν, ἦν κατὰ τῆς 5 κοινῆς ἡμῶν ἐκείνος ἐνόσησεν ἀναστάσεως, εἰ καὶ τοὺς πολλοὺς ὑπολανθάνει, ἀλλ' οὖν αὐτὸς σὺν ἐρεῦνῃ τοὺς ἐκείνου λόγους ἀναλεγόμενος, οὐδὲν ἔλαττον αὐτὸν τῷ ὀλεθρίῳ τούτῳ ἀρρωστήματι ἢ ταῖς Ἀρειανικαῖς μανίαις κεκρατημένον ὄψει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΒ'.

10 Τί ἐστίν, «Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν»;

Τὸ περὶ τοῦ Προδρόμου ἐν ἐπαίνῳ καὶ κατ' ἐρώτησιν εἰρημένον, «Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν»· τοὺς πλείστους τῶν πρὸ ἡμῶν, ἀποφαινόμενον εἰπεῖν τὸν Δεσπότην, 15 καὶ ψῆφον οἰκείαν φέρειν, ὑπειληφότας ἐγνώκαμεν. Τούτων δέ, οἱ μὲν συνάπτοντες τό, «μικρότερος», καὶ τό, «ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν», ὑφ' ἐν ἀναγινώσκουσι, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ τῶν ἄλλων μικρότερον, τοῦ Ἰωάννου τιθέασι μείζονα· «βασιλείαν» μὲν ἐνταῦθα τὸν μετὰ τὴν Δεσποτικὴν ἀνάστασιν ἐξακούοντες, καθ' ὃν μάλιστα τῷ σταυρῷ καὶ 20 τῷ βαπτίσματι καὶ τῷ Πνεύματι ἐτελειοῦτο καὶ ἐκρατύνητο τὰ τῆς πίστεως, «μικρότερον» δὲ τῶν ἐν αὐτῇ πολιτευομένων τὸν ἐλάσσονα, ὅς, εἰ καὶ τῶν ἄλλων ἔχει τὸ ἔλαττον, ἀλλ' οὖν τοῦ Ἰωάννου τὸ μείζον ἀποφέρεται. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Πρόδρομος ἔτι, φασίν, ὑπὸ τῷ νόμῳ πολιτευόμενος, ἐν «γεννητοῖς» ἐστὶ «γυναικῶν», καθ' ὧν ἀπάντων καὶ τὰ 25 πρεσβεῖα ἠνέγκατο, ὁ δὲ ἐν τῇ χάριτι καὶ ἐν «γεννητοῖς» ἐστὶ Πνεύματος καὶ ἀναγεγεννημένος ἄνωθεν. «Ἐδωκε γὰρ αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν», ὧν ὁ Πρόδρομος οὐδενός, φασίν, οὐχ ὅτι μείζων, ἀλλὰ καὶ τοῦ μικροτέρου ἐνδεέστερος.

Ἄλλ' οἱ μὲν οὕτως. Οἱ δὲ τὸν Βαπτιστὴν, οἶμαι, καὶ δικαίως δυσωπούμενοι, εἰ τηλικούτων ὄντα, μηδενός τῶν ἐν τῇ χάριτι τελειωθέντων ἰσοστάσιον, ἀλλὰ καὶ τοῦ μικροτέρου ποιήσωσιν εὐτελέστερον, πρῶ-

πού ἔγραψε στοὺς Καισαρεῖς⁹⁰. Ὅτι ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εὐνοοῦσε τὶς δοξασίαις τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ δὲν ἔπαψε νὰ τὶς ὑποστηρίζει ὡς τὸ τέλος, καὶ πολλοὶ τὸ γνωρίζουν, καὶ εὐκολο εἶναι νὰ διαπιστωθεῖ ἀπὸ πολλὰ σημεῖα. Ὅτι ὅμως εἶχε μολυνθεῖ καὶ ἀπὸ τὴ νόσο τοῦ Ὠριγένη, τὴν ὁποία ἐκδήλωσε ἐκεῖνος ἐναντίον τῆς κοινῆς ἀνάστασής μας, ἂν καὶ στοὺς πολλοὺς μένει ἄγνωστο, ἐσύ, ἂν ἐρευνηθεῖς καὶ ἐξετάσεις τοὺς λόγους του, θὰ διαπιστώσεις ὅτι ἔχει συλληφθεῖ ἀπὸ τὴν ὀλέθρια αὐτὴ ἀσθένεια καθόλου λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀπὸ τὴν Ἀρειανικὴ μανία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 222η.

Τί σημαίνει ἡ ρῆσις, «ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι μεγαλύτερος αὐτοῦ»⁹¹;

Αὐτὸ πού εἰπώθηκε γιὰ τὸν Πρόδρομο ὡς ἔπαινος καὶ ἀπάντησις σὲ ἐρώτησι, «Ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, εἶναι μεγαλύτερος αὐτοῦ», γνωρίζομε ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς τὸ ἐξέλαβαν ὡς δήλωσις τοῦ Κυρίου καὶ ἔκφρασις τῆς δικῆς του γνώμης γι' αὐτόν. Ἀπὸ αὐτοὺς ἓνα μέρος συνάπτοντας τὸ «μικρότερος» καὶ τὸ «στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», τὰ διαβάξουν ἐνωμένα, καὶ τὸν μικρότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους μέσα σ' αὐτὴν τὸν θεωροῦν μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη. «Βασιλεία» βέβαια ἐδῶ ἐννοοῦν τὸ χρόνο μετὰ τὴν ἀνάστασις τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸν ὅποιο κατεξοχὴν μὲ τὸ σταυρό, μὲ τὸ βάπτισμα καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα συντελοῦνταν ἡ τελειοποίησις καὶ ἰσχυροποίησις τῶν πραγμάτων τῆς πίστεως· μικρότερο πάλι ἐννοοῦν τὸν πιὸ ἀσήμαντο ἀπὸ ὅσους πολιτεύονται μέσα σ' αὐτὴν, ὁ ὅποιος, ἂν καὶ εἶναι κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὑπερέχει ἐναντι τοῦ Ἰωάννη. Γιατὶ ὁ Πρόδρομος, λένε, ζώντας ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὸ νόμο, ἔχει θέσις ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ πού γέννησαν τότε οἱ γυναῖκες, καὶ ἐναντι αὐτῶν ἔχει καὶ τὰ πρωτεῖα, ἐνῶ αὐτός (ὁ ἀσήμαντος) ζεῖ μέσα στὴ χάρις καὶ ἡ θέσις του εἶναι ἀνάμεσα σὲ ὅσους γέννησε τὸ Πνεῦμα, καὶ εἶναι ἀναγεννημένος ἀπὸ ἄνω. Γιατὶ λέγει, «Ἐδωσε τὴν ἐξουσία νὰ γίνουν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ σὲ ὅσους πιστεύουν στὸ ὄνομά του, οἱ ὅποιοι δὲν γεννήθηκαν οὔτε ἀπὸ θέλημα σαρκὸς οὔτε ἀπὸ θέλημα ἀνδρα, ἀλλὰ γεννήθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό», καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Πρόδρομος, λένε, ὄχι μόνο δὲν εἶναι μεγαλύτερος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν μικρότερο κατώτερος. Αὐτὸ βέβαια λένε αὐτοί.

Οἱ ἄλλοι πάλι ἀπὸ φόβο, νομίζω, γιὰ τὸν Βαπτιστὴ, καὶ δίκαια, μήπως, ἐνῶ εἶναι τόσο μεγάλος, δὲν τὸν κάνουν ὄχι μόνο ἰσάξιο μὲ κανένα ἀπὸ ὅσους τελειοποιήθηκαν στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος, ἀλλὰ μικρότερο

τον μὲν τό, «ὁ δὲ μικρότερος», κατὰ διαστολήν τοῦ, «ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν» ἀναγινώσκουσιν, ἔπειτα «βασιλείαν οὐρανῶν» ἑτοιμότερον τὴν Δεσποτικὴν καὶ δευτέραν παρουσίαν ἑξακούουσι, «μικρότερον» δὲ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅς, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν 5 καιρὸν τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας, μείζων τοῦ Προδρόμου τοῖς πολλοῖς ἐνομιζέτο, ἀλλ' οὖν τῆνικάδε πᾶσι, καὶ τοῖς μὴ δουληθεῖσιν ἐπιγνῶναι πάλαι, μετὰ τῆς φοβεραῆς καὶ φρικώδους ἐπιγνωσθήσεται τῆς εἰδήσεως, κριτῆς πάντων καὶ βασιλεὺς παραγενόμενος. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι «μικρότερον» εἰρηῆσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, οὐ 10 κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν παρεδέξαντο ἔννοιαν, ἀλλ' οἱ μὲν τῷ χρόνῳ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως (μησὶ γὰρ ὅλοις ἔξ ὃ Δεσποτικὸς τόκος τοῦ Προδρόμου ὑπελείπετο), οἱ δὲ τῷ μήκει τῆς ἡλικίας (ὑπερέχειν γὰρ τοῦ Δεσπότητος καὶ τῆ τοῦ σώματος ἀναδρομῇ τὸν Βαπτιστὴν παραδέδοται), ἄλλοι δὲ τὸ «μικρότερος» εἰρηῆσθαι πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπό- 15 ληψιν ἐξειλήφασιν (ὑπεἴληπτο γὰρ μείζων ὁ Ἰωάννης, ἅτε δὴ Θεῷ ἐκ θρέφους ἀνεμμένος καὶ θίον ἄσκουον ἐκ σπαραγάνων αὐτῶν καὶ ἐρημικὸν ἐπανηρημένος, καὶ διότι τὸν βαπτίζοντα τοῦ βαπτιζομένου ὁ πρόχειρος λογισμὸς ἐθέλει σεβασμιώτερον), ἀλλ' οὗτοι μὲν, καὶ ἐπὶ διαφόρους αἰτίας, μικρότερον τοῦ Προδρόμου τὸν κηρυσσόμενον τοῖς 20 πολλοῖς νομισθῆναι συγκατέθεντο, πλὴν ἀλλ' ὁμοφώνως ἀναρρηθῆναι μείζονα τοῦ δούλου τὸν Δεσπότην κατὰ τὴν οὐράνιον ἐκείνην καὶ φρικτὴν βασιλείαν ἀπεφήναντο.

Ἐγὼ δὲ τούτοις διαιτῶν ἐμαντὸν ἐξιστάς καὶ τὸν ἄμεινον εἰπόντα φυλοκρινεῖν οὐ νομίζων ἐμὸν, οὐδ' ὡς ἀντεῖποιεν οἱ ἐπικληθέντες τοῦ 25 Βαπτιστοῦ πολλὴν καταγνῶναι ταπεινότητα, ὅτι περ οὐδὲ τοῖς αἰτιασαμένοις ὑμῖν μέγα τι διανενόηται, μείζονα τοῦ δούλου τὸν Δεσπότην ἀποφήνασι (ποῖον γὰρ κλέος Δεσπότην δούλου μείζονα φαίνεσθαι, καὶ τότε κατὰ τὴν ἄφραστον ἐκείνην καὶ φρικτὴν παρουσίαν;). Οὐδὲν οὖν τούτων λέγειν ἐμὸν εἶναι δικαίωσας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄνδρας ἀρ- 30 χιερεῖς ὄντας μάλιστα καὶ Θεῷ θεράποντας, στέργων καὶ χάριν μεγάλην ὑπὲρ ὧν εἶπον ὁμολογῶν (οὐ γὰρ ὅσα ταῖς ἑτέρων διανοίαις ἐνστασιν ποιεῖ, ταῦτα καὶ τοῖς ἐξαρχῆς εἰποῦσι λαβὴν τινα προξενεῖ· ἀγαπητὸν μὲν, εἴ τις ἀρχόμενος ὑψηλῆς τινος θεωρίας, ἐπὶ ποσὸν τι τῆς ἀληθείας ἐφίκοιτο, οἱ δὲ γε κλεινοὶ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐπὶ γε τὸ

καὶ ἀπὸ τὸν πιὸ μικρό, γι' αὐτὸ πρῶτον, διαβάζουν ξεχωρισμένο τὸ «μικρότερος» ἀπὸ τὸ «μέσα στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», καὶ ἔπειτα «βασιλεία τῶν οὐρανῶν» ἐννοοῦν ἔτσι πρόχειρα τὴ δεύτερη παρουσία τοῦ Κυρίου, καὶ μικρότερο ἐννοοῦν τὸν ἴδιο τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος, παρόλο πὺ κατὰ τὸ καιρὸ τῆς πρώτης παρουσίας του οἱ πολλοὶ δὲν τὸν θεωροῦσαν ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Πρόδρομο, τώρα ὅμως ἀπὸ ὅλους, καὶ ἀπὸ ἐκείνους πὺ δὲν θέλησαν νὰ τὸν γνωρίσουν παλαιά, θὰ ἀναγνωρισθεῖ μὲ φοβερὴ καὶ φρικτὴ γνώση, ὅτι ἦρθε ὡς κριτῆς ὅλων καὶ βασιλεύς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν παραδέχθησαν ὅτι ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς χαρακτηρίσθηκε μικρότερος ἀπὸ μία καὶ τὴν ἴδια ἀποψη, ἀλλὰ ἄλλοι λόγῳ τοῦ χρόνου τῆς κατὰ σάρκα γέννησής του (γιατὶ ἡ γέννηση τοῦ Κυρίου ἐγένε ἐξι μῆνες ἀργότερα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Προδρόμου), ἄλλοι πάλι λόγῳ τοῦ μήκους τοῦ ἀναστήματος (γιατὶ ἔχει παραδοθεῖ ὅτι ὑπερέχει ὁ Βαπτιστὴς τοῦ Κυρίου καὶ ὡς πρὸς τὸ μήκος τοῦ σώματος), καὶ ἄλλοι θεώρησαν ὅτι τὸ «μικρότερος» λέχθηκε σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν. Θεωρήθηκε δηλαδὴ μεγαλύτερος ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ ἀπὸ βρέφος εἶχε παραδοθεῖ στὸν Θεὸ καὶ εἶχε προτιμήσει τὸν ἀσκητικὸ καὶ ἐρημικὸ βίῳ ἀπὸ τὰ σπάργανα ἀκόμα, καὶ ἐπειδὴ αὐτὸν πὺ βαπτίζει ἡ πρόχειρη σκέψη τὸν θέλει πιὸ σεβαστὸ ἀπὸ τὸν βαπτιζόμενον. Ἀλλ' αὐτοὶ βέβαια, ἂν καὶ γιὰ διάφορες αἰτίες δέχθησαν νὰ θεωρηθεῖ ὁ κηρυσσόμενος Χριστὸς μικρότερος ἀπὸ τὸν Πρόδρομο, ὡστόσο ὁμόφωνα διακήρυσσαν τὸν Κύριο μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ δοῦλο στὴν οὐράνια ἐκείνη καὶ φρικτὴ βασιλεία.

Ἐγὼ χωρὶς νὰ μπαίνω διαιτητῆς ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πὺ διαφωνοῦν καὶ μὴ θεωρώντας ἔργο μου νὰ διακρίνω καὶ νὰ πῶ ποιῶ ἢ γνώμη εἶναι ἢ καλύτερη, οὔτε βέβαια καὶ θὰ ποῦν τὸ ἀντίθετο ὅσοι ἀναφέρθηκαν ὅτι καταλογίζουν πολλὴ ταπεινότητα στὸν Βαπτιστὴ, ἐπειδὴ οὔτε καὶ αὐτοὶ πὺ σᾶς κατηγορήσαν σκέφθησαν τίποτε σπουδαῖο, ἔχοντας ἀποφανθεῖ ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν δοῦλο (ποια δὲν δηλαδὴ δόξα εἶναι αὐτὴ νὰ φαίνεται ὁ Κύριος μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν δοῦλο, καὶ μάλιστα τότε κατὰ τὴν ἀπερίγραπτη ἐκείνη καὶ φρικτὴ παρουσία;), ἔκρινα σωστὸ ὅτι δὲν εἶναι ἔργο μου νὰ πῶ κάτι ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἐπειδὴ κυρίως τὰ πρόσωπα αὐτά, πὺ εἶναι ἀρχιερεῖς καὶ ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἐκτιμῶ καὶ ὁμολογῶ μεγάλη εὐγνωμοσύνη γιὰ ὅσα ἔγραψαν (γιατὶ ὅσα προκαλοῦν ἀντίρρηση στὶς σκέψεις τῶν ἄλλων, δὲν προκαλοῦν καὶ γιὰ ἐκείνους πὺ τὰ διατύπωσαν ἀρχικὰ κάποια ἀφορμὴ γιὰ ἀντίρρηση· ἀγαπητὸ βέβαια εἶναι ἂν κάποιος, ἀρχίζοντας κάποια ὑψηλὴ θεωρία,

πλεῖστον καὶ εἰς ἀκρίβειαν τὴν τῶν θεῶν χρησμῶν διάνοιαν ἀπεκάλυψαν), πλὴν γε δὴ τοὺς ἄνδρας ἐν τοῖς μάλιστα τιμῶν καὶ θαυμάζων, οὐδ' ὅπερ ἐμοὶ παρέστη σιγήσομαι.

Ὁρῶ τοιγαροῦν ἐνταῦθα σκοπὸν τῷ Δεσπότη οὐχ ἑαυτοῦ τὸν 5 Βαπτιστὴν ὑποβεβηκότα δεῖξαι, οὐδ' ἄλλου τινός (μὴ ὅτι γε τοῦ μικροτέρου πάντων ἀτιμότερον), ἀλλὰ καὶ πᾶν τοῦναντίον ἐπαίνοις δοξάσαι· καὶ γὰρ τῶν προειρημένων τὸ μὲν ἀσύμφορον ἴσως, τὸ δὲ ταπεινὸν ἂν τε γὰρ τὸν κήρυκα εἰς ἐσχάτους ἐλαύνοις, οὐδὲ τοῦ κηρυσσομένου τὸ ὑψηλὸν διασώσεις· καὶ τὸ δοῦλον ἐλαττώσαι, μάλιστα νυνὶ 10 παρέλκον καὶ μικρολογίαν οὐκ ἐκφεύγει· ἀλλ' ὅ γε Δεσποτικὸς σκοπὸς δῆλός ἐστιν εἰς ἔπαινον ἀφορῶν, καὶ μάλα δικαίως, τοῦ Προδρόμου. Ὡρκεὶ μὲν γὰρ ὁ μέγας ἐκεῖνος ἄνθρωπος ὑπὲρ θεῶν νόμων τὸ δεσποτικόν, ἀλλὰ τῶν μὲν κακῶν, οἷς συνείχετο, ὑπερεώρα, ἐδεδίει ἄρα οὐχὶ τὸ ξίφος οὐδὲ τὴν σφαγὴν, ἀλλὰ μὴ, τὸν θάνατον ὑπερχόμε- 15 νος, ὀλέθριον δόγμα ὑπολείπτο τῷ θίῳ, καὶ τὸ τοῦ Δεσπότη μεγαλεῖον, τῷ καθ' ἑαυτὸν ραθύμῳ, οὐκ ἐν μικροῖς ταπεινώσει· πολλοὶ γὰρ μείζονα τοῦ κηρυσσομένου τὸν κήρυκα ὑπενόουν, ἐξ ὧν τινες καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὑπὸ φιλαυτίας τοῦτο ἔπασχον, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ διδασκάλου εἰς αὐξήσιν οἰκειᾶς ἐπισπώμενοι δόξης· Ἄπερ ὁρῶν ἐκεῖ- 20 νος, ὅλος ἐφλέγετο καὶ τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπόνοιαν ὥστε καθελεῖν πάντα ἔπραττε, καὶ πολλάκις μὲν τοὺς μαθητὰς ἀπάγειν ἐπεχείρει ποικίλοις λόγοις τῆς ὑπολήψεως, ἐπεὶ δὲ τοὺς λόγους εώρα τῆς ἐκείνων γνώμης ἠττωμένους καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ἐπικρατέστερα, ἐπ' ἄλλην εἶδεν ὁδόν, καὶ τὴν δι' αὐτοψίας πειθῶ προσάγειν αὐτοῖς ἐμελέτησε.

25 Καὶ ὅρα ὅπως ἐμφρόνως μεταχειρίζεται τὴν ὑπόθεσιν. Πέμπει τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν ὑπ' αὐτῶν ζηλοτυπούμενον, καὶ σχῆμα δούς ἐρωτήσεως, τὴν ἑαυτῶν παρασκευάζει διὰ τῶν ὀφθησομένων σωτηρίαν καρπώσασθαι, καὶ τὴν προτέραν πλάνην ἐν τῇ τῶν μαθητῶν διορθώσει, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐναποσθεσθῆναι καὶ διαρρηθῆναι τέλεον. 30 Αὐτίκα γὰρ παραγεγονότων, ρήμασι μὲν τέως ὁ Σωτὴρ, ὁ καὶ ταῦτα τῷ Βαπτιστῇ χαριτώσας λογίσασθαι, οὐδὲν πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίνεται· ἦδει γὰρ, ἦδει τὸν ἐξ αὐτῆς μήτρας σκιρτήμασι καὶ μητρῶα γλώσσει αὐτὸν προκηρύξαντα, καὶ μυριάσις ὄσαις μετὰ ταῦτα λαμπραῖς

φτάσει σ' ἓνα βαθμὸ τῆς ἀλήθειας, οἱ ἔνδοξοι ὅμως ἀπὸ τοὺς Πατέρες μας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποκάλυψαν μὲ ἀκρίβεια τὸ νόημα τῶν θείων χρησμῶν), πλὴν ὅμως, ἂν καὶ τιμῶ καὶ θαυμάζω αὐτοὺς τοὺς ἄνδρες, δὲν θὰ ἀποσιωπήσω καὶ αὐτὸ πού σκέφθηκα καὶ ἐγώ.

Βλέπω λοιπὸν ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι ἐδῶ νὰ δείξει κατώτερό του τὸν Βαπτιστή, οὔτε κατώτερο ἀπὸ κάποιον ἄλλον (καὶ βέβαια ὄχι πιὸ ἀσήμαντο ἀπὸ τὸν μικρότερο ὄλων), ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, νὰ τὸν δοξάσει μὲ τοὺς ἐπαίνους του· γιατί ἀπὸ αὐτὰ πού προαναφέρθηκαν τὸ ἓνα εἶναι ἴσως ἀσύμφορο, ἐνῶ τὸ ἄλλο ταπεινό. Ἄν δηλαδή τὸν κήρυκα τὸν ἀπωθεῖς στὴν τάξην τῶν τελευταίων, δὲν διασώζεις οὔτε τὸ ὕψος τοῦ κηρυσσομένου. Καὶ τὸ νὰ μειώσεις τὸν δοῦλο, κατεξοχήν τώρα εἶναι περιττὸ καὶ δὲν διαφεύγει τῆ μικρολογία. Ὁ σκοπὸς ὅμως τοῦ Κυρίου εἶναι φανερό ὅτι ἀποβλέπει στὸν ἔπαινο τοῦ Προδρόμου, καὶ πολὺ δίκαια. Βρισκόταν δηλαδή ὁ μέγας ἐκεῖνος ἄνθρωπος στὸ δεσμοτήριον γιὰ χάριν τῶν θείων νόμων⁹², ἀλλὰ ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὰ δεινὰ πού τὸν ταλαιπωροῦσαν· δὲν φοβόταν τὸ ξίφος οὔτε τὴ σφαγὴ, ἀλλὰ μήπως, ὑπεισερχόμενος ὁ θάνατος, ἀφήσει ὀλέθριον δίδαγμα στὴ ζωὴ, καὶ ταπεινώσει τὸ Δεσποτικὸ μεγαλεῖο μὲ τὴ δική του ραθυμία σὲ ὄχι μικρὰ ζητήματα· γιατί πολλοὶ θεωροῦσαν τὸν κήρυκα μεγαλύτερον ἀπὸ τὸν κηρυσσομένο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑπῆρχαν καὶ μερικοὶ μαθητὲς του πού ἔπασχαν ἀπὸ αὐτὴ τὴ νόσο ἀπὸ φιλαυτία, χρησιμοποιώντας τὴν ὑπεροχὴ τοῦ δασκάλου τους γιὰ τὴν αὔξησιν τῆς δικῆς τους δόξας. Τὰ ἔβλεπε αὐτὰ ἐκεῖνος καὶ φλεγόταν ὀλόκληρος καὶ ἔκανε τὸ πᾶν, ὥστε νὰ ἐξαλείψει αὐτὴ τὴν πονηρὴ σκέψιν, καὶ πολλὰ φορὲς προσπαθοῦσε μὲ διάφορους λόγους ν' ἀπομακρύνει τοὺς μαθητὲς του ἀπὸ τὴν ιδέα αὐτῆ. Ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπε ὅτι ἡ γνώμη τους ἦταν ἰσχυρότερη ἀπὸ τοὺς λόγους του καὶ ἐπικρατοῦσε ἡ φιλονεικία, ἀκολούθησε ἄλλο δρόμον, καὶ σκέφθηκε νὰ τοὺς πείσει μὲ τὴν αὐτοψία.

Καὶ πρόσεχε πόσον φρόνιμα μεταχειρίζεται τὴν ὑπόθεσιν. Στέλνει τοὺς μαθητὲς του σ' αὐτὸν πού ζήλευαν καὶ δίνοντάς τους ἓνα τύπον ἐρώτησης, τοὺς προετοιμάζει μὲ ὅσα θὰ ἔβλεπαν νὰ κερδίσουν τὴ σωτηρίαν τους καὶ μὲ τὴ διόρθωσιν τῶν μαθητῶν νὰ σβήσῃ καὶ νὰ διαλυθῇ τελείως καὶ ἡ προηγούμενη πλάνη τῶν ἄλλων. Μόλις λοιπὸν ἔφθασαν δὲν ἀπαντᾷ στὴν ἐρώτησίν τους μὲ κάποια λόγια ὁ Σωτῆρας, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωκε τὴ χάριν του στὸν Βαπτιστὴ νὰ τὰ σκεφθῇ αὐτά. Γιατὶ γνώριζε πολὺ καλά αὐτὸν πού μέσα ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητέρας του καὶ μὲ τὸ σκίρτημα καὶ τὴ μητρικὴ γλῶσσα τὸν εἶχε προκηρύξει⁹³, καὶ πού ἔπειτα

μαρτυρίαις καὶ θεοπρεπέσιν ἀναρρήσεσι, μηδεμιᾶς δεῖσθαι περὶ αὐτοῦ μαθήσεως, σημείοις δὲ παραδόξοις καὶ τέρασι τὸ ἀσύγκριτον αὐτοῦ παραστήσας τῆς θεότητος (τοῦτο γὰρ ὁ πέμψας ἐπραγματεύετο), ἐξ αὐτῶν ὀμμάτων τοὺς σταλέντας τοῖς θαύμασιν ἀνηρτήσατο, καὶ λοιπὸν εὐπειθεῖς τῷ διδασκάλῳ καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀναπέμπει κήρυκας Ἐπιφάνους. Ἄλλ' ὁ μὲν Βαπτιστῆς, οὕτω τοὺς μαθητὰς μεθιστῶν τῆς πλάνης, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τῷ κοινῷ προσδραμεῖν ἐμεθόδευε Δεσπότη. Ὁ δὲ γε Σωτὴρ, τῆς τε ἄλλης ἀρετῆς τοῦ ἀνδρὸς εἰς ζῆλον τοὺς ἀκροατὰς προτρέπων, καὶ τῆς τηλικαύτης αὐτὸ καὶ το-

10 σαύτης ἀποδεχόμενος σπουδῆς καὶ προθυμίας, Δεσποτικοῖς καὶ δικαίοις ἀμείβεται ἐγκωμίοις οὐδὲ γὰρ, οὐδ' ἠνέσχετ' ἄν, ὁ προῖκα πᾶσι καὶ κοινὸς φανεῖς εὐεργέτης, τῆς προκαταβληθείσης στοργῆς καὶ τοῦ μέχρι σφαγῆς διαπύρου πόθου, ἀγέραστον μόνον τὸν Βαπτιστὴν ἀποπέμψαι.

15 Ἄλλ' αὕτη μὲν, οἶμαι, τῶν ἐπαίνων ἡ πρώτη αἰτία, οὐδὲν δὲ ταύτης ἐλάττων καὶ αὕτη. Ἐπεὶ γὰρ τό, «Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;», ὁ μὲν ἐπὶ τῇ τῶν μαθητῶν διηρώτα σωτηρίᾳ, τὸ δὲ πρόχειρον τῆς ἐρωτήσεως, τοῖς μὴ πρὸς τὸ εὐήμαχον καὶ σοφὸν τοῦ ἐρωτήσαντος διακύπτουσι, ἐξ ἀγνοίας τοῦτο πυθέσθαι τὸν Βαπτιστὴν ὑπο-

20 τίθεται, ἵνα καὶ ταύτης αὐτὸν τῆς ὑποψίας ἐκ περιουσίας ἐλευθερώσῃ (μεγίστη γὰρ, ὡς ἀληθῶς, κήρυκος διαβολὴ καὶ κατηγορία τοῦ κηρυττομένου ἢ ἀγνοία), ἐπὶ τοὺς ἐπαίνους ἔρχεται καὶ πλείοσιν αὐτοὺς ἐξυφαίνει τρόποις. Ἄτοπον γὰρ ὡς ἀληθῶς εἶ, δι' ὧν ἄλλως προσεκέρασαν ἄν ὁ Βαπτιστῆς, καὶ τῆς προτέρας διεκπίπτει δόξης. Διὸ πρῶ-

25 τον μὲν ἔπαινον προσάγει ἀπ' αὐτῆς ἐκείνης τῶν ἀκροατῶν τῆς ψήφου, τρίτον ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν μαρτυρίας καὶ προρρήσεως, τῶν δὲ λοιπῶν δύο ἑκάτερον ἐκ τῆς ἰδίας καὶ Δεσποτικῆς ἐπικρίσεως. Ἄλλ' ὁ μὲν δεύτερος τρόπος ἐκ τοῦ εὐθέως λέγει τὸν ἔπαινον, ὁ δὲ τέταρτος ἐκ τοῦ παρακολουθοῦντος ἀτοπήματος. τοῖς. ἐξ ἀγνοίας ὑπειληφῶσι

30 τὸν Βαπτιστὴν προσενεγκεῖν τὴν ἐρώτησιν, διαπλέκει τὸ ἐγκώμιον.

Ὁ μὲν οὖν πρῶτος καὶ ὁ τέταρτος τῶν ἐπαίνων τρόπος, ἐξ ἀναιρέσεως ὑφαινόμενος τῶν μηδαμῶθεν μὲν τῷ Βαπτιστῇ προσηκόντων, μάτην δὲ ἐνίοις ὑπειλημμένων, κατ' ἐρώτησίν τε σχηματίζεται καὶ τὸν

μέ μύριες ὅσες λαμπρὲς μαρτυρίες καὶ θεῖες διακηρύξεις δὲν χρειαζόταν νὰ μάθει τίποτε γι' αὐτόν, κι ἀφοῦ μὲ παρὰδοξα σημεῖα καὶ τέρατα παρέστησε τὸ ἀσύγκριτο τῆς θεότητάς του (γιατὶ αὐτὸ ἐπιδίωκε ἐκεῖνος πὺν τοὺς ἔστειλε), ἀπέσπασε μὲ τὸ μέρος του τοὺς ἀπεσταλμένους μὲ τὰ θαύματα πὺν εἶδαν μὲ τὰ ἴδια τους τὰ μάτια, ἀποστέλλοντάς τους στὴ συνέχεια ὑπάκουους στὸν δάσκαλο τους καὶ κήρυκες τῆς θεότητάς του. Καὶ ὁ Βαπτιστὴς βέβαια ἔτσι μεθόδευε νὰ ἀπαλλάξει τοὺς μαθητὲς του ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ μέσω αὐτῶν νὰ κάνει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους νὰ προσέλθουν στὸν κοινὸ Δεσπότη. Ὁ Σωτῆρας πάλι προτρέποντας τοὺς ἀκροατὲς του νὰ γίνουν ζηλωτὲς καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς τοῦ Ἰωάννη καὶ ἀποδεχόμενος τὴν τόσο μεγάλη καὶ τέτοιου εἶδους σπουδὴ καὶ προθυμία του, τὸν ἀνταμείβει μὲ τὰ Δεσποτικά καὶ δίκαια ἐγκώμά του. Γιατὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀνεχθεῖ, αὐτὸς πὺν παρουσιάσθηκε δωρεὰν κοινὸς εὐεργέτης ὅλων, ν' ἀποπέμψει χωρὶς νὰ τιμήσει τὸν Βαπτιστὴ μόνον γιὰ τὴ στοργὴ πὺν ἔδειξε καὶ γιὰ τὸν φλογερὸ μέχρι σφαγῆς πόθο του.

Ἄλλ' αὐτὴ βέβαια εἶναι, νομίζω, ἡ πρώτη αἰτία τῶν ἐπαίνων, καθόλου ὅμως κατώτερη ἀπὸ αὐτὴν δὲν εἶναι καὶ αὐτή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὴν ἐρώτηση, «Ἐσὺ εἶσαι αὐτὸς πὺν εἶπαν ὅτι θὰ ῥθει, ἢ περιμένομε κάποιον ἄλλο;»⁹⁴, αὐτὸς τὴν ἔκανε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν μαθητῶν, ἢ προχειρότητα ὅμως τῆς ἐρώτησης, σὲ ὅσους δὲν λαμβάνουν ὑπόψη τὴν ὀξύνοια καὶ τὴ σοφία ἐκεῖνου πὺν ρωτοῦσε, δίνει τὴν ὑπόνοια, ὅτι ὁ Βαπτιστὴς θέλει νὰ τὸ μάθει ἀπὸ ἄγνοια, γιὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσει γενναιόδωρα καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὑπόψια (γιατὶ ἀληθινὰ ἀποτελεῖ πολὺ μεγάλη διαβολὴ καὶ κατηγορία τοῦ κήρυκα ἢ ἄγνοια ἀπὸ αὐτὸν τοῦ κηρυττομένου) προχωρεῖ στοὺς ἐπαίνους, συνθέτοντας αὐτοὺς μὲ πάρα πολλοὺς τρόπους. Γιατὶ εἶναι ἀτοπο ἀληθινὰ ἂν, μὲ ἐκεῖνα πὺν διαφορετικὰ θὰ κέρδιζε δόξα ὁ Βαπτιστὴς, ἔχανε μὲ αὐτὰ καὶ τὴν προηγούμενη δόξα του. Γι' αὐτὸ πρῶτα τὸν ἐπαινεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ γνώμη τῶν ἀκροατῶν. Τρίτο ἀπὸ τὴν μαρτυρία καὶ τὴν πρόρρηση τῶν προφητῶν. Ἐνῶ ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς δύο ἄλλους ἐπαίνους προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Δεσποτικὴ ἐπικριση (ἀπόφαση). Ἄλλὰ ὁ δεύτερος τρόπος παρουσιάζει τὸν ἐπαινο ἀπ' εὐθείας, ἐνῶ ὁ τέταρτος συνθέτει τὸ ἐγκώμιο ἀπὸ τὸ ἀτόπημα πὺν ἀκολουθεῖ, γιὰ ὅσους νομίζουν ὅτι ὁ Βαπτιστὴς διατύπωσε τὴν ἐρώτηση ἀπὸ ἄγνοια.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν καὶ ὁ τέταρτος ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους πὺν πλέκεται ἀπὸ ἀναίρεση ὅσων δὲν ἀρμόζουν καθόλου στὸν Βαπτιστὴ, καὶ εἶναι αὐτὰ μάταιες ὑποθέσεις μερικῶν, διατυπώνεται μὲ ἐρώτηση καὶ ἀπαιτεῖ

ἐναντίον ἀπαιτεῖ καὶ διδάσκει τῆς ἐρωτήσεως, οἱ δὲ μέσοι ἐπ' εὐθείας
 τε τὴν εὐφημίαν καὶ σὺν ἀποφάσει ἀναγράφουσι. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ,
 «Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον ἰδεῖν; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμων σαλευόμε-
 νον;», οὐ κάλαμον εἶναι τὸν Βαπτιστὴν ὁ κατ' ἐρώτησιν ἐσχηματισμέ-
 5 νος λόγος ἀποφαίνεται, τοῦναντίον δὲ κατασκευάζει, πόρρω καθεστά-
 ναι πάντων, ὅσοι καλάμου δίκην τὴν γνώμην σαλεύονται, οὕτω καὶ ὁ
 διὰ τοῦ, «Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ
 ἐστι», παραπλησίως προσαγόμενος, οὐχὶ μικρότερον, οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ
 μηδένα εἶναι τοῦ Προδρομοῦ παρίστησι μείζονα· οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ τῶν
 10 ἐπαινῶν οὐς ἔπλεκεν ὁ Σωτὴρ, ἐξαίφνης ἂν ἀπεστέρησεν, οὐδ' εἰς
 ἐσχάτους ἀθρόον τὸν ἐπαινούμενον ἔρριψεν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν εἰρμόν
 φυλάττων, οὐδαμοῦ συγχωρεῖ τὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ μικρότερον, τῆς
 ὑπεροχῆς Ἰωάννου νομίζεσθαι μείζονα.

Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπὸ τῆς τῶν ἀχροατῶν ψήφου πλεκόμενος ἔπαινος,
 15 πλατύτερον εἰπεῖν, τοιοῦτός τις ἐστίν· «Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον; ἄρα
 κάλαμον ἰδεῖν ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; ἀλλ' ἄρα ἄνθρωπον ἐν μα-
 λακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον;» ἢ δῆλον ὡς οὐδαμῶς ὑμεῖς γὰρ αὐτοί,
 δι' ὧν πρὸς αὐτὸν διεπράξασθε καὶ τῷ πρὸς τὴν ἔρημον δρόμῳ τᾶναν-
 τία τῆς δόξης ταύτης ἐμαρτυρήσατε, θαυμάσιόν τινα καὶ μικροῦ τοῦς
 20 ἀνθρωπίνους ὄρους ὑπερβεβηκότα, τόν, ὡς ἀληθῶς, τοιοῦτον εἶναι
 νομίζοντες. Οὐκ οὖν οὐδὲ νῦν ὁ τηλικούτος μεταβολῇ τινι καὶ ἀγνοίᾳ
 τὴν διὰ τῶν μαθητῶν ἐρώτησιν ἐμοὶ προσενήνοχεν, ἀλλὰ τοῦναντίον,
 ἅπερ ἐδίδαξε λόγῳ, καὶ διὰ τῆς ὄψεως αὐτῆς πιστωθῆναι τοῦς μαθη-
 τευθέντες σαφῆ μεθόδῳ συνδιεπράξατο. Τίς γὰρ λόγος ἀνδρὶ τοσοῦτῳ
 25 μεταβολὴν ἐπελθεῖν τῶν κρειττόνων ἢ ἀλλοιώσιν, ὅπου γε πᾶσα ἢ πρὸς
 τὸ χεῖρον ἀπόπτωσις ἢ γνώμης ἀρρωστία ἢ φιληδονίας πάθει ἢ φιλαρ-
 γυρίας καὶ τοῦ κενοῦ τούτου δοξαρίου ἔρωτι παραγίνεται, οἷς παρα-
 γίνεται, δι' ὧν καὶ ἢ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν παθῶν παρολίθησις, οἷς ἄλ-
 λοι μὲν, οὐκ ὀλίγοι, μάλιστα δὲ οἱ περὶ τοὺς βασιλείους οἴκους ἐπτο-
 30 ημένοι καὶ τοῦ κονιορτοῦ ἐκείνου ἀλώσιμοι, ὑφ' ὧν ὁ Ἰωάννης οὐδ'
 ἐστὶν εὐχερὲς ἅπασιν εἰπεῖν, οὐδ' ὅσον ἀνάλωτος. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ
 ἐστὶ κάλαμος τὸν ὑπὸ τῶν ἀνέμων σάλον δεχόμενος. Ἐξέφυγε, φησὶ
 τῶν ἀστηρίκτων τοὺς τρόπους καὶ καλάμου δίκην ριπιζομένων τὸ

καὶ διδάσκει τὸν ἀντίθετο πρὸς τὴν ἐρώτηση ἔπαινο, ἐνῶ οἱ μεσαῖοι τρόποι ἀναγράφουν ἀπευθείας καὶ μὲ ἀπόφαση τὸν ἔπαινο. "Ὅπως δηλαδὴ στὴν ἐρώτηση, «Τί βγήκατε στὴν ἔρημο νὰ δεῖτε; Ἐνα καλάμι τάχα πὺ τὸ σαλεύει ὁ ἀέρας;»⁵, ὁ λόγος πὺ διατυπώνεται μὲ ἐρώτηση δὲν ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Βαπτιστὴς εἶναι καλάμι, ἀλλὰ παρουσιάζει τὸ ἀντίθετο, ὅτι εἶναι μακριὰ ἀπὸ ὅλους ἐκεῖνοι πὺ ἡ γνώμη τους σαλεύεται σὰν καλάμι, ἔτσι καὶ ὁ λόγος πὺ ἐκφέρεται παραπλήσια μὲ τὴ δήλωση, «Ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι μεγαλύτερος αὐτοῦ», δὲν τὸν παριστάνει μικρότερο, ὄχι βέβαια, ἀλλὰ ὅτι κανένας δὲν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Πρόδρομο. Γιατὶ μὲ κανένα τρόπο ὁ Σωτῆρας δὲν θὰ τὸν στεροῦσε ξαφνικὰ ἀπὸ τοὺς ἐπαινοὺς πὺ τοῦ ἔπλεκε, οὔτε θὰ πετοῦσε ξαφνικὰ αὐτὸν πὺ ἐπαινοῦσε ἀνάμεσα στοὺς κατώτερους, ἀλλὰ τηρώντας τὸν ἴδιο λογικὸ εἰρμό, δὲν ἐπιτρέπει καθόλου ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν νὰ θεωρεῖται ἀνώτερος ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Ἰωάννη.

Ἄλλ' ὁ ἔπαινος πὺ πλέκεται ἀπὸ τὴ γνώμη τῶν ἀκροατῶν, γιὰ νὰ μιλῆσομε ἐκτενέστερα, εἶναι τέτοιος: «Τί βγήκατε στὴν ἔρημο νὰ δεῖτε; Γιὰ νὰ δεῖτε τάχα ἕνα καλάμι πὺ τὸ σαλεύει ὁ ἀνεμος; Ἡ μήπως ἕναν ἀνθρωπο ντυμένο μὲ ἀπαλὰ φορέματα;»⁶ Ἡ εἶναι φανερό ὅτι δὲν εἶναι ἔτσι; Γιατὶ ἐσεῖς οἱ ἴδιοι μὲ ὅσα ἐπράξατε σ' αὐτὸν καὶ μὲ τὴν πορεία σας πρὸς τὴν ἔρημο ἐπιβεβαιώσατε τὰ ἀντίθετα μὲ τὴ γνώμη αὐτὴ, νομίζοντας πὺς αὐτὸς εἶναι σ' ἀλήθεια ἕνας θαυμαστός ἀνθρωπος καὶ ἔχει ὑπερβεῖ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Ἐπομένως οὔτε τώρα αὐτὸς ὁ μέγας μὲ κάποια μεταβολὴ καὶ ἀγνοία μου ἀπηύθυνε τὴν ἐρώτηση μὲσω τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, αὐτὰ πὺ δίδαξε μὲ τὸ λόγο του ἐπέτυχε μὲ σοφὴ μέθοδο νὰ τὰ βεβαιωθοῦν μὲ τὰ ἴδια τὰ μάτια τους οἱ μαθητές του. Γιατὶ ποιὸς λόγος ὑπάρχει σ' ἕνα τόσο μεγάλο ἄνδρα νὰ συμβεῖ μεταβολὴ τῶν καλύτερων ἢ ἀλλοίωση, ἀφοῦ κάθε ὀλίσθηση στὸ χειρότερο ἢ ἀπὸ ἀσθένεια τῆς γνώμης ἢ ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιληδονίας ἢ τῆς φιλαργυρίας καὶ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς κενῆς αὐτῆς δόξας συμβαίνει σὲ ὅποιους συμβαίνει, καὶ μ' αὐτὰ γίνεται καὶ ἡ παρολίσθηση στὰ λοιπὰ πάθη; Ἀπὸ αὐτὰ ἄλλοι, ὄχι λίγοι, καὶ μάλιστα ὅσοι εἶναι ξετρελλαμένοι μὲ τοὺς βασιλικοὺς οἴκους καὶ αἰχμαλωτίζονται ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν κονιορτό, ἀπὸ τὰ ὅποια δὲν εἶναι εὐκόλο γιὰ ὅλους νὰ ποῦν τὸ πόσο ἀδύνατο εἶναι νὰ αἰχμαλωπισθεῖ ὁ Ἰωάννης ἀπὸ αὐτά. Γιατὶ δὲν εἶναι, ναὶ δὲν εἶναι καλάμι πὺ δέχεται τὸ σάλιο ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. Ξέφυγε, λέγει, τὸν τρόπο ἐκεῖνων πὺ δὲν ἔχουν στήριγμα καὶ τὸ νόσημα ὅσων σαλεύονται ὅπως τὸ καλά-

νόσημα. Οὐ μὴν, οὐδὲ μαλακοῖς ἱματίοις, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ἐκδεδη-
 5 τηται, οἷς οἱ περὶ τὰ βασίλεια διαθρύπτονται, χρυσῶ καὶ ἠδοναῖς καὶ
 φιλοδοξία δουλούμενοι, ἀλλ' ἔρημος μὲν αὐτῶ οἶκος ἅμα λαμπρὸς καὶ
 παράδεισος καὶ βασίλειον, καμήλων δὲ τρίχες τῷ σώματι σκέπη, καὶ
 10 ζώνη δερματίνη περὶ τὴν ὀσφύν, δεσμοῦσά τε καὶ νεκροῦσα πάντα τὰ
 παρ' ἐκάτερα ταύτης σωματικά τε καὶ ἀνθρώπινα σκιρτήματα. Εἰ βού-
 λει δὲ καὶ τροφή, τῷ μηδὲ τροφῆς ἀπλῶς μετέχειν, ἀλλ' ὄση πικρά τε
 καὶ ἄτροφος, καὶ οὐδὲ ταύτην ἐν μέτρῳ, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν ἀνάγ-
 κην διαπλανῆσαι τῆς φύσεως. Οἷς πῶς ἂν ἐπιτολήσοι τρυφή παρεισ-
 15 δῦναι ἢ ρέουσα δόξα ἢ πλοῦτος, ὁ καὶ τῶν ἐχόντων καὶ τῶν εἰς τὸ
 ἀκούσιον οὐκ ἐχόντων βαρὺς καὶ πικρὸς τύραννος; Καὶ ταῦτα δὲ οὐχὶ
 τὰ ἔργα μόνον θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοί, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἔργων, ἃ τοὺς
 ὑμετέροους ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν γνώμην ἐφελκύσατο, μάρτυρας οὐδὲν
 ἔλαττον παρεστήσατε. Ἔργοις γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν μαρτυρίαν εἰσηνέγ-
 20 κατε, ὡς καὶ τῶν ἀστηρίκτων τὴν γνώμην καὶ τῶν ταῖς ἠδοναῖς καὶ
 δόξῃ καὶ πλούτῳ δουλουμένων, δι' ὧν ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴ καὶ
 ἀλλοιώσις καὶ ἡ ἄγνοια, ὁ Βαπτιστῆς ὑψηλότερος. Ἄλλ' οὗτος μὲν ὁ
 ἀπὸ τῆς τῶν ἀκροατῶν ψήφου τῶν ἐπαίνων τύπος.

Τίς δ' ὁ ἐφεξῆς; ἢ δῆλον ὡς ὁ ἐκ τῆς ἰδίας καὶ Δεσποτικῆς ἀποφά-
 20 σεως; Ποίας ταύτης; «Ναί», φησὶ, «λέγω ὑμῖν, ὅτι προφήτην ἐξήλθετε
 ἰδεῖν», ὡς ἐκείνων τοῦτο σαφῶς, δι' ὧν ἔπραξαν, κατεθεμένων, ἵνα
 εἴτης Οἶδα ὅτι οὔτε τὴν γνώμην εὐρίπιστον ἄνθρωπον, οὔτε φιλάργυ-
 ρον ἢ κενόδοξον, οὔτε τρυφῆς ἐλάττονα, εἰς τὴν ἔρημον ἰδεῖν ἐξεληλύ-
 θατε, ἀλλ' ὑψηλόν τινα καὶ μετάρσιον, καὶ τοῦ προφητικοῦ χαρίσμα-
 25 τος μέτοχον καὶ καλῶς ὑπειλήφατε. «Ναὶ γάρ, λέγω ὑμῖν, ὅτι προφή-
 τὴν ἐξεληλύθατε ἰδεῖν». Εἶτα καὶ οὐ μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ περισσότε-
 ρον ἀποφαίνεται προφήτου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ κριταὶ καὶ νομοθέται καὶ
 βασιλεῖς ἐπ' ἀρετῇ μέγα κατέλιπον, ἵνα μὴ τῶν μὲν προφητῶν περισσό-
 30 τος φάσει τὰ πρεσβεῖα φέρειν τὸν Βαπτιστὴν ἀνεκλήρουξεν, «Οὐκ ἐγήγε-
 ρται», εἰπὼν, «ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ».
 Ἄλλ' οὗτος μὲν καὶ ὁ δεῦτερος τῶν ἐγκωμίων τύπος. Ὁ δὲ τρίτος
 μεταξὺ τῶν Δεσποτικῶν ἐπαίνων τὴν προφητικὴν προβάλλεται μαρ-
 τυρίαν, «Οὗτος» γάρ, φησὶν, «περὶ οὗ γέγραπται: Ἴδού ἐγὼ ἀποστέλ-

μ. Καί οὔτε μὲ ἀπαλὰ φορέματα ζοῦσε οὔτε μὲ τὰ ἄλλα μὲ τὰ ὅποια ζοῦν τρυφηλὰ ὅσοι τριγυρίζουν τὰ βασιλεία, ὑποδουλωμένοι στὸ χρυσάφι καὶ στὶς ἡδονές καὶ στὴ φιλοδοξία, ἀλλ' ἡ ἔρημος ἦταν σπῆτι τοῦ λαμπρὸ καὶ ταυτόχρονα περιβόλι καὶ βασιλείῳ του, κάλυμμα τοῦ σώματός του ἦταν οἱ τρίχες καμῆλων, καὶ ζώνη δερμάτινη στὴ μέση του πού δέσμευε καὶ νέκρωνε ὅλα τὰ ἀπὸ τὴ μὰ καὶ τὴν ἄλλη σωματικὰ καὶ ἀνθρώπινα σκιρτήματα. Κι ἂν θέλεις καὶ τροφή, μὲ τὸ νὰ μὴ λαμβάνει ἀπλῶς τροφή, ἀλλὰ ἐκεῖνα πού ἦταν πικρὰ καὶ χωρὶς θρεπτικὴ ἰκανότητα⁷, καὶ αὐτὰ ὄχι ὅσα χρειαζόταν, ἀλλὰ ὅσα μόνο γιὰ νὰ ξεγελάσει τὴ φυσικὴ ἀνάγκη. Σ' αὐτὰ πῶς νὰ εἰσχωρήσει τρυφή ἢ δόξα πού περνᾷ ἢ πλοῦτος, πού εἶναι καὶ σὲ ὅσους τὸν ἔχουν καὶ σὲ ὅσους τὸν στεροῦνται ἄθελά τους βαρὺς καὶ σκληρὸς τύραννος; Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ φωνάζουν μόνο τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἐσεῖς οἱ ἴδιοι, λέγει, παρουσιάσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας μάρτυρες καθόλου λιγότερο ἀπὸ τὰ ἔργα πού προσήλκυσαν τὰ μάτια καὶ τὴ γνώμη σας. Γιατὶ μὲ ἔργα καὶ ἐσεῖς φέρατε τὴ μαρτυρία σας, ὅτι ὁ Βαπτιστὴς εἶναι ὑψηλότερος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀστήρικτους στὴ γνώμη, καὶ ἀπὸ τοὺς ὑποδουλωμένους στὶς ἡδονές, στὴ δόξα καὶ στὸν πλοῦτο, ἀπὸ τὰ ὅποια προέρχεται ἡ μεταβολὴ στὸ χειρότερο καὶ ἡ ἀλλοίωση καὶ ἡ ἄγνοια. Κι αὐτὸς βέβαια εἶναι ὁ τύπος τῶν ἐπαίνων ἀπὸ τὴν ψῆφο τῶν ἀκροατῶν.

Ποιὸς ὅμως εἶναι ὁ ἐπόμενος; Ἡ εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι εἶναι αὐτὸς πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Δεσποτικὴ ἀπόφαση; Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; Ναι, σᾶς λέγω», λέγει, «ὅτι θγήκατε νὰ δεῖτε προφήτη. Γιατὶ μὲ ὅσα ἔπραξαν ἐκεῖνοι εἶχαν ἀποδείξει μὲ σαφήνεια αὐτὸ ἀκριβῶς, ὥστε νὰ πεῖς· Γνωρίζω πῶς οὔτε ἀνθρώπο μὲ ταλαντευόμενὴ γνώμη οὔτε φιλάργυρο ἢ ἓνα κενόδοξο, οὔτε δοῦλο τῆς τρυφῆς θγήκατε νὰ δεῖτε στὴν ἔρημο, ἀλλὰ κάποιον ἀνθρώπο ὑψηλὸ καὶ οὐράνιο καὶ κάτοχο τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, καὶ σωστὰ τὸν θεωρήσατε τέτοιον. Ναι λοιπὸν σᾶς λέγω, ὅτι θγήκατε νὰ δεῖτε προφήτη⁸. Ἐπειτα δὲν σταματᾷ μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ τὸν διακηρύσσει καὶ περισσότερο ἀπὸ προφήτη. Ἐπειδὴ καὶ κριτὲς καὶ νομοθέτες καὶ βασιλεῖς ἄφησαν μεγάλο ὄνομα γιὰ τὴν ἀρετὴ τους, γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ μεγαλύτερος βέβαια ἀπὸ τὶς προφῆτες, κατώτερος ὅμως ἀπὸ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, μὲ μὰ ἀπόφαση γιὰ ὅλους, διεκήρυξε ὅτι τὰ πρωτεῖα τὰ ἔχει ὁ Βαπτιστὴς, λέγοντας· «Δὲν ἀναδείχθηκε ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ πού γέννησαν γυναῖκες μεγαλύτερες ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστὴ⁹». Ἄλλ' αὐτὸς βέβαια εἶναι καὶ ὁ δεῦτερος τύπος τῶν ἐγκωμίων. Ὁ τρίτος ὅμως μεταξὺ τῶν Δεσποτικῶν ἐπαίνων προβάλλει τὴν προφητικὴ μαρτυρία. Γιατὶ λέγει, «Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος γιὰ τὸν

λω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου». Λοιπὸν δὲ καὶ τελευταῖός ἐστι περὶ οὗ μάλιστα καὶ ἡ σκέψις, ὅς, καθάπερ καὶ ὁ πρῶτος, ἐξ ἀναιρέσεως μὲν ἐστὶ τῆς μηδαμόθεν προσηκούσης τῷ Βαπτιστῇ ὑπόληψews, κατ' ἐρώτησιν δὲ ἀπορηματικὴν καὶ αὐτός, οὐκ ἐξ εὐθείας οὐδὲ ἀποφατικῶς πρόεισιν, ἐκ δὲ τοῦ συμβαίνοντος ἀτοπήματος τὴν φαύλην ὑπόληψιν ἀναιρεῖ, κάκειθεν διαπλέκει καὶ συναπαρτίζει τῷ Βαπτιστῇ τὸ ἐγκώμιον. Τίς οὖν ἡ ψευδῆς ὑπόληψις; Τὸ νομίσαι τινὰς τὸν Βαπτιστὴν ἀγνοῆσαι τὸν κηρυσσόμενον, καὶ διὰ τοῦτο προσενεγκεῖν τὴν ἐρώτησιν.

10 Τί δὲ τὸ ἐπόμενον ἄτοπον; Τὸ ἐρρίφθαι διὰ τοῦτο τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ὁ γὰρ ἐν αὐτῇ πάντων μικρότερος, τίνος ἄλλου μείζων εἴη ἄν, πλὴν τοῦ πόρρω ταύτης ἀπεληλαμένου; Διὰ τί δ' ἀπορρίπτοιτο, οὐδὲ λόγου δεῖται. Καὶ γὰρ, ὁ μὴ πεπεισμένος ἀκριβῶς τὸν ἐκ Παρθένου μὲν γεννηθέντα, ὑπὸ Ἰωάννου δὲ βαπτισθέντα, ὑπὸ δὲ τῆς
15 Πατρὸς φωνῆς μαρτυρηθέντα, καὶ ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς ὑποδειχθέντα Πνεύματος, τοῦτον Λυτρωτὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἄδου καθαιρέτην εἶναι, δῆλον ὡς ὁ τοιοῦτος ἐκτός ἐστὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Πῶς γὰρ ἂν κληρονομήσειε βασιλείαν, ὁ μὴδὲ τὸν ταύτης ἐπιστάμενος Δημιουργὸν καὶ διανομέα καὶ κληροῦχον; Εἶτα πῶς ἀναιρεῖται
20 τὸ ἄτοπον; Καὶ αὐτόθεν μὲν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τὸν ἄλλοις κηρύξαντα τὴν βασιλείαν, αὐτὸν ἐκπεσεῖν ταύτης; Ἀλλὰ γε καὶ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων. Εἰ οὖν ἠγνόησε μὲν ὅπερ ἐκήρυξεν, ὁ Ἰωάννης ἔδωκε δὲ λήθη τὰ ἄνωθεν ἠκουσμένα· οὐκ οἶδε δὲ ὃν ἐβάπτισεν ἐρωτᾶ δ' ἵνα μάθῃ, τίς ἐστὶν ὁ προσδοκώμενος δῆλον ὡς οὐδὲ τῆς
25 βασιλείας ὄλως, οὐδὲ καθ' ἣν ὁ μικρότερος διαιτᾶται λῆξιν, οὐδὲ ταύτης ἀξιωθήσεται. Ἀλλὰ τῶν μὲν λίαν ἀτοπωτάτων τοῦτο, τὰ τε ἄλλα καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων. Ποῦ γὰρ προφήτης ὁ μὴδὲ τὰ ἐν χερσὶ βλέπων; Ποῦ δὲ προφητῶν περισσότερος, καὶ αὐτὸν τὸν κηρυσσόμενον ἀγνοήσας; Ἐν γεννητοῖς δὲ γυναικῶν μείζων πῶς ἂν, ὁ
30 μὴδὲ τῆς βασιλείας ἄξιος; Οὐκ ἄρα μικρότερος οὐδαμῶς τοῦ μικροτέρου τῶν ἐν βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οὐδ' ἄρα ἠγνόησεν, ὃν ἐκήρυξεν, οὐδ' ἵν' αὐτὸς μάθῃ, ἀλλ' ἵνα τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς αὐτοψίας βελτιώσῃ, τὴν διδασκαλίαν εἰς ἐρώτησιν ἐσχημάτισε. Ἀλλ' ἡ μὲν

ὅποιο ἔχει γραφεῖ· Νὰ, ἀποστέλλω τὸν ἀγγελιαφόρο μου μπροστὰ ἀπὸ σένα, πὺ θὰ σοῦ ἀνοίξει τὸ δρόμο»¹. Ἀπομένει ὁ τελευταῖος τρόπος γιὰ τὸν ὅποιο γίνεται κυρίως ὁ λόγος πὺ, ὅπως καὶ ὁ πρῶτος, προέρχεται ἀπὸ ἀναίρεση τῆς ὑπόνοιας πὺ δὲν ἀρμόζει καθόλου στὸν Βαπτιστῆ, καὶ διατυπώνεται καὶ αὐτὸς μὲ ἐρώτηση ἀπορηματικὴ καὶ ὄχι ἀπευθείας οὔτε μὲ ἀπόφανση, καὶ ἀπὸ τὸ ἀτόπημα πὺ συμβαίνει ἀναιρεῖ τὴ φαύλη ὑπόνοια, καὶ ἀπὸ αὐτὸ πλέκει καὶ συνθέτει τὸ ἐγκώμιο τοῦ Βαπτιστῆ. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ ψευδὴς ὑπόνοια; Τὸ νὰ νομίσει κανεὶς ὅτι ὁ Βαπτιστῆς δὲν ἤξερε τὸν κηρυττόμενο καὶ γι' αὐτὸ ὑπέβαλε τὴν ἐρώτηση.

Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ ἄτοπο πὺ ἀκολουθεῖ; Ἡ ἀπόρριψή του ἐξαιτίας αὐτοῦ ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γιατί, αὐτὸς πὺ εἶναι μέσα σ' αὐτὴν ὁ μικρότερος ἀπὸ ὅλους, ἀπὸ ποιὸν ἄλλον θὰ μπορούσε εἶναι μεγαλύτερος, παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνον πὺ ἔχει ἐκδιωχθεῖ πολὺ μακριὰ ἀπὸ αὐτήν; Καὶ γιατί θὰ ἀπορριπτόταν δὲν χρειάζεται κανὲν νὰ τὸ ποῦμε. Γιατί αὐτὸς πὺ δὲν πιστεύει ἀκριβῶς σ' αὐτὸν πὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ πὺ βαπτίσθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη καὶ πὺ μαρτυρήθηκε ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ Πατέρα καὶ ὑποδείχθηκε ἀπὸ τὸ ὁμογενὲς Πνεῦμα² ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ λυτρωτῆς τοῦ κόσμου, εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Πῶς λοιπὸν θὰ κληρονομήσει τὴ βασιλεία αὐτὸς πὺ δὲν γνωρίζει οὔτε τὸν Δημιουργὸ τῆς καὶ τὸν διανομέα καὶ τὸν κληρονόμο τῆς; Ἐπειτα πῶς ἀναιρεῖται τὸ ἄτοπο; Καὶ ἀπὸ αὐτὰ βέβαια (γιατί πῶς δὲν εἶναι ἄτοπο αὐτὸς πὺ κήρυξε τὴ βασιλεία στους ἄλλους, νὰ ἐκπέσει ὁ ἴδιος ἀπὸ αὐτήν;), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ εἰπώθηκαν προηγουμένως. Ἄν λοιπὸν ὁ Ἰωάννης ἀγνόησε αὐτὸν πὺ κήρυξε καὶ λησμόνησε ὅσα εἶχε ἀκούσει καὶ δὲν γνωρίζει αὐτὸν πὺ βάπτισε καὶ ἐρωτᾷ γιὰ νὰ μάθει ποιὸς εἶναι αὐτὸς πὺ προσδοκοῦν, εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν θ' ἀξιωθεῖ καθόλου οὔτε τὴ βασιλείου οὔτε τὴ κατάστασι στὴν ὁποία βρισκεται ὁ μικρότερος, οὔτε θὰ ἀξιωθεῖ αὐτήν. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον ἄτοπα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν προηγουμένως. Πῶς δηλαδὴ εἶναι προφήτης αὐτὸς πὺ δὲν βλέπει οὔτε αὐτὰ πὺ εἶναι μπροστὰ του; Πῶς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς προφῆτες αὐτὸς πὺ ἀγνόησε τὸν κηρυττόμενο; Καὶ πῶς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πὺ γεννήθηκαν ἀπὸ γυναῖκες αὐτὸς πὺ δὲν εἶναι ἄξιος οὔτε γιὰ τὴ βασιλεία; Ἐπομένως δὲν εἶναι καθόλου μικρότερος ἀπὸ τὸν μικρότερο στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὔτε ἄρα ἀγνόησε ἐκεῖνον πὺ κήρυξε, οὔτε διατύπωσε τὴ διδασκαλία του μὲ τὴ μορφὴ ἐρώτησις γιὰ νὰ μάθει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ γιὰ νὰ βελτιώσει τοὺς μαθητῆς του μὲ τὴν αὐτοψία. Καὶ

όλης διανοίας ανάπτυξις αὕτη. Ὁ δὲ Δεσποτικὸς καὶ θεῖος χρησμός, δρομῆ τε καὶ συντετημημένῳ λόγῳ, διὰ τοῦ κατ' ἐρώτησιν ἀπορηματικῆς τύπου, τὴν ὅλην παρέστησεν ἔννοιαν, εἰπὼν, «Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν;».

5 Ταύτης γὰρ τῆς φωνῆς, ἐξ αὐτῆς ἀκοῆς ἀπαντώσης καὶ τῆ τοῦ ἀτοπήματος ὑπερβολῆ οὐκ ἐώσης εἰς ἀπρεπῆ τινα ὑπόληψιν τοῦ τῆς ἀληθείας κήρυκος ἀπενεχθῆναι, εὐθύς μὲν συνελαννόμεθα εἰς τὸ συνιδεῖν τὸ σοφὸν καὶ ὠφέλιμον τῆς διὰ τῶν μαθητῶν ἐρωτήσεως, ἐκεῖθεν δὲ πάλιν εἰς τὴν τῶν ἐπαίνων ἀποδοχὴν ἔτι μᾶλλον ἐφελκόμε-
10 θα, καὶ οὐχὶ τοῦ μικροτέρου τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἐλάττονα τὸν Βαπτιστὴν ψηφίζόμεθα (πολλοῦ γε καὶ δεῖ), ἀλλὰ καὶ κριτῶν καὶ νομοθετῶν καὶ βασιλέων καὶ αὐτῶν πατριαρχῶν ὑπερανεστηκέναι, ὡς αὐτὴ σαφῶς ἀνεῖπεν ἡ Ἀλήθεια, συντιθέμεθα. Καὶ μάλα εἰκότως εἰρ-
κτῆ καὶ μυρία κακώσει συνείχετο, τὴν ἐπὶ θανάτῳ τηρούμενος, ἄλλην
15 ταῦτα ὑπὲρ θεσμῶν θεῶν διακαρτερῶν ἄθλησιν, καὶ ὁ πρὸς τὸν Ἀ-
μνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, διάπτυρος αὐτῷ πόθος οὐκ ἐμαραίνεται, ἦνθει δὲ μᾶλλον, καὶ διεφιλονεῖκει τῷ θανάτῳ ἐπὶ πλέον ἀναξωπτυρεῖσθαι καὶ ἀποθανατίζεσθαι, οὐδ' ἔληγε κηρύσ-
σων καὶ χειρὶ καὶ γλώσση καὶ πάσῃ μεθόδῳ τὸν οὐράνιον Νυμφίον,
20 πάντας ἐπιποθῶν αὐτῷ συναρμόσαι καὶ τῶν νυμφικῶν παστάδων ἐνθεῖναι τὸν ἔρωτα. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ χαίρειν αὐτὸν πρὸς τὸ ξίφος καὶ ἀδημονεῖν τῇ βραδύτητι, καὶ σπεύδειν πρὸς τοὺς ἐν ἄδου, ἵνα κάκει φθάσῃ τοὺς ἄλλους, τὸν προσδοκώμενον ἀνακηρύξαι καὶ προεναγγε-
λίσασθαι.

25 ἼΑρα οὐκ ἐγκωμίων ταῦτα Δεσποτικῆς ἀξίων γλώσσης; Ἐβλεπε τὸ ξίφος, ἔβλεπε τοὺς δημίους, καὶ τὴν σφαγὴν κέντρον ἐποιεῖτο τοῦ Δεσποτικοῦ φίλτρου, ὅλος πρὸς αὐτὸν ἐπιστρεφόμενος ὄντως, «οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ».
Ἦψατο κορυφῆς Δεσπότου, ἐκήρυξεν ἀπὸ γαστροῦ, ἐκήρυσσε μέχρι
30 θανάτου, εἴλκυσεν εἰς μετάνοιαν κόσμον ἐῷ τὴν ἔρημον πολιτείαν, καὶ τὴν καταιδέσασαν καὶ τοὺς ἀναισχύντους Ἰουδαίους ὑπερφυῆ δίαι-
ταν καὶ διαγωγὴν, καὶ τὴν ἐμφράξασαν αὐτῶν τὰ ἀτύλωτα στόματα, ὑπὲρ ἄνθρωπον ζωὴν. ἼΑρ' οὐ δικαίως μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν; ἄρ' οὐ κατ' ἀξίαν τῆς Δεσποτικῆς ἀπήλαυσε φωνῆς; ἼΑρ' ὁ μικρότε-

αὐτὴ βέβαια εἶναι ἡ ἀνάπτυξη ὅλου τοῦ νοήματος, ὁ Δεσποτικὸς ὅμως καὶ θεῖος χρησμὸς μὲ ἔντονο καὶ σύντομο λόγο παρέστησε ὅλη τὴν ἔννοια μὲ τὴν ἀπορηματικῶν τύπου ἐρώτησι, λέγοντας· «Ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, εἶναι μεγαλύτερος αὐτοῦ;».

Μὲ αὐτὸν λοιπὸν τὸ λόγο, ποῦ ἀπαντᾷ μὲ αὐτηκοῖα καὶ ποῦ μὲ τὴν ὑπερβολὴ τοῦ ἀτοπήματος δὲν ἀφήνει νὰ σχηματίσουμε κάποια ἀπρεπῆ γνώμη γιὰ τὸν κήρυκα τῆς ἀλήθειας, ὀδηγούμεστε ἀμέσως νὰ διαπιστώσουμε τὴ σοφία καὶ τὴν ὠφελιμότητα τῆς ἐρώτησης μὲσω τῶν μαθητῶν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλι ἐλκόμαστε ἀκόμα περισσότερο στὴν ἀποδοχὴ τῶν ἐπαίνων. Καὶ ἡ γνώμη μας δὲν εἶναι ὅτι ὁ Βαπτιστὴς εἶναι μικρότερος ἀπὸ τὸν μικρότερο στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (ἀπέχει πολὺ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια), ἀλλὰ δεχόμεστε ὅτι βρίσκεται πολὺ πιὸ πάνω καὶ ἀπὸ τοὺς κριτὲς καὶ ἀπὸ τοὺς νομοθέτες καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς πατριάρχες, ὅπως τὸ βεβαίωσε μὲ σαφήνεια ἡ ἴδια ἡ Ἀλήθεια³. Καὶ πολὺ εὐλογα. Τὸν κρατοῦσε ἡ φυλακὴ καὶ μὲ τὰ ἄπειρα κακοπαθήματα καταδικασμένο σὲ θάνατο, καὶ αὐτὰ ἦταν μὰ ἄθληση ποῦ ὑπέμεινε γιὰ τὴν τήρησι τῶν θείων νόμων, ὅμως δὲν μαραινόταν ὁ φλογερὸς πόθος τοῦ πρὸς τὸν Ἀμνὸ τοῦ Θεοῦ ποῦ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου⁴, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθοῦσε, καὶ διαφιλονεικοῦσε μὲ τὸ θάνατο νὰ ἀναζωπυρωθεῖ καὶ νὰ ἀποθανατισθεῖ περισσότερο, οὔτε ἔπαυε νὰ κηρύττει καὶ μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὴ γλῶσσα καὶ μὲ κάθε τρόπο τὸν οὐράνιο Νυμφίον, ποθώντας νὰ ἐνώσει ὅλους μαζί του καὶ νὰ βάλει μέσα τους τὸν ἔρωτα τῶν νυμφικῶν παστάδων. Ἐγὼ νομίζω ὅτι χαιρόταν περιμένοντας τὸ ξίφος καὶ ἀδημονοῦσε ποῦ ἀργοῦσε καὶ ἔτρεχε πρὸς ἐκείνους ποῦ βρίσκονταν στὸν ἄδη, γιὰ νὰ προλάβει καὶ ἐκεῖ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἀνακηρύξει τὸν προσδοκώμενον καὶ νὰ τὸν προεαγγελισθεῖ.

Δὲν εἶναι ἄραγε αὐτὰ ἄξια γιὰ ἐγκώμα ἀπὸ τὴ Δεσποτικὴ γλῶσσα; Ἐβλεπε τὸ ξίφος, ἔβλεπε τοὺς δημίους, καὶ ἔκανε τὴ σφαγὴ κίνητρο γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Κυρίου, στρεφόμενος ὀλόκληρος σ' αὐτόν. Πράγματι «Δὲν φάνηκε ἀνάμεσα στὰ παιδιά ποῦ γέννησαν γυναῖκες μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστή»⁵. Ἄγγιξε τὴν κορυφὴν τοῦ Κυρίου, τὸν κήρυξε ἀκόμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του· τὸν κήρυττε μέχρι τὸ θάνατό του· προσεῖλκυσε κόσμον στὴ μετάνοια· ἀφήνω τὴν κατοίκησή του στὴν ἔρημο καὶ τὴν πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύσι διατροφή καὶ συμπεριφορὰ του ποῦ καταντρόπιασε καὶ τοὺς ἀδιάντροπους Ἰουδαίους, καὶ τὴν ὑπεράνθρωπη ζωὴ του ποῦ ἔφραζε τὰ ἀπύλωτα στόματά τους. Δὲν εἶναι ἄραγε μεγαλύτερος ἀπὸ τὰ παιδιά ποῦ γέννησαν οἱ

ρος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων τοῦ τοιούτου ἐστίν; Δεῖ τοι-
 γαροῦν ἐκ τῶν εἰρημένων, οὐκ ἀποφαινόμενον ἀναγινώσκειν τό, «Ὁ
 δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστίν», ἀλλὰ
 κατ' ἐκεῖνον τὸν τύπον καθ' ὃν ἀναγινώσκεται καὶ τό, «Τί ἐξήλθετε εἰς
 5 τὴν ἔρημον ἰδεῖν; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;». Καὶ σκόπει μοι
 συνετῶς, ὅτι οὔτε τό, «ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν», παρὰ τὴν πρόχει-
 ρον καὶ πᾶσιν ἐγνωσμένην διάνοιαν ἠναγκάσθημεν εἰς ἄλλο τι περινε-
 νοημένον ἐκδιάσασθαι, οὔτε τό, «μικρότερος», προσθήκαις τισὶ περι-
 εργοτέραις πρὸς ὁμολογίαν τοῦ, «μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν», συν-
 10 διεπλέξαμεν, μόνον δὲ τὸ ἐξ ἀρχῆς σχῆμα τοῦ λόγου εἰς τὸν κατ' ἐρώ-
 τησιν τύπον ρυθμίσαντες, τὴν τοῦ δηλουμένου σαφῶς, εἰ καὶ πλεόν ἢ
 κατ' ἐπιστολήν, παρεστήσαμεν ἔννοιαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΓ'.

Εἰ παντάχου τὸ Θεῖον, πῶς διαβολὴ τοῦ μυστηρίου καὶ
 15 γυναικὸς μήτρα παρεῖναι; Ναί, φασί, παρεῖναι μὲν
 γαστρὶ γυναικός, ὡς καὶ πανταχοῦ, οὐδεμία δια-
 βολή, σαρκωθῆναι δὲ Θεὸν ἐξ αὐτῆς
 πῶς οἶόν τέ ἐστιν;

Οὐκοῦν, ὧ θέλιστε, καὶ αὐτὸς τῆς μὲν κατὰ τοῦ μυστηρίου δια-
 20 βολῆς καὶ ἄκων ἐξέστης, λανθάνεις δ' αὐτὸν ἀντὶ πολεμίου εἰς τὴν
 τῶν φίλων τάξιν μεταβαίνων. Ὁ γὰρ ἀφείς μὲν τὴν διαβολὴν, ἀπό-
 δειξιν δὲ τοῦ προκειμένου ζητῶν, οὐ δι' ὧν μὴ ἀπαχθεῖ τῆς δόξης
 φιλονεικεῖ, ἀλλ' οἷς ἂν καὶ αὐτὸς ταύτην προσδέξηται, καίτοι τῶ
 πρὸς ταῦτα παρασκευαζομένῳ ἤρκει συνιέναι τὴν ἀλήθειαν καθάρ-
 25 σιον τῆς διαβολῆς τοῦ προβλήματος. Δι' ὧν γὰρ τις ὡς ἄτοπον φεύ-
 γει, εἰ τοῦτο κατίδοι μὴ μόνον μηδεμίαν ἔχον ἀτοπίαν, ἀλλὰ καὶ λό-
 γου συμβαῖνον ἀνάγκην, πῶς οὐχὶ μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς διαβολῆς
 οὐκ ὀφείλει περιπτύσσεσθαι τοῦτο; Ἀδύνατον ἀρετή; Ἀλλ' ἔδειξα
 πολλοὺς μετιόντας. Οὐκοῦν τὸ δυνατόν ἀντεισῆχθη, καὶ τὸν πρὶν
 30 φυγάδα, νυνὶ ταύτης εἶναι δεῖ πολίτην. Βλαβερόν ἢ ἀνδρεία; Ἀλλὰ
 λυσιτελοῦν εἴπερ τι ἄλλο παρέστησα τῶ βίῳ. Οὐκοῦν γέγονεν ἐρα-

γυναῖκες; Ἐπειδή δὲν ἀπόλαυσε ἐπάξια τὸν Δεσποτικὸν λόγον; Ἐπειδὴ ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτόν; Πρέπει λοιπὸν, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε, νὰ μὴ διαβάζομε τὴν δήλωσιν, «Ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν εἶναι μεγαλύτερος αὐτοῦ» ὡς ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸν τύπον ἐκεῖνον ποὺ διαβάζομε τὸ ἄλλο· «Τί θυγήκατε ἐν τῇ ἐρημῷ νὰ δεῖτε; ἓνα καλάμι ποὺ τὸ σαλεύει ὁ ἀέρας;»⁶. Καὶ πρόσεχε παρακαλῶ μὲ σύνεσιν, ὅτι οὔτε τὴν ῥῆσιν, «ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν», παρὰ τὸ πρόχειρον καὶ γνωστὸν σὲ ὅλους νόημα, ἀναγκασθήκαμε νὰ τὴν σύρομε μὲ τὴν βίαν σὲ ἓνα περίπλοκον διάνοημα, οὔτε τὸ «μικρότερος» τὸ διαπλέξαμε μὲ κάποιες περιεργότερες προσθήκας γιὰ νὰ ὁμολογηθῇ τὸ «μεγαλύτερος ἀπὸ τὰ παιδιά ποὺ γέννησαν οἱ γυναῖκες», ἀλλὰ προσαρμόζοντας μόνον τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ λόγου ἐν τῇ ἐρωτηματικῇ μορφῇ, παραστήσαμε μὲ σαφήνεια, ἂν καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅσο γίνεται σὲ ἐπιστολήν, τὴν ἔννοιαν ποὺ δηλώνεται.

ΕΡΩΤΗΣΗ 223η.

Ἐάν ὁ Θεὸς ὑπάρχει παντοῦ, πῶς κατηγορεῖται τὸ μυστήριον γιὰ τὴν κατοίκησίν του ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς γυναίκας; Ναι, λέγει, τὸ νὰ παραβρίσκειται ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς γυναίκας, ὅπως καὶ παντοῦ ἄλλοῦ, δὲν ἀποτελεῖ καμμιὰ κατηγορίαν, τὸ νὰ λάβει ὁμοίως σάρκα ὁ Θεὸς ἀπὸ αὐτῆν, πῶς εἶναι δυνατόν;

Κι ἐπεὶ λοιπὸν, φίλε μου, χωρὶς νὰ τὸ θέλεις δοκίμασες ἐκπληξῆ μὲ τὴν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ μυστηρίου, σοῦ διαφεύγει ὅμως ὅτι ἀπὸ ἐχθρὸς μπαίνει ἐν τῇ τάξει τῶν φίλων. Γιατί, αὐτὸς ποὺ ἀφήνει τὴν κατηγορίαν καὶ ζητεῖ ἀπόδειξιν γιὰ τὸ προκείμενον, δὲν φιλονικεῖ γιὰ τὸ μὲ ποιὰ δὲν θ' ἀλλάξει τὴν γνώμην του, ἀλλὰ γιὰ αὐτὰ μὲ τὰ ὅποια καὶ αὐτὸς θὰ τὴν δεχθῇ. Ἐάν καὶ βέβαια σ' αὐτόν ποὺ ἐτοιμάζεται γι' αὐτὰ θὰ ἦταν ἀρκετὸ νὰ καταλάβει ὅτι ἡ ἀλήθεια ἀποτελεῖ καθάριστον τῆς κατηγορίας τοῦ προβλήματος. Γιατί, γιὰ τοὺς λόγους ποὺ κάποιος ἀποφεύγει κάτι ὡς ἄτοπον, ἂν καταλάβει ὅτι αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν ἔχει καμμιὰ ἀτοπία, ἀλλὰ καὶ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν ἀναγκαιότητα, πῶς μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς κατηγορίας δὲν ὀφείλει αὐτὸ νὰ τὸ ἀσπασθῇ; Εἶναι ἀδύνατον ἢ ἀσκησιμὸς τῆς ἀρετῆς; Ἐπειδὴ εἶδα ὅτι πολλοὶ τὴν ἀσκοῦν. Ἐπομένως τὴν θέσιν τοῦ ἀδυνάτου τὴν πῆρε τὸ δυνατόν, καὶ αὐτὸς ποὺ πρῶτον ἦταν δραπέτης ἀπὸ αὐτῆν, τώρα πρέπει νὰ εἶναι πολίτης αὐτῆς. Εἶναι βλαβερὸν πράγμα ἢ ἀνδρεία; Ἀλλὰ τὴν παρουσίασα ὡς ὀφελιμότερη ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο ἐν τῇ ζωῇ. Ἐγένετο λοιπὸν ἀγαπητὸν ἐπειδὴ δὲν

στον τὴν βλάβην οὐκ ἔχον, ὃ μισητὸν ἐδόκει διὰ τὴν βλάβην. Ἀδύνατον Θεὸν γαστρί παρθένου παρεῖναι; Συνωμολόγησας ὅτι μᾶλλον ἀδύνατον μὴ παρεῖναι. Τίνος λοιπὸν ἐτέρας κατασκευῆς τὸ προβληθὲν δεῖται;

5 Ἀλλὰ χρή με, φησί, μαθεῖν καὶ πῶς οἶόν τέ ἐστι σαρκωθῆναι μᾶλλον δέ, εἰ τὸ παρεῖναι σάρκωσις Θεοῦ, οὐκ ἂν φθάνοις παντὸς ζώου μορφήν τούτῳ περιβαλὼν. Νῦν οὐκέτι τῶν φιλοῦντων, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν πολεμίων πάλιν ἔχθραν ἐπανῆλθες πλὴν οἷς τὴν ἦτταν ἔσχεσ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, οὐδὲ ἐν τούτοις σοι τὸ μὴ πεσεῖν ἔσται παρα-
10 ταπτομένῳ κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ γε πρὸς τὸν ἀκροβολισμόν διανᾶστηθι. Ἔστι τις ἀνθρώπων πρόνοια μᾶλλον Θεῶ ἢ τῶν ἄλλων ζώων; Οὐκ ἂν φῆσῃς καὶ γὰρ καὶ τούτων ἢ δημιουργία καὶ ἢ πρόνοια διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων χρείαν. Οὐκοῦν οὐδὲ ὁμοίως ἐν ἀνθρώποις τε καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ἢ τοῦ θείου παρουσία. Ἐν γὰρ ὄν καὶ ἀπλήθυντον
15 ταῖς διαφοραῖς, ἀπληθύντως πληθύνεσθαι λέγεται. Ὡστε σοι αἱ πολλαὶ μορφαὶ εἰς μίαν μόνην τὴν ἀνθρώπων διηλλάθησαν. Ὁραῖς ὅπως εὐχερῶς ὁ τῆς ἀπιστίας καταπίπτει πρόμαχος;

Καὶ τί τοῦτο; φησίν. Εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ζώων τὰς μορφὰς ὁ Λόγος ὑπεξέφυγεν, ἀλλ' οὖν γε τὸ μὴ ἀπὸ μιᾶς παρθένου, ἀλλ' ἐκ πα-
20 σῶν γυναικῶν καὶ παρθένων σάρκωσιν λέγειν ὑπολείπεται. Ἀλλ', ὦ ἀγαθέ, φανερὰ μὲν κἀνταῦθα ἢ τῶν ἀναισχύντων, ἐν οἷς ἔφθασαν ἀναισχυντήσαντες, πῶσις Ὅμως οὖν, ὡς δοκεῖ, ἀναστάντα ἀποχρήσει μοι πάλιν σε τοῖς σοφοῖς καταβαλεῖν λόγοις Ἀδύνατον γὰρ φαίην ἂν ἔγωγε μᾶλλον τὸν ἅπαξ σαρκωθέντα, δευτέρας σαρκώσεως δεῖ-
25 σθαι. Οὐκοῦν οὐδὲ ἢ διὰ ποσῶν τῶν παρθένων σάρκωσις χώραν ἔχει, μόνη δὲ ἢ διὰ μιᾶς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΔ΄.

Πότερον οἱ δαίμονες ἴσασιν ὡς μετανοοῦντες ἐφ' οἷς ἐτόλμησαν ἀφίενται τοῦ τολμήματος, ἢ τῆς ἅπαξ θεοσοφίας
30 πεσόντες, καὶ τὴν τούτου γνῶσιν συναφηρέθησαν;

Ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πρότερον, πῶς ἀσώματος φύσις καὶ μηδὲ τοσαύταις βαρύτησι σαρκὸς καθελκομένη τῆς ὑπὸ τούτου συνεχομένης χείρων γεγένηται; Πολλοὶ γὰρ ἀνθρώπων εἰς ἔσχατον ἐλάσαντες κακοῦ διὰ μετανοίας καὶ τῆς προτέρας αὐτοῖς ἐνούσης πολιτείας ὑπερήρθησαν.

προκαλεῖ βλάβη, αὐτὸ ποὺ ἔξαιτίας τῆς βλάβης ποὺ προκαλοῦσε ἦταν μισητό. Εἶναι ἀδύνατο νὰ βρῖσκεται ὁ Θεὸς μέσα στὴν κοιλιὰ παρθένου; Συνομολόγησες ὅτι μᾶλλον εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ὑπάρχει. Ποιὰ λοιπὸν ἄλλη ἀπόδειξη χρειάζεται τὸ πρόβλημα;

Ἄλλὰ πρέπει νὰ μάθω, λέγει, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ λάβει σάρκα, ἢ μᾶλλον, ἂν ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ μέσα σὲ κάτι εἶναι σάρκωση, δὲν θὰ προφθάνεις νὰ τὸν περιβάλλεις μὲ τὴ μορφή κάθε ζώου. Τώρα δὲν ἀνήκεις στοὺς φίλους, ἀλλὰ γύρισες πάλι στὴν ἔχθρα τῶν πολεμίων. Πλὴν ὅμως μὲ ἐκεῖνα ποὺ νικῆθηκες στὰ προηγούμενα, οὔτε σ' αὐτὰ θὰ ἐπιτύχεις νὰ μὴ νικηθεῖς ἀντιπαρατασσόμενος ἐναντίον τῆς ἀλήθειας. Ἐτοιμάσου λοιπὸν γιὰ τὴν ἀψιμαχία. Ὁ Θεὸς δείχνει περισσότερη πρόνοια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ ὅ,τι γιὰ τὰ ἄλλα ζῶα; Δὲν θὰ μπορέσεις νὰ τὸ πεῖς· γιατί καὶ αὐτὰ δημιουργήθηκαν καὶ προνοήθηκαν γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Ἐπομένως οὔτε ἡ παρουσία τοῦ θείου εἶναι ὅμοια στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ ἄλλα ζῶα. Γιατὶ ὄντας ἓνα καὶ μὴ πληθυνόμενο μὲ τὶς διαφορές, λέγεται ὅτι γίνεται πολλὰ χωρὶς νὰ πληθύνεται. Ὡστε οἱ πολλὲς γιὰ σένα μορφές του κατέληξαν σὲ μία μόνο, τὴν ἀνθρώπινη. Βλέπεις πόσο εὐκόλα καταπίπτει ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς ἀπιστίας;

Κι αὐτὸ, λέγει, τί σημαίνει; Γιατί, ἂν καὶ ὁ Λόγος ἀπέφυγε τὶς μορφές τῶν ἄλλων ζώων, ὅμως ἀπομένει τὸ νὰ λέμε γιὰ σάρκωση ὄχι ἀπὸ μία παρθένο, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλες τὶς ἑγγαμες καὶ τὶς ἄγαμες. Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ, φίλε μου, εἶναι φανερὴ ἡ πτώση τῶν ἀδιάντροπων γιὰ τὴν τόση ἀδιάντροπιά τους. Ὅμως, ὅπως νομίζω, ἀφοῦ σηκωθεῖς, θὰ χρειασθεῖ νὰ σὲ καταβάλω πάλι μὲ τοὺς σοφοὺς λόγους. Γιατὶ θὰ ἔλεγα, πῶς εἶναι ἀδύνατον, αὐτὸς ποὺ μὰ φορὰ σαρκώθηκε, νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ δεύτερη σάρκωση. Ἐπομένως οὔτε ἡ σάρκωση ἀπὸ ἄπειρες παρθένες ἔχει θέση, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ μία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 224η.

Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· γνωρίζουν οἱ δαίμονες, ὅτι ἂν μετανοήσουν γιὰ ὅσα τόλμησαν συγχωροῦνται γιὰ τὸ τόλμημά τους, ἢ, ἔχοντας χάσει μὰ φορὰ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἔχασαν μαζὶ καὶ τὴ γνώση του;

Ἄν βέβαια συμβαίνει τὸ πρῶτο, πῶς ἡ ἀσώματη φύση, καὶ ποὺ δὲν σύρεται πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὰ τόσα βάρη τῆς σάρκα, θὰ γίνῃ χειρότερη ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ αὐτὴ συγκρατεῖ; Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἔφτασαν σὸ ἔσχατο σημεῖο τοῦ κακοῦ, μὲ τὴ μετάνοια ὑψώθηκαν ἀκόμα καὶ πάνω ἀπὸ τὴν προηγούμενη πολιτεία τους. Ἄν ὅμως μετὰ τὴν

Εἰ δὲ μετὰ τὴν πτώσιν διόλου τούτους καὶ τῆς τόλμης καὶ τῆς ἐπαστροφῆς ἔλαβεν ἄγνοια, καὶ οὕτω θαθεῖ σκότῳ μεμνκότες καθέδουσι, πῶς εἰς κακουργίαν πᾶσαν ἐπίνοιαν ὑπερβάλλουσαν οὐκ ἀνιάσι τοὺς ἀνθρώπους, ἐφ' οἷς οὐδὲ μελέτη τις πολλάκις προηγῆσατο, εἰς ἀπορρήτους τόλμας ἅμα ἐρεθίζουσί τε καὶ συγκαθέλκουσι;

Τὸ μὲν σόν, ὡς ἐγῶμαι, εἴ τις τοὺς πολλοὺς συνοπτικώτερον εἴποι λόγους, τοιοῦτον ἂν εἶη πρόβλημα. Ἐπταισε τὸ δαμονιον· τί μὴ μετανοεῖ; Ἄλλ' ἐπωρώθη. Πόθεν ἢ πώρωσις; Αὐτὸς γὰρ τῶν ἄλλων αἰτία πωρώσεως. Ἄλλὰ πεπώρωται. Πῶς οὐκ ἐπωρώθη ἄλλους τε πεπωρωμένους ποιεῖν καὶ αὐξάνειν τὴν πώρωσιν; Πῶς δ' ἐπ' ἀγαθῷ πλασθὲν ὄλως νένευκε μὲν οὐδαμῶς πρὸς ἐκεῖνο, πρὸς δὲ μὴ προήχθη, εἰς ἐκεῖνο καταπέπτωκε; Καὶ τί ἂν ἐκεῖνο εἶη, ὃ μὴ τραπέντος τοῦ δαμονίου φύλου τούτους ὑπεδέξατο;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΕ'.

15 Ὡς ἐν διαλέξει ἑλληνίζοντος καὶ Χριστιανοῦ κεφάλαια, δι' ὧν κατασκευάζεται ἡ Τριάς.

Ἑλληνίζων. Τοῦ Χριστιανοῦ σε δόγματος προασπιστὴν εἰδὼς καὶ ὑπέρμαχον, ἄλλως τε δὲ καὶ ἐπιεικεία λαμπρυνόμενον, οὐκ ἂν εὐλαθηθεῖν λογισμοῖς ἐτάσεως ὑποβαλεῖν, εἴ γε καὶ αὐτὸς ἐπινεύοις, τοῦ 20 παρ' ὑμῖν πρεσβευομένου λόγου τὴν διάνοιαν Ὁρῶ γὰρ ἐν αὐτῇ πολὺ μὲν τὸ ἀπίθανον, ἐπειδὴν δὲ τὸ πιθανὸν ὑποδύοιτο, οὐκ ἐλάττω δηλοῦσαν τὸν ἔλεγχον καὶ καταστρέφουσαν ἃ κατασκευάζειν προήρητο.

Χριστιανός. Πῶς δὴ καὶ τίς σε λόγος ὧδε φρονεῖν καὶ λέγειν ἀνέπεισεν; Ὅτι μὲν γὰρ ἡ σὴ δόξα καὶ ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐ μάχεται, 25 οὐδὲν δεῖ μαθεῖν· ὅτι δὲ τοῖς ἐν ἀγλύϊ δογμάτων κατεχομένοις ἢ τῆς εὐσεβείας οὐχ ὁραῖται καθαρότης, οὐδὲ τοῦτο ἐργῶδες ἐννοεῖν. Πλὴν ἀλλὰ γε λέγε, οἱ σε τῶν λόγων ἐπήραν λέγειν, ὡς οἱ περὶ τῆς εὐσεβείας ἡμῶν λόγοι, τὸ πιθανὸν μηχανώμενοι, μᾶλλον πρὸς τὸ ἀπίθανόν τε ἀναπόδεικτον ἀπορρέουσιν.

30 Ἐλ' Ἐρῶ τε τοίνυν σὺ νέους οὐδὲ προσφάτους λόγους, ἀλλὰ παλαιοῖς ὑμῖν καὶ χρονίοις Πατράσιν ἀνηρημένους καὶ γὰρ οὗτοι Υἱὸν καὶ Πνεῦμα πῶ Θεῷ παρεισάγοντες (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὑμέτερον τῶν Χριστιανῶν καὶ δόγμα καὶ κήρυγμα) τοιαύτην τινὰ πλοκὴν ἐν ἐρωτῆσει διαπλέκουσιν. Ὁ Θεὸς οὐκ ἂν ἐρεῖς ὡς ἄλογος εἰ δὲ καὶ σὺ φεύ-

πτώση ἀγνόησαν τελείως καὶ τὸ τόλμημά τους καὶ τὴν ἐπιστροφή τους καὶ μὲ κλεισμένα μάτια κοιμοῦνται σὲ τόσο βαθὺ σκοτάδι, πῶς δὲν ἐξωθοῦν τοὺς ἀνθρώπους σὲ κακουργία πού ξεπερνᾷ κάθε φαντασία, πού οὔτε κἄν εἶχαν σκεφθεῖ προηγουμένως, καὶ συνάμα ἐρεθίζουν καὶ παρασύρουν σὲ τόλμες πού δὲν λέγονται; Τὸ δικό σου λοιπὸν πρόβλημα, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἂν συνοψίσει κανεὶς τοὺς πολλοὺς λόγους, εἶναι αὐτὸ. Ἐμάρτησε ὁ διάβολος· γιατί δὲν μετανοεῖ; Ἄλλὰ πωρώθηκε. Ἐπὶ ποῦ προῆλθε ἡ πώρωση; Γιατί αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία τῆς πώρωσης τῶν ἄλλων. Ἄλλὰ ἔχει πωρωθεῖ. Πῶς δὲν πωρώθηκε νὰ κάμνει ἄλλους πωρωμένους καὶ νὰ αὐξάνει τὴν πώρωσή τους; Καὶ πῶς, αὐτὸς πού πλάσθηκε γενικὰ γιὰ τὸ καλὸ, δὲν ἔκλινε καθόλου σ' αὐτό, καὶ ἔπεσε σὲ ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶχε δημιουργηθεῖ; Καὶ τί θὰ ἦταν ἐκεῖνο, πού θὰ τὸν δεχόταν οἱ δέμονες χωρὶς νὰ ἀλλάξει ἡ φύση τοῦ διαβόλου;

ΕΡΩΤΗΣΗ 225η.

**Κεφαλαῖα ὑπὸ μορφὴ διαλογου ἔθνικοῦ καὶ Χριστιανοῦ
μὲ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύεται ἡ ἅγια Τριάδα.**

Ἐθνικός. Γνωρίζοντας ὅτι εἶσαι ὑπερασπιστὴς καὶ πρόμαχος τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος, καὶ ἐξάλλου ὅτι κοσμεῖσαι καὶ ἀπὸ καλωσύνη, δὲν θὰ διστάσω νὰ ὑποβάλω σὲ συλλογισμοὺς ἐξέτασης, ἂν βέβαια δέχεσαι καὶ ἐσύ, τὸ νόημα τῆς διδασκαλίας πού πρεσβεύετε. Γιατί βλέπω νὰ ὑπάρχει σ' αὐτὴ πολὺ τὸ ἀπίθανο, καὶ ὅταν ἀποκτήσει τὸ πιθανό, δὲν ἐκδηλώνει μικρότερο τὸν ἔλεγχο, καταστρέφοντας ἔτσι ὅσα εἶχε θελήσει ν' ἀποδείξει.

Χριστιανός. Πῶς λοιπὸν καὶ ποιὸς εἶναι ὁ λόγος πού σὲ ἔπεισε νὰ σκέφτεσαι καὶ νὰ μιᾶς ἔτσι; Γιατί, τὸ ὅτι ἡ γνώμη σου δὲν ἀντιμάχεται οὔτε ἐμᾶς οὔτε τὴν ἀλήθεια, δὲν χρειάζεται νὰ τὸ μάθεις, ὅτι ὅμως οἱ αἰχμαλωτισμένοι ἀπὸ τὴν ὁμίχλη πού περιβάλλει τὰ δόγματα δὲν βλέπουν τὴν καθαρότητα τῆς εὐσέβειας, οὔτε αὐτὸ εἶναι δύσκολο νὰ τὸ ἐννοήσεις. Πλὴν ὅμως λέγε μου, ποιοὶ λόγοι σὲ ὤθησαν νὰ πεῖς, ὅτι ἡ διδασκαλία μας γιὰ τὴν πίστη, ἐνῶ μηχανεύεται νὰ ἐπιτύχει τὴν πιστικότητα, ἀποκλίνει μᾶλλον πρὸς τὸ ἀπίστευτο καὶ μὴ ἀποδεικνυόμενο;

Ἐθν. Δὲν θὰ σοῦ πῶ λοιπὸν λόγους νέους, οὔτε λόγους πρόσφατους, ἀλλὰ λόγους πού λέχθηκαν ἀπὸ παλαιούς καὶ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια Πατέρες σας. Γιατί αὐτοὶ βάζοντας μαζὶ μὲ τὸν Θεὸ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα (καθόσον αὐτὸ εἶναι τὸ δικό σας, τῶν Χριστιανῶν, τὸ δόγμα καὶ τὸ κήρυγμα), διαπλέκουν μὴ τέτοια πλοκὴ σ' ἐρωτηματικὴ μορφὴ. Ὁ

γεις τὸ βλάσφημον, Λόγον ὡς ἔχει πάντως ἐρεῖς εἰ δὲ μηδ' ἄπνους καὶ τῶν ἀναισθήτων τὴν φύσιν ὑποβαλλόμενος, ἔχει πάντως καὶ Πνεῦμα οὐκοῦν ἐν Τριάδι τὴν θεολογίαν ὑμολογεῖν δεῖ. Τοιαῦτα δὲ τινα καὶ ἄλλα σοφίσματα παραπλέκουσιν. Οὐ τῶν ἐστερημένων ἐστὶ γονῆς ὁ 5 Θεός. Οὐκοῦν ἐστὶ τε γονῆς Πατὴρ καὶ γεγέννηκεν. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς οὐκ ἂν εἴη Πνεύματος τριάς οὐκ ἄλλοις ἐκ τούτων ἂν εἴη ὁ Θεός. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἄλλα συναγείρειν τοῖς κατὰ τὴν ἰδέαν τῶν ὑπνούντων σχολάζουσιν οὐκ ἂν εἴη χαλεπὸν ἀθροΐζειν καὶ θεραπεύειν ἑαυτούς, ἀλλ' οὐκ ἄλλους τῇ πεπαλημένη περὶ ταῦτα θεωρίᾳ καὶ πειθούσῃ 10 τοὺς ἀνεξετάστους παραδέχεσθαι τὸ ἀπίθανον.

Χρ. Τίς οὖν σε λόγος, μᾶλλον δέ, ποῖον ἀπονοίας θράσος τοσαῦτα ληρῆσαι κατὰ τῆς εὐσεβείας παρεσκεύασεν;

Ἐλ. Οὐδὲν εἶπας, ἀλλὰ τὰ σὰ τῆς ἐπεικειᾶς καὶ φιλανθρωπίας προπύλαια· καί μοι μηδὲν ἀχθεσθῆς, καὶ οὐδὲν ὧν ἔδει μὲν σε εἶναι, ἐνὶ 15 καιρῷ δὲ τὸ ἐπόμενον ἀποκρύψομεν.

Χρ. Λέγε προθύμως, μηδὲν εὐλαβούμενος τὰ γὰρ ἔνδον οὐδὲν εὐρήσεις τῶν προπυλαίων θρασύτερα· πλὴν εἰ μήπω καὶ αὐτὸς οὐδ' ὑπὸ τῆς ἐκ τῶν λόγων ἀνάγκης συνεχόμενος, πρὸς ὕδριν τῆς εὐσεβείας τὴν γλῶτταν ὀξύεις καὶ τὴν ὄφρυν ἀνασπάσεις κατὰ τοὺς ἄφρο- 20 νας.

Ἐλ. Φαῦλον μὲν οἴκοθεν οὐδὲ ὕβριστικὸν οὐδὲν ἐρῶ· εἰ δὲ αἱ παρ' ὑμῶν ἀποδείξεις δοκοῦσαι ταῦτα φέρουσιν, οὐκ ἐγὼ ταῦτα φέρω, ἀλλ' οἱ προκομίσαντες τῆς αἰτίας ἔνοχοι.

Χρ. Λέγε τοίνυν, καὶ τῆς ἀληθείας ἢ θάσανος οὐκ ἂν παρόψεται 25 τὸ σφαλλόμενον.

Ἐλ. Οὐκ ἄλλα γε ἐρῶ, ἀλλὰ ταῦτά γε καὶ ἃ τοῦ λόγου καταρχόμενος ἔφην.

Χρ. Πᾶς δὴ;

Ἐλ. Ἐρωτῶσιν οἱ Χριστὸν εἰσάγοντες Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πότερον ὁ 30 Θεὸς ἔχει Λόγον ἢ οὐ;

Χρ. Ἐρωτῶσι μὲν, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ὡς σὺ τὴν ἐρώτησιν μετασχηματίζεις ἀλλὰ τέως ἔστω τοῦτο νῦν, ἵνα μήπω πρὸ ἄλλης ἐξετάσεως

Θεός δὲν θὰ μπορούσες νὰ πεῖς ὅτι στερεῖται τὸν Λόγο, καὶ ἂν ἀποφεύγεις καὶ ἐσὺ τῆ βλασφημία, θὰ πεῖς ὅπως ὅποτε πῶς ἔχει Λόγο· καὶ ἂν δὲν εἶναι χωρὶς πνοή καὶ δὲν διαθέτει τῆ φύση τῶν δίχως αἴσθησις ὄντων, ἔχει ὅπως ὅποτε καὶ Πνεῦμα. Ἐπομένως ἡ θεολογία πρέπει νὰ ἔχει περιεχόμενο τοῦ λόγου τῆς τῆν Τριάδα⁷. Τέτοια καὶ μερικὰ ἄλλα σοφίσματα διαπλέκουν. Ὁ Θεός δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ στεροῦνται γονιμότητα. Εἶναι λοιπὸν Πατέρες γονιμότητας καὶ ἔχει γεννήσει. Ἄλλὰ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι καὶ χωρὶς Πνεῦμα. Ἄπὸ αὐτὰ λοιπὸν πάλι ὁ Θεός ἀποδεικνύεται Τριάδα. Καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια δὲν εἶναι δύσκολο νὰ συγκεντρῶνουν οἱ ἀργόσχολοι παρόμοια μὲ ἐκείνους ποὺ κοιμοῦνται, καὶ μαζεύοντάς τα νὰ βαυκαλίζονται τὸν ἑαυτό τους, καὶ ὄχι τοὺς ἄλλους, μὲ τὴν πλανημένη γύρω ἀπ' αὐτὰ θεωρία, ποὺ πείθει, ὅσους δὲν θέλουν νὰ τὰ ἐξετάζουν αὐτὰ, νὰ παραδέχονται τὸ ἀπίθανο.

Χρ. Ποιὸς λόγος λοιπὸν, ἢ καλύτερα ποιὸ παράλογο θράσος σ' ἔκανε νὰ διατυπώσεις τόσες φλυαρίες ἐναντίον τῆς εὐσέβειας;

Ἐθν. Δὲν εἶπες τίποτε, παρὰ μόνο τὰ προπύλαια τῆς καλωσύνης καὶ τῆς φιλάνθρωπίας σου. Καὶ μὴ θυμώσεις καθόλου ἐναντίον μου, καὶ τίποτε, ἀπὸ ὅσα πρέπει νὰ γνωρίζεις, δὲν θὰ σοῦ ἀποκρύψωμὲ σὲ κάποια ἐπόμενη εὐκαιρία.

Χρ. Μίλησε πρόθυμα καὶ μὴ διστάσεις καθόλου. Γιατὶ ὅσα εἶναι στὸ ἐσωτερικὸ δὲν θὰ τὰ βρεῖς καθόλου θρασύτερα ἀπὸ τὰ προπύλαια. Ἐκτὸς βέβαια ἂν, χωρὶς νὰ σὲ συγκρατεῖ καθόλου ἢ ἀναγκαιότητα τῶν λόγων, ἀκονίσῃς τῆ γλῶσσα σου γιὰ νὰ ὑβρίσεις τὴν πίστη καὶ σηκώσεις τὰ φρύδια σου ὅπως οἱ ἀνόητοι.

Ἐθν. Δὲν θὰ πῶ τίποτε τὸ φαῦλο οὔτε ὑβριστικὸ αὐτοπροαίρετα. Ἄν ὅμως οἱ νομιζόμενες ἀπὸ σᾶς ἀποδείξεις τὰ προκαλοῦν αὐτὰ, δὲν τὰ προκαλῶ ἐγώ, ἀλλ' ἐνοχοὶ γιὰ τὴ κατηγορία εἶναι ὅσοι τὰ προκάλεσαν.

Χρ. Λέγε λοιπὸν καὶ ἡ βασανιστικὴ ἐξέταση τῆς ἀλήθειας δὲν θὰ παραβλέψει τὸ λανθασμένο.

Ἐθν. Δὲν θὰ πῶ βέβαια ἄλλα, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶπα ἀρχίζοντας τὸ λόγο μου.

Χρ. Καὶ ποιὰ εἶναι αὐτά;

Ἐθν. Ὅσοι δέχονται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐρωτοῦν Ἐχει ὁ Θεὸς Λόγο ἢ ὄχι;

Χρ. Ἐρωτοῦν βέβαια, δὲν ξέρω ὅμως ἂν ἐρωτοῦν ἔτσι ὅπως μετασηματίζεις ἐσὺ τὴν ἐρώτησι. Ἄλλ' αὐτὸ ὡς τὸ ἀφήσομε τώρα, γιὰ νὰ μὴ παρεμβληθεῖ ἄλλη ἐξέταση πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξέτασή μας αὐτή, καὶ διασπώ-

ἄλλη βάσανος παραληφθεῖσα, τὴν τοῦ σοῦ λόγου ἀκολουθίαν τε περικύβη, καὶ ἀσύνετον τὴν ὄλην ἀπεργάσῃται διήγησιν.

Ἐλ. Ἄν δέ γε ἐμὲ ἐρωτήσῃαν, τί ἂν εἴποιμι;

Χρ. Σὺ ἂν εἰδείης καὶ ἡ σὴ πρὸς ἑτέραν δόξαν ἀπονεύουσα γνώ-

5 μη.

Ἐλ. Ἐγὼ μὲν δσάκις ἂν ταῦτα προτεινομένην τὴν ἐρώτησιν ἀκούω, διαχέομαι μὲν τῷ μειδιάματι, διαπνυθάνομαι δὲ τὸν ἐρωτῶντα, πότερον ἠδέως ἀκούειν ἔχει μέρος τῆς ἀντιφάσεως Ἐμοὶ γὰρ ἐκάτερόν ἐστιν εἰπεῖν οὐκ ἀηδές· ἂν τε γὰρ ὁ Θεὸς Λόγον ἔχειν φαίην, 10 ἀφεῖλον τὸν Λόγον τοῦ εἶναι Θεόν οὐ γὰρ ἔχει Λόγον ὁ Λόγος, εἰ μὴ τοὺς Ἕλληνας εἰς πολυμαθίαν θεῶν παρακαλεῖν ἀμιλλᾶσθαι βούλοισθε· ἂν τε φῶ μὴ ἔχειν, ἐξ αὐτῆς βαλβίδος ὑμῖν διερρῶη τὸ ἐρώτημα Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν ἀναχθείη ἂν ἔλεγχον καὶ τὸ τοῦ, πότερον, ἄγονος ὁ Θεὸς ἢ γεννητικός τε καὶ ἔμπνους, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ὑμῖν ὡς ἐπὶ 15 σκηνηῆς δραματουργεῖται σοφίσματα. Ταῦτα οὐχ ὕβρις ἐστίν, ἀλλ' ἔλεγχος, καὶ τὴν ἐπίνοιαν, ἢ τὴν ἀλήθειαν ἐπεσκίαζε, διασκεδάζει, καὶ ὑμῶν ἀφήσει περιορᾶσθαι τὸ κακούργημα.

Χρ. Εὐ γέ σοι πᾶς ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἰὸς πολλοῖς ἐνσαπείς χρόνοις ὄψε καὶ μόλις ἀπημέθη· καὶ ὄψει γε τοῦτον, εἰ βουληθείης ἀνανή- 20 ψας ἐφορᾶν, ὅσῃν εἶχεν ἰσχὺν καταλυμαίνεσθαι τὰ ἐντόσθια.

Ἐλ. Πῶς μὴν;

Χρ. Οὐκ οἶμαί σε λαθεῖν, ὡς εἴρηται, προτείνεσθαι μὲν ταῦτα τοῖς εὐσεδέσιν, οὐχ ὡς σὺ προέτεινας.

Ἐλ. Ἄρά γε, καὶ τίνα τρόπον ἄλλον;

25 Χρ. Οὐκοῦν οὐχ ἄπερ (εἶπας) ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ἕτερά τινα.

Ἐλ. Καὶ πάλιν ἀφίεμαι δικαίας αἰτίας καὶ μεγάλης μέμψεως, ἐκεῖνα ψέγων, ὧν οὐδὲ σὺ τῆς προστασίας ὑπέρμαχος τὸ γὰρ μεθεῖναί σε καθ' ὧν τὴν αἰτίαν φέρω, ἑτέραν δὲ προκομίζεις, ὅσον ἔχει τοῖς προκομίζομένοις τὸ θαρρεῖν, τοσοῦτον τοῖς ὑφ' ἡμῶν διαβαλλομένοις ἀπέ- 30 νεμνας τὸ μὴ θαρρεῖν.

Χρ. Ἀλλὰ πῶς ἂν τίς σε ἡδύτερον ἴδοι, ἢ καλὸν κάγαθόν ὀνομάσει; πρῶτων γὰρ εἰς ἃ μὴ ἔδει, οὐκ εἴ τις χαίρει ἀναστήσειεν, ἀλλὰ καὶ χόρῳ ὅτι μὴ κείμενον ἀφήκεν ἀπαιτεῖς.

Ἐλ. Πῶς δὴ καὶ τίνα τρόπον;

ντας τὴ λογικὴ ἀκολουθία τοῦ λόγου σου, καταστήσει ἀνόητη ὅλη τὴ διήγηση.

Ἔθν. Ἐρωτήσουν ἐμένα, τί μπορῶ νὰ πῶ;

Χρ. Ἐσὺ θὰ μποροῦσες νὰ τὸ ξέρεις καὶ ἡ γνώμη σου ποὺ ἀποκλίνει σὲ γνώμη ἄλλη.

Ἔθν. Ἐγὼ ὅσες φορές ἀκούω τὴν ἐρώτηση νὰ ὑποβάλλει τέτοια πράγματα, χαμογελῶ συγκαταβατικὰ καὶ ζητῶ νὰ μάθω ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἐρωτᾷ, ποιὸ μέρος τῆς ἀντίφρασης θὰ τὸν εὐχαριστοῦσε ν' ἀκούσει· γιατί ἐγὼ ὅποιο ἀπὸ τὰ δύο καὶ ἂν πῶ δὲν μοῦ εἶναι δυσάρεστο. Εἴτε πῶ δηλαδή ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Λόγο, ἔξαιρῶ τὸ Λόγο ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι Θεός· γιατί δὲν ἔχει Λόγο ὁ Λόγος, ἂν δὲν θέλετε νὰ προκαλεῖτε τοὺς ἐθνικοὺς συναγωνιζόμενοι αὐτοὺς στὸ πλῆθος τῶν θεῶν. Εἴτε πῶ ὅτι δὲν ἔχει, τὸ ἐρώτημα διέφυγε ἀπὸ τὴ βαλβίδα ἀκόμα. Στὸν ἴδιο ἔλεγχο μπορεῖ νὰ ὑπαχθεῖ καὶ τὸ ἐρώτημα· ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· εἶναι ἄγονος ὁ Θεός, ἢ εἶναι γεννητικὸς καὶ ἔχει καὶ πνοή (Πνεῦμα), καὶ ὅσα ἄλλα σοφίσματα συνθέτονται σὲν σὲ σκηνὴ ἀπὸ σᾶς. Αὐτὰ δὲν εἶναι ὕβρη, ἀλλὰ ἔλεγχος, καὶ ἀποκαλύπτουν τὴ σκέψη ποὺ ἐπισκίαζε τὴν ἀλήθεια, καὶ ἀφήνουν νὰ καταφαίνεται τὸ κακούργημά σας.

Χρ. Μπράβο σου· ὅλο τὸ δηλητήριο ἐναντίον τῆς εὐσεβείας, σαπίζοντας πολλὰ χρόνια, ἀργὰ καὶ μόλις τώρα ξεχύθηκε ἀπὸ τὸ στόμα σου, καὶ θὰ δεῖς αὐτό, ἂν θελήσεις νὰ συνέλθεις καὶ νὰ ἐξετάσεις τὸ πρᾶγμα, πόση δύναμη εἶχε στὸ νὰ καταστρέφει τὰ ἐντόσθια.

Ἔθν. Πῶς δηλαδή;

Χρ. Δὲν νομίζω ὅτι σοῦ διέφυγε, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ὅτι προτείνονται βέβαια αὐτὰ πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς, ὄχι ὅμως ὅπως τὰ πρότεινες ἐσὺ.

Ἔθν. Μὲ ποιὸν ἄραγε ἄλλο τρόπο;

Χρ. Μὲ τὸ νὰ μὴ ἐρωτοῦν αὐτὰ ποὺ εἶπες ἐσὺ, ἀλλὰ κάποια ἄλλα.

Ἔθν. Καὶ πάλι παραλείπω νὰ κατηγορήσω δίκαια καὶ νὰ μεμφῶ ἔντονα, ψέγοντας ἐκεῖνα, ποὺ οὔτε ἐσὺ εἶσαι ὑπέρμαχος τῆς προσηλασίας· γιατί τὸ νὰ παραβλέπεις ὅσα ἐγὼ κατηγορῶ, καὶ νὰ παρουσιάζεις ἄλλα γιὰ κατηγορία, ὅσο θάρρος ἀπαιτοῦν τὰ προτεινόμενα, τόσο θάρρος στέρησες ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐμεῖς διαβάλλομε.

Χρ. Πῶς ὅμως νὰ σὲ δεῖ κανεὶς μὲ περισσότερη συμπάθεια, ἢ νὰ σὲ πεῖ καλὸ καὶ ἀγαθό; Γιατί πέφτοντας σ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔπρεπε, δὲν χαίρεσαι ἂν κάποιος σὲ σηκώσει, καὶ ἀπαιτεῖς καὶ εὐγνωμοσύνη ποὺ δὲν σὲ ἄφησε πεσμένον ἐκεῖ.

Ἔθν. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο;

Χρ. Ὅτι κατηγορήσας ἐκείνων ἄμηδείς προτείνεις, καὶ τῆς κατηγορίας ὁρῶν σεαυτὸν, ὡς ἔοικεν, ἐξωθούμενον, οὐ συγγνώμην οἷς ἡμαρτες αἰτεῖς, οὐδ' ὅτι χάριν ὀφείλεις εἶ τίς σε μεταστήσειε τοῦ θράσους ἐννοεῖς, ἀλλ' ὅτι καθ' ἐτέρων ὠρμημένος διέβαλες ἕτερα, μέγα νομίζεις φρονεῖν, καίτοι τῆς ἀνοίας ταύτης τί ἂν εἴη χαλεπώτερον;

Ἐλ. Πρὸ τῶν ἐλέγχων οὐ δεῖ τὴν ὀφρῦν αἰρεῖν, οὐδὲ φρονεῖν μέγα ἐφ' οἷς ἂν τοὺς ὑπέχοντας λόγον ἢ καὶ προβαλλομένους τις ἐπιχλευάσειεν.

Χρ. Καλῶς γε ἔφησ καὶ μοι τοῖς λογισμοῖς παρακολούθει· οὐ προ-
10 τείνουσι τὴν ἐρώτησιν, “ὁ Θεὸς ἔχει Λόγον;”.

Ἐλ. Καὶ πῶς ἄλλως;

Χρ. Ἄρα ἐστὶ τι Θεῖον ὑπεριδρυμένον τῶν ὄντων δημιουργικόν τε καὶ ἐποπτικόν, ἢ οὐ;

Ἐλ. Οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν ἐμὸν λόγον. Οὐδὲ γὰρ ὅτι μὴ συνείρω
15 τῇ θεῖα φύσει τὰ προσόντα αὐτῇ, διὰ τοῦτο τοὺς σοφιστὰς συγκόφαν-
τεῖν δόξω.

Χρ. Οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ μικρὸν σεαυτὸν ὑπόθου τῇ ἀκροάσει·
τοῦτο δὴ τὸ Θεῖον (καὶ οὐκ ἐρῶ τοὺς ὕμνους) πότερον λογικὸν ἐρεῖς
καὶ ἔμπνουν, ἢ ἄλογόν τε καὶ ἄπνουν; Καί μοι θρασέως τε καὶ σπου-
20 δαίως ἀποκρίνου.

Ἐλ. Οὐχ ὀπότερον ἂν ἐρῶ βουλοίμην.

Χρ. Ἄλλ' ὁ θάτερόν σε τῆς προτέρας ὑβρεως οὐκ ἀπάγει· ἂν τε
γὰρ ἐρεῖς λογικὸν καὶ ἔμπνουν, οὔτε τὸν Λόγον λόγον ἔχειν ἡμᾶς προσ-
αναγκάσεις, οὔτε πνοὴν τὸ Πνεῦμα· ἂν τε μὴν ἐρεῖς ὅτι τὸ Θεῖον ἐκεῖνο
25 Λόγου τε καὶ ζωαρχικῆς ἀμέτοχόν ἐστι πνοῆς, σεαυτὸν, οὐκ ἄλλους,
εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσεβείαν βυθίζεις καὶ οὔτε σοι τὸ πολύθεον τῆς Ἐλ-
ληνικῆς ἀθεότητος καθ' ἡμῶν ἔχειν χώραν ἐναπορρίπτεις, οὔτε ὁ
Λόγος ἐκβάλλεται, ἀλλ' οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τῆς θεότητος. Ὅρας ὅπως τὰ
αὐτὰ μὴ ὡσαύτως προτεινόμενα πολὺν σάλον καὶ ταραχὸν τοῖς ἀπεί-
30 ρως ἔχουσι τῆς σοφῆς καὶ ἀδιαβλήτου μεθόδου κατεπανίστησι; Τί δὴ
σιγᾶς; Εἰ μὲν γὰρ συνῆκας, οὐ δεῖ τὴν σύνεσιν μαλακίζεσθαι· εἰ δὲ μὴ,
πάλιν λέγειν τὰ δοκοῦντα ἐμποδῶν ἐστίν, ὡς ὁρας, οὐδέν.

Ἐλ. Θαυμάζω πῶς ὁ αὐτὸς λόγος ἄλλως μὲν σχηματιζόμενος πολ-
λὰς γονὰς ἐδίδου λαβῆς, ὑπὸ δὲ σοῦ νυνὶ προαχθεῖς, ἀπηλλαγμένος

Χρ. "Οτι κατηγόρησες αὐτὰ πού κανείς δέν πρότεινε, καί βλέποντας τόν ἑαυτό σου νά ἐξωθεῖται ἀπό τήν κατηγορία, δέν ζητᾶς συγνώμη γιά ὅσα ἔσφαλές, οὔτε ἀντιλαμβάνεσαι ὅτι ὀφείλεις χάρη ἄν κάποιος σέ ἀπαλλάξει ἀπό τὸ θράσος, ἀλλ' ἐπειδή, ἐνῶ ὄρησες ἐναντίον ἄλλων, διέβαλες ἄλλα, νομίζεις ὅτι εἶναι σπουδαῖα αὐτὰ πού λές, ἄν καί βέβαια τί ἄλλο θά μπορούσε νά ὑπάρξει βαρύτερο ἀπό αὐτή τήν ἀνοησία;

Ἐθν. Πρὶν ἀπό τοὺς ἐλέγχους δέν πρέπει νά ὑπερηφανεύεται κανείς, οὔτε νά μεγαλοφρονεῖ γιά ὅσα κάποιος χλευᾶσει ὅσους κρατοῦν μέσα τους τὸ λόγο ἢ καί τὸν προβάλλουν.

Χρ. Τὸ εἶπες σωστά· παρακολούθησε τὸ συλλογισμό μου· δέν ἀπευθύνουν τὸ ἐρώτημα, "ὁ Θεὸς ἔχει Λόγο;".

Ἐθν. Ἐννοῶ πῶς ἄλλιῶς;

Χρ. Ἐννοῶ ὅτι ὑπάρχει κάποιος Θεὸς ἐγκαταστημένο πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, πού εἶναι δημιουργικὸ καί ἐποπτικὸ, ἢ δέν ὑπάρχει;

Ἐθν. Αὐτὸ δέν ἔχει καμμιά σχέση μ' αὐτὸ πού λέγω. Γιατὶ οὔτε ἐπειδὴ δέν συνδέω μὲ τὴ θεία φύση τίς ἰδιότητες αὐτῆς, θά θεωρηθεῖ ὅτι συκοφαντῶ τοὺς σοφιστές.

Χρ. Δέν ἐννοῶ αὐτό. Ἄκουσε λίγο μὲ προσοχὴ αὐτὰ πού λέγω. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ Θεῖο (καί δέν θά πῶ τοὺς ὕμνους), ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· θά τὸ χαρακτηρίσεις λογικὸ καί μὲ πνοή, ἢ ἄλογο καί δίχως πνοή; Ἀποκρίσου σὲ παρακαλῶ μὲ θάρρος καί μὲ σοβαρότητα.

Ἐθν. Ὅποιο καί ἄν πῶ δέν θά τὸ ἤθελα.

Χρ. Καί βέβαια ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ δύο πού δέν σέ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν προηγούμενη ὑβριολογία. Γιατί, ἄν πεῖς ὅτι εἶναι λογικὸ καί μὲ πνοή, δέν θά μᾶς ἀναγκάσεις νά δεχθοῦμε οὔτε ὅτι ὁ Λόγος ἔχει Λόγο, οὔτε τὸ Πνεῦμα πνοή. Ἄν πάλι πεῖς, ὅτι τὸ Θεῖο ἐκεῖνο εἶναι ἀμέτοχο Λόγου καί πνοῆς ζωοδότρας, βυθίζεις τόν ἑαυτό σου καί ὄχι ἄλλους στὴν ἔσχατη ἀσέβεια, καί οὔτε κατὰ τὴ γνώμη σου ἀπορρίπτεις ὅτι ἔχει θέση ἐναντίον μας ἢ πολυθεΐα τῆς Ἑλληνικῆς ἀθεΐας, οὔτε ὁ Λόγος ἀποκλείεται ἀπὸ τὴ θεότητα οὔτε τὸ Πνεῦμα. Βλέπεις πῶς τὰ ἴδια ὅταν δέν προτείνονται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ξεσηκώνουν πολὺ σάλο καί ταραχὴ σὲ ὅσους δέν ἔχουν τὴν ἐμπειρία τῆς σοφῆς καί ἀδιάβλητης μεθόδου; Γιατί λοιπὸν σωπαίνεις, Γιατί, ἄν τὸ κατανόησες, δέν πρέπει νά ἐξευτελίζεις τὸ νόημα. Ἄν ὅμως ὄχι, δέν σ' ἐμποδίζει τίποτε, ὅπως βλέπεις, νά λές τὴ γνώμη σου.

Ἐθν. Θαυμάζω πῶς ὁ ἴδιος λόγος ὅταν διατυπωνόταν διαφορετικὰ ἔδινε πολλὰς ἀφορμὰς ἀντιλογίας, ἔτσι ὅμως ὅπως διαμορφώθηκε τώρα ἀπὸ σένα παρουσιάσθηκε περίλαμπρα ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα.

πάντων ἐκείνων ἐδείχθη περιφανῶς· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δοκεῖ τὸ παρὰ σοῦ κηρυττόμενον ἄγειν εἰς πειθῶ.

Χρ. Οὐκ ἐπὶ τῆς εἰρημένης θέσεώς ἐστιν, ὡς βέλτιστε, μόνης τοῦτο κατιδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν τὸ σχῆμα τοῦ λόγου καὶ ἡ προσ-
5 αγωγὴ, κακουργουμένη μὲν εἰς ἀπορίαν περιτρέπεται, κατ' εὐθὺ δὲ προτεινομένη, τὸ οἰκεῖον διασῶζει καὶ διαφυλάττει ἀξίωμα.

Ἐλ. Οἶον τί;

Χρ. Ἐῷμεν, εἰ βούλει, τὰ πόρρω· ἀλλ' ἐκεῖνο ῥητέον, ὃ καὶ αὐτὸ μετὰ τῆς προειρημένης ἀποδείξεως τῆς χλεύης γέγονε κοινωνόν.

10 Ἐλ. Τὸ ποῖον λέγεις;

Κρ. Οὐκ ἐρῶ πάλιν, “ἄρα γε γόνιμος ὁ Θεὸς ἢ οὐ;”, ἵνα μὴ, τὸ γόνιμον ἀφελῶν τοῦ Υἱοῦ, συναφέλης καὶ τὴν θεότητα, ἢ διδούς, πολυθεΐας ἡμῖν διαπλέξεις σειρᾶν. Ἀλλ' οὕτω πως ἐροῖμην ἄν· Πότερον, τὸ Θεῖον (ἐῷ δὲ νῦν τοὺς ὕμνους οὗς ἡ μακαρία φύσις ἐκείνη διάζεται
15 λέγειν), ἀλλ' οὖν τὸ θεῖον πότερόν ἐστι· γεννητικόν, ἢ τῆς δυνάμεως ἀφήρηται ταύτης; Τῆς δὲ διανοίας τοῦ ἀπλοῦ, ἀντὶ τοῦ ῥέπειν πρὸς τὴν ἐρημίαν τῆς γεννήσεως, εἰς τὴν γέννησιν ἐπιστρεφομένης, ἔχομεν τὸν Υἱόν, οὔτε τῆς θεότητος ἀλλοτριουῦντες, οὔτε γεννήσεως ἴδιον ἀνομολογοῦντες ἐν ὅλῃ γὰρ ταῦτα τῇ θεότητι, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἐκάστῳ
20 τῶν ἐν αὐτῇ θεολογουμένων προσώπων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΣΤ.

Τί ἐστι τό, «Πόθεν παραγέγονας»;

Οὐχ ἀπλῶς, ὡς ἂν τις οἰηθείη, ἡ φωνὴ ἐρωτήσεως μόνον προβάλλεται τύπον, ἀλλὰ καὶ θαυτέρας ζητήσεως ἀνακαλύπτει θεωρίαν. Σὺ,
25 φησὶν, ἐν τοῖς χαμαιπετέσι καὶ περιγείοις διὰ τὴν ἀλαξονείαν καταδικασθεὶς τὴν δίαιταν ἔχειν, πόθεν ἢ πῶς ἐνταῦθα παραγέγονας, οὐδεμίαν ἔχων ἐξουσίαν ἱερῶν ἀνδρῶν περιεργάζεσθαι θίους, ἐν ἐκείνοις δὲ μόνοις ἀπορριφεῖς, οἳ σε τῆς οἰκειᾶς πολιτείας τοῖς πλημμελήμασι ἐισηγητὴν καὶ χρηγὸν ἀτόπων ποιοῦνται; Πόθεν οὖν εἰς μηδέν σοι
30 προσήκοντα θίον λογοθέτην ἑαυτὸν ἐπιῆρας γενέσθαι;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΖ.

«Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον»

δεῖ λέγειν, ἢ «γενόμενον»; δι' ἐνός ἢ διὰ δύο;

«Γενόμενον» δεῖ λέγειν «ἐκ γυναικός», ὡς περ καὶ «γενόμενον ὑπὸ

Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ φαίνεται κιόλας ὅτι αὐτὸ ποὺ κηρύττεται ἀπὸ σένα ὀδηγεῖ στὴν πειθῶ.

Χρ. Αὐτὸ τὸ σχῆμα λόγου μπορούμε, φίλε μου, νὰ τὸ δοῦμε ὄχι μόνο σ' αὐτὸ ποὺ ἔχομε πει, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες πολλές περιπτώσεις, καὶ ἡ γνώμη ὅταν ὑποβάλλεται μὲ δόλο μεταβάλλεται σὲ ἀπορία, ἐνῶ ὅταν προτείνεται κατ' εὐθείαν διασώζει καὶ διαφυλάττει τὸ κύρος της.

Ἐθν. Κάποιο παράδειγμα;

Χρ. Ἄς ἀφήσουμε, ἂν θέλεις, τὰ μακρινὰ, καὶ ἂς ποῦμε ἐκεῖνο ποὺ δέχθηκε καὶ αὐτὸ τὴ χλεύη μαζί μὲ τὸν προηγούμενο λόγο.

Ἐθν. Ποιὸ θέλεις νὰ πεῖς;

Χρ. Δὲν θὰ πῶ πάλι, “ἄραγε εἶναι γόνιμος ὁ Θεὸς ἢ ὄχι”, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἀφαιρώντας τὴ γονιμότητα, ἀφαιρέσεις μαζί ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ τὴ θεότητα, ἢ ἀποδίδοντας αὐτὴν σ' αὐτόν, συνθέσεις μὰ σειρὰ πολλῶν θεῶν. Θὰ τὸ ἔλεγα λοιπὸν κάπως ἔτσι· Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· τὸ Θεῖο (καὶ ἀφήνω τώρα τοὺς ὕμνους ἐκείνους ποὺ ἡ μακάρια φύση μᾶς ἀναγκάζει νὰ λέμε), τὸ Θεῖο λοιπὸν ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο εἶναι· ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ γεννᾷ, ἢ τοῦ ἔχει ἀφαιρεθεῖ αὐτὴ ἢ δύναμη; Ὅταν ἡ σκέψη τοῦ ἀπλοῦ, ἀντὶ νὰ κλίνει στὴν ἀπουσία τῆς γέννησης, στρέφεται στὴ γέννηση, μᾶς δίνει τὸν Υἱό, ποὺ οὔτε ἀπὸ τὴ θεότητα τὸν ἀποξενώνομε, οὔτε τὴν ιδιότητα τῆς γέννησης ἀποδεχόμεστε· γιὰτὶ αὐτὰ ἀναφέρονται σὲ ὅλη τὴ θεότητα καὶ ὄχι σὲ καθένα ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ θεολογοῦμε σ' αὐτή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 226η.

Τί σημαίνει ἡ ρῆσις, «Ἀπὸ ποῦ ἦρθες;»⁸.

Ἡ διατήπωση αὐτὴ δὲν προβάλλει μόνο, ὅπως θὰ νόμιζε κανεὶς, ἓνα τύπο ἐρώτησης, ἀλλ' ἀποκαλύπτει καὶ τὸ νόημα μᾶς βαθύτερης ἀναζήτησης. Ἐσύ, λέγει, ποὺ καταδικάσθηκες νὰ ζεῖς ἀνάμεσα στοὺς χαμερπεῖς καὶ γήινους ἔξαιτίας τῆς ἀλαζονείας σου, ἀπὸ ποῦ ἢ πῶς ἔφτασες ἐδῶ, ἐνῶ δὲν ἔχεις καμμιά ἐξουσία νὰ ἐλέγχεις τοὺς βίους τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἔχεις ἀπορριφθεῖ σ' ἐκείνους μόνο, ποὺ σὲ κάνουν εἰσηγητὴ τοῦ τρόπου ζωῆς τους μὲ τὰ πλημμελήματα καὶ ἀρχηγὸ τῶν ἀτόπων; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν πῆρες τὴν τόλμη νὰ γίνεις δάσκαλος ἐνὸς βίου ποὺ δὲν σοῦ ταιριάζει καθόλου;

ΕΡΩΤΗΣΗ 227η.

«Ἀπέστειλε ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸ τοῦ γεννώμενον»⁹ πρέπει νὰ λέμε, ἢ «γενόμενον»; μὲ ἓνα ν ἢ μὲ δύο;

Πρέπει νὰ λέμε «γενόμενον» ἀπὸ γυναίκα, ὅπως λέμε καὶ γενόμενον

νόμον» διὰ τοῦ ἐνὸς ἀμεταβόλου. Πρῶτον μὲν ἐκ τῆς συνεχοῦς παραθέσεως τῶν νοημάτων τε καὶ ῥημάτων, δεύτερον δέ, ὅτι γεγέννηται μὲν ὁ Χριστὸς ἐκ Παρθένου, τῶν δύο γραφομένων κατὰ τὴν δευτέραν συλλαβὴν ἀμεταβόλων, οὐ μὴν δὲ γεννᾶται· ἅπαξ γὰρ ἐκ Παρθένου 5 γεγέννηται. Μηδενὶ δὲ ἢ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου φωνὴ πλάνης αἰτιον γινέσθω. Ἐκεῖνος γὰρ ἔφησε, «Χριστὸς γεννᾶται», οὐχ ὅτι διὰ παντὸς ἐκ Παρθένου γεννᾶται, ἀλλ' ὅτι γε ἡ παροῦσα τότε πανήγυρις τῆς τοῦ Δεσπότητος γεννήσεως ἐτύγχανεν ἡμέρα. Διὸ παντὶ τρόπῳ φυλακτέον τοῦ «γενόμενον ἐκ γυναικὸς» διὰ τῶν δύο ν, μήτε τὴν γρα- 10 φὴν μήτε τὴν ἐκφώνησιν ποιεῖσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΗ'.

Περὶ φύσεως καὶ ὑποστάσεως.

Τὸ φαινόμενον τοῦ Χριστοῦ τί ἦν, φύσις ἢ ὑπόστασις; Ἄλλ' εἰ μὲν ὑπόστασις, ἔστι δὲ καὶ τὸ μὴ φαινόμενον, ἦτοι ἢ τοῦ Λόγου ὑπό- 15 στασις δύο ἄρα, ὅπερ ἄτοπον. Εἰ δὲ φύσις, πλείω τὰ ἄτοπα καθόλου τε γὰρ καὶ ὀφθαλμοῖς οὐκ ἔστιν ὄρατὴ (ἐννοεῖται γὰρ καὶ κατὰ πλειόκων)· πῶς δὲ ἢ κνοφορεῖται ἢ γεννᾶται φύσις; Καὶ μυρία ἄλλα. Οὔτε φύσις οὔτε ὑπόστασις, ἀλλὰ μέρος τῆς τοῦ Λόγου συνθέτου ὑποστάσεως, ὅπερ ἐστὶν ἐνυπόστατον. Εἰ δὲ καὶ ὑπόστασιν τις αὐτό, «οὐκ ἄλλην 20 παρὰ τὴν τοῦ Λόγου» προσθεῖς ἐν τῇ ἀποκρίσει, ἀποφάνη, τάχα ἂν οὐ κακῶς εἶη πρὸς γε Νεστοριανούς ἀποκρινόμενος

Ἐχώριστός ἐστιν ἑαυτῆς ἡ Τριάς, ἢ καὶ ἰδιώμασι καὶ λόγοις μόνοις χωρίζεται, καὶ οὐκ ἔστι τῶν ὄντων οὐδὲν ἐν ᾧ ἢ μὲν πατρικὴ πάρεστιν ὑπόστασις, ἄπεισι δὲ ἢ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἢ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὅσα 25 πληροῦται τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως καὶ ἑκατέρας τῶν ἄλλων πληροῦται, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Πῶς, λέγοντες τὴν τοῦ Υἱοῦ σεσαρκῶσθαι καὶ γεγενῆσθαι ὑπόστασιν, ἢ οὐ χωρίσομεν τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως, ἢ κακέϊνας γεννηθῆναι καὶ σαρκωθῆναι συγχωρήσομεν; Εἰ ἐπὶ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ δυνατόν ἐστι δεῖξαι 30 τοῦτο, ἵνα καὶ ἀχώριστά ἐστι τῇ ὑποστάσει, καὶ ἐνὸς τούτων ποιούσης ἢ πάσχοντος μηδὲν τῶν λοιπῶν τὸ αὐτὸ ποιεῖ ἢ πάσχει, πολλῶν ἄρα ῥᾶον ἐπὶ τῶν ἀπαθῶν καὶ ἀκηράτων ὑποστάσεων τοῦτο συγχωρεῖν. Παράδειγμα δὲ τοῦ πυρὸς ἢ φωτιστικῆ καὶ καυστικῆ ποιότητος ποιεῖ γὰρ τούτων ἑκατέρα, ἀχώριστος οὖσα τῆς λοιπῆς, καὶ

(ὑποταγμένον) κάτω ἀπὸ τὸ νόμο μὲ ἓνα ν ἀμετάβλητο. Πρῶτον ἀπὸ τῆ συνεχῆ παράθεση τῶν νοημάτων καὶ τῶν λέξεων. Καὶ δεύτερον, ἐπειδὴ γεννήθηκε βέβαια ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὴν Παρθένο μὲ τὴν ἀμετάβλητη γραφή τῶν δύο ν στὴ δεύτερη συλλαβή, ἀλλ' ὅμως δὲν γεννιέται. Γιατὶ μὰ φορὰ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο. Καὶ γιὰ κανένα ὁ λόγος τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου νὰ μὴ γίνεи αἰτία πλάνης. Γιατὶ ἐκεῖνος εἶπε «Χριστὸς γεννᾶται»¹⁰, ὄχι γιὰτὶ παντοτινὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν Παρθένο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πανήγυρη ποὺ γινόταν τότε ἦταν γιὰ τὴ ἡμέρα τῆς γέννησης τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσέξομε μὲ κάθε τρόπο νὰ μὴν γράφομε καὶ νὰ μὴν ἐκφωνοῦμε τὸ «γενόμενον ἀπὸ γυναίκα» μὲ τὰ δύο νν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 228η.

Περὶ φύσεως καὶ ὑποστάσεως.

Αὐτὸ ποὺ φαινόταν ὁ Χριστὸς τί ἦταν, φύση ἢ ὑπόσταση; Ἄλλ' ἂν ἦταν ὑπόσταση, ὑπάρχει καὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν φαίνεται, ἡ ὑπόσταση δηλαδή τοῦ Λόγου. Ἄρα ἔχομε δύο ὑποστάσεις, πρᾶγμα ἄτοπο. Ἐὰν πάλι ἦταν φύση, τὰ ἄτοπα εἶναι περισσότερα· γιὰτὶ γενικὰ δὲν εἶναι ὄρατὴ καὶ στὰ μάτια (ἐννοεῖται βέβαια καὶ γιὰ περισσότερα). Καὶ πῶς κυφορεῖται ἡ γεννιέται ἢ φύση; Καὶ ἄπειρα ἄλλα. Οὔτε φύση εἶναι οὔτε ὑπόσταση, ἀλλὰ μέρος τῆς σύνθετης ὑπόστασης τοῦ Λόγου, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἐνυπόστατο. Καὶ ἂν κάποιος προσθέσει στὴν ἀπάντηση καὶ ἀποφανθεῖ ὅτι αὐτὴ εἶναι ὑπόσταση ὄχι ἄλλη ἀπὸ τὴν ὑπόσταση τοῦ Λόγου, ἴσως δὲν θὰ ἀποκριθεῖ ἄσχημα πρὸς τοὺς Νεστοριανούς.

Ἡ Τριάδα εἶναι ἀχώριστη μεταξύ της, ἡ χωρίζεται μόνο ὡς πρὸς τὰ ιδιώματα καὶ τοὺς λόγους, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα στὸ ὁποῖο ὑπάρχει βέβαια ἡ πατρικὴ ὑπόσταση, ἀποσιᾶζει ὅμως ἡ ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ ὅσα πληροῦνται ἀπὸ τὴν πατρικὴ ὑπόσταση, πληροῦνται καὶ ἀπὸ τὴν κάθε μὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες, καὶ τὸ ἀντίθετο. Πῶς, λέγοντας ὅτι ἡ ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ ἔγινε σὰρκα καὶ γεννήθηκε, ἢ δὲν θὰ τὴ χωρίσομε ἀπὸ τὴν ὑπόσταση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος, ἢ θὰ δεχθοῦμε ὅτι καὶ ἐκεῖνες γεννήθηκαν καὶ ἔλαβαν σὰρκα; Ἄν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ δείξομε αὐτὸ σὲ ὅσα γεννιοῦνται καὶ φθείρονται, ὥστε νὰ εἶναι καὶ ἀχώριστα στὴν ὑπόσταση, καὶ ὅταν τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ποιῇ ἢ πάσχει, κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα νὰ μὴ ποιῇ τὸ ἴδιο οὔτε νὰ πάσχει, ἄρα πολὺ πὸ εὔκολα θὰ τὸ δεχθοῦμε αὐτὸ γιὰ τὶς ἀπαθεῖς καὶ ἀθάνατες ὑποστάσεις. Παράδειγμα ἡ φωτιστικὴ καὶ καιστικὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς. Γιατὶ κάθε μὰ ἀπὸ αὐτὲς ποιῇ, ὄντας ἀχώριστὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ ὅταν

μηδὲν θατέρας ἐν τῷ ποιεῖν τῆς ἐτέρας ποιούσης ἄλλως τε δέ, εἰ τὸ γεννηθῆναι τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς οὐ τὴν ἀχώριστον ὑπαρξιν τῆς αὐτῶν ὑποστάσεως ἢ τόπῳ ἢ χρόνῳ ἢ ἐνεργείᾳ χωρίζει, μόνον δὲ τὸ ἰδίωμα τῆς τοῦ Υἱοῦ παρίστησιν ὑποστάσεως, οὐδὲ τὸ σαρκωθῆναι 5 καὶ ἐκ Παρθένου τεχθῆναι χωρίσει Πατρὸς ἢ Πνεύματος, ἰδίωμα δὲ μόνον τῆς τοῦ Υἱοῦ συνθέτου ὑποστάσεως παραστήσει· ὁ σίδηρος γὰρ τυπτόμενος καὶ πάσχων κατὰ τινὰ τῶν ἐν αὐτῷ ποιότητων οὐ πάσχει κατὰ βαρύτητα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΘ΄.

Περὶ ὑποστάσεως.

10

Πότερον ἢ τοῦ Λόγου σύνθετος ὑπόστασις ὁμοφυῆς ἐστὶν τῇ τοῦ Λόγου ἀπλῇ ὑποστάσει ἢ ἑτεροφυῆς, ἢ πῆ μὲν ὁμοφυῆς, πῆ δὲ ἑτεροφυῆς; Εἰ μὲν γὰρ ὁμοφυῆς, ἔστι δὲ ἢ τοῦ Λόγου ἀπλῇ ὑπόστασις τῇ τοῦ Πατρὸς ὁμοφυῆς, καὶ ἢ σύνθετος ἄρα τῇ τοῦ Πατρὸς 15 ἀπλῇ ὑποστάσει ὁμοφυῆς. Πῶς οὖν ἢ σύνθετος τῇ ἀπλῇ ὁμοφυῆς; πῶς δ' οὐχὶ σύνθετος ῥηθείη ἂν καὶ ἢ τοῦ Πατρὸς; Καὶ τρίτον, τετράς αἱ τρεῖς ἀπλαι ὑποστάσεις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἢ σύνθετος τοῦ Λόγου. Εἰ δ' ἑτεροφυῆς, καὶ οὕτω μένει τετράς πῶς δὲ καὶ ἑτεροφυῆς αὐτὸς ἑαυτοῦ, εἴ γε μὴ δύο τὰ κεχωρι- 20 σμένα, τό τε σύνθετον λέγοις καὶ τὸ ἀπλοῦν; Εἰ δὲ πῆ μὲν ἑτεροφυῆς, πῆ δὲ ὁμοφυῆς, τὸ μὲν τετράδα λέγειν τὴν Τριάδα καὶ οὕτως ἔψεται· ἔψεται δὲ καὶ τὸ διαπορεῖν, πῶς ἐστὶν αὐτὸς ἑαυτῷ πῆ μὲν ἑτεροφυῆς, πῆ δὲ ὁμοφυῆς.

Ἦκολούθει τὰ ἄτοπα ἐκ τοῦ λαβεῖν ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐν ὡς δύο· ἐκ τού- 25 του γὰρ καὶ ταῖς ὑποθέσεσιν εἶπετο συνάγεσθαι τετράδα τὴν τριάδα. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλη καὶ ἄλλη ἢ σύνθετος τοῦ Λόγου ὑπόστασις καὶ ἢ ἀπλῇ, ἵνα ὡς περὶ δύο τις ἐπερωτᾷ τὸ ὁμοφυῆς καὶ ἑτεροφυῆς, καὶ πῆ μὲν ὁμοφυῆς, πῆ δὲ ἑτεροφυῆς, ἀλλὰ μία καὶ ἢ αὐτή. Πρὸς οὖν τοὺς ταῦτα ἐρωτῶντας ἀναγκαῖον καὶ ἀληθὲς ἀποκρίνασθαι· Οὔτε ὁμο- 30 φυῆς ἐστὶν, οὔτε ἑτεροφυῆς, οὔτε τὸ ἐκ τούτων. Ταῦτα γὰρ ἐπὶ δύο τοῦλάχιστον λέγεται, ἢ δὲ τοῦ Λόγου ὑπόστασις, εἴτε σύνθετον ἐρεῖς εἴτε ἀπλῆν, μία καὶ ἢ αὐτή ἐστὶν.

ἢ μία ἀπὸ αὐτὲς ποιεῖ, ἢ ἄλλη δὲν ποιεῖ τίποτε. Ἐξάλλου, ἐὰν ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα δὲν χωρίζει τὴν ἀχώριστη ὑπαρξὴ τῆς ὑπόστασις αὐτῶν ἢ τοπικὰ ἢ χρονικὰ ἢ ὡς πρὸς τὴν ἐνέργεια, ἀλλὰ παριστάνει μόνον τὸ ἰδίωμα τῆς ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ, οὔτε καὶ τὸ ὅτι ἔλαβε σάρκα καὶ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο θὰ τὸν χωρίσει ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ θὰ παραστήσει τὸ ἰδίωμα τῆς σύνθετης ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ. Γιατὶ τὸ σίδηρο ὅταν σφυροκοπεῖται καὶ πάσχει ὡς πρὸς κάποια ἀπὸ τὶς ποιότητές του, δὲν πάσχει ὡς πρὸς τὴ βαρῦτητα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 229η.

Γιὰ τὴν ὑπόστασις.

Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· ἡ σύνθετη ὑπόστασις τοῦ Λόγου εἶναι τῆς ἴδιας φύσις (ὁμοφυῆς) μὲ τὴν ἀπλὴ ὑπόστασις τοῦ Λόγου, ἢ ἄλλης φύσις (ἑτεροφυῆς)· ἢ εἶναι ἀπὸ μιὰ ἄποψη ὁμοφυῆς καὶ ἀπὸ ἄλλη ἑτεροφυῆς; Γιατὶ, ἂν εἶναι τῆς ἴδιας φύσις καὶ εἶναι καὶ ἡ ἀπλὴ ὑπόστασις τοῦ Λόγου τῆς ἴδιας φύσις μὲ τοῦ Πατέρα, ἄρα εἶναι καὶ ἡ σύνθετη ὁμοφυῆς μὲ τὴν ἀπλὴ ὑπόστασις τοῦ Πατέρα. Πῶς ὁμως ἡ σύνθετη εἶναι ὁμοφυῆς μὲ τὴν ἀπλὴ, καὶ πῶς δὲν θὰ χαρακτηρισθεῖ σύνθετη καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατέρα, καὶ τρίτον, πῶς δὲν θὰ εἶναι τετράδα οἱ τρεῖς ἀπλὲς ὑποστάσεις τοῦ Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ μαζὶ καὶ ἡ σύνθετη ὑπόστασις τοῦ Λόγου; Ἐάν πάλι εἶναι ἑτεροφυῆς, καὶ ἔτσι ἡ τετράδα παραμένει. Καὶ πῶς θὰ εἶναι διαφορετικῆς φύσις ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἂν δὲν δέχεσαι δύο τὰ χωριστὰ, τὸ σύνθετο καὶ τὸ ἀπλό; Ἐάν πάλι εἶναι ἀπὸ μιὰ ἄποψη ἑτεροφυῆς καὶ ἀπὸ ἄλλη ὁμοφυῆς, καὶ ἔτσι θὰ προκύψει τὸ νὰ λέμε τετράδα τὴν Τριάδα· θὰ προκύψει ἐπίσης καὶ ἡ ἀπορία, πῶς εἶναι ἀπὸ μιὰ ἄποψη διαφορετικῆς φύσις ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη ὁμοφυῆς;

Τὰ ἄτοπα εἶναι ἐπακόλουθα, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐλάβαμε τὸ ἓνα ὡς δύο· γιατί ἀπὸ αὐτὸ προῆλθε τὸ συμπέρασμα τῶν ὑποθέσεων ὅτι ἡ Τριάδα εἶναι τετράδα. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄλλη καὶ ἄλλη ἢ σύνθετη ὑπόστασις τοῦ Λόγου καὶ ἡ ἀπλὴ, ὥστε νὰ ἐρωτᾶ κανεὶς γιὰ τὸ ὁμοφυῆς καὶ τὸ ἑτεροφυῆς σὰ νὰ εἶναι δύο, καὶ ἄλλοτε νὰ εἶναι ὁμοφυῆς καὶ ἄλλοτε ἑτεροφυῆς, ἀλλ' εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ὑπόστασις. Σ' αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ κάνουν αὐτὲς τὶς ἐρωτήσεις, πρέπει νὰ δώσομε τὴν ἀκόλουθη καὶ ἀληθινὴ ἀπάντησις· Οὔτε ὁμοφυῆς, εἶναι οὔτε ἑτεροφυῆς, οὔτε τὸ σύνθετο ἀπὸ αὐτὰ. Γιατὶ αὐτὰ λέγονται τουλάχιστο γιὰ δύο, ἐνῶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Λόγου εἴτε σύνθετη τὴν πᾶσι εἴτε ἀπλὴ, εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή.

Τινές δὲ τῶν ἀρχαίων οὐδὲ σύνθετον ὑπόστασιν, ὥσπερ οὐδὲ σύνθετον φύσιν, εἰρήκασιν, ἀλλὰ σεσαρκωμένην μὲν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν καὶ ἄσαρκον, σύνθετον δὲ οὐκέτι, οἱ δὲ νεώτεροι καὶ σύνθετον, οἶμαι, ἀντὶ τοῦ σεσαρκωμένου καὶ μόνου τοῦτο λαμβάνοντες

5 Ἀλλὰ φασὶ τινες Πῶς οὖν τὸ σύνθετον ταῦτόν τῳ ἀπλῳ; Καὶ γὰρ οὔτε τὸ ἀπλοῦν ὅπερ τὸ σύνθετον οὔτε τὸ σύνθετον ὅπερ τὸ ἀπλοῦν. Ἄτοπα δὲ ταῦτα· οὔτω καὶ ἐν τῇ ἀπλῇ τοῦ Λόγου ὑποστάσει τὸ πρόσκαιρον καὶ ἠργμένον, ὥσπερ ἐν τῇ συνθέτῳ, καὶ ἄλλα μυρία. Καὶ ἐν τῇ συνθέτῳ πάλιν τὸ μηδὲν ἠργμένον ὄρασθαι καὶ τέλος μηδὲ σεσαρ-
10 κῶσθαι· ταῦτα γὰρ ἡ ἀπλή· καὶ διὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα οἱ παλαιοὶ τὸ σύνθετον παρητοῦντο. Ἡ, εἰ καὶ μὴ σύνθετον λέγομεν, ἀλλ' ἀπλήν αἰεὶ, ἄσαρκον δὲ καὶ σεσαρκωμένην λαμβάνοντες, ταῦτ' ἔψεται· εἰ γὰρ ἔστιν ἡ αὐτὴ ὑπόστασις καὶ μία ἡ ἄσαρκος τῆς σεσαρκωμένης, ἢ τὰ τῆς ἀσάρκου τῆς σεσαρκωμένης καὶ τὰ τῆς σεσαρκωμένης τῆς ἀσάρ-
15 κου ἔσται.

Ἡ, εἰ καὶ ἡ αὐτὴ καὶ μία ὑπόστασις ἢ τε ἄσαρκος καὶ ἡ σεσαρκωμένη, οὐκ ἀνάγκη ἔπεσθαι τὰ εἰρημένα. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ὁ Πέτρος καὶ ἑσταυρωμένος καὶ ἀσταύρωτος ἡ αὐτὴ καὶ μία ἔστιν ὑπόστασις, ἢ ὁ ἀσταύρωτος τοῦ ἑσταυρωμένου ἢ ὁ ἑσταυρωμένος τοῦ ἀσταυρώτου.
20 Ἡ, εἰ θούλει, ἐπειδὴ ὁ ἀρνησάμενος καὶ ὁ δι' αἵματος ὁμολογήσας καὶ μαρτυρήσας ἢ αὐτὴ καὶ μία ἔστιν ὑπόστασις, διὰ τοῦτο ταῦτόν φήσεις καὶ τὸ μαρτυρεῖν τῳ ἀρνεῖσθαι ἢ τὰ ἐν τῳ μαρτυροῦντι ὄραθέντα καὶ εὔρεθέντα ὄρασθαι καὶ εὔρισκεσθαι ἐν τῳ ἀρνούμενῳ. Οὐ γὰρ ἔστιν ταῦτόν τὸ λέγειν τὴν ὑπόστασιν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ τὸ τὰ
25 περὶ τὴν ὑπόστασιν ὁρώμενα διαφόρως ἐν καὶ ταῦτ' εἶναι. Μυρία δὲ ἔστι παραδείγματα· ὁ ἐνδεδυμένος Πέτρος, εἰ τύχοι, καὶ ὁ γυμνός, ὁ φιλόσοφος Σωκράτης καὶ ὁ μὴ φιλόσοφος πρότερον, ὁ διώκτης Παῦλος καὶ ὁ κῆρυξ, καὶ ἄλλα ἄπειρα, ὧν μία μὲν ἔστιν ἡ ὑπόστασις καὶ ἡ αὐτὴ, τὰ δὲ περὶ τὴν ὑπόστασιν οὐχὶ ταῦτά.

30

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛ'.

Περὶ Θεότητος.

Πότερον; ἡ θεότης καὶ τὸ Θεὸς ταῦτόν ἐστιν, ἢ ἕτερον; Εἰ μὲν γὰρ ἕτερον, τί τοῦτο; καὶ τί παρὰ τὸν Θεὸν ἡ θεότης; Εἰ δὲ ταῦτόν, ἔστι δὲ

11. Διατύπωση Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. 12. Ἰουστινιανοῦ αὐτοκράτορος, Ἐκθεσις πίστεως, PG 86, 1009 C 14- D 2, καὶ Θεοδώρου Ἀβουκάρα, Ἐλεγχος τῆς τῶν Ἀκεφάλων Σεβηριανῶν αἰρέσεως, ἤγουν Ἰακωβιτῶν. 2, PG 97, 1489 C 2- D 4.

Μερικοί ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς δὲν μίλησαν οὔτε γιὰ σύνθετη ὑπόστασις, ὅπως οὔτε γιὰ σύνθετη φύσις, ἀλλὰ γιὰ σαρκωμένη καὶ ἄσαρκη ὑπόστασις τοῦ Λόγου, καθόλου ὅμως σύνθετη¹¹, ἐνῶ οἱ νεώτεροι μίλησαν καὶ γιὰ σύνθετη, λαμβάνοντας, νομίζω, αὐτὸ ἀντὶ τοῦ σαρκωμένου μόνου¹².

Ἄλλὰ μερικοὶ ἐρωτοῦν· Πῶς λοιπὸν τὸ σύνθετο εἶναι ἴδιο μὲ τὸ ἀπλό; Γιατὶ οὔτε τὸ ἀπλό εἶναι ὅ,τι εἶναι τὸ σύνθετο, οὔτε τὸ σύνθετο ὅ,τι εἶναι τὸ ἀπλό. Αὐτὰ εἶναι ἀντιφατικά. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν ἀπλῆ ὑπόστασις τοῦ Λόγου τὸ πρόσκαιρο καὶ τὸ νὰ ἔχει ἀρχή, ὅπως καὶ στὴ σύνθετη ὑπόστασις, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Καὶ στὴ σύνθετη πάλι τὸ νὰ ἐμφανίζεται αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει ἀρχίσει καὶ τέλος οὔτε ἔχει σαρκωθεί· γιατί αὐτὰ τὰ ἔχει ἢ ἀπλῆ. Γι' αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ ὅμοια μὲ αὐτὰ οἱ παλαιοὶ ἀπέφευγαν νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ σύνθετο. Ἡ, κι ἂν δὲν μιλοῦμε γιὰ σύνθετη, ἀλλὰ γιὰ ἀπλῆ πάντοτε, θεωρώντας τὴν ὅμως ἄσαρκη καὶ σαρκωμένη, τὰ ἐπακόλουθα θὰ εἶναι τὰ ἴδια. Γιατί, ἂν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἢ ὑπόστασις, αὐτὴ θὰ εἶναι ἢ ἄσαρκη τῆς σαρκωμένης, ἢ τὰ τῆς ἄσαρκης ἐπακόλουθα θὰ εἶναι τῆς σαρκωμένης, καὶ τὰ τῆς σαρκωμένης θὰ εἶναι τῆς ἄσαρκης.

Ἡ, ἂν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ὑπόστασις, ἢ ἄσαρκη καὶ σαρκωμένη, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀκολουθοῦν τὰ ὅσα εἶπαμε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Πέτρος, καὶ ὁ σταυρωμένος καὶ ὁ ἀσταύρωτος, εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ὑπόστασις, δὲν θὰ εἶναι καὶ ὁ ἀσταύρωτος ὑπόστασις τοῦ σταυρωμένου ἢ ὁ σταυρωμένος τοῦ ἀσταύρωτου. Ἡ, ἂν θέλεις, ἐπειδὴ ὁ Πέτρος ποὺ ἀρνήθηκε τὸν Κύριο καὶ ὁ Πέτρος ποὺ ὁμολόγησε καὶ μαρτύρησε μὲ τὸ αἷμα τοῦ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ὑπόστασις, γι' αὐτὸ θὰ πεῖς ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο τὸ μαρτύριο καὶ ἡ ἄρνησις, ἢ τὰ ὅσα παρατηρήθηκαν καὶ ἐκδηλώθηκαν στὸν Πέτρο ποὺ μαρτύρησε, παρατηρήθηκαν καὶ ἐκδηλώθηκαν καὶ στὸν Πέτρο ποὺ ἀρνήθηκε. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ λέμε ὅτι ἡ ὑπόστασις εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ, εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἴδιο καὶ τὰ ὅσα διαφορετικὰ παρατηροῦνται γύρω ἀπὸ τὴν ὑπόστασις. Καὶ ὑπάρχουν ἄπειρα παραδείγματα· ὁ ντυμένος, ἃς ποῦμε, Πέτρος καὶ ὁ γυμνός, ὁ φιλόσοφος Σωκράτης καὶ ὁ προηγουμένως μὴ φιλόσοφος, ὁ διώκτης Παῦλος καὶ ὁ κήρυκας, καὶ ἄλλα ἄπειρα, τῶν ὁποίων εἶναι μία βέβαια καὶ ἡ αὐτὴ ἢ ὑπόστασις, δὲν εἶναι ὅμως τὰ ἴδια καὶ τὰ παρατηρούμενα γύρω ἀπὸ αὐτήν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 230ή.

Γιὰ τὴ θεότητα.

Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· ἡ θεότητα καὶ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἴδιο, ἢ διαφορετικό; Γιατί, ἂν εἶναι διαφορετικό, τί εἶναι αὐτό; Καὶ τί εἶναι ἡ θεότητα στὸν

ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων τῶν τριῶν Θεός, καὶ θεότης ἄρα. Οἱ μὲν οὖν τὸ σχῆμα τῆς λέξεως αἰτιώμενοι, ὅτι ἢ μὲν θεότης θηλυκῶς προφέρεται, οὐχ οὕτω δὲ αἱ ὑποστάσεις, πλανῶνται· ἔδει γὰρ μηδὲ τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι Θεόν τὸ μὲν γὰρ οὐδέτερον, τὸ δὲ σχήματος ἀρσενικοῦ. Ἔτι 5 οὐδὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα μίαν οὐσίαν ἀνομοιογενῆ γὰρ τὰ ὀνόματα· οὐδὲ τὸν ἄνθρωπον ζῶον ἢ οὐσίαν, καὶ ἄλλα ἄπειρα. Οὐκ ἄρα τὸ ἀνομοιογενὲς αἴτιον τοῦ μὴ λέγεσθαι τὸν Πατέρα ἢ τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα θεότητα, ὥσπερ Θεόν.

Ἡ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ταῦτόν ἐστι ταῦτα, ὥσπερ καὶ τὸ ἄνθρωπος 10 καὶ τὸ ἀνθρωπότης. Ἄλλ' ὥσπερ λέγομεν τὸν Σωκράτην ἄνθρωπον μὲν, οὐκ ἀνθρωπότητα δέ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ θεότης. Ἡ τοῦτο οὐ λύνοντος, ἀλλ' αὐξοντός ἐστι τὴν ἀπορίαν· εἰ γὰρ ταῦτόν ἄνθρωπος καὶ ἀνθρωπότης, πῶς μὴ ἐφ' ὧν τὸ ἄνθρωπος λέγεται, ἐπ' ἐκείνων ῥηθεῖη καὶ ἡ ἀνθρωπότης; Φασὶν οὖν τινες, ὅτι οὐδὲν κωλύει καὶ ταῦ- 15 τὸν εἶναι τὸ ἄνθρωπος καὶ ἀνθρωπότης, καὶ τὸ Θεός καὶ θεότης, καὶ μὴ ἐφ' οὗ τὸ ἕτερον, καὶ τὸ ἕτερον λέγεσθαι. Αὐτίκα γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις καὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος ταῦτόν ἐστιν, ἀλλ' ὅμως ἄνθρωπος κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορεῖται (ἄνθρωπος γὰρ ἐστὶ καὶ ὁ Σωκράτης), οὐκέτι δὲ ἢ φύσις ἢ τὸ εἶδος οὔτε γὰρ 20 ἀνθρώπου φύσιν οὔτε εἶδος φαμεν τὸν Σωκράτην. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ὁμοιον τοῖς προειρημένοις ἢ μὲν γὰρ φύσις καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ γένος καὶ τὰ ὅμοια λογικὰ ὀνόματα ὄντα, οὐ δύνανται δικηνεῖσθαι μέχρι τῶν ἐσχάτων, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνων ἴστανται ἐφ' ὧν λέγονται, ἢ δὲ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης οὐκ ἔστι λογικά, ἀλλὰ φυσικῶν πραγμάτων ὀνόματα.

Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο ἀληθές, οὐδὲν ἦττον εὔρηται ταῦτ' ὄντα ὁ 25 ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρώπου φύσις, ὧν τὸ μὲν κατὰ Σωκράτους λέγεται, τὸ δὲ οὐκέτι. Τί οὖν κωλύει καὶ ἐπ' ἄλλων ταῦτο ἐπακολουθεῖν τοῦτο; Οὐ γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν ἴσως ὡς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις οὐχὶ ταῦτόν. Ἔτι δὲ φαμεν ὡς ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῶον λογικὸν 30 θνητὸν ταῦτόν, ναὶ μὴν καὶ τὸ γελαστικὸν τῷ ἄνθρωπος ταῦτόν, καὶ οὐχ ὅσα λέγεται περὶ ἐνός, ταῦτα καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ῥηθήσεται· τὸ μὲν γὰρ γελαστικὸν ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου. Οὐκέτι δὲ ὁ ἄνθρωπος ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τὸ μὲν ζῶον λογικὸν θνητὸν ὄρος ἀνθρώπου, οὐκέ-

Θεός; Ἄν ὅμως εἶναι τὸ ἴδιο, τότε καὶ καθεμία ἀπὸ τὶς τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι Θεός, καὶ ἄρα εἶναι καὶ θεότητα. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποῦ θεωροῦν ὡς αἰτία τὸ σχῆμα τῆς λέξης, λέγοντας ὅτι ἡ θεότητα προφέρεται ὡς θηλυκό, ὄχι ὅμως καὶ οἱ ὑποστάσεις, σφάλλουν· γιατί τότε ἔπρεπε οὔτε τὸ Πνεῦμα νὰ λέγεται Θεός, ἀφοῦ τὸ Πνεῦμα εἶναι οὐδέτερο, ἐνῶ ὁ Θεός γένους ἀρσενικοῦ¹³. Οὔτε ἐπίσης νὰ λέμε ὅτι ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι μία οὐσία· γιατί τὰ ὄνόματα εἶναι ἄλλου γένους. Οὔτε τὸν ἄνθρωπο νὰ λέμε ζῶο ἢ οὐσία, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Δὲν εἶναι ἐπομένως τὸ διαφορετικὸ γένος αἰτία τοῦ νὰ μὴ λέγεται ὁ Πατέρας ἢ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα θεότητα, ὅπως βέβαια καὶ Θεός.

Ἡ μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι αὐτὰ εἶναι τὸ ἴδιο, ὅπως καὶ τὸ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἀνθρωπότης. Ἄλλ' ὅπως βέβαια λέμε τὸν Σωκράτη ἄνθρωπο, ὄχι ὅμως καὶ ἀνθρωπότητα, ἔτσι καὶ σχετικὰ μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὴ θεότητα. Ἡ αὐτὸ δὲν λύνει τὴν ἀπορία, ἀλλὰ τὴν αὐξάνει. Γιατί, ἂν εἶναι τὸ ἴδιο ἄνθρωπος καὶ ἀνθρωπότης, πῶς δὲν πορεῖ γιὰ ἐκεῖνα ποῦ λέγεται τὸ ἄνθρωπος, νὰ λέγεται γιὰ τὰ ἴδια καὶ τὸ ἀνθρωπότης; Λένε λοιπὸν κάποιοι, ὅτι τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ἄνθρωπος καὶ ἀνθρωπότης, καὶ τὸ Θεός καὶ θεότης, καὶ τὸ ἓνα νὰ μὴ λέγεται γιὰ ὅποιο λέγεται τὸ ἄλλο. Γιὰ παράδειγμα δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἴδιο, ἀλλ' ὅμως τὸ ἄνθρωπος γίνεται κατηγορούμενο στὸ Σωκράτης (γιατί ἄνθρωπος εἶναι καὶ ὁ Σωκράτης), ὄχι ὅμως καὶ ἡ φύση ἢ τὸ εἶδος· γιατί οὔτε φύση οὔτε εἶδος τοῦ ἀνθρώπου λέμε τὸν Σωκράτη. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅμοιο μὲ ὅσα προείπαμε. Γιατί ἡ φύση καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ γένος καὶ τὰ ὅμοια, ποῦ εἶναι λογικὰ ὀνόματα, δὲν μπορούν νὰ φθάσουν μέχρι τὰ ἔσχατα, ἀλλὰ μένουν σὲ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα λέγονται, ἐνῶ ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶναι λογικὰ ὀνόματα, ἀλλὰ ὀνόματα φυσικῶν πραγμάτων.

Ἄλλ' ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθές, βρίσκονται, ὄχι σπάνια, νὰ εἶναι τὰ ἴδια ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα λέγεται γιὰ τὸν Σωκράτη, τὸ ἄλλο ὅμως ὄχι. Τί ἐμποδίζει λοιπὸν νὰ συμβαίνει αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ σὲ ἄλλα; Γιατί δὲν μπορούμε ἴσως νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Ἐπίσης λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῶο λογικὸ θνητὸ εἶναι τὸ ἴδιο, καὶ βέβαια καὶ τὸ γελαστικὸ εἶναι ἴδιο μὲ τὸ ἄνθρωπος, ὄχι ὅμως ὅσα λέγονται γιὰ τὸν ἓνα, αὐτὰ θὰ λεχθοῦν καὶ γιὰ τοὺς λοιπούς. Γιατί τὸ γελαστικὸ εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἄνθρωπος ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τὸ ζῶο λογικὸ θνητὸ βέβαια εἶναι ὁρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἄνθρω-

τι δὲ ὁ ἄνθρωπος ὄρος ἀνθρώπου, καίτοι κατὰ τὸ μάλιστα ταυτὰ εἰσι ταυτὰ. Εἰ δέ τις κάπὶ τούτων τὰς λογικὰς φωνὰς αἰτιάσαιτο, οἷον τὸ ἴδιον καὶ τὸν ὄρισμόν (τούτων γὰρ ἀφαιρούμενα ὅπερ ἔστι τὸ ἕτερον, ἔστι καὶ τὸ λοιπόν), ἀλλ' οὖν ἐπὶ τούτων τί ἂν αἰτιάσαιτο; Ὁ μὲν γὰρ
5 ἄνθρωπός ἐστιν οὐσία καὶ ζῶον, τὸ δὲ γελαστικὸν οὔτε οὐσία, οὔτε ζῶον, ἐπεὶ πολλὰ ἂν εἶησαν ὁ ἄνθρωπος οὐσίαι καὶ ζῶα.

Ἡ, εἰ καὶ ταυτὰ μὲν ἀληθῆ, οὐχ ὅμοια δὲ τοῖς ἐξ ἀρχῆς προκειμέ-
νοις. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότης καὶ τὸ Θεὸς καὶ θεότης,
εἴπερ ἔστι ταυτὰ, οὐκ ἔστι κατὰ ὁμοιότητα τῶν εἰρημένων ταυτὰ. Οὔτε
10 γὰρ ἴδιον θάτερον θατέρον οὔτε ὄρος, ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἴποι τις ὄνομα-
τα δύο περὶ ἓν ὑποκείμενον καὶ ὡς λάπιον καὶ ἱμάτιον. Πῶς οὖν οὐκ
ἐφ' ὧν τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἕτερον, ἢ ὅσα τῷ ἑτέρῳ, οὐχὶ καὶ θατέρῳ; Φα-
μὲν οὖν ὅτι ταυτὰ μὲν εἰσι τὸ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὡς ταυτὸ
ὑποκείμενον καὶ πρᾶγμα δηλοῦντα, οὐχ ὡσαύτως δὲ λαμβάνονται,
15 ἀλλ' ἡνίκα μὲν ἄνθρωπός φαμεν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐννοοῦμεν ὡς
ἐγκατατεταγμένην ταῖς ὑποστάσεσιν, ἡνίκα δὲ ἀνθρωπότητα, τὴν αὐ-
τὴν μὲν ἀνθρώπου φύσιν, οὐχ ὡσαύτως δέ, ἀλλ' ἐξηρημένην τῶν ἀτό-
μων καὶ καθ' ἑαυτὴν λαμβανομένην ἀφορίζοντες. Ταυτὰ μὲν οὖν ὁ
ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότης, οὐχ ὡσαύτως δὲ λαμβανόμενα. Διὸ οὐκ
20 ἐφ' ὧν τὸ ἕτερον καὶ θάτερον, ἢ ἐφ' ὧν μὲν τὸ ἕτερον, καὶ τὸ ἕτερον,
οὐχ ὡσαύτως δέ. Αὐτίκα ἐπὶ τοῦ Σωκράτους καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ
ἀνθρωπότης λέγεται, οὐχ ὡσαύτως δέ· ἄνθρωπον γὰρ φαμεν εἶναι τὸν
Σωκράτην, ἀνθρωπότητα δὲ οὐκ εἶναι, ἀλλ' ἔχειν· καὶ τὴν ἀνθρωπότη-
τα δὲ πάλιν φύσιν εἶναι τοῦ Σωκράτους φαμέν καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώ-
25 πων, καὶ περιεκτικὴν εἶναι τῶν καθ' ἕκαστα· οὐδὲ γὰρ τι τούτων ἔξω
ταύτης πίπτει. Ὡστε, εἰ καὶ μὴ αἰεὶ ὡσαύτως, ἀλλ' ἐφ' οὗ λέγεται ὁ
ἄνθρωπος, δύναται καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἀρμόσαι. Εἰ οὖν ἔστιν ἀληθῆς
ὁ λόγος, ἴσως ἡμῖν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ θεότης, ὅσον ἐν ἀνθρωπίνους
παραδείγμασι φαντασθῆναι τὰ θεῖα, εὐπορίαν τῶν ἠπορημένων ποιή-
30 σαι.

Εἰ τῆ ψυχῆ καὶ τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι τῷ Κυριακῷ ἀν-
θρώπῳ, ἢ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος παρῆν ὑπόστασις (οὐδὲν
γὰρ τῶν ὄντων οἷς μὴ πάρεστιν ἐπιστατοῦσα καὶ προνοοῦσα ἡ Τριάς),

πος ὅμως δὲν εἶναι ὄρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἂν καὶ βέβαια αὐτὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι τὰ ἴδια. Ἐάν λοιπὸν κάποιος φτάσει νὰ ἀποδώσει τὴν αἰτία καὶ σ' αὐτὰ τὰ λογικὰ ὀνόματα, δηλαδή τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα καὶ τὸν ὄρισμὸν (γιατί, ἂν ἀφαιρεθοῦν αὐτὰ, αὐτὸ πού εἶναι τὸ ἓνα, εἶναι καὶ τὸ ἄλλο), σ' αὐτὰ ἄραγε τί θὰ μπορούσε νὰ θεωρήσει ὡς αἰτία; Γιατί ὁ ἄνθρωπος εἶναι οὐσία καὶ ζῶο, ἐνῶ τὸ γελαστικὸ οὔτε οὐσία εἶναι οὔτε ζῶο, γιατί ἔτσι θὰ ἦταν ὁ ἄνθρωπος πολλές οὐσίες καὶ ζῶα.

Ἐάν, ἂν καὶ αὐτὰ βέβαια εἶναι ἀληθινὰ, δὲν εἶναι ὅμως ὅμοια μὲ τὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐξεταζόμενα θέματα. Γιατί ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότης, καὶ τὸ Θεὸς καὶ θεότης, ἂν καὶ βέβαια εἶναι ἴδια, δὲν εἶναι ὅμοια ἴδια μὲ αὐτὰ πού λέχθησαν. Οὔτε δηλαδή τὸ ἓνα εἶναι ἰδιαίτερο γνῶρισμα τοῦ ἄλλου, οὔτε ὄρισμὸς, ἀλλ' ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς δύο ὀνόματα ἀποδιδόμενα στὸ ἴδιο ὑποκείμενο, ὅπως δηλαδή ἐπενδύτης καὶ ἱμάτιο. Πῶς λοιπὸν δὲν ἀποδίδεται τὸ ἓνα σ' αὐτὰ πού ἀποδίδεται τὸ ἄλλο, ἢ ὅσα ἀποδίδονται στὸ ἓνα δὲν ἀποδίδονται καὶ στὸ ἄλλο; Λέμε λοιπὸν ὅτι εἶναι βέβαια τὰ ἴδια τὸ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἐπειδὴ δηλώνουν τὸ ἴδιο ὑποκείμενο καὶ πρᾶγμα, ὅμως δὲν λαμβάνονται ὅμοια, ἀλλὰ ὅταν λέμε ἄνθρωπος, ἐννοοῦμε τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι ἐγκατεστημένη στίς ὑποστάσεις, ἐνῶ ὅταν λέμε ἀνθρωπότητα, ἐννοοῦμε τὴν ἴδια τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι ὅμως ὅμοια, ἀλλὰ τὴν ἐξαιροῦμε ἀπὸ τὰ ἄτομα καὶ τὴν ὀρίζομε λαμβανόμενὴ καθ' ἑαυτήν. Εἶναι ἴδια λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ἀλλὰ δὲν λαμβάνονται ὅμοια. Γι' αὐτὸ δὲν λαμβάνεται τὸ ἓνα σὲ ὅποια καὶ τὸ ἄλλο, ἢ σὲ ὅποια λαμβάνεται τὸ ἓνα, λαμβάνεται καὶ τὸ ἄλλο, ὄχι ὅμως ὅμοια. Γιὰ παράδειγμα γιὰ τὸν Σωκράτη λέγεται καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ὄχι ὅμοια ὅμως γιατί λέμε βέβαια ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι ἄνθρωπος, δὲν λέμε ὅμως ὅτι εἶναι ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ὅτι ἔχει. Καὶ ἡ ἀνθρωπότητα πάλι λέμε ὅτι εἶναι φύσιν τοῦ Σωκράτη καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ περιέχει τὸ κάθε τι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· γιατί τίποτε ἀπολύτως ἀπὸ αὐτοὺς δὲν βρίσκεται ἔξω ἀπὸ αὐτήν. Ὡστε, ἂν καὶ δὲν γίνεται αὐτὸ πάντοτε ὅμοια, ἀλλὰ γιὰ αὐτὸ πού λέγεται ὁ ἄνθρωπος, μπορεί νὰ ταιριάσει καὶ ἡ ἀνθρωπότης. Ἐάν λοιπὸν ὁ λόγος εἶναι ἀληθινός, ἴσως καὶ σχετικὰ μὲ τὸ Θεὸς καὶ θεότης, ὅσο μπορούμε νὰ φαντασθοῦμε τὰ θεῖα μὲ ἀνθρώπινα παραδείγματα, μπορεί νὰ μᾶς δώσει τὴ λύσιν τῶν ἀποριῶν μας¹⁴.

Ἐάν στήν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή στὸν Κυριακὸ ἄνθρωπο, βρισκόταν μέσα του ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος (γιατί δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα πού νὰ μὴ ὑπάρχει μέσα του

λέγεται δὲ ὁ Υἱὸς παρεῖναι πάντως σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπηῆσαι, πῶς οὐχὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα ταῦτα ῥηθείη ἄν; Ἡ τὸ παρεῖναι διπτόν τὸ μὲν ὡς προνοοῦν, καθὼς εἴρηται, καθ' ὃ σημαινόμενον ἡ τριάς παρεῖναι τῷ κυριακῷ ἀνθρώπῳ ὡσπερ καὶ τοῖς οὓσιν ἅπασιν 5 λέγεται, ἀλλ' ὡσπερ οὐδὲν τῶν ὄντων διὰ τὸ παρεῖναι τούτοις γεγενῆσθαι λέγεται, οὕτως οὐδὲ σαρκωθῆναι ἢ ἐνανθρωπηῆσαι. Λέγεται δὲ παρεῖναι ἕτερον ἑτέρῳ ὡς ἡ ψυχὴ τῷ σώματι· ἡνίκα ἄμφω εἰς μίαν συνῆλθεν ὑπόστασιν, καθ' ὃ σημαινόμενον μόνον τὸν Υἱὸν τῷ κυριακῷ φάμεν ἀνθρώπῳ παρεῖναι, οὐκέτι δὲ τὸν Πατέρα ἢ τὸ Πνεῦμα. Καὶ 10 κατὰ μὲν τὸ πρῶτον σημαινόμενον πᾶσι παρῆν, ὡσπερ ἔφημεν, ἀνθρώποις καὶ ἀπλῶς τοῖς οὓσιν ἢ τοῦ Λόγου ὑπόστασις, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον οὐκέτι, ἀλλὰ μόνῳ τῷ κυριακῷ· ὡσπερ καὶ ὁ νοῦς ὁ ἐν ἡμῖν πάρεστι μὲν πᾶσιν οἷς ἐπιβάλλον τούτων ἀντιλαμβάνεται καὶ νοεῖ, πάρεστι δὲ καὶ τῷ ἐγκεφάλῳ, ἢ εἰ μὴ βούλει, ἄλλῳ τινὶ μορίῳ σω- 15 ματικῷ. Καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοία ἡ παρουσία· ἡ μὲν γὰρ κατ' οὐσίαν καὶ ὑπαρξιν, ἢ ἐν τῷ ἀφωρισμένῳ μορίῳ σωματικῷ, ἢ δὲ κατὰ μόνην νόησιν καὶ ἀντίληψιν.

Πότερον ἢ τοῦ Λόγου ὑπόστασις, ἢ γονὺς ὁ Χριστός, ταυτόν ἐστι ταῖς αὐτοῦ φύσεσιν ἢ ἕτερον; ἑκατέρωθεν γὰρ ἄπορον εἶναι ποιεῖ. Εἰ 20 μὲν γὰρ ταυτόν, εἰσὶ δὲ δύο φύσεις, καὶ ὑποστάσεις ἄρα δύο· ἢ ἀνάπαλιν, ἔστι δὲ μία σύνθετος ὑπόστασις, καὶ μία ἄρα σύνθετος φύσις· εἰ δ' ἕτερον, ἔστι δὲ ἑκεῖνα Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, οὐκ ἄρα ὑπόστασις ταῦτα, ὁ καὶ ἀτοπώτερον ἀκολουθεῖ δ' ἑκατέρω τῶν ὑποθέσεων καὶ ἄλλα πλείονα ἄτοπα.

25 Φαμέν οὖν ἐπιλυόμενοι ὡς οὔτε ταυτόν ἀπλῶς οὔτε ἕτερον, ἀλλὰ τρόπον μὲν τινα ταυτόν, τρόπον δὲ τινα ἕτερον· κατὰ μὲν γὰρ τοὺς οὐσιώδεις λόγους τῶν φύσεων ταυτόν ὁ Χριστός ταῖς ἑαυτοῦ φύσεσιν καθὼς δὲ τὸ μὲν ἄτομον, τὰ δὲ κατὰ πλειόνων δύνανται λέγεσθαι, καὶ ὄσα τούτοις ὁμοία, ἕτερον δέ. Οὐκ ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν δὲ μυστηρί- 30 ου, εἴ τις τὸ τοιοῦτον ἐρώτημα προκομίζει, ἢ ἀπόκρισις ἢ εἰρημένη

ἡ Τριάδα ἐπιστατώντας καὶ προνοώντας γι' αὐτό), λέγεται ὅμως ὅτι βρῖσκειται καὶ ὁ Υἱὸς ὅπως ὅποτε μὲ τὴ σάρκωση καὶ ἐνανθρώπησή του. πῶς δὲν θὰ λεχθοῦν τὰ ἴδια γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα; Ἡ ἡ παρουσία εἶναι διπλῆ· ἀπὸ τὴ μὴ ὡς πρόνοια, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, μὲ τὴν ἔννοια πού λέγεται ὅτι εἶναι παρούσα ἡ Τριάδα στὸν ἄνθρωπο Κύριο ὅπως καὶ σὲ ὅλα τὰ ὄντα, ἀλλ' ὅπως κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα ἐπειδὴ εἶναι παρούσα σ' αὐτὰ δὲν λέγεται ὅτι ἔχει γενηθεῖ, ἔτσι οὔτε ἔχει σαρκωθεῖ ἢ ἔχει ἐνανθρωπήσει. Λέγεται ἐπίσης ὅτι βρῖσκειται τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο, ὅπως ἡ ψυχὴ μέσα στὸ σῶμα ὅταν τὰ δύο συνῆλθαν σὲ μὴ ὑπόσταση, σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοια μὲ τὴν ὁποία λέμε ὅτι μόνο ὁ Υἱὸς εἶναι παρὼν στὸν ἄνθρωπο Κύριο, ὄχι ὅμως ὁ Πατέρας καὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ σύμφωνα βέβαια μὲ τὴν πρώτη ἔννοια ἡ ὑπόσταση τοῦ Λόγου βρισκόταν μέσα σὲ ὅλα, ὅπως εἶπαμε, τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅλα γενικὰ τὰ ὄντα, σύμφωνα μὲ τὴ δεύτερη ὅμως ἔννοια ὄχι, ἀλλὰ μόνο στὸν ἄνθρωπο Κύριο. Ὅπως καὶ ὁ νοῦς ποὺ ὑπάρχει μέσα μας βρῖσκειται μέσα σὲ ὅλα ὅσα προσεγγίζει καὶ τὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ τὰ νοεῖ, βρῖσκειται ὅμως καὶ μέσα στὸν ἐγκέφαλο, ἢ, ἂν δὲν θέλεις, μέσα σὲ κάποιο ἄλλο σωματικὸ μόριο. Ἡ παρουσία ὅμως δὲν εἶναι ὅμοια· γιὰ τὴ μὴ περίπτωση εἶναι παρὼν μέσα στὴν ἴδια τὴν οὐσία καὶ τὴν ὑπαρξή, αὐτὴ κατὰ τὴν ὁποία εἶναι παρὼν μέσα στὸ καθορισμένο σωματικὸ μόριο, ἐνῶ ἡ ἄλλη παρουσία συμβαίνει μόνο κατὰ νόηση καὶ ἀντίληψη.

Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· ἡ ὑπόσταση τοῦ Λόγου, δηλαδή ὁ Χριστός, εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὶς φύσεις του, ἢ διαφορετικὸ; γιὰ τὴν καὶ στίς δύο περιπτώσεις δημιουργεῖ ἀπορία. Γιὰ τὴν, ἂν εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ὑπάρχουν δύο φύσεις, ἄρα ὑπάρχουν καὶ δύο ὑποστάσεις· ἢ ἀντίθετα, ὑπάρχει μὴ σύνθετη ὑπόσταση, ἄρα καὶ μὴ σύνθετη φύση. Ἄν πάλι εἶναι διαφορετικὸ, καὶ εἶναι ἐκεῖνα Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἄρα δὲν εἶναι αὐτὰ ὑπόσταση, πράγμα πού εἶναι καὶ πρὸ ἄτοπο. Ἀκολουθοῦν ὅμως καὶ ἄλλα περισσότερα ἄτοπα σὲ κάθε μὴ ἀπὸ τὶς δύο ὑποθέσεις.

Λέμε λοιπὸν σὰν συμπέρασμα τῆς ἐπίλυσης τοῦ προβλήματος, ὅτι οὔτε τὸ ἴδιο ἀπλῶς εἶναι, οὔτε διαφορετικὸ, ἀλλὰ κατὰ κάποιο τρόπο τὸ ἴδιο, καὶ κατὰ κάποιο τρόπο διαφορετικὸ. Σύμφωνα δηλαδή μὲ τοὺς οὐσιώδεις λόγους τῶν φύσεων εἶναι τὸ ἴδιο ὁ Χριστός μὲ τὶς φύσεις του, ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἓνα εἶναι ἄτομο, καὶ τὰ ἄλλα μποροῦν νὰ λέγονται καὶ γιὰ περισσότερα καὶ ὅσα εἶναι ὅμοια μ' αὐτὰ, εἶναι διαφορετικὸ. Ἄν ὅμως κάποιος προβάλλει αὐτὸ τὸ ἐρώτημα καὶ γιὰ τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, δὲν θὰ ταιριάσει ἢ ἀπάντηση πού δώσαμε, ἀλλὰ καὶ γενικὰ

ἀρμόσει, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἐπὶ πάντων ἐφ' ὧν δύναται λέγεσθαι φύσις καὶ ὑπόστασις καὶ γὰρ ὁ Σωκράτης τῇ αὐτοῦ φύσει καὶ ὁ ἵππος οὔτε ταυτόν ἐστὶν ἀπλῶς οὔτε ἕτερον, ἀλλὰ τρόπον μὲν τινα ταυτόν, ὥσπερ εἴρηται, τρόπον δ' ἄλλον ἕτερον.

5

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΑ΄.

**Πότερον ὁ Χριστὸς τὸν καθόλου ἄνθρωπον ἀνελάβετο
ἢ τὸν ἐπὶ μέρους;**

Φαμέν οὔτε τὸν καθόλου ἄνθρωπον οὔτε τὸν ἐπὶ μέρους· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀνάγκης θάτερον τούτων ὑπάρχειν δεῖ· οὐ γὰρ κατὰ ἀντίφασιν
10 ἢ ἐρώτησις. Εἰ μὲν γὰρ τὸν καθόλου ἄνθρωπον ἀνελάβετο ὁ Χριστὸς, συμβαίνει αὐτὸν μὴ καθ' ὑπαρξιν μηδ' ἐν αἰσθήσει γενέσθαι ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐπινοία μόνη καὶ φαντασία· αὕτη γὰρ ἢ τοῦ καθόλου ὑπαρξίς ἄλλως τε δὲ καὶ μὴ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ περιγραφόμενον κατὰ τὴν
τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν, οὐδὲν γὰρ τῶν καθόλου τοπικῶς περιγραφεί-
15 φεται. Ἔτι δὲ καὶ εἰ τὸν καθόλου ἄνθρωπον ἀνελάβετο ὁ Χριστὸς, τὸ δὲ καθόλου τοῦτό ἐστιν, τὸ ἐν πολλαῖς ὑποστάσεσι θεωρούμενον, ἔσται ὁ Χριστὸς, ἐπεὶ τὸν καθόλου ἀνείληφεν ἄνθρωπον, ὑποστάσεις πολλαί, μᾶλλον δὲ ἄπειροι. Συμβαίνει δὲ καὶ μὴ εἶναι ἡμῖν αὐτὸν ὁμοούσιον· ἀναληφθέντος γὰρ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου ἐν τῷ Θεῷ
20 Λόγῳ, οὐκέτι ἡμεῖς ἄνθρωποι λεχθεῖμεν· πόθεν γὰρ τοῦτο ὑπάρξει ἡμῖν, καὶ κατὰ τί κοινωνήσομεν τῷ Χριστῷ; Πρὸς δ' αὐτοῖς εἰρημένους καὶ ἕτερον ὑπάρξει ἀτόπημα, τὸ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον καὶ ἄνθρωπον εἶναι καὶ μὴ ἄνθρωπον ἕκαστος γὰρ ἡμῶν κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον ἀνθρωπὸς ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται· τοῦ δὲ καθόλου, καθ' ὃ πάντες ἄν-
25 θρωποι εἶναι ἐλέγοντο, παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀναληφθέντος, πῶς ἐσόμεθα ἄνθρωποι; Διὰ οὖν ταῦτα πάντα καὶ ἕτερα πλείονα οὐ λέγομεν ἀνεληφέναι τὸν Χριστὸν τὸν καθόλου ἄνθρωπον.

Ἄλλ' οὐδὲ τὸν ἐπὶ μέρους ἄνθρωπον δίκαιον ἂν εἶη λέγειν τὸν Χριστὸν ἀνεληφέναι· εἰ γὰρ τοῦτο δοθείη, οὐ μία ἔσται ὁ Χριστὸς
30 ὑπόστασις, ἀλλὰ δύο· τότε γὰρ ἀναλαβεῖν ἐλέγετο ὁ Χριστὸς τὸν ἐν μέρει ἄνθρωπον, εἴ γε τὴν φύσιν μετὰ τῶν ιδιωμάτων ἀνέλαβεν, αὕτη δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὑπόστασις.

Τί οὖν ἀνελάβετο ὁ Χριστὸς, ἐρεῖ τις, εἴπερ οὔτε τὸν καθόλου ἄνθρωπον οὔτε τὸν ἐν μέρει ἀνείληφεν; Λέγομεν ὅτι ἀνελάβετο μὲν

για ὅλα ὅσα μπορεῖ νὰ λέγεται φύση καὶ ὑπόσταση. Ὁ Σωκράτης δη-
λαδὴ ὡς πρὸς τὴ φύση του καὶ ὁ ἵππος οὔτε τὸ ἴδιο γενικὰ εἶναι, οὔτε
διαφορετικὸ, ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι τὸ ἴδιο, ὅπως ἔχει λεχθεῖ,
καὶ κατὰ ἄλλον τρόπο εἶναι διαφορετικὸ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 231η.

**Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· ὁ Χριστὸς ἀνέλαβε συνολικὰ τὸν ἄνθρωπο,
ἢ τὸν ἐπὶ μέρος ἄνθρωπο;**

Λέμε ὅτι οὔτε συνολικὰ τὸν ἄνθρωπο ἀνέλαβε, οὔτε τὸν ἐπὶ μέρος·
γιατὶ δὲν πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ συμβαίνει τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· καθόσον
ἡ ἐρώτηση δὲν γίνεται κατ' ἀντίθεση. Γιατί, ἂν ὁ Χριστὸς ἀνέλαβε τὸν
καθόλου ἄνθρωπο, συμβαίνει νὰ μὴ ἔχει γίνῃ ἄνθρωπος οὔτε καθ' ὑπαρ-
ξη οὔτε κατ' αἴσθηση, ἀλλὰ κατὰ σκέψη μόνον καὶ φαντασία· γιατί αὐτὴ
εἶναι ἡ ὑπαρξη τοῦ καθόλου· ἐξάλλου καὶ τὸ νὰ μὴ περιορίζεται αὐτὸς
σὲ τόπο ὡς πρὸς τὴ φύση τῆς ἀνθρωπότητος· γιατί κανένα ἀπὸ τὰ καθό-
λου δὲν περιορίζεται τοπικὰ. Ἐπίσης, καὶ ἂν ἀνέλαβε ὁ Χριστὸς τὸν κα-
θόλου ἄνθρωπο, καὶ τὸ καθόλου εἶναι αὐτὸ, αὐτὸ ποῦ ὑπάρχει σὲ πολλές
ὑποστάσεις, θὰ εἶναι ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ ἀνέλαβε τὸν καθόλου ἄνθρωπο,
πολλές ὑποστάσεις, ἢ καλύτερα ἅπειρες. Συμβαίνει ὅμως καὶ νὰ μὴ εἶναι
αὐτὸς ὁμοούσιος μὲ ἐμᾶς· γιατί, ἐφόσον ἀναλήφθηκε ὁ καθόλου ἄνθρω-
πος μέσα στὸν Θεὸ Λόγο, δὲν μπορούμε ἐμεῖς νὰ λεχθοῦμε πιά ἄνθρω-
ποι· γιατί ἀπὸ ποῦ θὰ ὑπάρξει αὐτὸ σὲ μᾶς καὶ ὡς πρὸς τί θὰ γίνομε κοι-
νωνοὶ μὲ τὸν Χριστό; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔχουν λεχθεῖ θὰ προκύψει καὶ
ἄλλο ἀτόπημα, τὸ νὰ εἶναι ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄνθρω-
πος καὶ μὴ ἄνθρωπος· γιατί ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς, σύμφωνα μὲ τὸν ἀληθῆ
λόγο, εἶναι καὶ ὀνομάζεται ἄνθρωπος, ἐφόσον ὅμως ὁ καθόλου ἄνθρω-
πος, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὅλοι λέγονταν ὅτι εἶναι ἄνθρωποι, ἔχει
ἀναληφθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ Λόγο, πῶς θὰ εἴμαστε ἄνθρωποι; Γιὰ ὅλα αὐτὰ
λοιπὸν καὶ ἄλλα περισσότερα, δὲν λέμε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει ἀναλάβει τὸν
καθόλου ἄνθρωπο.

Ἄλλὰ οὔτε καὶ τὸν ἐπὶ μέρος ἄνθρωπο εἶναι σωστὸ νὰ λέμε ὅτι ἔχει
ἀναλάβει ὁ Χριστὸς· γιατί ἂν γίνῃ αὐτὸ δεκτό, δὲν θὰ εἶναι ὁ Χριστὸς
μία ὑπόσταση, ἀλλὰ δύο· καθόσον τότε λεγόταν ὅτι ἀνέλαβε ὁ Χριστὸς
τὸν ἐπὶ μέρος ἄνθρωπο, ἐφόσον βέβαια ἀνέλαβε τὴ φύση αὐτοῦ μαζὶ μὲ
τὰ ιδιώματά της· αὐτὴ ὅμως δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὑπόσταση.

Τί λοιπόν, θὰ πεῖ κάποιος, ἀνέλαβε ὁ Χριστὸς, ἐφόσον οὔτε τὸν
καθόλου ἄνθρωπο ἔχει ἀναλάβει, οὔτε τὸν ἐπὶ μέρος, λέμε ὅτι ἀνέλαβε

τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἐξ ἑαυτοῦ δὲ ὁ Λόγος παρέχει τὰ ἰδιώματα, καὶ οὕτως οὐδεμία ἀτοπία παρακολουθήσει.

Τὸ Χριστὸς ὄνομα ὄρου δύναμιν ἔχει, ἢ οὐσίας ἐστὶ σημαντικόν, καθάπερ ἄνθρωπος ἢ ἵππος; Οὔτε ὄρου δύναμιν ἔχει, οὔτε οὐσίας ἐστὶ σημαντικόν, πράγματος δέ τινος δηλοῦντος ἐνέργειαν. Τὸ γὰρ Χριστὸς ὄνομα μίαν ὑπόστασιν σημαίνει, ἀλλ' οὐ μίαν φύσιν· Χριστὸς γὰρ μονοτρόπως οὐ λέγεται, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ τῷ ὀνόματι ἐνὶ ὄντι ἐκατέρων πραγμάτων δείκνυται σημασία, θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· διὸ καὶ Θεὸς λέγεται ὁ Χριστὸς καὶ ἄνθρωπος, καὶ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς.

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΒ'.

Τί ἐστὶ, «Υπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ· καταλλάγητε τῷ Πατρί».

Εἴρηται τὸ «ὑπὲρ Χριστοῦ» «ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ», ὡς τῶν μαθητῶν ἀντὶ τοῦ Διδασκάλου τὴν διακονίαν παρειληφόντων. Νοήσαις δ' ἂν, ὡς καὶ ἡμεῖς πολλάκις ὑπὲρ τινων σπουδαίων πρεσβείαν ποιούμενοι καὶ τοῦ προσώπου προσεπιβαλλόμενοι μνήμην, αἰδεσιμωτέραν τὴν πρεσβείαν ποιούμενοι. Τοῦτο καὶ Παῦλος πράττει· «Υπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν», λέγων, ἐκ τοῦ κατὰ τὸ πρόσωπον μεγέθους εἰς εὐλάβειαν καθιστῶν τοὺς οἷς προσάγεται ἡ πρεσβεία. Ὑπὲρ ἐκείνου τοίνυν παρακαλοῦμεν, φησί, τοῦ τὸν κόσμον ἐν θανάτῳ καταλλάξαντος. Ὡστε χρὴ καὶ ἡμᾶς πειθηνίους εἶναι, ἐπεὶ τό γε ἐφ' ἡμῖν, ἢ πολλὴ καὶ ἄφατος ἐκείνη περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπία τὸ ἄπρακτον ἔξει καὶ ἐφύδριστον. Εἶτα τὸ πρόσωπον ἐπὶ πλέον ἐπαίρων, φησὶν, «Ὅτι ὁ Θεὸς ἁμαρτίαν μὴ γνόντα αὐτὸν ἁμαρτίαν ἐποίησεν». Καὶ πάλιν ἐτέρας αὐξήσεως προσθήκη ἐκ τῆς εὐεργεσίας λαβοῦσα τὸ ὕψωμα, «Ἴνα ἡμεῖς Θεοῦ», φησὶν, «δικαιοσύνη γενώμεθα ἐν αὐτῷ. Συνεργοῦντες δέ», φησὶ, «καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν δέξασθαι ἡμᾶς». Οὕτως ἑαυτὸν ὁ Παῦλος διασαφεῖ· οἷον, ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν. Ἴνα τί γένηται; Ἴνα τὴν ἐκείνου χάριν τοσαύτην οὖσαν μὴ κενὴν τό γε ὑμέτερον μέρος ἀπελέγξῃ. Οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον τὴν πρεσβείαν ὑμῖν προσάγομεν, ἀλλ' ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μεθ' ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ Υἱοῦ παρακαλοῦντος· Ἐντράπητε τοὺς

βέβαια τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀλλὰ ὁ Λόγος παρέχει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὰ ἰδιώματα, καὶ ἔτσι καμμιὰ ἀτοπία δὲν θὰ ἐπακολουθήσει.

Τὸ ὄνομα Χριστὸς ἔχει δύναμη ὀρισμοῦ, ἢ σημαίνει οὐσία, ὅπως τὰ ὀνόματα ἀνθρώπος ἢ ἵππος; Οὔτε δύναμη ὀρισμοῦ ἔχει, οὔτε σημαίνει οὐσία, ἀλλ' εἶναι ὄνομα κάποιου πράγματος πού δηλώνει ἐνέργεια. Γιατὶ τὸ ὄνομα Χριστὸς σημαίνει μία ὑπόσταση, ἀλλ' ὄχι μία φύση. Γιατὶ τὸ ὄνομα Χριστὸς δὲν λέγεται μὲ ἓναν τρόπο, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομά του, πού εἶναι ἓνα, δηλώνεται ἢ σημασία δύο πραγμάτων, τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος· γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ὁ Χριστὸς Θεὸς καὶ ἀνθρώπος, καὶ εἶναι ἓνας, ὁ Χριστὸς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 232η.

Τί σημαίνει ἡ ρῆσις· «Εἴμαστε πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ, σὰ νὰ σᾶς παρακαλεῖ ὁ Θεὸς μὲ ἡμᾶς. Σᾶς παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸν Πατέρα»¹⁵.

Τὸ «ὑπὲρ Χριστοῦ» εἰπώθηκε στὴ θέση τοῦ «ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ», ἐπειδὴ οἱ μαθητὲς παρέλαβαν τὴ διακονία στὴ θέση τοῦ Διδασκάλου. Καὶ μπορεῖς νὰ σκεφθεῖς, ὅτι καὶ ἡμεῖς πολλές φορές κάνοντας πρεσβεῖα γιὰ λογαριασμὸ κάποιων σπουδαίων καὶ ἀναφέροντας τὴ μνήμη τοῦ προσώπου, κάνομε σεβαστότερη τὴν πρεσβεῖα μας. Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Παῦλος λέγοντας, «πρεσβεύομε γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Χριστοῦ», ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ προσώπου ἐμβάλλει εὐλάβεια σ' αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται ἡ πρεσβεῖα. Γιὰ λογαριασμὸ ἐκείνου λοιπὸν παρακαλοῦμε, λέγει, πού συμφιλίωσε μὲ τὸ θάνατό του τὸν κόσμον. "Ὡστε πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ εἴμαστε ὑπάκουοι, γιατί ἀλλιῶς, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, ἐκείνη ἡ πολλὴ καὶ ἀνέκφραστη φιλανθρωπία θὰ καταστήσει ἀνώφελη καὶ ἐπονεῖδι-στη. "Ἐπειτα, ἐξυψώνοντας περισσότερο τὸ πρόσωπο, λέγει· «Γιατὶ ὁ Θεὸς, ἐκείνον πού δὲν γνώρισε ἁμαρτία, τὸν ἔκανε γιὰ χάρη μας ἁμαρ-τία»¹⁶. Καὶ πάλι κάνει καὶ ἄλλη προσθήκη αὐξησης πού προέρχεται ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς εὐεργεσίας· «Γιὰ νὰ γίνομε», λέγει, «μέσω αὐτοῦ δικαιοσύνη Θεοῦ. Σὰν συνεργάτες του λοιπὸν», λέγει, «σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μὴ δε-χθεῖτε ἀνώφελα τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ»¹⁷. "Ἐτσι ὁ Παῦλος διασαφηνίζει ὑπὲρ ποίου γίνεται ἡ πρεσβεῖα του· δηλαδὴ πρεσβεύομε ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Γιὰ νὰ γίνει τί; Γιὰ νὰ μὴ καταστήσετε ἑσεῖς, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σας, μάταιη τὴν τόσο μεγάλη χάρη ἐκείνου. Καὶ δὲν σᾶς ἀπευθύνομε μόνο ἡμεῖς τὴν παράκληση, ἀλλὰ καὶ σὰ νὰ παρακαλεῖ μαζί μας γιὰ τὸν Υἱὸ του ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας. Ντραπεῖτε λοιπὸν τοὺς πρεσβευτὲς,

πρεσβευτάς, δυσωπήθητε τούς παρακαλοῦντας εὐλαβήθητε τὸν ὑπὲρ οὗ ἢ παράκλησις. Οὕτω δὲ τοῦ ῥητοῦ ἐκλαμβανομένου, καὶ τὸ «ὑπὲρ Χριστοῦ» οὐκ «ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ», ἀλλ', ὡς εἴρηται, κατ' εὐθείαν παραληφθήσεται.

5 **ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΓ.**
Τί ἐστιν, «Ἦ, τό γε ἀκριδέστερον εἰπεῖν,
ἢ ἡ Θεότης»;

Ἐπειδή, φησί, τὸ «ἐν ᾧ» οὐχ «ἐν τι» παρίστησιν, οἷον τὸ «ἐν οὐρανῷ» καὶ «τὰ ἐν αὐτῷ» (ἕτερον γὰρ ὁ οὐρανός καὶ ἕτερον τὸ ἐν αὐτῷ), ἵνα μηδὲν τοιοῦτον ἕτερον ὑποπτεύσης καὶ ἐνταῦθα, συντόμως ἐπάγει «Ἦ, τό γε ἀκριδέστερον εἰπεῖν, ἢ ἡ Θεότης». Ἔστι δὲ λαβεῖν τοῦ λόγου καὶ εἰκόνα· ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς βασιλεῦσι λέγων τις εἶναι βασιλείαν καὶ ἀκριδέστερον αὐτὴν παραστήσαι βουλόμενος ἐνεῖναι τούτοις, μᾶλλον δὲ ἐπαγάγοι, «Αὐτοὺς εἶναί φημι τὴν βασιλείαν», καὶ 15 τὸ μὲν κράτος τῆς βασιλείας αὐτοῖς ἐναργῶς περιάπτει, οὐκ εἰς ποιότητα δὲ τὴν τῶν βασιλέων ἀμείβει φύσιν, οὕτως οὐδὲν κωλύει λέγοντα, «Μᾶλλον δὲ ἢ ἡ Θεότης», τὸ ἀχώριστον μὲν αὐτῆς πρὸς τὰς ὑποστάσεις καὶ τὸ ἀδιαίρετον δηλοῖ, οὐ μὴν δὲ ἐκάστην εἰς θεότητα ἢ εἰς τὴν αὐτὴν ἀναλύει φύσιν, ἀλλὰ φυλάττων τὸ ἰδίωμα τῶν ὑποστάσεων, 20 ὅτι μιᾶς ἐστι καὶ ταῦτα καὶ φύσεως καὶ θεότητος καὶ οὐσίας, διὰ τῶν ῥημάτων παρίστησι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΔ'.
Τίνος ἕνεκα ὁ μὲν δλόλεπρος παρὰ τῆ Παλαιᾶ καθαρός
ἐλογίζετο, ὁ δὲ ἐκ μέρους ἀκάθαρτος;

25 Ὅτι ὁ μὲν διόλου λεπρός τὸ ἀνέλπιστον ἔφερε πρὸς τὴν ἴασιν. Διόπερ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς διπλῆν αὐτῷ τὴν ποινήν ἐπάγειν οὐκ ἐδοκίμαξε, τὴν τε λέπραν φημί καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας ὄνομα καὶ τοῦ ἱεροῦ τὸ ὑπερόριον, πῶ δὲ ἐκ μέρους λεπρῶ, ἐπεῖπερ ἡ ἐλπὶς τῆς ἰάσεως τὸ πολὺ τοῦ λυποῦντος ἐπεκούφιζεν, εἰκότως οὐ τῆς ἴσης φιλανθρωπίας ἀπολαύειν ἐπιδείκνυται.

σεβαστεῖτε αὐτοὺς πού σαῖς παρακαλοῦν, δεῖξτε εὐλάβεια σ' αὐτόν γιά τόν ὁποῖο γίνεται ἡ παράκληση. Δεχόμενοι μ' αὐτό τὸ νόημα τῆ ρήση αὐτή, καί τὸ «ὑπὲρ Χριστοῦ» δέν θά τὸ ἐννοήσομε “ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ”, ἀλλά, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, κατ' εὐθεΐαν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 233η.

Τί σημαίνει ἡ ρήση, «Ἦ, γιὰ νὰ μιλήσομε ἀκριδέστερα, ὅσα ἡ Θεότητα»¹⁸;

Ἐπειδὴ, λέγει, τὸ “ἐν ᾧ” (μέσα στοῦ ὁποῖο) δέν παριστάνει τὸ “ἐν τι” (μέσα σὲ κάτι), γιὰ παράδειγμα ὅπως τὸ “μέσα στον οὐρανό”, καί “αὐτὰ πού εἶναι μέσα σ' αὐτόν” (γιατὶ ἄλλο εἶναι ὁ οὐρανὸς καὶ ἄλλο αὐτὸ πού ὑπάρχει μέσα σ' αὐτόν), γιὰ νὰ μὴν ὑπονοήσεις κάτι τέτοιο καὶ ἐδῶ, προσθέτει ἀμέσως τῆ φράση· «Ἦ, γιὰ νὰ μιλήσομε ἀκριδέστερα, ὅσα ἡ Θεότητα». Μποροῦμε νὰ ἔχομε καὶ εἰκόνα τοῦ λόγου· ὅπως δηλαδή λέγοντας κανεῖς ὅτι στοὺς βασιλεῖς ἀνήκει ἡ βασιλεία, καὶ θέλοντας νὰ παραστήσει ἀκριδέστερα ὅτι ἀνήκει σ' αὐτούς, προσθέτει καὶ τὸ ἐπὶ πλέον, «Ἐννοῶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἡ βασιλεία», καὶ ἀποδίδει βέβαια σ' αὐτούς φανερά τὴν ἐξουσία τῆς βασιλείας, ἀλλὰ δέν μεταβάλλει τὴν ποιότητα τῆς φύσης τῶν βασιλέων, ἔτσι τίποτα δέν ἐμποδίζει, λέγοντας, «Μᾶλλον ὅσα ἡ Θεότητα», νὰ δηλώνει ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τίς ὑποστάσεις καὶ ἀδιαίρετη ἀπὸ αὐτές, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναλύει τὴν κάθε μία σὲ θεότητα ἢ στὴν ἴδια φύση, ἀλλὰ διατηρώντας τὸ ξεχωριστὸ γνῶρισμα τῶν ὑποστάσεων, παριστάνει μὲ τὰ λόγια, ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι μᾶς καὶ φύσεως καὶ θεότητας καὶ οὐσίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 234η.

Γιὰ ποιὸ λόγο ὁ καθολικὰ λεπρὸς ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Νομοθεσία καθαρὸς, ἐνῶ ὁ ἐν μέρει λεπρὸς ἀκάθαρτος¹⁹;

Ἐπειδὴ ὁ καθολικὰ λεπρὸς δέν εἶχε καμμιά ἐλπίδα θεραπείας. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς δέν ἔκρινε νὰ τοῦ ἐπιβάλει διπλὴ τιμωρία, ἐννοῶ τὴ λέπρα καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀκαθαρσίας καὶ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸ ναό, ἐνῶ ὁ κατὰ ἓνα μέρος λεπρὸς, ἐπειδὴ ἡ ἐλπίδα τῆς θεραπείας ἀνακούφιζε τὴ μεγάλη θλίψη του, δικαιολογημένα παρουσιάζεται νὰ μὴ ἀπολαμβάνει τὴν ἴδια φιλανθρωπία.

19. Λευϊτ. 13, 9-17.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΕ΄.

Τίνος ἔνεκα λέγεται τὸ Πνεῦμα εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ,
καὶ τίς ἡ τῶν Πυθαγορείων τετρακτύς;

Εἰκὼν λέγεται τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν κατ' αἰτίαν
5 ἀναφερόμενος, καὶ ὡς ἐαυτῶ τὸν Πατέρα προδεικνύς καὶ εἰκονίζων,
ὡς πον καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον· «Ὁ ἑώρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πα-
τέρα». Εἰκὼν δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐχ ὡς εἰς αἰτίαν ἀναφερόμενον,
ἄπαγε, ἀλλ' ὅτι μὴ οἶόν τε γνωρίσαι τὸν Υἱὸν ἐτέρωθεν, εἰ μὴ τὸ πανά-
γιον πρὸς τὴν χειραγωγίαν συνεργὸν λάβοιτο Πνεῦμα.

10 Τὴν τετρακτὴν δὲ τιμῶσιν οἱ Πυθαγόρειοι ὡς εἰκόνα τῶν τεσσά-
ρων οὐσαν στοιχείων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΣΤ΄.

Διατί ἀλείφει τὸν λίθον ὁ Ἰακώβ;

Τὴν ἀτεράμονα καὶ κατὰ λίθους καρδίαν προτυπῶν τῶν ἔθνῶν,
15 ὅτι χρισθήσεται μὲν αὕτη Πνεύματι ἁγίῳ, ἀφορισθήσεται δὲ ὡσπερ
ἐκεῖνος τῷ Θεῷ. Νοοῖτο δ' ἂν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, ὅτι περ τὸν λίθον
ἀλείφει, διότι ἔμελλε δι' ἄφατον ἔλεος ἢ προσληφθεῖσα σὰρξ τῇ θεότη-
τι χρίεσθαι. Λίθος δὲ ὁ Κύριος ἀκρογωνιαίος ἔντιμος συνάπτων δι'
ἐαυτοῦ τοὺς δύο λαούς.

20

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΖ΄.

Διὰ τί προσκυνεῖ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου;

Προσκυνεῖ μέντοι τὴν ῥάβδον τοῦ παιδὸς ὁ νοῦς ὁ ὄρων τὸν Θεὸν
(τοῦτο γὰρ ὁ Ἰσραήλ), ὅτι ἐκ τῆς ῥάβδου ἄνθος προεμήνυε προσκυνη-
θήσεσθαι, οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ νέου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ γεγηρακότος
25 Ἰσραήλ. Ἀλλὰ καὶ τὰς εὐλογίας τοῖς παισὶν οὐκ ἐπίσης μερίζει, ἀλλὰ
τοὺς μὲν εὐλογίαις ὑποβάλλει, τοὺς δὲ υἱοὺς ἀρᾶς ἀπελέγχει. Διότι,
ὡσπερ οὗτος τὸν παλαιὸν ἀπέτεκεν λαόν, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ταῖς
πνευματικαῖς ὠδίσι τὸν νέον ἀπογεννᾷ λαόν καὶ τῆς εὐλογίας μεταδί-
δωσιν οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς παρεσκευασμένοις ἀξιούσιν ἐαυτούς. Οὐ φιλο-
30 τιμίᾳ τοῖνυν διανέμει τὴν εὐλογίαν τοῖς τέκνοις ὁ Ἰακώβ, ἀλλὰ τὰς
πράξεις τούτων κριτὴν ποιεῖται τῆς διανομῆς.

20. Β' Κορ. 4, 4. Κολ 1, 15.

23. Α' Πέτρ. 2, 6. Ἦσ. 28, 16.

21. Ἰω. 14, 9.

24. Γέν. 47, 31.

22. Γέν. 28, 19.

ΕΡΩΤΗΣΗ 235η.

Για ποιό λόγο τὸ Πνεῦμα λέγεται εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ, καὶ ποιά εἶναι ἡ τετρακτὺς (τετράδα) τῶν Πυθαγορείων.

Ὁ Υἱὸς λέγεται εἰκόνα τοῦ Πατέρα²⁰ καὶ ἐπειδὴ ἀναφέρεται σ' αὐτὸν ὡς αἰτία του, καὶ ἐπειδὴ παρουσιάζει καὶ εἰκονίζει μὲ τὸν ἑαυτό του τὸν Πατέρα, ὅπως εἶπε κάπου καὶ πρὸς τὸν Φίλιππο· «Ὅποιος εἶδε ἐμένα, εἶδε καὶ τὸν Πατέρα»²¹. Τὸ Πνεῦμα πάλι εἶναι εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ ὅχι ἐπειδὴ ἀναφέρεται σ' αὐτὸν ὡς αἰτία του, μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσει κανεὶς ἀπὸ ἄλλοῦ τὸν Υἱό, ἀν δὲν λάβει ὡς βοηθὸ καὶ ὁδηγὸ του τὸ πανάγιο Πνεῦμα.

Τὴν τετρακτὺ (τετράδα) τιμοῦν οἱ Πυθαγόρειοι, ἐπειδὴ εἶναι εἰκόνα τῶν τεσσάρων στοιχείων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 236η.

Γιατί ὁ Ἰακώβ ἀλείφει τὴν πέτρα²²;

Προτυπώνοντας τὴ σκληρὴν σάν πέτρα καρδιὰ τῶν ἐθνῶν, ὅτι αὐτὴ θὰ χρισθεῖ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ θ' ἀφιερωθεῖ ὅπως ἐκεῖνος στὸν Θεό. Μποροῦμε καὶ μὲ ἄλλο τρόπο νὰ τὸ ἐννοήσομε· ὅτι δηλαδή ἀλείφει τὴν πέτρα, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ἀπὸ ἀνέκφραστη φιλανθρωπία νὰ χρισθεῖ μὲ τὴ θεότητα ἢ σάρκα πού εἶχε προσλάβει. Καὶ λίθος ἀκρογονιαῖος πολῦτιμος εἶναι ὁ Κύριος, πού συνδέει μὲ τὸν ἑαυτό του τοὺς δύο λαούς²³.

ΕΡΩΤΗΣΗ 237η.

Γιατί προσκυνᾷ τὴν ἄκρη τῆς ράβδου²⁴;

Προσκυνᾷ τὴ ράβδο τοῦ παιδιοῦ ὁ νοῦς πού βλέπει τὸν Θεὸ (γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ὁ Ἰσραήλ), ἐπειδὴ προμηνοῦσε, ὅτι ἀπὸ τὴ ράβδο ἐπρόκειτο νὰ βλαστήσει ἓνα ἄνθος καὶ νὰ προσκυνηθεῖ²⁵, ὅχι μόνο ἀπὸ τὸν νέο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν γηρασμένο Ἰσραήλ. Ἀλλὰ καὶ τὶς εὐλογίες δὲν τὶς ἐπαμερίζει ἐξίσου σὲ ὅλα τὰ παιδιά του. Σὲ ἄλλα δίνει τὶς εὐλογίες του καὶ σὲ ἄλλα ἀπευθίνει κατάρεις²⁶. Γιατί, ὅπως αὐτὸς γέννησε τὸν παλαιὸ λαό, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος μὲ τὶς πνευματικὲς ὡδίνες ἀπογεννᾷ τὸν νέο λαό καὶ τοῦ μεταδίδει τὶς εὐλογίες του, ὅχι σὲ ὅλους, ἀλλὰ σὲ ἐκείνους πού προετοίμασαν καὶ ἔκανε ἄξιο τὸν ἑαυτό τους. Δὲν ἀπονέμει λοιπὸν ὁ Ἰακώβ τὴν εὐλογία του σὰ παιδιά του ἀπὸ συμπάθεια, ἀλλὰ κριτήριον τῆς ἀπονομῆς κάνει τὶς πράξεις αὐτῶν.

25. Ἦσ. 11, 1.

26. Γέν. 49. 1-27.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΗ΄.

«Σοὶ μόνῳ ἤμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα»,
ἕως «νικήσης ἐν τῷ κρίνεσθαί σε».

Διορύττει μὲν ὁ Δαβὶδ τοὺς ἀλλοτρίους γάμους, ἐπιτίθησι δὲ τῇ
5 μοιχείᾳ φόνον, καὶ λήσειν ἐτεχνάζετο τὴν πράξιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ Θεῖον εἰς
ἔλεγχον ἄγει τοῦ τολμήματος διὰ τοῦ Προφήτου, γίνεται ὁ ἀνὴρ ἐαυ-
τοῦ καὶ φησι· «Σοὶ μόνῳ ἤμαρτον», ἵνα εἴπῃ· “Ὡμην σε εἰς ὑποχείριον
ἀμαρτῶν λαθεῖν τε καὶ καλύψαι τὸ πταιῖσμα, νυνὶ δὲ κατὰ πρόσωπον
τὸν ἔλεγχον φέρω”. Διὰ τοῦτο φησιν, «Σοὶ μόνῳ ἄμαρτον»· εἰ γὰρ καὶ
10 Οὐρίας ἠδίκηται, ἀλλ’ ἐγὼ τὸ ἀμάρτημα εἰς σὲ τετολμῆσθαι διὰ τῶν
ἐλέγχων μαθῶν, ἐπὶ τὴν συγγνώμην τρέχω· καὶ γὰρ οὐδ’ ἀφήκας λα-
θεῖν εἰς δοῦλον ἐμὸν ἡμαρτηκότα, ἀλλ’ ὡς εἰς σὲ πεπαρωνηκότα τὸν
Δεσπότην διήλεγξας Διατί; “Ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις
σου», τουτέστιν, “Ἴνα ἢ σὴ δικαιωσύνῃ τῆς ἀνθρωπίνης κρατήσῃ μη-
15 χανῆς καὶ τὴν σὴν κρίσιν μηδεὶς ἐξαμαρτάνων σοφίζεσθαι οἴηται”.
Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «Νικήσεις ἐν τῷ κρίνεσθαί σε». Ἡ καὶ οὕτω “Νι-
κᾶς ἐν τῷ μηδένα ἔχειν παρὰ σοὶ δίκαιον ὀφθῆναι, καὶ ὅτι τῇ σῇ ἀγα-
θότητι τὴν πάντων διψῶν σωτηρίαν τῷ παρὰ σοῦ ἐλέῳ τὰς ἡμῶν νικᾶς
ἀμαρτίας, ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν ἀντὶ μεγίστων δεχόμενος δώ-
20 ρων”. Καὶ γὰρ κρίνεται ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς τὸν οἰκεῖον ἔλεον ταῖς ἡμε-
τέραις ἀντιταλαντεύων ἀμαρτίαις, καὶ νικᾶ, τῇ εὐσπλαγχνίᾳ λύων τὴν
κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν τιμωρίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΘ΄.

25 Τί ἐστὶν, «Οἶδα, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν
τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν»;

Τοῦτο οὐκ εἰς ἑαυτὸν ὁ Παῦλος εἶρηκεν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τῆς
ἀνθρωπίνης οἰκειούμενος φύσεως. Τότε δὲ οὐκ οἰκεῖ τὸ ἀγαθὸν ἐν
τῇ σαρκὶ ἡμῶν, ἠνίκα, ἔθει καὶ χρόνῳ καταδουλωθέντες τῇ ἀμαρτίᾳ,
ἔμμονόν τε καὶ δυσεξάλειπτον ἐν ἑαυτοῖς φέρομεν τὸ κακόν. Ὁ γὰρ
30 δουλωθεὶς τῇ χρονίᾳ τούτων διατριβῇ, κἂν βουλευθῇ πάλιν πρὸς τὴν
ἀρετὴν ἐπαναδραμεῖν, δύσεργόν τε καὶ δυσήνυστον εὐρίσκει τὴν
βουλήν. Διὸ φησι· «Οὐκ ἔτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό», τουτέστιν, Οὐκ

27. Ψαλμ. 50, 6.

30. Ρωμ. 7, 18.

28. Β΄ Βασ. 11, 2-27.

31. Ρωμ. 7, 17.

29. Β΄ Βασ. 12, 1-15.

ΕΡΩΤΗΣΗ 238η.

**«Σ' ἔσένα ἀμάρτησα μόνο καὶ σ' ἔσένα ἔπραξα τὸ πονηρό»,
μέχρι τό, «γιά νὰ νικήσει ἡ κρίση σου»²⁷.**

Ἐποσκάπτει ὁ Δαβὶδ τοὺς ξένους γάμους καὶ στὴ μοιχεία προσθέτει φόνο²⁸ καὶ προσπαθοῦσε νὰ κρύψει τὴν πράξη του. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεὸς φανερώνει μέσω τοῦ προφήτη τὸ τόλμημά του²⁹, συνέρχεται ὁ ἄνθρωπος καὶ λέγει· «Σ' ἔσένα μόνον ἀμάρτησα»· σὰν νὰ λέγει· “Νόμιζα ὅτι ἀμαρτάνοντας σὲ ὑποτακτικὸ μου, θὰ διαφύγω καὶ θὰ καλύψω τὸ πταῖσμα μου, τώρα ὅμως δέχομαι κατὰ πρόσωπο τὸν ἔλεγχο”. Γι' αὐτὸ λέγει· «Σὲ σένα μόνο ἀμάρτησα»· μολονότι δηλαδὴ ἔχει ἀδικηθεῖ ὁ Οὐρίας, ἐγὼ ὅμως μαθαίνοντας μὲ τὴ φανέρωση ὅτι τὸ ἀμάρτημά μου ἔχει ἀποτολμηθεῖ σ' ἔσένα, σπεύδω στὴ συγγνώμη. Γιατὶ δὲν ἄφησες νὰ διαφύγει τὴν προσοχή σου τὸ ἀμάρτημα ποὺ διέπραξα σὲ δικό μου δοῦλο, ἀλλὰ μὲ ἤλεγξες σὰ νὰ διέπραξα τὴν ἀσχημοσύνη μου σὲ ἔσένα τὸν Κύριό μου. Γιατί; «Γιά νὰ δικαιωθεῖς στὰ λόγια σου», δηλαδή, “Γιά νὰ νικήσει ἡ δικαιοσύνη σου τὰ ἀνθρώπινα τεχνάσματα καὶ νὰ μὴ νομίζει κανένας ἀμαρτάνοντας ὅτι μπορεῖ νὰ ξεφεύγει μὲ τις πανουργίες τὴν κρίση σου. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τό, «γιά νὰ νικήσεις κατὰ τὴν κρίση σου». Ἡ καὶ ἀλλιῶς· Νικᾶς μὲ τὸ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ φανεῖ κανένας δίκαιος μπροστά σου, καὶ ὅτι μὲ τὴν ἀγαθότητά σου, διψώντας τὴ σωτηρία ὅλων, νικᾶς μὲ τὸ ἔλεός σου τις ἀμαρτίες μας, δεχόμενος, ἀντὶ γιὰ μέγιστα δῶρα, τὴν ἐπιστροφή καὶ τὴ μετάνοιά μας. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἐκδηλώνει σ' ἐμᾶς τὴν κρίση του ἀντιζυγίζοντας τις ἀμαρτίες μας μὲ τὸ ἔλεός του, καὶ νικᾶ ἔξαλείφοντας τὴν τιμωρία τῶν ἀμαρτωλῶν μὲ τὴν εὐσπλαγχνία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 239η

**Τί σημαίνει ἡ ρῆση, «γνωρίζω δὲν κατοικεῖ μέσα μου,
δηλαδὴ μέσα στὴ σάρκα μου, τὸ ἀγαθό»³⁰.**

Αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε ὁ Παῦλος γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ὑποδυόμενος τὴν ἀνθρώπινη φύση. Τότε ἀσφαλῶς δὲν κατοικεῖ μέσα στὴ σάρκα μας τὸ ἀγαθό, ὅταν, ἔχοντας ὑποδουλωθεῖ μὲ τὴ συνήθεια καὶ τὸ χρόνο στὴν ἀμαρτία, ἔχομε τὸ κακό μέσα μας μόνιμο καὶ δυσκολόσθηστο. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ὑποδουλώθηκε μὲ τὴ χρόνια παραμονὴ αὐτῶν τῶν κακῶν μέσα του, καὶ ἂν θελήσει νὰ ἐπανέλθει πάλι στὴν ἀρετὴ, βρῖσκει τὴν ἀπόφασή του δυσκολοεκτέλεστη καὶ δυσκολοκατόρθωτη. Γι' αὐτὸ λέγει· «Δὲν εἶμαι ἐγὼ ποὺ τὸ διαπράττω αὐτό»³¹, δηλαδή, Δὲν διαπιστώνω νὰ εἶναι δικό μου τὸ ἔργο (πῶς μπορεῖ νὰ συμβεῖ αὐτὸ τὴ στιγμή ποὺ ἐγὼ

ἔμοῦ οἶδα τὸ ἔργον (πῶς γὰρ ὃ γε στενοχωρούμενος ὑπ' αὐτοῦ;), ἀλλὰ τῆς οἰκούσης ἐν ἐμοὶ ἁμαρτίας ἐδραΐαν καὶ ἀμετακίνητον τὴν οἴκησιν κτησαμένης. Διὸ καὶ ἀποδύρομαι, τὴν ἐλευθερίαν ζητῶν καὶ ἀνακράζων «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος», καὶ ἐξῆς.

5

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜ'.

Περὶ ὄρου ζωῆς.

Ἐπὶ παλαιούς ἡμᾶς ἀγῶνας καλεῖς καὶ ἐφ' ὧν πολλοὶ κονισάμενοι καὶ τοὺς ἄθλους οὐκ ἀγεννῶς ἐνεγκόντες τὴν νίκην ἡμῖν (οὐ γὰρ ἐρωῶ τι φαυλότερον) καθορᾶν οὐ παρέσχον ἀνίκητον· πλὴν ἐκ τῶν προλα-
10 βόντων ἡμᾶς ὀσίων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν λαβὰς οὐκ ὀλίγας συλλεξάμενοι, καὶ ὡς ἢ τῆς θείας ῥοπῆς εὐμένεια παρασχεῖν ἡμῖν οὐκ ἀπηξίωσε, ταύτας ἐκείναις συνάψαντες, εὐχόμεθα μὲν τὴν σὴν σπουδὴν καὶ ἐλπίδα μὴ κεκενωμένην χαρίτων καὶ γνώσεως οὐ δεομένης ἀλλαχόθεν γνώμονος ἀπελθεῖν· εἰ δὲ μὴ, βραχυτάτης ἔτι δεηθῆναι διορθώσεως.
15 Τὸ μὲν οὖν ἀνευδεῖ τὸν λόγον ἐπιζητεῖν, εἰς μῆκός ἐστιν ἐκδιάζεσθαι τὴν γραφὴν, τὸ δὲ σύντομον ἀπαιτεῖν, πολλὰ τῶν δεόντων ἐπιτρέπειν ἀπολιπεῖν πλὴν, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, πειράσομαι κατὰ τὴν σὴν ἀξίωσιν τὸν περὶ ὄρου λόγον προάγειν

Οἱ χάσματα γῆς προκομίζοντες καὶ νανάγια καὶ λομιὸν ἀέρος καὶ
20 τινὰ τοιαῦτα ἕτερα ἀθρόον πολλῶν καὶ διαφόρων περιλαμβάνοντα θάνατον, εἶτα ζητοῦντες, πότερον ὥριστο τούτους ὑφ' ἐν καὶ τὴν αὐτὴν ἐλθεῖν τελευτήν, οὗτοί μοι δοκοῦσι τὸ καθορώμενον ζητούμενον ποιεῖν, ἐξ ὧν αὐτοῖς συμβαίνει αἰσθήσεως μᾶλλον ἢ ἀποδείξεως δεῖσθαι, ἵνα μὴ βαθυτέρον ἐξετάζων εἴπω, καὶ αὐτῆς διόλου τῆς ἀπὸ τῶν λογι-
25 σμῶν προιούσης κρίσεως. Τὸ γὰρ ὁμολογεῖν μὲν τὰ ὄντα, ζητεῖν δὲ ταῦτα εἰ ἔστιν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τῆς νοσητῆς καὶ ἀνερμηνεύτου δυνάμεως στηλιτεύειν τὴν ἀσθένειαν· εἰ γὰρ ὑπὸ τὴν αὐτὴν περιγραφὴν τοῦ θανάτου ἕκαστον πλῆθος περιλαμβάνεται, καὶ τοῦτο καθωμολόγηται, ὃ δὲ ὄρος οὐδὲν ἕτερόν ἐστι παρὰ τὸ τέλος ἑκάστου, πλὴν
30 οὐχ ὅπερ ὁμολογοῦσιν ὄρον γεγενηῖσθαι, οὐκ ἐλέγχονται ζητοῦντες, εἰ ἄρα κατὰ πάντων εἰς ἣν ὁ παγεῖς ὄρος

Ἄλλ' ἐν μὲν τοῦτο. Δεύτερον δέ· Τί δήποτε καταφεύγουσιν εἰς πλῆθος ἀθρόον οὕτω μίαν ἀπαιτήσιν εἰσπραττόμενον τέλους, ἢ δῆλον

ταλαιπωροῦμαι ἀπὸ τὸ κακό;), ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία ποῦ κατοικεῖ μέσα μου καὶ ἔχει ἐδραῖα καὶ ἀμετακίνητη τὴν κατοίκησίν της. Γι' αὐτὸ θρηνηῶ ζητώντας τὴν ἐλευθερία καὶ ἀνακραζόντας· «Τί ταλαίπωρος ἄνθρωπος ποῦ εἶμαι»³² καὶ τὰ λοιπά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 240ή.

Γιὰ τὸ ὄριο τῆς ζωῆς.

Σὲ παλαιούς ἀγῶνες³³ μᾶς καλεῖς, στοὺς ὁποίους πολλοὶ ἀγωνίσθηκαν καὶ ἀφοῦ ἐκτέλεσαν ἄψογα τὰ ἀγωνίσματα, δὲν μᾶς ἔδωσαν τὴν ἱκανοποίηση νὰ δοῦμε τὴ νίκη τους (δὲν θὰ πῶ κάτι κατώτερο) ἀνίκητη. Παρόλα αὐτὰ ὅμως, συλλέγοντας ἐπιχειρήματα ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπὸ μᾶς ὄσιους καὶ μακάριους ἄνδρες καὶ ποῦ δὲν ἔκρινε ἀνάξιο νὰ μᾶς παράσχει ἡ εὐμενῆς βοήθεια τοῦ Θεοῦ, συνάπτοντας αὐτὲς μ' ἐκεῖνες, εὐχομαι ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἐλπίδα σου νὰ μὴ φύγει ἄδεια ἀπὸ χάριτες καὶ γνώση ποῦ νὰ μὴ χρειάζεται ἄλλον ἐξηγητή, καὶ ἂν δὲν συμβεῖ αὐτό, νὰ χρειασθεῖ λίγη μόνο διόρθωση. Τὸ νὰ θέλει λοιπὸν ὁ λόγος μας νὰ εἶναι ἀπόλυτα ὀλοκληρωμένος, σημαίνει ἡ γραφή μας νὰ φτάσει σὲ μᾶκρος, ἐνῶ τὸ νὰ ζητοῦμε νὰ εἶναι σύντομος συντελεῖ σὲ νὰ παραλειφθοῦν πολλὰ ἀπὸ ὅσα χρειάζονται. Ὡστόσο ὅσο μπορῶ θὰ προσπαθήσω ὅπως ζητᾶς νὰ ἀναπτύξω τὸν λόγο γιὰ τὸ ὄριο τῆς ζωῆς.

“Ὅσοι προβάλλουν τὰ χάσματα τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ ναυάγια καὶ τὴ μόλυνση τοῦ ἀέρα καὶ ἄλλα παρόμοια ποῦ προκαλοῦν μαζικὰ τὸ θάνατο πολλῶν καὶ διαφόρων, καὶ ἔπειτα ζητοῦν νὰ ἐξιχνιάσουν πῶς τοὺς εἶχε ὀρισθεῖ μὲ μᾶς νὰ βροῦν τὸ ἴδιο τέλος, αὐτοὶ μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτὸ ποῦ βλέπουν μπροστά τους τὸ κάνουν ζητούμενο. Γι' αὐτὸ συμβαίνει σ' αὐτοὺς νὰ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ αἴσθηση μᾶλλον παρά ἀπὸ ἀπόδειξη, γιὰ νὰ μὴν πῶ, ἐξετάζοντας τὸ πράγμα βαθύτερα, καὶ αὐτὴν διόλου τὴν κρίση ποῦ προέρχεται ἀπὸ συλλογισμούς. Γιατί, τὸ νὰ παρδέχεται κανεὶς τὰ ὄντα καὶ ἔπειτα νὰ ζητᾶ ἂν αὐτὰ ὑπάρχουν, δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρά τὸ νὰ διακηρύττει τὴν ἀδυναμία τῆς νοητῆς καὶ ἀνερμήνευτης δύναμης.” Ἄν δηλαδή τὸ κάθε πλῆθος περιλαμβάνεται μέσα στὰ ἴδια ὄρια τοῦ θανάτου, καὶ αὐτὸ ἔχει ὁμολογηθεῖ ἀπὸ ὅλους, καὶ τὸ ὄριο αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά τὸ τέλος τοῦ καθενός, πῶς δὲν ἀποδεικνύονται ὅτι ζητοῦν αὐτὸ ποῦ ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι τὸ τέλος, ἂν βέβαια εἶναι ἓνα καὶ ὀρισμένο τὸ τέλος γιὰ ὅλους.

Τὸ ἓνα βέβαια εἶναι αὐτό. Τὸ δεύτερο· Γιατί τέλος πάντων καταφεύγουν σὲ πλῆθος τὸ ὁποῖο εἰσπράττει ἓνα μόνο καὶ τὸ αὐτὸ τέλος, ἢ εἶναι

ὅτι τινῶν μὲν ὄρον ὁμολογοῦντες, περὶ δὲ τῶν πλειόνων ἀμφισβη-
 τοῦντες; Οὐ γὰρ ἂν αὐτοῖς εἰς πλήθος οὐδ' εἰς τὸ ἀθρόον ἢ καταφυγὴ
 τῆς ἀοριστίας ἐπενοήθη. Καὶ μὴν, εἴ τινων μὲν λέγουσιν ὄρον, μὴ πάν-
 των δέ, ἐξ ὧν αὐτοὶ τῶν ἐνίων ὄρον καὶ σιγῶντες ἀποδέχονται, ἐκ τῶν
 5 αὐτῶν ἔστι καὶ τοῖς κατὰ πάντων τὸν ὄρον λέγουσιν ἐκδιάξασθαι τού-
 τους καὶ ἄκοντας ἔλκεσθαι πρὸς συγκατάθεσιν· οἷς γὰρ ἐκεῖνοι τὰς
 ἀπορίας ἀποκρούονται, ἐνίων ὄρον δοξάζοντες, τῶν πρὸς ταύτην
 ἀπομαχομένων τὴν δόξαν, τοῖς αὐτοῖς ἂν οἱ εὐσεβοῦντες κἀκείνους
 ἀποκρούεσθαι τὰς ἐπηρείας ἐκδιδάσκουσι, ὡς κατὰ τῶν λεγόντων ἓνα
 10 κοινὸν ὄρον ἀπάντων ἐπὶ τοῦ προχειριζομένου πλήθους γεγενῆσθαι
 προκομίζουσι.

Ἔτι δὲ οὐ μόνον ἐπειδᾷν περίστασις τις καινοπρεπῆς ἐπιστῆ,
 ἀθρόα γένη καὶ διάφορα ἐνὶ ὄρω τοῦ θανάτου παραδίδονται, ἀλλὰ
 καὶ αὐτὴ ἡ ἀνθρωπίνη τοῦ θίου κατάστασις καθ' ἡμέραν ἐπιδείκνυται
 15 τοιαῦτα προβαλλομένη διηγήματα. Καὶ γὰρ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἡμέραν,
 καθ' ἣν μὴ ἅμα τε γέρον τε καὶ νεανίας, καὶ παῖς καὶ γυνὴ καὶ παρθέ-
 νος, καὶ πένης καὶ πλούσιος, καὶ ἀρχόμενος καὶ ἄρχων ὑπὸ τὴν αὐτὴν
 σαγήνην τοῦ θανάτου περιδέβληται. Τί οὖν, τὴν καθημερινὴν κατά-
 στασιν τοῦ θίου φυγόντες, ἐπὶ τὰς ἐκ περιστάσεως γινομένας διαφθο-
 20 ρὰς καταφεύγουσι τῶν ἀνθρώπων; ἢ δῆλον ὡς ἐξ ἐκείνης μὲν οὐ νομί-
 ζουσι τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς ἐξανύεσθαι, ἐκ δὲ τῶν περιστατικῶν
 χώραν εὐρίσκειν τὸ ἄπορον; Καὶ μὴν κἀκεῖ τε ἅμα διάφορα γένη τῶ
 ἐνὶ θανάτῳ παραπλησίως εὐρίσκεται ἐκδιδόμενα κἀνταῦθα, ἐκεῖθεν
 δὲ τὴν ἀπορίαν οὐ προάγειν τεθαρρήκασι, διὰ τῆς ἐν ἐκείνοις διδα-
 25 σκαλίας τὸ ἐν τούτοις νεανιευόμενον προπετείας μᾶλλον καὶ θρασύτη-
 τος ἔργον δεικνύουσιν, οὐδὲν δὲ πιθανὸν ὄλωσ οὐδ' ἀναγκαῖον παρε-
 χόμενον τῶ ἐπιχειρήματι.

«Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν»· ἔθηκε γὰρ εἰς προὔπτον ζωὴν,
 εἶτα θάνατον, οὐ φυσικὸν ἀνάγκῃ προκειμένον, ἀλλ' αὐτεξουσίῳ ὄ-
 30 πῃ· ἁμαρτία γὰρ τελεσθεῖσα ἀπέτεκε θάνατον. Ἴδε Ἄδὰμ ὄριστο ζῆ-
 σαι ἑνακοσίαν τριάκοντα ἐτῶν διάυλον καὶ μὴ ἁμαρτῶν τετελέσθαι
 πάντως. Ζωὴ μὲν γὰρ ὄριστο παρὰ Θεῶ, προέγνωστο δὲ καὶ ὁ θάνα-
 τος. Διὰ τοῦτο ἀναίτιος ὁ Θεὸς θανάτου· οὐ γὰρ ἡ πρόγνωσις εἰσγά-
 σατο θάνατον, ἀλλ' ἡ τῆς ἐντολῆς παράβασις. Ἐνώχ δὲ ζῶν ἔτι, πῶς

φανερό ὅτι ὁμολογοῦν τὸ τέλος κάποιων, ἐνῶ τὸ ἀμφισβητοῦν γιὰ τοὺς περισσότερους; Γιατὶ δὲν θὰ σκέφτονταν αὐτοὶ νὰ καταφύγουν ἀόριστα στὸ πλῆθος οὔτε στὸ ξαφνικὸ τέλος αὐτῶν. Ἐπίσης, ἂν βέβαια λένε ὅτι γιὰ μερικοὺς ὑπάρχει ὄριο, ὄχι ὅμως γιὰ ὅλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους αὐτοὶ ἀποδέχονται ἔστω καὶ σιωπηλὰ τὸ τέλος μερικῶν, ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι δυνατὸν καὶ ὅσοι ἀπδέχονται τὸ τέλος ὅλων, νὰ ἐκβιάζονται καὶ νὰ σύρονται στὴ συγκατάθεση καὶ χωρὶς νὰ θέλουν. Γιατί, μὲ ὅσα ἐπιχειρήματα ἐκεῖνοι, ἀποδεχόμενοι τὸ τέλος μερικῶν, ἀποκρούουν τὶς ἀπορίες ἐκείνων πὺ ἀντιμάχονται αὐτὴ τὴ γνώμη, μὲ τὰ ἴδια διδάσκουν οἱ πιστοὶ ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἀποκρούουν τὰ ἐπιχειρήματα, πὺ προσκομίζουν ἐναντίον ὅσων δέχονται ἓνα κοινὸ τέλος ὅλων γιὰ τὸ πλῆθος πὺ ἀναφερόμαστε.

Κι ἀκόμα, ὄχι μόνον ὅταν συμβεῖ κάποια πρωτὰκουστη συμφορὰ, πολλές καὶ διάφορες μαζὶ κατηγορίες ἀνθρώπων παραδίδονται σὲ ἓνα τέλος θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη κατάσταση τοῦ βίου καθημερινὰ προβάλλει καὶ παρουσιάζει τέτοια περιστατικά. Γιατὶ δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία νὰ μὴ πιάστηκαν στὸ ἴδιο δίχτυ τοῦ θανάτου ταυτόχρονα γέροντας καὶ νεανίας καὶ παιδι καὶ γυναῖκα καὶ κοπέλλα καὶ φτωχὸς καὶ πλούσιος καὶ ὑπήκοος καὶ ἄρχοντας. Γιατί λοιπὸν, φεύγοντας ἀπὸ τὶς καθημερινὲς καταστάσεις τῆς ζωῆς, καταφεύγουν στὶς περιστασιακὲς καταστροφὲς τῶν ἀνθρώπων; Ἡ εἶναι φανερό ὅτι τὸ κάνουν ἐπειδὴ ἀπὸ ἐκείνην δὲν νομίζουν ὅτι θὰ ἐπιτύχουν αὐτὸ πὺ ἐπιδιώκουν, ἐνῶ ἀπὸ τὰ περιστατικά βρίσκει θέση ἡ ἀπορία; Γιατὶ καὶ ἐκεῖ βρίσκομε διάφορα γένη μαζὶ νὰ ἔχουν παραδοθεῖ παραπλήσια στὸν κοινὸ θάνατο, ἐνῶ ἀπὸ ἐκεῖ νομίζουν ὅτι δὲν προάγεται ἡ ἀπορία, καὶ μὲ τὴ διδασκαλία τους γι' αὐτοὺς τὴ γενναιότητα σ' αὐτὰ τὴν ἀποδεικνύουν ἔργο αὐθάδειας μᾶλλον καὶ θρασύτητας, πὺ δὲν παρέχει ὅμως τίποτε πειστικὸ οὔτε ἀναγκαῖο στὸ ἐπιχείρημά τους.

«Τὸν θάνατο δὲν τὸν ἔκανε ὁ Θεός»³⁴ ἔβαλε μπροστά μας τὴ ζωὴ καὶ ἔπειτα τὸν θάνατο, πὺ δὲν ἐπιβάλλεται ἀπὸ καμμιά φυσικὴ ἀνάγκη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κλίση τοῦ αὐτεξουσίου μας³⁵. Ἡ διάπραξη δηλαδή τῆς ἁμαρτίας γέννησε τὸ θάνατο³⁶. Πρόσεχε· ὁ Ἀδὰμ εἶχε ὀρισθεῖ νὰ ζήσει μὰ περίοδο ἐνιακῶσιων τριάντα ἐτῶν, καὶ νὰ πεθάνει χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ ἁμαρτήσει³⁷. Εἶχε δηλαδή ὀρισθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ ἡ ζωὴ, ἀλλ' εἶχε προγνωθεῖ καὶ ὁ θάνατος. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς εἶναι ἀνεύθυνος γιὰ τὸ θάνατο. Γιατὶ δὲν προκάλεσε ἢ πρόγνωσε τὸν θάνατο, ἀλλὰ ἡ παράβαση τῆς ἐντολῆς. Ὁ Ἐνώχ ζώντας ἀκόμα, πῶς πέτυχε τὴ μετάρθεσή του ἀπὸ τὴ

37. Γέν. 5, 5.

τοῦτο ἄθλον εὐσεβείας λαχών, τὴν μετάθεσιν; Τί δὲ Νῶε, δικαιοθεῖς
 δεύτερος κόσμου σπέρματα ἀνασωσάμενος τὸν βρῦχιον θάνατον ὑπο-
 στάντα δι' ἁμαρτιῶν πληθύν; Τί δὲ Λῶτ, Σοδομίτης, οὐ Σοδομίτου
 προαίρεσιν; Τί δὲ Μωσῆς ἀμφὶ λαῶ Ἰσραηλίτη, Αἴγυπτίων ταρταρω-
 5 θέντων; Τί δὲ «ὧν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ» τῶν μὴ πταισάντων;
 Τί δὲ οὓς ζωτάφους δέδεκται γῆ τῶν μὴ στασιασάντων φυλάρχων; Τί
 δὲ (ἵνα πᾶσαν εἰάσω ἐφάμαρτον πανωλεθρίαν καὶ ἐκουσιότητα) τό,
 «Ἐὰν θέλητε, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· εἰ δὲ μή, μάχαιρα ὑμᾶς
 κατέδεται»; Τί δὲ οὓς Ἡλίας ἀθέους κατηθάλωσε πυρὶ θεῶ μιερεῖς,
 10 καὶ διπλὴν πεντηκοντάδα, πρὸς οὓς «Κατέλιπον ἔμαντῶ ἐπτάκις χιλί-
 οὓς ἄνδρας» καὶ ὄν νεκρὸν ἐξανέστητε; Ταῦτα καὶ πλείονα, εἰ ὄρισται
 Κλωθῶ πρὸς Θεοῦ, ποῦ τὸ αὐτεξούσιον, ἵνα μὴ εἶπω τὸ ἄτοπον; Τί δὲ
 ἡ τελευταία πανωλεθρία τῶν Ἰσραηλιτῶν, εἰσπραξις οὓσα Κυριακοῦ
 αἵματος καὶ προφητικοῦ λύθρου δι' Ἰταλικῆς λόγχης; ἔξ ὄρου γέγονεν
 15 ἢ ἐξ ἐκουσιότητος ἢ ἄλλως;

Τί δὲ τὸ εἰς τὸν Ἄβελ διαπραχθὲν μαιφόνημα; Εἰ ὄρος τετέλεστο,
 τί Κάϊν ὡς ὑπηρέτης ὄρου ἀδελφοκτόνος ὧν στόνον αὐτὸς καὶ παγ-
 γενῆ πανωλεθρίαν ἐσχάτως καταδικάζεται; καὶ πῶς τὸν φονέα νόμος
 θεῖος ἐκ Νῶε ἄχρι τῆς δεῦρο θανάτῳ καταδικάζει μετ' ἐπιτάσεως; Ἡ
 20 πῶς τὸ εἰς τὸν Ἀγὰγ λογιστέον; Εἰ πεπλήρωτο ὁ εἰς αὐτὸν ὄρος, οὐκ
 ἐτεθνήκει, καὶ μὴ βουλομένου τοῦ Σαοὺλ πατάξει αὐτόν; Τί δὲ οἱ τοῦ
 Ἰὼβ παῖδες, ὄρω ἢ ἐξαιτήσῃ Σατάν; Τί δὲ Ἐζεκίας, τί δὲ Νινευῖται, τί
 δὲ οἱ καθεξῆς δι' εὐτυχίας ἀνασωθέντες ἢ καὶ σωζόμενοι; Τί δὲ τὸ
 «Ἴνα τις θῆ ψυχὴν ὑπὲρ στεργομένου», οὐ προγραμμαῖος οἱ ἅγιοι μάρ-
 25 τυρες; Πῶς τὸ Φινεὲς ἔργον θετέον; κακοπραγία ἢ ὄρω; Ποῦ δὲ τό,
 «Ἐὰν ἀγαθοεργήσης, ἔση μακροχρόνιος»; Ποῦ δὲ τό, «Ἐλασσονοῦσι
 φυλὰς ἁμαρτίαι»; Τί δὲ οἱ δειλία θανάτου ἀπαγχόμενοι ἐκουσίως ἢ
 καθ' οἰονόηποτουῖν τρόπον ἑαυτοὺς ἀναιροῦντες ἢ ἀκουσίως παρ'

38. Γέν. 5, 24. Ἐβρ. 11, 5.

39. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 5.

40. Β' Πέτρ. 2, 6-7.

41. Ἐξ. 14, 21-31.

42. Ἐβρ. 3, 17. Ἀριθμ. 14, 29, 32.

43. Ἀριθμ. κεφ. 16.

44. Ἦσ. 1, 19-20.

45. Γ Βασ. 18, 38-40. Δ' Βασ. 1, 9-12.

46. Γ Βασ. 19, 18.

47. Γ Βασ. 17, 17-24.

48. Μία ἀπὸ τῆς Μοῖρας. 49. Ματθ. 27, 25. 50. Γέν. 4, 12.

51. Γέν. 9, 6.

52. Α' Βασ. 15, 8-9, 32-33.

53. Ἰὼβ 1, 9-12, 18-19.

54. Δ' Βασ. 20, 1-11. Ἦσ. 38, 1-8.

55. Ἰωνᾶς κεφ. 3.

56. Ἰω. 15, 13.

57. Ἀριθμ. 25, 7-8.

58. Δευτ. 4, 40.

59. Παροιμ. 14, 34.

ζωή ὡς ἔπαθλο τῆς εὐσέβειάς του³⁸; Τί πάλι ὁ Νῶε, πού ἐπειδὴ θεωρήθηκε δίκαιος διέσωσε δεύτερος (μετὰ τὸν Ἀδάμ) τὰ σπέρματα τοῦ κόσμου πού εἶχαν ὑποστῆ τὸ θάνατο ἀπὸ τὸν καταποντισμὸ στὰ νερὰ ἕξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν³⁹; Τί ἐπίσης ὁ Λώτ, πού ἦταν βέβαια Σοδομίτης, ἀλλὰ δὲν εἶχε προαίρεση Σοδομίτη⁴⁰; Τί πάλι ὁ Μωυσῆς καὶ οἱ γύρω ἀπὸ αὐτὸν διασωθέντες Ἰσραηλίτες, ὅταν οἱ Αἰγύπτιοι εἶχαν χαθεῖ μέσα στὰ τάρταρα⁴¹; Τί καὶ ἐκεῖνοι πού, ἐνῶ δὲν ἔφταιξαν, «ἄφησαν τὰ κόκκαλό τους στὴν ἔρημο»⁴²; Τί ἐπίσης ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔθαψε ἡ γῆ ζωντανούς, ὅταν εἶχαν ἐξεγερθεῖ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ φυλῶν⁴³. Τί πάλι (γιὰ ν' ἀφήσω κάθε ἁμαρτωλὴ πανωλεθρία καὶ ἐκούσιο θάνατο) σημαίνει τό, «Ἐάν θέλετε θά ἀπολαύσετε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ἀλλιῶς θά σᾶς φάει τὸ μαχαίρι»⁴⁴; Τί ἐπίσης οἱ βδελυροὶ ἱερεῖς πού τοὺς κατέκαψε ὁ Ἡλίας μὲ τὴ θεία φλόγα, καὶ τίς δύο φορὲς ἀπὸ πενήντα⁴⁵, στοὺς ὁποίους εἶπε ὁ Θεός· «ἘΑφῆσα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου ἑπτὰ χιλιάδες ἄνδρες»⁴⁶, καὶ ὁ νεκρὸς ἐκεῖνος τὸν ὁποῖο ἀνάστησε⁴⁷; Ἐάν αὐτὰ καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔχει ὀρίσει ἀπὸ τὸν Θεὸ ἢ Κλωθῶ⁴⁸, πού εἶναι τὸ αὐτεξούσιο, γιὰ νὰ μὴν πῶ τὸ ἄτοπο; Τί πάλι ἡ τελευταία γενικὴ καταστροφή τῶν Ἰσραηλιτῶν, πού ὑπῆρξε τιμωρία μέσω τῆς Ρωμαϊκῆς λόγχης γιὰ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν προφητῶν⁴⁹; Ἐγινε ἕξαιτίας τοῦ τέλους τοῦ ὀρίου ζωῆς, ἢ ἀπὸ ἐκούσια ἀπόφαση ἢ κάπως ἀλλιῶς;

Τί θὰ πεῖ ἐπίσης κανεὶς γιὰ τὸν ἀποτρόπαιο φόνου πού ἔγινε στὸν Ἀβελ⁵⁰; Ἐάν εἶχε συμπληρωθεῖ τὸ ὄριο τῆς ζωῆς, γιατί ὁ Κάιν, πού ἦταν ὑπηρετῆς τοῦ τέλους τῆς ζωῆς του, καταδικάζεται σὲ στεναγμούς καὶ σὲ τέλος σὲ καταστροφή ὀλοσχερῆ; Καὶ πῶς ἀπὸ τὸ Νῶε ὡς τὰ σήμερα καταδικάζει σὲ θάνατο τὸ φονεὸ μὲ ἐπιμονή⁵¹; Ἐάν πῶς θὰ θεωρήσομε ἐκεῖνο πού συνέβη στὸν Ἀγάγ; Ἐάν εἶχε συμπληρωθεῖ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, δὲν θὰ εἶχε πεθάνει ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ἠθελε νὰ τὸν σκοτώσει ὁ Σαούλ⁵²; Τί πάλι τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰώβ; πέθαναν ἕξαιτίας τοῦ τέλους τῆς ζωῆς τους, ἢ ἐπειδὴ τὸ ζήτησε ὁ Σατανᾶς⁵³; Τί θὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὸν Ἐζεκία⁵⁴, τί γιὰ τοὺς Νινευίτες⁵⁵, τί καὶ γιὰ ὅσους σὴ συνέχεια πού σώθηκαν ἢ καὶ σώζονται ἀπὸ μὰ εὐνοϊκῆ στιγμή; Καὶ τί σημαίνει τό, «ὥστε νὰ θυσιασθεῖ κανεὶς γι' αὐτὸν πού ἀγαπᾷ»⁵⁶, πού πρότυπό του εἶναι οἱ ἅγιοι μάρτυρες; Πῶς θὰ θεωρήσομε τὴν πράξη τοῦ Φινεές⁵⁷; Συνέβη ἀπὸ κακοτυχία, ἢ λόγῳ τοῦ τέλους; Πού θὰ σταθεῖ ἡ ρῆσις, «Ἐάν πράξεις τὸ καλὸ, θὰ ζήσεις πολλὰ χρόνια»⁵⁸, καὶ ἡ ἄλλη, «θὰ ἐλαττώσουν τὰ μέλη τῶν φυλῶν οἱ ἁμαρτίες»⁵⁹; Καὶ γιατί ὅσοι ἀπὸ φόβου τοῦ θανάτου ἀπαγχονίζονται μὲ τὴ θέλησή τους ἢ αὐτοκτονοῦν μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο ἢ ὑφίστανται ἀπὸ

ἑτέρων τοῦτο πεισόμενοι· Οἱ δὲ ἄγαν λιμῶ ἢ κόρω ἢ ψύξει πληθούση
 ἢ θερμῇ ἢ λομώδει νόσῳ ἢ ὅσα βοηθείας ἰσχυρότερα ἢ ἀθεράπευτα,
 ἵνα μὴ λέγω πάντα τὰ δι' ἀφαιρέσεως αἵματος· Τί δὲ ἐὰν ἀφῆ τὴν
 ἀρτηρίαν ἀδετον ἐκουσίως, ἢ καὶ μή· οὐχὶ ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ
 5 ἐκδράσει καὶ τὸ νοερὸν Πνεῦμα, ὃ ἐν τούτῳ δέδεται· ἐπεὶ αἷμα ἀποτυ-
 ροῦται εἰς σάρκα· αἷμα γὰρ σὰρξ, αἷμα Πνεῦμα· καὶ πῶς τοῦτο, ὅτι ὁ
 θεῖος Λόγος καὶ ἀνθυπόστατος σὰρξ ἐγένετο, σκηναῶν ἐν ἡμῖν περὶ τὸν
 ἀσφαλῶς δῆσαντα· Τί δὲ οἱ γῆν οἰκοῦντες σεισμῶ ἢ πυρκαϊᾶ ἀναιρού-
 10 νοι καὶ οἱ ἐν γῆ μὴ βλαπτόμενοι· Τί τοὺς παρὰ Ἐλισαίου ἀναστάντας
 νεκρούς· Τί δὲ τοὺς παρὰ τοῦ τῆς ζωῆς ἀρχηγοῦ Χριστοῦ· Τί δὲ τὸ
 Ταβιθάς· τί δὲ τὸ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας· τί δὲ τὰ τῶν ἄλλων ἁγίων
 ἄχρι τῆς δεῦρο τερατουργούμενα νεκρῶν ἀναδιώματα· εἰ ὄρος ἐπε-
 πλήρωτο, πῶς τὸ ὀρισθὲν οὐ πεπέρασται·

15 Πᾶσα ἡ Παλαιὰ ὄρον, πλὴν μόνου τοῦ ἐν τῇ παραβάσει ἁμαρ-
 τίας («Ἡ δ' ἂν ὥρα φάγεσθε ἀποθανεῖσθε»), κατὰ πρόθεσιν, ἄλλον
 οὐκ οἶδεν εἰ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττει ὄρον, εἰπεῖν οὐκ ἔχω· ἕνα
 οἶδα ἀκρότατον ὄρον Χριστοῦ λέγοντος· ἐρωτώμενος γὰρ παρὰ
 Φαρισαίων περὶ ἀνθρώπων Γαλιλαίων, ὧν ὁ Πιλάτος τὸ αἷμα μετὰ
 20 τῶν θυσιῶν ἔμιξε καὶ οὗς ὁ ἐν Σιλωὰμ πύργος πεσῶν ἀπέκτεινεν, εἰ
 ἁμαρτωλότατοι πάντων ἦσαν, εἶπεν, «Οὐχί»· καὶ ἐπιφέρει οὐ μόνον
 τό, «Ἐὰν μὴ μετανοήσητε» καὶ ἐξῆς, ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς συκῆς παρα-
 δείγματι τὸν ὄρον καθιστᾶ, φάσκων· «Ἐκκοψον αὐτήν ἵνα τί καὶ τὸν
 τόπον καταργεῖ». Ὡσαύτως καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐπιφέρει εἰς
 25 τοὺς κατ' ἐμὲ ἀναξίως τῶν ἀχράντων μετέχοντας μυστηρίων, ὀρίζων
 «Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί». Τί
 δὲ Δαυῖδ ὁ θεοπάτωρ παλαιστιαῖον ὀρίζων μέτρον ἑβδομηκοστὸν ἢ
 ὄγδοηκοστὸν ἐν δυναστείᾳ, καὶ περαιτέρω κόπον συνδεῖ· Εἶτα· «Ἐξ-
 ἄγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου»· καὶ αὐθις «Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν

60. Ἰω. 1, 14.

61. Δ' Βασ. 4, 18-37. 13, 21.

62. Ματθ. 9, 18-25.

Μάρκ. 5, 21-43. Λουκᾶ 8, 40-56. καὶ 7, 11-17. Ἰω. 11, 1-44. Πράξ. 3, 15.

63. Πράξ. 9, 36-42. 5, 1-11.

64. Γέν. 2, 17.

65. Λουκᾶ 13, 1-7.

66. Α' Κορ. 11, 30.

67. Ψαλμ. 38, 6.

68. Ψαλμ. 89, 10.

69. Ψαλμ. 141, 8.

ἄλλους τὸ θάνατο χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἢ ἀπὸ ὑπερβολικὴ πείνα ἢ ἀπὸ πολυφαγία ἢ ἀπὸ ὑπερβολικὸ κρῦο ἢ ἀπὸ θερμοπληξία ἢ ἀπὸ λοιμώδη νόσο ἢ ὅσα εἶναι ἰσχυρότερα ἀπὸ τὴν παρεχόμενὴ ἰατρικὴ βοήθεια ἢ εἶναι ἀθεράπευτα, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω ὅλα ὅσα προκαλοῦνται ἀπὸ ἀπώλεια αἵματος; Τί πάλι ἂν ἀφήσει κάποιος τὴν ἀρτηρία καὶ δὲν τὴν δέσει, θέλοντας ἢ μὴ θέλοντας; μαζὶ μὲ τὸ αἷμα δὲν θὰ διαφύγει ἀπὸ τὴν ψυχὴν του καὶ τὸ νοερὸ πνεῦμα, πού εἶναι συνδεδεμένο μὲ αὐτό, ἐπειδὴ τὸ αἷμα μετατρέπεται συμπυκνούμενο σὲ σάρκα; Γιατὶ ὑπάρχοντας ἢ σάρκα ὑπάρχει συγχρόνως καὶ τὸ πνεῦμα. Πῶς γίνεται αὐτὸ, ἐπειδὴ ὁ θεῖος καὶ αὐθυπόστατος Λόγος ἔγινε σάρκα⁶⁰ καὶ κατοίκησε μέσα μας γύρω ἀπὸ αὐτὸν πού τὸν ἔδεσε μὲ ἀσφάλεια; Τί ἐπίσης οἱ ἄνθρωποι πού σκοτώνονται ἀπὸ σεισμούς ἢ πυρκαγιὰς καὶ ὅσοι διασώζονται στὴ θάλασσα, ὅπως καὶ ὅσοι χάνονται στὴν τρικυμία καὶ ὅσοι δὲν παθαίνουν τίποτε στὴ γῆ; Τί θὰ ποῦμε γιὰ ἐκείνους πού ὁ Ἐλισσαῖος τοὺς ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκρούς⁶¹ καὶ γιὰ ἐκείνους πού τοὺς ἀνάστησε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς Χριστός⁶²; Τί γιὰ τὸ σχετικὸ μὲ τὴν Ταβιθά θαῦμα καὶ γιὰ τὸ ἄλλο μὲ τὸν Ἄνανία καὶ τὴ Σαλφεῖρα⁶³; Τί καὶ γιὰ τὶς ἄλλες τῶν ἁγίων θαυματουργές ἀναβιώσεις τῶν νεκρῶν πού ἐπιτελοῦνται μὲ θαυμαστὸ τρόπο μέχρι σήμερα; Ἄν εἶχε συμπληρωθεῖ τὸ ὄριο τῆς ζωῆς, πῶς δὲν περατώθηκε ἐκεῖνο πού εἶχε ὀρισθεῖ;

Ἡ Ὀλη ἢ Παλαιὰ νομοθεσία δὲν γνωρίζει νὰ ἔχει τεθεῖ κανένα ἄλλο ὄριο ζωῆς παρὰ μόνον αὐτὸ πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία τῆς παράβασης («Τὴν ὥρα πού θὰ φᾶτε (ἀπὸ τὸ δένδρο) θὰ πεθάνετε»⁶⁴) καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προαίρεση. Ἄν ὅμως τὸ Εὐαγγέλιο κηρύττει τέλος ζωῆς, δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ ἕνα τέλος ἀκρότατο γνωρίζω γιὰ τὸ ὁποῖο λέγει ὁ Χριστός: ὅταν τὸν ρώτησαν οἱ Φαρισαῖοι γιὰ τὴν Γαλιλαίους, τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ὁ Πιλάτος ἔσμιξε μὲ τὶς θυσίες καὶ πού τοὺς σκότωσε πέφτοντας ὁ πύργος στὴ Σιλβάμ, ἂν ἦταν οἱ πρὸ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ ὅλους, εἶπε, «Ὁχι», καὶ προσθέτει ὄχι μόνον τό, «Ἄν δὲν μετανοήσετε» καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς συκιᾶς ὀρίζει τὸ τέλος, λέγοντας «Κόψτε τὴν γιατί νὰ πᾶνει ἄδικα τὸν τόπο;»⁶⁵. Τὸ ἴδιο προσθέτει καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος σὲ ὅσους, ὅπως ἐγώ, προσέρχονται χωρὶς νὰ ἀξίζουσιν στὰ ἄχραντα μυστήρια, ὀρίζοντας «Καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχουν πολλοὶ καχεκτικοὶ καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀρκετοὶ ἔχουν κοιμηθεῖ»⁶⁶. Καὶ γιατί ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ ὀρίζοντας τὸ μέτρο τῆς ζωῆς μὲ ἀγῶνες⁶⁷ στὰ ἑβδομήντα ἢ ὀγδόντα χρόνια γιὰ τοὺς δυνατοὺς στὴν κράση, τὰ πέρα ἀπὸ αὐτὰ τὰ συνδέει μὲ κόπο⁶⁸; Κι ἔπειτα τί λέγε; «Βγάλε τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τὴ φυλακὴν τῆς»⁶⁹.

ἡμίσει ἡμερῶν μου»· καί, «Ἄνδρας αἱμάτων καὶ δολιότητος μὴ ἡμισεύοντας τὰς ἡμέρας αὐτῶν».

Τίς τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τῶν συνόδων ἢ τῶν ἁγίων Πατέρων ὁποῖος ὄρον γράφει; Εἰ δὲ τὸν μέγαν Βασίλειον φήσουσι, κακῶς νοοῦσιν οἱ τοῦτο ὑπολαμβάνοντες· πανταχοῦ γὰρ οὕτω δοξάζει, ἐξ ἡμῶν εἶναι τὸν θάνατον, καὶ οὐχὶ τοῦ Θεοῦ· Ὁ δὲ ἐπιφέρει τὰ τοῦ ὄρου, τοιοῦτόν ἐστι· Σκοπὸς ἦν τῷ ἁγίῳ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός· κατὰ μέρος γὰρ διεξιὼν ἔδειξεν, ὅτι ἡμέτερον μὲν τὸ ἀρρωστεῖν, Θεοῦ δὲ τὸ θεραπεύειν, κατὰ τό, «Οὐκ ἔστι κάκωσις, ἦν 10 Κύριος οὐκ ἐποίησεν».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΑ΄

Τί ἐστι τό, «Ἑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ», καί, «Τίς ἐστιν ὁ τοῦ διαβόλου πατήρ;».

Πρῶτον μὲν ἀντιφθέγγεται τὸ μηδαμοῦ τῆς ἱεραῆς ἡμῶν Γραφῆς 15 μῆτε κατὰ τὰ παλαιότερα τῆς νομοθεσίας, μῆτε ἐν αὐτῇ τῇ χάριτι «πατέρα τοῦ διαβόλου» λαβεῖν τὸ ῥῆμα τὸ εἰρημένον, καίτοι γε πολλοὶ πολλάκις περὶ τῆς πονηραῆς ἐκείνης δυνάμεως καταδέβληνται λόγοι· Ἀλλὰ Σατὰν μὲν καὶ διάβολον καὶ ἀποστάτην καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἀρχέκακον τοῦ γένους ἡμῶν ἐχθρὸν εὐρίσκεται τὰ Λόγια ὀνομάζοντα, 20 καὶ υἱὸν ἔσθ' ὅτε διαβόλου τὸν τὰς πονηρὰς αὐτοῦ γονὰς ἐν ἑαυτῷ δεικνύντα, καὶ τῷ χαρακτῆρι τῆς πλάνης διαμορφούμενον, ὡς τὸ πρὸς τὸν Ἐλύμαν εἰρημένον τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, «υἱὲ διαβόλου». Ἀλλ' ἐν μὲν τοῦτο, τὸ μηδαμοῦ κατονομάζεσθαι πατέρα διαβόλου τῷ ἰδιώματι τῆς Γραφῆς

25 Δεύτερον δέ, οὐ περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου, τίς ὅλως ἦν, τῷ Σωτῆρι πρόκειται σκοπός, ἀλλὰ τίνος πατρὸς παιδὰς ἑαυτοῦς ὁ τῶν Ἰουδαίων ἀγνώμων λαὸς παρεσκευάσεν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι. Καὶ γὰρ νῦν μὲν ἔλεγον πατέρα ἔχειν τὸν Ἀβραάμ, νῦν δέ, «ἡμεῖς Πατέρα ἓνα ἔχομεν τὸν Θεόν», οὐχὶ δέ, «Πατέρα ἔχομεν τὸν Πατέρα 30 τοῦ Θεοῦ». Καὶ ὁ Σωτὴρ ἀπάγων τῆς πατρικῆς ἐν τῇ κλήσει σχέσεως, ἐπειπερ αὐτοὶ ἑαυτοῦς διεσχίσαντο καὶ διετέμοντο τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, «Τολμᾶτε, φησὶ, λέγειν ἑαυτοῦς υἱοὺς εἶναι τοῦ Πατρὸς ἡμεῖς τοῦ διαβόλου ἐστέ». Εἶτα, «Καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ θέλετε ποι-

70. Ψαλμ. 101, 25.

71. Ψαλμ. 54, 24.

72. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία, Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός, 3, PG 31, 333 B 5-336 A 4-5. καὶ στή Σαρά ΕΠΕ Ἄπαντα αὐτοῦ τόμ 7. σελ. 100-122.

Καὶ πάλι· «Μὴ μὲ πάρεις ἀπὸ τῆ ζωῆ στὰ μισὰ χρόνια τῆς ζωῆς μου»⁷⁰, καὶ ἐπίσης, «Οἱ ἄνθρωποι τῶν αἱμάτων καὶ τῶν δολιοτήτων δὲν φτάνουν στὰ μισὰ χρόνια τῆς ζωῆς τους»⁷¹.

Ποιὸς ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς συνόδους, ἢ ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες γράφει γιὰ ὄριο τῆς ζωῆς; Ἄν προβάλουν τὸν μεγάλο Βασιλεῖο, ὅποιοι τὸ σκέφτονται αὐτὸ τὸ σκέφτονται κακῶς. Γιατὶ παντοῦ ἔχει αὐτὴ τὴ γνώμη, ὅτι ὁ θάνατος προέρχεται ἀπὸ ἐμᾶς, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν Θεό. Τὸ χωρίο πού μιλάει γιὰ τὸ ὄριο τῆς ζωῆς ἔχει κάπως ἔτσι· Σκοπὸς τοῦ ἁγίου ἦταν νὰ δείξει, ὅτι δὲν εἶναι ὁ Θεὸς αἴτιος τῶν κακῶν. Σ' ἐπιμέρους ἀναλύσεις ἔδειξε ὅτι τὸ γνῶρισμα βέβαια ν' ἀρρωσταίνομε εἶναι δικό μας, ἢ θεραπεία ὅμως ἀνήκει στὸν Θεό⁷², σύμφωνα μὲ τὴ ρήση· «Δὲν ὑπάρχει συμφορὰ πού δὲν τὴν προξένησε ὁ Κύριος»⁷³.

ΕΡΩΤΗΣΗ 241η.

Τί σημαίνει ἡ ρήση, «Ἐσεῖς προέρχεσθε ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ διαβόλου»⁷⁴, καὶ ποιὸς εἶναι ὁ Πατέρας τοῦ Διαβόλου;

Πρῶτον ἀντιλέγει αὐτὴ, γιατί σὲ κανένα μέρος τῆς ἁγίας Γραφῆς μας, οὔτε στὴν παλαιότερη νομοθεσία οὔτε κατὰ τὴν περίοδο τῆς χάριτος, δὲν βρέθηκε ὁ λόγος πού νὰ περιέχει τὴ φράση, «πατέρας τοῦ διαβόλου», ἂν καὶ βέβαια πολλοὶ λόγοι εἰπώθηκαν γιὰ ἐκείνη τὴν πονηρὴ δύναμη. Ἡ ἁγία Γραφή βρίσκομε νὰ ὀνομάζει Σατανᾶ καὶ διάβολο καὶ ἀποστάτη τὸν ἀρχέκακο ἐχθρὸ τοῦ γένους μας καὶ κάποτε καὶ υἱὸ τοῦ διαβόλου ἐκεῖνον πού παρουσιάζει στὸν ἑαυτό του τὰ πονηρὰ γεννήματα αὐτοῦ καὶ διαμορφώνεται μὲ τὸν χαρακτήρα τῆς πλάνης, ὅπως αὐτὸ πού εἶπε ὁ μακάριος Παῦλος στὸν Ἑλύμα, «υἱὸ τοῦ διαβόλου»⁷⁵. Ἐκαὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ ἓνα· ὅτι στὸ λόγο τῆς Γραφῆς πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται πατέρας τοῦ διαβόλου.

Δεύτερον, ὁ σκοπὸς τοῦ Σωτήρα μας δὲν εἶναι ὁ πατέρας τοῦ διαβόλου, ποιὸς δηλαδὴ ἦταν, ἀλλὰ ποιοῦ πατέρα παιδιὰ ὁ ἀχάριστος λαὸς τῶν Ἰουδαίων θέλησαν νὰ εἶναι καὶ νὰ ὀνομάζονται. Καθόσον ἄλλοτε ἔλεγαν ὅτι πατέρα τους ἔχουν τὸν Ἀβραάμ⁷⁶, καὶ ἄλλοτε πάλι, «ἐμεῖς Πατέρα ἔχομε ἓνα, τὸν Θεό»⁷⁷, ὄχι ὅμως «πατέρα ἔχομε τὸν πατέρα τοῦ Θεοῦ». Καὶ ὁ Σωτήρας ἀπομακρύνοντάς τους ἀπὸ τὴν πατρικὴ σχέση πού ἐπικαλοῦνταν, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι εἶχαν ἀποσχισθεῖ καὶ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴν ὁμοιότητά τους μ' αὐτόν, «Τολμᾶτε» λέγει «νὰ λέτε ὅτι εἶστε υἱοὶ τοῦ πατέρα μου; Ἐσεῖς εἶστε υἱοὶ τοῦ διαβόλου». Κι ἔπειτα· «Καὶ θέλετε νὰ

73. Ἀμῶς 3, 6. 74. Ἰω. 8, 44. 75. Πράξ. 13, 10. 76. Ἰω. 8, 39. 77. Ἰω. 8, 41.

εἶν». Οὐχὶ τοῦ πατρὸς δηλονότι τοῦ διαδόλου (Ποῦ γὰρ παραδέδωκεν ἐκεῖνος ἐντολάς, ὃς ὅλως οὐδὲ γνωρίζεται τῇ Γραφῇ;), ἀλλὰ τὰς ἐντολάς τοῦ διαδόλου, ὃς ἐστὶν ὑμέτερος πατήρ, αἵτινές εἰσι πορνεία, μοιχεία, κλοπή, φόνος, ψεῦδος, καὶ ὅσων ἄλλων ἐκεῖνος κακῶν σπορευς 5 τῇ γνώμῃ γέγονεν, καὶ ἀρχηγὸς τολμᾶσθαι τὰ ἀτολμητα καὶ καταπράττεσθαι. Καὶ τό, «Ἐκεῖνος ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἐστίν», εἰς τίνα ἂν οἰκειότερον ἀνενεχθεῖη, ἢ εἰς αὐτό γε τὸν διάβολον, ὃς τῇ γλώσση τὸν Ἀδὰμ τοῦ παραδείσου ἐξέβαλε καὶ πρόξενος αὐτοῦ θανάτου καὶ φθορᾶς γεγένηται; «Θεὸς» γὰρ «θάνατον οὐκ ἐποίησεν, 10 οὐδὲ τέρεται ἐπ' ἀπωλεία ζώντων». Τίς δὲ ἕτερος τὸν θάνατον διὰ τοῦ ψεύδους ἐχαλκεύσατο καὶ κατὰ τῶν σπλάγγνων τοῦ Ἀδὰμ τὴν φθορὰν ἤλασεν, εἰ μὴ ὁ παραδύς μὲν τὸν ὄφιν, δι' αὐτοῦ δὲ τὸν θανατηφόρον ἰὸν τῆς εἰς Θεὸν βλασφημίας τῇ γυναικί, καὶ διὰ ταύτης τῷ Ἀδὰμ κερασάμενος;

15 Ἐκ τούτων οὖν ἀπάντων καὶ ἐτέρων τοιούτων δείκνυται περὶ τοῦ διαδόλου τὸν σωτήριον διαλαμβάνειν λόγον, καὶ τοῦτον πατέρα κατονομάζειν τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων. Καὶ γὰρ κακεῖνοι τὸν Θεὸν ἐφιλοτιμοῦντο πατέρα καλεῖν, καὶ εἰς υἱοὺς αὐτοῦ καταλέγεσθαι. Εἰς δύο δὲ μοίρας μερίζων ὁ Σωτὴρ τὸν παρόντα λόγον, συμπλέκει μὲν 20 πάλιν ἑκατέρῳ ἑκάτερον, νῦν μὲν προτάττων τὸν διάβολον καὶ ὑποτάττων τοὺς Ἰουδαίους, νῦν δὲ προκαταλέγων τοὺς Ἰουδαίους, εἶτα ἐπάγων τὸν διάβολον. Διὸ περὶ τοῦ διαδόλου προδιαλαβὼν καὶ ἐκ τῆς τῶν ἔργων συγγενείας καὶ ὁμοιότητος δείξας τοὺς Ἰουδαίους πατέρα ἔχειν αὐτόν, μεταβαίνει πάλιν ἐπ' αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους, δι' ὧν καὶ ἡ 25 ὅλη τοῦ λόγου γέγονεν εἰσβολή, καὶ φησιν Ὅταν ὁ Ἰουδαῖος τὸ ψεῦδος λαλῇ, ὡσπερ καὶ ὑμεῖς νυνὶ λέγοντες, «Πατέρα ἔχομεν τὸν Θεόν», καὶ «πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ», ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ. Τουτέστιν ἀπὸ κοιλίας φωνεῖ, καὶ οὐκ ἐκ τῶν κρημάτων τοῦ Πνεύματος. Ὅτι δὲ ψεύστης ἐστὶ, καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἀλαζονεύεται δείκνυται, καὶ ἐξ ὧν ἔθετο 30 ἑαυτῷ πατέρα διὰ τῆς τῶν πράξεων ὁμοιότητος, περιφανῶς ἀναδείκνυται. Διὸ καὶ φησιν, Ὅταν ὁ Ἰουδαῖος τὸ ψεῦδος λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι «ψεύστης ἐστὶ καὶ αὐτός, καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ». Ὅν ὁ Σωτὴρ, ὡς πολλάκις εἴρηται, τὸν διάβολον καὶ οὐκ ἄλλον εἶναι, καὶ ἀπεφήνατο καὶ κατωνόμασεν.

78. Ἰω. 8, 44.

81. Σοφ. Σολ 1, 13.

79. Ματθ. 15, 19. Μάρκ. 7, 22.

82. Ἰω. 8, 44.

80. Ἰω. 8, 44.

83. Ἦσ. 8, 19.

ἐκτελεῖτε τίς ἐντολές του»⁷⁸. "Οχι δηλαδή τοῦ πατέρα τοῦ διαβόλου (γιατί ποῦ ἔχει δώσει ἐκεῖνος ἐντολές, αὐτός ποῦ οὔτε κὰν εἶναι γνωστός στή Γραφή;), ἀλλά τίς ἐντολές τοῦ διαβόλου, ὁ ὁποῖος εἶναι πατέρας σας, οἱ ὁποῖες εἶναι πορνεία, μοιχεία, κλοπή, φόνος, ψεῦδος⁷⁹, καί ὅσα ἄλλα κακὰ τῶν ὁποίων ἐκεῖνος ἔγινε σπορέας ἐκούσιος καί ἀρχηγός καί ὁδηγός στό νά τολμοῦνται καί νά πράττονται τὸ ἀτόλμητα. Καί ἡ δήλωση, «Ἐκεῖνος εἶναι φονιάς τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν ἀρχή»⁷⁹, σέ ποιόν ἄλλον θ' ἀναφερθεῖ καταλληλότερα, ἂν ὄχι στόν ἴδιο τὸ διάβολο, ποῦ μέ τή γλώσσα του ἔβγαλε τὸν Ἀδάμ ἀπό τὸν Παράδεισο καί ἔγινε πρόξενος τοῦ θανάτου καί τῆς καταστροφῆς του; Γιατί «δὲν ἔκανε ὁ Θεὸς τὸ θάνατο, οὔτε εὐχαριστεῖται μέ τὸ θάνατο τῶν ἀνθρώπων»⁸⁰. Ποιὸς ἄλλος χάλκευσε τὸ θάνατο μέ τὸ ψεῦδος καί τὴ φθορὰ ἐναντίον τῶν σπλάχνων τοῦ Ἀδάμ, παρὰ ἐκεῖνος ποῦ ὑποδύθηκε τὴ μορφὴ τοῦ φιδιοῦ καί μέ αὐτὸ πρόσφερε στή γυναῖκα τὸ θανατηφόρο δηλητήριο τῆς βλασφημίας πρὸς τὸν Θεὸ καί μέσω τῆς γυναίκας στόν Ἀδάμ;

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν καί ἄλλα τέτοια ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ λόγια τοῦ Σωτήρα ἀναφέρονται στόν διάβολο, καί αὐτὸν ὀνομάζει πατέρα τῶν ἀχάριστων Ἰουδαίων. Γιατί καί ἐκεῖνοι θεωροῦσαν καύχημά τους νά ὀνομάζουν Πατέρα τους τὸν Θεὸ καί νά ὀνομάζονται υἱοὶ του. Ὁ Σωτήρας ὅμως, χωρίζοντας σέ δύο μέρη τὸ λόγο του αὐτόν, συμπλέκει πάλι τὸ ἓνα μέ τὸ ἄλλο, τὴ μὰ προτάσσοντας τὸν διάβολο καί ὑποτάσσοντας τοὺς Ἰουδαίους, καί τὴν ἄλλη προτάσσοντας τοὺς Ἰουδαίους καί ἔπειτα βάζοντας τὸν διάβολο ν' ἀκολουθεῖ. Γι' αὐτὸ, ἀφοῦ μίλησε πρῶτα γιὰ τὸν διάβολο καί ἀφοῦ ἀπὸ τὴ συγγένεια καί τὴν ὁμοιότητα τῶν ἔργων τους ἔδειξε ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν αὐτὸν πατέρα τους, μεταφέρει πάλι τὸ λόγο στοὺς ἴδιους τοὺς Ἰουδαίους, μέ τοὺς ὁποῖους ἔγινε καί ὅλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καί λέγει: "Ὅταν ὁ Ἰουδαῖος λέγει ψέματα, ὅπως τώρα ἐσεῖς λέτε, «Πατέρα ἔχομε τὸν Θεό», καί «πατέρα ἔχομε τὸν Ἀβραάμ», ὁμλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του»⁸². Δηλαδή ὁμλεῖ ἀπὸ τὴν κοιλία του⁸³, καί ὄχι ἀπὸ αὐτὰ ποῦ λέγει τὸ Πνεῦμα. Ὅτι βέβαια εἶναι ψεύτης, γίνεται φανερὸ καί ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία του, ἀλλὰ καί ἀναδεικνύεται περίλαμπρα ἀπὸ τὸ ὅτι τὸν ἔκανε πατέρα του ἐξαιτίας τῆς ὁμοιότητος τῶν πράξεων. Γι' αὐτὸ καί λέγει: "Ὅταν ὁ Ἰουδαῖος λέγει ψέματα, ὁμλεῖ σύμφωνα μέ αὐτὸ ποῦ εἶναι καί ὁ ἴδιος, γιατί εἶναι ψεύτης καί αὐτός καί ὁ πατέρας αὐτοῦ, καί αὐτός, ὅπως πολλές φορές ἔχει λεχθεῖ, ὁ Σωτήρας διακήρυξε καί εἶπε, εἶναι ὁ διάβολος καί ὄχι κανέναν ἄλλο»⁸⁴.

82. Ἰω. 8, 44.

83. Ἦσ. 8, 19.

84. Βλ. Ἐρώτηση 47, τομ 1ος, σ. 414-423.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΒ'.

*Τί ἐστὶ Νουμηνία, καὶ τί Καλάνδαι, καὶ τί Εἶδοί,
καὶ τί Νόνναι;*

*Οἱ Ῥωμαίων γῆς καθηγησάμενοι ἕκαστον μῆνα εἰς τρεῖς μερίδας
5 ἐμέριζον, καὶ τὴν μὲν Νουμηνίαν, ἥτοι τὴν ἀρχιμηνίαν, ἐκάλουν Κα-
λάνδαι, μετὰ ταῦτα δὲ τὴν ἐνάτην τοῦ μηνὸς ἐκάλουν Νόννας (Νώ-
νας), καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τὴν τρίτην μοῖραν ἐκάλουν Εἶδούς, οἱ μὲν
ἐλληνίζοντες ἀπὸ τοῦ πλησιφαοῦς εἶδους τῆς σελήνης, οἱ δὲ τῶν Ῥω-
μαίων ἱερεῖς ἀπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς ἱερουργίας, ἣν εἶδουλιν ἐκάλουν, τὴν
10 ἐκ λευκῶν προβάτων θυσίαν σημαίνουσαν. Καὶ ἄλλη δὲ πολλή ἐστὶ
περὶ αὐτοῦ τεχνολογία, ἣτις δεῖται μακροτέρας σχολῆς καὶ ἐπιμελείας.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΓ.

Περὶ θείας φύσεως καὶ ὑποστάσεως.

*Ἡ «μία φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη» μίαν μὲν μόνην διάνοιαν
15 καθαρὰν προβάλλεται, ἥτοι συντρέχει τοῖς «δύο φύσεις ἠνωμένας
ἀχωρίστως καθ' ὑπόστασιν» δογματίζουσι. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν τε
Κύριλλος ἐκατέρω κέχρηται λόγου συνθήκη, μήτε τό, «μία φύσις τοῦ
Λόγου σεσαρκωμένη», παραιτούμενος, καὶ τὸ «δύο φύσεις ἀχωρίστως
καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένας» οὐκ ἀρνούμενος. Οὐ μόνον δὲ Κύριλλος,
20 ἀλλὰ καὶ ὅσοι μετ' ἐκεῖνον τῆς εὐσεβοῦς μερίδος ἐγνώσθησαν. Οὐδὲν
δὲ θαυματὸν εἶ, καθαρὰν δηλούσης τὴν εὐσέβειαν τῆς φωνῆς, ὁ αἰρε-
σιώτης νοῦς πρὸς τὴν οἰκείαν ταύτην αἰχμαλωτίζει κακόνοιαν. Καὶ
γὰρ καὶ ἄλλας ἱεράς φωνὰς διαστρέφειν τέ εἰσι θρασεῖς οἱ τὸ κα-
κουργεῖν πρὸ τοῦ μανθάνειν ἔμπροσθεν ἄγοντες, καὶ οὐδὲν πλέον οὐδ'
25 οὔτοι, ὥσπερ οὐδ' ἐκεῖνοι, πλὴν τοῦ δοῦναι τῆς κακεργατίδος γνώμης
ἔλεγχον ἐξανύουσι. Περιτραπήσεται δὲ πάντως αὐτοῖς ἢ κακοτεχνία
μὴ τὴν ὀρθὴν ἀσπαζομένοις διάνοιαν, ἢ ἐν φαντασίᾳ τὴν σάρκα φορέ-
σαι τὸν Θεὸν Λόγον δυσφημεῖν, ὥσπερ οἱ ἀπὸ Μάνεντος, ἢ τετράφθαι
τὸν Λόγον εἰς σάρκα, ἢ πρὸς τῆς ἀναφανοῦς τε καὶ ὑπερφνοῦς καὶ
30 ἀσωμάτου θεότητος τὴν τοῦ σώματος καταποθῆναι φύσιν.*

*Εἰ τὴν φύσιν ὁ μακάριος Κύριλλος καὶ μυριοὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων
ἀντὶ ὑποστάσεως πολλάκις παραλαμβάνουσιν (οὐδὲ τοῦτο τοῖς συγ-
χυτικοῖς ἀπηγόρευται), πῶς ἡμῖν οὐ κινήσουσι γέλωτα τοῖς Ὀρθο-*

ΕΡΩΤΗΣΗ 242η.

Τί εἶναι ἡ Νουμηνία, τί οἱ Καλάνδες, τί οἱ Εἶδοι
καὶ τί οἱ Νόννες (Νῶνες).

Οἱ Ρωμαῖοι ποὺ κυριάρχησαν στὴ γῆ χώριζαν κάθε μήνα σὲ τρία μέρη, καὶ τὴ Νουμηνία, δηλαδή τὴν ἀρχιμηνιά. τὴν ὀνόμαζαν Καλάνδες, ἔπειτα τὴν ἐνάτη τοῦ μηνὸς τὴν ὀνόμαζαν Νόννες (Νῶνες), καὶ τὸ τρίτο μέρος στὴ συνέχεια τὸ ὀνόμαζαν Εἰδούς, ὅσοι ἦταν μορφωμένοι ἑλληνικὰ ἀπὸ τὴν ὀλόγεμη ὄψη τῆς σελήνης, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τὴ θυσία ποὺ πρόσφεραν τὶς ἡμέρες αὐτές, τὴν ὀποία ὀνόμαζαν εἰδουλη, καὶ ποὺ σήμαινε θυσία ἀπὸ λευκὰ πρόβατα. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ ἄλλες πολλὲς ἐξηγήσεις σχετικὰ μὲ αὐτὲς τὶς ὀνομασίες, ποὺ χρειάζονται ὅμως μεγαλύτερη ἄνεση χρόνου καὶ ἐπιμέλεια.

ΕΡΩΤΗΣΗ 243η.

Γιὰ τὴ θεία φύση καὶ ὑπόσταση.

Ἡ «μία φύση τοῦ Λόγου σαρκωμένη» προβάλλει ἓνα μόνο καθαρὸ νόημα, δηλαδή συμφωνεῖ μ' αὐτοὺς ποὺ διδάσκουν «δύο φύσεις ἐνωμένες ἀχώριστα σὲ μία ὑπόσταση». Καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὴ χρήση τῆς καθεμῆς ποὺ κάνει ὁ Κύριλλος στὸ λόγο του, ὁ ὁποῖος οὔτε τὴν ἔκφραση «μία φύση τοῦ Λόγου σαρκωμένη» ἀποφεύγει, οὔτε καὶ ἀρνεῖται τὸν χαρακτηρισμό, «δύο φύσεις ἀχώριστα ἐνωμένες σὲ μία ὑπόσταση». Καὶ ὄχι μόνο ὁ Κύριλλος, ἀλλὰ καὶ ὅσοι μετὰ ἀπὸ αὐτὸν συμπεριλαμβάνονται ὡς γνωστὸν στὴν εὐσεβῆ παράταξη. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο, ἂν, ἐνῶ ὁ λόγος δηλώνει ἀπερίφραστα τὴν εὐσεβῆ πίστη, ὁ αἰρετικὸς νοῦς αἰχμαλωτίζει αὐτὸν πρὸς τὴ διεστραμμένη γνώμη του. Γιατὶ καὶ ἄλλους ἱεροὺς λόγους ἔχουν τὴ θρασύτητα νὰ διαστρέφουν αὐτοὶ ποὺ βάζουν τὴν κακουργία πρὶν ἀπὸ τὴν μάθηση, καὶ δὲν κατορθώνουν τίποτε περισσότερο οὔτε αὐτοί, ὅπως οὔτε καὶ ἐκεῖνοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ κάνουν νὰ φανερωθεῖ ἡ κακοποιὸς γνώμη τους. Θὰ ἐκτραπεῖ ὅμως ὅπωςδήποτε ἡ δόλια τέχνη τους, ἀφοῦ δὲν ἀσπάζονται τὸ ὀρθὸ νόημα, καὶ ἡ λένε δυσφημώντας ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος φόρεσε κατὰ φαντασία τὴ σάρκα, ὅπως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μάνεντα, ἢ ὅτι ὁ Λόγος μεταβλήθηκε σὲ σάρκα, ἢ ὅτι ἡ φύση τοῦ σώματος ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὴν μὴ ὀρατὴ καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἀσώματη θεότητα.

Ἄν ὁ μακάριος Κύριλλος καὶ ἄπειροι ἄλλοι Πατέρες πολλὰς φορές χρησιμοποιοῦν τὴ φύση στὴ θέση τῆς ὑπόστασης (οὔτε αὐτὸ ἔχει ἀπαγορευθεῖ σ' αὐτοὺς ποὺ δημιουργοῦν τὴ σύγχυση), πῶς σ' ἐμᾶς τοὺς

δόξοις τὴν τοῦ Κυρίλλου φωνὴν ἐπισείοντες τὴν λέγουσαν «μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην»; Εἰ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν τὴν Κυρίλλου συνήθειαν καὶ τὴν φύσιν πολλάκις ἀντὶ τῆς ὑποστάσεως παραλαμβάνουσαν, ἡμῖν μᾶλλον συμφθέγγεται, ἢ τοῖς ἀποστάταις ἡμέτερον γὰρ
 5 ἔστι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν «μίαν ὑπόστασιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην». Ὁρᾷς ὅπως εἰσὶ θεοβλαβεῖς καὶ ἀπόπληκτοι; Ἐκεῖνα γὰρ καὶ ἄκοντες χαρίζονται, ἃ μὴ λήσουσι συλαγωγοῦντες, κἀκείνων κατήγοροι γίνονται, ὑπὲρ ὧν μὴ ἐξομώσασθαι μυρίους ὑπελθεῖν σχηματίζονται θανάτους. Τὴν φύσιν γὰρ οἱ Ἀκέφαλοι, ἤγουν οἱ ἀπὸ Σεβήρου,
 10 εἰς δύο τέμνουσι φύσεις, καὶ τὴν μὲν καλοῦσι ἰδικήν, τὴν δὲ καθόλου, καίτοι μηδὲν αὐτοῖς τῆς ἐπινοίας ταύτης πρὸς τὴν ἀσέβειαν συντελούσης οὐδὲ γὰρ τὴν ἄτοπον αὐτῶν δόξαν τοῦτο τὸ κενολόγημα, τὸ μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ τερατεύεσθαι, συγκροτεῖ, καὶ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων οὐδὲν παρατάττειται.

15 Ἐρωτητέον δὲ αὐτούς ποτέρον, ἠνίκα λέγουσι τὸν Χριστὸν ἐκ δύο φύσεων· ἐκ ποτέρων δύο τοῦτον εἶναί φασι· τῶν, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσι, μερικῶν, ἢ τῶν κοινῶν; Εἰ μὲν γὰρ τῶν μερικῶν, πῶς Νεστορίον οὐκ ἐρυθριῶσιν ὑβρίζειν, οὐτὶ τὸ δόγμα περιθάλλουσι; Τὸ γὰρ ἐκ δύο ὑποστάσεων συντιθέμενον σοφίζεται μὲν τὴν εἰς ἓν πρό-
 20 σωπον σύνθεσιν, οὐδὲν δὲ ἦττον τὰς δύο ὑποστάσεις ἰδιοσυστάτως εἰσάγει καὶ δογματίζει καὶ κοινῶν φύσεων προβάλλεται μάθημα. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ δύο κοινῶν φύσεων συγκεῖσθαι λέγειν τὸν Χριστὸν καταισχύνει τὸν Νεστορίον (οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐξ ἀνάγκης εἰς ἰδιοσυστάτους ὑποστάσεις διαιρεῖται τὸ συγκείμενον), τὸ δὲ ἐκ δύο λέγειν, ὡς
 25 ἐκεῖνοις ἀνάγκη λέγειν, ὑποστάσεων, οὐκ αὐτῶν μᾶλλον, ἀλλὰ τοῦ Νεστορίου κηρύττει τὸ φρόνημα· κἂν τε γὰρ ἐκ δύο τις ὑποστάσεων φαίη συγκεῖσθαι τὸν Χριστὸν, κἂν τε ἓν δυοσί, κἂν τε δύο ὑποστάσεις, ἢ Νεστορίου θεομαχία κρατύνεται· ὥσπερ ἐάν τις φαίη τὴν ὑπόστασιν τοῦ Λόγου ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀνθρωπίνην ὑποστήσασθαι φύ-
 30 σιν, κἂν τε ἐκ δύο φύσεων εἴποι, κἂν τε ἓν δυοσί, κἂν τε δύο, ὁμοίως τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν ἀνομολογεῖ καὶ τὸ εὐσεβὲς ἀνακηρύττει φρόνημα· σύγκειται γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ τε τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ γὰρ ὁ Λόγος, ὅπερ ἔστιν ὑπόστασις, γέγονε

ὀρθόδοξους δὲν θά προκαλέσουν τὸ γέλιο, προβάλλοντας τὸν λόγο τοῦ Κυρίλλου ποὺ λέγει, «μία φύση τοῦ Λόγου σαρκωμένη»; Γιατί, ἂν θελήσομε νὰ δοῦμε τὸν συνηθισμένο λεκτικὸ τρόπο τοῦ Κυρίλλου ποὺ χρησιμοποιεῖ πολλές φορές τὴ φύση στὴ θέση τῆς ὑπόστασης, μ' ἐμᾶς μᾶλλον συμφωνεῖ καὶ ὄχι μὲ τοὺς ἀποστάτες. Γιατί ἐμεῖς ἀποδεχόμεσθε καὶ λέμε “μία ὑπόσταση τοῦ Λόγου σαρκωμένη”. Βλέπεις πῶς εἶναι θεοβλαβεῖς καὶ παράφρονες; Γιατί παραχωροῦν καὶ χωρὶς νὰ θέλουν ἐκεῖνα, γιὰ νὰ μὴ ξεχάσουν ἐκεῖνα ποὺ λαφυραγώγησαν, καὶ κατηγοροῦν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα γιὰ νὰ μὴ τὰ ἀρνηθοῦν, προσποιοῦνται ὅτι θά ὑποστοῦν μύριους θανάτους. Γιατί τὴ φύση οἱ Ἀκέφαλοι, δηλαδή οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Σεβήρου, τὴ χωρίζουν σὲ δύο φύσεις, καὶ τὴ μία τὴν ὀνομάζουν μερικὴ (εἰδική), ἐνῶ τὴν ἄλλη γενικὴ (καθόλου), παρόλο ποὺ ἡ ἐπινόησή τους αὐτὴ δὲν συντελεῖ καθόλου πρὸς τὴν ἀσέβεια. Γιατί οὔτε τὴν παράλογη γνώμη τους συνθέτει αὐτὴ ἡ κενολογία τους, τὸ νὰ τερατολογοῦν δηλαδή γιὰ τὴ μία φύση τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὔτε μάχεται καθόλου τοὺς ὀρθόδοξους.

Πρέπει ὅμως νὰ τοὺς ἐρωτήσομε· ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο ὅταν λένε ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις, ἀπὸ ποιὲς δύο φύσεις λένε ὅτι αὐτὸς ἀποτελεῖται· ἀπὸ τίς μερικὲς ἢ τίς κοινές, ὅπως λένε ἐκεῖνοι; Γιατί, ἂν ἀπὸ τίς δύο μερικὲς, πῶς δὲν κοκκινίζουν ἀπὸ ντροπὴ νὰ ὑβρίζουν τὸν Νεστόριο, πρὸς τὴ διδασκαλία τοῦ ὁποῖου δείχνουν συμπάθεια; Γιατί τὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο ὑποστάσεις παρουσιάζει βέβαια σοφιστικὰ τὴ σύνθεση σὲ ἓνα πρόσωπο, δὲν εἰσάγει ὅμως καθόλου λιγότερο μὲ ἰδιαίτερη σύσταση τίς δύο ὑποστάσεις, δογματίζοντας καὶ προβάλλοντας αὐτὸ ὡς κοινὴ διδασκαλία. Γιατί τὸ νὰ λένε ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κοινές φύσεις ντροπιάζει τὸ Νεστόριο (γιατί τὸ σύνθετο οὔτε ἀπὸ ἀνάγκη διαιρεῖται σὲ ὑποστάσεις μὲ ἰδιαίτερη σύσταση), ἐνῶ τὸ νὰ λένε ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὑποστάσεις, ὅπως ἀναγκάζονται ἐκεῖνοι νὰ λένε, ἐκφράζει αὐτὸ ὄχι αὐτῶν μᾶλλον, ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Νεστόριου. Εἴτε δηλαδή πεῖ κανεὶς ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὑποστάσεις, εἴτε ὅτι ὑπάρχει σὲ δύο, εἴτε ὅτι εἶναι δύο ὑποστάσεις, ἐνισχύεται ἡ θεομαχία τοῦ Νεστορίου, ὅπως καὶ ἂν λέγει κάποιος, ὅτι ἡ ὑπόσταση τοῦ Λόγου ἔχει συμπεριλάβει μέσα τῆς τὴν ἀνθρώπινη φύση, εἴτε πεῖ ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις, εἴτε ὅτι ὑπάρχει σὲ δύο, εἴτε ὅτι εἶναι δύο, ὁμολογεῖ ὅμοια τὴν ἔνωση σὲ μία ὑπόσταση, καὶ κηρύττει τὴν εὐσεβῆ διδασκαλία· γιατί ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸ Λόγο καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ὁ Λόγος δηλαδή, ποὺ εἶναι ὑπόσταση, ἔγινε σὰρκα, ἡ

σάρξ, τῆς σαρκὸς οὐ πρόσωπον εἰσαγούσης, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπαγγελλούσης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΔ'.

Τίνα νοῦν ἀναπτύσσει τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητόν,
5 «Ἐκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς»;

Κρείττους ἀγγέλων γεγενῆσθαι διὰ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ Λόγου παρουσίας ἡμᾶς ἢ θεία Γραφή διακέκραγεν, καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει ἰσαγγέλους ἔσεσθαι. «Ἐκάθισεν γὰρ ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς», ὡς ὁ θεῖος Παῦλος βοᾷ, καὶ ἐξῆς. Καὶ οὐ μάχεται ταῦτα. Τῷ μὲν γὰρ
10 συνεδριάσαι τῷ θρόνῳ τῷ πατρικῷ τὸ ἐξ ἡμῶν πρόσλημμα, τῆς ἀγγελικῆς καὶ δόξης δηλονότι καὶ τιμῆς ὑπερανεστήκαμεν, τῷ δὲ μηκέτι μηδενὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἐν τῇ ἀναστάσει μήτε καθέλκεσθαι, μηδὲ παρασύρεσθαι, μηδ' ὅλως ἐν χρεῖα καθίστασθαι τῶν ὅσα σαρκὸς φύσις ἐδούλευεν, τῆς τῶν ἀσωμάτων λήξεως χαρίζεται τὴν συγγένειαν.
15 Ὡστε εἰκότως καὶ ἰσαγγελοὶ καὶ κρείττους ἐκείνων ἐσόμεθα. Τῷ μὲν τὴν φύσιν ἡμῶν ἐν τῷ προσλαβόντι συνεδριάσαι τῷ Πατρὶ κρείττους, τῇ δὲ καθέκαστον ἡμῶν ἀπαθεία καὶ ἀφθαρσία καὶ σωματικῶν πάντων καὶ παθῶν καὶ σκιρτημάτων καὶ παχύτητος ἀπηλλάχθαι προσύλου, τὴν πρὸς τοὺς ἀσωμάτους νόας ἰσότητα ἀναδεδεγμένοι. Ἐπισκε-
20 πτέον δὲ τό, «Ἔσονται ὡς ἄγγελοι Θεοῦ»· οὐ τὴν ἰσοτιμίαν κηρύττει τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ μηδὲν πάσχειν, ὃν ἔπασχον πρότερον, σαρκικῶν Παραπλησίως δὲ τῆς ἀγγελικῆς ἀπαθείας καὶ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν σαρκικῶν ἀπηλλαγμένους πολιτεύεσθαι. Κρείττους δὲ καὶ ἄλλως ἀγγέλων, ὅτι ἡμῶν μὲν ὀλισθησάντων τὴν φύσιν ἀνέλαβεν ὁ τοῦ Θεοῦ
25 Υἱὸς καὶ ἀνεσώσατο, ἐκείνων δὲ οὐκέτι. Καὶ ζητεῖν δεῖ τὴν αἰτίαν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπλάνησαν, ἡμεῖς δὲ τῶν πλανηθέντων. Καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν πολλὰς ἀφορμὰς εἶχον τοῦ μὴ ἐξαμαρτῆσαι, τὸ δυσπαθές τε καὶ τὸ πλησιάζειν μᾶλλον Θεῷ καὶ τὸ ἀσώματον, τοῖς δὲ ῥοπήν ἐλέου παρέχει καὶ τὸ εὐπαθέστερον καὶ τῷ σώματι καθέλκεσθαί τε καὶ συνδεδέ-
30 σθαι, καὶ τὸ μείζον, ὅτι οὐκ ἐπιγεγένηνται ἐκ τῶν πεσόντων ἕτεροι, δι'

85. Πρὸς πληρέστερη κατανόηση διάβασε Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Πεντάβιβλος ἀντίρρησης κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, PG 76, 9-265 καὶ ἄλλα, Ἐπιφανίου Κύπρου, Πανάρετος, 66, 26, PG 42, 73 B 12- C 1. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Κατὰ Ἰακωβιτῶν PG 94, 1493 D 1. Θεοδώρητου Κύρου, Ἐρανοστῆς PG 83 153 C 13. Ἰουστινιανοῦ, Ἐκθεσις πίστεως, PG 86 1001 A5 - 5-8. Λεόντιου Βυζαντίου, Κατὰ Μονοφυσιτῶν PG 86 1081B 1-6. 86. Ἐφ. 1, 20-21. Ἐβρ. 1, 3. 10, 12. 87. Ἐβρ. 1, 4. 2, 7. (Ψαλμ. 8, 6).

σάρκα ὅμως δὲν εἰσάγει πρόσωπο, ἀλλὰ διακηρύττει μόνο τὴν ἀνθρώπινη φύση⁸⁵.

ΕΡΩΤΗΣΗ 244η.

Ποιὸ νόημα ἔχει ἡ ρήσις τοῦ Ἀποστόλου, «Μᾶς κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα»⁸⁶;

Διακηρύσσει ἡ ἁγία Γραφή ὅτι μὲ τὴν ἔνσαρκη παρουσία τοῦ Λόγου ἔχομε γίνεαι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους⁸⁷, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἀνάστασι θὰ γίνομε ἰσαγγελοὶ⁸⁸. Γιατί, ὅπως φωνάζει ὁ θεῖος Παῦλος, «Μᾶς κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα» καὶ τὰ λοιπὰ. Κι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα μεταξὺ τους. Γιατί, τὸ νὰ συγκαθίσει στὸν πατρικὸ θρόνο ἡ σάρκα (πρόσλημμα) ποὺ ἔλαβε ἀπὸ ἡμᾶς, εἶναι ὀλοφάνερα ἀνώτερο ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴ δόξα καὶ τιμὴ, καὶ τὸ νὰ μὴ μᾶς ἐλκύει καὶ νὰ μὴ μᾶς παρασύρει κανένα ἀπὸ τὰ σαρκικὰ πάθη κατὰ τὴν ἀνάστασι οὔτε νὰ μᾶς χρειάζεται καθόλου κανένα ἀπὸ ὅσα ὑπηρετήσε ἡ φύσις τῆς σάρκα, μᾶς χαρίζει τὴν συγγένεια μὲ τὴν τάξι τῶν ἀσωμάτων. Ὡστε εὐλογα θὰ γίνομε καὶ ἴσοι μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀνώτεροὶ τους. Ἀνώτεροι, ἐπειδὴ ἡ φύσις μας στὸ πρόσωπο ἐκείνου ποὺ τὴν προσέλαβε θὰ συγκαθίσει μὲ τὸν Πατέρα, ἐνῶ μὲ τὸ νὰ ἀπαλλαγοῦμε καθένας μας μὲ τὴν ἀπάθεια καὶ ἀφθαρσία μας ἀπὸ ὅλα τὰ σωματικὰ πάθη καὶ σκιρτήματα καὶ κάθε πρόσυλη παχύτητα, θὰ μᾶς ἀναδείξει ἴσους μὲ τὰ ἀσώματα πνεύματα. Πρέπει ὅμως νὰ ἐξετάσομε τὴν ρήσις, «Θὰ γίνουν ὅπως οἱ ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ»⁸⁹. δὲν κηρύττει αὐτὴ τὴν ἰσοτιμία τῆς φύσεως, ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ νιώθουν τίποτε ἀπὸ τὰ σαρκικὰ ποὺ τοὺς ἐνοχλοῦσαν πρῶτα, καὶ θὰ ζοῦν καὶ αὐτοὶ παραπλήσια μὲ τὴν ἀγγελικὴ ἀπάθεια, ἀπαλλαγμένοι κατὰ τὴν ἀνάστασι ἀπὸ τὰ σαρκικὰ πάθη. Ἀνώτεροι βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους θὰ εἴμαστε καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη· ὅτι μετὰ τὸ ὀλίστημα τὸ δικό μας, ἀνέλαβε καὶ ἔσωσε τὴν φύσις μας ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ⁹⁰, ὅχι ὅμως καὶ τὴν φύσις ἐκείνων. Καὶ πρέπει ν' ἀναζητοῦμε τὴν αἰτία, στὸ ὅτι ἐκεῖνοι ἐπλάνησαν, ἐνῶ ἡμεῖς εἴμαστε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πλανήθηκαν. Καὶ ὅτι αὐτοὶ βέβαια εἶχαν πολλὰς ἀφορμὰς νὰ μὴν ἁμαρτήσουν, ἀφοῦ εἶχαν καὶ τὴν δυνατότητα νὰ μείνουν ἀπαθεῖς καὶ γειννιάζαν μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἦταν ἀσώματοι, ἐνῶ στοὺς ἄλλους παρέχει ροπή ἐλέους καὶ τὸ ὅτι εἶναι εὐκολότερα ὑποκείμενοι στὰ πάθη καὶ ὅτι τοὺς ἔλκει τὸ σῶμα ποὺ εἶναι δεμένοι μαζί του, καὶ τὸ σπουδαιότερο, ὅτι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔπεσαν δὲν γεννήθηκαν ἄλλοι ποὺ ἢ πτώσι τους θὰ κινούσε στὴν εὐσπλαγχνία τὸν φιλόανθρωπο,

88. Ματθ. 22, 30. Μάρκ. 12, 25.

89. Ὅπ. π.

90. Ἐβρ. 2, 16.

οὓς ἂν τὸν φιλόανθρωπον εἶλκε τὸ πτώμα πρὸς ἔλεον, ἀλλ' αὐτοὶ γε οἱ παραβάντες τὴν παράδασιν διαπαντὸς μένουσι στέργοντες

Ἔτι οὐδ' ὅμοιον οὐδ' ἐγγὺς ἀγγέλων τε φύσεως καὶ ἀνθρώπων ἐπιλαβέσθαι. Τί γὰρ καὶ ὤνησε τοὺς οὐ πεσόντας; εἰ δὲ διὰ τοὺς πε-
5 σόντας, πῶς οὐ χεῖρους οἱ μὴ πεπτωκότες τῶν πεπτωκόντων; Ἡ τοῦτο ἐπεργαστέον ἔτι; Σαρκωθεὶς ὁ Λόγος τὰ τε τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας μαθήματα ἡμᾶς ἐξεπαίδευσεν, δι' ὧν ἡμῖν γέγονεν τῆ παρ' αὐτοῦ χάριτι, κατορθοῦντας ἃ ὑπέθετο, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀδιάδοχος κληρονομία, ἣ δὲ ἀγγελικὴ φύσις καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς
10 εὐσεβείας εἶχε τὴν γνῶσιν. Τῆς μὲν ἀρετῆς ἐξ ὧν τοὺς ὑπ' αὐτῆς ὑποσκελιζομένους πρὸς τάναντία μεθειλκέ τε καὶ ὑπεδελέαζεν, καὶ τῆς εὐσεβείας δ' ὁμοίως, καὶ ἐξ ὧν ἐβόα· «Οἰδᾶ σε τίς εἶ· ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ», καὶ «Ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς», καὶ μυρία ἄλλα. Ὡστε εἰς μάτην αὐτὴν τῶν ἀγγέλων ὑπήρχετο φύσιν.

Ἔτι σαρκουῖται ὁ Λόγος, ὁδὸν ἡμῖν, δι' ὧν ἔπραττεν, ὑποδεικνύς, δι' ἧς ἡμῖν ἢ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἄνοδος πορισθήσεται, τοῖς δὲ δαίμοσι πρόκειται τὰ ὁμογενῆ τάγματα τῆς ἀρχαίας λήξεως, δι' ὧν πρᾶττουσι τὴν μακαριότητα προδεικνύοντα. Ἀλλ' ἐκεῖνοι γνώμης ἀπονοία οὔτε ἔπονται, οὔτε πρὸς αὐτοὺς ἐπιστρέφονται· ὥστε περί-
20 εργόν ἐστὶν ἀγγέλων τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ὑπελθεῖν. Μᾶλλον δὲ εἰς μείζω καὶ βαρυτέρα, εἴπερ οἶόν τέ ἐστι, τῆς ἀποκειμένης αὐτοῖς κολάσεως ἔτι ἀγγέλων εἴπερ ἔμελλεν ὁ Λόγος φύσιν ὑπέρχεσθαι, πῶς ἂν ὑπῆλθεν, τόκου μὴ μεσιτεύοντος; Εἰ δ' ἀπλῶς κατ' οἰκειώσιν καὶ σχετικὴν σύνοδον τοῦτο προσῆν τοῖς δαίμοσιν, ἀλλ' ἐκεῖθεν
25 διερράγησαν. Ἔτι τίνος τῶν πεπτωκόντων ἐποιεῖτο τὴν κατὰ τὸ ἄκρον οἰκειώσιν; Εἰ μὲν τῶν ἐστώτων, καὶ τί ἂν τὸ πεπτωκὸς ὤνητο; Ἐκεῖνων γὰρ καὶ πρὶν μενόντων ἐν τοῖς ἀμείνοσι, τὸ δαμιόνιον ταναλνίζεται. Εἰ δὲ τῶν πεπτωκόντων, ποῦ τὸ δίκαιον; Πῶς δ' ἂν οὐκ ἔσχε χώραν ἐκλέγεσθαι τὸ κατεγνωσμένον Παύλῳ «Ποιήσωμεν τὰ
30 κακά»; Ἔτι δὲ τόκου ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι μὴ μεσιτεύοντος, οὐδὲ φύσιν ἦν δυνατὸν αὐτῶν ἀναλαβεῖν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τινα τὸν καθ' ἕνασιν. Ὅν δ' ἂν ἔλαβεν, μόνον ἐκεῖνον ἂν καὶ ἔσφραξεν. Ὡστε συνέβαινε ἂν αὐτὸν μυριάκις ἀγγέλων ἄτομα ὑπο-

ἀλλὰ αὐτοὶ ποὺ ἔπασαν στὴν παράβαση μένουν γιὰ πάντα μέσα στὴν παράβασή τους ὑπομένοντας αὐτήν.

Ἄκόμα, οὔτε ὅμοιο εἶναι οὔτε παραπλήσιο νὰ προσληφθεῖ ἡ φύση τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων⁹¹. Γιατί ποιά ὠφέλεια εἶχαν οἱ ἄγγελοι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔπασαν; Κι ἂν ἡ πρόσληψη ἔγινε γι' αὐτοὺς ποὺ ἔπασαν, πῶς δὲν εἶναι χειρότεροι ὅσοι δὲν ἔπασαν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔπασαν; Ἡ πρόβλεψη αὐτὸ νὰ τὸ ἐξετάσομε καὶ ἄλλο; Ἀφοῦ ἔλαβε σάρκα ὁ Λόγος, μᾶς δίδαξε τὰ μαθήματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσέβειας, καὶ μὲ αὐτὰ ἐμεῖς ἐπιτύχαμε μὲ τὴ δική του χάρη, κατορθώνοντας ὅσα μᾶς ὄρισε, τὴν ἀδιάδοχη κληρονομία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἡ φύση τῶν ἀγγέλων εἶχε τὴ γνώση καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσέβειας. Τὴ γνώση τῆς ἀρετῆς τὴν εἶχαν, ἀπὸ τὸ ὅτι ἐκείνους ποὺ ὑποσκελίζονταν ἀπὸ αὐτὴ τοὺς προσεῖλκυε καὶ τοὺς δελέαζε στὰ ἀντίθετα, καὶ τῆς εὐσέβειας πάλι ὅμοια, καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ φώναζε καὶ ἔλεγε· «Γνωρίζω ποιὸς εἶσαι· εἶσαι ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ»⁹², καὶ «Ἦρθες πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα νὰ μᾶς βασανίσῃς»⁹³, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Ὡστε ὁ Κύριος μάταια θὰ προσλάμβανε τὴ φύση τῶν ἀγγέλων.

Ἄκόμα ὁ Λόγος λαμβάνει τὴ σάρκα μας, ὑποδεικνύοντας σὲ μᾶς μὲ ὅσα ἔπραττε τὸ δρόμο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐπιτύχομε τὴν ἄνοδο στὸν οὐρανό, ἐνῶ οἱ δαίμονες ἔχουν ὡς παράδειγμα μπροστά τους τὰ συγγενῆ τους τὰ γένη ποὺ ἔμειναν στὴν ἀρχικὴ θέση τους, δείχνοντάς τους μὲ ὅσα πράττουν τὸ δρόμο τῆς μακαριότητος. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἐξαιτίας τῆς διεστραμμένης γνώμης τους οὔτε τοὺς ἀκολουθοῦν οὔτε ἐπιστρέφουν σ' αὐτούς. Ὡστε εἶναι περίεργο νὰ λάβει ὁ Θεὸς τὴ φύση τῶν ἀγγέλων. Καὶ μᾶλλον αὐτὸ θ' ἀποτελοῦσε μεγαλύτερη καὶ βαρύτερη κόλαση, ἂν βέβαια εἶναι δυνατόν, ἀπὸ αὐτὴν ποὺ τοὺς ἐπιφυλάσσεται. Κι ἔπειτα, ἂν ἐπρόκειτο νὰ λάβει ὁ Λόγος τὴ φύση τῶν ἀγγέλων, πῶς αὐτὸ θὰ γινόταν χωρὶς τὴ μεσολάβηση γέννας; Ἄν ὅμως ἔτσι ἀπλὰ ἀπὸ συγγένεια καὶ σχέση τὸ εἶχαν αὐτὸ οἱ δαίμονες, ὅμως ἀπὸ αὐτὸ ἀποσπάσθηκαν. Ἄκόμα σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ποὺ ἔπασαν θὰ ἔδειχνε τὴν ἀκραία συγγένεια. Ἄν σὲ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔπασαν, ποιά θὰ ἦταν ἡ ὠφέλεια ἐκείνων ποὺ ἔπασαν; Γιατί, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἔμεναν καὶ προηγουμένως στὰ ἀγαθὰ τους, τὸ δαιμόνιο ταλανίζεται. Ἄν πάλι σὲ ἐκείνους ποὺ ἔπασαν, ποῦ εἶναι ἡ δικαιοσύνη; Πῶς δὲν θὰ εἶχε θέση νὰ ἐκλέγεται αὐτὸ ποὺ καταδικάζει ὁ Παῦλος, «Νὰ κάνομε τὰ φαῦλα»⁹⁴; Κι ἄκόμα, ἐπειδὴ δὲν μεσολαβεῖ γέννηση σὲς ἀγγελικὲς δυνάμεις, δὲν ἦταν δυνατό νὰ ἀναλάβει ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τὴ φύση τους, ἀλλὰ κάποιος ἀπὸ αὐτούς. Ὅποιον ὅμως θὰ ἀνελάμβανε, ἐκείνον μόνο καὶ θὰ ἔσωζε. Ὡστε θὰ συνέβαινε

δύεσθαι, μᾶλλον δὲ (ἀλλ' ἕλεως εἶη) δαυμόνων, οἱ πάσης κακίας ἑαυτοὺς ἀπέδειξαν ὄργανα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΕ'.

Διατί διδασκόμεθα ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ
καὶ οὐχὶ τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις;

Ἀποτασσόμεθα τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις, πρῶτον μὲν ἵνα μὴ ἀφορμᾶς, εἰ καὶ μὴ εὐλόγους, ἐκ ταύτης λάβωμεν τῆς ἀποταγῆς, μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ ἐκτρέπεσθαι καὶ ἀποτάσσεσθαι τὸ ὁμόφυλον. Δεύτερον δέ, εἰ ἀπετασσόμεθα τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις, οὐχ ἡμεῖς δέ, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ διδάσκαλοι καὶ ἀπόστολοι, τίς ἂν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐσέσωστο, τῆς μὲν ἀποταγῆς τὴν ἀποστροφὴν τικτούσης, τῆς δὲ τὴν παραίνεσιν καὶ διδασκαλίαν συναναιρούσης, ἧ καὶ ἡ ἐπιστροφή καὶ ἡ μεταμέλεια συναναιρεῖται; Τρίτον, καὶ τίς ἂν εἶη ἐκεῖνος ὁ λέγων, “Ἀποτάσσομαι τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἢ πονηροῖς ἀνθρώποις”; Εἰ μὲν λέγοι ἑαυτὸν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἑαυτῷ ἂν ἀπετάττετο· εἰ δὲ τῶν δικαίων, ἵνα τᾶλλα ἐάσω, ἀλλ' ἐν καιρῷ τῆς μετανοίας καὶ σωτηρίας θάρραθρον ἑαυτῷ μεγαλαυχίας καὶ φαρισαϊκῆς ἀπωλείας διώρυντε. Τέταρτον, οὐχ ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ πονηρὸς ἠπάτησε. Πέμπτον, ὁ μὲν σατανᾶς τὴν κακίαν ἐστὶν ἀμετάβλητος, οὐδεὶς δὲ ἀνθρώπων τὴν κακίαν ἐστὶν ἀμετάβλητος ἕκτον, ἐν τῇ ἀποταγῇ τῶν τοῦ σατανᾶ ἔργων καὶ ὅσα ἄνθρωπος πράξει (ἐπεὶ ἐκεῖθεν ἐκ τῆς ἀπάτης τὸ σπέρμα), ἐν ἐκείνοις περιέχεται· εἰς γὰρ ἐκεῖνον ἀναφέρεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΣΤ.

Διατί ὁμολογηταὶ καλοῦνται οἱ περὶ Σαμωνᾶν;

Ὁμολογηταὶ δ' ἂν οἱ περὶ Γουρίαν μάρτυρες καλοῖντο, οὐχ ὅτι τὸν Χριστὸν ἐν σταδίῳ διωμολογήσαντο (κοινὸν γὰρ ἀγώνισμα τοῦτο πάντων τῶν μαρτύρων), ἀλλ' ὅτι τῶν ὁμολογιῶν, ὡς πρὸς ἀλλήλους ἄνθρωποι τίθενται, ἐπόπται καὶ μεσῖται παραληφθέντες, οὔτε τῶν πεπιστευκότων αὐτοῖς τὰς ἐλπίδας ἐψεύσαντο, καὶ τοὺς ἀθετήσαντας τὰ ὁμολογηθέντα τὴν δικαίαν δίκην ἀπήτησαν. Ὡς οὖν ἐπόπται θερμοὶ καὶ ἀπαραίτητοι τῶν πρὸς ἀλλήλους τοῖς ἀνθρώποις ὁμολογιῶν

95. Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ διὰ Κλήμεντος, Βιβλίον Γ', κεφ. 18, PG 1, 800, B 6-7. καὶ βιβλίον Ζ' κεφ. 41, 1041 B 11-14.

μύριες φορές νὰ ἀναλάβει τὴ φύση τῶν ἀγγέλων, ἢ καλύτερα (εἴθε νὰ μὲ εὐσπλαχνισθεῖ ὁ Θεὸς) τῶν δαιμόνων, ποὺ ἔδειξαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ὄργανα καθε κακίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ 245η.

**Γιατί διδασκόμαστε ν' ἀποκηρύττομε τὸν Σατανᾶ
καὶ ὄχι τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους;**

Ἀποκηρύττομε τὸν Σατανᾶ καὶ τὰ ἔργα του καὶ ὄχι τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους, πρῶτον, γιὰ νὰ μὴ βροῦμε ἀφορμὲς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποκήρυξη, ἂν καὶ ὄχι εὐλογες, νὰ μισοῦμε καὶ νὰ ἀποστρεφόμεσθε καὶ ν' ἀποφεύγομε καὶ ν' ἀποκηρύττομε τοὺς ὁμοφύλους μας. Δεύτερον, ἂν ἀποκηρύτταμε τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους, ὄχι ἐμεῖς μόνο, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ ἀπόστολοι, ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς θὰ εἶχε σωθεῖ, ἀφοῦ ἡ ἀποκήρυξη γεννᾷ ἀποστροφή, καὶ ἡ ἀποστροφή ἀναιρεῖ συγχρόνως τὴν παραινεση καὶ τὴ διδασκαλία, μὲ τὴν ὁποία συναναιρεῖται καὶ ἡ ἐπιστροφή καὶ ἡ μεταμέλεια; Τρίτον· Καὶ ποιὸς θὰ ἦταν ἐκεῖνος ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ, “Ἀποκηρύττω τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἢ πονηροὺς ἀνθρώπους”; Ἐν βέβαια συγκαταλέγει τὸν ἑαυτό του μὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, θ' ἀπεκήρυττε τὸν ἑαυτό του, ἂν πάλι μὲ τοὺς δικαίους, γιὰ νὰ παραλείψω τὰ ἄλλα, στὸν καιρὸ τῆς μετάνοιας καὶ τῆς σωτηρίας, θὰ ἄνοιγε γιὰ τὸν ἑαυτό του βάραθρο καυχολογίας καὶ ἀπώλειας φαρισαϊκῆς. Τέταρτον· Δὲν ἦταν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ πονηρὸς (Σατανᾶς) ἐκεῖνος ποὺ στὴν ἀρχὴ ἐξαπάτησε. Πέμπτον· Ὁ Σατανᾶς μένει ἀμετάβλητος στὴν κακία του, ἐνῶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι ἀμετάβλητος στὴν κακία. Ἑκτον· Στὴν ἀποκήρυξη τῶν ἔργων τοῦ Σατανᾶ περιέχονται σ' αὐτὰ (ἐπειδὴ ἀπὸ ἐκεῖ κατάγεται τὸ σπέρμα τῆς ἀπάτης), καὶ ὅσα θὰ πράξει ὁ ἄνθρωπος· γιὰ τὸ σ' ἐκεῖνον ἀναφέρονται.

ΕΡΩΤΗΣΗ 246η.

Γιατί οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Σαμωνᾶ ὀνομάζονται ὁμολογητές;

Οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Γουρία μάρτυρες μποροῦν νὰ ὀνομάζονται ὁμολογητές, ὄχι ἐπειδὴ ὁμολόγησαν στὸ στάδιο τὴν πίστη τους στὸν Χριστὸ (γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κοινὸ ἀγώνισμα ὅλων τῶν μαρτύρων), ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅταν χρησιμοποιήθηκαν ὡς ἐπόπτες καὶ μεσολαβητὲς σὶς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συμφωνίες, οὔτε τίς ἐλπίδες ἐκείνων ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκαν διέψευσαν, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶχαν παραβεῖ τὰ συμφωνηθέντα ζήτησαν δίκαια τιμωρία. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγινον ἐπόπτες θερμοὶ καὶ ἀμε-

γεγενημένοι, εικότως τὴν τῶν ὁμολογητῶν ὀνομασίαν διεκκληρώσαντο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΖ΄.

Διατί σταυροῦται ὁ Χριστός;

5 Σταυροῦται σαρκωθείς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ Θεός, ἵνα λαμπρῶς ἀδικοῦντα διελέγξῃ τὸν διάβολον, καὶ ἵνα τὸ πρὸς ἀνθρώπους φίλτρον παραστήσῃ ἀνυπέρβλητον, καὶ ἵνα μὴ δόξαν εὐχερὲς τὸ λέγειν αὐτὸν εἶναι Θεόν, πολλοῖς ἀφορμὴ καταστῆ θεοποιεῖν ἑαυτούς, καὶ πλάνην καταργῶν, πλάνην εἰσαγάγῃ ὀλέθριον καὶ ἵνα τοῖς ἐν ἐπηρείαις καὶ ἐπιβουλαῖς καὶ κακώσεσι πρὸς θάνατον ἀγούσαις ἐξεταζομένοις, ἑαυτὸν ὑπομονῆς καὶ καρτερίας παράδειγμα προθείς, γενναίως φέρειν καὶ εὐχαρίστως παρασκευάσῃ τὰ συμπίπτοντα· καὶ ἵνα τὸ πανσθενέστατον αὐτοῦ μᾶλλον φανερώσῃ τῆς δυνάμεως τὸ μὲν γὰρ ῥώμῃ καὶ χειρὶ καὶ ὄπλοις καὶ συμμάχοις τὸν ἀντίπαλον, ἐπαινετὸν μὲν, τῶν 15 συνήθως δὲ διαπεπραγμένων, καὶ οὐδὲν εἰσάγον θεουργίας ἐξαίρετον, τὸ δὲ διὰ θανάτου αὐτὸν τε θάνατον καὶ ἄδην καὶ διάβολον καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας τοῦ κόσμου καταργῆσαί τε καὶ θριαμβεῦσαι, τοῦτο ἂν εἴῃ ὡς ἀληθῶς τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ ἔννοιαν παντοκρατορικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ· καὶ ἵνα, τὴν ὑπερβολὴν τῶν εἰς ἡμᾶς 20 ἀγαθῶν ἐνδειξάμενος, χρεώστας τῆς καθαρᾶς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης παραστήσῃ, καὶ τῆς κατὰ τοὺς αὐτοῦ νόμους πολιτείας, δι' ὧν τὸ κέρδος εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναστρέφεται, βασιλείας ἡμῖν κληῖρος ὧν καὶ ἐν ἀδιηγῆτοις διαγωγή καὶ ἀπόλαυσις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΗ΄.

25 Πῶς συμβιβασθήσεται τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ φάσκον, «Τὰ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις», τοῖς Δεσποτικοῖς λογίοις τοῖς λέγουσιν, «Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε», καὶ, «Οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι σημεῖα διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν», καὶ ὅσα ἄλλα τὴν αὐτὴν ὑποβάλλει διάνοιαν;

30 Τῷ διερευνῶντι φιλομαθῶς οὐκ ἐργώδης τῶν εἰρημένων ἢ κατανόησις. Τοῖς τε γὰρ ἤδη χρόνῳ πεπιστευκόσι καὶ μηδεμίαν ἀμφιδο-

96. Α' Κορ. 15, 24. Κολ. 2, 10. 97. Α' Κορ. 14, 22. 98. Ματθ. 9, 22. Μάρκ. 5, 34. Λουκᾶ 8, 48. Μάρκ. 10, 52. Λουκᾶ 7, 50. 17, 19. 18, 42. 99. Ματθ. 13, 58.

ρόληπτοι στις συμφωνίες (ὁμολογίες) τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους, δικαιολογημένα τοὺς ἀπονεμήθηκε ἡ ὄνομασία τῶν ὁμολογητῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 227η.

Γιατί σταυρώθηκε ὁ Χριστός;

Ἄνεβαίνει στοὺς σταυροὺς ὅταν ἔλαβε τὴν σάρκα μας ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, γιὰ νὰ ἐλέγξει περίτρανα τὴν ἀδικία τοῦ διαβόλου καὶ γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀνυπερέβλητη ἀγάπη του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ νὰ μὴ φανεῖ εὐκολο τὸ νὰ λέγει τὸν ἑαυτό του Θεὸ καὶ ἀποτελέσει ἀφορμὴ γιὰ πολλοὺς νὰ θεοποιοῦν τὸν ἑαυτό τους καὶ ἔτσι καταργώντας μὴ πλάνη, βάλει στὴ θέση τῆς πλάνης θανάσιμη. Ἐπίσης, προβάλλοντας τὸν ἑαυτό τους παράδειγμα ὑπομονῆς καὶ καρτερικότητας σὲ ὅσους βασανίζονται μὲ προπηλακισμοὺς καὶ ἐπιβουλές καὶ κακώσεις πού ὀδηγοῦν στοὺς θάνατο, νὰ τοὺς προετοιμάσει νὰ ὑπομένουν μὲ γενναιότητα καὶ καλὴ διάθεση τὰ δυσάρεστα συμβάντα, καὶ βέβαια γιὰ νὰ φανερώσει καλύτερα τὴν ἀκαταμάχητη δύναμή του. Γιατί τὸ νὰ νικᾷ κανεὶς τὸν ἀντίπαλό του μὲ τὴν σωματικὴ ρώμη, τὴν δύναμη τῶν χεριῶν, τὰ ὄπλα καὶ τὴ βοήθεια τῶν συμμάχων του εἶναι ἄξιο ἐπαίνου, εἶναι ὅμως μὴ συνηθισμένη πράξη καὶ δὲν περιέχει κανένα δείγμα ἐξαιρετικῆς θείας ἐνέργειας, ἐνῶ τὸ νὰ καταργήσει μὲ τὸ θάνατό του τὸν ἴδιο τὸ θάνατο καὶ τὸν ἄδη καὶ τὸν διάβολο καὶ τὶς ἀρχές καὶ τὶς ἐξουσίες τοῦ κόσμου διαπομπεύοντας αὐτὲς μὲ τὸν θρίαμβό του*, αὐτὸ εἶναι ἀληθινὰ δείγμα τῆς πάνω ἀπὸ νοῦ καὶ σκέψη παντοκρατορικῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ. Καὶ τέλος σταυρώνεται μὲ σκοπὸ, παρουσιάζοντας τὴν ὑπερβολὴ τῶν ἀγαθῶν πού μᾶς δόθηκαν, νὰ μᾶς παραστήσει ὀφειλέτες τῆς καθαρῆς ἀγάπης μας πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ σύμφωνου μὲ τοὺς νόμους του τρόπου ζωῆς μας, μὲ τὰ ὁποῖα τὸ κέρδος ἐπιστρέφει σ' ἐμᾶς, καὶ πού εἶναι ἡ κληρονομία τῆς βασιλείας καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀπόλαυση σὲ κατάσταση πού εἶναι ἀδύνατο νὰ περιγραφεῖ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 248η.

Πῶς θὰ συμβιβασθεῖ ἡ ἀποστολικὴ ρῆσις πού λέγει, «Τὰ σημεῖα δὲν εἶναι γι' αὐτοὺς πού πιστεύουν, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀπίστους»⁷⁷, μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, «Σὲ ἔσωσε ἡ πίστις σου»⁷⁸, καὶ «Δὲν μποροῦσε νὰ κάνει θαύματα ἐξαιτίας τῆς ἀπιστίας τους»⁷⁹, καὶ ὅσα ἄλλα ὑποβάλλουν τὸ ἴδιο νόημα;

Γι' αὐτὸν πού ἐρευνᾷ ἀπὸ ἐπιθυμία νὰ μάθει δὲν εἶναι δύσκολη ἡ κατανόηση τῶν λόγων πού λέχθηκαν. Γιατί, γιὰ ὅσους ἤδη ἔχουν πιστέ-

λίαν περι τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου παραδεχομένοις, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς τελείως τῇ ἀπιστίᾳ κεκρατημένοις καὶ μὴ θέλουσι διὰ τῶν σημείων πρὸς τὴν εὐσέβειαν χειραγωγηθῆναι, κενὸν καὶ μάταιον ἢ τῶν σημείων ἐπίδειξις, τοῖς δὲ γε ἐν τῇ ἀπιστίᾳ μὲν τεθραμμένοις, εἴτα 5 ἡρέμα πῶς τοὺς λογισμοὺς πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐνδιδόναι διανισταμένοις, τούτοις οἰκεία καὶ πρόσφορος τῶν παραδόξων ἔργων ἢ φανέρωσις Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος οὔτε παρὰ τῶν παντελῶς ἀπίστων πίστιν ἐπιζητεῖ (ἥδει γὰρ οὐχ εὐρίσκων ἐν αὐτοῖς), οὔτε παρὰ τῶν εἰλικρινῶς πεπιστευκότων (προειλήφει γὰρ καὶ ταύτην, προεισηνεγκόντων αὐ- 10 τῶν), ζητεῖ δὲ παρ' ἐκείνων, οἳ, ἐξ ἀσεβείας εἰς εὐσέβειαν μεταβαλλόμενοι, ἤδη τὴν πίστιν ὠδίνουσι ἐν ἑαυτοῖς. Τοῖς τοίνυν πιστοῖς οὐ δίδοται τὰ σημεία (περιττὸν γάρ), οὐδὲ τοῖς ἀμεταβλήτως ἔχουσι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας (εἰς κενὸν γάρ), ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν μεταβαλλομένοις, ὧν καὶ ἡ πίστις ἐπιζητεῖται τελεσφορηθῆναι, καὶ τελεσφο- 15 ρουμένη πρόξενος γίνεται τῆς ἀπολαύσεως τῶν θεοσημειῶν. Οὐδὲν οὖν διαμάχεται τοῦ θεσπεσίου Παύλου ἢ φωνὴ τοῖς εὐαγγελικοῖς ῥήμασι. Πρὸς μὲν γὰρ πεπωρωμένους τὴν καρδίαν οὐκ ἡξίου παραδοξοποιεῖν ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων πάντα πράττων Θεός, οἳ δὲ εἰλικρινῶς πεπιστευκότες οὐκ ἐδέοντο τούτων εἰς τὸ πιστεῦσαι. Ὑπό- 20 λουπον πρὸς ἐκείνους τὰς θαυματουργίας τὸν τοῦ γένους ἡμῶν Σωτῆρα ἐπιτελεῖν, οἳ οὐπω μὲν πεπιστευκότες ἦσαν, τὴν δὲ τῶν ἀπίστων ἔτι χώραν ἀνεπλήρουν, ὅμως ἐζήτουν δι' ὧν πιστεύσουσι καὶ χειραγωγὸν λαμβάνοντες τὰ σημεία, εἰς τὴν τῶν πιστῶν μετηλλάττοντο μοῖραν.

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΘ'.

Εἰ ἦν ἡ γῆ, πῶς ἐγένετο; Λέγει γάρ· «Ἡ δὲ γῆ ἦν».

Ἡλίθιον τὸ ἐρώτημα· ὁ γὰρ εἰπών, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», οὐκ αἰδίων δηλονότι ἔφη τὴν γῆν· ἔφη δὲ οὐχ ὅτι ἦν ἡ γῆ ἀπολύτως, ἀλλ' ὅτι ἦν ἀκατασκευάστος· ἔτι γὰρ ἀόρατος 30 ἦν ἐπικεκλιμένος τοῦ ὕδατος, καὶ ἀκατασκευάστος, μηδέπω κοσμηθεῖσα βλάστη. Καὶ διατί τοῦ φωτὸς πρῶτον εἶδος, εἴτα τὸ ὑποκείμενον, ἦτοι τὸ ἡλιακὸν σῶμα ὑπέστησεν; ἵνα θαυματουργήσῃ, φησὶν ὁ θεολόγος,

1. Γέν. 1, 2.

2. Γέν. 1, 1.

3. Πρὸβλ. Γέν. 1, 11-12.

4. Βλ. Θεοδωρήτου Κύρου, Ἐρωτήσεις εἰς τὴν Γένεσιν 5, PG 80, 84 D 4 - 85 A 9.

5. Γέν. 1, 3.

ψει ἀπὸ καιροῦ καὶ δὲν εἰσχωρεῖ μέσα τους καμμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὸ μυστήριον ποὺ πιστεύομε, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ διακατέχονται τελείως ἀπὸ τὴν ἀπιστία καὶ δὲν θέλουν νὰ ὀδηγηθοῦν στὴν εὐσέβεια μὲ τὰ καταπληκτικὰ θαύματα, εἶναι ἄσκοπη καὶ μάταια ἡ ἐπίδειξη τῶν θαυμάτων, ἐνῶ γιὰ ὅσους ἔχουν βέβαια ἀνατραφεῖ μέσα στὴν ἀπιστία καὶ ἔπειτα σιγὰ σιγὰ ἀρχίζουν νὰ στρέφουν τοὺς λογισμοὺς τους πρὸς τὴν εὐσέβεια, γι' αὐτοὺς εἶναι κατάλληλη καὶ πρόσφορη ἡ φανέρωση τῶν πράδοξων ἔργων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος δὲν ζητᾶ πίστη ἀπὸ τοὺς τελείως ἀπίστους (γιατὶ ἤξερε ὅτι δὲν θὰ τὴ βρεῖ σ' αὐτούς), οὔτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πιστεύουν εἰλικρινὰ (γιατὶ καὶ αὐτὴν τὴν εἶχε δεχθεῖ ἀπὸ πρὶν, ἀφοῦ αὐτοὶ τοῦ τὴν εἶχαν προσφέρει ἀπὸ τότε), τὴ ζητεῖ ὅμως ἀπὸ ἐκείνους πού, μεταβαίνοντας ἀπὸ τὴν ἀσέβεια στὴν εὐσέβεια, ἤδη γεννοῦν μὲ δυσκολία τὴν πίστη μέσα τους. Στους πιστοὺς λοιπὸν δὲν δίνονται τὰ θαυματουργὰ ἔργα (γιατὶ εἶναι περιττό), οὔτε σὲ ἐκείνους ποὺ παραμένουν ἀμετάβλητοι στὴν ἀπιστία τους (γιατὶ θὰ πέσουν στὸ κενό), ἀλλὰ σ' αὐτοὺς ποὺ ἄρχισαν νὰ μεταβαίνουν ἀπὸ τὴν ἀπιστία στὴν πίστη, τῶν ὁποίων καὶ ἡ πίστη ἐπιδιώκεται νὰ τελειοποιηθεῖ, καὶ τελειοποιούμενη προξενεῖ τὴν ἀπόλαυση τῶν θείων σημείων. Καθόλου λοιπὸν ὁ λόγος τοῦ θεσπέσιου Παύλου δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὰ εὐαγγελικὰ λόγια. Γιατὶ σὲ ἀνθρώπους μὲ πωρωμένη καρδιά δὲν ἔκρινε ὅτι ἀξίζει νὰ κάνει τὰ παράδοξα θαύματά του ὁ Θεὸς ποὺ πράττει τὰ πάντα γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. "Ὅσοι ὅμως εἶχαν πιστέψει εἰλικρινὰ δὲν χρειάζονταν αὐτὰ γιὰ νὰ πιστέψουν." Ἄρα ὁ Σωτὴρας τοῦ γένους μας κάνει τις θαυματουργίες του πρὸς ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν ἀκόμα πιστέψει, ἀλλὰ, βρισκόμενοι ἀκόμα ἀνάμεσα στους ἀπίστους, ζητοῦσαν ἐκεῖνα ποὺ θὰ τοὺς ὀδηγοῦσαν στὴν πίστη, καὶ χρησιμοποιώντας σὰν τέτοιο ὀδηγό τους τὰ θαύματα, προσχωροῦσαν στὴ μερίδα τῶν πιστῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 249η.

"Ἄν ὑπῆρχε ἡ γῆ, πῶς ἔγινε; Γιατὶ λέγει, «Ἡ γῆ ὑπῆρχε»¹.

Ἡ ἐρώτηση εἶναι ἡλίθια· γιατί ἐκεῖνος ποὺ εἶπε, «Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ», εἶναι φανερό δὲν εἶπε ὅτι ἡ γῆ εἶναι αἰώνια. Δὲν εἶπε ὅτι ἡ γῆ ὑπῆρχε τέλεια, ἀλλ' ὅτι ἦταν ἀκατασκευάστη (ἀδιαμόρφωτη)²· γιατί ἦταν ἀκόμα ἀόρατη, καθὼς ἦταν ἐπάνω τῆς ἀπλωμένο τὸ νερό, καὶ ἦταν ἀκατασκευάστη, γιατί δὲν εἶχε ἀκόμα κοσμηθεῖ μὲ τὴ βλάστηση^{3,4}. Καὶ γιατί ἔδωσε ὑπόσταση πρῶτα στὸ εἶδος (μορφή) τοῦ φωτός⁵ καὶ ἔπειτα στὸ ὑποκείμενο αὐτοῦ, δηλαδὴ στὸ σῶμα

μείζονα· ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἄλλοις ὕλην προϋποστήσας εἰδοποίησεν ὑστερον, τάξιν ἐκάστω καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος περιθείς, ἐνταῦθα παραδοξότερον τῆς ὕλης τὸ εἶδος προϋπεστήσατο· εἶδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς.

5

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝ'.

Εἰ τὸ φῶς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν, οὐκ αὐτὸς τὸ σκότος ἐποίησεν· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις.

Ἐναντία μὲν ἀλλήλοις, ἀλλ' ἀναγκαῖα τοῖς ἀνθρώποις ἀμφότερα· καὶ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ ἐξυμνῶν τὴν τοῦ Ποιητοῦ μεγαλοουργίαν λέγει
10 «Ἔθου», γὰρ φησι, «σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ», καὶ ἐξῆς, ἕως, «Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας». Ἄλλ' ὅτι μὲν ἀναγκαῖον τὸ σκότος, δῆλον, ὅτι δὲ οὐκ οὐσία, ἀλλὰ συμβεβηκός, καὶ ἐντεῦθεν ἔστι λαβεῖν. Οὐρανοῦ γὰρ καὶ γῆς ἔστιν ἀποσκίασμα· διὰ τε τοῦτο καὶ φροῦδον γίνεται καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν
15 διαλύεται τοῦ φωτὸς ἀνίσχοντος. Τὸ δὲ φῶς οὐσία ἐστὶ καὶ ὑφέστηκε· διὸ καὶ δυνάμενον ἀνίσχει, καὶ ἀπιὸν ἐπανέρχεται. Γνοίη δ' ἂν τις κἀντεῦθεν, ὅτι τὸ σκότος ἐπισυμβέβηκεν· οἶκος γὰρ οὐκ ἔχων φωταγωγούς, σκότους ἐστὶ πλήρης, εἰσκομισθείσης δὲ λαμπάδος φωτίζεται, οὐ τοῦ σκότους ἄλλοσέ πη μεταβαίνοντος, ἀλλὰ πάνταν διολλυμένου
20 τῆ τοῦ φωτὸς παρουσίᾳ. Οὐ τοίνυν ἀγέννητος οὐσία τὸ σκότος, οὔτε μὴν γεννητὴ, ἀλλ' ἐκ τῶν γεννητῶν συνισταμένη χρῆσις ἀναγκαῖα, τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν κηρύττουσα. Αὐτίκα γοῦν καὶ ὁ προφήτης καὶ ἐντεῦθεν ὑμνεῖ τὸν Θεόν, «Ὁ ποιήσας», γὰρ φησι, «φῶς, καὶ κατασκευάσας σκότος»· ἐπὶ μὲν τοῦ φωτὸς ἀρμοζόντως εἰπὼν, «ὁ ποιήσας», ἐπὶ δὲ τοῦ σκότους, «κατασκευάσας»· συμβεβηκός γὰρ ἐστὶ, συνιστάμενον καὶ διαλυόμενον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΑ'.

Διατί τὰ θηρία καὶ τὰ ἐρπετὰ πεποίηκεν ὁ Θεός;

Δεῖται τὰ παιδία καὶ μορμολυκείων καὶ ἱμάντων καὶ ῥάβδων καὶ
30 τοῖς μὲν αὐτὰ δεδιπτόμεθα, τοῖς δὲ καὶ παιδεύομεν. Καὶ ἡμᾶς τοίνυν

6. Γέν. 1, 16.

7. Βλ. Θεοδορήτου Κύρου, Ὅπ. π. 14, PG 80, 93 C 12 - 13.

8. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 32, 9, PG 36, 184 C 14 καὶ ΕΠΕ τόμ. 2.

9. Γέν. 1, 3-5.

10. Θεοδορήτου Κύρου, Ἐρωτ. εἰς Γένεσιν 7, PG 80, 88 A 6 - 10.

11. Ὅπ. π. 88 B 3-10.

12. Ψαλμ. 103, 20-23.

13. Συμβεβηκός· ιδιότητα πράγματος πού δὲν ἀνήκει στὴν οὐσία του, ἀλλὰ πού γίνεται καὶ ἀπογίνεται (π.χ. σκότος -φῶς).

τοῦ ἡλίου⁶⁷; Γιὰ νὰ κάνει μεγαλύτερα θαύματα, λέγει ὁ Θεολόγος⁸. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μορφοποίησε τῶν ἄλλων τὴν ὕλη, ποὺ τῆς εἶχε δώσει ὑπόσταση προηγουμένως καὶ ὕστερα ἔδωσε στὸ καθένα καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος, ἔδω παραδοξότερα ἔδωσε ὑπόσταση στὸ εἶδος τῆς ὕλης. Γιατὶ εἶδος τοῦ ἡλίου εἶναι τὸ φῶς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 250ή.

*** Ἄν ὁ Θεὸς δημιουργήσῃ τὸ φῶς, δὲν ἔκανε ὁ ἴδιος τὸ σκότος·
γιατὶ αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους*.**

Εἶναι βέβαια ἀντίθετα μεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο εἶναι ἀπαραίτητα στοὺς ἀνθρώπους¹⁰. Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Δαβὶδ ἐξυμνώντας τὴν μεγαλοργία τοῦ Δημιουργοῦ· γιατί λέγει· «Ἐφερες τὸ σκοτάδι καὶ ἐγένε ἡ νύχτα», καὶ τὰ λοιπὰ, μέχρι τό, «Θὰ βγεῖ ὁ ἄνθρωπος σὰ ἔργα καὶ σὶς ἐργασίες του ὡς τὸ βράδυ»¹². Ἄλλ' ὅτι βέβαια εἶναι ἀναγκαῖο τὸ σκοτάδι εἶναι φανερό, ὅτι ὅμως δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ συμβεβηκός¹³, μπορούμε νὰ τὸ ἐννοήσομε καὶ ἀπὸ αὐτό· γιατί εἶναι τὸ ἀποσκίασμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· γι' αὐτὸ καὶ ἐξαφανίζεται καὶ διαλύεται καὶ γίνεται ἀνύπαρκτο, ὅταν ἐμφανισθεῖ τὸ φῶς. Ἐνῶ τὸ φῶς εἶναι οὐσία καὶ ἔχει ὑπαρξή¹⁴· γι' αὐτὸ δύει βέβαια, ἀλλὰ ἀνατέλλει πάλι, καὶ ἐνῶ φεύγει, ἐπανέρχεται. Ἀπὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ καταλάβει κανεὶς ὅτι τὸ σκότος εἶναι συμβεβηκός (μὰ προσωρινὴ κατάσταση). Ἐνα σπάτι ποὺ δὲν ἔχει φωταγωγούς, εἶναι γεμᾶτο σκοτάδι, ὅταν μεταφερθεῖ μέσα μὰ λάμπα φωτίζεται· καὶ τὸ σκοτάδι δὲν πηγαίνει κάπου ἄλλου, ἀλλὰ διαλύεται ἐξολοκλήρου ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ φωτός¹⁵. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ σκότος οὐσία ἀδημιούργητη, οὔτε βέβαια δημιουργημένη, ἀλλὰ μὰ ἀναγκαῖα χρῆση ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, καὶ διακηρύττει τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἐξαιτίας αὐτοῦ ὑμνεῖ τὸν Θεό· γιατί λέγει· «Αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὸ φῶς καὶ κατασκεύασε τὸ σκότος»¹⁶, λέγοντας γιὰ τὸ φῶς ταιριαστὰ τό, «αὐτὸς ποὺ ἔκανε», καὶ γιὰ τὸ σκότος, «αὐτὸς ποὺ κατασκεύασε», γιατί εἶναι συμβεβηκός, ποὺ σχηματίζεται καὶ διαλύεται¹⁷.

ΕΡΩΤΗΣΗ 251η.

Γιατὶ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὰ θηρία καὶ τὰ ἔρπετά¹⁸;

Τὰ παιδιά χρειάζονται καὶ μπαμποῦλες καὶ ζωστήρες καὶ βέργες¹⁹, ἀπὸ τὰ ὅποια μὲ ἄλλα τὰ φοβίζομε καὶ μὲ ἄλλα τὰ παιδαγωγούμε.

14. Θεοδορήτου, ὄπ. π. 88, Β 13- C 4.

15. Ὅπ. π. 88 C 10- D 1.

16. Ἦσ. 45, 7.

17. Θεοδορήτου, ὄπ. π. 88, D 7- 89 A 8.

18. Γέν. 1, 20-25.

19. Θεοδορήτου Κύρου, Ὅπ. π. 18, PG 80, 97 A 12- 100 B 10.

προειδώς ὁ Θεός ὡς εἰς ῥαθυμίαν ἐκκλίνοντας, οἷον ἱμάντας τινὰς ἢ μορμολύκεια προκατεσκεύασεν ἡμῖν τὰ θηρία, ἵνα, τούτοις ἡμᾶς δεδιπτόμενος, πρὸς ἑαυτὸν ἔλκη καὶ καλεῖν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν παρασκευάζῃ. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ τέλειοι τῶν παιδικῶν δειμάτων κατα-
 5 φρονοῦσιν, οὕτω καὶ οἱ τῆς ἀρετῆς τρόφιμοι τὰς τῶν θηρίων οὐ δειμαίνουσι προσβολάς· καὶ γὰρ τῷ Ἀδὰμ πρὸ τῆς ἁμαρτίας παρεισηθήκει τὰ θηρία τὴν δουλείαν ὁμολογοῦντα, καὶ τῷ Νῶε συνκρίζετο ἐν τῇ κιβωτῷ, καὶ τῷ Δαυιδ ἐν τῷ λάκκῳ οἱ λέοντες, καίτοι λίαν λιμώτοντες καὶ ὁ ἔχις δὲ τῇ Ἀποστόλου χειρὶ τοὺς ὀδόντας ἐμβαλὼν καὶ
 10 τῆς ἁμαρτίας τὸ χαῦνον καὶ χαλαρὸν οὐχ εὐρών, ἀπεπήδησε παραντίκα καὶ κατὰ τῆς πυρᾶς ἤλατο, ὥσπερ δίκας ἑαυτὸν εἰσπραττόμενος, ὅτι τῷ μηδαμόθεν προσήκοντι προσέβαλε σώματι. Καὶ ἡμῶν δὲ ῥαθυμούντων, ὅμως κηδόμενος ὁ Θεός, τοὺς ἐρημοτέρους ἐκείνοις τόπους καὶ τῆς νυκτὸς ἀπεκλήρωσε τὸν καιρὸν, τοῖς ἐρπετοῖς δὲ τοὺς ἐν τῇ γῇ
 15 κατένευε χηραμούς, ὅπως μὴ ῥᾶον ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων πημαίνοιτο τὸ γένος· συγχωρεῖ δὲ ἔσθ' ὅτε τινὰς ὑπ' αὐτῶν παραβλάπτεσθαι, ὡς ἂν ἕκαστος, δεδιώς μήτι παραπλήσιον πάθῃ, πρὸς τὸν δυνάμενον σῶξιν Θεὸν καταφεύγῃ. Ἄλλως τε δὲ ταῦτα καὶ πρὸς πολλὰ τῶν ἀλεξικάκων φαρμάκων συντελεῖ.

20 Μηδεὶς τοίνυν, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ θηρίον ἐξετάζων, ἐπιμεμφέσθω τῷ Ποιητῇ, ἀλλὰ τὴν χρείαν ἐπιζητεῖτω. Ἐπεὶ καὶ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον πολλὴν ἔχει καὶ ὥραν καὶ ἁρμονίαν καὶ τῶν μορίων τὴν χρείαν, ἀλλ' ἔχει καὶ κόρυζαν καὶ πτύελον καὶ δυσώδη κόπρον· ἀλλ' οὐδεὶς εὖ φρονῶν ἀπὸ τούτων διαβάλοι τὸ ζῶον· δίχα γὰρ τούτων
 25 βιωῖναι τῶν ἀδυνάτων διὰ γὰρ τούτων ἀρδόμενον τέθλη· κρήζει γὰρ καὶ αἵματος καὶ φλέγματος καὶ χολῆς ἑκατέρας· ἀλλ' ὥσπερ διὰ τούτων συνέστηκεν, οὕτω διὰ τούτων ἑνὸς τῶν εἰρημένων πλεονάσαντος ἢ ἐλλείψαντος διόλλυται· καὶ σκυταλίδα εἴ τις ἐκτέμοι τῶν δακτύλων, ὄψεται αὐτὴν παντελῶς ἄχρηστον. Προσῆκει δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς
 30 μὴ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀπομερίζοντας τοῦ παντὸς ἕκαστον μέρος ἐξετάζειν τῆς κτίσεως, ἀλλὰ ζητεῖν καὶ ἐπισκοπεῖν εἰ τῷ κοινῷ χρείαν τινὰ συντελεῖ. Καὶ τὰ θηρία αἰδεῖται μὲν τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ δοθεῖσαν ἐξουσίαν κατ' αὐτῶν, παραβεθηκότος δὲ τὸν θεῖον νόμον ἔστιν ὅτε καταφρονεῖ.

20. Γέν. 2, 19. Θεοδωρήτου, Ὁπ. π. 100 C 10-13.

22. Δαν. 6, 15-24.

23. Πράξ. 28, 3-5.

21. Γέν. 7, 2. 8-9.

24. Γέν. 1, 26-28.

Ἐπειδὴ λοιπὸν γνῶριζε ὁ Θεὸς ὅτι καὶ ἔμεῖς θὰ παρασυροῦμασταν στὴ ραθυμία, δημιούργησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν γιὰ μᾶς σὰν κάποια λουριὰ ἢ φόβητρα τὰ θηρία, ὥστε, φοβίζοντάς μας μ' αὐτά, νὰ μᾶς ἐλκῦει κοντά του καὶ νὰ μᾶς συνηθίζει νὰ τὸν καλοῦμε ὡς σύμμαχόν μας. Ἄλλ' ὅπως οἱ ἡλικιωμένοι περιφρονοῦν τοὺς παιδικοὺς φόβους, ἔτσι καὶ οἱ ἀσκημένοι στὴν ἀρετὴ δὲν φοβοῦνται τίς ἐπιθέσεις τῶν θηρίων. Γιατὶ καὶ τὸν Ἀδὰμ πρὶν ἀπὸ τὴν παραβάση τὸν περιέβαλλαν τὰ θηρία ὁμολογώντας τὴ δουλεία τους σ' αὐτόν²⁰, καὶ μὲ τὸν Νῶε συγκατοικοῦσαν μέσα στὴν κιβωτόν²¹, καὶ μαζὶ μὲ τὸ Δανιήλ συνυπῆρχαν τὰ λιοντάρια μέσα στὸν λάκκο ἂν καὶ πεινοῦσαν φοβερά²², καὶ ἡ ὄχιὰ δάγκωσε τὸ χέρι τοῦ Ἀποστόλου, ἀλλὰ μὴ βρίσκοντας τὴν ἀποχαύνωση καὶ τὴ χαλαρότητα ποὺ προξενεῖ ἡ ἁμαρτία, ἔπεσε ἀμέσως κάτω καὶ ὄρησε στὴ φωτιὰ²³, σὰ νὰ δεχόταν τιμωρία, ἐπειδὴ προσέβαλε τὸ ἐντελῶς ἀκατάλληλο σῶμα. Κι ἔμεῖς, ἂν καὶ δείχνομε ραθυμία, ὅμως δείχνοντας ὁ Θεὸς τὴ φροντίδα του γιὰ μᾶς, ὄρισε γιὰ ἐκεῖνα τοὺς ἔρημους τόπους καὶ τίς νυχτερινὲς ὥρες, ἐνῶ σὰ ἐρπετὰ ἀπέδωσε τίς σχισμὲς τῆς γῆς, γιὰ νὰ μὴ βλάπτεται εὐκόλα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ αὐτά. Κάπου κάπου ὅμως ἐπιτρέπει νὰ βλάπτονται μερικοὶ ἀπὸ αὐτά, ὥστε, φοβούμενος καθένας μήπως πάθει κάτι παραπλήσιο, νὰ καταφεύγει στὸν Θεὸ ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν σώσει. Ἐξάλλου αὐτὰ συντελοῦν καὶ στὴν παρασκευὴ πολλῶν θεραπευτικῶν φαρμάκων.

Κανένας λοιπὸν ἄς μὴν ἐξετάζει αὐτὸ καθεαυτὸ τὸ θηρίο καὶ νὰ κατηγορεῖ τὸν Ποιητὴ, ἀλλὰ νὰ ἐρευνᾷ τὴ χρησιμότητα. Γιατὶ καὶ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἔχει πολλὴ ὠραιότητα καὶ ἁρμονία καὶ τὴ χρησιμότητα τῶν διάφορων μελῶν, ἀλλ' ἔχει καὶ κόρυζα καὶ πτύελα καὶ τὴ δυσώδη κόπρο, κανένας ὅμως φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν κατηγορεῖ γι' αὐτὰ τὴ ζωντανὴ αὐτὴ ὑπαρξή. Γιατὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα νὰ ζήσει χωρὶς αὐτά. Γιατὶ ζεῖ ἐπειδὴ ἀρδεύεται ἀπὸ αὐτά. Βέβαια χρειάζεται καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ φλέγμα καὶ τὴ μία καὶ τὴν ἄλλη χολή, ἀλλ' ὅπως μ' αὐτὰ ἐξασφαλίζει τὴν ὑπαρξή του, ἔτσι καὶ ἂν πλεονάσει ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἴπαμε ἢ λείπει καταστρέφεται. Ἀκόμα καὶ ἓνα τμημα τοῦ δακτύλου τοῦ ἂν κάποιος κόψει, θὰ τὸ δεῖ τελείως ἄχρηστο. Γι' αὐτὸ πρέπει καὶ ἔμεῖς νὰ μὴ ἐξετάζομε τὸ κάθε μέρος τῆς κτίσης αὐτὸ καθεαυτὸ ἀποχωρίζοντάς το ἀπὸ τὸ σύνολο, ἀλλὰ νὰ ἐρευνῶμε καὶ νὰ ἐξετάζομε ἂν συμβάλλει σὲ κάποια κοινὴ λειτουργία. Καὶ τὰ θηρία σέβονται τὸν ἄνθρωπο ἐξαιτίας τῆς ἐξουσίας ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν σ' αὐτόν ἐπάνω τους²⁴, ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς καταπάτησε τὸν θεῖο νόμο, κάπου κάπου τὸν περιφρονοῦν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΒ'.

Τίνι ὁ Θεὸς εἶρηκε, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον
κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»;

Δῆλον ὅτι τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ταύτοφυεῖ Υἱεῖ τούτων γὰρ καὶ μία
5 δύναται γενέσθαι εἰκῶν. Οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἀγγέλους εἰρησθαι τοῦτο
παρρηρήσαντες αἰρετικοί, καὶ πρὸς γε τοὺς δαίμονας (τὸ ἀθεώτε-
ρον), λίαν εἰσὶν ἀνόητοι· τίνα γὰρ κοινωνίαν ἔχει εἰκῶν Θεοῦ καὶ
ἀγγέλων ἢ δαιμόνων; Ὡν γὰρ οὐσία ἀσυγκρίτῳ λόγῳ διενήνοχε, τίς
μηχανὴ τούτων τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἐννοῆσαι; Ἰουδαίων γὰρ ἂν τις καὶ
10 γελάσειε τὴν ἄνοιαν πρὸς ἑαυτὸν γὰρ τοῦτο τὸν Θεὸν φασι ἀποφή-
νασθαι, κατὰ τινα μύμησιν τῶν [καίτοι εἰ καὶ πληθυντικῶς καὶ τὸ «κε-
λεύομεν» καὶ τὸ «ποιήσωμεν» προφέρεται, ἀλλ' οὖν πολλὴν ἔχει πρὸς
ἄλληλα τὴν διαφορὰν· τὸ μὲν γὰρ «ποιήσωμεν», ὥσπερ ἐπὶ κοινωνίαν
τῆς πράξεως τὸν ἰσότιμον καλεῖ, τὸ δὲ «κελεύομεν» ἢ «γράφομεν», εἰ
15 καὶ πληθυντικῶς ἐσχημάτισται, ἀλλ' οὐδαμῶς ἑτέρου κλήσιν εἰς συν-
εργίαν δίδωσιν ἐννοεῖν. Ἄλλως τε δὲ τὸ μὲν «γράφομεν» καὶ «κελεύο-
μεν», ἔχει πρόσωπον φανερόν πρὸς ὃ λέγεται (δῆλον γὰρ ὡς πρὸς τὸν
ὑπεξούσιον), ἐνταῦθα δὲ τὸ «ποιήσωμεν», μάλιστα γὰρ διὰ τὴν ἐπαγω-
γὴν τοῦ κατ' εἰκόνα, οὐδαμῶς δίδωσι πρόσωπον ἄλλο, παρὰ τὸν Υἱὸν
20 καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐννοεῖν, τὰς μεγάλας πιστευόμενον ἀρχάς, οἱ
λέγειν εἰώθεσαν «κελεύομεν» καὶ «γράφομεν» καὶ «προστάττομεν»
καὶ τὰ ὅμοια, καίτοι τὰ πλεῖστα ἐνικῶς ἢ θείᾳ Γραφῇ προφέρει λέγον-
τα τὸν τῶν ὅλων Θεόν «Καιρὸς γὰρ παντὸς ἀνθρώπου ἦκει ἐναντίον
ἐμοῦ», καὶ «Ἐνεθυμήθην ὅτι ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον», καὶ «Ἀπαλεί-
25 ψω τὸν ἄνθρωπον», καὶ «Οὐκ ἔσονται θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ» καὶ
μυρία· ὀλιγάκις δὲ πληθυντικῶς σχηματίζει, τῶν τῆς Τριάδος προσώ-
πων ἐμφαίνων τὸν ἀριθμὸν, ὥσπερ τό, «Δεῦτε, καὶ καταβάντες συγγέ-
ωμεν τὰς γλώσσας», καὶ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος.

Καὶ γὰρ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ τὸ λογικὸν ζῶον διέπλαττεν ὁ Θεός, ὃ
30 καὶ ἀνακαινίζει μετὰ πολλὰς ἔμελλε γενεὰς ταῖς τῆς ἁγίας Τριάδος
ἐπικλήσει τελεσιουργῶν τὸ πανάγιον βάπτισμα, μέλλων δημιουργεῖν
τὴν ἐκεῖνα τὰ μυστήρια παρρηψομένην φύσιν, αἰνιγματωδῶς καὶ τὸ
ταῦτόν τῆς οὐσίας καὶ τὸν τῶν προσώπων παρεδήλωσεν ἀριθμὸν. Διὰ

25. Γέν. 1, 26. καὶ Θεοδορήτου Κύρου, Ὁπ. π. 19, PG 80, 100 D 4-5.

26. Θεοδορήτου, Ὁπ. π. 100 D 6.- 101 A 4. 27. Γέν. 6, 13. 28. Γέν. 6, 6.

ΕΡΩΤΗΣΗ 252η.

Σὲ ποιὸν εἶπε ὁ Θεός, « Ἄς δημιουργήσομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα μας καὶ τὴν ὁμοίωσή μας»²⁵;

Προφανῶς τὸ εἶπε στὸν ὁμοούσιο καὶ ὁμοφυῆ Υἱό. Γιατὶ αὐτῶν μπορεῖ νὰ γίνεи καὶ μία εἰκόνα. Οἱ αἵρετικοὶ ὅμως πού φλυαρώντας εἶπαν ὅτι εἰπώθηκε πρὸς τοὺς ἀγγέλους καὶ πρὸς τοὺς δαίμονες (ἀκόμα πιὸ ἄθεο), εἶναι πολὺ ἀνόητοι. Γιατὶ τί σχέση ἔχει ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων ἢ τῶν δαιμόνων, Αὐτῶν πού ἡ οὐσία διαφέρει σὲ ἀσύγκριτα μεγάλο βαθμό, ποιά δόλια ἐπινόηση θὰ φτάσει νὰ σκεφθεῖ ὅτι αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἴδια εἰκόνα²⁶; Κάποιος ἴσως καὶ θὰ γελάσει μὲ τὴν ἀνοησία τῶν Ἰουδαίων· γιατί λένε, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε ὁ Θεός στὸν ἑαυτό του κατὰ κάποια μίμηση {ἂν καὶ βέβαια τὸ “διατάζομε” καὶ τὸ “ἄς δημιουργήσομε” προφέρονται στὸν πληθυντικὸ, ὅμως ἔχουν πολλή μεταξὺ τους διαφορά. Γιατὶ τὸ “ἄς δημιουργήσομε” καλεῖ γιὰ συμμετοχὴ στὴν πράξη τὸν ἰσότιμό του, ἐνῶ τὸ “διατάζομε” ἢ τὸ “γράφομε”, ἂν καὶ εἶναι σχηματισμένα στὸν πληθυντικὸ, δὲν ἐπιτρέπουν καθόλου νὰ ἐννοήσομε τὴν πρόσκληση ἄλλου σὲ συνεργασία. Ἐξάλλου τὸ “γράφομε” καὶ “διατάζομε” ἔχουν φανερό πρόσωπο πρὸς τὸ ὁποῖο ἀπευθύνονται (εἶναι φανερό ὅτι ἀπευθύνονται στὸν ὑφιστάμενο), ἐνῶ σ’ αὐτὴ τὴν περίπτωσι τὸ «ἄς δημιουργήσομε», μάλιστα μὲ τὴν προσθήκη τοῦ «κατ’ εἰκόνα», καθόλου δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐννοήσομε πρόσωπο ἄλλο, παρὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα) ἐκείνων πού τοὺς ἔχουν ἀνατεθεῖ οἱ μεγάλες ἐξουσίες, οἱ ὁποῖοι συνήθισαν νὰ λένε “δίνομε ἐντολή” καὶ “γράφομε” καὶ “διατάζομε” καὶ τὰ ὅμοια, ἂν καὶ βέβαια τὰ περισσότερα ἢ θεία Γραφὴ παρουσιάζει τὸν Θεὸ τῶν ὄλων νὰ τὰ λέγει σὲ ἐνικὸ ἀριθμὸ· «Ὁ καιρὸς γιὰ κάθετι εἶναι στὴ διάθεσή μου»²⁷, καὶ «Λυπαῖμαι πού δημιούργησα τὸν ἄνθρωπο»²⁸, καὶ «Θὰ ἐξαφανίσω τὸν ἄνθρωπο»²⁹, καὶ «Δὲν θὰ ὑπάρξουν ἄλλοι θεοὶ ἐκτὸς ἀπὸ μένα»³⁰, καὶ ἀμέτρητα ἄλλα. Λίγες φορές τὸν παρουσιάζει νὰ ὁμιλεῖ στὸν πληθυντικὸ, δηλώνοντας τὸν ἀριθμὸ τῶν προσώπων τῆς Τριάδας, ὅπως τὸ· «Ἐλάτε νὰ κατεβοῦμε καὶ νὰ συγχύσομε τὶς γλῶσσες»³¹, καὶ αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο τώρα γίνεται λόγος.

Ἐδῶ λοιπὸν ὅταν ὁ Θεός διέπλαθε τὸ λογικὸ ὄν, τὸ ὁποῖο ἐπρόκειτο ὕστερα ἀπὸ πολλὰς γενιὰς νὰ ἀνανεώσει τελώντας μὲ τὶς ἐπακλήσεις τῆς ἁγίας Τριάδας τὸ πανάγιο βάπτισμα³², μέλλοντας νὰ δημιουργήσῃ τὴ φύση πού θὰ ἀνελάμβανε ἐκεῖνα τὰ μυστήρια, δήλωσε μὲ τρόπο αἰνιγματικὸ καὶ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν προσώπων. Λέ-

29. Γέν. 6, 7.

30. Ἐξ. 20, 3.

31. Γέν. 11, 7.

32. Ματθ. 28, 10.

μὲν γὰρ τοῦ εἰπεῖν, «Εἶπεν ὁ Θεός», τὸ κοινὸν τῆς θείας δεδήλωκε φύ-
 σεως, ἐπαγαγὼν δὲ τό, «Ποιήσωμεν», ἐνέφηνε τῶν προσώπων τὸν ἀρι-
 θμὸν. Πάλιν εἰπὼν ἐνικῶς «εἰκόνα», τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως ἔδειξεν,
 «ἡμετέραν» δὲ προσθείς, τὸν τῶν ὑποστάσεων ἀριθμὸν. Ἄπαντα γὰρ
 5 προορῶν ὁ τῶν ἀπάντων Θεὸς καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπη-
 σιν, ὡς ταύτην τὴν φύσιν ἐκ πανάγνου τῆς Παρθένου λήψεται, μάλλα
 εἰκότως καὶ αὐτὴν τοῦ γένους τὴν κρηπίδα τιμῆς μεγίστης ἠξίωσε.
 Πρῶτον μὲν γὰρ βουλήν τῆς δημιουργίας προέταξεν, ἵνα τοῦ δημι-
 ουρουμένου τὸ λογικὸν προσημάνη· εἶτα τῶν προσώπων τῆς θεότη-
 10 τος παρεδήλωσε τὸν ἀριθμὸν, ἵνα τὰ τῆς θεολογίας ὁ πλαττόμενος
 ἄνθρωπος λάβῃ αἰνίγματα, καὶ ὁ τοῦ παναγίου βαπτίσματος ἀξιούμε-
 νος γινώσκῃ σαφῶς, ὅτι ὁ πλάσας καὶ διέσωσε, καὶ ὁ σώσας, αὐτὸς καὶ
 διέπλασε· πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἷον αὐτουρογὸς τῆς διαπλάσεως γενό-
 μενος, ἔδειξε τὴν πλείονα περὶ τόδε τὸ πλάσμα φιλοστοργίαν Ἄλλ'
 15 οὔτε χεῖρας ἔχειν τὸ Θεῖόν φαιμεν, οὔτε δεῖσθαι βουλής τινος καὶ προ-
 θεωρίας, ἵνα, κατὰ τοὺς Πλάτωνος μύθους, πρὸς τὴν τῆς ἐνθυμήσεως
 ιδέαν κατασκευάσῃ τὸ ποίημα, ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστον τὴν πλείονα
 τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ ζῶον κηδεμονίαν δηλοῖ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΓ΄.

Τί ἐστι τὸ «Κατ' εἰκόνα».

20

Τινὲς τὸ ἀόρατον τῆς ψυχῆς τὸ «κατ' εἰκόνα» εἰρήκασιν, ἀλλ' εἰ
 τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον κατ' εἰκόνα ὑπῆρχον ἂν οἱ ἄγγελοι. Τινὲς δὲ λίαν
 ἀνοήτως τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον κατ' εἰκόνα θείαν γεγενῆσθαι φα-
 σιν, ἀπατηθέντες ἐκ τοῦ λέγειν πολλάκις ἐπὶ Θεοῦ τὴν θείαν Γραφὴν
 25 ὀφθαλμοὺς καὶ χεῖρας καὶ τὰ ὅμοια, μὴ συνιδόντες ὡς ἀνθρώποις δι'
 ἀνθρώπων διαλεγόμενος ὁ Θεὸς τῇ τῶν ἀκουόντων ἀσθενείᾳ τοὺς
 λόγους μετρεῖ, καὶ ἐπειδὴ δι' ὀφθαλμῶν ὁρῶμεν ἡμεῖς, τὴν ὀπτικήν
 αὐτοῦ δύναμιν ὀφθαλμοὺς ὀνομάζει, ὥσπερ καὶ ὠτα τὸ ἀκουστικόν,
 καὶ τὸ πρόσταγμα στόμα· καίτοι τὸ ἀπερίγραφον τοῦ Θεοῦ πολλαχού
 30 τῆς Γραφῆς ἔστιν ἐκμαθεῖν.

Τινὲς τοίνυν τῶν διδασκάλων οὕτως ἐνόησαν τό, «κατ' εἰκόνα
 ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», ὅτι τὴν κτίσιν τὴν αἰσθητὴν τε καὶ νοη-
 τὴν πεποιηκὰς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὸν ἄνθρωπον διέπλασεν ἔσχατον,

33. Πλάτων, Τίμαιος, 30 b 1.

Θεοδωρήτου, Ὁπ. π. 19, PG 80, 101 A 4 – 104, A 11-16.

34. Γιὰ ὅλη τὴν παράγραφο αὐτὴ βλέπε

35. Γέν. 1, 26.

36. Θεοδωρήτου, Ὁπ. π. 20, PG 80, 104 B 2 – 10. C 2-10.

γοντας δηλαδή, «Εἶπε ὁ Θεός», δήλωσε τὴν κοινὴ θεία φύση, καὶ προσθέτοντας τὸ, «Ἄς δημιουργήσομε», φανέρωσε τὸν ἀριθμὸ τῶν προσώπων. Λέγοντας πάλι σὲ ἐνικὸ ἀριθμὸ «εἰκόνα», ἔδειξε τὴν ταυτότητα τῆς φύσης, καὶ προσθέτοντας, «δική μας», ἔδειξε τὸν ἀριθμὸ τῶν ὑποστάσεων. Προβλέποντας δηλαδή τὰ πάντα ὁ Θεὸς τῶν πάντων καὶ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Μονογενῆ, ὅτι τὴν ἀνθρώπινη φύση θὰ τὴν λάβει ἀπὸ τὴν Παρθένο, πολὺ εὐλογοῦ ἔκρινε ἄξια καὶ αὐτὴ τὴν κρηπίδα τοῦ γένους μας μέγιστης τιμῆς. Πρῶτα λοιπὸν πρόταξε τὴ σκέψη τῆς δημιουργίας, γιὰ νὰ δηλώσει ἀπὸ πρὶν τὴ λογικότητα τοῦ δημιουργήματός του. Ἐπειτα δήλωσε ἔκ παραλλήλου τὸν ἀριθμὸ τῶν θείων προσώπων, γιὰ νὰ καταλάβει ὁ δημιουργούμενος ἄνθρωπος τὰ αἰνίγματα τῆς θεολογίας, καὶ αὐτὸς ποὺ ἀξιῶνεται τὸ πανάγιο βάπτισμα νὰ μάθει καθαρὰ ὅτι ὁ πλάστης του εἶναι καὶ αὐτὸς ποὺ τὸν ἔσωσε, καὶ αὐτὸς ποὺ τὸν ἔσωσε εἶναι καὶ ὁ πλάστης του. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐπειδὴ ἔγινε κατὰ κάποιον τρόπο ὁ αὐτοργὸς τῆς δημιουργίας, ἔδειξε τὴν ἐξαίρετη γι' αὐτὸ τὸ δημιουργημά του φιλοστοργία του. Ἄλλ' οὔτε λέμε ὅτι τὸ Θεῖο ἔχει χέρια, οὔτε ὅτι χρειάζεται σκέψη καὶ προθεωρία γιὰ νὰ κατασκευάσει, ὅπως λένε οἱ μύθοι τοῦ Πλάτωνος, τὸ πλάσμα του σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς θύμησός του³³, ἀλλὰ καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ δηλώνει τὴ μεγάλη φροντίδα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ δημιούργημά του³⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 253η.

Τί σημαίνει τὸ κατ' εἰκόνα³⁵.

Μερικοὶ τὸ «κατ' εἰκόνα» λένε πὼς εἶναι τὸ ἀόρατο τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἂν σημαίνει αὐτό, πολὺ περισσότερο «κατ' εἰκόνα» ἔγιναν οἱ ἄγγελοι. Μερικοὶ πάλι πολὺ ἀνόητα λένε ὅτι τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἔγινε σύμφωνα μὲ τὴ θεία εἰκόνα, ἐπειδὴ ἀπατήθηκαν ἀπὸ τὸ ὅτι πολλὰς φορὰς ἀναφέρει ἡ θεία Γραφή γιὰ τὸν Θεὸ μάτια καὶ χέρια καὶ τὰ ὅμοια, μὴ ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι μιλώντας ὁ Θεὸς σὰν ἄνθρωπος μέσω ἀνθρώπων μετράει τοὺς λόγους ἀνάλογα μὲ τὴν ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν του, καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς βλέπομε μὲ τὰ μάτια, τὴν ὀπτική του δύναμη τὴν ὀνομάζει μάτια, ὅπως βέβαια καὶ τὴν ἀκουστικὴ αὐτιά, καὶ τὴν προσταγή του στόμα, ἂν καὶ βέβαια τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀδύνατο νὰ περιγραφεῖ μπορούμε νὰ τὸ διαπιστώσομε ἀπὸ πολλὰ λεγόμενα τῆς Γραφῆς³⁶.

Μερικοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς δασκάλους ἔτσι ἐννοήσαν τὸ «σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοιότητά μας», ὅτι δημιουργώντας ὁ Θεὸς τῶν ὅλων τὴν αἰσθητὴ καὶ τὴ νοητὴ κτίση, ἔπλασε τελευταῖο τὸν ἄνθρωπο, θέτο-

οἷόν τινα εἰκόνα αὐτοῦ ἐν μέσῳ τεθεικῶς τῶν ἀψύχων καὶ αἰσθητῶν
καὶ νοητῶν, ἵνα τὰ μὲν ἄψυχά τε καὶ ἔμψυχα τούτῳ προσφέρῃ ὥσπερ
τινὰ φόρον τὴν χρεῖαν, αἱ δὲ νοηταὶ φύσεις ἐν τῇ περὶ τοῦτον κηδεμο-
νία τὴν περὶ τὸν πεποιηκότα δεικνύουσιν εὐνοίαν. Τινὲς δὲ τὸ «κατ'
5 εἰκόνα Θεοῦ» κατὰ τὸ ἀρχικὸν γεγενῆσθαι τὸν ἄνθρωπον ἔφησαν·
ἐπήγαγε γάρ, φασίν· «Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης», καὶ
ἐξῆς. Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς ἔχει τῶν ὄλων τὴν δεσποτείαν, οὕτω καὶ
δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τῶν ἀλόγων τὴν ἐξουσίαν.

Ἔστι μέντοι καὶ ἄλλα εὐρεῖν ὡς ἀρχετύπου μιμήματα· δημιουργεῖ
10 γὰρ καὶ ἄνθρωπος κατὰ μίμησιν τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ καὶ οἰκίας
καὶ τείχη καὶ πόλεις καὶ λιμένας καὶ μυρία ἕτερα, οὐρανοῦ ἐκτυπώμα-
τα, καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων
ζώων εἰκόνας, εἰ καὶ τὸ τῆς δημιουργίας διάφορον ἄφατον, ἀλλ' ὅμως
δημιουργῶν ὁ ἄνθρωπος ἀμηγέτης, τὸν οἰκεῖον μιμεῖται ποιητὴν ὡς
15 εἰκῶν τὸ ἀρχετύπον καὶ γὰρ ἡ εἰκῶν ἔχει τὰ τοῦ ἀρχετύπου ἰνδάλμα-
τα, ἀλλὰ τὸ μὲν τῶν μορίων εἶδος ἔχει, τὰς δὲ ἐνεργείας οὐκ ἔχει· ἐστέ-
ρηται γὰρ ψυχῆς δι' ἧς κινεῖται τὸ σῶμα. Οὕτω πάλιν καὶ βασιλεύει ὁ
ἄνθρωπος καὶ κρίνει κατὰ μίμησιν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ
μαρτύρων καὶ κατηγορῶν δεῖται καὶ μυρίων ἄλλων ἐν τῇ κρίσει, ὁ δὲ
20 οὐδενός πάντα γὰρ καὶ πρὶν γενέσθαι οἶδεν. Οὕτω καὶ θεὸς ὁ ἄνθρω-
πος ὠνομάσθη, διότι καὶ εἰκῶν ἐκλήθη Θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ Παῦλός
φησιν· «Ἄνηρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκῶν καὶ
δόξα Θεοῦ ὑπάρχων». Ἀλλὰ πάλιν ὁ μὲν Θεὸς καὶ τὴν φύσιν ἐστὶν
ὅπερ καλεῖται, ὁ δὲ ἄνθρωπος ὡς εἰκῶν τοῦνομα μόνον ἔχει. Πάλιν
25 ἀπερίγραφον κυρίως μὲν καὶ ἀληθῶς ὁ Θεός, μιμεῖται δὲ αὐτό πως
καὶ ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς ἐν ἀκαρεῖ γὰρ περινοστεῖ τὰ τε ἑῶα καὶ
τὰ ἐσπέρια καὶ τὰ νότια καὶ τὰ βόρεια καὶ δὴ καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ
ὑποχθόνια· ἀλλ' ὁ μὲν τῇ τοῦ λογισμοῦ μόνη φαντασίᾳ, Θεὸς δὲ καὶ τῇ
οὐσίᾳ καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ δυνάμει τὸ ἀπερίγραφον ἔχει.

30 Εὐροὶ δ' ἂν τις καὶ ἑτέραν μίμησιν ἀκριβεστέραν ἐν τῇ ψυχῇ
τοῦ ἀνθρώπου· ἔχει γὰρ αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ καὶ τὸ λογικὸν καὶ τὸ ζω-
τικόν· καὶ γεννᾷ μὲν ὁ Νοῦς τὸν Λόγον, συμπρόεισι δὲ τῷ Λόγῳ
Πνεῦμα, οὐ γεννώμενον καθάπερ ὁ Λόγος, συμπαρομαρτοῦν δ' αἰεί

37. Ὁπ. π. 104 D 4-105 A 4.

38. Γέν. 1, 26.

39. Θεοδορήτου Κύρου, Ὁπ. π. 20, PG 80, 105 A 11 - B 12.

40. Γέν. 1, 26.

ντας κατὰ κάποιο τρόπο τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνάμεσα στὰ ἀψυχα καὶ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ, μὲ σκοπὸ τὰ ἀψυχα καὶ τὰ ἔμψυχα νὰ τοῦ προσφέρουν σὰν ἓνα φόρο τὴ χρήση τους, ἐνῶ οἱ νοητὲς φύσεις μὲ τὴ φροντίδα τους πρὸς αὐτὸν νὰ δείχνουν τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸ δημιουργό³⁷. Μερικοὶ πάλι τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», εἶπαν ὅτι σημαίνει πὼς ὁ ἄνθρωπος ἔγινε σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχηγικὴ ἐξουσία τοῦ Θεοῦ· γιατί προσέθεσε, λένε· «Κι ὡς ἐξουσιάζουν τὰ ψάρια τῆς θάλασσας»³⁸ καὶ τὰ λοιπὰ. "Ὅπως δηλαδή αὐτὸς ἔχει τὴν ἐξουσία ὅλων, ἔτσι ἔδωσε καὶ στὸν ἄνθρωπο τὴν ἐξουσία τῶν ἀλόγων ζώων.

Μποροῦμε ὅμως νὰ βροῦμε καὶ ἄλλα μιμήματα ἀρχετύπου. Γιατὶ δημιουργεῖ καὶ ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ, καὶ σπίτια καὶ τείχη καὶ πόλεις καὶ λιμάνια, καὶ ἄπειρα ἄλλα, ἀποτυπώματα τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἰκόνες τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστρῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, ἂν καὶ ἡ ποικιλία τῆς δημιουργίᾳ εἶναι ἀπερίγραπτη³⁹. ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δημιουργώντας μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο μιμεῖται τὸν δικό του δημιουργό, ὅπως ἡ εἰκόνα τὸ ἀρχέτυπο. Γιατὶ ἡ εἰκόνα ἔχει τοὺς χαρακτῆρες τοῦ ἀρχετύπου, ἀλλ' αὐτὸ ἔχει βέβαια τὸ εἶδος τῶν μορίων, δὲν ἔχει ὅμως τὶς ἐνάργειές τους. Γιατὶ στερεῖται τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ὁποία κινεῖται τὸ σῶμα. "Ἐτσι πάλι καὶ βασιλεύει ὁ ἄνθρωπος καὶ γίνεται κριτὴς σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη καὶ ἀπὸ μάρτυρες καὶ ἀπὸ κατηγοροῦς καὶ ἀπὸ ἄπειρους ἄλλους κατὰ τὴ δίκη, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀπὸ κανένα· γιατί τὰ γνωρίζει ὅλα πρὶν ἀκόμα γίνουν. "Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος ὀνομάσθηκε καὶ θεός, ἐπειδὴ ὀνομάσθηκε καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Καὶ πράγματι ὁ Παῦλος λέγει· «Ὁ ἄνδρας δὲν ὀφείλει νὰ καλύπτει τὸ κεφάλι του, ἐπειδὴ εἶναι εἰκόνα καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ»⁴⁰. Καὶ ἐπίσης ὁ Θεὸς εἶναι καὶ ὡς πρὸς τὴ φύση τοῦ αὐτοῦ ποὺ καλεῖται, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ὡς εἰκόνα ἔχει μόνο τὸ ὄνομα. Κι ἀκόμα ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ ἀπεριόριστος εἶναι ὁ Θεός, μιμεῖται ὅμως αὐτὴν τὴν ἀπεριοριστία κατὰ κάποιο τρόπο καὶ ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς, γιατί περιέρχεται ἀκαριαῖα ἀνατολὴ καὶ δύση, βορρὰ καὶ νότο, τὰ οὐράνια καὶ τὰ ὑποχθόνια. Ἄλλ' αὐτὸς μόνο μὲ τὴ δύναμη τῆς φαντασίας, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἔχει τὸ ἀπεριόριστο στὴν οὐσία καὶ στὴ σοφία καὶ στὴ δύναμη.

Μπορεῖ κάποιος νὰ βρεῖ καὶ ἄλλη μίμηση ἀκριδέστερη στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου· γιατί αὐτὴ περιέχει τὴ λογικὴ καὶ τὴ ζωτικὴ δύναμη. Καὶ γεννᾷ βέβαια ὁ Νοῦς τὸν Λόγο καὶ ἐξέρχεται μαζὶ μὲ τὸν Λόγο τὸ Πνεῦμα, ὅμως δὲν γεννιέται ὅπως ὁ Λόγος, ἀλλὰ συνοδεύει αὐτὸν πά-

Ἄλλὰ ταῦτα ὡς ἐν εἰκόνι πρόσσεσι τῷ ἀνθρώπῳ· διὸ ἀνυπόστατός ἐστι καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα· ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας Τριάδος τρεῖς νοοῦμεν τὰς ὑποστάσεις καὶ ἀσυγχύτως ἠνωμένας καὶ καθ' ἑαυτὰς ὑφειστώσας.

5 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΔ΄.

Ἄγαθὸν τὸν Θεὸν ὀνομάζοντες, πῶς αὐτῷ περιάπτετε τοσαύτην ἀποτομίαν; Ὡμότητα γὰρ καὶ ἀπήνεια τὸ διὰ βρωσιν ὀλίγην τοσαύτην ἐπενεγκεῖν τιμωρίαν, οὐ τοῖς ἡμαρτηκόσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνων βεβλαστηκόσιν.

10 Πρῶτον προσήκει πεπεισθαι τοὺς εὐσεβεῖν προαιρουμένους ὡς πᾶν ὀτιοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων γινόμενον ἢ κελευόμενον καὶ ὄσιον καὶ δίκαιον καὶ ἄγαθόν καὶ φιλόανθρωπον· ἔπειτα εἰδέναι χρῆ, ὡς πᾶς νόμος, εἰ καὶ περὶ μικρῶν τινῶν διαγορεύει, τὴν ἴσην ἔχει δύναμιν τῷ τὰ μέγιστα κελεύοντι ὄρῳ, καὶ διαφερόντως ὅταν θεῖον ἢ ὁ
15 νόμος. Αὐτίκα γοῦν ὁ περιτέμνεσθαι κελεύων, οὐδεμίαν παραβαινόμενος τῷ πέλας ἐξεργάζεται βλάβην· ἀλλ' ὁμως ὁ νομοθέτης φησὶν ὅτι «πᾶς ἄρσην ἀπερίτμητος ὃς οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται», καὶ ἦν ὥρισε τοῖς ἀνδροφόνοις καὶ μοιχοῖς τιμωρίαν, ταύτην δὴ τούτοις ἐπλήρωσεν. Εἰ δὲ Μαρκίων καὶ οἱ τῆς αὐτῆς
20 δυσσεθείας διὰ ταῦτα μάλιστα τὸν νόμον καὶ αὐτὸν κακίζουσι τὸν νομοθέτην, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἐπιστομιζέσθωσαν ὁ γὰρ λάγνως ὄρῳν γυναῖκα ὡς μοιχὸς ἐκείνῳ κρίνεται, καὶ ὁ ῥακά λέγων τὸν ἀδελφόν, γραφῆς ὑπεύθυνος, καὶ ὁ εἰκῆ ὀργιζόμενος, ἔνοχος τῇ κρίσει, καὶ ὁ
25 μαρὸν καλῶν, ἄξιός τῆς γεέννης. Τί γὰρ τὸν μὲν ἄγαθὸν ὀνομάζουσι, ἀπηνῆ δὲ τὸν τῆς Παλαιᾶς νομοθέτην; Ταῦτα γὰρ ἐκείνων κατὰ τὸν τούτων ὄρον ὀμότερα· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτους κάκεινους τοὺς νόμους ἐνὸς ἴσμεν Θεοῦ, τὸ δὲ διάφορον ἢ τῶν νομοθετουμένων ποιότης εἰργάσατο· οἷα γὰρ σοφὸς διδάσκαλος τοῖς μὲν ἀτελέσι τὰ ἀτελῆ, τοῖς δὲ τελείοις τὰ τέλεια προσενήνοχε.

30 Πρὸς δὲ τούτοις σκοπητέον καὶ τοῦτο, ὅτι τοῖς πρώτοις παραβαίνουσι τοὺς νόμους δίχα συγγνώμης ἐπιφέρονται αἱ τιμωρίαι, ὥστε τοὺς ἄλλους ὄρῳντας τὴν κόλασιν μὴ τολμᾶν παραβαίνειν. Οὕτως ὁ πρῶτος ἐν Σαβδάτῳ ξύλα συλλέξας ὑπὸ παντός τοῦ λαοῦ κατελεύσθη,

41. Θεοδωρήτου, Ὁπ. π. 105 C 82 – 108 B 7. 42. Ψαλμ. 117, 4. Μάρκ. 10, 18. Λουκᾶ 18, 19. 43. Γέν. 3, 16-19. 44. Γέν. 17, 14. 45. Ματθ. 5, 28. 46. Ματθ. 5, 22.

ντοτε. Ἄλλὰ αὐτὰ ὑπάρχουν στὸν ἄνθρωπο σὰν σὲ εἰκόνα· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι χωρὶς ὑπόσταση καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα. Στὴν ἁγία Τριάδα ὁμῶς νοοῦμε τρεῖς τὶς ὑποστάσεις, οἱ ὁποῖες καὶ ἐνωμένες εἶναι χωρὶς νὰ συγγέονται, καὶ ὑπάρχουν καθεαυτές⁴¹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 254η.

Ἐνῶ λέτε τὸν Θεὸ ἀγαθὸ⁴², πῶς τοῦ προσάπτετε τόση αὐστηρότητα; Γιατὶ μαρτυρεῖ σκληρότητα καὶ στυγνότητα γιὰ μιὰ δαγκωματιὰ (ἀπὸ τὸ μῆλο) νὰ ἐπιβάλλει τέτοια τιμωρία, καὶ ὄχι μόνο σὲ ἐκείνους ποὺ ἁμάρτησαν, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ ἐκείνους⁴³.

Πρῶτον πρέπει νὰ πεισθοῦν ὅποιοι ἔχουν τὴν πρόθεση νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια, ὅτι ὅ,τιδήποτε γίνεται ἢ προστάζεται ἀπὸ τὸν Θεὸ τῶν ὅλων εἶναι καὶ ὄσιο καὶ δίκαιο καὶ ἀγαθὸ καὶ φιλόανθρωπο. Ἐπειτα πρέπει νὰ γνωρίζουν, ὅτι κάθε νόμος, ἀκόμα καὶ ἂν ἀναφέρεται σὲ κάποια μικρὰ ζητήματα, ἔχει ἴση δύναμη μὲ ἐκείνον ποὺ ὀρίζει νὰ πράττομε τὰ μέγιστα, καὶ ἰδιαιτέρως ὅταν ὁ νόμος εἶναι τοῦ Θεοῦ. Γιὰ παράδειγμα ὁ νόμος τῆς περιτομῆς, ὅταν δὲν τηρηθεῖ δὲν προξενεῖ καμμία βλάβη στὸν πλησίον, ἀλλ' ὁ νομοθέτης ὀρίζει: «Κάθε ἀρσενικὸ παιδί, ποὺ εἶναι ἀπερίτμητο καὶ δὲν ἔχει περιτμηθεῖ τὴν ὄγδῃ ἡμέρα, θὰ ἐξολοθρευθεῖ»⁴⁴, καὶ ὀλοκλήρωσε σ' αὐτοὺς τὴν ποινὴν ποὺ ὀρισε γιὰ τοὺς φονεῖς καὶ τοὺς μοιχοὺς. Ἄν ὁμῶς ὁ Μαρκίων καὶ οἱ ὄπαδοὶ τῆς ἴδιας αἵρεσης γι' αὐτὰ κυρίως κατηγοροῦν τὸν νόμο καὶ τὸν ἴδιο τὸν νομοθέτη, ἅς ἀποστομωθοῦν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο· γιατί ὅποιος ρίχνει φιλήδονο βλέμμα σὲ γυναῖκα κρίνεται ἀπὸ ἐκείνον ὡς μοιχός⁴⁵, καὶ ὅποιος λέγει τὸν ἀδελφὸν του μωρὸ εἶναι ἔνοχος στὸ δικαστήριον, καὶ ὅποιος ὀργίζεται ἐναντίον του χωρὶς λόγο εἶναι ἔνοχος στὸ συνέδριον, καὶ ὅποιος τὸν πεῖ ἡλίθιο, εἶναι ἄξιος γιὰ τὴν κόλαση⁴⁶. Γιατὶ λοιπὸν ὀνομάζουν τὸν ἕνα ἀγαθὸ, καὶ σκληρὸ τὸν νομοθέτη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης; Γιατὶ αὐτὰ, σύμφωνα μὲ τὰ δικά τους μέτρα, εἶναι σκληρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἐμεῖς ὁμῶς θεωροῦμε ἑνὸς νομοθέτη καὶ αὐτοὺς καὶ ἐκείνους τοὺς νόμους, ἐνῶ τὴ διαφορά τὴν προκαλεῖ ἡ κατάσταση ἐκείνων ποὺ ὁ νόμος τοὺς ἀφορᾷ. Γιατὶ σὰν σοφὸς δάσκαλος προσφέρει στοὺς μὴ τέλειους τὰ ἀτελῆ καὶ στοὺς τέλειους τὰ τέλεια.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πρέπει νὰ ἐξετάσομε καὶ τοῦτο, ὅτι στοὺς πρώτους παραβάτες τῶν νόμων ἐπιβάλλονται οἱ τιμωρίες χωρὶς συγγνώμη, ὥστε, βλέποντας οἱ ἄλλοι τὴν τιμωρία, νὰ μὴ προχωροῦν στὴν παράβαση. Ἔτσι ἐκεῖνος ποὺ πρῶτος μάζεψε ξύλα τὸ Σάββατο λιθοβολήθηκε ἀπὸ

χρόνῳ δὲ ὑστερον πολλῶν τὸν περὶ Σαββάτου νόμον παραβεδηκότων,
 μακροθύμως ὁ νομοθέτης ἤνεγκεν. Οὕτω Κάιν πρῶτος φονεύσας ἀνη-
 κέστοις τιμωρίαις περιβάλλεται, πολλῶν φονέων ὑστερον οὐ παραντί-
 κα δόντων τὰς τιμωρίας. Ἔδει τοίνυν καὶ τὸν Ἀδὰμ δεξάμενον τὸν
 5 νόμον, καὶ νόμον κουφότατον (τῶν παντοδαπῶν γὰρ καρπῶν αὐτῷ
 ἐδεδώκει τὴν ἀφθονίαν, ἐνὸς δὲ μόνου ἀπηγορεύκει), δοῦναι δίκας
 τοῦ πλημμελήματος εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους εἰ δὲ δυσόργητος ᾦν, ὡς
 ὁ δυσώνυμος ἔφη Μαρκίων, διὰ βρωσιν ὀλίγην τὴν του θανάτου τιμω-
 ρίαν ἐπήνεγκε, πῶς ἀπάντων ἀνθρώπων εἰς ἀσέβειαν ἐξοκειλάντων
 10 καὶ παρανομίαν, οὐ πανωλεθρίαν ἐπήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν
 ἔδωκε καὶ τὴν διὰ τοῦ πάθους καὶ σταυροῦ ἔδωρήσατο σωτηρίαν;
 καίτοι δῆλον ταῖς τὰ θεῖα πεπαιδευμένοις ὡς οὐδὲν ἐκ μεταμελείας
 ποιεῖ ὁ Θεός· τοῦτο γὰρ ἴδιον τὸ πάθος τῶν τρεπτῆν ἐχόντων τὴν
 φύσιν, ἔτι δὲ καὶ τὸ μέλλον ἀγνοούντων ὁ δὲ Θεός καὶ τὰ μήπω γεγε-
 15 νημένα ὡς ἤδη γεγενημένα ὄρα· διὸ καὶ τὸν Ἀδὰμ προειδὼς ὅτι
 θνητὸς γενήσεται τὴν ἐντολὴν παραβάς, τοιαύτην αὐτοῦ καὶ τὴν
 φύσιν εἰς ἄρσεν καὶ θῆλυ προκατεσκεύασε· τῶν γὰρ θνητῶν καὶ παι-
 δοποιίας δεομένων εἰς τὴν τοῦ γένους διαμονὴν ἢ τοιαύτη τῶν σωμά-
 των διάπλασις, ἢ γὰρ ἀθάνατος φύσις οὐ δεῖται τοῦ θήλεος. Τούτου
 20 χάριν ὁ Ποιητὴς τὸν μὲν τῶν σωμάτων ἀριθμὸν ὁμοῦ παρήγαγε, τῶν
 δὲ θνητῶν ζώων ἀνά δύο, καθ' ἕκαστον δημιουργησάμενος, τῆς αὔξης
 αὐτοῖς τὴν εὐλογίαν προσήνεγκεν.

Ταῦτα τοίνυν προορῶν ὁ Θεός οὐ μόνον εἰς ἄρσεν καὶ θῆλυ τὸν
 ἄνθρωπον διέπλασεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τῆς βρώσεως αὐτοῖς νόμον
 25 ἔδωκεν. «Ἰδοῦ», γὰρ φησιν, «ἔδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόρμιον»,
 καὶ ἔξῃς «ὑμῖν δέδωκα εἰς βρωσιν», καὶ ταῦτα πρὸ τῆς ἐντολῆς. Οὐ
 τοίνυν ὀργῆς ἢ τιμωρία, ἀλλ' οἰκονομία σοφίας μεστή· ἵνα γὰρ μισήσῃ
 τὴν ἁμαρτίαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὡς αἰτίαν θανάτου γεγενημέ-
 νην, μετὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς ἐπιφέρει τοῦ θανάτου τὴν ψῆ-
 30 φον ὁ πάνσοφος, τοῦτο μὲν τὸ περὶ τὴν ἁμαρτίαν μηχανώμενος μῖσος,
 προευτρεπίζων δὲ τῷ γένει τῆς σωτηρίας τὸ φάρμακον, τὴν τοῦ Μο-
 νογενοῦς ἐνανθρώπησιν, δι' ἧς ἡμῖν ἢ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ἢ
 ἀθανασία διαπεπραγμάτευται. Τί δὲ καὶ ἀπηνὲς ἢ ἀπόφασις ἔχει; «Γῆ
 εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ». Ἀπὸ γῆς σε, φησὶν, εἰς ἀμείνω πολλῶν φύσιν

47. Ἀριθμ. 15, 32-36.

48. Γέν. 4, 10-13.

49. Γέν. 2, 16-17.

50. Γέν. 1, 22, 28.

51. Γέν. 1, 29.

52. Γέν. 2, 16-17.

53. Γέν. 3, 19.

ὄλο τὸ λαὸν⁴⁷, μὲ τὸ πέρασμα ὅμως τῶν χρόνων ὅταν εἶχαν παραβεῖ πολλοὶ τὸν νόμο τοῦ Σαββάτου, ἔδειξε ὁ νομοθέτης μακροθυμία. Ἔτσι ὁ Κάιν, ὁ πρῶτος φονιάς, δέχεται βαρύτερες τιμωρίες⁴⁸, ἐνῶ πολλοὶ φονιάδες ἔπειτα δὲν τιμωρήθηκαν ἀμέσως. Ἐπρεπε λοιπὸν καὶ ὁ Ἀδάμ, ποὺ δέχθηκε τὸν νόμο, καὶ μάλιστα νόμο πολὺ ἐλαφρὸ (γιατὶ τοῦ εἶχε δώσει κάθε λογῆς καρπούς μὲ ἀφθονία καὶ τοῦ εἶχε ἀπαγορεύσει ἓνα μόνο⁴⁹), ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ γιὰ τὸ πλημμέλημά του πρὸς ὄφελος ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἄν ὅμως κυριαρχούμενος ἀπὸ μεγάλη ὀργή, ὅπως εἶπε ὁ αἰσχροὺς Μαρκίων, γιὰ μὰ δαγκωματιὰ ἀπὸ τὸ μῆλο ἐπέβαλε τὴ θανατικὴ ποινὴ, πῶς ὅταν ὄλοι οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἐξοκίλει στὴν ἀσέβεια καὶ στὴν παρανομία δὲν τοὺς ἐπέβαλε γενικὸ ὄλεθρο, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸ τοῦ ἔδωσε καὶ τὴ σωτηρία τοὺς χάρισε μὲ τὸ πάθος καὶ τὸ σταυρὸ; Ἄν καὶ βέβαια εἶναι φανερὸ στοὺς γνώστες τῶν θείων, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κάνει τίποτε ἀπὸ μεταμέλεια· γιὰ τὸ πάθος αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ἐκείνων ποὺ ἔχουν μεταβαλλόμενὴ φύση καὶ ἀκόμα ποὺ ἀγνοοῦν τὸ μέλλον. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἀμετάβλητος καὶ ὅσα δὲν ἔχουν γίνεαι ἀκόμα τὰ βλέπει σὰ νὰ ἔχουν ἤδη γίνεαι. Γι' αὐτὸ, προβλέποντας ὅτι καὶ ὁ Ἀδάμ παραβαίνοντας τὴν ἐντολὴν θὰ γινόταν θνητὸς, φρόντισε νὰ κατασκευάσει ἀνάλογη καὶ τὴ φύση του κάνοντας τὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναῖκα. Γιατὶ ἡ τέτοιου εἴδους διάπλαση τοῦ σώματος εἶναι τῶν θνητῶν ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γέννηση παιδιῶν γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ γένους μας, ἐνῶ ἡ ἀθάνατη φύση δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸ θηλυκὸ γένος. Γι' αὐτὸ ὁ Δημιουργὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν σωμάτων τὸν δημιούργησε ταυτόχρονα, ἐνῶ τῶν θνητῶν ζώων, δημιουργώντας τὸ κάθε γένος ἀνὰ δύο, τοὺς ἔδωσε τὴν εὐλογία τῆς αὔξεσης⁵⁰.

Αὐτὰ λοιπὸν προβλέποντας ὁ Θεὸς ὄχι μόνον ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο σὲ ἄνδρα καὶ γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔδωσε καὶ τὸ νόμο γιὰ τὸ τί θὰ τρῶνε· γιὰ τὸ λέγει: «Νά, σᾶς ἔδωσε κάθε φυτὸ ποὺ παράγει σπόρους», καὶ τὰ λοιπὰ, «γιὰ νὰ τὰ ἔχετε γιὰ τροφή»⁵¹, καὶ αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐντολὴν⁵². Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ τιμωρία ἀποτέλεσμα ὀργῆς, ἀλλὰ οἰκονομία γεμάτη ἀπὸ σοφία. Γιὰ νὰ μισήσει δηλαδὴ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁμαρτία, ἐπειδὴ ἔγινε αἰτία θανάτου, μετὰ τὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς προσθέτει ὁ πάνσοφος τὴν ἀπόφαση τοῦ θανάτου καὶ μηχανευόμενος αὐτὸ τὸ μίσος πρὸς τὴν ἁμαρτία καὶ προετοιμάζοντας στὸ γένος μας τὸ φάρμακο τῆς σωτηρίας, τὴν ἐνανθρώπηση δηλαδὴ τοῦ Μονογενοῦς, μὲ τὴν ὁποία κερδίσαμε τὴν ἀνάσταση ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τὴν ἀθανασία. Ποιὰ ὅμως εἶναι ἡ σκληρότητα ποὺ ἔχει ἡ ἀπόφαση; «Εἶσαι χῶμα, καὶ στὸ χῶμα θὰ καταλήξεις»⁵³. Ἀπὸ τὸ χῶμα, λέγει, σὲ μετέπλασα σὲ πολὺ ἀνώ-

μετεσκεύασα· ἐπεὶ δὲ φυλάξαι μου τὴν ἐντολὴν οὐκ ἠθέλησας, πρὸς τὴν προτέραν ἐπανελεύση φύσιν ἀνθρώτου δὲ καὶ σμικρὸν εἶναι δοκεῖ τὸ ἀμάρτημα; Ὁ μὲν πάντων ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν, ἐνὸς δὲ μόνου ἀπειρῶξεν, ὁ δὲ καταλιπὼν ἅπαντα, τοῦτον καὶ μόνον καὶ πρῶτον ἐτρύ-
 5 γησε τὸν καρπὸν. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ ὁ Δεσπότης ἐμέμψατο. «Τίς», γὰρ φησιν, «ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνε-
 τειλάμην σοι τούτου μόνον μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες;» Δεδήλωκε δὲ καὶ ὁ διάβολος μὴ φαγεῖν αὐτοὺς ἀπὸ τινος ἄλλου ξύλου, δι' ὧν ἔφη τῇ Εὐᾶ· «Τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεός, Οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου
 10 τοῦ ἐν παραδείσῳ;». Εἰ γὰρ οἶδεν ἐδηδοκότας, οὐκ ἂν ᾤθη περὶ πάντων αὐτοὺς τῶν δένδρων εἰληφέναι τὴν ἐντολὴν. Οὐ μικρὰ τοίνυν ἢ παράδοσις πρώτου γὰρ μετέλαβον, οὗ μόνον μὴ μετασχεῖν ἐκελεύ-
 σθησαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΕ΄.

15

Τίνας «υἱοὺς Θεοῦ» κέκληκε Μωϋσῆς;

Οἱ μὲν τοὺς ἀγγέλους ὑπονοήσαντες, μαίνονται· υἱοὺς δὲ κέκληκε νῦν τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκ τοῦ Σῆθ καταγομένους. Εἰποῦσα γὰρ ἡ Γραφή ὅπως ἐκ τοῦ Σῆθ ὁ Ἐνώς ἐγεννήθη, προσέθηκεν· «Οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ Ἀκύλας φησί· «Τότε
 20 ἤρξατο καλεῖν ἐν ὀνόματι Κυρίου». Αἰνίττεται δὲ ὡς διὰ τὴν εὐσεβει-
 αν οὗτος πρῶτος τῆς θείας προσηγορίας τετύχηκε καὶ ὑπὸ τῶν συγ-
 γενῶν ἠνομάσθη Θεός· ὅθεν οἱ ἐκ τούτου φύντες, υἱοὶ Θεοῦ ἐχρημά-
 τιζον· διὸ καὶ ὁ Κύριος διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ· «Ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες»· καὶ, «Ὁ Θεός ἔστη ἐν συναγωγῇ θε-
 25 ὦν ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρινεῖν· οὕτω δὲ ὀνομάζει τοὺς ἄρχοντας καὶ
 γὰρ ἐπάγει· «Ἔως πότε κρίνετε ἀδικίαν καὶ πρόσωπα ἁμαρτωλῶν λαμβάνετε;», καὶ ἔξης. Καὶ πολλαχῶς τῆς Γραφῆς εὐρήσεις θεοὺς τοὺς διαφέροντας τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ὀνομαζομένους. Οἱ τοίνυν τοῦ Σῆθ ἀπόγονοι εἴτε ἐκ τοῦ Ἐνώς, ὃς θεὸς ἐπεκλήθη πρῶτος, ἐκφύντες,
 30 εἴτε ἀπλῶς ὡς εὐσεβεῖα τῶν ἐκ τοῦ Κάϊν τεχθέντων διαφέροντες, υἱοὶ Θεοῦ ἐκαλοῦντο, καὶ οὐκ ἐμίγνυντο τοῖς ἐκ τοῦ Κάϊν διὰ τὴν ἐπενε-
 χθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἀράν. Χρόνῳ δὲ ὕστερον εὐ-
 ειδεῖς θεασάμενοι τὰς ἐκ τῆς τοῦ Κάϊν συγγενείας θυγατέρας καὶ κα-

54. Γέν. 3, 11.

55. Γέν. 3, 1.

56. Πά ὅλη τὴν ἐρώτησι διαβάσει Θεοδοωρήτου, Ὁπ. π. 37, PG 80, 132 C 9–137 B 6.

57. Γέν. 6, 2.

58. Γέν. 4, 26.

τερη φύση, ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλησες νὰ φυλάξεις τὴν ἐντολή μου, θὰ ἐπανέλθεις στὴν προηγούμενη φύση σου. Καὶ πῶς φαίνεται ὅτι εἶναι μικρὸ τὸ ἁμάρτημα; Ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε τὴν ἐξουσία πάνω σὲ ὅλα καὶ ἀπὸ ἓνα μόνο τὸν ἐμπόδισε, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ἀφήνοντας ὅλα τὰ ἄλλα, τρύγησε αὐτὸν καὶ μόνο καὶ πρῶτο τὸν καρπὸ. Γι' αὐτὸ τὸν κατηγόρησε καὶ ὁ Κύριος· γιατί λέγει· «Ποιὸς σοῦ εἶπε ὅτι εἶσαι γυμνός; Ἦ μήπως ἔφαγες ἀπὸ τὸ δένδρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ μόνο σοῦ ζήτησα νὰ μὴ φᾶς;»⁵⁴. Τοὺς εἶχε δηλώσει καὶ ὁ διάβολος νὰ μὴ φᾶνε ἀπὸ κανένα ἄλλο δένδρο, μὲ αὐτὰ πού εἶπε στὴν Εὐὰ· «Γιατί σᾶς εἶπε ὁ Θεὸς νὰ μὴ φᾶτε ἀπὸ τοὺς καρποὺς ὅλων τῶν δένδρων τοῦ παραδείσου;»⁵⁵. Γιατί, ἂν ἤξερε ὅτι ἐκεῖνοι εἶχαν φάγει, δὲν θὰ νόμιζε ὅτι εἶχαν λάβει τὴν ἐντολή γιὰ ὅλα τὰ δένδρα. Δὲν εἶναι λοιπὸν μικρὴ ἢ παράβαση· γιατί ἔφαγαν ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο διατάχθηκαν νὰ μὴν φάνε⁵⁶.

ΕΡΩΤΗΣΗ 255η.

Ποιὸς ὀνόμασε ὁ Μωυσῆς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ⁵⁷;

Ἐκεῖνοι πού ὑπέθεσαν ὅτι ὀνόμασε τοὺς ἀγγέλους, εἶναι παράφρονες· ἀφοῦ υἱοὺς τοῦ Θεοῦ τώρα ὀνόμασε τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σήθ. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ἡ Γραφή ὅτι ὁ Ἐνὼς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Σήθ, πρόσθεσε· «Αὐτὸς ἤλπισε ὅτι θὰ μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ»⁵⁸. Ὁ Ἀκύλας πάλι λέγει· «Τότε ἄρχισε νὰ ὀνομάζεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Ὑπαινίσσεται, ὅτι λόγω τῆς εὐσέβειάς του πρῶτος αὐτὸς ἔλαχε τὸ θεῖο ὄνομα καὶ ὀνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του θεός, καὶ γι' αὐτὸ ὅσοι προῆλθαν ἀπὸ αὐτὸν ἦταν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος μὲ τὸ στόμα τοῦ Δαβὶδ λέγει· «Ἐγὼ εἶπα· εἶστε θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου ὅλοι»⁵⁹, καί, «Ὁ Θεὸς στάθηκε ἀνάμεσα στὴ σὺνάξη τῶν θεῶν, καὶ καθισμένος ἀνάμεσά τους θὰ κρίνει τοὺς θεοὺς»⁶⁰. Ἔτσι ὀνομάζει τοὺς ἄρχοντες· γιατί προσθέτει· «Ὡς πότε θὰ θγάζετε ἄδικες ἀποφάσεις καὶ θὰ μεροληπτεῖτε ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν;»⁶¹, καὶ τὰ ἔξης. Καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Γραφῆς θὰ βρεῖς ὅσοι ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους νὰ ὀνομάζονται θεοί. Οἱ ἀπόγονοι λοιπὸν τοῦ Σήθ ὀνομάζονταν θεοί, εἴτε ἐπειδὴ κατάγονταν ἀπὸ τὸν Ἐνὼς, πού πρῶτος ὀνομάσθηκε θεός, εἴτε ἀπλῶς γιατί διέφεραν στὴν εὐσέβεια ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κάιν καὶ δὲν τοὺς συναναστρέφονταν γιὰ τὴν κατάρρα πού ἔδωσε ἐναντὸν του ὁ Θεὸς τῶν ὅλων. Ὑστερα ἀπὸ χρόνια ὅμως, βλέποντας ὅτι ἦταν ωραῖες οἱ κοπέλλες ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Κάιν⁶² καὶ καταγοητευμένοι,

59. Ψαλμ 81, 6.

60. Ψαλμ 81, 1.

61. Ψαλμ 81, 2.

62. Γέν. 6, 2.

ταθελχθέντες, ὡς εἰκός, τοῖς παρ' αὐτῶν ἐπινοηθεῖσι μουσικοῖς ὄργάνοις (ὁ γὰρ Ἰωβὰλ ἐξ αὐτῶν ἀνθήσας ψαλτήριον καὶ κιθάραν κατέδειξεν), ἐπεμίγησαν αὐταῖς καὶ διέφθειραν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν, καὶ θεήλατον τιμωρίαν ἐδέξαντο, καρπὸν τῆς παρανομίας τὴν πανωλε-

5 θρίαν εὐράμενοι.
 Ἐκεῖνο μέντοι ἐπισημῆνασθαι χρή, ὡς οὐχ ἀπλῶς αὐτῶν ἁμαρτίαν ὁ θεῖος λόγος κατηγορεῖ, ἀλλὰ τὴν μετ' ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς παρανομίαν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, «Πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας»· οἱ μὲν γὰρ δυσχε-
 10 ραίνοντες τῆς ἁμαρτίας τὴν ὑπερβολήν, ἠττώμενοι δὲ διὰ τὴν τοῦ νοῦ ῥαθυμίαν, οὐ πονηρίαν, εἶτα ὕστερον ἀλγοῦντες καὶ στένοντες ἔχουσί τινα μετρίαν ἀμηγέτη παραίτησιν, οἱ δὲ εἰς ἀκολασίαν καὶ πονηρίαν παντάπασιν ἀποκλίναντες, ὥστε καὶ προσεπινοεῖν νεωτέρας κακίας ἰδέας, ποίας ἄξιοι συγγνώμης;

15

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΣΤ.

Τοῦ νόμου μήπω τεθέντος, ὅς διαγορεύει τιμᾶν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, πῶς ὁ Χάμ ὡς πατραλοίας κρίνεται;

Τῇ φύσει τοὺς ἀναγκαίους νόμους ἐντέθεικεν ὁ Θεός. Οὕτω τὸν
 20 Καῖν κατέκρινεν, ἐπειδήπερ αὐτὸν ἢ φύσις ἐδίδασκεν ὡς ὁ φόνος παράνομον αὐτίκα γοῦν δόλῳ χρησάμενος συνεργῶ, πόρρω τῶν γεγεννηκότων ἀπάγων ἀνεῖλε τὸν ἀδελφόν, καὶ τοῦ Θεοῦ πυνθανομένου, «Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου», ἠρνήθη, δηλονότι ὡς ἐπιστάμενος κακὸν εἶναι τὸ τολμηθὲν ἐλεγχθεῖς δὲ ὑπὸ τοῦ δικαίου Κριτοῦ, ὡμο-
 25 λόγησεν ὑπὲρ συγγνώμην ἡμαρτηκέναι· «Μεῖζων γὰρ ἡ ἁμαρτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με»· καὶ μέντοι καὶ ὁ Ἄδὰμ τῆς θείας ἐπιφανείας αἰσθόμενος ἐπειράθη λαθεῖν, ὡς εἰδὼς ὅτι δὴ τὸ κλέπτειν κακόν. Οὕτω δὴ ὁ Χάμ τὴν τοῦ πατραλοίου κατηγορίαν ἐδέξατο ὡς παραβὰς τὸν τῆς φύσεως νόμον. Ὅτι δὲ καὶ τὸ γεραίρειν τοὺς γεγεννηκότας ἢ φύσις
 30 ἐδίδασκε, μερτυροῦσιν οἱ τοῦ Χάμ ἀδελφοὶ οἱ μετὰ πολλῆς αἰδοῦς τὸν πατέρα συγκαλύψαντες.

63. Γέν. 4, 21.

64. Γέν. 6, 5.

65. Πά ὀλη τὴν ἐρώτησιν διάβασε Θεοδωρήτου, Ὁπ. π. 47, PG 80, 148 B 4 – 152 C 9.

66. Ἐξ. 20, 12. Δευτ. 5, 16.

ὅπως ἦταν φυσικῶ, ἀπὸ τὰ μουσικὰ ὄργανα ποὺ εἶχαν ἐπινοήσει αὐτοὶ (γιατὶ ὁ Ἰωβάλ, ποὺ βλάστησε ἀπὸ αὐτούς, παρουσίασε τὸ Ψαλτήρι καὶ τὴν κιθάρα⁶³), τὶς πῆραν γυναῖκες καὶ διέφθειραν τὴν εὐγένειά τους, καὶ δέχθηκαν τὴ θεόσταλτη τιμωρία, βρίσκοντας τὸν γενικὸ ὄλεθρο ὡς καρπὸ τῆς παρανομίας τους.

Πρέπει ὁμως νὰ ἐπισημάνομε ἐκεῖνο, ὅτι ὁ θεῖος λόγος δὲν τοὺς κατηγορεῖ ἀπλῶς γιὰ ἁμαρτία, ἀλλὰ γιὰ παρανομία ποὺ τὴ διέπρατταν μὲ σφοδρὸ πόθο καὶ ἐπιμονή. Γιατὶ αὐτὸ φανερώνει ἡ δήλωση, ὅτι «Ὁ νοῦς τοῦ καθενὸς εἶναι στραμμένος μὲ ἐπιμέλεια στὰ πονηρὰ ὅλες τὶς ἡμέρες»⁶⁴. Ὅσοι δηλαδὴ δυσανασχετοῦν βέβαια γιὰ τὴν προσβολὴ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ νικῶνται ἀπὸ ραθυμία τῆς ψυχῆς τους καὶ ὄχι ἀπὸ κακία, ἔπειτα ὁμως πονοῦν καὶ στενάζουν, ἔχουν ὅπωςδῆποτε κάποια μετρημένη συγγνώμη, ὅσοι ὁμως ἔχουν ἀποκλίνει τελείως στὴν ἀκολασία καὶ τὴν πονηρία, ὥστε κοντὰ στὶς παλιές νὰ ἐπινοοῦν καὶ νεώτερες ἰδέες κακίας, ποιᾶς συγγνώμης εἶναι ἄξιοι⁶⁵;

ΕΡΩΤΗΣΗ 256η

Ἄφοῦ δὲν εἶχε δοθεῖ ἀκόμα ὁ νόμος, ποὺ ὁρίζει νὰ τιμᾶμε τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα⁶⁶, πῶς ὁ Χάμ κατηγορεῖται ὡς πατροκτόνος⁶⁷;

Ὁ Θεὸς ἔβαλε μέσα στὴ φύση μας τοὺς νόμους τοὺς ἀναγκαίους. Ἔτσι καταδίκασα τὸν Κάιν, ἐπειδὴ ἡ φύση τὸν δίδασκε ὅτι ὁ φόνος εἶναι πράξη παράνομη. Αὐτὸς ὁμως χρησιμοποιώντας ὡς συνεργό του τὸν δόλο, ἀπομακρύνοντας ἀπὸ τοὺς γονεῖς του τὸν ἀδελφὸ του, τὸν σκότωσε, καὶ ὅταν τὸν ρώτησε ὁ Θεός, «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου ὁ Ἄβελ;», ἀρνήθηκε ν' ἀπαντήσῃ, προφανῶς ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι ἡ πράξη του ἦταν κακὴ, ὅταν ὁμως τὸν ἔλεγε ὁ δίκαιος Κριτής, ὁμολόγησε ὅτι ἡ ἁμαρτία ποὺ διέπραξε ἦταν πάνω ἀπὸ συγγνώμη· γιατί λέγει «Ἡ ἁμαρτία μου εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ νὰ μπορεῖ νὰ μοῦ συγχωρηθεῖ»⁶⁸. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀδάμ, ὅταν ἀντιλήφθηκε τὴ θεία παρουσία, προσπάθησε νὰ κρυφθεῖ, ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι ἡ δόλια πράξη εἶναι κακὴ⁶⁹. Ἔτσι καὶ ὁ Χάμ δέχθηκε τὴν κατηγορία τοῦ πατροκτόνου, ἐπειδὴ παρέβη τὸν νόμο τῆς φύσης. Ὅτι ὁμως ἡ φύση δίδασκε καὶ τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς γονεῖς, τὸ μαρτυροῦν οἱ υἱοὶ τοῦ Χάμ, οἱ ὁποῖοι μὲ πολὺ σεβασμὸ σκέπασαν τὸν πατέρα τους⁷⁰⁻⁷¹.

67. Γέν. 9, 24-25.

68. Γέν. 4, 8-13.

69. Γέν. 3, 8.

70. Γέν. 9, 23.

71. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδωρήτου, Ὅπ. π. 57, PG 80, 160 B 4 - C 11.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΖ΄.

Τί δήποτε, τοῦ Χαμ ἐπταικότος, ὁ ἐκείνου παῖς ἠράθη;

Κοιῆ πάντες μετὰ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ παῦλαν τῆς θείας μετέλα-
 χον εὐλογίας τολμηρὸν τοίνυν ὑπέλαβεν ὁ Νῶε ἐπάγειν ἄραν τῷ τῆς
 5 θείας εὐλογίας μετεκληχότι· τούτου χάριν τῷ ἐκείνου παιδί ταύτην
 περιέθηκεν. Ἔχει δὲ ἡ τιμωρία τὸ δίκαιον· ἐπειδὴ γὰρ υἱὸς ὢν ἐξήμαρ-
 τεν εἰς πατέρα, διὰ τῆς τοῦ παιδὸς ἀρᾶς δέχεται τιμωρίαν. Πρὸς δὲ
 τούτῳ σκοπητέον κάκεῖνο· ὡς, εἰ αὐτὸς ὁ Χαμ ἐδέξατο τὴν ἀράν, εἰς
 ὅλον ἂν διέβη τὸ γένος ἢ τιμωρία· ἐκ δὲ τούτου ἐβλάστησαν Αἰθίοπες
 10 καὶ Αἰγύπτιοι καὶ Λιβύη πᾶσα καὶ Φοινίκη καὶ Παλαιστίνη. Ἴνα τοί-
 νυν μὴ ἅπαν τὸ γένος περιβάλλῃ τῇ τιμωρία, εἰς τὸν νεώτατον υἱὸν τὴν
 τιμωρίαν παρέπεμψε. Καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναί προσήκει, ὡς πρόορησίς
 ἐστίν, οὐκ ἀρὰ τοῦ δικαίου τὰ ῥήματα. Ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν ὁ Ἰσραήλ,
 ἐκ τοῦ Σὴμ κατάγων τὸ γένος, τῆς Παλαιστίνης κύριος ἔσεσθαι, ταύ-
 15 τὴν δὲ πάλαι ὄκουν οἱ ἐκ τοῦ Χαναάν, εἰς ἀράν σχηματίζει τὴν πρόο-
 ρησιν, προαγορεύων μὲν τὰ ἐσόμενα, δεδιπτόμενος δὲ τοὺς ὕστερον
 ἐσομένους μὴ πλημμελεῖν εἰς γονέας. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἢ τοῦ Σὴμ
 εὐλογία διδάσκει· «Εὐλογητὸς γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Σὴμ· ἔσται Χα-
 ναάν παῖς πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ, καὶ κατοικήσάτω ἐν τοῖς σκη-
 20 νώμασι τοῦ Σὴμ· γενηθήτω Χαναάν παῖς αὐτοῦ». Οὐ γὰρ τοῖς δύο τοῦ-
 τον ὑπέταξεν, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Σὴμ· καὶ τοῦ μὲν Ἰάφεθ τὴν πολυγονίαν
 προεῖρηκε, τοῦ δὲ Σὴμ τὴν εὐσέβειαν. Τὸν γὰρ Θεὸν ἐν τοῖς σκηνώμασι
 τοῦ Σὴμ κατοικήσειν προεῖρηκε· κατώκησε δὲ ἐν τοῖς τοῦ Σὴμ πατριάρ-
 χαις καὶ ἐν τοῖς ἐκ τούτων βεβλαστηκόσι προφήταις, καὶ ἐν τῇ σκηνῇ
 25 πρότερον καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὕστερον ἀκριβῆς δὲ τέλος ἔσχηκεν
 ἢ προφητεία τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ὅτε αὐτὸς Θεὸς Λόγος
 ἐνηθρώπησε καὶ ναὸν ἑαυτοῦ προσηγόρευσε· ἦν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ
 καὶ Ἀβραάμ ἔλαβε σάρκα· ἐκ τοῦ Σὴμ γὰρ καὶ οὗτοι κατήγον τὸ γένος,
 ἢ δὲ τοῦ Χαναάν δουλεία ἐν τοῖς Γαβωνίταις τὸ τέλος ἐδέξατο.

30

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΗ΄.

*Πῶς Ἀβραάμ πιστὸς ὀνομάζεται, εἰρηκῶς τῷ Θεῷ,
 «Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν;».*

Τό, «Κατὰ τί γνώσομαι», οὐκ ἀπιστοῦντός ἐστιν, ἀλλὰ μαθεῖν πο-

72. Γέν. 9, 25.

73. Γέν. 10, 6-20.

74. Γέν. 9, 26-27.

75. Ἰω. 2, 21.

76. Πά ὀλη τὴν ἐρώτησιν βλέπε Θεοδωρήτου, Ὁπ. π. 58, PG 80, 161 C11 – 164 C2.

76. Γαλ 3, 9.

77. Γέν. 15, 8.

ΕΡΩΤΗΣΗ 257η.

Γιατί, ἐνῶ ἀμάρτησε ὁ Χάμ, τὴν κατάρα δέχτηκε ὁ υἱός του⁷²;

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ κατακλυσμοῦ ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ ἔλαβαν τὴ θεία εὐλογία. Θεώρησε λοιπὸν ὁ Νῶε ὅτι ἦταν τολμηρό νὰ καταρασθεῖ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε λάβει τὴ θεία εὐλογία, καὶ γι' αὐτὸ καταράσθηκε τὸ παιδί αὐτοῦ. Ἡ τιμωρία βέβαια δικαιολογεῖται. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀμάρτησε πρὸς τὸν πατέρα του, ἐνῶ ἦταν υἱός του, δέχεται τὴν τιμωρία μέσω τῆς κατάρας στὸ παιδί του. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ πρέπει νὰ ἐξετάσομε καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, ἂν δεχόταν τὴν κατάρα ὁ ἴδιος ὁ Χάμ, ἡ τιμωρία θὰ ἔπεφτε σὲ ὅλη τὴ γενιά του, καὶ ἀπὸ αὐτὴν βέβαια εἶχαν βλαστήσει οἱ Αἰθίοπες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, ἡ Λιβύη ὁλόκληρη καὶ ἡ Φοινίκη καὶ ἡ Παλαιστίνη⁷³. Γιὰ νὰ μὴν συμπεριλάβει λοιπὸν ὕλη τὴ γενιὰ στὴν τιμωρία, μετέφερε τὴν τιμωρία στὸν νεώτατο υἱό. Καὶ πρέπει νὰ γνωρίζομε καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ λόγια τοῦ δικαίου εἶναι πρόρρηση, ὄχι κατάρα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο ὁ Ἰσραήλ, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸν Σὴμ, νὰ γίνεи κύριος τῆς Παλαιστίνης, καὶ αὐτὴν παλιὰ τὴν κατοικοῦσαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Χαναάν, διατυπώνει τὴν πρόρρηση ὡς κατάρα, προλέγοντας βέβαια τὰ μελλοντικά, φοβούμενος ὅμως μήπως οἱ μεταγενέστεροι ἁμαρτήσουν πρὸς τοὺς γονεῖς τους. Κι αὐτὸ μᾶς τὸ διδάσκει μὲ σαφήνεια ἡ εὐλογία τοῦ Σὴμ· γιατί λέγει· «Εὐλογημένος ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Σὴμ· ὁ Χαναάν θὰ γίνεи δοῦλος του. Εἶθε νὰ δώσει ὁ Θεὸς πολλὴ αὔξηση στὸν Ἰάφεθ καὶ ἃς κατοικήσει στὶς περιοχὲς τοῦ Σὴμ, ἐνῶ ὁ Χαναάν ἃς γίνεи δοῦλος του»⁷⁴. Δὲν ὑπέταξε δηλαδὴ αὐτὸν καὶ στοὺς δύο, ἀλλὰ μόνο στὸν Σὴμ. Ἐπίσης προεῖπε καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰάφεθ, καὶ τὴν εὐσέβεια τοῦ Σὴμ. Γιατί προεῖπε, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ κατοικήσει στὶς σκηνὲς τοῦ Σὴμ. Καὶ πράγματι κατοίκησε μέσα στοὺς πατριάρχες ποὺ προσῆλθαν ἀπὸ τὸν Σὴμ καὶ στοὺς προφῆτες ποὺ βλάστησαν ἀπὸ αὐτούς, στὴ σκηνὴ πρῶτα, καὶ στὰ Ἱεροσόλυμα ἀργότερα. Ἡ ἀκριβὴς βέβαια ἐκπλήρωση τῆς προφητείας ἦταν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας, ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς Λόγος ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ὀνόμασε ναὸ του τὴ σάρκα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἀβραάμ⁷⁵. Γιατί καὶ αὐτοὶ κατάγονταν ἀπὸ τὸν Σὴμ. Ἐνῶ ἡ δουλεία τοῦ Χαναάν βρῆκε τέλος στοὺς Γαβαωνῖτες⁷⁶.

ΕΡΩΤΗΣΗ 258η

Πῶς ὁ Ἀβραάμ ὀνομάζεται πιστός⁷⁷, ἀφοῦ εἶπε στὸν Θεό·

«Ἀπὸ τί θὰ πιστέψω ὅτι θὰ τὴν κληρονομήσω;»⁷⁸.

Τό, «Ἀπὸ τί θὰ πιστέψω», δὲν εἶναι λόγος κάποιου ποὺ δὲν πιστεύει,

θοῦντος τῆς κληρονομίας τὸν τρόπον. Ἐπειδὴ γὰρ ἑώρα πλήθη μυρία
 τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντα, μαθεῖν ἠβούλετο τίνι τρόπῳ παραλήψεται
 τῆς γῆς ἐκείνης τὴν δεσποτείαν νόμῳ πολέμου; δίχα πολέμου; ζώντων
 ἐκείνων; ἀναιρουμένων; ἐξελαινομένων; τούτου χάριν μετὰ τὴν θυ-
 5 σίαν ὁ τῶν ὄλων ὀφθεῖς Θεός, «Γινώσκων», φησί, «γνώση ὅτι πάροι-
 κόν ἔσται τὸ σπέρμα σου» καὶ ἐξῆς, ἕως τοῦ, «Οὕτω γὰρ ἀναπεπλή-
 ρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων». Ἐκ τῆς θείας τοίνυν ἀποκρίσε-
 ως ἔστι γινῶναι τὸν τρόπον τῆς ἐρωτήσεως ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «Κατὰ τί
 γνώσομαι ὅτι κληρονομήσω αὐτήν;», ἐδιδάχθη μὲν ὅσον παροικήσου-
 10 σι χρόνον, καὶ ὅπως ταλαιπωρήσουσιν, ὅσης δὲ ἀξιωθήσονται προμη-
 θείας, τῶν μὲν πολεμησάντων αὐτοὺς κολασθησομένων, τῶν δὲ τὰ
 ἐκείνων καρπωσομένων, καὶ ὅτι τούτων αὐτὸς οὐδεμίαν πείραν
 λαβῶν, ἐν εἰρήνῃ καταλύσει τὸν θῖον· ἐδίδαξε δὲ καὶ τῆς ἀναβολῆς τὴν
 αἰτίαν. Ἴνα γὰρ μὴ τις τοπάσῃ καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων μὴ
 15 δυνηθῆναι τὸν Δεσπότην Θεὸν τῆς γῆς ἐκείνης παραδοῦναι τὴν δε-
 σποτείαν, φησὶν, ὅτι οὕτω ἄξια πανωλεθρίας δεδράκασιν οἱ Ἀμορ-
 ραῖοι οὐ χρὴ γὰρ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκ προγνώσεως ἐνεχθῆναι τὴν
 τιμωρίαν. Ὅτι δὲ εἶχον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ εὐσεβεῖς, δῆλον ἔκ τε τοῦ
 Ἀθιμέλεχ καὶ ἐκ τῶν Χεβρῶν οἰκούντων, ὧν ἔστι πρὸς τὸν πατριάρ-
 20 χην ἀκοῦσαι θωόντων· «Βασιλεὺς εἶ σὺ παρὰ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ἐν τοῖς
 ἐκλεκτοῖς μνημείοις ἡμῶν θάψον τὸν νεκρὸν σου».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΘ΄.

Τίνος ἔνεκεν ἐκπαλαίει τῷ Ἰακώβ ὁ ἄγγελος;

Δεδιότι τὸν ἀδελφὸν θάρσος ἐντίθησι· διὰ τοι τοῦτο καὶ τῆς νίκης
 25 αὐτῷ παρακεχώρηκε, μονονουχὶ λέγων· Ἐμὲ νενίκηκας, καὶ ἄνθρω-
 πον δέδοικας· Ἴνα δὲ μὴ μέγα φρονηῖ δόξας νενικηκέναι Θεόν, τῇ ἀφῆ
 τοῦ μηροῦ τὸ ἐθελούσιον τῆς ἥττης ἐδήλωσε· τῇ γὰρ ἀφῆ τοῦ μηροῦ
 τὴν νάρκην εἰργάσατο. Γνοὺς δὲ τοῦ ἐπιφανέντος τὴν δύναμιν, τὴν
 εὐλογίαν αἰτεῖ· ὁ δὲ καὶ τὴν αἴτησιν δίδωσι καὶ τὴν προσηγορίαν ἀ-
 30 μείδει· διέμεινε δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐγρήγορσιν ὁ μηρὸς ναρκῶν τε καὶ
 ὑποσκάζων, ἵνα μὴ φαντασίαν ὑπολάβῃ τὴν ὄψιν· διὰ τοῦτο καὶ ἐρω-
 τήσας, τίνα προσηγορίαν ἔχει, οὐ μόνον διαμαρτάνει τῆς αἰτήσεως,

79. Γέν. 15, 13-16.

80. Γέν. 20, 2-18. 21, 22-34.

81. Γέν. 23, 2-6.

82. Πά ὀλη τὴν ἐρώτηση βλέπε Θεοδωρήτου, Ὅπ. π. 65, PG 80, 172 B3 - 173A 11.

83. Γέν. 32, 25-32.

ἀλλὰ κάποιου πού ποθεῖ νὰ μάθει τὸν τρόπο τῆς κληρονομίας. Ἐπειδὴ ἔβλεπε ἀμέτρητα πλήθη νὰ κατοικοῦν στὴν Παλαιστίνη, ἤθελε νὰ μάθει μὲ ποιὸ τρόπο θὰ ἔπαιρνε τὴν ἐξουσία τῆς χώρας ἐκείνης. Μὲ τὸ νόμο τοῦ πολέμου; Χωρὶς πόλεμο; Θὰ μείνουν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι στὴ ζωὴ; Θὰ σκοτωθοῦν; Θὰ ἐκδιωχθοῦν; Γι' αὐτὸ μετὰ τὴ θυσία παρουσιάσθηκε ὁ Θεὸς τῶν ὄλων καὶ τοῦ λέγει· «Θὰ μάθεις καὶ θὰ βεβαιωθείς ὅτι οἱ ἀπόγονοί σου θὰ εἶναι προσωρινοὶ κάτοικοι», καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς τὸ, «Ἐπειδὴ δὲν συμπληρώθηκαν ἀκόμα οἱ ἀδικίες τῶν Ἀμοραίων»⁷⁹. Ἀπὸ τὴ θεία λοιπὸν ἀπάντηση μποροῦμε νὰ μάθουμε τὸν τρόπο τῆς ἐρώτησης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «Ἀπὸ τί θὰ καταλάβω ὅτι θὰ κληρονομήσω αὐτήν;», ἔμαθε πόσο χρόνο θὰ μένουν ἐκεῖ ὡς πάροικοι, τίς ταλαιπωρίες πού θὰ ὑποφέρουν, καὶ πόση πρόνοια θὰ ἀξιωθοῦν νὰ δεχθοῦν. Ὅσοι τοὺς πολεμήσουν θὰ τιμωρηθοῦν, καὶ ἐκεῖνοι πού θὰ καρπωθοῦν τὰ ἀγαθὰ τους, καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ δοκιμάσει κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεινὰ, ἀλλὰ θὰ τελειώσει εἰρηνικὰ τὴ ζωὴ του. Τοῦ δίδαξε καὶ τὴν αἰτία τῆς ἀναβολῆς. Γιὰ νὰ μὴν ὑποπτευθεῖ δηλαδὴ κάποιος, ὅτι ἐξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν κατοίκων δὲν θὰ μπορέσει ὁ Κύριος καὶ Θεὸς νὰ τοῦ παραδώσει τὴν κυριαρχία ἐκείνης τῆς χώρας, λέγει, ὅτι οἱ Ἀμορραῖοι δὲν ἔπραξαν ἀκόμα τὰ ἄξια γιὰ ὀλικὴ καταστροφή, καὶ δὲν εἶναι ὀρθὸ νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ τιμωρία ἀπὸ πρόγνωση μόνο πρὶν τελεσθεῖ ἡ ἁμαρτία. Ὅτι βέβαια ὑπῆρχαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ εὐσεβεῖς, γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸν Ἀβιμέλεχ καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Χεβρών⁸⁰, τοὺς ὁποίους μποροῦμε ν' ἀκούσομε νὰ φωνάζουν πρὸς τὸν πατριάρχη· «Ἐσὺ εἶσαι βασιλιάς σταλμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ σ' ἐμᾶς, στὰ ἐκλεκτὰ μνημεῖα μας θάψε τὸν νεκρό σου»⁸¹⁺⁸².

ΕΡΩΤΗΣΗ 259η

Γιατί ὁ ἄγγελος παλεύει μὲ τὸν Ἰακώβ⁸³;

Ἐπειδὴ ὁ Ἰακώβ φοβόταν τὸν ἀδελφό του, ὁ ἄγγελος τὸν ἐνθαρρύνει. Καὶ γι' αὐτὸ τοῦ παραχώρησε καὶ τὴ νίκη, πού εἶναι σὰ νὰ τοῦ λέγει· «Νίκησες ἐμένα, καὶ φοβᾶσαι ἕναν ἄνθρωπο;» Καὶ γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευθεῖ, νομίζοντας ὅτι νίκησε τὸν Θεό, μὲ τὸ ἄγγιγμα τοῦ μηροῦ δῆλωσε ὅτι τὸ θέλησε καὶ ἠττήθηκε· γιατί μὲ τὸ ἄγγιγμα προκάλεσε τὸ νάρκωμα τοῦ μηροῦ. Ὅταν ὅμως γνώρισε τὴ δύναμη τοῦ ἀγγέλου πού τοῦ ἐμφανίσθηκε, ζητεῖ τὴν εὐλογία του, καὶ αὐτὸς καὶ τοῦ δίνει ὅ,τι τοῦ ζήτησε, καὶ τὸ ὄνομά του ἀλλάζει. Ὁ μηρός του ὅμως ἔμεινε καὶ μετὰ τὸ ξύπνημα μουδιασμένος καὶ κούτσαινε, γιὰ νὰ μὴ νομίσει αὐτὴ τὴν ὄραση ἀπλὴ φαντασία. Γι' αὐτὸ, καὶ ὅταν ρώτησε ποιὸ εἶναι τὸ ὄνομά του,

ἀλλὰ καὶ ἐπιπλήττεται ὡς ὑπερβάς τὰ μέτρα τῆς φύσεως· «Ἴνα τί», γάρ φησιν, «ἔρωτᾶς τὸ ὄνομά μου;». Καὶ τοῦτό ἐστι θαυμαστόν. Ἐπισημαντέον δὲ κἀνταῦθα, ὅτι τὸν αὐτὸν ἐκάλεσε καὶ ἄνθρωπον καὶ Θεόν· «Ἐνισχύσας», γάρ ἔφη, «μετὰ Θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων ἔση 5 δυνατός». Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου, «Εἶδος Θεοῦ»· «Εἶδον», γάρ φησιν, «Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη ἡ ψυχὴ»· καὶ πάλιν· «Ἀνέτειλε δ' αὐτῶ ὁ ἥλιος, ἠνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ». Διὰ τούτων δὲ πάντων μανθάνομεν, ὡς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐφάνη κἀνταῦθα τῷ Ἰακώβ.

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞ'.

Πῶς εὐλογῆσαι τοὺς παῖδας ὁ Ἰακώβ λέγεται, ἐνίοις ἐπαρσάμενος;

Οὔτε ἀραί εἰσιν οὔτε εὐλογίαι, ἀλλὰ προρρήσεις οἱ τελευταῖοι τοῦ πατριάρχου λόγοι· «Συνάχθητε», γάρ φησιν, «ἵνα ἀναγγεῖλω ὑμῖν τί 15 ἀπαντήσεται ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν». Ἐμνήσθη δὲ καὶ τῶν παρ' ἐνίων γεγενημένων, οὐκ ἐπειδὴ δίκας οἱ παῖδες εἰσεπράττοντο τῶν πατρικῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ σχηματίζων εἰς ἀρὰν καὶ εὐλογίαν τοὺς λόγους εἰς κοινήν τῶν ἐντευξομένων ὠφέλειαν.

Καὶ τῶ μὲν Ῥουβὶμ αὐθάδειαν ἐπιμέμφεται καὶ θρασύτητα καὶ 20 τὴν εἰς πατρώαν εὐνήν παρανομίαν, οὗ δὴ ὀλίγους αὐτοῦ γεγενησθαι τοὺς ἀπογόνους προλέγει· τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ «Ὡς ὕδωρ μὴ ἐκζέσης», ἀντὶ τοῦ, «μὴ ἐκθερμανθείης εἰς πολυγονίαν».

Νεμεσᾶ δὲ καὶ τῶ Σιμεὼν καὶ τῶ Λευὶ, τῶν Σικιμιτῶν τὸν ἄδικον ὄλεθρον ὀδυρόμενος, καὶ εὐχεται μηδεμίαν κοινωνίαν εἰς τὴν παρανο- 25 μίαν ἔχειν ἐκείνην· ἐπαρᾶται μέντοι οὐκ αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς πονηροῖς αὐτῶν πάθει καὶ τῇ ὀργῇ τῇ μήνιδι· ἐπιθυμίαν δὲ τὴν ὀργὴν ἐκάλεσεν ἐκ ταύτης γὰρ ἡ ὀργὴ τὴν ἐτυμολογίαν ἔχει· ὀρέγεται γάρ ὁ ὀργιζόμενος ἀμύνασθαι τὸν ἐχθρόν. Καὶ αὕτη δὲ ἡ τιμωρία πρόρρησις ἦν «Διαμεριῶ γὰρ αὐτοὺς ἐν Ἰακώβ, καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραὴλ». 30 Ἄλλ' ἡ τοῦ Λευὶ φυλὴ διὰ τὴν ἄκραν διεσπάρη τιμὴν ὥστε γὰρ ἐκάστη φυλῇ συνεῖναι Λευῖτας καὶ ἱερέας καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ὠφέλειαν καρποῦσθαι, οὐκ ἔλαβον ἴδιον κληρὸν, ἀλλ' ἐν ἐκάστη φυλῇ τινες αὐτοῖς ἀπενεμήθησαν πόλεις, καὶ τῆς προαστείου γῆς ὠρισμένος πῆχυν ἀριθμὸς. Καὶ ἡ τοῦ Σιμεὼν φυλὴ οὐκ εἶχε κληρὸν κεχωρισμέ-

84. Γέν. 32, 29.

85. Γέν 32, 28.

86. Γέν 32, 30.

87. Γέν. 32, 31.

88. Πὰ ὀλη τὴν ἐρώτησι βλέπε Θεοδωρήτου, "Οπ. π. 58, PG 80, 161 C11 - 164C 2.

ὄχι μονάχα ἀποτυγχάνει σ' αὐτὸ πού ζητᾶ, ἀλλὰ καὶ δέχεται καὶ ἐπιπληξὴ γιὰ τὴν ξεπέρασε τὰ μέτρα τῆς φύσης. Γιατὶ τοῦ λέγει· «Γιατὶ ρωτᾶς γιὰ τὸ ὄνομά μου;»⁸⁴. Κι αὐτὸ εἶναι ἀξιοθαύμαστο. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνομε καὶ ἐδῶ, ὅτι τὸν ἴδιο τὸν ὀνόμασε καὶ ἄνθρωπο καὶ θεό. Γιατὶ λέγει· «Ἀφοῦ στάθηκες δυνατὸς ἀπέναντι στὸν Θεό, θὰ εἶσαι δυνατὸς καὶ ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους»⁸⁵. Καὶ ἔδωσε στὸν τόπο ἐκεῖνον τὸ ὄνομα, «ὄψη τοῦ Θεοῦ». Γιατὶ λέγει· «Εἶδα τὸν Θεὸ πρόσωπο μὲ πρόσωπο, ἀλλ' ὅμως ἡ ψυχὴ μου σώθηκε (δὲν πέθανα)»⁸⁶. Καὶ πάλι· «Καὶ μόλις πέρασε ἡ ὄψη τοῦ Θεοῦ, εἶδα ν' ἀνατέλλει ὁ ἥλιος»⁸⁷. Μὲ ὅλα αὐτὰ μαθαίνομε, ὅτι καὶ ἐδῶ ἐμφανίσθηκε στὸν Ἰακώβ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ⁸⁸.

ΕΡΩΤΗΣΗ 260ή.

Πῶς λέγεται διὰ τὸν Ἰακώβ εὐλόγησε τὰ παιδιά του ἀφοῦ μερικὰ τὰ καταράσθηκε⁸⁹;

Οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Πατριάρχου οὔτε κατάρεις εἶναι οὔτε εὐλογίες, ἀλλὰ προρρήσεις· γιὰ τὴν λέγει· «Μαζευθεῖτε γιὰ νὰ σᾶς ἀναγγείλω τί θὰ συναντήσετε στὸ τέλος τῶν καιρῶν»⁹⁰. Ἀνέφερε καὶ ὅσα ἔπραξαν μερικοί, ὅχι ἐπειδὴ τὰ παιδιά τιμωροῦνταν γιὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν πατέρων τους, ἀλλὰ διατύπωνε τοὺς λόγους ὡς κατάραι καὶ εὐλογία γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια ἐκείνων πού τὸν ἄκουαν.

Τὸν Ρουβὶμ τὸν κατηγορεῖ γιὰ αὐθάδεια καὶ θρασύτητα καὶ γιὰ τὴν παραβίαση τῆς πατρικῆς κλίνης, καὶ προλέγει ὅτι οἱ ἀπόγονοί του θὰ εἶναι λίγοι. Γιατὶ αὐτὸ δηλώνει ὁ λόγος του· «Δὲν θὰ βράσεις ὅπως τὸ νερό», ἀντὶ νὰ πεῖ· «Δὲν θὰ θερμανθεῖς γιὰ νὰ κάνεις πολλὰ παιδιά⁹¹».

Θυμῶνει καὶ μὲ τὸν Συμεὼν καὶ τὸν Λευί, θρηνώντας τὸν ἄδικο χαμὸ τῶν Σικιμιτῶν, καὶ εὔχεται νὰ μὴ ἔχουν καμμιά σχέση μὲ ἐκείνη τὴν παρανομία⁹²· καταριέται βέβαια ὄχι αὐτούς, ἀλλὰ τὰ φαῦλα πάθη τους, τὴν ὀργή τους, τὴν παραφροσύνη τους. Ἐπιθυμία ὀνόμασε τὴν ὀργή. Γιατὶ ἀπὸ αὐτὴν ἐτυμολογεῖται ἡ ὀργή. Αὐτὸς δηλαδὴ πού ὀργίζεται ἐπιθυμεῖ ν' ἀποκρούσει τὸν ἐχθρό. Καὶ αὐτὴ ἡ τιμωρία ἦταν πρόρρηση· γιὰ τὴν λέγει· «Θὰ τοὺς διαμοιράσω ἀνάμεσα στὸν Ἰακώβ, καὶ θὰ τοὺς διασκορπίσω μέσα στὸν Ἰσραήλ»⁹³. Ἡ φυλὴ ὅμως τοῦ Λευὶ εἶχε διασπαρῆ γιὰ τὴν ὅλως ἰδιαίτερη τιμῇ, ὥστε σὲ κάθε φυλὴ νὰ ὑπάρχουν Λευῖτες καὶ ἱερεῖς καὶ νὰ καρποῦνται τὴν ὠφέλειά τους δὲν ἔλαβαν δικό τους κλῆρο, ἀλλὰ σὲ κάθε φυλὴ τοὺς ἀπονεμήθηκαν μερικὲς πόλεις καὶ ὀρισμένη ἔκταση στὰ προάστεια αὐτῶν⁹⁴. Χωριστὸ κλῆρο δὲν

89. Γέν. 49, 28.

90. Γέν. 49, 1.

91. Γέν. 49, 3-4.

92. Γέν. 49, 5-7.

93. Γέν. 49, 7.

94. Ἀριθμ. 1, 47-54. 3, 1-4, 49. 8, 5-26. 35, 1-8.

νον, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ πατριάρχου πρόρρησιν μεταξὺ τῶν ἄλλων φυλῶν διεσπερμένον.

Τοῦ δὲ Ἰούδα πολλοὺς ἐπαίνους διέξεισιν. «Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νότου τῶν ἐχθρῶν σου προσκνη-
5 σουσί σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου· σκίμνος λέοντος Ἰούδα, ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέθης». Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν τῷ Ἰούδα ἀρμόττει, ἀλλὰ τῇ ἐκ τούτου βλαστησάσῃ φυλῇ· βασιλικὴ γὰρ ἦν αὕτη, πρώτου μὲν τοῦ Δαβὶδ βασιλεύσαντος, εἶτα τῶν ἐξ ἐκείνου, καὶ πασῶν δὲ τῶν ἄλλων φυλῶν ἦν δυνατωτάτη. Καὶ γὰρ ἠνίκα Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς ἀριθμηθῆ-
10 ναι προσέταξε τὸν λαόν, τετρακοσίας χιλιάδας τοῦ Ἰούδα εὗρε, τῶν δὲ ἄλλων φυλῶν ἐννεακοσίας· καὶ μέντοι κἂν τῇ ἐρήμῳ ἀριθμηθέντες, πλείους ὤφθησαν τῶν ἄλλων φυλῶν· ἀλλὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς προρρήσεως τὴν ἐκθασιν ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ὃς ἐκ βλαστοῦ Ἰούδα ἀνέτειλε, κατὰ τὸν πατριάρχην Ἰακώβ, καὶ κατὰ τὸν προφήτην
15 Ἡσαΐαν· «Ἐξῆλθε ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀνέθῃ». Αὐτῷ δὲ καὶ τὸ «Ἀναπεσὼν ὡς λέων ἐκοιμήθη», ἀρμόττει, «καὶ ὡς σκίμνος λέοντος»· ὥσπερ γὰρ ὁ λέων καθεύδων ἐστὶ φοβερός, οὕτως ὁ Δεσποτικὸς θάνατος καὶ τῷ θανάτῳ καὶ τῷ διαβόλῳ γεγένηται. Λέοντα γὰρ αὐτὸν καὶ σκίμνον λέοντος κέκληκεν ὡς Βασιλέα
20 καὶ Βασιλέως Υἱόν, καὶ Θεὸν καὶ Θεοῦ Υἱόν· καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐκ τοῦ Δαβὶδ γὰρ ἐβλάστησε, καὶ ὡς Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη. Καὶ τό, «Τίς ἐγερεῖ αὐτόν;», τὴν ἄφατον αὐτοῦ δεικνυσι δύναμιν· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἀνέστησε κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόρρησιν· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον», καὶ ἐξῆς.

25 Προαγορεύει δὲ καὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τὸν καιρόν· «Οὐκ ἐκλείψει γὰρ ἄρχων ἐξ Ἰούδα», καὶ ἐξῆς σημεῖον γὰρ τοῦτο τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας σαφέστατον. Ἐξέλιπον γὰρ τῶν Ἰουδαίων οὐχ οἱ βασιλεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προφῆται· τοῦ γὰρ Σωτῆρος ἡμῶν μέλλοντος τίττεσθαι, ἀλλόφυλοι αὐτῶν ἐκράτησαν βα-
30 σιλεῖς, ἵνα ὁ αἰώνιος δειχθῇ Βασιλεὺς, ἢ τῶν ἐθνῶν προσδοκία. Καὶ γὰρ καὶ τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακώβ ὑπέσχετο ὁ Θεὸς ἐν τῷ σπέρματι αὐτῶν εὐλογῆσειν πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα παραδηλῶν ὁ Ἰακώβ, φησί· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων» καὶ ἐξῆς, ἕως, «καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν». Εἶτα δεικνύς τὸν ἐξ ἐθνῶν καὶ

95. Γέν. 49, 8-9.

96. Β' Βασ. 24, 9. Α' Παραλ. 21, 5.

97. Ἀριθμ. 2, 1-34 (3-4).

98. Γέν. 49, 9.

99. Ἡσ. 11, 1.

1. Γέν. 49, 9.

2. Ὁπ. π.

3. Ἰω. 2, 19.

4. Γέν. 49, 10.

5. Ὁπ. π.

6. Γέν. 49, 10.

εἶχε οὔτε ἡ φυλὴ τοῦ Συμεών, ἀλλὰ αὐτὸς εἶχε διασπαρεῖ ἀνάμεσα στίς ἄλλες φυλές.

Πολλοὺς ἐπαίνους ἀφιερώνει στὸν Ἰούδα: «Ἰούδα, θὰ σὲ ὑμνήσουν οἱ ἀδελφοὶ σου. Τὰ χέρια σου θὰ εἶναι δυνατὰ πάνω στὸν τράχηλο τῶν ἐχθρῶν σου. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ πατέρα σου θὰ σὲ προσκυνήσουν. Λεονταράκι γέννημα λεονταριοῦ θὰ εἶσαι, Ἰούδα· βλάστησες, υἱέ μου, ἀπὸ ἐμένα σὰν ἀπὸ βλαστὸ»⁵. Τίποτε ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δὲν ταιριάζει στὸν Ἰούδα, ἀλλὰ στὴ φυλὴ ποὺ προῆλθε ἀπὸ αὐτόν. Γιατὶ ἡ φυλὴ αὐτὴ ἦταν βασιλική, μὲ πρῶτο βασιλιὰ τὸν Δαβίδ καὶ ἔπειτα μὲ τοὺς ἀπογόνους του, καὶ ἦταν ἀπὸ ὅλες τίς φυλές ἡ δυνατότερη. «Ὅταν δηλαδή ὁ βασιλιάς Δαβίδ πρόσταξε νὰ μετρηθεῖ ὁ λαὸς, βρῆκε στὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα τετρακόσιες χιλιάδες καὶ ἐννιακόσιες ὄλων τῶν ἄλλων φυλῶν»⁶. Ἀλλὰ καὶ στὴν ἔρημο ὅταν μετρήθηκαν, βρέθηκαν περισσότεροι ἀπὸ τίς ἄλλες φυλές⁷. «Ὅμως ἡ πρόρρηση ἐκπληρώθηκε ἀκριβῶς στὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου μας Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνέτειλε ἀπὸ βλαστὸ τοῦ Ἰούδα σύμφωνα μὲ τὸν πατριάρχη Ἰακώβ⁸, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη Ἡσαΐα, «Βλάστησε βλαστὸς ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ ὑψώθηκε ἄνθος ἀπὸ τὴ ρίζα»⁹. Σ' αὐτόν ταιριάζει καὶ τὸ, «Ἐπεσε καὶ κοιμήθηκε σὰν λιοντάρι καὶ σὰν μικρὸ λιονταριοῦ»¹. Ὅπως δηλαδή τὸ λιοντάρι εἶναι φοβερὸ ὅταν κοιμᾶται, ἔτσι ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου ὑπῆρξε φοβερός καὶ γιὰ τὸ θάνατο καὶ γιὰ τὸν διάβολο. Λιοντάρι βέβαια καὶ μικρὸ λιονταριοῦ τὸν ὀνόμασε ὡς Βασιλιὰ καὶ Υἱὸ Βασιλιᾶ, καὶ Θεὸ καὶ Υἱὸ Θεοῦ. Γιατὶ καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινο βλάστησε ἀπὸ τὸν Δαβίδ, καὶ ὡς Θεὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες. Καὶ τὸ, «Ποιὸς θὰ τὸν ξυπνήσει;»², δείχνει τὴν ἀπερίγραπτη δυνάμη του. Γιατὶ ὁ ἴδιος ἀνέστησε τὸν ἑαυτό του σύμφωνα μὲ τὴν πρόρρησή του· «Γκρεμίστε αὐτὸ τὸ ναό»³, καὶ τὰ ἔξῃς.

Προαναγγέλλει καὶ τὸν καιρὸ τῆς παρουσίας του στὴ γῆ· «Δὲν θὰ λείψει ἄρχοντας ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα»⁴ καὶ τὰ λοιπά. Αὐτὸ δηλαδή εἶναι σημεῖο ὀλοφάνερο τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Καθόσον ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἔλειψαν ὄχι μόνο οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προφῆτες. Γιατὶ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γεννηθεῖ ὁ Σωτῆρας μας, τοὺς κατέκτησαν καὶ τοὺς ἐξουσίασαν ἀλλόφυλοι βασιλεῖς, γιὰ νὰ ἐμφανισθεῖ ὁ αἰώνιος βασιλιάς, ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν⁵. Γιατὶ ὁ Θεὸς ὑποσχέθηκε καὶ στὸν Ἀβραάμ καὶ στὸν Ἰσαὰκ καὶ στὸν Ἰακώβ, ὅτι μὲ τοὺς ἀπογόνους τους θὰ εὐλογήσει ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς⁶. Αὐτὸ καὶ ἐδώ δηλώνοντας ὁ Ἰακώβ, λέγει· «Δὲν θὰ λείψει ἄρχοντας», καὶ τὰ λοιπά, ὡς τὸ σημεῖο «καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν»⁶. Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξει τὸν

Ἰουδαίων συστάνα λαόν, «Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὴν ὄνον αὐτοῦ», φησί, «καὶ τῆ ἔλικι τῆς ἀμπέλου τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ». Ὅτι δὲ ἄμπελος ὁ Ἰσραὴλ ὠνομάζετο, πάντες μὲν οἱ προφήται διδάσκουσι καὶ Δαβὶδ φησι· «Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας» καὶ ἐξῆς· καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν ταῖς Εὐαγγελίοις· «Ἀνθρωπὸς τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα». Πῶλον δὲ τὸν ἐξ ἐθνῶν ὠνομάζει λαόν, ὡς ἀδάμαστον ὄντα καὶ πωλοδάμνην οὐκ ἐσχηκότα. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἠνίξαστο, τοῖς ἀποστόλοις προσεταχῶς εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην ἀπελθεῖν καὶ λῦσαι τὴν ὄνον τὴν δεδεμένην καὶ τὸν ταύτης πῶλον, «ἐφ' ὄν», φησί, «οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισε». Οὔτε γὰρ πατριάρχης, οὔτε νομοθέτης, οὔτε προφήτης, τῆς τῶν ἐθνῶν ἐφρόντισε σωτηρίας, οἱ δὲ θεῖοι ἀπόστολοι προσταχθέντες μαθητεῦσαι τὰ ἔθνη, ἔλυσαν μὲν τὴν ὄνον, τουτέστι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν τὴν δεδεμένην ταῖς τῆς ἁμαρτίας σειραῖς, ἔλυσαν δὲ καὶ τὸν πῶλον τὸν ἐκ ταύτης βεβλαστηκότα λαόν, καὶ ἐπιθέντες αὐτῷ τὰ ἱμάτια τὰ ἑαυτῶν, τουτέστι τὴν χάριν ἧς ἔτυχον («ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο»), εὐήνιον ἀπέφηναν τὸν ἀδάμαστον πῶλον καὶ ἐπεκάθισαν αὐτῷ τὸν Δεσπότην, καὶ προσέδησαν αὐτὸν τῆ ἀμπέλῳ, τοῦτ' ἐστὶν ἑαυτοῖς· ἐξ Ἰουδαίων γὰρ οἱ ἀπόστολοι, οὐ μόνον δὲ τοῖς ἀποστόλοις συνήφθησαν οἱ πεπιστευκότες, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων μαθηταῖς. Καὶ τοῦτο προορῶν ὁ πατριάρχης ἔφη· «Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὴν ὄνον αὐτοῦ, καὶ τῆ ἔλικι τῆς ἀμπέλου τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ».

Εἶτα καὶ τὸ πάθος προλέγει· «Πλυνεῖ ἐν οἴκῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ· χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ»· καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ στολὴν ὠνομάζει, τὸ δὲ αἷμα οἴνον· ἐπειδὴ καὶ τὸν μυστικὸν οἴνον αἷμα κέκληκεν ὁ Δεσπότης ἀκούομεν δὲ καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ διδάσκοντος ὡς τοῦ στρατιώτου τῆ λόγχῃ νύξαντος αὐτοῦ τὴν πλευράν, ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ· οὗτοι δὲ οἱ κρονονοὶ διὰ τοῦ σώματος κατερῶσαν διὰ τοῦτο καὶ φησι· «Πλυνεῖ ἐν οἴκῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ». Εἶτα δεικνὺς τὴν ἀπὸ τοῦ πάθους γενησομένην εὐφροσύνην «Χαροποιοί», φησὶν, «οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου»· εὐφροσύνη γὰρ τῆς οἰκουμένης τὸ σωτήριο πάθος. Ὅτι δὲ οὕτω τὸ πάθος ἐκάλεσε, μάρτυς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων

8. Γέν. 12, 3. 26, 4. 28, 14. 9. Ἦσ. 5, 1. Ἰερ. 2, 21. Δευτ. 32, 32. 10. Ψαλμ. 79, 9.
 11. Ματθ. 21, 33. Μάρκ. 12, 1. Λουκᾶ 20, 9. 12. Μάρκ. 11, 2. Λουκᾶ 19, 30.
 13. Ματθ. 28, 19. 14. Παροιμ. 5, 22. 15. Ματθ. 21, 7. Μάρκ. 11, 7. Λουκᾶ 19, 35.
 16. Γαλ. 3, 27. 17. Γέν. 49, 11-12. 18. Ματθ. 26, 27-28. Μάρκ. 14, 23-24. Λουκᾶ 22, 20.

λαὸ πού θά προέκυπτε ἀπὸ τοὺς Ἐθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, λέγει· «Δένοντας τὴν ὄνο του στὸ ἀμπέλι του καὶ στὶς κληματαόβεργες τὸ πουλάρι τῆς ὄνου του»⁸. Ὅτι βέβαια ὀνομαζόταν ἀμπελος ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς τὸ διδάσκουν βέβαια ὄλοι οἱ προφῆτες⁹, καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· «Μετέφερες ἀμπέλι ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»¹⁰, καὶ ἐξῆς. Καὶ ὁ Κύριος λέγει στὸ Εὐαγγέλιο· «Κάποιος ἄνθρωπος φύτεψε ἀμπέλι»¹¹. «Πουλάρι» ὀνομάζει τὸν εἰδωλολατρικὸ λαὸ, ἐπειδὴ εἶναι ἀδάμαστος καὶ δὲν εἶχε τὸν δαμαστή του. Αὐτὸ ὑπαινίχθηκε καὶ ὁ Κύριος στοὺς ἀποστόλους προστάζοντάς τους νὰ πᾶνε στὸ ἀπέναντι χωριὸ καὶ νὰ λύσουν τὴν ὄνο τῆ δεμένη καὶ τὸ πουλάρι τῆς, «πάνω στὸ ὄποιο», λέγει, «δὲν εἶχε ἀκόμα καθίσει κανένας ἄνθρωπος»¹². Γιατὶ οὔτε πατριάρχης, οὔτε νομοθέτης, οὔτε προφήτης εἶχε φροντίσει γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἐθνῶν, ἐνῶ οἱ θεῖοι ἀπόστολοι, πού εἶχαν λάβει τὴ διαταγὴ νὰ διδάξουν τὰ ἔθνη, ἔλυσαν τὴν ὄνο¹³, δηλαδή τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων τῆ δεμένη μὲ τὶς ἀλυσίδες τῆς ἁμαρτίας¹⁴, ἔλυσαν ἐπίσης καὶ τὸ πουλάρι, δηλαδή τὸν λαὸ πού εἶχε βλαστήσει ἀπὸ αὐτήν, καὶ ἀφοῦ τοποθέτησαν ἐπάνω του τὰ ἐνδύματά τους¹⁵, δηλαδή τὴ χάρι πού τοὺς δόθηκε (γιατὶ λέγει, «ὅσοι βαπτίσθηκν στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, φόρεσαν τὸν Χριστὸ ὡς ἐνδυμα»¹⁶), ἔδειξαν ὑπάκουο τὸ ἀδάμαστο πουλάρι καὶ κάθισαν πάνω σ' αὐτὸ τὸν Δεσπότη, καὶ ἔδεσαν τὸ πουλάρι στὸ ἀμπέλι, δηλαδή στὸν ἑαυτὸ τους. Γιατὶ οἱ ἀπόστολοι προέρχονταν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ ὅσοι πίστεψαν δὲν συνδέθηκαν μὲ τοὺς ἀποστόλους μόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς μαθητὲς τῶν ἀποστόλων. Καὶ αὐτὸ προβλέποντας ὁ πατριάρχης εἶπε· «Δένοντας στὸ ἀμπέλι (στὸ κλῆμα) τὴν ὄνο του καὶ στὴν κληματαόβεργα τὸ πουλάρι τῆς ὄνου».

Ἐπειτα προλέγει καὶ τὸ πάθος· «Θά πλύνει μὲ κρασί τὴ στολή του καὶ μὲ τὸ αἷμα τῶν σταφυλιῶν τὰ φορέματά του. Τὰ μάτια τοῦ θά ἀκτινοβολοῦν ἀπὸ χαρὰ ὅπως ἐκείνου πού πίνει κρασί, καὶ τὰ δόντια του θά εἶναι ὀλόλευκα»¹⁷. Τὸ σῶμα του τὸ ὀνομάζει ἐνδυμα, ἐνῶ τὸ αἷμα του κρασί, ἐπειδὴ καὶ τὸν μυστικὸ οἶνο ὁ Δεσπότης τὸν ὀνόμασε αἷμα¹⁸. Ἄκοῦμε ἐπίσης καὶ τὸν εὐαγγελιστὴ νὰ μᾶς λέγει ὅτι, μόλις ὁ στρατιώτης τρύπησε μὲ τὴ λόγχη τὴν πλευρὰ του, βγῆκε αἷμα καὶ νερό»¹⁹. Καὶ αὐτοὶ οἱ κρουνοὶ ἔρευσαν ἀπὸ τὸ σῶμα. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «θά πλύνει μὲ κρασί τὰ ἐνδύματά του καὶ μὲ αἷμα σταφυλιοῦ τὰ φορέματά του»²⁰. Ἐπειτα, δείχνοντας τὴ χαρὰ πού θά προέλθει ἀπὸ τὸ πάθος, λέγει· «Τὰ μάτια τοῦ θά ἀκτινοβολοῦν ἀπὸ χαρὰ ὅπως ἐκείνου πού πίνει κρασί»²¹. Γιατὶ εὐφροσύνη τῆς οἰκουμένης ὑπῆρξε τὸ σωτήριο πάθος. Ὅτι βέβαια

19. Ἰω. 19, 34.

20. Γέν. 49, 11.

21. Γέν. 49, 12.

«Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ»· οὕτω καὶ τοῖς υἱοῖς ἔφη Ζεβεδαίου· «Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πιεῖν;» τὸ τοίνυν χαροποιὸν τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν μετὰ τὸ πάθος εὐφροσύνην δηλοῖ· μετὰ γὰρ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν εἰς πᾶσαν ἀπεστάλησαν τὴν οἰκουμένην οἱ μαθηταί, τῇ σωτηρίαν προσφέροντες τοῖς πιστεύουσι. Τῆς δέ γε διδασκαλίας τὸ διειδὲς καὶ τὸ διαφανὲς λευκοτάτοις ὁδοῦσιν ἀπέεικασε· «Λευκοί», γὰρ φησιν, «οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα». Τοσαῦτα μὲν προεἶρηκεν ὁ πατριάρχης εὐλογῶν τὸν Ἰούδαν.

10 Τοῦ δὲ Ζαβουλῶν προεἶρηκε τὴν παράλιον οἴκησιν, τοῦ δὲ Ἰσάχαρ τὴν γηπονίαν, τοῦ δὲ Δᾶν κατὰ μὲν τινὰς τὰ ὑπὸ τοῦ Σαμψῶν γεγενημένα· ἐκ ταύτης γὰρ ἦν τῆς φυλῆς· συνηρίθμηται δὲ καὶ τοῖς Κριταῖς, καὶ διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔφη· «Δᾶν κρινεῖ τὸν ἑαυτοῦ λαόν, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ»· ἔνιοι δὲ φασὶ τὰ κατὰ τὴν Λάϊσαν
15 τὴν νῦν Πανεάδα καλουμένην, προσαγορευῆσαι· ἑξαπίνης γὰρ τινες ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι τῆς φυλῆς, ταύτῃ προσβαλόντες τῇ πόλει, εἰλὸν τε κατὰ κράτος καὶ ᾤκισαν καὶ τὴν οἰκείαν αὐτῇ προσηγορίαν ἐπέθεσαν· Δᾶν γὰρ αὐτὴν ἐκάλεσαν· Ἐγὼ δὲ οἶμαι τὸ θεῖον Πνεῦμα, ὡσπερ τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου
20 διὰ τοῦ πατριάρχου ἐκ ταύτης δηλοῦν τῆς προρρησίσεως «Δᾶν», γὰρ φησὶ, «κρινεῖ τὸν ἑαυτοῦ λαόν ὡσεὶ καὶ φυλὴ μία ἐν Ἰσραήλ». Ὡσπερ γὰρ, φησὶ, ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς ὁ Σωτὴρ βλαστήσας διασώξει τὴν οἰκουμένην, οὕτως ἐκ τῆς τοῦ Δᾶν φυλῆς ὄφις ὀλέθριος ἐξελεύσεται· τοῦτο γὰρ λέγει· «Καὶ γενηθήτω Δᾶν ὄφις ἐφ' ὁδοῦ καθήμενος ἐπὶ τρίβου, δάκνων πτέρναν ἵππου· καὶ πεσεῖται ὁ ἵππεὺς τὴν
25 σωτηρίαν ἀναμένων Κυρίου». Ἐπειδὴ γὰρ ἀπάταις παντοδαπαῖς κεχρημένος πειρᾶται τοὺς φενακιζομένους ἀγρεύειν εἰς ὄλεθρον, ὄφει τινὶ αὐτὸν ἀπεικάξει παρά τινι τρίβῳ φωλεύοντι καὶ τοῖς παροῦσι λυμαινομένῳ. Ἴππον δὲ οἶμαι, καλεῖν αὐτὸν τὸ σῶμα, ἐπιδάτην
30 δὲ τὴν ψυχὴν, τὸ δὲ εἰς τοῦπίσω πεσεῖν, τοῦτ' ἔστιν ἵππιον κείσθαι, τὸν θάνατον παραδηλοῖ· τοιοῦτο γὰρ τῶν τεθνεώτων τὸ σχῆμα. Διὰ δὲ τῆς πτέρνης τὴν ἀπάτην ἠνίξαστο, ἐπειδὴ τοὺς μὲν ἑξαπατᾶ, τοῖς δὲ παγχαλέπους ἐπιφέρει κολάσεις. Διὰ δὲ τοῦ ἵππου τὸ σῶμα ἠνίξαστο, οὗ δακνομένου καὶ διαφθειρομένου, θάνατος γίνεται, τοὺς τῆς ἐλπί-

22. Ματθ. 26, 39.

24. Γέν. 49, 13.

27. Γέν. 49, 16.

23. Ματθ. 20, 22. Μάρκ. 10, 38.

25. Γέν. 49, 15.

28. Κριτ. 18, 27-29.

23α. Γέν. 49, 12.

26. Κριτ. 13, 2. 24-25.

29. Γέν. 49, 17-18.

ὀνόμασε ἔτσι τὸ πάθος, τὸ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγοντας· «Πατέρα, ἂν εἶναι δυνατόν ἄς ἀπομακρυνθεῖ αὐτὸ τὸ ποτήρι ἀπὸ μένα»²². Αὐτὸ λέγει καὶ στοὺς υἱοὺς τοῦ Ζεβεδαίου. «Μπορεῖτε νὰ πιεῖτε τὸ ποτήρι ποὺ πρόκειται νὰ πιῶ ἐγώ;»²³. Ἡ χαρωπὴ ὄψη λοιπὸν τῶν ματιῶν φανερῶνει τὴν μετὰ τὸ πάθος χαρὰ. Γιατὶ μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασις στάλθηκαν οἱ μαθητὲς σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, προσφέροντας τὴ σωτηρία σὲ ἐκείνους ποὺ πίστευαν. Τὴν καθαρότητα καὶ τὴ διαφάνεια τῆς διδασκαλίας τὴν παρομοίασε μὲ τὰ λευκότερα δόντια· γιατί λέγει· «Τὰ δόντια του θὰ εἶναι λευκότερα ἀπὸ τὸ γάλα»^{23α}. Τόσα λοιπὸν προεῖπε ὁ πατριάρχης ὅταν εὐλογοῦσε τὸν Ἰούδα.

Γιὰ τὸ Ζαβουλῶν προεῖπε τὴν κατοίκησίν του στὰ παράλια²⁴· γιὰ τὸν Ἰσαχάρ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς²⁵, γιὰ τὸ Δάν, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη μερικῶν, ὅσα σχετίζονται μὲ τὸν Σαμψών, γιατί καταγόταν ἀπὸ αὐτὴ τὴ φυλὴ καὶ συγκαταλέγεται καὶ στοὺς Κριτές²⁶, καὶ γι' αὐτό, λέγει, εἶπε· «Ὁ Δάν θὰ κρίνει (κυβερνήσει) τὸν λαό του, σὰν μὲ φυλὴ μέσα στὸν Ἰσραήλ»²⁷. Μερικοὶ ὅμως λένε ὅτι προανήγγειλε τὰ σχετικά μὲ τὴ Λάισα, ποὺ τώρα ὀνομάζεται Πανεάδα. Γιατὶ ξαφνικὰ ὀρισμένοι ποὺ κατάγονταν ἀπὸ αὐτὴ τὴ φυλὴ, ἀφοῦ ἐπιτέθηκαν σ' αὐτὴ τὴν πόλη, τὴν κυρίεψαν ἐξολοκλήρου, ἐγκατέστησαν σ' αὐτὴν κατοίκους καὶ τῆς ἔδωσαν τὸ ὄνομά τους· τὴν ὀνόμασαν δηλαδή Δάν²⁸. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι τὸ θεῖο Πνεῦμα μ' αὐτὴ τὴν πρόρρηση τοῦ πατριάρχου μᾶς δηλώνει, ὅπως τὰ σχετικά μὲ τὸν Σωτήρα μας, ἔτσι καὶ τὰ σχετικά μὲ τὸν Ἀντίχριστο. Γιατὶ λέγει· «Ὁ Δάν θὰ κρίνει τὸ λαό του σὰν μὲ φυλὴ μέσα στὸν Ἰσραήλ». Ὅπως δηλαδή, λέγει, ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα βλαστάνοντας ὁ Σωτήρας σώζει τὴν οἰκουμένη, ἔτσι ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Δάν θὰ βγεῖ θανατηφόρο φίδι. Γιατὶ αὐτὸ ἐννοοῦν τὰ λόγια· «Θὰ γίνῃ ὁ Δάν σὰν φίδι ποὺ παραφυλάει στὸ δρόμο γιὰ νὰ δαγκώσῃ τὸν ἵππο στὴ φτέρνα· καὶ ὁ ἵππεας θὰ πέσει, περιμένοντας τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸν Κύριο»²⁹. Ἐπειδὴ δηλαδή (ὁ Ἀντίχριστος) μὲ κάθε εἶδους ἀπάτες προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τοὺς ἐξαπατημένους γιὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ, τὸν παρομοιάζει μὲ φίδι ποὺ παραμονεύει στὸ δρόμο καὶ λυμαινεται τοὺς περαστικούς. Ἴππο νομίζω ὀνομάζει τὸ σῶμα καὶ ἵππεα τὴν ψυχὴ. Τὸ πέσιμο πάλι πρὸς τὰ πίσω, δηλαδή τὸ νὰ κείτεται ὑπίσως, δηλώνει τὸ θάνατο· γιατί τέτοια εἶναι ἡ θέσις τῶν νεκρῶν. Μὲ τὴ φτέρνα ὑπαινίχθηκε τὴν ἀπάτη, ἐπειδὴ ἄλλους ἐξαπατᾷ καὶ σ' ἄλλους προκαλεῖ βαρύντα βασανιστήρια. Μὲ τὸν ἵππο πάλι ὑπαινίχθηκε τὸ σῶμα, ποὺ ὅταν δεχθεῖ τὸ δάγκωμα καὶ μολυνθεῖ ὀδηγεῖται στὸ θάνατο, προσφέροντας

δος τοῖς ὑπομένουσι κομίζων καρπούς· καρπὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἐλπίδος ἢ σωτηρία.

Προλέγει τῷ Γὰδ τὰς ἐσομένας αὐτῷ παρὰ τῶν ληστρικῶν ἐφόδων ἐπιβουλὰς· τοῦτο γὰρ λέγει, «Πειρατήριον πειρατεύει αὐτόν». 5 Προαγορεύει δὲ καὶ τὴν ἐσομένην αὐτοῦ νίκη· «Καὶ αὐτός», γὰρ φησι, «πειρατεύσει αὐτόν κατὰ πόδας»· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῦ Ἄσηρ τὴν σιτοφόρον χώραν, καὶ τοῦ Νεφθαλεὶμ τὴν εἰς πλῆθος ἐπίδοσιν· τοῦτο γὰρ ἔφη· «Στέλεχος ἀνεμμένον ἐπιδίδους ἐν τῷ γεννήματι κάλλος».

10 Εἶτα τοῦ Ἰωσήφ τὸν φθόνον καὶ τὰς παντοδαπὰς ἐπιδείξας ἐπιβουλὰς, τὴν θεϊὰν ὑμνεῖ κηδεμονίαν, δι' ἧς τοὺς πεπολεμηκότας ἐνίκησε. «Συνετριβή», γὰρ φησι, «μετὰ κράτους τὰ τόξα αὐτῶν, καὶ ἐξελύθη νεῦρα βραχιόνων χειρῶν αὐτῶν, διὰ χεῖρα δυνάστου Ἰακώβ· ἐκειῖθεν ὁ κατισχύσας σε Ἰσραὴλ παρὰ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς σου, καὶ ἐβοήθησέ σοι 15 ὁ Θεὸς ὁ ἐμός, καὶ εὐλόγησέ σε εὐλογίαν οὐρανοῦ ἄνωθεν, καὶ εὐλογίαν γῆς ἐχούσης πάντα» καὶ ἐξῆς Δι' ὧν ἀπάντων ὕμνησε τὸν οἰκεῖον Θεόν, ὃς καὶ αὐτόν κρεῖττονα τοῦ πεπολεμηκότος ἀπέφηεν ἀδελφοῦ, καὶ τὸν υἱὸν ἄμαχον ἔδειξε παρὰ τοσοῦτων ἀδελφῶν ἐπιβουλευθέντα. Ταύτης δέ, φησί, τῆς κηδεμονίας τετύχηκας, τῆς εἰς τοὺς 20 γεγεννηκότας θεραπείας μισθὸν κομισάμενος· τοῦτο γὰρ λέγει, «Ἐνεκεν εὐλογίας μασθῶν καὶ μήτρας, εὐλογίας πατρὸς σου καὶ μητρὸς σου»· γηρωκόμος γὰρ τοῦ πατρὸς σπουδαῖος ἐγεγόνει, τὰ δὲ εἰς αὐτὸν γεγεννημένα, κοινὰ αὐτοῦ τε καὶ τῆς μητρὸς εἶναι φησι· ταύτης γὰρ ἂν τῆς κηδεμονίας κάκεινη ἀπήλαυσεν, εἰ μὴ θᾶττον ἐξῆλθε τὸν βίον. 25 Εἶτα ἐπεύχεται αὐτῷ περιφάνειαν, ὥστε γενέσθαι αὐτόν παρὰ πᾶσιν ἐπίσημον. «Ὑπερισχύσῃς», γὰρ φησιν, «ὑπὲρ εὐλογίας ὀρέων μονίμων καὶ ἐπιθυμίας θινῶν αἰωνίων· ἔσονται ἐπὶ κεφαλῆς Ἰωσήφ, καὶ ἐπὶ κορυφῆς ὧν ἠγήσατο ἀδελφῶν»· τὸ δὲ «θίνας» ὁ Ἀκύλας βουνοὺς ἠρμήνευσεν. Ἐπειδὴ τοίνυν πόρρωθεν ὀρῶνται καὶ οἱ βουνοὶ καὶ τὰ 30 ὄρη, τούτοις παραπλησίως εὐχεται γνῶριμον αὐτόν γενέσθαι καὶ πάντων περιφανέστατον.

Τὸν δὲ Βενιαμὶν λύκον ἄρπαγα κέκληκε διὰ τὸ συμβεβηκὸς πάθος τῆς τούτου φυλῆς. Διὸ ἐπήγαγε· «Τὸ πρωῖνὸν ἔδεται, καὶ εἰς τὸ ἑσπέρας διαδάσει τροφήν». Ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρῃ συμπλοκῇ

30. Γέν. 49, 19.

34. Γέν. 49, 25..

31. Γέν. 49, 20.

35. Γέν. 49, 26.

32. Γέν. 49, 21.

33. Γέν. 49, 24-26.

36. Γέν. 49, 27.

ἔτσι τοὺς καρποὺς τῆς ἐλπίδας σὲ ὅσους ὑπομένουν, καὶ καρποὺς τῆς ἐλπίδας αὐτῆς εἶναι ἢ σωτηρία.

Προλέγει καὶ στὸν Γὰδ τὶς παγίδες ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀντιμετωπίσει ἀπὸ τὶς ληστρικές ἐπιθέσεις. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἢ ῥήση του· «Θὰ δεχθεῖ ἐνέδρες καὶ πειρατεῖες»³⁰. Προαναγγέλλει ὅμως καὶ τὴ νίκη ποὺ θὰ ἐπιτύχει αὐτός· γιατί λέγει· «Καὶ αὐτὸς θὰ τὸν πάρει κατὰ πόδας λεηλατώντας τον»³¹. Ἐπίσης προλέγει καὶ τὴ σιτοπαραγωγὸ χώρα καὶ τὴ μεγάλη πληθυσμακὴ αὐξηση τοῦ Νεφθαλείμ. Γιατὶ αὐτὸ εἶπε λέγοντας· «Βλαστάρια ὑψούμενα πρὸς τὰ πάνω θὰ δίνουν στὸ φυτὸ ὠραιότητα»³².

Ἐπειτα, ἀφοῦ ἔδειξε τὸν φθόνον ἐναντίον τοῦ Ἰωσήφ καὶ τὶς κάθε εἴδους ἐπιβουλές, ὑμνεῖ τὴ θεία πρόνοια, μὲ τὴ βοήθεια τῆς ὁποίας νίκησε ἐκείνους ποὺ τὸν πολέμησαν· γιατί λέγει· «Κατασυντρίφθηκαν τὰ τόξα τους καὶ παρέλυσαν τὰ νεῦρα στοὺς βραχίονες τῶν χειρῶν τους ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ. Ἀπὸ αὐτὸν θὰ παίρνει δύναμη ὁ Ἰσραήλ, ἀπὸ τὸν Θεὸ τοῦ Πατέρα σου. Καὶ ὁ δικός μου Θεὸς σὲ βοήθησε καὶ σὲ εὐλόγησε μὲ τὴν οὐράνια εὐλογία ἀπὸ ἄνω καὶ μὲ τὴν εὐλογία τῆς γῆς ποὺ δίνει τὰ πάντα»³³ καὶ τὰ λοιπά. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὑμνησε τὸν Θεὸ του, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἴδιο εἶχε ἀναδείξει ἀνώτερο ἀπὸ τὸν ἀδελφό του ποὺ τὸν εἶχε πολεμήσει, καὶ ἔδειξε τὸν υἱὸ τοῦ ἀκαταμάχητο ποὺ τὸν ἐπιβουλεύθηκαν τόσοι ἀδελφοί του. Αὐτὴ τὴν πρόνοια, λέγει, ἔχεις δεχθεῖ, ἀπολαμβάνοντας αὐτὴν ὡς μισθὸ γιὰ τὴ φροντίδα σου πρὸς τοὺς γονεῖς σου. Γιατὶ αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ λόγος· «Ἐξαιτίας τῆς εὐλογίας ἀπὸ τὴ στιγμὴ τοῦ θηλασμοῦ καὶ τῆς κύησης, τῆς εὐλογίας τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας σου»³⁴. Γιατὶ ἐγίνε σπουδαῖος γηροκόμος τοῦ πατέρα του, ἐνῶ ὅσα ἔκανε στὸν πατέρα, εἶναι, λέγει, κοινὰ μ' αὐτὰ ποὺ ἔκανε στὴ μητέρα. Γιατὶ τὴν ἴδια φροντίδα θ' ἀπολάμβανε καὶ ἐκείνη ἂν δὲν ἔφευγε γρηγορότερα ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἐπειτα τοῦ εὐχεται λαμπρότητα στὴ ζωὴ, ὥστε νὰ μιλοῦν ὅλοι γι' αὐτὸν· γιατί λέγει· «Καὶ ἐξαιτίας αὐτῶν τῶν εὐλογιῶν ἢ λαμπρότητά σου θὰ ξεπεράσει τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀμετακίνητων βουνῶν καὶ τὶς ἐπιθυμίες τῶν ἀμμώδων ἐκτάσεων, καὶ αὐτὰ θὰ ἔλθουν πάνω στὸ κεφάλι τοῦ Ἰωσήφ καὶ στὰ κεφάλια τῶν ἀδελφῶν του, τῶν ὁποίων θὰ ὑπάρξει προστάτης»³⁵. Τὴ λέξη «θίνες» ὁ Ἀκύλας τὴν ἐξήγησε ἑλόφους. Ἐπειδὴ λοιπὸν φαίνονται ἀπὸ μακριὰ καὶ οἱ λόφοι καὶ τὰ βουνὰ παρόμοια μ' αὐτὰ, εὐχεται νὰ γίνε γνωστὸς καὶ λαμπρότερος ἀπὸ ὅλους.

Τὸν Βενιαμὴν τὸν ὀνόμασε λύκο ἄρπαγα ἐξαιτίας τοῦ παθήματος ποὺ συνέβη στὴ φυλὴ του. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «Θὰ τρώει τὸ πρῶν καὶ τὸ βράδυ θὰ δίνει καὶ στοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν τροφή του»³⁶. Στὴν πρώτη καὶ

νενηκηκότες, ὕστερον ἄροδην ἀπώλοντο, πλὴν εὐαριθμητῶν τινῶν ολίγων, οὓς οἱ νενηκηκότες οἰκτείραντες, δοῦναι μὲν αὐτοῖς γυναῖκας διὰ τὸν ὄρκον ὑπείδοντο, ἑτέρως δ' αὐτοῖς τὸν γάμον ἐμηχανήσαντο. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὡς τινες τήνδε τὴν πρόρρησιν εἰς τὸν θεσπέσιον Παῦλον εἴλκυσαν· λύκου γὰρ δίκην ἐλυμαίνετο τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, ὕστερον δὲ τὴν πνευματικὴν τροφήν τῆ οἰκουμένη διέδωκε.

Ταῦτα τοῦ Ἰακώβ εἰρηκότος καὶ τὴν οἰκείαν τελευτὴν μεμνηνκότος, ὁ συγγραφεὺς ἔφη· «Καὶ ἐξάρας τοὺς πόδας αὐτῶν ἐπὶ τὴν κλίνην 10 ἐξέλιπε, καὶ προσετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ». Τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεός· «Σὺ δὲ ἀπελεύση πρὸς τοὺς πατέρας σου ἐν εἰρήνῃ, τραφεῖς ἐν γῆρῃ καλῶ». Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Κύριος τῶν Σαδδουκαίων ἀπιστίαν διήλεγξεν εἰρηκῶς· «Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ οὐκ ἀνέγνωτε; Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. 15 Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων». Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΑ΄.

Τί δηλοῖ τό, τὴν θάτον καίεσθαι καὶ μὴ κατακαίεσθαι;

Τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ φιλανθρωπίαν κηρύττει, ὅτι φρυγανώδη οὖσαν, οὐκ ἀνήλισκε τὸ ἄσβεστον πῦρ. Οἶμαι δὲ δι' αὐτοῦ παραδηλοῦσθαι καὶ ὅτι ὁ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐπιβουλεύόμενος οὐκ ἀναλωθήσεται· ἔτι δὲ καὶ ὡς ὁ Μονογενὴς ἐνανθρωπήσας καὶ παρθενικὴν ἐνοικήσας νηδύν, φυλάξει τὴν παρθενίαν ἀκήρατον. Φασὶ δὲ τινες ἐν θάτῳ φανῆναι τὸν Θεόν, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ φυτῷ, διὰ τὸ μὴ 25 δύνασθαι τινα ἐκ θάτου γλύψαι Θεόν· εἰκὸς γὰρ ἦν Ἰουδαίους καὶ τοῦτο τολμῆσαι, εἶπερ ἐν ἄλλῳ ὤφθη φυτῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΒ΄.

Ἡ λέπρωσις τῆς χειρὸς τί δηλοῖ;

Ἐν εὐσεβείᾳ τραφὲν τὸ γένος τοῦ Ἰακώβ εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσε- 30 λήλυθεν, ἀλλ' ἐκεῖ τῶν Αἰγυπτίων μετέμαθε τὴν ἀσέβειαν τῆς ἐκείνων δὲ δουλείας ἀπαλλαγὴν μετέμαθε τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Δεδήλωκε τοίνυν διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς χειρὸς τὴν λέπρωσιν αὐτῶν καὶ τὴν κάθαρσιν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕτερον ὠκονόμει ὁ Θεός· ἐπειδὴ γὰρ

37. Κριτ. 20, 12. 38. Πράξ. 8, 3. 39. Γέν. 49, 28. 40. Γέν. 49, 33.
41. Γέν. 15, 15. 42. Μάρκ. 12, 26-27. 43. Γὰ ὄλη τὴν ἐρώτησι βλέπε Θεοδωρήτου, Ὅπ. π. 110, PG 80, 216A10-225B 19. 44. Ἐξ. 3, 2. 45. Γὰ ὄλη τὴν ἐρώτησι βλέπε Θεοδωρήτου, Ἐρωτήσεις εἰς Ἐξοδον. 6, PG 80, 229 B 6-C 6.

τῆ δεύτερη συμποκὴ νίκησαν, ἀλλ' ὕστερα ἔπαθαν ὀλικὴ καταστροφή. Πλὴν ὅμως σῶθηκε ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς ἀπὸ αὐτοῦς, ποὺ τοὺς λυπήθηκαν οἱ νικητὲς καὶ ἔξαιτίας τοῦ ὄρκου ἐπιφυλάχθηκαν νὰ τοὺς δώσουν γυναῖκες, μηχανεύθηκαν ὅμως μὲ ἄλλο τρόπο τὸ γάμο³⁷. Πρέπει νὰ γνωρίζομε ὅτι μερικοὶ ἀπέδωσαν τὴν πρόρρηση αὐτὴ στὸν θεοπέσιο Παῦλο. Γιατὶ ὅμοια μὲ λύκο κατὰτρωγε τὴν Ἐκκλησίαν μπαίνοντας μέσα στὰ σπίτια³⁸, ὕστερα ὅμως πρόσφερε στὴν οἰκουμένη τὴν πνευματικὴ τροφή.

Ἄφοῦ εἶπε αὐτὰ ὁ Ἰακώβ καὶ ἀνήγγειλε τὸ τέλος του³⁹, ὁ συγγραφέας εἶπε: «Κι ἀφοῦ σήκωσε καὶ ἔβαλε τὰ πόδια του στὸ κρεββάτι, ἀφησε τὴν τελευταία πνοή του καὶ προστέθηκε στὸ λαὸ του ποὺ ἔφυγε πρὶν ἀπὸ αὐτὸν γιὰ τὴν ἄλλη ζωή»⁴⁰. Αὐτὸ εἶπε καὶ στὸν Ἀβραάμ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων: «Ἐσὺ θὰ μεταβεῖς εἰρηνικὰ στοὺς πατέρες σου, μὲ καλὰ γηρατειά»⁴¹. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος ἤλεγξε τὴν ἀπιστία τῶν Σαδδουκαίων, λέγοντας: «Ὅτι οἱ νεκροὶ ἀνασταίνονται, δὲν διαβάσατε, Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἰακώβ; Δὲν εἶναι ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζωντανῶν»⁴². Σ' αὐτὸν ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν⁴³.

ΕΡΩΤΗΣΗ 261η.

Τί σημαίνει τὸ νὰ φλέγεται ἡ βάτος, ἀλλὰ νὰ μὴ καίγεται⁴⁴;

Κηρύττει τὴ δύναμη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὅτι, ἐνῶ ἡ βάτος ἦταν θαμνώδης καὶ μὲ ξηρὰ κλαδιὰ, δὲν τὴν κατέτρωγε ἡ ἄσθηστη φωτιά. Νομίζω ὅμως ὅτι μ' αὐτὸ δηλώνεται καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἰσραήλ, ἂν καὶ τὸν ἐπιβουλεύονταν οἱ Αἰγύπτιοι, δὲν θὰ ἔξαφανιζόταν, καὶ ἀκόμα ὅτι καὶ ὁ Μονογενὴς ποὺ θὰ γινόταν ἄνθρωπος καὶ θὰ κατοικοῦσε στὰ παρθενικά σπλάχνα, θὰ τηροῦσε ἀθικτὴ τὴν παρθενία⁴⁵. Μερικοὶ λένε, ὅτι ὁ Θεὸς φανερώθηκε στὴ βάτο καὶ ὄχι σὲ ἄλλο φυτὸ, ἐπειδὴ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ κάνει κανεὶς ἀπὸ τὴ βάτο ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ φυσικὸ ἦταν, ὅτι καὶ αὐτὸ θὰ τὸ τολμοῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν ἐμφανιζόταν σὲ ἄλλο φυτὸ⁴⁶.

ΕΡΩΤΗΣΗ 262η.

Τί δηλώνει ἡ ἐμφάνιση λέπρας στὸ χέρι⁴⁷;

Ἀναθρεμμένο μὲ τὴν εὐσέβεια τὸ γένος τοῦ Ἰακώβ μετοίκησε στὴν Αἴγυπτο, ἀλλ' ἐκεῖ ἔμαθε τέλεια τὴν ἀσέβεια τῶν Αἰγυπτίων. Ὅταν ὅμως ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴ δουλεία ἐκείνων, ἔμαθε πάλι τὸν Θεὸ τῶν ὄλων. Δήλωσε λοιπὸν μὲ τὴν ἀλλοίωση τοῦ χεριοῦ τὴ λέπρωση καὶ τὴν κάθαρσή της. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ὁ Θεὸς οἰκονομοῦσε καὶ κάτι ἄλλο. Ἐπει-

46. Βλ. Παρακάτω Ἐρώτηση 300, 2-10. 39-51.

47. Ἐξ. 4, 6.

ἔμελλε τὸν περὶ τῶν λεπρῶν τιθέναι νόμον καὶ ἀκαθάρτους τούτους
 προσαγορεύειν, ἕτερα διὰ τούτων οἰκονομῶν, ἐλέηρωσε τοῦ νομοθέτου
 τὴν χεῖρα τὴν τὰ τέλεια πεπαιδευμένην, διδάσκων ὡς οὐδὲν τῶν τοιού-
 των πῶ ἀληθεῖ λόγῳ ἀκάθαρτον· πῶς γὰρ ἀκάθαρτον τὸ ἀκούσιον; Διὸ
 5 ἢ τὰ θαύματα ἐκεῖνα ἐργασασμένη δεξιᾷ, λεπρᾷ πρότερον γενομένη
 ταῖς θεοσημεΐαις ὑπούργησε. Τοῦτο δὲ καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαίδευσε
 μὴ μέγα φρονεῖν, ἀλλ' εἰδέναι τὴν φύσιν, τῆς λεπρωθείσης ἀναμιμνη-
 σκόμενον δεξιᾷς

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΓ.

10 Διατι ἠβουλήθη ὁ ἄγγελος ἀνελεῖν τὸν Μωϋσῆν;

Ἡ γυνὴ μὲν ἐτόπασε διὰ τὸ θάτερον τῶν παίδων ἀπερίτμητον
 εἶναι, διὸ καὶ αὐτίκα περιέτεμε. Τινὲς δὲ φασί, διότι ἐπ' ἐλευθερίᾳ
 πεμφθεῖς τῶν ὁμοφύλων, κοινωνὸν τῆς ὁδοῦ ἐπήγετο τὴν ὁμόζυγα,
 οὓς ἐχρῆν συνιδεῖν, ὅτι πεῖσαι τὸν κηδεστήν βουλόμενος ὡς οὐκ
 15 ἀμελήσει τῆς γυναικός, οὐδ' αὐτῆς ἄλλην προτιμήσει, ταύτην ἠναγ-
 κάσθη συνεπάγεσθαι, ἀλλ' οὐ καταφρονητικῶς διακονῶν τῷ θεῷ
 προστάγματι. Αὐτίκα γοῦν λαθὼν τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἀγγέλου, ταύ-
 την ἀναστρέψαι πρὸς τοὺς οἰκειοὺς προσέταξε· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν
 ἀληθές, ἢ ἱστορία διδάσκει. Μετὰ γὰρ τὴν ἔξοδον τὴν ἐξ Αἰγύπτου,
 20 διαβάτων αὐτῶν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ εἰς τὸ Σίναιον ὄρος
 παραγεγονότων, ἀφίκετο σὺν τῇ γυναιξὶ καὶ τοῖς δύο παισὶν ὁ κη-
 δεστής πρὸς αὐτόν. Τοιγάρτοι ἄλλο τι κατασκευᾶζων ὁ ἄγγελος,
 ἔδειξε τὴν ῥομφαίαν γυμνήν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ μέγας Μωϋσῆς ἐδεδίει
 τὸν Φαραῶ, ὡς πολλαχοῦ τὸ δέος ἐδήλωσε, νῦν μὲν λέγων, «Τίς εἰμι
 25 ἐγώ, ὅτι πορεύσομαι πρὸς Φαραῶ βασιλέα Αἰγύπτου;», νῦν δέ, «Προ-
 χεῖρσαι ἄλλον δυνάμενον, ὃν ἐξαποστελεῖς», καὶ πάλιν, «Ἰσχνό-
 φωνος καὶ θραδύγλωσσός εἰμι ἐγώ», ἀπειλεῖ αὐτῷ τιμωρίαν ὁ ἄγγε-
 λος, φόβῳ φόβον ἐξελαύνων, τῷ μείζονι τὸν ἐλάττονα, μονονουχί
 λέγων διὰ τῆς γεγυμνωμένης ῥομφαίας· «Εἰ τὸν Φαραῶ δέδοικας,
 30 μᾶλλον δεῖσον ἐμὲ τὸν καὶ ἀοράτως σοι τὴν πληγὴν ἐπάγειν δυνά-
 μενον”.

48. Λευϊτ. 13, 1-46.

49. Πὰ ὀλη τὴν ἐρώτησι διαβάσει Θεοδωρήτου, Εἰς Ἐξοδον 10, PG 80, 232 C 5-
 233 A 5.

50. Ἐξ 4, 24-26.

51. Ἐξ 18, 1-6.

52. Ἐξ 3, 11.

53. Ἐξ 4, 13.

δὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ θέσει νόμο γιὰ τοὺς λεπρούς καὶ νὰ τοὺς χαρακτηρίσει ἀκάθαρτους⁴⁸, ἄφησε νὰ προσβληθεῖ ἀπὸ λέπρα τὸ χέρι τοῦ νομοθέτη πού εἶχε παιδευθεῖ τὰ τέλεια, διδάσκοντας ὅτι κανένα ἀπὸ αὐτὰ στὴν ἀλήθεια δὲν εἶναι ἀκάθαρο. Πῶς δηλαδὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀκάθαρο κάτι ἀκούσιο; Γι' αὐτὸ τὸ χέρι πού ἐκτέλεσε ἐκεῖνα τὰ θαύματα, ἔγινε πρῶτα λεπρό, καὶ ἔπειτα βοήθησε στὰ θεῖα θαύματα. Ἀκόμα αὐτὸ τὸ γεγονός δίδαξε καὶ τὸν νομοθέτη νὰ μὴ μεγαλοφρονεῖ, ἀλλὰ νὰ ἔχει ἐπίγνωση τῆς φύσης του, ἐνθυμούμενος τὸ δεξιὸ χέρι του πού ἔπαθε λέπρα⁴⁹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 263η.

Γιατί ὁ ἄγγελος θέλησε νὰ σκοτώσει τὸν Μωυσῆ⁵⁰;

Ἡ γυναῖκα βέβαια ὑπέθεσε, ἐπειδὴ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο παιδιά ἦταν ἀπερίτμητο, γι' αὐτὸ καὶ τοῦ ἔκανε περιτομὴ ἀμέσως. Μερικοὶ ὅμως λένε, ὅτι ἔγινε ἐπειδὴ, ἐνῶ εἶχε σταλεῖ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὁμοφύλων του, πῆρε μαζί του συνοδοιπόρο καὶ τὴ σύζυγό του· ἀλλ' αὐτοὶ πρέπει ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι θέλοντας νὰ πείσει τὸν πεθερὸ του, ὅτι δὲν θ' ἀδιαφορήσει γιὰ τὴ γυναῖκα του οὔτε θὰ προτιμήσει κάποια ἄλλη ἀπὸ αὐτήν, ἀναγκάσθηκε νὰ τὴν πάρει μαζί του, καὶ ὄχι ὅτι ὑπηρετοῦσε μὲ περιφρονητικὴ ἀμέλεια τὸ θεῖο πρόσταγμα. Γι' αὐτό, μόλις δέχθηκε τὴν ἐπίπληξη τοῦ ἀγγέλου, τὴν πρόσταξε νὰ ἐπιστρέψει στοὺς δικούς της. Καὶ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, τὸ διδάσκει ἡ ἱστορία. Μετὰ τὴν ἔξοδο δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὅταν πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ ἔφτασαν στὸ ὄρος Σινᾶ, ἔφτασε σ' αὐτὸν ὁ πεθερός του μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τὰ δύο παιδιά του⁵¹. Κάτι ἄλλο λοιπὸν ἐπιδίωκε ὁ ἄγγελος καὶ ἔδειξε γυμνὴ τὴ ρομφαία του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ μέγας Μωυσῆς φοβόταν τὸν Φαραῶ, ὅπως σὲ πολλὲς περιπτώσεις φανέρωσε τὸ φόβο του, ἄλλοτε λέγοντας, «Ποιὸς εἶμαι ἐγὼ πού θὰ παρουσιασθῶ στὸν Φαραῶ, τὸ βασιλιὰ τῆς Αἰγύπτου;»⁵², καὶ ἄλλοτε, «Ἀνάθεσε σὲ κάποιον ἄλλον πού μπορεῖ, καὶ στείλε αὐτόν»⁵³, καὶ πάλι, «Ἐγὼ ἔχω ἰσχνὴ φωνὴ καὶ εἶμαι βραδύγλωσσος»⁵⁴, γι' αὐτὸ ὁ ἄγγελος τὸν ἀπειλεῖ μὲ τιμωρία, ἀπομακρύνοντας τὸ φόβο του μὲ φόβο, μὲ τὸν μεγαλύτερο φόβο τὸν μικρότερο, λέγοντάς του κατὰ κάποιο τρόπο μὲ τὴ γυμνὴ ρομφαία: “Ἄν φοβᾶσαι τὸν Φαραῶ, φοβήσου πιὸ πολὺ ἐμένα πού μπορῶ νὰ καταφέρω τὸ χτύπημα καὶ ἀόρατα”⁵⁵.

54. Ἐξ 4, 10. 55. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδορήτου, *Εἰς Ἐξοδον* 14, PG 80, 241 A 18-244 A 5.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΔ'.

Διὰ τί φεύγουσιν ἐπιτελέσαι προσέταξε
τοῦ Πάσχα τὴν ἑορτὴν;

Ἀείμνηστον ἠβουλήθη φυλαχθῆναι τῆς σωτηρίας τὴν μνήμην,
5 διὸ καὶ νομοθετῶν ἔλεγεν «Ἐὰν ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός σου λέγων Τί ἐστὶ
τὸ Πάσχα; ἐρεῖς, "Ὅτι ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἐξήγαγε τοὺς πατέρας
ἡμῶν Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου», καὶ ἐξῆς. Τούτου χάριν παρα-
κελεύεται ταύτην ἐπιτελοῦντας τὴν ἑορτὴν περιχειῖσθαι τὸ τῆς ὁδοιπο-
ρίας σχῆμα: «Ἔστωσαν γὰρ αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι», καὶ ἐξῆς.
10 Τὸ δὲ Πάσχα ὁ μὲν Φύλων ἠρμήνευσε "διαβατήρια", ὁ δὲ Ἰώση-
πος "ὑπερβάσια", ὁ δὲ Σύμμαχος "ὑπερβάσεις", ὁ δὲ Θεοδοτίων "φα-
σέκ", αὐτὴν τὴν Ἑβραϊαν τεθεικῶς φωνὴν σημαίνει δὲ τὸ ὄνομα τῶν
Ἑβραίων πρωτοτόκων τὴν σωτηρίαν. Παρεκελεύσατο γὰρ δέσμη
ὑσώπου λαβεῖν καὶ τῷ αἵματι τοῦ θυομένου προβάτου ἐμβάψαντας
15 τοὺς σταθμοὺς ἐπιχρίσαι καὶ τὴν φλιάν, ἵνα, ὅταν ἐπιστῇ ὁ ὀλοθρεύων
πατάξαι τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, ἰδὼν τὸ αἷμα, ὑπερβῇ τῶν
Ἑβραίων τὰς οἰκίας, οὐκ ἐπειδὴ τοιούτων ἐδεῖτο σημείων ἢ ἀσώμα-
τος φύσις, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ συμβόλου ἔδει κάκεινους μαθεῖν τὴν τοῦ
Θεοῦ κηδεμονίαν, καὶ ἡμᾶς τοὺς τὸν ἄμωμον Ἀμνὸν θύοντας γνῶναι
20 προδιαγράφοντα τὸν τύπον. Οὐκ ἐκ τῶν προβάτων δὲ μόνον ἄρνας
λαβεῖν κελεύει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν αἰγῶν ἐρίφους οὐχ ἵνα κατὰ ταῦτον
ἐκεῖνον θύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ὁ μὲν ἔχων πρόβατον τὸν ἄρνόν, ὁ δὲ μὴ
ἔχων τὸν ἔριφον θύσῃ. Τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ πρώτου μηνὸς παρεγγυᾶ
τοῦτο λαβεῖν, ἵν' εὐτρεπίσῃ πρὸ τῆς ἑορτῆς, τῇ δὲ τεσσαρεσκαδεκάτῃ
25 τυθῆναι πρὸς ἑσπέραν, ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης τὴν ἑσπέραν τοῖς Ἰουδαί-
οις παρεδόθη. Μετὰ πικρίδων δ' αὐτὸ βρωθῆναι, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν
Αἰγύπτῳ πικροτάτης ζωῆς. Διὰ δὲ τῶν ἀζύμων οὐ μόνον τῆς ὁδοιπο-
ρίας τὸ σύντομον καὶ τὸ τῆς τροφῆς αὐτοσχέδιον, ἀλλὰ καὶ ὅτι προσή-
κει μηδὲν ἶχνος τῆς Αἰγυπτιακῆς πολιτείας ἐπιφέρεσθαι. Οὕτω γὰρ ὁ
30 Κύριος ἠρμήνευσε, «Προσέχετε», λέγων, «ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Γραμ-
ματέων καὶ Φαρισαίων». Ἐκέλευσε δὲ καὶ τοὺς μὴ διαρκοῦντας εἰς
θυσίαν προβάτου παραλαβεῖν τοὺς γείτονας καὶ κατὰ ταῦτον θύσαι
τὸ Πάσχα, φιλαδελφίαν αὐτοὺς ἐκπαιδεύων καὶ τὸν εἰς τοὺς πένητας
ἔλεον διὰ τοῦτο παρακελεύεται καὶ τὰ περιττεύοντα τῶν κρεῶν κατα-

56. *ΕΞ, 12, 11.

57. Δευτ. 6, 20-21.

58. *ΕΞ, 12, 11.

59. *ΕΞ, 12, 22-24.

60. Α' Πέτρ. 1, 19.

61. *ΕΞ, 12, 5.

62. *ΕΞ, 12, 3, 6.

63. *ΕΞ, 12, 8.

64. Ματθ. 16, 6.

65. *ΕΞ, 12, 4.

ΕΡΩΤΗΣΗ 264η.

Γιατί, ἐνῶ ἔφευγαν, τοὺς πρόσταξε νὰ τελέ-
σουν τὴν ἑορτὴ τοῦ Πάσχα⁵⁶;

Θέλησε νὰ φυλαχθεῖ ἄσθηστη ἡ μνήμη τῆς σωτηρίας· γι' αὐτὸ καὶ νομοθετώντας ἔλεγε· «Ἄν σὲ ρωτήσῃ ὁ υἱός σου καὶ σοῦ πεί, τί εἶναι τὸ Πάσχα, θὰ τοῦ πείς· Τῆ σημερινῇ ἡμέρᾳ ἔβγαλε ὁ Κύριος ὁ Θεός μας τοὺς πατέρες μας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»⁵⁷, καὶ τὰ λοιπὰ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο προστάζει ὅταν ἑορτάζουν αὐτὴν τὴν ἑορτὴ νὰ ντύνονται σὰν νὰ εἶναι ἔτοιμοι γιὰ ὁδοιπορία· γιατί λέγει· «Νὰ ἔχετε φορεμένη στή μέση σας τὴ ζώνη»⁵⁸, καὶ τὰ λοιπὰ.

Τὸ Πάσχα ὁ Φίλων τὸ ἐξήγησε “διαθητήρια”, ὁ Ἰώσηπος “ὑπερβά-
σια”, ὁ Θεοδοσίων τὸ ἐρμήνευσε “φασέκ”, χρησιμοποιώντας αὐτὴ τὴν
ἑβραϊκὴ λέξη, λέξη πού σημαίνει τὴ σωτηρία τῶν πρωτότοκων παιδιῶν
τῶν Ἑβραίων· γιατί τοὺς πρόσταξε νὰ πάρουν μία δέσμη ὕσσωπο καὶ
βουτώντας τὴν στὸ αἷμα τοῦ προβάτου πού θυσίαζαν νὰ ἐπιχρίσουν τὸ
ἀνώφλι τῆς πόρτας, ὥστε, ὅταν ἔρθῃ ὁ ἐξολοθρευτὴς γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὰ
πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, βλέποντας τὸ αἷμα νὰ προσπεράσῃ τὰ σπί-
τια τῶν Ἑβραίων⁵⁹. Ὁχι βέβαια γιατί ἡ ἀσώματη (ἀγγελικὴ) φύση εἶχε
ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια σημεῖα, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ τὸ σύμβολο νὰ πληροφορηθοῦν
καὶ ἐκεῖνοι τὴν προστασία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐμεῖς πού θυσιάζομε τὸν ἄμωμο
Ἄμνὸ νὰ γνωρίσομε, ὅτι αὐτὸν προτυπώνει ὁ τύπος⁶⁰. Καὶ δὲν προστάζει
νὰ πάρουν μόνο ἀρνιά ἀπὸ τὰ πρόβατα, ἀλλὰ καὶ ἐρίφια ἀπὸ τίς αἴγες⁶¹,
ὄχι γιὰ νὰ θυσιάσουν καὶ τὰ δύο μαζί, ἀλλ' ὅποιος ἔχει πρόβατο νὰ θυ-
σιάσῃ τὸ ἀρνί, καὶ ὅποιος δὲν ἔχει, νὰ θυσιάσῃ ἐρίφιο. Καὶ παραγγέλλει
αὐτὸ νὰ τὸ πάρουν τῆ δέκατῃ ἡμέρᾳ τοῦ πρώτου μήνα γιὰ νὰ τὸ ἐτοιμά-
σουν πρὶν ἀπὸ τὴ γιορτὴ, καὶ τὴν δέκατῃ τέταρτῃ πρὸς τὸ βράδυ νὰ τὸ
θυσιάσουν⁶², ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὸ βράδυ παραδόθηκε στοὺς
Ἰουδαίους. Κι αὐτὸ νὰ τὸ φᾶνε μὲ ραδίκια, γιὰ νὰ θυμοῦνται τὴν πικρό-
τατῃ ζωὴ τους στὴν Αἴγυπτο. Μὲ τὰ ἄζυμα πάλι δηλώνεται ὄχι μόνο ἡ
συντομία τῆς πορείας καὶ ἡ πρόχειρη τροφή, ἀλλὰ καὶ ὅτι πρέπει νὰ μὴν
φέρουν μαζί τους κανένα ἶχνος τῆς ζωῆς τους στὴν Αἴγυπτο⁶³. Γιατί ἔτσι
τὸ ἐρμήνευσε καὶ ὁ Κύριος, λέγοντας· «Νὰ προσέχετε ἀπὸ τὴ ζύμη τῶν
Γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων»⁶⁴. Καὶ διέταξε ὅσοι δὲν εἶχαν τὴ δεινα-
τότητα νὰ θυσιάσουν πρόβατο, νὰ πάρουν τοὺς γείτονες καὶ νὰ κάνουν
τὴ θυσία τοῦ Πάσχα μαζί, διδάσκοντάς τους τὴ φιλαδελφία καὶ τὴν
εὐσπλαχνία πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Γι' αὐτὸ παραγγέλλει καὶ ὅσα κρέατα
περισσεύουν νὰ τὰ παραδίδουν στὴ φωτιά, ἀναγκάζοντάς τους μ' αὐτὸν

καίεσθαι, ταύτη καταναγκάζων αὐτούς καλεῖν τοὺς δεομένους εἰς κοι-
νωνίαν τῆς ἑορτῆς.

Ταῦτα δὲ πάντα τῶν ἡμετέρων ἐστὶ μυστηρίων αἰνίγματα. Χρί-
ομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τῷ αἵματι τοῦ ἡμετέρου Ἀμνοῦ οὐ μόνον τὴν φλι-
5 άν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο σταθμούς, κατὰ μὲν τὸ ὀρώμενον τὴν γλώτταν
καὶ τὰ χεῖλη καθαίροντές τε καὶ ἀγιάζοντες, κατὰ δὲ τὸ νοούμενον
ἀντὶ φλιας τὸ λογικόν, ἀντὶ δὲ τῶν δύο σταθμῶν τὸ θυμοειδὲς καὶ ἐπι-
θυμητικόν. Ἀρμόττει δὲ ἡμῖν καὶ τὸ μῆτε ὦμά μῆτε ἐψημένα ἐσθίειν,
ἀλλ' ὀπτὰ πυρί· οὔτε γὰρ μόνῳ τῷ ὄμματι προσβλέπομεν, ἀλλὰ τὴν
10 διάνοιαν ἐρευνῶμεν, οὔτε μὴν ἀνθρωπίνους λογισμοὺς τοῖς θείοις
ἐπεισάγομεν λόγοις (τοῦτο γὰρ καὶ Ἡσαΐας τινῶν κατηγορήσεν, ὡς
ἀναμιγνύντων ὕδατι τὸν οἶνον), ἀλλὰ μόνῳ χρώμεθα τῷ θείῳ πυρί, τῇ
τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτι. Τὸ δὲ μὴ καταλιπεῖν τῶν κρεῶν εἰς
τὴν ὑστεραίαν οὕτω νοοῦμεν· ὅτι ὁ μέλλων βίος τῶν συμβόλων οὐ
15 δεῖται· αὐτὰ γὰρ ὀρώμεν ἐν ἐκείνῳ τῷ πράγματι. Τὰ δὲ ὀστᾶ τοῦ προ-
βάτου συντριβούσιν οἱ κακῶς τὰ θεῖα νοοῦντες Λόγια καὶ εἰς τὴν οἰ-
κείαν αὐτὰ πειρώμενοι μεταφέρειν ἀσέβειαν. Τὸ δὲ μὴ μόνον ἐκ προ-
βάτων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐρίφων λαμβάνειν, τὴν θεῖαν πάλιν κηρύττει φι-
λανθρωπίαν· οὐ γὰρ μόνον ὑπὲρ δικαίων ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ
20 ἁμαρτωλῶν τὸ σωτήριον ὑπομεμένηκε πάθος· ἔριφον γὰρ ὑπὲρ ἁμαρ-
τίας ὁ νόμος προσφέρειν ἐκέλευσε. Καὶ τῶν θείων δὲ μυστηρίων οἱ με-
ταλαμβάνοντες, οἱ μὲν ὡς προβάτου μεταλαμβάνουσι, ἅτε δὴ τελείαν
τὴν ἀρετὴν κεκτημένοι, οἱ δὲ ὡς ἐρίφου, διὰ μετανοίας ἐξαλείφοντες
τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλίδας. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν οὐκ ἐκ σιτί-
25 νων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ κριθίνων τοὺς συνεληλυθότας ἄρτων διέθρε-
ψε, καὶ ἡμῖν δὲ διεκέλευσεν ἔχειν τὰς ὀσφύας περιεζωσμένας καὶ τοὺς
πόδας ὑποδεδεμένους καὶ τοὺς λύχνους καιομένους, ὡς οἰκέτας δε-
σπότην προσμένοντας. Ἄλλ' Ἑβραῖοι μὲν ὡς Αἰγυπτίων ἀπαλλαττό-
μενοι καὶ εἰς τὴν Χαναanaίων γῆν εἰσαγόμενοι τοῦτο εἶχον τὸ σχῆμα,
30 ἡμεῖς δὲ ὡς ἐντεῦθεν εἰς ἕτερον μεθιστάμενοι βίον. Διὰ τοῦτο καὶ
ἡμῖν ὁ θεῖος παρακελεύεται Παῦλος βοῶν· «Ἐκκαθάρατε τὴν πα-
λαιὰν ζύμην» καὶ ἐξῆς εἰπών· «Ὡστε ἐορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ,
μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐλικρινείας καὶ
ἀληθείας». Ἄνωθεν δὲ προμεμήνυκε τὴν τῶν ἐθνῶν σωτηρίαν ὁ
35 Θεός· καὶ γὰρ προσηλύτους μεταλαγχάνειν τοῦ Πάσχα προσέταξε·

66. *Εξ. 12, 10. 67. *Εξ. 12, 9. 68. Ἡσ. 1, 22. 69. *Εξ. 12, 10. 70. *Εξ. 12, 5.
71. Ματθ. 9, 13. Μάρκ. 2, 17. Λουκᾶ 5, 32. 72. Ἰεζ. 43, 22, 25. 45, 23.

τὸν τρόπο νὰ προσκαλοῦν στὴν ἑορτὴ ἐκείνους ποὺ στεροῦνται τὰ ἀναγκαῖα⁶⁶.

Αὐτὰ ὅλα ἀποτελοῦν αἰνίγματα τῶν δικῶν μας μυστηρίων. Γιατὶ καὶ ἡμεῖς χρίομε μὲ τὸ αἷμα τοῦ δικοῦ μας Ἀμνοῦ ὄχι μόνο τὸ ἀνώφλι, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο παραστάτες, σύμφωνα βέβαια μ' αὐτὰ ποὺ φαίνονται καθαρίζοντας καὶ ἀγιάζοντας τὴ γλώσσα καὶ τὰ χεῖλη, ἐνῶ σύμφωνα μὲ τὸ νοούμενο ἀντὶ τοῦ ἀνωφλιοῦ τὸ λογικὸ, καὶ ἀντὶ τῶν δύο παραστατῶν τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸ. Ταιριάζει ὅμως σέ μᾶς καὶ τό, «Δὲν θὰ φᾶτε οὔτε ὡμὰ οὔτε βρασμένα, ἀλλὰ ψητὰ στὴ φωτιά»⁶⁷. Γιατὶ δὲν προσέχομε μόνο στὰ γράμματα, ἀλλ' ἐρευνοῦμε τὸ νόημα, οὔτε βέβαια εἰσάγομε ἀνθρώπινους λογισμοὺς στοὺς θεῖους λόγους (γιατὶ αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ κατηγόρησε σέ μερικοὺς καὶ ὁ Ἡσαΐας, ὅτι ἀναμιγνύουν τὸ κρασί μὲ τὸ νερό⁶⁸), ἀλλὰ χρησιμοποιοῦμε μόνο τὸ θεῖο πῦρ, τὴ χάρη τοῦ παναγίου Πνεύματος. Τὸ νὰ μὴ φυλάσσονται πάλι τὰ κρέατα γιὰ τὴν ἄλλη ἡμέρα, τὸ ἐννοοῦμε ὡς ἑξῆς: "Ὅτι ἡ μελλοντικὴ ζωὴ δὲν χρειάζεται σύμβολα. Γιατὶ αὐτὰ τὰ βλέπομε σ' ἐκεῖνο τὸ γεγονός. Τὰ κόκκαλα τοῦ προβάτου τὰ συντρίβουν⁶⁹ ἐκεῖνοι ποὺ ἀντιλαμβάνονται ἐσφαλμένα τὰ θεῖα Λόγια καὶ ἐπιχειροῦν νὰ τὰ μεταφέρουν στὴν ἀσέβειά τους. Τὸ νὰ μὴν παίρνουν τὰ θυσιάζομενα ἀπὸ τὰ πρόβατα μόνο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐρίφια⁷⁰ κηρύττει πάλι τὴ θεῖα φιλανθρωπία. Γιατὶ ὁ Χριστὸς δὲν ὑπέμεινε τὸ σωτήριο πόθος γιὰ τοὺς δίκαιους μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς⁷¹. Γιατὶ ὁ νόμος πρόσταζε νὰ προσφέρεται ἐρίφιο ὑπὲρ τοῦ ἁμαρτωλοῦ⁷². Ἀλλὰ καὶ ὅσοι κοινωνοῦν τὰ θεῖα μυστήρια, ἄλλοι τὰ κοινωνοῦν ὡς πρόβατο, ἐπειδὴ κατέχουν τέλεια τὴν ἀρετὴ, καὶ ἄλλοι ὡς ἐρίφιο, ἐξαλείφοντας μὲ τὴ μετάνοια τὶς κηλίδες τὴν ἁμαρτημάτων." Ἐτοι καὶ ὁ Κύριός μας ἔδωσε στοὺς συγκεντρωμένους νὰ φᾶνε ἄρτο ὄχι μόνο ἀπὸ σιτάρι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κριθάρι⁷³. Καὶ ἡμᾶς ἐπίσης μᾶς διέταξε νὰ ἔχομε ζωσμένη τὴ μέση μας καὶ τὰ πόδια μας ποδεμένα καὶ τὰ λυχνάρια ἀναμμένα, ὡς ὑπηρετὲς ποὺ περιμένουν τὸν κύριό τους⁷⁴. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι βέβαια εἶχαν αὐτὴ τὴν ἐμφάνιση φεύγοντας ἀπὸ τὴ γῆ τῶν Αἰγυπτίων καὶ μπαίνοντας στὴ γῆ τῶν Χαναναίων, ἐνῶ ἡμεῖς ἐπειδὴ μεταβαίνομε ἀπὸ αὐτὴν σὲ ἄλλη ζωὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος μᾶς παραγγέλλει φωνάζοντας δυνατὰ: «Καθαρίστε τὴν παλαιὰ ζύμη», καὶ λέγοντας στὴ συνέχεια, «Ὡστε νὰ μὴ ἑορτάζομε μὲ τὴν παλαιὰ ζύμη, οὔτε μὲ τὴ ζύμη τῆς κακίας καὶ τῆς πονηρίας, ἀλλὰ μὲ τὰ ἄζυμα τῆς εἰλικρίνειας καὶ τῆς ἀλήθειας»⁷⁵. Ἀπὸ πολὺ παλαιὰ βέβαια προανήγγειλε ὁ Θεὸς τὴ σωτηρία τῶν ἐθνῶν

73. Ἰω. 6, 9, 13.

74. Λουκᾶ 12, 35 (πρβλ. Ἐφ. 6, 15).

75. Α' Κορ. 5, 7-8.

γιώραν γάρ τὸν προσήλυτον ἐκάλεσεν, καὶ ἰσονομίας αὐτῶ μετέδωκεν· «Ἔσται», γάρ φησιν, «ὡς αὐτόχθων τῆς γῆς». Καὶ τὸ «Ἐν οἰκίᾳ μιᾷ βρωθήσεται» φυλάττουσιν οἱ πιστοί, ἐν μόνῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν θείων μεταλαμβάνοντες μυστηρίων, τὰς δὲ τῶν αἰρετικῶν συναγωγὰς
5 βδελυττόμενοι.

Τὰ μέντοι πρωτότοκα καὶ τῶν προβάτων καὶ τῶν βοῶν προσφέρεσθαι νενομοθέτηκε, τῆς τῶν πρωτοτόκων αὐτοῦς σωτηρίας ἀναμνήσκων· οὐδὲ γάρ αὐτὸς τῶν θυμάτων ἐδεῖτο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ὠφέλειαν ἐπραγματεύετο· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ νόμος δηλοῖ· «Ἐὰν γάρ
10 ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός σου, Τί ἐστὶ τοῦτο;» καὶ ἐξῆς, ἕως τοῦ, «Διὰ τοῦτο ἐγὼ θύω τῷ Κυρίῳ πᾶν διανοῖγον μήτραν, τὰ ἀρσενικά, καὶ πᾶν πρωτότοκον τῶν υἱῶν μου λυτρῶσομαι. Καὶ ἔσται εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρός σου καὶ ἀσάλετον πρὸ ὀφθαλμῶν· ἐν γὰρ χειρὶ κραταιᾷ ἐξήγαγέ σε Κύριος ἐξ Αἰγύπτου». Τοιγάρτοι τούτων ἕκαστον οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ
15 χρείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς τοῦ λαοῦ ἐγένετο ὠφελείας

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΕ΄.

Πῶς νοητέον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, «Πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθημεν», καὶ ἐξῆς, ἕως· «Ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»;

20 Τύπος ἦν τῶν νέων τὰ παλαιά, καὶ σκιά μὲν ὁ νόμος, σῶμά τι δὲ ἡ χάρις. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐδίωκον τοὺς Ἑβραίους οἱ Αἰγύπτιοι, διαδάντες δὲ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν οἱ Ἑβραῖοι τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἀπηλλάγησαν δεσποτείας, τύπον ἔχει τῆς κολυμβήθρας ἢ θάλαττα, ἡ δὲ νεφέλη τοῦ Πνεύματος, ὁ δὲ Μωϋσῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ
25 σταυροῦ δὲ ἡ ῥάβδος, τοῦ διαδόλου δὲ ὁ Φαραώ, τῶν δαιμόνων οἱ Αἰγύπτιοι, τὸ δὲ μάννα τῆς θείας τροφῆς, τὸ δὲ τῆς πέτρας ὕδωρ τοῦ σωτηρίου αἵματος. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι μετὰ τὸ διαβῆναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τῆς ξένης τροφῆς καὶ τοῦ παραδόξου ἀπήλαυσαν νόμου οὕτως ἡμεῖς μετὰ τὸ σωτήριον βάπτισμα τῶν θείων μεταλαγχά-
30 νομεν μυστηρίων.

76. *ΕΞ. 12, 48.

77. *ΕΞ. 12, 46.

78. *ΕΞ. 13, 11-16.

79. Γὰ ὄλη τὴν ἐρώτησι διαβάσε Θεοδωρήτου, Εἰς Ἐξοδον 24, PG 80, 249 B 13-256 B 8.

80. Α' Κορ. 10, 2-4.

81. Ἐβρ. 10, 1.

82. *ΕΞ. 13, 21-22. 14, 19, 24.

γιατι πρόσταξε νὰ παίρνουν μέρος στο πάσχα και οί προσήλυτοι, ὀνομάζοντας τὸν προσήλυτο γιώρα και παρέχοντάς του ἰσονομία· γιατι λέγει· «Θὰ συμμετέχει σὰν νὰ εἶναι γεννημένος σ' αὐτὴ τῆ γῆ (ὡς Ἑβραῖος)»⁷⁶. Οἱ πιστοὶ τηροῦν και τὴν ἐντολή, «Θὰ φᾶνε τὸ πάσχα σὲ ἓνα σπίτι»⁷⁷, κοινωνώντας τὰ θεῖα μυστήρια μόνο στὴν Ἐκκλησία, και ἀποστρεφόμενοι τὶς συνάξεις τῶν αἰρετικῶν.

Νομοθέτησε ἐπίσης νὰ προσφέρονται τὰ πρωτότοκα τῶν προβάτων και τῶν βοδιῶν, ὑπενθυμίζοντάς τους τὴ σωτηρία τῶν πρωτότοκων παιδιῶν τους. Δὲν εἶχε βέβαια αὐτὸς ἀνάγκη ἀπὸ θύματα, ἀλλὰ τὰ ἔκανε ὅλα για τὴ δικὴ τους ὠφέλεια. Αὐτὸ δηλώνει και ὁ ἴδιος ὁ νόμος· «Ἄν σὲ ρωτήσῃ ὁ υἱός σου, τί εἶναι τοῦτο;», και τὰ λοιπὰ, μέχρι τὸ, «Γι' αὐτὸ ἐγὼ προσφέρω θυσία στὸν Κύριο κάθε ἀρσενικὸ πρωτότοκο, και κάθε πρωτότοκον ἀπὸ τοὺς υἱούς μου τὸν ἀπαλλάσσω ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὑποχρέωση μὲ λύτρα. Και θὰ εἶναι σὰν σημάδι πάνω στὸ χέρι σου μπροστὰ στὰ μάτια σου πάντα, γιατι μὲ πανίσχυρο χέρι σὲ ἔβγαλε ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»⁷⁸. Καθένα βέβαια ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔγινε ἐπειδὴ τὸ χρειαζόταν ὁ Θεός, ἀλλὰ για τὴν ὠφέλεια τοῦ λαοῦ⁷⁹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 265η.

**Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσομε αὐτὸ πὸν λέχθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο,
«Ὅλοι βαπτίσθησαν στὸ ὄνομα τοῦ Μωυσῆ, και τὰ ἔξῃς,
μέχρι τὸ, «και πέτρα ἦταν ὁ Χριστός»⁸⁰.**

Τὰ παλαιὰ ἦταν τύπος τῶν νέων, και ὁ νόμος ἦταν σκιά⁸¹, ἐνῶ ἡ χάρις σῶμα. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Αἰγύπτιοι καταδίωκαν τοὺς Ἑβραίους, ὅταν οἱ τελευταῖοι πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴ σκληρὴ κυριαρχία τῶν Αἰγυπτίων· ἔτσι ἡ θάλασσα ἀποτελεῖ τύπο τῆς κολυμπήθρας, ἡ νεφέλη⁸² εἶναι τύπος τοῦ Πνεύματος, ὁ Μωυσῆς τύπος τοῦ Σωτῆρα Χριστοῦ, τὸ ραβδί τύπος τοῦ σταυροῦ⁸³, ὁ Φαραὼ τύπος τοῦ διαδόλου, οἱ Αἰγύπτιοι τῶν δαιμόνων⁸⁴, τὸ μάννα τύπος τῆς θείας τροφῆς, και τὸ νερὸ πὸν ἀνάβλυσε ἀπὸ τὴν πέτρα⁸⁵ τύπος τοῦ σωτηρίου αἵματος. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνοι μετὰ τὴ διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας ἀπῆλυσαν και τὴν παράδοξη τροφή και τὸ παράδοξο νάμα (νερὸ), ἔτσι και ἐμεῖς μετὰ τὸ σωτήριο βάπτισμα κοινωνοῦμε τὰ θεῖα μυστήρια⁸⁶.

83. Ἐξ. 14, 16.

84. Ἐξ. 16, 35.

85. Ἐξ. 17, 6.

86. Για ὅλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδωρήτου, *Εἰς Ἐξοδον 27*, PG 80, 257 A 2 - B 7.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΣΤ.

*Πῶς τὸ δίκαιον σφάζεται, τῶν παίδων
ὑπὲρ τῶν πατέρων κολαζομένων;*

Μείζους τῶν κολάσεων παρὰ τῷ Θεῷ αἱ ἀπειλαί· φησὶ γάρ· «Πᾶς
5 ἀπερίτμητος ἄρσην ὅς οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ἐξο-
λοθρευθήσεται»· ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν τοὺς μὲν περιτετμημένους ἐν τῇ ἐρή-
μῳ διαφόρως ἀναιρεθέντας, τοὺς δὲ ἀπεριτμήτους καὶ τῆς τῶν προγό-
νων ἐπαγγελίας ἀντὶ τῆς τιμωρίας τετυχηκότας (τούτους γὰρ ἐν Γαλ-
γάλοις ὁ Ἰησοῦς περιέτεμε). Πάλιν ταῖς ἐχούσαις ζύμην οἰκίαις πανω-
10 λεθρίαν ἠπέιλησεν, ἀλλ' οὐκ ἐπήγαγεν. Καὶ ἐνταῦθα τοῖνυν ὡς φιλό-
παιδας δεδίττεται ταῖς ἀπειλαῖς, καὶ φησιν· «Ἀποδιδούς ἁμαρτίας
πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με».
Ἔτι προσέχειν γυμνῷ τῷ γράμματι ἀσεβές, αὐτὸς δι' ὧν τὰναντία
διδάσκει ὁ Θεός, δηλόν· «Οὐκ ἀποθανοῦνται γὰρ παῖδες ὑπὲρ πα-
15 τέρων», φησὶν, «οὐδὲ πατέρες ὑπὲρ παίδων, ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ
αὐτοῦ ἁμαρτία ἀποθανεῖται»· καὶ διὰ Ἰεζεκιήλ· «Τίς ὑμῖν παραβολὴ
αὕτη λεγόντων, Οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακας, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν νιῶν
αἰμοδιάσαν; Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος ὁ Θεός, εἴ ἔσται ἡ παραβολὴ αὕτη,
ἀλλὰ τῶν φαγόντων τὸν ὄμφακα αἰμοδιάσουσιν οἱ ὀδόντες· ὅτι πᾶσαι
20 αἱ ψυχαὶ ἐμαὶ εἰσὶ». Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἔχει.

Ἐγὼ δὲ οἶμαι μᾶλλον τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν ἐμφαίνειν τὴν
ἀπειλήν· πρόσκειται γάρ, «τοῖς μισοῦσί με»· τοῦτ' ἔστι μακροθυμῷ τοῖς
πατράσιν ἡμαρτηκόσι, μακροθυμῷ καὶ παισίν. Εἰ δὲ οἱ ἔχγονοι καὶ οἱ
ἀπόγονοι τὴν τῶν προγόνων ζηλώσαιεν πονηρίαν, τότε ἐπάξω τὴν
25 τιμωρίαν. «Ποιῶν», γάρ φησιν, «ἔλεος εἰς χιλιάδας καὶ μυριάδας τοῖς
ἀγαπῶσί με». Εὐροὶ δ' ἂν τις καὶ τὴν ἱστορίαν σύμφωνον πέμπτη γὰρ
γενεᾶ ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, ἀλλὰ τοῖς τῶν Αἰγυ-
πτίων ἐν Αἰγύπτῳ δεδουλενκότες θεοῖς οὐκ ἔτισαν δίκας, οὔτε οἱ
πατέρες αὐτῶν οὔτε οἱ προπάτορες, αὐτοὶ δὲ ζηλώσαντες τὴν ἐκείνων
30 ἀσέβειαν ἐκολάσθησαν, ὡς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ τὰ μυρία
θαύματα τὴν ἀσέβειαν οὐκ ἐκπύσαντες· οἱ δὲ τούτων παῖδες, τὸν Σω-
τῆρα Θεὸν ἠγαπηκότες, τῆς προγονικῆς ἀπήλαυσαν ὑποσχέσεως
Καὶ ὁρῶμεν τὸ ἀψευδές τῆς πρὸς τοὺς πατέρας γεγενημένης ἐπαγ-

87. *Εξ. 20, 5.

90. *Εξ. 12, 15.

93. Ἰεζ. 18, 2-3.

88. Γέν. 17, 14.

91. *Εξ. 20, 5.

94. *Εξ. 20, 6.

89. Ἰησ. Ναυῆ 5, 2-9.

92. Δευτ. 24, 16.

95. *Εξ. 13, 18.

ΕΡΩΤΗΣΗ 266η.

Πῶς διασώζεται τὸ δίκαιο ὅταν τὰ παιδιά τιμωροῦνται στή θέση τῶν πατέρων τους⁸⁷;

Στὸν Θεὸ εἶναι μεγαλύτερες οἱ ἀπειλὲς ἀπὸ τὶς τιμωρίες· γιατί λέγει· «Κάθε ἀρσενικὸ ποὺ δὲν θὰ κάνει περιτομὴ τὴν ὄγδοη ἡμέρα, θὰ ἐξολοθρευθεῖ»⁸⁸. Μποροῦμε ὡστόσο νὰ δοῦμε ἐκείνους ποὺ ἔκαναν περιτομὴ νὰ πεθαίνουν μὲ διάφορους τρόπους στὴν ἔρημο, ἐνῶ οἱ ἀπερίτμητοι ἀντὶ γιὰ τιμωρία πέτυχαν τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἶχε δοθεῖ στοὺς πατέρες· γιατί σ' αὐτοὺς ἔκανε περιτομὴ ὁ Ἰησοῦς στὰ Γάλαλα⁸⁹. Καὶ πάλι ἀπέιλησε, ὅτι θὰ ἔστειλε πανωλεθρία στὰ σπίτια ποὺ εἶχαν ζύμη, ἀλλὰ δὲν τὴν ἔστειλε⁹⁰. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν τοὺς τρομάζει μὲ τὶς ἀπειλές, ἐπειδὴ ἀγαποῦσαν τὰ παιδιά τους, καὶ λέγει· «Ἀποδίδω τὶς ἀμαρτίες τῶν γονέων στὰ παιδιά τους μέχρι τρίτης καὶ τέταρτης γενιᾶς γιὰ ὅσους μὲ μισοῦν»⁹¹. Ὅτι εἶναι ἀσέβεια νὰ προσέχομε στὸ γυμνὸ γράμμα εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα ποὺ διδάσκει ὁ ἴδιος ὁ Θεός· γιατί λέγει· «Δὲν θὰ πεθάνουν τὰ παιδιά ἀντὶ τῶν πατέρων τους, οὔτε οἱ πατέρες ἀντὶ τῶν παιδιῶν τους, ἀλλ' ὁ καθένας θὰ πεθάνει ἀπὸ τὴ δική του ἀμαρτία»⁹². Καὶ μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἰεζεκιήλ λέγει· «Τί σημαίνει αὐτὴ ἡ παροιμία ποὺ λέτε, Οἱ πατέρες ἔφαγαν ἄγουρα σταφύλια καὶ μούδιασαν τὰ δόντια τῶν παιδιῶν; Ὁρκίζομαι στὸν ἑαυτό μου, λέγει ὁ Κύριος ὁ Θεός, ἂν ἡ παροιμία αὐτὴ θὰ λέγεται στὸ ἔξῃς ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ θὰ μούδιασουν τὰ δόντια ἐκείνων ποὺ ἔφαγαν τὶς ἀγουρίδες· γιατί ὅλες οἱ ψυχὲς εἶναι δικές μου»⁹³. Καὶ τὰ ἐπόμενα ἔχουν τὴν ἴδια ἔννοια.

Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι ἡ ἀπειλὴ φανερώνει μᾶλλον τὴ θεία φιλανθρωπία. Γιατὶ συνδέεται μὲ τὸ, «γιὰ ἐκείνους ποὺ μὲ μισοῦν»· δηλαδὴ δείχνω μακροθυμία γιὰ τὶς ἀμαρτίες τῶν πατέρων σας· δείχνω μακροθυμία καὶ γιὰ τὶς ἀμαρτίες τῶν παιδιῶν. Ἄν ὅμως τὰ παιδιά καὶ τὰ ἐγγόνια μμηθοῦν τὴν πονηρία τῶν προγόνων, τότε θὰ ἐπιφέρω τὴν τιμωρία. Γιατὶ λέγει· «Δείχνω ἔλεος σὲ χιλιάδες καὶ μυριάδες ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μ' ἀγαποῦν»⁹⁴. Καὶ θὰ βρεῖ κανεὶς σύμφωνη καὶ τὴν ἱστορία. Γιατὶ τὴν πέμπτη γενεὰ ἔφυγαν οἱ Ἰσραηλίτες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο⁹⁵. Ἄλλὰ δὲν τιμωρήθηκαν γιατί προσκύνησαν τοὺς θεοὺς τῶν Αἰγυπτίων οὔτε οἱ πατέρες τους οὔτε οἱ προπάτορές τους, ἀλλὰ τιμωρήθηκαν οἱ ἴδιοι ποὺ ζήλεψαν τὴν ἀσέβεια ἐκείνων, ἐπειδὴ μετὰ ἀπὸ τόση εὐεργεσία καὶ τὰ ἀπειραθαύματα δὲν ἀπέβαλαν τὴν ἀσέβεια, ἐνῶ τὰ παιδιά αὐτῶν, ποὺ ἀγάπησαν τὸν Σωτήρα Θεό, ἀπόλαυσαν τὴν ὑπόσχεση πρὸς τοὺς προγόνους τους. Καὶ βλέπομε πόσο ἀληθινὴ ἦταν ἡ ὑπόσχεση στοὺς πατέρες. Γιατὶ

γελίας τὰ γὰρ ἔθνη διὰ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ τῆς εὐλογίας τετύχη-
κεν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸν μόσχον ἔμελλον προσκυνεῖν, προαπειλεῖ τὴν
τιμωρίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΖ΄.

5 **Τί ἐστι ἐξεικονισμένον βρέφος;**

Φασὶ τοῦ σώματος ἐν τῇ μήτρᾳ διαπλασθέντος, τότε ἐμψυχοῦσθαι
τὸ ἔμβρυον· καὶ γὰρ καὶ τὸ τοῦ Ἀδάμ σῶμα πρότερον διέπλασεν ὁ
Θεός, εἶτα ἐνεφύσησε τὴν ψυχὴν· κελεύει τοίνυν ὁ νομοθέτης γυναι-
κὸς ἐγκύμονος ἐν μάχῃ ἀμβλωσάσης, εἰ μὲν ἐξεικονισμένον, τουτέστι
10 μεμορφωμένον ἐξέλθοι τὸ βρέφος, φόνον καλεῖσθαι καὶ δίκην ὑπέχειν
τὸν δεδρακότα, ἂν δὲ μή, φόνου μὲν ἀφίεσθαι (οὐ γὰρ ἔμψυχον ἐξημ-
βλώθη), ζημίαν δὲ τινα τίνειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΗ΄.

Τὴν σκηνὴν τί δήποτε γενέσθαι προσέταξεν;

15 Αὐτὸς ὁ Θεὸς αἰτίαν δεδήλωκε· «Καὶ ποιήσεις γάρ μοι», φησὶν,
«ἀγίασμα, καὶ ὀφθήσομαι ἐν ὑμῖν· καὶ ποιήσεις κατὰ πάντα ὅσα ἐγὼ
δείκνυμί σοι ἐν τῷ ὄρει, τὸ παράδειγμα τῆς σκηνῆς καὶ τὸ παράδειγμα
τῶν σκευῶν αὐτῆς». Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ νόμον ἐδεδώκει,
εἰκὸς δὲ ἦν τινὰς ὑποτοπῆσαι περιγεγραφθαι τὸ Θεῖον, ἐκέλευσε γενέ-
20 σθαι σκηνὴν· ἐκείθεν τὴν οἰκείαν ποιούμενος ἐπιφάνειαν, ἐκπαιδεύει
τὸν λαὸν τὴν εὐσέβειαν. Ὡσπερ γὰρ τὴν ἐπηγγελμένην ἀπειληφότων
νεῶν γενέσθαι προσέταξε καὶ τὰς θείας λειτουργίας ἐν τούτῳ γίνεσθαι
προσέταξεν, ἵνα μὴ ἀδεῶς τοῦτο δρῶντες τῇ τῶν δαιμονίων περιπέσω-
σι πλάνη, οὕτω τὴν ἔρημον διαβαίνουσι σκηνὴν γενέσθαι προσέταξε,
25 μεταθῆναι καὶ αὐτὴν δυναμένην, καὶ ἀπαιρόντων, ἠγεῖσθαι προσέτα-
ξεν, ἵνα μὴ ζητῶσιν πάλιν θεούς, οἳ προπορεύονται αὐτῶν, καὶ ἀυλι-
ζομένων ἴστασθαι.

Εἶχε δὲ αὕτη τῆς κτίσεως τὴν εἰκόνα. Ὡσπερ γὰρ τὸν οὐρανὸν
καὶ τὴν γῆν δημιουργήσας ὁ Θεὸς μέσον ἔστησε τὸ στερέωμα, καὶ δι’
30 αὐτοῦ διορίσας τὰ ἄνω τῶν κάτω, οὕτω τὴν σκηνὴν μίαν προστάξας
γενέσθαι, ἐν μέσῳ διαταχθῆναι κελεύει τὸ παραπέτασμα ἐν τύπῳ τοῦ
στερεώματος, καὶ δι’ αὐτοῦ δῆρατο ἢ κιβωτός καὶ τὸ παρὰ τὴν θύραν

96. Γέν. 22, 18.

97. *ΕΞ. 32, 1-29.

98. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση διά-

βασε Θεοδωρήτου, Εἰς Ἐξοδον 40, PG 80, 265 C 7 - 268 C 9.

99. *ΕΞ. 21, 22-23.

1. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδωρήτου, Ὁπ. π. 48, PG 80, 272 D 3 - 273 A 10.

2. *ΕΞ. 25, 8-9.

3. *ΕΞ. 32, 1.

4. Γέν. 1, 6-8.

τὰ ἔθνη πέτυχαν τὴν εὐλογία τους μέσω τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀβραάμ⁹⁶. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ προσκυνήσουν τὸ χρυσὸ μοσχάρι⁹⁷, γι' αὐτὸ τοὺς ἀπειλεῖ ἀπὸ πρὶν μὲ τὴν τιμωρία⁹⁸.

ΕΡΩΤΗΣΗ 267η.

Τί σημαίνει διαμορφωμένο βρέφος⁹⁹;

Λένε ὅτι ὅταν τὸ σῶμα διαπλασθεῖ στὴ μήτρα, τότε τὸ ἔμβρυο παίρνει τὴν ψυχὴ. Γιατὶ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ὁ Θεὸς πρῶτα τὸ διέπλασε, καὶ ἔπειτα τοῦ ἐμφύσησε τὴν ψυχὴ (ζωή). Προστάζει λοιπὸν ὁ νομοθέτης, ἂν μὰ γυναίκα ἔγκυος ἀποβάλλει σὲ ὥρα φιλονεικίας, ἂν τὸ βρέφος εἶναι ἐξεικονισμένο, δηλαδή ἂν γεννηθεῖ διαμορφωμένο, ἢ ἀποβολὴ νὰ καλεῖται φόνος, καὶ ὁποῖος τὸν προκάλεσε νὰ εἶναι ἔνοχος τιμωρίας γιὰ φόνο. Ἄν δὲν εἶναι διαμορφωμένο, νὰ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ φόνου (γιατὶ δὲν ἔγινε ἀποβολὴ ἔμψυχης ὑπαρξης), νὰ καταβάλλει ὅμως κάποια ἀποζημίωση¹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 268η.

Γιατί τέλος πάντων πρόσταξε νὰ γίνεῖ ἡ σκηνή;

Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς δήλωσε τὴν αἰτία. Γιατὶ λέγει: «Θὰ μοῦ κάνεις ἀγίασμα (σκηνή), στὸ ὁποῖο θὰ ἐμφανίζομαι σ' ἐσᾶς. Καὶ θὰ τὸ κάνεις σύμφωνα μὲ ὅλα ὅσα ἐγὼ σοῦ ἔχω δεῖξει στὸ ὄρος, σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόδειγμα τῆς σκηνῆς καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῶν σκευῶν της»². Ἐπειδὴ δηλαδή στὸ ὄρος Σινᾶ εἶχε δώσει τὸ νόμο καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ ὑποθέσουν μερικοὶ ὅτι ἐκεῖ κατοικοῦσε ἡ θεότητα, πρόσταξε νὰ γίνεῖ ἡ σκηνή. Κάνοντας ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἐμφάνισή του, δίδασκε στὸν λαὸ τὴν ὀρθὴ πίστη. Ὅπως δηλαδή ὅταν εἶχαν λάβει τὰ ὅσα τοὺς εἶχε ὑποσηθεῖ διέταξε νὰ γίνεῖ ναὸς καὶ πρόσταξε ἀκόμα νὰ γίνονται μέσα σ' αὐτὸν οἱ θεῖες ἱερουργίες, γιὰ νὰ μὴ περιπέσουν στὴν πλάνη τῶν δαιμόνων ἐκτελώντας τις ἱερουργίες χωρὶς σεβασμό, ἔτσι καὶ ὅταν περνοῦσαν τὴν ἔρημο διέταξε νὰ γίνεῖ ἡ σκηνή, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ τὴ μεταφέρουν καὶ αὐτὴν, καὶ ὅταν ξεκινοῦν πρόσταξε νὰ προσηγεῖται αὐτὴ, γιὰ νὰ μὴ ζητοῦν πάλι θεοὺς γιὰ νὰ προπορεύονται³, καὶ ὅταν κατασκηνώνουν νὰ σταματᾶ καὶ αὐτὴ.

Αὐτὴ εἶχε τὴν εἰκόνα τῆς πλάσης. Ὅπως δηλαδή ὁ Θεὸς δημιουργώντας τὸν οὐρανὸ ἔβαλε στὴ μέση τὸ στερέωμα, χωρίζοντας μὲ αὐτὸ τὰ ἐπάνω ἀπὸ τὰ κάτω⁴, ἔτσι, προστάζοντας νὰ γίνεῖ ἡ σκηνή, προστάζει νὰ τοποθετηθεῖ τὸ παραπέτασμα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ στερεώματος καὶ μὲ αὐτὸ διαιρέθηκε ἡ κιβωτός. Τὸ μέρος ποὺ ἦταν κοντὰ στὴν πόρτα τὸ

μέρος ἐκάλεσεν ἅγια, τὸ δὲ τοῦ παραπετάσματος ἔνδον, "Ἄγια ἁγίων. Καὶ ὡσπερ λέγει ὁ Δαβὶδ, «Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων», οὕτω καὶ τὸ ἔξω μὲν τοῦ καταπετάσματος εἰσιτητὸν ἦν τοῖς ἱερεῦσι, τὰ δὲ ἔνδον ἄψανστα ἦν καὶ 5 ἄδυντα· τὸν ἀρχιερέα γὰρ μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους νόμος ἦν εἰσιέναι.

Ἦν δὲ ἐκεῖ τὰ τῶν Χερουβὶμ εἰκονίσματα, τύπον τῶν ἄσωμάτων δυνάμεων ἐπέχοντα· ἐν μέσῳ δὲ τούτων ἡ κιβωτὸς τὰς πλάκας ἔχουσα τοῦ νόμου, καὶ τὴν στάμνον τοῦ μάννα, καὶ τὴν ῥάβδον Ἀαρῶν τὴν βλαστήσασαν· ἐπέκειτο δὲ αὐτῇ τὸ ἱλαστήριον ταῖς πτέρυξι τῶν Χε- 10 ρουβὶμ σκιαζόμενον. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν οἰκείαν ἐπιφάνειαν ἐποιεῖτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ θεία φύσις ἀνείδεός τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ τῆς τοιαύτης οὐσίας εἰκόνας τεκτῆνασθαι παντάπασιν ἀδύνατον, τὰ σύμβολα τῶν μεγίστων αὐτῶν δωρεῶν ἔνδον κεισθαι προσέταξεν. Αἱ μὲν γὰρ πλάκες τὴν νομοθεσίαν ἐδήλουν, τὴν ἱερωσύνην δὲ 15 ἡ ῥάβδος, τὸ δὲ μάννα τὴν ἐν ἐρήμῳ τροφήν, τὸ δὲ γε ἱλαστήριον τῆς προφητείας σύμβολον ἦν· ἐκεῖθεν γὰρ αἱ προρρήσεις ἐγίνοντο. Τὰ μὲν οὖν ἔνδον τοῦ καταπετάσματος τῶν οὐρανίων εἶχε τύπον· διὸ καὶ "Ἄγια τῶν ἁγίων ὠνόμαστο. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦ- 20 λος λέγων «Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν». Τὰ δὲ τούτου ἐκτὸς εἰκόνα ἔφερε τῶν ἐπιγείων· εἶχε δὲ ταῦτα λυχνίαν μὲν ἐν τῷ νοτίῳ μέρει ἐπτάκανλον, ἰσαριθμούς ἔχουσαν λύχνους ἐπικεμένους ἐδήλουν δὲ οὗτοι τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος τὸν ἀριθμόν· τράπεζαν δὲ ἐν τῷ βορείῳ χρυσοῦν, ἐφ' ἧς ἄρτους προσέταξε προσκεισθαι δυοκαίδεκα, 25 καὶ φιάλας χρυσαῖς πλήρεις λιβανωτοῦ καὶ ἄλων· ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς τε λυχνίας καὶ τῆς τραπέζης χρυσοῦν ἔκειτο θυσιαστήριον· ταῦτα δ' ἦν συντάγματα τῶν ἀπὸ γῆς τοῖς ἀνθρώποις δωρημένων καρπῶν.

Πρὸ δὲ τῆς σκηνῆς ἔξω τὸ χαλκοῦν θυσιαστήριον, τὸ τὰ προσφερόμενα δεχόμενον θύματα· δηλοῖ δὲ τοῦτο περιττὰ εἶναι ταῦτα καὶ μὴ 30 ἀρεστὰ τῷ Θεῷ· ὅθεν ἐπιτελεῖσθαι μὲν αὐτὰ συνεχώρησεν διὰ τὴν Ἰουδαίων ἀσθένειαν, ἔξω δὲ σκηνῆς ὡς οὐκ ἀναγκαῖα τοῖς ἔνδον. Ἡμεῖς δὲ τὴν τοῖς ἔνδον ἀπονεμηθεῖσαν λειτουργίαν ἐπιτελοῦμεν· θυμίαμα γὰρ καὶ λυχνιαῖον φῶς προσφέρομεν τῷ Θεῷ καὶ τὴν μυστικὴν τῆς τραπέζης ἱερουργίαν.

5. *Εξ. 26, 31-33. 6. Ψαλμ. 113, 24. 7. *Εξ. 30, 10. Λευϊτ. 16, 29-34.
8. *Εξ. 25, 18-20. 9. *Εδφ. 9, 4-5. 10. *Εδφ. 9, 24. 11. *Εξ. 25, 31-37. 26, 35.
12. *Εξ. 25, 23-30. 26, 35. 13. Λευϊτ. 24, 5-7. 14. *Εξ. 40, 24. 15. *Εξ. 40, 29.

κάλεσε ἅγια, ἐνῶ τὸ μέσα ἀπὸ τὸ παραπέτασμα, "Ἁγια τῶν ἁγίων". Καὶ ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ, «Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ ἀνήκει στὸν Κύριο, ἐνῶ τῇ γῆ τῇ ἔδωσε τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»⁶, ἔτσι καὶ τὸ ἔξω ἀπὸ τὸ παραπέτασμα ἦταν προσβατὸ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ἐνῶ τὰ μέσα ἀπὸ τὸ παραπέτασμα ἦταν ἄθικτα καὶ ἄβατα, γιατί ὑπῆρχε νόμος νὰ μπαίνει σ' αὐτὸν μόνο ὁ ἀρχιερέας μία φορὰ τὸ χρόνο⁷.

Ἐπίσης ἐκεῖ ὑπῆρχαν οἱ ἀπεικονίσεις τῶν Χερουβίμ, ποὺ ἀποτελοῦσαν τύπο τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων⁸. Στὸ μέσον αὐτῶν ὑπῆρχε ἡ κιβωτὸς ποὺ εἶχε τὶς πλάκες τοῦ νόμου, μαζὶ μὲ τὴ στὰμνα τοῦ μάννα καὶ τὴ ράβδο τοῦ Ἀαρὼν ποὺ βλάστησε⁹. Πάνω σ' αὐτὴ εἶχε τοποθετηθεῖ τὸ ἱλαστήριο ποὺ σκιαζόταν ἀπὸ τὰ φτερὰ τῶν Χερουβίμ. Μέσα σ' αὐτὸ φανερονόταν ὁ Θεὸς τῶν ὄλων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ θεία φύση εἶναι ἄμορφη καὶ ἀσχημάτιστη καὶ εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ κατασκευασθεῖ εἰκόνα τῆς τέτοιου εἴδους οὐσίας, πρόσταξε τὰ σύμβολα τῶν μεγίστων αὐτῶν δωρεῶν νὰ βρίσκονται στὸ ἔσωτερικό. Οἱ πλάκες δήλωναν τὴ νομοθεσία, ἡ ράβδος τὴν ἱερωσύνη, τὸ μάννα τὴν τροφή στὴν ἔρημο, καὶ τὸ ἱλαστήριο ἦταν τὸ σύμβολο τῆς προφητείας (γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖ γίνονταν οἱ προρρήσεις). "Ὅσα λοιπὸν ἦταν μέσα ἀπὸ τὸ παραπέτασμα, ἀποτελοῦσαν τύπο τῶν οὐράνιων πραγμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ εἶχαν ὀνομασθεῖ "Ἁγια τῶν ἁγίων. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγοντας: «Ὁ Χριστὸς δὲν μπῆκε σὲ ἅγια χειροποίητα, ποὺ εἰκόνιζαν τὰ ἀληθινὰ, ἀλλὰ στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό»¹⁰. Τὰ ἔξω ἀπὸ τὸ παραπέτασμα εἰκόνιζαν τὰ ἐπίγεια. Κι αὐτὰ ἦταν ἡ λυχνία στὸ νότιο μέρος μὲ τὶς ἑπτὰ θέσεις καὶ τὰ ἰσάριθμα φῶτα ἐπάνω της. Κι αὐτὰ δήλωναν τὸν ἀριθμὸ τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδας¹¹. Στὸ βόρειο μέρος ὑπῆρχε χρυσὸ τραπέζι¹², ὅπου πρόσταξε νὰ ὑπάρχουν δώδεκα ἄρτοι καὶ χρυσὲς φιάλες γεμάτες λιβάνι καὶ ἀλάτι¹³. Ἀνάμεσα στὴ λυχνία καὶ στὸ τραπέζι ὑπῆρχε χρυσὸ θυσιαστήριο¹⁴. Αὐτὰ ἦταν σύμβολα τῶν καρπῶν τῆς γῆς ποὺ εἶχαν δωρηθεῖ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐξω, μπροστὰ στὴ σκηνὴ ὑπῆρχε τὸ χάλκινο θυσιαστήριο ποὺ δεχόταν τὰ προσφερόμενα θύματα¹⁵. Αὐτὸ δηλώνει, ὅτι αὐτὰ εἶναι περιττὰ καὶ δὲν ἀρέσουν στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἐπέτρεψε νὰ τελοῦνται οἱ θυσίες αὐτὲς ἕξαιτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν Ἰουδαίων, νὰ εἶναι ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴ σκηνὴ, ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ τὰ μέσα. Ἐμεῖς ὅμως ἐπατελοῦμε τὴ λειτουργία ποὺ εἶχε ἀπονεμηθεῖ στὰ μέσα. Γιατὶ προσφέρουμε στὸν Θεὸ θυμίαμα καὶ φῶς ἀπὸ τὴ λυχνία καὶ τὴ μυστικὴ ἱερουργία τῆς τραπέζας.

Τριάκοντα δὲ πήχεων ἦν τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς καὶ δέκα τὸ εὖρος· καὶ τοῦτο καταμαθεῖν εὐπετές εἴκοσι γὰρ σανίδας εἶχε τὸ νότιον μέρος, καὶ τοσαύτας τὸ βόρειον (σανίδας δὲ τοὺς στύλους ὠνόμασεν οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταί), ἐκάστης δὲ σανίδος πῆχυν ἐχούσης καὶ ἡμῖσι, τρι-
 5 ἄκοντα πήχεις αἱ εἴκοσι σανίδες ἐπλήρουν. Οὕτω πάλιν τὸ πρὸς δυ-
 σμᾶς ἀποβλέπον ἐξ εἶχε σανίδας τὸ αὐτὸ μέτρον ἐχούσας καὶ δύο γω-
 νίας, δώδεκα δὲ πήχεις ἐκ τούτων συναγόμενοι, οἱ μὲν δέκα τὸ ἔνδον
 μέρος ἐπλήρουν, οἱ δὲ ἄλλοι δύο τῶν ἐκατέρων πλευρῶν τὰς ἀρμονί-
 ας ἐδέχοντο. Ἐκ μέντοι τοῦ ἑῶν μέρους τὴν θύραν γενέσθαι προσέ-
 10 τάξεν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνίσχων ὁ ἥλιος οἷόν τινα προσκύνησιν προσφέ-
 ρη τοῖς προπυλαίοις, εὐθύς ἐκεῖσε τὰς ἀκτῖνας ἐκπέμπων, καὶ οἱ τῷ
 Θεῷ μόνῳ λατρεύοντες ὀπισθεν τὸν ἥλιον ἔχωσι, πρὸς τὴν σκηνὴν τε-
 τραμμένοι, καὶ μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τούτου Ποιητὴν προσκυνῶσι.
 Δρυφάκτῳ τοίνυν ἡ σκηνὴ προσεῴκει, σανίδας πάντοθεν ἔχουσα συν-
 15 ηρμοσμένας ἀλλήλαις εἶχον δὲ καὶ τὰς βάσεις ἀργυρᾶς καὶ κεφαλίδας
 ὡσαύτως καὶ αὐταὶ δὲ ἔξωθεν καὶ ἔνδοθεν ἦσαν εἰλημμέναι χρυσῷ.
 Τὸν δὲ ὄροφον εἶχεν ἐξ ὑφασμάτων ποικίλων, ἐκ διαφόρων κατεσκευ-
 ασμένον χρωμάτων· τὸ μὲν γὰρ ἦν ἀλουργόν, τὸ δὲ ῥοδοειδὲς ἢ κοκ-
 κοβαφές, τὸ δὲ ὑακίνθῳ προσεοικός, ἢ δὲ θύσσοις τὴν λευκὴν εἶχε
 20 χροῖαν. Καὶ ταῦτα δὲ τῶν τεσσάρων στοιχείων ἦν αἰνίγματα· ὁ μὲν γὰρ
 ὑακίνθος τῷ ἀέρι προσέοικε, τὸ δὲ ῥοδοειδὲς ἢ κοκκοβαφές τῷ πυρὶ,
 τὸ δὲ ἀλουργόν μὴνύει τὴν θάλασσαν (ἐκεῖνη γὰρ τρέφει τὸν κόχλον,
 ἐξ ἧς τὸ τοσοῦτον γίνεται χροῶμα), ἢ δὲ θύσσοις τὴν γῆν· ἐκ ταύτης γὰρ
 φύεται. Καὶ δέρρεις δὲ εἶχε τριχίνας ἐπιχειμένας, καὶ μέντοι καὶ διφθέ-
 25 ρας ποικίλας, ὥστε καὶ τὸν ὑέτον ἀπειροῦν καὶ τὸν φλογμόν.

Καὶ τοῖς ἱερεῦσι δὲ παντοδαπὸν περιέθηκε κόσμον, τὸν μὲν λαὸν
 καταπλήττοντα τῷ διαφόρῳ τοῦ σχήματος, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἱερέας
 διδάσκοντα, ὅπως χρή τὴν ψυχὴν ἐξωραΐζειν καὶ κοσμεῖν. Ὑποδύτην
 δὲ καλεῖ τὸν ἐνδότερον χιτωνίσκον, ἐπενδύτην δὲ τὸν χιτῶνα τὸν
 30 ἐξώτερον ὑακίνθινον δὲ τοῦτον προσέταξε γενέσθαι, ποδήρη δὲ προ-
 σηγόρευσε ὡς μέχρι ἄκρων τῶν ποδῶν διήκοντα. Ἀπήρησε δὲ τού-
 του καὶ κἀδωνας χρυσοῦς καὶ ῥοῖσκους, ἵνα εἰς τὸ ἄδυτον καὶ ἀνά-
 κτορον τῆς σκηνῆς εἰσιῶν καὶ τὴν ἀπὸ τούτων ἐπιτελουμένην ἡγῆν
 εἰσδεχόμενος, μετὰ δέους τὴν λειτουργίαν ἐπιτελῆ εἰς μνήμην τοῦ προ-
 35 στεταχότος ἀφικνούμενος. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ ποδήρης τοῦ ἀέρος
 εἶχε τὸ χροῶμα (ὑακίνθος δὲ ἦν), ὡς ἂν εἰς τοῦτον ἀφορῶν μετάρσιος

16. *ΕΞ. 27, 9-16.

17. *ΕΞ. 27, 17.

18. *ΕΞ. 26, 1.

19. *ΕΞ. 26, 7. 40, 20.

Τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς ἦταν τριάντα πήχεις καὶ τὸ πλάτος δέκα. Καὶ αὐτὸ εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ μάθομε. Γιατὶ ἡ νότια πλευρὰ εἶχε εἴκοσι σανίδες κι ἄλλες τόσες ἡ βόρεια (σανίδες οἱ ἄλλοι ἑρμηνευτὲς ὀνόμασαν τοὺς στύλους), καὶ κάθε σανίδα εἶχε ἕναν πήχυν καὶ μισὸ· ἐπομένως οἱ εἴκοσι σανίδες συμπλήρωναν τριάντα πήχεις. Ἔτσι πάλι ἡ δυτικὴ πλευρὰ εἶχε ἕξι σανίδες ποὺ εἶχαν τὸ ἴδιο μῆκος καὶ δύο γωνίες· ἀπὸ αὐτὲς μαζεύονται δώδεκα πήχεις, ἀπὸ τις ὁποῖες οἱ δέκα συμπλήρωναν τὸ μέσα μέρος, ἐνῶ οἱ ἄλλοι δύο ἔκαναν τὴ σύνδεση τῶν δύο ἄλλων πλευρῶν. Πρόσταξε ἡ πόρτα νὰ γίνῃ στὸ ἀνατολικὸ μέρος¹⁶, μὲ σκοπὸν καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος ἀκόμα ἀνατέλλοντας νὰ προσφέρει κατὰ κάποιον τρόπο τὴν προσκύνησίν του στέλλοντας κατ' εὐθείαν τις ἀκτίνες τοῦ ἑκεῖ σὰ προπύλαια, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ λάτρευαν τὸν Θεὸ μόνον στραμμένοι πρὸς τὴ σκηνὴ νὰ ἔχουν πίσω τους τὸν ἥλιον καὶ νὰ μὴν προσκυνοῦν τὸν ἥλιον, ἀλλὰ τὸν Ποιητὴν του. Ἡ σκηνὴ ἔμοιαζε μὲ ξύλινη κατασκευή, ποὺ εἶχε ἀπὸ ὅλες τις πλευρὰς σανίδες συναρμοσμένες μεταξύ τους, οἱ ὁποῖες εἶχαν καὶ τὴ βάση ἀργυρὴ καὶ τὰ κιονόκρανα ἐπίσης¹⁷. Κι αὐτὲς ἦταν ἀπὸ μέσα καὶ ἀπὸ ἔξω ἀλειμμένες μὲ χρυσό. Ὁ ὀροφὸς τῆς ἦταν ἀπὸ κεντημένα ὑφάσματα, βαμμένα μὲ διάφορα χρώματα. Τὸ ἕνα ἦταν καταπόρφυρον, τὸ ἄλλο ροδόχρουν ἢ κόκκινον, τὸ ἄλλο ἔμοιαζε μὲ τοῦ ὑάκινθου, ἐνῶ ἡ θύσσοσ εἶχε τὸ λευκὸ χρῶμα. Αὐτὰ ὑπαινίσσονταν τὰ τέσσαρα στοιχεῖα¹⁸. Ὁ ὑάκινθος προσομοίαζε μὲ τὸν ἀέρα, τὸ ροδόχρουν ἢ κόκκινον μὲ τὴ φωτιᾶ, τὸ πορφυρὸ δῆλωνε τὴ θάλασσα (γιατὶ ἐκεῖνη τρέφει τὸ κογχύλι ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται αὐτὸ τὸ χρῶμα), καὶ ἡ θύσσοσ τὴ γῆ, γιατὶ ἀπὸ αὐτὴν φύεται. Εἶχε καὶ ὑφάσματα τρίχινα τοποθετημένα ἐπάνω τῆς, καὶ βέβαια καὶ δέρματα διάφορα, ὥστε νὰ ἐμποδίζουσιν τὴ βροχὴ καὶ τὴ θερμότητα¹⁹.

Ἔβαλε ἐπίσης καὶ στοὺς ἱερεῖς στολίδια κάθε λογῆς, ποὺ προξενούσαν κατάπληξιν στὸ λαὸ μὲ τὰ διάφορα σχήματα, ἐνῶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἱερεῖς τοὺς δίδασκαν πῶς πρέπει νὰ ὁμορφαίνουν καὶ νὰ στολίζουν τὴν ψυχὴν. Ὑποδύτη (ὑποκάμισο) ὀνομάζει τὸ ἐσωτερικὸ ροῦχο, ἐνῶ ἐπενδύτη τὸν ἑξωτερικὸν χιτῶνα²⁰, ποὺ πρόσταξε αὐτὸς νὰ εἶναι ὑάκινθινος· τὸν ὀνόμασε ποδήρη, ἐπειδὴ ἔφτανε ὡς τὴν ἄκρην τῶν ποδιῶν²¹. Σ' αὐτὸν κρέμασε κωδωνίσκους χρυσοῦς καὶ ροῖσκους (κουδουνάκια), ὥστε μπαίνοντας στὸ ἄδυτο καὶ ἱερὸ τῆς σκηνῆς κι ἀκούοντας τὸν ἦχον ποὺ θὰ κάνουν, νὰ ἐπιτελεῖ μὲ δέος τὴ λειτουργίαν, μεταφέροντας τὴ μνήμην σὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ὀρίσε²². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ποδήρης εἶχε τὸ χρῶμα τοῦ ἀέρα (ἦταν ὑάκινθος), ὥστε βλέποντάς τον νὰ μεταροιώνεται. Στὸ κεφάλ-

20. Λευϊτ. 8, 7.

21. Ἔξ. 28, 31.

22. Ἔξ. 28, 1-35.

γίνηται. Ἐπέκειτο δὲ τῇ κεφαλῇ κίδαρις, τὸν οὐρανὸν μιμουμένη· ἐπεκάλυπτε δὲ καὶ ταινία τὸ μέτωπον, ἣν μίτραν εἶπον οἱ Ἑβδομήκοντα· εἶχε δ' ἐν μέσῳ αὕτη πέταλον χρυσοῦν ἐγγεγραμμένον ἔχον τοῦ Θεοῦ τὸ ἄφραστον ὄνομα, ὃ καλοῦσιν Ἑβραῖοι τετραγράμματον. Εὐλάβειαν δὲ τὸν λαὸν ἐκπαιδεύων δι' αἰνίγματος τοῦτο δεδήλωκεν· «Ἐπιγράψεις», γὰρ φησιν, «αὐτὸ ἁγίασμα Κυρίου.

Ἐκέλευσε δὲ αὐτῷ καὶ ἐφεστρίδα γενέσθαι, ἣν οἱ Ἑβδομήκοντα, ἐπωμίδα ἐκάλεσαν, ἐν δὲ ταῖς Βασιλείαις εὐρίσκομεν «ἐφούδ» αὐτὴν κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶτταν ὠνομασμένην. Αὕτη εἶχεν ἐφ' ἑκατέρου μὲν ὤμου λίθους πολυτελεῖς, ἔχοντας τῶν φυλῶν τὰς προσηγορίας ἐγγεγραμμένας, τῷ στήθει δὲ τὸ καλούμενον λογεῖον, τὴν λογικὴν συγκαλύπτου καρδίαν· εἶχε δὲ καὶ τοῦτο δώδεκα λίθους προσηροσμένους διάφορον ἔχοντας χροᾶν· διὰ δὲ τούτων ἐδηλοῦτο πόλεμος συγκροτηθέντος ἢ νίκη ἢ ἥττα. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν Βασιλειῶν ἡ ἱστορία διδάσκει· ἐπιστρατευσάντων γὰρ τῶν πολεμίων τῷ Ἰσραὴλ οὐ πρότερον ἐτόλμησεν ὁ Σαοὺλ παρατάξασθαι, ἕως εἶδε τὰ τῆς νίκης μηνύματα. Διὰ τοῦτο εἰρηκῶς ὁ τῶν ὄλων Θεός, «Καὶ ἐπιθήσεις τὸ λογεῖον τῆς κρίσεως ἐπὶ τὸ στήθος Ἀαρῶν, καὶ συνάψεις αὐτὸ πρὸς τὴν ἐπωμίδα», ἐπήγαγε· «Καὶ ἐπιθήσεις αὐτῷ τὴν δήλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν»· καὶ δήλωσιν μὲν ἐκάλεσεν τὰ ἐκεῖθεν μηνύματα, ἀλήθειαν δὲ τῶν μηνυμάτων τὸ ἀψευδές· Ἰστέον μὲν τοι ὡς παχυτέροις οὖσι τοῖς τρικαῦτα καὶ τῶν νοητῶν ἐφικέσθαι μὴ δυναμένοις, διὰ τῶν σωματικῶν συμβόλων τὴν ὠφέλειαν ὁ πάνσοφος ἡμῶν Δεσπότης ἐπραγματεύετο. Καὶ γὰρ ἡμεῖς νοοῦμεν διὰ τοῦ λογείου τὴν θεωρίαν τῶν νοητῶν, διὰ δὲ τῆς ἐπωμίδος τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν τοῦ λογείου καὶ τῆς ἐπωμίδος ἀρμονίαν τε καὶ συνάφειαν εἰς τὴν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγαθῆς πράξεως λαμβάνομεν συμφωνίαν· τὸ δὲ πρῶτην ἐπιτίθεσθαι τὴν ἐπωμίδα, εἶθ' οὕτω ταύτη τὸ λογεῖον συνάπτεσθαι, τὸ τὴν ἀγαθὴν πράξιν ὑποβάθραν εἶναι τῶν ἀρετῶν.

30

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΘ'.

Διατί τὰς πλάκας συνέτριψεν;

Ἀνάξιον κρίνας τὸν λαὸν τῆς θείας νομοθεσίας· ἐπειδὴ γὰρ προικῶν γραμματείων τύπον εἶχον αἱ πλάκες, ἡ δὲ νύμφη πρὸ τῆς παστάδος εἰς μοιχείαν ἀπέκλινε, μάλα εἰκότως τὸ προικῶν γραμ-

23. *Εξ. 28, 39. 24. *Εξ. 28, 36-36. 25. *Εξ. 28, 6. 26. Α' Βασ. 2, 28, 14, 3, 18, 22, 18. 23, 6, 9, 30, 7. 27. *Εξ. 28, 9-12. 28. *Εξ. 28, 15. 29. *Εξ. 28, 17-21. 30. Α' Βασ. 14, 18. 31. *Εξ. 29, 5. 32. *Εξ. 28, 30. 33. Γιά ὄλη τὴν ἐρώτησι δια-

λι εἶχε τιάρα πού ἦταν ἀπομίμηση τοῦ οὐρανοῦ²³. Ἐπίσης τὸ μέτωπό του τὸ κάλυπτε ταινία, πού οἱ ἑβδομήκοντα τὴν ὀνόμασαν μίτρα. Αὐτὴ εἶχε στὴ μέση πέταλο χρυσό, πού ἐπάνω του εἶχε χαραγμένο τὸ ἄφραστο ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πού οἱ Ἑβραῖοι τὸ λένε μὲ τέσσερα γράματα. Διδάσκοντας εὐσέβεια στὸ λαὸ τὸ δήλωσε αὐτὸ μὲ αἶνιγμα· γιατί λέγει· «Θὰ τὸ ἐπιγράψεις, ἁγίασμα Κυρίου»²⁴.

Τὸν πρόσταξε νὰ κάνει καὶ ἐφεστρίδα, πού οἱ ἑβδομήκοντα τὴν ὀνόμασαν ἐπωμίδα²⁵, ἐνῶ στὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν τὴ βρίσκομε μὲ τὸ ὄνομα Ἐφούδ²⁶, ὀνομασμένη ἔτσι σύμφωνα μὲ τὴν Ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Αὐτὴ εἶχε σὲ κάθε ὦμο δύο πολύτιμους λίθους, πού εἶχαν γραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν²⁷, ἐνῶ στὸ στῆθος εἶχε τὸ καλούμενο λογεῖο, πού καλύπτει τὴ λογικὴ καρδιά²⁸. Εἶχε καὶ αὐτὸ προσαρμοσμένα δώδεκα πετράδια μὲ διάφορα χρώματα, καὶ μὲ αὐτὰ δηλωνόταν ἡ νίκη ἢ ἡττα σὲ περίπτωση πού θὰ γινόταν πόλεμος²⁹. Κι αὐτὸ τὸ διδάσκει ἡ ἱστορία τῶν Βασιλειῶν. Ὅταν δηλαδή οἱ ἐχθροὶ ἐκστράτευσαν ἐναντίον τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ Σαοὺλ δὲν τόλμησε ν' ἀντιπαραταχθεῖ, ἐσώστου εἶδε τὰ μηνύματα τῆς νίκης³⁰. Γι' αὐτό, ὅταν ὁ Θεὸς τῶν ὄλων εἶπε, «Θὰ βάλεις τὸ λογεῖο τῆς κρίσεως πάνω στὸ στῆθος τοῦ Ἀαρὼν καὶ θὰ τὸ συνδέσεις μὲ τὴν ἐπωμίδα»³¹, στὴ συνέχεια πρόσθεσε· «καὶ θὰ βάλεις πάνω σ' αὐτὸ τὴ δήλωση καὶ τὴν ἀλήθεια»³². «Δήλωση» κάλεσε τὰ μηνύματα τοῦ λογείου, ἐνῶ «ἀλήθεια», τὸ ὅτι τὰ μηνύματα δὲν ψεύδονται. Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζομε, ὅτι ἐπειδὴ οἱ τότε ἦταν προσκολλημένοι στὰ ὑλικά καὶ δὲν μπορούσαν νὰ ὑψωθοῦν στὰ πνευματικά, μὲ τὰ σωματικά σύμβολα ἐπιδίωκε ὁ πάνσοφος Δεσπότης τὴν ὠφέλεια. Καθόσον ἐμεῖς μὲ τὸ λογεῖο ἐννοοῦμε τὴ θεωρία τῶν νοητῶν, μὲ τὴν ἐπωμίδα τὴν τελειώση τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν ἀρμονία καὶ συνάφεια τοῦ λογείου καὶ τῆς ἐπωμίδας τὴν ἐννοοῦμε ὡς συμφωνία τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγαθῆς πράξης. Τὸ ὅτι ἡ ἐπωμίδα τοποθετεῖται πρώτη καὶ ἔτσι ἔπειτα συνδέεται μ' αὐτὴν τὸ λογεῖο, σημαίνει ὅτι ἡ ἀγαθὴ πράξη εἶναι ἡ βάση τῶν ἀρετῶν³³.

ΕΡΩΤΗΣΗ 269η.

Γιατί συνέτριψε τις πλάκες τοῦ νόμου³⁴;

Ἐκρινε ἀνάξιο τὸν λαὸ γιὰ τὴ νομοθεσία του. Ἐπειδὴ δηλαδή οἱ πλάκες ἦταν ἓνα εἶδος προικῶων συμβολαίων, ἀλλὰ ἡ νύμφη πρὶν ἀπὸ τὸν νυμφικὸ θάλαμο παρασύρθηκε στὴ μοιχεία, πολὺ σωστὰ διέρρηξε τὸ

ἄσασε Θεοδωρήτου, *Εἰς Ἐξοδον* 60, PG 80, 280 A 14–288 B 5.

34. Ἐξ 32, 19.

ματεῖον διέρρηξεν. Ἐπισκεπτέον μὲν ὡς τότε δεξάμενος ὁ Θεὸς τὴν ἱερείαν, ἀπεβάλετο τὴν τιμωρίαν προστέθεικε δέ, «Ἦ δ' ἂν ἡμέρα ἐπισκέπτωμαι, ἐπάξω ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν». Ἔοικε δὲ τοῦτο τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένοις «Ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν 5 τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου», καὶ ἐξῆς Ὁ μέντοι νομοθέτης, ἀκούσας ὡς οὐκ ἀνέξεται συνεῖναι αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἔτι, ἀλλ' ἄγγελον ἐπιστήσει, ἤτησε μὲν γνῶναι τὸ ἐπιστησόμενον, ἠντιβόλησε δὲ μὴ δοῦναι αὐτοῖς ὁμόδουλον ἡγεμόνα, ἀλλ' αὐτὸν αὐτῶν καθηγήσασθαι. Ὡς δὲ καὶ ταύτην ἔσχε τὴν ἀρχὴν 10 ἔρωτι μεθύων ἐπαινουμένων τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἠράσθη καὶ τὴν ἀθέατον φύσιν ἰδεῖν ἐπεθύμησεν, ἀλλὰ μεμάθηκεν ὡς τοῦτο ἀδύνατον. Τὰ δὲ τῆς οἰκονομίας τε καὶ ἐνεργείας (οὕτω γὰρ δεῖ νοεῖν τοῦ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια) θεωρῆσαι δυνατὸν τοῖς κατὰ Μωϋσέα· οὐδὲ τούτοις δὲ ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς τὴν πέτραν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τιθεμένοις σημαίνει δὲ 15 αὕτη τῆς πίστεως τὸ στερεὸν καὶ ἀκράδαντον, καὶ διὰ τῆς ὀπῆς τῆς πέτρας (δηλοῖ δὲ αὕτη τῆς πίστεως ὀφθαλμὸν) θεωροῦντα τὰ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέφικτα καὶ ἀθέατα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟ΄.

Πῶς ἐν τοῖς ἱματίοις λέπρα ἐγίνετο;

20 Πολλὰς αὐτοῖς παιδείας ὁ Θεὸς τοιαύτας ἐπήγαγεν. Αὐτίκα γοῦν καὶ περὶ λεπρῶν οἰκιῶν οὕτως ἔφη· «Ὡς ἂν εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν τῶν Χαναταίων, ἣν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν, καὶ δώσω ἄφην λέπρας ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς γῆς τῆς ἐγκτήτου ὑμῶν», καὶ ἐξῆς Διδάσκει δὲ διὰ τούτων, ὅτι θεήλατοι ἦσαν αἱ πληγαί, ποτὲ μὲν κατὰ ἱματίων, ποτὲ δὲ κατὰ οἰκιῶν 25 φερόμεναι. Ταῦτα δὲ τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐδήλου· τῶν γὰρ ἀνθρώπων ἁμαρτανόντων, ἱματίοις καὶ οἰκίαις ἐπέφερε τὰς πληγὰς, διὰ τούτων τοῖς ταῦτα κεκτημένοις τὴν θεραπείαν προσφέρων. Ἔοικε δὲ τῷ λεπρῶντι οἴκῳ ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, οὗ πολλάκις μὲν ἐξηρέθησαν καθάπερ λίθοι τινὲς λεπρῶντες οἱ πλημμελήσαντες, ποτὲ 30 μὲν διὰ Ἀσσυρίων, ποτὲ δὲ διὰ Βαβυλωνίων, ἄλλοτε δὲ καὶ διὰ Μακεδόνων· ἐπειδὴ δὲ παγίαν ἔσχον τὴν λέπραν, ἄρδην καταλυθῆναι τὴν οἰκίαν ὁ νομοθέτης ἐκέλευεν.

35. Ἔξ. 32, 33-34. 36. Ρωμ. 2, 4-5. 37. Ἔξ. 33, 2-3. 38. Ἔξ. 33, 12-18.
39. Ἔξ. 33, 23. 40. Ἔξ. 33, 21. 41. Ἔξ. 33, 22. 42. Γιά ὄλη τὴν ἐρώτηση
διάβασε Θεοδωρήτου, *Εἰς Ἐξοδον* 68, PG 80, 293 A 4 – C 10. 43. Λευϊτ. 13, 47-59.
44. Λευϊτ. 14, 34. 45. Γιά ὄλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδωρήτου, *Ἐρωτήσεις εἰς*

προικῶο συμβόλαιο. Πρέπει ὅμως νὰ προσέξομε, ὅτι ὁ Θεὸς δέχθηκε τότε τὴν παράκληση καὶ ἀνέβαλε τὴν τιμωρία, καὶ πρόσθεσε· «Ὅποια ἡμέρα τοὺς ἐπισκεφθῶ, θὰ τοὺς ἐπιβάλω ὅλη τὴν τιμωρία ποὺ τοὺς πρέπει»³⁵. Αὐτὸ εἶναι ὅμοιο μὲ τὸν λόγο τοῦ Ἀποστόλου· «Ἀγνοώντας ὅτι ἡ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ σὲ ὀδηγεῖ στὴ μετάνοια; Ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴ σκληρότητα σου»³⁶, καὶ τὰ λοιπὰ.

Ὁ νομοθέτης ὅμως, ἀκούοντας ὅτι δὲν θὰ ἀνεχθεῖ ὁ Θεὸς τῶν ὄλων νὰ μείνει ἀκόμα μαζί τους, ἀλλὰ θὰ τοὺς βάλει ἀγγελο νὰ τοὺς ἐπιστατεῖ³⁷, ζήτησε νὰ μάθει ποιὸς θὰ εἶναι ὁ ἐπιστάτης, καὶ παρακάλεσε νὰ μὴν τοὺς δώσει ὡς ἡγεμόνα ἓνα ὁμόδουλό τους, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὀδηγός τους. Ὅταν πέτυχε καὶ αὐτὴ τὴν ἀρχηγία, μεθυσμένος ἀπὸ ἔρωτα, ἐπιθύμησε τὰ πάνω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ θέλησε νὰ δεῖ τὴν ἀθέατη φύση³⁸, ἀλλ' ἔμαθε ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Τὴν οἰκονομία ὅμως ποὺ ἔγινε καὶ τὴν ὅλη ἐνέργεια (γιατὶ ἔτσι πρέπει νὰ ἐννοήσομε τὰ νῶτα τοῦ Θεοῦ³⁹), μπορούμε νὰ τὴ δοῦμε στὰ ὅσα συνέδησαν μὲ τὸν Μωυσῆ· καὶ ὄχι ἀπλῶς μ' αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος τὸν τοποθέτησε πάνω στὴν πέτρα⁴⁰, ποὺ σημαίνει τὴ στρεότητα καὶ τὸ ἀταλάντευτο τῆς πίστεως, καὶ μέσω τῆς ὀπῆς τῆς πέτρας⁴¹ (αὐτὴ δηλώνει τῆς πίστεως τὸν ὀφθαλμὸ), νὰ βλέπει μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια τὰ ἀπρόσιτα καὶ ἀθέατα πράγματα⁴².

ΕΡΩΤΗΣΗ 270ή.

Πῶς γίνονταν λεπρὰ τὰ φορέματα⁴³;

Πολλοὺς τρόπους χρησιμοποίησε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ τοὺς παιδαγωγῆσει. Ἔτσι λοιπὸν γιὰ λεπρὰ σπίτια εἶπε τὰ ἐξῆς· «Ὅταν μπεῖτε στὴ χώρα τῶν Χαναναίων, ποὺ ἐγὼ σᾶς παραχωρῶ, καὶ χτυπήσω μὲ λέπρα τὰ σπίτια στὴ χώρα ποὺ θὰ εἶναι ὑπὸ τὴν κατοχὴ σας»⁴⁴, καὶ τὰ λοιπὰ. Μὲ αὐτὰ διδάσκει ὅτι οἱ πληγὲς προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ δίνονται ἄλλοτε κατὰ τῶν φορεμάτων, καὶ ἄλλοτε κατὰ τῶν σπιτιῶν. Αὐτὰ βέβαια φανέρωναν τὴν ἀνέκφραστη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δηλαδὴ ἀμάρταναν οἱ ἄνθρωποι ἔδινε τὶς πληγὲς στὰ φορέματα καὶ στὰ σπίτια, προκαλώντας μὲ αὐτὰ τὴ θεραπεία ἐκείνων ποὺ εἶχαν τὰ φορέματα καὶ τὰ σπίτια. Καὶ πράγματι ἔμοιαζε μὲ σπίτι λεπρὸ ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πολλὲς φορὲς ἀφαιρέθηκαν, σὰν πέτρες, κάποιοι λεπροί, ὅσοι ἔφταιξαν, ἄλλοτε ἀπὸ τοὺς Ἀσσύριους, ἄλλοτε ἀπὸ τοὺς Βαβυλώνιους, καὶ ἄλλοτε καὶ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ λέπρα τοὺς ἦταν μόνιμη, πρόσταξε ὁ νομοθέτης νὰ γκρεμοθεῖ ἡ οἰκία ἀπὸ τὰ θεμέλια⁴⁵.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΑ΄.

*Τί σημαίνει τὰ δύο ὀρνίθια ὑπὲρ τοῦ καθαρι-
ζομένου προσφερόμενα;*

Τοῦ σωτηρίου πάθους περιέχει τὸν τύπον ὡσπερ γὰρ τούτων τὸ
5 μὲν θύεται, τὸ δὲ εἰς τὸ τοῦ τυθέντος αἷμα βαπτόμενον ἀπελύετο, οὕ-
τως ὑπὲρ τῆς λεπρώσεως ἀνθρωπότητος ὁ Δεσπότης ἐσταυρώθη Χρι-
στός, τῆς μὲν σαρκὸς δεξαμένης τὸν θάνατον, τῆς δὲ Θεότητος οἰκειω-
σαμένης τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πάθος καὶ καθάπερ ὕδατι καθαρῶ τοῦ
σφαγέντος ὀρνιθίου τὸ αἷμα μιγνύμενον, καὶ κεδρίνου ξύλου καὶ ὕσ-
10 σώπου καὶ κοκκίνου κεκλωσμένου περιρραινόμενος ὁ καθαριζόμενος
λεπρὸς λαμπρὸς τε καὶ καθαρὸς ἀποδείκνυται, οὕτως ὁ τῷ Σωτῆρι
πιστεύων Χριστῷ καὶ τῷ τοῦ παναγίου Πνεύματος ὕδατι καθαιρόμε-
νος, τὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἀποβάλλει κηλίδας. Σύμβολον δὲ τὸ μὲν
κέδρινον ξύλον τῆς ἀπαθοῦς θεότητος (ἄσηπτον δὲ τὸ ξύλον), τὸ δὲ
15 κόκκινον τὸ κλωστὸν τῆς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ
ὕσσωπον τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος θερμότητός τε καὶ εὐοσμίας
διὰ τούτων οἱ βαπτιζόμενοι τῆς ψυχικῆς ἀπαλλάττονται λέπρας. Καὶ
ἡ κοτύλη δὲ τοῦ ἐλαίου τοῦ πνευματικοῦ ἐστὶ μύρου σημαντικῆ· δηλοῖ
δὲ τὸ ἐπιχριόμενον ἔλαιον τῷ ὠτίῳ τῷ δεξιῷ καὶ τῇ δεξιᾷ χειρὶ καὶ τῷ
20 δεξιῷ ποδί, τὸ μὲν τὴν ἀκοὴν τοῖς δεξιοῖς ἀφορειῖσθαι λογίοις, τὴν δὲ
χεῖρα καὶ τὸν πόδα ταῖς δεξιαῖς πράξεσιν ἐπιβαλλόμενον δὲ καὶ τῇ
κεφαλῇ, τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ λογικοῦ δηλοῖ. Ὁ μὲν τοι διαμείνας λε-
πρὸς ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΒ΄.

25 *Διὰ τί ἀπαγορεύει πόρρω τῆς σκηνῆς θύεσθαι
τὰ ἐσθιόμενα θρέμματα;*

Ἦδει τὴν ἐνίων ἀσέβειαν, καὶ ὅτι τοῖς δαίμοσι θυσίας προσοίσου-
σι προσέταξε τοίνυν πάντα θύσαι βουλόμενον μόσχον ἢ πρόβατον ἢ
αἶγα, παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς ἀγαγεῖν καὶ τὸ αἷμα ἐκχέαι καὶ με-
30 ταλαβεῖν οἴκαδε τῶν κρεῶν, τὸν δὲ τοῦτο μὴ δεδρακότα ὡς φόνων ἔνο-
χον κατηγορεῖσθαι ἐκέλευσεν «Αἷμα», γὰρ φησι, «λογισθήσεται τῷ
ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ αἷμα ἐξέχεε», καὶ ἐξῆς. Ὅτι δὲ τοῦτον ἔχει τὸν σκο-
πὸν ὁ νόμος, τὰ ἐφεξῆς διδάσκει «Ἀνοίσει», γὰρ φησιν, «ὁ ἱερεὺς τὸ
στέαρ εἰς ὄσμην εὐαδίας τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐ θύσουσιν ἔτι τὰς θυσίας αὐ-

ΕΡΩΤΗΣΗ 271η.

Τί σημαίνει ἡ προσφορὰ τῶν δύο πτηνῶν
γιὰ τὸν καθαριζόμενος;

Περιέχει τὸν τύπο τοῦ σωτήριου πάθους. Ὅπως δηλαδή τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ θυσιαζόταν καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἐλευθέρωναν ἀφοῦ τὸ βουτοῦσαν στὸ αἷμα ἐκείνου ποὺ θυσιαζόταν⁴⁶, ἔτσι γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ποὺ ἔπασχε ἀπὸ λέπρα σταυρώθηκε ὁ Κύριος μας ὁ Χριστός, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ σάρκα δέχθηκε τὸν θάνατο, ἐνῶ ἡ θεότητα οἰκειώθηκε τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπότητας. Καὶ ὅπως τὸ αἷμα τοῦ πτηνοῦ ποὺ θυσιαζόταν, ἀφοῦ ἀναμιγνυόταν μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ μὲ κέδρινο ξύλο καὶ ὕσσωπο καὶ κόκκινο νῆμα κλωσμένο καὶ ραντιζόταν μὲ αὐτὸ ὁ καθαριζόμενος λεπρὸς, παρουσιαζόταν λαμπρὸς καὶ καθαρὸς⁴⁷, ἔτσι καὶ ὁποῖος πιστεύει στὸν Σωτήρα Χριστὸ καὶ καθαρίζεται μὲ τὸ νερὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἀποβάλλει τὶς κηλίδες τῶν ἁμαρτημάτων. Τὸ κέδρινο ξύλο συμβολίζει τὴν ἀπαθὴ θεότητα (τὸ ξύλο αὐτὸ βέβαια δὲν σαπίζει), τὸ κλωστὸ κόκκινο νῆμα συμβολίζει τὴν ἀνθρωπότητα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ τὸ ὕσσωπο τὴ θερμότητα καὶ εὐωδία τοῦ παναγίου Πνεύματος. Μὲ αὐτὰ ὅσοι βαπτίζονται ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν ψυχικὴ λέπρα. Τὸ δοχεῖο πάλι τοῦ λαδιοῦ σημαίνει τὸ πνευματικὸ μῦρο, τὸ λάδι ποὺ ἀλείφεται στὸ δεξιὸ αὐτὶ καὶ στὸ δεξιὸ χέρι καὶ στὸ δεξιὸ πόδι δηλώνει, ὅτι ἡ ἀκοή προορίζεται γιὰ τὰ δεξιὰ λόγια, ἐνῶ τὸ χέρι καὶ τὸ πόδι γιὰ τὶς δεξιὲς πράξεις. Τέλος τὸ ἄλειμμα μὲ αὐτὸ τοῦ κεφαλιοῦ δηλώνει τὴν ἀφιέρωση τοῦ λογικοῦ⁴⁸. Ὅποιος βέβαια παραμένει λεπρὸς ἀποβάλλεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν⁴⁹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 272η.

Γιατί ἀπαγορεύει νὰ θυσιάζονται τὰ σφάγια ποὺ
ἐπρόκειτο νὰ φαγωθοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴ σκηνή;

Γνώριζε τὴν ἀσέβεια κάποιων καὶ ὅτι θὰ πρόσφεραν θυσίες στοὺς δαίμονες. Πρόσταξε λοιπὸν καθένας ποὺ θέλει νὰ θυσιάσει μοσχάρι ἢ πρόβατο ἢ γίδα, νὰ τὰ ὀδηγεῖ στὴν πόρτα τῆς σκηνῆς, καὶ ἀφοῦ χύσει τὸ αἷμα, νὰ μεταφέρει τὰ κρέατα στὸ σπίτι, καὶ ὁποῖος δὲν τὸ κάνει αὐτὸ, πρόσταξε νὰ κατηγορεῖται ὡς ἔνοχος φόνου. Γιατὶ λέγει: «Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ θεωρηθεῖ ἔνοχος αἵματος, γιατί ἔχυσε αἷμα»⁵⁰, καὶ τὰ λοιπά. Ὅτι βέβαια ὁ νόμος ἔχει αὐτὸ τὸ σκοπὸ, μᾶς τὸ διδάσκουν τὰ ἀκόλουθα: γιατί λέγει: «Θὰ προσφέρει ὁ ἱερέας τὸ λίπος στὸν Κύριο ὡς εὐωδία εὐφροσύνης, καὶ δὲν θὰ θυσιάσουν πλὴν τὰ εἶδωλα, τὰ ὁποῖα ἀκολου-

τῶν τοῖς ματαίοις, ὧν αὐτοὶ ἐκπορνεύουσιν ὀπίσω αὐτῶν». Οὗτος ὁ νόμος παρὰ Ἰουδαίοις ἔτι κρατεῖ· ὁ γὰρ ἱερεὺς θύει τὰ ἐσθιόμενα ζῶα.

Ἀπηγόρευσε δὲ καὶ τὸ ἐσθίειν αἷμα καὶ τὴν αἰτίαν ἐδίδαξεν· «Ἡ γὰρ ψυχὴ», φησί, «πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ ἐγὼ αὐτὸ δέ-
5 δωκα ὑμῖν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐξιλάσεται· διὰ τοῦτο εἶρηκα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Πᾶσα ψυχὴ ἐξ ὑμῶν οὐ φάγεται αἷμα». Ὡσπερ σύ, φησί, ψυχὴν ἀθάνατον ἔχεις, οὕτω τὸ ἄλογον ζῶον ἀντὶ τῆς ψυχῆς ἔχει τὸ αἷμα, οὗ δὴ χάριν κελεύει ἀντὶ τῆς σῆς ταύτην προσενεχθῆναι·
10 εἰάν δὲ τοῦτο φάγῃς, ψυχὴν ἐσθίεις· λογικῆς γὰρ ψυχῆς τάξιν τοῦτο πληροῦ· διὸ καὶ φόνον τὴν βρωῶσιν ὠνόμασε. Τούτου ἕνεκα καὶ τὰ τεθνηκότα τῶν ζῴων ἐσθίειν ἀπαγορεύει, ὡς τοῦ αἵματος μὴ χωρισθέντος τοῦ ζῴου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΓ.

15 *Τῆς Κλίμακος ἐκ τοῦ περὶ ἡσυχίας καὶ ὑπομονῆς· «Μετερχόμενος τὸ μέσον ἐν μέσοις γέγονα», καί, «ἐπότιζε διψῶντα» ἕως τοῦ, «λέγειν εἰς ἅπαν οὐκ ἔχω».*

Γέροντος ἱεροῦ καὶ φιλοπόνου αἴτησις, γέροντος θεσπεσίου καὶ θεωρητικοῦ θεωρίαν προβάλλεται τὴν ταύτης ἐπιζητοῦσα σαφήνειαν,
20 καίτοι γε τοῖς τὰ πρακτικὰ σοφοῖς οὐ λόγος ὡς ἐπίπαν φιλεῖ καθίστασθαι διδάσκαλος, ἢ δὲ προᾶξις καὶ μίμησις αὐτόθεν ἀνακαλύπτει τὸ μάθημα. Τοῦ ἡμετέρου τοίνυν ἐστὶ γέροντος, τοῦ παλαιοῦ γέροντος τὰ ἀπὸ τῆς πράξεως διαλύειν αἰνίγματα· ἔργῳ γὰρ ἔχων τὰ πράγματα καὶ ὅσα λόγος ἀδυνατεῖ τῶν ἀπορημάτων διαλύειν, ἢ προᾶξις καθο-
25 δηγεῖ συνεπίστασθαι. Πλήν, ἐπεὶ προσλαβεῖν ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς κἀνταῦθα τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης τέλειον καὶ παρ' οἷς οὐκ ἔστι προᾶξις ὁ πρακτικὸς τῶν πρακτικῶν θεωρημάτων τὰ ἀπόρητα ζητεῖ γενέσθαι ῥητά, οὐχ ἡμῖν, ἀλλὰ τῇ ἐκείνου καὶ ἀρετῇ καὶ αἰτήσῃ θαρροῦντες, ἐπὶ τὴν τῶν ἀπορουμένων λύσιν βαδιούμεθα.

30 *Τρεῖς ὁ παλαιὸς καὶ καλὸς ἐκείνος γέρον προκοπῆς εἴτε τάξεις εἴτε βαθμοὺς εἴτε τι ἄλλο φίλον τοῖς βουλομένοις καλεῖν, ἐν τοῖς παροῦσιν ἐκδιδάσκει ῥήμασιν ἀμερμινίαν τῶν ἐν βίῳ καὶ οἷς ὁ βίος συγκαταλύεται πραγμάτων, προσευχὴν ἄοκνον, καὶ τρίτον ἐργασίαν ἄσυχλον καρδίας. Ὡστε δῆλον, ὅτι μέσον ἑκατέρου τῶν ἄκρων ἢ προσευχῇ*

51. Λευϊτ. 17, 6-7. 52. Λευϊτ. 17, 10-12. 53. Λευϊτ. 17, 15-16. 54. Γιὰ ὅλην τὴν ἐρώτησιν διάβασε Θεοδωρήτου, *Εἰς Λευϊτικὸν* 23, PG 80, 333 A 12–D 2.

55. Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, *Κλίμαξ* 27, PG 88, 1109 B 14–C 11. 56. Ὁπ. π. B 7-11.

θώντας τα τούς ὀδηγοῦν στή διαφθορά»⁵¹. Αὐτὸς ὁ νόμος ἰσχύει ἀκόμα στοὺς Ἰουδαίους. Γιατὶ ὁ ἱερέας θυσιάζει τὰ ζῶα ποὺ τρώγονται.

Ἄπαγόρευσε ὁμως καὶ τὸ νὰ τρῶνε τὸ αἷμα καὶ δίδαξε καὶ τὸ λόγο. Γιατὶ λέγει· «Ἡ ψυχὴ κάθε ζωντανοῦ ὄντος βρῖσκεται μέσα στὸ αἷμα του, καὶ αὐτὸ ἐγὼ σᾶς ὄρισα νὰ χύνεται στὸ θυσιαστήριο ὡς ἐξιλαστήριον γιὰ τὶς ψυχές σας. Γιατὶ τὸ αἷμα τοῦ θυσιαζομένου προσφέρεται πρὸς ἐξιλέωση τῆς ψυχῆς του. Γι' αὐτὸ εἶπα στοὺς Ἰσραηλίτες· Κανένας ἀπολύτως ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ φάγει αἷμα»⁵². Ὅπως ἐσύ, λέγει, ἔχεις ψυχὴ ἀθάνατη, ἔτσι τὸ ἄλογο ζῶο ἀντὶ ψυχῆς ἔχει τὸ αἷμα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς προστάζει νὰ προσφερθεῖ αὐτὴ ἀντὶ τῆς δικῆς σου. Ἄν ὁμως φᾶς αἷμα, τρῶς ψυχὴ. Γιατὶ αὐτὸ ἔχει τὴ θέση λογικῆς ψυχῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνόμασε φόνον τὸ φάγωμα τοῦ αἵματος, καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ ἀπαγόρευσε νὰ τρῶνε τὰ πεθαιμένα ζῶα, ἐπειδὴ τὸ αἷμα δὲν χωρίσθηκε ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ζώου⁵³⁻⁵⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 273η.

Ἄπὸ τὴν Κλίμακα, τὸ κεφάλαιο περὶ «Ἡσυχίας καὶ ὑπομονῆς· Ἄκολουθώντας τὸ μέσο βρέθηκε ἀνάμεσά τους», καὶ «ἔδινε νερὸ στὸ διψασμένο», ὡς τό, «δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ πλήρως»⁵⁵.

Αἴτηση γέροντα ἁγίου καὶ φιλόπονου, γέροντα θεσπέσιου καὶ θεωρητικοῦ, ποὺ προβάλλει τὴ θεωρία καὶ ἐπιζητεῖ τὴ σαφήνειά της, ἂν καὶ βέβαια στοὺς σοφοὺς στὰ πρακτικὰ θέματα δὲν συνηθίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ γίνεται δάσκαλος ὁ λόγος, ἀλλὰ ἡ πράξη καὶ ἡ μίμηση ἀποκαλύπτουν ἀπὸ μόνα τους τὴν ἐξήγησιν. Τοῦ δικοῦ μας λοιπὸν γέροντα εἶναι ἡ αἴτηση, γιατί ὁ παλαιὸς γέροντας ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἐξηγεῖ τὰ αἰνίγματα μέσω τῆς πράξης. Ἐχοντας δηλαδὴ στὴν πράξη τὰ ἴδια τὰ πράγματα, καὶ ὅσα ἀπορήματα εἶναι ἀνίκανος ὁ λόγος νὰ τὰ λύσει, ἡ πράξη τὸν ὀδηγεῖ στὴ γνώση τους. Ὡστόσο, ἐπειδὴ θέλει καὶ ἐδῶ μαζί μὲ τὶς ἄλλες ἀρετὲς νὰ προσλάβει τὴν τελειότητα τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει πράξη, ὁ πρακτικὸς τῶν πρακτικῶν διδασκαλιῶν ζητεῖ τὰ ἀπόρητα νὰ γίνουν ρητά, στηρίζοντας τὸ θάρρος μας ὄχι σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ στὴν ἀρετὴ ἐκείνου καὶ τὴν αἴτησή του, θὰ προχωρήσομε στὴ λύση τῶν ἀποριῶν.

Ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος καὶ καλὸς γέροντας τρεῖς προόδους, εἴτε τάξεις εἴτε βαθμοὺς εἴτε κάποιο ἄλλο ὄνομα προτιμοῦν ὅσοι θέλουν, διδάσκει μὲ τὰ λόγια αὐτά· ἀμεριμνησία γιὰ τὰ πράγματα τοῦ βίου μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ὁ βίος συγκαταλύεται, προσευχὴ ἀκούραστη, καὶ τρίτον ἀπαραβίαστη καρδιακὴ ἐργασία⁵⁶. Ὡστε εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ προσευχὴ κεῖται ἀνά-

κεῖται Ὁ τοίνυν τὴν ἀμερμινίαν μὴ κτησόμενος, οὐδὲ τὰ ἐφεξῆς δύο δυνατός ἐστι μετελθεῖν. Ἀλλὰ τί τὸ ἐντεῦθεν; Τὸ μέσον τοίνυν, ἦτοι τὴν προσευχὴν, μετερχόμενος, ἐν μέσοις γέγονε τοῖς καλοῖς, κἂν μήπω πρὸς τὸ ἄκρον ἀναβεδήκη τῶν ἀγαθῶν, ἐπότιζε δ' ὅμως διψῶντα καὶ 5 πόρρωθεν οὖσα ἢ τοῦ σελασφόρου θεάματος πλήρωσις καὶ τρυφή καὶ θέα. Εἶτα οὐ μέχρι παντός τοῦ θεάματος ἐτρούφων, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς καὶ πρώην.

Τί μὲν οὖν ἦν πρὸ τῆς ὄρατῆς μορφῆς ἐν τοῖς ὀρωμένοις, οὐδ' αὐτὰ τὰ ὀρώμενα διδάσκειν ἠδύναντο, ὥσπερ εἶωθεν ἢ ὄψις τὰ πολλὰ 10 τῶν ὀρωμένων διδάσκαλος γίνεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἦν τῶν κατὰ φύσιν καὶ συνήθων θεαμάτων, ἀλλὰ χάρις ἦν ἢ διδοῦσα τὰ μὲν ὄραῖν, τὰ δὲ κρείττω ποιοῦσα τῶν διὰ τῆς ὄψεως καταλήψεων. Καὶ γὰρ οὐδὲ ὁ ταύτης ἡμῖν τῆς ἀπορρήτου τρυφῆς καὶ θεωρίας ἀρχιτέκτων ἐφεῖτο καὶ συνεχῶρει ἀκραιφνῆ λαμβάνειν τὴν μάθησιν. Ἀλλ' ἔγωγε πόθω 15 καὶ ἔρωτι μαθεῖν ἠρώτων ὅμως, πῶς δὴ νῦν ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ τῶν καλῶν θεαμάτων αὐτουργὸς ὑπάρχει καὶ ἡ ἀπόκρισις ἔλεγεν, ἐν τοῖς ἰδίοις μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐν οἷς ἀκονόμεναι τὴν ὄρασιν εἶναι· τὰ μὲν γὰρ ἦν φιλανθρωπίας καὶ συγκαταβάσεως, τὰ δὲ τῷ μὴ τῆς οἰκειάς ἐξίστασθαι φύσεως τὸ αἰδίδιον ὑπογράφοντα καὶ ἀμετάβλητον. Εἶτα, ἐπειδὴ 20 με πρὸς φύσιν ἀνήγε πάσης ὄψεως καὶ καταλήψεως ὑπεραναβεβηκνῦσαν, ἐπυνθανόμην ἔτι προσδιαπορῶν, ὡς εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τίς ἢ δεξιὰ στάσις καὶ καθέδρα καὶ τὰ τῶν ὑλικῶν σχέσεων καὶ διαθέσεων ὀνόματα; Ποῦ γὰρ ἔχει ταῦτα χώραν λέγεσθαι ἐν οἷς καὶ τῶν ὀρωμένων τὰ πολλὰ οὐχ ὄρασις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς φαντασίας διατύπωσις; Ὁ δὲ τῶν 25 ἀποριῶν ἀχροατῆς ἐπιτιμιῶν, ὡς ἔοικε, τὴν φιλοπράγμονα ἔνστασιν καὶ οὐκ ἔων ἀπολαύειν τοῦ ζητήματος, κρείττω ἀκοῆς ἔφη τὴν ἐρώτησιν καὶ καιρὸν οἰκειῖον ἔχειν τῆς ἀποκαλύψεως Ἐγὼ δὲ φιλονεικῶν ἔτι καὶ τὸν καιρὸν με συναγαγεῖν παρεκάλουν καὶ μὴ τῆς καλῆς ἀποστερεῖν ἐφέσεως. Ἐκεῖνος δὲ τοῦ λυποῦντος ὡς οἷόν τε καὶ ἀδημονοῦντος 30 ἀπάγων, οὕτω τὸν καιρὸν ἔλεγε παρεῖναι· οὕτω γὰρ οὐδὲ τὸ πῦρ τὸ τὴν ἀφθαρσίαν ἀνάπτει ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀναφλέγεται.

Ταύτην οὖν τὴν ὀπτασίαν ὁ καλὸς καὶ φιλόθεος καὶ παλαιὸς ἐκεῖνος ἀπαγγείλας γέρων, οὐ μεγαλαυχεῖ, οὐδὲ τοιαῦτα τεθεαμένος ἐπαίρεται, ἀλλὰ καὶ ἄγνοιαν ἐναντῶ προσάπτει λέγων· Οὐκ οἶδα εἰ σὺν 35 τῷ χοῖ ταῦτα ἐθεάμην, εἶτε καθ' ἐαυτὴν τῆς ψυχῆς ἀνιπταμένης πρὸς

μεσα στὰ δύο ἄκρα. Ὅποιος λοιπὸν δὲν ἔχει ἀποκτήσει τὴν ἀμεριμνησία, δὲν μπορεῖ οὔτε τὰ ἄλλα δύο ν' ἀσκήσει. Ἀλλὰ ποιὸ τὸ συμπέρασμα ἀπ' αὐτὸ; Τὸ μέσον λοιπὸν, ἦτοι τὴν προσευχή, ἀσκώντας, βρέθηκε στὴ μέση τῶν καλῶν, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἔχει ἀνεβεῖ στὴν κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν. Πότιζε ὅμως τὸν διψασμένο, ἔστω καὶ ἂν ἦταν μακριὰ ἢ πληρότητα τοῦ φωτοφόρου θεάματος καὶ ἡ τρυφή καὶ ἡ θέα. Ἔπειτα ἡ τρυφή τους δὲν συνεχιζόταν ὡς τὸ τέλος τοῦ θεάματος, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν γύριζαν πάλι σ' αὐτὰ ποὺ ἦταν πρῶτα.

Τί λοιπὸν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴν ὄρατὴ μορφὴ στὰ πράγματα ποὺ βλέπομε, οὔτε αὐτὰ τὰ βλέπομενα μποροῦσαν νὰ ποῦν, ὅπως συνηθίζουν πολλές φορές τὰ μάτια νὰ γίνονται ἐρμηνευτὲς ὅσων βλέπομε· γιατί οὔτε ἦταν ἀπὸ τὰ συνήθη κατὰ φύση θεάματα, ἀλλ' ἡ χάρη ἦταν ἐκείνη ποὺ παραχωροῦσε ἄλλα νὰ βλέπομε, καὶ ἄλλα τὰ ἔκανε καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἦταν ἀντιληπτὰ μὲ τὰ μάτια. Γιατί οὔτε ὁ ἀρχιτέκτονας αὐτῆς τῆς ἀπόρητης τρυφῆς καὶ θεωρίας ἐπέτρεπε καὶ παραχωροῦσε νὰ λάβουν καθαρὴ τὴ μάθηση. Ἐγὼ ὅμως ρωτοῦσα ἀπὸ πόθο καὶ ἔρωτα νὰ μάθω, πῶς εἶναι τώρα ὁ αὐτουργὸς τῆς σωτηρίας μας καὶ τῶν καλῶν θεαμάτων. Καὶ ἡ ἀπάντηση ἔλεγε, ὅτι ἡ ὄραση ἦταν στὰ δικά της, καὶ ὄχι σ' αὐτὰ ποὺ οἰκονομοῦσε· γιατί αὐτὰ ἦταν τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς συγκατάβασης, ἐνῶ τὰ ἄλλα μὲ τὸ νὰ μὴ θγαίνουν ἀπὸ τὴ φύση τους, ὑπέγραφαν τὴν αἰωνιότητα καὶ τὸ ἀμετάβλητό τους. Ἔπειτα, ἐπειδὴ μὲ ὕψωνε στὴ φύση ποὺ ἦταν πάνω ἀπὸ κάθε ὄψη καὶ κατάληψη, ζητοῦσα νὰ μάθω ἀπορώντας ἀκόμα ὅτι, Ἄν αὐτὰ εἶναι ἔτσι, ποιά εἶναι ἡ δεξιὰ στάση καὶ καθέδρα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὑλικῶν σχέσεων καὶ διαθέσεων; Ποῦ ἔχουν αὐτὰ θέση νὰ λέγονται ἐκεῖ, ὅπου καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα βλέπομε δὲν εἶναι ὄραση, ἀλλὰ δημιούργημα τῆς φαντασίας; Ὁ ἀκροατὴς ὅμως τῶν ἀποριῶν, ἐπιτιμώντας, ὅπως φαίνεται, τὴ φιλοπράγμονα ἀντίρρηση καὶ μὴ ἀφήνοντάς με ν' ἀπολαύσω τὸ ζήτημα, εἶπε ὅτι ἡ ἐρώτηση εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀκοή καὶ ἔχει τὴ δική της ὥρα ἀποκάλυψης. Ἐγὼ ὅμως, φιλονεικώντας ἀκόμα, παρακαλοῦσα καὶ ὁ χρόνος νὰ συντομευθεῖ, καὶ νὰ μὴ μοῦ στερήσει τὴν καλὴ ἐπιθυμία. Ἀλλ' ἐκεῖνος διώχνοντας τὴ λύπη καὶ τὴν ἀδημονία μου κατὰ τὸ δυνατό, ἔλεγε, ὅτι δὲν ἦρθε ἀκόμα ὁ καιρὸς. Γιατί δὲν καίει ἀκόμα ἀνάμεσά μας ἡ φωτιὰ ποὺ ἀνάβει τὴν ἀφθαρσία.

Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ὀπτασία ἀπήγγειλε ὁ καλὸς καὶ φιλόθεος καὶ παλαιὸς ἐκεῖνος γέροντας, ὅμως δὲν καιχιέται οὔτε ἐπαίρεται βλέποντας αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ γι' ἄγνοια κατηγορεῖ τὸ ἑαυτοῦ του λέγοντας Δὲν ξέρω ἂν αὐτὰ τὰ εἶδα μαζὶ μὲ τὸ χωματινο σῶμα, ἢ μὲ τὴν ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν

τὸ κρεῖττον καὶ τὸ σῶμα λειπούσης ἐπὶ βραχύ, τοῦ πρὸς αὐτὴν συνδέ-
 σμου κεχωρισμένον καὶ τῆς ἀνακράσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΔ'.

Διὰ τί προσέταξεν ἀριθμηθῆναι τὸν λαὸν ὁ Θεός;

5 Ἴνα τῆς οἰκείας ἐπαγγελίας δείξῃ τὸ ἀληθές. Ὑπισχνούμενος γὰρ
 τῷ Ἀβραάμ ἔφη· «Πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τοὺς ἀστέ-
 ρας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσ-
 σης». Ἐδειξε γὰρ τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀλήθειαν· ἐκ πέντε γὰρ καὶ
 ἑβδομήκοντα τῶν εἰς Αἴγυπτον κατελθόντων, ἑξακόσiai χιλιάδες καὶ
 10 τρισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι καὶ πενήκοντα ἠριθμήθησαν ἄνδρες δυνά-
 μενοι πολεμεῖν, καὶ τῆς ἐξώρου ἡλικίας καὶ τῆς ἀώρου κεχωρισμένης,
 καὶ μέντοι καὶ τοῦ θήλεος γένους καὶ τῆς Λευϊτικῆς φυλῆς. Ταύτην
 αὐτοῦ διδάσκων τὴν δύναμιν ὁ Θεὸς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου ἔφη· «Ἐμ-
 βλέψατε εἰς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ὑμῶν καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνασαν
 15 ὑμᾶς, ὅτι εἷς ἦν, καὶ ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ ἐπλήθυνα αὐτόν».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΕ'.

Διὰ τί ἄλευρον κρίθινον ὑπὲρ τῆς ὑποπτευομένης
 μοιχευθῆναι προσεκομίζετο;

Αὐτὸς ὁ Δεσπότης ἠρμήνευσεν· «Ἔστι», γὰρ ἔφη, «θυσία ζηλοτυ-
 20 πίας, θυσία μνημοσύνου, θυσία ἀναμμινήσκουσα ἁμαρτίαν». ὅθεν
 οὐδὲ ἔλαιον αὐτὴν οὐδὲ λίβανον ἔχειν προσέταξεν· ἐστέρηται γὰρ καὶ
 τῆς εὐωδίας καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης φωτός· τοῦτο μὲν τοι γίνεσθαι
 νενομοθέτηκε τὴν μαιφόνον αὐτῶν ἐπιστάμενος γνώμην· ἵνα γὰρ μὴ
 ἐξ ὑποψίας κατακτείνωσι τὰς ὁμοζύγους, ἐκέλευσε τὴν ὑποπτευομέ-
 25 νην αὐτῷ προσενεχθῆναι, ἅτε δὴ πάντα καὶ τὰ λαθραῖα σαφῶς ἐπι-
 σταμένῳ· «Προσάξει», γὰρ φησιν, «ὁ ἱερεὺς καὶ στήσει τὴν γυναῖκα
 ἔναντι τοῦ Κυρίου, καὶ λήψεται ὁ ἱερεὺς ὕδωρ καθαρὸν ζῶν ἔναντι
 Κυρίου» καὶ ἐξῆς Ταῦτα δὲ πάντα γενέσθαι προσέταξε, τὴν γυναῖκα
 τὴν ὑποπτευομένην ἐκδεματῶν, ἵνα, εἰ ἐξήμαρτεν, ὁμολογήσῃ καὶ διὰ
 30 μετανοίας λάβῃ τὴν ἄφεσιν· τούτου χάριν καὶ ἀκάλυπτον αὐτὴν τῷ
 Θεῷ προσενεχθῆναι κελεύει, διδάσκων ὅτι γυμνά πάντα καὶ τετραχη-
 λισμένα ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ταῦτα δεδιπτόμενος αὐτὴν γενέσθαι
 κεκέλευκε, τὰ ἐξῆς μαρτυρεῖ· «Καὶ ὀρκιεῖ αὐτὴν ὁ ἱερεὺς καὶ ἐρεῖ τῇ

57. Ὁπ. π. C 10. 58. Ἀριθμ. 1, 2-3. 59. Γέν. 22, 17. 60. Γέν. 46, 27.
 61. Ἀριθμ. 1, 46. 2, 32. 62. Ἀριθμ. 1, 17. 2, 23. 63. Ἦσ. 51, 2. 64. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτη-
 ση διάβασε Θεοδωρήτου, Εἰς Ἀριθμούς 1, PG 80, 349 D 2-352 B 2. 65. Ἀριθμ. 5, 15.

πού πέταξε πρὸς τὸ καλύτερο καὶ ἐγκατέλειψε γιὰ λίγο τὸ σῶμα, ἀφοῦ χωρίσθηκε ἀπὸ τὸ σύνδεσμο καὶ τῆ συμπλοκῆ μαζί της⁵⁷.

ΕΡΩΤΗΣΗ 274η.

Γιατί ὁ Θεὸς πρόσταξε νὰ μετρηθεῖ ὁ λαὸς⁵⁸;

Γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀλήθεια τῆς ὑπόσχεσής του. Γιατί δίνοντας τὴν ὑπόσχεσή του στὸν Ἀβραάμ, εἶπε· «Σὲ βεβαιώνω, θὰ πληθύνω τοὺς ἀπογόνους σου σὰν τ' ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ σὰν τὴν ἄμμο τῆς ἀκροθαλασσιᾶς»⁵⁹. Ἐδειξε λοιπὸν τὴν ἀλήθεια τῆς ὑπόσχεσης. Γιατί ἀπὸ ἑβδομήντα πέντε χιλιάδες πού κατέβηκαν στὴν Αἴγυπτο⁶⁰, μετρήθηκαν ἑξακόσιες τρεῖς χιλιάδες ἑξακόσιοι πενήντα ἄνδρες ἱκανοὶ γιὰ τὸν πόλεμο, χωριστὰ ἀπὸ τοὺς παρήλικες καὶ τοὺς ἀνήλικους⁶¹, καὶ βέβαια καὶ ἀπὸ τὶς γυναῖκες καὶ τὴ φυλὴ τοῦ Λευῖ⁶². Γι' αὐτὴ τὴ δύναμη μιλώντας ὁ Θεός, λέγει μὲ τὸ στόμα τοῦ Ἡσαΐα· «Σκεφθεῖτε τὸν πατέρα σας Ἀβραάμ καὶ τὴ Σάρρα πού σᾶς γέννησε, ὅτι ἦταν ἓνας, ἀλλὰ τὸν κάλεσα καὶ τὸν πλήθυνα»⁶³⁺⁶⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 275η.

Γιατί προσκόμιζαν ἀλεύρι κριθινο γιὰ τὴ γυναῖκα πού ἦταν ὑποπτη μοιχείας⁶⁵;

Τὴν ἐρμηνεῖα τὴν ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· γιατί εἶπε· «Ὑπάρχει θυσία ζηλοτυπίας, θυσία μνημοσύνου, θυσία πού ὑπενθυμίζει ἁμαρτία»⁶⁶. Γι' αὐτὸ πρόσταξε νὰ μὴ ἔχει αὐτὴ οὔτε λάδι οὔτε λιβάνι. Γιατὶ τῆς ἔλειπε καὶ ἡ εὐωδία καὶ τὸ φῶς τῆς δικαιοσύνης. Καὶ νομοθέτησε βέβαια νὰ γίνεται αὐτὸ ἐπειδὴ γνώριζε τὴ φονικὴ γνώμη τους. Γιὰ νὰ μὴ σκοτῶνουν δηλαδὴ τὶς γυναῖκες τους ἀπὸ ἀπλὴ ὑποψία, πρόσταξε αὐτὴν πού ὑποπτεύονταν νὰ ὀδηγηθεῖ σ' αὐτόν, ἐπειδὴ τὰ γνωρίζει ὅλα πολὺ καλά, ἀκόμα καὶ τὰ κρυφά. Γιατὶ λέγει· «Θὰ ὀδηγήσει ὁ ἱερέας καὶ θὰ βάλει τὴ γυναῖκα νὰ σταθεῖ μπροστὰ στὸν Κύριο, καὶ θὰ πάρει ὁ ἱερέας νερὸ καθαρὸ πηγαῖο μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ Κυρίου»⁶⁷ καὶ τὰ λοιπὰ. Ὅλα αὐτὰ ἔδωσε ἐντολές νὰ γίνονται, φοβίζοντας τὴν ὑποπτη, ὥστε, ἂν εἶχε ἁμαρτήσῃ, νὰ ὁμολογήσῃ, καὶ μὲ τὴ μετάνοια νὰ λάβει τὴν ἄφεση. Γι' αὐτὸ καὶ προστάζει νὰ ὀδηγηθεῖ χωρὶς κάλυμμα κεφαλῆς⁶⁸, διδάσκοντας, ὅτι ὅλα εἶναι γυμνά καὶ ξέσκεπα μπροστὰ του⁶⁹. Ὅτι βέβαια διέταξε νὰ γίνουν αὐτὰ φοβίζοντας αὐτὴν, τὸ μαρτυροῦν τὰ ἀκόλουθα· «Καὶ θὰ τὴν ὀρκίσει ὁ ἱερέας καὶ θὰ πεῖ στὴ γυναῖκα· Ἄν δὲν κοιμήθηκε κάποιος

66. Ὁπ. π.

67. Ἀριθμ. 5, 16-17.

68. Ἀριθμ. 5, 18.

69. Ἐδρ. 4, 13.

γυναϊκή· εἰ μὴ κεκοίμηται τις μετὰ σοῦ, εἰ μὴ παραβέβηκας μιανθῆναι ὑπὸ τὸν ἄνδρα σεαυτῆς, ἀθῶος ἴσθι ἀπὸ τοῦ ἔλεγμου τοῦ ἐπικαταρωμένου τούτου· εἰ δὲ παραβέβηκας, ὕπανδρος οὖσα», καὶ ἐξῆς, ἔως, «Οὐ δάμη σοι Κύριος ἐν ἀρᾷ καὶ ἐνόρκιον ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ 5 δοῦναι τὸ μηρόν σου περιπεπτωκένας καὶ τὴν κοιλίαν σου πεπρισμένην». Ἐκέλευσε δὲ καὶ τὴν γυναῖκα συντίθεσθαι τῇ ἀρᾷ καὶ λέγειν· «Γένοιτό μοι· γένοιτό μοι». Καὶ γραφῆναι δὲ τὴν ἀρᾷ προσέταξε καὶ ἐξαλειφθῆναι ὕδατι, καὶ πιεῖν τὴν γυναῖκα τὸ ὕδωρ· πρότερον δὲ τὴν θυσίαν προσενεχθῆναι, τοῦτ' ἔστι τὸ κρίθινον ἄλευρον. Εἶτα διδάσκει 10 ὡς ἀθῶος μὲν οὖσα, ὑγιῆς φυλαχθήσεται, ἔνοχος δὲ οὖσα καὶ κρύπτουσα, τῇ πείρᾳ μαθήσεται τῆς ἀρᾷ τὴν ἰσχύν, καὶ τῆς κοιλίας διαρρηγνυμένης καὶ τοῦ μηροῦ διαπίπτοντος δι' ὧν γὰρ ἡ ἁμαρτία, διὰ τούτων ἡ τιμωρία. Τὸ δὲ ἐνόρκιον οὕτω νοητέον· ὅταν τις δεινὰ καὶ ἀνήκεστα πάθη, εἰώθασι τινες ὀμνύντες λέγειν, «Μὴ πάθομι ἂ ὁ δεῖνα 15 πέπονθεν».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΣΤ.

Τίνος ἔνεκεν ἁμαρτάνουσιν εὐθύς ἐπάγει τὰς τιμωρίας;

Ἀρχὴν εἶχεν ὁ νόμος ἔδει τοίνυν τῇ τῶν παραβαινόντων τιμωρία σωφρονίζεσθαι τοὺς λοιπούς· ἀρμόδιος γὰρ τοῖς ἀρχομένοις ὁ φόβος 20 συνέξενυκτο μέντοι τῇ τιμωρίᾳ φιλανθρωπία· μεταμελόμενοι γὰρ φιλανθρωπίας ἀπήλανον. Αὐτίκα γοῦν τοῦ θεηλάτου πυρὸς μέρος τι τῆς παρεμβολῆς ἀναλώσαντος, εἶτα πάντων συνδέδραμηκότων εἰς δέησιν, ἤτησεν ὁ νομοθέτης τὴν ἄφεσιν, παρέσχε δὲ αὐτὴν ὁ φιλάνθρωπος Θεός· Ὅτι δὲ ἀναγκαίως αὐτοῖς αἱ τιμωρίαι ἐπήγοντο, τὰ 25 ἐξῆς μαρτυρεῖ· εὐθύς γὰρ μετὰ τὴν παύλαν τῆς τιμωρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τὴν μνήμην ἀνενεώσαντο. Μάλα τοίνυν εἰκότως τῇ ἐκείνων ἀχαριστίᾳ τὴν θεῖαν συνῆψε φιλοτιμίαν ὁ συγγραφεύς, τὰ περὶ τοῦ μάννα διηγησάμενος, καὶ ὅτι οὐ μόνον ἄρτου χρεῖαν, ἀλλὰ καὶ κρεῶν ἐπλήρου· «ἤληθον γὰρ ἐν τῷ μύλῳ καὶ ἔτριβον ἐν 30 τῇ θυῖᾳ καὶ ἤψουν ἐν τῇ χύτρᾳ καὶ ἐποίησαν ἐγκρυφίας». Ἐκείνων δὲ ὀλοφυρομένων χαλεπαίνει μὲν ὁ Δεσπότης Θεός, δυσχεραίνει δὲ ὁ προφήτης καὶ βῶα λέγων· «Ἴνα τί ἐκάκωσας τὸν θεράποντά σου, καὶ διὰ τί οὐχ εὖρηκα χάριν ἐνώπιόν σου ἐπιθεῖναι μοι τὴν ὁρμὴν τοῦ

70. Ἀριθμ. 5, 19-21.

73. Ὅπ. π. 5, 27-28.

77. Ἀριθμ. 11, 2-3.

71. Ὅπ. π. 5, 22-24.

74. Ἀριθμ. 5, 21.

78. Ἀριθμ. 11, 4-5.

72. Ὅπ. π. 5, 25-26.

75. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτησιν διάβα-

76. Ἀριθμ. 11, 1

79. Ἀριθμ. 11, 7-8.

μαζί σου, ἂν δὲν καταπάτησες τὴν πίστη στὸν ἄνδρα σου ὥστε νὰ μαν-
θεῖς, θὰ εἶσαι ἀθῶα ἀπὸ τὸ καταραμένο αὐτὸ νερὸ τοῦ ἔλεγκμοῦ. Ἄν
ὅμως ἔκανες τὴν παράβαση, ἐνῶ εἶσαι ἑγγαμη», καὶ τὰ λοιπὰ ὡς τό, «Θὰ
σὲ παραδώσει ὁ Κύριος στὴν κατάρα, γιὰ νὰ γίνεις παράδειγμα μέσα
στὸ λαό σου, κάνοντας τὸ μηρό σου νὰ σαπίσει καὶ πέσει καὶ νὰ πρησθεῖ
ἡ κοιλιά σου»⁷⁰. Πρόσταξε ἐπίσης νὰ συμφωνήσει καὶ ἡ γυναίκα μὲ τὴν
κατάρα καὶ νὰ λέγει· «Ἄς γίνει αὐτό, ἄς γίνει». Ἀκόμα πρόσταξε νὰ
γραφεῖ ἡ κατάρα καὶ νὰ σθηστεῖ μὲ τὸ νερὸ καὶ νὰ πιεῖ ἡ γυναίκα τὸ νε-
ρό⁷¹. Προηγούμενως ὅμως νὰ προσφερθεῖ ἡ θυσία, δηλαδή τὸ κριθαρέ-
νιο ψωμί⁷². Ἐπειτα λέγει, ἂν ἡ γυναίκα εἶναι ἀθῶα θὰ φυλαχθεῖ καθαρῆ,
ἂν ὅμως εἶναι ἔνοχη καὶ τὸ κρῦβει, θὰ μάθει μὲ τὴν πείρα τῆ δύναμη τῆς
κατάρας, ὅταν καὶ ἡ κοιλιά διαρραγεῖ καὶ ὁ μηρὸς σαπίσει καὶ πέσει· μ'
αὐτὰ δηλαδή πού ἐγινε ἡ ἁμαρτία, μ' αὐτὰ ἔρχεται καὶ ἡ τιμωρία⁷³. Τὸν
ὄρκο⁷⁴ βέβαια πρέπει νὰ τὸν ἐννοήσομε ὡς ἑξῆς: «Ὅταν κάποιος πάθει
φοφερά πράγματα καὶ ἀθεράπευτα, συνηθίζουν μερικοὶ νὰ λένε μὲ ὄρκο·
Εἶθε νὰ μὴ πάθω αὐτὰ πού ἔπαθε ὁ τάδε⁷⁵.

ΕΡΩΤΗΣΗ 276η.

Γιὰ ποιοὺ λόγους σ' αὐτοὺς πού ἁμαρτάνουν
ἐπιφέρει ἀμέσως τὶς τιμωρίες⁷⁶;

Ὁ νόμος εἶχε ἐξουσία· ἔπρεπε λοιπὸν μὲ τὴν τιμωρία τῶν παραβα-
τῶν νὰ σωφρονίζονται οἱ ὑπόλοιποι. Γιατὶ ὁ φόβος ταιριάζει στοὺς ὑπη-
κόους. Ἀλλὰ μὲ τὴν τιμωρία συνδέθηκε φιλανθρωπία. Γιατὶ ὅταν με-
τανοοῦσαν ἀπολάμβαναν τὴ φιλανθρωπία. Γιὰ παράδειγμα, ὅταν ἡ θεό-
σταλτη φωτιὰ κατὰστρεψε μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἔπειτα προσέ-
τρεξαν ὅλοι σὲ παράκληση, ὁ νομοθέτης ζήτησε τὴν ἄφεση, καὶ ὁ φιλάν-
θρωπος Θεὸς τὴν ἔδωσε⁷⁷. «Ὅτι βέβαια σ' αὐτοὺς ἐπιβάλλονταν κατ' ἀνά-
γκη οἱ τιμωρίες, τὸ βεβαιώνουν τὰ ἑξῆς. Ἀμέσως δηλαδή μετὰ τὴ δια-
κοπὴ τῆς τιμωρίας ἔφεραν ξανά στὴ μνήμη τους τὴν Αἴγυπτο καὶ τὰ
τῶν Αἰγυπτίων⁷⁸. Πολὺ σωστὰ λοιπὸν ὁ συγγραφέας συνέδεσε μὲ τὴν
ἀχαριστία τῶν Ἰουδαίων τὴ θεία μεγαλοδωριά ἐξιστορώντας τὰ σχετικὰ
μὲ τὸ μάννα, καὶ ὅτι ἀναπλήρωνε αὐτὸ ὄχι μόνο τὴν ἀνάγκη τοῦ ψωμοῦ,
ἀλλὰ καὶ τοῦ κρέατος γιατί «τὸ ἄλεθαν στὸ μύλο, τὸ ἔτριβαν στὸ γουδί,
τὸ ἔβραζαν στὴ χύτρα, καὶ ἔκαναν τηγανίτες»⁷⁹. Κι ὅταν ἐκεῖνοι θρηνοῦ-
σαν, ὀργίζεται βέβαια ὁ Δεσπότης Θεός, δυσανασχετεῖ ὅμως ὁ προφή-
της καὶ φωνάζει· «Γιατί λύπησες τὸν ὑπηρέτη σου, καὶ γιατί δὲν βρῆκα
χάση ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ φόρτωσες τὴν ὀρμὴ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ἐπάνω μου;

λαοῦ τούτου ἐπ' ἐμέ; μὴ ἐγὼ ἐν γαστρὶ ἔλαβον τὸν λαὸν τοῦτον;» καὶ ἐξῆς Δεδήλωκε διὰ τούτων τὸ ἀτελὲς αὐτῶν καὶ νηπιῶδες θηλάζοντι γὰρ αὐτούς ἀπέικασεν, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐργάσασθαι δυναμένῳ, ἐκμυζῶν δὲ μόνον βουλομένῳ τὸ γάλα.

5 Ἐπειδὴ δὲ σφόδρα ἦν τὰ ῥήματα δυσχεραίνοντος, καὶ τὰ ἐξῆς γὰρ τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, διδάσκειται παρὰ τοῦ Δεσπότητος Θεοῦ, ὡς οὐκ ἀνθρωπίνη δυνάμει, θεία δὲ χάριτι τὸν λαὸν κυβερνᾷ· ἔφη γὰρ· «Συνάγαγέ μοι ἑβδομήκοντα ἄνδρας»· εἶτα μετ' ὀλίγα· «Καὶ ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπὶ σοί, καὶ ἐπιθήσω ἐπ' αὐτούς, καὶ συναντι-
10 λήψομαι μετὰ σοῦ τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ οὐκ οἴσεις αὐτούς σὺ μόνος»· μεμάθηκε δὲ διὰ τούτων τῶν λόγων ὁ νομοθέτης ὡς ἀποχρῶσαν ἔλαβε τῇ οἰκονομίᾳ τὴν χάριν διὰ τοῦτο εἶπεν· «Ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου ἐν σοί»· οὐ γὰρ σπανίζων ἐτέρας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκεῖνον διδάσκων ὡς εἰλήφει δύναμιν ἀρκουῦσαν τῇ χρείᾳ, τοῦτο ἔφη·
15 ὅτι γὰρ καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα δούς, οὐκ ἐμείωσε τούτου τὴν χάριν, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ οἰκονομῶν καὶ θαυματουργῶν διετέλει ἅ καὶ πρότερον· Τοῦτο καὶ νῦν ὁρῶμεν γινόμενον· πολλοὶ γὰρ ὑπὸ ἐνός ἀνθρώπου ἱερέως βαπτιζόμενοι, ἄλλοι δὲ παρὰ ἀρχιερέως χειροτονούμενοι καὶ τὴν θείαν δεχόμενοι δωρεάν, οὔτε σμικρύνουσι
20 τοῦ μεταδόντος τὴν χάριν, καὶ αὐτοὶ τὸ τέλειον δέχονται· Μεμαρτύρηκε μέντοι ὁ Δεσπότης καὶ τῇ τοῦ θεράποντος ψήφῳ· ἔφη γὰρ αὐτῷ· «Ἐκλεξαι οὓς οἶδας».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΖ'.

Διὰ τί προσέταξεν ὁ Θεὸς τὰ τῶν στασιαστῶν πυρεῖα τῷ
25 θυσιαστηρίῳ γενέσθαι περίθεμα;

Εἰς ἔλεγχον τῶν κατὰ τῆς ἱερωσύνης θρασυνομένων καὶ δεδαίω-
σιν τῶν ἱερουργεῖν τεταγμένων· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· «Μνημόσουν
τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ» καὶ ἐξῆς· Τούτου χάριν καὶ τὴν βλαστήσασαν τοῦ
Ἀαρῶν ῥάβδον ἐντεθῆναι προσέταξε τῇ κιβωτῷ· καὶ πάλιν ἐνομοθέ-
30 τησε τοὺς μὲν ἱερέας ἱερουργεῖν, τοὺς δὲ Λευῖτας ὑπουργεῖν, μήτε τῷ
θυσιαστηρίῳ μήτε τοῖς ἱεροῖς πελάζοντας σκεύεσιν· Εἶτα διδάσκει καὶ
τίνα χρῆ τοὺς ἱερέας λαμβάνειν· τὰς γὰρ αὐτῷ προσφερομένας ἀπαρ-
χὰς σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ ἄρτων, αὐτούς ἐσθίειν προσέταξε,
καὶ μέντοι καὶ τὰ ἀναθήματα καὶ τὰ πρωτότοκα, τῶν μὲν ἀκαθάρτων
35 κτηνῶν ὀρίσας τὰ λίτρα πέντε σίκλων ἕκαστον· «κατὰ τὸν σίκλον τὸν

81. Ἄριθμ. 11, 16-17. 82. Πά ὄλη τὴν ἐρώτησι διαβάσει Θεοδωρήτου, Ὅπ. π. 18, PG 80, 369 A 5-372 B 7. 83. Ἄριθμ. 17, 1-5. 84. Ἄριθμ. 17, 25. 85. Ἄριθμ. 18, 1-7.

Μήπως ἐγὼ συνέλαβα στήν κοιλιά μου καὶ γέννησα αὐτὸν τὸν λαὸ;»⁸⁰ καὶ τὰ ἔξῃς. Μὲ αὐτὰ δήλωσε τὴν ἀτέλεια αὐτῶν καὶ τὴ νηπιακὴ κατὰστασή τους. Γιατὶ τοὺς παρομοίασε μὲ μικρὸ πού θηλάζει, τὸ ὁποῖο τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ κάνει, παρὰ μονάχα θέλει νὰ θυζαίνει τὸ γάλα.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ λόγια τοῦ Μωυσῆ ἦταν ἀνθρώπου πολὺ ὀργισμένου, γιατί καὶ τὰ ἐπόμενα ἔχουν τὸ ἴδιο νόημα, διδάσκεται ἀπὸ τὸν Δεσπότη Θεό, ὅτι κυβερνᾷ τὸ λαὸ ὄχι μ' ἀνθρώπινη δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴ θεία χάρη. Γιατὶ εἶπε· «Συγκέντρωσέ μου ἑβδομήντα ἄνδρες» καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα· «Θὰ ἀφαιρέσω ἀπὸ τὸ πνεῦμα πού ὑπάρχει σὲ σένα καὶ θὰ τὸ δώσω σ' αὐτοὺς καὶ θὰ ἀντιμετωπίσω μαζί σου τὴν ὀργή αὐτοῦ τοῦ λαοῦ καὶ δὲν θὰ τοὺς ἀντιμετωπίσεις ἐσὺ μόνος»⁸¹. Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔμαθε ὁ νομοθέτης, ὅτι ἔλαβε ἐπαρκῆ γιὰ τὸ ἔργο του τὴ χάρη. Γι' αὐτὸ εἶπε· «Θὰ ἀφαιρέσω ἀπὸ τὸ πνεῦμα πού ἔχεις ἐσύ». Ὁχι γιατί τοῦ ἔλειπε ἄλλη δύναμη, ἀλλὰ τὸ εἶπε διδάσκοντάς τον, ὅτι εἶχε λάβει τὴ δύναμη πού χρειαζόταν. Ὅτι βέβαια δίνοντας καὶ στοὺς ἑβδομήντα, δὲν μείωσε τὴ χάρη του σ' αὐτόν, τὸ βεβαιώνουν τὰ πράγματα· γιατί τὴν ἴδια διοίκηση ἀσκοῦσε καὶ τὰ ἴδια θαύματα ἔκανε ὅπως καὶ πρῶτα. Αὐτὸ βλέπομε νὰ γίνεται καὶ τώρα. Πολλοὶ δηλαδή πού βαπτίζονται ἀπὸ ἕναν ἱερέα καὶ ἄλλοι πού χειροτονοῦνται ἀπὸ ἀρχιερέα καὶ δέχονται τὴ θεία δωρεά, δὲν ἐλαττώνουν τὴ χάρη ἐκείνου πού τὴ μεταδίδει, ἀλλὰ καὶ δέχονται καὶ αὐτοὶ τὸ δῶρο τέλειο. Τὸ ἔχει βέβαια βεβαιώσει καὶ ὁ Κύριος μὲ τὴν ψῆφο τοῦ δούλου του· γιατί τοῦ εἶπε· «Διάλεξε αὐτοὺς πού ξέρεις»⁸².

ΕΡΩΤΗΣΗ 277η.

**Γιατί ὁ Θεὸς πρόσταξε τὰ θυμιατήρια τῶν στασιαστῶν
νὰ τοποθετηθοῦν γύρω στὸ θυσιαστήριο;**

Γιὰ νὰ ἐλεγχθοῦν ὅσοι ἔδειχναν θράσος κατὰ τῆς ἱερωσύνης καὶ νὰ στηριχθοῦν οἱ ὀρισμένοι γιὰ τὴν ἱερουργία. Γιατὶ πρόσθεσε τὸ ἔξῃς· «Γιὰ νὰ ὑπενθυμίζει στοὺς Ἰσραηλίτες»⁸³, καὶ τὰ λοιπά. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρόσταξε νὰ τοποθετηθεῖ στήν κιβωτὸ καὶ τὸ ραβδί τοῦ Ἀαρῶν πού βλάστησε⁸⁴. Καὶ πάλι νομοθέτησε οἱ ἱερεῖς νὰ ἱερουργοῦν καὶ οἱ Λευῖτες νὰ βοηθοῦν χωρὶς νὰ πλησιάζουν οὔτε στὸ θυσιαστήριο οὔτε στὰ ἱερά σκεύη⁸⁵. Ἐπειτα διασαφηνίζει καὶ ποιά πράγματα πρέπει νὰ παίρνουν οἱ ἱερεῖς. Πρόσταξε νὰ τρῶνε τίς ἀπαρχὰς τοῦ σιταριοῦ, τοῦ κρασιοῦ, τοῦ λαδιοῦ καὶ τῶν ἄστων πού προσφέρονται σ' αὐτόν, καὶ βέβαια καὶ τὰ ἀφιερῶματα καὶ τὰ πρωτότοκα τῶν ἀκάθαρτων ζώων, ὀρίζοντας ἢ τιμὴ τους νὰ εἶναι πέντε ἀργυροὶ σίκλοι τὸ καθένα, «σύμφωνα μὲ τὸν ἱερό σίκλο πού

ἅγιον, ὅς ἐστιν εἴκοσι ὄβολοί», τῶν δὲ καθαρῶν πρωτοτόκων ζῶων τὸ μὲν αἷμα ἐκχεθῆναι παρὰ τὴν τοῦ θυσιαστηρίου θάσιν, τὸ δὲ στέαρ προσενεχθῆναι, τὰ δὲ κρέα αὐτοὺς λαμβάνειν ὥσπερ δὴ τὸ στηθύνιον καὶ τὸν βραχίονα ἀπὸ τῶν ἄλλων θυμάτων κομίζονται. Διαθήκην δὲ 5 ἅλως τὴν κοινωνίαν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, «Οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται». Τινὲς δὲ φασιν, ἐπειδὴ ταῖς θυσίαις ἐπιβάλλεσθαι τοὺς ἄλλας προσέτα-
ξεν.

Εἶτα διδάσκει καὶ τοὺς ἱερέας καὶ τοὺς Λευῖτας ὡς οὐ βούλεται 10 αὐτοὺς κληρονομεῖν ὡς τὰς ἄλλας φυλάς, ἀλλὰ παρὰ παντός κομίζεσθαι τοῦ λαοῦ τοὺς Λευῖτας καὶ τῶν ἀπὸ γῆς φυομένων τὰς δεκάτας καὶ τῶν ἐκ ποιμνίων καὶ θουκολίων προσγενομένων κερδῶν, καὶ τῶν ἐξ ἐμπορίας καὶ ἐτέρας τινὸς χρείας, τοὺς δὲ Λευῖτας τῶν δεκατῶν τὰς δεκάτας προσφέρειν τοῖς ἱερεῦσι· καὶ τούτων μὲν ἐν παντὶ τόπῳ κελεύ- 15 ει μεταλαγχάνειν, τὰ δὲ γε ἐκ τῶν θυσιῶν ἀφωρισμένα αὐτοῖς ἔνδον ἐσθίειν ἐν τῷ ναῶ. Καλεῖ δὲ καὶ τὰς δεκάτας μισθὸν εἰς τὴν τοῦ λαοῦ ὠφέλειαν ὑμῶν γάρ, φησὶν, οἰκοδομούντων ἢ ἐμπορευομένων ἢ οἴκοι διαγόντων, οὗτοι ἀντὶ πάντων ὑμῶν τῇ ἐμῇ προσεδρεύουσι λειτουργία· τοῦτο γὰρ ἔφη· «Ὅτι μισθὸς ὑμῶν οὗτός ἐστιν, ἀντὶ τῶν λειτουργ- 20 γῶν ὑμῶν τῶν ἐν τῇ Σκηνῇ τοῦ Μαρτυρίου».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΗ.

Τί δὴποτε ὠργίσθη τῷ Μωϋσεῖ καὶ τῷ Ἀαρὼν ὁ Θεός,
ἠνίκα τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας ἐξήγαγεν;

Ἀθυμοῦσιν αὐτοῖς διὰ τὴν τῆς ἀδελφῆς τελευτήν, ἐπέκειντο αὐ- 25 τοῖς ὁ λαὸς διὰ τὴν τοῦ ὕδατος σπάνιν· δυσχεραίνοντες οὖν τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀκρασίαν, ἀμφιβόλοις ἐχρήσαντο ῥήμασιν τὸ ὕδωρ ἐξαγαγόντες ἔφη γάρ· «Ἀκούσατέ μου, οἱ ἀπειθεῖς, μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξάξω ὑμῖν ὕδωρ;» τοῦτο γοῦν ὁ Θεὸς ἔφη· «Ὅτι οὐκ ἐπιστεύ-
σατέ μοι ἀγιάσαι με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· διὰ τοῦτο οὐκ εἰσάξε- 30 τε ὑμεῖς τὴν συναγωγὴν ταύτην εἰς τὴν γῆν ἣν ἔδωκα αὐτοῖς». Τοῦτο καὶ Δαβὶδ φησι· «Καὶ ἐκακώθη Μωϋσῆς δι' αὐτούς» καὶ ἐξῆς Ὀρ-
γισόμενος γὰρ ἐκείνοις ἀμφιβόλως τὸν λόγον προήνεγκεν καὶ ἦν οὐ τῆς ψυχῆς ἀλλὰ τῆς γλώττης ἀμφιβολία· τοῦτο γὰρ ἔφη· «Καὶ διέστει-

86. Ἄριθμ. 18, 15-16. 87. Ὁπ. π. 18, 17-18. 88. Ὁπ. π. 18, 19. 89. Α' Κορ. 9, 13.
90. Ἄριθμ. 18, 25-29. 91. Ἄριθμ. 18, 31. 92. Βλ. Ἐρώτηση 272 (Λευῖτ. 17, 1-4).
93. Ἄριθμ. 18, 31. 94. Γιά δλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδωρήτου, Εἰς Ἄριθμοὺς 34,
PG 80, 384 A 2 - D 2. 95. Ἄριθμ. 20, 12. 96. Ἄριθμ. 20, 1-5. 97. Ἄριθμ. 20, 10.

εἶναι εἴκοσι ὄβολοί»⁸⁶. Τὸ αἷμα τῶν καθαρῶν πρωτότοκων ζώων νὰ χύνεται στὴ δάση τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ λίπος νὰ προσφέρεται, καὶ τὰ κρέατα νὰ τὰ παίρνουν οἱ ἴδιοι, ὅπως βέβαια ἔπαιρναν καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα θύματα τὸ στήθος καὶ τὸν βραχίονα⁸⁷. Τῇ συμμετοχῇ αὐτῇ τὴν ὀνόμασε συμφωνία ἄλως⁸⁸, ἐπειδὴ, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Ἀπόστολο, «Ὅσοι ὑπηρετοῦν στὸ θυσιαστήριο, παίρνουν μέρος ἀπὸ τὶς προσφορὲς στὸ θυσιαστήριο»⁸⁹. Μερικοὶ ὅμως λένε, ἐπειδὴ πρόσταξε τὰ σφάγια νὰ τὰ πασπαλίζουν μὲ ἄλατι.

Στὴ συνέχεια διδάσκει, ὅτι δὲν θέλει οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Λευῖτες νὰ ἀποκοῦν κληρονομία ὅπως οἱ ἄλλες φυλές, ἀλλὰ νὰ παίρνουν οἱ Λευῖτες ἀπὸ ὅλο τὸ λαὸ τὶς δεκάτες ἀπὸ τὰ σπαρτὰ τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τὰ κέρδη τους ἀπὸ τὰ πρόβατα καὶ τὰ μοσχάρια καὶ ἀπὸ ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐμπόριο καὶ ὅτιδήποτε ἄλλο, καὶ οἱ Λευῖτες νὰ προσφέρουν στοὺς ἱερεῖς τὸ δέκατο ἀπὸ τὶς δεκάτες⁹⁰. Αὐτὰ προστάζει νὰ τὰ παίρνουν σὲ κάθε τόπο⁹¹, ἐνῶ ὅσα ξεχωρίζονται ἀπὸ τὶς θυσίες γι' αὐτούς, νὰ τὰ τρῶνε μέσα στὸ ναό⁹². Ὀνομάζει ὅμως καὶ τὶς δεκάτες ἀμοιβὴ γιὰ τὴν ὑπηρεσίαν τους στὸ λαὸ. Γιατὶ ὅταν ἔσεῖς, λέγει, κάνετε οἰκοδομὴ ἢ ἐμπόριο ἢ μένετε στὸ σπίτι σας, αὐτοὶ γιὰ λογαριασμὸ ὄλων σας παραμένουν στὴν ὑπηρεσίαν μου. Καθόσον εἶπε τὸ ἕξῃς· «Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ἡ ἀμοιβὴ σας γιὰ τὴν ὑπηρεσίαν σας μέσα στὴ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου»⁹³⁺⁹⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 278η.

Γιατί ἄραγε ὀργίσθηκε ὁ Θεὸς κατὰ τοῦ Μωυσῆ καὶ τοῦ Ἀαρὼν ὅταν ἔκανε ν' ἀναβλύσει τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν πέτρα⁹⁵;

Ὅταν αὐτοὶ ἦταν λυπημένοι γιὰ τὸ θάνατο τῆς ἀδελφῆς τους, ἐπιτέθηκε ὁ λαὸς ἐναντίον τους γιὰ τὴν ἔλλειψη νεροῦ⁹⁶. Ἀγανακτώντας λοιπὸν γιὰ τὴ μεγάλη καὶ ἀσυγκράτητη ἀντιλογία τους, χρησιμοποίησαν λόγια ἀμφιβολίας θγάζοντας τὸ νερὸ. Γιατὶ τοὺς εἶπε· «Ἀκοῦστε με, ἀνυπάκουοι, μήπως θέλετε νὰ σᾶς θγάλω νερὸ ἀπὸ τὴν πέτρα;»⁹⁷. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ὁ Θεὸς εἶπε τὸ ἕξῃς· «Ἐπειδὴ δὲν μὲ πιστέψατε ὥστε νὰ μὲ τιμήσετε μπροστὰ στοὺς Ἰσραηλίτες, γι' αὐτὸ δὲν θὰ εἰσαγάγετε ἔσεῖς αὐτὴ τὴ σὺνάξην τοῦ λαοῦ στὴ γῆ πού τοὺς ἔδωσα»⁹⁸. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει τὸ ἕξῃς· «Καὶ ὁ Μωυσῆς τιμωρήθηκε ἕξαιτίας αὐτῶν»⁹⁹, καὶ τὰ ἕξῃς. Ὀργισμένος λοιπὸν ἐναντίον τους τοὺς μίλησε μὲ λόγια ἀμφιβολίας. Καὶ ἡ ἀμφιβολία βέβαια δὲν ἦταν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῆς γλώσσας. Γιατὶ εἶπε τὸ ἕξῃς· «Καὶ μίλησε μὲ τὰ χεῖλη του ἐκφράζοντας δυσπιστία»¹. Πρέπει

98. Ἀριθμ. 20, 12.

99. Ψαλμ. 105, 32.

1. Ψαλμ. 105, 33.

λεν ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ». Ἰστέον μέντοι ὅτι ἕτερον οἰκονομῶν ὁ Θεὸς ταύτην ἐξενήνοχε τὴν ἀπόφασιν

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΘ'.

Διὰ τί τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διαμαρτύρεσθαι
προσετάχθη;

5

Οὐκ ἐπειδὴ ἔμψυχα ταῦτα καὶ λογικά, ἀλλ' ὅτι πάντων ἐστὶ τῶν
κτισμάτων περιεκτικά. Τοῦτο καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης πεποίηκεν·
«Ἄκουε», γὰρ φησιν, «οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ» καὶ ἐξῆς καὶ Ἱε-
ρεμίας «Ἐξέστη οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλέον ἢ γῆ, λέγει
10 Κύριος»· ἐπειδὴ γὰρ εἰς μαρτυρίαν αὐτὰ τῆς ἀπειλῆς ὁ νομοθέτης
ἐκάλεσεν, εἰκότως μετὰ τὴν τῶν νόμων παράβασιν καὶ φρίξαι λέγεται
καὶ ἐκοτῆναι. Οὕτω γὰρ καὶ Ἰακώβ καὶ Λάβαν τὸν οὐρανὸν ὠνόμασε
«δοῦνὸν τῆς μαρτυρίας», καὶ Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης καὶ Ἀδιμέλεχ
τῶν Γεράρων ὁ βασιλεύς, «φρέαρ τοῦ ὄρκου», ὡς ἐκεῖ μεθ' ὄρκου ποι-
15 ησάμενοι τὰς συνθήκας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠ'.

Πῶς νοητέον τό, «Εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ,
καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ»;

Καὶ ἐξ Ἰουδαίων πολλαὶ μυριάδες ἐπίστευσαν τῷ Δεσπότῃ Χρι-
20 στῷ, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν· ἀλλὰ τοῖς ἔθνεσι
τὴν διδασκαλίαν οἱ ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότες προσήνεγκαν· ἐξ
Ἰουδαίων γὰρ οἱ θεῖοι ἀπόστολοι. Ταῦτα τοίνυν προθεσπίζων ὁ προ-
φήτης ἔφη· «Εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ», τοῦτ' ἐστὶ τῶν
ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότεων, «καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτοὺς πάντες ἄγγελοι
25 Θεοῦ», τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας. Καὶ γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
γεννηθέντος, χορὸς ἀγγέλων ὑμνεῖ τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν, βοῶν
«Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»·
καὶ τὰς ἀσπάρτους δὲ καὶ ἀλοχεύτους ἐκείνας ὠδῖνας Γαβριὴλ προεί-
ρηκεν ὁ ἀρχάγγελος κἀν τῷ πρὸς τὸν διάβολον ἀγῶνι παρῆσαν τῶν
30 ἀγγέλων οἱ δῆμοι· «Προσελθόντες», γὰρ φησιν, «οἱ ἄγγελοι διηκό-
νουν αὐτῷ» καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἄγγελοι τῷ τάφῳ προσεδρεύου-
σιν, εὐαγγελιζόμενοι ταῖς γυναῖξιν τὴν ἀνάστασιν καὶ τοῖς ἀποστόλοις
μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν τοῦ Δεσπότου καὶ τῷ Κορηλίῳ ἄγγε-

2. Γιά ὅλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδωρήτου, *Εἰς Ἀριθμοὺς 37*, PG 80, 388 A 6–B 12.

3. Δευτ. 31, 28. 4. Ἡσ. 1, 2. 5. Ἱερ. 2, 12. 6. Γέν. 31, 47. 7. Γέν. 21, 31. 8. Γιά ὅλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Θεοδωρήτου, *Εἰς Δευτερονόμιον 40*, PG 80, 444 B 11–C 12.

ὅμως νὰ ξέρομε, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδγαλε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση οἰκονομώντας κάτι ἄλλο².

ΕΡΩΤΗΣΗ 279η.

Γιατί πρόσταξε νὰ γίνουν μάρτυρες ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ³;

Ἦ Οχι ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι ἔμψυχα καὶ λογικά, ἀλλ' ἐπειδὴ περιέχουν ὅλα τὰ κτίσματα. Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας· γιατί λέγει· «Ἔκουσε, οὐρανέ, καὶ ἀφουγκράσου, γῆ»⁴ καὶ τὰ λοιπά. Ἐπίσης τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ Ἱερεμίας· «Ὁ οὐρανὸς ἔμεινε κατάπληκτος καὶ ἡ γῆ ἔνωσε μεγάλη φρίκη, λέγει ὁ Κύριος»⁵. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ νομοθέτης τὰ κάλεσε αὐτὰ γιὰ μάρτυρες τῆς ἀπειλῆς, δικαιολογημένα λέγει μετὰ τὴν παρῶδαση τῶν νόμων, ὅτι καὶ φρίκη δοκίμασαν καὶ ἔκσταση. Γιατὶ παρόμοια καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Λάβαν ὀνόμασαν τὴ σωρὸ, «σωρὸ μαρτυρίας»⁶, καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ καὶ ὁ Ἀβιμέλεχ, ὁ βασιλιάς τῶν Γεράρων, τὸ πηγᾶγι «πηγάδι τοῦ ὄρκου»⁷, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἔκανε τὶς συμφωνίες μὲ ὄρκο⁸.

ΕΡΩΤΗΣΗ 280ή.

Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσομε τό, «Εὐφρανθεῖτε, ἔθνη, μαζί μὲ τὸ λαὸ του, καὶ ἄς τὸν ἐνισχύσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»⁹.

Πολλὲς μυριάδες καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους πίστεψαν στὸν Κύριό μας τὸν Χριστό καὶ τὸ περισσότερο μέρος ἀπὸ τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ στὰ ἔθνη τὴ διδασκαλία τὴν μετέδωσαν ὅσοι πίστεψαν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους· γιατί οἱ θεῖοι ἀπόστολοι ἦταν Ἰουδαῖοι. Αὐτὰ λοιπὸν προλέγοντας ὁ προφήτης εἶπε· «Εὐφρανθεῖτε, ἔθνη, μαζί μὲ τὸ λαὸ του» (δηλαδὴ μὲ ὅσους πίστεψαν ἀπὸ τὰ ἔθνη), «καὶ ἄς ἐνισχύσουν αὐτοὺς (ὅσους πίστεψαν σ' αὐτόν), «ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ». Γιατὶ ὅταν γεννήθηκε ὁ Σωτήρας μας, χορὸς ἀγγέλων ὑμνεῖ τὴ θεία φιλανθρωπία λέγοντας· «Δόξα στὸν οὐράνιο Θεό, στὴ γῆ εἰρήνη, καὶ στοὺς ἀνθρώπους χαρὰ μεγάλη»¹⁰. Καὶ ἐκεῖνες τὶς ὠδίνες τοκετοῦ τὶς χωρὶς σπορὰ καὶ παρθενικὲς τὶς προεῖπε ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ¹¹, καὶ στὸν ἀγώνα μὲ τὸ διάβολο ἦταν παρόντες οἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων· γιατί λέγει· «Προσηλθάν οἱ ἄγγελοι καὶ τὸν διακονοῦσαν»¹². Καὶ μετὰ τὴν ἀνάσταση παραμένουν στὸν τάφο τοῦ ἀγγελοὶ καὶ εὐαγγελίζονται στὶς γυναῖκες¹³, καὶ στοὺς ἀποστόλους τὴν ἀνάσταση μετὰ τὴν ἄνοδο τοῦ Κυρίου στὸν οὐρανό¹⁴. Καὶ στὸν Κορνήλιο σχετικὰ μὲ τὸ μεγάλο Πέτρο ἄγγελος τὰ ἀνήγγειλε¹⁵, καὶ τὸν

9. Δευτ. 32, 43.

12. Ματθ. 4, 11. Μάρκ. 1, 13.

14. Πράξ. 1, 10-11.

10. Λουκᾶ 2, 13-14.

13. Λουκᾶ 24, 4-7. Ματθ. 28, 5-7. Μάρκ. 16, 5-7.

15. Πράξ. 10, 3-6.

11. Λουκᾶ 1, 26-38.

λος τὰ κατὰ τὸν μέγαν Πέτρον ἐμήνυσε· καὶ αὐτὸν Πέτρον τῆς φυλακῆς ἄγγελος ἐξήγαγε· καὶ ὁ θεῖος Παῦλος τοῖς συμπλέουσιν ἔφη· «ὦ φθῆ μοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελος οὐ εἰμι»· καὶ πολλὰ τοιαῦτα.

Εἰπὼν δὲ περὶ τῶν πεπιστευκότων ὁ προφήτης ταῦτα, προλέγει
5 καὶ τῶν ἀπίστων τὰς τιμωρίας καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃς πείσσονται· ἔφη γάρ· «Ὅτι τὸ αἷμα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσει καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοῖς μισοῦσιν αὐτὸν ἀνταποδώσει, καὶ ἐκκαθαρεῖ Κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». Υἱοὺς δὲ Θεοῦ κέκληκε τοὺς ἁγίους, οὓς ἀνεῖλον οἱ μαιφόνοι. Ἴνα γὰρ τὰς τῶν προ-
10 φητῶν σφαγὰς παραλείπω καὶ τοῦ Δεσπότητος τὸ σωτήριον πάθος, τὸν μὲν καλλίνικον κατέλευσαν Στέφανον, ξύλῳ δὲ τὸν μέγαν ἀνεῖλον Ἰάκωβον, καὶ μυρία ἄλλα· καὶ τῶν τῷ Κυρίῳ δὲ πεπιστευκότων τὰς οἰκίας ἐξεπόρθησαν, ὡς πολλαχοῦ Παῦλος ὁ θεῖος καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ γράφων ἐπιμαρτύρεται· «Μμηταὶ γὰρ ἐγένεσθε τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ
15 ἁγίων τὰ αὐτά», γὰρ φησι, «καὶ ὑμεῖς ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ ἐκεῖνοι ὑπὸ Ἰουδαίων τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείναντων, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῶ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων». Ταῦτα καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν κατηγόρησεν ἐν τῇ τοῦ ἀμεπλῶνος παραβολῇ, ὅτι τῶν δούλων
20 «ὄν μὲν ἔδειραν, ὄν δὲ ἀπέκτειναν, ὄν δὲ ἐλιθοβόλησαν»· τούτου χάριν αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέσπειρεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΑ΄

Τί δήποτε διὰ σμικρὰν πλημμέλειαν Μωϋσῆς πόρρωθεν
ἰδεῖν προσετάχθη τὴν γῆν, εἰσαγαγεῖν δὲ
25 τὸν λαὸν ἐκωλύθη;

Διδάσκει διὰ τούτων ἡμᾶς ὁ Θεός, ὡς τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους, τὴν ἄκραν ἀρετὴν ἀπαιτεῖ· καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις μεγάλα παρανομοῦσι μακροθυμῶν, τοῖς ἁγίοις ταύτης οὐ μεταδίδωσι τῆς συγγνώμης. Τοῦτο καὶ σοφός τις ἔφη· «Ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος, συγγνωστός ἐστίν
30 ἐλέους, δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἐτασθήσονται»· καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις· «ὦ μὲν ὀλίγον δοθήσεται, ὀλίγον ἀπαιτήσουσι παρ' αὐτοῦ». Ἰστέον μέντοι καὶ τοῦτο, ὡς ἕτερα δι' ἐτέρων ὁ Δεσπότης οἰκονομεῖ· ὥσπερ ἀμέλει καὶ τουτονὶ τὸν μέγαν προφήτην οὐκ εἶασεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσαγαγεῖν τὸν λαόν, ἵνα μὴ ὡς θεὸν αὐτὸν

16. Πράξ. 12, 7-11. 17. Πράξ. 27, 23. 18. Δευτ. 32, 43. 19. Πράξ. 7, 59-60.
20. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορία II 1, 5. 23, 3. 18. 21. Ἐβρ. 10, 34. 22. Α' Θεσσ. 2, 14-15.
23. Ματθ. 21, 35. 24. Γιὰ δὴ τὴν ἐρώτησιν διάβασε Θεοδωρήτου, Εἰς Δευτερονό-

ἴδιο τὸν Πέτρο ὁ ἄγγελος τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τῆ φυλακῆ¹⁶. Καὶ ὁ θεῖος Παῦλος εἶπε στοὺς συνταξιδιώτες του· «εἶδα τὸν ἄγγελο τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἐγὼ εἶμαι κήρυκὰς του»¹⁷, καὶ πολλὰ ὅμοια.

Ἄφου λοιπὸν ὁ προφήτης εἶπε αὐτὰ γιὰ ὅσους ἔχουν πιστέψει, προλέγει καὶ τὶς τιμωρίες τῶν ἀπίστων καὶ τὶς αἰτίες πού θὰ τοὺς κάνουν νὰ πιστέψουν. Γιατὶ εἶπε· «Παίρνει ἐκδίκηση γιὰ τὸ αἷμα τῶν υἱῶν του καὶ θὰ ἐκδικηθεῖ καὶ θὰ τιμωρήσει ἀνταποδοτικὰ τοὺς ἐχθρούς, καὶ θ' ἀνταποδώσει τὰ ἴδια σὲ ὅσους τὸν μισοῦν, καὶ θὰ καθαρίσει ὁ Κύριος τὴ γῆ τοῦ λαοῦ του»¹⁸. Υἱοὺς τοῦ Θεοῦ κάλεσε τοὺς ἁγίους πού φόνευσαν οἱ μιαιοὶ φονιάδες. Γιὰ νὰ παραλείψω τὶς σφαγὲς τῶν προφητῶν καὶ τὸ σωτήριο πάθος τοῦ Κυρίου, τὸν στεφανηφόρο Στέφανο τὸν λιθοβόλησαν¹⁹, τὸ μεγάλο Ἰάκωβο τὸν θανάτωσαν πάνω σὲ σταυρό²⁰, καὶ ἄπειρα ἄλλα· ἀλλὰ καὶ τὰ σπίτια ἐκείνων πού πίστεψαν στὸν Κύριο τὰ λεηλάτησαν²¹, ὅπως μαρτυρεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα ὁ θεῖος Παῦλος γράφοντας στοὺς Θεσσαλονικεῖς· «Γίνετε μιμητὲς τῶν ἁγίων τῆς Ἱερουσαλήμ· γιατί καὶ σεῖς», λέγει, «πάθατε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ὁμοφύλους σας, ὅπως ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν Κύριο θανάτωσαν, καὶ τοὺς δικούς τους προφήτες καὶ ἐμᾶς ἐξεδίωξαν, κι ἔτσι δὲν εἶναι ἀρεστοὶ στὸ Θεὸ καὶ εἶναι ἐχθροὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων»²². Γι' αὐτὰ τοὺς κατηγορήσε καὶ ὁ Κύριος στὴν παραβολὴ τοῦ ἀμπελώνα, ὅτι ἀπὸ τοὺς δούλους τοῦ Κυρίου, «ἄλλον ἔδειραν, ἄλλον σκότωσαν, καὶ ἄλλον λιθοβόλησαν»²³. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τοὺς διασκόρησε σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη²⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 281η

Γιατί ἄραγε γιὰ ἓνα μικρὸ πλημμέλημα ὁ Μωυσῆς διατάχθηκε νὰ δεῖ ἀπὸ μακριὰ τὴ γῆ, καὶ ἐμποδίσθηκε νὰ εἰσαγάγει σ' αὐτὴν τὸ λαό²⁵;

Μὲ αὐτὰ μᾶς διδάσκει ὁ Θεὸς ὅτι ἀπὸ τοὺς τέλειους στὴν ἀρετὴ ἀπαιτεῖ τὴν ἄκρα ἀρετὴ. Καὶ ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους πού διαπράττουν μεγάλες παρανομίες δείχνει μακροθυμία, στοὺς ἁγίους δὲν παρέχει αὐτὴ τὴ συγγνώμη. Αὐτὸ εἶπε καὶ κάποιος σοφός· «Ὁ πολὺ ἀσήμαντος εἶναι ἄξιος συγγνώμης καὶ εὐσπλαγχνίας, ἐνῶ οἱ δυνατοὶ θὰ ἐξετασθοῦν αὐστηρὰ»²⁶. Καὶ ὁ Κύριος λέγει στὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια· «Σ' αὐτὸν πού θὰ δοθεῖ λίγο, θ' ἀπαιτηθεῖ λίγο ἀπὸ αὐτόν»²⁷. Πρέπει ὁμως νὰ γνωρίζομε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Κύριος μὲ ἄλλες ἐνέργειες φτάνει σὲ ἄλλα ἀποτελέσματα. Ὅπως βέβαια κι αὐτὸν ἐδώ τὸν μεγάλο προφήτη δὲν τὸν ἀφησε νὰ εἰσαγάγει τὸν λαὸ στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, γιὰ νὰ μὴν τὸν προ-

σεβασθῶσιν οἱ Ἰσραηλῖται· τούτου χάριν αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἄδηλον ἐποίησεν ὁ σοφῶς τὰ καθ' ἡμᾶς προτανεύων Θεός.

Εἰδέναι δὲ καὶ τοῦτο προσήκει, ὡς Μωυσῆς τύπον ἔχει τοῦ νόμου· διὸ καὶ Μωϋσῆς τὴν προσηγορίαν ὁ νόμος ἔχει· «ἔχουσι», γὰρ φησι, 5 «Μωυσέα καὶ τοὺς προφήτας», Μωυσέα τὸν νόμον καλέσας. Καὶ πολλοῦ τοῦτο εὐροῖς ὥσπερ γὰρ Ἡσαΐαν καὶ Ἰερεμίαν καὶ Ἰεζεκιήλ οὐ τοὺς ἄνδρας μόνους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνων βιβλία καλοῦμεν· καὶ σχεδὸν τὸ αὐτὸ ἐπὶ πάντων καθορᾶν ἔστι τῶν συγγραφᾶς θείας ἀπολελοιπότην οὕτω καὶ Μωϋσῆν οὐ τὸν ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν 10 νόμον ἔστιν ἰδεῖν κεκλημένον Τύπος μὲν οὖν Μωυσῆς τοῦ νόμου, Ἰησοῦς δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ τύπος τοῦ Σωτῆρος ὥσπερ τοίνυν Μωυσῆς μὲν ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, Ἰησοῦς δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἐπηγγελμένην εἰσήγαγε γῆν, οὕτως ὁ νόμος τῆς μὲν ἀσεβείας ἀπαλλάττει τοὺς πειθόμενους, ἡ δὲ τῶν Εὐαγγελίων χάρις εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει 15 τῶν οὐρανῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΒ΄.

Τί ἐστίν· «Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι»;

Τοῦτ' ἔστι, δι' ὀλίγων ῥημάτων, ἐν βραχείσι λόγοις, ἐν ὀλίγῃ διδα- 20 σκαλίᾳ, χωρὶς πολλοῦ πόνου καὶ συνεχοῦς διαλέξεως. Διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν καταλλήλως ὁ Παῦλος φησιν· «Ἡὺξάμην ἂν τῷ Θεῷ», καὶ ἐξῆς οἶον ὅτι ἐμοὶ σπουδὴ τοῦτο τὸ γενέσθαι πάντας Χριστιανούς· καὶ τοῦτό ἐστίν μοι εὐχὴ πρὸς Θεόν· ἐπεὶ ἔτοιμός εἰμι καὶ πολλῶν λόγων καὶ ὀλίγων τὴν ἐν Χριστῷ κηρύσσειν πίστιν καὶ μετὰ πόνου καὶ κόπου 25 καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα· κόπος καὶ πόνος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ κηρύγματι οὐδαμῶς λογίζεται μοι· ἀλλ' ἴσον ἐστὶ κοπιᾶν καὶ μὴ, καὶ πολὺν χρόνον τρίβειν κηρύττοντι καὶ ὀλίγον, μόνον εἴ τινας ὁρῶ πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπιστρέφοντας». Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἅμα μὲν τὸ αὐτοῦ πρόθυμον καὶ διάπυρον ἐνδεικνύμενος, ἅμα δὲ κάκεινον ἐκκαλούμενος, ὡς, 30 εἰ θούλοιο καὶ πλείω ἀκοῦσαι καὶ τελειότερας διδασκαλίας ἀπολαῦσαι, οὐ μόνον οὐδὲν οὐκ ἀποκνήσει, ἀλλ' οὕτως ἐστὶν ἔτοιμος καὶ τὸ πρόθυμον παρέχων, ὥστε καὶ εὐχῆς ἔργον αὐτὸ ποιεῖται, ἂν μόνον τυγχάνῃ τοῦ σκοποῦ· «Ἡὺξάμην», γὰρ φησι, «καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον σέ», καὶ ἐξῆς

σκυνήσουν οἱ Ἰσραηλίτες σάν Θεό. Γι' αὐτό τὸ λόγο ὁ Θεός πού ρυθμίζει μὲ σοφία τὰ σχετικά μὲ μᾶς θέλησε νὰ μείνει ἄγνωστος καὶ ὁ τᾶφος του²⁸.

Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζομε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Μωυσῆς ὑπέχει θέση νόμου, καὶ γι' αὐτό ὁ νόμος ἔχει τὴν ὀνομασία Μωυσῆς· γιατί λέγει «Ἔχουν τὸν Μωυσῆ καὶ τοὺς προφῆτες»²⁹, ὀνομάζοντας Μωυσῆ τὸν νόμο. Καὶ αὐτό θὰ τὸ βρεῖς σὲ πολλὰ σημεία. Ὅπως δηλαδή Ἡσαΐα καὶ Ἱερεμία καὶ Ἰεζεκιήλ δὲν καλοῦμε μόνο τοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ τὰ βιβλία ἐκείνων. Κι αὐτό μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε σὲ ὅλους σχεδὸν πού ἄφησαν θεῖες συγγραφές. Ἔτσι Μωυσῆς μποροῦμε νὰ δοῦμε νὰ ὀνομάζεται ὄχι μόνο ὁ ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος. Ὁ Μωυσῆς λοιπὸν εἶναι τύπος τοῦ νόμου, ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ εἶναι τύπος τοῦ Σωτήρα. Ὅπως λοιπὸν ὁ Μωυσῆς ἔβγαλε τὸ λαὸ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ ὁ Ἰησοῦς τὸν ὀδήγησε στὴ γῆ πού ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, ἔτσι ὁ νόμος ἐκείνους πού ἔδειχναν ὑπακοή σ' αὐτὸν τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἀσέβεια, ἐνῶ ἡ χάρις τῶν Εὐαγγελίων εἰσάγει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν³⁰.

ΕΡΩΤΗΣΗ 282η.

Τί σημαίνει, «Λίγο ἀκόμα καὶ μὲ πείθεις νὰ γίνω Χριστιανός»³¹.

Δηλαδή μὲ λίγα λόγια, μὲ σύντομη ὁμιλία, μὲ λίγη διδασκαλία, χωρὶς πολὺ κόπο καὶ συνεχή συζήτηση. Γι' αὐτό καὶ κατάλληλα λέγει σ' αὐτὸν ὁ Παῦλος· «Θὰ εὐχόμεον στὸν Θεό»³², καὶ τὰ λοιπά. Σὰ νὰ ἔλεγε δηλαδή, ἡ ἐπιδίωξή μου εἶναι αὐτή, νὰ γίνουν ὅλοι Χριστιανοί. Κι αὐτό εἶναι ἡ εὐχή μου πρὸς τὸν Θεό, ἐπειδὴ εἶμαι ἔτοιμος καὶ μὲ πολλὰ λόγια καὶ μὲ λίγα νὰ κηρύξω τὴν πίστη στὸν Χριστὸ καὶ μὲ πόνον καὶ κόπον καὶ αὐτοσπιγμεί. Καθόλου δὲν λογαριάζω τὸν κόπον καὶ τὸν πόνον στὴ διδασκαλία καὶ στὸ κήρυγμα, ἀλλ' εἶναι ἴσο τὸ νὰ κοπιάζω καὶ νὰ μὴν κοπιάζω, καὶ πολὺ χρόνο νὰ διαθέτω κηρύττοντας καὶ λίγο· ἀρκεῖ μόνο νὰ βλέπω μερικὸς νὰ ἐπιστρέφουν στὸν Χριστό. Αὐτὰ ἔλεγε, δείχνοντας μαζί τὴν προθυμία καὶ τὸν φλογερὸ πόθο του, καὶ συνάμα καλώντας καὶ ἐκείνον, ὅτι, ἂν ἤθελε καὶ περισσότερα ν' ἀκούσει καὶ ν' ἀπολαύσει τελειότερη διδασκαλία, ὄχι μόνο δὲν θὰ διστάσει καθόλου, ἀλλ' εἶναι τόσο ἔτοιμος καὶ διαθέτει τὴν προθυμία, ὥστε καὶ εὐχῆς ἔργον τὸ κάνει αὐτό, ἀρκεῖ μόνο νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ του· γιατί λέγει· «Θὰ εὐχόμεον καὶ μὲ λίγα καὶ μὲ πολλά, ὄχι ἔσένα μόνο», καὶ τὰ λοιπά».

31. Πράξ. 26, 28.

32. Πράξ. 26, 29.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΓ.

Τί ἐστι «Τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει»,
καὶ ἐξῆς;

Τοῦ εἰς γνῶσιν ἐλθόντος, τοῦ ἐπιγνωσθέντος ἡμῖν καὶ φανερωθέν-
5 τος Υἱοῦ Θεοῦ. Πόθεν δὲ γνωσθέντος; Διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν
ἐπιδειχθέντων σημείων καὶ δυνάμεων, διὰ τοῦ ἁγιαστικοῦ αὐτοῦ
Πνεύματος, ὃ παρέσχε τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, δι' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς
ἐκ νεκρῶν παραδοξοτάτης ἐγέρσεως. Τούτου οὖν τοῦ προαγγελθέν-
10 τος διὰ τῶν προφητῶν, τοῦ γνωρισθέντος ἐν τῇ ἐπιδείξει τῆς δυνάμε-
ως αὐτοῦ, τοῦ φανερωθέντος κατὰ τὸ ἁγιαστικὸν Πνεῦμα, ὃ παρέσχε
τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, τοῦ δηλωθέντος ἐκ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ,
τούτου εἰμί δοῦλος. Εἰ γὰρ καὶ δοῦλος, ἀλλὰ τούτου δοῦλος, τοῦ διὰ
τοσοῦτων καὶ τηλικούτων μαρτυριῶν πιστωθέντος ἡμῖν ὅτι Υἱός ἐστι
15 τοῦ Θεοῦ, «Δι' οὗ», φησὶν, «καὶ ἡμεῖς ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν
εἰς ὑπακοὴν πίστεως», οἷον, Ἐχομεν τὰς μαρτυρίας, φησὶν, καὶ ἐξ
ἄλλων ἃς εἶπομεν, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον, Υἱὸν αὐτὸν ἀληθῆ
εἶναι Θεοῦ Ποῖον τοῦτο; Τὸ τρέχειν μὲν ἡμᾶς καὶ κατεπείγεσθαι εἰς
τὰ ἔθνη ἃ οὐκ ἔγνωμεν, ἐκεῖνα δὲ ὑπακούειν καὶ δέχεσθαι τὸν λόγον
τῆς πίστεως. Μαρτύριον γὰρ ὡς ἀληθῶς θεοφανείας τοῦτο, ἄνθρω-
20 πον, καταλιπόντα πατρίδα καὶ γένος, τρέχειν εἰς ἄλλοτριαν, οὐδεμιᾶς
ὠφελείας ἢ κέρδους ἔνεκα σωματικοῦ· τί λέγω κέρδους καὶ ὠφελείας;
ἀλλὰ κοπιῶντα, λιμώττοντα, τυπτόμενον, μαστιζόμενον, ὑπερορώμε-
νον, ἀλλὰ ὅμως τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀνύοντα καὶ τὴν πίστιν καταγγέλλον-
τα Ἐλίμωπτεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἔτρεφεν ὑπερεώρων αὐτόν, ἀλλ' ὕστε-
25 ρον καὶ ἐθαύμαζον ἔτυπτον, ἀλλ' ἐπίστευον ἐδίωκον, ἀλλ' ἐπεζήτησαν
ἐμάστιζον, ἀλλὰ διὰ τῶν σουδαρίων αὐτοῦ καὶ σμικινθίων τῶν σωμα-
τικῶν ἀπηλλάσσοντο μαστίγων. Ἔρα μὴ μικρὸν μαρτύριον τοῦτο, ἢ
ἐνδέον τῶν προειρημένων εἰς τὸ ἐπιγνῶναι πάντας Υἱὸν Θεοῦ εἶναι
τὸν Χριστόν;

30

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΑ΄.

Τί ἐστι τό, «Καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο,
ἵνα καρπὸν τινα σχῶ»;

Ἡ καθ' ὑπερβατὸν εἰρησθαί μοι δοκεῖ, ἵν' ἢ τὸ κατὰ συνέχειαν
οὕτως Πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ.

33. Ρωμ. 1, 4.

34. Βλ. Ἐρώτηση 136 (Ἐπιστολή 265) τόμ. 2, σελ. 440, 24-26.

35. Ὅπ. π. σελ. 442, στίχ. 8-9.

36. Ὅπ. π. σελ. 442, στίχοι 19-30. καὶ Ρωμ. 1, 5.

ΕΡΩΤΗΣΗ 283η.

**Τί σημαίνει, «Ἐκείνου πού ὀρίσθηκε Υἱός τοῦ Θεοῦ μέ ἰσχύ»³³
καί τὰ ἔξης.**

Τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δηλαδή, πού ἦρθε σέ γνώση μας, πού τόν γνωρίσαμε καί φανερώθηκε³⁴. Ἄπό πού ἔγινε γνωστός; Ἄπό τούς προφήτες, ἀπό τὰ σημεῖα καί τίς δυνάμεις πού ἔδειξε, ἀπό τὸ ἁγιαστικό Πνεῦμα του πού χορήγησε σέ ἐκείνους πού πίστεψαν σ' αὐτόν, ἀπό τήν ἴδια του τήν παραδοξότατη ἀνάσταση ἀπό τούς νεκρούς³⁵. Αὐτοῦ λοιπόν πού προανήγγειλαν οἱ προφήτες, πού ἔγινε γνωστός μέ τήν ἐπίδειξη τῆς δυνάμεώς του, πού φανερώθηκε μέ τή χορήγηση σέ ὅσους πίστεψαν σ' αὐτόν τοῦ ἁγιαστικοῦ του Πνεύματος, πού ἔγινε φανερός μέ τήν ἀνάστασή του, αὐτοῦ δοῦλος εἶμαι. Γιατί, ἂν καί εἶμαι δοῦλος, ἀλλ' εἶμαι δοῦλος αὐτοῦ πού μέ τόσες μαρτυρίες μᾶς βεβαίωσε ὅτι εἶναι Υἱός τοῦ Θεοῦ, «Ἄπό τόν ὀποῖο», λέγει, «καί ἐμεῖς ἐλάβαμε τή χάρη καί τήν ἀποστολή νά ὑπακούσομε στήν πίστη»³⁶. Γιά παράδειγμα: Ἔχομε, λέγει, τίς μαρτυρίες ἐκτός ἀπό αὐτές πού ἀναφέραμε καί ἀπό ἄλλα, μαρτυρεῖ ὅμως καί αὐτό πού κάνομε ἐμεῖς ὅτι αὐτός εἶναι ἀληθινός Υἱός τοῦ Θεοῦ. Ποιό εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι τρέχομε καί μέ μεγάλη προθυμία στά ἔθνη πού δέν γνωρίζομε καί ἐκεῖνα ὑπακούουν καί δέχονται τὸ λόγο τῆς πίστεως. Γιατί αὐτό εἶναι ἀληθινή μαρτυρία παρουσίας Θεοῦ, ἕνας ἄνθρωπος νά ἀφήνει τήν πατρίδα καί τούς δικούς του, καί νά τρέχει σέ ξένη γῆ γιά κανένα σωματικό ὄφελος ἢ κέρδος· καί γιατί λέγω κέρδος καί ὄφελος, τή στιγμή πού κοπιάζει, πεινάει, δέχεται χτυπήματα, μαστιγώνεται, περιφρονεῖται, ὡστόσο ὅμως κατορθώνει νά φέρει εἰς πέρας τὸ ἔργο του καί κηρύττει τήν πίστη. Πεινοῦσε, ἀλλά ἔδινε φαγητό καί σέ ἄλλους· τόν περιφρονοῦσαν, ὕστερα ὅμως τόν θαύμαζαν· τόν χτυποῦσαν, ἀλλά πίστευαν· τόν καταδίωκαν, ἀλλά τόν ἀναζητοῦσαν· τόν μαστίγωναν, ἀλλά ἀπαλλάσσονταν ἀπό τίς σωματικές μάστιγες³⁷. Εἶναι ἄραγε μικρὴ μαρτυρία αὐτό, ἢ μήπως χρειάζεται ὅσα εἶπαμε προηγουμένως, σὺν τὸ νά ἀναγνωρίσουν ὅλοι ὅτι ὁ Χριστός εἶναι Υἱός τοῦ Θεοῦ;

ΕΡΩΤΗΣΗ 284η.

Τί σημαίνει ἡ ρήση, «Ἐμποδίσθηκα ὁμως ὡς τώρα, γιά νά ἔχω κάποιο καρπό»³⁸;

Αὐτὸ εἰπώθηκε, νομίζω, μέ σχῆμα ὑπερβατό, γιά νά εἶναι ἡ συνέχεια ἢ ἔξης· Πολλές φορές θέλησα νά ἔρθω σ' ἐσᾶς, γιά νά ἔχω κάποιο καρ-

καὶ γὰρ ἡ τούτου παρουσία πάντως αὐτοὺς καρποφορεῖν ἐποίησεν ἂν τὴν εὐσέβειαν. Τὸ δὲ καρπὸν Οἶδα, φησὶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῖν ἐνέσπαρται, ἀλλὰ καὶ καρπὸν σχεῖν ἐπιθυμῶ παρ' ὑμῶν, ἵνα καρπὸν σχῶ· τὰ γὰρ ὑμέτερα, ἐμὰ λογίζομαι· ἂν οὖν ἴδω καρπὸν ἐν ὑμῖν, οὕτως εὐφρανθήσομαι, ὡς αὐτὸς ἐγὼ τὸν καρπὸν ἔχων καὶ ἐν τούτῳ κομῶν. Οὕτω μὲν γὰρ, εἰ καθ' ὑπερβατόν τις ἐκλάβοι τὸ χωρίον· ἔσται γὰρ τὸ ἐφεξῆς «Καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο».

Εἰ δὲ μὴ καθ' ὑπερβατόν, οὕτω νοηθεῖ ἂν «Ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο», ἀναμένων καρπὸν τῆς πίστεως ἐν ὑμῖν ἰδεῖν. Τί οὖν ἂν καὶ 10 καρποφορῶμεν; τίς χρεῖα τῆς σῆς παρουσίας; Πολλὴ μὲν οὖν· οὐ γὰρ πάντα τὸν καρπὸν φησὶν ἀνέμενον, ἀλλὰ τινα καρπὸν, ἵνα πρόθυμον αὐτὸς παρασκευάσῃ καὶ τῶν λείποντα φέρειν καρπὸν. Ὡσπερ γὰρ περιττὸν τὸ τὸν τελείως καρποφοροῦντα διδάσκειν καὶ παραινεῖν, οὕτω παντελῶς ἐπίπονον καὶ μοχθηρὸν τὸν μηδόλως εἰς εὐκαρτίαν 15 εὐχρηστον τῷ τῆς διδασκαλίας ἀρότρῳ ἐξεργάζεσθαι καὶ ἀροτριᾶν· εἰ γὰρ καὶ κλητοί, ἀλλ' οὖν χρεῖα καὶ τῆς οἰκειᾶς προαιρέσεως καὶ σπουδῆς ἐπεὶ καὶ «πολλοὶ κλητοί, ολίγοι δὲ ἐκλεκτοί».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΕ'.

Τί ἐστι, «Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται»;

20

Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστιν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται καὶ φανεροῦται. Πῶς καὶ τίνα τρό-
πον; Ἐκ πίστεως μὲν τοῦ προσιόντος, τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα τῆς φανερώσεως καὶ ἀποκαλύψεως, εἰς πίστιν δὲ προάγουσα καὶ τε-
25 λειοῦσα τὸν πεπιστευκότα εἰλικρινῆ καὶ ἀκέραιον, οὐχ ἦν τέχνη συγκροτοῦσιν, ἀλλ' ἦν ἡ ἄνωθεν ἑλλαμψις χαριζομένη τῷ μέτρῳ παρέχει τῆς προαιρέσεως αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυπτομένη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου δικαιοσύνη, ὅτι σπέρμα πίστεως εὐροῦσα, καρπὸν βλαστήσαι παρεσκεύασε πίστεως.

30 Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως ὑπολαβεῖν τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ· ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ πιστεύοντι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καθορᾶται καὶ γινώσκεται,

39. Βλ. Ἐρώτηση 91 (Ἐπιστολή 164) τόμ. 2, σελ. 188, στίχ. 10-16.

40. Ὁπ. π. σελ. 190, στίχ. 1-5.

41. Ὁπ. π. στίχ. 21-26.

42. Ὁπ. π. σελ. 192, στίχ. 1-6. καὶ Ρωμ. 1, 7.

44. Ματθ. 20, 16, 22, 14.

45. Ρωμ. 1, 17.

πό³⁹. Γιατί ἡ παρουσία του θὰ μπορούσε νὰ τοὺς κάνει ὅπωςδὴποτε νὰ καρποφορήσουν τὴν εὐσέβεια. Τὸ «καρπὸ» πάλι τὸ λέγει μὲ τὴν ἐξῆς ἔννοια· Γνωρίζω, λέγει, ὅτι ἡ πίστη ἔχει σπαρεῖ σ' ἐσᾶς, ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ ὑπάρχει καὶ καρποφορία σὲ σᾶς, γιὰ νὰ ἔχω κάποιο καρπὸ· γιατί τὰ δικά σας τὰ θεωρῶ δικὰ μου. "Ἄν λοιπὸν δῶ κάποιο καρπὸ σ' ἐσᾶς, θὰ χαρῶ τόσο πολὺ, σὰ νὰ ἔχω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν καρπὸ καὶ περιφανεύομαι γι' αὐτόν⁴⁰. "Ἐτσι λοιπὸν, ἂν κάποιος ἐννοήσῃ τὸ νόημα τοῦ χωρίου κατὰ τὸ ὑπερβατὸ σχῆμα, ἢ συνέχεια αὐτοῦ θὰ εἶναι· «Καὶ ἔμποδίσθηκα μέχρι τώρα».

"Ἄν δὲν τὸ ἔκλάβομε μὲ σχῆμα ὑπερβατό, θὰ μπορούσε νὰ νοηθεῖ ὡς ἐξῆς· "Ἐμποδίσθηκα μέχρι τώρα, ἀναμένοντας νὰ δῶ κάποιο καρπὸ τῆς πίστεώς σας σ' ἐσᾶς"⁴¹. Κι ἂν λοιπὸν καρποφοροῦμε, τί ἀνάγκη ἔχομε ἀπὸ τὴν παρουσία σου; Πάρα πολλὴ ἀνάγκη ἔχετε. Γιατὶ δὲν λέγει, περιμένα ὅλο τὸν καρπὸ, ἀλλὰ κάποιο καρπὸ, καὶ ἄρα μὲ χρειάζεσθε γιὰ νὰ προετοιμάσω τὴν προθυμία σας ὁ ἴδιος καὶ νὰ δώσετε καὶ τὸν καρπὸ πὺν λείπει. "Ὅπως δηλαδὴ εἶναι περιττὸ νὰ διδάσκει κανεὶς αὐτόν πὺν ἔχει τέλεια καρποφορία, ἔτσι εἶναι τελείως ἐπίτονο καὶ κουραστικὸ αὐτόν πὺν δὲν εἶναι καθόλου κατάλληλος γιὰ παραγωγή καρπῶν, νὰ τὸν καλλιεργεῖς μὲ τὸ ἄροτρο τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ τὸν ὀργώνεις⁴²⁺⁴³. Γιατί, ἂν καὶ εἴμαστε κλητοὶ (ἔχομε κληθεῖ), ὡστόσο χρειάζεται καὶ ἡ δική μας προαίρεση καὶ ὁ κόπος· καθόσον λέγει· «πολλοὶ εἶναι οἱ κλητοὶ, ἀλλὰ λίγοι οἱ ἐκλεκτοὶ»⁴⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 285η.

Τί σημαίνει ἡ ῥῆσις, «Σ' αὐτόν ἀποκαλύπτεται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ»⁴⁵;

Δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται καὶ φανερώνεται στὸ Εὐαγγέλιό του. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Παίρνοντας τὴν ἀρχὴ τῆς φανέρωσης καὶ τῆς ἀποκάλυψης ἀπὸ τὴν πίστη τοῦ προσερχομένου, τελειοποιεῖ καὶ ὁδηγεῖ αὐτόν πὺν πίστεψε σὲ πίστη εἰλικρινὴ καὶ ἀκέραιη, ὄχι τὴν πίστη πὺν τῆ συγκροτοῦν οἱ τέχνες, ἀλλὰ τὴν πίστη πὺν τῆ χαρίζει καὶ τὴν παρέχει ὁ φωτισμὸς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ σύμφωνα μὲ τὸ μέτρο τῆς προαίρεσης. Γιατὶ αὕτῃ εἶναι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ πὺν ἀποκαλύπτεται μὲ τὸ Εὐαγγέλιο, πὺν ὅταν βρεῖ ἕνα σπόρο πίστεως, τὸν κάνει νὰ βλαστήσῃ καρπὸ πίστεως.

Μποροῦμε νὰ ἔκλάβομε καὶ μὲ διαφορετικὴ ἔννοια τὸ ῥητό· ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ διαπιστώνεται καὶ γνωρίζεται σ' αὐτόν τὸν ἴδιο πὺν

ὅτι μικρὰν πίστιν προαιρέσεως λαβὼν παρ' αὐτοῦ, ὅλην αὐτῷ τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ θείας γνώσεως πίστιν παρέσχετο, ἐκ τῆς ἀτελοῦς πίστεως εἰς μεγάλην αὐτὸν χειραγωγήσας καὶ καταρτίσας πίστεως τελειότητα. Εἶτα, καθὼς γέγραπται: «Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται». Μὴ νομίσης δέ, φησί, καινὸν καὶ πρόσφατον τοῦτο προφητικῆ φωνῆ τοῦ Ἀβδακούμ ἄνωθεν προανακηρύττεται. Ποία ταύτη; «Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται»· τοῦτ' ἔστιν, ἡ τοῦ δικαίου καὶ σπουδαίου ζωῆ· δίκαιον γὰρ τὸν πᾶσαν τὴν ἀρετὴν κατορθώσαντα νῦν λέγει· τούτου οὖν ἡ ζωὴ πίστει ἐστὶ περατουμένη καὶ συμπεριλαμβανομένη.

10 Ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς κατὰ προαίρεσιν πίστεως, τελευτᾷ δὲ καὶ ἀποπερατοῦται εἰς τὴν κατὰ θεϊαν ἀποκάλυψιν πίστιν· διὸ αἰεὶ ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζῆ. Τὸ δὲ «ζήσεται», ὅτι οὐκ ἔζησε μὲν, παύσεται δέ, ἀλλὰ καὶ εἰσέτι ζήσεται, ὡς καὶ πρότερον ζήσας ὅπερ ἴσον τῷ, αἰεὶ ζῆ ἐκ πίστεως. Τὸ δὲ «ζήσεται», ἀντὶ τοῦ, Διὰ παντός ἐν αὐτῇ ἔσται καὶ

15 στηριχθήσεται, ὥστε μηδὲ ζῆν αἰρεῖσθαι χωρὶς αὐτῆς, μηδὲ ἀναπνεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΣΤ.

Τί ἐστὶ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον,
«Παράδοτε αὐτὸν τῷ Σατανᾷ»;

Ἔστι τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῷ Σατανᾷ περὶ τοῦ ἡμαρτηκότος

20 Κορινθίου τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ εἰρημένον, ἔστι, φησί, ἐξῶσαι αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας οἱ γὰρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξωθούμενοι, ἔξω τῆς θείας γινόμενοι κηδεμονίας, ὑπὸ τὴν βουλήν καὶ τὴν δυναστείαν πίπτουσι τὴν ἐκείνου. Καλῶς δὲ ἐπήγαγε καὶ τό· «Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός», δεικνύς ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀφειδία ποιεῖ καὶ μίσει, ἀλλ' ἵνα, τῇ πείρᾳ γνόντες

25 τὸ διάφορον, πρὸς μεταμέλειαν νεύσωσιν. Οὕτω τε τῆς δυναστείας τοῦ διαβόλου ἔξω γινόμενοι τῇ τοῦ κρείττονος αἰρέσει, τῆς σωτηρίας αὐτοῦς τῆς μελλούσης καταστήσωσιν ἀξίους. Ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν· «Ἴνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΖ.

30 Τί ἐστὶν, «Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς κληρονομουμένης»;

Τρία ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς ζητήματα ἀνακύπτει· τίς ἡ κληρονομουμένη, τίς ὁ κληρὸς, καὶ πότε ἡ κληρονομία. Κληρονομουμένη μὲν

πιστεύει, γιατί παίρνοντας ἀπὸ αὐτὸν τὴ μικρὴ πίστη τῆς προαίρεσης, τοῦ προσφέρει ὅλη τὴν πίστη ἀπὸ ἀποκάλυψη καὶ θεία γνώση, χειραγωγώντας καὶ καταρτίζοντας αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀτελεῖ πίστη σὲ μεγάλη τελειότητα πίστεως. Ἔπειτα, σύμφωνα μὲ αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ, «Ὁ δίκαιος θὰ ζήσει ἀπὸ τὴν πίστη του»⁴⁶. Μὴ νομίσεις, λέγει, ὅτι αὐτὸ εἶναι νέο καὶ πρόσφατο. Προαναγγέλλεται μὲ τὴν προφητικὴ φωνὴ τοῦ Ἰακώβου. Ποιὰ εἶναι αὕτη; «Ὁ δίκαιος θὰ ζήσει ἀπὸ τὴν πίστη του». Δηλαδή ἡ ζωὴ τοῦ δίκαιου καὶ ἐνάρετου. Γιατὶ δίκαιον ἐδῶ λέγει αὐτὸν πού πραγματοποίησε ὅλη τὴν ἀρετὴ. Αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ζωὴ περατώνεται καὶ συμπριλαμβάνεται μέσα στὴν πίστη. Ἀρχίζει βέβαια ἀπὸ τὴν κατὰ προαίρεση πίστη, τελειώνει ὅμως καὶ περατώνεται στὴν πίστη πού προέρχεται ἀπὸ τὴ θεία ἀποκάλυψη. Γι' αὐτὸ πάντοτε ὁ δίκαιος ζεῖ ἀπὸ τὴν πίστη του. Τὸ «θὰ ζήσει», σημαίνει ὅτι δὲν ἔζησε βέβαια, ὅτι θὰ ἔρθει τὸ τέλος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ πάλι θὰ ζήσει, ὅπως ἔζησε καὶ προηγουμένως, πρῶγμα πού εἶναι ἴσο μὲ τό, «ζεῖ πάντοτε ἀπὸ τὴν πίστη». Τὸ «θὰ ζήσει» λέγεται ἀντὶ τοῦ, Γιὰ πάντα θὰ ζεῖ μ' αὐτὴν καὶ θὰ στηρίζεται σ' αὐτὴν, ὥστε νὰ μὴ προτιμᾷ οὔτε καὶ νὰ ζεῖ χωρὶς αὐτὴν οὔτε καὶ νὰ ἀναπνέει.

ΕΡΩΤΗΣΗ 286η.

Τί σημαίνει αὐτὸ πού ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἰακώβου,
«παραδώστε τὸν σὸν Σατανᾶ»⁴⁷;

Αὐτὸ πού εἶπε ὁ θεῖος Παῦλος γιὰ τὸν Κορίνθιο πού ἡμάρτησε νὰ παραδοθεῖ σὸν Σατανᾶ, σημαίνει, λέγει, νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Γιατὶ ὅσοι ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, βρισκόμενοι ἔξω ἀπὸ τὴ θεία φροντίδα, πέφτουν στὴ θέληση καὶ στὴν ἐξουσία ἐκείνου. Καὶ σωστὰ πρόσθεσε καὶ τό, «Πρὸς καταστροφή τῆς σαρκός», γιὰ νὰ δείξει ὅτι οὔτε αὐτὸ τὸ κάνει ἀπὸ ἀσπλαγχνία καὶ μίσος, ἀλλὰ, διδασκόμενοι ἀπὸ τὴν πείρα τῆ διαφορά τους, νὰ κλίνουν στὴ μετάνοια. Ἔτσι ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ διαδόλου μὲ τὴν ἐκλογή τοῦ καλύτερου, νὰ καταστήσουν τὸν ἑαυτὸ τους ἄξιο γιὰ τὴ μέλλουσα σωτηρία. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «Γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴⁸.

ΕΡΩΤΗΣΗ 287η.

Τί σημαίνει, «Στὸ τέλος γι' αὐτὴν πού κληρονομεῖ»⁴⁹;

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπιγραφή προκύπτουν τρία ζητήματα· ποιὰ εἶναι αὐτὴ πού κληρονομεῖ, ποιὰ εἶναι ἡ κληρονομία, καὶ πότε θὰ ἀποκτηθεῖ ἡ

ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, κληρὸς δὲ «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη», τὸ δὲ πότε, αὐτὸς ἐδήλωσεν εἰπὼν, «εἰς τὸ τέλος», ὅπερ ἐστὶν ὁ μέλλων, ἀλλ' οὐχ ὁ παρὼν αἰὼν. Διὰ τί δὲ κληρονόμους ἡμᾶς ἐγγράφει; Ὅτι νῖος ποιήσατο. Τίνας δέ; Τοὺς ἀξίους. Ἄξιοι δὲ τίνες; Οἱ τῶν ἐντολῶν φύλακες.

Περὶ ταύτης τῆς κληρονομώσεως καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἡρμωσάμην ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ» καὶ ὁ Ἰωάννης φησὶν· «Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν». Ἄλλ' ὁ 10 μὲν ἐνταῦθα νυμφίος μετὰ τὰς πρώτας ἡμέρας καταλύει τὸ σφοδρὸν τοῦ ἔρωτος, ὁ δὲ ἡμέτερος νυμφίος μένει διηνεκῶς ἀγαπῶν ἡμᾶς καὶ ἐπιτείνων τὸν πόθον, ὅπερ δηλῶν ὁ Ἰωάννης, νυμφίον αὐτὸν ἀπεκάλει, ὅτι ἀκμάζοντες οἱ πόθοι. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον νυμφίος, ἀλλὰ καὶ ὅτι πάντα ἐν σῶμα εἶναι βούλεται καὶ μίαν ψυχὴν, κατὰ τὸν τῆς 15 ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ ὅτι, καθάπερ ἡ νύμφη πάντα ποιεῖ πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ ἀνδρός, οὕτω καὶ ἡμᾶς διὰ παντὸς τοῦ θείου τοιούτους εἶναι χρή, οἷα ἡ νύμφη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οἷα ἐπὶ τῶν παστάδων καθέζεται, ἐν μεριμνῶσα μόνον, ὅπως ἀρέσῃ τῷ νυμφίῳ. Ταύτης τῆς νύμφης καὶ ὁ Δαβὶδ μέμνηται λέγων· «Παρέστη ἡ βασί- 20 λισσα ἐκ δεξιῶν» καὶ ἐξῆς Ἰδες τὸν ἱματισμὸν· θέλεις δὲ εἰδέναί αὐτῆς καὶ τὰ ὑποδήματα; Παῦλος διδάσκει ὁ νυμφαγωγὸς λέγων· «ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτομασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης». Θέλεις ἰδεῖν καὶ τὴν ζώνην πῶς ἀπὸ ἀληθείας σύγκειται; «Περιζωσάμενοι», φησὶ, «τὴν ὀσφῦν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ». Θέλεις καὶ τοὺς πόδας 25 ἰδεῖν; Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνης, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ».

Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ ἐκπλήξεως γέμον, ὅτι καὶ κοσμήσας τοῦτον τὸν τρόπον ἦλθεν, οὐχὶ τὴν δόξαν ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κάλλους ἐκπλήξῃ αὐτὴν καὶ παράφρονα ἐργά- 30 σθται, ἀλλ' ἔρχεται ἱμάτιον περιβεβλημένος οἷον ἡ νύμφη· μετέσχηκε γὰρ αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως αὐτῇ. Καὶ οὐκ αὐτὸς αὐτὴν ἄνω καλεῖ, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς αὐτὴν παραγίνεται, τηρῶν κἀνταῦθα τὸν τοῦ νυμφίου νόμον, ὃς αὐτὸν ἄγει πρὸς τὴν νύμφην ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἀντὶ τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ

50. Α' Κορ. 2, 9. 51. Β' Κορ. 11, 2. 52. Ἰω. 3, 29. 53. Α' Κορ. 7, 34. 54. Ψαλμ. 44, 10.
55. Ἐφ. 6, 15. 56. Ἐφ. 6, 14. 57. Ἦσ. 52, 7. Ρωμ. 10, 15. 58. Ἐβρ. 2, 14.

κληρονομία. Αὐτὴ πού κληρονομεῖ λοιπὸν εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, κληρονομία εἶναι «ἐκεῖνα πού μάτι δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ δὲν ἀνέβηκαν σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου»⁵⁰, καὶ τὸ πότε, τὸ δήλωσε ὁ ἴδιος λέγοντας, «στοὶ τέλος», πράγμα πού εἶναι ὁ μελλοντικὸς αἰώνας καὶ ὄχι ὁ παρών. Καὶ γιατί μᾶς ἐγγράφει κληρονόμους; Ἐπειδὴ μᾶς υἱοθέτησε. Καὶ ποιούς υἱοθέτησε; Τούς ἀξιούς. Καὶ ποιοὶ εἶναι ἀξιοί; Ὅσοι φυλάγουν τὶς ἐντολές.

Γι' αὐτὴν τὴν κληρονόμο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Σᾶς ἀραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα, τὸν Χριστό, γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω ἀγνή παρθένο σ' αὐτόν»⁵¹. Καὶ ὁ Ἰωάννης λέγει· «Ὅποιος ἔχει τὴ νύμφη εἶναι νυμφίος»⁵². Ἄλλ' ὁ ἐδῶ νυμφίος μετὰ τὶς πρώτες ἡμέρες ἐλαττώνει τὴ σφοδρότητα τοῦ ἔρωτα, ἐνῶ ὁ δικὸς μας νυμφίος μᾶς ἀγαπᾷ πάντοτε, καὶ συνεχῶς αὐξάνει τὸν πόθο του γιὰ μᾶς, καὶ αὐτὸ θέλοντας νὰ δηλώσει ὁ Ἰωάννης ὀνομάζει αὐτὸν νυμφίο, ἐπειδὴ οἱ πόθοι του δὲν μαραίνονται. Καὶ δὲν εἶναι μόνο γι' αὐτὸ νυμφίος, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ θέλει νὰ εἴμαστε ὅλοι ἕνα σῶμα καὶ μιὰ ψυχὴ, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ ὅτι, ὅπως ἡ γυναῖκα τὰ κάνει ὅλα γιὰ ν' ἀρέσει στὸν ἄνδρα της⁵³, ἔτσι καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ εἴμαστε σ' ὁλόκληρη τὴ ζωὴ μας τέτοιοι, ὅπως ἡ νύμφη κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἡ ὁποία καθισμένη στὸ νυφικὸ θάλαμο μεριμνᾷ γιὰ ἕνα μόνο, πῶς ν' ἀρέσει στὸν νυμφίο. Σ' αὐτὴ τὴ νύμφη ἀναφέρεται καὶ ὁ Δαβίδι λέγοντας· «Στάθηκε ἡ βασίλισσα στὰ δεξιὰ μου»⁵⁴, καὶ τὰ ἔξῃς. Εἶδες τὴν ἀμφίεσή της· θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὰ ὑποδήματά της; Τὸ διδάσκει ὁ Παῦλος ὁ νυμφαγωγὸς λέγοντας· «Βάζοντας ὑποδήματα στὰ πόδια σας γιὰ νὰ εἴστε ἔτοιμοι γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς εἰρήνης»⁵⁵. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὴ ζώνη πῶς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια; «Ζωσθεῖτε», λέγει, «στὴ μέση σας τὴν ἀλήθεια»⁵⁶. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὰ πόδια; Ἄκουε τὸν προφήτη πού λέγει· «Πόσο ὠραῖα εἶναι τὰ πόδια ἐκείνων πού εὐαγγελίζονται τὴν εἰρήνη, ἐκείνων πού εὐαγγελίζονται τὰ ἀγαθὰ»⁵⁷.

Κι αὐτὸ βέβαια πού εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ θαυμασμὸ καὶ ἐκπληξη εἶναι ὅτι ἦρθε ἔχοντας στολισμένο τὸν ἑαυτό του μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὄχι γιὰ νὰ δείξει τὴ δόξα του καὶ μὲ τὴν ὑπερβολὴ τῆς ὁμορφιάς του νὰ τῆς προξενήσει ἐκπληξη καὶ τὴν ὀδηγήσει σὲ παραφροσύνη, ἀλλ' ἔρχεται φορώντας φόρεμα ὅμοιο μὲ τῆς νύμφης. Γιατὶ εἶχε αἷμα καὶ σάρκα ὅπως ἡ νύμφη⁵⁸. Καὶ δὲν τὴν καλεῖ αὐτὸς πρὸς τὰ ἐπάνω, ἀλλ' ἔρχεται ὁ ἴδιος σ' αὐτὴν, τηρώντας καὶ ἐδῶ τὸ νόμο τοῦ νυμφίου, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ τὸ νυμφίο στὴ νύμφη, πράγμα πού ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος· «Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐγκαταλείψει τὸν πατέρα του καὶ τὴ μητέρα του καὶ θὰ προσκολ-

τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐλθὼν τοίνυν εἰς τὸ καταγώγιον αὐτῆς καὶ εὐρῶν αὐτὴν ῥυπῶσαν, ἀνχμῶσαν, γυμνήν, πεφυρμένην αἵματι, ἔλουσεν, ἤλειψεν, 5 ἔθρεψεν, ἐνέδυσεν ἱμάτιον, οἷον εὐρεθῆναι ἕτερον οὐκ ἔνι, αὐτὸς αὐτῇ γενόμενος περιβολή, καὶ λαβὼν αὐτὴν οὕτως ἀνάγει εἰς τὸν οὐρανόν. Ταύτης συνήγορός ἐστιν ὁ προφήτης· καὶ γὰρ πολλὰ καὶ περὶ τοῦ νυμφίου καὶ περὶ τῆς νυμφαγωγίας καὶ περὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν διαδεξομένων αὐτὴν προεῖπε καὶ προανεφώνησε. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐν- 10 ταῦθα ὑπὲρ αὐτῆς ποιεῖται τὸν λόγον· καὶ τί αἰτεῖ ἢ κληρονομοῦσα; Ἀκούσωμεν τί φησι· «Τὰ ῥήματά μου ἐνώτισαι, Κύριε».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΗ.

«Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με».

15 Ὅταν ἀκούσης θυμὸν καὶ ὀργὴν ἐπὶ Θεοῦ, μηδὲν ἀνθρώπινον ὑποπτεύσης συγκαταβάσεως γὰρ ἐστὶ τὰ ῥήματα. Καὶ γὰρ τὸ Θεῖον ἀπάντων ἀπήλλακται τῶν παθῶν· διαλέγεται δὲ οὕτως, ὥστε καθάψασθαι τῆς τῶν παχύτερων διανοίας Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς, ὅταν βαρβάροις διαλεγώμεθα, τῇ ἐκείνων χρώμεθα γλώσση· κἂν πρὸς παιδίον φθεγ- 20 γώμεθα, συμψελλίζομεν, κἂν μυριάκις ὦμεν σοφοί. Ἄλλως τε δὲ καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργὴ οὐκ ἐξ ἀνάγκης πάθος τῶν προβαλλομένων αὐτὰ ἐνδείκνυται. Ἐν δυοῖς γὰρ τὸ δι' αὐτῶν ἐγγινόμενον πάθος συνίσταται, ἐν τε τῷ θαλλομένῳ, καὶ ἐν οἷς ταῦτα πλήττοντα ἀλγεινὴν διάθεσιν ἀπεργάζεται· ὃ τε γὰρ θυμούμενος ἢ ὀργιζόμενος διατίθεται πῶς κα- 25 τὰ ταῦτα, καὶ ὁ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν ἐκδεξάμενος, κἀκεῖνος πεπονθῶς διετέθη κατὰ τὴν πάθησιν. Ἐν ἀμφοτέροις μὲν οὖν τὸ πάθος ὁράται· ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν ἰδεῖν ἐνίοτε μόνον τὸν προβαλλόμενον τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν πάσχοντα, πρὸς ὃν δὲ ταῦτα ἀφίεται ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοιώτων, ἴσως φιλοσοφία τὴν ψυχὴν τονώσαντα καὶ κρείττω τῆς 30 ὀργῆς τῶν θυμουμένων καὶ ὀργιζομένων γενόμενον, ἀλλ' ὅμως κἂν ἐν θατέρω τὸ πάθος ὁράται, οὐδὲν ἥττον θυμὸς ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργὴ λέγεται, οὕτω κἂν μόνος ὁ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν ἐκδεχόμενος κατὰ τὸ πάθος διατεθείη, τοῦ προβαλλομένου ταῦτα μηδὲν ὅλως ἀλλοιωθέντος ἢ κατὰ τι πάθος διατεθέντος, οὐδὲν ἔλαττον ταῦτα, ἀλλ' ὁμοίως

59. Ἐφ. 5, 31-32. 60. Ρωμ. 13, 14. Γαλ. 3, 27. 61. Ψαλμ. 5, 2. 62. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση διάβασε Ἰω. Χρυσόστομου, Ὑπόμνημα εἰς Ψαλμούς, 5, 2. PG 55, 62, 49 - 71, 16-25.

ληθεῖ στή γυναίκα του. Τὸ μυστήριο αὐτὸ εἶναι μεγάλο· ἐγὼ ὅμως λέγω ὅ,τι ἀναφέρεται στὸν Χριστὸ καὶ στήν Ἐκκλησία»⁵⁹. Ὅταν λοιπὸν ἦρθε στὸ καταγώγιό της καὶ τὴ βρῆκε βρώμικη καὶ ἄπλυτη, γυμνή καὶ γεμάτη αἶματα, τὴν ἔλουσε, τὴν ἄλειψε λάδι, τῆς ἔδωσε φαγητό, τῆς φόρεσε ροῦχα, τέτοια ποὺ ἄλλα δὲν μποροῦν νὰ βρεθοῦν, ἀφοῦ ἔγινε αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ φόρεμά της⁶⁰, καὶ πιάνοντάς τὴν ἔτσι τὴν ἀνεβάζει στὸν οὐρανό. Συνήγορος βέβαια αὐτῆς εἶναι καὶ ὁ προφήτης· γιατί πολλὰ προανήγγειλε καὶ γιὰ τὸν νυμφίο καὶ γιὰ τὴ νυμφαγωγία καὶ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ θὰ κληρονομήσει. Γι' αὐτὸ ἀκριδῶς καὶ ἔδῶ κάνει τὸν λόγο γι' αὐτήν. Καὶ τί ζητεῖ ἡ κληρονόμος; Ἄς ἀκούσουμε τί λέγει· «Ἀκουσε προσεκτικὰ τὰ λόγια μου, Κύριε»⁶¹⁺⁶².

ΕΡΩΤΗΣΗ 288η.

Κύριε, μὴ μὲ ἐλέγξεις πάνω στὸ θυμὸ σου οὔτε νὰ μὲ τιμωρήσεις πάνω στήν ὀργή σου»⁶³.

Ὅταν ἀκούσεις γιὰ θυμὸ καὶ ὀργή τοῦ Θεοῦ, μὴν ὑποπτευθεῖς τίποτε τὸ ἀνθρώπινο· γιατί τὰ λόγια αὐτὰ λέγονται ἀπὸ συγκατάβαση, ἀφοῦ τὸ Θεῖο εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Ἐκφράζεται ὅμως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, γιὰ ν' ἀγγίξει τὴ σκέψη τῶν παχύτερων πνευματικά. Γιατί καὶ ἐμεῖς, ὅταν μιλοῦμε σὲ βαρβάρους, χρησιμοποιοῦμε τὴ δική τους γλώσσα, καὶ ὅταν μιλοῦμε σὲ παιδί, ψελλίζομε μαζί του καὶ ἐμεῖς ἔστω κι ἂν εἴμαστε ἄπειρα σοφότεροί του. Ἐξάλλου καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργή δὲν παρουσιάζονται κατ' ἀνάγκην ὡς πάθος ἐκείνων ποὺ ἐκδηλώνουν αὐτά. Γιατί τὸ πάθος ποὺ δημιουργεῖται μέσα μας ἀπὸ αὐτὰ συνίσταται σὲ δύο· σὲ ἐκεῖνον ποὺ χτυπᾷ, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ δέχονται τὰ χτυπήματα καὶ τοὺς δημιουργεῖται πόνος ψυχῆς. Καθόσον καὶ ἐκεῖνος ποὺ θυμώνει ἢ ὀργίζεται ἔχει κάποια διάθεση μέσα του, κι αὐτὸς ἐπίσης ποὺ δέχεται τὸ ξέσπασμα τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς καὶ αὐτὸς κυριεύεται ἀπὸ διάθεση ἀνάλογη πρὸς τὸ πάθημά του. Καὶ στοὺς δύο λοιπὸν φαίνεται τὸ πάθος. Ἄλλ' ὅπως μπορούμε νὰ δοῦμε κάποτε μόνο αὐτὸν ποὺ θυμώνει καὶ ὀργίζεται νὰ συναισθάνεται τὸ πάθος, καὶ αὐτὸς ποὺ ἐναντίον του ξεσπᾷ νὰ μένει ἀπαθὴς καὶ ἀμετάβλητος, ἴσως ἐπειδὴ θωράκισε τὴν ψυχὴ του μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ ξεπέρασε τὴν ὀργὴ ἐκείνων ποὺ θυμώνουν καὶ ὀργίζονται, ὅμως ἐφόσον τὸ πάθος εἶναι φανερό καὶ στοὺς δύο, δὲν λέγεται καθόλου λιγότερο θυμὸς ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργή, ἔτσι καὶ ἂν μόνος αὐτὸς ποὺ δέχεται τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργὴ νιώσει αὐτὴ τὴ διάθεση, χωρὶς αὐτὸς ποὺ τὰ ἐκδηλώνει νὰ μεταβάλλεται καθόλου ἢ νὰ νιώθει κάποιο

θυμὸς καὶ ὄργη πάθος καὶ ἄλγος τῷ ἐκδεξαμένῳ ἐμπεποιηκότα, ἀκολουθῶ λόγῳ καλοῖτ' ἄν. Καὶ ἰατροὶ δὲ τέμνοντες καὶ καίοντες οὐ θυμῷ τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ σκοπῷ τῆς διορθώσεως· οὐκ ὀργιζόμενοι τοῖς κάμνουσιν, ἀλλ' ἐλεοῦντες αὐτοὺς καὶ τῶν νοσημάτων ἀπαλλάττοντες.
5 Ὅταν οὖν εἴπῃ, «Μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με», τοῦτ' ἔστι Μὴ ἀπαιτήσης με δίκην τῶν ἡμαρτημένων, μηδὲ ἐπεξέλθῃς τοῖς πεπλημμελημένοις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΘ'.

«Ὅτι ἐταράχθη τὰ ὄστα μου».

10 Ὅστα δὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν ἰσχὺν ἅπασαν, ταραχὴν δὲ τὴν πληγὴν, τὴν κόλασιν, τὴν τιμωρίαν. Τινὲς φασιν ἐνταῦθα ταραχὴν λέγειν αὐτὸν τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας γινόμενον φόβον. Τοῦτο δὲ μάλιστα καὶ ἐν ἐπιθυμίαις ἀσελγείας συμβαίνει εἴωθε, τοῦτο καὶ ἐν θυμῷ καὶ ἐν συμφοραῖς πάντα γὰρ ταῦτα ταραττει ψυχὴν καὶ ὄστα, καὶ αἱ κόραι δια-
15 στρέφονται, καὶ οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ τάξιν βλέπουσιν, ἀλλ', ὥσπερ ἡνιόχου θορυβηθέντος ἀτάκτως οἱ ἵπποι φέρονται, οὕτω τοῦ λογισμοῦ διαταραχθέντος, πάντα συγχεῖται, πάντα διαστρέφεται. Καὶ πῶς αὕτη γίνεται ἢ ταραχή; Ἀναγκαῖον γὰρ καὶ τοῦτο εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν θαλάσῃ παρὰ τὴν τῶν πνευμάτων ἐμβολήν, οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ,
20 οὐ κατὰ τινα ἀδόκητον περίστασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν ἑαθυμίαν συμβαίνει. Καὶ γὰρ καὶ τοῦ γενέσθαι καὶ τοῦ μὴ γενέσθαι τὴν περίστασιν τῆς ἁμαρτίας ἡμεῖς κύριοι, τῆς ἐπιθυμίας ἀναπτομένης. Ἄλλ' ἂν μὴ σὺ τὴν φλόγα ἀνάψῃς, οὐκ αἴρεται ἢ κάμινος· ἂν μὴ τροφήν παράσχῃς τῇ ὕλῃ, ἂν μὴ τὰς εὐμόρφους ὄψεις περιεργάσῃ, ἂν
25 μὴ θέατρον παρανομίας ἀναβαίνης, ἂν μὴ πιαίνῃς τρυφῇ τὴν σάρκα, ἂν μὴ καταποντίξῃς οἴκῳ τὸν λογισμόν, οὐκ αἴρεται ἢ φλόξ, οὐ γίνεται χαλεπώτερον τὸ θηρίον, οὐ διατέμνεται καθάπερ ὑπὸ πνευμάτων ἀγρίων τῆς διανοίας τὸ καθαρὸν. Ἀρκεῖ οὖν ταῦτα, φησὶ, πρὸς τὸ διαφυγεῖν τὴν φλόγα τῆς ἁμαρτίας· Οὐκ ἀρκεῖ, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἕτερα
30 προστεθῆναι, προσευχὰς διηνεκεῖς, ἀγίων συνοουσίαν, νηστείαν σύμμετρον, δίαιταν λιτὴν, ἀσχολίας ἀναγκαίας πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων, τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον, τὴν μέλλουσαν κρίσιν, τὰς ἐπαγγελίας τῶν ἀγαθῶν· διὰ τούτων πάντων δύνασαι χαλινῶσαι τὴν λυσοῦσαν ἐπιθυμίαν καὶ στήσαι τὴν κυμαινομένην θάλασσαν.

69. Πὰ τοῦ 6 πρώτους καὶ τελευταίους στίχ. τῆς ἐρώτησης διάβασε Ἰω. Χρυσοστόμου. Ὑπόμνημα εἰς Ψαλμοὺς, 6, 1. PG 55, 71, 49 - 71, 16-25. καὶ 72, 17-24. 70. Ψαλμ. 6, 3.

πάθος, αὐτὰ δημιουργώντας πάθος καὶ πόνον σ' αὐτὸν ποὺ τὰ δέχθηκε, καθόλου λιγότερο, ἀλλὰ ὅμοια κατ' ἀκολουθία τοῦ λόγου θὰ καλοῦνταν θυμὸς καὶ ὄργη. Ἄλλὰ καὶ οἱ γιατροὶ ποὺ ἐγχειρίζουν καὶ καυτηριάζουν δὲν τὸ κάνουν αὐτὸ ἀπὸ θυμὸ, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ τὴ διόρθωση, δείχνοντας εὐσπλαχνία πρὸς τοὺς ἀρρώστους, θέλουν νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ νοσήματά τους. Ὅταν λοιπὸν λέγει, «Μὴ μὲ ἐλέγξεις πάνω στὸ θυμό σου», ἐννοεῖ αὐτὸ· Μὴν ἀπαιτήσεις ἀπὸ ἐμένα τιμωρία γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μου, οὔτε καὶ νὰ φερθεῖς μὲ ἐκδίκηση πρὸς τὰ πλημμελήματά μου⁶⁹.

ΕΡΩΤΗΣΗ 289η.

«Γιατὶ τὰ ὄστα μου ταραχθήκαν»⁷⁰.

Ὅσα ἔδῳ ἐννοεῖ ὅλη τὴ δύναμη, ἐνῶ ταραχὴ τὸ χτύπημα, τὸν κολασμό, τὴν τιμωρία. Μερικοὶ λένε ὅτι ἔδῳ ταραχὴ ἐννοεῖ τὸ φόβο ποὺ γεννᾷ ἡ ἁμαρτία. Αὐτὸ συνήθως συμβαίνει κυρίως στὶς ἐπιθυμίες γιὰ ἀσέλγεια, αὐτὸ καὶ στὸ θυμὸ καὶ στὶς συμφορές· γιὰτὶ ὅλα αὐτὰ ταραζοῦν τὴν ψυχὴ καὶ τὰ ὄστα, οἱ κόρες τῶν ματιῶν συστρέφονται καὶ οὔτε τὰ μάτια βλέπουν μὲ τάξη, ἀλλ' ὅπως ὅταν φοβηθεῖ ὁ ἡνίοχος τὰ ἄλογα συμπεριφέρονται ἄτακτα, ἔτσι καὶ ὅταν διαταραχθεῖ ὁ λογισμὸς, ὅλα συγχέονται καὶ ἀνατρέπονται. Πῶς ὅμως γίνεται αὕτη ἡ ταραχὴ; Εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ποῦμε καὶ αὐτό. Δὲν γίνεται βέβαια στὴν ψυχὴ ὅπως ἡ θαλασσοταραχὴ μὲ τὸ φύσημα τῶν ἀνέμων, οὔτε ἀπὸ κάποιο ξαφνικὸ περιστατικὸ, ἀλλὰ συμβαίνει ἀπὸ τὴ δική μας ραθυμία. Γιατὶ εἶναι στὴν ἐξουσία μας νὰ δώσομε ἢ νὰ μὴ δώσομε τὴν εὐκαιρία στὴν ἁμαρτία, ὅταν ἀνάψει ἡ ἐπιθυμία. Ἄλλὰ ἂν δὲν ἀνάψεις ἐσὺ τὴ φλόγα, δὲν θὰ πάρει φωτιὰ τὸ καμίνι· ἂν δὲν δώσεις τροφὴ στὴν ὕλη, ἂν δὲν περιεργασθεῖς τίς ὁμορφες ὄψεις, ἂν δὲν ἀνεβαίνεις στὸ παράνομο θέατρο, ἂν δὲν παχαίνεις τὴ σὰρκα σου μὲ τὴν τρυφή, ἂν δὲν καταποντίζεις τὸν λογισμὸ στὸ κρασί, δὲν ὑψώνεται ἡ φλόγα, δὲν γίνεται φοβερότερο τὸ θηρίο, δὲν καταστρέφεται ἡ καθαρότητα τῆς διάνοιας σὰν ἀπὸ ἄγριους ἀνέμους. Φτάνουν λοιπὸν αὐτά, λέγει, γιὰ νὰ ἀποφύγομε τὴ φλόγα τῆς ἁμαρτίας; Δὲν φτάνουν, ἀλλὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα, συνεχεῖς προσευχές, συναναστροφές μὲ ἁγίους, νηστεία λογικὴ, διατροφή λιτή, ἀσχολίες ἀναγκαῖες, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἡ μέλλουσα κρίση, οἱ ἐπαγγελίες τῶν ἀγαθῶν. Μὲ ὅλα αὐτὰ μπορεῖς νὰ βάλεις χαλινάρι στὴ λυσσασμένη ἐπιθυμία καὶ νὰ γαληνέψεις τὴν τρικυμισμένη θάλασσα⁷¹.

71. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση βλ. Ἱω. Χρυσοστόμου, *δπ. π.* 6, 3. PG 55, 74, 44 - 46, 75, 7-48.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Σ'.

«Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου».

Τούτου τοῦ Ψαλμοῦ τὰ μὲν ῥήματα ἅπαντες, ὡς εἶπειν, ἴσασι, καὶ διὰ πάσης ἡλικίας διατελοῦσι ψάλλοντες, τὴν δὲ διάνοιαν ἐνίων τῶν 5 εἰρημένων ἀγνοοῦσιν, ὅπερ οὐ μικρὸν εἰς κατηγορίας λόγον, ψάλλειν μὲν καθ' ἡμέραν, μηδ' ἅπαξ δ' ἐπιζητῆσαι μαθεῖν τὸν νοῦν τῶν ψαλλομένων. Καὶ γὰρ κωθείας καὶ χαννότητος ἐσχάτης, διὰ παντὸς τὸν Ψαλμὸν καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας εἰς ἔσχατον γῆρας μελετῶντας διατελεῖν, τὰ ῥήματα μόνον εἰδότας ἔρημα διανοίας, καὶ παρακαθῆσθαι θησαν- 10 ρῶ συνεσκιασμένῳ καὶ θαλάντιον περιφέρειν ἐσφραγισμένον, καὶ οὐδὲ ὑπὸ πολυπραγμοσύνης παρωξύνθη τις μαθεῖν, τί ποτὲ ἐστι τὸ λεγόμενον, καίτοι γε οὐδὲ ἐκεῖνο ἔστιν εἶπειν, ὅτι σαφῆς τις ὢν, πάντας εἰς ὕπνον ἤγαγε καὶ οὐκ ἀφῆκε ζητῆσαι τὸ προχείρως κείμενον καὶ γὰρ ἐστὶν ἀσαφῆς καὶ ἱκανὸς διεγεῖραι τὸν μὴ σφόδρα καθεύ- 15 δοντα, μᾶλλον δὲ καὶ τὸν καθεύδοντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΨΑ'.

«Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐδεήθην».

Δύο ἐνταῦθα ἀρετὰς μαθαίνομεν· τό τε εὐτονον τῆς προθυμίας, 20 τό τε συντεταγμένον τῆς διανοίας, καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις, τὸ αὐτοῦ εἶναι τὴν φωνήν. Οὐ γὰρ πάντες οὔτε φωνῇ βοῶσιν, οὔτε πρὸς τὸν Θεόν, οὔτε τῇ οἰκείᾳ· δεῖ δὲ ἅπαντα ταῦτα συνελθεῖν. Ὁ κατ' ἐχθρῶν βοῶν οὐκ ἀνθρώπου φωνὴν προήσεται, ἀλλὰ θηρίου καὶ ὄφως ὁ ῥαθυμῶν καὶ μὴ ἀκούων ὢν λέγει οὐ πρὸς τὸν Θεὸν βοᾷ, ἀλλ' εἰσῆ καὶ 25 μάτην φθέγγεται· ὁ μὴ διεγείρων τὴν διάνοιαν, καὶν μεγάλα κράζη, πάλιν οὕτως οὐ βοᾷ· φωνὴν γάρ, ὡς πολλάκις ἔφθην εἰπῶν, οὐ τὸν τόνον λέγει τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τὴν συντεταγμένην διάνοιαν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως οὕτως, ἀλλὰ τὰ τρία ταῦτα συνάγει· ὅτι τε φωνεῖ, καὶ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τῇ ἑαυτοῦ φωνῇ· διὰ τοῦτο δευτέρου φησί· «Φωνῇ μου», 30 καὶ «φωνῇ μου».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΨΒ'.

Τί ἐστι τό, «Εὐλόγησε Μελχὸλ τὸν Δαβίδ»;

Τὸ δέ, «Εὐλόγησε Μελχὸλ τὸν Δαβίδ», λαμβάνει μὲν καὶ ἐκ τῆς

72. Ψαλμ. 140, 1. 73. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση βλέπε. Ἰω. Χρυσόστομος, ὁμ. π., 140, 1. PG 55, 426, 53 - 427, 19. 74. Ψαλμ. 141, 2. 75. Γιὰ ὅλη τὴν ἐρώτηση βλέπε. Ἰω. Χρυσόστομος, ὁμ. π., 141, 1. PG 55, 442, 22 - 37. 76. Β' Βασ. 6, 20.

ΕΡΩΤΗΣΗ 290ή.

«Σ' έσένα φώναξα δυνατά, Κύριε, άκουσέ με»⁷².

Τά λόγια αυτού Ψαλμοῦ ὅλοι, πού λέγει ὁ λόγος, τὰ ξέρουν καί τὰ ψάλλουν σέ ὅλη τή ζωή τους, άγνοοῦν ὅμως τὸ νόημα κάποιων ἀπὸ αὐτὰ πού εἶπαμε, πρῶγμα πού δέν εἶναι μικρὸ πρὸς κατηγορία, τὸ νὰ τὰ ψάλλεις κάθε μέρα, καί οὔτε μιὰ φορά νὰ μὴ ἔχεις ζητήσῃ νὰ μάθῃς τὸ νόημα αὐτῶν πού ψάλλεις. Γιατί εἶναι νωθρότητα καί ἀδιαφορία ἔσχατη νὰ μελετᾶμε ἀδιάκοπα τὸν ψαλμὸ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία ὡς τὰ ἔσχατα γηρατεία, καί νὰ γνωρίζομε τὰ λόγια μόνο ἀδεια ἀπὸ νόημα, καί νὰ καθόμαστε δίπλα σέ καλὰ κρυμμένο θησαυρὸ, καί νὰ περιφέρομε χρηματοφυλάκιο σφραγισμένο, καί οὔτε τὴν περιέργεια νὰ μὴ ἔχει κανεὶς νὰ μάθῃ, τί τέλος πάντων σημαίνει αὐτὸ πού λέγεται, ἂν καί βέβαια οὔτε ἐκεῖνο μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὄντας ὁ Ψαλμὸς τόσο σαφής, τοὺς ἀποκοίμισε ὅλους, καί δέν ἀφησε νὰ ἐρευνηθεῖ αὐτὸ πού ἦταν μέσα στὰ χέρια τους. Γιατί εἶναι ἀσαφής καί ἱκανὸς νὰ ἐρεθίσῃ τὸν μὴ τελείως ἀποκοιμισμένο, καί μᾶλλον καί ἐκεῖνον πού κοιμᾶται βαθιά⁷³.

ΕΡΩΤΗΜΑ 291η.

«Υψωσα δυνατὰ τὴ φωνή μου πρὸς τὸν Κύριο, καί μὲ φωνή μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου παρακάλεσα τὸν Κύριο»⁷⁴.

Ἐδῶ μαθαίνομε δύο ἀρετές, τὴν ἀκούραστη προθυμία καί τὴν σωστὰ διατεταγμένη σκέψη, καί ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καί ἓνα τρίτο, ὅτι ἡ φωνή εἶναι ἐκείνου (τοῦ Ψαλμωδοῦ). Γιατί οὔτε ὅλοι ὑψώνουν δυνατὴ φωνή, οὔτε φωνάζουν πρὸς τὸν Θεό, οὔτε τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ τὴ δική τους φωνή, ἀλλὰ πρέπει ὅλα αὐτὰ νὰ συμπέσουν. Ὅποιος φωνάζει ἐνεπείον τῶν ἐχθρῶν δέν θὰ βγάλῃ φωνή ἀνθρώπου, ἀλλὰ θηρίου καί φιδιοῦ. Ὁ ράθυμος, καί πού δέν ἀκούει αὐτὰ πού λέγει, δέν φωνάζει πρὸς τὸν Θεό, ἀλλὰ μιλάει ἄσκοπα καί στὰ χαμένα. Ὅποιος δέν διεγείρει τὴ διάνοιά του, ἀκόμα καί ἂν κραυγάζει δυνατὰ, καί πάλι αὐτὸς δέν φωνάζει. Γιατί φωνή, ὅπως εἶπα πολλές φορές προηγουμένως, δέν ὀνομάζει τὴν ἔνταση τῆς ἀναπνοῆς, ἀλλὰ τὴ σωστὰ διατεταγμένη σκέψη. Δέν εἶναι ὅμως αὐτὸς τέτοιος, ἀλλὰ συγκεντρώνει αὐτὰ τὰ τρία· ὅτι καί φωνάζει, καί φωνάζει πρὸς τὸν Θεό, καί μὲ τὴ δική του φωνή. Γι' αὐτὸ λέγει δύο φορές· «Μὲ τὴ φωνή μου», καί «μὲ τὴ φωνή μου»⁷⁵.

ΕΡΩΤΗΣΗ 292η.

Τί σημαίνει ὁ λόγος, «Εὐλόγησε ἡ Μελχὸλ τὸν Δαβίδ»⁷⁶;

Ὁ λόγος, «Εὐλόγησε ἡ Μελχὸλ τὸν Δαβίδ», διασαφηνίζεται βέβαια

προειρημένης ἀναπτύξεως τὸ σαφές ἀντὶ γὰρ τοῦ “ἐξουδένωσεν”
 εἴρηται· ἀλλότριον γὰρ ἐδόκει τὸ γύναιον βασιλικῶ φρονήματος καὶ
 ὄγκου, χοροῖς καὶ σκιρτήμασιν ἐνδιατρίβειν· ἀλλ’ αὐτὸ μὲν τοῦτο, τὸ
 χορείαις μὴ συγκαταφέρεσθαι τὸν βασιλέα, οὐκ ἀνεπισκέπτως ἐλογί-
 5 ζετο ἢ τοῦ Σαοὺλ θυγάτηρ· τὸ δὲ θεῖον πόθον ἐπιδεικνύμενον ἐπὶ το-
 σοῦτον ἀλῶναι τῶ ἔρωτι τοῦ ποθουμένου ἐνίκα τῆς γυναικειᾶς φύσε-
 ως τὴν γνῶσιν, καὶ ἀγνοοῦσαν διήλεγχε τὰ κέντρα τοῦ Δαυϊτικοῦ πό-
 θου. Ἐπισημαίνεται δὲ τὸ γράμμα τὸ ἱερόν, ὡς μήτηρ οὐκ ἐχρημάτι-
 σεν αὕτη παιδίον, τῆς ἐπὶ τῶ Δαβὶδ χλεύης ἀπαγγέλλουσα τὴν δίκην.
 10 Ἀφίεται δὲ ἡ Μελχὸλ εἰς τὴν περὶ τοῦ Δαβὶδ κατενεχθῆναι χλεύην,
 ἠνίκα δίκην χρεωστοῦσα ἀπαιτηθῆ τὴν ἀπαιδίαν· ἀπαιτεῖται δὲ τὴν
 ἀπαιδίαν, ἵνα μηδεὶς ἐκ τοῦ σπέρματος ὅπερ ἀπεφύετο τοῦ Σαοὺλ τοῦ
 βασιλικῶ διαδόχος ἀξιώματος καταστῆ· ἔτι δέ, ἵνα μὴ στάσις καὶ
 φόνος τοῦ τε ἐξ αὐτῆς προεληλυθότος, καὶ τῶν ἐξ ἑτέρων γυναικῶν
 15 ἐπιγεγονότων διαπραχθῆ.

Ἄλλ’ ἔτι καὶ τὴν περὶ [.....]
 καθυποβλητέον

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖΓ.

Διατὶ ὁ Δαυῖδ τὸ ἐφουὸ περιεβάλετο;

20 Εἴρηται δὲ ὅτι «καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυῖδ ἐφουὸ», καίτοι οὐκ ἐξὸν αὐτῶ
 εὐσεβῶς διοῦντι ἱερέως στολὴν περιβαλέσθαι. Ἀλλὰ περὶ τούτου τισὶ
 μὲν ἐρρήθη, ὡς, ἐπειδὴ Σαμουὴλ μὲν ἀπεβίω, οἱ δὲ τούτου παῖδες ἐξη-
 τάζοντο ἐν αἰτίαις, ἔδει δὲ ἱερέα τῆς κιθωτοῦ τοῦ Θεοῦ προπορευέ-
 σθαι, καὶ οὐκ ἦν ὁ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτης ἠξιωμένος, ἐξ ἀνάγκης ὁ
 25 βασιλεὺς τὴν τοιαύτην ἀναδέχεται λειτουργίαν, ἅτε δὴ καὶ τῶν ἄλλο-
 φύλων τὴν κιθωτὸν αὐτὸς ἀνενεγκῶν· διὸ καὶ χρησμὸν ἀνεῖλε τὸ
 ἐφουὸ νίκην ἐπαγγελλόμενον τῶ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν νίκην ὁ Δαυῖδ ἀνα-
 τίθησι τῶ Θεῷ· ἅμα δὲ οὐδ’ ἀτιμάζοντος ἦν τοῦτο τὴν ἱερατικὴν στο-
 λὴν, ἀλλὰ σεδαζομένου καὶ τῆς ὅτι μάλιστα τιμῆς ἀξιούντος ἐδείκνυ
 30 γὰρ δι’ ὧν εἰς ἐκείνην κατέφευγεν, ὄση ὠφείλετο τοῖς ὡς ἀληθῶς ἱε-
 ρεῦσιν ἢ τιμῆ, ὧν ἢ στολὴ τῶ βασιλεῖ δόξαν τε καὶ νίκην καὶ τοσαύτην
 χάριν προξενεῖ. Ἀλλ’ οὕτω μὲν ἔνιοί φασιν. Ἐτέροις δὲ δοκεῖ μὴ ἂν
 ποτε κατατολμῆσαι τὸν βασιλέα Δαυῖδ ἱερατικὴν στολὴν περιβαλεῖν,
 ἀλλ’ εἶναί τι, φασίν, ἀποκεκληρωμένον τοῖς βασιλεῦσιν ἀμφίασμα, ὃ

77. Β’ Βασ. 6, 16. 78. Β’ Βασ. 6, 23. 79. Γιά τὴν ἐρώτηση αὕτη βλ. Θεοδωρήτου, Ἐρωτήσεις εἰς Β’ Βασιλειῶν 20, PG 80, 613 A 3-4 καὶ 10-15. 80. Στὴ συνέχεια τὸ κείμενο εἶναι ἐφθαρμένο. 81. Β’ Βασ. 6, 14. Α’ Παραλ. 15, 27. βλ. Θεοδωρήτου, Ἐρωτή-

καὶ ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἀνάπτυξη, γιατί εἰπώθηκε ἀντὶ τοῦ “τὸν ἐχλεύασε”⁷⁷, καθόσον ἡ γυναίκα νόμιζε πὼς ἦταν ξένο στὸ βασιλικὸ φρόνημα καὶ μεγαλεῖο νὰ χάνει τὸν καιρὸ του σὲ χορούς καὶ χοροπηδήματα. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τὸ νὰ μὴ συμμετέχει ὁ βασιλιάς σὲ χορούς, δὲν τὸ σκεφτόταν ἐπιπόλαια ἢ κόρη τοῦ Σαούλ, ἀλλὰ δείχνοντας θεῖο πόθο, ἐπειδὴ εἶχε αἰχμαλωπισθεῖ τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ ποθουμένου, νικοῦσε τὴ γνώση τῆς γυναικείας φύσης, καὶ τὴν παρουσίαζε ὅτι ἀγνοοῦσε τὸν θερμὸ ἔρωτα τοῦ Δαβίδ. Ἡ ἱερὴ Γραφή ἐπισημαίνει ὅτι αὐτὴ δὲν εἶχε γίνεи μητέρα⁷⁸, ὅταν ἀπήγγελλε τὴν τιμωρία γιὰ τὸν χλευασμὸ τοῦ Δαβίδ. Ἀφήνεται ἡ Μελχὸλ νὰ φθάσει στὸ χλευασμὸ τοῦ Δαβίδ, ὅταν κατηγορήθηκε γιὰ ἀτεκνία καὶ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ. Καὶ τῆς ζητεῖται ἡ ἀτεκνία, γιὰ νὰ μὴ ὑπάρξει κανένας διάδοχος τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Σαούλ. Καὶ ἀκόμα, γιὰ νὰ μὴ διαπραχθεῖ στάση καὶ φόνος καὶ τοῦ δικοῦ της παιδιοῦ καὶ τῶν παιδιῶν ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ ἄλλες γυναῖκες⁷⁹.

Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τὴν⁸⁰
πρέπει νὰ ὑποβάλουμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 293η.

Γιατί ὁ Δαβίδ φόρησε τὸ ἐφούδ;

Ἔχει λεχθεῖ ὅτι ὁ Δαβίδ φόρησε τὸ ἐφούδ⁸¹, παρόλο ποὺ δὲν ἐπιτρεπόταν σ’ αὐτὸν ποὺ ζοῦσε μὲ εὐσέβεια νὰ φορεῖ στολὴ ἱερέα. Ἀλλὰ γι’ αὐτὸ μερικοὶ εἶπαν ὅτι, ἐπειδὴ εἶχε πεθάνει ὁ Σαμουήλ⁸² καὶ τὰ παιδιά του κατηγοροῦνταν γιὰ παραπτώματα⁸³, καὶ ἔπρεπε στὴν κιβωτὸ τοῦ Θεοῦ νὰ προπορεύεται ἱερέας καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένας ἄξιος γι’ αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία, κατ’ ἀνάγκη τὴν ὑπηρεσία αὐτὴ τὴν ἀνέλαβε ὁ βασιλιάς, ἀφοῦ καὶ τὴν κιβωτὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλοφύλους τὴν εἶχε μεταφέρει ὁ ἴδιος⁸⁴. Γι’ αὐτὸ καὶ ἔδωσε χρησμὸ τὸ ἐφούδ ποὺ ἀνήγγελλε νίκες τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ τὴ νίκη ὁ Δαβίδ τὴν ἀφιερώνει στὸν Θεό⁸⁵. Ἐξάλλου αὐτὸ δὲν ἔδειχνε ἀτιμασμὸ ἐκ μέρους του τῆς ἱερατικῆς στολῆς, ἀλλὰ τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν ἀξίωσή του γιὰ μεγαλύτερη τιμὴ πρὸς αὐτήν. Ἐδειχνε δηλαδὴ μὲ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα κατέφευγε σὲ ἐκείνη τὸ πόση τιμὴ ὀφειλόταν στους ἀληθινούς ἱερεῖς, τῶν ὁποίων ἡ στολὴ προξενεῖ στὸ βασιλιά δόξα καὶ νίκη καὶ τόση χαρά. Αὐτὸ δέβαια λένε μερικοὶ. Ἄλλοι νομίζουν ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τολμοῦσε ὁ βασιλιάς Δαβίδ νὰ φορέσει τὴν ἱερατικὴ στολή⁸⁶, ἀλλὰ πρόκειται, λένε, γιὰ μιὰ ἀμφίεση ποὺ εἶχε καθιερωθεῖ νὰ φοροῦν οἱ

σεις εἰς Α΄ Παραλ 1, PG 80, 809 B 13-14. 82. Α΄ Βασ. 25, 1. 28, 3. 83. Ὅπ. π. 8, 1-3.
84. Β΄ Βασ. 6, 1-13. 85. Ὅπ. π. 5, 17-25. 86. Βλ. Θεοδωρήτου, ὅπ. π. 809 C 1-5.

καὶ αὐτὸ ἔφερε τὴν ὀνομασίαν τῆς ἱερατικῆς στολῆς, καὶ τοῦτο κατ' ἐκείνο καιροῦ περιβεβλήσθαι τὸν βασιλέα Δαυῖδ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΨΔ΄.

Τί ἔπραττεν Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ;

5 Ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ τεθεῖς ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἀργὸν οὐδὲ ἄπρακτον ἐπολιτεύετο βίον, ἀλλ' ἀρετῆς μὲν ἐπεμελεῖτο, τοῖς δὲ κατ' αὐτὴν ἔργοις ἐνησχολεῖτο. Διὸ καὶ ἡνίκα τοῦ φύλαξ εἶναι τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν δεδομένων ἐξέστη, τοῦ παραδείσου τὴν ὑπερορίαν κατεδικάσθη. Μέσον δὲ τοῦ παραδείσου τὸ ξύλον· διότι ζωῆς ἦν ξύλον καὶ ἀναλογίαν
10 τινὰ ἐπέχει πρὸς τὴν καρδίαν· ὥσπερ οὖν αὕτη ἐν μέσῳ τῷ τοῦ ζώου καταβέβληται σώματι, οὕτω κακίονο, ζωῆς ὑπάρχον ξύλον, μέσον ἐπεφύτευτο τοῦ παραδείσου. Εἰ δέ σοι φίλον καὶ ὁ ἀναγωγικὸς λόγος, ἡ γενικωτάτη, φαισί, ἀρετὴ ἐν τῷ λογικῷ θεωρουμένη ζῶψ, ὥσπερ ἀπὸ μέσης τινὸς ἀκρωρείας ἐπὶ πᾶσαν διαχεῖται προᾶξιν· καὶ καθ' ὃν τρό-
15 πον ἡ ζωὴ ἐκ μέσου τινὸς χωρίου προχεομένη, πάντα τὰ τοῦ ζώου μέρη ζωογονεῖ τε καὶ συνέχει, οὕτω καὶ αὕτη, ἐκ μέσης τινὸς, οἶνει πηγῆς, προϊοῦσα, ἄρδει τε καὶ ἐκτρέφει καὶ τὰς ὑποβεθηκυίας αὐτῇ λωπιάς ἀρετάς· Ἐγγὺς δ' ἂν εἴη διανοεῖν, μέσον εἰρησθαι τοῦ παραδείσου τὸ τῆς ζωῆς πεφυτεῦσθαι ξύλον, ὅτι καὶ Χριστός, ἡ ζωὴ ἡμῶν,
20 ἐν μέσῳ τῆς γῆς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐδέξατο σταυρόν· καὶ γὰρ εἰς τὸ μεσαίτατον φασὶ τῆς γῆς τὸ ζωηφόρον ξύλον, τὸν σταυρόν, παγῆναι. Τὸ δὲ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν εἴρηται μὲν, οὐδεὶς δὲ χῶρος αὐτῷ ἀποτέτακται. Διὰ τί; Διότι ἡ κακία χῶραν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ παρυφίσταται. Ἄμεινον δὲ μετὰ ταῦτα περὶ τούτου διαληπτέον.

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΨΕ΄.

Διατί πρὸς ἐσπέραν ἐθύετο ὁ ἄμνος;

Πρὸς ἐσπέραν δὲ ἐθύετο ὁ ἄμνος, ὅτι τύπον προδιέγραφε τοῦ ἀληθινοῦ ἄμνου καὶ ποιμένος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ δυσμαῖς γὰρ τῶν αἰώνων καὶ ὁ πλάστης τὸν ὑπὲρ ἐκούσιον ὑπέστη θάνατον.
30 Πλησιαφοῦς δὲ τῆς σελήνης οὐσῆς προσήγετο τὸ θῦμα· ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦ γένους ἡμῶν Σωτὴρ οὐκ ἄνθρωπος μόνον ἐχρημάτιζεν, ἀλλὰ καὶ Θεός· καὶ τύπον μὲν τῆς θεότητος φέρει τὸ φῶς, τὸ δὲ σεληνιακὸν σῶμα τῆς προσληφθείσης σαρκός. Πλήν, ἐπειδὴ κατὰ τὴν κοσμογένειαν

βασιλείς, πού εἶχε καὶ αὐτὴ τὴν ὀνομασία τῆς ἱερατικῆς στολῆς, καὶ αὐτὴν φοροῦσε ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 294η.

Τί ἔκανε ὁ Ἀδὰμ μέσα στὸν Παράδεισο;

Ἔχοντας ἐγκατασταθεῖ ὁ Ἀδὰμ⁸⁷ στὸν παράδεισο δὲν ζοῦσε ζωὴ ἀργίας καὶ ἀπραξίας, ἀλλὰ φρόντιζε γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ ἀσκοῦσε τὰ ἔργα πού ὀδηγοῦσαν σ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἔπαψε νὰ εἶναι φύλακας τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἐντολῶν πού τοῦ εἶχαν δοθεῖ, καταδικάσθηκε σὲ ἔξορία ἀπὸ τὸν παράδεισο. Στὸ μέσο τοῦ παραδείσου ἦταν τὸ δένδρο⁸⁸, ἐπειδὴ ἦταν δένδρο τῆς ζωῆς καὶ εἶχε κάποια ἀναλογία μὲ τὴν καρδιά. Ὅπως δηλαδὴ αὐτὴ ἔχει τοποθετηθεῖ στὸ μέσο τοῦ σώματος τῶν ζώων, ἔτσι καὶ ἐκεῖνο, ἐπειδὴ ἦταν δένδρο ζωῆς, ἦταν φυτεμένο στὸ μέσο τοῦ παραδείσου. Κι ἂν ἐπιθυμῆς καὶ τὴν ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία τοῦ πράγματος, ἡ γενικότατη, λένε, ἀρετὴ, ἡ θεωρούμενη στὸ λογικὸ ζῶο, σὰν ἀπὸ μιὰ μεσαία βουνοκορφὴ διασκορπίζεται σὲ ὅλη τὴν πράξη. Καὶ ὅπως ἡ ζωὴ ξεχυνόμενη ἀπὸ τὸ μέσο ἑνὸς σημείου, ζωογονεῖ καὶ συγκρατεῖ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ζώου, ἔτσι καὶ αὐτὴ, ξεκινώντας σὰν ἀπὸ κάποια κεντρικὴ κατὰ κάποιο τρόπο πηγὴ, ἀρδεύει καὶ τρέφει καὶ τὶς κάτω ἀπὸ αὐτὴν ὑπόλοιπες ἀρετές. Παραπλήσιο βέβαια εἶναι τὸ νὰ σκεφτοῦμε, πὼς λέχθηκε ὅτι ἔχει φυτευθεῖ τὸ δένδρο τῆς ζωῆς στὸ κέντρο τοῦ παραδείσου, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστός, ἡ ζωὴ μας, στὸ μέσο τῆς γῆς δέχθηκε γιὰ χάρη μας τὸ σταυρό. Γιατὶ λένε ὅτι ὁ σταυρός, τὸ ζωηφόρο ξύλο, στήθηκε στὸ κεντρικότατο σημεῖο τῆς γῆς. Τὸ δένδρο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ⁸⁹ ἀναφέρεται βέβαια, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἔχει ὀρισθεῖ κανένας χῶρος. Γιατί; Ἐπειδὴ ἡ κακία δὲν ἔχει ὀρισμένο χῶρο, ἀλλ' εἶναι σὰν παράσιτο τῆς ἀρετῆς. Εἶναι ὅμως καλύτερο νὰ μιλήσουμε γι' αὐτὸ ἔπειτα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 295η.

Γιατί ὁ ἄμνος θυσιαζόταν πρὸς τὸ βράδυ⁹⁰;

Ὁ ἄμνος θυσιαζόταν πρὸς τὸ βράδυ, ἐπειδὴ προδιέγραφε τὸν τύπο τοῦ ἀληθινοῦ ἄμνου καὶ ποιμένος, τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μας. Γιατὶ πρὸς τὴ δύση τοῦ χρόνου καὶ ὁ Πλάστης ὑπέμεινε γιὰ χάρη μας τὸν ἐκούσιο θάνατό του⁹¹. Τὸ θύμα προσκομιζόταν ὅταν ἦταν πανσέληνος, ἐπειδὴ καὶ ὁ Σωτήρας τοῦ ἀνθρώπινου γένους δὲν ἦταν μόνο ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Θεός. Καὶ τὸ φῶς βέβαια ἀποτελεῖ τύπο τῆς θεότητος, ἐνῶ τὸ σῶμα τῆς σελήνης τύπο τῆς σάρκας πού προσέλαβε. Ὡστόσο, ἐπειδὴ

ὀλοκλήρῳ φωτὶ καταλαμπομένη ἢ σελήνη λαμβάνει τὴν προαγωγήν, ὁ δὲ τοῦ Σωτῆρος ὑπὲρ τοῦ γένους θάνατος ἀνανέωσίν τε καὶ ἀνακαίνισιν ἐπραγματεύετο τοῦ παντός, εἰκότως ἢ σελήνη τὸ φῶς ἀμείωτον κατ' ἐκείνο καιροῦ παρέχειν ὑπὸ τοῦ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντος 5 ἀπετάχθη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖΣΤ.

Τί ἐστι, «Θήσω τὸ τόξον μου ἐν τῇ νεφέλῃ»;

Τὸ δὲ ἐν τῇ νεφέλῃ τόξον Ἑλλήνων μὲν παῖδες φυσικόν τι νομίζουσιν ἔργον, καὶ ἀφ' οὗ νεφέλαι καὶ ἥλιος, κάκεινο τὴν σύστασιν 10 λαμβάνει, τῷ δέ γε θεσπεσίῳ Μωϋσεῖ, ὅσον ἀπὸ τῆς τῶν λέξεων προφανοῦς σημασίας οὐκ ἐδόκει τοῦτο, ἀλλὰ σύγχρονον εἶναι τῇ δεδομένη διαθήκῃ· «Ἰδού», γάρ φησι, «τίθημι τὸ τόξον μου ἐν τῇ νεφέλῃ», ὡς νῦν τιθεμένου καὶ τῆς διαθήκης χρηματίζοντος σημείου. Οὐδὲν δὲ ἄτοπον ἐννοεῖν καὶ φύσεως μὲν ἀπαρχὴν προσβολὴν εἶναι 15 τὸ τόξον, ἐπὶ θεβαιώσει δὲ τῆς πρὸς τὸν Νῶε διαθήκης τὸ Θεῖον αὐτὸ προσλαμβάνειν· οἷον ὡς εἰ λέγει τις, ὅτι ἕως ἂν τοῦτο γένηται καὶ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον προβάληται ἔργον, οὐκ ἔσται κατακλυσμός καθ' ἃ ἂν τις εἴποι· Ἔως οὖν ἀνταναιρεθῇ ἢ σελήνη, καὶ ἕως ἂν ὁ ἥλιος τὸν οὐράνιον διατρέχων πόλον τὰ ἐπίγεια φωτίζει· ὅπερ ἐστίν· Ἔως ἢ 20 φύσις τὸν οἰκεῖον εἰρμὸν διασώζει καὶ πρὸς λύσιν οὐ διαστρέφει, ἕως τότε τὸ ἀνθρώπινον γένος κατακλυσμῷ ἀτιμώρητον ἔσται· Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Συρίας μαθεῖν ἀποστέλλει περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἐλισσαῖον, καίτοι μὴ τῷ Θεῷ, ἀλλ' εἰδώλοις λατρεύων, ὅτι προφήτην αὐτὸν παναχοῦ διήγγελλεν ἢ φήμη, καὶ ἡ νόσος ἐπιστᾶσα τῷ βασιλεῖ 25 συνηνάγκαζε πυθέσθαι πρὸς οἷον ἀποθήσεται τέλος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖΖ'.

Δίκαιος δὲ ὁ Νῶε τυγχάνων, διὰ τί ἀλίσκεται μέθη, καὶ οὐ δίδωσι δίκην;

Δίκαιος δὲ ὁ Νῶε τυγχάνων, ἀλίσκεται μέθη καὶ οὐ δίδωσι δίκην, 30 ὅτι μῆτε ἀκρασία κεκρημένος τὴν μέθην ὑπέστη, καὶ νόμον οὐκ εἶχε τῆς εἰς κόρον ἀπειρόγοντα οἰνοποσίας. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἀγνοία τῆς χρήσεως, ἀλλ' οὐχὶ πολυποσία κατέπεσεν εἰς μέθην· κιννάμενος γὰρ ὁ οἶνος οὐχ οὕτω τῶν ἐπιθολούντων ἀτμῶν τὸν ἐγκέφαλον πληροῖ καὶ

κατὰ τὴ γένεση τοῦ κόσμου ἢ σελήνη ἀνατέλλει καταλαμπόμενη ἀπὸ ὄλο τὸ φῶς, ἐνῶ ὁ θάνατος τοῦ Σωτήρα γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπέδλεπε στὴν ἀνανέωση καὶ ἀνακαίνιση τοῦ παντός, εὐλογα ἢ σελήνη εἶχε διαταχθεῖ ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὄλα τὰ οἰκονομεῖ μὲ σοφία νὰ παρέχει τὸ φῶς τῆς ἀμείωτο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 296η.

Τί σημαίνει, «Θὰ θέσω τὸ τόξο μου μέσα στὸ σύννεφο»⁹²;

Τὸ τόξο στὴ νεφέλη οἱ Ἕλληνες τὸ θεωροῦν φυσικὸ φαινόμενο καὶ ὅπου ἔχει σύννεφα καὶ ἥλιο σχηματίζεται καὶ ἐκεῖνο. Ὁ θεσπέσιος ὅμως Μωυσῆς δὲν εἶχε τέτοια γνώμη, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ὀλοφάνερη σημασία τῶν λέξεων, ἀλλὰ νόμιζε πὼς ἦταν σύγχρονο μὲ τὴ διαθήκη ποὺ εἶχε δοθεῖ· γιὰτὶ λέγει· «Νᾶ, θέτω τὸ τόξο μου στὴ νεφέλη, ὥστε τοποθετημένο ἐκεῖ τώρα νὰ ἀποτελεῖ σημεῖο ἐγγύτησης τῆς διαθήκης». Καὶ δὲν εἶναι παράλογο νὰ πιστεύομε, ὅτι τὸ τόξο προβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ χρησιμοποίησε ὁ Θεὸς γιὰ βεβαίωση τῆς συμφωνίας μὲ τὸν Νῶε. Σὰ νὰ λέγει δηλαδὴ κάποιος· Ἐωσότου γίνεται αὐτὸ καὶ ἡ φύση συνεχίζει τὸ ἔργο τῆς δὲν θὰ γίνεи κατακλυσμὸς. Σύμφωνα μ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεῖς· Ὅσο θὰ διατηρεῖ ἡ σελήνη τὸς φῶς τῆς καὶ ὁ ἥλιος ἐκτελώντας τὴν οὐράνια τροχιά του θὰ φωτίζει τὴ γῆ⁹³, πράγμα ποὺ σημαίνει· Ἐωσότου ἡ φύση διατηρεῖ τὴν τάξη τῆς καὶ δὲν προχωρεῖ στὴ διάλυση καὶ τὴν καταστροφὴ τῆς, ἕως τότε τὸ ἀνθρώπινο γένος δὲν θὰ τιμωρηθεῖ μὲ κατακλυσμὸ. Ἐξάλλου ὁ βασιλιάς τῆς Συρίας στέλνει ἀπεσταλμένο στὸν Ἐλισσαῖο γιὰ νὰ μάθει γιὰ τὴ ζωὴ του, ἂν καὶ βέβαια δὲν πίστευε στὸν Θεό, ἀλλὰ στὰ εἰδωλα⁹⁴. ὅμως τὸ κάνει ἐπειδὴ ἡ φήμη τὸν διαλαλοῦσε παντοῦ ὡς προφήτη καὶ ἡ νόσος ποὺ βρῆκε τὸν βασιλιά τὸν ἀνάγκαζαν νὰ θέλει νὰ πληροφορηθεῖ ποῖο θὰ ἦταν τὸ τέλος του.

ΕΡΩΤΗΣΗ 297η.

Ἐφοῦ ὁ Νῶε ἦταν δίκαιος, γιὰτὶ κυριεύεται ἀπὸ τὴ μέθη καὶ δὲν τιμωρεῖται⁹⁵;

Ὅντας ὁ Νῶε δίκαιος παραδίδεται στὴ μέθη καὶ δὲν τιμωρεῖται, ἐπειδὴ οὔτε ἀπὸ ἀκράτεια παραδόθηκε στὴ μέθη, ἀλλ' οὔτε κάποιος νόμος τὸν ἐμπόδιζε ἀπὸ τὴν ἀπεριόριστη οἰνοποσία. Ἐξάλλου καὶ ἀπὸ ἄγνοια τῆς χρήσης τοῦ κρασιοῦ ἔπεσε στὴ μέθη καὶ ὄχι ἀπὸ ὑπερβολικὴ χρήση. Γιὰτὶ ὅταν τὸ κρασὶ ἀναμιχθεῖ μὲ νερὸ δὲν γεμίζει τὸ κεφάλι ἀπὸ τοὺς ἀτμοὺς ποὺ τὸ θολώνουν, καὶ δὲν σκοτίζει τὸ ἡγεμονικὸ τῆς ψυχῆς,

τὸ ἡγεμονικὸν ἐπισκοτίζει· ἡ δὲ ἄκρατος τούτου προσφορὰ θερμοτέ-
 ρους τούτους ἀναφέρουσα καὶ δριμντέρους, καὶ ἐξ ὀλίγου πόματος
 μάλιστα τοῖς ἀσυνήθως πρὸς τοῦτο διακεμένοις ἐνεργάζεται τὸ πά-
 θος. Πλὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος πρὸ ἡμῶν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖται
 5 λόγον, «Ἀμαρτία», φάσκων, «οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου»· διὸ
 πολλὰ ἂν εὖροις κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην πολιτείαν τοὺς θαυμασί-
 οὺς ἐκείνους ἄνδρας διαπεπραχότας ἐξ ἀπειρίας, ἐξ ὧν αὐτοῖς οὐδε-
 μία παρηκολούθησε δίκη· νυνὶ δέ, ἐπεὶ παρ' ἡμῖν καὶ νόμοι καὶ τῶν
 πρακτέων ἢ γνῶσις ἐπιφανεσιτάτη, εὐλόγως τοὺς παραβεδηκότας ἢ
 10 τῆς παρανομίας ὑποδέχεται τιμωρία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖΗ'.

Πόθεν ἐστὶ τῆς Γραφῆς λαβεῖν ὑπὸ τοῦ διαδόλου
 τὸν Ἀδὰμ ἀπατηθῆναι;

Ὁ δὲ ἐπηρώτησας, ὡς “πόθεν ἐστὶ τῆς Γραφῆς λαβεῖν, ὑπὸ τοῦ
 15 διαδόλου τὸν Ἀδὰμ ἀπατηθῆναι”, πᾶσι μὲν εὐσεδέσι νομίζεται τοῦτο,
 ἀλλ' ἡ Γραφή διὰ τοῦ ὄψεως μόνον ἀπατηθῆναι τὴν Εὐᾶν, δι' αὐτῆς
 δὲ τὸν Ἀδὰμ εἰσάγει, περιφανεστέραν τοῦ ζητήματος τὴν λύσιν ἔχει.
 Αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις ἐδίδαξεν ἡμᾶς εἰπὼν «Ἐκεῖνος
 ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἐστίν». Καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἐνίοις ἔδοξε, τὸν
 20 Κάϊν μὴνύει, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν σατανᾶν τὴν κατηγορίαν ἀναφέρει. Ὁ
 γὰρ ὄφις, ὄργανον μὲν τοῦ διαδόλου χρηματίζων, οὐδεμίαν παρέχεται
 ἀπορίαν, αὐτουργὸς δὲ καὶ πρωταίτιος τῆς ἀπάτης οὐδαμῶς ἂν ἔχη
 χώραν νομισθῆναι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὐχὶ δι' ἄλλου ζῴου προσάγει ὁ
 πονηρὸς τὴν ἀπάτην τῇ Εὐᾶ, ὅτι κεχαρισμένον ἦν τοῦτο τὸ ζῷον τῇ
 25 γυναιξί, διὰ τοῦ τὴν ἄλλην εὐφυΐαν καὶ πρὸς τὸ μιμῆσασθαι δυνατὸν
 ἦν. Ἄλλως τε δὲ καὶ τινος ἐμφύτου μετέχον τοῦτο τὸ ζῷον ὁρῶν φρο-
 νήσεως ὁ διάβολος ἐπιτήδειον ἐνόμισε πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῷ τῆς
 ἀπάτης χρηματίσαι ὄργανον, ἅτε δὴ μάλιστα καὶ γλῶσσαν ρήμασιν
 ὑπηρετήσασθαι λαχόντα τότε τὸν ὄφιν; Ἀφράστου δὲ προνοίας ἔργον
 30 ἦν καὶ τὸ τὸν ὄφιν φωνὰς ἐνάρθρους ἀφιέναι. Ἐνορῶν γὰρ ὁ πλάστης
 τὰς τοῦ πονηροῦ ἐννοίας, καὶ ὡς, εἰ μὴ τὸν ὄφιν ὄργανον τῆς ἀπάτης
 λάβοι, αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπάτην συλα-
 γωγήσει, συγχωρεῖ τὸν ὄφιν ἀνθρωπίνους φωνὰς προιέναι, ἵνα μὴ ἐξ
 αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἢ τῶν ἀνθρώπων λύμη ἐκβλαστήση, καὶ ἡ τοῦ

96. Θεοδορήτου, Ἐρωτήσεις εἰς Γένεσιν. 56, PG 80, 160 A 8–13.

97. Ρωμ. 5, 13.

98. Γέν. 3, 1–6.

99. Ἰω. 8, 44. Θεοδορήτου, Ἐρωτ. εἰς Γένεσιν 32, PG 80, 129 A 3–7.

ὅταν ὁμως προσφέρεται ἄκρατο (ἀνόθευτο) θερμαίνει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἐρεθίζει καὶ μὲ λίγο πιωτὸ προξενεῖ τὸ πάθος, καὶ μάλιστα σ' ἐκείνους πού εἶναι ἄσυνήθιστοι⁶. Πλὴν ὁμως ὁ θεῖος Παῦλος πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ὁμιλεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας· «Ἀμαρτία δὲν καταλογίζεται, ἂν δὲν ὑπάρχει νόμος»⁷. Γι' αὐτὸ τὴν παλαιὰ ἐκείνη ἐποχὴ μπορεῖς νὰ βρεῖς θαυμαστοὺς ἄνδρες νὰ ἔχουν διαπράξει πολλὰ ἀπὸ ἔλλειψη γνώσης, χωρὶς νὰ ἐπακολούθησε καμμιά τιμωρία. Τώρα ὁμως, ἐπειδὴ σ' ἡμᾶς καὶ νόμοι ὑπάρχουν καὶ ἡ γνώση γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ πράξομε εἶναι καταφανέστατη, δικαιολογημένα περιμένει τοὺς παραβάτες ἢ τιμωρία τῆς παρανομίας τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 298η.

**Ἐκείνη ἀπὸ ποιὸ λεγόμενο τῆς Γραφῆς μποροῦμε νὰ βροῦμε
ὅτι ὁ Ἀδάμ ἀπατήθηκε ἀπὸ τὸν διάβολο;**

Αὐτὸ πού ρώτησες, Ἐκείνη ἀπὸ ποιὸ δηλαδή λεγόμενο τῆς Γραφῆς μποροῦμε νὰ βροῦμε ὅτι ὁ Ἀδάμ ἀπατήθηκε ἀπὸ τὸν διάβολο, τὸ λένε βέβαια αὐτὸ ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς, ἀλλ' αὐτὸ πού λέγει ἡ Γραφή, ὅτι δηλαδή ἀπὸ τὸ φίδι ἀπατήθηκε μόνο ἡ Εὐὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν παρασύρθηκε ὁ Ἀδάμ, ἔχει λαμπρότερη τὴ λύση τοῦ ζητήματος⁸. Γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μὲ τὰ Εὐαγγέλια μᾶς δίδαξε λέγοντας· «Ἐκεῖνος εἶναι ἀνθρωποκτόνος ἀπὸ τὴν ἀρχή»⁹. Καὶ βέβαια δὲν ἐννοεῖ τὸν Κάιν, ὅπως νόμισαν μερικοί, ἀλλὰ ἀναφέρει τὴν κατηγορία τὸν ἴδιο τὸν Σατανᾶ. Γιατὶ τὸ φίδι, πού εἶναι ὄργανο τοῦ διαβόλου, δὲν δημιουργεῖ καμμιά ἀπορία¹, καὶ δὲν ἀφήνει κανένα περιθώριο νὰ νομοθεῖ ὅτι εἶναι αὐτουργὸς καὶ πρωταίτιο τῆς ἀπάτης. Καὶ μὲ τὸ φίδι, καὶ ὄχι μὲ κάποιο ἄλλο ζῷο, ὁ πονηρὸς ἔξαπατᾶ τὴν Εὐὰ, ἐπειδὴ τὸ φίδι ἦταν εὐχάριστο στὴ γυναῖκα ἕξαιτίας τῆς εὐφυΐας του καὶ τῆς ἱκανότητάς του νὰ μιμεῖται. Ἐξάλλου βλέποντας ὁ διάβολος νὰ διαθέτει τὸ ζῷο αὐτὸ καὶ κάποια ἔμφυτη φρόνηση², θεώρησε πὼς θὰ ἦταν χρήσιμο ὄργανο γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἀπάτης, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸ φίδι εἶχε τότε καὶ γλώσσα, ὥστε νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ μὲ λόγια. Καὶ ἦταν ἔργο ἀνέκφραστης πρόνοιας τὸ νὰ θγάξει τότε τὸ φίδι ἕναρθρο λόγο. Γιατί, βλέποντας ὁ πλάστης τίς σκέψεις τοῦ πονηροῦ καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἔπαιρνε τὸ φίδι ὡς ὄργανο τῆς ἀπάτης, θὰ ὀδηγοῦσε τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἀλληλοεξαπάτηση, ἐπιτρέπει στὸ φίδι νὰ θγάξει ἀνθρώπινες φωνές, γιὰ νὰ μὴ βλαστήσῃ ἢ βλάβῃ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ πάρει ἀπὸ αὐτὴ τὴν

1. Θεοδωρήτου, ὄπ. π. 129 Α 3.

2. Γέν. 3, 1.

κακοῦ ἀρχὴ ἐκείθεν τὴν πρόοδον λάβοι. Εἰ γὰρ αὐτοὶ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ ἁμαρτήματος καθεστηκότες ὤφθησαν ἀρχηγοί, ὅπερ ἂν ἐπὶ τοῦ ὄφους ἐπράχθη, καὶ ἐπ' ἐκείνων ἂν διεφυλάχθη, καὶ οὐδ' ἀνακρίσεως τυχόντες ἂν, ὥσπερ οὐδ' ὁ ὄφεις, τὴν καταδικάζουσιν ἐδέξαντο ψή-
5 φον. Ἀλλὰ παραχωρεῖται τῷ ὄφει τῶν ἀνθρώπων ὁ λόγος, ἵνα μὴ ὁ ἄνθρωπος ἀρχηγὸς ὀφθῆ γεγεννημένος τῆς κακίας. Τοιοῦτον γὰρ τὸ Θεῖον· ἐξ ὧν ὁ ἀντικείμενος τὴν κακοτεχνίαν ἐπινοεῖται, διὰ τούτων αὐτοῦ τὰ μηχανήματα περιτρέπει τε καὶ καταλύει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖΘ'.

10 **Τί ἐστι, «Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδιά μου»;**

Τὸ δέ, «Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδιά μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, οὐδὲ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις οὐδὲ ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ», τάχα μὲν καὶ εἰς αὐτὸν ἐκληφθεῖν τὸν Δαβίδ. Τὸ γὰρ βασιλείαν μὲν περιεξῶσθαι, κατ' ἐχθρῶν δὲ πολλάκις τρόπαια ἀναστήσαι, καὶ
15 πρὸ τούτων ἀπὸ ποιμένος ἐν βασιλείοις δειπᾶσθαι, καὶ μειζόνων ἢ κατ' ἐλπίδας ἀξιούσθαι, καὶ ὀργὴν ὑστερον κατὰ τοῦ Νάβαλ ἐπίδειχθαι, θανάτου τε ἀπαιτήσιν ἐπισκῆψαι τῷ παιδί, παρὰ τε τοῦ Ἰωὰβ καὶ τοῦ Σεμεὶ λαβεῖν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, θαυμασιώτερον μὲν ἀποφαίνει μᾶλλον τὸν Δαβίδ, εἰ ἐν τοσοῦτοις καὶ τοιούτοις ἐξεταζόμενος,
20 τὸ τῆς ψυχῆς οὐκ ἐκλονήθη πάγιον, οὐδὲ μειζόνων ἢ κατὰ τὰς ἐλπίδας ἀξιούμενος ἐπῆρεν ἑαυτοῦ καὶ ὑπερύψωσε τὴν καρδίαν, μείζον ἢ προσῆκε τὰ καθ' ἑαυτὸν φανταζόμενος, ἀλλ' εἰς τὴν παντοκράτορα καὶ κυριεύουσαν τῶν ὅλων ἅπαντα φέρων ἐτίθει Πρόνοιαν, οὐδαμοῦ λήθην λαμβάνων τοῦ, «Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνει-
25 δος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ».

Εἰ δέ τις ἐθέλοι τὸ εἰρημένον ἐκλαβεῖν καὶ ἐφ' ἑτέρου τινὸς τὴν ταπεινόφρονα ἀρετὴν καὶ κατορθωκότος, καὶ εἶναι τοῦτο ὥσπερ στήλην καὶ ὑπογραφὴν ἀνδρὸς αἰεὶ φρόνημα τεταπεινωμένον καὶ συντετριμμένον φέροντος, οὐδ' οὗτος ἂν εἴη τοῦ εἰκότως φερόμενος ἔξω.
30 Ταπεινοφροσύνη δ' οὖν, ὡς ἔστι πολλαχόθεν λαβεῖν, καὶ ὁ μέγας ἐκεκόσμητο Δαβίδ.

Ἐνίοις δὲ καὶ εἰς ὄλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔδοξεν ἐναρμόζεσθαι τὸ ῥητόν. Αὕτη γάρ, φησί, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα φυομένων τε καὶ ἀναστρεφόμενων παθῶν, οὐδ' ὄντινα

3. Γέν. 3, 14-15.

6. Γ Βασ. 2, 5-9.

4. Ψαλμ. 130, 1.

7. Ψαλμ. 21, 7.

5. Α' Βασ. 25, 21-22.

αὔξηση αὐτοῦ. Γιατί, ἂν ἐμφανίζονταν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὅτι εἶχαν γίνει ἀρχηγοὶ τοῦ ἁμαρτήματος, αὐτὸ πού εἶχεπραχθεῖ στὸ φίδι, θὰ εἶχε φυλαχθεῖ καὶ σ' ἐκείνους, καὶ θὰ δέχονταν τὴν καταδίκη χωρὶς κἂν νὰ ἐξετασθοῦν, ὅπως δὲν ἐξετάσθηκε οὔτε τὸ φίδι³. Ἀλλὰ παραχωρεῖται στὸ φίδι ὁ ἀνθρώπινος λόγος, γιὰ νὰ μὴν παρουσιασθεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε ἀρχηγὸς τῆς κακίας. Γιατί τέτοιο εἶναι τὸ Θεῖο. Ἀπὸ αὐτὰ πού ὁ ἀντίπαλος ἐπινοεῖ τὴ μηχανορραφία, μὲ αὐτὰ ἀνατρέπει καὶ καταστρέφει τὰ μηχανορραφήματά του.

ΕΡΩΤΗΣΗ 299η.

Τί σημαίνει, «Κύριε, δὲν ὑψώθηκε ἡ καρδιά μου»⁴;

Ὁ λόγος «Δὲν ὑψώθηκε ἡ καρδιά μου, οὔτε κοίταξαν τὰ μάτια μου μὲ ἀλαζονεία, οὔτε ἐπιδίωξα μεγάλα πράγματα, οὔτε ἐπιχείρησα πράγματα πέρα ἀπὸ τὴ δύναμή μου»⁴, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀναφέρεται στὸν ἴδιο τὸν Δαβίδ. Γιατί, τὸ νὰ ἔχει περιβληθεῖ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, καὶ νὰ ἔχει στήσει πολλὰς φορὲς τρόπαια ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ, ἀπὸ βοσκὸς πού ἦταν νὰ ζεῖ μέσα στὰ ἀνάκτορα καὶ ν' ἀξιῶνεται τιμὲς ἀνώτερες ἀπὸ ὅ,τι περίμενε, καὶ στὴ συνέχεια νὰ δείξει ὀργὴ ἐναντίον τοῦ Ναβαλ⁵, καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸ παιδί του (τὸν Σολομώντα) νὰ τιμωρήσῃ μὲ θάνατο τὸν Ἰωάβ καὶ τὸν Σεμεϊ⁶, καὶ ὅσα ἄλλα ὅμοια, ἀποδεικνύουν πολὺ πιὸ θαυμαστὸ τὸν Δαβίδ, ἂν, ἐνῶ δοκιμάσθηκε μὲ τέτοια καὶ τόσο μεγάλα, δὲν ἄφησε νὰ κλονισθεῖ ἡ σταθερότητα τῆς ψυχῆς του, οὔτε, ὅταν ἀξιωνόταν νὰ δεχθεῖ ἀνώτερες ἀπὸ ὅ,τι ἔλπιζε δωρεές, κυριεύθηκε ἀπὸ ἔπαρση καὶ ἄφησε τὴν καρδιά του νὰ ὑπερηφανυθεῖ φανταζόμενος πὼς ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ ὅ,τι ἦταν, ἀλλ' ἔφερε καὶ ἀνέθετε τὰ πάντα στὴν παντοκράτορα καὶ κυρία τῶν ὅλων Πρόνοια, χωρὶς νὰ ξεχνᾶ καθόλου τό, «Ἐγὼ εἶμαι σκουλήκι καὶ ὄχι ἄνθρωπος, χλεύασμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένωμα τοῦ λαοῦ»⁷.

Κι ἂν θέλει κάποιος τὸν λόγο αὐτὸν νὰ τὸν ἀποδώσῃ καὶ σ' ἕνα ἄλλο πού κατόρθωσε τὴν ἀρετὴ τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ νὰ πεῖ ὅτι αὐτὸ εἶναι διατυπωμένο καὶ γραμμένο ἀπὸ ἄνδρα μὲ φρόνημα ταπεινωμένο καὶ συντετριμμένο, οὔτε καὶ αὐτὸς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ λογικόν. Μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη λοιπόν, ὅπως ἀπὸ πολλὰ μπορούμε νὰ τὸ διαπιστώσομε, ἦταν στολισμένος ὁ μέγας Δαβίδ.

Μερικοὶ πάλι ἔχουν τὴ γνώμη, ὅτι ὁ λόγος ἀρμόζει σὲ ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση. Γιατὶ αὐτὴ, λένε, ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς σάρκας καὶ τῶν παθῶν πού βλαστάνουν καὶ περιβάλλουν τὸ σῶμα, δὲν μπορεῖ

καιρὸν ἀνατείνεσθαί τε καὶ ἀνηψοῦσθαι ὑπὲρ ἑαυτὴν δύναται, οἶονεὶ τῷ βάρει καθελκομένη, καὶ ποτὲ μὲν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐκείνῳ βαρυνομένη, καὶ μηδέποτε καθαρὰ τοῦ διενοχλοῦντός τε καὶ διαζόντος καθεστηκυῖα, μηδὲ τὰς μεγίστας τε καὶ περὶ αὐτῆς ἀναλογίζεσθαι δεδυσνημένη ἐννοίας, ἀλλὰ καλῶς γε ποιούσα, γῆν τε αὐτὴν καὶ σποδὸν ἡγεῖται, καὶ ἀναξίαν τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀναβάσεως, ἵνα μὴ, μεταλαβοῦσα τοῦ ξύλου ἐφέσει θεότητος, καὶ αὐτῆς τῆς πρεπούσης αὐτῆ καὶ ἑναρμοζομένης πάλιν τάξεως κατενεχθῆ. Ἐντεῦθεν δὲ ὑψοῖ τὴν ψυχὴν καὶ τρέφει τὴν ἡδεῖαν τροφήν, ἐκείνας τὰς ἐννοίας, ἃς μετὰ τοῦ
10 σώματος τραφήναι οὐ δύναται· καὶ γὰρ τό, «Ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ...»

Τῷ μέντοι εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μεταφέροντι τὴν ἔρμηνείαν καὶ προφητείαν εἶναι τὸν ἐκείνου θίον καὶ τρόπαιον ὑπογράφουσαν δόξαν ποιουμένην, οὐδὲ τοῦτο ἂν γένοιτο τοῖς δευτερείοις
15 ἑναριθμεῖσθαι τῶν ὀρθῶς περὶ τῆς ῥήσεως τεθεωρηκότων. Ὡσπερ γὰρ τό, «Ὡρουξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου», Δαβὶδ μὲν λέγει, εἰς Χριστὸν δὲ ἐξέβη, οὕτω καὶ τὸ εἰρημένον, «Ἐθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ», καὶ «Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου», καὶ μυρία ἄλλα. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Παῦλος συνορῶν, αἰχμαλωτίζειν παραινεῖ πᾶν νόημα εἰς τὴν
20 ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ οὐδ' ὑψώθη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ὑπὲρ παντὸς ὕψους καὶ πάσης ὑπεροχῆς τελῶν, οὐδὲ ἐμπετωρίσθη· μᾶλλον δὲ ἄμεινον τὸ ἀποστολικὸν εἰπεῖν «Οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, καὶ σχήματι εὔρεθείς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου».
25 Καὶ αὐτὸς δὲ ἐκεῖνος κατὰ καιρὸν τοῦ πάθους φησὶν· «Ἡδυνάμην παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, καὶ παρέστησέ μοι πλείονας ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων»· ἀλλ' οὐ μοι γνώμη τὸ ὑψοῦσθαι· μέγεθος δὲ καὶ θαυμασιότης ὑπὲρ αὐτὸν οὔτε ἦν οὔτε ὑπενοεῖτο, οὔτε αὐτὸς οὐδὲ ἐπεστράφη ποτὲ ὑπερενεχθῆναι τούτῳ. Τί γὰρ ἂν εἶη θαυμασιώτερον
30 ἢ μείζον τῆς ὑπὲρ πᾶν μέγεθος καὶ ἀξίωμα ὑπεριδρυμένης φύσεως θεϊκῆς. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος τοῖς κατὰ τὰ περιγεια καὶ τὴν σάρκα μεγάλην δόξαν καὶ ὄγκον περιβεβλημένοις οὐδὲ τούτοις συνημιλλᾶτο καὶ συνεπορεύετο, μᾶλλον δὲ τοῦναντίον ἅπαν ταπεινοφροσύνη καὶ μετριότητι ὄλον ἑαυτὸν διερρῦθμιζε. Διὸ καὶ ὁ προφήτης

8. Γέν. 18, 27. Ἰωβ 42, 6.

11. Ψαλμ. 21, 17.

12. Ψαλμ. 87, 7.

9. Γέν. 3, 5.

13. Ψαλμ. 21, 19.

10. Ψαλμ. 130, 2.

14. Β' Κορ. 10, 5.

οὔτε ὅταν θέλει νὰ τείνει καὶ νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό της, ἐπειδὴ τὴν τραβάει πρὸς τὰ κάτω κάποιο βᾶρος, καὶ καθὼς τὴ βαραίνει πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο, ποτὲ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάτι ποῦ τὴν ἐνοχλεῖ καὶ τὴν ἐξαναγκάζει, οὔτε μπορεῖ νὰ ἀναλογισθεῖ τὶς μέγιστες ἔννοιες ποῦ τὴν ἀφοροῦν, ἀλλὰ πράττοντας σωστά, θεωρεῖ τὸν ἑαυτό της γῆ καὶ τέφρα⁸ καὶ ὅτι εἶναι ἀνάξια νὰ ὑπερβεῖ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, τρώγοντας ἀπὸ τὸ δένδρο ἀπὸ ἐπιθυμία νὰ γίνεθαι θεός⁹, νὰ γκρεμισθεῖ καὶ ἀπὸ τὴν τάξη ποῦ τῆς πρέπει καὶ τῆς ἀρμόζει. Ἀπὸ αὐτὰ ὑψώνει τὴν ψυχὴ του καὶ τὴν τρέφει μὲ τὴν γλυκειὰ τροφή, μὲ ἐκείνες τὶς ἔννοιες ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ τραφεῖ μαζί μὲ τὸ σῶμα. Γιατὶ ὁ λόγος, «Ὅπως αὐτὸ ποῦ ἔχει ἀπαγαλακτισθεῖ τρέχει στὴ μητέρα του»¹⁰ {***}.

Κι ὁποῖος μεταφέρει τὴν ἐρμηνεία στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό καὶ νομίζει ὅτι εἶναι προφητεία ποῦ περιγράφει τὴ ζωὴ ἐκείνου καὶ ἓνα τρόπαιο, οὔτε αὐτὴ ἢ ἄποψη μπορεῖ νὰ μπεῖ στὴ δεύτερη θέση ἔπειτ' ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἔχουν ἐξηγήσει ὀρθὰ αὐτὴ τὴ ρήση. Ὅπως δηλαδὴ τό, «Μοῦ πλήγωσαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια»¹¹, τὸ λέγει βέβαια ὁ Δαβίδ, ἀλλὰ πραγματοποιήθηκε στὸν Χριστό, ἔτσι καὶ ὁ λόγος, «Μὲ ἔβαλαν σὲ λάκκο βαθύτατο»¹², καὶ «μοιράστηκαν τὰ ροῦχα μου»¹³, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Αὐτὸ ἔχοντας στὸ νοῦ του ὁ Παῦλος, προτρέπει νὰ χαλιναγωγοῦμε κάθε σκέψη στὴν ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ¹⁴. Γιατὶ οὔτε ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας, ποῦ ὑπερβαίνει κάθε ὕψος καὶ κάθε ὑπεροχή, κυριεύθηκε ἀπὸ ἔπαρση, οὔτε ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ αὐτὸ ποῦ εἶναι, ἢ καλύτερα νὰ ποῦμε τὸ λόγο τοῦ Ἀποστόλου, «Δὲν θεώρησε τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Θεὸ ὡς εὐκαιρία γιὰ νὰ ἀρπάξει ἀνώτερο ἀξίωμα, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας μορφὴ δούλου, καὶ ἀφοῦ βρέθηκε μὲ σχῆμα ἀνθρώπου, ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του μέχρι θανάτου»¹⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τὸν καιρὸ τοῦ πάθους λέγει· «Μποροῦσα νὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα μου καὶ θὰ μοῦ ἔδινε περισσότερες ἀπὸ δώδεκα λεγεῶνες ἀγγέλων»¹⁶. Ἀλλὰ δὲν νομίζω ὅτι ἐπέδιωκε τὴν ἐξύψωση· γιὰτὶ μεγαλειότητα καὶ θαυμασιότητα οὔτε ποτὲ ὑπῆρξαν πάνω ἀπὸ αὐτὸν οὔτε καὶ φαντάσθηκε κανένας, οὔτε ὁ ἴδιος ζήτησε ποτὲ νὰ ὑπερυψωθεῖ ἐξαιτίας αὐτοῦ. Γιατὶ τί μπορεῖ νὰ ὑπάρξει παρὰ θαυμάσιο ἢ παρὰ μεγάλο ἀπὸ τὴ θεϊκὴ φύση ποῦ ὑπερβαίνει κάθε μέγεθος καὶ ἀξίωμα; Ἀλλ' οὔτε καὶ ὡς ἀνθρώπος συναγωνιζόταν καὶ συναναστρεφόταν μὲ ὄσους συνοδεύονταν ἀπὸ μεγάλη φήμη καὶ μεγαλεῖο στὰ πράγματα τῆς γῆς καὶ τῆς σάρκας, ἀλλὰ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, ρύθμιζε τὴ ζωὴ του μὲ ταπεινοφροσύνη καὶ μετριοπάθεια. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προ-

15. Φιλ 2, 6-8.

16. Ματθ. 26, 53.

«Χαῖρε», φησί, «θύγατερ Σιών»· καὶ τῆς χαρᾶς ἡ αἰτία, «Ὅτι πρῶτος καὶ ἤσυχος ἦκει σοι ὁ βασιλεύς».

Τὸ δὲ «ἀπογεγαλακτισμένον», ἐναρμοσθεῖν ἂν τοῖς εἰρημένοις, ὅτι καὶ τὴν ψυχὴν ἦν προσεῖληφεν, ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτὴν καὶ προγο-
5 νικὸν ἐπανήγαγεν ἀξίωμα· τοῦτο γὰρ ἂν εἴη τό, «Ὡς τὸ ἀπογεγαλα-
κτισμένον ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ». Εἰ δέ τις ἐθέλοι νοεῖν ὅτι καὶ τὴν
μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφὴν θεοπρεπῶς τε καὶ ἀνθρωποπρεπῶς
τελέσας, πάλιν ἐπὶ τοὺς πατρικούς, ὧν οὐκ ἐξέστη, κόλπους ἐπανήλθε,
καὶ οὗτος ἂν τὰ εἰκότα ἐρεῖ· καὶ γὰρ ἐκεῖσε ἀναδραμῶν καὶ τὴν ὑπὲρ
10 πάντων κρίσιν δεξάμενος, ἐδικαίωσε πάντας ἐν ἑαυτῷ, ὅπερ ὑποδηλώ-
σει ἂν καὶ τό, «Ὡς ἀνταποδώσεις ἐπὶ τὴν ψυχὴν μου».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Τ.

Διὰ τί ἐν βάτῳ καὶ οὐκ ἐν ἑτέρῳ φυτῷ τῷ Μωϋσεῖ
ὀπτάνεται ὁ Θεός;

15 Διὰ πολλὰς αἰτίας· μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ ἀποδοῦναι τὰς διὰ τί ὤφθη
αἰτίας, ἄμεινον εἰπεῖν ὅτι τρία τινὰ τὸ σύμβολον μηνύει· ἢ ὅτι, ὥσπερ ἡ
βάτος πυρὶ περιελαμβάνετο μὲν, οὐ κατεκαίετο δέ, οὕτω καὶ ὁ Ἰσραὴλ
ἔκδοτος τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς τιμωρίαις καὶ τῇ φλογὶ τῆς ταλαιπω-
ρίας ἦν αὐτοῖς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ὑφῆπτον, μόνη δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ
20 δεξιᾷ τοῦ μὴ διολωλέναι καὶ ἀποτεφρωθῆναι διετηρήθησαν· ἢ ὅτι ὁ
Θεὸς Λόγος, τὸ φῶς τὸ πατρικὸν καὶ τὸ αὔλον τῆς θεότητος πῦρ ἐν τῇ
γεηρᾷ τε καὶ ὑλώδει τῆς Παρθένου μήτρα περιαστράψαν, ἀκατάφλε-
κτον καὶ ἀπῆμονα διασώσει τὴν δεξαμένην αὐτό· εἰ βούλει δέ, τὸ αὐτό
τῆς θεότητος πῦρ τῇ ἀνθρωπίνῃ προσομιλήσαν φύσει, πυρακτώσει μὲν
25 καὶ θεοποιήσει, οὐ καταφλέξει δὲ καὶ ἐξαφανίσει· ἀλλὰ προτυποῖ μὲν
τὸ ἐπὶ τῆς βάτου μυστήριον ἴσως ἂν τὰ τοιαῦτα.

Καὶ ἡ βάτος δὲ ὑποβάλλεται τῷ πυρὶ καὶ οὐχὶ φυτὸν ἕτερον, τάχα
μὲν ὅτι περ οὐδ' ἦν ἑτέρου τινός ἢ ἔρημος παρὰ τοῦτο φυτοῦ καρπο-
φόρος. Ἔτι δὲ καὶ ἵνα μάθωμεν, ὡς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὸ τῆς θεό-
30 τητος περιλαβὸν πῦρ, οἶονεῖ τινὰς ἀκάνθας τὰς ἁμαρτίας προδεδη-
μένην, ταύτην μὲν ἐφλόγιζεν, οὐ κατέκαie δέ, τὰς δὲ περὶ αὐτὴν ἀκάν-
θας κατέκαie καὶ διέφθειρεν. Εἰ βούλει δέ, καὶ ἐπιπέτερ τὰ πλήθη τῶν
ἔθνῶν ταῖς χαμαιπετέσι περὶ Θεοῦ συρόμενα διανοίαις, καὶ οἶον τῇ

17. Ζαχ. 9, 9. Ματθ. 21, 4-5. Ἰω. 12, 14-15.

18. Ψαλμ. 130, 2.

19. Ἐξ. 3, 2.

Βλ. Ἑρώτησις 261 σελ. 416, Θεοδωρήτου, Ἑρωτ. εἰς Ἑξοδον 6, PG 80, 229 B 6 - C 6.

20. Θεοδωρήτου, ὁπ. π. 229 B 11 - 13.

21. Θεοδωρήτου, ὁπ. π. 229 B 13 - C 2.

φήτης λέγει· «Γέμισε ἀπὸ χαρᾶ, θυγατέρα μου Σιών»· καὶ ἡ αἰτία τῆς χαρᾶς· «Γιατὶ ἔρχεται ὁ βασιλιάς σου γεμᾶτος πραότητα καὶ γαλήνη»¹⁷.

Ὁ χαρακτηρισμὸς «ἀπογαλακτισμένο» μπορεῖ νὰ ἑναρμονισθεῖ μὲ αὐτὰ πού εἶπαμε· γιατί καὶ τὴν ψυχὴ πού ἔλαβε τὴν ἐπανέφερε στὸ ἀρχαῖο καὶ προγονικὸ ἀξίωμα. Καθόσον αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση· «Σὺν τὸ ἀπογαλακτισμένο πού γυρίζει στὴ μητέρα του». Κι ἂν κάποιος θέλει νὰ τὸ ἐκλάβει μὲ τὴν ἔννοια ὅτι, ἀφοῦ πραγματοποίησε τὴ συναναστροφή του μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὅπως ἀρμόζει στὸν Θεὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο, ἐπέτρεψε πάλι στοὺς πατρικὸς κόλπους ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε ἀπομακρυνθεῖ, κι αὐτὸς θὰ πεῖ τὰ πρέποντα. Γιατὶ ἐπιστρέφοντας ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν κρίση ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἔκρινε καὶ δικαίωσε ὅλους μὲ τὸν ἑαυτό του, ὅπως μπορεῖ νὰ μᾶς τὸ ὑποδηλώσει καὶ τὸ· «Θὰ ἀνταποδώσεις στὴν ψυχὴ μου»¹⁸.

ΕΡΩΤΗΣΗ 300ή.

**Γιατί ὁ Θεὸς φανερῶνεται στὸ Μωϋσῆ μέσα
στὴ βᾶτο καὶ ὄχι σὲ ἄλλο φυτό¹⁹;**

Γιὰ πολλοὺς λόγους. Καλύτερα ὅμως πρὶν ἀναφέρομε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους φανερώθηκε, νὰ ποῦμε ὅτι ὁ συμβολισμὸς φανερῶνει τρία πράγματα· ἢ ὅτι, ὅπως ἡ βᾶτος ἦταν τυλιγμένη στὶς φλόγες, ἀλλὰ δὲν καιγόταν, ἔτσι καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἦταν παραδομένος στοὺς πειρασμοὺς καὶ στὶς τιμωρίες καὶ στὴ φλόγα τῆς ταλαιπωρίας πού τοὺς εἶχαν ἀνάψει ἐκεῖνοι πού τοὺς εἶχαν αἰχμαλωτίσει, καὶ μόνο μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ διατηρήθηκαν ὥστε νὰ μὴ χαθοῦν καὶ νὰ ἀποτεφρωθοῦν²⁰, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, τὸ πατρικὸ φῶς καὶ τὸ αὔλο πῦρ τῆς θεότητος πού ἄστραψε στὴ γήινη καὶ ὑλικὴ μήτρα τῆς Παρθένου, θὰ διασώσει ἀκατάφλεκτη καὶ ἀπαθῆ ἐκείνην πού τὸν δέχθηκε²¹, καὶ ἂν θέλεις τὸ ἴδιο πῦρ τῆς θεότητος, ἐρχόμενο σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση, θὰ τὴν πυρακτώσει καὶ θὰ τὴν θεοποιήσει, ἀλλὰ δὲν θὰ τὴν κατακάψει καὶ δὲν θὰ τὴν ἐξαφανίσει. Ἴσως λοιπὸν τὸ μυστήριον τῆς βᾶτου νὰ προαγγέλλει αὐτὰ τὰ πράγματα.

Ἡ βᾶτος πάλι παραδίδεται στὴ φωτιὰ καὶ ὄχι ἄλλο φυτό, ἴσως γιατί ἡ ἔρημος ἐκείνη δὲν βλάστανε κανένα ἄλλο φυτὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βᾶτο. Καὶ ἀκόμα γιὰ νὰ μάθομε ὅτι, τὸ πῦρ τῆς θεότητος, τυλίγοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση πού πρόβαλλε τὶς ἁμαρτίες μας σὰν κάποια ἀγκάθια, τὴν τύλιγε βέβαια μὲ φλόγες, ἀλλὰ δὲν τὴν κατέκαιγε οὔτε τὴν κατέστρεφε, κατέκαιγε ὅμως καὶ κατέστρεφε τὰ γύρο ἀπὸ αὐτὴν ἀγκάθια. Κι ἂν θέλεις, καὶ ἐπειδὴ τὰ πλήθη τῶν ἐθνῶν, παρασυρμένα ἀπὸ τὶς χαμαι-

ἀθεότητι περικεχυμένα, καὶ τὰς τῶν ἁμαρτιῶν ἐκφέροντα ἐκφύσεις, καὶ τὴν τοῦ σεβάσματος σύστασιν σαθράν, ἔμελλε δὲ ταῦτα τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσει τε καὶ ἐλλάμψει, τῆς μὲν ἀκανθώδους καὶ ζιζανιώδους περιφλέγεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι πλάνης, τὰς δὲ 5 τοῦ θεϊκοῦ πυρὸς ἀκτῖνας ὑποδέχεσθαι («*Αὐτός*», γὰρ φησι, «*βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί*»), ἵν' ἐμφανέστερόν τε καὶ τηλαυγέστερον τὸ εἰκονιζόμενον προσδιατυπωθῆ, ἢ θάτος παραλαμβάνεται, ἢ πυρωμένη μὲν, οὐ φλεγόμενη δὲ τῷ πυρί χαμερπῆς τε γὰρ ἐστὶ καὶ ἀκανθώδης καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀσθενῆς καὶ κατὰ τὴν ὄψιν διηλωμέ- 10 νη τῆς γῆς καθ' ἃ καὶ τὴν ἀναλογίαν πρὸς αὐτὴν διασώζει τὰ ἔθνη. Ἔτι δὲ τοῦ τοιούτου μὲν φυτοῦ σχεδόν τι οὐδὲν ταπεινώτερον, ἀλλ' αὐξὴν μὲν τινα δέχεται, οὐδέπω δ' ἐπαίρεται τῆς γῆς, αἰεὶ δὲ ταύτη προσέρπει, τὸ δὲ πῦρ κοῦφόν τε καὶ τῶν ὄσα κρίνεται αἰσθήσει ἀνωφερέστατόν τε καὶ ἀνώτατον. Ὡς ἂν οὖν ἐπιδειχθῆ, ὅτι ἡ πάντων ὑπε- 15 ρέκεια τῶν ὄντων ἀγκυρισμένη τε καὶ ὑψηλοτέρα τῆς θεότητος φύσις (πῦρ γὰρ πολλάκις ἡ Γραφή τὸν Θεὸν οἶδεν ὀνομάζειν), πρὸς τὴν ταπεινότεραν φύσιν τῶν ἀνθρώπων τῇ πηλῷ καὶ γῆ συμπεφυρμένην οὐκ ἀπηξίωσε κατελθεῖν, εἰκότως τῷ ὑποδείγματι κατάλληλον παρελήφθη φυτόν.

20 Ἔτι δ' ἂν ἐπιθεωρήσαις, ὡς τοῦ Ἑβραίων ἔθνους αὐτομολεῖν πως ἐπιρρεπῶς ἔχοντος πρὸς πολυθεΐαν, ἅτε τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἔθεσιν οὐκ ὀλίγοις ἔτεσι συναναπεφυρμένου, ἵνα μὴ αὐτοῖς πρόσθασίς τις εἰς πολυθεΐαν περιγένηται ἐν τῷ τοιούτῳ, εἶδεχθεῖ τε καὶ ταπεινῷ καὶ ἀνεπιτηδεῖῳ πρὸς παραγωγὴν ξοάκων παραδείκνυται τὸ θαῦμα, ἵνα 25 μὴ, καταπλαγέντες τὸ ὀρώμενον, ἢ αὐτό γε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, εἰς Θεὸν ἀναγραψάμενοι προσκυνήσωσιν, ἢ διαγλύφοντες ἐξ αὐτοῦ ἀπεικασμάτα τε καὶ ὁμοιώματα, ὡς θεοὺς αὐτῶν τὰ τῶν χειρῶν ἔργα προσκυνήσωσιν. Οἱ γὰρ μετὰ τοσαύτης ζημίας μοσχοποιήσαντες καὶ ὡς θεῶ τῷ τύπῳ τῆς τοῦ βοῦς κεφαλῆς προσκυνήσαντες, ἐν ᾧ μηδὲ 30 θεοσημεΐαν μηδ' ἠντιναοῦν ἐθεάσαντο, τί ἂν οὗτοι οὐκ ἐτόλμησαν, εἰ τῶν ὠραίων τι φυτῶν καὶ πρὸς χρεῖαν ἐπιτηδεῖων τὸ πῦρ αὐτοῖς ἀφλέκτως φέρον ἐφαίνετο, μάλιστα ἀκηκοότες τοῦ νομοθέτου λέγοντος, «*Ἐλάλησεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ ἐκ τῆς θάτου*»;

22. Ματθ. 3, 11. Λουκᾶ 3, 16. 23. Δευτ. 4, 24. 9, 3. Ἑβρ. 12, 29. 24. Ἔξ. 32, 1-6.

25. Ἔξ. 3, 4. 26. Βλ. Ἑρώτησις 261 σελ. 416, Θεοδωρήτου, ὄπ. π. 229 C 2-6.

πετεῖς περὶ Θεοῦ ἔννοιες καὶ περιχυμένα κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὴν ἀθεία καὶ βλαστάνοντας τὶς ἀποφύσεις τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἔχοντας σαθερὴ τὴ συγκρότησιν τῆς πίστεως στὸν Θεό, ἐπρόκειτο ὅμως αὐτὰ μὲ τὴν ἐπιφοίτησιν καὶ τὴν ἔλλαμψιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ν' ἀποκαθαροῦν καὶ νὰ περιφλεγοῦν ἀπὸ τὰ ἀγκάθια καὶ τὰ ζιζάνια τῆς πλάνης καὶ ν' ἀποδεχτοῦν τὶς ἀκτίνες τοῦ θείκου πυρός (γιατὶ λέγει, «Αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσει μὲ ἅγιον Πνεῦμα καὶ μὲ φωτιά»²²), γιὰ νὰ προδιατυπωθεῖ φανερότερα καὶ καθαρότερα τὸ εἰκονιζόμενο, χρησιμοποιεῖται ἡ βᾶτος, πού φλεγόταν βέβαια, ἀλλὰ δὲν κατακαιγόταν. Γιατὶ εἶναι φυτὸ χαμηλὸ καὶ γεμᾶτο ἀγκάθια, ἡ ἀντοχὴ του εἶναι μικρὴ καὶ φέρεται ἀπλωμένο στὴ γῆ, καὶ σύμφωνα μ' αὐτὰ τὰ ἔθνη ἔχουν κάποια ἀναλογία μ' αὐτό. Κι ἀκόμα δὲν ὑπάρχει κανένα σχεδὸν φυτὸ πιὸ χαμηλὸ ἀπὸ αὐτό, τὸ ὁποῖο δέχεται βέβαια κάποια αὐξηση, ποτὲ ὅμως δὲν σηκώνεται ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλὰ πάντοτε σύρεται πάνω σ' αὐτήν. Ἡ φωτιὰ πάλι εἶναι ἐλαφριά καὶ ἀπὸ ὅσα βλέπομε αὐτὴ εἶναι ἐκείνη πού φέρεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ φθάνει ψηλότερα ἀπὸ ὅλα. Γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ λοιπὸν ὅτι ἡ φύσις τῆς θεότητος, πού εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ψηλότερη (γιατὶ ἡ Γραφὴ συνηθίζει πολλές φορές νὰ ὀνομάζει τὸν Θεὸ πῦρ²³), δὲν ἔκρινε ἀνάξιό της νὰ κατεβεῖ πρὸς τὴν ταπεινότερὴ τῆς φύσις τῶν ἀνθρώπων, πού εἶναι ἀναμυγμένη ἀπὸ πηλὸ καὶ χῶμα, εὐλόγα χρησιμοποιήθηκε στὸ παράδειγμα τὸ κατάλληλο φυτό.

Ἐπιπλέον θὰ μπορούσες νὰ σκεφτεῖς ὅτι, ἐπειδὴ τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, πού εἶχε τὴν τάσιν ν' αὐτομολεῖ πρὸς τὴν πολυθεΐα, ἦταν ἀναμυγμένο, γιὰ ὅχι λίγα χρόνια, μὲ τὶς συνήθειες τῶν Αἰγυπτίων, γιὰ νὰ μὴ βροῦν μὲ αὐτὸ τὸ θέαμα εὐκαιρία γιὰ πρόσβαση πρὸς τὴν πολυθεΐα, παρουσιάζεται τὸ θαῦμα μὲ τὴν ἄσχημη καὶ ταπεινὴ καὶ ἀκατάλληλη γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀγαλμάτων, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, νιώθοντας κατὰ πληξὴ ἀπὸ αὐτὸ πού ἔβλεπαν, ἢ νὰ προσκυνήσουν αὐτὴ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ παριστάνοντάς τιν ὡς Θεό, ἢ κατασκευάζοντας ἀπὸ αὐτὸ γλυπτὰ ἀπεικάσματα καὶ ὁμοιώματα, νὰ προσκυνήσουν ὡς θεοὺς τὰ ἔργα τῶν ἰδίων τῶν χειρῶν τους. Αὐτοὶ δηλαδὴ πού μὲ τόση βλάβη τους ἔκαναν τὸ χάλκινο μοσχάρι καὶ προσκύνησαν ὡς θεὸ τὴν εἰκόνα τῆς κεφαλῆς τοῦ μοσχαριοῦ²⁴, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν εἶδαν καμμιά ὁποιασδήποτε μορφῆς θαυματουργικὴ θεία ἐνέργεια, τί δὲν θὰ τολμοῦσαν αὐτοί, ἂν κάποιο ἀπὸ τὰ ὠραῖα φυτὰ καὶ κατάλληλα γιὰ χρῆσιν ἐμφανιζόταν ἢ φωτιὰ νὰ τὸ περιφλέγει χωρὶς νὰ τὸ καίει, καὶ μάλιστα ἔχοντας ἀκούσει τὸν νόμοθέτη νὰ τοὺς λέγει, «Μίλησε ὁ Θεὸς στὸν Μωυσῆ ἀπὸ τῆς βᾶτος»²⁵⁺²⁶.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΑ΄

Πειρατέον δὲ καὶ τῆς δευτέρας ἀπορίας προσενεγκεῖν σοὶ τὴν λύσιν· ἔφη γάρ· Τί δήποτε τοῦ Θεοῦ διαρρήξαντος καὶ διαμερίσαντος τὸν τῶν Ἑβραίων λαόν, καὶ τὸν μὲν εἰς Σα-
 5 μάρειαν ἐξφκικότος, τὸν δὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐγκαταλελοι-
 πότης (γέγραπται γὰρ ὡς εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Σολομῶντι· «Διαρρήσων διαρρήξω τὴν βασιλείαν σου»). Ἐκείνου τοί-
 νυν διαρρηγνύντος, τί δήποτε τοὺς τὴν ἐκ Θεοῦ διαίρεσιν ὑποστάντας μέμψεσι καθυποβάλλομεν καὶ αἰτίαις; Θεοῦ
 10 γὰρ διαρρήσοντος, τίς ἂν συναφθεῖ; καὶ μερισμὸν κατα-
 δικάζοντος, τίς ἐξελεῖται;

Τὸ μὲν οὖν διαπορηθέν σοὶ, εἴ τι μέμνημαι, τοιοῦτον. Εἰδέναι δὲ δεῖ σὺ μόνον ἐπὶ τῆς παρούσης ἀπορίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀ-
 πάντων τῶν παραπλησίαν τὴν περίστασιν ἐχόντων, ὡς αἱ προλαμβά-
 15 νουσαι τῆς ἐκδᾶσεως τιμωρητικαὶ τοῦ Θεοῦ ψῆφοι, οὐκ αὐταὶ τῆς
 ἐκδᾶσεως τὴν αἰτίαν εἰσὶν ἀναδεδεγμένοι· οὐ γὰρ εἴ τι τῶν γενησομέ-
 νων προθεωρήσας τις προαναφωνήσῃ οὐδ' ἐφ' ἡμῶν τῶν ἀνθρωπί-
 νων, μήτι γε τὸ Θεῖον, αὐτὸς ἂν εἴη δίκαιος τὴν αἰτίαν ἔχειν τῶν ἐκβε-
 θηκότων. Λέγεται οὖν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τὰ τοιαῦτα, ὡς ἂν μὴ εἰς ἐτέ-
 20 ραν τινὰ δύναμιν καὶ ἀρχὴν τὰς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ἡμῖν ἐπαγομέ-
 νας τιμωρίας προαχθείμεν ἀναφέρειν καὶ ταύτην ὁ θεῖος λόγος τὴν
 ὑπόνοιαν ἀναστέλλων, προαγορεύει τὰ ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν συμβησόμε-
 να. Καὶ μία μὲν αἰτία αὕτη τοῦ τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων εἰς τὸ Θεῖον
 τὴν ἀναφορὰν ἔχειν· δεύτερα δέ, ὅτι, δυνατὸς ὢν ἐπισχεῖν τὴν πρὸς τὰ
 25 χεῖρω ἡμῖν ῥοπὴν, οὐκ ἐκδιάζεται, οὐδὲ πρὸς τᾶναντία μεθέλκει. Τοι-
 οῦτον δὲ καὶ τό, «Ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά», καὶ, «Οἶδα ὅτι
 οὐκ ἀκούσεται σου Φαραῶ· διὰ τοῦτο σκληρυνῶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ»·
 καὶ γὰρ τό, «σκληρυνῶ», οὐχ ὅτι αὐτὸς τὴν τοῦ Φαραῶ καρδίαν μετα-
 πλάσει εἰς σκληρότητα, ἀλλ' ὅτι πρὸς ταύτην αὐτοῦ ῥέποντος καὶ συν-
 30 εστραμμένου, οὐκ ἀναστέλλει οὐδὲ ἀναχαιτίζει, ἵνα μὴ περιέλη τῆς ἀν-
 θρωπίνης φύσεως τὸ αὐτεξούσιον· καὶ παρ' ἐκούσιον τοῦ Αἰγυπτίου
 ὠρμηκότος, οὐ μεταβαλεῖ οὐδὲ μεταστήσει πρὸς τὸ ἀκούσιον. Τοῦτο
 γὰρ ἐστὶ τό, «σκληρυνῶ». Ἔχει δ' ἂν τινα καὶ ἑτέραν ἢ λέξις αὕτη προ-
 δηλουμένην περιπέτειαν «σκληρυνῶ» γὰρ ἀντὶ τοῦ· «Σκληρῶ καὶ ἀτε-
 35 ράμονι τὴν γνώμην ὄντι, σκληρὰ αὐτῶ ἐπάξω καὶ τῆς τοῦ τρόπου ὠμό-
 τητος ἐπάξια».

ΕΡΩΤΗΣΗ 301η.

Πρέπει νὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ προσφέρω τὴ λύση καὶ τῆς δεύτε-
ρης ἀπορίας· γιατί εἶπες· Για ποιὸ λόγο ὅταν ὁ Θεὸς διέσπασε
καὶ χώρισε τὸν λαὸ τῶν Ἑβραίων, τὸ ἓνα μέρος τὸ ἔστειλε νὰ
κατοικήσει στὴ Σαμάρεια, ἐνῶ τὸν ἄλλο τὸν ἄφησε στὴν Ἰουδαία,
(γιατὶ ἔχει γραφεῖ, ὅτι εἶπε ὁ Κύριος στὸ Σολομώντα· «Σὲ δεβαιώ-
νω, θὰ διαιρέσω ὅπωςδὴποτε τὴ βασιλεία σου»²⁷). Ἄν λοιπὸν ἐκεῖ-
νος εἶναι πού διασπᾶ, γιὰ ποιὸ λόγο νὰ μεμφόμαστε καὶ νὰ κατη-
γοροῦμε αὐτοὺς πού εἶχαν ὑποστῆ τὴ διαίρεση ἀπὸ τὸν Θεό;
Γιατί, ὅταν διασπᾶ ὁ Θεός, ποίος μπορεῖ νὰ μείνει ἐνωμένος; Κι
ὅταν καταδικάζει σὲ διαμερισμό, ποίος θὰ γλυτώσει ἀπὸ αὐτόν;

Ἡ ἀπορία σου, ἂν θυμᾶμαι καλά, εἶναι αὕτη. Πρέπει ὅμως νὰ γνω-
ρίζομε ὅχι μόνο γιὰ τὴν ἀπορία αὕτη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες πού
ἀναφέρονται σὲ παρόμοια περιστατικά, ὅτι οἱ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκβαση τι-
μωρητικὲς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι αὐτὲς πού πρέπει νὰ κατη-
γορηθοῦν ὡς αἰτίες τῆς ἔκβασης. Ἄν δηλαδὴ κάποιος ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς
ἀνθρώπους, καὶ πολὺ περισσότερο τὸ Θεῖον, προβλέψει κάτι ἀπὸ ὅσα
πρόκειται νὰ γίνουν, δὲν εἶναι δίκαιο νὰ θεωρηθεῖ αὐτὸς αἴτιος τῆς ἔκ-
βασης. Λέγονται λοιπὸν αὐτὰ ἀπὸ τὴ θεία Γραφή, γιὰ νὰ μὴ φτάσομε ν'
ἀποδίδομε σὲ κάποια ἄλλη δύναμη καὶ ἀρχὴ τὶς τιμωρίες γιὰ τὰ ἁμαρτή-
ματά μας. Ἐμποδίζοντας λοιπὸν ὁ θεῖος λόγος καὶ αὕτη τὴ γνώμη, προ-
αναγγέλλει τί πρόκειται νὰ συμβεῖ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας. Καὶ ἓνας
λόγος βέβαια ὅτι ἡ αἰτία αὐτῶν ἔχει τὴν ἀναφορὰ τῆς στὸ Θεῖο εἶναι
αὐτός. Ὁ δεύτερος λόγος εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ συγκρατήσῃ
τὴ ροπὴ μας πρὸς τὸ κακό, δὲν τὸ κάνει μὲ τὴ βία, οὔτε προκαλεῖ τὰ ἀντί-
θετα. Τέτοιο εἶναι καὶ τὸ νόημα τοῦ χωρίου· «Ἐγὼ ἀποκαθιστῶ τὴν εἰ-
ρήνην, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐπιτρέπω νὰ συμβοῦν τὰ δεινά»²⁸, καί, «Γνωρίζω ὅτι
δὲν θὰ σὲ ἀκούσει ὁ Φαραώ· γι' αὐτὸ θὰ σκληρύνω τὴν καρδιὰ του»²⁹.
Γιατὶ τὸ «θὰ σκληρύνω» λέγεται ὅχι γιατί αὐτὸς θὰ μεταπλάσει σὲ σκλη-
ρὴ τὴν καρδιὰ τοῦ Φαραώ, ἀλλ' ἐπειδὴ, ἐνῶ αὐτὸς εἶχε κλίση πρὸς τὴ
σκληρότητα καὶ ἦταν στραμμένος σ' αὐτήν, δὲν τὸν ἀναχαίτιζε, γιὰ νὰ
μὴν ἀφαιρέσει τὸ αὐτεξούσιο τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Καὶ ἐνῶ ὁ Αἰγύ-
πτιος ἔκλινε πρὸς τὸ ἐκούσιο, δὲν τὸν μετέβαλε οὔτε τὸν ἔστρεψε πρὸς τὸ
ἀκούσιο. Γιατὶ αὕτη εἶναι ἡ σημασία τοῦ «θὰ σκληρύνω». Ἡ λέξη αὕτη
ἔχει παράλληλα καὶ μιὰ ἄλλη σημασία. Τὸ «θὰ τὸν σκληρύνω» δηλαδὴ
λέγεται ἀντὶ τοῦ· «Ἄφοῦ εἶναι σκληρὸς καὶ ἀλύγιστος ὡς πρὸς τὴ γνώ-
μη, θὰ τοῦ ἐπιβάλω ἐπάξια τῆς σκληρότητος καὶ τῆς ὠμότητός του»³⁰.

Οὕτω δὴ οὖν ἐνταῦθα, ὡσπερ ἔφημεν, προειδὸς τὸ Θεῖον ὡς ἐξ οἰκείας ὀρμῆς καὶ θελήσεως ἀποστήσονται μὲν τοῦ Ῥοδοῦ, ἀκολουθήσουσι δὲ τῷ δούλῳ καὶ ἀποστάτῃ Ἱεροδοῦ καὶ μερισθήσεται τὸ ἔθνος εἰς τμήματα δύο, τούτου τὴν γνῶσιν ὡσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων προειληφῶς ὁ Θεός, προαγορεύει τὸ ἐσόμενον, καὶ φησι «Διαρῆσσω διαρρήξω τὴν βασιλείαν», διὰ τὰς προειρημένας ἔμπροσθεν αἰτίας δύο. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ λέγοντος καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀναφέροντος, οὐ διέλιπον αὐτοὶ πρὸς ἑτέρους ἀποτρέχοντες θεούς, καὶ τῇ Ἀσάρτῃ, ἣτις ἐστὶ παρ' Ἑλλησιν Ἄρ-
10 τεμις, καὶ τῷ Χαμῶς καὶ ταῖς μυῖαις λατρεύοντες, καὶ κείνοις τῆς ἑαυτῶν ζωῆς τὴν πρόνοιάν τε καὶ τὴν διαμονὴν περιάπτοντες, τί οὐκ ἂν ἐτόλμησαν εἶ τινα ποθεν λαβεῖν ἀφορμὴν ἔσχον ἐκ τῆς τῶν ἱερῶν Γραμμάτων διανοίας, ὡς ἄλλος τις ἐστὶν αὐτοῖς ὁ τὰς τιμωρίας ὀρίζων, καὶ ἐξ ἑτέρου τινὸς ἢ τῶν χειρόνων αὐτοῖς ἔπεται φορὰ; Ἴδοις
15 δ' ἂν καὶ κατὰ τὸ πειρατήριον τοῦ δικαίου Ἰῶβ τὸν Θεὸν συγχωροῦντα τοὺς πειρασμοὺς καὶ ὄρους τινὰς καθορίζοντα τῷ πειράζοντι, οἷον, «Τάδε καὶ τάδε δίδοταί σοι πειράσαι, τούτου δὲ μὴ ἄψη». Πάντα γὰρ τῆς παντοκρατορικῆς ἐξῆπται δεξιᾶς, τὰ μὲν ἀντιλαμβανομένης καὶ συμπραττούσης, τὰ δὲ παραχωρούσης καὶ οὐκ ἀπει-
20 γούσης

Παραπλήσιον δὲ πῶς εἶναι δοκεῖ καὶ τό, «Προσέθετο ὀργὴ Κυρίου τοῦ θυμωθῆναι ἐπὶ Ἰσραὴλ. Καὶ ἐπέσεισε τὸν Δαβὶδ εἰς αὐτοὺς λέγων, Ἀριθμήσον τὸν Ἰσραὴλ». Ἐπισείει γὰρ τὸν Δαβὶδ ἀριθμῆσαι τὸν Ἰσραὴλ, ὅτι τοῦ δικαίου κριτοῦ ὀργὴ καὶ τιμωρία τῷ Ἰσραὴλ ἐφ'
25 οἷς ἤμαρτον ἐκεχρεώσθητο· καὶ οὐκ ἄλλος τις ἐστὶν ὁ ἀνασειῶν τὸν Δαβὶδ, ἀλλ' ὁ ὀργισμένος μὲν τῷ Ἰσραὴλ, ἐπενεγκεῖν δὲ μέλλων αὐτοῖς τὴν ποινὴν. Καὶ γὰρ τῆς μὲν ἁμαρτίας αὐτοὺς ἴσμεν τε αἰτίους, καὶ τὰ θεῖα διαμαρτύρονται Λόγια, τῶν δὲ ἐρχομένων ἡμῖν ἐφ' οἷς ἐξαμαρτάνομεν θλιβερῶν ἢ θεῖα ψῆφος δημιουργός κριτοῦ γὰρ δικαίου πρὸς
30 τὴν τῶν ἔργων βαρύτητα καὶ τὴν ἐπ' αὐτοὺς τιμωρίαν ἀρμόζεσθαι. Καὶ γὰρ τῆς μὲν ὀργῆς οἱ ἡμαρτηκότες παραίτιοι, ἢ δὲ ὀργὴ τούτοις τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγε, μέσου παραλαμβανομένου τοῦ Δαβὶδ, εἰς ὃν ἐκεῖνοι προσέκρουσαν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἡμαρτηκέναι Θεῷ (καὶ γὰρ ἠρίθμησεν) εἰ καὶ θᾶπτον αὐτὸν πρὸ τῶν ἄλλων κατεδίκησεν· φησὶ

31. Γ Βασ. 12, 24.

34. Δ' Βασ. 1, 2-6.

32. Γ Βασ. 11, 11.

35. Ἰῶβ 1, 2.

33. Γ Βασ. 11, 5-6.

36. Β' Βασ. 24, 1.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅπως εἶπαμε, προβλέποντας ὁ Θεὸς ὅτι ἀπὸ δικῆ τους κλίση καὶ θέληση θ' ἀποστατοῦσαν ἀπὸ τὸν Ροβοὰμ καὶ θ' ἀκολουθούσαν τὸν δοῦλο καὶ ἀποστάτη Ἱεροβοὰμ καὶ θὰ χωριζόταν τὸ ἔθνος σὲ δύο τμήματα³¹, ἔχοντας ὁ Θεὸς ἀπὸ πρὶν τὴ γνῶση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ὅπως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, προλέγει αὐτὸ πού θὰ συνέβαινε καὶ λέγει· «Θὰ διασπάσω ὅπωςδήποτε τὴ βασιλεία»³², γιὰ τοὺς δύο λόγους πού ἀναφέραμε προηγουμένως. Ἄν λοιπὸν μολονότι παντοῦ ὁ Θεὸς μιλοῦσε ἔτσι, καὶ ἀνέφερε τὰ πάντα στὸν ἑαυτό του, αὐτοὶ δὲν ἔπαυαν νὰ τρέχουν σ' ἄλλους θεοὺς, καὶ στὴν Ἀστάρτη, πού εἶναι ἡ Ἀρτεμις τῶν Ἑλλήνων, καὶ στὸν Χαμῶς³³, καὶ στίς μύγες, λατρεύοντας αὐτοὺς καὶ ἐξαρτώντας ἀπὸ αὐτοὺς τὴν πρόνοια καὶ τὴ διατήρηση τῆς ζωῆς τους³⁴, τί δὲν θὰ τολμοῦσαν νὰ κάνουν ἂν εἶχαν κάποια ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ νόημα τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, ὅτι εἶναι ἄλλος αὐτὸς πού ὀρίζει τίς τιμωρίες τους καὶ ἀπὸ κάποιον ἄλλον προέρχεται ἡ ῥοπή τους πρὸς τὸ κακό; Καὶ μπορεῖς νὰ δεῖς καὶ τὴν περίοδο τοῦ πειρασμοῦ τοῦ δίκαιου Ἰὼβ τὸν Θεὸ νὰ ἐπιτρέπει τοὺς πειρασμοὺς καὶ νὰ καθορίζει κάποιους ὅρους γιὰ τὸν ὑποβάλλοντα τοὺς πειρασμούς, ὅπως γιὰ παράδειγμα· «Αὐτὰ καὶ αὐτὰ σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποίησεις πρὸς πειρασμό του, τὸν ἴδιο ὅμως νὰ μὴν τὸν ἀγγίξεις»³⁵. Ὅλα δηλαδὴ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ παντοκράτορικὸ χέρι, πού σὲ ἄλλα βοηθεῖ καὶ συμπτῶνται, καὶ ἄλλα τὰ παραχωρεῖ καὶ δὲν τὰ ἐμποδίζει.

Παραπλήσιο κάπως φαίνεται πὼς εἶναι καὶ τό· «Ἄναψε πάλι ὁ θυμὸς τοῦ Κυρίου καὶ ξεσπώντας ἐναντίον τοῦ Ἰσραήλ, ἔδωσε ἐντολὴ στὸν Δαβὶδ σχετικὰ μ' αὐτούς, λέγοντας· Πήγαινε καὶ μέτρησε τοὺς Ἰσραηλίτες»³⁶. Προτρέπει δηλαδὴ τὸν Δαβὶδ νὰ μετρήσει τοὺς Ἰσραηλίτες, ἐπειδὴ ὀφειλόταν ὀργὴ καὶ τιμωρία ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν γιὰ ὅσα ἁμάρτησαν. Καὶ δὲν εἶναι κανένας ἄλλος πού παρακινεῖ τὸν Δαβὶδ, ἀλλ' ἐκεῖνος πού ἦταν ὀργισμένος μὲ τοὺς Ἰσραηλίτες καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβάλλει σ' αὐτούς τὴν τιμωρία. Γιατὶ γνωρίζομε ὅτι αἵτιοι τῆς ἁμαρτίας μας εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ τὸ βεβαιώνουν αὐτὸ καὶ τὰ θεῖα Λόγια, ἐνῶ δημιουργὸς τῶν θλιβερῶν πού μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τίς ἁμαρτίες μας εἶναι ἡ θεῖα ἀπόφαση. Καθόσον ἔργο τοῦ δίκαιου κριτῆ εἶναι νὰ προσαρμόζει τὴν τιμωρία ἀνάλογα μὲ τὴ βαρῦτητα τῶν ἁμαρτημάτων. Γιατὶ ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ὀργὴ ἦταν ὅσοι ἁμάρτησαν, τὴν τιμωρία τους ὅμως τὴν ἐπέβαλε ἡ ὀργὴ χρησιμοποιώντας τὸν Δαβὶδ, στὸν ὁποῖο ἐκεῖνοι ἀντιστάθηκαν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶχε ἁμαρτήσῃ στὸν Θεὸ (γιατὶ τοὺς εἶχε μετρήσει), ἂν καὶ αὐτὸν τὸν τιμώρησε γρηγορότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Γιατὶ

γάρ· «*Ἐπάταξε καρδία Δαβὶδ αὐτὸν ὅτι ἠρίθμησε τὸν λαόν*». Ποίας δὲ παρανομίας τηνικαῦτα ὁ λαὸς ὑποσχεῖν ἐδικαιούτο τιμωρίαν, ἢ δηλονότι τῆς ἐπαναστάσεως τῆς κατὰ τοῦ σφῶν βασιλέως Δαβίδ, ἠνίκα διαρραγέντες ἐκ νόμου καὶ δικαίας ἀρχῆς τῶ κατὰ πατρὸς καὶ
 5 βασιλέως τυραννικᾶς χειρᾶς ἀντάραντι, καὶ μήτε τὴν φύσιν εὐλαθη-
 θέντι, μήτε τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα δυσωπηθέντι, συνεπανέστησάν τε
 καὶ συναπεστάτησαν, ἐξ οὗ κυρίως μὲν κατ' ἀλλήλων ἐρρυνήκει ὁ
 φόνος, ἅπας δὲ φύσεως κατεπατήθη νόμος, παίδων πολλάκις κατὰ
 πατέρων τὰ ξίφη φερόντων, καὶ ὁ φίλτατος υἱὸς χειρὸς πατρικῆς
 10 ἔργον κείμενος· τοιαῦτα γὰρ τὰ κακὰ τῆς ἐμφυλίου στάσεως Ταύτης
 οὖν τῆς κατ' ἀλλήλων μαιφονίας, δίκαιος ἦν ὑποσχεῖν τὴν τιμωρίαν ὁ
 Ἰσραὴλ· ἐπεὶ δὲ ἔδει ποινηλαθῆναι αὐτόν, οἷόν τις προκαταρκτικὴ
 αἰτία τιμωρίας διατίθεται τὸ ἀνασεισθῆναι τὸν Δαβὶδ ἐξαριθμηῆσαι
 τὸν λαόν.

15 Ὅτι γὰρ οὐδὲ τῶν δεινῶν σφόδρα παρὰ βασιλέως ἦν ἡ ἀρίθμησις
 τοῦ λαοῦ, κἂν νῦν εἰς αἰτίαν τῆς τιμωρίας παρείληπται, δηλοῖ καὶ ἡ
 μετὰ ταῦτα ἀπαρίθμησις παρὰ τῶ αὐτῶ γεγενημένη Δαβίδ· ἐφ' ἣ οὔτε
 τι μηδὲν ἀπήντησε πονηρὸν καὶ μήτε πονηρίας ἐγκλήματι ὑπαχθεῖσα
 μήτε τινὰ ἐφελκυσσαμένη ποιήν· αὕτη δὲ περὶ τὰ τέλη γέγονε τοῦ
 20 βασιλέως ὅτε καὶ ὁ τῶν Λευιτῶν συνελογίσθη ἀριθμὸς τοῦτο δὲ καὶ
 συννυπεμφαίνουσα ἡ Γραφή, τό, «*Προσέθετο ὄργη Κυρίου θυμωθῆναι
 ἐπὶ Ἰσραὴλ*», διατίθησι πρὸ τοῦ, «*Ἀνέσεισε τὸν Δαβὶδ*», ἐνάγουσα
 οἰονεὶ καὶ διανιστῶσα τὸν ἀκροατὴν συνιδεῖν ὡς οὐχὶ διὰ τὸ ἀριθμη-
 θῆναι τὸν λαὸν ἡ ὄργη ἀνήφθη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν προσγεγενη-
 25 μένην αὐτῶν στάσιν τε καὶ τυραννίδα καὶ μαιφονίαν τὸ γὰρ τὴν ὄρ-
 γὴν προτεθεῖσθαι τῆς ἀριθμήσεως, οὐ διὰ τὴν ἀρίθμησιν ἐπαχθῆναι
 ταύτην δηλοῖ· ἀνασειέται δὲ αὐτὸς ὁ Δαβὶδ καὶ οὐκ ἄλλος, ὅτι περὶ διὰ
 τὸ αὐτοῦ ἀμάρτημα ἢ τοῦ Ἀβεσαλώμ ἐπανάστασις συνέβη· «*Ἀνθ' ὧν*»,
 γάρ φησιν, «*ἐφόνευσας καὶ ἐμοίχευσας, καὶ ἑτέροις μὲν ὑπα-*
 30 *χθήσῃ, πλὴν ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκές σου ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν σου εἰς*
ἑτέρους μεταστήσονται», ὃ δὴ καὶ διαπέπρακται τῶ Ἀβεσαλώμ· Ἀ-
 νασειέται οὖν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκῶς, ἵνα, τοῦ οἰκείου πταίσματος εἰς
 συναίσθησιν ἔλθῶν, «*Ἐγὼ ἥμαρτον*», ἀναδοήσῃ, «*καὶ ἐγὼ ἐκακο-*
ποίησα· οὗτος δὲ ὁ λαὸς τί ἐποίησε;». Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἐξαγορευσεως καὶ
 35 μετανοίας ἡ θραῦσις κοπάσῃ, ταύτης δὲ ληγούσης, ἡ σωτηρία περιγέ-

37. Β' Βασ. 24, 10.

40. Β' Βασ. 12, 9-12.

38. Β' Βασ. 15, 7-19, 1.

41. Β' Βασ. 16, 21-22.

39. Α' Παρ. 27.

42. Β' Βασ. 24, 17.

λέγει· «Ταράχθηκε ἡ καρδιά τοῦ Δαβίδ, ἐπειδὴ μέτρησε τὸν λαό»³⁷. Καὶ γιὰ ποιά παρανομία ἦταν δίκαιο τότε ὁ λαὸς νὰ θεωρηθεῖ ἔνοχος, ἢ εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ τους Δαβίδ, ὅταν ἀποσπάσθηκαν ἀπὸ τὴ νόμιμη καὶ δίκαια ἐξουσία καὶ μαζί μ' ἐκεῖνον πού σήκωσε τυραννικά χέρια ἐναντίον τοῦ πατέρα καὶ βασιλιᾶ του, καὶ οὔτε τὴ φύση σεβάστηκε οὔτε τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα φοβήθηκε, ἐπαναστάτησαν καὶ ἀποστάτησαν,³⁸ γεγονὸς ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου εἶχαν ξεσπάσει ἀλληλοσκοτωμοὶ καὶ καταπατήθηκε ὅλος ὁ νόμος τῆς φύσης, ἀφοῦ τὰ παιδιά πολλές φορές ἔστρεφαν τὰ ξίφη ἐναντίον τῶν πατέρων τους, καὶ ὁ πολυαγαπημένος υἱὸς βρισκόταν πεσμένος κάτω νεκρός, ἔργο τῶν πατρικῶν χειρῶν; Γιατὶ αὐτὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐμφύλιας σύρραξης.

Γι' αὐτὸν λοιπὸν τὸν βδελυρὸ ἀλληλοσκοτωμὸ ἦταν δίκαιο νὰ τιμωρηθεῖ ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ ποινὴ, σὰν προκαταρκτικὴ αἰτία τιμωρίας χρησιμοποιεῖται τὸ νὰ παρακινηθεῖ ὁ Δαβὶδ νὰ καταμετρήσει τὸν λαό. Γιατί, τὸ ὅτι δὲν ἦταν κανένα μεγάλο ὀλίσθημα τοῦ βασιλιᾶ ἢ ἀρίθμηση τοῦ λαοῦ, ἔστω καὶ ἂν χρησιμοποιήθηκε τώρα ὡς αἰτία τῆς τιμωρίας, καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει καὶ ἡ μεταγενέστερη ἀρίθμηση πού ἐγίνε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Δαβίδ, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν προέκυψε κανένα κακὸ, καὶ οὔτε κατηγορήθηκε ὡς ἔγκλημα πονηρίας, οὔτε ἐπέσυρε καμμιά ποινὴ. Αὐτὴ βέβαια ἐγίνε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ βασιλιᾶ, ὅταν ὑπολογίσθηκε μαζί καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Λευιτῶν. Καὶ αὐτὸ μαζί δηλώνοντας ἡ Γραφή θέτει τὸ, «Φούντωσε ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ ξεσπάσει ἐπάνω στὸν Ἰσραήλ», πρὶν ἀπὸ τὸ, «παρότρυνε τὸν Δαβίδ», ὑποδεικνύοντας κατὰ κάποιον τρόπο στὸν ἀκροατὴ καὶ κἀνοντάς τον νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ ἀντιληφθεῖ, ὅτι δὲν ἄναψε ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἀρίθμηση τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς στάσης αὐτῶν καὶ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς βδελυρῆς αἱματοχυσίας³⁹. Γιατὶ τὸ νὰ προσηγηθεῖ ἡ ὀργὴ ἀπὸ τὴν ἀρίθμηση, δηλώνει ὅτι ἡ ὀργὴ δὲν προκλήθηκε ἐξαιτίας τῆς ἀρίθμησης. Καὶ παρακινεῖται ὁ ἴδιος ὁ Δαβίδ, καὶ ὄχι ἄλλος, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ δικό του λάθος ἐγίνε ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἀβεσαλώμ. Γιατὶ λέγει· «Ἐπειδὴ σκότωσες καὶ μοίχευσες, θὰ ὑποταχθεῖς σὲ ἄλλους, ἀλλὰ καὶ οἱ γυναῖκες σου μπροστὰ στὰ μάτια σου θὰ πᾶνε μὲ ἄλλους»⁴⁰, πράγμα βέβαια πού τὸ ἔκανε ὁ Ἀβεσαλώμ⁴¹. Παρακινεῖται λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος πού ἀμάρτησε, ὥστε, ἀφοῦ συναισθανθεῖ τὸ σφάλμα του, νὰ φωνάξει, «Ἐγὼ ἀμάρτησα καὶ ἐγὼ ἔκανα τὸ κακὸ· αὐτὸς ὁ λαὸς τί ἔκανε;». Καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐξομολόγηση καὶ τὴ μετάνοια νὰ σταματήσει ὁ ἀλληλοσκο-

νοίτο τῷ γένει. Μᾶλλον δὲ ἄνωθεν εἰπεῖν, ἐκεχρεωστήκει τὴν δίκην ὁ λαός διὰ τοῦτο προσέθετο ὄργη Θεοῦ θυμωθῆναι ἐπ' αὐτούς ἀνασείει δὲ ὁ θυμὸς πρὸς τὴν ἀρίθμησιν τὸν Δαβίδ· ἀριθμηθέντος δὲ ἐπέθετο ἡ πληγὴ· ἰσταμένης δὲ τῆς πληγῆς εἰς συναίσθησιν τοῦ παραπτώματος ἤκει ὁ Δαβίδ· ἐκ τῆς συναισθήσεως εἰς μετάνοιαν, ἡ μετάνοια δὲ τὴν ἄνωθεν συγγνώμην καὶ τὸν ἔλεον κινεῖ, τὰ δὲ παύουσι τὴν θραῦσιν. Ὡστε καὶ τὸ δεινὸν τῷ λαῷ ὥσπερ ἀπὸ τινος κεφαλῆς τῷ ἡμαρτηκότι κατέβη, καὶ ἡ τοῦ πάθους πάλιν ἀναστολή διὰ τὴν αὐτοῦ μετάνοιαν κατεπράχθη.

10

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΒ΄.

Διὰ τί ὁ θεσπέσιος Δαβίδ παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς ἁμαρτίαν καὶ τότε τηλικαύτην;

Τάχα μὲν καὶ διὰ τινὰς ἐτέρας ἀπορρήτους αἰτίας, πλὴν ὡς ἂν καὶ τῷ θίῳ μετανοίας προστεθεμένον εἶη παράδειγμα· εἰ γὰρ οὗτος βασι-
15 λεύς τε ὢν καὶ κατὰ τὴν καρδίαν πεπολιτεῦσθαι μεμαρτυρημένος Θεοῦ, πεσὼν οὗτος θάπτον καὶ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων ἐσπούδασεν ἐκκαθᾶραι τὸ ὀλίστημα, πῶς οὐ χρὴ καὶ ἡμᾶς σὺν ἅπαξ πεσόντας, ἀλλὰ διὰ παντός πίπτοντας, θερμοῖς τοῖς δάκρυσι καὶ συντετροπμμένη καρδίᾳ ἀπαλείφειν πειρᾶσθαι τὰ ἁμαρτήματα; Ἔτι δέ, ἵνα μὴ δήποτέ
20 τινες τῶν ἐν κατορθώμασι διαλαμπόντων, οἷα δὴ τὰ ἀνθρώπινα εἰς παράπτωμά τι κατωλισθηκότες, ἀπογνώσει ἑαυτούς καὶ ἀπελπισίᾳ παραδῶσιν, ἀλλ' ἔχοντες τὸν μακάριον ἐκεῖνον Δαβίδ τηλικαύτην μὲν παρανομίαν εἰργασμένον, οὕτω δὲ ταχεῖαν τὴν θεραπείαν εὐρημένον, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν ὅμοιον διαναστῶσι ζῆλον, καὶ τοῦ πτώματος ἀνα-
25 σφαλέντες καὶ τῆς μετανοίας ὅλοι γεγονότες, τῶν προτέρων ἔχονται κατορθωμάτων. Ἴσως δὲ καὶ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς εἰς ἁμαρτίαν πεσεῖν τὸν Δαβίδ, ἵνα μὴ τὰς τῆς ἱερᾶς Γραφῆς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἀκούοντες εἰς Θεὸν αὐτὸν ἀναστήσωσι· καὶ γὰρ καὶ τὸ Μωϋσέως σῶμα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν μετατεθέν, ἄγνωστον μέχρι καὶ
30 τήμερον χρηματίζει τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· καὶ ὁ θεσπέσιος δὲ Παῦλος τοιοῦτόν τι περὶ αὐτοῦ ὑποδηλοῖ λέγων «Ἴνα μὴ τις ὑπολογίσηται τι περὶ ἐμοῦ ὑπὲρ ὃ βλέπει καὶ ἀκούει· ἀλλὰ καὶ τινες τῶν Ἑλληνιζόντων, ἐπεὶ τερατουργοῦντας εἶδον αὐτόν τε καὶ Βαρνάβαν, ὡς θεοῖς προσφέρειν θυσίας ᾤρησαν.

43. Β' Βασ. 24, 22, 25. Ἀριθμ. 17, 13, 15. Ψαλμ. 105, 3.

44. Β' Βασ. 11, 2.

45. Πράξ. 13, 22.

45α. Ψαλμ. 50, 19.

46. Δευτ. 34, 6.

47. Β' Κορ. 12, 6.

τωμός⁴³, και ἄφοῦ σταματήσει αὐτός, νὰ ἐπέλθει ἡ σωτηρία τοῦ γένους. Καλύτερα ὅμως νὰ τὰ ποῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ· γι' αὐτὸ ἀναψε ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τους. Ὁ θυμὸς παρακινεῖ τὸν Δαβὶδ στὸ μέτρομα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅταν ἔγινε αὐτό, τότε ἦρθε ἡ τιμωρία. Ὅσο ὅμως διαρκοῦσε ἡ ποινὴ ὁ Δαβὶδ φτάνει στὴ συναίσθηση τοῦ παραπτώματός του, καὶ ἀπὸ τὴ συναίσθηση ὀδηγεῖται στὴ μετάνοια, καὶ ἡ μετάνοια ἀποσπᾶ τὴ συγνώμη καὶ τὴ συμπάθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλα αὐτὰ σταματοῦν τὴν ἀλληλοκτονία. Ὡστε καὶ ἡ συμφορὰ στὸ λαό, σὰν ἀπὸ κάποια κεφαλὴ κατέβηκε σ' αὐτὸν ποὺ ἁμάρτησε, καὶ ἡ διακοπὴ πάλι τοῦ κακοῦ πραγματοποιήθηκε χάρις στὴ μετάνοια αὐτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 302η.

Γιατί ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐπιτρέπεται νὰ πέσει σὲ ἁμαρτία, καὶ μάλιστα τόσο μεγάλη⁴⁴;

Ἴσως καὶ γιὰ κάποιες ἄλλες ἀπόρρητες αἰτίες, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ὑπάρχει παράδειγμα μετάνοιας στὴ ζωὴ. Γιατί, ἂν αὐτὸς ποῦ καὶ βασιλίας ἦταν καὶ ἡ ζωὴ του μαρτυρεῖται πὼς ἦταν σύμφωνη μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ⁴⁵, ὅταν ἔπεσε σηκώθηκε τὸ ταχύτερο καὶ μὲ τὴ μετάνοια καὶ τὰ δάκρυα φρόντισε νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ τὸ ἁμάρτημά του, πὼς δὲν πρέπει καὶ ἐμεῖς ποῦ πέσαμε ὄχι μία φορὰ, ἀλλὰ πέφτομε διαρκῶς, νὰ προσπαθοῦμε μὲ θερμὰ δάκρυα καὶ συντριμμένη καρδιὰ^{45α} νὰ σβήσουμε τὰ ἁμαρτήματά μας; Κι ἀκόμα, ἂν κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ διακρίνονται γιὰ τὰ ἀνθρώπινα κατορθώματά τους, ὀλισθήσουν σὲ κάποιο παράπτωμα, νὰ μὴν παραδοθοῦν στὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀπελπισία, ἀλλ' ἔχοντας παράδειγμα τὸν μακάριο ἐκεῖνο Δαβὶδ ποῦ, ἂν καὶ διέπραξε τόσο μεγάλη παρανομία, πέτυχε τὴ θεραπεία τόσο πολὺ γρήγορα, καὶ αὐτοὶ νὰ ἐπιδοθοῦν στὴν ἴδια προσπάθεια, καὶ ἄφοῦ σηκωθοῦν ἀπὸ τὸ πέσιμό τους καὶ παραδώσουν ὅλο τὸν ἑαυτό τους στὴ μετάνοια, νὰ ἐπιδοθοῦν στὰ προηγούμενα κατορθώματά τους. Ἴσως βέβαια ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς νὰ ἁμαρτήσῃ ὁ Δαβὶδ, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἀκούοντας οἱ Ἰουδαῖοι τὶς μαρτυρίες τῆς ἱερῆς Γραφῆς γι' αὐτόν, τὸν ἀνακηρύξουν Θεό. Καθόσον γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καὶ τὸ σῶμα τοῦ Μωυσῆ μετατέθηκε καὶ παραμένει ἄγνωστο μέχρι σήμερα στοὺς Ἰσραηλίτες⁴⁶. Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος κάτι παρόμοιο ὑποδηλώνει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅταν λέγει· «Γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ κάποιος γιὰ μένα κάτι παραπάνω ἀπὸ αὐτὸ ποῦ βλέπει καὶ ἀκούει»⁴⁷. Ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνίζοντες, ὅταν εἶδαν αὐτόν καὶ τὸν Βαρνάβα νὰ θαυματουροῦν, ἔτρεξαν νὰ τοὺς προσφέρουν θυσίες σὰν σὲ θεοὺς.

Τὸ μέντοι ῥητόν, ὃ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλειῶν «ἀνέσεισεν»
 κείται «τὸν Δαβίδ», τοῦτο δὴ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Παραλειπομένων,
 «ἀνέστη», παρατέθειται, «σατᾶν τῷ Ἰσραήλ καὶ ἐπέσεισε τὸν Δαβίδ
 ἀριθμησαὶ τὸν λαόν»· καὶ οὐκ ἔστιν ἀλλήλοις ἐναντία ταῦτα, εἰ καὶ
 5 δοκεῖ Ἡ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ ὀργὴ ἀνέσεισε τὸν Δαβίδ, ἦτοι ἐκίνησε
 καὶ διεσάλευσσε πρὸς τὴν ἀρίθμησιν διὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ λαοῦ· τὸ
 δὲ σατᾶν ὡς ἐπὶ πᾶν εἴωθεν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀντὶ τοῦ κολαφισμοῦ
 καὶ πειρασμοῦ ἐκλαμβάνεσθαι. Ὡστε, εἰ μὴ ὠργίσθη Θεός, οὐκ ἂν
 ἀνεσείσθη ὁ Δαβίδ, ἦτοι πρὸς ἐνθύμησιν μετέστη τοῦ ἀριθμησαὶ τὸν
 10 λαόν, εἰ δὲ μὴ ἀνεσείσθη, οὐδ' ὁ πειρασμὸς ἔπεσε τῷ Ἰσραήλ, ἦγον
 ὁ σατᾶν· αὐτὸ γὰρ τὸ ἀριθμηθῆναι τοῦτο αἴτιον λέγεται τοῦ πειρα-
 σμοῦ, καίτοι τῆς ἀποστάσεως μᾶλλον τὴν αἰτίαν ἀποτεκούσης. Ἐπεὶ
 καὶ Μωσῆς ἠρίθμησε καὶ Δαβίδ πάλιν μετὰ τὴν πληγὴν, καὶ οὐδεμιᾶ
 τούτων τῶν ἀριθμήσεων οὔτε μῶμος οὔτε πληγὴ ἐγκατέσκηψεν.
 15 Ὅτι δὲ τὸ σατᾶν ἀντὶ πειρασμοῦ καὶ κολαφισμοῦ λαμβάνεται, καὶ ἐξ
 ἑτέρων δῆλον· «Καὶ ἀνέστησε», γὰρ φησι, «σατᾶν ἐπὶ Ἰσραήλ Ἄδερ
 τὸν Ἰδουμαῖον». Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος «ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ
 σαρκί, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με κολαφίσῃ», οἷον ἄγγελος καὶ ὑπηρέτης
 πειρασμοῦ καὶ κολαφισμοῦ, τοῦτ' ἔστι δι' οὗ μοι οἱ πειρασμοὶ καὶ κο-
 20 λαφισμοὶ ἐπέρχονται. Αἰνίττοιτο δ' ἂν τὸ ῥητόν ἦτοι Ἀλέξανδρον
 τὸν χαλκέα, τὸν πολλὰ κακὰ ἐπενεγκόντα Παύλῳ, ἢ τοὺς κατ' ἐκεῖνο
 καιροῦ τυράννους καὶ ἑτεροδιδασκάλους, ἐπανισταμένους αὐτῷ καὶ
 πολλῶν πειρασμῶν αἰτίους καὶ διακόνους αὐτῷ γεγενημένους.

Τὸ δὲ «εὗρον τὸν Δαβίδ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου» ῥητῶς
 25 μὲν οὕτως ἐν τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ οὐκ ἂν εὗρεθειῇ· εἰ γὰρ καὶ ἐν Ψαλ-
 μοῖς ᾄδεται, «εὗρον Δαβίδ τὸν δοῦλον μου, ἐν ἐλαίῳ ἀγίῳ ἔχρισσα
 αὐτόν», ἀλλ' οὖν παρὰ πολὺ τοῦ προειρημένου ῥητοῦ τῇ λέξει διέ-
 στηκεν. Ἐγγύτερον δ' ἂν εἶη μᾶλλον τὸ εἰρημένον τῷ προφήτῃ Σα-
 μουὴλ πρὸς τὸν Σαούλ· ὀνειδιζὼν γὰρ αὐτόν τὴν παράβασιν τῶν
 30 νομικῶν ἐντολῶν καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας αὐτῷ προανα-
 φωνῶν, φησὶ πρὸς αὐτόν ὅτι, «Ἐπειδὴ σὺ κατὰ τὰς ὁδοὺς Κυρίου
 καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ πορεύεσθαι οὐ θούλει, ἐκλέξεται ἑαυτῷ ὁ
 Θεὸς ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ὃς ποιήσει πάντα τὰ ἀρεστὰ

48. Β' Βασ. 24, 1.

51. Α' Παραλ. κεφ. 27.

54. Β' Τιμ. 4, 14.

49. Α' Παραλ. 21, 1.

52. Γ' Βασ. 11, 14.

55. Πράξ. 13, 22.

50. Ἀριθμ. 1, 1-3, 43.

53. Β' Κορ. 12, 7.

56. Ψαλμ. 88, 21.

Τὸ χωρίο βέβαια πού παρατίθεται στὸ δεύτερο βιβλίο τῶν Βασιλειῶν λέγει «παρακίνησε τὸν Δαβίδ»⁴⁸, ἐνῶ στὸ πρῶτο βιβλίο τῶν Παραλειπομένων λέγει, «σηκώθηκε ὁ σατανᾶς ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ προέτρεψε τὸν Δαβίδ νὰ μετρήσει τὸν λαό»⁴⁹, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὰ ἀντίθετα μεταξὺ τους, μολονότι ἔτσι φαίνεται. Γιατὶ ἡ ὀργὴ ἀνέσεισε τὸν Δαβίδ, δηλαδή τὸν παρακίνησε καὶ τὸν ὤθησε στὴν καταμέτρηση τοῦ λαοῦ ἐξαιτίας τῆς ἐξέγερσης τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἡ λέξη “σατᾶν” συνήθως στὴ θεία Γραφὴ ἐκλαμβάνεται ἀντὶ τοῦ “κολαφισμὸς καὶ πειρασμὸς”. “Ὡστε, ἂν δὲν ὀργιζόταν ὁ Θεός, δὲν θὰ παραρακινουῦνταν, δηλαδή δὲν θὰ ἔφθανε στὴ σκέψη νὰ μετρήσει τὸν λαό, καὶ ἂν δὲν παρακινουῦνταν, οὔτε ὁ πειρασμὸς θὰ ἔπεφτε στοὺς Ἰσραηλίτες, δηλαδή ὁ σατᾶν. Γιατὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ νὰ μετρηθοῦν λέγεται ὡς αἰτία τοῦ πειρασμοῦ, ἂν καὶ βέβαια ἡ ἀποστασία μᾶλλον εἶναι ἐκείνη πού γέννησε τὴν αἰτία τοῦ πειρασμοῦ. Καθόσον καὶ ὁ Μωυσῆς μέτρησε τὸν λαό⁵⁰ καὶ ὁ Δαβίδ πάλι μετὰ τὴν τιμωρία⁵¹, καὶ σὲ καμμιά ἀπὸ αὐτὲς τίς ἀριθμήσεις οὔτε μομφὴ προέκυψε οὔτε τιμωρία. “Ὅτι βέβαια ὁ σατᾶν λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ πειρασμοῦ καὶ κολαφισμοῦ, εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ ἄλλα· γιατί λέγει· «Καὶ ξεσηκώθηκε ὁ σατᾶν ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἴδουμαῖο Ἄδερ»⁵². Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Μοῦ δόθηκε ἓνα ἀγκάθι στὴ σάρκα μου, ἄγγελος σατᾶν, γιὰ νὰ μὲ κολαφίζει»⁵³, σὰν ἄγγελος καὶ ὑπηρέτης τοῦ πειρασμοῦ καὶ τοῦ κολαφισμοῦ, δηλαδή μέσω τοῦ ὁποίου δέχομαι τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κολαφισμοὺς⁵⁴. Ἐνδεχομένως νὰ ὑπαινισσόταν ὁ λόγος αὐτὸς ἢ τὸν Ἀλέξανδρο τὸν χαλκωματᾶ, πού εἶχε προξενήσει πολλὰ κακὰ στὸν Παῦλο, ἢ τοὺς τυράννους κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ τοὺς ἑτεροδιδασκάλους, πού ἐξεγείρονταν ἐναντίον του καὶ εἶχαν γίνει αἵτιοι καὶ ὑπηρέτες πολλῶν πειρασμῶν εἰς βάρος του.

Τό, «Βρῆκα τὸν Δαβίδ ἄνδρα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία μου»⁵⁵, δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη νὰ λέγεται ἔτσι ρητᾶ· γιατί, ἂν καὶ στοὺ Ψαλμοὺς λέγεται, «Βρῆκα τὸν Δαβίδ τὸν δούλο μου, καὶ τὸν ἔχρισα βασιλιὰ μὲ τὸ ἅγιο ἔλαιό μου»⁵⁶, ἀλλ’ ὅμως διαφέρει πάρα πολὺ ἀπὸ τὸν λόγο πού ἀναφέραμε προηγουμένως. Πλησιέστερο πρὸς αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι μᾶλλον ἐκεῖνο πού ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν προφήτη Σαμουὴλ πρὸς τὸν Σαούλ· γιατί, κατηγορώντας αὐτὸν γιὰ τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου καὶ προαναγγέλλοντας τὴν ἐκπτώση τῆς βασιλείας του, λέγει πρὸς αὐτόν «Ἐπειδὴ σὺ δὲν θέλεις νὰ πορεύεσαι σύμφωνα μὲ τίς ἐντολὲς τοῦ Κυρίου καὶ τὰ προστάγματά του, θὰ ἐκλέξει ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του ἄνδρα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του, ὁ ὁποῖος

ἐνώπιον αὐτοῦ». Ἄλλ', εἰ καὶ πλατύτερον τοῦτο τῆς ῥήσεως τῆς ψαλμικῆς, πλὴν οὐ κατὰ πάντα ἀπαράτρεπτόν ἐστι τοῖς ὀνόμασι πρὸς τὸ «εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου». Ἄλλ' οὖν τοῦτο ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἰδὼς εἰς ἐκεῖνο δημηγορῶν ἐν ταῖς 5 Πράξεσιν μετασχηματίζει.

Ἄνῃρ δὲ λέγεται κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Θεοῦ εὗρησθαι ὁ Δαβὶδ, ἐπειδὴ πολλῶν ἐντολῶν ὑπαρχόντων δι' ὧν ὁ τῆς ἀρετῆς χαρακτηρίζεται τρόπος, οὐδεμία ἄλλη πλησίον ἴσθησι Θεοῦ καὶ ὅσον ἀνθρωπίνῃ φύσει δυνατόν εἰς τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὁμοίωσιν ἀναδιβάξει, ὡς τὸ τοὺς 10 ἐχθροὺς ἀμείβεσθαι ἀγαθοῖς. Καὶ γὰρ ὁ κυριακὸς ἐν εὐαγγελίοις λόγοις φησὶν, «Γίνεσθε οἰκτιρόμονες, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτιρόμων αὐτὸς γὰρ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ ἀγαθοῦς καὶ πονηροῦς», καὶ πάλιν, «καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, ἵνα γίνεσθε ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς». 15 Ὁ γοῦν Δαβὶδ ταύτην κατορθώσας τὴν ἀρετὴν, εἰ καὶ ἐν ἄλλοις ἅτε δὴ ἄνθρωπος ὧν παρηνέχθη, εἰκότως κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Θεοῦ τοῦ φιλανθρώπου λέγεται εὗρεθῆναι. Ἄλλως τε δὲ ἐπεὶ ὁ Σαοὺλ κατὰ τὰ καίρια τῶν ἐντολῶν Κυρίου παρηνέχθη, ὁ δὲ Δαβὶδ οὐ πρὸς ἐκεῖνον μόνον κατὰ τε εὐσέβειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τὴν ὑπεροχὴν εἶχεν, 20 ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐφεξῆς μικροῦ πάντας («Οὐδεὶς γὰρ ἐγένετο», φησὶν, «ὡς Δαβὶδ, ποιήσας τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου»), διὰ τοῦτο προορῶμενος τὴν τοῦ Δαβὶδ ἀρετὴν ὁ προφήτης φησὶν ὡς «Ἐκλέξεται αὐτῷ ὁ Θεὸς ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ὃς ποιήσει πάντα τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ».

25 Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος πρὸς τὴν διάνοιαν ἀναχωροῦντα μὴ ἐπ' ἐκεῖνου μόνον τοῦ Δαβὶδ τὸν χρησμὸν ἐκθῆναι, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τὸν ἀπὸ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἰεσσαὶ καταγόμενον Χριστόν, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ γὰρ τὸ ἱερὸν γράμμα φησὶν ἀλλαχοῦ περὶ αὐτοῦ, «Αὐτὸς ἐπικαλέσεται με 30 Πατέρα, καὶ γὰρ πρωτότοκον θήσω αὐτόν, ὑψηλὸν παρὰ πάντα τοὺς βασιλεῖς». Τοῦτον τοιγαροῦν προδηλῶν διὰ τοῦ προφήτου ὁ Θεός, τὸν ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐκ Θεοῦ δὲ Θεὸν Λόγον, Χριστόν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, φησὶν αὐτόν εὔρασθαι κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, οἶονεὶ ἐνὶ καὶ πῶ αὐτῷ συναπτόμενον θελήματι, καὶ ἐν πῶ

57. Α' Βασ. 13, 14. Ἦσ. 38, 3. 58. Πλάτων Θεαίτητος, 176, 1-3. 59. Λουκᾶ 6, 36.
60. Ματθ. 5, 45. 61. Λουκᾶ 6, 27. 62. Ματθ. 5, 45. 63. Γ Παραλ. 15, 5.
64. Α' Βασ. 13, 14. Ἦσ. 38, 3. 65. Λουκᾶ 1, 33. 66. Ψαλμ. 88, 27, 28.

θά πραγματοποιήσει ὅλα τὰ ἀρεστὰ σ' αὐτόν»⁵⁷. Ἄλλ' ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι πλατύτερο ἀπὸ τὴν ψαλμικὴν ῥήσιν, ἐν τούτοις δὲν εἶναι σὲ ὅλα ὅμοιο ὡς πρὸς τὶς λέξεις μὲ τὸ, «Βρῆκα τὸν Δαβίδ, τὸν υἱὸ τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία μου». Ὁ θεσπέσιος ὅμως Παῦλος πού τὸ γνώριζε αὐτό, μιλώντας στὶς Πράξεις τὸ διατυπώνει προσαρμοσμένο μὲ ἐκεῖνο.

Ὁ Δαβίδ λέγεται ὅτι βρέθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὴν καρδιά του, ἐπειδὴ, ἐνῶ ὑπάρχουν πολλές ἐντολές μὲ τὶς ὁποῖες χαρακτηρίζεται ὁ ἐνάρετος τρόπος ζωῆς, καμμιὰ ἄλλη δὲν τοποθετεῖ κοντὰ στὸν Θεὸ καὶ δὲν ἀνεβάζει, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ στὴν ἀνθρώπινη φύσιν, στὴν ὁμοίωση μὲ ἐκεῖνον⁵⁸, ὅσο τὸ νὰ ἀμείβει κανεὶς τοὺς ἐχθροὺς μὲ ἀγαθὰ. Καὶ πράγματι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου λέγει σὰ εὐαγγέλια· «Γίνεσθε σπλαχνικοὶ, ὅπως καὶ ὁ Πατέρας σας εἶναι σπλαχνικός⁵⁹. γιὰτὶ βρέχει σὲ δίκαιους καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιο τοῦ σὲ καλοὺς καὶ κακοὺς»⁶⁰. καὶ πάλι· «Νὰ εὐεργετεῖτε ἐκείνους πού σᾶς μισοῦν⁶¹, γιὰ νὰ γίνετε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»⁶². Ὁ Δαβίδ λοιπὸν πού κατόρθωσε αὐτὴ τὴν ἀρετὴ, ἂν καὶ σὲ ἄλλα ὡς ἄνθρωπος παραφέρθηκε, εὐλόγα λέγεται ὅτι βρέθηκε νὰ εἶναι ἄνδρας σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ φιλόανθρωπου Θεοῦ. Ἐξάλλου, ἐπειδὴ ὁ Σαουλ παραφέρθηκε ὡς πρὸς τὰ σπουδαιότερα παραγγέλματα τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, ἐνῶ ὁ Δαβίδ εἶχε τὴν ὑπεροχὴ ὡς πρὸς τὴν εὐσέβεια καὶ τὴν ἄλλη ἀρετὴ ὄχι μόνον ἔναντι ἐκείνου, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ ἔναντι ὅλων τῶν μεταγενέστερων (γιὰτὶ λέγει, «Κανένας δὲν ὑπῆρξε ὅπως ὁ Δαβίδ, πού νὰ ἔκανε τὸ ὀρθὸ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»⁶³), γι' αὐτὸ, προβλέποντας ὁ προφήτης τὴν ἀρετὴ τοῦ Δαβίδ, λέγει· «Θὰ ἐκλέξει ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του ἄνδρα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του, ὁ ὁποῖος θὰ πράξει ὅλα ὅσα εἶναι ἀρεστὰ σ' αὐτόν»⁶⁴.

Τίποτε ὅμως δὲν ἐμποδίζει, προχωρώντας ἀπὸ τὶς λέξεις πρὸς τὸ βαθύτερο νόημα αὐτῶν, νὰ ἔχει τὴν ἐπαλήθευσή του ὁ χρησιμὸς ὄχι μόνον σὲ ἐκεῖνον, τὸν Δαβίδ, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο στὸν καταγόμενον ἀπὸ τὴν γενεὰ τοῦ Δαβίδ, τὸν Χριστὸ, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία δὲν ἔχει τέλος⁶⁵. Καὶ πράγματι ἡ ἱερὴ Γραφή λέγει ἄλλοῦ γι' αὐτόν· «Αὐτὸς θὰ μὲ ἐπικαλεσθεῖ ὡς Πατέρα του, καὶ ἐγὼ θὰ τὸν καταστήσω πρωτότοκο, πρὸ ἔνδοξο ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς»⁶⁶. Αὐτόν λοιπὸν προδηλώνοντας ὁ Θεὸς μέσω τοῦ προφήτη, τὸν προερχόμενο βέβαια κατὰ τὸ ἀνθρώπινο ἀπὸ τὴν γενεὰ τοῦ Δαβίδ, ἀλλὰ πού εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό, τὸν Χριστὸ τὸν Σωτῆρα μας, λέγει ὅτι βρῆκε αὐτόν σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του, δηλαδὴ συνδεδεμένο μὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ θέλημα, ἔστω καὶ ἂν διαπιστωνόταν μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύσιν, καὶ σ' αὐτὸ ἦταν ἀχώριστη

τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐγνωρίζετο συγκρίματι καὶ τούτῳ ἡ βουλή καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἀδιάστατος «Ἄ γὰρ θέλει», φησὶν, «ὁ Πατήρ, ταῦτα θέλει καὶ ὁ Υἱός», καὶ μυρία ἄλλα. Καὶ κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὗτός ἐστιν ὁ πάντα τὰ ἀρεστὰ πεπληρωκῶς τοῦ
 5 Πατρός· ἐπεὶ ὁ γε Δαβὶδ ἔχοι ἂν τισι καὶ παρασχεῖν ἐξ ὧν ἔπραξε λαβὰς, ἐπὶ μὲν τοῦ Οὐρίου περιφανῶς καὶ ἐπὶ τῇ ἀπαριθμήσει τοῦ λαοῦ, τάχα δὲ καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ Νάβαλ καταφόρῳ ῥύμη καὶ ὀργῇ, καὶ ὅτι μὴ πάντα τὰ τοῦ νόμου φυλάττων ὑπὸ ἀράν τινα ἔπιπτεν· οὔτε γὰρ τὸ Πάσχα φαίνεται φαγὼν καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν ἐν τῷ νόμῳ, κὰν μὴ τὰ καί-
 10 ρια, παραβεβασμένος καὶ ἡ κατὰ τοῦ Ἰωάβ δὲ καὶ Σεμεεὶ δεδομένη ἐντολὴ τῷ παιδί, καὶ τὸ «Οὐ σὺ οἰκοδομήσεις μοι οἶκον, ὅτι ἀνὴρ αἱμάτων εἶ», εἰ καὶ τὰς ἐπιλύσεις ἔχουσιν εἰς ἀθώωσιν περιουτώσας τὸν Δαβὶδ, ἀλλ' οὖν κατὰ τὸ πρόχειρον πολλοῖς ἐμποδῶν ἴσταται μὴ κατὰ τὴν καρδίαν πάντα τελέσαι αὐτὸν τοῦ Θεοῦ.

15 Τὸ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ πρωὶ μὲν τὸ μάννα καταπέμπεσθαι τῷ Ἰσραήλ, ἐσπέρας δὲ τὴν ὀρτυγομήτραν, τοιαύτης ἀναφθείῃ ἂν θεωρίας, Τὸ μὲν μάννα πρωὶ κατήρχετο ὅτι τύπος ἦν τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὃς δικαιοσύνης ἡλῖος καὶ ἀνατολὴ ἡλίου ἡμῖν ἐπεδήμησε τοῖς ἐν σκότει· ἐπεὶ οὖν τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ καὶ τῇ ἀνατολῇ
 20 παρεικάζεται τὸ αἰσθητὸν μάννα, εἰκότως κάτεισιν πρωὶ, τῷ συγγενεὶ τὴν ἀναλογίαν φυλάττων. Ἡ δὲ ὀρτυγομήτρα κάτεισιν ἐσπέρας ζωοθυσίαν τοῖς Ἰσραηλίταις πληροῦσα, ἐπειδὴ τὴν ἐν τῷ νόμῳ παρεδήλου λατρείαν, ἣτις ἐν σκιαῖς τε καὶ ἀμυδροτέροις ἔχνεσι τῆς ἀληθείας ἐτε-
 25 γαζον τὸν ἀέρα· καὶ εἰκότως ἐν ἐσπέρα τὸ προχαράττον τὴν νομικὴν θυσίαν κατεφέρειτο τοῖς Ἰσραηλίταις. Ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τις ἄλλος ἐθελήσοι λαβεῖν τοῦτο ὡς προχάραγμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, οὐκ ἂν τοῦ εἰκότος παρασφαλείῃ. Καὶ τοῦ σώματος δὲ Χριστοῦ, ὃ λαβὼν ἐδί-
 30 φαίη τὸ μάννα, εὐλόγως ἂν εὖροι τὸ ἐν τῇ πρωίᾳ τοῦτο φέρεσθαι τοῖς Ἰσραηλίταις καὶ γὰρ καὶ ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τοῦτο νυνὶ διαφυλάττει, ἐν τῷ τῆς πρωίας καιρῷ τὴν ἱερὰν καὶ καθαρὰν καὶ ἀναί-
 μακτον θυσίαν μυσταγωγούσα καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος χά-
 ριν προσδεχομένη.

67. Ἰω. 5, 19-21, 30.

68. Ἰω. 8, 29.

69. Α' Βασ. 25, 21-22.

70. Δ' Βασ. 23, 22.

71. Γ' Βασ. 2, 5-9.

72. Α' Παραλ. 22, 8, 28, 3.

72α. Ἐξ. 16, 12-15.

72β. Ἰω. 6, 31-33.

73. Μαλαχ. 3, 20.

73α. Λουκᾶ 1, 78-79.

74. Ματθ. 26, 26-27.

βουλή και ἡ ἐνέργεια τοῦ πατρικοῦ θελήματος· γιατί λέγει· «Ἐκεῖνα πού θέλει ὁ Πατέρας, αὐτὰ θέλει καὶ ὁ Υἱός»⁶⁷, καὶ ἄπειρα ἄλλα. Καὶ γιὰ νὰ ἀκριβολογήσουμε, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού πραγματοποίησε ὅλα ὅσα εἶναι ἀρεστὰ στὸν Πατέρα του⁶⁸. Γιατί ὁ Δαβὶδ μπορεῖ νὰ δώσει ἀφορμὲς σὲ κάποιους ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔπραξε, ὅπως γίνεται αὐτὸ ὀλοφάνερο ἀπὸ τὴν περίπτωσι τοῦ Οὐρία καὶ τὴν καταμέτρησι τοῦ λαοῦ, καὶ ἴσως καὶ ἀπὸ τὴν ὀρμητικὴν ἐπίθεσι καὶ ὀργὴν ἐναντίον τοῦ Νάβαλ⁶⁹, καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὸ ὅτι, ἐπειδὴ δὲν φύλαγε ὅλες τὶς ἐντολὰς τοῦ νόμου, ἔπεφτε σὲ κάποια κατάρρα. Καθόσον οὔτε τὸ πάσχα φαίνεται νὰ ἔχει φάγει, καὶ πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ προστάγματα τοῦ νόμου, ἂν καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ καίρια, τὰ ἔχει παραβεῖ⁷⁰. Καὶ ἡ ἐντολὴ πού ἔδωσε στὸν υἱὸ του ἐναντίον τοῦ Ἰωὰβ καὶ τοῦ Σεμεεί⁷¹, καὶ τὸ, «Δὲν θὰ μοῦ οἰκοδομήσεις ἐσὺ τὸ ναὸ μου, γιατί εἶσαι ἄνθρωπος αἱματοχυσιῶν»⁷², ἂν καὶ ἔχουν τὶς ἐξηγήσεις πού παρουσιάζουν ἀθῶο τὸν Δαβὶδ, ὅμως ἐξεταζόμενες πρόχειρα γίνονται σὲ πολλοὺς ἐμπόδιο νὰ πιστέψουν ὅτι αὐτὸς πραγματοποίησε ὅλα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ὅτι πάλι ἔπεφτε στὴν ἔρημο γιὰ τὸν Ἰσραὴλ τὸ πρῶν τὸ μάννα καὶ πρὸς τὸ βράδυ ἡ ὀρτυγομήτρα^{72α}, αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἡ ἐξήγησι καὶ γι' αὐτὸ. Τὸ μάννα ἔπεφτε τὸ πρῶν ἐπειδὴ ἦταν τύπος τοῦ οὐράνιου ἄρτου^{72β}, τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μας, ὁ ὁποῖος ἦρθε σὲ μᾶς πού ζούσαμε στὸ σκοτάδι ὡς ἥλιος δικαιοσύνης⁷³ καὶ ἀνατολὴ ἡλίου^{73α}. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ αἰσθητὸ μάννα παρομοιάζεται μὲ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν ἀνατολὴν ἡλίου, εὐλόγα πέφτει τὸ πρῶν, διατηρώντας τὴν ἀναλογία μὲ τὸ συγγενικὸ του. Ἡ ὀρτυγομήτρα πάλι πέφτει τὸ βράδυ ἔχοντας γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες θέσι ζωοθυσίας, ἐπειδὴ ὑποδήλωνε τὴν λατρεία τοῦ νόμου, ἡ ὁποία γινόταν ὑπὸ μορφὴν σκιῶν καὶ ἀμυδρότερα ἴχνη τῆς ἀλήθειας. Ἐπίσης καὶ κνίσεις καὶ ἀτμοὶ ὀμιχλώδεις πού ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ σφάγια σκοτίναζαν τὸν ἀέρα, καὶ γι' αὐτὸ εὐλόγα ἔπεφτε στοὺς Ἰσραηλίτες τὸ βράδυ ἐκεῖνο πού προδήλωνε τὴν νομικὴν θυσία. Ἀλλὰ κι ἂν κάποιος ἄλλος θελήσει νὰ ἐκλάβει αὐτὸ ὡς προδήλωσι τῆς πίστεως στὸν Χριστό, δὲν θὰ σφάλει στὴν ἐκτίμησίν του. Καὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, πού πῆρε καὶ ἔδωσε στοὺς μαθητὲς του ὁ Σωτῆρας, λέγοντας, «Φάγετε ὅλοι»⁷⁴, ἂν κάποιος πεῖ ὅτι προτύπωσι αὐτοῦ εἶναι τὸ μάννα, εὐλόγα θὰ βρεῖ νὰ ρίχνεται αὐτὸ στοὺς Ἰσραηλίτες τὸ πρῶν. Γιατί καὶ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ διατηρεῖ αὐτὸ τώρα, τελώνοντας μυσταγωγικὰ κατὰ τὶς πρωινὰς ὥρας τὴν ἱερὴν καὶ καθαρὴν καὶ ἀναίμακτον θυσία καὶ προσλαμβάνοντας τὴν χάρι τοῦ παναγίου Πνεύματος.

Ἐν μέντοι τῷ «θήσω τὴν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ» πρὸς τὸν Ἀβραάμ εἰρημένῳ, καὶ διαθήκην μὲν τὰ νῦν τὴν περιτομὴν δηλοῖ, τὸ δὲ «ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ» ὅτι «Αὕτη ἡ ἐμὴ διαθήκη μεσιτεύσει ἀμφοῖν ἀναμεταξύ, ὅτι ἀψευδεῖς σοι αἱ παρ' ἐμοῦ ἔσονται ἐπαγγελίαι». Δύναται δὲ τὸ «ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ» καὶ χρονικὴν τινα παράτασιν ὑπεμφαίνειν, καὶ ταύτην ἣτις ἔμελλε τῇ περιτομῇ παραμετρεῖσθαι, ὡσανεὶ «Ὁ τὴν πρὸς σέ νυνὶ διαθήκην συνιστὰς ἐγὼ ἔσται ὅτε γενήσομαι ἄνθρωπος, καὶ ἡ διαθήκη μου αὕτη, ἣτοι ἡ περιτομή, ἀπὸ σοῦ τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα, μέχρις ἐμοῦ διακρατήσασα λήξει». Καὶ 10 γὰρ μετὰ τὴν περιτομὴν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ οὐκέτι χῶραν ἔσχεν ἡ κατὰ νόμον γινομένη τῆς ἀκροθυστίας περιτομή, ἀλλ' ὅσοι περιετιμήθησαν καὶ παρανομοῦντες περιετιμήθησαν, ἡ δὲ παρὰ Θεῷ ὠρισμένη περιτομή ἐν αὐτῷ πέπανται τῷ Χριστῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΓ.

15 Διατι πρωτότοκον ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ ἐκάλεσε;

Πρωτότοκον δὲ ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ καλεῖ, ἥνικα τὸν Μωϋσῆν ἀπέστειλε πρὸς τὸν Φαραῶ, ἐνδεικνύμενος τὴν ἀγάπην καὶ στοργὴν ὅσῃν εἶχεν περὶ αὐτόν ὡσανεὶ ἔλεγεν τῷ Μωσῆϊ, «Δάλησον τῷ Φαραῶ, ὅτι περ ἠλίχην σὺ στοργὴν περὶ τὸν σὸν υἱὸν τὸν πρωτότοκον ἔχεις καὶ 20 διατηρεῖς, τὴν αὐτὴν ἐννόει καὶ πρὸς τὸ γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔχειν τὸν Θεόν». διὸ καὶ ἀπειθοῦντος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄνοδον τοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ τῶν πρωτοτόκων τοῦ Φαραῶ καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀφίεται ἡ πληγὴ. Ἐτι δὲ ἐπειδή περ ὁ Θεός, ὡς περ ἀπάντων ἐστὶν ἐθνῶν πλάστης καὶ δημιουργός, οὕτω καὶ πάντων προνοητής, χρόνοις δ' 25 ὑπέροις τὰ ἔθνη πάντα πρὸς τὴν οἰκειάν ἐπίγνωσιν ἔμελλεν ἐπιστρέφειν καὶ καλεῖν καὶ υἱοὺς αὐτοῦ καὶ κληρονόμους τῆς χάριτος ἀποφαίνειν, πρὸ δὲ τούτων τὸ ἔθνος ἐξελέξατο τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἂν δι' αὐτοῦ συναγάγη καὶ τοὺς ἄλλους. Καὶ δηλοῦσιν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο ἐξ Ἰσραὴλ μὲν φύντες, πάντων δὲ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλοι καὶ συναγωγεῖς 30 γεγεννημένοι· διὰ τοῦτο τοῖς Ἰσραηλίταις ἡ πρωτότοκος ἐχαρίσθη φωνή. Οὐ λαμβάνει δὲ ὁ πρωτότοκος οὗτος τὰ τῆς εὐσεβείας τελεώτερα, διότι σκληρὸς καὶ ἀπειθὴς γέγονεν, οὐ κατὰ τὴν Αἰγύπτου μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον ἐν τῇ ἐρήμῳ. Διὸ τῶν μὲν τελειοτέρων οὐκ ἀξιοῦται μυστηρίων, διὰ δὲ τοῦ δευτέραν τάξιν ἔχοντος

Σ' αὐτὸ πάλι πού ἔχει λεχθεῖ στὸν Ἀβραάμ, «Θὰ κάνω τὴ διαθήκη μου ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ σὲ σένα»⁷⁵, τὸ «διαθήκη» ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν περιτομή, ἐνῶ τὸ «ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ σὲ σένα», δηλώνει ὅτι αὐτὴ ἡ συμφωνία μου θὰ μεσιτεύσει ἀνάμεσα σὲ μᾶς τοὺς δυό, ὅτι θὰ εἶναι ἀληθινές οἱ δικές μου ὑποσχέσεις. Μπορεῖ ὅμως τὸ «ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ σὲ σένα» νὰ ὑποδηλώνει καὶ κάποια χρονικὴ παράταση, αὐτὴν δηλαδή κατὰ τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἰσχύει ἡ περιτομή, καὶ εἶναι σὰν νὰ τοῦ λέγει· «Αὐτὴ ἡ συμφωνία πού ἐγὼ κάνω μὲ σένα, θὰ πραγματοποιηθεῖ ὅταν θὰ γίνω ἐγὼ ἄνθρωπος, καὶ ἡ συμφωνία μου αὐτὴ, δηλαδή ἡ περιτομή, ἀρχίζοντας ἀπὸ μένα, θὰ λήξει ἀφοῦ ἰσχύσει μέχρι σὲ μένα»⁷⁶. Καθόσον μετὰ τὴν περιτομὴ τοῦ Κυρίου μας τοῦ Χριστοῦ δὲν ἴσχυσε στὸ ἐξῆς ἡ σύμφωνη μὲ τὸ νόμο περιτομὴ τῆς ἀκροβυστίας, ἀλλὰ ὅσοι ἔκαναν περιτομὴ, τὴν ἔκαναν καὶ παρανομώντας, ἐνῶ ἡ περιτομὴ πού ὀρίσθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ σταμάτησε ἀφοῦ ἔγινε καὶ στὸν ἴδιο τὸν Χριστό.

ΕΡΩΤΗΣΗ 303η.

Γιατί ὁ Θεὸς ὀνόμασε πρωτότοκο τὸν Ἰσραήλ;

Ὁ Θεὸς ὀνομάζει πρωτότοκο τὸν Ἰσραήλ ὅταν ἔστειλε τὸν Μωϋσῆ στὸν Φαραῶ, δείχνοντας τὴν ἀγάπη καὶ τὴ στοργὴ πού εἶχε γι' αὐτούς, σὰ νὰ ἔλεγε στὸν Μωϋσῆ· «Μίλησε στὸν Φαραῶ καὶ πές του· Ὁση στοργὴ ἔχεις καὶ δείχνεις ἐσὺ πρὸς τὸν υἱὸ σου τὸν πρωτότοκο, τὴν ἴδια στοργὴ νὰ σκέφτεσαι ὅτι ἔχει καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὸ Ἰσραηλιτικὸ ἔθνος». Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούσει στὴν ἐντολὴ γιὰ ἐλευθερία καὶ ἐπιστροφή τῶν Ἰσραηλιτῶν, δίνεται τὸ πλήγμα κατὰ τῶν πρωτοτόκων τοῦ Φαραῶ καὶ τῶν Αἴγυπτίων⁷⁸. Καὶ ἀκόμα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς, ὅπως εἶναι πλάστης καὶ δημιουργὸς ὅλων τῶν ἐθνῶν, ἔτσι εἶναι καὶ προνοητὴς ὅλων, ἐπρόκειτο σὰ μεταγενέστερα χρόνια νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ καλέσει ὅλα τὰ ἔθνη στὴν ἐπίγνωσή του καὶ νὰ τὰ καταστήσει υἱοὺς καὶ κληρονόμους τῆς χάριτος του, πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ἐξέλεξε τὸ Ἰσραηλιτικὸ ἔθνος, ὥστε μέσω αὐτοῦ νὰ συγκεντρώσει κοντὰ του καὶ τοὺς ἄλλους. Καὶ τὸ δηλώνουν αὐτὸ οἱ ἀπόστολοι πού κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἰσραήλ καὶ ἔγιναν οἱ δάσκαλοι καὶ ἐκεῖνοι πού συγκέντρωσαν ὅλα τὰ ἔθνη. Γι' αὐτὸ δόθηκε κατὰ χάρη στοὺς Ἰσραηλίτες τὸ ὄνομα τοῦ πρωτότοκου. Ὁ πρωτότοκος ὅμως αὐτὸς δὲν φέρει καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς τέλει εὐσέβειας, γιατί ὑπῆρξε σκληρὸς καὶ ἀνυπάκουος, καὶ ὄχι μόνο στὴν Αἴγυπτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐξοδό του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο στὴν ἔρημο. Γι' αὐτὸ δὲν γίνεται βέβαια ἄξιος γιὰ τὰ τελειότερα μυστήρια, παιδαγωγεῖται ὅμως

νόμου τέως παιδαγωγείται. Ἐπει καὶ τὸν δακτύλῳ Θεοῦ γεγραμμένον νόμον πλαξί τε ἀχειροποιήτοις ἐντετυπωμένον, ὃς τὸν ἡμέτερον καὶ κατὰ Χριστὸν προετύπου νόμον οὐκ ἀξιοῦται δέξασθαι τὸ Ἰουδαίων ἔθνος διὰ τὴν περὶ τὸν μόσχον δυσσέδειάν τε καὶ παρανομίαν, λαμβά-
5 νει δὲ τὸν δεύτερον καὶ ὃν Μωϋσῆς πλαξὶν ὡς αὐτὸς ἐλάξευσεν ἐγε-
γράφει. Εἰ γὰρ αὐτὰς τὰς θεογράφους πλάκας ἔλαβον καὶ κρεῖττον ἢ
κατὰ χειρὸς ἔργον ἐκλελαξευμένας, τάχα ἂν καὶ θεοὺς αὐτὰς ἠγοῦντο
καὶ ἐπὶ μείζον τὴν θείαν κατ' αὐτῶν ὀργὴν ἀνῆψαν· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν
δι' ἣν ἔφημεν αἰτίαν τὰ τελειότερα οὐ παραδίδονται τῶν μυστηρίων, ἐπ'
10 ἐσχάτων δὲ ἡμερῶν ἄνθρωπος γεγονὼς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ θέμενος
τὰ ἔθνη εἰς υἱούς, δίδωσιν αὐτοῖς οὐκέτι τὴν ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ πα-
λαιωθεῖσαν λατρείαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀληθείᾳ καὶ πράγματι νεάζουσάν τε
καὶ ἐνακμάζουσάν τὸ τῆς εὐσεβείας ἀκήρατον κάλλος. Πάντων γοῦν
υἰοθετηθέντων τῶν ἔθνῶν, εἰκότως ὁ πρὸ αὐτῶν εἰς υἰοθεσίαν κληθεὶς
15 πρωτότοκος ἐλέγετο τοῦ Ἰσραὴλ λαός. Ὡδε δέ μοι καὶ ἕτερον σκόπει·
Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐκ σπέρματος φαίνεται κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐλη-
λυθὼς Ἰσραὴλ, δι' αὐτοῦ δὲ πρωτότοκον ἅπαν Αἰγυπτιακόν, τουτ'
ἔστιν ἀσεδὲς καὶ ἄθεον γέννημα, τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ ὑποδέβλη-
ται. Ἐπει οὖν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ἔφυ ὁ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἀναιρέτης πρω-
20 τοτόκων, πρωτότοκον καὶ τὸν Ἰσραὴλ καλεῖ. Καὶ τοῦτο ἄρα καὶ ὁ Εὐ-
αγγελιστῆς ἀναγράφει· «Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου». Ἐπι-
σκεπτέον οὖν ἄμεινον τούτων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΑ΄.

Πῶς οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν τοῦ Θεοῦ;

25 Οἱ δὲ οὐρανοὶ καίτοι μὴ ἔχοντες στόμα διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ,
διότι ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται,
καὶ τὸ περὶ αὐτὰ θαῦμα τοῖς γε φρονουῖσιν εἰς τὸν Δημιουργὸν ἀναφέ-
ρεται καὶ διαβαίνει· ὥστε οἱ οὐρανοὶ οὐχὶ ρήμασι, πράγμασι δὲ τὴν τε
δύναμιν ἀνακηρύττουσι τοῦ Δημιουργοῦ καὶ πρὸς δοξολογίαν παρα-
30 καλοῦσι τοὺς ὀρθῶς αὐτοῖς ἐνορῶντας. Εἰ δὲ κατ' ἐπιβολὴν θεωρίας
ἐθελήσοις ἐννοεῖν, εὐρήσεις οὐρανοὺς τοὺς ἀποστόλους, οἱ διηγήσαν-
το τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ δοξάζειν τὸν
Θεὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμέτερα ἀναλαβόντα, ὑπέδειξάν τε καὶ καθη-

79. Γαλ. 3, 24.

82. Ἐβρ. 1, 2.

80. Ἐξ. 31, 18, 32.

83. Ματθ. 2, 15.

81. Ἐξ. 32, 19. 34, 1. 4, 28-29.

84. Ψαλμ. 18, 2.

ἔπειτα μὲ τὸν δεύτερης τάξης νόμο⁷⁹. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ νόμο πού ἦτα γραμμένος μὲ τὸ δάκτυλο τοῦ Θεοῦ καὶ χαραγμένος σὲ ἀχειροποίητες πλάκες⁸⁰ καὶ πρωτύπωνε τὸν δικό μας σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ νόμο, δὲν γίνεται ἄξιο νὰ τὸν δεχθεῖ τὸ Ἰουδαϊκὸ ἔθνος ἕξαιτίας τῆς δυσσέβειας καὶ τῆς παρανομίας σχετικὰ μὲ τὸ μοσχάρι, καὶ δέχεται τὸν δεύτερο πού ἔγραψε σὲ πλάκες πού εἶχε λαξεύσει ὁ ἴδιος⁸¹. Γιατί, ἂν ἐλάμβαναν αὐτὲς τὶς θεόγραφες πλάκες, πού ἦταν λαξευμένες ἀνώτερα ἀπὸ ὅ,τι μὲ ἀνθρώπινο ἔργο, ἴσως νὰ τὶς θεωροῦσαν καὶ θεοὺς καὶ νὰ ἀναβαν περισσότερο τῇ θείᾳ ὀργῇ ἐναντίον τους. Ἀλλὰ σ' ἐκείνους δὲν παραδόθηκαν γιὰ τὸ λόγο πού εἶπαμε τὰ πιὸ τέλεια ἀπὸ τὰ μυστήρια⁸², κατὰ τὸ τέλος ὅμως τῶν ἡμερῶν, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ υἱοθέτησε τὰ ἔθνη, τοὺς δίνει ὄχι πιά τὴ λατρεία πού εἶχε παλαιώσει καὶ γινόταν μὲ τύπους καὶ σκιές, ἀλλὰ τὴν ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ νέα καὶ πού παρουσιάζει ἀκμαῖο τὸ ἀθάνατο κάλλος τῆς εὐσέβειας. Ὅταν λοιπὸν υἱοθετήθηκαν ὅλα τὰ ἔθνη, εὐλόγα ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός, πού εἶχε κληθεῖ γιὰ υἱοθεσία πρὶν ἀπὸ αὐτὰ, λεγόταν πρωτότοκος. Πρόσεχε ὅμως τώρα καὶ κάτι ἄλλο. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύση του φαίνεται ὅτι προῆλθε ἀπὸ τὸ Ἰουδαϊκὸ γένος, καὶ μέσω αὐτοῦ κάθε πρωτότοκο γέννημα τῶν Αἰγυπτίων, δηλαδὴ γέννημα ἀσέβειας καὶ ἀθεΐας, παραδόθηκε στὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους βλάστησε ὁ ἐξολοθρευτὴς τῶν πρωτότοκων τῶν Αἰγυπτίων, ὀνομάζει πρωτότοκο καὶ τὸν Ἰσραήλ. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς γράφει καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς: «Κάλεσα τὸν υἱό μου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»⁸³. Πρέπει λοιπὸν αὐτὰ νὰ τὰ ἐξετάσομε καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ἐδῶ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 304η.

Πῶς οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ⁸⁴;

Οἱ οὐρανοί, μολονότι δὲν ἔχουν στόμα, διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἔπειδὴ ὁ κάθε δημιουργὸς θεωρεῖται ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν καλλονὴ τῶν κτισμάτων του, καὶ ὁ θαυμασμὸς γι' αὐτὰ ἐκείνων πού ἔχουν νοῦ ἀναφέρεται καὶ μεταβαίνει στὸν δημιουργό. Ὡστε οἱ οὐρανοὶ δὲν ἀνακηρύττουν τὴ δύναμη τοῦ Δημιουργοῦ μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ δημιουργήματα πού ὑπάρχουν σ' αὐτούς, καὶ προτρέπουν στὴ δοξολογία αὐτοῦ ἐκείνους πού τὰ βλέπουν καὶ τὰ ἐννοοῦν ὀρθά. Κι ἂν θελήσεις νὰ τὰ δεῖς μὲ τὸ βαθύτερο πνευματικὸ νόημά τους, θὰ βρεῖς οὐρανοὶ νὰ εἶναι οἱ ἀπόστολοι, πού διηγήθηκαν τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ μᾶς ἔδειξαν καὶ μᾶς καθοδήγησαν νὰ δοξάζομε τὸν

γῆσαντο. Εἰ βούλει δέ, διηγῆσαντο οἱ οὐρανοὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν Χριστοῦ, ἡνίκα, τῶν πατρικῶν μὴ κενωθείς κόλπων, ἐκ Παρ-
 θένου σάρκα λαβεῖν κατηξίωσεν, καὶ εἶχεν αὐτὸν ἡ Βηθλεὲμ καὶ τὸ
 σπήλαιον· τότε γὰρ δὴ, τότε ἢ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀριθμουμένη φύσις,
 5 τοῦτο μὲν ἢ ὄρατῆ, τοῦτο δὲ καὶ ἢ ὑπὲρ τὸ ὀρώμενον, ὑπηρετεῖτό τε
 καὶ καθυπουργεῖ τῷ θαύματι, ἢ μὲν, οἶονεῖ τινα κήρυκα κοινὸν τὸν
 ἀστέρα χειροτονοῦσα καὶ προβάλλουσα, ἀνακηρύττει τοῦ Δεσπότη
 τὴν δόξαν καὶ τὸν κρυπτόμενον βασιλέα δι' ἑνὸς δορυφόρου προπομ-
 πεύουσα, ἢ δὲ πλῆθος στρατιᾶς προβαλλομένη τὸν Κτίστην αἰνούν-
 10 των καὶ τῶν τελουμένων τὸ θαῦμα διηγουμένων τῷ ἄσματι. Ρηθεῖεν δ'
 ἂν οὐκ ἀπεικότως οἱ ἄγγελοι οὐρανοί, ἅτε δὴ ἄνωθεν ἀφιγμένοι πρὸς
 τὰ ἐπίγεια. Εἰ δὲ καὶ τὸν ἥλιον ἐθέλοις ἰδεῖν ἐπὶ τῷ Δεσποτικῷ πάθει
 σκυθρωπάζοντα καὶ τῇ ἀποθέσει τοῦ περικαλλοῦς ἐκείνου φωτὸς τὴν
 θεότητα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πάσχοντος ἀναγγέλλοντα, ἐγγὺς ἂν γέ-
 15 νοιο καὶ τῆς κατὰ θεωρίαν ἀναπτύξεως

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΕ.

Τί ἐστίν, «Ἐπιτίμησας τοῖς ἔθνεσι,
 καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής»;

Τό, «Ἐπιτίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής», φασὶ τοῦτο
 20 δηλοῦν, ὡς ἐν τῷ ἐπιτιμηθῆναι τὰ ἔθνη καὶ τῆς οἰκείας ἀποστήναι
 πλάνης, γενέσθαι τε τῆς ποίμνης Χριστοῦ ὁ πρὸς ἀσέβειαν αὐτοῦς
 ἐγκαλούμενος ἀπώλετο διάβολος ἀσεβής γὰρ αὐτός τε ὁ ἀσεβῶν εἴη
 ἂν καὶ ὁ τοῦτον ἔλκων πρὸς τὴν ἀσέβειαν· εἴη δ' ἂν ἐγγύτερον, ὡς τοῦ
 Σωτῆρος ἐπιδεδημηκότος τῇ γῆ καὶ κοινῶς ἅπαντας, Ἰουδαίους τε καὶ
 25 Ἕλληνας καὶ βαρβάρους ἐπὶ τὴν οἰκείαν προσκλαλουμένου ἐπίγνω-
 σιν, καὶ οἶονεῖ τῶν πρῶην αὐτοῖς ἠσεβημένων καθαρτικὴν τε καὶ τελει-
 ωτικὴν ἐπιτίμησιν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπάγοντος, ὅσοι μὲν εὐ-
 πειθῶς τε καὶ εὐλικρινῶς τὴν ἐπιτίμησιν ἐδέξαντο, οὗτοι τῆς μερίδος
 τῶν σωζομένων ἐγένοντο, εἰ δέ τις πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν ἀπεδυσπέτησε,
 30 μῆτε τὸν τοῦ βαπτίσματος καθαρμὸν μῆτε τὴν δι' αὐτοῦ τῆς πίστεως
 προσδεξάμενος ἔλλαμψιν, οὗτος ὡς ἀσεβής τε καὶ ὀλέθρου ἀπολεῖται
 ἄξιος. Οἶδα δὲ “ἐπιτιμίαν” παρά γε μάλιστα τοῖς ἔξω σοφοῖς τὴν τιμὴν
 καὶ τὴν περιφάνειαν ὀνομαζομένην καὶ τὸ περιόδοξον λέγοι ἂν οὖν τὸ

85. Ματθ. 2, 2, 9.

86. Λουκᾶ 2, 13-14.

87. Ματθ. 27, 45. Μάρκ. 15, 33. Λουκᾶ 23, 44-45. 88. Ψαλμ. 9, 6.

Θεὸ πού γιὰ χάρη μας ἀνάλαβε τὴ σωτηρία μας. Κι ἂν θέλεις, οἱ οὐρανοὶ διηγήθηκαν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ μας Χριστοῦ, ὅταν, δίχως νὰ χωρισθεῖ ἀπὸ τοὺς πατρικοὺς κόλπους, ἔκρινε ἄξιο νὰ λάβει σάρκα ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ νὰ βρεθεῖ στὴ Βηθλεὲμ καὶ τὸ σπήλαιο. Καὶ τότε ἀκριβῶς ἦταν πού ἡ οὐράνια φύση, ἡ ὄρατὴ ἀπὸ τὴ μιά καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ πάνω ἀπὸ τὰ ὄρατά, ὑπηρετοῦσαν καὶ βοηθοῦσαν στὸ θαῦμα, ἢ μία ὀρίζοντας καὶ προβάλλοντας κατὰ κάποιον τρόπο κοινὸ κήρυκα τὸν ἀστέρα, διακήρυττε τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ προέπεμπε μ' ἓνα δορυφόρο στὸ βασιλιά πού κρυβόταν⁸⁵, καὶ ἡ ἄλλη προέβαλλε πολυπληθῆ στρατιὰ πού δοξολογοῦσε τὸν Κτίστη καὶ μὲ τὸ ἄσμα τους διηγοῦνταν τὸ θαῦμα ἐκείνων πού συνέβαιναν⁸⁶. Καὶ θὰ μπορούσαν, ὄχι ἀταίριαστα, νὰ ὀνομασθοῦν οἱ ἄγγελοι οὐρανοί, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κατέβηκαν στὴ γῆ. Κι ἂν θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὸν ἥλιο νὰ σκυθρωπάζει γιὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου⁸⁷, καὶ μὲ τὴν ἀπόθεση τοῦ πανέμορφου ἐκείνου φωτὸς νὰ ἀναγγέλλει τὴ θεότητα καὶ τὴ δύναμη τοῦ πάσχοντος, θὰ μπορούσες νὰ βρεθεῖς κοντὰ καὶ στὴν πνευματικὴ ἐρμηνεία αὐτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 305η.

Τί σημαίνει ἡ ρήση, «Ἐπιτίμησες τὰ ἔθνη καὶ ἐξολοθρέφθηκε ὁ ἀσεβής»⁸⁸;

Ὁ λόγος, «Ἐπιτίμησες τὰ ἔθνη καὶ ἐξολοθρέφθηκε ὁ ἀσεβής», λένε ὅτι δηλώνει τοῦτο, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐπιτιμηθοῦν τὰ ἔθνη καὶ ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν πλάνη τους, νὰ προστεθοῦν στὴν ποιίμνη τοῦ Χριστοῦ, ἐξαφανίσθηκε ὁ διάβολος πού προσκαλοῦσε αὐτὰ στὴν ἀσέβεια. Γιατὶ ἀσεβής μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς πού ζεῖ μὲ ἀσέβεια, καὶ ἐκεῖνος πού σύρει αὐτὸν στὴν ἀσέβεια. Καὶ θὰ μπορούσαμε πλησιέστερα νὰ ποῦμε, ὅτι ὅταν ὁ Σωτῆρας ἦρθε στὴ γῆ καὶ κάλεσε ἀπὸ κοινοῦ ὄλους, Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, στὴν ἐπίγνωσή του, καὶ μὲ τὸ βάπτισμα πρόσφερε κατὰ κάποιον τρόπο καθαρτικὴ καὶ τελειοποιητικὴ ἐπιτίμηση γιὰ τὶς προηγούμενες ἀσέβειές τους, ὅσοι δέχθηκαν μὲ ὑπακοή καὶ εἰλικρίνεια τὴν ἐπιτίμηση, αὐτοὶ προστέθηκαν στὴν παράταξη ἐκείνων πού σώζονται, ἐνῶ ὁποῖος ἀγανάκτησε μὲ τὴν ἐπιτίμηση καὶ δὲν δέχθηκε τὸν καθαρμὸ μὲ τὸ βάπτισμα οὔτε τὸν μέσω αὐτοῦ φωτισμὸ τῆς πίστεως, αὐτὸς θὰ ἐξαφανισθεῖ ὡς ἀσεβής καὶ ἄξιος ὀλέθρου. Γνωρίζω βέβαια ὅτι «ἐπιτιμία» ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς κατεξοχὴν μὴ Χριστιανοὺς σοφοὺς ἢ τιμὴ καὶ ἡ λαμπρότητα καὶ ἡ δόξα. Θὰ μπορούσε λοιπὸν ὁ λόγος νὰ σημαίνει, ἂν ἐκλάβει κανεὶς τὴ λέξη μ' αὐτὸ τὸ νόημα, ὅτι ὁ

ρητόν, εἴ τις τὴν λέξιν εἰς τοῦτο τὸ σημαινόμενον μεταλάβοι, ὡς τοῦ Χριστοῦ τιμήσαντος καὶ δοξάσαντος τὰ ἔθνη (υἱοὺς γὰρ κληρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας τοὺς πειθομένους ἔθετο), οἱ ἀνάξιοι τοῦ κλήρου καὶ τῆς νίθεσις, ἀσεβεῖς ὄντες, ἀπολοῦνται.

5 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΣΤ.

Διὰ τί μάγοι ἐξ Ἀνατολῶν καὶ Περσῶν, καὶ οὐκ ἐξ ἐτέρας χώρας ἢ ἔθνους, τῷ Δεσποτικῷ τόκῳ παραγεγόνασι πρῶτοι;

Διὰ πολλάς, οἶμαι, αἰτίας Πρῶτον μὲν γὰρ προφητείαν τινὰ ἐξεπλήρουν, τὴν λέγουσαν «Βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσ-
10 ἄξουσιν». Καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι τῆνικαῦτα τῶν χωρῶν ἐκείνων τὸ κράτος εἶχον. Φέρει δὲ ἡ ἐκείνων γῆ ἐπίσημόν τε χρυσὸν καὶ σμύρναν καὶ λίθον. Ἄλλως τε δὲ καὶ τῆς μὲν Αἰγυπτίων βασιλείας εἰς Ἀσσυρίους διαλελυμένης, τῶν Ἀσσυρίων δὲ εἰς Πέρσας μεταρρυνείσης, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς τότε βασιλέων Περσῶν τὰ πρεσβεῖα ἐχόντων, ἔδει τοῖς τὸ πρω-
15 τεῖον ἐν τοῖς τότε καιροῦ λαχοῦσι τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἐπὶ γῆς ὀφθέντι, Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, παραγεγονότας τε προσκυνῆσαι καὶ δῶρα κομίσαι, δι' ὧν ἔπραττον ἀνομολογοῦντας ὅτι ὁ τεχθεὶς Βασιλεὺς καὶ αὐτῶν τῶν μικροῦ τῆς γῆς ἀπάσης κρατούντων καὶ κατὰ πάντων τὸ πρωτεῖον ἐχόντων, Δεσπότης καὶ Κύριος καὶ
20 Βασιλεὺς χρηματίζει, προσκυνούμενός τε ὑπ' αὐτῶν καὶ δορυφορούμενος. Εἰ δ' ὅτι ἐκεῖθεν ἐτύγγανεν καὶ Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης (ἐκ Χαλδαίων γὰρ γῆς πρῶτος ἀπάρας θεογνωσίαν ἐκήρυξεν), διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι εἰς προσκύνησιν τοῦ Σωτῆρος πρῶτοι τῶν ἄλλων ἐκεῖθεν ἐκινήθησαν παραγενέσθαι, τρανῶς διασαλιζούσης τῆς τοιαύτης οὐ-
25 κονομίας, ὅτι ὁ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τότε καὶ νῦν ἐνεργῶν, τότε μὲν τυπικῶς, νῦν δὲ αὐτοῖς πράγμασι καὶ ἀληθείᾳ, οὐδὲ τοῦτο ἂν εἴη τῆς ὀρθῆς ἄπωθεν διανοίας

Νόει δέ μοι κάκεινο. Οἱ Ἀσσυρίων βασιλεῖς τὴν τε Ἱερουσαλήμ
πολλάκις ἐπόρθησαν, καὶ τὰ ἐν τῷ θεῷ νεῶν κεμήλια ἀπεσύλησαν, καὶ
30 αὐτὸν ἔσθ' ὅτε τὸν ναὸν πυρὸς ἔργον ἀποφήναντες, καὶ ὅσα ἄλλα ἢ περὶ ταῦτα ἱστορία διέξεισιν. Ἡ δὲ τῶν Ἀσσυρίων ἀρχὴ εἰς Πέρσας μετέπεσε, καὶ τὸ ἐκείνοις πλοῦτον ἅπαντα, ὅσος τε ἐν λαφύροις καὶ ὅσος ἐν ὑπηκόων φόροις εἰς ἐκείνους συμμετέστησεν. Ἄγει τοίνυν ὁ
Θεὸς τοὺς Πέρσας εἰς προσκύνησιν τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ, ὅς ἐστι
35 Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ᾧ τινι καὶ ἀνεῖτο μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶς, ἀνε-

89. Ματθ. 2, 1-12. 90. Ψαλμ. 71, 10. 91. Ματθ. 2, 11 πρὸς Ψαλμ. 71, 15. Ἦσ. 60, 6.

92. Α' Τιμ. 1, 17.

93. Γέν. 11, 31.

94. Δ' Βασ. 24, 8-25, 21.

Χριστὸς τίμησε καὶ δόξασε τὰ ἔθνη (γιατὶ ἔκανε υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας τοὺς αὐτοὺς ποὺ ὑπακούουν σ' αὐτόν), ἐνῶ ὅσοι εἶναι ἀνάξιοι γιὰ τὴν κληρονομία καὶ τὴν υἰοθεσία, ἀφοῦ εἶναι ἀσεβεῖς, θὰ ἐξολοθρευθοῦν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 306η

Γιατί πρῶτοι ποὺ ἔφτασαν στὴ γέννηση τοῦ Κυρίου ἦταν μάγοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολή καὶ τοὺς Πέρσες, κι ὄχι ἀπὸ ἄλλη χώρα⁹⁰;

Γιὰ πολλές, νομίζω, αἰτίες. Πρῶτον βέβαια ἐπειδὴ ἐκπληρώνεται μιὰ προφητεία ποὺ ἔλεγε, «Βασιλιᾶδες τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ Σαβᾶ θὰ προσφέρουν δῶρα»⁹⁰. Καθόσον τότε οἱ Πέρσες εἶχαν στὴν ἐξουσία τοὺς τὶς χῶρες ἐκεῖνες⁹¹ καὶ ἡ χώρα ἐκείνων φέρει καὶ προσφέρει ὡς ἐπίσημη ἐξουσία χρυσὸ καὶ σμύρνα καὶ λίβανι. Ἐξάλλου ἡ βασιλεία τῶν Αἰγυπτίων εἶχε διαλυθεῖ καὶ περάσει στοὺς Ἀσσυρίους, καὶ τῶν Ἀσσυρίων εἶχε μεταφερθεῖ στοὺς Πέρσες, καὶ οἱ Πέρσες εἶχαν τότε τὰ πρεσβεῖα ἀπὸ τοὺς τότε βασιλιᾶδες τῆς γῆς. Ἐπομένως ἔπρεπε αὐτοὶ ποὺ εἶχαν τὸ πρωτεῖο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη νὰ προσέλθουν στὸν πρῶτο καὶ μόνο Βασιλιᾶ τῶν αἰῶνων Χριστὸ τὸν Θεὸ μας ποὺ φανερώθηκε στὴ γῆ καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν καὶ νὰ τοῦ προσφέρουν δῶρα, ὁμολογώντας, μ' αὐτὰ ποὺ ἔκαμναν, ὅτι ὁ βασιλιάς ποὺ φανερώθηκε στὴ γῆ⁹² εἶναι Δεσπότης καὶ Κύριος καὶ Βασιλιάς καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων ποὺ ἐξουσιάζουν ἓνα μικρὸ μέρος τῆς γῆς καὶ ἔχουν τὸ πρωτεῖο ἐναντι ὅλων καὶ τὸν προσκυνοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ γίνονται δορυφόροι του. Ἄν πάλι, ἐπειδὴ ἀπὸ ἐκεῖ καταγόταν ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ (γιατὶ πρῶτος ξεκινώντας ἀπὸ τὴ γῆ τῶν Χαλδαίων κήρυξε τὴ θεογνωσία⁹³), γι' αὐτὸ καὶ αὐτοὶ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ξεκίνησαν νὰ φτάσουν στὴν προσκύνηση τοῦ Σωτήρα, διακηρύσσοντας περίλαμπρα αὐτὴ ἢ οἰκονομία, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ καὶ τότε καὶ τώρα ἐνεργεῖ, τότε βέβαια τυπικά, ἐνῶ τώρα μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀλήθεια, οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν ὀρθὴ ἄποψη.

Σκέψου ὅμως καὶ ἐκεῖνο. Οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων πολλές φορές κυρίεψαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἄρπαξαν τὰ κειμήλια τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, μετατρέποντας καὶ τὸν ἴδιο τὸ ναὸ πολλές φορές ὑπολείμματα τῆς φωτιᾶς⁹⁴, καὶ ὅσα ἄλλα ἢ ἱστορία διηγεῖται γι' αὐτά. Ἡ βασιλεία πάλι τῶν Ἀσσυρίων μετέπεσε στοὺς Πέρσες καὶ ὅλος ὁ πλοῦτος ἐκείνων σὲ λάφυρα καὶ σὲ φόρους ὑπηκόων πέρασε στὰ χέρια τῶν Περσῶν. Ὅδηγεῖ λοιπὸν ὁ Θεὸς τοὺς Πέρσες στὴν προσκύνηση τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ποὺ εἶναι ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας, στὸν ὁποῖο καὶ ναὸς οἰκο-

φέροντο δὲ καὶ αἱ θυσίαι, καὶ τρέχουσι δρομέως καὶ προσφέρουσι ἀντὶ μὲν τῆς παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν γεγενημένης εἰς τὰ ἱερά τοῦ Θεοῦ ἀτιμίας τιμὴν, ἀντὶ δὲ τῶν δυσφημιῶν θεολογίαν, καὶ προσκύνησιν ἀντὶ τῆς ἄλλης παροινίας, ἀντὶ δὲ τῶν συλαγωγηθέντων δῶρα, τῆς 5 προγονικῆς ὥσπερ ὑπεραπολογούμενοι τόλμης καὶ τὴν συγγνώμην ἐκείνοις διὰ τῆς οἰκειᾶς ἐκκαλούμενοι πράξεως. Καὶ προσφέρουσι μὲν χρυσὸν ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἱερῶν κεμηλίων ὧν ἐσύλησαν, λίβανον δὲ ἀντὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ἐκώλυσαν, καὶ σμύρναν ἐπὶ τοὺς ἅπαξ ὑπ' αὐτῶν ἀνηρημένους, οὓς πάλαι κατὰ τὴν πολιορκίαν (οὐκ) ἐνῆν αὐ- 10 τοῖς ἀναστῆσαι καὶ παραστῆσαι, ὥσπερ τιμὴν ἐκείνοις τὴν σμύρναν κομίζοντες, τάχα δὲ καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι, ὡς τό γε ἐπ' αὐταῖς καὶ τὸν καταστραφέντα ναὸν καὶ τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ αἵρετὸν ἦν ἀνανεῶσαι. Καὶ γὰρ ἡ σμύρνα συσφίγγειν εἴωθεν τὰ διεσπῶτα καὶ διεσπασμένα. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐπὶ Ἔσοδρα τε καὶ Ζοροβάβελ ἀνηνέ- 15 χθη τινὰ τῶν λαφυραγωγηθέντων ἱερῶν, ἀλλ' οὐκ ἐνδεῶς ἐπράττετο ταῦτα, μήτε τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν παραγεγονότος, μήτε αὐτῶν τῶν συλαγωγησάντων αὐτοπρόσωπον τὴν προσφορὰν τῶν σεσυλημένων, ἀλλὰ δι' ἐτέρων ποιουμένων. Προμήνυμα δ' ἂν εἶη καὶ ἡ Περσῶν πρώτη ἀφίξις, ὅτι πρῶτον οἱ ἐξ ἔθνῶν, ἥπερ ὁ Ἰσραήλ, τὸν 20 οἰκεῖον ἐπιγνώσονται Δεσπότην. Εἰ δέ τις ἐθέλοι καὶ τὰ προσκομισθέντα δῶρα τὸν μὲν χρυσὸν ὡς Βασιλεῖ προσενεχθῆναι τῶν ὄλων, οἶονεὶ φόρον τινὰ καὶ ὑπακοῆς σημεῖον, ὡς Θεῶ δὲ τὸν λίβανον, καὶ σμύρναν ὡς δι' ἡμᾶς γενησομένῳ νεκρῶ, καὶ τοῦτο οὐκ ἂν ἀναρμόστως τῷ προτεθέντι περιαχθεῖη.

25 **ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΖ.**

Διὰ τί ἐπικελεύεται ὁ Ἡρώδης τοῖς εἰς προσκύνησιν ἤκουσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ μάγοις, «Ἀκριδῶς ἐξετάσατε», λέγων, «περὶ τοῦ παιδίου, ἐπὶ δὲν εὔρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ἵνα καγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ»;

30 Ὅσον μὲν ἀπὸ τοῦ γράμματος, διὰ τοῦτο, ὅτι βασιλεὺς ἦν τῆς Ἰουδαίας, καὶ βασιλέως τόκον ἀκούσας, ἐτεράχθη τε καὶ ἐζήτει ἀνελεῖν τὸν ἐλπιζόμενον παραλῦσαι τῆς βασιλείας αὐτόν. Καὶ ἐπεὶπερ οὐκ ἦν ῥᾶον αὐτόν ἀνευρεῖν, δόλον προβάλλεται καὶ ἀπάτην, καὶ διὰ τοῦτο φησιν «Ἴνα καγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ». Ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ

δομοῦνταν στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ θυσίες προσφέρονταν, καὶ τρέχουν ὀλοταχῶς καὶ προσφέρουν τιμὴ ἀντὶ τῆς προσβολῆς ποὺ ἔκαναν οἱ πατέρες τους στὰ ἱερὰ τοῦ Θεοῦ, ἀντὶ τῶν δυσφημιῶν θεολογία, καὶ προσκύνηση ἀντὶ τῆς ἄλλης μανίας, καὶ δῶρα ἀντὶ τῶν λαφύρων ποὺ εἶχαν συλήσει, ἀπολογούμενοι κατὰ κάποιον τρόπο γιὰ τὴν προγονικὴ τους τόλμη καὶ μὲ τὴν πράξη τῆ δικῆ τους ζητώντας συγνώμη γιὰ ἐκείνους. Προσφέρουν λοιπὸν χρυσάφι ἀντὶ τοῦ χρυσαφιοῦ καὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων ποὺ εἶχαν συλήσει, λιβάδι ἀντὶ τῶν θυσιῶν ποὺ εἶχαν ἐμποδίσει, καὶ σμύρνα γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶχαν φονευθεῖ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοὺς ὁποίους (δὲν) μπορούσαν κατὰ τὴν πολιορκία νὰ τοὺς σηκώσουν καὶ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσουν, προσκομίζουσιν σὰν τιμὴ σ' ἐκείνη τὴ σμύρνα, δείχνοντας ἴσως καὶ τὴ γνώμη τους, ὅτι ἀπὸ μέρος τους θὰ ἤθελαν καὶ τὸν καταστραμμένο ναὸ καὶ τὴν πόλη Ἱερουσαλήμ νὰ ἀνανεώσουν. Γιατὶ ἡ σμύρνα ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ συσφίγγει ὅσα βρίσκονται σὲ διάσταση καὶ διάσπαση. Καὶ μολονότι βέβαια ἐπὶ "Ἐσδρα καὶ Ζοροβάβελ"⁵ ἀποδόθηκαν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἱερὰ ποὺ εἶχαν λαφυραγωγηθεῖ, αὐτὸ ὅμως γινόταν ἐλλιπῶς, ἀφοῦ οὔτε ὁ Λυτρωτὴς καὶ Σωτὴρας μας εἶχε ἔρθει, οὔτε τὴν προσφορὰ ἐκείνων ποὺ εἶχαν συλήσει τὴν ἔκαμναν αὐτοπροσώπως οἱ συλητές, ἀλλὰ μέσω ἄλλων. Προμήνυμα μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ καὶ ἡ πρώτη ἀφίξη τῶν Περσῶν, ἐπειδὴ πρῶτοι οἱ ἐθνικοὶ, καὶ ὄχι οἱ Ἰσραηλίτες, ἐπρόκειτο νὰ γνωρίσουν τὸν Κύριο. Καὶ ἂν θέλει κάποιος νὰ θεωρήσει τὰ δῶρα ποὺ πρόσφεραν, ὅτι τὸ χρυσάφι τὸ πρόσφεραν ἐπειδὴ ἦταν βασιλιάς τῶν ὄλων, σὰν κάποιος φόρος καὶ ἀπόδειξη ὑποταγῆς, τὸ λιβάδι ἐπειδὴ ἦταν Θεός, καὶ τὴ σμύρνα, ἐπειδὴ θὰ πέθαινε γιὰ χάρη μας, καὶ ἡ ἐξήγηση αὐτὴ μπορεῖ νὰ προσαρμοσθεῖ μὲ τὰ ὅσα προηγουμένως εἴπαμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 307η.

Γιατί ὁ Ἡρώδης παραγγέλλει στοὺς Μάγους ποὺ ἦρθαν νὰ προσκυνήσουν τὸν Σωτὴρα μας Χριστὸ λέγοντας: «Ἐξετάστε μὲ λεπτομέρεια γιὰ τὸ παιδί, καὶ ὅταν τὸ βρεῖτε, πέστε μου νὰ πάω καὶ ἐγὼ νὰ τὸ προσκυνήσω»⁶.

“Ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὰ γραφόμενα, γι' αὐτὸ ταράχθηκε, ἐπειδὴ ἦταν βασιλιάς τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀκούγοντας ὅτι γεννήθηκε βασιλιάς, ζητοῦσε νὰ τὸν ἐξοντώσει, ἐπειδὴ φοβόταν μήπως τοῦ ἀρπάξει τὴ βασιλεία, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦταν εὔκολο νὰ τὸν βρεῖ, χρησιμοποιοῖ δόλο καὶ ἀπάτη, καὶ γι' αὐτὸ λέγει: «Γιὰ νὰ μεταβῶ καὶ ἐγὼ νὰ τὸν προσκυνήσω». Καὶ

ἐπὶ τῷ γράμματι κατανόησις. Τάχα δὲ καὶ ἄκων προφητεύει τὸ μέλλον, ὅτι μὴ μόνον τὰ ἔθνη διὰ τῶν Περσῶν προσκυνήσει τὸν Χριστόν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκείνων προσκύνησιν καὶ Ἰουδαία πᾶσα προσκυνήσει αὐτῷ. Εἰ βούλει δέ, καὶ αὐτόθεν ἔχει ὁ τύπος τὸ ἀπευθύνεσθαι· τῶν γὰρ δύο
5 λαῶν φέροι ἂν ὁ Ἡρώδης ἐκτύπωμα. Ἐξ ἐθνῶν γὰρ ὧν Ἰουδαίων ἐβασίλευεν, καὶ εἶη ἂν ἄκων καὶ μὴ εἰδῶς ὃ λέγει, ὅμως προφητεύων καὶ ὡς ἐκ προσώπου παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἷον ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων τὴν προσκύνησιν ἀνομολογήσας τῷ ἐπιδημήσαντι πρὸς ἀνθρώπους Θεῷ. Οὐδὲν δὲ κωλύει προφητεύειν αὐτόν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ
10 Καϊάφας οὐκ ἤδει μὲν ὃ λέγει, ἀλλὰ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ μανιωδὲς πρὸς μαιφονίαν ἀνηρέθιστο, τὰ χεῖλη δὲ προφητείαν ἐξέφερον ἐν τῷ λέγειν «Συμφέρεи, ἵνα εἷς ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται». Καὶ γὰρ, εἰ μὴ Χριστὸς ἀπέθανεν ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐκ ἂν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐσώζετο. Εἰ γὰρ καὶ ἀνάξιος ἐκάτερος αὐτῶν προφητικοῦ χαρί-
15 σματος ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὖν τό γε τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα καὶ τὸ τῆς βασιλείας ἔτι τινὸς χαρίσματος παραπήλαυεν, οὕτω τῆς κατὰ τοῦ Δεσπότητος μαιφονίας τούτοις τετολμημένης.

Ἴδοις δ' ἂν παραπλησίως τούτοις καὶ ἕτερά τινα, κακούργω μὲν γνώμη καὶ ὁρμῇ μαιφόνῳ προενηνεγμένα, πέρασ δὲ προφητικὸν
20 εἰληφότα, ὡς «Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν». Καὶ γὰρ ἐπέπεσεν αὐτοῖς ἔσχατον ἢ τῶν αἱμάτων ἔκχυσις καὶ ὁ διὰ ξίφους φόνος. Καί, «Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν ζῆν, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν, καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν τὸ ἔθνος καὶ τὴν πόλιν». Καὶ γὰρ ἀφήκαν καὶ ἄκοντες ζῆν. Οὐ γὰρ ἠδύναντο κύριοι
25 καταστῆναι τοῦ τῆς ζωῆς ταμείου καὶ ζωοποιούντος τὰ πάντα. Διὸ τὴν μὲν πονηρὰν καὶ μαιφόνον ἐνέφηναν γνώμην, τοῦ δὲ σκοποῦ μὴ τυχόντες ἀπώλοντο καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ γένη καὶ ὁ ναὸς καὶ ἡ πόλις. Ὅν δὲ ἔδοξαν ἀνελεῖν, τοῦτον ζωῆς χορηγὸν καὶ ζωοποιούντα τοὺς νεκροὺς τὰ ἔθνη δεξάμενοι καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ προσκυνούντες
30 ἀνάστασιν, Θεὸν ἴσασιν ἀληθινὸν ἐπὶ σωτηρία τοῦ γένους ἐνανθρωπήσαντα, καὶ λατρεύουσιν εἰλικρινῶς καὶ θειάζουσιν. Καί γε δὴ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιστάντες αὐτοῖς πολέμῳ τὴν τε πόλιν κατεστρέψαντο καὶ τὸν ναὸν κατηρεΐψωσαν, καὶ πῶ διὰ ξίφους θανάτῳ τὸ ἔθνος ὑπήγαγον. Εὐρήσεις δὲ καὶ ὄνον ἐν τοῖς Γράμμασι τοῖς Παλαιοῖς προμαν-

αὐτὴ βέβαια εἶναι ἢ κατὰ γράμμα ἐρμηνεῖα αὐτοῦ. Ἴσως ὅμως καὶ χωρὶς νὰ θέλει προφητεύει τὸ μέλλον, ὅτι δηλαδή ὄχι μόνο τὰ ἔθνη θὰ προσκυνήσουν τὸν Χριστὸ μέσω τῶν Περσῶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν προσκύνηση ἐκείνων θὰ προσκυνήσῃ αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Ἰουδαία. Κι ἂν θέλεις ὁ τύπος καὶ ἀπὸ μόνος του δείχνει ποῦ ἀπευθίνεται· γιατί ὁ Ἡρώδης εἶναι ἡ εἰκόνα τῶν δύο λαῶν. Καθόσον αὐτὸς καταγόταν ἀπὸ τὰ ἔθνη καὶ βασίλευσε στοὺς Ἰουδαίους καὶ εἶναι χωρὶς νὰ θέλει καὶ νὰ ξέρει αὐτὸ ποῦ λέγει, προφητεύοντας ὅμως καὶ ὡς ἐκπρόσωπος ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων, ὁμολόγησε τὴν προσκύνηση στὸν Θεὸ ποῦ ἦρθε στοὺς ἀνθρώπους. Τίποτε ὅμως δὲν ἐμποδίζει νὰ προφητεύει αὐτός. Γιατὶ καὶ ὁ Καϊάφας δὲν γνώριζε αὐτὸ ποῦ ἔλεγε, ἀλλ' ἡ λυσσωδὴς μανία τῆς καρδιάς του γιὰ φόνο εἶχε ἀνάψει, τὰ χεῖλη του ὅμως διατύπωναν τὴν προφητεία λέγοντας· «Συμφέρει νὰ πεθάνει ἓνας καὶ νὰ μὴ χαθεῖ ὅλο τὸ ἔθνος»⁹⁷. Γιατὶ, ἂν δὲν πέθαινε ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας, δὲν θὰ σωζόταν τὸ ἀνθρώπινο γένος. Μολονότι δηλαδή καθένας τους ἦταν ἀνάξιος νὰ ἔχει τὸ προφητικὸ χάρισμα, ὡστόσο τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας ἀπολάμβανε ἀκόμα τὴ γεύση κάποιου χαρίσματος, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀκόμα τολμήσει τὸν βδελυρὸ φόνο τοῦ Κυρίου.

Μπορεῖς ὅμως νὰ δεῖς παρόμοια μὲ αὐτὰ καὶ μερικὰ ἄλλα ποῦ ἐκφράστηκαν βέβαια μὲ κακὴ γνώμη καὶ φονικὴ διάθεση, ἀλλ' εἶχαν κατάληξη προφητικὴ, ὅπως ἡ δήλωση· «Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἅς πέσει ἐπάνω μας καὶ ἐπάνω στὰ παιδιά μας»⁹⁸. Καὶ πράγματι στὸ τέλος ἔπεσε σ' αὐτοὺς τὸ χύσιμο τοῦ αἵματος τους καὶ ὁ φόνος μὲ τὸ ξίφος. Καὶ ὁ λόγος· «Ἄν τὸν ἀφήσομε νὰ ζήσει, θὰ πιστέψουν ὅλοι σ' αὐτόν, ὅποτε θὰ ρθοῦν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ θὰ καταστρέψουν τὸ ἔθνος καὶ τὴν πόλη μας»⁹⁹. Καὶ βέβαια τὸν ἄφησαν νὰ ζήσει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν. Γιατὶ δὲν μπορούσαν νὰ γίνουν κύριοι ἐκείνου ποῦ εἶναι ταμεῖο τῆς ζωῆς καὶ ζωοποιεῖ τὰ πάντα. Γι' αὐτὸ εἶπαν τὴν κακὴ καὶ φονικὴ γνώμη τους, ἐπειδὴ ὅμως δὲν πέτυχαν τὸ σκοπὸ τους, χάθηκαν καὶ αὐτοὶ καὶ ὅλο τὸ γένος τους καὶ ὁ ναὸς καὶ ἡ πόλη τους. Κι αὐτόν ποῦ ἠθελαν νὰ σκοτώσουν, αὐτόν, ἀφοῦ τὸν δέχθηκαν τὰ ἔθνη ὡς ἐκείνον ποῦ καὶ χορηγεῖ ζωὴ καὶ ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς, καὶ δέχθηκαν καὶ τὴν ἀνάστασή του, τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς Θεὸ ἀληθινὸ ποῦ ἐνανθρώπησε γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ γένους μας καὶ τὸν λατρεύουν εἰλικρινὰ ὡς Θεό. Ἄλλὰ βέβαια καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφοῦ κύρηξαν πόλεμο ἐναντίον τους, καὶ τὴν πόλη κατέστρεψαν, καὶ τὸ ναὸ τους ἐρήμωσαν, καὶ παρέδωσαν ὅλο τὸ ἔθνος στὸ θάνατο. Θὰ βρεῖς βέβαια καὶ ὄνο στὴν Παλαιὰ Διαθήκη νὰ γνωρίζει ἀπὸ πρὶν

θάνουσάν τε καὶ προδιδάσκουσιν τὰ ἐσόμενα, ἐξ ὧν ἀπάντων οὐδὲν κωλύον θεωρήσεις καὶ τὸν Ἡρώδη εἰπεῖν κατὰ προφητικὸν τύπον τὰ πρὸς τοὺς μάγους εἰρημένα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΗ΄.

5 Διὰ τί ὁ Πρόδρομος ἐλέγχει τὸν Ἡρώδη;

Ὁ δὲ Πρόδρομος καὶ Βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐλέγχει τὸν Ἡρώδη δικαίως εἰς παρανομίαν ἀποκλίναντα. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ ἐξ ἄλλοφύλων κατήγετο, ἀπόγονος ὦν τοῦ παλαιοῦ Ἡρώδου, ἀλλ' οὖν Ἰουδαίων τε ἐβασίλευεν καὶ τοῖς Ἰουδαίων ἐπολιτεύετο νόμοις καὶ ἔθεσιν, καὶ οὐκ
10 ἐξῆν αὐτῷ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἀδελφοῦ παῖδα ἔχουσιν τὴν Ἡρωδιάδα εἰς γάμον ἀναλαβεῖν. Ὁ γὰρ νόμος, ἄπαιδος μὲν τοῦ ἀδελφοῦ τελευτήσαντος, ἐπιτρέπει τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα τούτου συνάφειαν, «Ἴνα», φησὶν, «ἐγείρη σπέρμα τῷ ἀδελφῷ», καταλελειμμένου δὲ σπέρματος καὶ γονῆς ἀποτρόπαιον ἦν ἢ πρὸς τὴν νύμφην ὁμιλία. Καὶ τὸν
15 ἔλεγχον ὁ Πρόδρομος ποιεῖται, οὐ τοσοῦτον κηδόμενος ἐκείνου, ὅσον τὸ πλῆθος διορθοῦσθαι πρόνοιαν ποιῶν. Καὶ γὰρ τῶν τοῖς ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσι πλημμελουμένων ἀνεπιτιμῆτων μενόντων, ἐτοιμῶς τὸ πλῆθος πρὸς τὴν μίμησιν παρακαλεῖται, ἐκείνων δὲ τῆς πράξεως ἀναχαιτιζομένων, ἀναγκάζεται καὶ τὸ ὑπήκοον εὐλαδέστερον πρὸς τὰς
20 παρανομίας διακεῖσθαι. Περίεστι (περιέστη) δέ μοι καὶ εἰς μνήμην νυνὶ παλαιᾶς ἱστορίας ἀνάγνωσις, ὡς καὶ τῷ ἀδελφῷ, ὡς ἂν ὁ πρὸς τὴν ἐκείνου γυναῖκα ἔρωσ μὴ ἀνακόπτοιτο. Καὶ δι' ἄμφω ταῦτα σταθερώτερόν τε καὶ παρρησιαστικώτερον ὁ Πρόδρομος εἶη τῷ Ἡρώδη προσφερόμενος τὸν ἔλεγχον.

25 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΘ΄.

Πῶς νοητέον τό, «Ἐν γενητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ οὐκ ἐγήγερται»;

Περὶ τοῦ ἐν γενητοῖς γυναικῶν μὴ ἐγηγέρθαι μείζονα Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ ὅπως ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν
30 μείζων αὐτοῦ ἐστίν, εἴρηται μὲν μοι καὶ ἀλλαχοῦ, οὐδὲν δὲ κωλύει τῆς ὑμῶν αἰτήσεως χάριν ἐκεῖνο διαλαβεῖν, ὡς ἡ διάνοια τοῦ ρητοῦ «μὴ ἐγηγέρθαι» ἐν τῷ νόμῳ παρίστησι μείζονα προφήτην αὐτοῦ. Καὶ γὰρ πλησιαίτατός τε κατὰ τοὺς χρόνους γέγονε τοῦ Χριστοῦ, καὶ «φωνή

1. Ἀριθμ. 22, 28-30. 2. Ματθ. 14, 3-4. 3. Δευτ. 25, 5-6. Ματθ. 22, 24. Μάρκ. 12, 19.
4. Λευϊτ. 18, 16. 20, 21. 5. Ioseph. Antiqu. XVIII 109-110. 5a. Ματθ. 11, 11. Λουκᾶ 7, 28.

καὶ νὰ προφητεύει ὅσα ἐπρόκειτο νὰ γίνουν¹. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τίποτε δὲν θὰ βρεῖς νὰ ἐμποδίζει καὶ τὸν Ἡρώδη νὰ πεῖ ὑπὸ τύπο προφητείας ὅσα εἶπε στοὺς μάγους.

ΕΡΩΤΗΣΗ 308η.

Γιατί ὁ Πρόδρομος ἐλέγχει τὸν Ἡρώδη;

Ὁ Πρόδρομος καὶ Βαπτιστὴς Ἰωάννης δίκαια ἐλέγχει τὸν Ἡρώδη ποὺ εἶχε παρασυρθεῖ στὴν παρανομία. Γιατί, μολονότι καταγόταν ἀπὸ ἄλλοφύλους, ὥστόσο, ὄντας ἀπόγονος τοῦ παλαιοῦ Ἡρώδη, βασίλευε στοὺς Ἰουδαίους καὶ ζοῦσε σύμφωνα μὲ τὴ ζωὴ κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἤθη τῶν Ἰουδαίων, καὶ δὲν ἐπιτρεπόταν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους νὰ λάβει σύζυγο τὴν Ἡρωδιάδα, ποὺ εἶχε θυγατέρα ἀπὸ τὸν ἀδελφό του. Γιατί ὁ νόμος ἐπιτρέπει, ὅταν ὁ ἀδελφὸς πεθάνει χωρὶς παιδιά, τὸ γάμο μὲ τὴ γυναίκα του. Γιατί λέγει· «Γιὰ νὰ ἀναστήσει ἀπόγονο στὸν ἀδελφό του»³. Ἐφόσον ὅμως ὑπῆρχε σπέρμα καὶ ἀπόγονος, ἦταν ἀνεπίτρεπτη ἡ συνάφεια μὲ τὴ νύφη⁴. Κι ἔτσι ὁ Πρόδρομος κάνει τὸν ἔλεγχο, ὄχι τόσο γιατί ἐνδιαφερόταν γιὰ ἐκεῖνον, ὅσο γιατί προνοοῦσε γιὰ τὴ διόρθωση τῶν πολλῶν. Γιατί, ἂν τὰ σφάλματα τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν βασιλέων παραμένουν χωρὶς ἐπιτίμηση, τὸ πλῆθος εἶναι ἕτοιμο νὰ τοὺς μιμηθεῖ, ὅταν ὅμως αὐτοὶ ἀναχαιπισθοῦν στὶς κακὲς πράξεις τους, ἀναγκάζονται καὶ οἱ ὑπήκοοι νὰ εἶναι προσεκτικότεροι στὶς παρανομίες. Μοῦ ἤρθε στὴ μνήμη μου καὶ ἓνα ἀνάγνωσμα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου ἐμποδίζεται ὁ ἔρωτας ἀδελφοῦ πρὸς τὴ γυναίκα τοῦ ἀδελφοῦ⁵. Γι' αὐτὰ τὰ δύο λοιπὸν πρὸ ἐπίμονα καὶ πρὸ ἔντονα κάνει ὁ Πρόδρομος τὸν ἔλεγχο πρὸς τὸν Ἡρώδη.

ΕΡΩΤΗΣΗ 309η.

Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τὴ ρήση· «Ἀνάμεσα στὰ παιδιά τῶν γυναικῶν δὲν γεννήθηκε ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστὴ»⁶.

Γιὰ τὸ ὅτι δὲν γεννήθηκε ἀπὸ γυναίκα παιδί μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστὴ καὶ ὅτι ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι μικρότερός του⁶, ἔχω μιλήσει βέβαια καὶ ἄλλου, δὲν ἐμποδίζει ὅμως τίποτε γιὰ χάρη τοῦ αἰτήματός σου νὰ ξαναεξετάσουμε ἐκεῖνο, ὅτι τὸ νόημα τοῦ ρητοῦ εἶναι ὅτι δὲν γεννήθηκε τὴν περίοδο τοῦ νόμου προφήτης μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτόν. Γιατί ἦταν ὁ πλέον πλησιέστερος πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχει γραφεῖ ὅτι διακήρυττε· «Λόγος ἐκείνου

6. Βλ. παραπάνω Ἐρώτηση 222 (Ἐπιστολὴ Φωτίου 135), σελ. 306-322.

βοῶντος» ἀναγέγραπται, «ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου», διασαλπίζουσα. Φησὶ δ' οὖν καὶ τὸ γράμμα, ὡς αὐτοῦ μὲν μείζων ἄλλος οὐκ ἐγήγερται, οὐ συναναγκάζει δὲ νοεῖν, ὡς οὗτος τῶν ἀπάντων εἰς βαθμὸν ἀνέδραμε μείζονα. Τὸ δὲ μὴ μείζονα τὸν Πρόδρομον τῶν
5 ἄλλων εἶναι, τοῦτο οὐδὲν κωλύει πολλοὺς συνδραμεῖν αὐτῷ πρὸς ἰσότητα.

Τὸ μέντοι, «Ὁ δὲ μικρότερος αὐτοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστίν», οἱ μὲν ἐξειλήφασιν περὶ τοῦ Χριστοῦ, χρόνῳ τε καὶ τῇ τοῦ σώματος ἀναδρομῇ καὶ τῇ τῶν πολλῶν ὑπολήψει κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ μικρότερον
10 ἀποφέροντος τοῦ Δεσπότη. Ἐμοὶ δὲ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ τῆς πρεπούσης διαίτης ἠξιώται. Ἀλλὰ καὶ τὸ «ἐν γεννητοῖς γυναικῶν» ἔχει τι ἀντιπίπτον τῇ προειρημένη ἀναπτύξει. Οὐ γὰρ ἐκ γυναικὸς ἀπλῶς γεγένηται ὁ Χριστός, ἀλλ' ἐκ Παρθένου. Ἡ δὲ Παρθένος οὐκ ἂν κυρίως κληθεῖη γυνή, εἰ μὴ τις ἐθέλοι τῷ ῥήματι καταχρησασθαι, ὡς πού και
15 ὁ θεσπέσιος Παῦλός φησι, «γενόμενος ἐκ γυναικός». Ἐκ Παρθένου οὖν ὁ Χριστός προελθὼν, ἀλλ' οὐ κυρίως ἐκ γυναικός, ἑαυτὸν ἂν ἔξωτάττοι τῆς πρὸς τὸν Ἰωάννην συγκρίσεως.

Ἔτεροι δὲ φασὶ μικρότερον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἐνταῦθα εἰρησθαι τὸν ἀξιωθέντα τῆς χάριτος, ἵνα εἴη τοιοῦτον ὁ νοῦς. Τῶν μὲν
20 κατὰ νόμους γεγονότων ἀνθρώπων οὐδεὶς ἂν εἴη τοῦ Ἰωάννου μείζων, τῶν δὲ μετὰ τὴν χάριν ἀναφανέντων ὅσον ἐπὶ τῷ ἀξιωθῆναι ὧν ἐκεῖνος οὐκ ἔφθασε τυχεῖν, κατὰ τοῦτο τὸ κατ' αὐτοῦ μείζον ὁ μικρότερος ἀπενέγκοιτο ἂν. Καὶ γὰρ ὅποῖος ἂν τις ὦν ἐν τοῖς τύποις καὶ τοῖς προχαράγμασι κατὰ μέγεθος καὶ δόξαν προκριθῆ, οὗτος τῶν ἐν
25 τῇ ἀληθείᾳ καὶ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι συντεταγμένων τε καὶ ἀναφανέντων οὐδὲ τοῦ τὴν ἐσχάτην δοκοῦντος τάξιν ἐπέχειν εἰς ἰσότητα λόγον εὐρήσει. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης αὐτόπτης γέγονε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῷ τοῦ βαπτίσματος μυστηρίῳ ὑπηρετήσατο, καὶ μάρτυς διαπρύσιος τοῦ Ἀμνοῦ, τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, κατέστη,
30 ἀλλ' οὐκ ἔτι τοῦ νόμου καὶ τῆς σκιάς ἐν τοῖς λειψάνοις σαζομένης, καὶ μήπω καθαρῶς καὶ τελείως τῆς χάριτος ἀναλαμπάσης, αὐτὸς μετέστη τοῦ βίου. Ἐπεὶ γὰρ τό τε οἴκημα ὤκησε καὶ τὴν ἐπ' ἐλέγχῳ τῆς τῶν Μωσαϊκῶν νόμων παραβάσεως ἄδικον ὑπέστη σφαγὴν, μετὰ ταῦτα

7. Ματθ. 3, 3. Μάρκ. 1, 3. Λουκᾶ 3, 4. 8. Ἐρώτηση 222. 9. Γαλ. 4, 4.
10. Ματθ. 3, 13-15. Μάρκ. 1, 9. Λουκᾶ 3, 21. 11. Ἰω. 1, 29, 36.

πού φωνάζει μέσα στην ἔρημο· Ἐτοιμάστε τὸ δρόμο τοῦ Κυρίου⁷. Λέγει λοιπὸν καὶ τὸ γράμμα, ὅτι δὲν παρουσιάσθηκε ἄλλος μεγαλύτερός του, δὲν μᾶς ὑποχρεώνει ὁμως ταυτόχρονα νὰ ἐννοήσομε, ὅτι αὐτὸς ἔφτασε στὸν ψηλότερο βαθμὸ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους. Τὸ ὅτι ὁ Πρόδρομος δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει πολλοὺς νὰ διεκδικήσουν τὴν ἰσότητά πρὸς αὐτόν.

Ὁ ἄλλος λόγος, «Ὁ μικρότερος ἀπὸ αὐτόν, εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτόν», ἄλλοι νόμισαν ὅτι ἀναφέρεται στὸν Χριστὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡλικία καὶ τὴ σωματικὴ διάπλαση, καὶ ὡς πρὸς τὴ γνώμη τῶν πολλῶν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ διάστημα ἦταν μικρότερος ἀπὸ τὸν Κύριο. Αὐτὸ βέβαια ἔχει λάβει ἀπὸ μένα καὶ ἄλλοῦ τὴν πρέπουσα ἐξήγησις⁸. Ἀλλὰ καὶ τό, «ἀπὸ τὰ παιδιά πού γέννησαν οἱ γυναῖκες», ἔχει κάτι ἀντίθετο στὴν ἀνάπτυξή πού προαναφέρθηκε. Γιατὶ ὁ Χριστὸς δὲν γεννήθηκε ἀπλῶς ἀπὸ γυναῖκα, ἀλλὰ ἀπὸ Παρθένο, καὶ ἡ Παρθένος δὲν μπορεῖ νὰ κυριολεκτηθεῖ γυναῖκα, ἂν δὲν θέλει κάποιος νὰ ἐκλάβει καταχρηστικὰ τὴ λέξη, ὅπως κάποιος λέγει καὶ θεσπέσιος Παῦλος· «Γεννημένος ἀπὸ γυναῖκα»⁹. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς γεννήθηκε ἀπὸ Παρθένο, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ γυναῖκα κυριολεκτικὰ, θέτει τὸν ἑαυτὸ του ἔξω ἀπὸ τὴ σύγκρισή μὲ τὸν Ἰωάννη.

Ἄλλοι πάλι λένε, ὅτι ὡς μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἔχει λεχθεῖ ἐδῶ αὐτὸς πού ἀξιώθηκε τὴ χάρη, γιὰ νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ νόημα τοῦ λόγου· Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού γεννήθηκαν καὶ ἔζησαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ νόμου κανένας δὲν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, ἀπὸ ὅσους ὁμως ἔχουν παρουσιασθεῖ μετὰ τὴ χάρη, ἐπειδὴ ἀξιώθηκαν ἐκεῖνα πού αὐτὸς δὲν πέτυχε, ὡς πρὸς αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ μικρότερος θὰ θεωρηθεῖ ἀνώτερος ἔναντι ἐκείνου. Γιατί, καὶ ἂν κάποιος θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ἀνώτερος ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴ δόξα ἀπὸ ἐκείνους πού ἔζησαν τὴν περίοδο τῶν τύπων καὶ τῶν προτυπώσεων, αὐτὸς ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐντάσσονται καὶ ἐμφανίσθηκαν τὴν περίοδο τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς πραγματοποίησης τῶν τύπων, δὲν θὰ βρεθεῖ νὰ ἔχει καμμιά δυνατότητα νὰ ἐξισωθεῖ οὔτε μὲ ἐκεῖνον πού φαίνεται νὰ βρίσκεται στὴν τελευταία θέσις. Γιατί, ἂν καὶ ὁ Ἰωάννης εἶδε τὸν Χριστὸ μὲ τὰ δικά του τὰ μάτια, καὶ ὑπηρέτησε τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος¹⁰, καὶ ὑπῆρξε ἔνθερος μάρτυρας τοῦ Ἀμνοῦ, πού σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου¹¹, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὅταν ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἰσχύουν τὰ λείψανα τοῦ νόμου καὶ τῆς σκιᾶς καὶ ὅταν δὲν εἶχε ἀκόμα λάμψει ἡ χάρη τέλεια καὶ καθαρῆ. Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ στὴ φυλακὴ κλείσθηκε καὶ ὑπέμεινε τὴν ἀδική σφαγὴ γιὰ τὸν ἔλεγχον πού ἔκανε γιὰ τὴν παράβασι τῶν

ἤρξατο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κηρύττειν τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅσοι τε δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀνεγεννήθησαν καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως καὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ Παρακλήτου ἠξιώθησαν, τούτων οὐκ ἂν τις τὰ δευτερεῖα σχοίη τοῦ Ἰωάννου, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ τὴν τελευταίαν τάξιν λαχὼν τὸ κατ' αὐτοῦ μείζον ἀπενέγκοι. Καὶ εἰ μὴ τις ἐκλάβοι τῶν πρὸ τῆς χάριτος μηδένα εἶναι μείζονα τοῦ Ἰωάννου ἀνειπεῖν τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἀπλῶς κατὰ πάντων ἐξενηνέχθαι τὴν ἀπόφασιν τὴν Δεσποτικὴν, ὅρα σοι καὶ τῆς ὑπερενδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τοῦτον ἐπίπροσθεν ἄγειν καὶ τῶν κορυφαίων ἀποστόλων, ὃ οὐκ ἂν τις ἐπιτρέψειε λογισμός. Πλὴν καὶ ὁ περὶ τούτου λόγος, τῇ προσηκούσῃ μοι πάλαι διαίτη ὑποβληθείς, τὴν νῦν ἀκριβολογίαν δυσχεραίνει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙ.

Διὰ τί κατὰ τὸ σωτήριον πάθος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς

Χριστὸς λόγῃ νύττεται;

15

Λόγῃ δὲ νύττεται τὴν πλευρὰν κατὰ τὸ σωτήριον πάθος ὁ Χριστός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, τοῦτο μὲν ἡμῖν δύο βαπτίσματα καινουρογούμενός τε καὶ προτυπῶν, ἐν μὲν τὸ δι' ὕδατος, ἕτερον δὲ τὸ δι' αἵματος. Καὶ γὰρ οὐδ' εἰσὼ καὶ ἀκολουθία τῆς φύσεως ἀπερρυνήκει ταῦτα τῆς σωτηρίου πλευρᾶς. Μετὰ γὰρ τὸν θάνατον γέγονεν ἡ πληγὴ, καὶ μετὰ πληγὴν βλύζει τὰ νόματα ἢ πλευρᾶ. Ἐν τῇ πλευρᾷ δὲ καὶ οὐκ ἐν ἑτέρῳ μέρει δέχεται τὴν πληγὴν, διότι ἐκ πλευρᾶς μὲν τοῦ Ἀδάμ ἐπλάσθη ἡ γυνή, δι' αὐτῆς δ' ἡ ἁμαρτία ἐπράχθη τῷ Ἀδάμ. Πλήττεται οὖν Χριστός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ νέος Ἀδάμ, τὴν πλευρὰν, ὥσπερ διὰ τῆς πληγῆς ἀναιροῦν τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν Ἀδάμ ἀπαλλάττων τοῦ διὰ τῆς πλευρᾶς αὐτῷ περιγεγονότος ὀλισθήματος, ὡς ἂν κἀνταῦθα πληρούμενον εἶη τό, «Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία», (τουτέστιν ἐν τῇ Εὐᾷ, ἣτις γέγονεν ἐκ πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ), «ἐκεῖ ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις», οἷον ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ πλευρᾷ. Περισσεύει μὲν γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ πλευρᾷ ἡ ἁμαρτία, ὅτι ἐκεῖθεν ἔφυ τὸ κακόν. Περισσεύει δὲ πάλιν ἐν τῇ Δεσποτικῇ πλευρᾷ ἡ χάρις, ὅτι οὐ μόνον ἡ τῆς ἁμαρτίας ἐν ταύτῃ γέγονεν ἀναίρεσις καὶ πληγὴ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ τῆς σωτηρίας πηγὴ καὶ κάθαρσις ἐξ αὐτῆς ἀνέβλυσεν, καὶ μένει μὴ κενουμένη διὰ παντός Ἰασις οὖν γίνεται λοιπὸν ἡ πλευρὰ τῆς πλευρᾶς, ἡ πληγεῖσα λόγῃ τῆς πληγείσης ἁμαρτία.

12. Ματθ. 14, 1-12. Μάρκ. 6, 14-20.

13. Ἰω. 3, 5.

14. Ἰω. 19, 34.

15. Γέν. 2, 21-22.

16. Γέν. 3, 6.

16α. πρβλ. Α' Κορ. 15, 45.

17. Ρωμ. 5, 20.

Μωσαϊκῶν νόμων¹², ἔπειτα ἄρχισε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός νὰ κηρύπτει τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό, ὅσοι ἀναγεννήθηκαν μὲ τὸ νερό καὶ τὸ Πνεῦμα¹³ καὶ ἀξιώθηκαν τὴν ἐπιφοίτηση καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ Παρακλήτου, κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν θὰ εἶναι στὴ δεύτερη μετὰ τὸν Ἰωάννη θέση, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ βρέθηκε στὴν τελευταία θέση, θὰ εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτόν. Κι ἂν κάποιος δὲν θεωρήσει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶπε, πὼς κανένας δὲν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπὸ τὴ χάρη ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅτι ὁ Κύριος μίλησε γενικὰ γιὰ ὅλους, πρόσεχε σὲ παρακαλῶ ὅτι αὐτὸν τὸν τοποθετεῖ καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ὑπερένδοξη Δέσποινα μας Θεοτόκο καὶ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἀποστόλους, πράγμα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐπιτρέψει κανένας ὀρθὸς λογισμὸς. Ἄλλὰ καὶ ὁ λόγος γι' αὐτὸ τὸ θέμα, ποὺ εἶχε δεχθεῖ ἀπὸ μένα τὴν πρέπουσα ἐξέταση, δυσκολεύει τώρα τὴ λεπτομερέστερη ἐξέταση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 310η.

Γιατί κατὰ τὸ σωτήριο πάθος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς δέχεται τὸ τρύπημα μὲ τὴ λόγχη¹⁴;

Κατὰ τὸ σωτήριο πάθος ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας λογιζέται στὴν πλευρὰ του, προτυπώνοντας σὲ μᾶς δύο νέα βαπτίσματα, ἓνα τὸ βάπτισμα μὲ τὸ νερό, καὶ δεύτερο μὲ τὸ αἷμα. Γιατὶ αὐτὰ εἶχαν ἀπορρεύσει ἀπὸ τὴ σωτήρια πλευρὰ ὅχι σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ τάξη καὶ ἀκολουθία, ἀφοῦ ἡ πληγὴ ἔγινε μετὰ τὸ θάνατο καὶ μετὰ τὴν πληγὴ ἀνέβλυσε ἡ πλευρὰ τὰ νάματα της. Τὴν πληγὴ πάλι τὴ δέχεται στὴν πλευρὰ καὶ ὅχι σὲ ἄλλο μέρος τοῦ σώματος, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ πλάσθηκε ἡ γυναῖκα¹⁵ καὶ αὐτὴ ἔκανε τὸν Ἀδάμ νὰ ἁμαρτήσῃ¹⁶. Λογιζέται λοιπὸν στὴν πλευρὰ ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας, ὁ νέος Ἀδάμ^{16α}, ἀφανίζοντας κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὴν πληγὴ τὴν ἁμαρτία καὶ ἀπαλλάσσοντας τὸν Ἀδάμ ἀπὸ τὸ ὀλισθημα ποὺ τοῦ συνέβη ἀπὸ τὴν πλευρὰ του, ὥστε νὰ πληρωθεῖ καὶ ἐδῶ ἡ ρῆση· «Ὅπου πλεόνασε ἡ ἁμαρτία», δηλαδὴ στὴν Εὐα που ἔγινε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδάμ), «ἐκεῖ ὑπερπερίσσευσε ἡ χάρη»¹⁷, στὴν πλευρὰ δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ. Σ' ἐκείνη τὴν πλευρὰ πλεόνασε ἡ ἁμαρτία, γιατί ἀπὸ ἐκεῖ βλάστησε τὸ κακό, περισσεύει ὁμως πάλι στὴν πλευρὰ τοῦ Κυρίου ἡ χάρη, ὅχι μόνο γιατί σ' αὐτὴν ἔγινε τὸ χτύπημα καὶ ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ γιατί ἀπὸ αὐτὴν ἀνέβλυσε ἡ πηγὴ καὶ ἡ κάθαρση τῆς σωτηρίας καὶ παραμένει καὶ δὲν ἐξαντλεῖται ποτέ. Ἡ πλευρὰ λοιπὸν γίνεται θεραπεία τῆς πλευρᾶς, ἡ πλευρὰ ποὺ πληγώθηκε μὲ τὴ λόγχη, τῆς πλευρᾶς ποὺ πληγώθηκε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΑ΄.

Τί ἐστὶ, «Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην»,
καὶ εἰ ἔλαβεν πέρασ ἢ εὐχή.

Τὸ δέ, «Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν», καὶ ἐξῆς, οὐχ ὡς
5 ἂν τις ἀπλῶς οἰηθείη, ἐκδέδηκεν εἰς πέρασ, οὐδὲ τὸ τέλος ἀπειλήφεν ἢ
εὐχή. Εὐχεται μὲν γὰρ ὁ φιλόανθρωπος ἡμῶν Δεσπότης καὶ τοῦ γένους
Σωτήρ, μὴ στήναι τοῖς σταυρώσασιν τὴν ἁμαρτίαν, τοῦτο μὲν ὑπογρα-
φῶν ἡμῖν φιλοανθρωπίας τύπους καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους εὐνοίας, ἵνα
μηδὲ κατ' αὐτῶν τῶν δοκούντων φονῶν καθ' ἡμῶν εἰς θυμούς ἐκφερό-
10 μεθα καὶ ὀργᾶς καὶ ἀράς Ἐπειτα δὲ μὴ στήναι μὲν αὐτοῖς ἐπεύχεται
τὴν ἁμαρτίαν, ἰσταμένοις τοῦ κακοῦ καὶ μὴ πορρωτέρω φερομένοις
ἐπὶ τὸν αὐτὸν τῆς ἀσελγείας τε καὶ παρανομίας κρημνόν. Καὶ ὅσοι γε
ἔστησαν τοῦ κακοῦ, οὐκ ἐπέστη αὐτοῖς οὐδ' ἢ τῶν ἁμαρτηθέντων
δίκη. Πολλοὶ γὰρ ἐκ τῶν Ἰουδαίων οὐ μόνον τῆς συγγνώμης ἀπήλα-
15 σαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταμαθόντες καὶ προσδεδραμηκότες τῇ
εὐσεβείᾳ, υἱοὶ καὶ κληρονόμοι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπεδείχθη-
σαν. Ὅσοι δὲ τῆς πρόσω τῶν κακῶν οὐκ ἔστησαν φορᾶς, ἀλλὰ μαι-
φονίας ἐπὶ μαιφονίας προστιθέντες, εἰς ἔσχατον ἐξώκειλαν ἀπονοίας,
οὔτοι μὲν δικαίως τὴν δίκην ἀπέτισαν, οὐδὲν δὲ ἤττον ἢ τοῦ Σωτήρος
20 εὐχὴ ἔμεινεν μὴ διαπεσοῦσα τοῦ σκοποῦ.

Οἶδα δὲ τινὰ καὶ ἑτέραν τοιαύτην ὑποβαλλομένους διάνοιαν τῶ
ρητῶ, ὅτι περ οἱ σταυροῦντες τὸν Χριστὸν καὶ παρόντες τῶ πάθει, οὐχὶ
τῶν Ἰουδαίων ἦσαν ποθέν τινες, Ρωμαῖοι δὲ μᾶλλον καὶ τινες ἐξ ἑτέ-
ρων ἔθνῶν. Τῶν γὰρ Ἰουδαίων ἀποφνημαμένων, ὡς «Κατὰ τὸν νόμον
25 ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ἡμῖν δὲ οὐκ ἔξεστιν οὐδένα ἀποκτεῖναι»,
εἶτα καὶ τῶ Πιλάτῳ παραδεδωκότων τὸν Χριστὸν οἱ Ρωμαῖοι στρα-
τιῶται καὶ τῶν λοιπῶν ἔθνῶν ὑπηρετοῦντο λοιπὸν τοῖς πραπτομένοις
κατὰ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ἐν τῇ προδοσίᾳ τοῦ Δεσπότη, ἅτε δὴ ὑπόφο-
ροι ὄντες οἱ Ἰουδαῖοι Ρωμαίοις, καὶ οὐκ ἐξόν αὐτοῖς πράττειν, ἃ ἠθού-
30 λοντο, αὐτοὶ μὲν κατὰ μόνας οὐκ ἐτόλμων παρεῖναι τῇ συλλήψει, τὴν
δὲ σπείραν καὶ τὸν χιλιάρχον αὐτοῖς συνεπεφέροντο. Ὁ οὖν Κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ περὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος φιλόανθρωπος καὶ
τοῦ οἰκείου πλάσματος προνοούμενος, τὴν βούλησιν αὐτοῦ καὶ τὴν
φιλοανθρωπίαν εἰς εὐχῆς σχηματίζων τύπον, φησὶν «Μὴ στήσης αὐ-

ΕΡΩΤΗΣΗ 311η.

Τί σημαίνει ἡ ρῆσις, «Κύριε, μὴ λάβεις ὑπόψη σου αὐτὴ τὴν ἁμαρτία τους»¹⁸, κι ἂν πραγματοποιήθηκε ἡ παράκλησις.

Ὁ λόγος «Κύριε, μὴ λάβεις ὑπόψη σου τὴν ἁμαρτία τους» καὶ τὰ λοιπὰ, δὲν πραγματοποιήθηκε, ὅπως θὰ νόμιζε κανεὶς ἔτσι ἀπλά, οὔτε ἡ παράκλησις ἔπαυσε νὰ ἰσχύει. Γιατὶ ὁ φιλάνθρωπος Κύριός μας καὶ Σωτήρας τοῦ ἀνθρώπινου γένους, παρακαλεῖ νὰ μὴ λογαριασθεῖ στοὺς σταυρωτὲς του ἡ ἁμαρτία, καὶ μ' αὐτὸ μᾶς δίνει παρὰδειγμα φιλανθρωπίας καὶ τῆς μεταξὺ μας ἀγάπης, ὥστε οὔτε ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δείχνουν ὅτι ποθοῦν τὸ φόνο μας νὰ παρασυρόμαστε σὲ θυμὸ καὶ ὀργὴ καὶ κατάρεις. Κι ἔπειτα παρακαλεῖ νὰ μὴ λογαριασθεῖ ἡ ἁμαρτία τους, ἐφόσον σταματήσουν αὐτοὶ τὸ κακὸ καὶ δὲν προχωρήσουν πιὸ μακριὰ, ὥστε νὰ πέσουν στὸν γκρεμὸ τῆς ἀσέλγειας καὶ τῆς παρανομίας. Κι ὅσοι σταμάτησαν τὸ κακὸ, δὲν ἐπακολούθησε ἡ τιμωρία γιὰ τὰ ἁμαρτήματά τους. Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ὄχι μόνο κέρδισαν τὴ συγγνώμη, ἀλλὰ κι ὅταν ἔμαθαν τὴν ἀλήθεια, προστρέχοντας στὴν εὐσέβεια, ἀναδείχθηκαν σὲ υἱοὺς καὶ κληρονόμους¹⁹ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ὅσοι ὅμως δὲν σταμάτησαν τὸ κατρακύλισμά τους πρὸς τὸ κακὸ, ἀλλὰ προσθέτοντας βδελυροὺς φόνους στοὺς ἀνίερους φόνους, ἐξόκειλαν στὸ ἔσχατο τῆς παραφροσύνης, αὐτοὶ πλήρωσαν δίκαια τὴν τιμωρία τους, ἀλλ' ἡ παράκλησις τοῦ Σωτήρα ἔμεινε καὶ δὲν ἐξέπεσε καθόλου ἀπὸ τὸ σκοπὸ τῆς.

Γνωρίζω ὅτι μερικοὶ δίνουν καὶ μὰ ἄλλη παρόμοια ἐρμηνεία στὴ ρῆσις· ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ σταύρωσαν τὸν Χριστὸ καὶ ἦταν παρόντες στὸ πάθος, δὲν ἦταν κάποιοι Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ μᾶλλον Ρωμαῖοι καὶ μερικοὶ ἀπὸ ἄλλα ἔθνη²⁰. γιατί οἱ Ἰουδαῖοι δήλωσαν «Σύμφωνα μὲ τὸ νόμο μας πρέπει νὰ πεθάνει, ἀλλ' ἐμεῖς δὲν ἔχομε τὴν ἐξουσία νὰ σκοτώσομε κανένα»²¹. ἔπειτα καὶ ὅταν παρέδωσαν στὸν Πιλάτο τὸν Χριστὸ οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες καὶ ὅσοι ἦταν ἀπὸ ἄλλα ἔθνη βοηθοῦσαν σὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ δρώμενα²². Γιατὶ κατὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν ὑπόδουλοι στοὺς Ρωμαίους καὶ δὲν εἶχαν τὴν ἐξουσία νὰ κάνουν ὅ,τι ἤθελαν, αὐτοὶ μόνοι τους δὲν τολμοῦσαν νὰ εἶναι παρόντες στὴ σύλληψή του, ἀλλ' ἔφεραν μαζί τους τὴ σπείρα καὶ τὸν χιλιάρχο²³. Ὁ Κύριός μας λοιπὸν Ἰησοῦς Χριστός, ποὺ ἔχει τόση ἀγάπη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ προνοεῖ γιὰ τὸ πλάσμα τῶν χεριῶν του, μετασχηματίζοντας τὴ θέλησι καὶ τὴ φιλανθρωπία του σὲ μορφὴ παράκλησις, λέγει· «Κύριε, μὴ λογαριάσεις τὴν ἁμαρτία τους»²⁴, καὶ μετὰ· «Γιατὶ δὲν γνωρίζουν τί

τοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην»· εἶτα, «Οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιούσι». Τῷ ὄντι γὰρ τό τε Ρωμαίων στίφος καὶ οἱ ἐξ ἔθνῶν οὐκ οἶδασιν ἅ πράττουσιν. Οὐδέ γὰρ ἦσαν μεμυσταγωγημένοι ἅ ὁ νόμος προανεκήρυττε καὶ οἱ προφήται περὶ αὐτοῦ. Προσεύχεται οὖν ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων, φασί, καὶ 5 τῶν ἔθνῶν, καὶ αὐτίκα τῆς εὐχῆς φαίνεται ὁ καρπός. Ἴδοις γὰρ ἐν αὐτῷ πῶ τοῦ πάθους καιρῷ τὸν ἑκατόνταρχον, Υἱὸν Θεοῦ ἀναβοήσαντα τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ μετ' ὀλίγον Λογγῖνον ἐκεῖνον, τὸν θαυμάσιον ἄνδρα, οὐκ ἀνομολογήσαντα μόνον καὶ πεπιστευκότα εἰς Χριστόν, ἀλλὰ καὶ μαρτυρίου δρόμον ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνειληφότα καὶ αἵματι 10 τὸ τῆς πίστεως εἰλικρινές καὶ ἀπαράτρωτον ἐπιδεδειγμένον. Καὶ πολλοὺς ἄλλους εὐρήσεις τῶν τότε παρόντων τῆς νίθεσις ἠξιωμένους Θεοῦ καὶ τῆς αἰωνίου μὴ ἐκλεπτωκότας βασιλείας

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΒ΄.

Πόσοι Ἀστέριοι γεγόνασι καὶ τίς ἡ δόξα αὐτῶν;

15 Ὅτι συνήκμασαν μὲν Ἀστέριοι δύο, ὃ τε τῆς Ἀρείας λύσεως ὑπαπιστοῦς, καὶ ὁ τῶν εὐσεβῶν δογμάτων τρόφιμος, ὃς καὶ τῷ μεγάλῳ μὲν Ἰουλιανῷ φοιτῶν τοῖς μοναδικοῖς ἐγυμνάσθῃ παλαίσμασιν, ἔτι τὸ μειράκιον διεξιὼν, ὕστερον δὲ καὶ μονῆς ἀσκητικῆς καθηγήσατο, οὗ καὶ μαθητῆς μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐχρημάτισεν ὁ 20 πολυθρύλλητος Ἀκάκιος ὁ Βεροίας. Ὁ δὲ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐραστῆς σοφιστικῆν μὲν ἐκ νέων μετήρχετο τέχνην καὶ τῇ τῶν Ἑλλήνων ἀνετέθραπτο πλάνῃ, ὅψε δὲ τὸν Χριστιανισμόν ὑποκρινόμενος εἰς τὴν τῶν Ἀρειανῶν ἀπέκλινε μοῖραν. Καὶ ὁ μὲν δίκην ἔδωκεν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς ἀκολάστου γλώσσης, ἔργον γεγονὸς τῆς Ἰουλιανοῦ τοῦ 25 θαυμασίου προσευχῆς, ὁ δὲ τὸν ὄσιον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ δικαίαν τιμωρίαν διανέστησεν. Ἐτερος οὖν τὸ θρέμμα τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ ἕτερος ὁ τῆς πλάνης κήρυξ. Ἀλλ' οὐδ' ὁ τὴν ἔκφρασιν τῆς μάρτυρος Εὐφημίας ἀναταξάμενος κοινόν τι φέρει πρὸς τὸν τῆς δυσσεβείας ὑπερμαχον πρῶτον μὲν ἐξ ὧν θάπτον ὁ δυσσεβῆς ἀπέτισε τὴν δίκην ὁ γὰρ 30 τῆς εἰρημένης εἰκόνης λογογραφῆσας τὴν ἔκφρασιν, ὡς ἐν τισιν αὐτοῦ τῶν λόγων διαλαμβάνει, εἰς βαθὺ γῆρας τοῦ βίου κατήντησεν. Δεύτερον ὁ μὲν τῆς Ἀρειανῆς λύσεως ἐπεπλήρωτο, οὗτος δὲ ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις τὰ τῶν ὀρθοδόξων δογματίζει, οὐκ ἐκ μὴ ὄντων τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ὡς ὁ μεμηνῶς δυσφημῶν Ἀστέριος, αἰεὶ δὲ ὄντα 35 θεολογῶν καὶ αἰεὶ συνόντα πῶ Πατρὶ. Τρίτον, ὁ μὲν αἰρετικὸς Ἀστέρι-

κάνουν»²⁵. Καὶ πραγματικὰ τόσο τὸ πλῆθος τῶν Ρωμαίων ὅσο καὶ οἱ ἄλλοεθνεῖς δὲν γνώριζαν τί ἔκαμναν. Γιατὶ δὲν εἶχαν διδαχθεῖ ὅσα ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες προανήγγελλαν γι' αὐτόν. Προσεύχεται λοιπόν, λένε, γιὰ τοὺς Ρωμαίους καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, καὶ φαίνεται ἀμέσως ὁ καρπὸς τῆς προσευχῆς. Γιατὶ μπορεῖς νὰ δεῖς τὴν ὥρα τοῦ πάθους τὸν ἑκατόνταρχο νὰ διακηρύττει Υἱὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἐσταυρωμένο²⁶, κι ἔπειτα ἀπὸ λίγο ἐκεῖνον τὸν Λογγίνο, τὸ θαυμάσιο ἄνδρα, ὅχι μόνο νὰ ὁμολογεῖ καὶ νὰ πιστεύει στὸν Χριστό, ἀλλὰ καὶ νὰ παίρνει γιὰ χάρη του τὸν δρόμο τοῦ μαρτυρίου καὶ μὲ τὸ αἷμα του νὰ φανερώνει τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς πίστεως^{26α}. Καὶ θὰ βρεῖς καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀπὸ τοὺς τότε παρόντες νὰ ἔχουν ἀξιωθεῖ τὴν υἰοθεσία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μὴν ἔχουν χάσει τὴν αἰώνια βασιλεία.

ΕΡΩΤΗΣΗ 312η

Πόσοι Ἀστέριοι ὑπῆρξαν καὶ ποιά ἡ διδασκαλία αὐτῶν;

Τὸν ἴδιο καιρὸ ἤκμασαν δύο Ἀστέριοι, ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Ἀρειανικῆς λύσσης, καὶ ὁ τρόφιμος τῶν εὐσεβῶν δογμάτων, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ βέβαια ἦταν μαθητὴς τοῦ μεγάλου Ἰουλιανοῦ καὶ ἀσκήθηκε στὰ μοναχικὰ παλαίσματα ὅταν ἀκόμα ἦταν ἔφηβος, ἔπειτα ὅμως ἔγινε ἡγούμενος καὶ μονῆς ἀσκητικῆς, καὶ μαθητὴς του χρημάτισε μὲ πολλοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς ἄνδρες ὁ πολυθρύλητος Ἀκάκιος ὁ Βεροῖας. Ὁ φίλος ὅμως τῆς Ἀρειανικῆς αἵρεσης ἀπὸ νέος ἀσκοῦσε τὴ σοφιστικὴ καὶ εἶχε ἀνατραφεῖ στὴν ἑλληνικὴ πλάνη, ἀλλὰ τελευταῖα ὑποκρίθηκε τὸν Χριστιανισμό καὶ ἔκλινε μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀρειανῶν. Καὶ ὁ ἓνας τιμωρήθηκε στὴν Ἀντιόχεια γιὰ τὴν ἀκόλαστη γλῶσσα του, ἀποτέλεσμα τῆς προσευχῆς τοῦ θαυμάσιου Ἰουλιανοῦ, αὐτὸς ὅμως ἐρέθισε τὸν ὅσιο στὴν ἐναντίον του δίκαια τιμωρία. Ἄλλος λοιπὸν εἶναι τὸ θρέμμα τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ ἄλλος ὁ κήρυκας τῆς πλάνης²⁷. Ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνος ποὺ συνέταξε τὸν βίο τῆς μάρτυρας Εὐφημίας ἔχει κάτι κοινὸ μὲ τὸν ὑπέρμαχο τῆς δυσσέβειας. Πρῶτον βέβαια, γιατί ὁ ἀσεβὴς τιμωρήθηκε γρήγορα· γιατί αὐτὸς ποὺ περιέγραψε τὸν βίο τῆς εἰκόνας ποὺ ἀναφέραμε, ὅπως λέγει σὲ κάποιους λόγους του, ἔφτασε σὲ βαθιὰ γηρατειά. Δεύτερον, ὁ ἓνας ἦταν γεμάτος ἀπὸ τὴν Ἀρειανικὴ λύσσα, ἐνῶ αὐτὸς στοὺς λόγους του διδάσκει ὀρθόδοξες γνώμες δὲν δυσφημεῖ, ὅπως ὁ μανιακὸς Ἀστέριος, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ προῆλθε ἀπὸ τὸ μηδέν, ἀλλὰ θεολογεῖ ὅτι ὑπάρχει πάντοτε καὶ πάντοτε ὑπάρχει μαζί μὲ τὸν Πατέρα. Τρίτον, ὁ αἰρετικὸς Ἀστέριος ὄχι τῆς Ἀμασείας, ἀλλὰ μιᾶς ἄλλης πόλης, ποὺ πλη-

ος οὐ τῆς Ἀμασείας, ἀλλ' ἄλλης τινὸς πόλεως πλησιαζούσης τῇ Ἀντιόχου, μισθὸν τῆς ἀσεθείας παρὰ τῶν συναιρεσιωτῶν τὴν ἐπισκοπὴν εἴληφεν, ἐξ ἧς καὶ μετάκλητος ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὰ τῶν ὁμοφρόνων γεγονῶς ἐπὶ συμμαχία τοῦ δυσσεδήματος, ταῖς τοῦ θαυμασί-
5 ου Ἰουλιανοῦ προσευχαῖς, ὡς προεῖρηται, τὸν δῖον ἀθλίως κατέστρεψεν. Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν διδάσκει τὸ ποιμνιον καὶ φιλοπονεῖται περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ ἀπάσης δείκνυται θεαρέστου πολιτείας καταγῶγιον, ὁ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔχων ἐπιγινώσκειται

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΓ΄

10 *Περὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τῆς Λείας.*

Ἐπιμνησθε ὅτι μετὰ ἑπταετίαν ὁ Ἰακώβ τὴν Λείαν ἀντὶ τῆς Ραχήλ εἰς γυναῖκα παρέλαβε, δῆλον ἢ Γραφή ποιεῖ καὶ ὅτι ἀντὶ δουλείας ἄλλης, ἑπτὰ καὶ αὐτῆς ἔτη παρατεινομένης, τὴν Ραχήλ ἠγάγετο, καὶ ἐκ τούτου σαφῶς διδάσκει. Εἰ δὲ ὑποσχόμενος τὴν δουλείαν εὐθύς ἔλαβεν, ἢ
15 καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν ταύτην ὅλην ὕστερον ἠγάγετο, οὐκ ἀντιπαραδίδωσι σαφῶς, ἀλλ' ἀμφίδοξον ὅσον ἀπὸ τῶν ρημάτων ὑπολείπει, πότερον ὑποσχόμενος τὴν δουλείαν εὐθύς τὸν μισθὸν τῆς Ραχήλ ἔλαβεν, ἢ μετὰ τὴν τῶν πόνων ἐπίδειξιν καὶ τῆς ὑποσχέσεως τὴν συμπλήρωσιν, μετὰ τοῦτο πρὸς γάμον ἠγάγετο. Ἀλλ' ἀπὸ μὲν τοῦ ρητοῦ πρὸς ἑκάτε-
20 ρον μερίζεται ἢ διάνοια, λογισμοὶ δὲ τινες μᾶλλον ρέπειν τὸν νοῦν ὑποτίθενται ὡς μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν εἰς ὁμιλίαν εὐθύς τὸ γύναιον προσελάβετο. Ἐπεὶ εἰ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἑπταετίας ταύτην ἠγάγετο, οὐ μόνον εἴκοσι ἔτη ἐν τῇ τοῦ Λάβαν οἰκίᾳ ὁ Ἰακώβ, ὡς αὐτὸς φησι, διατρίψας φαίνεται, ἀλλὰ καὶ τούτων πλείονα· εἰ γὰρ μετὰ τεσ-
25 σαρεσκαιδεκαετίαν τὴν Ραχήλ ἠγάγετο, χρόνος πάντως ἕτερος διεληλύθει, ἐν ᾧ τε ἡ στεῖρωσις αὐτῆς διηλέγχετο, καὶ ἐν ᾧ τὰς παιδίσθαι εἰς παιδοποιίαν τῷ Ἰακώβ παρείχετο, ἐν ᾧ τε ἐκεῖναι κατὰ γαστρὸς λαβοῦσαι τοὺς παῖδας ἀπέτικτον, καὶ μετὰ τοῦτον ἕτερος ἐν ᾧ ἡ Ραχήλ τῶν ὄνειδισμῶν ἀπολυομένη τῆς στεριώσεως, τὸν Ἰωσήφ ἔτε-
30 κνώσατο· εἶτα μετὰ τὸν τόκον τοῦ Ἰωσήφ ἕτερα ἕξ ἐπισημαίνεται ἢ Γραφή ἐπὶ μισθῷ προβάτων δουλεῦσαι τὸν Ἰακώβ τῷ Λάβαν· οὐχὶ μόνον εἴκοσι συγκεφαλαιουῖται, ἀλλὰ καὶ τοῖς χρόνοις τούτοις μεταξὺ προστιθεμένου καθ' ὃν τε ἐστεῖρευσεν ἡ Ραχήλ καὶ καθ' ὃν αἱ παιδί-

σιάζει στήν πόλη τοῦ Ἀντίοχου, ἔλαβε τὴν ἐπισκοπὴν ἐκ μέρους τῶν συναιρεσιωτῶν του ὡς ἀμοιβὴ τῆς ἀσέβειάς του, ἀπὸ τὴν ὁποία μὲ μετὰ-κλήση ἀπὸ τοὺς ὁμόφρονές του πῆγε στήν Ἀντιόχεια γιὰ συμμαχία στήν ἀσέβεια, καὶ μὲ τὶς προσευχὰς τοῦ θαυμάσιου Ἰουλιανοῦ, ὅπως λέχθηκε προηγουμένως, τελείωσε ἄθλια τὴ ζωὴ του. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ὁ ἕνας διδάσκει τὸ ποιμνιο καὶ δείχνει φιλοπονία στὶς ἀρετὲς καὶ ἐμφανίζεται καταφύγιο ὅλης τῆς θεάρεστης ζωῆς, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν φαίνεται νὰ ἔχει τίποτε τέτοιο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 313η.

Γιὰ τὸν Ἰακώβ καὶ τὴ Λεία.

Ἡ Γραφή διηγεῖται μὲ σαφήνεια ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ χρόνια ὁ Ἰακώβ ἔλαβε σύζυγο τὴ Λεία καὶ ὄχι τὴ Ραχήλ, καὶ ὅτι μὲ ἀντίτιμο ἄλλη ἐργασία ποὺ παρατάθηκε καὶ αὐτὴ σὲ ἑπτὰ χρόνια, ἔλαβε σύζυγο τὴ Ραχήλ, καὶ αὐτὸ τὸ διδάσκει μὲ σαφήνεια²⁸. Ἄν τώρα τὴν ἔλαβε ἀμέσως μόλις ὑποσχέθηκε τὴν ἑπταετὴ δουλεία, ἢ τὴ νυμφεύθηκε ἀφοῦ τὴν ἐξάντλησε ὀλόκληρη, δὲν τὸ ἀναφέρει μὲ σαφήνεια, ἀλλ' ἀφήνει τὴν ἀμφιβολία, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς λέξεις, γιὰ τὸ ποιο ἀπὸ τὰ δύο συνέβη δίνοντας τὴν ὑπόσχεση γιὰ δουλεία ἀμέσως ἔλαβε ὡς μισθὸ του τὴ Ραχήλ, ἢ ἔκανε τὸ γάμο του μαζί της μετὰ τὸ τέλος τῶν κόπων του καὶ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ὑπόσχεσης. Ἀπὸ τὴ διατύπωση βέβαια τὸ νόημα κλίνει καὶ πρὸς τὶς δύο ἐκδοχάς, κάποιες ὁμως σκέψεις κάνουν τὸ νόημα νὰ κλίνει στὸ ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπόσχεση ἔλαβε τὴ γυναίκα ὡς σύζυγό του. Γιατί, ἂν τὴν ἔλαβε μετὰ τὴ συμπλήρωση τῆς ἑπταετίας, τότε φαίνεται, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει, πὼς ἔμεινε ὁ Ἰακώβ στὸ σπίτι τοῦ Λάβαν ὄχι μόνο εἴκοσι χρόνια, ἀλλὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά. Ἄν δηλαδή ἔλαβε τὴ Ραχήλ μετὰ ἀπὸ δεκατέσσερα χρόνια, πέρασε κι ἄλλος ὀπωσδήποτε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο καὶ ἡ στειρότητά της γίνονταν φανερὴ, καὶ ἔδινε στὸν Ἰακώβ τὶς δοῦλες της γιὰ τὴν ἀπόκτηση παιδιῶν, ὅποτε ἐκεῖνες συνελάμβαναν καὶ γεννοῦσαν παιδιὰ²⁹, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ πέρασε καὶ ἄλλος χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ Ραχήλ, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τοὺς χλευασμοὺς τῆς στειρότητας, γέννησε τὸ παιδί της τὸν Ἰωσήφ³⁰, καὶ ἔπειτα μετὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰωσήφ ἡ Γραφή σημειώνει ἄλλα ἕξι χρόνια, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ Ἰακώβ δούλεψε στὸν Λάβαν μὲ πληρωμὴ τῶν μισθῶν του σὲ πρόβατα³¹, τότε τὰ χρόνια δὲν γίνονται μόνο εἴκοσι, ἀλλὰ ἀνάμεσα στὰ χρόνια αὐτὰ ἂν προστεθεῖ καὶ ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ Ραχήλ εἶχε τὴ στειρότητά της καὶ ποὺ τῆς γεννοῦσαν οἱ δοῦλες, συγκεντρώνεται περισ-

σκοι ἔτικτον πλεῖον ὁ χρόνος συνάγεται. Τίς δὲ καὶ μισθὸς τούτου τὸ μεταξὺ τῶν δεκατεσσάρων χρόνων καὶ τῶν ἕξ τῷ Ἰακώβ δουλεύοντι τῷ Λάβαν ἀφορίζεται; Εἰ δὲ οὐδεμίαν τῶν περιόδων τῷ Ἰακώβ φαίνεται ἀμισθὶ τὴν δουλείαν ἐταλαιπωρεῖτο (ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ ἑπταετία 5 ἀντὶ τῆς Ραχήλ ἢ Λεία μισθὸς αὐτῷ, ἀντὶ δὲ τῆς δευτέρας ἢ Ραχήλ, καὶ ἀντὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν ἕξ, ὁ διὰ τῶν προβάτων αὐτῷ χρηηγούμενος), ἀντὶ γοῦν τοῦ μεταξὺ χρόνου τῆς τεσσαρεσκαίδεκαετίας καὶ τῶν τελευταίων ἕξ τίς ἐπιγινώσκειται μισθὸν ἕτερος; Ἔδει δέ, εἴπερ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τεσσαρεσκαίδεκαετίας τὴν Ραχήλ ὁ Ἰακώβ ἔγη- 10 μεν, εἴθ' οὕτως ἢ παιδίσκη καὶ ἢ Ραχήλ στερεῦναι καὶ πάλιν τίκτουσα χρόνον ἄλλον κατηνάλωσαν, καὶ τούτου τὸν μισθὸν καθεστάναι γνώριμον· ἀλλ' οὐδαμοῦ τῆς Γραφῆς οὔτε μισθὸς φαίνεται, οὔτε χρόνος ἄλλος παρὰ τὰ δεκατέσσαρα καὶ τὰ ἕξ ἔτη παρενθήκης ἐπέχων λόγον συγκατατάττεται.

15 **ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΔ'.**

Εἰ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, πῶς τοῦ Υἱοῦ ἐνανθρωπήσαντος, οὐ συνενανθρωπήσει καὶ ὁ Πατὴρ; Καὶ εἰ ἐν τῷ Υἱῷ ἡ θεότης ὅλη, πῶς τοῦ Υἱοῦ σαρκουμένου ἄσαρκος ὁ Πατὴρ μένει;

20 Τῆς προκειμένης ἀπορίας προσηγήσαιτ' ἂν καὶ οἰκειότερον καὶ ἐγγύτερον, “Εἰ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, πῶς προῖόντος τοῦ Υἱοῦ διὰ γεννήσεως οὐ συμπρόεισι καὶ ὁ Πατὴρ, ἢ προάγοντος τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρός, οὐχὶ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς προάγει ἑαυτόν; Ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἔχει τὸν Πατέρα προάγοντα αὐτόν”. “Ποῦ οὖν, ἂν τις 25 ἴσως ἔρει ταχύτερος ἀντιλέγειν, ἢ λύσις; Οὐ γὰρ ἀπορίαν ἀντὶ ἀπορίας τὸ ζητούμενον ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ λύσιν τῶν ἀπορουμένων”. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο λύσις ἂν εἴη, ἐκ τοῦ ἐγγυτέρου τε καὶ ὁμοίου ἀποσκευαζομένη τὸ περὶ τοῦ πορρωτέρου ἐπιφυόμενον ἄπορον· ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἢ ὁ Υἱὸς 30 τὸν Υἱὸν συναποτέκοι ἢ ὁ Πατὴρ συναποτεχθήσεται τῷ Υἱῷ, οὕτω καὶ ἐσαρκώθη μὲν ὁ Υἱός, οὐκ ἐσαρκώθη δὲ ὁ Πατὴρ, οὐδέτερον τῶν ἀτόπων ἔψεται, οὔτε διὰ τὸ ἄσαρκον μεῖναι τὸν Πατέρα μηδὲ τὸν Υἱὸν σεσαρκῶσθαι, οὐδέ διὰ τὸ σάρκα προσλαβεῖν τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα γενέσθαι σεσαρκωμένον.

σότερος χρόνος. Ποιὸς ὁμως μισθὸς καθορίζεται στὸν Ἰακώβ στὸ μεταξὺ τῶν δεκατεσσάρων χρόνων καὶ τῶν ἕξι χρόνων ποὺ δούλευε στὸν Λάβαν; Κι ἂν σὲ καμμιά περίοδο ἢ ταλαιπωρία τοῦ Ἰακώβ δὲν φαίνεται νὰ γινόταν χωρὶς μισθὸ (γιατὶ στὴν πρώτη ἑπταετία ὁ μισθὸς τοῦ ἦταν ἀντὶ γιὰ τὴ Ραχήλ ἢ Λεία, στὴ δεύτερη ἢ Ραχήλ, καὶ γιὰ τὰ τελευταῖα ἕξι χρόνια ἢ ἀμοιβή του ἔγινε μὲ πρόβατα), τὸν χρόνο τὸν μεταξὺ τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν καὶ τῶν τελευταίων ἕξι ποιὸς ἄλλος μισθὸς διαπιστώνεται; Ἐπρεπε ὁμως, ἂν ὁ Ἰακώβ ἔλαβε σύζυγό του τὴ Ραχήλ μετὰ τὴ συμπλήρωση τῶν δεκατεσσάρων χρόνων, καὶ ἔπειτα ἢ δούλη καὶ ἢ Ραχήλ ποὺ ἦταν στεῖρα καὶ γεννώντας πάλι χρειάσθηκε κι ἄλλο χρόνο, ἔπρεπε καὶ τοῦ χρόνου αὐτοῦ ὁ μισθὸς νὰ εἶναι γνωστὸς. Ἀλλὰ σὲ κανένα μέρος τῆς Γραφῆς οὔτε μισθὸς φαίνεται οὔτε ἄλλος χρόνος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δεκατέσσερα καὶ τὰ ἕξι χρόνια, συνυπολογίζεται σὰν παρεμβολή στὴ διήγηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 314η.

Ἄν ὁ Πατέρας βρίσκεται μέσα στὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς μέσα στὸν Πατέρα³², πῶς, ἂν ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Υἱὸς, δὲν ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ὁ Πατέρας; Καὶ ἂν ἡ θεότητα ὑπάρχει ὀλοκληρῆ μέσα στὸν Υἱὸ, πῶς, λαμβάνοντας σὰρκα ὁ Υἱὸς, μένει χωρὶς σὰρκα ὁ Πατέρας;

Ἄπὸ τὴν προκείμενη ἀπορία θὰ μπορούσε νὰ προσηγηθεῖ οἰκειότερα καὶ πλησιέστερα τοῦτο· “Ἄν ὁ Πατέρας βρίσκεται μέσα στὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς μέσα στὸν Πατέρα, πῶς ἔξερχόμενος ὁ Υἱὸς στὸν κόσμον μὲ τὴ γέννηση, δὲν ἔξέρχεται καὶ ὁ Πατέρας, ἢ ἀποστέλλοντας ὁ Πατέρας τὸν Υἱόν, δὲν ἀποστέλλει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τὸν ἑαυτό του; Γιατὶ ἔχει μέσα στὸν ἑαυτό του τὸν Πατέρα ποὺ τὸν ἀποστέλλει”. Ποῦ λοιπὸν, θὰ μπορούσε ἴσως κάποιος πρόθυμος στὴν ἀντιλογία νὰ πεῖ, εἶναι ἡ λύση; Γιατὶ τὸ ζητούμενο δὲν θέλει ἀπορία ἀντὶ ἀπορίας, ἀλλὰ λύση τῶν ἀποριῶν. Καὶ αὐτὸ ὁμως θὰ μπορούσε νὰ εἶναι λύση, ποὺ ἀπὸ τὸ πλησιέστερο καὶ τὸ ὅμοιο λύνει τὴν ἀπορία ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ εὐρισκόμενο μακρύτερα. Γιατί, ὅπως ὁ Πατέρας βρίσκεται μέσα στὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς μέσα στὸν Πατέρα, καὶ ὁμως ἔξαιτίας αὐτοῦ δὲν θὰ γεννηθεῖ ἢ ὁ Υἱὸς μαζί του τὸν Υἱόν, ἢ ὁ Πατέρας δὲν θὰ γεννηθεῖ μαζί μὲ τὸν Υἱόν, ἔτσι καὶ ἔπειδὴ ἔλαβε σὰρκα ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ δὲν ἔλαβε καὶ ὁ Πατέρας, δὲν θὰ ἀκολουθήσει κανένα ἀπὸ τὰ ἄτοπα, οὔτε ἔπειδὴ ὁ Πατέρας ἔμεινε χωρὶς σὰρκα, δὲν ἔλαβε σὰρκα καὶ ὁ Υἱὸς, οὔτε ἔπειδὴ προσέλαβε σὰρκα ὁ Υἱὸς, ἔχει σαρκωθεῖ καὶ ὁ Πατέρας.

Ἄλλ' αὕτη μὲν ἢ διὰ τοῦ παραπλησίου σχήματος ἀπορία, οὐκ
 ἔωσα τὴν πρώτην ἀπορίαν τῇ καθ' ἑαυτὴν ἐπιλύσει χώραν ἐπέχειν
 ἀνανταγώνιστον, ἢ δὲ ἐξ εὐθείας τοῦτον προαχθείη ἂν τὸν τρόπον, ὁ
 Πατὴρ ὅλος ἐστὶν ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς ὅλος ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, ὡσαύ-
 5 τως δὲ καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐν ἑκατέρῳ τε τῶν ὁμοφυῶν προσώ-
 πων ὅλον ἐστὶ καὶ ἑκάτερον αὐτῶν ὅλον ἔχει ἐν ἑαυτῷ. Τοιαύτη γὰρ ἡ
 τῶν ἄσωμάτων, καὶ μάλιστα τῆς ὑπερουσίου οὐσίας ἢ τῶν προσώπων
 εἰς ἄλληλα περιχώρησις· οὐδὲν ἔξωθεν τῶν ἑαυτῆς ἀπολιμπάνει,
 οὐδὲν ἀλλότριον συνεισάγει, ἀλλὰ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν συνεπιφέ-
 10 ρουσα ἰδιώμα οὐ συγγχεῖ τοῦτο οὐδὲ φύρει οὐδὲ συμμεταβάλλει ταῖς
 τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων ιδιότησιν, ἀλλ' ἐστὶ μὲν ἢ ὑπόστασις ὅλη ἐν
 ὅλῃ περιχωροῦσα, οὐκ ἀναχέουσα δὲ τὸ ἰδιώμα τῷ ἰδιώματι, οὐ συν-
 θλίβουσα καὶ διωθουμένη, οὐ τοῖς ἰδιώμασι τὴν περιχώρησιν και-
 νοτομοῦσα· οὐδὲν γὰρ ὅλως ἐν τῇ μακαρία καὶ ἀκηράτῳ φύσει τῶν
 15 κατὰ τὴν ὕλην παθῶν ἐνοραῖται. Εἰ δ' ἐφ' οἷς ἡ τοσαύτη συμφυῖα καὶ
 ἄκρα ἔνωσις, ἐνουμένων αὐτῶν ὅλων δι' ὅλον, οὐδετέρου τῶν ἰδιωμά-
 των ἔκστασις γίνεται οὐδὲ δὴ θατέρου μεταβολὴ πρὸς τὸ ἕτερον, ἀλλ'
 ἐν τῇ τοσαύτῃ ἀνεπινοήτῳ ἐνώσει σφύζεται καθαρῶς τε καὶ εἰλικρινῶς
 ἀνεπιμίκτως τὰ ἰδιώματα, σχολῆ γ' ἂν γένοιτο σαρκωθέντος τοῦ Λό-
 20 γου καὶ μηδαμῆ μηδαμῶς συμπαρατείνεσθαι τῆς σαρκὸς τῇ φύσει τῆς
 θεότητος δυναμένης, ζητεῖν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, Εἰ ὁ Πατὴρ
 ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, πῶς τοῦ Υἱοῦ σαρκωθέντος ὁ Πα-
 τὴρ ἄσαρκος ἔμεινεν, ἢ μὴ σαρκωθέντος τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἄνθρω-
 πος γέγονεν; Πάλιν ὁ Πατὴρ ἅπαντα πληροῖ καὶ περιέχει τὰ ὄντα,
 25 πληροῖ δὲ καὶ ὁ Υἱός, τὸν τῆς περιοχῆς ὡσαύτως οἰκειούμενος λόγον,
 ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα πληρωτικὸν τέ ἐστὶ καὶ περιε-
 κτικὸν τῶν ὄντων, οὐκ ἀνὰ μέρος πληροῦντες ἢ περιέχοντες τὰ ὄντα,
 ἀλλ' ἅμα, οὐ κατὰ διάστασιν, ἀλλ' ἀδιαστάτως, οὐ μεριστῶς τοῖς
 μεριστοῖς ἐπιφοιτῶντες, ἀλλ' ἀμερίστως τε καὶ θεοπρεπῶς συνόντες,
 30 καὶ οὕτω τῶν ὑπερφυῶν ὑποστάσεων τῆς ὑπεραρχίου θεότητος
 συμπαρόντων τε καὶ συνενουμένων ἀλλήλοις, οὔτε τοῦ ἐκπορευτοῦ
 μεταδίδωσι τοῖς ὁμοφυέσιν ὀλικῶς συνοῦσί τε καὶ ἐμπερχωροῦσι τὸ
 Πνεῦμα, οὔτε μὴν τὸ τῆς πατρότητος ἰδιώμα προσλαμβάνει, ἀλλ' οὐδὲ
 τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν ἐξοικειοῦται. Τὴν αὐτὴν δὲ τάξιν εὐρήσει δη-
 35 λονότι προϊοῦσαν καὶ εἴ τις τὸν Πατέρα ἢ τὸν Υἱὸν πρὸς ἑκατέραν τῶν
 ὁμοταγῶν καὶ ὁμοφυῶν ὑποστάσεων ἐθελήσειε παραθέσθαι καὶ

Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἀπορία κατὰ τὸ παραπλήσιο σχῆμα δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἔχει θέση ἀδιαφιλονείκητη ἢ πρώτη ἀπορία μὲ τὴν ἐπίλυσή της, ἐνῶ ἡ εὐθεία ἀπορία μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο· Ὁ Πατέρας ὅλος βρίσκεται μέσα στὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς ὅλος βρίσκεται μέσα στὸν Πατέρα, καὶ ἐπίσης καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα βρίσκεται ὅλο σὲ καθένα ἀπὸ τὰ ὁμοφυῆ πρόσωπα καὶ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει αὐτὸ ὅλο μέσα του. Γιατὶ τέτοια εἶναι τῶν ἀσωμάτων, καὶ μάλιστα τῆς ὑπερούσιας οὐσίας, ἡ περιχώρηση τῶν προσώπων μεταξύ τους. Τίποτε ἀπὸ τὰ δικὰ της δὲν ἀφήνει ἔξω, τίποτε ξένο δὲν εἰσάγει μέσα της, ἀλλὰ καὶ φέροντας μαζί της τὸ ἰδίωμα πού τὴν χαρακτηρίζει δὲν τὸ συγχέει, δὲν τὸ ἀναμγνύει, δὲν τὸ συµμεταβάλλει μὲ τίς ἰδιότητες τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ περιχωρεῖ βέβαια ἢ ὑπόστασις ὅλη ὅλην, δὲν συγχέει ὅμως τὸ ἰδίωμα μὲ τὸ ἰδίωμα, οὔτε τὸ συνθλίβει καὶ τὸ ἀπωθεῖ, οὔτε μεταφέρει καινοτομῶντας τὴν περιχώρησις στὰ ἰδιώματα· γιατί κανένα ἀπολύτως ἀπὸ τὰ ὑλικά πάθη δὲν παρατηρεῖται στή μακάρια καὶ ἀμόλυντη φύσις. Ἄν λοιπὸν σ' αὐτὰ πού ὑπάρχει τόσο μεγάλη συμφυῖα καὶ ἀπόλυτη ἔνωση, ἐνωμένων ὅλων αὐτῶν μὲ ὅλο, δὲν γίνεται ἀλλοίωσις τῶν ἰδιωμάτων κανενὸς ἀπὸ ὅλα, οὔτε μεταβολὴ τοῦ ἑνὸς στὸ ἄλλο, ἀλλὰ στήν τόσο ἀκατανόητη ἔνωση διασώζονται καθαρὰ καὶ μὲ εὐκρίνεια καὶ χωρὶς ἀνάμιξη τὰ ἰδιώματα, θὰ ἦταν περιττό, ἔχοντας σαρκωθεῖ ὁ Λόγος, καὶ ἀφοῦ μὲ κανένα γενικὰ τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ συμπαρατείνεται ἢ σὰρκα μὲ τὴ φύσις τῆς θεότητος, νὰ ἀναζητεῖται σχετικὰ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, Ἐὰν ὁ Πατέρας ὑπάρχει μέσα στὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς μέσα στὸν Πατέρα, πῶς, ὅταν ὁ Υἱὸς σαρκώθηκε, ὁ Πατέρας ἔμεινε ἄσαρκος, ἢ χωρὶς νὰ σαρκωθεῖ ὁ Πατέρας, ἔγινε ὁ Υἱὸς ἄνθρωπος; Ἐπίσης, ὁ Πατέρας γεμίζει καὶ περιέχει τὰ ὄντα, γεμίζει ὅμως αὐτὰ καὶ ὁ Υἱός, οἰκειοποιούμενος ἐπίσης τὴν ἰδιότητα τοῦ Πατέρα πού περιέχει αὐτὰ, ἀλλὰ βέβαια καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα γεμίζει καὶ περιέχει τὰ ὄντα, χωρὶς ὅμως νὰ γεμίζουν καὶ νὰ περιέχουν τὰ ὄντα ἀνὰ μέρος, ἀλλὰ ὅλα μαζί, ὄχι χωριστά, ἀλλὰ ἀχώριστα, οὔτε ἐπιφοιτοῦν στὰ μεριζόμενα μεριζόμενοι, ἀλλὰ συνυπάρχουν μὲ τρόπο ἀμέριστο καὶ θεοπρεπῆ, καὶ συνυπάρχοντας ἔτσι καὶ βρισκόμενες ἐνωμένες μεταξύ τους οἱ ὑπερφυεῖς ὑποστάσεις τῆς ὑπεράχιας θεότητος, οὔτε τὸ ἐκπορευτὸ μεταδίδουν στὰ ὁμοφυῆ τους πού συνυπάρχουν καὶ περιέχουν μέσα τους τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο βέβαια οὔτε τὸ ἰδίωμα τῆς πατρότητος προσλαμβάνει, ἀλλ' οὔτε οἰκειοποιεῖται τὴ γέννησις τοῦ Υἱοῦ. Τὴν ἴδια τάξιν θὰ βρεῖ προφανῶς νὰ ἰσχύει καὶ ἂν κάποιος θελήσει νὰ παραθέσει καὶ νὰ παραβάλλει τὸν Πατέρα ἢ τὸν Υἱὸ σὲ

παραβαλεῖν, πρὸς τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν ζητῶν θεωρίαν ἀνάγεσθαι. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τό τε γῆρας καὶ ἡ νόσος καὶ ὁ τῆς αἰτήσεως πόθος ἐσχεδίασεν. Ἔρωσο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΕ΄

5 Τί δηλοῖ «νοῦς ὦν ἀπαθῆς καὶ ἄνυλος, μίγνυται Χριστὸς ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρωπίνῳ νοῖ»;

Τὸ μὲν τῆς σῆς εὐγενοῦς καὶ γενναίας διανοίας ἀπόρημα, ὥσπερ τὴν τῶν πολλῶν ὑπερορᾶ σύνεσιν, οὕτω καὶ λύσεως ἀκριβεστέρας παρ' ἣν ἐνόμισε τὸ γραμματίον ἀποδοῦναι δεῖται· καὶ γὰρ μετὰ τοῦ
10 μηδ' αὐτὸ τοῦτο τὸ προτεινόμενον συνεῖναι τὰναντία τε ὧν βούλεται κατασκευάζει καὶ τοῦ σκοποῦ πόρρω περιπλανᾶται. Ἄλλ' ὅσα μὲν ἄλλα παρανενοημένα λέγει καὶ μηδὲν ὅλως τῷ ζητήματι συντελοῦντα οὔτε νῦν ὁρῶ τὸν καιρὸν ἐξελέγχειν, ἀλλ' οὐδ' ἐμὸν παρὰ τὰ κατεπεύγοντα τὰς ἐτέρων πολυπραγμονεῖν ἐλαττώσεις· καὶ ἅμα ἐξ ὧν τὰς
15 εὐθύνας ὑπέχουσιν τὰ δοκοῦντα σοφώτερα, οὐδ' οἷς μὴ λίαν ὁ νοῦς πρὸς θεωρίαν ἀγύμναστος, οὐδὲ τούτοις χαλεπὸν ὄραν τοῦ παραλόγου τὸ ὑπόλοιπον.

Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ὁ τοῦ γραμματίου πατήρ τῶν καλῶν ὠδίνων μετ' ὀλίγον ὄψεται τὸν τόκον, ἡ δὲ τοῦ σοῦ φιλοθεάμονος ἀπορήματος
20 λύσις, ἐπεὶ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἐκεῖνο συνεσκιάζετο, εἰ παρὰ τὴν διαίρεσιν αὕτη τῆς φωνῆς προαχθεῖη καὶ τὸ κάλυμμα ἂν ἐπικαίρως περιέλοι τοῦ σοφίσματος καὶ εἰς τὸ σαφέστατον περιστήσει τὸ ἀμφισβητούμενον. Διττὸς γὰρ ὁ τοῦ νοῦ λόγος, ἵνα νῦν τὸν θύραθεν καὶ τὸν συγκατασκευασθέντα τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκροίματι ὡς μηδὲν προσ-
25 ἦκοντα τῇ ὑποθέσει ἐάσω, εἰ βούλει δὲ καὶ τοὺς ἀσωμάτους νόας καθ' ἕτερον γὰρ καὶ οὗτοι σημαινόμενον τὴν τοῦ νοῦ φέρουσι κλησιν, εἴπερ οὔτε γνῶσις εἰσιν οὔτε σαρκίῳ φύσιν ἔλαχον ἐνοῦσθαι· καὶ τοῖς μὲν οἷς ἂν ἐπιβάλλειν ὀρμήσειαν ραδία καὶ ἀκώλυτος ἢ μεταφοίτησις, ὁ δὲ ἀνθρώπινος νοῦς τῶν σωματικῶν δεσμῶν καὶ παραπετασμάτων ἀντι-
30 τεταγμένων πρὸς πολλὰ τὴν συνουσίαν ὧν ἂν εἶχεν ἐκ τοῦ ράστου διατειχίζεται φέρεσθαι. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο τὸ σημαινόμενον σὺν τοῖς προειρημένοις ἐτέραν χρεῖαν ἐπιζητεῖται.

Τίς σὺν ἡ ἄλλη τοῦ νοῦ διαφορά; Ὅτι νοῦς μὲν λέγεται ὁ Πατήρ ὡς γεννήτωρ καὶ προβολεὺς καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ προϊόντων αἴτιος, νοῦς

κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ὁμοταγεῖς καὶ ὁμοφυεῖς ὑποστάσεις, ἐπιζητώντας νὰ ἀναχθεῖ στὴν ἴση καὶ ὅμοια θεωρία. Αὐτὰ λοιπὸν προχειρογράψαν τὰ γηρατειὰ μου καὶ ἡ ἀσθένειά μου καὶ ὁ πόθος τῆς αἵτησός σου. Ὑγίαινε.

ΕΡΩΤΗΣΗ 315η.

Τί σημαίνει ἡ ρήση, «Ὅντας ὁ Χριστὸς νοῦς ἀπαθὴς καὶ ἄυλος, ἀναμιγνύεται μὲ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ»;

Ἡ ἀπορία τῆς εὐγενικῆς καὶ γενναίας διάνοιάς σου, ὅπως ὑπερβαίνει τὴ γνώση τῶν πολλῶν, ἔτσι καὶ χρειάζεται λύση ἀκριδέστερη ἀπὸ ἐκείνη πού νόμισε ὅτι θὰ τῆς δώσει τὸ γράμμα. Γιατί, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν συνυπάρχει οὔτε αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ προτεινόμενο, κατασκευάζει καὶ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ πού θέλει καὶ περιπλανᾶται μακριὰ ἀπὸ τὸ σκοπὸ του. Ἄλλ' ὅσες ἄλλες παρανοήσεις περιέχει καὶ πού δὲν συντελοῦν καθόλου στὸ ζήτημα, οὔτε τώρα βλέπω τὸν καιρὸ νὰ μπορῶ νὰ τὶς ἀποδείξω, ἀλλ' οὔτε εἶναι ἔργο μου, ἐνῶ μᾶς πιέζουν κατεπείγοντα θέματα, ν' ἀσχολοῦμαι μὲ τὶς παραλείψεις τῶν ἄλλων, καὶ συνάμα αὐτὰ πού νομίζονται σοφώτερα ἀπὸ ἐκείνους πού εἶναι ὑπεύθυνοι, οὔτε γι' αὐτὰ ὁ νοῦς πού δὲν εἶναι ἀγύμναστος νὰ τὰ δεῖ θεωρητικά, οὔτε γι' αὐτὰ εἶναι δύσκολο νὰ δοῦμε τὸ ὑπόλοιπο τοῦ παραλόγου.

Ἄλλ' ἐκεῖνος βέβαια ὁ πατέρας τοῦ γράμματος θὰ δεῖ σὲ λίγο τῶν καλῶν ὠδίνων τὸ γέννημα, ἢ λύση ὅμως τοῦ ἐντυπωσιακοῦ ἐρωτήματός σου, ἐπειδὴ ἐκεῖνο, παρὰ τὴν ὁμονυμία του, συσκιαζόταν, ἂν, παρὰ τὴ διαφοροποίηση τῆς λέξης, αὐτὴ προχωρήσει, καὶ τὸ κάλυμμα τοῦ σοφίσματος θὰ ἀφαιρέσει ἐγκαίρως, καὶ θὰ παρουσιάσει σαφέστερο τὸ ἀμφισβητούμενο. Γιατὶ εἶναι διπλὸς ὁ σκοπὸς τοῦ νοῦ, γιὰ νὰ ἀφήσω τώρα τὸν μὴ χριστιανικὸ καὶ ἐκεῖνον πού συγκατασκευάσθηκε μὲ τὴν πλάση τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ θέμα, καὶ ἂν θέλεις καὶ τοὺς ἀσώματους νόες. Γιατὶ καὶ αὐτοὶ μὲ ἄλλη σημασία φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ νοῦ, ἀφοῦ οὔτε γνώση εἶναι, οὔτε τοὺς δόθηκε φύση πού νὰ ἐνώνεται μὲ σάρκα, καὶ σ' αὐτοὺς βέβαια εἶναι εὐκολὴ καὶ ἀνεμπόδιση ἢ μετὰβασή τους σὲ ὅποια τυχὸν θελήσουν νὰ μεταβοῦν, ὁ ἀνθρώπινος ὅμως νοῦς, ἐμποδιζόμενος ἀπὸ πολλὰ σωματικὰ δεσμὰ καὶ παραπετάσματα, δὲν μπορεῖ νὰ μεταβαίνει σὲ πολλὰ πού εὐκολότατα θὰ μπορούσε νὰ ρθεῖ σὲ ἐπαφὴ μαζί τους. Ἀλλὰ βέβαια καὶ αὐτὸ τὸ σημανόμενον μαζί μὲ τὰ προλεχθέντα ἄς ἐπιζητεῖ ἄλλη ἀπασχόλησή μας μὲ αὐτό.

Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ἄλλη διαφορὰ τοῦ νοῦ; Ὅτι νοῦς λέγεται ὁ Πατέρας, ἐπειδὴ εἶναι ἐκεῖνος πού γεννᾷ καὶ φέρει στὴν ὑπαρξὴ τὰ ὄντα

δὲ καὶ τὸ Θεῖον ἀπλῶς πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν ὑπὸ τὴν κτίσιν. Νοῦς
 τε γὰρ δημιουργεῖ καὶ νοῦς κυβερνᾷ καὶ νοῦς συνέχει· οὐδὲ γὰρ ἂν
 προῆκτο οὐδ' ἑναρμονίως ἐτέτακτο οὐδὲ διέμενεν, εἰ μὴ νοῦς ἐφ' ἐκά-
 στης τῶν εἰρημένων ἐνεργείας ἐπεστάται. Νοῦς μὲν οὖν ὡς γεννήτωρ ὁ
 5 Υἱός, ἀγαπητέ, οὐκ ἂν ἐννοηθεῖη οὔτε μὴν ρηθεῖη, ἀλλ' οὐδὲ τὸ πανά-
 γιον Πνεῦμα, μὴ γένοιτο· νοῦς δὲ ὡς τοῖς οὔσι πᾶσι κατὰ τὰς εἰρημέ-
 νας αἰτίας ἐφεστηκώς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπάσης κτιστῆς τε καὶ ἐνύλου
 φύσεως ἀρρήτῳ μέτρῳ ὑπεριδρυμένος, καὶ ὁ Λόγος ἂν ρηθεῖη καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ναὶ δὴ καὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν καὶ ὑπερουσίῳν ὑπο-
 10 στάσεων λέγοιτ' ἂν ἐκάστη καὶ καθὸ πάρεσις τε πανταχοῦ καὶ πάντα
 προνοίας πληροῦσι, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν τῆς αὐτῶν προνοίας μέρος δεί-
 κνυσιν.

Διόπερ ἴδοις ἂν τοὺς ἱερούς ἡμῶν πατέρας νοῦν μὲν λέγοντας τὸν
 Υἱόν, οὐκ ἐπειδὴν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι συνθεολογεῖν αὐτὸν
 15 ἀπευθύνονται, οὐμενοῦν, ἀλλ' ἐπειδὴν τοῦ παντός προνοητὴν καὶ
 ἔφορον καὶ δημιουργὸν καὶ πάντα πληροῦντα τῆς αὐτοῦ προνοίας
 δοξάζωσιν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κοινὸν τῆς τριαδικῆς καὶ ὑπερφυοῦς
 ὑποστάσεως, καθ' ὃ καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τὴν πρὸς τὴν σάρκα
 συνάφειαν ὑμολογοῦντες νοῦν αὐτὸν ἅυλον ἱερολογοῦσιν ἐνύλῳ νοῖ
 20 διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον συναπτόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ τῆς θεολο-
 γίας ἐπώνυμος Γρηγόριος ἐν τῇ πρὸς Κληδόνιον ἐπιστολῇ φαίνεται
 χρώμενος τῷ ὑπὸ τῆς φωνῆς δηλουμένῳ νοήματι, καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν
 τὴν μίμησιν ἀναφέρων καὶ ᾠδὴν τὴν ἐκείνου γνώμην ποιῶν· καὶ γὰρ
 τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν μυσταγωγῶν «ὁ νοῦς μίγνυται τῷ νοῖ», φη-
 25 σίν, «ὡς ἐγγυτέρω», καὶ ὁ μελωδός, «νοῦς ὢν ἀπαθὴς καὶ ἄυλος, μί-
 γνυται Χριστὸς ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρωπίνῳ νοῖ».

Οὕτω τοίνυν ὁ Υἱός νοῦς ἂν, οὐχ ὡς Πατὴρ, ἄπαγε, ἀλλ' ὡς προ-
 νοητῆς καὶ κυβερνήτης τοῦ παντός, καὶ πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ ἐνύ-
 λου νοός, καὶ δοξασθεῖη θεοπρεπῶς καὶ ὑμολογηθεῖη εὐσεβῶς καὶ
 30 τὸ σὸν ἄπορον, οἶμαι, εἰς τὸ ἀκόλουθόν τε καὶ ἀστασίαστον διαλέλυ-
 ται, καὶ λογισμὸς οὐδεὶς ἔτι συνταράττων ἐπίδραμεῖται καὶ συναναφύ-
 ρων τῶν ὀνομάτων τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν καὶ δύναμιν. Καὶ γὰρ
 καὶ τὸν Πατέρα νοῦν ὡς γεννήτορα καὶ προβολέα θεολογεῖν ὀρθοδο-
 ξίας ἐστὶ συντήρησις, καὶ νοῦν τὸν Υἱὸν ὁμολογεῖν οὐ κατὰ τὴν αὐτὴν
 35 ἔννοιαν (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ γεννήτωρ οὐδενός τῶν ἐν τῇ Τριάδι οὐδὲ προ-

καὶ εἶναι αἴτιος τῶν ὄντων ποῦ προέρχονται ἀπὸ αὐτόν, νοῦς ὅμως λέγεται γενικὰ καὶ τὸ Θεῖο, πρὸς διάκριση ἀπὸ τὰ κτίσματα. Καθόσον νοῦς δημιουργεῖ καὶ νοῦς κυβερνᾷ καὶ νοῦς συγκρατεῖ. Γιατὶ δὲν θὰ εἶχαν ἔρθε στὴν ὑπαρξή, δὲν θὰ εἶχαν διαταχθεῖ ἄρμονικά, οὔτε θὰ παρέμεναν, ἂν δὲν ἐπιστατοῦσε νοῦς σὲ κάθε μὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες ποῦ ἀναφέραμε. Νοῦς λοιπόν, ἀγαπητέ, ὡς γεννήτορας ὁ Υἱὸς οὔτε θὰ μπορούσε νὰ νοηθεῖ, οὔτε βέβαια νὰ λεχθεῖ. ἀλλ' οὔτε τὸ πανάγιο Πνεῦμα· μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη. Νοῦς ὅμως ποῦ ἐπιστατεῖ σὲ ὅλα σύμφωνα μὲ τὶς αἰτίες ποῦ εἶπαμε, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἐγκατεστημένος πάνω ἀπὸ ὅλη τὴν κτιστὴ καὶ ὑλικὴ φύση κατὰ ἓνα ἀπερίγραπτο μέτρο, καὶ ὁ Λόγος θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ βέβαια καὶ κάθε μὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς ἀρχικὲς καὶ ὑπερουσίαις ὑποστάσεις θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ, καὶ ἐπειδὴ βρίσκεται παντοῦ καὶ ἐπειδὴ πληροῖ τὰ πάντα μὲ τὴν πρόνοιάν της, ἢ καλύτερα δείχνει ὅλο τὸ μέρος τῆς πρόνοιάν τους.

Γι' αὐτὸ μπορεῖς νὰ δεῖς τοὺς ἱερούς πατέρες μας νὰ ὀνομάζουν βέβαια τὸν Υἱὸ νοῦ, ὄχι ὅμως ὅταν ἐπιχειροῦν νὰ θεολογοῦν αὐτόν μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, ὄχι βέβαια, ἀλλὰ ὅταν τὸν θεωροῦν προνοητὴ καὶ ἐπόπτη καὶ δημιουργὸ καὶ ὡς ἐκείνον ποῦ μὲ τὴν πρόνοιάν του πληροῖ τὰ πάντα. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι κοινὸ γνῶρισμα τῆς τριαδικῆς καὶ ὑπερφυοῦς ὑποστάσεως, ἀφοῦ ὑμολογώντας καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τὴν ἔνωση μὲ τὴ σάρκα τὸν ὀνομάζουν νοῦ ἄυλο ποῦ ἐνώνεται ἀπὸ ἀνέκφραστη φιλανθρωπία μὲ τὸν ἔνυλο νοῦ. Ἔτσι λοιπόν καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Κληδόνο³³ φαίνεται νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ νόημα ποῦ δηλώνεται ἀπὸ τὴ λέξη, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ποῦ μιμεῖται αὐτόν καὶ μετατρέπει τὴ γνώμη του σὲ ὕμνο· γιατί μυσταγωγώντας τὴ σάρκωση τοῦ Λόγου λέγει· «Ὁ νοῦς ἀναμιγνύεται μὲ τὸ νοῦ ὡς τὸ πλησιέστερό του», καὶ ὁ Μελωδός³⁴, «ὄντας νοῦς ἀπαθὴς καὶ ἄυλος, ἀναμιγνύεται ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μὲ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ».

Ἔτσι λοιπόν ὁ Υἱὸς θὰ μπορούσε νὰ δοξασθεῖ μὲ τρόπο θεοπρεπῆ καὶ νὰ ἐξυμνηθεῖ μὲ εὐλάβεια ὡς νοῦς, ὄχι ὅπως ὁ Πατέρας, μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ ὡς προνοητὴς καὶ κυβερνήτης τοῦ παντός, καὶ πρὸς διάκριση ἀπὸ τὸν ἔνυλο νοῦ. Καὶ ἡ ἀπορία σου, νομίζω, ἔχει βρεῖ τὴν συνανακόλουθη καὶ ἀναντίρρητη λύση της, καὶ καμμιά σκέψη δὲν θὰ προκύψει πὰ συνταράσσοντας καὶ ἀναμιγνύοντας τὴν ξεχωριστὴ σημασία καὶ δύναμη τῶν ὀνομάτων. Γιατὶ τὸ νὰ θεολογοῦμε καὶ τὸν Πατέρα νοῦ ὡς γεννήτορα καὶ προβολέα εἶναι διαφύλαξη τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ τὸν Υἱὸ νὰ τὸν ὀμολογοῦμε νοῦ, ὄχι μὲ τὴν ἴδια ἔννοια (γιατὶ δὲν εἶναι

βολεύς), ἀλλ' ὡς ἀπάσης τῆς κτιστῆς φύσεως δημιουργὸν καὶ συνοχέα καὶ πάσης ὑλικῆς ἐμφάσεως καὶ περινοίας ὑπερανωκισμένον καὶ πάντα πληροῦντα τῆς αὐτοῦ προνοίας καὶ ἀγαθότητος, εἰς τὴν αὐτὴν συνάγει εὐσέβειαν.

5 Ὁ μέντοι γε Πατὴρ ρηθεῖη ἂν νοῦς καὶ καθ' ὃ σημαινόμενον λέγεται νοῦς ὁ Υἱὸς ὁμοτίμως γὰρ κτιστῆς ἀπάσης οὐσίας ἐξήρηται καὶ τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν ἀνηρτήσατο καὶ πᾶσι παρέστιν ἀμερῶς καὶ γὰρ κοινὰ ταῦτα τῆς τρισυποστάτου καὶ ἐνιαίας θεότητος Διόπερ ἠνίκα μὲν αἰτιολογοῦμεν νοῦν τὸν Πατέρα, Υἱὸν μὲν
10 καὶ Πνεῦμα συνθεολογοῦμεν τὰ ἐξ αὐτοῦ, οὐκέτι δὲ νοῦν οὔτε τὸ Πνεῦμα συναριθμοῦντές φαμέν· ἐπειδὴν δὲ βουληθεῖημεν τὴν ἔμφυτον αὐτῶν καὶ ἄρρητον ὑπεροχὴν πρὸς τὴν ἐν τῇ κτίσει φύσιν θεολογῆσαι καὶ τὴν ἀθρόαν καὶ ἅμα περὶ τὸ σύμπαν πρόνοιάν τε καὶ διαφοίτησιν, ἀλλὰ γε καὶ τὴν ἐκ μὴ ὄντων οὐσίωσίν τε τῶν ὄντων καὶ
15 προαγωγὴν, νοῦν ἰσοτίμως ὁμολογεῖν τὴν ἄληπτόν τε καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν Τριάδα παρρησιαζόμεθα. Οὕτω γὰρ καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν δεδιδάγμεθα καὶ τοὺς ἄλλους εἰδέναί κηρύττιομεν, ὥστε λέγοντες νοῦν τὸν Υἱὸν οὐκ ἀπαιτήσομεν οὔτε γέννησιν οὔτε προβολὴν τῶν ὁμοφυῶν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τὸ παντοδύναμον καὶ ὁμοφυές Πναῦμα· οὐδὲ γὰρ
20 οὐδὲ γνώρισμα τοῦτο τοῦ νοῦ τοῦ καθ' ὅλης φερομένου τῆς τρισυποστάτου καὶ ἀκαταλήπτου καὶ μακαρίας θεότητος οὕτω γὰρ παρὰ τῆς μυστικῆς καὶ ἱερᾶς ἡμῶν θεολογίας ἢ τῶν ὀνομάτων ἡμῖν διάκρισις παραδέδοται. Ἔχεις οὖν, οἶμαι, τῆς ἀπορίας οὐδὲν τὴν λύσιν καθυστερίζουσαν.

25 Ἄ δὲ τὸ γραμματίδιον ἐσχεδίαζε καὶ οὐ μόνον τὸ ἄπορον οὐκ ἐπέλυεν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον συνέπλεκεν, καιρὸς σοι παρέστιν ἐπισκοπεῖν. “Νοῦς ἐστὶ”, φησὶν, “ὁ Υἱὸς, ὄνπερ τρόπον καὶ ὁ Πατὴρ” (καὶ ἡ ἀπόδειξις ὡς σοβαρά τε καὶ θαυμαστή), “γεννητὴ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς ἀγαθότητα καὶ ἀνοχὴν καὶ μακροθυμίαν καὶ ἔλεον καὶ τὰ ὅμοια”. Ὡς τῆς πολλῆς ἀπλότητος, ἵνα μηδὲν φαυλότερον εἶπω, Εἰ γὰρ ὥσπερ ὁ Πατὴρ νοῦς, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς, οὐκ ἀγαθότητα, ὡς βέλτιστε, εἴποις ἂν πρὸς αὐτόν, οὐδὲ κυβέρνησιν οὐδ' ἔλεον οὐδ' ἀνοχὴν οὐδὲ τὰ τοιαῦτα (εὐμενὲς δ' ἡμῖν τὸ θεῖον ὄμμα ἐπιβλέποι, φαύλην γὰρ δόξαν τὸ ταύτης ἄτοπον ἐπιδεικνύντες τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἀποσκευαζόμεθα),

γεννήτορας κανενός ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῆς Τριάδος οὔτε προβολέας), ἀλλὰ δημιουργὸ καὶ συνοχέα ὅλης τῆς κτιστῆς φύσης καὶ ἐγκαθιδρυμένον πάνω ἀπὸ κάθε ὑλικὸ φαινόμενο καὶ νόημα καὶ ποῦ γεμίζει τὰ πάντα μὲ τὴν πρόνοια καὶ τὴν ἀγαθότητά του, ὁδηγεῖ στὴ ἴδια εὐσέβεια.

Ὁ Πατέρας ὅμως θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ νοῦς καὶ κατὰ τὴν ἔννοια ποῦ λέγεται νοῦς ὁ Υἱός· γιατί κατὰ τρόπο ἰσότιμο βρίσκεται πάνω ἀπὸ κάθε κτιστὴ οὐσία καὶ ἀνέλαβε ὑπὸ τὴν ἐξουσία του τὴ δημιουργία καὶ τὴν πρόνοια ὅλων καὶ εἶναι σὲ ὅλα παρὼν κατὰ τρόπο ἀμέριστο· γιατί αὐτὰ εἶναι κοινὰ ἰδιώματα τῆς τριουπόστατης καὶ ἐνιαίας θεότητος. Γι' αὐτό, ὅταν αἰτιολογοῦμε νοῦ τὸν Πατέρα, συνθεολογοῦμε βέβαια Υἱὸ καὶ Πνεῦμα αὐτὰ ποῦ προέρχονται ἀπὸ αὐτόν, δὲν συναριθμοῦμε ὅμως οὔτε λέμε νοῦ τὸ Πνεῦμα. Ὅταν ὅμως θελήσομε νὰ θεολογήσομε τὴν ἔμφυτη καὶ ἀνέκφραστη ὑπεροχὴ αὐτῶν πρὸς τὴν κτιστὴ φύση καὶ τὴν ἀκατάπαυστη καὶ ταυτόχρονη πρόνοια καὶ παρουσία στὸ σύμπαν, ἀλλὰ βέβαια καὶ τὴ δημιουργία καὶ προαγωγή τῶν ὄντων στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ μηδέν, παίρνομε τὸ θάρρος νὰ ὁμολογοῦμε μὲ τρόπο ἰσότιμο νοῦ τὴν ἀκατανόητη καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια Τριάδα. Γιατὶ ἔτσι ἔχομε διδαχθεῖ νὰ πιστεύομε καὶ νὰ λέμε, καὶ κηρύττομε νὰ τὸ μάθουν καὶ οἱ ἄλλοι, ὥστε, λέγοντας νοῦ τὸν Υἱό, δὲν θὰ ἀπαιτήσομε οὔτε γέννηση οὔτε προβολὴ ἀπὸ αὐτόν ἐκείνων ποῦ εἶναι τῆς ἴδιας φύσης μ' αὐτόν, ἀλλ' οὔτε τὸ παντοδύναμο καὶ τῆς αὐτῆς φύσης Πνεῦμα. Γιατὶ αὐτό δὲν εἶναι σὲ καμμιά περίπτωσι γνῶρισμα τοῦ νοῦ ποῦ ἀποδίδεται σὲ ὅλη τὴν τριουπόστατη καὶ ἀκατανόητη καὶ μακάρια θεότητα. Γιατὶ ἔτσι μᾶς ἔχει παραδοθεῖ ἀπὸ τὴ μυστικὴ καὶ ἱερὴ μας θεολογία ἢ διάκρισι τῶν ὀνομάτων. Ἐχεις λοιπόν, νομίζω, τὴ λύσι τῆς ἀπορίας χωρὶς νὰ τῆς ὑπολείπεται τίποτε.

Ἄλλ' εἶναι εὐκαιρία νὰ ἐξετάσομε ἐκεῖνα ποῦ ἔφερε χαραγμένα τὸ γραμματίδιό σου, τὸ ὁποῖο ὄχι μόνο δὲν ἔλυσε τὴν ἀπορία, ἀλλὰ τὴν περιέπλεκε περισσότερο. “Ὁ Υἱός”, λέγει, “εἶναι νοῦς, μὲ τὸν τρόπο ποῦ εἶναι καὶ ὁ Πατέρας” (Καὶ ἡ ἀπόδειξι πόσο σοβαρὴ καὶ θαυμαστὴ), “γιατὶ γεννᾷ καὶ ὁ Υἱός ἀγαθότητα καὶ ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία καὶ εὐσπλαγχνία καὶ τὰ ὅμοια”. Πόσο μεγάλῃ ἡ ἀπλότητα, γιὰ νὰ μὴ πῶ τίποτε τὸ χειρότερο. Γιατὶ ἂν, ὅπως ὁ Πατέρας εἶναι νοῦς, εἶναι καὶ ὁ Υἱός, δὲν θὰ τοῦ ἀποδώσεις, φίλε μου, οὔτε ἀγαθότητα οὔτε κυβέρνησι οὔτε εὐσπλαγχνία οὔτε ἀνοχὴ οὔτε τὰ ὅμοια (εἴθε νὰ ρίχνει μὲ εὐμένεια τὸ βλέμμα του ὁ Θεός, γιατί, ἀποδεικνύοντας φαύλη γνῶμη τὴν ἀτοπία αὐτῆς, ὁδηγοῦμε τίς ἀνθρώπινες ψυχὰς στὴν ἀπώλεια), ἀλλὰ Υἱὸ ἔπρεπε τὸν

ἀλλ' Υἱὸν ἔδει τὸν Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, τὸ μὲν διὰ προβολῆς, τὸν δὲ προ-
 ἄγειν διὰ γεννήσεως. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ Πατέρα κελεύει,
 δι' ὧν δογματίζει τὸ πολυπλανὲς τοῦ φρονήματος, διὰ τοῦτο νοῦν καὶ
 νομίζειν καὶ ὀνομάζειν, διότι ἀγαθότητα καὶ κυβέρνησιν καὶ ἀνοχὴν
 5 καὶ ἔλεον καὶ τὰ παραπλήσια γεννᾷ. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς οὐκ ἐκβάλλει
 τῆς ἀληθοῦς καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν τὸν Υἱὸν γεννήσεως καὶ τῆς φυσικῆς ἐκ
 τοῦς Πατρὸς προόδου καὶ ὁμοφυΐας διακόπτει; Ἡ γὰρ τοῦτο
 συνομολογεῖν ἢ αὐτοῦ σοφία τὸν καινὸν δογματιστὴν ἐπαναγκάσειεν,
 ἢ, τοῦτο φεύγων, εἰς ὅμοιον ἂν περιτραπεῖη δυσσέδημα, πολλοὺς
 10 ἀδελφούς διδούς τῷ μονογενεῖ, τὴν ἀνοχὴν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν
 κυβέρνησιν, καὶ ὅσα αὐτὸς παρανοίας θράσει ἐμαιεύσατο.

Ὅρας ὅσον εὐλαβεῖσθαι δεῖ θεολογίας ἄπτεσθαι τὸν μηδ' αὐ-
 τῶν ψιλῶν τελεσθέντα τῶν ὀνομάτων τὴν μύησιν; Ἐγὼ δ' ἂν φαίην,
 ὡς εἴτερ ἀπορραπίσαι ἦν κατασκευάζειν προήχθη δόξαν καὶ ψευδῆ
 15 καὶ παράλογον ἀπελέγξαι, μὴ ἂν λογισμοὺς αὐτὸν ἄλλους ἰσχυροτέ-
 ρους ἐξευρεῖν μηδὲ δι' ὧν τὸ οἰκεῖον οὕτω λαμπρῶς στηλιτεύσειε
 φρόνημα· οὕτως ἔστι σοφός, ἀντὶ τοῦ θάλπειν καὶ περιέπειν τὸ τῆς
 διανοίας γέννημα διασπαράσσειν τε καὶ διαφθεῖρειν, καὶ σωτηρίαν
 νομίζειν τὴν ἀπώλειαν. Εἰ γάρ, ὡς ὁ ἐκείνου λῆρος, γεννᾷ μὲν ὁ Υἱὸς
 20 ἀγαθότητα καὶ ἔλεον καὶ μακροθυμίαν, οὐ γεννᾷ δὲ Υἱὸν (οὐδὲ γὰρ
 οὐδὲ μέχρι τούτου τὸ θράσος προάγει), οὐκ ἂν εἶη νοῦς ὁ Υἱὸς ἐξ οὗ
 γέννησις Υἱοῦ θεωρεῖται. Καὶ μυριάκις ἂν ὁ λογισμὸς οὗτος τὸ ἀλλό-
 κοτον ἀνατρέπων διεπλάκη, εἰ μὴ τοῖς τοιούτοις ἐνδιατριβῶν ὁ λόγος
 ἀηδῶς εἶχεν.

25 Ἄλλ' ἐκεῖνο πῶς οὐ γελοῖον; “Ἐπεὶ νοῦς», φησὶν, «ὁ Πατὴρ,
 γεννᾷ δὲ τὸν Υἱὸν, καὶ ὁ Υἱὸς νοῦς ἂν εἶη”. ἴσον γὰρ ἔστι λέγειν, ἐπεὶ
 γεννήτωρ ὁ Πατὴρ, γεννᾷ δὲ τὸν Υἱὸν, γεννήτωρ ἂν καὶ ὁ Υἱὸς εἶη, ἢ
 καὶ Πατὴρ, εἰ βούλει, Ἄλλὰ καὶ αἴτιον πάλιν ὁ Υἱός, ὅτι ἐκ Πατρὸς
 καὶ γὰρ αἴτιον ὁ Πατὴρ. Ὅς γὰρ ἐφ' ἐνὸς τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσιν
 30 ἐχόντων τὸ κατηγορούμενον καὶ ἐπὶ τὰ πρὸς ἃ λέγεται διαβιδάζει,
 οὗτος κἂν μήπω τῇ φωνῇ λέγη, κατὰ πάντων τὸν αὐτὸν ἀνακηρύττει
 λόγον· καὶ γὰρ νοῦς ὁ Πατὴρ λέγεται, τὴν πρὸς τὸν Λόγον σχέσιν καὶ
 τὸ Πνεῦμα διδούς ἐννοεῖσθαι, ὡσπερ Πατὴρ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν, καὶ
 προβολεὺς τὴν πρὸς τὸ Πνεῦμα· καὶ ἦν σχέσιν ἢ τοῦ Πατρὸς φωνῇ καὶ

Υἱὸ καὶ Πνεῦμα, προάγοντας τὸ Πνεῦμα μὲ προβολή, καὶ τὸν Υἱὸ μὲ τὴ γέννηση. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ προστάζει καὶ Πατέρα νὰ τὸν λέμε, μὲ ὅσα δογματίζει τὸ γεμᾶτο πλάνη φρόνημά του, γι' αὐτὸ καὶ νὰ τὸν θεωροῦμε καὶ νὰ τὸν ὀνομάζομε νοῦ, γιατί γεννᾶ ἀγαθότητα καὶ κυβέρνηση καὶ ἀνοχή καὶ εὐσπλαγχνία καὶ τὰ παραπλήσια. Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι ἔτσι, πῶς δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν Υἱὸ τὴν ἀληθινὴ καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια γέννηση καὶ δὲν τὸν ἀποκόπτει ἀπὸ τὴν προέλευση καὶ τὴν ὁμοφυΐα μὲ τὸν Πατέρα; Γιατί, ἢ θὰ ἀναγκάσει τὸν νέο αὐτὸ δογματιστὴ ἢ σοφία του νὰ συνομολογεῖ αὐτό, ἢ, ἀποφεύγοντας αὐτό, θὰ περιπέσει σὲ ὅμοιο δυσσέβημα, ἀποδίδοντας πολλοὺς ἀδελφοὺς στὸν Μονογενῆ, τὴν ἀνοχή καὶ τὴν εὐσπλαγχνία καὶ τὴν κυβέρνηση, καὶ ὅσα ἄλλα γέννησε αὐτὸς μὲ τὸ θράσος τῆς ἀνοησίας του.

Βλέπεις μὲ πόση εὐλάβεια πρέπει νὰ προσεγγίζει τὸν λόγο περὶ Θεοῦ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει λάβει τὴ μήση οὔτε τῶν ἀπλῶν ὀνομάτων; Ἐγὼ ὅμως θὰ ἔλεγα ὅτι, ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀνασκευάσει κανεὶς τὴ γνώμη ποὺ ἐπιχείρησε νὰ συγκροτήσῃ καὶ νὰ τὴν ἀποδείξῃ ψευδῆ καὶ παράλογη, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ ἄλλους συλλογισμοὺς ἰσχυρότερους, οὔτε ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους θὰ στηλίτευε τόσο περίτρανα τὸ δικό του φρόνημα. Εἶναι τόσο σοφός, ὥστε ἀντὶ νὰ θάλπει καὶ νὰ φροντίζει τὸ γέννημα τῆς διάνοιάς του, τὸ καταστρέφει καὶ τὸ στρεβλώνει, καὶ θεωρεῖ σωτηρία τὴν ἀπώλεια. Γιατί ἂν, ὅπως λέγει ἡ φλυαρία ἐκείνου, γεννᾶ ὁ Υἱὸς ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαγχνία καὶ μακροθυμία, δὲν γεννᾶ ὅμως Υἱὸ (γιατί δὲν ὀδηγεῖ τὸ θράσος του ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο), δὲν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι νοῦς ὁ Υἱός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο θεωρεῖται γέννηση Υἱοῦ. Καὶ μύριες φορές θὰ εἶχε διαπλακεῖ αὐτὸς ὁ συλλογισμὸς στὴν ἀνατροπὴ τοῦ ἀλλόκοτου, ἂν δὲν προκαλοῦσε ἀηδία ὁ λόγος ὁ ἀσχολούμενος μὲ τέτοια θέματα.

Ἄλλὰ πῶς δὲν εἶναι γελοῖο ἐκεῖνο; “Ἐπειδὴ”, λέγει, “ὁ Πατέρας εἶναι νοῦς καὶ γεννᾶ τὸν Υἱὸ, θὰ εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς νοῦς”· γιατί εἶναι ἴσο νὰ λέγει κανεὶς, ἐπειδὴ ὁ Πατέρας εἶναι γεννήτορας καὶ γεννᾶ τὸν Υἱὸ, γεννήτορας θὰ εἶναι καὶ ὁ Υἱός, καί, ἂν θέλεις, καὶ Πατέρας. Ἄλλὰ θὰ εἶναι ἐπίσης καὶ αἴτιο ὁ Υἱός, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, καθόσον ὁ Πατέρας εἶναι αἴτιο. Γιατί ὅποιος διαβιδάζει τὸ κατηγορούμενο σὲ ἓνα ἀπὸ ὅσα ἔχουν σχέση μεταξύ τους καὶ σ' αὐτὰ πρὸς τὰ ὁποῖα λέγεται, αὐτὸς ἀκόμα κι ἂν δὲν τὸ κατονομάζει, ἀποδίδει σὲ ὅλα τὸν ἴδιο λόγο. Καθόσον λέγεται νοῦς ὁ Πατέρας, δίνοντας νὰ ἐννοήσομε τὴν σχέση πρὸς τὸν Λόγο καὶ τὸ Πνεῦμα, ὅπως ὁ Πατέρας τὴν σχέση πρὸς τὸν Υἱὸ, καὶ προβολέας τὴν σχέση πρὸς τὸ Πνεῦμα, καὶ τὴν σχέση ποὺ ἔχει τὸ

τοῦ γεννήτορος καὶ τοῦ προβολέως ἀδιαιρέτως διαμένει, ταύτην ὁ
 νοῦς καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ αἴτιον ἀσυγχύτως συνάγει. Ὡς οὖν οὐκ ἔστι
 Πατὴρ ὁ Υἱὸς οὐδὲ γεννήτωρ οὐδὲ προβολεύς, οὕτως οὐδ' αἴτιον οὐδὲ
 5 νοῦς οὐδὲ ἀρχὴ ἂν εἴη. Ἐπεὶ τί κωλύει, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη,
 κατὰ τὸν καινὸν τοῦ νομοθέτου νόμον, καὶ τὸν Πατέρα Υἱόν τε λέγειν
 καὶ Λόγον, ἀντιστρέφοντας γέννημά τε καὶ πρόβλημα καὶ αἰτιατόν;

Εἰς τοιαύτας ὠδῖνας ἢ τῶν ζιζανίων σπερμάτων σύλληψις ἃ ἐνε-
 κυμῶνει τὸ γραμματίδιον διαλύεται. Καὶ εἰ μὲν παίζων ὁ γεγραφὼς
 ἔγραψεν, ἔλαθεν ἑαυτὸν ἐν οἷς φρικτὸν τὸ παίζειν σκιρτῶν παίγνια· εἰ
 10 δὲ σπουδάζων, μεταμανθανέτω τὸ βλάσφημον· οὐπω γάρ, τέως τὴν
 παλινοδίαν ἐλπίζων, φαίην ἂν τὴν δυσσέβειαν. Τὰ δ' ἄλλα ἐν Κυρίῳ,
 φίλων ἄριστε, ἔρρωσο καὶ ἴσθι γηρῶσαν γλῶσσαν καὶ χρόνῳ συχρῶ
 σιγᾶν μελετήσασαν καὶ νόσῳ κάμνουσαν εἰς ἀγῶνας προκαλούμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΣΤ'.

15 *Περὶ τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

Ἡ μὲν τοῦ Σολομῶντος στοά, ὥσπερ καὶ αὐτὰ τὰ παλαιὰ ἅγια τῶν
 ἀγίων, ὑπὸ τῆς τῶν Σαρακηνῶν ἀθεότητος κατεχόμενα καὶ μασιγιδίου
 χώραν αὐτοῖς πληροῦντα, οὐδενὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλύμοις Χριστιανῶν
 καθέστηκε γνωστά· ἄβατα γὰρ Χριστιανοῖς τὰ τοῖς Σαρακηνοῖς συν-
 20 τηροῦνται σεμνά. Ὁ δὲ σωτήριος τοῦ κοινου Δεσπότης τάφος ἀπέχει
 μὲν τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ βολίδι μιᾷ διαμετρούμενος τόξου, αὐτῆς
 δὲ τῆς λεγομένης ἄκρας, ἧ ἐπώνυμον ἢ Σιών, στάδιοι ποιοῦσιν αὐτὸ
 τὸ διάστημα δύο· ἢ γὰρ παλαιὰ πόλις ἔνδον περιέχει τὴν Σιών, ἄκρου
 καὶ φρουρίου ἀναπληροῦσαν χώραν, ὡσανεὶ περίβολος μείζων ἔνδον
 25 τὸν ἐλάσσονα περιέχων. Ἡ μέντοι γε μακαρία Ἑλένη, ὅτε τοῖς Ἱερο-
 σολύμοις ἐπεφοίτησε καὶ τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χώρον πολλῶ φορυτῶ καὶ
 ρύτῳ συγκεχωσμένον ἀνεκάθηρεν, τοῦ παλαιοῦ τείχους ἀπολαβοῦσα
 τὸ πρὸς τὸν σωτήριον τάφον ἀπονεῦσον παρεξέτεινέ τε τὸ οἰκοδόμημα
 καὶ τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως εἰς περίβολον περιγραψαμένη μείζονα
 30 ἔνδον τοῦ περιδόλου τὸν τῆς ζωῆς συναπέκλεισε τάφον, ἐν ᾧ καὶ τέμε-
 νος ἱερὸν ἰδρύσατο, μέσον τοῦ νεῶ διαλαβοῦσα τὸν τῆς ζωῆς τάφον,
 ἄμβωνος τόπον, εἰ καὶ μὴ χρειάν, ἐπιτηδεύσασα τοῦτον ἐπέχειν, ὅς τὴν

ὄνομα Πατέρας καὶ γεννήτορας καὶ προβολέας ἀδιάσπαστα, αὐτὴν συνάγει ἀσύγχυτα ὁ νοῦς καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ αἶτιο. Ὅπως λοιπὸν ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι Πατέρας οὔτε γεννήτορας οὔτε προβολέας, ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε αἶτιο οὔτε νοῦς οὔτε ἀρχή. Γιατὶ τί ἐμποδίζει, ἢ καλύτερα πῶς δὲν εἶναι ἀνάγκη, σύμφωνα μὲ τὸν νέο νόμο τοῦ νομοθέτη, νὰ ὀνομάζομε καὶ τὸν Πατέρα Υἱὸ καὶ Λόγο, καὶ ἀντιστρέφοντας γέννημα καὶ πρόβλημα καὶ αἰτιατό;

Σὲ τέτοιες ὀδυνηροὺς πόνους διαλύεται ἡ σύλληψη τῶν σπερμάτων τῶν ζιζανίων³⁵ ποὺ ἐγκυμονοῦσε τὸ γραμματίδιό σου. Καὶ ἂν ὁ συγγραφέας τὰ ἔγραψε παίζοντας, τὸν διέφυγε σὲ ποιά φρικτὰ παιχνίδια παίζει μὲ χαρὰ. Ἄν πάλι τὰ ἔγραψε σοβαρά, ἃς μάθει ἐκ τῶν ὑστέρων τὴ βλασφημία του· γιατί δὲν θὰ ἐκστόμιζε τὴ δυσσέβειά του, περιμένοντας τώρα τὴν ἀναίρεση ὅσων εἶπε. Κατὰ τὰ ἄλλα, ἄριστε μεταξὺ τῶν φίλων, νὰ ὑγιαίνεις μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, καὶ μάθε ὅτι προκαλεῖ σὲ ἀγῶνες γλώσσα γεροντικὴ ποὺ μελέτησε πολὺ χρόνον νὰ σιωπαίνει καὶ καταπονεῖται ἀπὸ τὴ νόσο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 316η

Γιὰ τὸν τάφο τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ στοὰ τοῦ Σολομώντα³⁶, ὅπως καὶ αὐτὰ τὰ παλαιὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ποὺ τὰ κατέχουν οἱ ἄθεοι Σαρακηνοὶ καὶ ἀποτελοῦν γι' αὐτοὺς τόπο τζαμοῦ, δὲν εἶναι γνωστὰ σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς τῶν Ἱεροσολύμων. Γιατὶ οἱ τόποι λατρείας τῶν Σαρακηνῶν φυλάγονται ἄβατοι γιὰ τοὺς Χριστιανούς. Ὁ σωτήριος ὅμως τάφος τοῦ κοινοῦ Κυρίου ἀπέχει βέβαια ἀπὸ τὴν παλαιὰ Ἱερουσαλήμ ἀπόσταση μᾶς βολῆς τῶξου, ἐνῶ αὐτὴ ἡ λεγόμενη ἀκρόπολις, ποὺ ἐπονομάζεται Σιών, βρίσκεται σὲ ἀπόσταση δύο σταδίων. Γιατὶ ἡ παλαιὰ πόλις περικλείει μέσα τὴ Σιών, ἔχοντας θέση ἀκρόπολης καὶ φρουρίου, σὰν ἓνας μέγας περίβολος ποὺ περιέχει μέσα του τὸν μικρότερο. Ἡ ἀείμνηστη λοιπὸν Ἑλένη, ὅταν ἐπισκέφθηκε τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ καθάρισε ἐκεῖνον τὸν ἱερὸ χῶρον, ποὺ ἦταν παραχωμένος ἀπὸ πολλὰ ἀπορρίμματα καὶ ἀκαθαρσία, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ παλαιὸ τεῖχος, στὸ σημεῖο ποὺ ἀπέκλινε πρὸς τὸν σωτήριο τάφο, ἐπεξέτεινε τὸ οἰκοδόμημα, καὶ ἀφοῦ περιέκλεισε τὴν περιοχὴ τῆς πόλεως μὲ περίβολο μεγαλύτερο, ἔκλεισε μέσα στὸν περίβολο τὸν τάφο τῆς ζωῆς, μέσα στὸν ὁποῖο οἰκοδόμησε καὶ ἱερὸ ναό, περιλαμβάνοντας στὸ μέσον αὐτοῦ τὸν τάφο τῆς ζωῆς, φροντίζοντας νὰ ἔχει αὐτός, ἂν καὶ δὲν χρειαζόταν, θέση ἄμβωνα, ὁ ὁποῖος δίνει εἴσοδο

εἴσοδον τοῖς βουλομένοις διὰ τοῦ θυσιαστηρίου παρέχει, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως τις εἰσέλθοι πρὸς τὸν τῆς ἀναστάσεως τάφον, εἰ μὴ πρότερον τοῦ θυσιαστηρίου διέλθοι τὰς πυλίδας

Ἄλλ' ἢ γε πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀθανασίας, ὁ τάφος, ἐστὶ μὲν λίθος 5 αὐτοφυῆς, γλυφαὶ δὲ τὸν λίθον τάφον ποιοῦσι γλύφεται δὲ ὁ λίθος ἐξ ἀνατολῆς πρὸς δύσιν τὰς γλυφὰς διαυλωνίζων, καὶ ἡλικίαν μὲν ἀνδρὸς εἰς ὕψος δέχεται τὸ γεγλυμμένον, πρὸς εὖρος δὲ πάλιν ἐνὶ ἀνδρὶ μόνῳ δίοδον ὑπέχει, τὸ δὲ μῆκος τριῶν ἔστιν ἢ τεσσάρων ὑποδοχή. Ἔσωθεν δὲ τοῦ γεγλυμμένου λίθου ἄλλη τις ὡσπερ ἀνέσπασται ταῖς 10 γλυφαῖς πέτρα, παραλληλεπιπέδῳ σχήματι τυτουμένη καὶ ἀνδρὸς ἡλικίαν ἐπιτιθεμένην δέξασθαι δυναμένη, ἐν ἣ τὸ ἄχραντον ἐκεῖνο καὶ δεσποτικὸν σῶμα ὁ πιστὸς ἐκεῖνος Ἰωσήφ λέγεται τεθεικέναι. Ἔστιν δὲ εἴτε εἴσοδόν τις ἐθέλοι καλεῖν πρὸς τὸν τάφον, εἴτε στόμα τοῦ τάφου, ὅθεν ἀπήρξατο λαξεύειν ὁ τεχνίτης, πρὸς ἀνατολὰς ἀνεστομω- 15 μένον, καὶ συμβαίνει τοῖς ἐκεῖθεν προσιούσιν ἐπὶ δύσιν τὴν προσκύνησιν ποιῆσθαι. Ὁ δὲ τὸ στόμα τοῦ τάφου πάλαι λίθος ἐξ ἀρχῆς ἐπιτωμάζων διχῆ λέγεται πάλαι διηρηθῆναι καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ χαλκὸς περιέλαβεν, ὃ καὶ παράκειται πλησίον τοῦ τάφου, τὸ δὲ μέρος τινὶ τῆς γυναικωνίτιδος ἀπονενευκότη πρὸς δυσμὰς ἐναποτεθειμένον τῆς ὀφειλο- 20 μένης καὶ αὐτὸ τμηθῆς μετέχει, πᾶσιν εἰς προσκύνησιν ἀνεμμένον. Μυρίζεται μὲν οὖν ὁ τῷ χαλκῷ ἐνδεδυμένος λίθος παρὰ τοῦ ἀρχιερέως βαλσάμῳ, καὶ ἐκεῖθεν τοῖς βουλομένοις ἐστὶ μεταλαβεῖν βαλσάμου ἡγιασμένου. Γίνεται δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἅπαξ οὗτος ὃν ὁ χαλκὸς ἔχει λίθος τῷ ἀρχιερεῖ, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ σωτήρια πάθη, τῆς ἱεραῆς τροπέζης ἀπο- 25 πληρῶν τὴν χρείαν. Τὰ μὲν οὖν αὐτοῦ τοῦ τάφου τοιαῦτα.

Ἄ δὲ τὸν τάφον φιλοτιμία, μᾶλλον δὲ φολοθειᾶ τῶν ἐπιγεγονότων διαλαμβάνει, κίονές εἰσιν ἀνδρομήκεις ἐπὶ κρηπίδων ἐστηριγμένοι, ἐξ ἀριστερῶν καὶ δεξιῶν ἴσοι τῷ πλήθει (πέντε γὰρ βόρειοι τοῖς νοτίοις ἀντανίστανται) οὐδὲ πρὸς τὴν ἀλλήλων μορφὴν καὶ τὸ μέγεθος ἐξάλ- 30 λάσσοντες. Ὡν ἐπὶ μὲν δύσιν τοῖς ἄκροις τῶν εἰρημένων κατὰ παράλληλον θέσιν μεσολαβεῖ κίων, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῖς ἄκροις οὐδὲν παρεμβέβληται, ἀλλ' ἔστι τῷ στόματι τοῦ τάφου συνανεωγμένον. Ἐπίκειται δὲ τοῖς εἰρημένοις ἰά κίονες οἷόν τινα γεισώματα τετράπλευρον

σὲ ὅσους θέλουν ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον, καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰσέλθει ἀπὸ ἄλλο μέρος στὸν τάφο τῆς ἀναστάσεως, ἂν δὲν περάσει πρῶτα τὶς θύρες τοῦ θυσιαστηρίου.

Ἄλλὰ βέβαια ἡ πηγὴ τῆς ἀθανασίας μας, ὁ τάφος, εἶναι βράχος μονοκόμματος, πού γιὰ νὰ γίνει τάφος δέχθηκε πολλὰ λαξεύματα, καὶ τὸ λάξευμα ἔγινε μὲ κατεύθυνση ἀπὸ ἀνατολῆ πρὸς τὴ δύση, ἔχοντας τὸ λάξευμα ὕψος ἑνὸς ἀνδρὸς ἡλικιωμένου, πλάτος τόσο πού νὰ ἀφήνει πάλι νὰ περάσει ἓνας ἀνδρας μόνο, καὶ μῆκος τόσο πού νὰ μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τρεῖς ἢ τέσσερις ἀνδρες. Μέσα στὸν λαξευμένο βράχο ὑπάρχει μιὰ ἄλλη πέτρα σὰ νὰ ἔχει ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὰ λαξεύματα, πού ἔχει σχῆμα παραλληλεπίπεδο καὶ μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τὸ μέγεθος ἀνδρα, μέσα στὴν ὁποία λέγεται ὅτι τοποθέτησε ὁ πιστὸς ἐκεῖνος Ἰωσήφ τὸ ἄχραντο ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Κυρίου³⁷. Ὑπάρχει ἐπίσης ἀνοιγμα πού εἶτε θέλει κανεὶς νὰ τὸ ὀνομάξει εἴσοδο πρὸς τὸν τάφο, εἶτε στόμα τοῦ τάφου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἄρχισε ὁ τεχνίτης νὰ λαξεύει, ἔχοντας τὸ στόμα στραμμένο πρὸς τὴν ἀνατολῆ, καὶ συμβαίνει οἱ προσερχόμενοι ἐκεῖ νὰ προσκυνοῦν στραμμένοι πρὸς τὴ δύση. Ὁ λίθος πάλι πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔκλεινε τὸ στόμα τοῦ τάφου λέγεται ἀπὸ παλαιὰ ὅτι εἶχε διαιρεθεῖ στὰ δύο, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα μέρος του, αὐτὸ πού βρίσκεται κοντὰ στὸν τάφο, περιτυλίχθηκε μὲ χαλκὸ, ἐνῶ τὸ ἄλλο, πού ἀποκλείνει σὲ ἓνα σημεῖο του γυναικονίτης, ἔχει ἐναποτεθεῖ πρὸς τὴ δύση καὶ μετέχει καὶ αὐτὸ στὴν ὀφειλόμενη τιμῆ, ὄντας ἐκτεθειμένο στὴν προσκύνηση ὄλων. Ὁ λίθος ὁ ἐπενδυμένος μὲ χαλκὸ μυρώνεται ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα μὲ βάλαμο, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μποροῦν ὅσοι θέλουν νὰ λάβουν βάλαμο ἁγιασμένο. Μιὰ φορὰ τοῦ ἔτους ὁ λίθος αὐτὸς πού ἔχει τὸν χαλκὸ μεταφέρεται στὸν ἀρχιερέα, καὶ μάλιστα κατὰ τὰ σωτήρια πάθη, καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς ἱερὴ τράπεζα. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ σχετικὰ μὲ τὸν τάφο.

Αὐτὰ πάλι πού περιβάλλουν τὸν τάφο καὶ ἔγιναν ἀπὸ φιλοδοξία ἢ καλύτερα ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό, ἀποτελοῦνται ἀπὸ κίονες πού ἔχουν ὕψος ὅσο ἑνὸς ἀνδρὸς, καὶ εἶναι στηριγμένοι σὲ βάθρα, πού εἶναι ἰσάριθμοι ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ (πέντε δηλαδὴ βόρειοι κίονες εἶναι τοποθετημένοι ἀντικρουστὰ στοὺς πέντε νοτίους), χωρὶς νὰ διαφέρουν καθόλου μεταξὺ τους στὴ μορφή καὶ τὸ μέγεθος. Στὰ ἄκρα αὐτῶν τῶν δύο πού ἔχει λεχθεῖ ὅτι βρίσκονται δυτικὰ μεσολαβεῖ σὲ παράλληλη θέση ἓνας κίονας, στὰ ἄκρα ὅμως πού βρίσκονται ἀνατολικὰ δὲν ἔχει παρεμβληθεῖ τίποτε. Ἐπάνω στοὺς ἑνδεκα κίονες πού ἀναφέραμε ἔχουν τοποθετηθεῖ κατὰ κάποιον τρόπο γεισώματα, πού ἀποτελοῦν ἓνα τετράπλευρο σχῆμα, μὲ τὰ

σχῆμα ποιούντα, δι' ὧν ἀλλήλοις τὴν συνάφειαν σώξουσιν οἱ στῦλοι. Οἷς ἀπ' αὐτῶν φυόμενα τῶν γεισωμάτων, τοῦ τε πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον καὶ τοῦ πρὸς δυσμᾶς τετραμμένου, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοῦ βορείου τε καὶ ὅσα πρὸς νότον ἀπονεύει, ἐπανίστανταί τινες ψαλίδες, 5 ὀροφὴν οἷα μελετῶσαι τῷ τάφῳ, ἀλλ' ὁ τεχνίτης ἐκεῖθεν, ὡς περ ἀνασπάσας τὸ βούλημα τῶν ἀψίδων καὶ ἀντὶ τοῦ ὀρόφου κυκλικὸν περιθέμενος σχῆμα, ἐκεῖθεν εἰς καπνοδόχης μίμημα συνέσφιγξέ τε καὶ ἀπεμήκυνε τὴν ὀροφὴν, κώνου μᾶλλον κορυφῇ ἐκτεταμένη ἢ ὀροφῇ συμμέτρῳ συναποπερατώσας τὰς ψαλίδας.

10 Ἄ μὲν οὖν ἐν τῷ τέως παρὰ τῶν ἀκριδῶς τὸν μακάριον ἐκεῖνον τόπον μελέτην θίου ποιησαμένων ἀνεμάθομεν, ταῦτά ἐστιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΖ΄.

Περὶ τοῦ θυμιᾶν γυναικας.

Τὴν ἐπιστολὴν τῆς ὑμῶν ἱεροπρεποῦς ὁσιότητος ἐδεξάμεθα, τὴν 15 καρτερίαν σου καὶ ὑπομονὴν καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἔνστασιν καὶ διδασκαλίαν καὶ ἐπαινοῦντες καὶ μακαρίζοντες, τὸν μακάριον ἐμοὶ καὶ πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ μητροπολίτην ἐν σοὶ καθορῶντες ἀνανεούμενον.

Περὶ δὲ τῆς ὑποθέσεως ἧς τὸ γραφόμενον ἠξιώσας, ὁ μὲν τῆς ἀκριθείας καὶ εὐλαθείας νόμος ἐπαινεῖ τὰς γυναικας ὅσαι μὴ τὸ ἄδα- 20 τον τοῦ θυσιαστηρίου βατὸν ἀπεργάζονται, ἡ δὲ τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ καιροῦ πρόνοια οὐ ψέγει τὰς τὴν εὐλάβειαν μὲν καὶ τὴν ἀκριθείαν τιμῶσας, συνεφαρμοζόμενας δὲ τῇ ἀναγκαίᾳ χρεῖα καὶ τὸ ἀνίατον ἄλλως διὰ τῆς οἰκονομίας θεραπευούσας. Οὐκοῦν καὶ ἡ μακαρία γραῦς ἡ κατὰ Φοῖβην καὶ Τρύφαιναν Τρυφῶσάν τε καὶ Περσίδα καὶ 25 Λυδίαν τὴν ἀπὸ Θυατείρων πορφυρόπωλιν καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν γυναικῶν ὧν ὁ θεῖος Παῦλος ἱερῶς ἀπεμνημόνευσεν, ἀκώλυτον ἔχει τὴν εἴσοδον τοῦ θυσιαστηρίου, πράττειν ὅσα γυναιξὶν ἱεροπρεπεστάταις οὐ κεκάλυται. Τὰ δ' ἄλλα ἐρῶσθαί σου τὴν ἱερὰν ἐπευχόμεθα τελειότητα.

30

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΗ΄.

Περὶ φυτοῦ τοῦ λεγομένου κιβωτίου.

Τὸ μὲν φυτόν, ἱερώτατον τέκνον καὶ ἀδελφέ, κιβώτιον ἢ κιβώριον τοῖς περὶ ταῦτα φιλοσοφῆσαι καλεῖται, ὁ δὲ τούτου καρπὸς οὐκ ἐν

38. Κανὼν συνόδου Λαοδικείας 44, Ράλλη καὶ Ποτλῆ 3, 212. Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου 69, Ὁπ. π. 2, 466.

39. Κανὼν συνόδου Νικαίας 15, Ὁπ. π. 4, 428.

ὅποια ἔξασφαλίζουν οἱ στῦλοι τῆ μεταξύ τους συνάφεια. Στους στύλους ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ γεισώματα τόσο τοῦ ἀνατολικοῦ ὅσο καὶ τοῦ στραμμένου πρὸς τὰ δυτικά, καὶ ὄχι μόνο, ἀλλὰ καὶ τοῦ βορείου καθὼς καὶ ὅσα βλέπουν πρὸς τὸ νότο, ὑψώνονται κάποιες ἀψίδες πού κατὰ κάποιο τρόπο σχεδιάζουν κάποια ὄροφή γιὰ τὸν τάφο, ἀλλὰ ὁ τεχνίτης, σὰ νὰ πῆρε ἀπὸ τὶς ἀψίδες τὴ σκέψη του, ἀντὶ γιὰ ὄροφή, θέτοντας γύρω κυκλικὸ σχῆμα, ἐπικήκυνε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ περιόρισε τὴν ὄροφή σὲ ἀπομίμηση καπνοδόχου, ἀποπερατώνοντας τὶς ψαλίδες σὲ πεπλατυσμένη κορυφὴ κώνου μᾶλλον, παρὰ σὲ συμμετρικὴ ὄροφή.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὅσα μάθαμε ἀπὸ ἐκείνους πού ἔκαναν μέχρι τώρα ἀκριβῆ μελέτη βίου τὸν μακάριο ἐκεῖνο τάφο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 317η.

Γιὰ τὸ θυμίασμα ἀπὸ γυναῖκες.

Ἔλαβα τὸ γράμμα τῆς ἱερῆς ὁσιότητάς σου, καὶ ἐπαινώντας καὶ μακαρίζοντας τὴν καρτερίαν σου καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν στάση καὶ τὴν διδασκαλίαν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, βλέπω νὰ ἀνανεώνεται στὸ πρόσωπό σου ὁ μακάριος γιὰ μένα καὶ γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησίαν μητροπολίτης.

Σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεση γιὰ τὴν ὁποία μοῦ ζήτησες νὰ σοῦ γράψω, ὁ νόμος τῆς ἀκρίβειας καὶ τῆς εὐλάβειας ἐπαινεῖ τὶς γυναῖκες ὅσες δὲν κάνουν βατὸ τὸ ἄβατο τοῦ θυσιαστηρίου³⁸, ἢ πρόνοια ὅμως τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς περιστάσεως δὲν ψέγει βέβαια ἐκεῖνες πού τιμοῦν τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ προσαρμόζονται στὴν ἐπιταγὴν τῆς ἀνάγκης καὶ μὲ τὴν οἰκονομίαν θεραπεύουν τὸ ἀθεράπευτο μὲ ἄλλο τρόπο³⁹. Ἐπομένως καὶ ἡ μακάρια γερόντισσα πού ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τῆς Φοίβης καὶ τῆς Τρύφαινας καὶ τῆς Τρυφώσας καὶ τῆς Περούδας⁴⁰ καὶ τῆς Λυδίας τῆς πορφυροπώλισσας ἀπὸ τὰ Θυάτειρα⁴¹ καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων γυναικῶν τὶς ὅποιες ὁ Παῦλος μνημονεύει μὲ ἱεροπρέπεια, ἔχει ἀνεμπόδιση τὴν εἴσοδον στὸ θυσιαστήριον νὰ πράττει ὅσα δὲν ἀπαγορεύονται σὲ τὶς εὐσεβέστατες γυναῖκες. Κατὰ τὰ ἄλλα εὐχομαι νὰ ὑγιαίνει ἡ ἱερὴ σου τελειότητα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 318η.

Γιὰ τὸ φυτὸ τὸ λεγόμενον κιβώτιο.

Τέκνον μου ἱερώτατο καὶ ἀδελφέ, τὸ φυτὸ κιβώτιο ἢ κιβώριον ὀνομάζεται ἔτσι ἀπὸ ἐκείνους πού ἀσχολήθηκαν ἐπιστημονικὰ μὲ αὐτὰ τὰ

40. Ρωμ. 16, 1, 12.

41. Πράξ. 16, 14-15.

πάσαις χώραις γινόμενος, Αἰγύπτιος ὀνομάζεται κύαμος τοῦτον δὲ Ποντικὸν ἕτεροι κύαμον καλοῦσιν, πρὸς πάντα μὲν χρησιμεύοντα, μάλιστα δὲ ὀδόντων συντηρήσεως καὶ ὑγείας ἄριστον φάρμακον τῇ πείρᾳ κριθέντα. Ἡ δὲ ρίζα, ἣν καὶ ἡ σὴ ἀπέστειλεν ἡμῖν ὀσιότης, κολο-
 5 κάσιον παρ' αὐτοῖς ἔσχε τὴν κλήσιν. Ἄμεινον οὖν τῆς τοιαύτης τοὺς ἀνθρώπους ἀπέχεσθαι βρώσεως, σιτοδείας μάλιστα μὴ διαζομένης· γλίσχρα τε γὰρ καὶ κακόχυμος καὶ δύσπεπτος, καὶ τυπικῶ φάναι τῷ λόγῳ, τῶν ριζῶν αἱ τοὺς καλάμους φύουσι οὐ πολὺ βελτίονα τροφήν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι παρεχομένη. Ὡμὴ μὲν οὖν εἰ βρώσιμος οὐκ ἂν
 10 τις ἀμφισβητήσειεν, ὥσπερ οὐδὲ περὶ τῶν ριζῶν αἱ φύουσι τοὺς καλάμους ἐφθῆ δ' ἂν βρωθείη, ἢ πεπέρεως καὶ γάρου καὶ ἐλαίου ἐμβαλλομένου, δ' ὧν τὸ γλίσχρον καὶ κολλῶδες τὸν δυνατὸν ἂν ἀποσκευασθείη τρόπον, ἢ καὶ ταγήκῳ μετὰ τὴν ἐψησιν καὶ τὴν εἰρημένην ἄρτυσιν τῶν ἐφθῶν ριζῶν παραδιδομένων. Καὶ τούτοις δὲ σπανιάκις χρη-
 15 στέον· ἐπεὶ τοί γε ὁ κολλῶδης λεγόμενος καὶ ὑαλώδης καὶ ὠμὸς χυμὸς οὐκ ἂν ἐπιτηδειοτέραν ὕλην ἄλλην εἰς γένεσιν εὐρήσει. Τοῖς δὲ σκαπανεῦσι καὶ τὰ θάρη φέρειν ἄλλως κεκτημένοις βίον τάχα ἂν καὶ τροφῆς λόγον ἢ τοιαύτη βρωσις ἀποπληρώσει, τὸ δυσδιαφόρητον αὐτῆς καὶ δύσπεπτον τῶν καθ' ὑπερβολὴν κόπων καὶ τῆς ἄλλης ἐνδεί-
 20 ας διαπραῦνειν τε καὶ διαφορεῖν δυναμένων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΘ'.

Περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας.

Ἀριθμοῦμεν μετὰ τὴν ἔνωσιν τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστός, οὐ μερίζοντες τὰς φύσεις, ἀλλὰ μόνης τῆς αὐτῶν σφζομένης διαφορᾶς ποιούμενοι
 25 τὴν δῆλωσιν, σύνοδον δὲ καθ' ἔνωσιν φυσικὴν εἶτ' οὖν ἀληθῆ τε καὶ πραγματικὴν ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον· καὶ Θεοτόκον κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν τὴν ἁγίαν παρθένον πρεσβεύομεν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς αὐτὸν τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀφράστως ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννηθέντα Θεὸν Λόγον συλλαβοῦσαν ἀληθῶς
 30 καὶ ἀρρήτως ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα γεννήσασσαν, καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη λέγομεν ὡς ἐνὸς ὄντος δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ τοῦ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργοῦντος· τὰ μὲν θεῖα σαρκικῶς, ὅτι διὰ σαρκός, φυσικῆς ἐνεργείας οὐκ ἀμοιρούσης, τὴν τῶν θαυμάτων προὔδάλλετο δύναμιν, τὰ δὲ ἀνθρώπινα θεϊκῶς, ὅτι δίχα βίας

42. Cyrill. Ad Nest. ep. III 12, ACO I 1, 1, p. 40, 30.
 πίστεως, PG 86, 1015 B 8-11.

43. Ἰουστινιανοῦ, Ἐκθεσις

πράγματα, ὁ καρπός του ὅμως, πού δέν γίνεται σέ ὅλες τίς χῶρες, ὀνομάζεται Αἰγύπτιος κύαμος, ἐνῶ ἄλλοι ὀνομάζουν αὐτόν Ποντικό κύαμο, καί ὁ ὁποῖος εἶναι χρήσιμος γιά κάθε περίπτωση, ἀλλά κυρίως γιά τή συντήρηση τῶν δοντιῶν, καί ἔχει κριθεῖ ἀπό τήν πείρα ἄριστο φάρμακο γιά τήν ὑγεία. Ἡ ρίζα πάλι πού μου ἔστειλε ἡ ὀσιότητά σου ὀνομάζεται ἀπό αὐτούς κολοκάσιο. Καλύτερα λοιπόν εἶναι νά μὴ τή χρησιμοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι ὡς φαγητό, καί μάλιστα ὅταν δέν τοὺς ἐξαναγκάζει ἡ ἔλλειψη τροφῆς. Εἶναι κολλώδης καί κακόχυμη καί δύσπεπτη, καί γιά νά μιλῆσομε μέ συντομία, δέν παρέχει στοῦ ἄνθρώπινο σῶμα πολὺ καλύτερη τροφή ἀπὸ τίς ρίζες τῶν καλαμιῶν. Δέν θὰ ἀμφισβητήσῃ βέβαια κανεὶς ἂν τρώγεται ὠμῆ, ὅπως δέν θὰ ἀμφισβητήσῃ καί τίς ρίζες τῶν καλαμιῶν, βρασμένη ὅμως μπορεῖ νά χρησιμεύσῃ ὡς φαγητό, ὅταν προστεθεῖ πιπέρι καί ἀλάτι καί λάδι, μέ τὰ ὁποῖα μπορεῖ, ὅσο γίνεται, νά βελπωθεῖ ἡ κακόχυμη καί κολλώδης σύστασή του, ἢ ρίχνοντας τίς ρίζες στοῦ τηγάνι μετὰ τὸ βράσιμο καί τὰ ἀρτύματα πού ἀναφέραμε. Ἀλλὰ καί αὐτὰ πρέπει σπάνια νά τὰ χρησιμοποιοῦμε, ἐπειδὴ ὁ λεγόμενος κολλώδης καί ὑαλώδης καί ὠμός χυμός δέν μπορεῖ νά βρεῖ ἄλλη καταλληλότερη ὕλη γιά νά παρασκευασθεῖ. Σ' αὐτούς ὅμως πού σκάβουν καί ἐξασφαλίζουν τὰ τῆς ζωῆς τους σηκώνοντας βάρη ἴσως αὐτὸ τὸ φαγητό μπορεῖ νά ἀναπληρώσῃ καί τήν τροφή τους, ἐπειδὴ οἱ ὑπερβολικοὶ κόποι καί γενικότερα ἡ φτώχεια τοὺς μποροῦν νά μαλακῶνουν καί νά διευκολύνουν τὸ δύσκολο διαλυόμενο καί δύσπεπτο αὐτῆς.

ΕΡΩΤΗΣΗ 319η.

Γιά τὴν ἔνσαρκη οἰκονομία.

Ἀπαριθμοῦμε μετὰ τὴν ἔνωση ὅσα ἀποτέλεσαν τὸν Χριστό, καί χωρὶς νά μερίζομε τίς φύσεις, ἀλλὰ δηλώνοντας μόνο τὴ σωζόμενη διαφορά τους, ὁμολογοῦμε σύνοδο αὐτῶν κατὰ φυσικὴ ἔνωση, ἀληθινὴ δηλαδή καί πραγματικὴ, σύμφωνα μέ τὸν ἅγιο Κύριλλο^α. Πιστεύομε ἐπίσης ὡς Θεοτόκο κυριολεκτικὰ καί ἀληθινὰ τὴν ἁγία Παρθένο^β, ὅχι ἔτσι ἀπλά, ἀλλ' ἐπειδὴ συνέλαβε ἀληθινὰ καί γέννησε ἀνέκφραστα, ἀφοῦ ἔλαβε ἀπὸ αὐτὴν σάρκα, τὸν Θεὸ Λόγο πού γεννήθηκε κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνες ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα. Καί ἀκόμα λέμε, ὅτι τοῦ ἰδίου εἶναι τόσο τὰ θαύματα, ὅσο καί τὰ πάθη, καθόσον εἶναι ἓνας ὁ Χριστὸς πού ἐνεργεῖ τὰ θεῖα καί τὰ ἀνθρώπινα, τὰ θεῖα μέ τὴ μεσολάβηση σάρκας, ἐπειδὴ μέ τὴ σάρκα, πού δέν στερεῖται φυσικὴ ἐνέργεια, παρουσίασε τὴ δύναμη τῶν θαυμάτων, καί τὰ ἀνθρώπινα μέ

φυσικῆς κατ' ἐξουσίαν τὴν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν θέλων κατεδέχετο πείραν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚ'.

Περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας καὶ ἕτερα.

5 Καὶ ἀρτίως εὐπορήσαντες, θεοφιλέστατον τέκνον, μόλις ἐπιστοληφόρου, καὶ τῶν χειραγωγικῶν ὀδυνῶν μικρὸν ἀπολυθέντες, τὴν ὑμῶν αἴτησιν ὡς χρέος ἀποτιννύμεν. Ἄλλὰ γὰρ οἰκονομία λέγεται καὶ ἡ ἐπὶ κέρδει μείζονι πρὸς χρόνον τινὰ ὑποστολὴ τῶν νόμων καὶ οἷον σχολή· καὶ ἄλλοι δὲ οἰκονομίας τρόποι ἐκ τῆς προτέρας προκύ-
10 πτουσι. Συμπίπτει τοιγαροῦν ἡ φαντασία τοῦ μάχεσθαι παρὰ τὴν τῆς οἰκονομίας μέθοδον καὶ τὸν τῆς ἀκριθείας λόγον, καὶ πάλιν παρὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ τῆς θείας ἀξίωμα φύσεως, καὶ πολλοὶ τὴν ἐν τούτοις διάκρισιν ἢ μὴ δυνηθέντες ἢ μὴ θελήσαντες συνιδεῖν εἰς τὸ ἄτοπον ὑπηνέχθησαν, οἱ μὲν τὴν θνητὴν εἰς τὴν θείαν φύσιν ἀνα-
15 λύνοντες, οἱ δὲ τὴν δεσπόζουσαν εἰς τὴν κτιστὴν καὶ δούλην καθέλκοντες, πάλιν ὁ Σωτὴρ ἠγωνία καὶ παρητεῖτο τὸν θάνατον, ὁ ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ εἴ τις μὴ διαστείλας τὰ μὲν τῇ οἰκονομίᾳ δοίη, τὰ δὲ τῇ ἐξουσίᾳ τῇ θεικῇ, ἐαυτὸν τοῖς ἐναντίοις περιτρέψειεν. Οἰκονομία δὲ νῦν ἕτερα παρὰ τὰς
20 εἰρημένας εἴληπται, ἣτις ἤρτηται μὲν καὶ βλαστάνει τῆς ἐνανθρωπήσεως, οὐ μὴν εἰς ταῦτὸν ἐκείνη συμφύεται· ἠγωνία γὰρ καὶ παρητεῖτο τὸν θάνατον ὁ Σωτὴρ οὐχ ὡς ἄνθρωπος, ἐπεὶ καὶ πολλοῖς μαρτύρων καὶ ἀσκητῶν ἐκούσιος ὄρμη καὶ χαρὰ πρὸς τὸν θάνατον (Παῦλος ὁ θεσπέσιος βοᾷ), ἀλλ' οἰκονομεῖ νῦν τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν
25 τοῦ θανάτου παραίτησιν ἐπὶ βεβαιώσει τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ φαντασίας πάσης ἀπηλλαγμένην δεικνύων τὴν σάρκωσιν, οὕτω μὲν οὐχ ὑφίσταται τὸ ἄπορον, τῆς ἐξουσίας τῆς θεικῆς πρὸς τὴν οἰκονομίαν ὅσα οἰκεῖα διακληρουμένης ἕτερα πάλιν ἐξίσταται τῆς ζητήσεως καὶ τὸ ἄπορον ἀποτίθεται παρὰ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἄδειαν
30 κατὰ τοῦτο Δαυὶδ ἀφίεται νόμων παραβάσεως τοὺς ἄρτους φαγῶν τῆς προθέσεως. Καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ἀπορουμένων διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου δέχεται τὴν ἐπίλυσιν.

Καὶ παρὰ τὸ σχῆμα δὲ τῆς ἀναγνώσεως πολλὰ τοιαῦτα ὁράται συμπύπτοντα· «ἐγὼ», γὰρ φησιν, «ἐξελεξάμην ὑμᾶς», καὶ «οὐκ ἐγὼ

44. Λουκᾶ 22, 42-44.

45. Ἰω. 10, 18.

46. Β' Κορ. 5, 8. Φιλ. 1, 23.

47. Ματθ. 12, 3-4. Μάρκ. 2, 25-26. Λουκᾶ 6, 3-4.

48. Ἰω. 15, 16.

49. Ἰω. 6, 70.

τρόπο θεϊκό, ἐπειδὴ χωρὶς φυσικὸ ἔξαναγκασμό, ἀλλὰ μὲ δική του ἔξουσία καὶ τὴ θέλησή του δέχθηκε τὴ δοκιμασία τῶν ἀνθρώπινων παθῶν.

ΕΡΩΤΗΣΗ 320ή.

Καὶ ἄλλα γιὰ τὴν ἔνσαρκη οἰκονομία.

Μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο, θεοφιλέστατο τέκνο μου, ἀξιωθήκαμε νὰ ἔχομε γραμματοκομιστή, καὶ ἄφοῦ ἀπαλλάχθηκα κάπως ἀπὸ τοῦ πόνου τῶν χειρῶν, ἔξοφλῶ σὰν χρέος τὴν αἴτησή σου. Οἰκονομία λοιπὸν λέγεται καὶ ἢ γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα πρὸς μεγαλύτερη ὠφέλεια ἀναστολή καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἀργία τῶν νόμων. Προκύπτουν ὅμως καὶ ἄλλοι τρόποι οἰκονομίας ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Συγκρούεται λοιπὸν ἡ ἰδέα τῆς μάχης στὴ μεθόδευση τῆς οἰκονομίας καὶ τὸν λόγο τῆς ἀκρίβειας, καὶ πάλι στὴν οἰκονομία καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς θείας φύσης, καὶ πολλοὶ τὴ διάκριση ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὰ εἴτε ἐπειδὴ δὲν μπόρεσαν εἴτε ἐπειδὴ δὲν θέλησαν νὰ τὴ δοῦν, ὁδηγήθηκαν στὸ παράλογο, ἄλλοι ἀναλύοντας τὴ θνητὴ στὴ θεία φύση, καὶ ἄλλοι ὑποβιβάζοντας τὴν κυρίαρχη φύση στὴν κτιστὴ καὶ δούλη φύση. Ἐπίσης ὁ Σωτὴρας ἀγωνιοῦσε καὶ ἤθελε νὰ ἀποφύγει τὸν θάνατο⁴⁴, αὐτὸς ποὺ εἶχε τὴν ἔξουσία νὰ θυσιάσει τὴ ζωὴ του καὶ νὰ τὴ λάβει πάλι⁴⁵. Κι ἂν κάποιος δὲν τὰ διακρίνει αὐτά, καὶ δὲν ἀποδώσει κάποια στὴν οἰκονομία καὶ τὰ ἄλλα στὴ θεϊκὴ ἔξουσία, θὰ ὁδηγηθεῖ στὰ ἀντίθετα. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἔχει ἐφαρμοσθεῖ μὰ οἰκονομία διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ προαναφέραμε, ἡ ὁποία συνδέεται βέβαια καὶ βλαστάνει ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπησι, δὲν συμφύεται ὅμως στὸ ἴδιο σημεῖο μὲ ἐκείνη. Ἀγωνιοῦσε δηλαδὴ καὶ ἤθελε νὰ ἀποφύγει ὁ Σωτὴρας τὸν θάνατο, ὅχι ὡς ἄνθρωπος, γιὰτι καὶ σὲ πολλοὺς μάρτυρες καὶ ἀσκητὲς ὑπῆρξε θεληματικὴ ὀρμὴ καὶ χαρὰ πρὸς τὸν θάνατο (τὸ φωνάζει ὁ θεσπέσιος Παῦλος⁴⁶), ἀλλὰ τώρα χρησιμοποιεῖται ἡ οἰκονομία τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ θανάτου γιὰ νὰ ἐπαβεβαιωθεῖ ἡ ἐνανθρώπησι καὶ νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ σάρκωσι εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε φαντασία, καὶ ἔτσι δὲν ὑπάρχει ἡ ἀπορία, ἀφοῦ ἡ θεϊκὴ ἔξουσία ἀναλαμβάνει σύμφωνα μὲ τὴν οἰκονομία ὅσα εἶναι δικά της. Ἄλλα πάλι ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν ἀναζήτησι καὶ ἡ ἀπορία ἐναποτίθεται στὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀφοβία. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ συγχωρεῖται ὁ Δαβὶδ διὰ τὴν παράβασιν τῶν νόμων, ὅταν ἔφαγε τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως⁴⁷. Κι ἄλλες πολλὲς ἀπορίες δέχονται τὴ λύσι μὲ τὴν ἴδια μέθοδο.

Ἄλλα καὶ κατὰ τὸν τρόπο ἀνάγνωσι φαίνεται νὰ συγκρούονται πολλὰ τέτοια. Γιὰτι λέγει· «Ἐγὼ σᾶς διάλεξα»⁴⁸, καὶ, «Δὲν σᾶς διάλεξα

ἐξελεξάμην ὑμᾶς;» «ἐὰν ἐγὼ περὶ ἐμοῦ μαρτυρῶ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστίν», καὶ «ἐὰν ἐγὼ περὶ ἐμοῦ μαρτυρῶ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἐστίν ἀληθής;». Εἰ γὰρ τις τὰς ἀποφάσεις ἐν ὁμοίῳ σχήματι τῶν καταφάσεων διεξίει, μαχόμενον ὡς ἀληθῶς εἰσάξει τὸ νόημα· εἰ δὲ τὰς μὲν ἀποφαι-
 5 νομένου δοίη ἀναγνώσει, τὰς δὲ διὰ τοῦ ἐν ὑποκρίσει καὶ οἶον τοῦ ἐρωτηματικοῦ τύπου προενέγκοι καὶ σχήματος, οὐ μόνον πᾶσαν ὑπόληψιν ἐναντιώσεως διαλύσει, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅτι μάλιστα τῶν ρητῶν ἀνακαλύψει συμφωνίαν τὰ γὰρ εἰς τοιοῦτον σχηματιζόμενα τύπον ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐνεργείας καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς πεποιθήσεως σχηματίζε-
 10 ται Ὑπαχθείη δ' ἂν τῷ λόγῳ καὶ ἡ «μείζων Ἰωάννου οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν» μαρτυρία· καὶ «ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστίν;». *** Προενεχθὲν βεβαίωσις, οὐκ ἀναίρεσις τῆς προτεταγμένης εὐρίσκεται μαρτυρίας. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ ἐν ἄλλοις ἰδίας ἔτυχεν ἐργασίας. Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ «καθεύδετε τὸ
 15 λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε;» οἷς ἐπιφέρεται τὸ «ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντευθεν»· οὐ γὰρ ἄλλως ἐλευθεροῦται τῆς φαντασίας τοῦ μάχεσθαι ἢ τῶν ρημάτων συνέπεια, εἰ μὴ τὸ «καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε» ἐρωτηματικὴν ἐπιτίμησιν ἔχουσα ἢ ἀνάγνωσις ὑποβάλοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΑ΄.

20 **Τῷ αὐτῷ κεφάλαια τῆς Γραφῆς η΄.**

Σύντομόν σοι καὶ τῶνδε τῶν ἀποριῶν τὴν λύσιν ζητοῦντι, φιλόθεον τέκνον καὶ ἀδελφέ, θεοφιλῶς ἀποδίδωμι.

α΄. Ἰδρῶι ὁ Χριστός, τοὺς τῆς ἀρᾶς ἰδρῶτας τοῦ Ἀδάμ ὁ νέος Ἀδάμ τοῖς ἑαυτοῦ ἰδρῶσιν ἀφαιρῶν τε καὶ τὸ ἐπιτίμιον ἐκλυόμενος

25 β΄. Τί ἐστι παραβολή; Παραβολή μὲν ἐστίν ὁ τὸ τάλαντον κατακρύψας, ὡσπερ καὶ ὁ ἐργασάμενος ἀρμόσειε δ' ἂν προσώπῳ τῷ τῶν Ἰουδαίων, οἳ λαβόντες τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας εἰς τὸ προσκομί-
 30 σαι πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πολυπλασιάσαι τὴν εὐσέδειαν, ἑαυτούς τε καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη προσκομίσαι σπουδῇ τῷ Χριστῷ, οὐ μόνον εἰς ἐκεί-
 30 νους οὐδὲν ἐπεδείξαντο, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἀπετείχισαν, κατακρύψαντες ἀγνωμοσύνης θάθει τὸ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν δεδομένον αὐτοῖς τάλαντον.

γ΄. Ἡ δὲ κιβωτός, ὅτι εἰκόνα καὶ τύπον τῆς Παρθένου φέρει,

50. Ἰω. 8, 14. 51. Ἰω. 5, 31. 52. Ματθ. 11, 11. 53. Ὅπ. π. 54. Ἐρώτηση 222 (Ἐπιστολή 135) καὶ Ἐρώτηση 309. 55. Ματθ. 26, 45. Μάρκ. 14, 41. Ἀκολουθεῖ κενό. 56. Ματθ. 26, 46. Μάρκ. 14, 42. 57. Λουκᾶ 22, 44. 58. Γέν. 3, 19. 59. Ματθ. 25, 18, 16.

ἐγώ;»⁴⁹. «Ἐὰν ἐγὼ δίνω μαρτυρία γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή»⁵⁰, καί, «Ἐὰν ἐγὼ δίνω μαρτυρία γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή»⁵¹. Γιατί, ἂν κάποιος τὶς ἀρνήσεις τὶς διατυπώσει μὲ ὅμοιο τρόπο μὲ τὶς καταφάσεις, θὰ παρουσιάσει πραγματικὰ ἀλληλομαχόμενο νόημα. Ἄν ὅμως αὐτὲς τὶ ἀποδώσει στὴν ἀνάγνωσις ἐκείνου πού ἀποφαίνεται, καὶ τὶς ἄλλες τὶς διατυπώσει μὲ τὸν τύπο καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἀπόκρισης ἢ τῆς ἐρώτησης, δὲν θὰ διαλύσει μόνο κάθε ἰδέα ἀντίθεσης, ἀλλὰ θὰ ἀνακαλύψει πολὺ περισσότερο τὴ συμφωνία τῶν ρήσεων. Γιατὶ αὐτὰ πού παίρνουν τέτοια μορφή σχηματίζονται ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῶν πραγμάτων καὶ τὴν πίστη πού προκαλοῦν. Θὰ μπορούσε νὰ ὑπαχθεῖ στὸ λόγο αὐτὸ καὶ ἡ μαρτυρία: «Μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη δὲν ὑπάρχει κανένας ἀπὸ ὅσους γεννήθηκαν ἀπὸ γυναῖκες»⁵², καί, «Ὁ μικρότερος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτόν;»⁵³ *** Ἡ διατύπωση εἶναι βεβαίωση, ὄχι ἀναίρεση τῆς μαρτυρίας πού ἔχει προταχθεῖ⁵⁴. Ἄλλ' αὐτὸ ἔχει τύχει ἰδαίτερης ἀνάπτυξης καὶ ἀλλοῦ. Παρόμοιο εἶναι καὶ τὸ, «Κοιμᾶσθε λοιπὸν ἀκόμα καὶ ἀναπαύεσθε;»⁵⁵, στὰ ὁποῖα προστίθεται τὸ, «Σηκωθεῖτε, ἅς φύγομε ἀπὸ ἐδῶ»⁵⁶. Γιατὶ ἡ ἀκολουθία τῶν λόγων δὲν ἐλευθερώνεται ἀλλιῶς ἀπὸ τὴ σκέψη ὅτι αὐτὰ ἀντιμάχονται, ἂν τὸ «κοιμᾶσθε ἀκόμα καὶ ἀναπαύεσθε» δὲν παρουσιασθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσις ὡς ἐρωτηματικὴ ἐπιτίμησις.

ΕΡΩΤΗΣΗ 321η.

Στὸν ἴδιο ὀκτῶ κεφάλαια τῆς Γραφῆς.

Σοῦ δίνω, φιλόθεο τέκνο μου καὶ ἀδελφέ, μὲ ἀγάπη Θεοῦ σύντομη λύση καὶ αὐτῶν τῶν ἀποριῶν πού ζητᾶς.

1. Ὁ Χριστὸς ἰδρώνει⁵⁷, ἀφαιρώντας ὁ νέος Ἀδὰμ μὲ τοὺς ἰδρώτες του τοὺς ἰδρώτες τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἐλευθερώνοντάς τον ἀπὸ τὸ ἐπιτίμο⁵⁸.

2. Τί σημαίνει παραβολή; Παραβολή εἶναι ἐκεῖνος πού ἔκρυψε τὸ τάλαντο, ὅπως βέβαια καὶ ἐκεῖνος πού ἐργάσθηκε⁵⁹, καὶ θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ ἐφαρμογὴ στὸ πρόσωπο τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἔλαβαν τὸ νόμο καὶ τοὺς προφῆτες γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὸ Εὐαγγέλιο καὶ νὰ πολλαπλασιάσουν τὴν εὐσέβεια, ὀδηγώντας μὲ προθυμία στὸν Χριστὸ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔθνη, ὄχι μόνο δὲν ἔδειξαν τίποτε σὲ ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἑαυτό τους ἐμπόδισαν τὴν πίστη στὸν Χριστό, ἀφοῦ κατέκρυψαν στὸ βάθος τῆς ἀγνωμοσύνης τὸ τάλαντο πού τοὺς δόθηκε μὲ τὸ νόμο καὶ τοὺς προφῆτες.

3. Ἡ κιβωτὸς πάλι, ὅτι ἀποτελεῖ εἰκόνα καὶ τύπο τῆς Παρθένου, τὸ

πάντες βοῶσιν χρυσίῳ δὲ τὰ ξύλα ὑπελείφετο ἔνδον καὶ ἔξω, αἰνιττομένου τοῦ λόγου, ὡς ἐκ σαρκὸς μὲν καὶ ὀστέων ὥσπερ ἕκαστος ἡμῶν καὶ ἡ Παρθένος συνεισητήκει, τῷ δὲ κάλλει καὶ τῇ λαμπρότητι τῶν ἀρετῶν ἔσωθεν ἔξω διαλάμπουσα τε καὶ διαυγαζομένη ἀπέκρυπτε τῆς 5 ἡμετέρας φύσεως τὸ στυγνόν τε καὶ τῇ ἁμαρτία κατεξηραμμένον.

δ. Διὰ τί τὰ χερουβὶμ τυποῦται τῷ προφήτῃ μορφαῖς ἀλόγων διαγεγραμμένα; Δεικνύντος τοῦ Θεοῦ ὅτιπερ, “Εἰ ταῦτα πάροδον εὐρίσκει συμπαθεία τῇ ἐμῇ πρὸς ταύτην τὴν λῆξιν ἀναχθῆναι” (αἰνίσσεται δὲ τὰ ἄλογα ταῦτα τὰ τῶν εἰδωλολατρῶν πλήθη τὴν εὐσέβειαν μετα-10 μαθόντα), “τίνα ὁ Ἰσραὴλ ἀπολογίαν σχήσει, ᾧ καὶ ὁ νόμος δέδοται καὶ οἱ προφῆται, μὴ ταύτην καταλαβεῖν σπουδάζοντες διὰ τῆς εὐσεβείας τὴν προᾶξιν;”

ε. Τὸ «Ἐν τούτῳ καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ» καὶ ἐξῆς, ἔχει μὲν ἴσως καὶ ἄλλην τινὰ θεωρίαν, προστίθε-15 μεν δὲ ἡμεῖς καὶ ταύτην, ὡς πατὴρ μὲν καὶ μητὴρ ἐπέχει λόγον ὁ Θεὸς ὡς πλάστης καὶ δημιουργὸς καὶ τῆς διαμονῆς προνοητής, κατέλιπε δὲ ὁ Ἀδάμ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τοῖς ἐπικλόποις λόγοις πεισθεὶς τῆς γυναικός, ὅλος σὺν αὐτῇ γέγονεν εἰς σάρκα μίαν, τὰ σαρκικὰ καὶ ἐλόμενος καὶ προτιμήσας τῶν πνευματικῶν· σαρκικοῦ 20 γέρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς φρόνημα καὶ τῆς τοῦ πονηροῦ κατασκευῆς τό τε νομίζειν ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν μεταβαλεῖν, καὶ ὅτι βασκαίνει Θεός, καὶ τὸ προτιμᾶν ἀντὶ τοῦ Πλάστου τὴν συμβουλήν τοῦ ἐχθροῦ.

ς. «Πρωτότοκος» δὲ εἴρηται ὁ Χριστός, ἐπειδὴ πρωτότοκος μὲν καὶ πρωτόκτιστος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ Ἀδάμ, γέγονε δὲ δεύτε-25 ρος Ἀδάμ ὁ Χριστός, εἰκότως τὴν κλησιν λαβὼν καὶ τὰ τῇ κτίσει ἐπακολουθοῦντα οὐ παρητήσατο.

ζ. Πολυόμματα δὲ λέγονται τὰ χερουβὶμ, οὐχ ὅτι ὄμματα πολλὰ διαγέγλυπται περὶ αὐτούς, ἀλλ’ ὅτι οὐ περὶ ἓν τι μόριον οὐδὲ περὶ μέρος ἔχουσι τὸ ὀπτικὸν καὶ διορατικόν, ἀλλ’ ὅτι ὅλοι δι’ ὅλου ἐπε-30 στραμμένοι πρὸς τὸ πρῶτόν εἰσιν ὀρεκτόν, παντοχόθεν ἐνατενίζοντές τε εἰς αὐτὸ καὶ μάλιστα πρὸς ὑπηρεσίαν στελλόμενοι, διὰ τῆς πανταχόθεν αὐτῶν ἐποπτικῆς καὶ διορατικῆς δυνάμεως οὐδὲν ἀνεξέταστον οὐδ’ ἀκατάληπτον αὐτοῖς ὑπολείπουσιν.

η. Διὰ τί ὁ Ἡλίας διὰ πυρίνων ἵππων ἀναλαμβάνεται; Ὁ μὲν 35 Ἡλίας διὰ πυρίνων ἵππων ἀναλαμβάνεται, ἀγγελικῆς δηλονότι δυνά-

60. Ἐξ 25, 10-11. 61. Ἰεζ. 1, 10. 62. Βλ. Ἐρώτηση 87 (=Ἐπιστολή 157), τόμ. 2, σελ. 172-174. 63. Γέν. 2, 24. Ματθ. 19, 5. Μάρκ. 10, 7. Ἐφ. 5, 31. 64. Γέν. 3, 5.

διακηρύσσουν όλα. Τὰ ξύλα ἀλείφονταν μὲ χρυσὸ μέσα καὶ ἔξω⁶⁰, ὑπαινισσόμενος ὁ λόγος ὅτι ἀπὸ σάρκα καὶ ὀστά, ὅπως καὶ καθέννας ἀπὸ μᾶς, εἶναι ἡ σύσταση τῆς Παρθένου, καὶ μὲ τὸ κάλλος καὶ τὴ λαμπρότητα τῶν ἀρετῶν διαλάμποντας ἀπὸ μέσα πρὸς τὰ ἔξω καὶ καταφωτιζόμενη, ἀπέκρυπτε τὴ βδελυρότητα τῆς φύση μας καὶ τὸ κατάξηρο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

4. Γιατί τὰ χερουδίμ ἀποτυπώνονται ἀπὸ τὸν προφήτη περιγραφόμενα μὲ μορφές ζώων⁶¹; Γιὰ νὰ δείξει ὁ Θεὸς ὅτι, “Ἄν αὐτὰ βρῖσκουν εἴσοδο στὴ συμπάθειά μου, ὥστε νὰ βρεθοῦν σ’ αὐτὴ τὴν κατάσταση” (τὰ ἄλογα ὑπαινίσσονται τὰ πλήθη τῶν εἰδωλολατρῶν ποὺ διδάχθηκαν τὴν ὀρθὴ πίστη), “ποιά ἀπολογία θὰ ἔχουν οἱ Ἰσραηλίτες, στοὺς ὁποίους καὶ ὁ νόμος ἔχει δοθεῖ καὶ οἱ προφῆτες, μὴ φροντίζοντας νὰ ἀποκτήσουν αὐτὴ τὴν πράξη μὲ τὴν εὐσέβεια;”⁶¹

5. Ἡ ῥήση, «Γι’ αὐτὸ θὰ ἐγκαταλείψει ὁ ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα του»⁶³ καὶ τὰ ἔξῃς, ἴσως βέβαια ἔχει καὶ ἄλλη ἐρμηνεία, ἐμεῖς ὅμως προσθέτομε καὶ αὐτὴν, ὅτι δηλαδή ὁ Θεὸς ἐπέχει θέση πατέρα καὶ μητέρας ὡς πλάστης καὶ δημιουργὸς καὶ προνοητῆς τῆς διατήρησης στὴ ζωὴ, ἀλλὰ ὁ Ἀδὰμ ἐγκατέλειψε τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα του καὶ ἀφοῦ πείσθηκε ἀπὸ τὰ παραπλανητικὰ λόγια τῆς γυναίκας, ἔγινε ὀλόκληρος μὲ αὐτὴν μία σάρκα, ἐπιλέγοντας καὶ προτιμώντας τὰ σαρκικὰ ἀντὶ τῶν πνευματικῶν. Γιατὶ ἀληθινὰ εἶναι φρόνημα σαρκικοῦ καὶ τῆς ἐπινόησης τοῦ πονηροῦ, τὸ νὰ νομίζει ὅτι θὰ μεταβάλλει τὸν ἑαυτό του στὴ φύση τοῦ Θεοῦ⁶⁴, καὶ ὅτι φθονεῖ ὁ Θεὸς τὸ νὰ προτιμᾷ κανεὶς τὴ συμβουλή τοῦ ἐχθροῦ ἀντὶ τοῦ Πλάστη του.

6. Ὁ Χριστὸς ὀνομάσθηκε «πρωτότοκος»⁶⁵, ἐπειδὴ πρωτότοκος καὶ πρωτόκτιστος τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἦταν ὁ Ἀδὰμ καὶ ὁ Χριστὸς ἔγινε δεύτερος Ἀδὰμ, εὐλογα, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ὀνομασία, δὲν ἀπέφυγε καὶ ὅσα συνοδεύουν τὴν κτίση.

7. Τὰ χερουδίμ ὀνομάζονται πολυόμματα⁶⁶, ὄχι ἐπειδὴ ἔχουν ἐμφυτευθεῖ πολλὰ μάτια σ’ αὐτὰ, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἔχουν τὴν ὀπτικὴ καὶ διορατικὴ ἰκανότητα ὄχι σὲ ἓνα μόριο οὔτε σὲ ἓνα μέρος, ἀλλ’ ἐπειδὴ εἶναι μὲ ὅλη τὴν ὑπαρξή τους στραμμένα πρὸς τὸ πρῶτο ἐπαθυμητό, ἀτενίζοντας πρὸς αὐτὸ ἀπὸ παντοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν στέλλονται σὲ ὑπηρεσία μὲ τὴν ἐποπτικὴ καὶ διορατικὴ δύναμη ποὺ τὰ περιβάλλει ἀπὸ παντοῦ δὲν ἀφήνουν τίποτε ἀνεξέταστο καὶ ἀκατανόητο.

8. Γιατί ὁ Ἥλιος ἀνεβαίνει στοὺς οὐρανοὺς μὲ πύρινους ἵππους⁶⁷; Ὁ Ἥλιος ἀνεβαίνει στοὺς οὐρανοὺς μὲ πύρινους ἵππους, δηλαδή ἡ ἀγγε-

65. Ρωμ 8, 29. Κολ 1, 15. Ἐβρ. 1, 6.

66. Ἰεζ. 1, 18.

67. Δ΄ Βασ. 2, 11.

μεως τούς τύπους ὑποδεομένης, δεικνύντος τοῦ λόγου, ὡς οὐ πέρα τοῦ οὐρανοῦ τὴν μεταρσίον ἄνοδον ὁ προφήτης ἀναθήσεται, ἀλλ' ἐκείσε φθάσας, τῆς ὑπερφυοῦς ἀνόδου στήσεται· τό τε γὰρ πῦρ τὸν οὐρανὸν ὑπερανελθεῖν οὐχ οἶόν τέ ἐστι καὶ τὸ βάρος τῶν ἵππων (τοῦτο γὰρ ἂν 5 συμβάλειεν τὸ σχῆμα τῶν ζώων) οὐκ ἂν ὑπεραναδραμεῖν τὸν οὐράνιον πόλον διὰ τῆς εἰκόνας τὸν ἐπιδάτην παρίστησι. Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ κοινὸς δεσπότης καὶ Θεὸς ἡμῶν ἀγγέλοις δοροφορούμενος ἀναλαμβάνεται τὴν οὐράνιον καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ κατάληψιν ἄνοδον, τῆς ἀγγελικῆς ὄψεως παραδηλούσης, ὅτι ἔδει μεταξὺ τῆς τοῦ Δεσπότη 10 καὶ δούλου ἀναλήψεως πολλὴν καὶ μεγάλην τὴν διαφορὰν, ὥσπερ ἐννοεῖσθαι, οὕτω δὴ καὶ καθορᾶσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΒ'.

Περὶ ἱατρικῶν ζητημάτων.

Ὡσπερ, φιλοσόφων ἱερώτατε, λύσιν κεφαλαίων ἐξήτησας ἱα- 15 τρικῶν, σύντομόν σοι τὴν σαφήνειαν παρέξομαι.

Μήνιγγες περὶ τὸν ἐγκεφάλόν εἰσιν β', ἧ τε λεπτὴ καὶ παχεῖα λεγομένη, ἧ καὶ σκληροτέρα τῆς λεπτῆς ἐστίν, ὅσον ἡ λεπτὴ τοῦ ἐγκεφάλου. Δύο δὲ ἐμπρόσθιοι κοιλίαι τοῦ ἐγκεφάλου, τὴν εἰσπνοὴν τε καὶ τὴν ἐκπνοὴν καὶ τὴν ἐκφύσησιν ἐργαζόμεναι τοῦ ἐγκεφάλου, αἱ καὶ 20 προπαρασκευάζουσι καὶ προκατεργάζονται τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, καὶ πρὸς τοῖς κάτω μέρεσιν αὐτῶν τοῖς πρὸς τὰς ῥίνας ἅμα μὲν ὀσφρητικόν ἐστίν ὄργανον, ἅμα δὲ οἶον ὀχετὸς τῆς περιττωμάτων ἐκροῆς ἐπιτήδειος. Διττὸν δὲ γένος ἐστὶν τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ περιττωμάτων, τὰ μὲν γὰρ οἶον ἀτμώδη καὶ καπνώδη, τὰ δὲ οἶον ὑδατώδη καὶ ἰλώδη· διὸ καὶ 25 διττοὶ τῆς ἐκκρίσεως αὐτῶν οἱ πόροι, τῶν μὲν γὰρ ἡ κεφαλὴ κατὰ διαφόρους ἀναπνοᾶς (σηραγγῶδες γὰρ αὐτῆς τὸ ὄστον), τῶν δὲ ἡ ὑπερώα καὶ τὸ στόμα καὶ αἱ ῥίνες.

Ἄρτηρίαι δὲ ἀπὸ τῆς καρδίας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἀναφέρονται, ὧν βραχεῖαι τινες ἀποβλαστήσεις εἰς τε τὸν τράχηλον καὶ τὸ πρόσωπον 30 καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς ἀπεχώρησαν μόρια, τὸ δὲ ἄλλο πᾶν ὀρθιον διὰ τοῦ θώρακος καὶ τοῦ τραχήλου εἰς τὴν κεφαλὴν ἀναφερόμενον ὑπεδέξατο μὲν ἡ ταύτη μοῖρα τοῦ κρανίου καὶ διατηρηθεῖσα παρέπεμψεν εἴσω τῆς κεφαλῆς αὐταὶ δὲ διαπλέκουσιν, εἰς λεπτὰς ἀρτηρίας διασχοθεῖσαι, καὶ τὸ πρόσω καὶ ὀπίσω καὶ τὸ ἐπ' ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ,

λική δύναμη ὑποδύεται τοὺς τύπους, γιὰ νὰ δείξει μὲ αὐτό, ὅτι ὁ προφήτης δὲν θὰ συνεχίσει τὴ μετάρσια ἀνοδό του πέρα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ ὅταν φθάσει ἐκεῖ, θὰ σταματήσει τὴν ὑπερφυσικὴ ἀνύψωσίν του. Γιατὶ ἡ φωτιὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀνεβεῖ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὸ βάρος τῶν ἵππων (γιατὶ σ' αὐτὸ θὰ συντελοῦσε τὸ σχῆμα τῶν ζώων) παριστάνει μὲ τὴν εἰκόνα ὅτι ὁ ἀναβάτης δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀνεβεῖ πάνω ἀπὸ τὸν οὐράνιο πόλο. Ὁ Χριστὸς ὅμως καὶ κοινὸς Δεσπότης καὶ Θεὸς μας συνοδευόμενος ἀπὸ ἀγγέλους πραγματοποιεῖ τὴ μετάρσια καὶ πέρα ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ κατανόηση ἀνοδό του⁶⁸, ὑποδηλώνοντας ἡ ἀγγελικὴ ὄψη, ὅτι ἔπρεπε, ὅπως μεταξὺ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ δούλου ὑπάρχει πολλὴ καὶ μεγάλη διαφορά, ἔτσι καὶ νὰ γίνεται ὁρατὴ αὐτή.

ΕΡΩΤΗΣΗ 322η.

Περὶ ἱατρικῶν θεμάτων.

Ἐπειδὴ, ἱερότατε τῶν φιλοσόφων, ζήτησες ἀπάντηση σὲ θέματα ἱατρικά, θὰ σοῦ δώσω τὴν ἀπάντηση μὲ συντομία καὶ σαφήνεια.

Στὸν ἐγκέφαλο ὑπάρχουν δύο μὴνιγγες· ἡ λεπτὴ καὶ ἡ λεγόμενη παχειά, ἡ ὁποία εἶναι ὅσο σκληρότερη ἀπὸ τὴ λεπτὴ, ὅσο εἶναι ἡ λεπτὴ ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλο. Ὑπάρχουν καὶ δύο ἐμπρόσθιες κοιλιές τοῦ ἐγκεφάλου, πού ἐνεργοῦν τὴν εἰσπνοὴ καὶ τὴν ἐκπνοὴ καὶ τὸ ξεφύσημα τοῦ ἐγκεφάλου, ἐνέργειες πού προετοιμάζουν καὶ προεργάζονται τὴν ψυχικὴ πνοή, καὶ εἶναι πρὸς τὸ κάτω μέρος αὐτῶν πρὸς τοὺς μυκτῆρες συγχρόνως ὄργανο ὀσφρητικὸ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἀγωγὸς κατάλληλος γιὰ τὴν ἔξοδο τῶν περιττῶν ὑλῶν. Καὶ οἱ περιττὲς ὕλες στὸ κεφάλι εἶναι δύο εἰδῶν· τοῦ ἑνὸς εἴδους ἔχουν τὴ μορφή κατὰ κάποιον τρόπο ἀτμοῦ καὶ καπνοῦ, ἐνῶ τοῦ ἄλλου τὴ μορφή ὑγροῦ καὶ βλέννας· γι' αὐτὸ καὶ οἱ πόροι τῆς ἐκκρίσεώς τους εἶναι διπλοί, γιὰ τὶς πρῶτες εἶναι τὸ κεφάλι κατὰ τὶς διάφορες ἀναπνοές (γιατὶ τὸ ὅσοι τῆς κεφαλῆς εἶναι σηραγῶδες), καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ἡ ὑπερώα, τὸ στόμα καὶ οἱ μυκτῆρες.

Οἱ ἀρτηρίες ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν καρδιά καὶ φθάνουν στὴν κεφαλὴ, ἀπὸ τὶς ὁποῖες κάποιες μικρὲς ἀναβλαστήσεις διακλαδίζονται πρὸς τὸν τράχηλο καὶ τὸ πρόσωπο καὶ στὰ μέρη ἔξω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα ὄρθια μέρη τῆς μέσω τοῦ θώρακα καὶ τοῦ τραχήλου ὀδηγοῦνται στὴν κεφαλὴ καὶ τὰ δέχεται ἡ ἐκεῖ μοῖρα τοῦ κρανίου καὶ ὄντας διάτρητη, τὰ ἀφήνει νὰ περάσουν μέσα στὴν κεφαλὴ. Αὐτὲς κάνουν ἕνα πλέγμα χωρισμένες σὲ λεπτὲς ἀρτηρίες, καὶ προχωροῦν, διαπλεκόμενες μεταξὺ τους, μπροστὰ καὶ πίσω, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, καὶ ἀπὸ αὐτὲς πάλι σὰν ἀπὸ

δι' ἀλλήλων φερόμεναι καὶ πλεκόμεναι, ἐξ ὧν πάλιν ὡς ἐκ ῥιζῶν εἰς πρέμνα συναγομένων τῶν πολλῶν καὶ λεπτῶν ἀρτηριῶν, ἐξέφυ ζευγος ἀρτηριῶν ἕτερον ἴσον τῷ κατ' ἀρχὰς ἀνιόντι, καὶ οὕτω διὰ τῶν τῆς παχείας μήνιγγος τρημάτων τὸν ἐγκέφαλον καταδύεται. Καὶ τὰς φλέβας ἅμα ταῖς ἀρτηρίαις ἢ φύσις διὰ τοῦ θώρακός τε καὶ παντός τοῦ τραχήλου ἀνήγαγεν.

Τρία δὲ καθ' ἑκάτερον μέρος ἐξ ἀριστερῶν τε καὶ δεξιῶν ὀστέα τῆς ἄνω γέννός ἐστιν, οἷς συντέτακται τῇ κεφαλῇ. Μέγιστον μὲν αὐτῶν ἐστὶν τὸ κατὰ τὸ ζύγωμα· καὶ γὰρ τοῦ κροτάφου τι συνεπιλαμβάνει
10 καὶ τῆς ὀφρύος καὶ τῆς χώρας τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν μικρὸν κανθὸν ὅλον ἐν ἑαυτῷ περιλαμβάνει, μέχρι τοῦ καλουμένου μῆλου καθῆκον. Τοῖς δὲ τρισὶ τούτοις ἐν ὅσοῦν ὑποτέτακται ἀξιόλογον τῷ μεγέθει· καὶ γὰρ καὶ τὸ μῆλον ὀνομαζόμενον τούτου μῶριόν ἐστι καὶ τὰ τῶν ὀδόντων ἀπάντων φατνία πλὴν τῶν τομέων.

15 Μύες δὲ δ' (τέσσαρες) εἰσὶν κατὰ τὰ χεῖλη, οἱ μὲν ἀνασπῶντες, οἱ δὲ κατασπῶντες τὰ τε ἄνω καὶ κάτω ὁμοίως καὶ τὰ τῆς ῥινός δὲ πτερυγία μύες κινουῦσιν· ἀλλὰ καὶ ἴνες ὑπόκεινται τῷ δέρματι, ὥσπερ καὶ τοῖς κατὰ τὰ χεῖλη, τέσσαρες δὲ συζυγίαι μυῶν τὴν κάτω γέννην κινουῦσιν, ἀνατείνοντες μὲν οἱ κροταφῖται καλούμενοι καὶ οἱ ἔνδον τοῦ στόματος, εἰς δὲ τὰ πλάγια παράγοντες οἱ κατὰ τὰς γνάθους, οὓς μαση-
20 τῆρας ὀνομάζουσι, κατασπῶντες δὲ οἱ λοιποὶ β' (δύο).

Ἄλλὰ καὶ περὶ ὀμμάτων, κοινὰ μὲν σὺν ὀμμάτων καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν καὶ τοῦ ἄλλου σώματος, ψῦξις ἐκ τοῦ ἀέρος, ἔγκανσις· βλεφάρων δὲ καὶ τοῦ ἄλλου σώματος μελικηρίδες, ἀθερώματα, καρκίνοι, ἄνθρακες,
25 ἀνευρύσματα, κισσοί, γαγγλία, ἐλκώσεις, ἰονθοί, συκώσεις, τύλοι· ταῦτα γὰρ περὶ τε τὰ βλέφαρα καθορᾶται γινόμενα καὶ περὶ τὸ ἄλλο σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ δὲ μόνως τούτων δὲ τὰ μὲν ἔξωθεν, ὡς ἐνιά τε τῶν εἰρημένων καὶ ψάμμου ἢ ζωυφίου ἢ ἀχύρου ἢ ἀσθέστου ἔμπτωσις ἢ καπνός ἢ κονιορτός ἢ πληγὴ ἢ ἀπὸ πυρός ἔλκη ἢ σκολόπια ἔμπη-
30 γνύμενα (ἀπὸ δὲ πληγῆς συμβαίνει καὶ νήγματα καὶ ὑποσφάγματα καὶ τραύματα, ἐξ ἧς καὶ τις πρόπτωσης καὶ τινα τοιαῦτα), τὰ δὲ οἴκωθεν φνύμενα, τὰ μὲν δι' ὅλου τοῦ ὀφθαλμοῦ σὺν τοῖς βλεφάροις, ξηροφθαλμία καὶ σκληροφθαλμία, φλύκταιναι καὶ ὁ ἐκπιεσμός καὶ τινα τοιαῦτα, τὰ δὲ περὶ αὐτὸν τὸν βολβὸν μόνον καὶ τὰ περὶ τὸν βολβὸν τὰ

69. Κανθός· κάθε μὰ ἀπὸ τις σχηματιζόμενες γωνίες τοῦ ὀφθαλμοῦ κατὰ τὰ ἄκρα βλέφαρα. 70. Φατνίον καθένα ἀπὸ τὰ κοιλώματα τῶν γνάθων, στὰ ὁποῖα εἶναι σφηνωμένα τὰ δόντια.

ρίζες, συναγόμενες οί πολλές και λεπτές ἄρτηριες σὸν κορμό, ἀναφύεται ἓνα ἄλλο ζευγος ἄρτηριῶν, ἴσο μὲ αὐτὸ πού ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν ἀρχή, και ἔτσι ἀπὸ τὰ τρήματα (ὀπές) τῆς παχειᾶς μήνιγγος εἰσέρχονται σὸν ἐγκέφαλο. Και τὶς φλέβες μαζί μὲ τὶς ἄρτηριες μέσω τοῦ θώρακα και ὀλοκλήρου τοῦ τραχήλου τὶς ἀνεβάζει και αὐτὲς ἡ φύση σὸν ἐγκέφαλο.

Ἐπὸ κάθε μεριά ἀριστερά και δεξιά ὑπάρχουν τρία ὀστά τῆς ἄνω γνώθου, μὲ τὰ ὀποῖα προσαρμόζεται σὸ κεφάλι. Τὸ πῶ μεγάλο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ ζυγωματικό, γιατί περιλαμβάνει μέρος τοῦ κροτάφου και τοῦ φρυδιοῦ και τῆς περιοχῆς τῶν ματιῶν, ἀλλὰ περιλαμβάνει και ὀλόκληρο τὸν μικρὸ κανθὸ⁶⁹, κατεβαίνοντας μέχρι τὸ ὀνομαζόμενο μῆλο. Στὰ τρία αὐτὰ ὀστά προσαρμόζεται ἓνα ὀστὸ ἀξιόλογο ὡς πρὸς τὸ μέγεθος· γιατί και τὸ ὀνομαζόμενο μῆλο εἶναι μέρος αὐτοῦ, καθὼς και τὰ φατνία⁷⁰ ὄλων τῶν δοντιῶν ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κοπτήρες.

Στὰ χεῖλη ὑπάρχουν τέσσερις μύες, ἀπὸ τοὺς ὀποῖους οἱ δύο ἔλκουν πρὸς τὰ ἐπάνω, και οἱ ἄλλοι δύο ἔλκουν ὀμοίως πρὸς τὰ κάτω. Και τὰ πτερύγια ἐπίσης τῆς μύτης τὰ κινοῦν μύες, ἀλλὰ και ἴνες βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα, ὀπως βέβαια και στὰ χεῖλη, ἐνῶ τέσσερις συζυγίες μυῶν κινοῦν τὴν κάτω σιαγόνα, ἔλκοντας πρὸς τὰ ἄνω οἱ λεγόμενοι κροταφίτες και οἱ ἐντὸς τοῦ στόματος, ἐνῶ οἱ μύες τῶν σιαγόνων, πού τοὺς ὀνομάζουν μασητήρες, ἔλκουν πρὸς τὰ πλάγια, και οἱ ἄλλοι δύο ἔλκουν πρὸς τὰ κάτω.

Ἐλλὰ νὰ ποῦμε και γιὰ τὰ μάτια. Κοινὰ τῶν ματιῶν και γιὰ νὰ τὸ πῶ γενικά, και τοῦ ἄλλου σώματος, εἶναι ἡ ψύξη ἀπὸ τὸν ἀέρα και τὰ ἐγκαύματα. Τῶν βλεφάρων πάλι και τοῦ ἄλλου σώματος εἶναι οἱ μελικηρίδες, τὰ ἀθερώματα, οἱ καρκίνοι, οἱ ἄνθρακες, τὰ ἀνευρύσματα, οἱ κίρσοι, τὰ γαγγλία, οἱ ἐλκώσεις, οἱ ἴονθοι, οἱ συκώσεις και οἱ τύλοι. Γιατί αὐτὰ βλέπομε νὰ γίνονται και γύρω ἀπὸ τὰ βλέφαρα και σὸ ἄλλο σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐλλὰ πάλι γίνονται μόνο στὰ μάτια. Ἐπὸ αὐτὰ ἄλλα προέρχονται ἀπὸ ἔξω, ὀπως μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ πού εἶπαμε· γιατί τὸ νὰ μπεῖ σὸ μάτι κόκκος ἄμμου ἡ ζωύφιο ἡ ἄχυρο ἡ ἀσβέστης ἡ καπνὸς ἡ σκόνη ἡ νὰ δεχθεῖ πλήγμα ἡ νὰ προκληθεῖ ἐγκαυμα ἡ νὰ μπηχθοῦν ἀγκίδες (ἀπὸ πλήγματα προκαλοῦνται και ἐρεθισμοὶ και αἱματώματα και τραύματα, και ἀπὸ αὐτὰ και κάποια μετατόπιση ὀργάνου και ἄλλα τέτοια), ἐνῶ αὐτὰ πού ἀναφύονται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ μάτια ἄλλα καλύπτουν ὀλο τὸ μάτι μαζί και τὰ βλέφαρα, ὀπως ξηροφθαλμίες και σκληροφθαλμίες, φλύκταινες και ἡ ἀποχύμωση και κάποια ἄλλα παρόμοια, ἄλλα πάλι συμβαίνουν σὸν βολβὸ μόνο και γύρω ἀπὸ αὐτόν. Αὐτὰ πού

μὲν περὶ ὅλον αὐτόν, ὡς ἀτονία, νυκτάλωπες καὶ οἱ μὴδ' ὄλως ὄρῳντες ἐν νυκτί, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀτροφία καὶ ἡ μυωπία καὶ ὁ στραβισμὸς καὶ ὁ πιεσμὸς καὶ ἡ παράλυσις, ἣ κοινόν ἐστι βλεφάρων, ὡς καὶ ἄλλων τοῦ σώματος μερῶν, τὰ δὲ περὶ τι μέρος αὐτοῦ.

5 *Γίνεται δὲ τὸ ὑδροκέφαλον πάθος τετραχῶς α', μεταξὺ τοῦ δέρματος καὶ τοῦ περικρανίου ὑμένοσ β', μεταξὺ τοῦ περικρανίου ὑμένοσ καὶ τοῦ ὄστου γ', μεταξὺ τοῦ ὄστου καὶ τοῦ περιέχοντος τὸν ἐγκέφαλον ὑμένοσ δ', μεταξὺ τοῦ περιέχοντος τὸν ἐγκέφαλον ὑμένοσ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφάλου. Καὶ ἄλλως γίνεται ὑδροκέφαλος ἐκ τοῦ περι-
10 τὴν κεφαλὴν κατὰ φύσιν ὑγροῦ, παρὰ φύσιν ἐκθλιθέντος τοῦ ἀναμεμιγμένου τῷ αἵματι ἐκ τῶν περὶ (κατὰ) τὴν κεφαλὴν κατὰ φύσιν σαρκίων καὶ ἀλλότριον καταλαβόντος τόπον. Ἔστι δὲ τὸ ὑδροκέφαλον
15 πάθος ὄγκος περὶ τὴν κεφαλὴν ἐξ ὑγροῦ τοῦ ἀναμεμιγμένου τῷ αἵματι ἀποθλιθέντος ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ σαρκίων καὶ ἀλλότριον καταλαβόν-
15 ντος τόπον.*

Διαφοραὶ δὲ γενικῶν σφυγμῶν *ί*. Σφυγμὸς δὲ ἐστὶ κίνησις τοῦ ἀπὸ καρδίας ζωτικῆς πνεύματος διὰ τῶν ἀρτηριῶν εἰς ὅλον τὸ σῶμα κατασπειρομένου. Τίς δὲ χρεια σφυγμοῦ; Τὸ μὲν λιγνυῶδες περίττωμα διὰ τῆς ἐκπνοῆς ἀποπεμπομένη τῆς καρδίας, διὰ δὲ τῆς εἰσπνοῆς κα-
20 ταψύχουσα τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ θερμόν. Καὶ διαφοραὶ δὲ ἐκ τῶν γενικῶν τούτων συνίστανται, κατὰ μίαν συζυγίαν συμπλεκομένων ἀλήλοισ, ἀλλαι δὲ κατὰ γ' καὶ δ' καὶ ε' ἕως εἰκοστῆς ὀγδόης

Ταῦτά σοι ἐκ πολλῶν ὀλίγα, καὶ τότε τοῦ γράφοντος μὴ εὐποροῦν-
τες, ὄση δύναμις διὰ θαρδάρου καλάμου σχεδιάσαντες ἀπεστείλαμεν.

25

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΓ'.

Περὶ Ῥωμαϊκῶν ἀξιωματῶν.

Σύντομόν σοι καὶ τῆς παρούσης γραφῆς τὴν ὑπόθεσιν φιλολόγῳ ὄντι ποιήσομαι· γράφοντος γὰρ ὑστερήσαντες, ὅσον ὁ παρών, καὶ τότε θαρδαρίζων, ὑπούργησεν (αἱ γὰρ ἡμέτεροι χεῖρες δεσπότην ἔχουσι τὸ
30 νόσημα) ἐκδόντες ὄση δύναμις ἀπεστείλαμεν.

Πρῶτον πάντων τῶν ἀξιωματῶν ὑπαρχος ἐπενοήθη, καὶ διέμενε μέχρι Αὐγούστου· οὗτος δὲ τὴν κλησιν εἰς τὸν ἑπαρχον ἤμειψε, ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος, ὁ βασιλεὺς, τὸν ἑπαρχον εἰς τὸ τοῦ μαγίστρου ἀξίωμα μετήνεγκεν, ὁ δὲ ἑπαρχος καὶ ὑπαρχος ἀνομάζετο.

71. Πά ὀλη τὴν Ἐρώτησιν βλ. Oribas. Collect. medic. XXIV 1, 13-45, XXV 5, 1-3, 23, 1-3. 25, 1. 29, 1.

συμβαίνουν στο βολβό μόνο είναι οί άτονίες, εκείνοι πού βλέπουν μόνο τή νύχτα και εκείνοι πού δέν βλέπουν καθόλου τήν νύχτα, αλλά και ή άτροφία και ή μυωπία και ό στραβισμός και ό πιεσμός και ή παράλυση, ή όποία είναι κοινή πάθηση και τών βλεφάρων, καθώς και άλλων μερών του σώματος, ένώ άλλα προσβάλλουν μόνο κάποιο μέρος αυτού.

Τό πάθος τής ύδροκεφαλίας εκδηλώνεται μέ τέσσερις τρόπους. α΄. Μεταξύ του δέρματος και του περικρανίου ύμένα· β΄. μεταξύ του περικρανίου ύμένα και του όστου· γ΄. μεταξύ του όστου και του ύμένα πού περιέχει τόν εγκέφαλο· δ΄. μεταξύ του ύμένα πού περιέχει τόν εγκέφαλο και του ίδιου του εγκεφάλου. Ό ύδροκέφαλος γίνεται και άλλιώς, από τό ύγρό πού περιβάλλει φυσιολογικά τήν κεφαλή, πού έχει εκθλιβεϊ μή φυσιολογικά και είναι αναμιγμένο μέ τό αίμα, από τά φυσικά σαρκία γύρω από τήν κεφαλή και έχει καταλάβει μέρος ξένο προς αυτό. Ή ύδροκεφαλία είναι όγκος στο κεφάλι από ύγρό αναμιγμένο μέ αίμα, πού έχει εκθλιβεϊ από τά σαρκία πού υπάρχουν στο κεφάλι και έχει καταλάβει τόπο ξένο προς αυτό⁷¹.

Ύπάρχουν δέκα διαφορές γενικών σφυγμών. Σφυγμός είναι κίνηση του ζωτικού πνεύματος πού από τήν καρδιά μέσω τών αρτηριών διαχέεται σε όλο τό σώμα. Και τί χρειάζονται οί σφυγμοί; Μέ τήν έκπνοή αποπέμπεται τό λιγνυώδες περίττωμα και μέ τήν είσπνοή καταψύχεται τό θερμό τής καρδιάς. Ήπίσης προκύπτουν διαφορές και από αυτές τις γενικές διαφορές, συμπλεκόμενες μεταξύ τους κατά μία συζυγία, και άλλες κατά τρεις και τέσσερις και πέντε, ως τήν είκοστή όγδόη.

Αυτά τά λίγα από τά πολλά και όσο μπορούσα, επειδή δέν διέθετα γραμματέα, σου έστειλα, χαράσσοντάς τα μέ βάρβαρη πέννα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 323η

Περί Ρωμαϊκών άξιωμάτων.

Θά σου εκθέσω μέ συντομία τό θέμα και αυτού του γράμματος επειδή είσαι φίλος του λόγου. Ήπειδή δηλαδή μου έλειπε ό γραμματέας, ό όποιος βαρβάριζε τότε, όπως και ό παρών πού μέ έξυπνέτησε (γιατί τά χέρια μου έξουσιαστή έχουν τήν άσθένεια) σου έγραψα όσο μου επέτρεπε ή δύναμή μου και σου έστειλα τήν έπιστολή.

Πρώτο από όλα τά άξιώματα πού έπινοήθηκαν είναι ό έπαρχος, και διατηρήθηκε μέχρι τόν Αύγουστο, ό όποιος άλλαξε τό όνομα σε έπαρχο, ένώ ό Μέγας Κωνσταντίνος, ό βασιλιάς, μετέφερε τόν έπαρχο στο άξιωμα του μαγίστρου, και ό έπαρχος όνομαζόταν και ύπαρχος.

Δώδεκα δὲ πελέκεις προηγοῦντο Ῥωμύλου, σύμβολον τῶν ὀφθέντων αὐτῷ ἰβ' γυπῶν· καὶ δοράτια δὲ προσετέθησαν Πρίσκου Ταρκυνίου Θούσκους καὶ Σαβίνους καταπολεμήσαντος, ἑωροῦντο δὲ αὐτῶν ἀντὶ ξιφῶν λοφία, ἃς οἱ Ῥωμαῖοι ἰούδας, οἱ δὲ βάρβαροι τούσ φας ἢ τώγας καλοῦσι.

Βένετον δὲ οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον καλάινον, καὶ Βενετία δὲ ἡ χώρα ἀπὸ τῆς βενέτου στολῆς ἠνομάσθη.

Οἱ παλαοὶ τοὺς τελευτῶντας ἔκαιον, οἷον συναποθεοῦντες τὰ σώματα τῇ ψυχῇ, αἱ δὲ λεγόμεναι χοαὶ γάλα καὶ αἷμα καὶ οἶνος καὶ 10 σεμίδαλις καὶ κόγχος ἦσαν καὶ ἕτερα ἅτινα. Χοὰς δὲ αὐτὰς ἠνόμαζον ἐκ τοῦ ἐπεκχεῖσθαι τοῖς τάφοις.

Καὶ τὸν Μάρτιον μῆνα Ἄρεως εἶναι· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἔλεγον ἐκεῖθεν· μάρτενε γὰρ ὁ Ἄρης, ἥτοι ὁ θάνατος. Τὸν δὲ Ἄρην καὶ Κυρῖνον ἔλεγον τῇ Σαβίνων γλώττῃ. Καὶ ἡ ἑορτὴ ἡ λεγομένη τὸ 15 ἀρμιλούστριον καθαρὸν ὄπλων σημαίνει. Κύαμον δὲ ἦσθιον κατὰ τὴν νεομηνίαν τοῦ Μαρτίου μηνὸς καὶ τὰς ὄψεις ἀλλήλων τῶ κναμίνῳ ἔχριον χρίσματι, ὅτι ἐκ τοῦ Ἄρεως, φασίν, ὁ κύαμος, ἅτε δὴ κύων αἷμα.

Μάγκηπας δὲ ἐκάλουν τοὺς τεχνίτας τοῦ δημῶδους ἄρτου· καμίσιον δὲ ἐξ Ἑλληνικῆς αἰτίας οἱ Ῥωμαῖοι τὸν ἐπὶ καμάτῳ χιτῶνα ἐκάλουν, ὥσπερ ἀρμηλαύσιον τὸν ἐπάνω τῶν ὄπλων.

Μάμουρον δὲ ἐκάλουν τὸν τεχνίτην τῆς ὀπλοποιίας, ἠγεῖτο δὲ οὗτος ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Διὸς τῆς τελετῆς δορᾶς αἰγείας περιβεβλημένος. Λιβεράλια δὲ τὰ Διονυσιακὰ θεάτρα ἐκάλουν· Λίβερ γὰρ παρ' αὐτοῖς 25 ὁ Διόνυσος.

Καὶ σκοῦτον δὲ καὶ κλιπαῖον καὶ ἀσπίς καὶ θυρεὸς καὶ πάλμα καὶ πέλτη καὶ ἀγκύλια τρόπον τινὰ τὰ αὐτὰ ἐστίν· Ἀρβύλας δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τὰς κρηπίδας καλοῦσι. Σέργους δὲ τοὺς δούλους ἐκάλουν, τοὺς δὲ μὴ δορυκτῆτους, δουλεύοντας δ' ὄλως, φαμούλλους ἐκάλουν. Σκουβί- 30 τωρες δὲ οἱ τοῦ παλατίου φύλακες, οὗς Λέων ὁ βασιλεὺς πρῶτος ἠνόμασεν. Καὶ ὅτι τὰς προγραφὰς τῶν ἀξιωματῶν τίτους ἐκάλουν ἀπὸ Τίτου, τιτούλους ὑποκοριστικῶς καὶ τίτλους. Καὶ κανδιδάτους δὲ τοὺς λευχεμίονας Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Καὶ ἀλού(π)μαν δὲ τὸ ἀπὸ στυπτηρίας δέρμα λέγουσιν· ἀλού(π)μαι γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ στυπτηρία· τὸ δὲ 35 ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐκμαγεῖον ἀπὸ λίνου λευκοῦ μάπταν καλοῦσι καὶ φακιάλιν, διότι φακίη παρ' αὐτοῖς ἡ ὄψις. Πρῶτος δὲ ὑπάτων ὁ Βροῦ-

Μπροστά ἀπὸ τὸν Ρωμύλο προχωροῦσαν δώδεκα πελέκεις, σύμβολο τῶν δώδεκα γυπῶν ποὺ φανερώθηκαν σ' αὐτόν. Ἐπίσης προστέθηκαν καὶ μικρὰ δόρατα ὅταν ὁ Πρίσκος Ταρκύνιος κατανίκησε τοὺς Θούσκους καὶ τοὺς Σαβίνους, ἀπὸ τὰ ὅποια κρέμονταν ἀντὶ γιὰ ξίφη λοφία, τὰ ὅποια οἱ Ρωμαῖοι ὀνόμαζαν ἰοῦβες, ἐνῶ οἱ βάρβαροι τοῦφες ἢ τῶγες.

Βένετο οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν αὐτὸ ποὺ ἔμεῖς ὀνομάζομε καλάινο, καὶ Βενετία ὀνομάσθηκε ἡ χώρα ἀπὸ τῆ στολή βενέτου.

Οἱ παλαιοὶ ἔκαιαν τοὺς νεκροὺς, ἀποθεώνοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὰ σώματα μαζί με τὴν ψυχὴ, καὶ οἱ λεγόμενες χοῆς ἦταν γάλα καὶ αἷμα καὶ κρασί καὶ σεμγδάλι καὶ κόγχος (κογχύλι) καὶ μερικὰ ἄλλα. Χοῆς τις ὀνόμαζαν ἀπὸ τὸ ὅτι τις ἔχουναν πάνω στοὺς τάφους.

Καὶ ὁ Μάρτιος μῆνας ἀνῆκε στὸν Ἄρη, καθόσον καὶ τὸ ὄνομα ἔλεγαν ὅτι τὸ πῆρε ἀπὸ αὐτόν· γιὰτὶ μάρτευε ὁ Ἄρης, δηλαδὴ ὁ θάνατος. Τὸν Ἄρη στὴ γλώσσα τῶν Σαβίνων τὸν ὀνόμαζαν καὶ Κυρῖνο. Καὶ ἡ ἑορτὴ ἢ λεγόμενη ἀρμιλούστριο σημαίνει καθαρὸς ὄπλων. Κουκιὰ ἔτρωγαν κατὰ τὴ νεομηνία τοῦ μηνὸς Μαρτίου καὶ ἄλειφαν ὁ ἓνας τὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου με ἄλειμμα ἀπὸ κουκιὰ, ἐπειδὴ, λένε, τὸ κουκὶ προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἄρη, ἀφοῦ κύων σημαίνει αἷμα (κύαμος = κύ-αιμος).

Μάγκηπες ὀνόμαζαν τοὺς τεχνίτες τοῦ λαϊκοῦ ψωμοῦ, ἐνῶ καμίσιον ἀπὸ ἑλληνικὴ αἰτία ὀνόμαζαν οἱ Ρωμαῖοι τὸν χιτῶνα ποὺ φοροῦσαν κατὰ τὴν ἐργασία, ὅπως καὶ ἀρμηλάσιον τὸν κάλυμμα πάνω ἀπὸ τὰ ὄπλα.

Μάμουρο ὀνόμαζαν τὸν τεχνίτη τῆς ὀπλοποιίας, ὁ ὅποιος προηγοῦνταν κατὰ τὴν τελετὴ τῆς ἑορτῆς τοῦ Δία, ντυμένος με δέρμα γίδας. Λιβεράλια πάλι ὀνόμαζαν τὰ Διονυσιακὰ θεάτρα, γιὰτὶ Λίβερ λεγόταν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Διόνυσος.

Σκοῦτο (σκουτάρι) κλιπαῖο, ἀσπίδα, θυρεό, πάλμα, πέλτη καὶ ἀγκύλια εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο τὰ ἴδια. Ἀρβύλες οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν τις κρηπίδες (στρατιωτικὰ ὑποδήματα). Σέργους ὀνόμαζαν τοὺς δούλους, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ δούλευαν ἐκ γεννητῆς καὶ ὄχι ὡς αἰχμαλωτισμένοι τοὺς ὀνόμαζαν φαμούλλους. Σκουβίτωρες ὀνόμαζαν τοὺς φύλακες τοῦ παλατιοῦ, τοὺς ὁποίους πρῶτος ὁ βασιλιάς Λέων τοὺς ὀνόμασε ἔτσι. Ἐπίσης τις ὀνομασίες τῶν ἀξιωματῶν τις ὀνόμαζαν τίτ(λ)ους ἀπὸ τὸν Τίτο καὶ ὑποκοριστικὰ πιτούλους καὶ τίτλους. Κανδιδάτους οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν αὐτοὺς ποὺ φοροῦν λευκὰ ἐνδύματα, ἐνῶ ἀλοῦπ(μ)α ὀνομάζουν τὸ δέρμα ἀπὸ στυπτηρία (βουτιγμένο στὴ σπύγη), γιὰτὶ ἀλοῦπ(μ)ες ὀνομάζεται ἀπὸ αὐτοὺς ἡ στυπτηρία. Τὸ ἐμμαγεῖο (πετοῦτα) στὸ δεξιὸ χεῖρ ἀπὸ λευκὸ λινὸ τὸ ὀνομάζουν μάππα καὶ φακίολι, γιὰτὶ φακίη ἀπὸ αὐτοὺς

τος, Καὶ ὁ ἐπιτάφιος δὲ καὶ τὸ ἐγκώμιον παρὰ Ῥωμαίοις νηνία κα-
λεῖται ἀπὸ τῆς ἐν τῇ κιθάρα χορδῆς τῆς νήτης. Καὶ δικτάτωρ ὁ βασι-
λεύς, σημαίνει δὲ τὸν κατὰ καιρὸν ἄρχοντα. Τὸ δὲ ὑπὲρ ἵππου δαπά-
νης διδόμενον τοῖς στρατιώταις κάπιτα ἔλεγον, ἐκ τῶν ἀπὸ ῥάβδων
5 κοφίνων, ἀπὸ τοῦ κάπερε, οἷον τὸ χωρεῖν ὀνομάζεται, ἐξ οὗ καὶ τὰ κα-
πιτώλια.

Καὶ τριβοῦνοι ἐλέγοντο οἱ τοὺς μανιάκας φοροῦντες ὀρδινάριοι
δὲ οἱ ψελιφόροι, σιγνοφόροι δὲ οἱ ὄπλοφόροι καὶ ὀπτίονες δὲ οἱ λει-
τουργοὶ, κουσπάτορες δὲ οἱ φυλακισταί· κούσπους γὰρ τοὺς ποδοκά-
10 κας ἐκάλουν. Καὶ τοξόται μὲν οἱ τῶν πεζῶν σαλπικταί, οἱ δὲ τῶν
ἵππέων οἱ πραιτωριανοί· βενεφικιάλιοι δὲ οἱ χωρομέτραι ἐκαλοῦντο,
καὶ διποτάτοι οἱ ἀφωρισμένοι, καὶ καταπελτισταὶ οἱ χρώμενοι τούτοις
(ἔστι δὲ καταπέλτης εἶδος ἐλεπόλεως, ὃ καλεῖ τὸ πλῆθος ὄναγρον),
πρμισσκοντάριοι δὲ οἱ ὑπερασπισταί, οἱ νῦν καλούμενοι πρωτίκτορες,
15 καὶ κλιβανάριοι δὲ οἱ ὄλοσιδήροι, φλαβούριοι δὲ οἱ ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ
δόρατος ῥάκη φοινικᾶ ἐξηρητημένα φέροντες.

Καὶ μάτριγξ παρ' αὐτοῖς ἢ γραφή, καὶ κούρσορες οἱ ταχυδρόμοι,
καὶ κομπλατίων δὲ ἢ πλήρωσις τῆς λειτουργίας, καὶ κωδήκελλος δὲ ἢ
δέλτος, καὶ σήκηρητον τὸ τῆς Δίκης ἱερόν, οἷον τὸ ἀτάραχον καὶ τῆς
20 σιγῆς σεμνόν, ῥεκῖνον δὲ τὸ οἷον ἀντιδόλιν, καὶ βίνδικες οἱ τιμωροί,
φαμόσιον ἢ βλασφημία.

Καὶ ταῦτα μὲν σοι εἰς ὀλίγα τῶν πολλῶν ἐκείνων ζητημάτων, γρά-
φοντος μὴ εὐποροῦντες, ὡς ἤδη ἀρχόμενοι ὑπεμνήσαμεν τὸ σὸν φιλό-
θεον, ἀπεστείλαμεν. Ἐρρωσο.

25 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΔ'.

Περὶ ἐνθρονισμοῦ.

Καὶ ταύτης σοι τῆς ἀπορίας, φιλόθεον τέκνον καὶ ἀδελφέ, φιλο-
σοφοῦντι μάλιστα περὶ τὰ καλά, σύντομον ποιήσομαι τὴν ἐπίλυσιν.
Νεκρῶν σαμμάτων τῶν πολλῶν καὶ μέσην τάξιν πληρῶντων δεῖ καθα-
30 ρεύειν τὸ κατασκευάσμα ὅπερ εἰς ἱερόν ἀνάκτορον ἐτομιάζεται, καὶ
τοῦτο κοιναῖς τε ἐννοίαις ἐπερείδεται καὶ ἢ μέχρι νῦν κατιοῦσα παρὰ-
δοσις ἱκανῆ διαλύειν τὴν ζήτησιν. Λείψανα δὲ ἁγίων κατατιθέμεθα
μέγα μέρος ὑπάρχοντα τῆς καθιερώσεως καὶ γὰρ ταῦτά τε καὶ αἱ
ἄλλαι μυστικαὶ τελεταὶ τὸν πρὶν ὄντα βέβηλον καὶ ἰδιωτικὸν οἶκον

ὀνομάζεται τὸ πρόσωπο. Πρῶτος ἀπὸ τοὺς ὑπάτους ἦταν ὁ Βροῦτος. Ὁ ἐπιτάφιος καὶ τὸ ἐγκώμιο ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους νηνία, ἀπὸ τῆ χορδῆ τῆς κιθάρας τῆ νήτη. Δικτάτορας εἶναι ὁ βασιλιάς, καὶ σημαίνει τὸν ἄρχοντα γιὰ κάποιο διάστημα. Τὸ ἐπίδομα στοὺς στρατιῶτες γιὰ τὴ δαπάνη τῆς τροφῆς τοῦ ἵππου τὸ ὀνόμαζαν κάπιτα, ἀπὸ τὰ κοφίνια ἀπὸ βέργες, προερχόμενο ἀπὸ τὸ κάπερε (Cario =παίρνω), ὀνομαζόμενο ἔτσι αὐτὸ πού χωρεῖ, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἡ ὀνομασία καπιτώλια.

Τριβούνοι λέγονταν ἐκεῖνοι πού φοροῦσαν τὰ περιλαίμια, ὀρδινάριοι ἐκεῖνοι πού φοροῦσαν ψέλια (βραχιόλια), σιγνοφόροι οἱ ὄπλοφόροι, ὀπτίονες οἱ λειτουργοί, κουσπάτορες οἱ φύλακες, γιὰτὶ κούσπους ὀνόμαζαν τοὺς ποδοκάκες (πού ἔδιναν τὰ πόδια τῶν καταδίκων στὸ ξύλο), Τόξότες λέγοντας οἱ σαλπικτές τῶν πεζῶν, ἐνῶ τῶν ἱππέων ἦταν οἱ πραιτωριανοί. Βενεφικιάλιοι ὀνομάζονταν οἱ χωρομέτρες, διποτάτοι οἱ ξεχωρισμένοι, καταπελτιστές ἐκεῖνοι πού χρησιμοποιοῦν τοὺς καταπέλτες (καταπέλτης εἶναι εἶδος πολιορκητικῆς μηχανῆς, πού τὸ πλῆθος τὴν ὀνομάζει ὄναγρο), πριμοσκουτάριοι οἱ ὑπερασπιστές, οἱ ὁποῖοι σήμερα ὀνομάζονται πρωτίκτορες, κλιβανάριοι οἱ ὀλοσίδηροι, φλαβούριοι ἐκεῖνοι πού εἶχαν στήν ἄκρη τοῦ δόρατος κρεμασμένα κόκκινα ράκη.

Μάτριγξ ἀπὸ αὐτοὺς ὀνομάζεται ἡ γραφή, κούρσαρες οἱ ταχυδρόμοι, κομπλατίων λέγεται ἡ ὀλοκλήρωση τῆς λειτουργίας, κωδήκελλος (codex) ἡ δέλτος, σήκρητον (secretum) τὸ ἱερὸ τῆς Δίκης, ὅπως τὸ ἀτάραχο καὶ τὸ ἱερὸ τῆς σιγῆς, ρεκίνο τὸ κατὰ κάποιο τρόπο ἀντηχεῖο, βίνδικες οἱ τιμωροί, καὶ φαμόσιον ἡ βλασφημία.

Αὐτὰ σοῦ ἀπαντῶ σὲ λίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐκεῖνα πού ζήτησες, ἐπειδὴ δὲν διαθέτω γραφέα, ὅπως σημείωσα ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ τὰ στέλνω στὴ φιλοθεΐα σου. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 324η.

Γιὰ τὸν ἐνθρονισμό (τὰ ἐγκαίνια).

Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀπορία σου, φιλόθεο τέκνο μου καὶ ἀδελφέ, θὰ δώσω σύντομη ἀπάντηση, σὲ σένα πού κατ' ἐξοχὴν ἀσχολεῖσαι μὲ τὰ καλά. Τὸ οἰκοδόμημα πού ἐτοιμάζεται νὰ γίνει ἱερὸς ναὸς πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸ ἀπὸ νεκρὰ σώματα τῶν πολλῶν καὶ πού κατέχουν τὴ μεσαία τάξη, καὶ αὐτὸ καὶ σὲ κανόνες στηρίζεται καὶ ἡ παράδοση πού φτάνει μέχρι σὲ μᾶς εἶναι ἱκανὴ νὰ λύσει τὸ ζήτημα⁷². Καταθέτομε ὁμῶς λείψανα ἁγίων, πού ἀποτελοῦν μεγάλο μέρος τῆς καθιέρωσης. Γιὰτὶ αὐτὰ καὶ οἱ ἄλλες μυστικὲς τελετὲς ἐκεῖνον πού ἦταν προηγουμένως δέβηλος καὶ

ἱερὸν ἀποτελοῦσιν ἀνάκτορον. Οὐχ ὡς ἁμαρτωλῶν τοίνυν τὰ τῶν πολ-
 λῶν νεκρῶν ὑπερορίζονται σώματα, ἀλλ' ὡς ἄδηλον τῆς ἁγιαστικῆς εἰ-
 μετέχουσι χάριτος πολὺ δὲ τὸ μέσον ἀγιάζειν τε καὶ βεβηλοῦν τὰ ἀβέ-
 βηλα. Τῶν μέντοι ὁσίων καὶ ἱερέων, ὧν μὲν οὐδὲν ἐξαιρέτον ἐφάνη, ἐκ
 5 μόνου δὲ τοῦ σχήματος ἢ τῆς κλήσεως ὁσιότης καὶ ἡ ἱερωσύνη γνω-
 ρίζονται, ἐκβάλλονται τὰ σώματα, οὐχ ὡς ἀκάθαρτα οὐδὲ βέβηλα
 (ταῦτα γὰρ ἡ παλαιὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἔχρηξε νομοθετεῖσθαι ἀσθένεια),
 ἀλλ' ἐκβάλλονται ὡς μὴ ἐπιφανεστάτην ἔχοντα τὴν τοῦ ἀγιάζειν χάριν
 καὶ δύναμιν, τῶν δὲ μαρτύρων τὰ λείψανα οὐδενὶ παρασχεῖν Χριστι-
 10 ανῶν ἀμφιβολίαν δύνανται ὡς ἁγία τε ἐστὶ καὶ ἀγιότητος χορηγία. Καὶ
 ταῦτα μὲν μόνα πάλαι νόμος ἦν ἐν ταῖς καθιερώσεσι τῶν θυσιαστη-
 ρίων κατατίθεσθαι, ὡς ἀναμφιβόλου χάριτος πηγῆς λόγους ἐπέχοντα,
 Κύριλλος δὲ ὁ θεσπέσιος, ᾧ τὰ τῆς Ἀλεξανδρέων ἱερὰ ἐνεκεχειρίστο
 πηδάλια, οὗτος δὴ, οὗτος πρῶτος, ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναί, καὶ ὁσίων ἠρκέ-
 15 σθη λειψάνοις ἱερὸν οἶκον ἐνθρονίσαι τε καὶ καθαγιάσασθαι. Καὶ γὰρ
 οὗτος ἀσκητοῦ τινος τῶν ἐπιδόξων ἐν ᾧ τὴν ἀσκησιν ἐπετέλει δωματίῳ
 τετελευτηκότος, καὶ τοῦ θανάτου τοῖς πολλοῖς ἀδήλου καθεστηκότος
 (καὶ γὰρ δι' ἡμερῶν τεταγμένων αὐτῷ τινες προσωμίλουν), ἐπιστάς
 καὶ εὐρῶν τὸν ἀγωνιστήν, ὅπερ οὐκ ἤλπιζε, τεθνηκότα, τὰ τε ἄλλα
 20 ὠσιώσατο καὶ τὸ οἰκημάτιον, οὐδὲν ἕτερον, οὐδὲ μαρτυρικὸν λείψα-
 νον ἐπενθείς, ἱερὸν οἶκον καὶ νεῶν Θεοῦ ἀνιερῶσατο. Ἐξ ἐκείνου τε
 ἄλλοι πολλοὶ κατὰ διαδοχὴν τὴν αὐτὴν πρᾶξιν ἐμμήσαντο, καὶ μέχρις
 ἡμῶν διέδη, Μεθοδίου τοῦ πολυάθλου καὶ ἀρχιερέως Θεοῦ τοῦ συνά-
 θλου Νικηφόρου καὶ συναρχιερέως τῷ σώματι χρησαμένου εἰς ἁγία-
 25 σμὸν καὶ κατασκευὴν ἐκκλησίας ἱερᾶς καὶ ἁμαρτημάτων ἰλαστήριον.

Ἔρρωσο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΕ'.

Διὰ τί ἐπετίμησεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ πρὸς τὸν θάνατον
 δυσανασχετοῦντι.

30 Ὅτιπερ, εἰ καὶ φίλτρῳ ζέοντι καὶ στοργῇ διαπύρῳ ἐδόκει προα-
 γαγεῖν τὸ ῥῆμα, ἀλλ' οὖν ἡδονὴν ἔφερε τῷ διαβόλῳ· τὸ γὰρ μὴ πα-
 θεῖν τὸν Χριστὸν κέρδος ἦν μέγιστον τῷ σατανᾷ, ἅτε δὴ τῆς τῶν
 ἀνθρώπων τυραννίδος οὐκ ἐξισταμένῳ. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἡ ἐπιτί-

ιδιωτικός οἶκος, τὸν μεταβάλλουν σὲ ἱερὸ ναό. Δὲν ἀπομακρύνουμε λοιπὸν τὰ σώματα τῶν πολλῶν νεκρῶν ὡς ἁμαρτωλῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἄγνωστο ἂν μετέχουν τῆς ἁγιαστικῆς χάριτος· γιατί ἀπέχει πολὺ νὰ ἀγιάζεται τὸ κοινὸ καὶ νὰ βεβηλώνεται τὸ μὴ βέβηλο. Τῶν ὁσίων ὅμως καὶ τῶν ἱερέων ποὺ δὲν ἔχουν νὰ δείξουν τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, ἀλλὰ ἡ ὀνομασία τους ὡς ὁσίων καὶ ἡ ἱερωσύνη τους ἀναγνωρίζεται μόνο ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ κριτήρια, αὐτῶν τὰ σώματα ἀπομακρύνονται, ὄχι ὡς ἀκάθαρτα, οὔτε ὡς βέβηλα (γιατί αὐτὰ ἀπαιτοῦσε νὰ νομοθετηθοῦν ἡ παλαιὰ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν Ἰσραηλιτῶν), ἀλλὰ ἀπομακρύνονται ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ὀλόκληρη τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμη τοῦ ἁγιασμοῦ, τὰ λείψανα ὅμως τῶν μαρτύρων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσουν σὲ κανένα Χριστιανὸ ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἅγια εἶναι καὶ ἀγιότητα χορηγοῦν, καὶ ὑπῆρχε παλαιὰ νόμος αὐτὰ μόνα νὰ κατατίθενται στὶς καθιερώσεις τῶν θυσιαστηρίων⁷³, γιατί ἀποτελοῦσαν πηγὴ ἀναμφίβολης χάριτος. Ὁ θεσπέσιος ὅμως Κύριλλος, στὰ χέρια τοῦ ὁποίου εἶχαν παραδοθεῖ τὰ ἱερά πηδάλια τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων, αὐτὸς πρῶτος, ὅσο γνωρίζω ἐγώ, ἀρκέσθηκε νὰ ἐγκαινιάσει καὶ νὰ καθαγιάσει ἱερὸ οἶκο καὶ μὲ λείψανα ὁσίων. Αὐτὸς δηλαδὴ ὅταν κάποιος γνωστὸς ἀσκητῆς πέθανε στὸ δωμάτιο ὅπου ἔκανε τὴν ἀσκησὴ του καὶ ὁ κόσμος δὲν πῆρε εἶδηση τὸ θάνατό του (γιατί ἦταν ὠρισμένες οἱ ἡμέρες ποὺ τὸν ἐπισκέπτονταν κάποιοι), ἐκεῖνος πῆγε ἐκεῖ καὶ ὅταν βρῆκε τὸν ἀσκητὴ, πρῶγμα ποὺ δὲν περίμενε, νὰ ἔχει πεθάνει, καὶ τὰ ἄλλα καθαγίασε καὶ τὸ δωμάτιο, χωρὶς νὰ τοποθετήσῃ μέσα τίποτε ἄλλο οὔτε κάποιο λείψανο μάρτυρα, τὸ ἐγκαινιάσε ὡς οἶκο καὶ ναὸ τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ αὐτὸν καὶ πολλοὶ ἄλλοι στὴ συνέχεια μιμήθηκαν τὴν πράξη του καὶ ἔφτασε μέχρι σὲ μᾶς ἡ συνήθεια. Ἔτσι ὁ Μεθόδιος ὁ πολὺαθλος καὶ ἀρχιερέας τοῦ Θεοῦ χρησιμοποίησε τὸ σῶμα τοῦ συναθλητῆ καὶ συναρχιερέα Νικηφόρου στὴν καθιέρωση καὶ κατασκευὴ ἱεραῦς ἐκκλησίας καὶ ἐξιλαστήριο ἁμαρτημάτων.

Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 325η.

Γιατί ὁ Ἰησοῦς ἐπιτίμησε τὸν Πέτρο ποὺ δυσανασχετοῦσε γιὰ τὸ θάνατό του.

Ἐπειδὴ, ἂν καὶ φαινόταν ὅτι μίλησε μὲ θερμὴ ἀγάπη καὶ στοργὴ φλογερή, ὡστόσο προκάλεσε εὐχαρίστηση στὸν διάβολο. Γιατί τὸ νὰ μὴ ὑπέμενε ὁ Χριστὸς τὸ πάθος ἦταν πολὺ μεγάλο κέρδος γιὰ τὸν σατανᾶ, καθόσον δὲν θὰ ἐγκατέλειπε τὴν τυραννικὴ ἐξουσία του εἰς βάρος τῶν

μησις λέγει· «Υπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, διότι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΣ΄

Τί σημαίνει ἡ τοῦ Ἀβεσσαλώμ τῆ πατρὶ
ἐπανάστασις.

5

Ἡ τὴν τῶν Ἰουδαίων εἰκονίζει κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπανάστασιν (καὶ γὰρ «υἱὸς πρωτότοκος ὁ Ἰσραήλ», καὶ «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα», καὶ τὸν αὐτὸν οὗτοι ἐπαναστάντες διήνεγκαν θάνατον, Ῥωμαϊκῆς μαχαίρας, εἰ καὶ μετὰ πολλὴν μακροθυμίαν, γεγονότες παρανόλωμα

10 Ὅτι Δαβὶδ κωλύεται τὸν ναὸν οἰκοδομῆσαι, ταμιεύεται δὲ τὸ ἔργον εἰς τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Σολομῶντα, ὃς ἐρμηνεύεται εἰρηνικός, διότι περὶ ἡ ἐννυπόστατος εἰρήνη, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐμελλεν οὐ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ γένει ναὸν οἰκοδομῆσαι ἀγλωσύνης, οὗ οἱ καταξιούμενοι ὧν τε δέονται τυγχάνουσι καὶ κάθα-
15 σιν τῶν πλημμελημάτων εὐρίσκουσιν. Ἐπεὶ κυριῶς καὶ οὐχὶ τῶν αἱμάτων χάριν κεκάλυται, εἰ καὶ εἴρηται, ἀλλ' ὅτι τῷ τύπῳ ἐφυλάττετο καὶ ὅλη τῷ τύπῳ συμπεριεἴληπτο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΖ΄

Πῶς ἐντελλόμενος ὁ Σωτὴρ πάντας ἀγαπᾶν, ἐπιτάττει
20 πέμπων τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα μηδένα
ἀσπάζεσθαι κατὰ τὴν ὁδόν;

Ἦδει ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντία ταῦτα ἀλλήλων ἀπασχολεῖσθαι γὰρ περὶ τοὺς ἀσπασμούς καὶ τὰς δεξιώσεις, ταῦτα προκρίνοντας τοῦ κηρύγματος, οὐκ ἔξ, οὐ μὴν γε κωλύει τὴν ἀγάπην, ἐπιτείνει δὲ μᾶλ-
25 λον, εἴπερ τὸ κήρυγμα τῶν μαθητῶν τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἐλευθερίαν ἐχαρίζετο τῶν παθῶν καὶ τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΗ΄

Τί ἐστὶ τὸ «φοβήσασθαι» καὶ «φαλάκρωμα περιθεῖναι»
30 τῆ κεφαλῆ;

Τὸ μὲν «φοβήσασθαι» λέγει ἀντὶ τοῦ μὴ μαντείας χρῆσθαι, τὸ δὲ

74. Ματθ. 16, 22-23. 75. Β' Βασ. 15, 7-19. 76. Ἔξ. 4, 22. 77. Ἦσ. 1, 2.
78. Β' Βασ. 7, 8-17. Γ Βασ. 5, 19. 79. Ἐφ. 2, 14. 80. Α' Παραλ. 22, 8. 28, 3.
81. Ματθ. 5, 43-48. 82. Λουκᾶ 10, 4. 83. Πᾶ ὅλη τὴν ἐρώτησιν βλέπε, Θεοδωρήτου Κύρου, Ἐρωτήσεις εἰς Δευτερονόμον 13, PG 80, 421 A 9 - B 4. 84. Δευτ. 14, 1.

ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπιτίμηση λέγει: «Πήγαινε πίσω μου σατανᾶ, γιατί δὲν φρονεῖς τὰ ἀρεστὰ στὸν Θεό»⁷⁴.

ΕΡΩΤΗΣΗ 326η.

Τί σημαίνει ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἀβεσαλώμ ἐναντίον τοῦ πατέρα του⁷⁵.

Εἰκονίζει μᾶλλον τὴν ἐπανάσταση τῶν Ἰουδαίων ἐναντίον τοῦ Σωτήρα (γιατὶ «Ὁ Ἰσραὴλ ἦταν πρωτότοκος υἱός»⁷⁶, καὶ ὅπως ἄλλοῦ λέγει, «Γέννησα υἱοὺς καὶ τοὺς ἀνύψωσα»⁷⁷), καὶ ὅτι ἐπαναστατώντας αὐτοὶ ὑπέμεινα τὸν ἴδιο θάνατο, ἀφοῦ ἔγιναν, ἂν καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλή μακροθυμία, παρανόλωμα τῆς Ρωμαϊκῆς μάχαιρας.

Ὁ Δαβίδ ἐμποδίζεται νὰ οἰκοδομήσει τὸ ναῶ⁷⁸ καὶ τὸ ἔργο ἐπιφυλάσσεται γιὰ τὸν υἱὸ του Σολομώντα, πού τὸ ὄνομά του ἐρμηνευόμενον σημαίνει εἰρηνικός, ἐπειδὴ ἡ ἐνυπόστατη εἰρήνη, ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας⁷⁹, ἐπρόκειτο ὄχι μόνο γιὰ τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλο τὸ γένος μας νὰ οἰκοδομήσει ναὸ ἀγιωσύνης, στὸν ὁποῖο ὅποιοι γίνονται ἄξιοι αὐτοῦ καὶ ἐπιτυγχάνουν ὅσα ζητοῦν, καὶ βρίσκουν κάθαρση ἀπὸ τὰ πλημμελήματά τους. Γιατὶ στὴν πραγματικότητα δὲν ἐμποδίσθηκε ἐξαιτίας τῶν αἱμάτων πού ἔχυσε⁸⁰, ἂν καὶ ἔχει λεχθεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ φυλασσόταν γιὰ νὰ ἐκπληρωθεῖ ὁ τύπος καὶ εἶχε συμπεριληφθεῖ ὅλη (ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ) στὸν τύπο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 327η.

Πῶς δίνοντας ὁ Σωτήρας ἐντολὴ νὰ ἀγαπᾶμε ὄλους⁸¹, στέλνοντας τοὺς μαθητὲς στὸ κήρυγμα τοὺς προστάζει νὰ μὴ χαιρετοῦν στὸ δρόμο κανένα⁸²;

Γνώριζε ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους γιατί δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς ἀσπασμοὺς καὶ τὶς δεξιώσεις, προκρίνοντας αὐτὰ ἀπὸ τὸ κήρυγμα, χωρὶς βέβαια νὰ ἐμποδίζει τὴν ἀγάπη, ἀλλὰ μᾶλλον αὐξάνει αὐτήν, ἀφοῦ τὸ κήρυγμα τῶν μαθητῶν χάριζε στους ἀνθρώπους τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν εὐμένεια καὶ τὴ σωτηρία ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ⁸³.

ΕΡΩΤΗΣΗ 328η.

Τί σημαίνει ἡ ρήση, «Νὰ βοδεῖσθε» καὶ «Μὴ καθιστάτε φαλακρὸ τὸ κεφάλι σας»⁸⁴;

Τὸ «Νὰ βοδεῖσθε» τὸ λέγει ἀντὶ τοῦ «μὴ χρησιμοποιεῖτε μαντεῖες»

«φαλάκρωμα» μὴ περιτιθέναι», διότι τοῖς ἔθνεσι τοῦτο ἐπὶ τοῖς τε-
 θνεῶσιν ἐπράττετο· ἀποκειράμενοι γὰρ τὰς τρίχας προσέφερον τοῖς
 τετελευτηκόσιν. Αἱ δὲ τρίχες ἐκείροντο οὐχ αἱ κατὰ τοῦ ἰνίου μόνον,
 ἀλλ' ὅσαι καὶ κατὰ τὸ βρέγμα πεφύκασι φύεσθαι. Ταῦτα δὲ πάντα
 5 ἔθνικὰ ἦν ἔθμια τε καὶ νόμια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΘ'.

Διὰ τί ὁ κόραξ, ἀκάθαρτος ὢν, ὑπηρετεῖ
 τῷ προφήτῃ;

Ὁ δὲ κόραξ, ἀκάθαρτος ὢν, ὑπηρετεῖται τῷ προφήτῃ τροφήν, τὸ
 10 δυσπειθὲς καὶ σκληρὸν τῆς προφητικῆς καταμαλάσσωσιν ἀυστηρίας
 Οἰκονομεῖ γὰρ τοῦτο τὸ Θεῖον, ὡς ἄν, εἰ καὶ μὴ οἴκοθεν, ἐπ' ἔλεον τρέ-
 ποιτο τοῦ ὁμοφυοῦς, ἀλλ' οὐ μυσσαπτόμενος τὴν τοῦ ἀκαθάρτου ζώου
 ὑπηρεσίαν τὴν κοινήν τῆς τροφῆς διαλύσει ἀπορίαν· οἰκτιρμοῖς γὰρ
 ἀφράστοις τὸ Θεῖον καμπτόμενον, καὶ τὸν κακούμενον λαὸν εἰς ἔλεον
 15 ἀναλαβεῖν προενόει καὶ τὸν πρόφήτην μὴ ἀπαγαγεῖν εἰς λύπην, ἅτε
 δὴ μὴ πάθει δουλεύοντα, ζήλω δὲ θεῖω τὰς οὐρανίους σταγόνας στεί-
 ράσαντα.

Οὐδὲν δ' ἀπεικὸς ἐννοεῖν ὅτι καὶ τύπον ἔφευγεν ὁ κόραξ τῶν ἐθνῶν,
 ἃ τῶν ἀκαθάρτων καὶ ἐβδελυγμένων εἶναι δοκοῦντα, τῷ νόμῳ τοῦ
 20 Θεοῦ καὶ τῇ χάριτι ἐξυπηρετούμενα προστεθήσεται.

ἐνῶ τό, «Μή καθιστᾶτε φαλακρό τὸ κεφάλι σας», ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ἔκαμαν οἱ ἔθνη γιὰ χάρη τῶν νεκρῶν. Γιατὶ κούρευαν τὰ μαλλιά τους καὶ τὰ πρόσφεραν στοὺς νεκρούς. Καὶ τὸ κούρεμα περιλάμβανε ὄχι μόνο τὰ μαλλιά τοῦ ἰνίου (τοῦ πίσου μέρους τῆς κεφαλῆς), ἀλλὰ καὶ τὰ μαλλιά ποὺ φυτρώνουν στὸ βρεγματικὸ (στὸ πάνω μέρος τῆς κεφαλῆς). Ὅλα αὐτὰ βέβαια ἦταν εἰδωλολατρικὰ ἔθιμα καὶ συνήθειες.

ΕΡΩΤΗΣΗ 329η.

Γιατί ὁ κόρακας, ὄντας ἀκάθαρτος, ὑπηρετοῦσε τὸν προφήτη⁸⁵;

Ὁ κόρακας, ἐνῶ εἶναι ἀκάθαρτος, μεταφέρει τροφή στὸν προφήτη, καταπραΰνοντας τὴ δυσπιστία καὶ τὴ σκληρότητα τῆς προφητικῆς αὐστηρότητας. Ἐφαρμόζει δηλαδή ὁ Θεὸς αὐτῇ τὴν οἰκονομία, ὥστε νὰ ὀδηγηθεῖ ἐκεῖνος σὲ εὐσπλαγχνία πρὸς τοὺς συνανθρώπους του, ἂν ὄχι ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ νοιώθοντας βδελυγμία γιὰ τὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀκαθάρτου ζώου πρὸς μεταφορὰ τῆς τροφῆς του, νὰ διακόψει τὴν κοινὴ ἔλλειψη τῆς τροφῆς. Γιατὶ λυγίζοντας ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀνέκφραστη εὐσπλαγχνία του καὶ τὸν κακοχούμενο λαὸ φρόντιζε νὰ τοῦ προσφέρει τὴν εὐσπλαγχνία του, καὶ τὸν προφήτη νὰ μὴ τὸν ὀδηγήσει σὲ λύπη, καθόσον δὲν ἦταν ὑποδουλωμένος στὸ πάθος, ἀλλὰ ἀπὸ θεῖο ζῆλο κατέστησε στείρες τὶς οὐράνιες σταγόνες⁸⁶.

Δὲν εἶναι βέβαια καθόλου λάθος νὰ σκεφθοῦμε, ὅτι ὁ κόρακας ἀποτελοῦσε καὶ τύπο τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ θεωροῦνταν ὅτι ἀνήκαν στὴν κατηγορία τῶν ἀκαθάρτων καὶ τῶν σιχαμερῶν, θὰ προστεθοῦν στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς χάριτος.

85. Λευϊτ. 11, 15. Δευτ. 14, 14. Γ Βασ. 17, 4-6.

86. Γ Βασ. 17, 1 καὶ 19, 14.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στο κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἄπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις		3	16-19	394
1	382		19	38. 396. 548
2	194. 206. 382	4	3-5	78
3	382		8	76
3-5	384		8-13	400
6-8	428		10-12	78
11-12	382		10-13	396
16	384		12	362
20-25	384		21	400
22	396		26	398
26	388. 390. 392	5	5	360
26-27	190. 286		24	362
26-28	386	6	2	398
28	396		3	206
29	396		5	400
1-9	78		6	388
7	256		7	388
8	474		10	66
9	474		12	118
15	474		13	388
16-17	396	7	2	386
17	364		8-9	386
19	386		13	78
21-22	518	8	7	140
24	550	9	6	362
1	398. 478		13	476
1-6	478		21	476
5	550		23	400
6	518		24-25	400
8	400		25	402
11	398		25-26	250
14-15	480	10	6-20	402
16	154	11	1-9	88
			7	388

11	31	508	49	13	412
12	3	410		15	412
15	5	250.250		16	412
	8	402		17-18	412
	13-16	404		19	414
	15	64.416		20	414
17	2	502		21	414
	14	394.426		24-26	414
18	27	482		25	414
20	2-18	404		26	414
21	22-34	404		27	414
	31	452		28	406.4516
22	12	84		33	416
	16	154			
	17	250.250.444			*Εξοδος
23	2-6	404	3	2	416.484
24	2	250.250		4	486
26	4	250.250.410		11	418
	8	62		18	54
28	14	410	4	6	416
	19	354		10	418
29	15-30	424		13	418
30	1-13	524		21	488
	22-24	524		22	502.564
32	41	524		24-26	418
	47	452		28-29	504
32	25-32	404	5	1-4	54
	28	406	7	3	488
	29	406		14-12,36	192
	30	406	11	5-12	502 11,30 502
	31	406	12	3	420
35	29	62.64		4	420
46	21	264		5	420.422
	27	444		6	420.474
47	9	64		8	420
	31	354		9	422
49	1	406		10	422
	1-27	354		11	420
	3-4	406		15	426
	5-7	406		22-24	420
	7	406		48	424
	8-9	408	13	11-16	424
	9	408		18	426
	10	408		21-22	424
	11	410	14	16	424
		410		19	424

14	21-31	192.362	31	32	504
	24	424	32	1	428
16	12-15	500		1-6	486
	13-16	138		1-29	428
	35	424		19	434.504
17	6	424		33-34	436
	8-13	72	33	12-18	436
18	1-6	418		21	436
20	3	388		22	436
	5	426.426		23	436
	6	426	34	1	504
	12	276.400	35	31	206
21	22-23	428			
25	4	128			
	8-9	428	8	7	432
	10-11	550	11	15	566
	18-20	430	13	1-46	418
	23-30	430		9-17	352
	31-37	430		47-59	436
	40	268	14	1-6	438
	1	128.432		7	438
26	7	432		15-18	438
	31-33	430		34	436
	35	430	16	29-34	430
27	9-16	432	17	1-4	438.450
	17	432		6-7	440
28	1-35	432		10-12	440
	4	128		15-16	440
	5	128	18	16	514
	6	434	20	21	514
	9-12	130.434	24	5-7	430
	15	434	40	20	432
	15-29	130.		24	430
	17-21	434		29	430
	30	434			
	31	432			
	33-34	130	1	2-3	444
	36	130		17	444
	36-38	128.434		46	444
	39	434		47-54	406
29	4	128		3-4	408
	5	434	2	1-34	408
	6	128.130		23	444
30	10	430		32	444
31	3	206	5	5-31	100
	18	192.504		15	444

Λευϊτικόν

Λευϊτικόν

5	16-17	444	14	1	564
	17-31	102		14	566
	18	444	24	16	426
	19-21	446	25	5-6	514
	21	446	30	15	360
	22-24	446		19	360
	25-26	446	31	16	48
	27-28	446		17	48
8	5-26	406		28	452
11	1	446	32	1	138
	2-3	446		8	114.218
	4-5	446		32	410
	7-8	446		43	452.454
	16-17	448		46	138
12	29	206		48-52	454
14	29	70.362	34	6	214.456.494
	32	362			
	42	70			
15	32-36	396	2	-	54
16	-	362	5	2-9	426
	41-50	70			
17	1-5	448			
	13	494	6	36-40	68
	15	494	13	2	412
	25	448		24-25	412
18	1-7	448	18	27-29	412
	15-16	450	20	12	416
	17-18	450			
	19	450			
	25-29	450	2 2	28	434
	31	450	8	1-3	472
20	1-5	450	13	14	498
	10	450	14	3	434
	12	450		18	434
21	4-9	62.70	15	8-9	362
25	6-9	56		32-33	78.362
	7-8	362	16	5	54
35	1-8	406	22	18	434
			23	6	434
				9	434
			25	10	472
4	24	486		21-22	480.500
	26	138	28	3	472
	40	362	30	7	434
5	16	400			
6	20-21	420			
9	3	486	4	24	60

Δευτερονόμιον

Ἰησοῦς Ναυῆ

Κριταὶ

Βασιλειῶν Α΄.

Βασιλειῶν Β΄.

45	11	230	140	1	470
46	2-3	96	141	2	470
47	10-11	126		8	364
50	6	356	142	10	194.
	12	134	143	4	248.
	13	194	144	9	72
	19	494			
54	23	44. 66			
	24	62. 366	1	2	490
71	7	110. 144. 476		7	334.
	10	508		9-12	362
	15	508		18-19	362
72	7	66	3	1-3	152
	10	66	8	9	248
73	14	142	14	2	248
74	9	148	18	12	238
77	72	130	20	5	238
79	2	190	26	13	142
	9	410	36	27	52
81	1	398	38	10-11	44
	2	398	40	8	152.
	6	398	42	6	482
84	12	110		17	62
87	7	482			
88	21	496			
89	10	364	1	31	78
96	1	126. 128	2	21	84
101	4	248	4	7	84
	12	248		10	44
	25	66. 366.	5	22	410
103	8	84	9	11	44
	20-23	384	11	30	46. 66
	29	29,34	14	34	362
	30	30,34	18	15	64
105	3	494			
	32	450			
	33	450	1	2	248
109	1	144.		9-10	214
111	5	54	3	2	58.
113	24	430		18	42
117	4	394		19	44
	15-16	210.		19-20	42
118	85	56		21	42
130	1	480	7	17	44
	2	484	12	7	42
138	16	72		11	38

Ίωδ

Παροιμια Σολομώντος

Ἐκκλησιαστής

		Σοφία Σολομώντος	46	4	140
			48	12-13	196
1	13	360. 368		12-16	110
2	2	2,2 248		13	196
	5	2,5 248		16	196
6	6	6,6 454	51	2	444
		'Αμώς		5	110
			52	7	464
3	6	3,6 366.	53	1	110.210
		'Ιωνās	60	6	508
			61	1	194.196
3	-	3,- 362	66	18	74
		'Αββακούμ			'Ιερεμίας
2	4	2,4 462	1	5	52
3	2	3,2 190.	2	12	452
		Ζαχαρίας		28	116
			22	5	154
9	9	9,9 484	23	5	110
		Μαλαχίας		16	38
				24	180
3	1	3,1 318		33	132
	20	3,20 500		38-39	132
		'Ησαίας	24	4-10	180
			30	7	154
1	1-2	1,1-2 138. 564	36	26	84
	2	1,2 452	38	21-22	130
	19	1,19 300			
	19-20	1,19-20 362			'Ιεζεκιήλ
5	1	5,1 410	1	10	550
6	3	6,3 170		18	550
8	14	8,14 98	3	4-7	48
	19	8,19 368	13	3	108
11	1	11,1 354. 408		6	108
22	13	82	18	2-3	426.
27	1	142	29	3	142
28	16	98. 354	43	22	422
38	1	50. 54		25	422
	1-6	44	45	23	422
	1-8	362			
	3	498			Δανιήλ
	5	50	3	-	114
40	15	74		28	116
42	5	34		95-96	114
	6-7	96	6	15-24	386
45	7	384. 488	9	21-22	114
	12	196	10	11-13	114

Δανιήλ (Σωσάννα)			10	37	276. 278
1	35	72	11	2	310
	42	46. 72		3	312
				7	314. 322
				8	314
				9	316
1	22	508		10	318
	25	40		11	284. 306. 316. 320. 514. 548
2	-	138		30	228
	1-12	104	12	3-4	546
	2	506		17	40
	8	510		24	272
	9	506		26	128
	11	508		29	186
	15	40. 504		31-32	268
3	3	516		38-39	236
	4	316		47	280
	9	254.		48	274
	11	486		49	276
	13-15	516	13	4-7	276
	15	232		25	538
	16-17	204. 318		35	40
4	1-2	274		55	102. 280.
	11	452		55-56	280
	14	40		58	236. 380
5	17	108. 230	14	3-4	514
	17-18	230		1-12	518
	21-42	216		25-26	284
	22	394	15	4	276
	28	298. 394		7	106
	33-37	154		19	368
	43-48	564	16	6	420
	45	498		13	224
6	17	272. 274		16	224.
	18	274		16-17	224
7	6	232		17-19	224
8	17	40		18	106
	19-20	236		20	276
	24	270		22-23	564
	28	376	17	23	40
9	6-7	272	19	5	550
	11	270		21	228
	13	422	20	31-32	272
	18-25	364		16	460
	22	380		22	412
	28-30	236	21	4	40
10	29	52. 74		4-5	484
	30	52			

21	7	410	4	38	270
	33	410	5	21-43	364
22	14	460		34	380
	24	514	6	3	280
	30	374		14-20	518
23	8	224		34-44	234
25	14-30	300		48-49	284
	16	548	7	6	106
	18	548		22	368
	34	228	8	36	276
26	26-27	500	9	23-25	236
	27-28	410	10	7	550
	38	270		18	394
	39	412		38	412
	45	548		52	380
	46	548	11	2	410
	53	482		7	410
27	9	40	12	1	410
	25	512		19	514
	27	520		25	374
	45	506		26-27	416
	51	266.	14	23-24	410
	51-54	256		34	270
	60	540		42	548
	63	108. 118	15	16	520
	5-7	452		33	506
28	9	292		38	266
	10	388.	16	1	292
	11-15	272		5-7	452
	18	126		9	106
	19	130. 410			
	20	144			
				Λουκάς	
			1	26-28	452
				26-38	100
1	3	516		28	138
	6	316		33	498
	7	282		41-45	310
	9	516		78	110. 216
	10-11	204. 318		78-79	500
	13	452	2	7	190
	24	376		8-18	100
2	10-12	272		13-14	138. 452. 506
	16	270		17	90
	25-26	546		18	92
3	17	286. 422		19	92
	27	186		20	92
	31	280		21	502
	34	276		25	94

2	25-28	94	18	34	254
	26	94		42	380
	28	94	19	30	410
	29	94		35	410
	30	94	20	9	410
	30-31	94	22	20	410
	32	96		42-44	546
	33	96	23	44	296.548
	34	98		34	520.522
	35	100.156		36	520
	36-37	104		44-45	506
	38	104		53	540
	41-50	102	24	1	292
	48-49	102		4-7	452
3	4	516		41-43	286
	8	254			
	10	282			
	16	486	1	3	286
	21	516		14	364
	21-22	204.318		16	286
	39	104		17	288
4	18	196		29	320.516
	34	376		32-33	196
5	24-25	272		36	516
	32	422	2	1-11	274
6	3-4	546		19	408
	27	498		19-22	86
	36	498	3	5	518
7	11-17	364		14-15	70.
	28	284		29	464
	50	380	4	27	106
8	2	106	5	19-21	500
	40-56	364		22	190
	48	380		30	500
9	25	276		31	548
	57-58	236	6	9-13	422
10	4	564		19	284
	19	142		31-33	500
12	35	422		32	288
	42	44		42	280
13	1-7	364		70	546
14	20	276	7	12	108
15	12-13	136		17	106
	13	136		30	58
16	20	456	8	14	548
17	19	380		29	5000
18	19	394		39	366
	33	254		41	210.366

Ἰωάννης

				Πρόξαις	
8	44	54. 78. 108. 366. 368			
	48		118	1	10-11
9	16		272	2	3
	29		280		11
10	18		546		13
	23		538		41
	29-30		190	3	11
	33		190		15
	34	106. 190.		4	4
	38		526		13
11	1-14	122. 364		5	1-11
	25		286		12
	48		512		14
	49-52		512	7	59-60
12	10		272		60
	14-15		484	8	3
	19		108		13
	32		236		20-23
	37-38		110	9	3-6
	38	40. 110. 210.			15
	49	106. 198			36-42
14	6	50. 224. 286. 320		10	3-6
	9		354		42
	10		106	11	26
	10-11		526	12	7-11
15	15		108	13	10
	22		86		22
	26	204. 212.		14	11-13
16	7		212.	16	1-3
	12-13		108		14-15
	13-14		212.		16-21
17	1		58	17	23
	4		204		28
	21		526		34
18	12		520	19	11-12
	31		520	21	26
19	7		520		39
	23-24		520	22	3
	26-27		274		25-29
	32		720		27-29
	34	410. 518. 520			28
	41-42		540	23	8
20	11-15		292		37
	17	290. 294		24	1-22
	19-20		284		27
	22		124.	26	28
	26-27		284	27	29
					23
					452. 552
					88. 206. 272.
					88. 272
					272.
					270
					538
					364
					270
					206
					364
					538
					270
					454
					520
					416.
					226
					236
					270
					236
					364
					452
					118. 190
					264
					454
					366
					494. 496
					216
					54
					542
					260
					240
					82
					180
					458
					54
					256
					256. 258
					256
					258
					260
					194. 206
					258
					258
					258
					456
					456
					454

28	3-5	386	11	10	128
				26	136
				30	364
1	4	458	12	3	204
	5	458	13	12	286
	7	460	14	22	380
	13	458	15	24	380
	17	460		32	82
2	4-5	436		33	82
3	8	376		45	518
	19	46		54	292
5	11	136			
	13	478			
	14	128.	3	14	84
	20	518	4	4	190. 286. 354.
	21	128	5	8	546
6	3-5	136		11	238
	9	124		13	238
	12	128		17	122. 132
7	12	232		20	350
	17	356		21	350
	18	356		21-22	350
	18	304	6	7	214
	24	358		14	238
8	11	196. 198		17	238
	19-21	112	10	5	482
	20	112	11	2	464
	21	112		22	258
	29	48. 286. 550		30-32	36
8	33	98	12	5	148
10	4	108		6	494
	15	464		7	148. 496
	18	266	14	2	38
11	1	258. 264	3	9	402
	2	124		24	504
	29	250		24-25	230
13	10	108			
	14	466			
16	1-12	542		27	410. 466
			4	4	334. 516
				7	520
1	24	190. 208. 210	5	13	22
	30	110. 286		15	22
2	9	82. 300. 464	6	15-16	82
	10	204			
	13	240			
5	5	462	1	20	124
	7-8	422		20-21	218. 374
7	34	464		23	72
10	2-4	424	2	14	564

Ρωμαίους

Κορινθίους Β΄.

Γαλάτας

Κορινθίους Α΄.

Ἐφεσίους

2	15	230	3	17	70.362
	15	180	4	13	444
3	10	72	9	4-5	430
4	11	38		24	430
	2	72	10	26	474
5	14	82		1	288.424
	31	550		12	374
	31-32	466	11	34	454
	14	464		4	78
6	15	422.464		31	54
	Φιλιππησίους		12	38	120
				1	120
1	23	546	13	29	486
2	6-8	482		17	36
	8	136.222			Ἰακώβου
3	5	258.264			
	8	240	1	15	360
	Κολοσσαεῖς		4	4	158
			5	9	156
1	15	122.190.286.354.550			Πέτρου Α΄.
	18	122			
	22	136	1	12	220
2	10	380		19	162.420
	17	128	2	6	354
3	9-10	136		12	164
	Θεσσαλονικεῖς Α΄.			13-16	160
				15	164
2	14-15	454		16	162
4	13-15	136			Πέτρου Β΄.
	Τιμόθεον Α΄.				
1	17	508	2	6	362
2	4	236		6-7	362
5	22	236	3	13	136
	Τιμόθεον Β΄.				Ἰωάννου Α΄.
4	14	496	1	5	48
	Τίτον		5	4	194
				5	164
1	12	82			Ἰούδα
3	5	134			
	Ἑβραίους		-	9	80.82
			-	14	118
1	2	504	-	14-15	82
	3	94.374			Ἀποκάλυψις
	4	374			
	3-4	218	12	3-9	142
	6	550	13	2-4	142
2	7	374	13	17	142
	14	136.464	16	13	142
	16	376	20	2	142
	18	222	21	1	126

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

Ἄαράων 128. 434. 448. 450.
 Ἄβδακούμ 462.
 Ἄβδεναγὼ 116.
 Ἄβελ 76. 120. 362. 400.
 Ἄβεσσαλὼμ 492. 564.
 Ἄβιμέλεχ 404. 452.
 Ἄβουναία (Σίβυλλα) 80.
 Ἄβραάμ 64. 84. 96. 250. 252. 254. 256.
 402. 408. 416. 428. 444. 452. 502. 508.
 Ἄγαγ 78. 362.
 ἀγαθαρχία 176.
 ἀγαθότης 40. 46. 52. 68. 74. 118. 168. 170.
 178. 202. 220. 356. 534. 536.
 ἀγαλλίασις 274.
 ἀγανάκτησις 48. 60. 68. 152. 154.
 ἀγάπη 24. 162. 380. 464. 502. 564.
 Ἄγια ἁγίων 430.
 ἀγιασμὸς 110. 562.
 ἀγιότης 170.
 ἀγιωσύνη 564.
 ἀγνοία 68. 284.
 ἀγνωμοσύνη 118. 124. 194. 226.
 ἀγνωσία 164. 202.
 Ἄδὰμ 120. 154. 360. 368. 386. 396. 400.
 428. 474. 478. 518. 548. 550.
 Ἄδάν δευτερός (ὁ Χριστός) 550.
 Ἄδελφότης (Ἰάκωβος) 158.
 ἀδελφοκτονία 76.
 Ἄδερ 496.
 ἀδικία 66. 78. 398.
 ἀδολεσχία 56.
 Ἄδριανὸς 88.
 Ἄζυμα 420. 422.
 ἀθανασία 122. 396. 540.
 Ἄθανάσιος (ὁ Μέγας) 36. 56.
 ἀθεότης 88. 332.
 Ἄθηναῖοι 240.
 ἀθυροστομία 224.
 Αἰγύπτιοι 402. 416. 420. 422. 424. 426.
 486. 488. 502. 508.
 Αἰγύπτιος 54. 104. 192. 214. 242. 410. 416.
 418. 420. 424. 426. 444. 446. 456. 502.

504.

αἵρεσις 90. 522.
 αἰρετικὸς 196. 198. 226. 232. 234. 388
 424.
 αἰσχύνη 148. 226. 276.
 αἰχμαλωσία 114. 116.
 ἀκαθαρσία 234. 352.
 Ἄκάκιος Βεροίας 522.
 Ἀκέφαλοι 372.
 ἀκολασία 400.
 ἀκρασία 450. 476.
 ἀκριβυστία 82. 502.
 Ἄκτιον 90.
 Ἀκύλας 88. 398. 414.
 ἀλαζονεία 30. 334.
 Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν 80.
 Ἀλέξανδρος Μαμαίας 90.
 Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς 496.
 ἀλήθεια 28. 40. 50. 72. 76. 96. 100. 108.
 224. 230. 232. 256. 286. 288. 320. 464.
 520.
 ἀλλοίωσις 416.
 ἀμαθία 30.
 Ἀμάλθεια 80.
 ἀμάρτημα, -τα 36. 122. 158. 160. 356.
 398. 422. 480. 492. 494. 562.
 ἄμαρτία 40. 46. 86. 112. 120. 126. 128.
 136. 150. 164. 192. 236. 274. 302. 304.
 350. 356. 358. 360. 362. 364. 386. 400.
 404. 410. 422. 426. 436. 446. 468. 478.
 484. 486. 494. 518. 520. 550.
 ἄμαρτία ἀναμνησκουσα 444.
 ἄμαρτωλὸς, -οί 82. 270. 356. 378. 398.
 422. 562.
 Ἀμάσεια 524.
 ἀμεριμνία 440. 442.
 Ἀμορραῖοι 404.
 ἀμφιβολία 102.
 ἀναΐδεια 236.
 ἀναισθησία 254.
 ἀναισχυντία 272.
 ἀναλγησία 150.
 Ἄνανίας 364.
 ἀνάπλασις 216. 218.

ἀνάστασις 56. 120. 122. 126. 222. 290.
 292. 294. 306. 374. 396. 412. 452. 458.
 512.
 ἀνδρ(ε)ία 322.
 * Ἄννα 104.
 * Ἄννας 270.
 ἀνοχή 534. 536.
 ἀντιμοθία 240.
 * Ἀντιόχεια 264. 522. 524.
 * Ἀντίοχος 524.
 ἀντιπάθεια 34. 158.
 * Ἀντίχριστος 412.
 ἀπάθεια 32. 118. 184. 374.
 ἀπανθρωπία 78.
 ἀπάτη 256. 262. 412. 478. 510.
 ἀπελπισία 494.
 ἀπιστία 118. 156. 194. 236. 380. 382. 416.
 ἀπλότης 170. 182.
 ἀπόγνωσις 302.
 ἀποκάλυψις 112. 462.
 ἀποκαρδοκία 112.
 * Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐρυθραῖος 80.
 ἀπολύτρωσις 94. 96. 110.
 ἀπόνοια 88. 108.
 ἀποταγή 378.
 ἀπρονοησία 72.
 ἀπώλεια 24. 98. 208. 378. 536.
 * Ἀραβες 508.
 * Ἀραδος (πόλις) 264.
 * Ἀρατος 82.
 * Ἀρειανισμὸς 304.
 * Ἀρειανοὶ 522.
 ἀρετή 46. 48. 64. 66. 92. 104. 106. 128.
 130. 146. 148. 152. 186. 202. 238. 284.
 312. 316. 322. 356. 376. 422. 434. 440.
 454. 462. 464. 470. 474. 480. 498. 524.
 550.
 * Ἀρης 558.
 * Ἀριστοτέλης 8
 * Ἀρίστων 208.
 * Ἀρτεμις 490.
 ἄρτος ἀληθινὸς 288.
 * Ἀσᾶ (βασιλεὺς Ἰουδαίας) 34.
 ἀσάφεια 82. 84. 86. 396.
 ἀσέβεια 50. 66. 78. 82. 116. 208. 224. 332.
 372. 382. 416. 422. 426. 438. 456. 506.
 524.

ἀσέλγεια 468. 520.
 * Ἀσὴρ 104. 414.
 * Ἀσσύριος, -οὶ 436. 508.
 * Ἀστάρτη 490.
 * Ἀστέριος 522.
 Αὐγουστος (αὐτοκράτωρ), 556.
 αὐθάδεια 162. 164. 280.
 αὐθεντία 198. 252.
 αὐτεξούσιον 46. 148. 160. 362. 488.
 αὐτοαλήθεια 50. 290.
 ἀφθαρσία 118. 120. 122. 126. 374. 442.
 ἀχαριστία 446.

B

Βάαλ 116.
 Βαβυλὼν 84. 114.
 Βαβυλώνιοι 436.
 βάπτισμα 160. 226. 252. 288. 298. 306.
 388. 390. 424. 506. 518.
 Βαπτιστῆς (Ἰωάννης) 256. 282. 306. 308.
 310. 312. 314. 316. 318. 320. 514.
 Βαρνάβας 494.
 βασιλεία Θεοῦ-οὐρανῶν 300. 306. 308.
 314. 318. 320. 322. 376. 456. 514. 516.
 520. 548.
 Βασιλείος (ὁ Μέγας) 28. 36. 38. 40. 60.
 76. 366.
 βασκανία 280.
 Βενετία 558.
 Βενιαμὴν 264. 414.
 Βηθλεὲμ 92. 506.
 Βιργίλιος 80.
 βλασφημία 66. 80. 118. 142. 192. 200.
 224. 268. 270. 368. 560.
 βουλή 500.
 βούλησις 256.

Γ

Γαβωνῖται 402.
 Γαβριήλ 92. 100. 114. 116. 452.
 Γὰδ 414.
 Γάλγαλα 426.
 Γαλιλαία 104.
 Γαλιλαῖοι 364.
 Γεδεών 68.
 γέεννα 394.

γέννησις Σωτήρος 184. 288. 334. 336.
536.
Γέραρα 452.
Γεργετιών (πόλις) 80.
γλωσσαλγία 164.
γνώσις 28. 36. 50. 68. 72. 96. 208. 212.
358. 462.
Γουρίας 378.
Γρηγόριος ὁ Θεολόγος 36. 44. 46. 336.
532.

Δ

Δαβίδ 34. 44. 58. 60. 62. 66. 68. 96. 110.
114. 126. 130. 134. 194. 356. 364. 384.
398. 402. 408. 410. 430. 450. 464. 470.
472. 474. 480. 482. 490. 492. 494. 496.
498. 500. 546. 562.
δαίμων, - ες 324. 376. 378. 388. 438.
Δάν 412.
Δανιήλ 114. 116. 386.
δέησις 124.
δεισιδαιμονία 208.
δεκάτη 450.
Δελφίς (Σίβυλλα) 80.
δεσποτεία 8
διαβολή 100. 194.
διάβολος 8. 54. 366. 368. 408. 424. 462.
478. 562.
διαφθορά 118.
Δημόδη (Σίβυλλα) 80.
δικαιοσύνη 40. 48. 64. 68. 76. 110. 118.
126. 130. 144. 174. 232. 298. 350. 444.
460. 500.
Διοκλητιανός 90.
Διονύσιος 180.
Διόνυσος 134. 558.
δολιότης 66.
δόλος 510.
δόξα 96. 112. 198. 218. 252. 392.
δόξα θεία - Θεοῦ 504. 506.
δόξα κοσμική 26
δουλεία 24. 112. 282. 386. 402. 416.
δύναμις θεία 52. 164. 172. 270.
δύναμις προγνωστική 40. 50.
δυσθυμία 100.
δυσσέβεια 116. 394. 504. 538.

δυσσέβημα 524. 536.
συσφημία 226. 510.

Ε

Ἐβραῖος, -οι 422. 424. 488.
Ἐζεκίας 44. 50. 52. 54. 362.
Εἶδοι 370.
εἰδωλολατρία 96. 114. 116. 118. 208. 210.
εἰδωλομανία 116.
εἰδωπολοιΐα 48.
Εἰκονομάχοι 226. 242.
Εἰκονομαχοῦντες 290.
εἰκονουργία 226. 242. 246.
εἰκόν, -ες 226
εἰκόν (κατ' εἰκόνα) 44. 388. 390. 392.
394.
Εἰκόν (Χριστός) 286.
εἰλικρίνεια 422.
εἰρήνη 24. 82. 92. 94. 110. 132. 144. 404.
416. 452. 464. 488.
εἰρήνη ἐνυπόστατος 564.
ἐκφαντορία 176. 182. 204.
ἐλεινολογία 152.
ἐλεημοσύνη 130. 274.
Ἐλένη (ἡ ἁγία) 538.
ἐλευθερία 22. 24. 112. 162. 358. 502. 564.
Ἐλισάβετ 92.
Ἐλισσαῖος 122. 364. 476.
Ἐλλην, - ες 58. 84. 88. 210. 226. 232. 242.
244. 264. 476. 490. 506. 522.
ἐλπῖς 94. 154. 414.
Ἐλύμας 366.
ἐνανθρώπησις 188. 270. 284. 292. 390.
396. 546.
ἐνέργει θεία 164. 172. 188. 224. 436. 500.
Ἐνὼς 120. 398.
ἐνωσις (φύσεων Χριστοῦ) 544.
Ἐνώχ 82. 120. 360.
ἐξιλέωσις 68.
ἐξουσία 52.
ἐπαγγελία 444. 454. 468.
ἐπαβουλή 58.
ἐπίγνωσις 170. 186. 202. 204. 502. 506.
ἐπαίθεια 326. 328.
ἐπιθυμία 94. 468.
ἐπιμέλεια 32. 34.

Ἐπιμενίδης 82.
 ἐπορχία 154.
 ἐπιτίμησις 78.
 ἐπαφοίτησις 204. 518.
 Ἐρμῆς 134.
 Ἐρυθραία (Σίβυλλα) 80.
 ἔρωσ θεῖος 146. 164. 202.
 ἔρωσ φιλαρχία 88.
 Ἐρωφίλη (Σίβυλλα) 80.
 Ἐσδρας 84. 510.
 Εὐα 154. 398. 478. 518.
 εὐγένεια 120. 400.
 εὐγνωμοσύνη 164.
 εὐδαιμονία 146.
 εὐεργεσία 124. 148. 214. 216. 236. 350.
 426.
 εὐλάθεια 280. 350. 542.
 εὐλογία 96. 98. 396. 402. 404. 406. 414.
 εὐμένεια 564.
 εὐπάθεια 148. 150.
 εὐπίθεια 38.
 εὐποιία 274.
 Εὐριπίδης 80.
 εὐσέβεια 28. 36. 44. 96. 116. 120. 162. 164.
 204. 234. 236. 268. 272. 326. 328. 330.
 362. 370. 376. 382. 398. 402. 416. 460.
 502. 504. 520. 534. 548. 550.
 Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου 304.
 εὐσπλαγχνία 356.
 Εὐτυχῆς 224.
 Εὐφημία (μάρτυς) 522.
 εὐφροσύνη 94. 250. 272. 274. 410. 412.
 εὐχαριστία 124.
 Ἐφεσος 106.
 ἔχθρα 132. 144.

Ζ

Ζαμβρι 56.
 Ζαχαρίας 92
 Ζεβεδαιός 412.
 Ζαβουλών 412.
 ζῆλος θεῖος 566.
 ζηλοτυπία 444.
 Ζοροβάβελ 510.
 ζωοθυσία 500.
 Ζωή αληθινή (Χριστός) 286.

Η

ἠδονή 94. 148. 152. 154. 158. 160. 250.
 316.
 Ἡλίας 82. 120. 122. 124. 362. 550.
 Ἡρακλέων 288.
 Ἡρώδης 510. 512. 514.
 Ἡρωδιάς 514.
 Ἡσαΐας, προφήτης, 40. 74. 82. 96. 106.
 110. 138. 194. 196. 408. 422. 444. 452.
 456.

Θ

Θάλασσα Ἐρυθρά 418. 424.
 θάνατος 32. 42. 50. 56.
 θαυματουργία 280. 382.
 θεαρχία 168. 170. 178. 180. 204.
 θέλημα θεῖον 224. 498.
 θέλημα πατρικόν 282.
 θεογνωσία 88. 114. 116. 176. 508.
 Θεοδοσίων 90. 420.
 θεομαχία 372.
 θεομηνία 266.
 θεοσέβεια 54. 66. 192.
 θεοσημεία 252. 270. 382. 418. 486.
 θεοσοφία 324.
 θεουργία 380.
 θεραπεία 32.
 θλίψις 48. 148.
 θρασύτης 360. 406.
 Θυάτειρα 542.
 θυμηδία 156.
 θυμὸς 48. 78. 158. 190. 466. 468. 494. 520.
 θυσία 68. 140. 244. 420. 438. 446. 450.
 θυσία ζηλοτυπίας 444.
 θυσιαστήριον 140. 440. 450. 540. 562.

Ι

Ἰακώβ 64. 196. 354. 404. 406. 408. 414.
 416. 452. 524. 526.
 Ἰάκωβος 454.
 Ἰάφεθ 402.
 Ἰεζεκιήλ 48. 456.
 Ἰερεμίας 52. 82. 84. 132. 452. 456.
 Ἰεριχώ 90.

Ἱεροδοῶμ 490.
 Ἱεροσόλυμα - Ἱερουσαλήμ 84. 88. 104.
 116. 130. 138. 266. 402. 454. 508. 510.
 538.
 Ἱερουργία 244. 430.
 Ἱερωσύνη 430. 448. 512. 562.
 Ἱεσσαί 408. 498.
 Ἰησοῦς (Ναυῆ) 218. 456.
 Ἰνδοί 242. 246.
 Ἰουδαία 34. 138. 266. 488. 510. 512.
 Ἰουδαῖος 86. 88. 94. 108. 110. 126. 142.
 164. 188. 192. 194. 206. 210. 214. 226.
 232. 252. 256. 258. 260. 262. 264. 266.
 268. 270. 272. 280. 288. 320. 366. 368.
 388. 408. 410. 420. 440. 440. 452. 494.
 504. 506. 512. 520. 548. 564.
 Ἰούδας, πατριάρχης, 116. 408. 412.
 Ἰουλιανός 522. 524.
 Ἰσαὰκ 64. 250. 408. 416.
 Ἰσάχαρ 412.
 Ἰσοτιμία 198.
 Ἰσραήλ 48. 82. 94. 96. 98. 110. 114. 116.
 124. 138. 192. 196. 354. 402. 410. 412.
 414. 416. 434. 436. 448. 472. 484. 490.
 492. 494. 496. 500. 502. 504. 510. 550.
 564.
 Ἰσραηλίτης 216. 362. 456. 500.
 Ἰταλία 264.
 Ἰωάβ 480. 500.
 Ἰωάννης (εὐαγγελιστής) 48. 58. 106.
 110. 464.
 Ἰωάννης (Πρόδρομος), 284. 306. 314.
 316. 318. 320. 514. 516. 518. 548.
 Ἰωάννης Χρυσόστομος 120. 288.
 Ἰώβ 44. 52. 152. 154. 362. 390.
 Ἰωβὰλ 400.
 Ἰώσηπος 420.
 Ἰωσήφ 414. 524.
 Ἰωσήφ, μνηστήρ Θεοτόκου, 90. 96. 98.
 104.
 Ἰωσήφ (ὁ ἀπὸ Ἀρμαθαίας) 540.

Κ

καθαίρεσις
 καθαρότης 106.
 Καϊάφας 270. 512.
 Κάιν 76. 78. 362. 396. 398. 400.

κακία 24. 48. 106. 116. 142. 146. 150. 168.
 248. 378. 400. 422. 474. 480.
 κακοδοξία 304.
 κακόνοια 142.
 κακοπάθεια 36. 42.
 κακοπραγία 362.
 κακουργία 86. 150. 256. 262. 326.
 Καλάνδαι 370.
 Καλλίμαχος 82.
 καλοκαγαθία 150.
 Καρακάλλος 90.
 Καρποκράτης 226.
 καρτερία 380. 542.
 κατάγνωσις 76.
 κατακλυσμός 402.
 κατάκρισις
 καταφρόνησις 74. 276.
 κείσθαι (περι) 18. 20
 κένωσις 214. 284.
 κηδεμονία 146. 392.
 κιβωτός (Νῶε) 548.
 Κιλικία 258.
 Κληδόνιος 532.
 κληρονομία 404. 462.
 κλοπή 368.
 Κλωθὼ 362.
 κόλασις 468.
 Κόμοδος 90.
 Κορνήλιος 452.
 κοσμογένεια 194. 474.
 κρίσις μέλλουσα 220. 468.
 κρυφίότης 176. 178. 182. 200.
 Κύριλλος (Ἀλεξανδρείας) 370. 372. 562.
 Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας 90. 556.

Λ

Λάβαν 452. 524. 526.
 Λάζαρος 122. 272.
 Λαΐσα 412.
 λατρεία 48. 54. 210. 244. 500. 504.
 λατρεία νομική 266. 268.
 Λεία 524. 526.
 λείψανα (ἁγίων) 560.
 λέπρα 436. 438.
 Λευὶ 406.
 Λευῖται 450.
 Λέων (βασιλεὺς) 558.

Λιθύη 402.
 Λίδυσσα (Σίδυλλα) 80.
 Λογγίνος 522.
 λογεῖον τῆς κρίσεως 434.
 Λουκάς 82. 296.
 Λουκιανὸς 90.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας 134.
 Λυδία 542.
 λύπη 30. 100. 102. 154. 294.
 Λυσίας 258. 260. 262.
 λύτρωσις 104.
 Λῶτ 362.

M

Μακεδόνες 436.
 μακροθυμία 66. 534. 564.
 Μάνης 96.
 μανία 88. 226.
 Μανιχαῖοι 142. 200.
 μάννα (τὸ) 138. 290. 424. 446. 500.
 Μανὸς 226.
 μαντεία 564.
 Μαξιμανὸς 90.
 μαργαρίται 232. 234. 238.
 Μαρία (Θεοτόκος) 90. 100. 102. 156.
 Μαριάμ, Θεοτόκος, 98.
 Μαρία Μαγδαληνή 106. 290.
 Μαρκίων 90. 200. 232. 394.
 Μαρμωῶ (Σίδυλλα) 80.
 ματαιότης 112. 114. 248.
 μεγαλαυχία 378.
 μεγαλουργία 384.
 μέθη 476.
 Μεθόδιος 562.
 Μελχισεδὲκ
 Μελχὸλ 470. 472.
 Μελωδὸς (Δαβὶδ)
 Μένανδρος 82.
 μεταμέλεια 270. 304. 378. 396. 462.
 μετάνοια 40. 302. 320. 324. 356. 378. 422.
 436. 444. 492. 494.
 μαιφονία 78. 118. 262. 266. 362. 492.
 512. 520.
 Μισὰκ 116.
 μισανθρωπία 78.
 μισθαποδοσία 150.
 μισθαγνία 146.

μισοπονηρία 148.
 Μιχαήλ ἀρχάγγελος 80. 114.
 μνημόσυνον 444.
 μοιχαλὶς 158. 160.
 μοιχεία 134. 300. 302. 356. 368. 434.
 μοιχὸς 158. 160.
 μοναρχία 176. 208.
 μοχθηρία 86. 248.
 μυσταγωγία 170. 180. 208. 210.
 μυστήριον 38. 70. 72. 98. 100. 194. 218.
 234. 244. 246. 322. 346. 364. 382. 388.
 402. 422. 424. 466. 484.
 Μωσῆς-Μωυσῆς 48. 80. 82. 86. 114. 126.
 128. 138. 192. 194. 206. 214. 218. 288.
 362. 398. 418. 424. 450. 454. 456. 476.
 484. 486. 494. 496. 502. 504.

N

Νάβαλ 480. 500.
 Ναβουχοδονόσωρ 114.
 Ναζαρετ 104.
 Νεστοριανοὶ 336.
 Νεστόριος 224. 372.
 Νεφθαλεὶμ 414.
 νηστεία 104. 274. 468.
 Νικάνωρ 80.
 Νικηφόρος 562.
 Νικόδημος 288.
 Νικομήδεια 90.
 Νικόπολις 90.
 Νινευίται 362.
 νόμος 228. 230. 232. 288.
 Νουμηνία 370.
 νυμφαγωγία 466.
 Νυμφίος οὐράνιος 320.
 Νῶε 66. 78. 120. 144. 362. 386. 402. 476.
 νωθεία 470.

Ξ

Ξύλον ζωῆς 474.
 Ξύλον τοῦ γινώσκειν 474.

Ο

οἰκονομία 52. 54. 98. 100. 100. 120. 128.
 140. 198. 218. 222. 270. 292. 294. 396.
 402. 436. 448. 508. 542. 546.

οίκονομία ἔνσαρκος 544. 546.
 ὀλιγωρηχία 294.
 ὀλιγωρία 158. 282.
 ὁμοίωσις 388. 390.
 ὁμοούσιος, -ον 304.
 οἰνοποισία 476.
 ὁμοφυΐα 536.
 ὄργη 120. 140. 152. 190. 262. 396. 406.
 468. 480. 490. 492. 494. 496. 500. 504.
 520.
 ὀρθοδοξία 242. 522. 532.
 ὄρκος 154. 156. 250. 252. 416. 452.
 ὄρκωμοσία 250.
 ὄρος ζωῆς 26. 56. 358.
 Ὀρος Σίναιον 418.
 ὄρτυγομήτρα 138. 500.
 Οὐρίας 356. 500.
 οὐσία, θεία, 170. 172. 198. 222. 294.
 οὐσία ὑπερούσιος 528.
 οὐσίωσις 534.
 ὄφις χαλκοῦς 70.

Π

πάθος 134. 158. 162. 178. 248. 564.
 πάθος ὑδροκέφαλον 556.
 πάθος (Χριστοῦ) 24. 32. 56. 72. 74. 156.
 278. 410. 438. 454. 482. 518. 522.
 παιδαγωγία 218.
 παιδογονία 250.
 παιδοποιία 396. 524.
 Παλαιστίνη 264. 402. 404.
 παλιγγενεσία 134
 πανδαισία 152.
 Πανεάς 412.
 πανωλεθρία 60. 362. 396. 400. 404. 426.
 παράβασις 112. 360. 396. 398. 452.
 παραβολή 548.
 παρακοή 30. 78. 112.
 παράνοια 242.
 παρανομία 66. 118. 138. 396. 400. 406.
 468. 478. 492. 494. 504. 518.
 παρθεσία 100. 106. 142. 282. 284. 416.
 Παρθένος (Θεοτόκος) 280. 320. 506.
 516. 548.
 παρουσία δευτέρα 124. 308.
 Πάσχα Ἰουδαϊκόν 420.
 πάσχειν 14

Παυλιανισταὶ 224.
 πατραλοίας 400.
 Παῦλος 22. 26. 38. 46. 82. 84. 108. 110.
 122. 124. 126. 128. 132. 136. 148. 180.
 214. 222. 240. 256. 258. 262. 264. 270.
 288. 304. 340. 350. 356. 366. 374. 376.
 382. 392. 416. 422. 430. 454. 456. 462.
 464. 478. 494. 496. 498. 516. 542. 546.
 Παῦλος Σαμοσατεὺς 224. 266.
 πειρασμὸς 148. 150. 228. 484. 490. 496.
 περιτομή 24. 82. 250. 502.
 περιχώρησις 528.
 Πέρσαι 114. 508. 510. 512.
 Περσίς 542.
 Πέτρος 106. 224. 236. 454.
 Πιλάτος 394. 520.
 πίστις 38. 54. 92. 102. 106. 128. 162. 202.
 234. 236. 254. 256. 292. 306. 380. 434.
 436. 456. 458. 460. 462. 500. 522.
 πλάνη 48. 50. 96. 98. 100. 108. 114. 116.
 208. 210. 232. 380. 486. 522.
 Πλάτων 390.
 πλεονεξία 78.
 πλημμέλημα 270. 396. 564.
 πόθος 292.
 ποιεῖν 10
 πόλεμος Τρωικὸς 80.
 πολυγαμία 402.
 πολυγονία 406.
 πολυθεΐα 208. 486.
 πολυπραγμοσύνη 38. 470.
 πολυτεκνία 250.
 πονηρία 400. 422. 426.
 πορνεία 142. 368.
 ποῦ (περὶ τοῦ ποῦ) 14
 ποτέ (περὶ τοῦ) 22
 Πρίσκος 560.
 προαίρεσις 162. 460.
 πρόγνωσις 46. 48. 50. 52. 56. 72. 76. 360.
 404.
 προδοσία 520.
 Πρόδρομος (ὁ Ἰωάννης) 284. 286. 306.
 308. 514.
 προθυμία 470.
 πρόνοια (θεία) 32. 40. 52. 60. 72. 76. 120.
 140. 144. 150. 162. 166. 172. 174. 178.
 184. 188. 192. 200. 206. 214. 218. 220.
 228. 234. 238. 276. 284. 294. 324. 478.

480. 490. 514. 532. 534. 542.
προσευχή 124. 440. 442. 468. 522. 524.
προσκύνησις 140. 242. 244. 508. 510. 512.
540.
πρόσωπον 390. 528.
προπέτεια 360.
προφητεία 86. 242.
πρωτότοκος 122. 142. 420. 424. 448. 454.
502. 504. 550.
Πτολεμαῖος 88.
Πυθαγόρας 38.
Πυθαγόρειοι 354.
Πύθων 260.
πυργοποιία 78.
πώρωσις 254. 326.

P

Ραὰβ 54.
ραθυμία 386. 400. 468.
ρασιώνη 30. 298.
Ραχήλ 524. 526.
Ροδοάμ 490.
Ρουβίμ 406.
Ρωμαῖος, -οι 80. 90. 242. 246. 256. 258.
260. 262. 264. 370. 512. 520. 522. 558.
560.
Ρώμη 256. 260. 264.
Ρωμύλος 558.
Ρῶς 264.

Σ

Σαβᾶ 508.
Σαδδουκαῖοι 416.
Σαμάρεια 488.
Σαμβήθη 78.
Σαμουήλ 78. 472. 496.
Σαμψὼν 412.
Σαμωνᾶς 378.
Σαούλ 362. 434. 472. 496.
Σαπφείρα 364.
Σαρακηνοὶ 538.
σάρκωσις 184. 188. 192. 194. 198. 214.
284. 324. 532. 546.
Σάρρα 444.
Σατάν 366.
Σατανᾶς 378. 462. 562.

Σεβήρος, αἰρετικός, 372.
Σεβήρος (βασιλεύς) 90.
Σεδράχ 116.
Σεμεεὶ 480. 500.
Σήμ 402.
Σιβύλλα, -αι 78.
Σιλωάμ 364.
Σιμεών 406.
Σίμων ὁ Μάγος 226. 236.
Σινᾶ 192. 428.
Σινώπη 88.
Σιών 98. 538.
Σκηνή (μαρτυρίου) 428. 450.
Σολομών 44. 64. 488. 538. 564.
σοφία 26. 28. 34. 40. 76. 84. 110. 146. 186.
190. 214. 240. 286. 384. 396.
σταυρὸς 56. 72. 244. 270. 292. 306. 396.
424. 474.
Στέφανος 454.
στοργή 158. 278. 312. 504.
συγγνώμη 302. 304. 356. 394. 400. 454.
494. 510. 520.
συγκατάβασις 270. 292. 442. 466.
συκοφαντία 100. 256.
σύλληψις ἄσπορος 92.
συμβεβηκὸς 384.
Συμεών 92. 94. 96. 98. 100. 104.
Σύμμαχος 88. 420.
συμπάθεια 102. 156. 278. 550.
συμφορὰ 468.
Συρία 476.
Σωκράτης 340.
σωτηρία 36. 46. 70. 94. 96. 104. 122. 130.
172. 188. 190. 192. 194. 208. 214. 216.
218. 220. 234. 276. 278. 310. 312. 356.
378. 382. 396. 410. 412. 414. 420. 422.
424. 442. 462. 512. 536. 564.
σωφροσύνη 60. 102.

T

Ταβιθά 364.
ταλαιπωρία 112. 150. 240. 484.
ταπεινότης 308.
ταπεινοφροσύνη 440. 480. 482.
ταπείνωσις 222.
Ταραξάνδρα (Σίβυλλα) 80.
ταραχή 468.

Ταρσός 256. 258. 260.
τάφος ἀναστάσεως 540.
τάφος ζωῆς 538.
τελειότης 64. 170.
τελείωσις 228.
τιάρα 128.
Τιμόθεος 236.
τιμωρία 116. 146. 148. 150. 258. 302. 304.
394. 396. 400. 402. 404. 406. 418. 426.
428. 436. 446. 454. 468. 478. 484. 488.
490. 492. 522.
Τίτος 82.
τόκος ἀδιάφθορος 92.
τόκος σωτήριος 92
Τροία 80.
τρυφή 26. 140. 154. 316. 442. 468.
Τρύφαινα 542.
Τρυφῶσα 542.

Υ

ὑγεία 34.
υἱοθεσία 294. 504. 508. 522.
ὑπακοή 458. 510.
ὑπεροψία 282.
ὑπομονή 380. 440. 542.
ὑπόστασις 170. 174. 180. 198. 200. 202.
204. 206. 210. 212. 220. 222. 224. 284.
336. 338. 340. 342. 344. 346. 348. 350.
352. 370. 372. 390. 394. 528. 532.
ὑποταγή 160. 162. 164.

Φ

Φανουήλ 104.
Φαραώ 54. 418. 424. 488. 502.
Φαρισαῖος 194. 252.
φαυλότης 234.
φθόνος 78. 414.
φθορά 24. 26. 60. 112. 120. 122. 134. 166.
168. 178. 336. 368. 504.
Φηλιξ 258. 262.
φιλανθρωπία 48. 68. 110. 116. 120. 122.
130. 132. 146. 148. 178. 182. 184. 214.
218. 228. 294. 304. 328. 350. 352. 422.
426. 436. 442. 446. 452. 520. 532.
φιλαργυρία 314.
φιλαρχία 88.

φιλαυτία 310.
φιληδονία 314.
φιλία 8. 30.
Φιλιππηῖοι 260.
Φίλιππος, μαθητῆς Χριστοῦ, 354.
φιλοδοξία 316.
φιλοθεΐα 68. 540.
φιλονεικία 310.
φιλοπονία 30
φιλοσοφία 38. 210. 240.
φιλοχρηματία 236.
Φίλων 420.
Φινεές 56.
φόβος θεῖος 468.
Φοίβη 542.
φόνος 356. 368. 428.
φρενοβλάβεια
φρόνημα σαρκὸς 160.
Φρυγία 80.
φύσις θεΐα 50. 182. 224. 284. 298. 336.
346. 350. 370. 372. 374. 390. 544.
Φυτῶ (Σίβυλλα) 80.
Φῶς ἀληθινόν (ὁ Χριστός) 286.

Χ

Χάμ 400. 402.
Χαλδαῖοι 508.
Χαμῶς 490.
Χαναναῖοι 422. 436.
χαρὰ 156.
χάρις 228. 230. 288.
χαυνότης 470.
Χεβρών 404.
χρηστότης 150. 298.
Χριστιανισμὸς 88. 522.
Χριστιανὸς 90. 226. 326. 456. 538. 562.
Χρῦσιππος 80.
Χρυσόστομος 108. 124.

Ψ

ψευδολογία 258.
ψευδοπροφήτης 108.
ψεῦδος 54. 98. 256. 258. 260. 262. 368.

Ω

ὠριγένης 306.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	8
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΒ΄. Περί τῶν ὑπολοίπων ἕξ κατηγοριῶν.	8
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΓ΄. Περί τοῦ ποιεῖν.	10
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΔ΄. Περί τοῦ πάσχειν.	14
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΕ΄. Περί τοῦ ποῦ.	14
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΖ΄. Περί τοῦ κείσθαι	18
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΖ΄. Περί τοῦ ποτέ.	22
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΗ΄. «Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε».	22
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΘ΄. Περί ὄρου ζωῆς.	26
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝ΄. Πόσαι Σιβύλλαι γεγόνασι;	78
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΑ΄. Περί τῶν χρήσεων τῶν ἔξω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Γραφῇ εὐρισκομένων.	80
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΒ΄. Τί ἐστὶν ἡ ἀσάφεια τῆς Γραφῆς.	82
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΓ΄. Τὸ αὐτὸ ἐκφαντικώτερον.	84
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΔ΄. Πόσαι ἐκδόσεις γεγόνασι τῇ Γραφῇ.	88
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΕ΄. Τί ἰδόντες οἱ ποιμένες διεγνώρισαν περὶ τοῦ λα- ληθέντος αὐτοῖς παιδίου.	90
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΖ΄. Ἔρα ἱερεὺς ἦν Συμεὼν, ὁ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν δεξάμενος ἐν ἀγκάλαις;	92
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΖ΄. Τί ἐστὶν, «Οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντι- λεγόμενον», καὶ ἔξης;	98
5 ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΗ΄. Διὰ τί τὴν Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν, ἀφ' ἧς ἐκ- βεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια, ἐκλέγεται ὁ Χριστός;	106
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΘ΄. Τί ἐστὶ τό, «Ἐγὼ ἀπ' ἔμαντοῦ οὐ λαλῶ»;	106
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞ΄. Πῶς «βραχίονα Κυρίου» ὁ Θεολόγος Ἰωάννης τὴν οἰκονομίαν διαλαμβάνει;	110
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΑ΄. Τί δηλοῖ, «Ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσε- ται ἀπὸ τῆς δουλείας», καὶ ἔξης.	112

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΒ΄.	Τί ἐστὶ, «Πρωτότοκος πάσης κτίσεως».	122
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΓ΄.	Τί ἐστὶ δέησις καὶ προσευχή;	124
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΔ΄.	«Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον· δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ», καὶ ἐξῆς.	126
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΕ΄.	Ὅτι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερε, φησὶν, ὁ ἀρχιερεὺς τὰ ἄ- ραν.	128
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΣ΄.	Πῶς πρεσβευτὴς ἦλθεν ὁ Χριστὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς;	132
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΖ΄.	Εἰς τὸ ρητόν «Εἷς τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρ- χαῖα παρῆλθε, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα».	132
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΗ΄.	Διὰ τί ὁ Ἀπόστολος, ὅταν περὶ Χριστοῦ διαλέγεται, θάνατον καλεῖ τὸν ἐκείνου θάνατον, ὅταν δὲ περὶ τῆς ἡμῶν, κοίμησιν;	136
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΘ΄.	Διατί, ἀφείς τὴν ὄρασιν Ἑσαΐας, περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς διαλαμβάνει;	138
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟ΄.	Τίς ἡ παραβολὴ τοῦ τὴν πατρικὴν οὐσίαν λαβόντος καὶ εἰς χώραν ἀποδημήσαντος μακράν;	140
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΑ΄.	Τί δηλοῖ τό, «οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἷόν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον».	142
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΒ΄.	Περὶ προνοίας.	146
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΓ΄.	Περὶ Τριάδος.	150
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΔ΄.	Πῶς δεῖ νοεῖν τὸ περὶ τὸν Ἰωβ εἰρημένον, «Καταρα- θεῖη ἡ ἡμέρα ἐν ἣ ἐγεννήθη».	152
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΕ΄.	Τί ἐστὶ τό, «κατ' ἑμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος»;	154
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΣ΄.	Τί ἐστὶ, «καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομ- φαία»;	156
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΖ΄.	Τί ἐστὶ, «μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων ἵνα μὴ κριθῆτε».	156
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΗ΄.	Τί ἐστὶ, «μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες»;	158
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΘ΄.	Τί δηλοῖ τὸ τοῦ Ἀποστόλου, «Υποτάγητε πάση ἀν- θρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον ὡς ἐλεύθεροι»;	160
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠ΄.	Περὶ θεολογίας ζητήματα, τῷ αὐτῷ.	166
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΑ΄.	Διὰ τί μέχρι Τριάδος τὸ Θεῖον προάγεται καὶ οὔτε ἐν- τὸς περιγράφεται, οὔτε πορρωτέρω παρατείνεται;	170
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΒ΄.	Πῶς λέγομεν ἐν και τρία τὸ Θεῖον.	178
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΓ΄.	Περὶ τῶν αὐτῶν τῷ αὐτῷ.	182
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΔ΄.	Τῷ αὐτῷ.	182
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΕ΄.	Πῶς ἐστὶ δυνατόν ὅλως ἐννοεῖν τὸ Θεῖον σαρκωθῆναι;	184
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΣ΄.	Διατί Θεὸς ἐσαρκώθη.	186
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΖ΄.	Διὰ τί ὁ Υἱὸς ἐσαρκώθη καὶ οὐχ ἕτερα τῆς Τριάδος ὑπόστασις.	188
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΗ.	Διὰ τί, ὁμοφυοῦς καὶ ἰσοτίμου τῆς Τριάδος κηρυτ-	

	τομένης, ὁ μὲν Πατήρ λέγεται διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος δημιουργεῖν, οὐκ ἔμπαλιν δέ;	194
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΘ΄.	Διὰ τί Πνεῦμα μὲν Πατρός καὶ Πνεῦμα Υἱοῦ ἱερολογουῦμεν, οὐκέτι δὲ Πατέρα Πνεύματος οὐδὲ Υἱὸν ἀποδίδοσθαι συνομολογοῦμεν;	200
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖ΄.	Τί δήποτε Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμοουσίων τε καὶ ὁμοταγῶν κατὰ γε δύναμιν καὶ βουλήν καὶ κυριότητα πεφυκῶτων, ἐν τῇ συναριθμήσει πρώτην τάξιν ὁ Πατήρ ἐπέχει;	202
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΑ΄.	Διὰ τί τοῦ γένους ἡ ἀνόρθωσις οὐ διὰ τινος τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἢ δι’ ἀνθρώπου ψιλοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Λόγου κενώσεως γέγονεν.	214
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΒ΄.	Τί δήποτε κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα κριτῆς μόνος καθέζεται ὁ Υἱός;	220
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΓ΄.	Τῷ αὐτῷ.	222
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΔ΄.	Τῷ αὐτῷ.	224
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΕ΄.	Τῷ αὐτῷ.	224
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΣ΄.	Τῷ αὐτῷ, περὶ εἰκόνων.	226
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΖ΄.	Τῷ αὐτῷ, περὶ εἰκόνων.	225
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΗ΄.	Τῷ αὐτῷ, περὶ μαχομένων ῥητῶν.	228
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖΘ΄.	«Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι», καὶ διὰ τί, ἐλθούσης τῆς χάριτος, ὁ νόμος ὑπεχώρησεν.	228
ΕΡΩΤΗΣΙΣ Σ΄.	Τοῦ Κυρίου λέγοντος, «Μὴ βάλλετε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων», καὶ ἔξης, πῶς δεῖ διδάσκειν τοὺς ἀπίστους;	232
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑ΄.	Πῶς δεῖ κρίνειν τὰ κατὰ τὸν βίον συμβαίνοντα;	238
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΒ΄.	Πῶς οἱ ἀπόστολοι, ἰδιῶται ὄντες, ῥητόρων πάντων κατεκράτησαν.	240
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΓ΄.	Διὰ τί Παῦλος, Ἀθηναῖος διαλεγόμενος, ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐπιγραμμάτων αὐτοῖς διαλέγεται;	240
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ΄.	Διὰ τί ἡ προφητεία τοῖς τῆς ἀσαφείας τρόποις συνεσχίασται;	242
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΕ΄.	Περὶ διαμορφώσεως καὶ χαρακτηῆρος τῶν ἁγίων εἰκόνων.	242
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΣ΄.	Διὰ τί σκιά καὶ ὄναρ καὶ καπνὸς καὶ ματαιότης ὁ ἀνθρώπινος βίος ὀνομάζεται;	248
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖ΄.	Περὶ τοῦ, «θές τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου».	250
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΗ΄.	Τί ἐστὶ τὸ παρὰ τῷ Μάρκῳ εἰρημένον, «Ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων», καὶ τό, «Οὐπω	

	νοείτε οὐδὲ συνίετε» καὶ ἔξῃς, καί, «Ὁ-φθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε».	252
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΘ΄.	Τῷ αὐτῷ, ἀποροῦντι· «Καὶ αὐτοὶ οὐ συνίεσαν, καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ’ αὐτῶν».	254
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙ΄.	Τί ἐστὶ τὸ, «δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ».	254
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΑ΄.	Πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα, Πῶς δύναται μὴ ἀλῶναι ψεύδει τὸν θεῖον ἀπόστολον Ἰουδαῖον ἑαυτὸν καὶ Ῥωμαῖον ἀποφηνάμενον, καὶ ποτὲ μὲν Ταρσοὺς ἔχειν πατρίδα, ποτὲ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ γεννηθῆναι;	256
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΒ΄.	Διὰ τί τὸ καταπέτασμα τρυῆ ναοῦ ἐσχίσθη;	266
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΓ΄.	Τοῦ «πᾶσα» ἐπὶ τοῦ καθόλου λαμβανομένου, διὰ τί διέστειλεν «ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται» καὶ ἔξῃς;	268
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΔ΄.	Διὰ τί τὴν κεφαλὴν ἀλείφεσθαι καὶ τὸ πρόσωπον νίπτεσθαι ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψεν;	272
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΕ΄.	Τί ἐστὶ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, «τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου»;	274
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΖ΄.	Τί δηλοῖ τὸ, «Οὐκ εἶμι ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ»;	282
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΖ΄.	Περὶ διαφορᾶς εἰκόνων.	286
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΗ΄.	Διὰ τί ὁ Χριστὸς τῆς Μαγδαληνῆς προσιούσης μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπεκρίθη, «μή μου ἄπτου»;	290
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΘ΄.	Τί ἐστὶ τὸ «ἐγένετο δὲ ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος»;	296
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚ΄.	«Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσε αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ».	298
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΑ΄.	Ποίας αἰρέσεως ἦν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου;	304
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΒ΄.	Τί ἐστὶν, «Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν»;	306
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΓ΄.	Εἰ παντάχου τὸ Θεῖον, πῶς διαβολὴ τοῦ μυστηρίου καὶ γυναικὸς μήτρα παρεῖναι; Ναί, φασί, παρεῖναι μὲν γαστρὶ γυναικός, ὡς καὶ πανταχοῦ, οὐδεμία διαβολή, σαρκωθῆναι δὲ Θεὸν ἐξ αὐτῆς πῶς οἶόν τέ ἐστίν;	322
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΔ΄.	Πότερον οἱ δαίμονες ἴσασιν ὡς μετανοοῦντες ἐφ’ οἷς ἐτόλμησαν ἀφίενται τοῦ τολμήματος, ἢ τῆς ἄπαξ θεοσοφίας πεσόντες, καὶ τὴν τούτου γνῶσιν συναφρῆθησαν;	324
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΕ΄.	Ὡς ἐν διαλέξει ἑλληνίζοντος καὶ Χριστιανοῦ κεφά-	

	λαια, δι' ὧν κατασκευάζεται ἡ Τριάς.	326
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΣ'.	Τί ἐστὶ τὸ, «Πόθεν παραγέγονας»;	334
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΖ'.	«Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώ-μενον» δεῖ λέγειν, ἢ «γενόμενον»; δι' ἑνὸς ἢ διὰ δύο;	334
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΗ'.	Περὶ φύσεως καὶ ὑποστάσεως.	336
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΚΘ'.	Περὶ ὑποστάσεως.	338
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛ'.	Περὶ Θεότητος.	340
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΑ'.	Πότερον ὁ Χριστὸς τὸν καθόλου ἄνθρωπον ἀνελάβε-το ἢ τὸν ἐπὶ μέρους;	348
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΒ'.	Τί ἐστὶ, «Ἐπὲρ Χριστοῦ σὺν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ καταλλάγητε τῷ Πατρί».	350
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΓ'.	Τί ἐστὶν, «Ἢ, τό γε ἀκριδέστερον εἶπειν, ἢ ἡ Θεότης»;	352
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΔ'.	Τίνος ἔνεκα ὁ μὲν ὀλόλεπρος παρὰ τῇ Παλαιᾷ καθαρός ἐλογίζετο, ὁ δὲ ἐκ μέρους ἀκάθαρος;	352
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΕ'.	Τίνος ἔνεκα λέγεται τὸ Πνεῦμα εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τίς ἢ τῶν Πυθαγορείων τετρακτύς;	354
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΣ'.	Διατί ἀλείφει τὸν λίθον ὁ Ἰακώβ;	354
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΖ'.	Διὰ τί προσκυνεῖ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου;	354
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΗ'.	«Σοὶ μόνῳ ἤμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα», ἕως «νικῆσης ἐν τῷ κρίνεσθαί σε».	356
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΘ'.	Τί ἐστὶν, «Οἶδα, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν»;	356
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜ'.	Περὶ ὄρου ζωῆς.	358
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΑ'.	Τί ἐστὶ τὸ, «Ἐγὼ εἶμι ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ», καὶ, «Τίς ἐστὶν ὁ τοῦ διαβόλου πατήρ».	366
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΒ'.	Τί ἐστὶ Νουμηγία, καὶ τί Καλάνδαι, καὶ τί Εἶδοί, καὶ τί Νόνναι;	370
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΓ'.	Περὶ θείας φύσεως καὶ ὑποστάσεως.	370
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΔ'.	Τίνα νοῦν ἀναπτύσσει τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητόν, «Ἐκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς»;	374
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΕ'.	Διατί διδασκόμεθα ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ καὶ οὐχὶ τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις;	378
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΣ'.	Διατί ὁμολογηταὶ καλοῦνται οἱ περὶ Σαμωνᾶν;	378
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΖ'.	Διατί σταυροῦται ὁ Χριστός;	380
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΗ	Πῶς συμβιβάσθησεται τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν τὸ φάσκον, «Τὰ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις», τοῖς Δεσποτικοῖς λογίοις τοῖς λέγουσιν, «Ἢ πίστις σου σέσωκέ σε», καὶ, «Οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι σημεῖα διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν», καὶ ὅσα	

	ἄλλα τὴν αὐτὴν ὑποβάλλει διάνοιαν;	380
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΘ'.	Εἰ ἦν ἡ γῆ, πῶς ἐγένετο; Λέγει γάρ· «Ἡ δὲ γῆ ἦν».	382
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝ'.	Εἰ τὸ φῶς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν, οὐκ αὐτὸς τὸ σκότος ἐποίησεν ἐναντία γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις.	384
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΑ'.	Διατί τὰ θηρία καὶ τὰ ἔρπετά πεποίηκεν ὁ Θεός;	384
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΒ'.	Τίνι ὁ Θεὸς εἶρηκε, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»;	388
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΓ'.	Τί ἐστὶ τὸ «Κατ' εἰκόνα».	390
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΔ'.	Ἄγαθόν τὸν Θεὸν ὀνομάζοντες, πῶς αὐτῷ περιάπτετε τοσαύτην ἀποτομίαν; Ὁμότητα γὰρ καὶ ἀπήνειαν τὸ διὰ βρωσιν ὀλίγην τοσαύτην ἐπενεγκεῖν τιμωρίαν, οὐ τοῖς ἡμαρτηκόσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνων βεβλαστηκόσιν.	394
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΕ'.	Τίνας «υἱοὺς Θεοῦ» κέκληκε Μωϋσῆς;	398
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝς'.	Τοῦ νόμου μήπω τεθέντος, ὅς διαγορεύει τιμᾶν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, πῶς ὁ Χάμ ὡς πατρολοίας κρίνεται;	400
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝζ'.	Τί δήποτε, τοῦ Χάμ ἐπταικότος, ὁ ἐκείνου παῖς ἠράθη;	402
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝη'.	Πῶς Ἀβραάμ πιστὸς ὀνομάζεται, εἰρηκῶς τῷ Θεῷ, «Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν».	402
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝθ'.	Τίνος ἔνεκεν ἐκπαλαίει τῷ Ἰακώβ ὁ ἄγγελος;	404
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞ'.	Πῶς εὐλογῆσαι τοὺς παῖδας ὁ Ἰακώβ λέγεται, ἐνίοις ἐπαρασάμενος;	406
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΑ'.	Τί δηλοῖ τό, τὴν βάτον καίεσθαι καὶ μὴ κατακαίεσθαι;	416
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΒ'.	Ἡ λέπρωσις τῆς χειρὸς τί δηλοῖ;	416
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΓ'.	Διατί ἠβουλήθη ὁ ἄγγελος ἀνελεῖν τὸν Μωϋσῆν;	418
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΔ'.	Διὰ τί φεύγουσιν ἐπιτελέσαι προσέταξε τοῦ Πάσχα τὴν ἑορτήν;	420
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΕ'.	Πῶς νοητέον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, «Πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν βαπτίσθημεν», καὶ ἔξῃς, ἕως «Ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»;	424
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞς'.	Πῶς τὸ δίκαιον σφίζεται, τῶν παίδων ὑπὲρ τῶν πατέρων κολαζομένων;	426
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞζ'.	Τί ἐστὶ ἐξεικονισμένον βρέφος;	428
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞη'.	Τὴν σκηνὴν τί δήποτε γενέσθαι προσέταξεν;	428
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞθ'.	Διατί τὰς πλάκας συνέτριψεν;	434
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟ'.	Πῶς ἐν τοῖς ἱματίοις λέπρα ἐγίνετο;	436
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΑ'.	Τί σημαίνει τὰ δύο ὄρνιθα ὑπὲρ τοῦ καθαριζομένου	

	προσφερόμενα;	438
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΒ΄.	Διὰ τί ἀπαγορεύει πόρρω τῆς σκηνῆς θύεσθαι τὰ ἐσθιόμενα θρέμματα;	438
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΓ΄.	Τῆς Κλίμακος ἐκ τοῦ περὶ ἡσυχίας καὶ ὑπομονῆς: «Μετερχόμενος τὸ μέσον ἐν μέσοις γέγονα», καί, «ἐπότιζε διψῶντα» ἕως τοῦ, «λέγειν εἰς ἅπαν οὐκ ἔχω».	440
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΔ΄.	Διὰ τί προσέταξεν ἀριθμηθῆναι τὸν λαὸν ὁ Θεός;	444
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΕ΄.	Διὰ τί ἄλευρον κρίθινον ὑπὲρ τῆς ὑποπτειυομένης μοιχευθῆναι προσεκομίζετο;	444
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΣ΄.	Τίνος ἕνεκεν ἁμαρτάνουσιν εὐθύς ἐπάγει τὰς τιμωρίας;	446
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΖ΄.	Διὰ τί προσέταξεν ὁ Θεὸς τὰ τῶν στασιαστῶν πυρεῖα τῷ θυσιαστηρίῳ γενέσθαι περίθεμα;	448
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΗ΄.	Τί δήποτε ὠργίσθη τῷ Μωϋσεῖ καὶ τῷ Ἀαρὼν ὁ Θεός, ἥνικα τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας ἐξήγαγεν;	450
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΘ΄.	Διὰ τί τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διαμαρτύρεσθαι προσετάχθη;	452
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠ΄.	Πῶς νοητέον τὸ, «Εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ»;	452
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΑ΄.	Τί δήποτε διὰ μικρὰν πλημμέλειαν Μωϋσῆς πόρρωθεν ἰδεῖν προσετάχθη τὴν γῆν, εἰσαγαγεῖν δὲ τὸν λαὸν ἐκωλύθη;	454
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΒ΄.	Τί ἐστὶν «Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι»;	456
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΓ΄.	Τί ἐστὶ, «Τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει», καὶ ἕξης;	458
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΑΔ΄.	Τί ἐστὶ τὸ, «Καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα καρπὸν τινα σχῶ»;	458
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΕ΄.	Τί ἐστὶ, «Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται»;	460
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΣ΄.	Τί ἐστὶ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον, «Παράδοτε αὐτὸν τῷ Σατανᾷ»;	462
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΖ΄.	Τί ἐστὶν, «Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς κληρονομίης»;	463
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΗ΄.	«Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με».	466
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΘ΄.	«Ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀσῆά μου».	468
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖ΄.	«Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου».	470
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖΑ΄.	«Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐδεήθην».	470

ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖΒ'.	Τί ἐστὶ τό, «Εὐλόγησε Μελχὸλ τὸν Δαβίδ»;	470
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖΓ'.	Διατί ὁ Δαυὶδ τὸ ἔφουδ περιεβάλετο;	472
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖΔ'.	Τί ἔπραπεν Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ;	474
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖΕ'.	Διατί πρὸς ἐσπέραν ἐθύετο ὁ ἄμνος;	474
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖς'.	Τί ἐστὶ, «Θῆσω τὸ τόξον μου ἐν τῇ νεφέλῃ»;	476
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖΖ'.	Δίκαιος δὲ ὁ Νῶε τυγχάνων, διὰ τί ἀλίσκεται μέθη, καὶ οὐ δίδωσι δίκην;	476
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖΗ'.	Πόθεν ἐστὶ τῆς Γραφῆς λαβεῖν ὑπὸ τοῦ διαβόλου τὸν Ἀδὰμ ἀπατηθῆναι;	478
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΣΖΘ'.	Τί ἐστὶ, «Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου»;	480
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	Τ'.	Διὰ τί ἐν βάτῳ καὶ οὐκ ἐν ἐτέρῳ φυτῷ τῷ Μωϋσεῖ ὀπτάνεται ὁ Θεός;	484
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΑ'.	Πειρατέον δὲ καὶ τῆς δευτέρας ἀπορίας προσενεγκεῖν σοὶ τὴν λύσιν ἔφησ γάρ· Τί δήποτε τοῦ Θεοῦ διαρρήξαντος καὶ διαμερίσαντος τὸν τῶν Ἑβραίων λαόν, καὶ τὸν μὲν εἰς Σαμάρειαν ἐξωκικότος, τὸν δὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐγκαταλελειπότος (γέγραπται γάρ ὡς εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Σολομῶντι· «Διαρρήσων διαρρήξω τὴν βασιλείαν σου»). Ἐκείνου τοίνυν διαρρηγνύντος, τί δήποτε τοὺς τὴν ἐκ Θεοῦ διαίρεσιν ὑποστάντας μέμψει καθυποβάλλομεν καὶ αἰτίαις; Θεοῦ γὰρ διαρρήσσοντος, τίς ὄν συναφθεῖ; καὶ μερισμὸν καταδικάζοντος, τίς ἐξελεῖται;	488
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΒ'.	Διὰ τί ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ παραχωρεῖται πεσεῖν εἰς ἁμαρτίαν καὶ τότε τηλικαύτην;	494
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΓ'.	Διατί πρωτότοκον ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ ἐκάλεσε;	502
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΔ'.	Πῶς οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν τοῦ Θεοῦ;	504
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΕ'.	Τί ἐστὶν, «Ἐπετίμησας τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής»;	506
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	Τς'.	Διὰ τί μάγοι ἐξ Ἀνατολῶν καὶ Περσῶν, καὶ οὐκ ἐξ ἐτέρας χώρας ἢ ἔθνους, τῷ Δεσποτικῷ τόκῳ παραγεγόνασαι πρώτοι;	508
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΖ'.	Διὰ τί ἐπακελεύεται ὁ Ἡρώδης τοῖς εἰς προσκύνησιν ἤκουσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ μάγοις, «Ἀκριβῶς ἐξετάσατε», λέγων, «περὶ τοῦ παιδίου, ἐπὶ δὲν εὔρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ἵνα καγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ»;	510
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΗ'.	Διὰ τί ὁ Πρόδρομος ἐλέγχει τὸν Ἡρώδη;	514
ΕΡΩΤΗΣΙΣ	ΤΘ'.	Πῶς νοητέον τό, «Ἐν γενητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ οὐκ ἐγήγεραται»;	514

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙ΄.	Διὰ τί κατὰ τὸ σωτήριον πάθος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς λόγῃ νύττειται;	518
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΑ΄.	Τί ἐστὶ, «Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην», καὶ εἰ ἔλαβεν πέρας ἡ εὐχή.	520
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΒ΄.	Πόσοι Ἀστέριοι γεγόνασι καὶ τίς ἡ δόξα αὐτῶν;	522
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΓ΄.	Περὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τῆς Λείας.	524
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΔ΄.	Εἰ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, πῶς τοῦ Υἱοῦ ἐνανθρωπήσαντος, οὐ συνενανθρωπήσει καὶ ὁ Πατήρ; Καὶ εἰ ἐν τῷ Υἱῷ ἡ θεότης ὅλη, πῶς τοῦ Υἱοῦ σαρκουμένου ἄσαρκος ὁ Πατήρ μένει;	526
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΕ΄.	Τί δηλοῖ «νοῦς ὧν ἀπαθὴς καὶ ἄυλος μίγνυται Χριστὸς ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρωπίνῳ νοῖ»;	530
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΣ΄.	Περὶ τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.	538
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΖ΄.	Περὶ τοῦ θυμῶν γυναικάς.	542
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΗ΄.	Περὶ φυτοῦ τοῦ λεγομένου κιβωτίου.	542
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΘ΄.	Περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας.	544
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚ΄.	Περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας καὶ ἕτερα.	546
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΑ΄.	Τῷ αὐτῷ κεφάλαια τῆς Γραφῆς η΄.	548
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΒ΄.	Περὶ ἰατρικῶν ζητημάτων.	552
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΓ΄.	Περὶ Ῥωμαϊκῶν ἀξιωματίων.	556
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΔ΄.	Περὶ ἐνθρονισμοῦ.	560
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΕ΄.	Διὰ τί ἐπετίμησεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ πρὸς τὸν θάνατον δυσανασχετοῦντι.	562
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΣ΄.	Τί σημαίνει ἡ τοῦ Ἀβεσσαλὼμ τῷ πατρὶ ἐπιανάστασις.	564
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΖ΄.	Πῶς ἐντελλόμενος ὁ Σωτὴρ πάντας ἀγαπᾶν, ἐπιτάττει πέμπων τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα μηδένα ἀσπάζεσθαι κατὰ τὴν ὁδόν;	564
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΗ΄.	Τί ἐστὶ τὸ «Φοβήσασθαι» καὶ «φαλάκρωμα περιθεῖναι» τῇ κεφαλῇ;	564
ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΚΘ΄.	Διὰ τί ὁ κόραξ, ἀκάθαρτος ὢν, ὑπηρετεῖ τῷ προφήτῃ;	566
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ		569
1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς		569
2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων		582

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Γ. Μπακατσέλου 3 – Τηλ. 283 880 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Όφσετ: ΧΡ. ΘΩΜΑΣ – Τηλ. 0394/ 72 394 – Λητή Θεσ/νίκης

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ, Τηλ. 710 140 – Θεσ/νίκη

Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Γ. Μπακατσέλου 3 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 283 880 – (Οικίας 696 653)